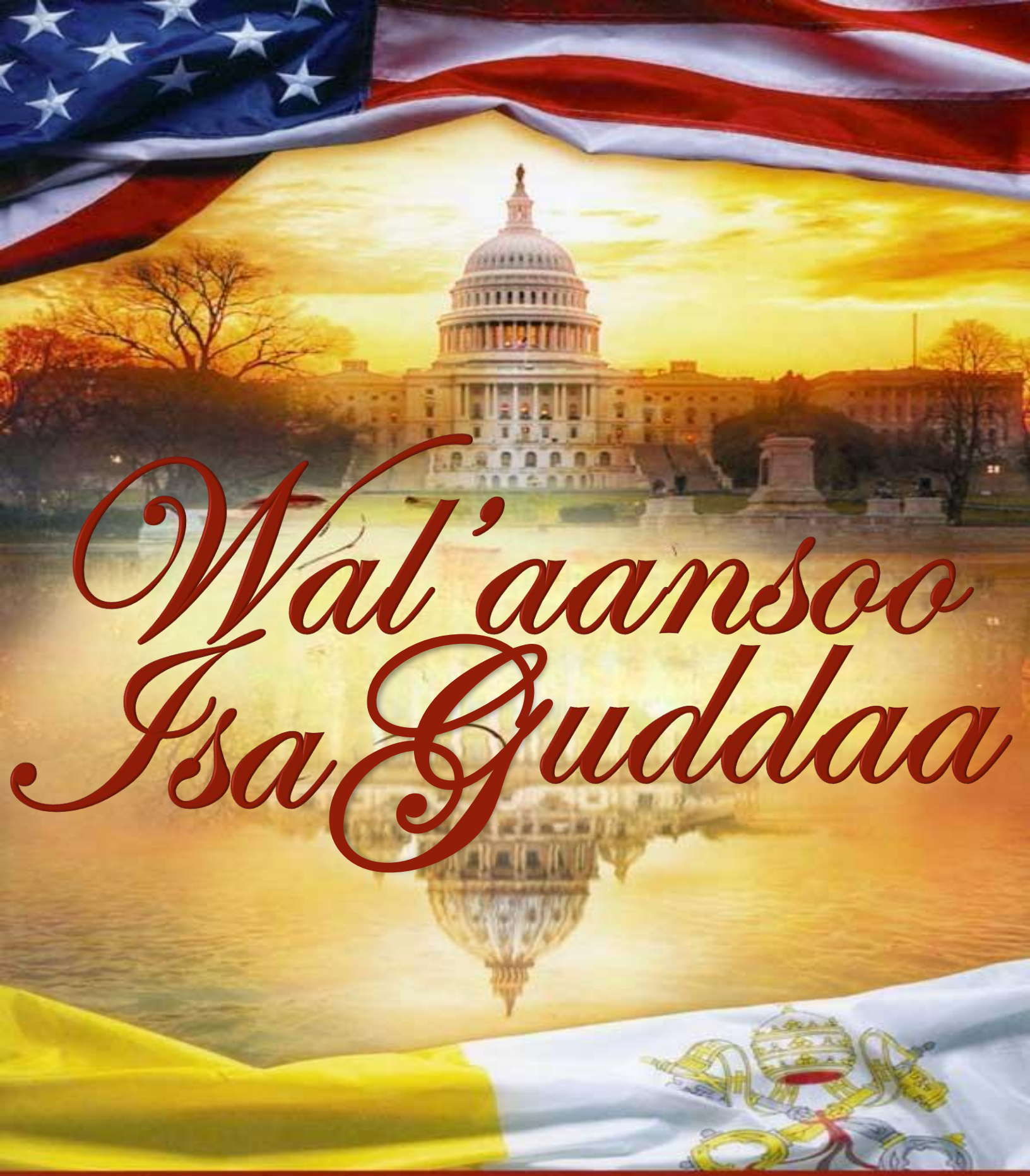

Wal'aansoo Isa Guddaa

Duraan diina lama walii amma Walitti firooman

New Covenant Publications: Oromo

Copyright © 2020. New Covenant Publications International.

Mirgi Qopheessaa Seeraan Kan Eegame. Kutaan kitaaba kanaa kamiyyuu bifa kamiinuu ykn karaa kamiinuu hayyama barreeffamaa ifa ta’e barreessaa irraa malee baay’ifamuu ykn dabarfamuu hin danda’u, caqasoota gabaabaa barruulee qeeqa fi gamaaggama keessatti hammataman yoo ta’e malee. Maaloo gaaffiiwwan barbaachisoo ta’an hunda gara maxxansichaaf ergi.

Mirgi Qopheessaa Seeraan Kan Eegame. Kutaan kitaaba kanaa kamiyyuu bifa kamiinuu ykn karaa kamiinuu, elektirooniksii ykn makaanikaal, footokoppii, waraabuu, ykn sirna odeeffannoo kuusaa fi deebisuu dabalatee - gamaaggamaa ykn qorataa kutaalee gabaabaa maxxanfamuu qaban caqasuu danda'uun malee barruulee, barruulee ykn barruulee yeroo yeroon maxxanfaman keessatti.

ISBN: 359-2-85933-609-1 ISBN:

359-2-85933-609-1

Daataa Maxxansaa Keessatti Kataloogii

Gulaalaa fi Dizaayinii kan ta’e: Garee Idil-addunyaa Maxxansa Kakuu Haaraa

Yunaayitid Kingidam keessatti maxxanfame.

Maxxansa Jalqabaa 26 Caamsaa 2020

Kan maxxanfame:

New Covenant Publications International Ltd.,

Kemp House, 160 City Road, London, EC1V 2NX

Marsariitii kana daawwadhaa: www.newcovenant.co.uk

Kun, akkasumas, naannoo mirga namoomaa sirriitti ta'ee dha. Inni, dursee, kutaa keessatti yaada ofii; mirga yaada ofii keessatti bal'inaan barbaachisaa ta'ee; mirga yaada fi dhugaa; mirga yaada fi yaada dhugaa guutuu mata dureewwan hunda irratti, kan hojiirra oolu yookaan yaada, saayinsii, aada, yookaan amantii. Mirga yaada fi yaada dhugaa ibsuu fi maxxansuu ilaalchisee, seera adda ta'ee jiraachuu danda'a, sababiin isaas namoota biroo waliin walqabatee jira; garuu, mirga yaada ofii wajjin wal-qabatee baay'ee barbaachisaa ta'ee, akkasumas sababa walfakkaatu irratti hundaa'ee, dhugumaan walitti hidhata hin qabne … Hawaasni mirgoonni kun hin kabajamne, guutummaatti, bilisa miti, akkasumas haala mootummaa isaa kamiyyuu ta'uu danda'a; akkasumas mirgoonni kun guutummaatti fi haala hin daangeffamne hin jiru.

Fuula kana itti yaadee duwwaa hafe.

New Covenant Publications

International Ltd.

Kitaabota Haaromsaa, Yaada Haaraa

New Covenant Publications International Ltd.,
Kemp House, 160 City Road, London, EC1V 2NX

Imeelii: newcovenantpublicationsintl@gmail.com

Galata

Kitaabni kun Waaqayyoof kan kennamedha.

Dubbii Dursaa

New Covenant Publications International reconnects the reader with the divine plan binding heaven and earth and reinforcing the perpetuity of the law of love. The logo, the Ark of the Covenant represents the intimacy between Christ Jesus and His people and the centrality of God's law. Akkuma barreeffame, “Kakuun inni ani bara sana Israa'eliif galuuf jiru kanatti fufee jira; ani seera koo yaada isaanii keessa nan kaa'a, garaa isaanii keessattis nan caafa; ani Waaqayyo isaanii nan ta'a, isaanis saba koo in ta'u*.” (Ermiyaas 31:31-33; Ibroota 8:8-10). Indeed, the new covenant attests to a redemption, birthed by unabated strife and sealed by blood.

For countless centuries, many have endured galling affliction and incomprehensible oppression, calculated to obliterate truth. Especially in the Dark Ages, this light had been greatly embattled and obscured by human traditions and popular ignorance, because the inhabitants of the world had despised wisdom and transgressed the covenant. The blight of compromise with proliferating evils provoked such a scourge of unbridled degeneracy and diabolic inhumanity, that many lives were unjustly sacrificed, refusing to surrender the freedom of conscience. Nevertheless, a lost knowledge was revived, specifically during the time of the Reformation.

The Reformation era of the 16th century sparked a moment of truth, fundamental change and consequent turbulence, as reflected in the Counter-Reformation. However, through this volume, one rediscovers the undeniable significance of this singular revolution from the perspectives of the Reformers and other courageous pioneers. From their accounts, one can understand the ravaging battles, the reasons underlying such phenomenal resistance and supernatural interventions.

Our motto: “Kitaabota Haaromsaa, Yaada Haaraa,” accentuates the distinct genre of literature, composed in a critical era and its impact. It also resonates the urgency of personal reformation, rebirth and transformation. As the Gutenberg printing press, coupled by the agency of translation, disseminated the principles of the reformed faith, some 500 years ago, the digitalised press and online media would communicate in every language the light of truth in these last times.

Gabatee Qabiyyee

Boqonnaa 1 - Seenaa Addunyaa: Dursee Dubbatameera 5
Boqonnaa 2 - Cuuphaa Ibiddaa fi Dhiigaa 21
Boqonnaa 3 - Dukkana Hafuuraa 29
Boqonnaa 4 - Ummata Addaa 38
Boqonnaa 5 - Urjii Ganama 51
Boqonnaa 6 - Loltoota dhugaa 64
Boqonnaa 7 - Addaan Bahuu 81
Boqonnaa 8 - Mana Murtii Olaanaa Duratti 99
Boqonnaa 9 - Haaressaa Biyya Siwiizi 117
Boqonnaa 10 - Guddina Haara'umsaa Biyya Jarman Keessatti 127
Boqonnaa 11 - Mormii Ilmaan Mootota 136
Boqonnaa 12 - Haara'umsa Faransaayi 147
Boqonnaa 13 - Biyyoota Niizerlaandii fi Iskandanaviyaa 167
Boqonnaa 14 - Haaresitoota Ingilizii Warraa Boodaa 174
Boqonnaa 15 - Macaafa Qulqulluu fi Warraaqsa Faransaayi 189
Boqonnaa 16 - Abboota Warra Baqatoota 207
Boqonnaa 17 - Labsitoota Barii Ganamaa 215
Boqonnaa 18 - Geggeessaa Haara'umsaa Nama Biyya Ameerikaa 228
Boqonnaa 19 - Ifni Dukkana Keessatti 246
Boqonnaa 20 - Dammaqina Amantii isa Guddaa 254
Boqonnaa 21 - Akeekkachiisa Fudhatama Dhabe 269
Boqonnaa 22 - Raajiin Ni Raawwatame 281
Boqonnaa 23 - Manni Qulqullummaan Maali? 294
Boqonnaa 24 - Kutaa Qulqulluu Qulqulootaa Keessatti 305
Boqonnaa 25 - Seera Waaqayyoo Isa Hin Jijjiiramne 312
Boqonnaa 26 - Hojii Haara'umsaa 327
Boqonnaa 27 - Daddammaqina Ammaayyaa 335
Boqonnaa 28 - Galmee Jireenyaa Quunnamuu 350
Boqonnaa 29 - Madda Hamminaa 361
Boqonnaa 30 - Diinummaa Si'oolii 371

Boqonnaa 31 - Hafuurota Hamootaa 376
Boqonnaa 32 - Kiyyoowwan Seexanaa 382
Boqonnaa 33 - Gowwomsaa Jalqabaa Isa Guddaa 393
Boqonnaa 34 - Michoonni keenya du'an nu haasofsisuu ni danda'uu? 409
Boqonnaa 35 - Balaadhaaf Saaxilamuu Walabummaa Sammuu 419
Boqonnaa 36 - Wallansoo Isa Dhihootti Dhufuuf Jedhu 436
Boqonnaa 37 - Macaafa Qulqulluu Eegduu Nageenyaa 445
Boqonnaa 38 - Akeekkachiisa Xumuraa 453
Boqonnaa 39 - Yeroo Dhiphinaa 461
Boqonnaa 40 - Oolfamuu Saba Waaqayyoo 479
Boqonnaa 41 - Onuu Biyya Lafaa 493
Boqonnaa 42 - Wallaansoon Ni Xumurame 500

Boqonnaa 1 – Seenaa Addunyaa: Dursee Dubbatameera

Har'uma illee, ati nagaadhaaf kan siif ta'u utuu beektee, attam gaarii ture; amma garuu wanti kun ija kee duraa dhookatee jira. Guyyoonni itti diinonni kee dallaa sitti ijaaran, si marsan, karaa hundumaanis si cunqursan, sitti dhufuuf jiru. Bara Waaqayyo itti si fayyisuu dhufe waan hin beekneef si, ijoollee kee warra masaraa kee keessa jiranis lafatti isin dabalu, dhagaa wal irra kaa'ame hundumaas wal irratti siif hin dhiisan" jedhe. Luuqaas 19:42-44.

Fiixee Gaara Ejersaa irraa, Yesuus Yerusaalemiin asii gad ilaale. Qajeelummaa fi nagaan ija isaa dura buufatanii turan. Yeroon isaa yeroo ayyaana Faasikaa ture, ilmaan Yaaqoob kan ta'an hun- duu biyya jiranii walitti qabamanii ayyaana biyyoolessaa kana kabaju turan. Maasii fi iddoo dhaabaa wayinii keessatti, gaarrew- wanii fi lafti ol ka'aan dunkaana imaltootaatiin miidhagfamanii, lafa magaalaa guddoo Israa'eliin haguuganiiru. Intalli Xiyoon koormaa siheetiin, ani teessoo mootittii irra taa'eera, kana boodas gadda hin argu waan jette fakkaatti; akkuma isa jaarraa hedduun dura faar- fataa beekamaan "Tulluun Xiyoon inni ol ka'inni isaa miidhagaan, guutummaa lafa kanaaf gammachuudha, inni mandara mootii gud- dichaati" jedhee faarfate, samii duratti fudhatama argachuun ishee amansiisaadha jettee amanteetti (Faarsaa 48:2). Gamoon mana qul- qullummaa miidhagina isaa guutuutin mul'ata. Qarri aduu lixaa jir- tuu addeenya dhagaa adii manichi ittiin ijaaramee, balbala, utubaa fi gubbee warqee irraa tolfame irratti calaqqee uumee argama.

"Guutummaan Miidhaginaa" inni Yihuudonni ittiin boonan dhaaba- tee mul'ata. Ijoollee Israa'el keessaa kana ilaalee kan hin gammad- nee fi hin ajaa'ibsiifanne maaltu jira! Haa ta'u malee sana irra darbee yaada kan biraatu sammuu Yesuusiin qabate. "Yesuus itti dhiyaatee mandara Yerusaalemiin yemmoo arge, ni boo'eef" Luuqaas 19:41. Gammachuu seensa moo'ichaaf utuma dameen meexxii raafamuu, utuma sagaleen guddisee hosaa'inaa jedhu garren rukutanii achii as deebi'anii dhaga'amanii, sagaleen kumaatamaan lakka'aman utuma mootii jedhanii isa waamanii, gidduumatti fayyisaan biyya lafaa tasuma gadda jabaa iccita ta'een liqimfame. Inni Ilma Waaqayyoo ta'e, inni Abdii Israa'el ta'e, inni du'a mo'ee warra du'an keessaa boo- juu booji'ee ka'e, imimmaan gadda salphaa utuu hin taane gadda jabaa fi gadi fagoo ta'e irraa dhufu coccobse.

Bakka miilli isaa isa geessaa jiru sirriitti kan beeku yoo ta'e iyyuu, ofii isaatiif miti kan inni boo'e. Bakki dhiphifamuu guddaan dhiyootti irra ga'u, Geetesemaaneen fuula isaa dura ture. Balballi hoolotaa, kan hoolotni, carraan aarfamuu isaan irra bu'e, jaarraa hedduudhaaf keessa oofamanii darbaa turan, kan isaafis "akka hoolaatti haa gor- raa'amuuf" banamuuf jiru sun fuulleetti ni argama ture (Isaayyaas 53:7). Bakki itti fannifamu, Qaraaniyoon isarraa fagoo hin turre. Karaan Yesuus irra ijjechuuf jiru kun gaafa Yesuus cubbuudhaaf aar- saa ta'ee dhiyaatu dukkana sodaachisaadhaan haguugamuuf jira. Haa ta'u malee yeroo gammachuu kana gidduutti wantota kana miti kan isa gaaddiddeesse. Hafuura isaa isa ofittummaa hin qabne dhiphifamuun humna namaatiin ol ta'e kan irra ga'uuf jiru gaaddid- deessuu hin danda'u. Inni kan boo'e jiraattota yerusaalem kumaata- maan lakka'amanii fi abdii malee

ta'aniif ture – warri inni eebbisuu fi fayyisuudhaaf dhufe jaamaa fi kan badii isaaniif hin gaabbine ta'uu isaaniif boo'eef.

Seenaan sabni Waaqayyo fo'ate kun waggoota kumaaf Waaqayyo biraa faara tolaa fi kunuunsa guddiftuu adda ta'e argachuun isaanii, ija Yesuus duratti banamee ture. Bakki itti ilmi abdii, kan of irraa hin faccifne, hidhamee iddoo aarsaa irra ciibsame, tulluun Mooriyaa tureera – fakkeenya aarfamuu ilma Waaqayyoo. Achitti ture kan kakuu eebbifamaa kan ta'e abdiin Masihichaa inni ulfina qabeessi abbaa amamootaa kan ta'eef kan mirkanaa'e. Uumama 22:9, 16-18. Achitti oobdii midhaanii isa kan Ornaan keessaa arrabni ibidda aar- saa gara samiitti ol ba'uudhaan billaa ergamaa isa balleessuuf dhufee man'eetti deebise (1 Seenaa Baraa 21) -- sunis isa fayyisaan keenya irra daddarbaa ilmaan namootaaf aarsaa ta'ee fi araarse agarsi- isa. Yerusaalem guutummaa lafaa keessaa bakka Waaqayyo duratti ulfina argatte turte. Waaqayyo "Xiyooniin filatee, ishee keessa jiraa- chuudhaaf" hawwe. Faarsaa 132:13.

Bara baayyeedhaaf raajonni achitti ergaa akeekkachiisaa dubbachaa turaniiru. Achitti Luboonni qodaa ixaana itti aarsan urgufuudhaan, duumessi ixaanaa kadhan- naa waaqeffattootaa wajjin gara samiitti ol ba'aa tureera. Achitti guyyaa hundumaa dhiigni hoolaa gora'amanii, hoolaa Waaqayyoo isa gora'amuuf jiru agarsiisan, dhiyaachaa turaniiru. Achitti teessoo araaraa gubbaadhaan, duumessa Keessaan Waaqayyo argamuu isaa mul'iseera. Achitti Riqaan dhoksaa guddaa qabu kan samii fi ardii wal qabsiise mul'ateera (Uumama 28:12; Yohaannis 1:51) -- riqaa isa ergamoonni Waaqayyoo irra ol ba'aa fi gadi bu'aa turan, isa biyya lafaatiif karaa ittiin iddoo isa hundumaa caalaa qulqulluu ta'eetti geessu bane. Utuu Isiraa'el akka sabaatti samiidhaaf amanamuu ishee itti fufteetti ta'ee, silaa Yerusaalem bara baraan kan Waaqayyoon filat- amte taatee itti fufti turte. Ermiyaas 17:21-25. Haa ta'u malee see- naan sama ayyaana argatee sun Waaqayyo irraa deebi'uu fi fincilaan galmaa'ee jira. But the history of that favored people was a record of backsliding and rebellion. Ayyaana Samiitiin ni mormani; carraa gaa- rii argatanitti gar malee fayyadaman; carraa qabanis ni saphisan.

Yoo sabni Israa'el ergamoota Waaqayyootti ga'isanii, dub- bii Waaqayyoos tuffatanii, raajota Isaatti qoosan iyyuu (2 Seenaa Baraa 36:16), Waaqayyo ammas akka "Waaqayyo gooftaatti, isa ho'a qabeessaatti, isa araara qabeessaatti, isa aariitti suuta jedhaa, isa gaarummaan isaa fi amanamummaan isaa guddaa" ta'eetti ofii isaa isaanitti mul'ise (Ba'uu 34:6); irra deddeebi'anii mormuun isaanii utuu isa hin ittisin araarri isaa isaaniin sossobachuu ittuma fufe. Kan abbaan ilma isaa jaallatuuf gudhu caalaatti "Waaqayyo inni kan abboota isaanii saba isaatiif, mana qulqullummaa isaatiifis waan ho'eef, si baayyee ergamoota isaa gara isaaniitti ergee isaan akeekkachiisee ture" 2 Seenaa Baraa 36:15. Yeroo falmuun, sos- sobachuun, fi dheekkamuun hojjechuu didetti, Waaqayyo kennaa samii isa hundumaa caalu isaaniif erge; dhugaadhumatti, kennaa tokkicha sana keessaan samii guutummaa isaaniif dhangalaase.

Ilmi Waaqayyoo ofuma isaatii magaalaa qalbii hin jijjiirranne sossobachuudhaaf ergame. Kan Israa'eliin biyya Misirii Wayinii filatamtuu godhee baase Kiristoos ture. Faarsaa 80:8. Harka ofii isaatii ture ormoota isaan dura turan kan balleesse. Inni "tulluu coomaa" irra isaan dhaabee ture. Kunuunsi guddistummaa Isaatii isaan marsee ture. Hojjetaan isaa haa kunuunsuuf ergamee ture. "Iddoo dhaabaa wayinii kootiif kana caalaa wanti gochuun narra ture maali," "kana ani hin gooneef maaltu jira?" jedha. Isaayyaas 5:1-4. Yoo ija gaarii naqachuun utuu irra jiruu ija hadhaa'aa naqatee arge iyyuu, ammas ija godhachuu isaatiif abdii guddaa godhachuud- haan qaamaan iddoo dhaabaa wayinichaa dhufe; yoo gammachuud- haan fudhatteef diigamuu irraa akka isheen baraaramtuuf dhufeef. Wayinichatti naannessee ni soqe, akka deebisee latutti irraa mure. Wayinii ofii isaatii dhaabe kana oolchuudhaaf waan godhamuufii qabu hunda gochuutti hin laafne.

Waggaa sadii guutuudhaaf Gooftaan Ifaa fi Ulfinaa saba isaa gidduu olii fi gadi adeemaa ture. Inni isaan gidduu deddeebi'ee "waan gaarii gochaa, warra seexanni isaan miidhe fayyisaa, warra garaan isaanii cabe dhidhiibaa, warra qaroo isaanii dhabaniif iaja banaa, warra hidhaman hiikaa, warra okkolan deemsisaa, warra hin dhageenye gurra banaa, warra lamxaa'an qulleessaa, warra du'an kaasaa, fi hiyyeessotatti Wangeela lallabaa ture. Hojii Ergamootaa 10:38; Luuqaas 4:18; Maatewoos 11:5. Namota sadarkaa hunduma irra jiraniifis waamichi araaraa wal fakkaataa ta'e dhiyaateera: "Isin dadhabootni, ba'aan keessan kan isinitti ulfaate, gara koo kottaa; anis isinan boqochiisaa." Maatewoos 11:28.

Yoo gaarummaa godheef hammeenyi, jaalala isaatiif jibbi dee- bi'eef iyyuu (Faarsaa 109:5), inni ergama araaraa isaa cimsee itti fufe. Isaan sun hundinuu Ayyaana agarsiisuu irraa isa hin ittifne. Kan mana itti galu hin qabne, kan dheekkamsi itti bu'e fi kan hiyyumni qooda isaa guyyaa maraa ta'e, warra rakkina keessa jiran tajaajiluu fi gadadoo ilmaan namootaa salphisuufiidhaan, kennaa jireenyaa haa fudhataniif isaan sossobachaa ture. Dha'aan araaraa, inni warra garaan isaanii kooraan guute rukutee as deebi'u caalaatti ho'aa fi jaa- lala akka itti agarsiisu godha. Isiraa'el jaalallee ishee isa hundumaa caaluu fi gargaaraa ishee tokkichatti dudda gate. Inni inni jaalalaan isaan sossobatu ni tuffatame, gorsi isaa harkatti didame, akeekkachi- isa isaatti ni qoosame.

Yeroon abdii fi araara argachuu ariifatee darbuu ga'eera; Xoofoon dheekkamsa Waaqayyoo inni yeroo dheeraadhaaf kuufame guutuu ga'eera. Duumessi gantummaa fi fincilaa barootaaf kuufamaa ture, gadadootiin gurraacha'ee, cubbamoota irratti tarsa'ee gadi jiguud- haaf jira; inni tokkichi silaa badiisa balbaal ga'e kana irraa isaan baraaruu danda'u salphifamee, miidhamee, mormamee, dhiyootti aarfamuuf jedha. Gaafa Yesuus fannoo irratti fannifamu, gaafa sana Waaqayyon duratti ayyaana argachuu fi filatamuun saba Isiraa'eel xumura argata. Badiisi lubbuu tokkittii badiisa qabeenyaa guu- tummaa biyya lafaa irra jiruu calaatti isa gaddisiisa; Garuu gaafa Kiristoos Yerusaalemiin fuulleetti ilaale, badiisini guutummaa magaa- lattii, guutummaa saba Sanaa, isa dura ture -- magaalaa sana, sab asana, warra Kanaan dura saba Waaqayyoof filatame ture, qabeenya dhuunfaa isaa.

Raajonni gadda gantummaan Israa'el isaanitti fideef bo'aa tura- niiru. Ermiyaas "Halkanii fi Guyyaa utuun wal irraa hin kutin, saba koo warra qalamanii dhumaniif, sabni Waaqayyoo waan booji'amaniifis, akkan boo'utti, maaloo mataan koo iddoo bishaan jalaa, iji koos bur- qituu imimmaanii utuu ta'ee!" jedhee hawwee ture. Ermiyaas 9:1; 13:17. Inni Mul'ata waaggootaa qofa utuu hin taane baroota hundaa mil'uu tokkoon argu immoo ammam haa gaddu! Inni Ergamaa billaa baatee magaalaa ishee Kanaan dura iddoo buufata Waaqayyoo turte balleessuudhaaf billaa ol fudhate arge. Gubbee tulluu Ejersaa, bak- kuma yeroo muraasa booda Tiitoo fi Loltoota isaatiin qabamuuf jiru, irra dhaabatee, sulula irraa fuulleetti iddoo fi balbaloota qulqullaa'oo ilaalee, dallaan ishee loltoota ormootaatiin marfamuuf akka jiran ija imimmaaniin guuteen arge. Sagalee loltoota ormaa lolaaf shaaka- laa jiranii dhaga'e. Sagalee boo'icha haadhotii fi ijoollee magaalaa beelaan gidirfamtee keessaa boo'anii dhaga'e. Manneen ishee mim- miidhagoon, masaraan mootummaa siheetii fi gamoowwan ishee, ibiddaaf kennamanii bakki isaan yeroo tokko dhaabachaa turan daaraa fi ambaa ibiddaa ta'uuf akka jiran arge.

Baroota dhufuuf jiran asii achi yeroo ilaale, sabni kakuu "akka caccabaa daarii gammoojjii" biyya hunda keessa faca'anii arge. Gatii cubbuu isheetiif adabbii yeroo gabaabaa ijoollee isheetti amma kufaa jiru yeroo ilaalu, kun dhandhama xoofoo dheek- kamsaa ta'uu isaa fi guyyaa murtii isa dhumaatti amma siicoo- saa keessaa fixxee xoofoo sona keessaa dhuguuf kan jirtu ta'uu ishee arge. Waaqni Yerusaalemiif abdii kutate kun, inni dheebuu jaalalaa dheebote, akkas jedhee sagalee gaddaa dhageessise: "Yaa Yerusaalem, Yaa Yerusaalem, Yaa ishee raajota ajjeeftee, fi warra sitti ergaman dhagaadhaan rukuttee, yeroo meeqan akka luk- kuun cuucota ishee baallee ishee jalatti walitti qabattu, ijoollee kee walitti qabuudhaaf yaale, atii fi ijoolleen kee garuu tole hin jenne!" Yaa saba filatamtee, waan hundumaa calaa "Har'uma illee, ati guyyaa yaadatamuu keetii fi nagaadhaaf kan siif ta'u utuu beektee, attam gaarii ture! Ergmaa tarkaanfii fudhatu nan turse, siinis gara qalbii jijjiirrannaatti nan waame, garuu kun hundi akkasumaan ta'e. Kan ati ittiin mormite tajaajiltoota, bakka buutotaa fi raajota qofa miti, Isa birmadduu si baasu, Isa qulqul- luus sanas malee. Badiisa keetiif itti gaafatamummaa si mataa keetu fudhata. "Jireenya akka qabaattaniif gara koo dhufuu hin barbaaddan." Maatewoos 23:37; Yohaannis 5:40.

Kristoos Yerusaalem keessatti mallattoo gara jabinaa fi amanuu diduu fi fincila biyya lafaa isa murtii ijaa baafannaa Waaqayyoo arii- fachiisu arge. Wayyoon sanyii kufee lubbuu isaa irratti fe'amuudhaan boo'ichi hadha'aan afaan isaa irraa akka ba'uuf isa dirqisiise. Seenaa ilmaan namaa geessatti kan cubbuun galmeesse gadda, imimmaan, fi dhiiga arge; saba biyya lafaa kana irratti dhiphinaa fi leeyyoo dhuma hin qabne kana keessa bu'an ilaaluudhaan garaan isaa ni raafame. Hunda isaanii oolchuudhaaf dharra'e. Haa ta'u malee harki isaa wayyoo amma isaanitti dhufe kana deebisuu hin danda'u; namoota muraasa qofatu akka burqaa gargaarsaa tokkichaatti isa barbaada. Fayyina isaan qaqqabsiisuudhaaf lubbuu isaa amma du'aatti dabar- see kennuudhaaf fedhii isaa ture; haa ta'u malee jireenya qabaa- chuudhaaf kan gara isaa dhufu namoota muraasa qofa turan.

Ulfina qabeessi samii imimmaan lolaase! Ilmi Waaqa bara baraa hafuurri isaa jeeqamee, gadda jabaadhaan mataa isaa gadi qabate! Taateen kun samii hunda ajaa'ibsiise. Taateen sun cubbuun ammam ulfaataa akka ta'e mul'ise; seera Waaqayyoo irra darbuudhaan waan itti dhufe irraa isaan baraaruun humna isa bara baraa sanaaf illee ammam hojii ulfaataa akka ta'e argisiise.

Yesuus dhaloota warra xumuraa achi dabarsee yeroo ilaaletti, biyyi lafaa gowoomsaa isa badiisa Yerusaalemiin fidee wajjin kan wal fakkaatu keessatti hirma- achuu ishee arge. Cubbuu guddaan Yihuudotaa Kristoosiin fudha- chuu diduu isaaniiti; cubbuu guddaan hawwaasa Kiristaanotaa ammo seera isaa, isa bulchiinsi isaa inni samii fi lafaa ijaarame, fudhachuu diduu isaanii ta'a. qajeelfamni Waaqayyoo jibbamee akka waan gatii hin qabneetti lakka'ama. Miliyoonaan kan lakka'aman guyyaa yaadatamuu isaanii keessayyi sagalee isaa isa dhugaa dha- ga'uu diduudhaan waanjoo cubbuutiin qabamnaii, seexanaaf gar- boota ta'uudhaan du'a isa lammaffaatiin dhiphifamuudhaaf adeemu. Jaamummaa hamaa! Dhukkuba addaa!

Faasikaan ga'uudhaaf guyyaan lama yeroo hafetti, erga Yesuus geggeessitoota Yihuudotaa oftuulmaa isaaniitiif cee'phaee, yeroo xumuraatiif mana qulqullummaatii ba'ee deemee booda, ammas bartoota isaa wajjin gaara ejersaa irratti ol ba'ee irraan gadee marga uffatee jiru irra bartoota isaa wajjin taa'ee magaalattii asii gad ila- ale. Ammas dallaa ishee, gamoo ishee fi masaraa mootummaa ishee iaj guutee ilaale. Ammas irra deebi'ee mana qulqullummaa fi ulfina addaa inni qabu, gonfoo miidhaginaa ta'ee tulluu qulqulla'aa sana miidhagsuu isaa ilaale.

Waggoota kumaan dura abbaan faarsaa Waaqayyo Isiraa'eliin filatee mana qulqulla'aa keessa jiraatu ishee gochuu Isaa jajatee ture: "godoon isaa mandara Saalem keessa, iddoon buufata isaas Xiyoon keessa ni dhaabate. Tulluu Xiyoon isa jaallate sanas ni fo'ate. Mana qulqullummaa isaa akka iddoowwan ol ka'ootti ni ija- are" Faarsaa 76:2; 78:68, 69. Manni qulqullummaan inni jalqabaa kan ijaarame yeroo itti Israa'eel seenaa keessatti baayyee soorettii turte keessa ture. Qabeenyaan kanaaf barbaachisu baayyeen isaa mooticha Daawwitiin walitti kan qabame yeroo ta'u akkaataa inni itti ijaaramu immoo Waaqayyotu mul'ise. 1 Seenaa Baraa 28:12, 19. Solomoon inni Mootota Israa'el hundumaa keessaa caalaa ogeessa ta'e hojicha ni xumure. Manni qulqullummaa kun ulfina miidhaginaa biyyi lafaa arigtee hin beekne qaba. Haa ta'u malee Waaqayyo karaa raajicha Haagee waa'ee mana qulqullummaa isa lammaffaa dubbate: "ulfinni mana isa ammaa kanaa ulfina mana isa durii irra ni caala; saba lafa irraa hunda nan sochoosa, badhaa- dhummaan saba lafa irraa hundinuus as ni fidama; ani mana kana ulfinaan nan guuta; jedha Waaqayyo." Haagee 2:9, 7.

Erga manni qulqullummaa sun Naabuukadinaaxoriin diigamee booda, dhalachuu Kristoosiin waggaa dhibba shan dura, namoota bara jireenya isaanii guutummaa boojuu jala turanii biyya barbadaa'ee fi gammoojjii fakkaatetti deebi'aniin ijaarame. Namoota sana kees- saa namootni umurii dheeraa jiraatan, warri miidhagina mana qul- qullummaa isa kan

Solomooniin argan, yeroo dhagaan bu'uuraa kan mana qulqullummaa isa lammaffaa ka'ametti akka isa jalqabaa mii- dhaguu hin danda'u jedhanii kan boo'antu ture. Miirri akkamii akka ture raajichaan akka ibsamu godhameera: isin keessaa namni manni kun dur attam ulfina qabeessa akka ture yaadatu jiraa? Amma immoo inni maal fakkaata? Inni akkuma waan hin jirreeti mitiiree? Haagee 2:3; Iziraa 3:12. Sana booda ture kan ulfinni mana qulqullummaa inni boodaa kan isa duraa irra akka caalu kan abdiin kenname.

Haa ta'u malee manni qulqullummaa inni lammaffaa ulfinaan amma isa jalqabaa hin geenye; yookiin akka mana qulqullummaa isa jalqabaas argamuu Waaqayyootiin hin eebbifamne. Sirna eebbaa isaa irratti humni Waaqaummaa mul'ate tokko illee hin jiru. Duumessi ulfina Waaqayyoo dhufee mana qulqullummaa ijaarame kana keessa hin guutne. Aarsaa dhiyeeffame nyaachuudhaaf ibiddi samii irraa gadi hin buune. Ulfinni Waaqayyoo akka durii kirubee- lota lamaan gidduutii hin mul'atu; Bidiruun kakuu Waaqayyoo, tees- soon araaraa, gabateen dhugabaatotaa deebi'anii achi keessatti hin argaman. Luba jaalalli Waaqayyoo maal akka ta'e gaafachuutti jiruuf mirkaneessuudhaaf sagaleen samiidhaa dhaga'amu hin jiru.

Jaarraa baayyeedhaaf abdiin Waaqayyo karaa raajicha Haagee kenne raawwachuu isaa mul'isuudhaaf akkasumaan dhama'aa turan; haa ta'u malee koormaa fi amanuu dadhabuun hiikkaa dhu- gaa abdii raajichi haageen kennee akka hin hubanneef isaan jaam- see ture. Manni qulqullummaa inni lammaffaan duumessa ulfina Waaqayyootiin hin guutne, qooda sanaa, isa Waaqayyo abbaan guutummaatti isa keessaan mul'atee fi isa ofii isaatii iyyuu Waaqa ta'etu qaamaan foon uffatee mul'ate. Yeroo Namichi Naazireet bakka qulqulla'aa sanatti barsiisaa fi fayyisaa turetti "Hawwa Saba Hundumaatu" dhugaamatti gara mana qulqullummaa Isaatii dhufe. Argamuu Kiristoosii fi aragamuu isaa qofaan dha kan manni qul- qullummaa inni lammaffaa kan ulfinni isaa mana qulqullummaa isa jalqabaa irra caalu. Isiraa'el garuu kennaa Samii irraa isheedhaaf kenname kana of irraa deebifte. Guyyaa barsiisaan gadi of deebise sun balbala isa warqee irraa tolfame sana keessa darbee ba'ee ade- eme ture kan ulfinni sun bara baraan mana qulqullummaa sana irraa adda ba'e. Inni fayyisaan: "Ilaa manni keessan one ni hafa" jedhe ni raawwatame. Maatewoos 23:38.

Bartootni isaa isa inni manni qulqullummaa kun ni diigama jedhe baayyee ajaa'ibsiifachuudhaan caalaatti hiikkaa dubbii isaatii baruudhaaf hawwani. Wagga afurtamaaf qabeenyi, humni namaa, fi oogummaan ijaarsaa manicha miidhagsuudhaaf hojii irra ooleera. Heroodis guddichi qabeenya warra roomaa fi kan Yihuudotaa irratti dhangalaasuu irra darbee bulchaan guutummaa addunyaa kan ta'e kun kennaa adda addaatiin badhaaseera. Dhagaa adiin gurguddoo ta'an baayyinaan dhimmuma kanaaf Roomaa irraa ergaman miidha- gina isaa keessaa qooda qabu; bartootni isaa gara kanatti xiyyeef- fannaa barsiisaa isaanii harkisuudhaaf akkas jedhan: "Mee dhagaa gurguddaa kana, ijaarsa babba'eessa kanas mee ilaali!" Maarqos 13:1. Jechoota kanaaf Yesuus deebii jabaa fi ajaa'ibsiisaa kenne: "dhu- guman isiniin jedha, iddoo kanatti dhagaan tokko illee wal irratti hin hafu ni diigama malee." Maatewoos 24:2.

Diigamuu Yerusaalemii wajjin wal qabatee ta'insa kana bartootni isaa akka waan Yesuus ulfina yerootiif Yihuudota warra qalbii hin jijjiirranne adabee teessoo mootummaa kan biyya lafaa qabachuu- dhaan sab asana waanjoo warra Roomaa jalaa baasutti fudhatan. Gooftaan yeroo lammaffaaf akka deebi'ee dhufu itti himee ture. Erga inni waa'ee murtii Yerusaalem irratti dhufuu dubbatee booda sammuun isaanii gara dhufaatii sanatti deebi'e; sana booda gaara Ejersaa irra fayyisaa isaaniitti naanna'anii utuu ta'anii gaaffii isa gaa- fatan: "Nutti himi kun yoom ta'a? mallattoon dhufaatii keetii, kan dhuma barichaas maali?" Lakk. 3.

Fuula duratti waanti ta'u bartootatti araaraan golgamee jira. Utuu wanta qabatamaa ta'uuf jiru lamaan (dhiphinaa fi du'a fayyisaa; dii- gamuu mana qulqullummaa fi magaalaa isaanii) sirriitti beekaniitii silaa sodaa guddaatu isaan qabata ture. Yesuus cufamuu yericha- atiin dura waan amma dhiyootti raawwachuuf jiru isaanitti hime. Jechisaa yeroo sana guutummaatti hin hubatamneef ture; yoo sabni isaa qajeelfama achi keessa jiran beekuudhaaf barbaadan hiikkaan isaa isaaniif ibsama ture. Raajii inni dubbate hiikkaa dachaa qaba ture; waa'ee diigamuu Yerusaalemiin dursee yeroo himu, dhiphina bara dhumaatti ta'us dursee dubbateera.

Yesuus bartoota isaa warra isa dhaga'aa jiranitti murtii Israa'el ishee gantuu irratti dhufaa jiru hime. Keessattuu dheekkamsa ijaa baafannaa Masiihicha simachuu diduu fi fannisuu isaaniitiif isaanitti dhufuuf jiru itti dubbate. Mallattoolee hin dogoggoramnetu xumura gaddisiisaa sana dursee dhufa. Yeroon sodaachisaan sun tasa ariifatee dhufa. Kanaaf fayyisaan duuka buutota isaa akeekkachiise: Egaa inni jibbisiisaan iddoo qullaa'aa xureessu sun, inni Daani'el raajichi waa'ee isaa dubbate, iddoo qulqulla'aa dhaabatee arguuf jirtu (namni kana dubbisu haa hubatu!); yemmus warri Yihuudaa jiran gara gaarotaatti haa baqatan." Maatewoos 24:15, 16; Luuqaas 21:20, 21. Yeroo safa- rtuun waaqolii tolfamoo warra roomaa inni dallaa Yerusaalem irraa fagootti eegamu iddoo qulqulluu irra kaa'amu, yeroo sana duuka buutotni Kristoos bakka itti baqatan barbaaddatu. Yeroo mallattoon akeekkachiisaa mul'atutti warri miliquu qaban boodatti hin harki- fatin. Guutummaa lafa yihuudaa fi Isiraal keessatti illee mallattoon baqannaa battaluma fudhatamuu qaba. Warri mana gubbaa jiran qabeenyaa isaanii oolchuudhaaf achi irraa gadi hin bu'in. warri maa- sii keessa yookiin iddoo dhaabaa Wayinii keessa hojjetan uffata isa yeroo ho'a aduu guyyaa keessa hojjetan of irraa baasanii lafa kaa'an fudhachuudhaaf boodatti hin deebi'in. Badiisa walii galaa keessatti akka hin dabalamnetti, yeroo xiqqoof illee hin mamin.

Bara mootummaa Heroodis keessa Yerusaalem miidhegafa- muu qofa utuu hin taane, ijaarsi gamoo isheetii, dallaa ishee bakki da'annaa ishee jabina isheen uumamaan qabdutti dabalamee kan weeraramuu hin dandeenye ishee taasiseera. Namni amma waa'ee badiisa isheetii dubbatu kun akkuma bara nohiin akka nama qal- bii dabarseetti ilaalamuu mala. Haa ta'u malee Yesuus "laftii fi samiin ni darbu, dubbiin afaan koo keessaa ba'e garuu hin darbu" jedhe. Maatewoos 24:35. Sababii cubbuu isheetiif dheekkamsi Yerusaalemitti dhufe. Sababii oftuulmaa fi amanuu dhabuu isheetiin badiisni ishee qabatamaa ta'e.

Gooftichi karaa raajicha Miikiyaas akkas jedhe: "Isin warri mana Yaaqobiif dura buutuu taatan, warri mana Israa'el geggeessitan kana dhaggeeffadhaa! Wanti qajeelaa ta'ee fudhatame isin ni jib- bisiisa, wanta qajeelaa hundumaas ni jal'iftu. Isin Xiyooniin dhiiga dhangalaasuudhaan Yerusaalemiinis jal'inaan ni ijaartu. Warri dura buutuu ishee ta'an gabbarsuu fudhatanii firdii ni kennu, lubootni ishee gatii fudhatanii nama ni gorsu, raajonni ishee horii fudhatanii hooda ni hoodatu; kanuma irratti iyyuu, 'Waaqayyo nu gidduu jira mitiiree? Wanti hamaan nu hin argatu' jedhanii ana Waaqayyoon abdatu." Mikiiyas 3:9-11.

Dubbiin kun amanamummaadhaan jiraattota Yerusaalem warra faalamanii fi qajeelummaa mataa isaaniitti amanan ibse. Seera Waaqayyoo jabeessinee eegna haa jedhan iyyuu malee qajeelfamoota isaa hunda irra daddarbaa jiraatu. Kristoosiin kan isaan jibbaniif qul- qullummaan isaa hanqina isaan qaban waan mul'iseef dha; rakkoo cubbuu isaanii irraa kan ka'e isaanitti dhufuuf isa himachaa turan. Akka inni cubbuu hin qabne yoo beekan illee, akka sabaatti nagaa isaanii mirkaneeffachuudhaaf garuu du'uu qaba jedhanii labsan. "Akkasumatti yoo isa dhiifne" jedhan geggeessitootni yihuudotaa, "namootni hundinuu isatti ni amanu: warri Roomaas dhufanii mana qulqullummaa keenya, saba keenyas nu duraa fudhatu." Yohaannis 11:48. Yoo Kiristoos fannifame deebi'anii saba tokkichoomee fi jabaa ta'u jedhanii yaadan. Kana irratti mari'achuudhaan, murtii angafa lubaa isaanii isa sabni guutummaan baduu irra namni tokko iddoo saba hundaa bakka bu'ee baduu isaa wayya jedhutti walii galan.

Kanaaf geggeessitootni warra Yihuudotaa "Xiyooniin dhiiga dhangalaasuudhaan, Yerusaalemiinis jal'inaan ni ijaaran." Mikiiyas 3:10. Sababa inni cubbuu isaaniif isaan ifateef fayyisaa isaanii erga gorra'anii booda illee qajeelummaa mataa isaanii irraa kan ka'e akka waan Waaqayyo duratti saba fudhatama argate ta'aniitti Gooftaan harka diina isaanii jalaa akka isaan oolchu abdatan. "Kanaaf" jedha raajichi itti fufee, "ammas sababii keessaniif Xiyoon lafa qotiisaa taa- tee ni qotamti, Yerusaalem lafa tuullaa dhagaa caccabaa ni taati, tul- luun manni qulqullummaa irra jirus lafa ol jedhaa bosonni dhaale ni ta'a." lakk 12.

Kiristoos ofuma isaatii waa'ee badiisa magaalattii fi saba isheetii erga dubbatee boooda illee murtii kana waggaa afurtamaaf akka turu godhe. Warra wangeelaan mormee fi ilma isaa ajjeese kanaaf obsi Waaqayyoo ajaa'ibsiisaa ture. Fakkeenyi muka ija hin godhati- nii sun akkaataa Waaqayyo saba Yihuudotaa wajjin dabarse agar- siisa. Ajaji darbe "Muri, maaliif lafa mancaasa?" kan jedhu ture (Luuqaas 13:7) haa ta'u malee araarri Waaqummaa xinnoo akka inni turu godhe.

Amma yeroo sanaatti Yihuudota keessaa kan ama- laa fi hojii Kiristoosiin hin hubanne baayyee turan. Ijoolleen isaaniis carraa kanatti hin fayyadamne, yookiin ifa warri isaanii of irraa dee- bisan kana hin fudhanne. Karaa barsiisa bartootaa fi warra isaan gargaaranii, Waaqayyo ifa isaan irratti ibseera; dhalootaa fi jireenya kiristoos irratti qofa utuu hin taane, du'uu fi du'aa ka'uu isaa dabala- tee akkamitti raajiidhaan kan dubbatamee ture akka raawwii argate hubachuun isaaniif heyyamamee ture. Ijoolleen isaanii cubbuu maatii isaaniitiif hin

ifatamne; garuu, ifa maatii isaaniitiin didametti, ifa dabalataa isaaniif kenname fudhachuu diduu isaaniitiin, cubbuu maatii isaanii keessaa hirmaattuu ta'an, xoofoo isaaniis jal'inan guutan. Obsi Waaqayyo Yerusaalemiif qabaate Yihuudotni ammam oftu- ultotaa fi kan qalbii hin jijjiirranne ta'uu isaanii mirkaneesse.

Jibbaa fi gara jabina bartoota Yesuus irratti agarsiisaniin carraa araaraa yeroo dhumaaf isaaniif kenname fudhachuu didan. Sana booda Waaqayyo eegumsa isaa fi humna ittisa isaatii isa ittiin seexanaa fi ergamoota seexanaa irraa ittisu ishee irraa waan kaaseef, sabni sun geggeessaa filatte sanaan akka bultuuf gad dhiifamte. Ijoollotni ish- ees ayyaana Kiristoos isa jal'ina isaanii kana qabbaneessu fudhachuu waan didaniif warra mo'aman ta'an. Seexanni gara jabinaa fi ham- meenya guddaa lubbuu keessatti kakaase. Namootni waa hubachuu dadhabe; isaan hubannaadhaa ala ta'uudhaan ---- dharraa hamaa fi dheekkamsa jaamummaatiin to'ataman. Hammeenya isaaniitiin ni seexanooman.

Maatii keessattis ta'e akka sabaatti, warra ol'aanoo fi warra gad-aanoo hundumaa biratti haala wal fakkaatuun shakkiin, inaaffaan, jibbi, qoccolloon, fincili, wal ajjeechaan iddoo fudhate. Bakki amansiisaan eessayyuu hin turre. Hiriyyootnii fi michuuw- wan wal ganan. Maatiin ijoollee, ijoolleenis maatii wajjin wal gor- ra'an. Geggeessitootni uummataa ofii isaaniitii geggeessuuf aangoo hin qaban. Dharraan isaanii inni to'annaan ala ta'e warra nama hac- uucan isaan taasise. Yihuudotni isa qulqulluu ta'e ilma Waaqayyoo yakkuudhaaf ragaa sobaa fudhatan. Amma dabaree isaanii ragaan sobaa jiraachuu isaanii gaaffii jala galche. Afaaniin utuu hin taane gochaadhaan "waa'ee Waaqayyo isa qulqulluu kan Israa'el sana nutti hin himinaa" jechaa turan Isaayyaas 30:11. Amma fedhiin isaanii isaaniif kennameera. Sodaan Waaqayyoo kana booda isaan hin jeequ. Seexanni mataa saba kanaa irra taa'eera; geggeessitootni amantaa fi sabaa hundi isa jala jiru.

Geggeessitootni warra mormituus yeroo yerootti tokkummaa uumuudhaan warra isaanii gadi jiran miidhaa fi dhiphisaa turan, walii isaaniittis deebi'anii gara laafina tokko malee wal ajjeesu turan. Qulqullummaan mana qulqullummaa illee gara jabina isaanii isa hamaa ta'e kana irraa isaan ittisuu hin dandeenye. Warri waaqef- fachuutti turan ulaa aarsaa duratti lafatti gadi ni rukutaman. Manni qulqullummaas reeffa warra ajjeefamaniitiin ni faalame. Akkasuma ta'ee utuu jiruu, warri hojii hammeenyaa fi gara jabinaa kana kakaasan, tilmaama isaanii isa ga'isuudhaan guuteen, Yerusaalem magaalaa dhuunfaa Waaqayyoo waan taateef wanti ishee balleessa jedhamee sodaatamu hin jiru jedhanii labsu.

Aangoo isaanii jabees- sanii turfachuudhaaf, utuma waraanni Roomaa mana qulqullum- maa marsee jiruu illee, raajota sobduu horiidhaan bituudhaan akka isaan saba sanaan oolchuu Waaqayyoo cal jedhanii eegan itti him- siisaa turan. Amma dhumaatti, sabni sun inni hundumaa gararraa jiru gidduu seenuudhaan diinota isaanii irratti moo'icha nuuf kenna jedhanii eeggatan. Haa ta'u malee Israa'el eegumsi Waaqummaa irraa fudhatameera waan ta'eef, amma ittisa hin qabdu. Yerusaalem Gaddituu! Wal-dhabdee keessoo irraa kan ka'e dhiigni ijoollee ish- eetii walii isaanii ajjeesuu isaanii rraa kan ka'e daandii ishee hundu- maa

irratti dhangala'ee jira. Loltuun warra ormaa immoo loltoota ishee mo'achuudhaan isaan ajjeesan.

Diigamuu Yerusaalem ilaalchisee wanttotni Yesuus dursee dub- bate qubeen tokko utuu hin hafin raawwate. Yihuudotni akeekkachi- isa inni isaaniif kenne dhugaa ta'uu isaa hojiidhaan argan: "Safartuu itti safartaniin, isiniifis ni safarama." Maatewoos 7:2.

Badiisni sun akka ga'e mallatoolleen adda addaa ni mul'isan. Halkan walakkaa ifni argamee hin beekne mana qulqullum- maa irraa fi iddoo aarsaa irraa mul'ate. Duumessa gara galgalaa irraan loltuu fi konkolaataan lolaa lolaaf walitti qabamuun isaanii ni mul'ate. Lubootni dabaree halkanii tajaajilaaf mana qulqulum- maa keessa jiran sagalee dhaga'aniin sodaan isaan qabate; lafti ni raafamte, sabni lafa irraa utuu boo'uu dhaga'ame: "Baqannee haa baanu." Balballi ishee guddichi, inni kara baha biiftuu, inni harka namaatiin cufamuun isaa hin yaalamne, inni cufaa sibiilaa lafa kees- satti dhagaadhaan gadi fageeffamee hidhameen cufame, qaama ijaan hin mul'anneen, halkan walakkaa banamee argame --Milman, The History of the Jews, book 13.

Namni tokko waggaa torba guutuudhaaf daandiiwwan Yerusaalem irra olii fi gad adeemee wayyoo isa Yerusaalemitti dhu- fuuf jiru labsaa ture. Halkanii fi guyyaa faaruu gaddaa kana irra deddeebi'aa ture: "Sagalee karaa baha biiftuu! Sagalee karaa dhiha biiftuu! Saglee qilleensota arfanii! Sagalee Yerusaalemii fi Mana Qulqullummaatiin mormu! Sagalee dhirsa misirroo fi misirrootiin mormu! Sagalee saba hundumaan Mormu!" – kitaaba olitti caqa- same irraa kan fuudhame. Namni keessummaa ta'e kun hidhamee doorsifame, haa ta'u malee, jechi hamaan tokko illee afaan isaa keessaa hin bane. Arrabsoo fi miidhama isa irra ga'uuf deebii inni kenne: "Siif wayyoo yaa Yerusaalem!" "Wayyoo yaa warra ishee keessa jiraattanii!" Bo'ichi akeekkachiisaa isaa hanga inni bakka dursee dubbatametti ajjeefamuetti addaan hin citne.

Badiisa Yerusaalem keessatti Kiristaanni tokko hin badne. Kiristoos bartoota isaatiif akeekkachiisa kenneefii ture. Warri dub- bii isaatti amanan mallattoo kenname eeggachaa turan. "Yerusaalem loltuudhaan marfamuu ishee yeroo argitan garuu, diigamuun ishee akka dhiyaate beekaa. Yommus Yihuudaa kan jiraatan gara gaarota- atti haa baqatan, mandarattii keessa kan jiranis ba'anii haa deeman, biyya keessa kan jiranis mandarattiitti ol hin galin." Luuqaas 21:20, 21. Loltootni Roomaa magaalattii marsanii erga turanii booda, tasa bakka haleellaa geessissuuf isaaniif mijatu hunda weeraranii qabatan. Of irraa ittisuun akka hin danda'amne baranii lafa abdii kutatanii harka kennuuf jedhanitti ajajaan waraana warra Roomaa sababa xinnoon ishee illee utuu hin jiraatin loltootni isaa akka dhiisanii ba'aniif ajaje. Haa ta'u malee, Kennaan Waaqayyoo inni araaraan guutuun haalota jiran akka inni saba dhuunfaasaatiif bu'aa buusutti geggeessaa ture. Mallattoon abdachiifame Kiristaanota warra eeg- gachaa jiraniif amma kennameera, amma akeekkachiisa gooftichaaf abboomamuudhaaf fedha qaban hundumaaf carraan kennameera. Taateen kana booda ta'e kan to'annaa warra Romaas ta'e warra Yihuudotaan ol ta'e waan tureef baqatanii ba'uu warra Kiristaanotaa kan

ittisuu danda'u hin turre. Yeroo Sestiyas dhiisee ba'aa jirutti, Yihudootni warri Yerusaalemiin gad dhiisanii ba'aa turan waraana warra Roomaa warra gad dhiisanii ba'aa jiran aleeluuf faana bu'an. Yeroo lamaan isaanii guutummaatti wal waraanuu jalqaban kana gidduutti warri Kiristaanotaa baqatanii ba'uudhaaf carraa argatan. Yeroo kanatti magaalattiin diinota isaanii warra baqaa isaaniitiif gufuu ta'uu danda'an hundumaattii ni qulloofte. Yeroo danqaan uumametti, warri Yihuudotaa ayyaana Godoo dhuga baatuu kaba- juudhaaf walitti qabamnaan kiristaanotni guutummaa biyyattii keessa jiran danqaa tokko malee baqatanii ba'an. Utuu hin qaqqa- batin bakka amansiisaa taate – magaalaa Pellaa, yordaanos gama, biyya Periyaa keessatti argamtutti baqatan.

Yeroo Yihuudotni loltoota Sestiyas duukaa bu'anii ari'anitti dheek- kamsa akka ibiddaa sodaachisutu akka waan guutummaatti isaan balleessuuf dhufeetti isaan cinatti bu'ee isaan sodaachise. Loltootni Roomaa kun rakkoo guddaadhaan baqatanii ba'uu danda'an. Warri Yihuudotaa homaa tokko utuu hin ta'in oolaniiru jechuun ni dan- da'ama. Faalama isaanii wajjin moo'ichaan gara Yerusaalemitti dee- bi'an. Haa ta'u malee milkaa'inni kun jal'ina qofa isaaniif fide. Warra Roomaa of irraa deebisuun isaanii hafuura of tuulmaa isaanitti fiduu isaa irraa kan ka'e wayyoo baayyee hamaa ta'e ariitiidhaan magaalattiitti fide.

Yeroo magaalattiin deebitee Taayitasiin qabamtetti badiisa hamaa ta'etu Yerusaalem irratti kufe. Magaalattiin kan qabamte ayyaana faasikaatti yeroo Yihuudotni miliyoonaan lakka'aman dal- laa Yerusaalem keessatti walitti qabamanitti ture. Kuusaan midhaanii isaanii inni utuu sirriitti ol kaa'amee jiraattota ishee waggoota hed- duuf jiraachisu inaaffaa fi ijaa baafannaa garee warra mormitoot- aatiin barbadaa'ee ture. Kanaaf amma beelli hamaa ta'e biyyicha qabateera. Qamadiin safartuun tokko meetii tokkotti gurguramaa ture. Beelli baayyee hammaachuu isaa irraa kan ka'e warri dhiiraa qabattoo isaanii isa gogaa irraa hojjetame, barabaasii miilla isaanii fi haguuggii gaachana isaanii nyaachuu jalqaban.

Baayyeen isaanii halkaniin dhookatanii ba'uudhaan biqiltoota bakkee dallaatii ala jiran funaanu, yeroo dallaatii ba'an sanatti baayyeen isaanii reebi- chaa fi dhiphifamuudhaan ajjeefamu. Warri utuu hin du'in gara dal- laatti deebi'anis waan sodaa guddaa keessa funaannatanii of harkaa qaban hunda saamamanii harka duwwaa galu. Dhiphinni gara laaf- ina hin qabne kun kan geessifamu warra aangoo irra jiraniin yeroo ta'u, warri homaa tokko illee hin qabne tarii waan dhokfatan yoo qabaatan akka baasaniif dhiphina guddaa irraan ga'u. Dhiphina kana kan geessisu warra nyaatee quufe qofa utuu hin taane warra wanta ga'u fuula duraaf ol keewwatee qabuunidha.

Kumaatamaan kan lakka'aman beelaa fi dha'ichaan dhu- man. Jaalalli uumamaa waan bade fakkaata. Abbaan manaa haadha manaa, haati manaas abbaa manaa, walii isaanii saaman. Daa'immanni maatii isaanii warra dullooman nyaata afaan isaanii keessaa butatanii duraa nyaatan. Inni raajichi: "Haati mucaa ishee deesse dagachuu dandeessiiree?" jedhee gaafate dallaa magaalat- tii badde sana keessatti deebii argate: "dubartootni gara laafeyyiin iyyuu mucoolii isaanii harka isaaniitiin affeelanii ni nyaatan" Isaayyaas 49:15; Lamentations

4:10. Akkasumas kan raajichi jaar- raa kudha afur dura dubbate raawwii argate: "Isin keessaa dubartii baayyee garraamiinii fi qananiituun qananiitti jiraachuu ishee irraa kan ka'es faana miilla isheetiin illee lafa ejjechuu hin jaal- lanne, abbaa manaa ishee isa jaallattu, ilma ishee fi intala ishee ija hamaadhaan ni ilaalti. Isheen yeroo diinni mandaroota keessan marsee isin rakkisu sana …obbaatii isa gadameessa ishee keessaa ba'uu fi ijoollee ishee warra deessu dhoksaatti ni nyaatti." Keessa Deebii 28:56, 57.

Geggeessitootni Roomaa akka isaan harka kennanitti warra yihuudotaatti sodaa gadi dhiisan. Warri yeroo qabamanii hidha- man mormii kaasan doorsifamanii, dhiphifamanii, dallaa magaalattii duratti aarfaman. Guyyaa guyyaatti akkasitti dhibbaan kan lak- ka'amantu ajjeefamaa sulula yoosaafax amma Qaraaniyootti fannoon lakkoofsaan baayyee ta'ee dhaabatee amma keessa deemuun dadha- bamutti itti fufe. Inni isaan "dhiigni nama kanaa nuuf ijoollee keenya irratti haa ta'u" jedhanii teessoo murti kan Philaaxos duratti dub- batan haala hamaadhaan isaan irratti raawwate. Maatewoos 27:25. Taayitas taateen sodaachisaan kun fedhii isaatiin akka hafu gochuudhaan guutummaatti baduu Yerusaalemiin hambisuu ni danda'a ture.

Reeffa namoota du'anii sulula sana keessa guutanii jiranii yeroo arge baayyee suukannaa'e. Karra magaalichaa karaa tokko irraan seenee gaara Ejersaa irra dhaabatee mana qulqul- lummaa isa ulfina qabeessa sana yeroo ilaale, namni tokko illee dhagaa isaa tokkittiitti akka hin buune jedhee ajaje. Utuu iddoo waraanaa jabaa ta'e qabatee rukutuudhaaf hin yaalin dura inni geggeessitoota Yihuudotaatiin iddoo qulqulla'aa dhiigaan akkan xureessu ana hin dhiibinaa jedhee kadhatee ture. Utuu isaan achi keessaa ba'anii bakka biraatti lola kana geggeessan ta'eetii namni Roomaa kam iyyuu manna qulqullummaa sana hin xureessu ture. Joosefas mataan isaa illee harka kennuudhaan akka isaan ofii isaanii, magaalaa isaanii, bakka sagadaa isaanii akka oolchan waamicha isaaniif dhiyeessee ture. Haa ta'u malee jechoota isaa kanaaf abaarsa hadha'aatu isaaf deebi'e. Akka namaatti kan isaan araasuuf isa dhumaa ta'e kana utuma inni dhaabatee isaan kad- hatuu xiyyee itti darbatan. Warri Yihudotaa akkuma araarsuu Ilma Waaqayyoo didan, ammas amma dhumaatti diduudhaaf murteef- fachuu isaanii mul'isan. Yaaliin Taayitas mana qulqullummaa sana oolchuuf godhe akkasumaan ta'e; dhagaan tokko illee akka wal irratti hin hafne jedhee jabeessee labse.

Oftuulmaan jaamummaadhaan guute kan geggeessitoota Yihuudotaa fi yakki magaalattii keessa guute doorsisaa fi gad dee- bisuu warra Roomaa keessa buuse. Dhuma irrattis taayitas mana qulqullummaa sana dambaliidhaan barbadeessuuf murteesse. Haa ta'u malee inni yoo danda'ameef mana qulqullummaa sana ool- chuudhaaf murteessee ture. Garuu ajajni isaa ni tuffatame. Halkan erga inni dunkaana isaatti deebi'ee booda Yihuudotni mana qulqul- lummaa keessaa baa'anii waraana isaa irratti haleellaa banan. Utuu wal'aansoo waliin qabanii, guci ibiddaa waraana tokkoon gara karaa banaa mana qulqullummaatti darbatame. Battalumatti mukeetiin mana qulqullummaa sanatti naanna'anii jiran boba'uu jalqaban. Taayitas jeneraalotaa fi loltoota warra isaa wajjin jiranii wajjin gara ibiddichaatti fiigee, akka loltootni ibiddicha dhaamsaniif ajaje. Ajaji isaa hin fudhatamne. Aariidhaan kan ka'e loltootni

isaa ibiddichi mana qulqullummaa sanaa wajjin akka wal qabatu taasisuudhaan billaa isaaniitiin warra achi keessa dhookatanii turan kumaatamaan kan lakka'aman ajjeesan. Dhiigni akka bishaaniitti sadarkaa mana qulqullummaa irra asii gadi dhangala'e. Yihuudotni kumaatamaan lakka'aman ni dhuman. Dirree lolaa sana gubbaadhaa sagaleen ni dhaga'ame: "Ikaabood!" -- Ulfinni irraa fuudhame.

"Taayitas aarii waraana isaatii kana qabbaneessuun kan hin dan- da'amne ta'uu isaa arge; hooggantoota isaa wajjin jiranii wajjin ol seenee caasaalee qulqullaa'oo sana ilaale. Ulfinni inni qabau isaan ajaa'ibsiise, ibiddi amma illee iddoo qulqulluu jedhamu sana bira hin ga'in waan jiruuf, ammas oolchuudhaaf yaalii isa dhumaa taas- ise; fuula duratti darbee, ibiddichi kana caalaa akka hin adeemneef akka dhaamsaniif loltoota isaa gaafate. Geggeessaan waraana Roomaa beekamaan sun hooggantoota warra kaan waliin ta'uud- haan akka isaan ajaja kanaaf abboomaman gochuuf yaalii godhe; dirree waraanaa ibidda buuse kana keessatti ulfinni mootichaa dii- nummaa hamaa warra Yihuudotaaf qabaataniif waan karaa gad dhiiseef, humna qaban fayyadamanii qabeenyaa isaanii barbadees- suuf abdii isaan qaban dhaabsisuun hin danda'amne. Loltootni sun warqee qulqulluu ibiddaa boba'u sana keessaa calaqqee ulfina qabeessa uumu argan; sun qabeenya ammana jechuun hin dan- da'amne kan mana qulqullummaa keessa tuulamee turedha jedhanii yaadan. Loltuu eenyummaan isaa adda hin baafamne guca ibid- daa sana jalqaba banaa balbala mana qulqullummaa sana gidduutti darbateen: guutummaan gamoo sanaa battalumatti boba'uu eegale. Aarrii fi ibiddi mana sana irraa ba'u hooggantootni sun akka gad dhi- isanii ba'an godhe; ijaarsi beekamaan sunis dhumni isaa kana ta'e.

"Ta'umsi kun erga hooggantoota Roomaa akkas gaddisiisee -- warra Yihuudotaaf immoo akkam haa ta'u laata? Guutummaan gaara magaalattii geggeessaa ture akka dhagaa ibiddaa lafa kees- saa ol burquutti boba'e. gamoon mana qulqullummaa sun tokk- ouma tokkoon utuu ibidda keessatti kufuu guutummaatti ibiddaan nyaatamee dhume. Saanqaan ittiin guutuu manichaa ijaarame saan- qaa ibiddaa fakkaate; bakki ol ka'oon warqee irraa hojjetaman akka qara ibiddaa diiimatan. Gamoon balbala isaatii utubaa ibid- daa fi haara ta'ee mul'ate. Gaarri naannoo sana jiran hundi ni ifani; namootni dukkana keessa turan xumura badiisa sanaa sodaa gud- daadhaan utuu ilaalanii mul'atan; dallaa fi olka'insi magaalattii guu- tummaan fuula aariidhaan gurraacha'ee fi fuula dheekkamsa ijaa baafannaatiin jijjiirameen guute.

Waci Loltootni Roomaa asii fi achi fiiganii wacanii fi wawwaannaan warra ibiddichaan gubatanii badaa jiranii, sagalee ibiddaa fi sagalee mukeetii ibiddicha keessatti kufanii wajjin wal makeera. Boo'ichi warra lafa ol ka'aa irra jiranii gaar- ren rukutee achii as deebi'ee dhaga'ama; dallaa sana guutummaa keessaa boo'ichaa fi wawwaannaa wal irraa hin cinnetu dhaga'ama; namootni warri beelaan dhumaa jiran illee humna ishee dhumaa walitti qabachuudhaan sagalee boo'ichaa isa dhumaa dhageessisan. "Ajjeechaan keessa jiru isa bakkeedhaan mul'atu irra ulfaataa ture. Dhiirrii fi dubartiin, ijoollee fi jaarsolii/ jaartoliin, finciltootnii fi lubootni, warri lolanii fi warri araara kadhatani utuu wal hin caal- chisin

ajjeefaman. Lakkoofsi warra ajjeefamanii kan warra ajjeesanii ol ta'e. loltootni sun reeffa warra du'ee irra dhaabachuudhaan warra hafanii jiran darbanii ajjeesu turan. "--Milman, The History of the Jews, book 16.

Erga manni qulqullummaa guutummaatti bade booda magaalattii guutummaan harka warra Roomaa keessatti kufte. Geggeessitootni Yihuudotaa gamoo isaanii warra amansiisoo dhiisanii waan baqa- taniif Taayitas duwwaatti isaan argate. Ija ajaa'ibsiifannaadhaan fajajee erga ilaalee booda, Waaqayyotu harka kootti dabarsee isin kenne jedhe; ammam illee jabaa haa ta'u malee, dallaa fi gamoo ajaa'ibsiisoo sana irraa kan ittsuu danda'e hin jiru ture. Manni qul- qullummaas ta'e magaalattiin, lachuu lafatti gadi dabalaman, bakki manni qulqullummaa irra dhaabatee ture "akka maasii midhaaniitti qotame" Ermiyaas 26:18. Yeroo warri ajjeesan sun magaalicha gad dhiisanii ba'anitti, warri du'a irraa hafan boojuudhaan fudhatama, garbummaaf gurguraman, moo'icha warra Roomaa mirkanees- suudhaaf harkifamanii deeman, bakka namootni arguu danda'anitti bineensa bosonaatiif darbataman, warri kaanis kan mana hin qab- nee fi joortuu ta'anii biyya lafaa keessa tamsa'an.

Yihuudotni fuuncaa ofii isaaniitti jabeessan; xoofoo dheekkam- saa ofuma isaaniitii guutan. The Jews had forged their own fetters; they had filled for themselves the cup of vengeance. Guutummaatti baduu akka sabaatti isaan irra ga'e kana keessatti, akkasumas wow- waannaa sababa badiisa kanaa dhufe keessatti, isaan ija hojii isaanii isa harka isaaniitiin facaasanii haammatan. Raajichis akkas jedhe: "yaa Israa'el, ati badiisa of irratti fiddeetta", "yakka keetiin gufat- tee kufteetta." Hose'a 13:9; 14:1. Dhiphinni isaan irra ga'e yeroo baayyee akka waan labsii kallattiidhaan Waaqayyo isaan irratti labseen adabbii isaanitti dhufeetti ilaalama. Kana gochuudhaan gowoomsituu guddichi hojii ofii isaatii dhokfata. Yihuudotni jaala- laa fi araara Waaqummaa of tuulmaa isaaniitiif fudhachuu waan didaniif, eegumsi Waaqayyoo akka isaan irraa fudhatamuu godhan, akkasumas seexannis akka fedhii isaatiitti akka isaan geggeessuuf heyyamame. Badiisa Yerusaalem keessatti gara jabinni mul'atte humna badiisaa seexanni warra isa jalatti bulan irratti qabu mul'isa. Nagaa fi eegumsa har'a itti gammadnu kanaaf Kiristoos gatii ammamii akka nurraa qabu beekuu hin dandeenyu.

Humna eegumsa Waaqayyooti kan akka namni to'annaa seexanaa jala guu- tummaatti akka hin galleef kan ittisu. Warri hin abboomanee fi galata hin qabneen utuu gara jabinaa fi humna hammeenya seex- anaa arganiitii araaraa fi obsa Waaqayyo isaanitti agarsiisee galata dhiyeessuudhaaf sababa akka qaban ni hubatu. Garuu, yeroo namni daangaa obsa Waaqummaa ce'utti humni ittisaa sun irraa fudhat- ama. Waaqayyo adabbii warra seera irra daddarbanii raawwachii- suudhaaf cubbamoota dura hin dhaabatu; garuu, warra jaalalaa fi araara isaa fudhachuu dide akka isaan isa harka isaaniitiin facaasan haammatanitti ofii isaaniitti isaan gad dhiisa. Tokkoon tokkoon ifa hin fudhatamin hafee, akeekkachiisa hin dhaga'amin hafee, dharraa faalamee fi tokkoon tokkoon seerri irra darbamee, sanyii facaafamee ija malee hin hafnedha. Hafuurri Waaqayyoo itti fufiinsaan didamee jennaan dhuma irratti cubbamaa irraa adda ba'a; sana booda humni ittiin fedhii hamaa lubbuun qabdu

irraa of deebisuu danda'u hin jiru, humni ittiin jibbaa fi diinummaa seexanaa jalaa ittiin of baa- sus hin jiraatu. Warra ayyaana Waaqayyo biraa isaaniif dhiyaate xinneessanii ilaalanii fi warra araara Waaqayyoo isaaniif dhiyaataa jiruun mormaniif diigamuun Yerusaalem akeekkachiisa sodaachisaa fi jabaadha. Waaqayyo amma akka cubbuu jibbuu fi adabbiin badi- isaa cubbamoota irratti dhufuun isaa qabatamaa akka ta'e kana caa- laa ragaan mul'ise hin jiru.

Badiisni hamaan Yerusaalem irra ga'e sun gaaddidduu qofadha; inni fayyisaan badiisa Yerusaalem irratti dhufuuf jiru dursee raaje raawwii kan biraa qaba. Badiisni magaalaa filatamtuu sana irra ga'e badiisa biyya lafaa ishee araara Waaqayyoo tuffattee seera isaa irra daddarbitee fuula duratti akka ilaallu nu godha. Galmeen ilmaan namootaa yakka jaarraa hedduudhaaf lafa irratti raawwateen gur- raacha'ee jira. Yeroo qorannaatti, onneen ni dhukkubsata, sammu- unis of wallaala. Aangoo samii tuffachuun bu'aa sodaachisaa fide. Taateen kana caalaa dukkanaa'u fuula duratti akka dhufuuf jiru mul'ata keessatti himameera. Galmee yeroowwan darbanii. --iyyi wal irraa hin citne, fincilli, fi warraaqsi "kopheen warri loltuu yeroo lolaatti ittiin lafa dhidhiitan hundinuu, qoloon dhiiga keessa gan- galfame hundinuus …" (Isaayyaas 9:5). --Sodaa isa yeroo Hafuurri Waaqayyoo inni humna ittisaa qabu sun cubbamaa irraa guutum- maatti yeroo fudhatamee dharraa hamaa namni qabuu fi dheek- kamsa seexanaa irraa wanti ittisu dhibu sanaa wajjin wal bira qabamu, warri ammaa kun homaattuu hin lakka'aman! Yeroo san- atti biyyi lafaa bu'aan geggeessaa seexanaa maal akka ta'e yeroo kamiin caalaa ifatti arga.

Guyyaa sanatti garuu, akkuma yeroo badiisa Yerusaalem, sabni Waaqayyoo, warri maqaan isaanii warra jiraatoo keessatti barreef- fame, ni baraaramu. Isaayyaas 4:3. Kiristoos warra isaaf amanaman fudhachuudhaaf yeroo lammaffaa akka deebi'ee dhufu dubbateera: "yeroo sanatti sabni biyya lafaa hundinuu bo'uuf jiru; ilmi namaa immoo duumessoota samii irraa humnaa fi ulfina guddaadhaan dhu- fuu isaa arguuf jiru. Inni ergamoota isaa samii irraa sagalee malakataa guddaa wajjin ni erga isaan immoo warra Waaqayyoof fo'aman qixa arfanii, andaara bantii samii gara tokkoo hamma gara isa kaaniit- tis walitti niqabu" jedhe. Maatewoos 24:30, 31. Yeroo sanatti warri wangeelaaf hin aboomamne hafuura afaan isaa keessaa ba'uun ni nyaatamu, ifa dhufa isaatiinis ni balleeffamu. 2 Tasaloonqee 2:8. Akkuma Israa'eloota durii, cubbamootni ofii isaanii ni balleessu; yakka isaaniitiin gufatanii ni kufu. Jireenya cubbuu jiraataniin, Waaqayyo irraa waan adda of baasaniif, namummaan isaanii jal'ina irratti hundaa'eera, kanaaf dha kan ulfinni isaa ibidda isaan balleessu kan itti ta'u.

Namootni barnoota dubbii Kiristoos keessatti isaanitti himame dagachuu irraa of haa eeggatan. Akkuam yeroo badiisni Yerusaalem dhiyaate jalaa baqatanii haa ba'aniif bartoota isaatiif mallattoo kenne; akkasuma badiisa biyya lafaatti dhufuuf jiru keessatti dheek- kamsa isaa jalaa baqatanii ooluu akka danda'aniif mallattoo kennee jira. Yesuus akkas jedhe: "aduu irratti, ji'a irratti, urjoota irrattis mal- lattoon ni ta'a; lafa irratti sabni hundinuu ni muddama." Luuqaas 21:25; Maatewoos 24:29; Maarqos13:24-26; Mul'ata 6:12-17. Warri mallattoo dhufdumaa aragan "akka inni balbala irra ga'e beekaa." Maatewoos 24:33. "Egaa dammaqaa"

kan jedhu akeek- kachiisa isaati. Mark 13:35. Warri akeekkachiisa kana hubatan guyyaan sun tasa akka isaan irra hin baanetti, dukkana keessatti hin dhiifaman. Warra hin dammaqneef garuu "guyyaan Gooftaa sun halkaniin akka hattuutti isaanitti dhufa" 1 Tasaloonqee 5:2-5.

Kan warri Yihuudotaa akeekkachiisa badiisa Yerusaalem fudha- chuuf qopha'oo ta'uu dadhaban irra kan caalu biyyi lafaa har'a ergaa akeekkachiisaa kana fudhachuudhaaf qophooftuu miti. Namoota Waaqayyoon hin sodaannetti guyyaan Gooftaa akka tasaa isaan irra ba'a. Yeroo jireenyi marsaa adda hin citneen itti fufu; yeroo namootni gammachuudhaa, daldalaan, sardamaan, horii argachuud- haan liqimfamutti; yeroo geggeessitootni amantaa guddina biyya lafaa ol qabanitti, yeroo namootni abdii nagaa soba ta'e abdatanitti --yeroo sanatti, akkuma hattuun halkaniin mana eegumsa hin qabne seentee hattu, akkasuma badiisni akka tasaa warra maal dhibdeed- haan jiraatanii fi Waaqayyoon hin sodaanne irratti ni dhufa; "baqa- taniis jalaa ba'uu hin danda'an." Lakk. 3.

Boqonnaa 2 – Cuuphaa Ibiddaa fi Dhiigaa

Yesuus, waa'ee badiisa Yerusaalemii fi taatewwan dhufaatii Isaa kan lammataa yeroo bartoota isaatti hime, achumaanis guyyaa inni isaan duraa fudhatamuu kaasee amma inni isaan oolchuudhaaf deebi'ee ulfinaan dhufuutti wantota isaan mudachuuf jiru hunda isaanitti dubbatee ture. Gaara Ejersaa irratti danbalii dhiyootti wal- daa bartootaa irratti kufuuf jiru itti hime; fuula duratti waan ta'uuf jirus fageessee ilaaluudhaan, baroota dukkanaa fi ari'atamuu fuula duratti dhufuuf jiran keessatti qorumsa akka ibiddaatti isaan ballees- suuf ittiin qoramuuf jiran iji isaa calalee aege. Jechoota muraasaan waantota gaddisiisoo geggeessitootni biyya lafaa waldaa Waaqayyoo irraan ga'uuf jiran dursee dubbate. Maatewoos 24:9, 21, 22. Duuka Buutotni Kiristoos daandii salphifamuu, ceephaa'amuu fi dhipha- chuu barsiisaan isaanii keessa darbe kana keessa darbuu qabu. Di- inummaan fayyisaa biyya lafaatti agarsiifame warra isatti amanan hundumaattis mul'ifamuun isaa kan hin oolledha.

Seenaan waldaa baroota jalqabaa dubbiin Fayyisaan dursee dub- bate raawwachuu isaa dhugaa ba'u. The history of the early church testified to the fulfillment of the Saviour's words. Humni dachee fi si'ool mul'inatti duuka buutota Kiristoos irratti ka'an. Iddoon aar- saa fi manni sagadaa warra Waaqa dhugaa malee jiraatanii diigamee baduuf akka jiruu fi Wangeelli mo'uuf akka jiru dursitee waan argi- teef; kanaaf jecha Kiristaanota guutummaatti balleessuudhaaf humna qadu hunda fayyadamte. Ibiddi ari'annaa ni qabsiifame. Kiristaanotni qabeenya isaanii fi mana isaanii irraa ni ari'ataman. "Lola dhiphisaa sana obsaan danda'an." Ibroota 10:32. "Ga'oof ta'an, ni reebaman, funyoo sibiilaanis hidhamanii mana hidhaatti ni galfaman." Ibroota 11:36. Lakkoofsaan hedduu kan ta'an dhuga ba'umsa isaanii dhiiga isaaniitiin chaappessan. Warri beekamoo fi garbootni, sooressii fi hiyy- eessi, kan baratee fi kan hin baratin, hundi isaanii haala wal fakkaat- uun gara laafina tokko malee qalaman.

Ari'atamni kun kan jalqabe bara Neeroo keessa, naannoo bara ajjeefamuu Phaawuloos keessaa kaasee takka jabaachaa takka laa- faa jaarraa hedduudhaaf itti fufe. Kiristaanotni yakka sodaachisoo kanneen beelaa, dha'ichaa, fi kirkira lafaa fidaniif sababa godha- manii himataman. Akkuma jibbii fi shakkiin isaan irra jiru beeka- mtiin isaa dabalaa deemeen warri bu'aa dalgaa argachuuf jecha sobaan dhugaa ba'an namoota qulqulluu kana irratti dubbachuud- haaf qopha'anii ka'an. Isaan akka finciltoota mootummaatti, akka mormitoota amantii fi akka dhiphistoota hawwaasaatti himataman. Baayyeen isaanii bakka namni taa'ee ilaalutti bineensaaf darbata- man, kaan isaaniis jiraatti utuu jiranii ibidda keessa buufaman. Kaan isaanii ni fannifaman; kaan isaanii immoo gogaan bineensaa itti uffi- famee akka sareen ariitee isaan nyaattu godhaman. Adabbiin isaan irra ga'u kan yeroo namni nyaachisaaf walitti qabamu ilaalee itti gammadu taasifame. Namootni hedduun walitti qabamanii yeroo isaan iyya dhiphina hafuura ishee dhumaa dhageessisan itti kolfaa fi ittiin bashannanaa turan.

Duuka buutotni Kiristoos bakka da'annoo argatan hundumaatti akka bineensa bosonaatti adamfamu turan. Lafa onaa fi moggaatti baqachuudhaaf dirqaman. "dhagaadhaan rukutaman, iddoo lamatti ni baqaqfaman, billaadhaan ni ajjeefaman, gogaa hoolotaa yookiin re'otaa

uffatanii asii fi achi ni deddeebifaman, waan isaan barbaachisu ni dhaban, ni rakkifaman, ni miidhaman. Biyyi lafaa warra akkasiif kan hin malle ture; amma garuu isaan biyya lafaaf kan hin malle ta'anii lak- ka'amanii lafa duwwaa fi tulloota irra ni jooran, holqaa fi boolla lafaa keessas ni jiraatan." Lakk. 37, 38. Bakki owwaalchaaf lafa jalatti qota- manii dursanii qopha'an kumaatamaaf iddoo itti baqatanii oolan ta'e. Cinaa tulluuwwan magaalaa Roomaatii ala jiranii keessatti maneen lafa jalatti ijaaraman baayyeetu qorannaa lafa jalaatiin qotamee lafaa fi dhagaa keessaa argamaa ture; karaan dukkana'aa fi wal xaxaan lafa jalatti tolfame dallaa magaalattii irraa kaasee maayila hedduu fagaatee kan deemu tureera.

Bakkeewwan lafa jalaa kana keessatti duuka buuto- tni Kiristoos namoota isaan keessaa ajjeefaman achitti owwaalaa turan; akkasumas yeroo shakkamanii fi jibbamanitti bakka jiraatan isaaniif ta'e. Yeroo inni jireenya kennu isaan dammaqsutti warri lola gaarii lolan, warri Kiristoosiif jecha aarsaa ta'an, qilee gaddaa sana keessaa ni ka'u. Ari'atamuu hamaa sana keessatti warri Yesuusiif dhugaa ba'an amantii isaanii qulla'ummaatti eeggatan. Gammachuun isaanii yoo sarbame illee, ifa aduu akka hin arginetti iddoo dukkanaatti yoo itti cufame illee, bakki jireenya isaanii bobaa lafaa dukkana ta'e keessa yoo ta'e illee, guungummii tokko illee hin dhageessifne. Dhiphinaa fi haala ulfaataa sana danda'anii keessa darbuudhaaf dubbii amantii, obsaa fi abdii of keessaa qabuun wal jajjabeessaa turan. Qabeenyaa lafa irraa qaban saamamuun isaanii akka isaan amantii Yesuus irratti qaban ganan isaan hin taasifne. Qorumsii fi ari'atamuun isaanitti dhufe boqonnaa fi badhaasa isaanii isaanitti dhiyeesse.

Akkuma garboota Waaqayyoo warra durii, baayyotni, "jireenya isa wayyuuf du'aa akka ka'aniif, gad dhiifamuu didanii harka warra isaan dhiphisuutti dhiphatanii du'aniiru." Lakk. 35. Kun ta'uun isaa isa gooftaan isaanii badhaasi keessan guddaa ni ta'a waan ta'eef guddisaatii gammadaa isaaniin jedhe gara sammuu isaaniitti fide; raajonni isaan dura turanis akkasuma ari'atamaniiru waan ta'eef. Dhugaadhaaf jecha lafa irratti dhiphifamuu isaaniif, faarfannaa moo'ichaa ibidda bo'au keessaa dhageessisaa turan. Amantiidhaan gara samii yeroo ilaalan, Yesuusii fi ergamootni isaa, aman- tii isaaniitti jabaatanii dhaabachuu isaaniitiif, foddaa samii irraan gara isaaniitti jedhanii fuula ifaadhaan isaan ilaaluu isaanii argan. Sagaleen teessoo Waaqayyoo biraa samiitii ba'e "hamma du'aatti amanamaa ta'i! ani immoo gonfoo ittiin jireenya argatan siifan kenna" kan jedhutu dhaga'ame. Mul'ata 2:10.

Kan seexanni fincila kaasuudhaan waldaa Kiristoosiin bal- leessuudhaaf yaale akkasumaan ta'e. Yeroo warri baattuu safaruu amanamummaa ta'an kun wareegaman illee wal'aansoon guddi- chi addaan hin citne. Moo'amuudhaan mo'an. Warri Waaqayyoof hojjetan ni wareegaman, hojichi garuu jabaatee itti fufe. Wangeelli itti fufiinsaan faca'e, warri isa fudhatanis lakkoofsaan ni baayyatan. Naannoowwan joobirri warra Roomaa qaqqabuu hin dandeenye hunda illee Wangeelli ni qaqqabe. Kiristaanotni, warra ari'atamuu isaan irra ga'e kana ariifachiisuuf geggeessituu ta'aniin mormuudhaan:

"Nu dhiphisuu, nu hadheessuu fi nu ajjeesuu dandeessu. . . . waan qajeelaa hin taane nurratti raawwachuun keessan qajeelota akka nuti taane mirkaneessa. . . . Gara jabinni keessanis . . . badhaasa isiniif hin argamsiisu." Kan warra kaan iyyuu gara isaaniitti dabala-muuf waamicha jabaa godhudha. "ammuma harka keessan keessatti ajjeefamnu, ammasuma lakkoofsi keenya baayyataa deema; dhiigni kiristaanotaa sanyii facaafamudha." ittiin jechaa turan. --Tertullian, Apology, paragraph 50.

Kumaatamaan kan lakka'aman ni ajjeefaman, warri kaan immoo bakka isaaniitti guutuudhaaf ni burqan. Warri amantii isaaniitiif jecha wareegaman Kiristoos biraa da'oo argachuudhaan warra mo'icha argatanitti lakka'aman. Isaan lola gaarii waan lolaniif, gaafa Yesuus deebi'ee dhufu, gonfoo ittiin jireenya argatan fudhachuuf jiru. Dhiphifamuun Kiristaanota irra ga'e walii isaaniittis ta'e fayyisaa isaaniitti caalaatti akka dhiyaatan taasise. Jireenya fakkeenya ta'u jiraachuun isaanii fi du'uun isaanii kan dhaabbataadhaan dhugaad-haaf raga ba'u ta'e; bakka hedduu irraa hin eegamnetti illee, warri qabaa seexanaa jala turan isa tajaajiluu dhiisuudhaan alaabaa Kiristoos jala iriiraa turan.

Kanaaf jecha Seexanni waldaa Waaqayyoo keessa alaabaa ofii isaatii dhaabbachuudhaan haala milkaa'uu danda'uun mootummaa Waaqayyoo loluudhaaf karoorfate. Yoo duuka buutotni kiristoos gowoomfamanii Waaqayyoon gaddisiisuutti dhufan, jabinni isaanii hundi ni kufa, salphaattis du'aaf saaxilamu.

Diinni guddichi sun kan humnaan gochuu dadhabe sana gowoom- saadhaan argachuudhaaf yaalii godhe. Ari'atamuun ni dhaabate; bakka isaa qabeenyaa fi ulfina lafa irraa isa yeroo gabaabaatiin qora- muu isaanitti fide. Warri waaqa tolfamaa waaqeffatan gara amantii Kiristaanaa fudhachuutti geggeeffaman; garuummoo dhugaa mur- teessoo ta'an hin fudhatan. Yesuus ilma Waaqayyoo ta'uu isaa, Du'uu fi du'aa ka'uu isaatti ni amanu, garuu cubbuu gooneerra jedhanii qalbii jijjiirrachuun akka isaan irra jiru hin amanan. Kiristaanotni kiristoositti amanuu isaanii qofaan gara tokko ta'uutti akka dhufaniif yaada dhiyeessuu jalqaban.

Amma Waldaan balaa sodaachisaa jala galte. Kanaa wajjin yeroo wal bira qabamee ilaalamu hidhaan, dhiphifamuu fi ajjeef- amuun eebba turan. Kiristaanotni muraasni dhugaa mareedhaaf hin dhiyeessinu jechuudhaan jabaatanii dhaabatan. Warri kaan garuu amantaa isaanii keessaa waan tokko tokko jijjiiruudhaan warra Kiristaanummaa gar-tokkeedhaan fudhatanii wajjin tokkummaa uumuun karaa isaan ittiin dhugicha guutummaatti fudhatan ta'uu danda'a jedhanii dhimmicha ariifachiisan. Yeroon sun duuka buutota kiristoos warra amanamoodhaaf yeroo gadda jabaa ture. Sammuu isaanii amantii fi dubbii dhgaa irraa deebisuu fi mancaasuudhaaf seexanni marxoo kiristaanummaa itti fakkeessuu sana jalaan waldaa keessa seene.

Kiristaanotni irra caalaan isaanii safartuu isaanii gadi buusuud- haan, kiristaanummaa fi warra Ormootaa giddduutti tokkummaan uumame. Warri waaqa tolfamoof sagadaa turan sun kiristaanota taaneerra jedhanii Kiristaanotaa wajjin tokkumaa yoo uuman iyyuu, waaqota

tolfamoo isaanii gara fakkii kan Yesuus, kan Maariyaamii fi kan qulqulloota birootti jijjiiran malee ammayyuu waaqolii tol- famoo isaaniitti qabamanii jiru. Raacetiin xuraa'ummaa waaqa tolfamaa gara waldaatti fidamee hojii isaa isa jibbisiisaa itti fufe. Barsiisni dogoggora, barmaati hiikkaa hin qabnee fi ayyaaneffan- naan waaqolii tolfamoof godhaman amantii ishee fi waaqeffannaa ishee keessa seene. Akkuma duuka buutotni kirstoos warra waaqolii tolfamoo waaqeffatanii wajjin tokkummaa uumaa deemaniin, aman- taan waldaa kiristaanaa faalamee, waldaanis qulqullummaa fi humna ishee dhabaa adeemte. Haa ta'u malee kan hubannaa dogo- ggoraa kanaan hin dogoggorfamne muraasni turaniiru. Isaan aanguu dhugaan qabuu fi Waaqayyoon qofa waaqessuutti amanamummaa isaanii jabeessanii jiraatan.

Warra duuka buutota Kiristoos jedhanii of waaman keessa garee lamatu ture. Gareen inni tokko jireenya fayyisaa qorachuudhaan mudaa jireenya isaanii keessa jiru sakatta'anii sirreessuudhaan kan isaa wajjin akka wal fakkaatu gochuuf yeroo yaalan, gareen inni kaan immoo dhugaa ifaa fi qabatamaa dogoggora isaanii saaxilu ukkaamsaa turan. Yeroo baayyee gaariidha jedhamutti illee waldaan yeroo itti dhugaa qulqulluu fi qajeelaa ta'e guutummaatti qabatte hin qabdu. Fayyisaan, warri fedhii isaaniitiin cubbuutti galan wal- daatti akka simatamuu hin qabne barsiiseera; haa ta'u malee Inni ofuma isaatiiyyuu warra amala manca'e qaban ofitti fiduudhaan bar- umsaa fi fakkeenyummaa isaa irraa fayyadamanii akka isaan dogo- ggora isaanii arganii sirreeffataniif carraa kenneeraaf. Warra kudha lamaanii keessa basaastotni turaniiru.

Yihuudaan kan fudhatame sababa amalli isaa mudaa qabuuf utuu hin taane, mudaa isaa wajjin fudhatame. Inni akka barumsa Kiristoos irraa argatutti fayyadamuud- haan wantota amala kiristaanummaa uuman baratee gara dogo- ggora isaa arguu fi gargaarsa ayyaana waaqummaatiin "dhugaadhaaf abboomamuudhaan" akka lubbuu isaa qulleessutti geggeeffamuuf bartootaa wajjin akka walitti dhufu taasifame. Yihuudaan garuu dhugaa gaarummaadhaan isa irratti ife keessa hin adeemne. Inni cubbuu keessa seenuudhaan qorumsa seexanaa of irratti afeere. Amalli eenyummaa isaatii inni hamaan isa mo'achaa adeeme. Humni dukkannaa akka isa to'atuuf sammuu isaa jal'inaaf gad dhiise. Yeroo badiin isaa ifatamutti aarii guddaa keessa seenuudhaan amma Gooftaa isaa dabarsee kennutti yakka goddaa hojjechuutti geggeef- fame. Warri bifa waaqessuu qabaatanii garuu jal'inatti gammadanis akkasuma namoota warra cubbuu isaanii mul'inatti itti himu ni jibbu. Isaanis gaafa carraa argatan akkuma Yihuudaa, namoota isaanumaaf jedhanii cubbuu isaanii ifatti itti himan ganuudhaaf jiru.

Phaawulosis warra bifa waaqessuu qabaatanii garuummoo jal'ina hojjechuutti gammadaa waldaa keessa jiranii wajjin walitti dhufee ture. Anaaniyaa fi Saphiiraan aarsaa dhiyaachuu qabu hunda irraa gar tokko sassata isaanii irraa kan ka'e dhokfatanii utuu jiranii akka waan guu- tummaatti Waaqayyoof aarsaa dhiyeessaniitti gowoomsaa fi itti fak- keessuudhaan dhiyaatan. Hafuurri qulqulluu bartoota kanatti waa'ee itti fakkeessitoota kanaa isa dhugaa itti mul'isuudhaan Waaqayyo xurii isa qulqullummaa waldaa tureessuttii qulqulleesse. Taateen akka Hafuurri Kiristoos waldaa keessatti warra of tuultotaa fi jallina

hojjetan calalee kan adda baasu ta'uu isaaf raga ta'uu isaa gaafa argan sodaa guddaa isaanitti naqe. Isaan warra amalaanis ta'e jireenyaan bakka buutota dhaabbatoo Kiristoos ta'anii wajjin yeroo dheeraa itti fufuu hin dandeenye; gaafa ari'atamuu fi qorumsi duuka buutota Kiristoos irratti dhufe, warra dhugaadhaaf jecha waan qaban hunda dhiisuud- haaf fedhii qaban qofatu bartoota isaa ta'e. Kanaaf, kan yeroo nagaa wajin yeroo wal bira qabamee ilaalamu, waldaan, amma ari'atamuun jiutti, qulqullina qabdi turte. Yeroo ari'atamuun adda citetti garuu, lak-koofsi amantootaa dabalus, namootni dabalaman akka warra yeroo ari'atama keessa amananii ofii isaanii guutummaatti kan kennan waan hin taaneef seexanni karaa waldaa keessa miilla galfatu argate.

Mootii ifaa fi mootii dukkanaa gidduu tokkummaan waan hin jir- reef duuka buutota isaanii lamaan gidduus tokkummaan jiraachuu hin danda'u. Yeroo Kiristaanotni warra waaqa tolfamaa irraa gara kirista- anummaa gar-tokkeetti dhufanii wajjin tokkummaa uumuu jalqa-banii kaasee dhugaa irraa fagaachaa, fagaachaa deeman. Seexanni duuka buutota kiristoos keessaa baayyee isaanii gowoomsuu waan danda'eef ol of qabe. Humna isaa guutummaa isaan kana irratti fid- uudhaan akka isaan warra Waaqayyoof amanamanii dhaabatan ari'atan taasise. Warra kanaan dura dhugaa kanaaf dhaabachaa tura- nii booda irraa deebi'an caalaa kan akkamitti amantii Kiristaanaa isa dhugaatiin beekee mormu hin jiru; Kiristaanotni gantuu ta'an kun hidhattoota isaanii warra ormoota keessaa gar-tokkeedhaan dee- bi'an kana wajjin ta'uudhaan meeshaa waraana isaanii gara barsiisa Kiristoos warra baayyee barbaachisoo ta'aniitti naanneffatan

Gowomsaa fi jibbiinsa uffata amantii uffatee waldaa keessa seene kana dhaabatanii mormuun warra dhugaadhaaf dhaabanna jedhanii murteessaniif wal'aansoo hadha'aa ture. Kitaabni qulqulluun akka safartuu amantiitti hin fudhatamu ture. Barsiisni biliisummaa aman-taa akka barsiisa sobaatti lakka'amuudhaan warri isa ol qabanis jib- biinsaa fi qoqqobbidhaaf saaxilaman.

Walitti bu'insa hamaa fi yeroo dheeraa fudhate booda, warri amanamoonni, yoo waldattiin sobaa fi waaqa tolfamaa waaqes- suu irraa of hin qulleessitu ta'e tokkummaa ishee diiguudhaaf mur- teeffatan. Dubbii Waaqayyof abboomamuudhaaf ishee irraa adda ba'uun barbaachisaa ture. Dogoggora hamaa lubbuu isaaniif balaa qabuu fi ijoollee isaaniifis ta'e ijoollee ijoollee isaaniif fakkeenya badaa kaa'u cal jedhanii ilaaluu dhiisuudhaaf onneeffatan. Nagaa fi tokkummaa mirkaneessuudhaaf hojii Waaqayyoof amanamuud- haa wajjin walii galu hundumaa hojjechuudhaaf qopha'an; haa ta'u malee nagana iyyuu bitamuu kan danda'u qajeelfama aarsaa gochuudhaan qofa akka ta'e itti dhaga'ame. Yoo tokkummaan kan mirkanaa'u dhugaadhaa fi qajeelummaa mareedhaaf dhiyeessuud- haan qofa ta'e, garaagarummaan turuu fi yoo hammaates waraana keessa galuu wayya.

Utuu qajeelfamni warri jabaatanii dhaabatan kun dhiyees- san warra saba Waaqayooti jedhamanii waamaman kana hun- dumaa keessatti haara'umsa fideetii silaa waldaadhaafis ta'e addunyaa kanaaf gaarii ture. Barsiisa amantii warra utubaa aman- taa kiristaanaa ta'an

irratti garaagarummaa guddaatu jira. Isaan kun baayyee barbaachisoo miti kan jedhu yaadni lafa qabachaa dhufeera. Hammeenyi kun harka bakka buutota seexanaa jabees- suudhaan, falaasmni sobaa fi hubannaan dogoggoraa kan warri Waaqayyoof amanaman ittiin mormuudhaan kanaan dura lub- buu isaanii balaaf saaxilaa turan, yeroo kanatti, duuka buutota Kiristoos kan ofiin jedhan kumaatamaan lakka'aman akka yaada gaariitti fudhachuu jalqaban.

Kiristaanotni warri jalqabaa adda turan. Jireenyi isaanii inni mudaa hin qabnee fi amanitin isaanii inni hin raafamne warra cubbamootaaf dheekkamsa nagaa isaanii itti fufiinsaan jeequ ta'e. Lakkoobsaan muraasa, kan qabeenya hin qabne, aangoo yookiin qabiyyee beekamu hin qabne yoo ta'an illee, bakka amalli isaanii fi barsiisini isaanii beekame hundumaatti warra jallootaaf sodaa guddaa turan. Akkuma Aabel, Qaayel isa sodaa Waaqaa hin qab- neen jibbame, isaanis cubbamootaan kan jibbaman ta'an. Sababuma Qaayel ittiin Aabeliin ajjeeseen, warri Hafuura Qulqulluu of irraa baasanii gatan, ijoollee Waaqayyoo ajjeesan. Warri Yihuudotaas sababuma kanaan ture kan isaan Yesuusiin fannisan --- qulqullum- maa fi amalli isaa mudaa kan hin qabne ta'uun isaa malaamaltum- maa fi ofittummaa isaaniitti dheekkamsa wal irraa hin citne waan ta'eef. Bara Kiristoosii kaasee amma yeroo kanaatti bartootni Isaa warri amanamoon jibbaa fi mormii warra daandii cubbuu jaallatuu fi hordofuutiif gammachuu ta'aniiru.

Egaa akkamitti Wangeelli ergaa nagaati jechuun danda'amaree? Isaayyaas yero dursee waa'ee dhalachuu Masihichaa dubbate maqaa "Mootii Nagaa" jedhu kenneef. Ergamootni yeroo akka Kiristoos dhal- ate tiksitootatti himan, isaan dirree Beeteliheem irraa "Hooqubaan Waaqayyoof waaqa gubbaatti, nagaanis namoota Waaqayyo itti gammaduuf, lafa irratti" jedhanii faarfatan. Luuqaas 2:14. Dubbii Kiristoosii fi kan raajiidhaan dursee dubbatame gidduu walitti bu'insi waan jiru fakkaata: "Ani nagaa fiduuf utuu hin taane billaa fiduud- haafan dhufe." Maatewoos 10:34. Haa ta'u malee lamaan isaanii- yyuu kan sirriitti walii galan ta'uun isaa ni hubatama. Wangeelli ergaa nagaati. Kiristaanummaan utuu namootaan fudhatamee kan hojii irra oolfamu ta'ee, biyyaa lafaa keessatti nagaa, waliigaltee fi gammachuu facaasa ture. Amanitin Kiristoos warra barsiisa isaa fudhatan hunda obbolummaadhaan tokkummaa jabaatti fida. Nama Waaqayyootti araasuu fi namoota walii isaaniitti araarsuun ergama Yesuus ture. Haa ta'u malee, biyyi lafaa guutummaan harka seexana isa diina Kiristoos guddicha ta'e jala gale. Wangeelli qajeelfama jireenyaa isaaniif ken- name amalaa fi kajeellaa isaanii wajjin guutummaatti kan wal mormu waan ta'eef, fincilan irratti ka'an. Qulqullummaa isa cubbuu isaanii saaxiluu fi ifatu ni jibban. Kanaaf warra qajeelummaa fi qulqullum- maa isaa deggeranis ni balleessan. Kan wangeelli billaadha jedha- mee waamameef kanadha – dhugaan ol qabamuun isaa jibbaa fi lola waan fideef.

Icciti qulqullootni harka warra cubbamootaatti akka dhiphatanii fi ari'atamaniif dabarfamanii kennamuu warra amantiitti dadhaboo ta'anitti bita gale. Warri toora irra hin jirre badhaadhota ta'anii, warri baayyee gaarii fi qulqulloota ta'an immoo harka warra hamootaatti akka ari'atamanii fi dhiphifaman waan godheef tokko tokko aman- taa Waaqayyo irratti qaban

dhiisuudhaaf qopha'oo turan. Akkamitti jedhamee gaafatama; Waaqni inni qajeelaa fi araara qabeessa ta'e, inni humni isaa hin daangeffamne, jal'inaa fi dhiibaa geessifamu akkamitti cal jedhee ilaala? Gaaffiin kun kan nuti homaa tokko gochuu dandeenyu miti. Waaqayyo jaalala isaa ragaa ga'aa ta'een mul'iseera; akkaataa inni itti hojjetu hubachuu waan dadhabneef qofa gaarummaa Isaa gaaffii jala galchuun nurra hin jiraatu. Yeroo qorumsaa fi dukkanaa fuula duratti isaan mudachuuf jiru keessatti shakkii lubbuu isaaniitti ba'aa ta'u dursee yeroo bartoota Isaatti dub- bate, Fayyisaan akkas jedhee ture: "dubbii ani 'hojjetaan isa hojje- chiifatu irra hin caalu jedhee, isinitti hime yaadadhaa! Na ari'atanii yoo jiraatan, isiniinis ni ari'atu.'" Yohaannis 15:20. Garajabina cub- bamootaatiin, Yesuus kan bartootni isaa kam iyyuu dhiphifan caalaa dhiphifame. Warri dhiphifamuu fi ajjeefamuu baachuudhaaf waam- aman Ilma Waaqayyyoo isa jaallatamaa faana dha'aa jiru.

"Gooftaan waan abdachiise raawwachuudhaaf hin seesu." 2 Phexiros 3:9. Inni ijoollee isaa hin dagatu, yookiin hin irraanfatu; garuu warri jaalala Isaa raawwachuudhaaf fedhii qaban karaa kamiin iyyuu warra cubbamootaa ilaalchisee hubannaa dogoggoraa akka hin qabaannetti, hammeenyi warra cubbamootaa amma jabaa akka ta'e mul'isuudhaaf jecha ni heyyamaaf. Akkasumas, warri qul- qullootni kan ibidda qorumsaa keessa kan ka'amaniif, akka isaan caalaatti qulla'aniif dha; amantii fi Waaqayyoon sodaachuun inni sir- riin maal akka ta'e warra kaaniif fakkeenya ta'uudhaaf ni heyyama; jireenyi isaanii inni dhaabbataa ta'e warra Waaqayyoon hin sodaan- nee fi hin amannetti ceephoo akka ta'uufis ni heyyama. guddicha ta'e jala gale. Wangeelli qajeelfama jireenyaa isaaniif ken- name amalaa fi kajeellaa isaanii wajjin guutummaatti kan wal mormu waan ta'eef, fincilan irratti ka'an. Qulqullummaa isa cubbuu isaanii saaxiluu fi ifatu ni jibban. Kanaaf warra qajeelummaa fi qulqullum- maa isaa deggeranis ni balleessan. Kan wangeelli billaadha jedha- mee waamameef kanadha – dhugaan ol qabamuun isaa jibbaa fi lola waan fideef.

Icciti qulqullootni harka warra cubbamootaatti akka dhiphatanii fi ari'atamaniif dabarfamanii kennamuu warra amantiitti dadhaboo ta'anitti bita gale. Warri toora irra hin jirre badhaadhota ta'anii, warri baayyee gaarii fi qulqulloota ta'an immoo harka warra hamootaatti akka ari'atamanii fi dhiphifaman waan godheef tokko tokko aman- taa Waaqayyo irratti qaban dhiisuudhaaf qopha'oo turan. Akkamitti jedhamee gaafatama; Waaqni inni qajeelaa fi araara qabeessa ta'e, inni humni isaa hin daangeffamne, jal'inaa fi dhiibaa geessifamu akkamitti cal jedhee ilaala? Gaaffiin kun kan nuti homaa tokko gochuu dandeenyu miti.

Waaqayyo jaalala isaa ragaa ga'aa ta'een mul'iseera; akkaataa inni itti hojjetu hubachuu waan dadhabneef qofa gaarummaa Isaa gaaffii jala galchuun nurra hin jiraatu. Yeroo qorumsaa fi dukkanaa fuula duratti isaan mudachuuf jiru keessatti shakkii lubbuu isaaniitti ba'aa ta'u dursee yeroo bartoota Isaatti dub- bate, Fayyisaan akkas jedhee ture: "dubbii ani 'hojjetaan isa hojje- chiifatu irra hin caalu jedhee, isinitti hime yaadadhaa! Na ari'atanii yoo jiraatan, isiniinis ni ari'atu.'" Yohaannis 15:20. Garajabina cub- bamootaatiin, Yesuus kan bartootni isaa kam iyyuu dhiphifan caalaa dhiphifame. Warri dhiphifamuu fi ajjeefamuu baachuudhaaf waam- aman Ilma Waaqayyyoo isa jaallatamaa faana dha'aa jiru.

"Gooftaan waan abdachiise raawwachuudhaaf hin seesu." 2 Phexiros 3:9. Inni ijoollee isaa hin dagatu, yookiin hin irraanfatu; garuu warri jaalala Isaa raawwachuudhaaf fedhii qaban karaa kamiin iyyuu warra cubbamootaa ilaalchisee hubannaa dogoggoraa akka hin qabaannetti, hammeenyi warra cubbamootaa amma jabaa akka ta'e mul'isuudhaaf jecha ni heyyamaaf. Akkasumas, warri qul- qullootni kan ibidda qorumsaa keessa kan ka'amaniif, akka isaan caalaatti qulla'aniif dha; amantii fi Waaqayyoon sodaachuun inni sir- riin maal akka ta'e warra kaaniif fakkeenya ta'uudhaaf ni heyyama; jireenyi isaanii inni dhaabbataa ta'e warra Waaqayyoon hin sodaan- nee fi hin amannetti ceephoo akka ta'uufis ni heyyama.

Yeroo guutummaatti isaan balleessutti akka isaan qajeelum- maa fi araara Waaqayyoo sirriitti arganiif, xoofoon jal'ina isaanii akka guututti, Waaqayyo akka cubbamotni badhaadhanii fi diinum- maa Isa irratti qaban mul'isan ni godha. Guyyaan itti warri seera irra daddarbanii fi jaalala Waaqayyoo irra ejjetan gatii hojii isaanii isa qajeelaa itti argatan; guyyaan itti jal'innii fi gochi gara jabinaa warra Waaqayyof amanaman irratti raawwate akka waan Kiristoos mataa isaa irra ga'eetti adabbii fudhatan, guyyaan ijaa baafannaa sun ni ariifata.

Gaaffiin kan biroo fi baayyee barbaachisaa ta'e kan waldaan har'aa xiyyeeffannaa kennuufii qabdu jira. Phaawulos "nama Waaqayyoo ta'ee jiraachuu kan hawwu hundinuu ni ari'atama" Jedhe. 2 Ximotewos 3:12. Erga akkas ta'ee, ari'atamuun maaliif waan qab- banaa'e fakkaata? Sababi tokkichi jiru, waldaan safartuu biyya lafaa wajjin waan waliif galteef wanti mormii kaasu hin jiru. Amanitin amma jiru akka kan isa bara kiristoosii fi bartoota Isaatii qulqulluu fi kan mudaa hin qabne miti. Hafuurri cubbuu wajjin mareef taa'uu waan jiruuf; dhugaan dubbii Waaqayyoo inni olaanaan garaagarum- maadhaan waan hin dhiyaanneef; Waaqayyon sodaachuun waldaa keessaa waan xinnaateef; Kiristaanummaan biyya lafaa keessatti beekamaa fakkaatee waan mul'ateef qofa. Amantii fi humni waldaa jalqabaa sun akka dammaqu godhaa; yeroo sana hafuurri ari'annaas ni dammaqa, ibiddi ari'annaas deebi'ee qabsiifama.

Boqonnaa 3 – Dukkana Hafuuraa

Phaawulos xalayaa isa lammaffaa warra Tasaloonqeef barreesse keessatti barsiisni sobaa guddaan akka dhufuudhaan sirni phaaphaasummaa akka hunda'uuf jiru dursee dubbatee ture. "Waaqa- yyoon mormanii isa irratti ka'uun utuu hin dhufin, inni hamaan seera malee jiraatus ilmi badiisaa sun utuu bakkeetti hin baafamin, guyyaan sun hin dhufu; kanaaf namni tokko karaa kam illee isin hin wallaal- chisin! Inni bakkeetti baafamuuf jiru sun ol of qabuudhaan Waaqayyo kan jedhamuun, waanuma namni itti sagaduunis ni morma; ofu- ma isaatii Waaqayyo ofiin jechuudhaanis mana qulqullummaa kan Waaqayyoo keessa taa'umsa ni dhaabbata. Hamminni inni dhookata- an sun kanumaan dura iyyuu hojii irra jira; garuu inni amma isa ittisu hamma karaa isaa duraa fuudhamutti hin mul'atu." 2 Tasaloonqee 2:3, 4, 7. Baruma gara jalqabaa sana irratti illee dogoggorootni sirna phaaphaasummaa uumuuf daandii saaqan akka waldaatti suuta jed- hanii seenaa jiran argee jira.

Suutuma suuta, jalqaba gabii fi cl'isuudhaan, booda immoo akkuma humna dabalataa fi sammuu namootaa to'ataa adeemeen, "dhoksaan jal'inaa" sun hojii isaa isa gowoomsaa fi ga'isaan guute sana fuula duratti tarkaanfachiise. Suuta suuta barmaatotni warra Waaqayyoon hin beeknee waldaa Kiristaanaatti seenuudhaaf karaa argatan. Dhugaa mareedhaaf dhiyeessuudhaaf biyya lafaa wajjin walii galuun ari'annaadhaan hin danda'amne. Erga ari'annaan dhaaba- tee fi kiristaanummaan masaraa mootummaa seenee booda garuu, waldaan gad of deebisuu Kiristosii fi bartoota Isaatii moggaatti achi dhiibdee agarsiisaa fi of tuulmaa lubootaa fi geggeessitoota warra ormaatiif iddoo kennuu eegalte; akkasumas ulaagaalee Waaqayyoo kaa'es falaasamaa fi barmaata namootaatiin bakka buufte. Jaarraa arfaffaa gara jalqabaatti Qonxenxinoos jijjiirama maqaaf qofa ta'e jijjiiramuun isaa gammachuu guddaa uume; yeroo kanatti biyyi lafaa bifa qajeelummaa uffattee waldaa keessa seente. Amma hojiin malaammaltummaa ariitiidhaan guddate. Waaqa malee jiraachuun waan badaa jiru utuma fakkaatuu mo'achaa adeeme. Hafuurri ishees waldattii ni to'ate. Barsiisni ishee, ayyaaneffannaan ishee fi falaas- amni ishee amantii fi waaqeffannaa warra duuka buutota Kiristoos jedhamanii wajjin wal make.

Waliigalteen ormootaa fi Kiristaanummaa gidduutti taasifame kun "nama cubbuu" isa duraan dursee akka inni Waaqayyoon mor- muu fi ol of qabu dubbatame sana argamsiise. Sirni amantii sobaa guddichi kun wixinee ol'aanaa humna seexanaati – teessoo irra taa'ee akka fedhii isaatiitti biyya lafaa hoogganuudhaaf yaali inni godhuuf raga baatuudha.

Seexanni yeroo tokko ilma Waaqayyoo wajjin walii galtee uumuudhaaf yaalee ture. Lafa onaa keessatti Yesuusiin qoruud- haaf dhufee, guutummaa biyya lafaa fi miidhagina ishee erga itti mul'isee booda, mootii dukkanaa kan ta'e kanaaf yoo beekam- tii kennite, isaan kana hundumaa siifan kenna jedhe. Kiristoos gowoomsituu ga'istuu kana ifachuudhaan akka irraa fagaatu dirq- isiise. Haa ta'u malee qorumsuma wal fakkaatu gara namaatti fiduudhaan Seexanni milkaa'ina guddaa argate. Bu'aa fi ulfina biyya lafaa argachuudhaaf jecha, waldaan deggersa gaafachuud- haaf gara nama guddicha biyya lafaa dhaqxe; Kiristoosiin dhii-

suudhaan, bakka bu'aa seexanaa kan ta'e, luba Roomaatiif, kabaja dursu akka kennituuf jajjabeeffamte.

Phaaphaasiin, geggeessituu ol'aanaa waldaa Kiristoos kan guu- tummaa addunyaa, fi kan lubootaa fi soortuwwan biyya lafaa hundu- maa irratti aangoo qabu ta'uun isaa barsiisa warra Roomaa keessaa tokkodha. Kana malees phaaphaasiidhaaf maqaa waaqummaatu kennameef. "Phaaphaasichi Waaqayyo Gooftaadha" jedhamee bar- reeffameef, akkasumas kan hin badne yookiin hin jijjiiramnedha jedhamees labsameef. Nama hundumaa irraa kabaji kennamuu- fii akka qabu himame. Gaaffiima lafa onaa iddoo qorumsaa sanatti seexanaan gaafatametu, ammas waldaa Roomaatiin itti fufamee gaa- fatame, namni baayyeenis kabaja kana kennuuf ni qophaa'e.

Warri Waaqayyoon sodaatanii fi kabajan garuu akkuma Yesuus godhe, qorumsa diinaa sanaaf deebii samiin eegu kennan: "Waaqayyoon Gooftaakeef qofa waaqessi, isa qofaafis sagadi." Luuqaas 4:8. Waaqayyo iddoo kamittillee taanaan, jecha kamiin iyyuu, bakka itti namni mataa waldaa Kiristaanaati jedhe hin qabu. Barsiisni olaantummaa phaaphaasii barsiisu kallattiidhaan faallaa barsiisa kitaaba qulqulluuti. Humnumaan fudhachuuf yoo ta'e malee, phaaphaasiin waldaa Kiristos irratti aangoo tokko iyyuu hin qabu.

Warri Roomaa mormitoota (protestants) akka barsiisota sobduu fi warra ofiin waldaa dhugaa irraa of foxxoqseetti himachuu itti fufan. Himannaan kun garuu mataama isaaniif mala ture. Isaanidha kan alaabaa kiristoosiin gadi buusee "amantii isa altokkicha yeroo hundu- maaf akka ta'utti warra Waaqayyoof qulqulla'anitti dabarfame" sana irraa adda of baase. Yihuudaa 3.

Kitaabni qulqulluu namootni gowoomsaa isaa adda baafatanii humna isaatiin mormuu danda'an akka gochuu danda'u seexanni ni beeka ture. Sagalee kanaan ture kan Fayyisaan biyya lafaa haleel- laa isaatiin kan morme. Haleellaa tokkoo tokkoo isaatiif, kiristoos gaachana dhugaa bara baraa ol kaasuudhaan "barreeffamee jira" jechaa ture. Yaada diinichi dhiyeesse hundumaaf Kiristoos oogum- maa fi aangoo biyya lafaatiin ni morme. Seexanni karaa ittiin namoota to'annaa isaa jala galchee aangoo phaaphaasummaa hum- naan hundeessuudhaaf akka ta'uufitti akka namootni itti fufiinsaan Kitaaba Qulqulluu dagatan godhe. Kitaabni Qulqulluun Waaqayyoon ol kaasee nama isa biyyoo ta'e immoo bakka isaaf malu irra ka'a ture; kanaaf dhugaa inni qulqulla'aan gadi dhokfamee irra ijjetame. Yaad- rimeen kun waldaa Roomaatiin hojii irra oole. Namootni akka hin dubbifnee fi manaa akka hin qabaanne taasisuudhaan lubootni qajeelfama isaatiif hin bitamne qofti akka yaada isaanii kana mir- kaneessuufitti itti fakkeessuudhaan akka hiikanii barsiisan godhame. Yeroo sana ture kan phaaphaasiin akka guutummaa addunyaatti bakka bu'aa Waaqayyoo fi kan waldaa fi mootummaa irratti aan- goon kennameefidha jedhamee kan beekamtiin kennameef.

Inni cubbuu mul'isu waan balleeffameef, seexanni akka fedha isaatiitti hojjete. Akka phaaphaasichi "yeroo fi seera jijjiiruudhaaf yaadu" dursee raajiidhaan dubbatamee ture. Daani'eel 7:25. Kana hojiirra oolchuudhaaf yaaluudhaaf suuta hin jenne. Warra Waaqa

dhugaa hin beekne, garuu immoo maqaadhumaaf kiristaanum- maa fudhatan gammachiisuudhaaf jecha wantota waaqolii tolfamoo isaanii bakka bu'an waaqeffannaa keessa galchuudhaan bifa fak- keenyaa fi ambaaleedhaaf sagaduu jalqabame. Walga'iin walii galaa godhame dhuma irratti waaqolii tolfamoo kanneen waaqessuu labse. Hojii amantii tuffachuu ishee fiixaan baafachuudhaaf, Roomaan, abboommii isa lammaffaa, bifa fakkeenyaatiif akka hin sagadne kan dhowwu sana, keessaa haqxee, bakka isaa abboommii isa kurnaffaa iddoo lamatti qoodde.

Haafuurri Waaqa malee ta'uu jajjabeessu kun aangoo samii kan ta'e kan biroos akka tuffatamu godheera. Seexanni geggeessitoota jal'oota ta'anitti fayyadamuudhaan, abboommii isa arfaffaa irrat- tis haleellaa geggeesse; sanbata isa bara duriitii kaasee kabajamu, isa Waaqayyo eebbisee qulqulleesse (Uumama 2:2, 3), iddoodhaa kaasee, bakka isaa guyyaa warri waaqatolfamaa waaqessan sun "guyyaa aduu kabajan" bakka buuse. Jijjiiramni kun jalqabatti ifatti hin mul'ifamne. Jaarraa jalqabaa keessa guyyaan Sanbataa kirista- anota hundumaan eegamaa ture. Isaan ulfina Waaqayyoof inaaftota waan turaniif, akkasumas seerri Waaqayyoo kan hin jijjiiramnedha jedhanii waan amananiif, qulqullina qajeelfamoota Isaatii inaaffaa guddaadhaan iddootti eegaa turan. Haa ta'u malee, seexanni bakka buutota isaatti fayyadamuudhaan karaa baayyee hin mul'anneen dhimmoota isaa gara waldaatti fide. Akka xiyyeeffannaa namootaa argachuu danda'utti ayyaaneffannaan guyyaa Dilbataa sun kan du'aa ka'uu Kiristoosiin ilaallatu godhee dhiyeesse. Guyyoota kanatti tajaajilli amantii ilaalchisu hundi ni kennama; ammayyuu guyyaan Sanbataa qulqullummaatti utuma eegamuu, guyyaan inni Dilbataa kunimmoo akka bashannanaatti ilaalama ture.

Seexanni karoora isaa galmaan ga'achuuf karaa qopheessuud- haan, dhufaatii Yesuus isa jalqabaa dura, geggeessitoota warra Yihuudotaatti fayyadamee akka isaan seerota hundumaa keessaa isa baayyee ulfaataa godhanii ilaalanitti, ba'aa godhanii akka isaan namoota irratti fe'an godhe. Sana booda, ifa isa kanaan dura isaaniif baasetti fayyadamuudhaan, guyyaan sanbataa akka guyyaa warri Yihuudotaa hundeessanitti qofa akka ilaalamu taasise. Kiristaanotni guyyaa Dilbataa akka guyyaa gammachuutti ayyaaneffachuu yeroo itti fufan, warra Yihuudotaa irratti jibba akka isaan qabaatan gochuudhaaf guyyaa Sanbataa immoo akka guyyaa laguu, gaddaa fi guyyaa dukkanaatti akka fayyadaman gochuu eegale.

Jaarraa afuraffaa gara jalqabaatti mootii Roomaa kan ta'e Qonxenxinoos, guutummaa bittaa Roomaa jala kan jiraniif guyyaan Dilbataa akka guyyaa ayyaaneffannaa ta'utti labsii baase. Guyyaan Dilbataa inni warra Waaqayyooon hin beekneen kabajamuu jalqabe, kiristaanotaanis kabajamuu itti fufe; kunsis seera mootichi wal dhab- dee warra Waaqa hin beeknee fi Kiristaanota gidduu jiru gara tok- kummaatti fiduuf baasedha. Yoo guyyaa adda addaa waaqeffachuu irra guyyaa tokko waaqeffachuutti dhufame inni warri waaqa hin beekne maqaadhumaaf qofa kiristaanummaa fudhatan hafeetu aan- goo fi ulfinni waldaa ol kaafama jedhanii yaaduudhaan, mootichi akka labsii kana baasuuf kan ariifachiise geggeessitoota waldaa warra aangoodhaaf dheebuu guddaa qaban turan. Haa ta'u malee, kirista- anotni Waaqayyoon sodaatan baayyeen isaanii suuta suuta gara qul- qullummaa guyyaa dilbataa

fudhachuutti haa geggeeffamaniyyuu malee, ammayyuu guyyaa Sanbataa isa dhugaa qulqullinaa fi akka abboommii isa afuraffaatti eeguu isaanii itti fufanii jiru.

Abbaan sobaa hojii isaa hin xumurre. aangoo isaa kara bakka bu'aa isaatii isa ani bakka bu'aa Kiristoos jechuudhaan ol of qabu sanaa hojii irra oolchuudhaaf kiristaanota hundumaa alaabaa tokko jalatti walitti makuudhaaf murteesse. Warra waaqa tolfamoo waaqes- suu irraa kiristaanummaa gar-tokkeedhaan deebi'an, geggeessitoota warra kaka'umsa qabanii fi, namoota waldaa warra biyya lafaa jaalla- tanitti fayyadamuudhaan kaayyoo isaa galmaan ga'ate. Yerootii gara yerootti wal gahii gurguddoon warri waldoota keessatti beekamoo ta'an guutummaa addunyaa irraa walitti qabaman geggeeffamaa turan. Walgahii tokkoo tokkoo isaa irratti Sanbatni inni Waaqayyo hundeesse suuta suuta gadi qabamaa, Dilbati immoo faallaa isaa ol qabamaa adeeme. Akkasitti guyyaa ayyaaneffannaa warra waaqa hin beeknee kan ta'e Dilbatni akka sanbata Waaqayyootti kabajamuu fi Sanbatni inni kan Kitaaba qulqulluu immoo akka barmaata warra Yihuudaatti ilaalamee warri isa kabajanis himatamuu jalqaban.

"Waanuma Waaqayyo jedhamu hundumaa fi waanuma sagada- muuf hundumaa" olitti ol of qabuudhaan gantummaa guddaan sun fiixaan ba'e. 2 Tasaloonqee 2:4. Qajeelfama tokkicha seerota Waaqaa keessaa karaa shakkii hin qabneen namoota hundumaatti Waaqa isa dhugaa agarsiisu jijjiiruudhaaf ija jabaate. Abboommii afuraffaa keessatti Waaqayyo samii fi ardii kan uume ta'uu isaa ibsuudhaan waaqolii sobaa irraa adda baafame. Guyyaan torbaffaan akka guyyaa boqonnaatti qulqulleeffamee kan boqonnaaf namootaaf kenname, hojii uumuu Waaqayyo hojjeteef yaadannoo akka ta'uuf dha. Waaqayyo burqaa jireenya hundumaa fi kan kabajii fi waaqef- famuun maluuf akka ta'e yeroo hundumaa sammuu namaa kees- satti akka eeguuf yaadamee sanbatni kenname. Seexanni namoota hundumaa amanamummaa Waaqayyoof qaban irraa fi seera Isaatiif abboomamuu irraa deebisuudhaaf dheebota; kanaaf jecha karaa adda ta'een abboommii isa Waaqayyo uumaa ta'uu isaa dubbatu haleeluu irratti xiyyeefata.

Warri pirotestaantotaa guyyaan Yesuus du'aa ka'e guyyaa san- bataa kiristaanotaati jedhanii fuula duratti dhiibaa jira. Garuu ragaa kitaaba qulqulluu hin qabu. Kabajini akkasii guyyichaaf Kiristoosiinis ta'e bartoota isaatiin hin kennamne. Guyyaa dilbataa akka sanbata Kiristaanotaatti kabajuun bu'uura "dhoksaa seera malee jiraachuu" isa bara Phaawuloosfaatti iyyuu mul'achuu jalqabe sana qaba. (2 Tasaloonqee 2:7.) Waaqayyo yoomii fi eessatti mucaa phaaphaa- sii kana mirkaneesse? Jijjiirama Kitaabni qulqulluun hin deggerre kanaaf sababni ga'aan kennamu maali?

Jaaraa jahaffaa keessa phaaphaasiin jabaatee hundeeffame. Teessoo aangoo isaatii magaalaa gudditti mootummaa keessa godhachuudhaan geggeessaa amantaa warra Roomaa mataa wal- doota hundumaa akka ta'etti labsame. Waaqa tolfamaa waaqessuun phaaphaasiif karaa gad dhiise. Jawwichi, "humna isaa, teessoo isaa, aboo isaa isa guddaa bineensichaaf ni kenne." Mul'ata 13:2. Yeroo kana ture kan waggootni 1260 dursanii raajicha Daani'elii fi

Mul'ata keessatti hojiin phaaphaasichaa dubbataman kan jalqabe. Daani'eel 7:25; Mul'ata 13:5-7. Kiristaanotni filannoo lama keessaa tokko qofa filachuudhaaf dirqaman: sagantaa fi waaqeffannaa phaaphaa- siif dursa kennuu, yookiin immoo fannifamuu, ibiddaan gubachuu fi, mataan irraa muramuudhaan du'uu. Inni Yesuus, "warri isin hore, obboloonni, aantiin keessanii fi firri keessan illee dabarsanii isin kennu; isin keessaas kaan ni ajjeesu. Hundinuu anaaf jedhanii isin ni jibbu." jedhe sun asitti raawwii argate. Luuqaas 21:16, 17.

Warra amanamoota irratti ari'annaan dheekkamsa guddaadhaan waan ka'eef yeroo kam irra caalaa dacheen kun dirree lolaa taate. Waggoota dhibbaan lakkaa'amaniif waldaan Kiristoos gara moggaa fi iddoo gadi aanaatti baqatte. Raajichi kanaaf akkas jedhe: "dubar-tittiin immoo lafa onaatti ni baqatte; achitti iddoo Waaqayyo akka isheen guyyaa kuma tokkoo fi dhibba lamaa fi jaatamaaf, waan ittiin jiraattu argattuuf qopheesseef, qabdi turte." Mul'ata 12:6.

Waldaan Roomaa gara aangootti ol ba'uun ishee jalqabbii jaarraa dukkanaa eegalsiise. Ammuma aangoon ishee dabalaa adeeme duk- kanni isaas jabaataa adeeme. Amanitin Kiristoos isa bu'uura dhugaa ta'e irraa fuudhamee gara phaaphaasii Roomaatti darbe. Dhiifama cubbuu fi fayyina bara baraatiif qooda ilma Waaqayyootti amanuu, namootni gara phaaphaasichaa fi luboota warra phaaphaasichi bakka buutota isaa godhee muudee ilaaluu jalqaban. Phaaphaasichi lafa irratti araarsaa tokkichaa fi karaa isaa malee eenyu illee gara Waaqayyootti dhiyaachuu akka hin dandeenye barsiifaman; boo- das, inni bakka Waaqayyoo fudhatee namni hundinuu mamii tokko malee akka isaaf abboomamuu qabu barsiifaman. Waan phaaphaa- sichi isaan irraa barbaadu raawwachuu irraa jal'ifnaan sun adabbii qaamaa fi lubbuu nama sana dhiphisu itti fiduudhaaf saba quub- saa ta'a. Akkasitti sammuun namootaa Waaqayyo irraa gara nama isa kufaa, dogoggoraa fi hamaa ta'eetti deebi'e; kara sanaa gara mootii dukkanaa isa karaa namoota kanaa hojii isaa raawwatuutti deebi'e. Cubbuun qulqullummaa offate. Yeroo kitaabni qulqulluun gadi qabamee, namni ofii isaa muummee ol'aanaa godhee dhiy- eessu, wanti argamu wal'iin dha'uu, gowoomsuu fi jal'ina hamaadha. Seeraa fi barmaata namaa olkaasuudhaan faalamni guddaan seera Waaqayyoo moggaatti achi dhiibu raawwate.

Guyyoonni sun waldaa Kiristoosiif yeroo hamaa ture. Amanamtootni safartuu dhugaa iddootti eegan lakkoofsaan muraasa. Yooma dhugaan raga baatota malee hin hafne ta'e iyyuu, yeroo sanaaf waan sobni mo'icha argatee, amanitin dhugaan immoo lafa irraa bade fakkaatee ture. Wangeelli ija duraa dhookate, bifi waaqes- suu immoo ni baayyifame, gatiin namoti baasuu qabanis akka ba'aa ulfaataatti itti fe'ame.

Phaaphaasicha akka araarsaa isaaniitti qofa akka ilaalaniif utuu hin taane, wanti isaan hojjetanis cubbuu isaanii isaaniif dhiisuud- haaf akka gargaarutti barsiifaman. Akka waan Waaqayyo akka namaa ta'ee, salphaamatti aaree, kennaadhaan yookiin namni ofi- isaa adabuu isaa arguudhaan immoo qabbanaa'uutti lakkaa'uud- haan; karaa dheeraa deemuun, of adabuun, warra du'aniif sagaduun, waldaa, siidaa fi iddoo aarsaa ijaaruun, maallaqa guddaa

waldaaf kennuun -- kanaaf kana kan fakkaatan baayyeen akka waan aarii Waaqayyoo isaaniif qabbaneessuutti yookiin faara tolaadhaan isaan ilaalchisuutti barsiifaman.

Sadarkaa argatte kanaan iyyuu utuu hin dhaabatin, waldaan Roomaa, geggeessitoota ishee hunda dabalattee, aangoo ishee ol kaafachuu ittuma fufte. Dhuma jaarraa saddettaffaa jala, phaaphaa- siin akka waan lubootni ishee hundinuu jaarraa jalqabaatii kaasee hafuuruma aangoo amma qabaniin wal fakkaatu kan fudhatanii turan ta'uu isaanii labse. Kana dhugoomfachuudhaaf akka isaaniif malutti; abbaan sobaa sun mala isaaniif dha'e. Barreeffamootni duraan turan warra moloksee jedhamaniin akka wal fakkaatee bar- reeffamu godhame. Labsii fi gorsi kanaan dura dhaga'amee hin beekne, aangoon phaaphaasichaa kan addunyaa hunda hammatu ta'uun isaa jalqabumaa kaasee himamee ture kan jedhu argameera jechuun jalqabame. Waldaan isheen mamiidhaan dhugaa gantee turte gowoomsaa kana ni fudhatte.

Ijaartotni dhugaa muraasni warri dhugaa irratti ijaaran (1 Qorontoos 3:10, 11) akka barsiisota sobduu fi gufuu hojichaatti lakka'amanii jibbaman. Akkuma ijaartota dallaa Yerusaalem bara Nahimiyaa keessa turan tokko tokkoo "humni namoota warra ba'aa baatanii dadhabeera, caccabaan jirus immoo baayyee waan ta'eef, dallicha ijaaruu hin dandeenyu" jechuudhaaf qopha'anii turan. Nahimiyaa 4:10. Ijaartotni hundee dhugaa amanamoota ta'an muraasni, ari'atama, gowoomsaa, jalli'na, fi gufuu seexanni gud- dina isaanii gufachiisuudhaaf karaa isaanii dura kaa'u kanaa wajjin itti fufiinsaan wal'aansoo qabuu irraa kan ka'e dadhabanii abdii kutatan; qabeenyaa isaanii fi jireenya isaanii oolfachuudhaaf jecha, hundee dhugaa sana irraa gara galan. Warri gara kuteeyyiin kaan immoo sodaa tokko malee diinota isaaniitiin akkas jedhan: "isaan hin sodaatinaa! Waaqayyo isa guddaa isa sodaatamaa yaadadhaa!" (lakk. 14); hundumtuus billaa mudhiitti hidhatanii hojii isaanii itti fufan. Efesoon 6:17.

Baroota hundumaa keessa hafuura jibbaa fi mormii wal fak- kaataatu diinota Waaqayyoo biraa dhufa, Garboota Waaqayyoo irraas xiyyeeffannaa fi amanamummaa wal fakkaataatu eegama. Dubbiin Kiristoos bartoota isaa warra jalqabaatti dubbate duuka buutota Isaa warra bara xumuraa keessa jiraataniifis hojii irra oola: "kanan isiniin jedhus nama hundumaan nan jedha, dammaqaa!" Maarqos 13:37.

Dukkanni caalaatti jabaate. Bifa fakkeenyaaf sagaduun beeka- maa dhufe. Dungoon qabsiifamee bifa fakkeenyaa dura ka'amuud- haan isaaniin kadhachuun raawwatamaa ture. Wantotni gadi aanoo fi tuffatamoon iddoo fudhachaa adeeman. Sammuun namootaa amma yaaduu waanti jedhamu iddoodhaa buqqa'uutti gowoomsaadhaan guute. Luboonni ishee ofii isaaniitiiyyuu qannoo kan jaallatan, albaad- hotaa fi kan xura'an waan ta'aniif namootni isaan irraa qajeelfamu barbaadan hundinuus kan hin abboomamnee fi xura'ota ta'an.

Phaaphaasii ilaalchisee tarkaanfiin biraan kan fudhatame, jaar- raa kudha tokkoffaa keessa yeroo phaaphaasiin Gregory VII jed- hamu waldaan Roomaa kan mudaa hin qabne ta'uu ishee labsedha. Labsii inni dabarse keessaa tokko, akka kitaaba qulqulluutti waldaan

Roomaa takkaa dogoggortee hin beektu, fuula durattis hin dogo- ggortu kan jedhu ture. Kitaabni qulqulluu garuu akka labsii kana hin hordofne mirkaneessa. Phaaphaasii of tuulaan mootota iyyuu akka aangoo irraa kaasuu danda'u labsuudhaan, jecha inni jedhe namni tokko illee jijjiiruu akka hin dandeenyee fi inni garuu jecha nama kami iyyuu akka jijjiiruu danda'u hime.

Abukaattummaa kan hin dogoggorre ta'uu isaa ol'antummaad- haan dubbate kana kan fayyadame dhimma mootii biyya Jarman, Henry IV wajjin qabu irratti ture. Mootiin kun aangoo phaaphaa- siif abboomamuu waan dideef akka qoqqobamuu fi aangoo irraa darbatamutti yaadame. Mootichi geggeessitoota biyya isaa keessaa warra dubbii phaaphaasichaa fudhatanii isa irratti ka'uuf hamilee argatan sodaachuudhaan Roomaa wajjin walii galtee uumuudhaaf murteesse. Haadha manaa isaa fi hojjetoota isaa keessaa warra amanamoota fudhatee walakkeessa waqtii cabbie keessa ofii isaa kan gad of deebise ta'uu isaa agarsiisuudhaaf gara Roomaatti ce'e. Yeroo bakka phaaphaasichi jiraatu ga'etti, qofaa isaa, loltootni utuu bira hin jiraatin, bakkee keessa, yeroo cabbii sana keessa, mataa duwwaa, morma duwwaa fi miilla qullaa uffata tuffatamaa uffa- tee dhaabatee seenuudhaaf heyyama phaaphaasichaa eegaa ture. Guyyaa sadii guutuu laguudhaan amma inni achi dhaabataa turutti phaaphaasii of tuulaan sun dhiifama isaaf hin goone. Mallattoo mootummaa isaatii yookiin uffata mootummaasaatii deebisee uffa- chuudhaan dura phaaphaasii irraa deebii eeggachuu qaba ture.

Kanaaf Gregoryiin moo'icha isaa lakka'achuudhaan aangoon moo- tota teessoo isaanii irraa buusuu kan kooti jedhee caalaatti iyyuu aangoo isaatiin dhaadate.

Koormaa phaaphaasii of bokoksituu kanaa fi gad of deebisuu fi gaarummaa Kiristoos wal bira qabanii ilaaluun akkam nama rifachi- isa; Kiristoos isa balbala onnee nama cubbamaa irra dhaabatee, see- nee cubbuu isaa qulleessuu fi nagaa kennuufiif kadhatu; isa bartoota isaatiin: isin keessaa eenyullee dura ta'uu kan barbaadu yoo jiraate, garbicha isiniif haa ta'u." jedhe Maatewoos 20:27.

Jaarraan darban hunndinuu barsiisa dogoggoraa Roomaa irraa dhiyaatu keessummeessaa turteetti. Utuma sirni phaaphaasii hin hundeeffamin dura illee, falaasamni warra ormootaa xiyyeeffan- naa guddaa argachuudhaan waldaa keessatti dhiibbaa geggeessuu eegalee ture. Ormootni warri maqaadhaaf qofa kiristaana taaneerra jedhan ammayyuu dunkaana falaasama ormootaa jalaa hin bane, falaasama sana ofii isaaniitii qorachuu irra darbanii karaa ittiin warra Waaqa hin beeknetti dhugaa baanu nuuf saaqa jechuudhaan warri kaanis akka qorataniif sardaa turan. Yeroo sanadha kan dogogg- orri hedduun isaa amantii kiristaanotaa keessa seene. Isaan keessaa tokko isa namni uumamaan kan hin du'uu hin dandeenyee fi du'eera erga jedhamee booda illee kan of beeku ta'uu isaa amanuudha. Kun immoo barsiisa amantaa Roomaa isa maqaa qulqullootaan kadha- tanii fi Maariyaamiif sagadaniif bu'uura ta'e. Akkasumas inni lub- buun qalbii hin jijjiirrannne bara baraan dhiphifamaa jiraatti jedhu baruma gara jalqabaa sana keessa amantaa Roomaatti dabalame.

Kun immoo ammas dabalee barsiisa ormootaa kan biraad- haaf karaa qopheesse; namni samiitti galuun kennameef qaamaan erga du'ee booda bakki itti lubbuun isaa dhiphifamuudhaan akka samiitti galuun ta'uufitti dhiphifamtu jira kan jedhu dha; kunis bar- siisa Roomaa isa duuka buutota ishee lakkoofsaan hedduu ta'an sodaachisuudhaaf qophaa'edha. Barsiisi sobaa kun akka bakki itti erga du'anii booda sababii cubbuutiif dhiphifamanii fi dhiphifamuu sanaan erga cubbuu irraa qulla'anii booda gara samiitti akka dar- baniif kan heyyamamu ta'uu isaa kan barsiisudha.

Ammas akka Roomaan sodaa fi jal'ina duuka buutota isheetii irraa fayyadamtuuf barsiisi sobaa kan biraan ishee barbaachise; kunis barsiisa cubbuu qulleessuu jedhuun dhiyaate. Warra yeroo Phaaphaasii uftuulaan sun daangaa isaa balifachuuf lolutti yookiin diinota isaa adabutti yookin warra ol'aantummaa hafuuraa isaa fud- hachuu didan yeroo adabautti isaa wajjin iriiraniif cubbuun isaan kanaan dura hojjetan, kan isaan amma hojjetanii fi cubbuun fuula duratti hojjechuuf jiran hundi guutummaatti akka isaaniif dhiifamu abdachiifame. Kana malees namootni cubbuu isaanii irraa qul- laa'uudhaaf yookiin fira isaanii warra du'anii gara dhiphina bara baraatti darban achi keessaa baasuudhaaf qarshii kaffaluu akka dan- da'an barsiifaman. Akkasittidha kan Roomaan kan maallaqa walitti qabachuudhaan ulfina, qannoo fi jal'ina kan walitti qabatte; inni ish- een sobdee bakka bu'aa Isaati jette garuu Isa gaaddisa mataa isaa jala qabatu iyyuu hin qabu ture.

Irbaatni qulqulluun inni kitaaba qulqulluu keessatti caqa- same aarsaa waaqa tolfamaaf dhiyaatuun bakka bu'e. Lubootni phaaphaasichi ka'ate waanuma hiikkaa hin qabne raawwachuud- haan maxinoo fi wayinii qulla'aa sana gara foonii fi dhiiga Yesuusitti dhugumaan akka jijjiiran himuu jalqaban. (--Cardinal Wiseman, The Real Presence of the Body and Blood of Our Lord Jesus Christ in the Blessed Eucharist, Proved From Scripture, lecture 8, sec. 3, par. 26.) Yaada isaanii isa Waaqayyoon arrabsuutti lakka'amuun, akka waan humna Waaqayyo isa ofii isaatiiyyuu waan hundumaa uume uumuu akka qabanitti dhiyeessan. Kiristaanotni yeroo du'uuf wixxifatanitti illee jecha isa samiidhaaf arrabsoo ta'e kana amananii ifatti akka dhugaa ba'aniif dirqisiifamu turan.

Jaarraa kudha sadaffaa keessa ture kan mootora phaaphaasichaa keessaa inni baayyee hamaa ta'e kan hundaa'e -- mana murtii dhim- moota hafuuraa. Mootiin dukkanaa sun sammuu geggeessitoota phaaphaasichaa hunda ni micciire. Wal gahii dhoksaatti godhatan keessatti seexanni sammuu namoota jal'oota ta'anii hunda ni to'ate; ergamaan Waaqayyoo inni ijaan hin mul'anne garuu isaan gid- duu seenuudhaan galmee qorannaa fi murtii akkasumas kan see- naa baayyee jibbisiisaa ta'an isaan barreessan fuudhee akka ija namaatti mul'atu taasise. "Baabiloon guddittiin dhiiga qulqulloota- atiin machoofte." Dhiigni qulqulloota wareegamanii humna gantum- maa sana irratti akka inni ijaa baasuuf gara Waaqayyootti iyye.

Phaaphaasiin abbaa hirree guutummaa addunyaa ta'e. Moototnii fi bulchitootni, Roomaa of tuulaa sanaaf sagadan. Xumurri dhala namaa kan yeroos ta'e kan bara baraa akka waan

harka phaaphaa- sichaa keessa jiruutti lakka'ame. Waggoota dhibbaan lakka'amaniif barsiifni Roomaa ballinaa fi kallattii hundumaan ni fudhatame, bar- maatni isaa kabajaan hojii irra oole, ayyaaneffanaan isaas akka walii galaatti ni kabajame. Lubummaan isaa kabajamee biliisummaadhaan itti fufiinsa argate. Waldaan Roomaa akka baroota sanaa kabaja, ulfi- naa fi aangoo guddaa akka sanaa argattee hin beektu.

Haa ta'u malee, "Yeroon phaaphaasiif guyyaa saafaa ta'e kun biyya lafaatiif halkan walakkaadha." --J. A. Wylie, The History of Protestantism, b. 1, ch. 4. Kitaabni qulqulluun saba biratti mitii luboota biratti iyyuu sadarkaa hin beekamne irra ga'e. Akkuma bara fariisotaa, ifti cubbuu isaanii mul'isu geggeessitoota phaaphaa- sichaatiinis ni jibbame. Seerri Waaqayyoo inni safartuu qajeelum- maa ta'e iddoodhaa kaafamee, aangoo isaanii daangaa malee fi jal'inas dhowwaa tokko malee raawwatan. Waliin dha'uun, kajeellaa hamaa fi albaadhummaan ol aantummaa argate. Namoota yakka hin qabne gad deebisuun karaa isaan ittiin aangoo fi qabeenyaa arga- tan ta'e. Buufatni namootaa fi lubootaa da'oo jal'inaa jibbisiisaa ta'e. phaaphaasotni muudaman tokko tokko yakki isaanii baayyee hamaa waan ta'eef amma geggeessitootni warri kiristaanummaatii ala jiran gocha hamaa kana dhaabsisuudhaaf yaalii godhanitti isaan geessi- see ture. Jaarraa hedduudhaaf biyyi Awuroophaa barumsa, aartii fi qaroomina irratti guddina hin agarsiifne. Kirisaanummaa keessatti dandeettii gaarii fi ahamaa adda baasuu fi beekumsi ni lamshaa'e.

Harka Roomaa jala yeroo turtetti haalli biyyi lafaa keessa turte haala sodaachisaa isa raajichi Hose'an dubbate raawwachuu isaa argisiisu ture: "Sabni koo karaa ittiin na beeku waan dhabeef bal- leeffame; ati ana beekuu tuffattee waan dhiifteef, anis luba anaaf ta'uu kee tuffadheen si dhiise; erga ati seera koo seera Waaqayyoo keetii irraanfattee, anis immoo ilmaan kee nan irraanfadha. … biyy- icha keessa amanamummaan, jaalalli, Waaqayyoon beekuun waan hin jirreef, … kakatanii haaluun, ajjeesuun, hatuun, ejjuun, humnaan nama irratti ka'uun, dhiiga dhangalaasuun, dhiiguma dhangalaa- suu itti ni dabala." Hose'a 4:6, 1, 2. Dubbii Waaqayyoo balleessuun bu'aa akkasii argamsiise.

Boqonnaa 4 – Ummata Addaa

Baroota dheeraadhaaf olaantumaan phaaphaasii biyya lafaatti gadda yoo haguuge iyyuu, ifni dhugaa guutummaatti lafa ir- raa duguugamee balleeffamuu hin dandeenye. Baroota hundumaa keessa kan Waaqayyoof dhugaa ba'an turaniiru -- araarsaan tokkichi namaa fi Waaqayyo gidduu jiru Yesuus qofa akka ta'e kan aman- an, Kitaabni qulqulluun qajeelfama jireenyaa tokkicha akka ta'e kan amanan, warri sanbata isa dhugaa qullaa'ummaatti eegan turanii- ru. Isaan kun biyya lafaa irraa gatii ammamii qabu! Utuu isaan hin jiraannee dhalootni itti aanu homaa dhugaan maal akka ta'e hin baru ture. Isaan akka barsiisota sobduutti lakka'aman, yaadni isaan kaasan ija shakkiidhaan ilaalame, maqaan isaanii ni xureeffame, bar- reeffamootni isaanii ni ukkaamfame, maqaa hin qabne kennaniif, miidhaas irraan ga'an. Haa ta'u malee isaan jabaatanii dhaabatan, baroota hundumaa keessa amantii isaanii qulqullinatti eeganii dhaa-la qulqulla'aa godhanii dhaloota dhufutti dabarsan.

Seenaan saba Waaqayyoo inni bara dukkana olaantummaa Roomaa keessa ture galmee biyya lafaa keessatti baayyinaan yoo hin barreeffamne ta'e iyyuu, galmee isa samii irratti guutummaatti barreeffameera. Galmee lafaa keessatti jiraachuu isaanii qofa argisi- isuuf waan xiqqoon ni barreeffama ture. Garuu ari'atamuun isaan irra ga'e hin barreeffamu. Seenaa warra barsiisa ishee fi labsii ishee irra darbanii balleessuun seera Roomaa keessaa tokko ture. Kan ish- een barsiisota sobduudha jettee itti murteessite hundi barsiisa isaanii

fi barreeffama isaanii wajjin balleeffama. Shakkii agarsiisuu yookiin aangoo barsiisa phaaphaasichaa gaaffii jala galchuu qofti isa soor- essas ta'e hiyyeessa, guddaas ta'e xinnaa ajjeesisuudhaaf ga'aadha. Room seenaan gocha gara jabinaa ofii isheetii raawwatte sun akka balleeffamuuf abboomte. Labsiin phaaphaasichaa akka jedhutti gal- meen waa'ee kanaa dubbatan hundumtuu ibidda keessa buufamanii akka gubaman ajaja. Utuu manni maxxansaa hin jiraatin dura kitaa- bonni lakkoofsaan xiqqoo waan ta'aniif, akka warri Roomaa gubanii hin balleessineef dhoksanii hambisuun salphaa hin turre.

Daangaa bulchiinsa Roomaa jalatti qajeelfama biliisummaatiin kan hin jeeqamin waldaan tokko illee hin jiru. Phaaphaasichi utuu hin turin aangoo isaa babali'fachuudhaan harka diriirsee warra karaa isaa dura dhaabatan hunda caccabsuudhaaf danda'e; kanaafis tokko tokkoon waldootni jiran bittaa isaa jala galuu jalqaban.

Biyya Biritaaniyaatti kiristaanummaan inni bara jalqabaa hun- dee gadi fageeffatee ture. Wangeelli inni jaarraa jalqabaatti warri Biritaaniyaa fudhatan yeroo sana Roomaadhaan hin faalamin jira. Kennaan tokkichi waldaan Biritaaniyaa isheen jalqabaa roomaa irraa fudhatte yoo jiraate ari'atamuu ture. Kiristaanotni Biritaaniyaatii baqatanii ba'an baayyeen isaanii biyya Iskootlaanditti da'oo argatan; achumaan dhugaan gara biyya Ayirlaanditti ce'e; biyyoota kana hun- dumaa keessatti wangeelli gammachuudhaan simatame.

Yeroo Saakson biyya Biritaaniyaa weerare ture kan Waaqayyoon wallaaluun kan ishee to'ate. Bulchitootni biyyaa garboota isaaniin geggeeffamanii kiristaanotni gara gaarrenii fi

lafa ol ka'oo bosona keessa jiraniitti baqachuuf dirqisiifaman. Haa ta'u malee ifni yeroodhaaf dhookatee ture deebi'ee qabsiifame. Jaarraa tokko booda biyya Iskootlaand keessatti ifni wangeelaa baayyisee ol ka'uudhaan biyya fagootti mul'achuu eegale. Kolumbaa kan jed- hamu namni amantiitti jabaan tokko Ayerland irraa duuka buu- tota isaa wajjin dhufee amantoota hunda lafa bishaaniin marfamte Ayi'onaa bakka jedhamtutti walitti qabuudhaan bakka sana wiirtuu hojii wangeelaa godhatan. Hojjettoota wangeelaa kanneen kees- saa warri sanbata isa dhugaa beekan waan turaniif dhugaan san- bataa bakka sanatti isaaniif ni ibsame. Ayi'onaa keessatti manni barusaa banamuudhaan achi irraa hojjettootni wangeelaa biyya ISkootlaand, Inglaand, Jarmanii, Swiizerlaandii fi Xaaliyaaniitti ergamaa turan.

Room garuu ija ishee Biritaaniyaa irra waan keewwatteef to'annaa ishee jala galchite. Kanaaf jaarraa jahaffaa keessa hojjettootni wan- geelaa ishee gara bartuu Saaksonitti jijjiiraman. Isaan warra oftooltota biratti faara tolaadhaan waan simatamaniif amantii Roomaa namoota kumaatamaan lakka'amanitti dhugaa ba'uu jalqaban. Akkuma hoji- chi guddachaa adeemeen geggeessitootnii fi amantootni phaaphaa- sichaa kiristaanota wara jalqabaa dura dhaabachuu eegalan. Wanti wal faalleessu haala nama rifachiisuun wal bira qabamee dhiyaate. Inni boodaa salphaa, kan gad of deebise, barsiisa amantii, fi sirna kitaaba qulqulluu irratti hundaa'e yeroo ta'u inni jalqabaa immoo itti fakkeessuu, agarsiisaa fi arrabsoo phaaphaasii kan of keessaa qabu ture. Bakka bu'aan Room sun akka waldootni kiristaanaa olaantum- maa phaaphaasichaatiif beekamtii kennaniif isaan gaafate. Warri Biritaaniyaa garuu akka namoota hundumaa jaallachuuf fedhii qaban ibsaniifii, phaaphaasiifis kabaja duuka buutuu Kiristoos tok- koof kennan caalaa isaaf kennuu akka hin dandeenye itti himan. Akka isaan waldaa Room jalatti bulaniif yaaliin irra deddeebi'amee taasifame; kiristaanotni gooftaa duratti gad of deebisan kun garuu, of tuulmaa bakka bu'aa waldaa Roomaatiin argisiifame kana ajaa''ib- siifachaa, ija jabinaan Kiristoos malee gooftaa kan biraa hin beeknu jedhenii deebisaniif.

Amma hafuurri sirriin inni kan phaaphaasichaa of mul'ise. Geggeesssaan waldaa Roomaa akkas ittiin jedhe: "yoo obboloota warra nagaa isiniif fidanii dhufan hin simattan ta'e, diinota warra waraana isinitti fidanii dhufan simattu. Yoo akkaataa jireenyaa isa kan Saaksonii wajjin tokko hin taatan ta'e, isaan irraa rukuttaa du'aan isin ga'u ni fudhattu." --J. H. Merle D'Aubigne, History of the Reformation of the Sixteenth Century, b. 17, ch. 2. Jechoonni kun doorsisuma afaanii hin turre. Waraanni, haxxummaa fi gowoomsaan warra amantii isa kan kitaaba qulqulluuf dhugaa ba'an kana irratti geggeeffame hanga waldaan Biritaaniyaa barbadooftutti yookiin aangoo phaaphaasichaa jala of galchitutti ture.

Biyyoota daangaa bittaa Roomaa irraa fagaatanii turan keessatti kiristaanotni argaman jaarraa hedduudhaaf faalama phaaphaasii irraa biliisa ta'anii turaniiru. Warra Waaqa dhugaa hin beekne kanaan marfamanii waan turaniif barsiisa sobaatiin xuqamaniiru; haa ta'u malee kitaaba qulqulluu akka safartuu amantii isa tokkichaatti ilaaluu waan itti fufaniif dhugaa isa keessa jiru harka caalu eegaa turan. Isaan kun abboommiin Waaqayyoo amma iyyuu eegamuu akka qabu waan amananiif sanbata isa abboommii arfaffaa irra jirus kabajaa turan. Waldootni

amantii fi shaakala akkasii qaban Afrikaa giddu galeessaa fi warra Armeeniyaa biyya Asiyaatti argaman keessa turaniiru.

Haa ta'u malee, warra aangoo phaasichaa mormanii dhaabatan keessaa Waaldeensotni warra beekamoodha. Isaan kun biyyuma phaaphaasichi teessoo isaa godhatee sobnii fi malaammaltummaan isaa babal'ate keessatti jabinaan ittiin mor- man. Jaarraa hedduudhaaf waldootni Piidmont keessa jiraatan ofii isaanii danda'anii jiraatan; booda garuu yeroon itti waldaan Roomaa akka isaan ishee jala galaniif itti dirqisiiftu ni dhufe. Haleellaa ishee isheen isaan irratti geggeessiteen erga humni isaanii laafee booda geggeessitootni waldattii maal na dhibdeed- haan olaantummaa phaaphaasichaa isa biyyi lafaa guutummaan waan kabajaa jiru fakkaatuuf beekamtii kennan. Haa ta'u malee aangoo phaaphaasii kanaaf dursa hin kenninu kan jechuutti cimanii dhaabatan muraasni turaniiru. Isaan Waaqayyoof ama- namuudhaan amantii isa dhugaa ta'e eeganii tursuudhaaf mur- teeffatan. Adda ba'uun ni uumame. Warri amantii isa jalqabaatti qabaman baqachuuf murteessan; muraasni isaanii biyya isaanii gad dhiisanii biyya ambaatti alaabaa dhugaa ol kaasan; kaan immoo sulula cal'isaan guutee fi holqa dhagaa gaarren keessa jirutti baqatanii bakka biliisummaadhaan itti Waaqayyoon waaqeffatan godhatan.

Amanitin jaarraa hedduudhaaf warra Waaldeensotaan bar- siifamaa ture barsiisa sobaa waldaan Roomaa barsiiftu irraa guutummaatti faallaa ta'ee adda ba'e. Amanitaan isaanii guutum- maatti kan hundaa'e dubbii Waaqayyoo isa barreeffamee fi sirna Kiristaanummaa dhugaa ta'e irratti ture. Haa ta'u malee qonnaan bultootni gad of deebisoon sun, addunyaa kan biraan kan itti cufa- mee fi yeroo hunda horii kan tiksanii fi lafa wayinii kan taraaruud- haan jiraatan sun, dhugaa isa ari'annaa fi barsiisa sobaa waldaa gantuu irraa itti dhufu dura isaan dhaabu kana bira ofuma isaaniitiin hin geenye. Amanitin isaanii amantii haaraa ammuma fudhatame miti. Amantaan isaanii kan isaan abboota isaanii irraa dhaalan ture. Kan isaan itti qabaman amantii waldaa bartoota Kiristoos warra jalqabaati. --"amantii isa al tokkicha yeroo hundumaaf akka ta'utti warra Waaqayyoof qulqulla'anitti dabarfame" Yihuudaa 3. Waldaan isheen dhugaatti kan Kiristoos taatee fi eegduu qabeenya dhugaa inni Waaqayyo akka sabni isaa biyya lafaaf akka kennaniif isaan erge waldaa ishee caasaa olaantummaatiin teessoo ishee magaalaa guddittii addunyaa keessa dhaabbatte utuu "waldaa ishee lafa onaa keessa jirtu" kana dha.

Wantota akka waldaan dhugaa kun waldaa Roomaa irraa akka adda baatu godhe keessaa tokko waldaan Roomaa sanbata isa kita- abni qulqulluu jedhu irratti jibba isheen qabdudha. Akkuma dursee raajiidhaan dubbatame, aangoon phaaphaasii dhugaa lafatti gadi dabale. Seerri waaqayyoo biyyoo keessa buufamee, barmaatnii fi sirni namootni hundeessan immoo ol kaafame. Waldootni warri phaaphaasicha jala jiran dursanii iyyuu akka guyyaa Dilbataa akka guyyaa qulqulla'aatti akka eegan godhamaniiru. Dogoggora gud- daa fi itti fakkeessuu kana keessatti warrumti saba Waaqayyoo ta'an illee utuma guyyaa sanbataa isa dhugaa kabajaniiyyuu guyyaa dil- bataa akka hojii hin hijjenne dhowwamuudhaan joonjeffamaniiru. Haa ta'u malee, kunis geggeessitoota phaaphaasichaa garaa hin ciib- sine. Guyyaa dilbataa

qulqullinatti eeguu qofa utuu hin taane guyyaa sanbataa isa dhugaa akka salphisaniif gaafataman; warra sanbata dhugaaf kabaja mul'isan jechoota jajjaboodhaan isaan ceepha'an. Namni kam iyyuu biliisummaadhaan Waaqayyoof abboomamuu kan danda'u yoo aangoo Roomaa jalaa baqatee deeme qofadha.

Namoota biyya Awurooppaa keessaa kitaaba qulqulluu afaan isaaniitti hiikame argachuutti Waldeensotni warra jalqabaati. Haara'umsi dhufuu isaatiin wagga dhibbaan lakka'aman dura ture kan isaan kitaaba qulqulluu afaan dhalootaa isaaniitti hiikame qabaatan. Dhugaa hin faalamin of harkaa qabaachuun isaanii caa- laattuu xiyyeeffannaa jibbamuu fi ari'atamuu akka isaan ta'an isaan godhe. Waldaan Roomaa Baabiloon ishee Kitaaba qulqulluu kees- satti ibsamtedha jechuudhaan labsan; jireenya isaanii du'aaf saax- iluudhaan malaammaltummaa isheetiin mormuudhaaf ishee dura dhaabatan. Ari'atama wal irraa hin cinne jala turuu isaanii irraa kan ka'e kaan isaanii dhugaa isa mareedhaaf dhiyaachuu hin qabne suuta suuta gad dhiisaa yeroo deeman, kaan isaanii immoo amma dhumaatti dhugaatti jabaatanii dhaabatan. Jaarraa dukkanaa fi gan- tummaa waldaa Roomaa sana hundumaa keessatti waaldeensotni olaantummaa waldaa roomaa hin fudhannu jechuudhaan mormanii, bifa fakkeenyaaf sagaduun waaqa tolfamaa waaqessuudha jechuud- haan guyyaa sanbataa isa dhugaa eegan turaniiru. Mormii isa akka ibiddaa sana keessatti isaan amantii isaanii cimsanii eeggataniiru. Eebooodhaan waraanamanii gucaan yoo gubaman iyyuu isaan dub- bii fi ulfina Waaqayyootiif ija jabinaan dhaabatan.

Holqi dhagaa fi gaarrenii, Waaldensotaaf baroota dhiphinaa fi ari'atamuu sana hundumaa keessatti bakka itti baqatanii oolan ture. Iddoo kanaa ture ifni dhugaa dukkana dhaloota giddu galeessaa sanaaf kan ifaa ture. Iddoo kanaa ture kan waggoota kumaaf ama- nitin inni buara durii kan dhugaa ba'amaa ture.

Waaqayyo saba isaa warra dhugaadhaaf amanamuudhaaf mur- teessaniif ulfina kan akka isa mana qulqullummaa isaaniif kenne. Warra amanamoota baqatanii ba'aniif qajeelummaan Waaqayyoo gaarreen hundumaa keessatti mallattoo isaaniif ta'ee ture. Ijoollee isaaniitti ulfina isa gaarren sana hundumaa gararraa jiru argisiisuud- haan waa'ee isa hin jijjiiramnee fi gargaggaluun isa bira hin jirree, isa tulluu bara baraan jiraatuu itti himan. Waaqayyo garreen kan- neen walitti hidhee jabeessee isaan dhaabe; Waaqayyo isa humni isaa daangaa hin qabne malee kan achii isaan buqqisuu danda'us hin jiru. Seera isaa isa mootummaan samii fi lafaa irratti bu'uurefamanis akkasuma godhee dhaabe. Hirreen namootaa namoota qaqqabee isaan balleessuus ni danda'a ta'a; haa ta'u malee seera Waaqayyoo keessaa tokkittii jijjiiru yookiin wadaa Waaqayyo ijoollee isaatiif gale tokkitti haquu irra hirreen sun tulluuwwan jabaatanii dhaabatan hundeedhaan buqqisee galaanatti darbachuutu salphata. Sabni Waaqayyoo amanamummaa Isaaf qaban irratti akka tulluu hin jijjii- ramnee jabaatanii dhaabachuu qabu.

Tulluuwwan sulula marsanii walitti hidhamanii dhaabatan hundi humna uumuu Waaqayyoo fi eegumsa inni godhu kan raga ba'anidha. Baqattootni sun mallattoolee argama Waaqayyoo warra hin dubbanne sana jaallachuu baratan. Carraa jireenya ulfaataa isaan

mudate kanaaf al tokko illee hin guungumne; tulluuwwan kan- neen keessatti yeroo tokkoof illee qofummaan itti hin dhaga'amne. Waan Waaqayyo hammeenyaa fi gara jabina namootaa jalaa iddoo baqaa isaaniif kenneef ni galateeffatan. Waaqayyoon bakka sanatti biliisummaadhaan waaqeffachuu danda'uu isaaniitiif ni gammadan. Yeroo baayyee diinotni isaanii yeroo isaan ari'atan jabinni tulluuw- wan sanaa ittisa isaaniif ta'a ture. Foxxoqa lafaa hedduu isaa kees- saa faarfannaan galataa ni dhaga'ama ture, loltootni Roomaas isaan dhaabsisuu hin dandeenye.

Amantiin duuka buutota Kiristoos qulqulluu fi of kennuudhaan kan guute ture. Qajeelfanni dhugaa isaaniif mana, lafa, hiriyyaa, firaa fi lubbuu isaanii hundumaa irra gatii guddaa isaaniif qabaate. Qajeelfama kanadha egaa kan isaan onnee dargaggootaa keessatti dhangalaasuuf kan fedhii guddaa qabaatan. Dargaggootni ijoollum- maa isaanii irraa eegalanii seera Waaqayyoo qulqullummaatti eeguu akka qaban kitaaba qulqulluu irraa barsiifamaa guddatan. Kitaabni qulqulluu baayyinaan hin argamu ture; kanaafuu, sagaleen isaa inni gati jabeessi sammuutti qabatama ture. Baayyeen isaanii kakuu moo- faa keessaas ta'e kakuu haaraa keessaa irra caallaa isaa sammuu isaanii keessaa sirriitti irra deebi'anii dubbatu. Yaadni Waaqayyoo miidhagina uumamaa fi eebba jireenya guyyaa hundumaa wajjin wal qabatee dhiyaata. Ijoollee xixiqqoon illee akka Waaqayyo waan hun- daa isaaniif kennee fi isaan jajjabeessu baruudhaan ija galataatiin gara Isaa ilaalu turan.

Maatiin akka ijoolleen isaanii qannoo jaallachuutti hin qabamneef jaalala dhugaa fi oogummaadhaan ijoollee isaanii ofitti qaban. Isaan dura kan jiru qorumsaa fi jireenya ulfaataadha, tarii du'as ta'uu mala. Daa'imummaadhaa jalqabanii jireenya ulfaataa obsaan baa- chuu akka danda'anii fi to'annaa jala buluu of kennuu garuu immoo ofii sammuu isaaniitiin yaaduu fi hojii irra oolchuu akka qaban bar- siifamaniiru. Baayyee xinnoo ta'anii utuu jiraniiti kan isaan arraba isaanii akka eeggatanii fi oogummaa cal jechuu keessa jiru kan baratan. Jechi tokkittiin maal na dhibdeedhaan dubbatamtu gurra diinota isaanii keessa buunaan, lubbuu isa dubbatee qofa utuu hin taane kan namoota isaa wajjin jiranii dhibbaan lakka'amanii du'aaf saaxiluu danda'a; akkuma yeeyyiin waan ajjeeftee nyaattu barbaa- cha oliif gadi fiigdu, akkasuma diinotni dhugaa, warra biliisummaa amantii barbaadan balleessuudhaaf isaan adamsa.

Waaldeensotni badhaadhummaa isaanii isa biyya lafaa dhugaad- haaf jedhanii aarsaa gochuudhaan, soora isaanii har'aa borii dhamaatii guddaadhaan argachaa turan. Gaarren sana keessaa Lafti qotamuu danda'u hundi eeggannoodhaan qotameera; sulullii fi lafti gabbataa hin taane immoo sana caalaa akka hin daballetti eegameera. Dhaalli ijoolleen isaanii argatan barumsa diinagdee fi of ganuu ture. Akka Waaqayyo jireenyi sirna akka qabduu fi wanti isaan barbaa- chisu jabaatanii hojjechuu, eeggannaa gochuu fi amantiidhaan kan argamu ta'uu barsiifamaniiru. Manni barumsaa Waaqayyo leenjii fi guddinaaf kenne, adeemsi isaa hojjetanii agarsiisuu fi dadhabbi- idhaan kan guute yeroo ta'u, guutuu fi waan namna biyya lafaa cub- buutti kufte keessa jiraatuuf barbaachisu ture. Dargaggootni akka lafa qotaniif yeroo barsiifaman, barmaatni warra banoota ol'aa- noo qabaniis hin dagatamne. Akka aangoo

fi humni hundinuu kan Waaqayyoo ta'ee fi wanti hundinuu akkaataa tajaajila Waaqayyoof ta'utti jijjiiramuu fi fooyya'uu akka danda'u barsiifaman.

Waldootni Va'udo'is qulla'ummaa isaaniitiin waldoota bartoota warra jalqabaa wajjin wal fakkaatu turan. Ol'aantummaa phaaphaasi- chaa fi geggeessitoota isaaniitiin mormuudhaan, Kitaabni Qulqulluun qajeelfama dhugaa isa tokkicha ta'uu isaa ol kaasan. Luboonni isaanii faallaa luboota waldaa Roomaa, Kiristoosiin isa "tajaajilamuuf utuu hin taane tajaajiluufin dhufe" jedhe kan hordofan ta'an. Isaan hoo- lota Waaqayyoo marga lalisaa irraa nyaachisuudhaan bishaan jireen- yaa isa ta'e dubbii Waaqayyoo irraa obaasan. Oftuulmaa fi Ol of qabuu namootaa irraa haala baayyee fagaateen, gamoo miidhagaa waldaa Roomaa keessatti utuu hin taane, gaaddisa gaarrenii jalatti, sulula Alayin keessattii fi yeroo ari'atamni hammaatummoo da'an- noo dhagaa jajjabaa jalatti ture kan namootni dubbii dhugaa hojj- ettoota Kiristoos irraa dhaga'uuf walitti qabamaa turan. Lubootni kun wangeela lallabuu qofa utuu hin taane, dhukkubsatoota gaafa- taa, ijoollee barsiisaa, warra dogoggore qajeelchaa, wal dhabdee jiru hiikaa fi obboloota gidduutti jaalala ol kaasaa turan. Yeroo nagaatti kennaa jaalalaa amantoota irraa walitti qabamuun jiraachaa kan turan yeroo ta'u; akkuma Phaawuloos dunkaana hodhaa tures, hun- dumti isaanii oogummaa ittiin ofii isaanii jiraachisuu danda'an akka baratan godhameera.

Dargaggootni luboota isaanii irraa barataniiru. Xiyyeeffannaan barnoota dimshaadhaaf haa kennamu iyyuu malee, Kitaabni qul- qulluus barumsa kennan keessaa isa angafa. Xalayootatti dabala- tee wangeelli Maatewos fi Yohaannis warra sammuutti akka qabatan godhamnidha. Akkasumas gara galcha kitaaba qulqulluu baayyisuu irrattis ramadamaniiru. Barreeffamootni qullaa'oon tokko tokko kita- aba qulqulluu guutummaa isaa kan hammatu yeroo ta'u, kaan immoo kitaaba qulqulluu keessaa bakka murtaa'e qofaa fi ibsa namoota bal'isanii ibsuuf yaalaniin barreeffame kan qabu ture. Qabiyyeen dhugaa inni warra ofii isaanii Waaqayyoon olitti lakka'aniin dhooka- tee ture akkasitti darbee dhufe.

Holqa lafaa, yeroo tokko tokko, baayyee gadi fagoo fi dukkana'aa ta'e, keessatti gucaa fi xombora qabsiisuudhaan, obsaa fi dhamaatii guddaadhaan, kitaabni qulqulluu boqonnaa boqonnaadhaan gara galchamee barreeffame. Akkasitti ture kan hojichi itti fufee jaalalli Waaqayyoo akka warqee kan calaqqise; hojicha keessatti kan hir- maate Waaqayyo ta'uu isaa kan sirriittii fi haala ifa ta'een huba- chuu danda'an, warra sababii dhugaatiif ari'atamuudhaan hojicha keessa ture qofatu hubata. Ergamootni samiidhaa ergamanii warra hojii kana hojjetantti marsanii turan.

Seexanni akka phaaphaasotnii fi lubootni Roomaa sagalee dhugaa kana kosii fakkeessitummaa fi barsiisa sobaa jala akka owwaalaniif ariifachiisaa ture; haa ta'u malee, haala ajaa'ibsiisaa ta'een dubbiin Waaqayyoo utuu hin faalamin baroota dukkanaa sana keessa akka darbu taasifame. Inni chaappaa namootaa utuu hin taane Hafuura Waaqayyoo qaba. Namootni, Kitaaba Qulqulluu isa ifaa fi salphaa ta'e fuudhanii walxaxaa fi kan dhuga ba'umsa isaanii wajjin wal faallessu gochuudhaaf dhamaatii jabaa godhaniiru; garuu, akkuma

Dooniin Noh roobaa fi qilleensa hamaa sanaan hin raafamin, dubbiin Waaqayyoos habomboleettii hamaa isa balleessuudhaaf ka'e hundu- maa mo'ee argame. Akkuma albuudni kan akka warqee fi meetii garaa lafaa jalatti argaman, namootni isa argachuu barbaadanis lafa qotanii amma bira ga'anitti akkuma dhama'an, akkasuma Kitaabni qulqulluus qabiyyee dhugaa warri garaa isaanii guutuu jabaatanii gad of deebisuu fi kadhachuudhaan barbaadan qofaatti mul'atu of keessaa qaba. Waaqayyo Kitaaba qulqulluu kan qopheesse akka namni hundinuu, daa'imman, dargaggoonni, fi ga'eessotni baroota hundumaa qorataniif dha. Waaqayyo dubbii isaa akka mul'ata ofii isaatiitti namootaaf kenne. Dhugaan haaraan bira ga'amu tokkoon tokkoon isaa eenyummaa barreessaa isaatii mul'isa. Qorannaan Kitaaba Qulqulluu akka namni qoratu sun Waaqayyoo wajjin walitti dhufeenya dhuunfaa fi jabaa ta'e qabaatuuf, akkasumas jaalalli Isaa maal akka ta'e akka beeku kan taasisu dha. Meeshaa hariiroo Waaqayyoof nama gidduu jirudha.

Waldeensotni Waaqayyoon sodaachuu akka jalqaba oogum- maatti haa qabatan iyyuu malee, biyya lafaa wajjin hariiroo uumuu, namootaa fi sochii jireenyaaf beekamtii kennuun sammuu fi huban- naa namootaa bal'isuu keessatti barbaachisaa ta'uu isaa arguud- haaf agartuu kan dhaban hin turre. Manneetii barnootaa gaarren keessaa sana keessaa dargaggootni gara manneetii barnootaa xaali- yaanii fi Faransaayiin jiruutti ergamu turan; gaarren naannoo isaanii keessa jiru caalaa achitti gosa barnootaa adda addaa, barsiisaa fi daawwannaa argatu. Dargaggootni yeros achitti barnootaaf ergaman kun qorumsa adda addaatiif saaxilaman; jallina argan, bakka buu- tota seexanaa warra barnoota dogoggoraa fi soba balaafamaa isaan barsiisan achitti argan. Haa ta'u malee, barnootni isaan daa'imum- maa isaaniitii kaasanii baratan yeroo akkasii kana jala darbuudhaaf isaan qopheesseera

Manneetii barumsaa sana keessatti, hiriyyoota uummachuudhaaf hin deemne. Uffatni isaanii qabeenyaa isaanii isa gati jabeessa kan ta'e sagalee Waaqayyoo haguuguudhaaf sirriitti kan qophaa'e ture. Hojiin ji'ootaa fi waggootaaf itti dadhabame kun, akka isaan firii isaa sodaa fi shakkii tokko malee warra dhugaa fudhachuudhaaf onneen isaanii banaa fakkaatu hundaaf akka qoodaniif ture. Dargaggoon Waldeensotaa jilba haadha isaanii gidduu ta'anii kaayyoo kanaan leenjifamaniiru; kaayyoo kana hubachuudhaanis waan isaan irraa eegamu haala milkaa'aadhaan raawwataniiru. Manneetii barnootaa kanneen keessatti namootni dhugaa kana fudhatanii jijjiiraman arga- maniiru; adeemsi kunsi amma guutummaa manneetii barnootaa sana jijjiirutti yaadamee ture. Haa ta'u malee geggeessitootni phaaphaa- sii yaalii guddaa yoo godhe illee barumsa dogoggoraati kan jedhee waamu kana maddi isaa eessa akka ta'e bira ga'uu hin dandeenye.

Hafuurri Kiristoos Hafuura Misiyoonummaati. Rukuttaan onnee haareffamee inni jalqabaa warra hin amanin gara fayyisaatti fidu- udha. Hafuurri kiristaanota Waldeensotaas akkas ture. Waldaa kees- satti dhugaa qulqullinatti eeguu qofa utuu hin taane Waaqayyo sanaa ol akka isaan irraa eegu itti dhaga'ama ture. Dirqamni addaa isaan irra jiru ifni isaanii warra dukkana keessa jiruuf darbee akka ifu gochuudha. Humna Waaqayyoo isa guddaadhaanis waanjoo warri Roomaa namoota irratti fe'an cabsuudha. Waldeensotni Tajaajiltoota ta'an

akkamitti hojii misiyoonummaa akka hojjetan leenjifamaniiru. Namni tajaajila kanatti seenuu fedhu hundinuu dursee muuxnnoo hojii wangeela barsiisuu qabaachuutu irraa eegama. Waldaa naan- noo isaanii jiru irratti ramadamuu isaaniitiin dura yoo xiqqaate bakka biraa deemanii wagga sadii hojjechuutu irraa eegama. Tajaajilli akka- sii kun qorumsa lubbuu lubootaa irra ga'uu, isa of ganuu fi aar- saa ta'uu gaafatu, wajjin wal isaan barsiisuuf ta'a. Dargaggootni hojii qulqulla'aa kanaaf dibaman ulfinaa fi qabeenya biyya lafaa utuu hin taane qorumsa, balaa fi ajjeefamuu isaan dura jiru ilaalu turan. Tajaajiltootni Wangeelaa kunniin akkuma Yesuus bartoota isaa ergaa turetti lama lamaan ergaman. Dargaggeessi tokkoon tokkoon isaa nama umuriin isa dura ta'ee fi muuxannoo qabu, nama isa leenji- suu fi itti gaafatmummaa fudhateefi gorsaa fi qajeelfama isaaf ken- nuu danda'uu wajjin ramadama. Lamaan isaanii yeroo hundaa walii wajjin deemu utuu hin taane, yeroo baayyee kadhannaa fi gorsaaf wal arganii amantiitti wal jajjabeessu.

Kaayyoon ergamaniif mo'icha isaa akka mirkaneeffatutti, amala isaanii isa dhugaa eeggannaa gudddaadhaan dhoksanii dhiyaatan. Misiyoonummaaf kan ba'e tokkoon tokkoon isaa oogummaa fi dan- deettii addaa tokko qabaachuu qaba. Oogummaa sanaan akka waan hojii biyya lafaaf akka waan waamicha qabaniitti isa jalaan hojii misiyoonummaa isaanii raawwatn. Yeroo baayyee akka dal- daaltotaa fi dhiyeessitootaatti hojjetaa turan. "Isaan suufii, meeshaa miidhaginaa, fi kanneen biroo gabaa biyya fagoo keessatti fudhat- ama qaban fuudhanii adeemuudhaan bakka utuu misiyoonummaaf dhufne jedhanii ari'atamanitti simannaa guddaa argachaa turan." -- Wylie, b. 1, ch. 7.

Yeroo hundumaa onnee isaanii gara Waaqayyootti olkaasuudhaan oogummaa ittiin qabeenyaa isa warqee fi meeshaa miidhaginaa hundumaarra sana caalu namoota kana biraan ga'an gaafatu turan. Isaan kitaaba qulqulluu guutummaa isaas ta'e gar tokkee isaa dhoksanii baachuudhaan yeroo carraan isaa argame hundumaatti xiyyeeffannoo maamiltoota isaanii gara isaatti hark- isu. Yeroo baayyee fedhiin Waaqa dhugaa argachuu keessa namoot- aatii dammaquudhaan kitaabni qulqulluun hangi ta'e isaan biratti fudhatamee hafa.

Hojiin misiyoonummaa isaanii kun yeroo baayyee sululaa fi dirreewwan gaarren isaanitti dhiyoo ta'an duuba jiranitti jalqaba. Garuu bakka sana irraa fagaatee adeema. Miila qullaa fi uffata karaa dheeraa deemuudhaan irratti xuraa'ee fi goggogeen akkuma Barsiisaa isaanii magaalota gurguddoo keessa qaxxaamuranii biyya fagoo jiraniin wangeela ga'an. Bakka hundumaatti sanyii gati jabeessa kana ni facaasan. Karaa dhiigni warra dhugaadhaaf jed- hee dhangala'ee darbe hundumaa irratti waldootiin ni biqilan. Hojii namoota amanamoo kanaatiin lubbuun meeqa akka fayye guyyaan Gooftaa mul'isuudhaaf jira. Dhoksaattis ta'e mul'inatti, dubbiin Waaqayyoo gammachuudhaan manneetii fi onnee namootaa kees- satti fudhatamaa ture.

Waaldensotaaf kitaabni qulqulluun galmee seenaa waantota ta'anii darbanii fi mul'ataa fi itti gaafatamummaa yeroo ammaa qofa kan mul'isu utuu hin taane, balaa fi ulfina fuula dura jirus kan bakkeetti baasudha. Dhumni waan hundumaa fagoo akka hin taane amananii,

yeroo Kitaaba qulqulluu kadhannaa fi imim- maaniin qoratan hundumaatti keessi isaanii xuqamuudhaan dhugaa gati jabeessa kana warra kaaniif qooduun dirqama isaanii akka ta'e fudhachaa turan. Kitaaba qulqulluu fuula tokkoo tokkoo isaa irratti karoora fayyinaa ifatti waan arganiif Yesuusitti amanuu isaaniitiin jajjabina, abdii fi nagaa argatan. Akkuma ifni hubannaa isaanii ibsee fi onnee isaaniif gammachuu kennetti, isaan immoo dabarsanii warra dukkana dogoggora phaasii keessa jiraniif ifa kana qooduuf hawwiin isaanii dabalaa ture.

Akka namootni baayyeen geggeessaa phaaphaasichaa fi luboota isaatii jalatti cubbuu isaaniitiif dhiifama argachuuf jecha akkanu- maan qaama isaanii dhiphisan arganiiru. Hojii gaarii hojjechuu isaaniitiin akka fayyinni argamu waan isaan barsiisaniif, yeroo hundumaa gara ofii isaanii ilaalaa, sammuun isaanii jireenya cub- buun guute qabaachuu isaanii irratti xiyyeeffataa, dheekkamsa Waaqayyoof kan saaxilaman ta'uu isaanii yaadaa, qaama isaanii fi lubbuu isaanii yoo dhiphisan iyyuu, lubbuu isaaniif boqonnaa hin argatan turan. Lubbuun of beektu barsiisa Roomaatiin hidhamte. Hiriyyoota isaanii dhiisanii fi gatanii bakka "gadaamii" jedhanitti galan. Irra deddeebiidhaan laguudhaan ooluu fi of miidhuudhaan, eegduu halkan walakkaa ta'uudhaan, yeroo dheeraadhaadhaaf dad- habbii guddaadhaan qorra keessa jilbeenfachuu, karaa dheeraa adeemuu, of adabuudhaan of dhiphisuu, namootni kuma hedduutti lakka'aman nagaa sammuu argachuuf akkanumaan dadhabu turan. Miira cubbamaa ta'uu isaaniitiin gadi qabamaa, akka waan Waaqayyo dheekkamsa isaatiin isaan adamsuutti of irratti eegaa, amma uumamni iddoo isaa gad dhiisutti turanii, abdii tokko malee gara owwaalaatti gadi bu'aniiru.

Waaldeensotni lubbuu beelofte kanaaf buddeen jireenyaa cab- suudhaaf dharra'an, ergaa nagaa abdii Waaqayyo kenne keessatti argamu isaaniif saaquudhaaf, Fayyinni isaanii tokkichi Kiristoos keessatti akka argamu itti mul'isuudhaaf hawwan. Barsiisni amantii inni cubbuuf dhiifama argachuun hojii gaarii isaan hojjetan irratti hunda'a jedhu sobadha. Eenyummaa namaa irratti hundaa'uun jaa- lalli Kiristoos akka hin mul'anne godha. Ilmoon namaa inni kufe ofii isaa gaarii godhee Waaaqayyoon duratti dhiyeessuu waan hin dandeenyeef Yesuus namootaaf du'e. Hojiin Yesuus du'a isaatii fi ka'uu isaatiin hojjete bu'uura Kiristaanummaan irratti hundaa'e dha. Lubbuun Kiristoos irratti hirkachuun ishee, akkuma harki qaamatti dameenis muka wayiniitti maxxanee jiraatu ta'uu qaba.

Barsiisni phaaphaasii fi luboota isaatii akka namootni amalli Waaqayyoo, Kan Kiristoosis, jabaa, dukkana'aa fi daangessaa ta'etti ilaalan godheera. Araarsituu ta'uun lubootaa fi qulqulloota isaanii akka hin hafneef jecha Yesuusiin akka waan inni gara laafina hin qabneetti nama kufeef dhiyeessan. Warri sammuun isaanii dubbii Waaqayyootiin ife kun garuu lubbuu kanatti Yesuus isa gara laafessa, fayyisaa jaalalaan guute, isa harka isaa diriirsee, cubbuu, ba'aa fi dad- habbii keessan hunda qabadhaatii gara koo kottaa jedhee hundu- maa afeeru namoota kanatti argisiisuuf hawwan. Isa seexanni akka namootni kallattiidhaan gara Waaqayyoo dhufanii cubbuu isaanii himatanii dhiifamaa fi nagaa hin argannee fi abdii Waaqayyoo hin ilaalletti karaa irra tuule qulleessuun dharraa isaanii ture.

Waldeensotni misiyoonummaadhaaf bobba'an kaka'umsa gud- daadhaan sammuu dhugaa addaan baasee qorachuu danda'u hun- daaf dhugaa gati qabeessa qoodan. Kitaaba qulqulluu keessaas hanga ta'e of eeggannoo guddaadhaan irra deebi'ee oomishe. Lubbuu sub- buudhaan hubamteef Waaqni ijaa baafannaa akka inni murtii haqaa kennuuf jiru qooduun gammachuu isaa ture. Inni hidhii roqomuu fi ija imimmaaniitiin jilba isaatiin jilbeenfatee obbolootaaf abdii gati jabeessa isa cubbamaaf abdii tokkicha ta'e isaaniif hira. Kanaaf ifni dhugaa duumessa dukkanaa duubatti deebisaa, amma aduun qajeel- ummaa fayyina Waaqayyootiin onnee isaanii irratti ifutti, sammuu dukkanaa'e baayyee isaa saaqee seene.

Kanaaf jecha kitaaba qulqul- luu keessaa bakka tokko tokko dhaggeeffattootni sirriitti dhaggeef- fachuu isaanii amma mirkaneeffatanitti irra deddeebi'uudhaan akka isaaniif dubbifamu gaafataa turan. Keessattuu dubbisni kunniin kan baayyinaan irra deddeebi'amuun isaanii barbaadaman turan: "Dhiigni ilma Isaa Yesuus Kiristoos cubbuu hundumaattii nu qulqulleessa." 1 Yoh 1:7. "Museen lafa onaa keessatti bofa sibiila diimss muka irratti akkuma fannise, ilmi namaas akkasuma muka irratti ol fuudhamuun ni ta'a. kunis ilma namaatti kan amanu hundinuu jireenya bara baraa haa qabaatuuf ta'a." Yoh. 3:14,15.

Namootni baayyeen barsiisa warra Roomaatiin hin dogoggorre. Kan namni yookiin ergamootni bakka isa cubbamaa bu'anii araar- san akkasumaan akka ta'e hubataniiru. Yeroo ifni dhugaan sammuu isaanii keessatti ife gammachuu guddaadhaan sagalee isaanii dhag- eessisan. "Kiristoos luba kooti; dhiigni isaa aarsaa koti; iddoon aar- saa isaatiis bakka cubbuu himannaakooti." Isaan isa "amantiidhaan malee Waaqayyoon gammachiisuun hin danda'amu" jedhu irra ded- deebi'uudhaan guutummaatti hojii Yesuus hojjete irratti of gatan (Ibroota 11:6.) "Fayyinni Yesuus Kristoos duwwaadhaan malee, kan biraatiin tokko illee hin jiru; maqaan kan biraa, ittiin fayyuun kan nuuf ta'u, waaqa jala ilmaan namootaaf hin kennamne."

Lubbuun cunqurfamte hubachuudhaaf waadaan jaalala fayyisaa kun waan amma ta'uu danda'uu olii fakkaatee itti mul'ate. Kanaafuu, haara baafannaa guddaa isaaniif fide, ifni guddaan isaan irratti ba'e, waan samiitti ol fudhatamanis isaanitti fakkaate. Harki isaanii aman- taadhaan harka Yesuus keessatti dhiifaman; milli isaanii dhagaa barootaa irra dhaabame. Sodaan du'aa guutummaatti bade. Amma maqaa fayyinaa isaanii kabajuu isaaniitiif hidhamuu fi guca ta'uu dharra'uu jalqaban.

Bakka dhookataatti sagaleen Waaqayyoo altokko tokko lubbuu tokkittiidhaaf, al tokko tokko immoo namoota muraasaaf qoodamaa fi ifni dhugaa ifaa ture. Yeroo baayyee halkanootni hedduun akka- sitti darbu turan. Namni ergaa araaraa qabatee deemu kun amma namootni dhaggeeffatan kun sirriitti hubachuu isaanii mirkaneeffatutti utuu hin dadhabin irra deddeebi'ee dubbisuu isaa ajaa'ibsiifannaad- haan ilaalu turan. Yeroo baayyee jechootni akkas jedhan ni dhaga'amu turan: "Waaqayyo kennaa koo ni fudhataa? Waaqayyo cubbuu koo naaf dhiisaa?" deebiin isaas akkas kan jedhutu dubbifamaaf: "isin dad- habdootni, ba'aan

keessan kan isinitti ulfaate, gara koo kottaa, anis isinan boqochiisaa." Maatewoos 11:28. {GC 74.3}

Amantiin abdii wajjin wal argatte, deebiin gammachuus deebi- fame: "kana booda karaa dheeraa deemuun hin jiru; kana booda deemsa dadhabsiisaan godhamu hin jiru. Ani gara Yesuusiin akku- man jiruttin dhufa, cubbamaa fi xura'aa, Inni kadhannaa qalbii jijjiir- rannaa fudhachuu hin didu. 'cubbuun kee siif dhiifameera.' Kan koo, kanumti kooyyuu naaf dhiifama!"

Lolaan gammachuu qulla'aa ta'ee onnee keessa guuta, maqaan Yesuusis galataan ol qabama. Lubbuun gammadan kunniin ifa kana warra kaaniif qooduudhaaf gara mana isaaniitti deebi'u, amma dan- da'an waan isaaniif ta'e irra deebi'anii warra kaaniif gochuudhaaf ni dhama'u; karaa dhugaa fi jiraataa ta'e akka argatan ni himu. Namoota dhugaa dheebotaniif dubbiin Waaqayyoo kallattiidhaan humna haaraa fi adda ta'e garaa isaanitti dubbatu jira. Inni warra dhaga'an sana amansiise, Sagalee Waaqayyooti.

Ergamaan dhuggaa akkasitti itti fufe; dhiyaannaan isaa, gad of deebisuun isaa, kaka'umsi isaa fi of kennuun isaa kan yeroo hunda yaadatamu ta'ee jiraate. Iddoo baayyeetti dhaggeeffattootni isaa ees- saa akka dhufee fi eessa akka deemu hin gaafanne. Isaan jalqaba, ajaa'ibsiifannaadhaan, booda immoo galataan guutamuu isaanii irraa kan ka'e sammuu isaanii keessatti gaaffii uumuudhaaf yeroo hin arganne. Yeroo isaan mana isaaniitti isa afeeran, inni immoo hoo- lota keessaa warra badan barbaaduun qaba jedha ture. Inni ergamaa samii irraa dhufedhaa laata? jedhanii wal gaafatu.

Bakka hedduutti ergamaan dhugaa kun irra deebi'ee hin argamne. Inni darbee biyya kan biroo deeme, yookiin immoo bakka dhaqe sanatti du'e, yookiin immoo mana hidhaa keessatti hafe ta'a, yookiinis lafeen isaa bakka dhugaa ba'aa ture sanatti nyaatame ta'a. haa ta'u malee dubbiin inni facaasee darbe gonkumaa hin badu. Isaan hojii isaanii onnee namootaa keessatti hojjechaa turan; firiin isaa inni eebbifamaan guyyaa murtii qofa beekama.

Waldeensotni Misiyoonummaaf bobba'an mootummaa seexa- naa fi humnoota dukkanaa of eeggannaa guddaadhaan weeraraa turan. Yaaliin dhugaa babal'isuudhaaf godhamu mootii jal'inaa fi bakka buutota isaatiin ija sodaatiin ilaalamaa ture. Geggeessitootni phaaphaasummaa balaa hojiin namoota gad deebi'oo kun fiduu danda'u mallattoo arguu jalqaban. Ifni dhugaa kun dhowwaa tokko malee guutummaatti akka ifuuf yoo heyyamame, duumessa dogo- ggoraa ulfaataa namoota hundumaatti gadi dhiifame hunda guu- tummaatti haxaa'ee balleessa. Sammuu namoota hundumaa gara Waaqayyoo qofatti deebisuudhaan suuta suuta olaantummaa Roomaa barbadeessa.

Jiraachuun namoota amantii isa jalqabaa qabatanii dhaabatanii qofti gantummaa Roomaa irratti itti fufiinsaan waan dhugaa ba'uuf jibba hamaa fi ari'annaa irratti kakaase. Kitaaba qulqulluu isa isaan harka jiru kennuudhaaf diduun isaaniis kan Roomaa cal hin jechi- siifne ta'e. Lafa irraa isaan balleessuudhaaf murattee kaate. Amma ijoollee Waaqayyoo kanneen

maneen isaanii warra gaarren keessa jiran keessaa balleessuudhaaf irratti duulte. Namootni karaa isaan ba'anii galan hordofan karaa isaanii irratti ramadamuudhaan gochi Aabel namni qulqulluun harka Qaayeel isa ajjeesaa harkatti kufuu baayyinaan irra deddeebi'ame.

Irra deddeebi'uudhaan lafa isaanii isa gabbataa iddoo itti kosii gatan gochaa, manni jireenyaa isaanii fi bakki waaqeffannaa isaanii diigamaa, akka dirreen biqilaa magarsaa turee fi manneetiin qajee- lotaa lafa onaatti akka deebi'u godhame. Yeroo bineesi hamoon dhiiga sana baranii caalaatti beela'an, dheekkamsi phaaphaasichaa dhiphina warra miidhamaa jiranii kana arguudhaaf caalaatti boba'a. warri dhugaa isa qulqulluu ta'eef dhugaa ba'an kun gaarren sana keessa sakatta'amanii, sulula keessa dhookatan hunda keessa adam- samuudhaan kaan isaanii bosona guddaa keessatti, kaan immoo holqa dhagaa keessatti ajjeefaman.

Garee jibbaman kana irratti himannaan balleessaa dhiyaatu tokko hin jiru. Diinotni isaanii illee utuu hin hafin namootni kun namoota namoota nagaa fi callisoo ta'uu isaanii dhugaa ba'u turan. Badiin isaanii inni guddaan Waaqayyoon akka fedha phaaphaasichaatti waaqessuu diduu isaaniiti. Yakka kanaafdha kan tuffatamuun, arrab- samuun fi dhiphifamuun seexana biraas ta'e namoota biraa irra ga'e. Yeroo Roomaan amantaa jibbame kana lafa irraa balleessuuf murteesitetti, phaaphaasichi akka waan isaan barsiisa sobaa barsi- isaniitti labsii irratti baasuudhaan qalamuudhaaf akka dabarfamanii kennaman godhe. Isaan hojii hiikuudhaan, yookiin amanamum- maa dhabuudhaan, yokiin naamusa dhabuudhaan hin himatamne; isaan akka isaan dhiyaannaa, waaqeffannaa fi qulqullummaa dhi- iga hoolicha isa dhugaatti harkisu qabanitti labsame. Phaaphaasiin seera akkas jedhu baase: "yoo amantaan jibbamaa, yakkamaa fi yaada micciiramaa kun karaa isaa kana dhiisee hin deebi'u ta'e akka boofaatti haa ajjeefamu." --Wylie, b. 16, ch. 1. Geggeessaa oftuu- laan kun jechoota sana akka irra deebi'ee dhaga'uuf jiru beekeeraa laata? Akka maqaan isaanii galmee isa samii irratti galmaa'ee jiruu fi guyyaa murtiitti akka isaan mormuuf jiru beekeeraa? "Isaan kan- neen keessaa isa xinnaadhaaf kan goote, akka waan anaaf gooteeti" jedhe Yesuus (Maatewoos 25:40.)

Labsiin kun miseensota waldichaa hundumaaf akka duula bar- siisa sobaa kana irratti hirmaataniif waamicha godhe. Hojii gara jabinaa kana irratti hirmaachuuf akka isaan kakaasutti "adabbii fi dhiphifamuu waldaa irraa itti dhufu hundumaa haqeef; warra duula kana irratti hirmaatan hundumaa kakuu fi waadaa seenanii jiran kam irraa iyyuu biliisa isaan taasise; qabeenyaa seeraan ala harka isaanii galfatan hunda mirkaneesseef; warra barsiisa sobaa barsiisu jed- haman kana ajjeesuudhaan cubbuu isaaniif dhiifama akka argatan himame. Warra waldeensotaa wajjin waliigalteen qaban hundi akka haqamu gochuudhaan ragaan isaanii hundi akka balleeffamu godhe. Gargaarsa isaaniif godhamu ni dhowwe. Namni hundinuu qabeen- yaa isaanii akka saamu ni ajaje." --Wylie, b. 16, ch. 1. Galmeen kun hafuura golgaa duuba goree dhimmicha geggeessu sirriitti agarsi- isa. Achi keessatti kan dhagaa'ame sagalee Kiristoos utuu hin taane, aaduu jawwichaati.

Geggeessitootni phaaphaasummaa amala safartuu seera Waaqayyoo calaqqisiisu hin qaban turan. Haa ta'u malee safartuu ofii isaanii qopheessuudhaan waan Room feete qofaaf hundumtuu isa jalatti buluu akka qabuuf amansiisuuf yaalii godhu. Gochi baayyee hamoo ta'an hedduun raawwatamaniiru. Luboonnii fi phaaphaasotni malaammaltummaa fi Waaqayyoon arrabsuudhaan beekaman hojii seexanni isaanitti ramade hojjechaa turan. Uumama isaanii keessatti araarri iddoo hin qabu. Hafuurri inni Kiristoosiin fannisee fi inni bar- toota gorraasise, isumatu bara kanatti Neeroo isa dheega dheebotu kakaasaa ture, hafuuruma sanatu hojii warra Waaqayyoon jaallata- man lafa irraa duguuguu geggeessaa jira.

Ari'atamuun jaarraa hedduudhaaf saba Waaqayyoon sodaatan kana irratti geggeeffame warra fayyisaa isaanii kabajaniin obsaa fi amanamummaadhaan baatame. Duula isaan irratti duulamee fi gara jabinaan qalamuu isaan eeggatuun utuu hin daangeffamin, namoota misiyoonummaadhaan dhugaa gati jabeessa kana facaasu erguu ittuma fufani. Amma du'aatti adamsaman; haa ta'u malee dhiigni isaanii sanyii faca'eef bishaan obaafame waan ta'eef kan utuu ija hin godhatin hafe hin jiru. Akkasittidha kan Waldeensotni dhala- chuu Luuteriin dura jaarraa hedduudhaaf kan dhugaa ba'aa turan. Akkasumas namoota dubbii Waaqayyoo fi dhuga ba'umsa Kiristoosiif jecha dhiphina fudhachuudhaaf qopha'oo ta'an hundumaatiin dhugi- chi amma dhuma barichaatti ni daddarba (Mul'ata 1:9.)

Boqonnaa 5 – Urjii Ganama

Haara'umsa dura maxxansi Kitaaba Qulqulluu muraasi qofti haa hafu iyyuu malee Waaqayyo guutummaatti akka inni badu hin goone. Dhugaan isaa bara baraan hin dhookatu. Akkuma garboota isaa irraa fuuncaa harka isaanii fi balbala sibiilaa harcaasee biliisa isaan baase, Waaqayyo fuuncaa Kitaabni Qulqulluun ittiin xaxame ni harcaasa. Biyyoota Awurooppaa adda addaa keessatti namootni adda addaa Hafuura Waaqayyootiin geggeeffamanii dhugaa kana akka qa- beenya gati jabeessaatti barbaaduu eegalan. Hafuura qulqulluudhaan geggeeffamanii fedhii guddaadhaan fuula tokkoo tokkoo Kitaaba qul- qulluu qorachuu eegalan. Waan isaanitti dhufu hundumaaf gatii baas- uudhaan dhugaa kana fudhachuuf qophii turan. Yoo waan hunda isaa sirriitti hubachuu dadhaban illee, dhugaa baroota hedduudhaaf ow- waalamanii turan hedduu isaa hubataniiru. Akka ergamtoota Samiitti fuula duratti adeemuudhaan fuuncaa doggoraa fi barsiisa sobaa di- iguudhaan warra bara hedduuf achi keessatti garboomanii turaniin kottaa biliisa ba'aa jedhanii waamicha gochaa turan.

Utuu Waldeensotni hin jiraanneetii, silaa Kitaabni Qulqulluu afaanuma warra jalqaba ittiin barreefamniitti hidhamee hafa ture; amma garuu sababii isaaniitiif yeroon itti afaan adda addaatti hiikamee biyyootni adda addaa afaan ofii isaaniitiin itti dubbisan ni dhe. Biyyi lafaa Halkan walakkaa keessa darbe. Yeroon dukka- naa darbuutti jira, biyyoota adda addaa keessatti lafi waan bari'aa jiru fakkaata.

Jaarraa kudha afuraffaa keessa "Haaromsaan urjii ganamaa" biyya Ingliz keessaa ni ka'e. Joon Wiikliif biyya Ingilizii keessatti qofa utuu hin taane Kiristaanota hundumaaf ergamaa Haara'umsaa ture. Mormiin guddaan Roomaa irratti godhame isaan kan dhaabatu yoo taasifame iyyuu deebi'ee cal jechisiisuun hin danda'amne. Mormiin sun wal'aansoo isa dhuma irratti namoota dhuunfaa, waldootaa fi biyya biliisomse fide.

Wiikliif barnoota walabummaa fudhate; isa biratti jalqabni oogummaa Waaqayyoon sodaachuudha. Kolleejjii keessatti baratu keessatti, of kennaa, dandeettii guddaa kan qabuu fi qorataa ta'uu isaatiin beekama. Beekumsaaf fedhii guddaa waan qabuuf dame barnootaa hundumaa keessa seenee barate. Inni falaasama bar- nootaa qorannoo irratti hundaa, barsiisa waldaa fi seera haw- waasaa, keessattuu kan biyya isaatii barateera. Hojii isaa hundumaa keessatti leenjii inni dursee fudhate kun hunduu murteessoo turan. Falaasama keessa jiru itti dhiyeenyaan qorachuun isaa dogoggo- roota jiran saaxiluudhaaf isa gargaare; barnoota seeraa fi biyya isa isaatii barachuun isaa wal'aansoo hawwaasaa fi amantii qabuuf isa gargaare. Yeroo qawwee dubbii Waaqayyoo gadi fuudhe immoo naamusa mana barnootaa fi tooftaa namoota mana barnootaa keessa jiranii hubate. Dandeettiin sammuu isaatii fi beekumsa gud- daa qabaachuun isaa akka hiriyyoonni isaas ta'e diinotni isaa isa kabajan taasise. Warri wal'aansoo ittiin qaban illee kan isaaniin mo'ate kan biyya isaanii keessatti sammuu ol'aanaa qabu ta'uu isaatti ni quufan; warri diinota isaatii haara'umsa kana bushees- suudhaaf maal

nadhibdee ykn dadhabina deggertoota isaatii saaxi- luudhaan jibba calaqqisiisuu hin dandeenye.

Wiikliif utuma kolleejjii keessa jiruu Kitaaba Qulqulluu qora- chuutti seene. Bara durii sana keessa, yeroo Kitaabni Qulqulluun afaanota warra durii qofaan jirutti, namootni baratan burqituu dhugaa isa warra hin baranneef cufaa ture bira ga'uu danda'an. Sun karaa Haara'umsaa isa kan Wiikiliifiif dursee qophaa'edha. Namoootni barachuu jaallatan sagalee Waaqayyoo qorachuud- haan dhugaa waa'ee ayyaana isa tola kennamee bira ga'an. Barsiisa isaanii keessatti kana facaasuudhaan namoota biroos gara dubbii Waaqayyoo isa jiraataa kanatti deebisan.

Yeroo xiyyeeffannaan Wiikliif gara Kitaaba Qulqulluutti harki- fametti akkuma barnoota isa kaanii gadi fageenyaan qorachuun isaa akka sirriitti hubatu isa taasise. Kun immoo beekumsi biyya lafaas ta'e barsiisni waldaan qabdus quubsuu kan hin dandeenye fedhii caalaa isa keessatti uume. Sagalee Waaqayyoo keessatti wantin kana dura beeke hunduu akkasumaan ta'uu isaa arge. Amma karoora fayyinaa keessatti kan namootaaf falmu Yesuus qofa ta'uu isaa hubate. Ofii isaa tajaajila Yesuus kanaaf dabarsee kennuudhaan dhugaa bira ga'e kana namoota kan biroof labsuudhaaf murteeffatee ka'e.

Akkuma haaromsitoota warra kaanii, Wiikliif yeroo kana jalqabe dhumni isaa eessatti akka geessu hin argine. Inni ta'e jedhee warra Roomaatiin mormuuf qofa hin kaane. Dhugaanf of kennuun isaa garuu sobaa wajjin walitti isa buusuu malee filannoo hin qabu. Ammuma dogoggoroota phaaphaasii adda baasaa deeme, caalchi- see dhugaa Kitaaba Qulqulluu barsiisaa adeeme. Akka Room bar- maata namootaaf jedhee dhugaa Waaqayyoo akka gate ni arge; lubootni ishees ta'e jedhanii dhugaa dhabamsiisuu isaaniitiif fuulaa fuulatti ittiin mormaa akka Kitaabni qulqulluun gara waldaatti dee- bi'ee humna isaatiin mul'atuuf gaafachaa ture. Inni barsiisaa dan- deettii guddaa qabuu fi lallabaa gaarii ture. Jireenyi isaa guyyaa guyyaattiis dhugaa barsiisu kan calaqqisiisu ture. Beekumsi Kitaaba Qulqulluu inni qabu, dandeettiin amansiisuu isaatii, qulqullummaan jireenya isaatii, fi kaka'umsi isaa inni boodatti hin deebine fudha- tama guddaa isaaf argamsiise. Namootni baayyeen cubbuu aman- tii isaanii duraanii, waldaa Room keessatti hojjetamu yeroo arganitti jibbuu jalqaban, kanaafis dhugaa karaa Wiikliif gara isaanii dhufe gammachuudhaan fudhachuu jalqaban; haa ta'u malee, geggeessi- tootni Room namni kun isaan caalaa fudhatama argachuu dhufuu isaa yeroo argan dheekkamsa guddaadhaan guutamuu eegalan.

Wiikliif nama dogoggora addaan baasu ture; aangoo isaaniitti akka malee fayyadamuu isaaniifis geggeessitoota Room irratti ija jabinaan dubbata ture. Yeroo tajaajilaa hafuuraa mootihaa ta'ee hojj- etaa turetti kaffaltii wladaan Room olaantummaa geggeessitoota biyyaa irratti qabdu argisiisuudhaaf jecha kaffalchiiftu sanaan bar- baachisummaa akka hin qabne ifatti morme. Kan Phaaphaasiin isaan irraa barbaadu kun dheekkamsa guddaa kaase; barsiifni Wiikiliifis sammuu geggeessitootaa fudhate. Mootichii fi warri isa jalatti hojj- etan

Phaaphaasii ganuudhaan kaffaltii gaafatamu sana kaffaluu dhii- suudhaaf murteeffatan. Kanaan biyya Ingilizii keessatti olaantummaa Phaaphaasii irratti haleellaan baname.

Wanti hamaan kan biroon haaromsaan kun ittiin morme kad- hattoota amantaa sana keessa jiranidha. Namootni kadhaa irratti hunda'anii jiraatan kun biyya Inglizii keessatti wal ijaaranii abaarsa qabeenyaa biyyattii irratti fidan. Industiriin, barnootnii fi naamusni sammuu hundi dhiibbaa isaanii jalatti kufe. Jireenyi warra molok- see jedhamanii kunii fi kadhaan isaanii inni dhuma hin qabne qabeenyaa uummataa akka malee duguuguu irra darbee jibba gudaa fide. Dargaggoonni kan hamilee hin qabnee fi amala badaa qaban ta'an. Dhiibbaa kadhattoota kanaatiin namootni baayyeen jireenya isanii moloksee ta'uudhaaf dabarsanii kennuu eegalan; dargaggoonni murtii kana kan murteessan heyyama maatii isaaniitiin utuu hin taane, utuu maatiin isaanii waa'ee kanaayyuu gurraa hin qabaatinidha.

Abboota amantaa waldaa Roomaa warra jalqabaa keessaa tokko moloksee ta'uun dirqama maatii ofii jaal- lachuu fi abboomamuutii olidha jedhee labsuudhaaf akkas jedhee ture: "Yoo murtee kana irraa si dhowwuudhaaf abbaan kee bal- bala dura ciisee si kadhateyyuu, yookiin haati kee garaa isa itti si baattee fi harma isa si hoosifte sitti argisiiftee sitti boosse iyyuu, ati garuu isaan irra ejjedhuu darbiitii gara Kiristoos kottu." Kunoo "Moloksummaa namummaatii ba'e" isa booda Luuter immoo "warra Yeeyyii irra hammaatanii fi Kiristaanummaa fi namum- maa irra garaa jabaatan" jedhee waametu onnee ijoolleen maati- idhaaf qabaachuu qabdu duraa hate. --Barnas Sears, The Life of Luther, pages 70, 69. Phaaphaasotnis, akkuma farisotni godhan, barmaata isaaniitiin abbommiin Waaqayyoo hojiitii ala akka ta'u godhan. Akkasitti manneetiin onaa ta'anii haadhotii fi abbootiin carraa ijoollee isaanii wajjin jiraachuu sarbaman.

Dargaggootni Yuuniversitii keessa jiran illee utuu hin hafin bar- siisa warra moloksee kanaan gowoomfamanii mana barumsaatii ba'anii itti makamaa turan. Booda baayyeen isaanii jireenya ofii isaanii kan mancaasanii fi maatii isaaniitti gadda kan fidan ta'uu isaanii beekanii qalbii jijjiirrachaa turan; haa ta'u malee, erga takkaa kiyyoo moloksummaa kanaan qabamaniitii keessaa ba'uun isaanii hin danda'amne. Maatii baayyeen warra moloksee kana sodaa- chuu irraa kan ka'e ijoollee isaanii Yuunversitiitti erguu dhaaban. Mana barnootaa olaanaa kanneen keessatti lakkoofsi barataa haa- laan gadi bu'uun isaa ifatti mul'ate. Manni barnootaa onee, barnoota dhabuun dagaage.

Phaaphaasiin warra moloksee kanaaf aangoo cubbuu namootaa dhaga'uu fi dhiifama gochuu isaaniif kenne. Kun immoo madda hammeenya isa guddaa ta'e. Warri moloksee kunis bu'aa irraa argatan tilmaamuudhaan yakka gurguddoodha jedhamanii beeka- man utuu hin hafin dhiifama gochuu eegalan. Sababii kanaaf yakki ittuma hammaachaa adeeme. Hiyyeessii fi dhukkubsataan rakkoo keessatti dagataman; kennaan silaa isaaniif kennamuu male hundi moloksee warra yoo namootni horii isaan dhowwatan akka cubbuun isaanii hin dhiifamne godhu jedhamaniif kennamuu eegale; amma illee molokseewwan kun jalqaabbiin isaanii hiyyuma guddaa haa ta'u malee, yerootii gara yerootti qabeenyi isaanii dabalaa, maad- diin

isaaniis fooyya'aa adeeme; kan saba sanaa immoo hiyyummaatti gadi bu'aa adeeme. Yeroo ofii isaanii qannoo fi gammachuutti dabar- sanitti, namoota barnoota hin qabne gara uummataatti erganii irra deddeebi'anii oduu fi seenaa isaan irraa dhaga'an irra deddeebi'anii himuudhaan ammayyuu namootni hafan warra molokseetti akka of kennaaniif gochuu itti fufan. Haala kanaan warri moloksee kun saba bal'aa irratti olaantummaa isaanii mirkaneeffachaa, akka dhim- mootni amantaa hundi ol'aantummaa phaaphaasiitiin mirkanaa'u, qulqulloota akka faarfatanii fi kennaa isaanii moloksootaaf kennu- udhaan bakki ga'aan akka samii irraa isaaniif qabamu amansiisan.

Namootni baratan ajaja warra moloksee kana keessatti haaromsa fiduuf akkanumaan dhama'an; Wiikiliif garuu sirnichi walumaa gala soba irratti kan hundaa'e waan ta'eef dhabamuu qaba jedhee hun- dee jal'inaa irratti haleellaa bane. Maree fi qorannaan ni socho'e. Yeroo warri moloksee biyyicha keessa naanna'anii cubbuu dhii- suudhaaf gatii walii galuu itti fufanitti, namootni cubbuuf dhiifama argachuuf qarshiidhaan bitachuu isa jedhu shakkuu eegalan; cub- buu ofiif araara Waaqayyo moo phaaphaasii Room gaafachuutu nur- raa eegama jedhanii gaaffii kaasuu jalqaban. (See Appendix note for page 59.) namootni lakkoofsaan muraasa hin taane sassata molok- sootaa isa dhuma hin qabnee fi na ga'ee hin beekne kana irratti dammaquu eegalan. "Moloksootnii fi lubootni Room akka kaanse- rii nu nyaachaa jiru. Waaqayyo nu oolchuu qaba, kanaachi sabni kun baduu isaati" jechuu jalqaban. --D'Aubigne, b. 17, ch. 7.

Sassata isaanii dhoksuudhaaf, warri molokseen kadhaa irratti bobba'an kun, nuti fakkeenya fayyisaa keenyaa hordofna; Yesuusii fi bartootni isaa kan jiraataa turan kennaa namoota biraa isaaniif kennamuun ture, jechuu eegalan. Kunimmoo namoota gara dhugaa ofii isaaniitiin bar- baadanii argachuutti, gara kitaaba qulqulluutti isaan geggeessudhaan isaanii waraansa hamaa ta'e—kun akka ta'u Room gonkumaa fedhii hin qabdu. Kaayyoon ishee dhugaa duraa dhoksuu yoo ta'e iyyuu sammuun namootaa gara madda dhugaatti geggeeffame.

Wiikliif warra moloksee wajjin walitti bu'uuf utuu hin taane sammuu namootaa gara dhugaa Kitaaba Qulqulluu fi gara ol'aan- tummaa sagalee Waaqayyootti harkisuudhaaf jecha barreeffa- moota gaggabaaboo barreessee raabsuu jalqabe. Aangoo cubbuu namaaf dhiisuu inni phaaphaasiin luboota isaa hundumaa irra caalchisee fudhate yoo ofii isaa irratti dheekkamsa Waaqayyoo isa caalu dursee harkisuuf ta'e malee gonkumaa waan namni gochuu hin dandeenye akka ta'e ni labse. Karaa inni godhe sana caalaa kan ittiin barsiisaa fi olaantummaa hafuuraa sobaan ijaaramee namoota miliyoona hedduutti lakka'aman of jala galche kan ittiin mo'atan kan biraan hin turre.

Ammas Wiikiliif xaxaa Room irraa mirga mootii Ingliziif falmuud- haaf waamame; Ambaasaadara ol'aanaa ta'ee muudamuudhaan biyya Neezerlaanditti ergamee wagga lamaaf bakka buutota Phaaphaasichaa wajjin konfiransii irra ture. Yeroo kanatti luboota Room warra Faransaay, Xaaliyaanii fi ISpeen irraa dhufanii wajjin carraa wal argee haasa'uu argate; sana

gochuu isaatiin wantota biyya Ingliz yeroo jiru hin beekin hafe, kan golgaa duubatti hojjetaman hunda beekuudhaaf carraa argate. Hojii isaa kana yeroo xumuru maal jechuu akka dan- da'us ni argate. Bakka buutota phaaphaasii kanneen irraa karoorrii fi caaseffamni isaanii maal akka ta'e isaan irraa ifatti dubbise. Barsiisa isa jalqabee ture sana caalaatti jabeessee ifatti barsiisuudhaaf gara Inliziitti deebi'e; hawwii, koorrii fi gowoomsaan waaqota Room akka ta'es ni labse.

Barreeffamoota gaggabaaboo kanneen keessaa tokko irratti waa'ee phaaphaasii fi qarshi sassaabduu isaatii akkas jedhee barrees- see ture: "Dhimmoota hojii Hafuuraatiif wajjin wal qabsiisanii barsiisa dogoggoraa, isa cubbuu ofiitiif araara qarshiidhaan bitatan, sanaan hiyyeessota irraa bultoo isaanii duguuganii boodas qarshii mootum- maa fi mallattoolee beekamoo ta'an biyya keenya keessaa guuruu eegalan. Sana gochuu isaaniitiinis kiristaanummaa gara abaarsa bar- siisa dogoggoraatiin guddisan. Qabatamaatti biyyi keenya tulluuw- wan warqee hedduu qabdi. Qarshi sassabduu luboota Roomaa warra of tuultuu sana malee kan biraan kan isa irraa fuudhee beeku hin jiru. Akkasitti itti fufnaan yeroo muraasa booda warqeen kun guura- mee dhumuuf jira. Qarshii biyya keenya irraa guuruu isaatiin waan gaarii biyya keenyaaf fidu tokko illee hin qabu. Kan inni nuuf dabalu abaarsa Waaqayyoo isa barsiisa dogoggoraa isa cubbuu ofiitiif qar- shiidhaan dhiifama bitatan sana irratti dhufuuf jiru nutti fida.

Akkuma inni gara Ingliziitti deebi'een mootichi Wiikiliifiin waajjira Lutterworth irratti muude (qonnaa Luuter). Kun immoo akka mootichi dubbii Wiikiliif dubbatetti hin gaddine mirkaneessa. Tarkaanfiin Wiikiliif fudhate manni murtii murtii isaanii akka qajeel- fatanii fi sabni biyyichaa amantii isaanii akka qajeelfatan taasise.

Dheekkamsi phaaphaasicha battalumatti isa irratti boba'e. Labsiiwwan sadiis Ingliz irratti labsame. --yuunversitii irrati, moo- ticha irrattii fi luboota biyyattii irratti, --hunumaafuu ajaji kenname akka isaan ariitiidhaan murtii jabaa nama barsiisa sobaa barsiisu kana irratti fudhatani dha. (Augustus Neander, General History of the Christian Religion and Church, period 6, sec. 2, pt. 1, par. 8. See also Appendix.) Utuu labsiin kun isaan bira hin ga'in iyyuu lubootni biyyattii keessa jiran inaaffaama ofii isaaniitiin qoran- naadhaaf Wiikiliifiin waamsisanii turan. Haa ta'u malee geggees- sitoota biyyattii keessaa namootni baayyee beekamoon lama isaa wajjin bakka qorannaatti argaman; namootni hedduunis manicha marsanii gara keessaatti seenuudhaaf ariifachaa turan; abbootiin murtii sunis sodaatanii beellama kan biraa kennuudhaan nagaad- haan deebi'ee akka galu godhan. Yeroo yartuu booda, Edward III, inni dulluma isaa keessa luba haarumsa kanaan mormuudhaan dhiibbaa geggeessuuf yaale du'ee jennaan Wiikiliif bakka isaa gor- saa mootichaa ta'e.

Haa ta'u malee labsiin ingliziin guutummaatti nama barsiisa dogoggoraa barsiisa jedhamu kana qabanii hidhuudhaaf dirqam- siisu dhufetti, tarkaanfiin ballaumatti fudhatame. Amma akka Wiikiliif kiyyoo dheekkamsa Roomaa keessa bu'e beekamaa ta'e. Haa ta'u malee, inni bara duriitti "Hin sodaatin…. Ani gaachana keeti" (Uumama 15:1), ammas

hojjetaa isaa kana eeguudhaaf harka isaa diriirse. Haaromsaa kanatti utuu hin taane phaaphaasicha of tuulaa sana, isa du'a irratti labse irratti du'I ni dhufe. Gregory XI duunaan abbootiin murtii warri Wiikiliifiin qorachuudhaaf walitti qabamn tamsa'an.

Gochaan Waaqayyoo haara'umsi dabalee akka babal'atuuf car- raa kenne. Du'a phaphaasichaatiin booda phaaphaasota walii isaaniitiin morman lamatu filame. Humnoota waliin morman lama, kan iddoodhaa hin mixxiqne lamaantu anatu dhaga'amuu qaba jechuu eegale (See Appendix notes for pages 50 and 85.) tokkoon tokkoon isaanii namoota amanamoo ta'aniif abdii badhaasa samiitti isaan eeggatuu kennuudhaan diina isaanii irratti akka ka'aniif waam- icha taasisan. Kun ta'uun isaa aangoo phaaphaasii baayyee dadhab- siise. Humnootni lamaan amma danda'an haleellaa wal irratti banuu isaaniitiin Wiikiliif yeroodhaaf boqonnaa argate. Wal himannaa fi hadheessuun phaaphaasota lamaan gidduutti waan tureef deggersa isaaniitiif dhiiga hedduutu dhangala'e. Yakkii fi leeyyoon waldaa keessa guute. Yeroo kanatti Haaromsaan inni hojii Lutterworth irraa achumaan boqonnaa fudhate, carraa kanatti fayyadamuudhaan akka namootni ija isaanii phaaphaasii irraa kaasanii gara Yesuus isa mootii nagaa ta'e ilaalaniif hojii isaa hojjechaa ture.

Adda cabuun isaanii kana keessatti yakkaa fi malaammaltummaan mul'ate hundi akka namootni phaaphaasii jechuun maal akka ta'e akka argan waan godheef haarumsaaf karaa qopheesse. Ammas bar- reeffama gabaabaa waa'ee adda cabuu phaaphaasotaa barreesseen, Wiikiliif, akka namootni himannaa sobaa phaaphaasotni kun lamaan "mormituu Kiristoos" jedhanii wal himachaa jiran sana hubataniif waamicha dhiyeesse. "Waaqayyo" jedhe, "kana booda luba tokkicha irratti hidhamee akka hin teenye, akka namootni maqaa Kiristoosiin waamamn hundinuu lamaan isaanii iyyuu saphaatti mo'achuu dan- da'aniif lamaan isaanii gidduutti gargar cabuu fide." --R. Vaughan, Life and Opinions of Yohaannis de Wiikliif, vol. 2, p. 6. {GC 86.3}

Wiikliif, akkuma Gooftaa isaatii, wangeela hiyyeessotatti lallabe. Dhugaa kana mana isaa isa Lutterworth keessa jiru qofaatti qaba- tee taa'uu hin jaallanne, guutummaa biyya Inglizii wal ga'uu qaba jedhee murteeffate. Kana fiixaan baasuudhaaf lallabdoota muraasa kan dhugaa kana jaallatanii fi labsuudhaaf of kennan walitti qabe. Namootni kunis bobba'anii bakka gabaatti, karaa magaalota keessa jiran hundumaa irrattii fi daandii biyyattii hundumaa irratti labsan. Warra dullooman, hiyyeessotaa fi dhukkubsatootatti sanyicha facaa- suudhaan burqaa gammachuu ayyaana Waaqayyoo isaaniif banan.

Pirofeesera barsiisa amantii Yuunversitii Oxford ta'ee yeroo hojj- etetti Wiikiliif sagalee Waaqayyoo dallicha guutummaa keessatti labse. Inni amanamummaadhaan barattoota isa jalatti ramadamaniif dhugaa waan qoodeef, maqaa "Doktera Wangeelaa" jedhu kennaniif. Haa ta'u malee hojii isaa hundumaa keessaa inni caalu Kitaaba Qulqulluu afaan Ingliziitti hiikuu isaati. Hojii isaa isa 'On the Truth and Meaning of Scripture' (Dhugaa fi Hiikkaa Kitaaba Qulqulluu Irratti) jedhu keessatti akka namootni biyya nglizii hundinuu hojii

Waaqayyoo isa dinqisiisaa afaan ofii itti dhalataniin argatanii dub- bisuu danda'anitti yaada isaa Kitaaba Qulqulluu hiikuu irra kaa'e.

Garuu, akka tasaa hojiin isaa addaan cite. Utuu wal irraa hin kutin hojjechuun, qorachuu fi dhiibbaan diinota isaa irraa itti dhufu hundi wal ga'anii utuu umuriin isaa jaatama illee hin guutin akka dafee fulloomu taasisan. Dhukkuma hamaadhaan qabame. Kun immoo molokseewwan sanaaf gammachuu guddaa ta'e. Amma cubbuu waldaa irratti hojjeteef gaabbii guddaa keessa gala jed- hanii waan yaadaniif qalbii jijjiirrannaa isaa dhaggeeffachuudhaaf ariifatan. Bakka buutotni dhaabbilee amantaa arfanii fi aanga'ootni biyyattii afur dhufanii nama du'aaf eegamaa jirutti marsan. "Amma kunoo jal'ina hojjetteen qabamtee du'i hidhiikee irra ga'eera, kanaa- fuu wantota gootee ittiin nu madeessite hundumaa amma himadhu" jedhan. Haaromsaan kun cal jedhee isaan dhaggeeffate; namoota isa tajaajilaniin siree keessaa ol na qabaa jedhee, ol isa qabnaan, gara namoota qalbii jijjiirrannaa isaa dhaga'uudhaaf afaan keessa isa eeganii ija guutee ilaalaa, sagalee jabaa isa isaan yeroo hunda yeroo dhaga'an roqomaniin itti dubbate: "Ani hin du'u, nan jiraadha; jal'ina moloksootni hojjetanis nan labsa" jedhe. --D'Aubigne, b. 17, ch. 7. Ajaa'ibsiifannaa fi qaanii guddaadhaan moloksootni sun baqa- tanii mana sana keessaa ba'an.

Dubbiin Wiikliif fiixaan ba'e. Inni waraana humna qabeessa Roomaa ittiin morman, bakka bu'aa Samii isa isaan biliisomsu, isa isaaniif ibsuu fi isa dhugaa namoota biraan ga'u, Kitaaba Qulqulluu harka namoota biyya isaatii keessa kaa'uudhaaf ni jiraate. Hojiin kun akka fiixaan hin baaneef gufuu hedduutu ture. Wiikiliif dhuk- kubaan baayyee dhiphata ture; hojii kana fiixaan baasuuf wag- goota muraasi qofti akka isa haftu beeka ture; mormii isatti dhufuu jirus argeera; haa ta'u malee sagalee abdii Waaqayyootiin jajjabaa- tee shakkii tokko malee fuula duratti adeeme. Inni muuxannoo fi barnoota qabutti dabalee hojii guddaa kana xumuruudhaaf gar- gaarsa Waaqayyootiin qusatamee ture. Yeroo Kiristaanummaan dheekkamsaan liqimfamtetti, Haaromsaan kun utuu bubbee bubbisu kanaan hin jeeqamin mana isaa isa Lutterworth keessa taa'ee hojii isa filatamaa kana fiixaan baase.

Dhuma irrattis hojichi ni xumurame--Kitaaba Qulqulluu afaan Ingliziitiin isa jalqabaa. Dubbiin Waaqayyoo biyya ingliziif ni saaqame. Haaromsaan kun amma hidhaas ta'e du'a hin sodaatu. Amma biyya Inglizii keessa ifa isa yoom iyyuu dhaamuu hin dan- deenye dhaabeera. Inni namoota biyya isaatiif kitaaba Qulqulluu afaan isaaniitiin hiikee kennuu isaatiin, doofummaa cabsuudhaaf, biyya isaa biliisa baasuu fi ol kaasuudhaaf, gootummaa eenyu iyyuu dirree lolaa irratti hin raawwatne raawwate.

Yeroo sana hojiin mana maxxansaa ammayyuu hin beekamne. Haala suuta jedhaa fi dadhabsiisaa ta'een hojiin kitaaba Qulqulluu baayyisuu hojjetame. Kitaaba kana argachuudhaaf fedhiin namootaa guddaa waan tureef namootni fedhiidhaan Kitaaba Qulqulluu kana baayyisuu irratti bobba'an baayyee ta'an illee hanga namootni bar- baadan kana baayyisanii waliin ga'uun garuu ulfaataa ture. Namootni qabeenyaa qaban kitaaba qulqulluu guutummaa isaa bitachuuf fed- hii guddaa agarsiisan. Warri kaan immoo gar tokkee

qofa bitatan. Iddoo hedduutti maatiin adda addaa walitti gurmaa'anii bitatan. Akkasitti Kitaabni Qulqulluu inni Wiikiliif hike battalumatti mana namootaatti qajeele.

Waamichi sammuu namootaaf godhame akkasumaan phaaphaa- sichatti of kennuu keessaa isaan dammaqse. Wikiliif amma barumsa bu'uura Pirotestaantii kan ta'an ifatti barsiisuu eegale--Fayyinni Kiristoositti amanuu qofaan akka ta'ee fi Safartuun dhugaa hin jijjii- ramne kitaaba Qulqulluu ta'uu isaa barsiise. Lallabdootni inni erge hundi biyyattii keessa naanna'anii Kitaaba Qulqulluu fi barreeffa- moota Wiikiliifiin namoota biraan ga'an; haala mika'aa ta'een ama- nitin haaraan kun walakkaa uummata Inglizii biratti fudhatama argate. Dhiyaannaan Kitaaba Qulqulluu geggeessitoota waldaatti sodaa naqe. Amma bakka bu'aa isa Wiikiliif irra caalu kan qawween isaanii hin dandeenyee wajjin walitti ba'auu isaaniiti. Amma seerri biyya Inglizii keessatti Kitaaba Qulqulluu dhowwu waan hin jiraanneef kan yeroo kami caalaa afaan uummataatiin maxxanfamuu itti fufue. Seerri kana deggeru tumamee hojii irra oole. Yeroo kanatti utuu mormii lubootaatiin gufatee boodatti hin hafin carraa argate kanaan dubbiin Waaqayyoo faca'e.

Ammas geggeessitootni Phaaphaasummaa sagalee nama haara'umsa geggeessuu kana ukkaamsuuf yaalii godhan. Yeroo sadii walitti fufiinsaan qorannaaf fuula murtiitti dhiyeessanii homaa irraa hin arganne. Jalqaba sinoodiin lubootaa barreeffamni isaa barsi- isa sobaati jedhanii labsan. Sana booda mootii dargaggeessa ture, Richard II, amansiifachuudhaan namootni barsiisa sobaa isaan jed- han kana qabatee argame hundi akka hidhamuuf seera tumsiifatan. Wiikliif Sinoodii irraa gara mana maree biyyattiitti ol iyyannoo fudate; yaa'ii duratti dhiyaatee sodaa tokko malee caasaa waldattii fi dhiibaa isheen uummata irraan ga'aa jirtuuf tarkaanfiin haara'umsaa akka fudhatamuu qabu falme. Humna amansiisuu danda'uu isaatii fayyadamee malaamaltummaan waldattii keessa jiru maal akka fak- kaatu ifatti baase. Diinota isaatti ni bitaacha'e. Michootnii fi degger- tootni Wiikiliif dirqamanii biraa hafuudhaan Wiikiliif qofaa isaa akka nama hiriyyaa hin qabnee, dulluma keessa, isaaniif akka jilbeenfatu yaadanii turan. Qooda kanaa, phaaphaasotni ofii isaanii mo'am- anii of argan. Miseensotni mana maree waamicha Wiikiliif dhiyees- seen dammaquudhaan ari'annaan akka dhaabatu waan godhaniif, Wiikiliif amas biliisa ba'e.

Yeroo sadaffaadhaaf biyyattii keessatti sadarkaa waldattiin qabdu isa guddaa irratti qorannaadhaaf dhiyaate. Asitti barsiisa sobaatiif loogiin hin jiru. Asitti Roomaan injifattee, hojiin haaressichaa ni dhaabata. Phaaphaasotni akkas jedhanii yaadan. Utuu akka isaan yaadan isaaniif ta'eetii, gaafa sana Wiikiliif ykn barsiisa isaa sana lafatti gatee ba'a ykn immoo ibiddatti gatamuudhaaf kutaa sana keessaa gadi baafama ture.

Wiikliif garuu boodatti hin deebine; ittis hin fakkeessine. Inni sodaa malee barsiisa isaa eeggatee himannaa isaanii of irraa fac- cise. Inni ofii isaa, sadarkaa isaa, haala keessa jiru utuu hin ilaalin, warra dhaggeeffataa jiran hunda teessoo murtii isa kan Waaqayyoo duratti dhiyeesse; gowoomsaa isaaniis madaallii dhugaa irra kaa'e. Humni Hafuura Qulqulluu kutaa yaa'ii sana keessa guute. Sagaleen Waaqayyoo dhaggeeffattoota irra ture. Bakka sanaa

deemuudhaaf humna waan hin qabne fakkaatan. Akka eeboo Waaqa biraa darbat- amuutti dubbiin afaan Wiikiliif keessaa ba'u onnee isaanii waraana ture. Himannaan barsiisa sobaa isaan irratti dhiyeessan humna amansiisuu isaatiin Wiikiliif mataa isaanii irratti deebise. Maaliif dogoggora keessan facaasuuf yaaltu? jedhee isaan gaafate. Bu'aa argachuudhaaf jecha ayyaana Waaqayyootiin nagadduu? jedhe.

Dhuma irrattis "Eenyuu wajjin wal'aansoo waan wal qabaa jir- tan of seetan?" ittiin jedhe. "namicha dulloomaa afaan owwaalchaa irra jiruu wajjinii? Miti! Dhugaa wajjin – Dhugaa isa isin irra caaluu fi isa isin mo'uu wajjin" jedhe. --Wylie, b. 2, ch. 13. Kana erga dubba- tee booda yaa'ii sana gidduudhaa ba'ee adeeme. Diinota isaa kees- saa namni tokko illee namni isa ittisuuf yaale hin turre.

Hojiin Wiikliif gara xumuraatti dhufeera; alaabaan dhugaa kan inni bara dheeraadhaaf ol qabe dhiyootti harka isaa keessaa kufuuf ta'a; haa ta'u malee yeroo dhumaadhaaf ammas wangeelaaf dhuga baatuu ta'a. dhugaan iddoo teessuma dogoggoraa keessaa ni lab- sama. Wiikiliif qorannaadhaaf Phaaphaasota Roomaa warra kana dura dhiiga qulqullootaa dhangalaasuudhaan beekaman duratti dhi- yaate. Waan isa mudachuu danda'u utuma beekuuyyuu fuula isaanii duratti dhiyeeffamuudhaaf adeemuu irraa sodaatee boodatti hin itti- fne. Haa ta'u malee, sagaleen isaa Roomaa keessatti akka hin dha- ga'amneef xalayaa barreessuu akka danda'u yaadee barreessuufis murteesse. Bakka jiraatu sana irraa xalayaa Phaaphaasichaaf bar- reesse. Xalayaa kabajaan guute, jechoota Kiristaanummaa agar- siisuun kan barreeffame ta'uun isaa phaaphaasii of tuulaa sanaaf dheekkamsa guddaa ta'e.

"Dhugumaan amanitiin qabadhee jiru namoota hundumaatti, keessattuu Phaaphaasii Roomaatti yeroon himu gammachuu gud- daatu nati dhaga'ama: innis amman beekutti qajeelaa fi dhugaa dha jedhee amantii koo ni mirkaneessa, yoo dogoggora ta'e immoo ni qajeelcha" jedhe.

"Jalqaba irratti, Wangeelli Kiristoos guutummaa qaama seera Waaqayyooti. . . . Phaaphaasiin lafa irratti afaan Kiristoos waan ta'eef, nama kam iyyuu caalaa seera wangeelaa kanaaf amanamaa ta'uun akka irra jiru nan dubbadha. Bartuu Kiristoos keessaa isa caalu ta'uun ulfinaa fi kabaja biyya lafaatiin utuu hin taane jirreen- yattis ta'e adeemsatti Kiristoositti dhiyaatanii sirriitti duukaa bu'uu keessaa argama.... Christoos yeroo lafa kana irra ture hunda caalaa hiyyeessaa fi kana kabaja lafaa hin barbaadne ture."

Pheexiroosii fi ilmaan zabdiyoos faana Yesuus duukaa bu'uu irra kabaja biyya lafaa waan barbaadaniif eenyu iyyuu isaaniin hordofuu akkuma hin qabne; namni amanamaan kam iyyuu, yoo isaan Kiristoosiin hordofan malee, Phaaphaasiis ta'e nama qulqul- luu kamiin iyyuu hordofuun irraa hin eegamu."

Kiristoosis karaa bartoota isaatii akkuma godhe; Phaaphaasiin aangoo biyya lafaa warra biyya geggeessaniif gad dhiisuudhaan hojj- ettoota isaa achi keessaa harka sassaabbachiisuutu irraa eegama. Kanaafuu, isaan kana keessaa qaphxii tokkoon illee yoon

dogo- ggoreera ta'e sirreeffamaaf ofiikoo dabarsee nan kenna, yoo bar- baachisaadha ta'e amma du'aatti of nan kenna; yoon fedhii fi miira dhuunfaakootiin hordofa ta'e, ofiikoo dhugumaan Phaaphaasii Roomaa duratti nan dhiyeessan ture; Waaqayyo garuu akkas akka hin taane natti mul'ise, namaaf otuu hin taane Waaqayyoof abboomamuu akan qabus na barsiise."

Dhuma irrattis akkas jedhe: "Akka phaapaasii Urban VI Kiristoos Yesusiin Jireenyaa fi namummaa isaatiin hordofuuf, Waaqayyo hojii sochoosuu isa keessatti jalqabe akka itti fufuuf , namootas dhugaa akka barsiisanii fi namootnis dhugaa dhuukaa akka bu'aniif Waaqayyoon ni kadhannaaf."-- John Foxe, Acts and Monuments, vol. 3, pp. 49, 50. {GC 92.1}

Kana gochuu isaatiinWiikliif, Phaaphaasichaa fi luboota isaatti, akkasumas guutummaa Kiristaanotattii, Furtuu guddaan qajeelum- maa fi gad of deebisuu Kiristoos maal akka fakkaatu itti mul'ise.

Wiikliif jireenyi isaa gatii amanamummaa isaatii akka ta'u guu- tummaatti eege. Mootii, Phaaphaasii fi lubootni isa balleessuu irratti tokkummaa uuman; Wiikiliifiin iddootti galchuun baatii muraasa qofa fudhata jedhan. Haa ta'u malee ejjennoon isaa hin raa- famne. "Maaliif gonfoo aarsaa ta'uu fagootti haasoftuu? Wangeela Kiristoos oftuultotatti lallabi, gaafas aarsaa ta'uun kufaatii hin ta'u. Maal jechuudha! Anatu jiraatti cal jedhaa? . . . Kun gonkumaa hin ta'u! dheekkamsichi haa bu'u, anis dhufaatii isaan eega" jedhe.---D'Aubigne, b. 17, ch. 8. {GC 92.3}

Haa ta'u malee, Ammas eegumsi Waaqayyoo hojjetaa isaatiif gaachana ta'e. Namni bara isaa guutuu, waraansa guyyaa guyyaatti itti dhufu hunda danda'ee, dhugaadhaaf ija jabinaan falme jibba diinota isaatii harkatti akka kufu hin godhamne. Wiikiliif gaachana tokko iyyuu ofii isaatii hin qabanne, Waaqayyo garuu isa eege; amma yeroo diinotni isaa harka keessa isa galfachuu isaanii mir- kaneeffatan kanatti immoo Waaqayyo bakka isaan qaqqabuu hin dandeenyetti garbicha isaa geese. Waldaa isa Lutterworth keessatti, irbaata qulqulluu kennuudhaaf utuu qopha'aa jiruu kufee hafuura ishee dhumaa baafate.

Wiikiliifiin hojii kanatti kan waame Waaqayyo ture. Waaqayyo dubbii isaa afaan Wiikiliif keessa kaa'uudhaan akka inni namoota biraan ga'utti eegduu isaa ta'ee bira dhaabate. Jireenyi isaa eegumsa jala ture; hojiin isaas amma haara'umsaaf dhagaa bu'uuraa tolchutti akka itti fufu taasifame.

Wiikliif duwwummaa jaarraa dukkanaa keessaa dhufe. Akka irraa ilaalee hojii haara'umsaa isaa fooyyeffatuuf kan isa dura hojii akkasii hojjete hin turre. Akka yohaannis cuuphaadhaa ergamni inni fudhate jaarraa haaraa kanaaf sagalee lafa onaa keessaa iyyu ta'uudha. Haa ta'u iyyuu malee dhugaan inni lallabaa ture haara'um- soota isa booda, wagga dhibba tokkoon booda, ka'aniin kan bira hin darbamne, kan muraasni isaanii immoo bira ga'uu hin dandeenye, dhugaa qindoominaan dhiyaate ture. Kanaafuu, hundeen isaa bal'in-

atee fi gadi fagaatee waan dhaabameef, dagaleen isaas jabaa fi dhugaa waan tureef haaressitootni kan biraan isa diiganii kan biraa ijaaruu hin barbaachifne.

Sochii guddaan Wiikiliif warra baratee fi qajeelina barbaadu, akkasu- mas uummata garbummaa phaaphaasii jalatti bara dheeraaf qabamee jiraatu biliisa baasuudhaaf taasise, burqa isaa Kitaaba Qulqulluu keessa godhate. Maddi eebbifamaan sun, inni akka bishaan jireenyaa ta'e sun, jaarraa arfaffaa irraa eegalee yaa'ee nu bira ga'eera. Wiikiliif Kitaabni Qulqulluun mul'ata Waaqaatiin kan barreeffame ta'uu isaa fi shaakala amantii fi qajeelfama ga'aa ta'e akka qabu ni amana. Inni kan barsiifa- mee ture akka waldaan Roomaa Waaqa biraa taatee fi kan hin kufnee fi hin jijjiiramne, akkasumas, barsiisa isheen waggoota kumaaf ijaarte utuu hin morminii fi gaaffii utuu irratti hin kaasin fudhachuu fi kabajuu akka qabu dha.

Inni garuu isa dhiisee dubbii Waaqayyoo isa qulqulluu qofa dhaga'uutti deebi'e. Kanadha aangoon inni akka namootni fud- hataniif isaan sardu. Qooda Phaaphaasiin Waaqayyoon bakka bu'ee haasa'u, sagaleen Waaqayyoo qofti karaa Kitaaba Qulqulluu akka dub- batuuf falme. Inni kan barsiise Kitaabni Qulqulluu fedhiin Waaqayyoo maal akka ta'e Mulisuu isaa qofa utuu hin taane, kan hiikuu danda'u Hafuura Qulqulluu qofa akka ta'e, namni kam iyyuu dubbii Waaqayyoo qorachuudhaan maal gochuun akka irraa eegamu barachuu akka dan- da'us barsiiseera. Akkasittidha kan sammuun namootaa Phaaphaasii fi waldaa roomaa irraa gara dubbii Waaqayyootti kan deebi'e.

Wiikliif haaressitoota warra beekamoo keessaa tokko ture. Beekumsa gadi fagoo qabaachuudhaan, sirriitti ibsee barsiisuud- haan, dhugaa jabeessee iddootti eeguutti, akkasumas ija jabinaan dhugaadhaaf falmuutti haaressitoota warra isa booda ka'an keessaa kan isaan dorgoman muraasa qofadha. Qullaa'ummaa jireenyaatti, qorachuu fi hojechuutti nuffuu dhiisuutti, eenyummaa hin faalamne qabaachuutti, jaalala kan Kiristoos fakkaatu qabaachuu fi tajaajilaaf amanamuutti, haaressitoota keessaa nama sadarkaan duraa ken- namuuf dha. Dukkanni wallaalummaa fi malaammaltummaan bara isaa keessa ture isa hin daangessine.

Amalli Wiikiliif agarsiise eenyummaa barsiisaa isaatii fi humna nama jijjiiru qabaachuu Kitaaba Qulqulluu raga baatuu ta'e. Kan akka sana ta'u isa godhe Kitaaba Qulqulluudha. Mul'ata dhugaa hun- dumaa fudhachuudhaaf dhamaatii inni godhu akka wanti hundinuu sammuu isaa keessa faca'u taasise. Kitaabni Qulqulluu sammuu isaa bal'isee, ilaalcha isaa qaree, murtii bilchaataa akka inni kennu taas- ise. Qorannaan kam iyyuu karaa gochuu hin dandeenyeen Kitaaba Qulqulluu qorachuun yaada, miraa fi kaayyoo namootaa beekamaa taasisa. Inni kaayyoo dhaabbataa, obsa, jabinaa fi humna kenna; inni amala namaa qulleessee lubbuus qulqulleessa. Leenjiin falaasama namaatiin qophaa'e kam iyyuu gochuu kan danda'u caalaa, Kitaaba Qulqulluu qorachuun, sammuu barataa sanaa sammuu Waaqayyoo wajjin walitti fiduudhaan qajeelfa kennuun biyya lafaa kanaaf namoota sammuun isaanii hedduu qaroomee fi beekumsaan guute gumaacha. "Saaqamuun dubbii keetii if ani kenna, wallaalota iyyuu ni hubachiisa" jedhe Daawwit abaan faarfannaa (Faarsaa 119:130).

Barsiifni Wiikiliif itti fufee barsiifame; duukabuutotni isaa Wycliffites fi Lollards jedhamuudhaan beekaman, biyya Ingliz kees- satti qofa utuu hin taane biyyoota adda addaa keessa Wangeela baa- chuudhaan deddeebi'an. Amma geggeessaan isaanii waan isaan duraa fudhatameef, lallabdootni kan duraanii caalchisuudhaan Wangeela humnaan lallabuu eegallaan namootni hedduun isaaniin dhaggeef- fachuudhaaf walitti qabamuu eegale. Namoota baayyee beekamoo ta'an kanneen haadha manaa mootii dabalatee, haara'umsa kana fud- hachuu jalqaban. Iddoo baayyeetti haara'umsi kun ija godhachuud- haan waaqni tolfamaan Roomaa waldaa keessaa buqqifamuu jalqabe. Haa ta'u malee warra kitaaba Qulqulluudhaan geggeeffamuu filatan irratti dhiyootti ari'atamuu dhufutu jira.

Geggeessitootni biyya Inglizii aangoo isaanii jabeeffachuudhaaf Roomaa irraa deggersa waan bar- baadaniif namoota haara'umsa geggeessan kana aarsaa gochuu irraa boodatti hin deebine. Biyya Inglizii keessatti yeroo jalqabaatiif seerri haaressitoota Wangeelaatiin mormu tumame. Aarsaa ta'uun walitti fufiinsaan raawwatame. Warri dhugaadhaaf falman yeroo dhiphi- famanitti iyya isaanii Gooftaa maccaa duratti qofa dhageessifatan. Akka diina waldaatti yeroo adamfamanitti illee bakka dhookataa fi mana hiyyeessotaa keessa akkasumas holqaa fi bowwaa keessa dhookachaa Wangeela Kiristoosiin lallabuu isaanii ituuma fufan.

Ari'atamuu jabaachaa dhufeen utuu hin daangeffamin jaar- raa hedduudhaaf warri dhugaadhaaf dhaabbatan, tasgabbiidhaan, obsaan, of kennuudhaan mormii amantaa malaammaltummaadhaan faalame kana irratti qaban itti fufiinsaan geggeessan. Kiristaanotni yeroo sana turan dhugaa gar-tokkee ishee qofa kan beekan yoo ta'e illee, dubbii Waaqayyoo jaallachuu fi abboomamuufii barataniiru. Kanuma gochuu isaaniitiifis dhiphina guddaa fudhataniiru. Akkuma bartoota warra jalqabaa, baayyeen isaanii Kiristoosiif jedhanii qe'ee isaanii fi qabeenya isaanii dhiisaniiru. Warri mana isaanii keessa turuu filatan immoo obboloota isaanii warra ari'atamanii fi warra bakkeetti gataman gammachuudhaan mana isaanii keessatti simatanii da'oo ta'aniiruuf. Bara sana keessa kumaatamaan kan lakkaa'aman ari'at- amaa fi dheekkamsa isaanitti dhufe sodaachuu isaanii irra kan ka'e amantii isaanii arrsaa godhanii mana hidhaa keessaa ba'uudhaan uffata dhukkubsattootaa uffatanii itti walii galuu isaanii agarsiisuun isaanii dhugaadha. Maatii beekamoo fi dureeyyii irraa kan dhala- tanis ta'e hiyyeeyyii irraa kan dhalatan—dhugaadhaaf amma dhu- maatti dhaabachuu isaanii irraa kan ka'e, "Gamoo Lollard" keessattii fi dhiphifamuu fi ibidda keessatti, hirmaachuu isaaniitiin "dhiphina Isaa keessaa hirmaachuu keenyaaf carraa arganne" jechuudhaan gammachuu guutuutti kan lakka'anis lakkoofsaan xiqqoo miti.

Phaaphaasotni yeroo Wiikiliif jiraatti jiru fedhii garaa isaanii raaw- wachuu hin dandeenye; ammas reeffi isaa nagaadhaan owwaalcha keessa boqochuun isaa nagaa isaan dhowwateera. Yaa'ii Konistance (Constance) jedhamee beekamu irratti murtii murteessaniin lafee isaa iddoo awwaalchaa keessaa baasanii utuu iji namootaa ilaaluu ibid- daan gubanii daaraa isaas laga itti dhiyoo jirutii gatan. Barreessaan bara durii tokko akka barreessetti "Lagni daaraan isaa itti gatame kun laga Avonitti, Avoon immoo Severntti Severn immoo Galaanatti, Galaanni sun immoo Garbatti dabarsee kenne. Kanaaf daaraan Wiikiliif aasxaa

barsiisa dhugaa ta'anii biyya lafaa guutummaatti faca'an" jedhe. -- T. Fuller, Church History of Britain, b. 4, sec. 2, par. 54. Gochaan isaanii kun ammam barbaachisaa akka ta'e diinotni isaa hedduu hin hubanne.

Barreeffamoota Wiikiliif ture kan John Huss nama Bohemiyaa (Bohemia) warra Roomaadhaan mormee gara haara'umsaatti kan geggeesse. Akkasitti kan biyya kenneen lamaan keessa sagniin dhugaa bal'inaan kan facaafame. Bohemiyaa irraa hoji- chi gara biyyoota kaaniitti bal'ate. Sammuun namootaa gara dub- bii Waaqayyoo isa bara hedduuf irraanfatameetti qajeelfame. Harki Waaqayyoo hara'umsa guddaadhaaf daandii qopheessaa ture.

Boqonnaa 6 – Loltoota dhugaa

Biyya Boheemiyaa keessatti wangeelli lafa kan qabate jalqaba jaar- raa salgaffaa keessa ture. Macaafni Qulqulluun hiikamee, waaqef- fannaanis afaan saba sanaatiin mul'inatti geggeeffamaa ture. Haa ta'u malee akkuma aangoon phaaphaasii dabalaa adeemeen sagaleen Waaqayyoos dhokachaa adeeme. Girgoorii 7 ffaa n inni oftuulum- maa mootota gad- deebisuu hojii isaa godhee fudhate saba gar- boomsuuf wanti isa hafe hin turre, akkasumas waaqefannaan afaan Boheemiyaatiin mul'inatti akka hin geggeeffamneef labsii dhorkaa baase. Phaaphaasiinis akkas jechuudhaan dubbate "Waaqeffannaan isaaf godhamu afaan hin beekamneen gaggeeffamuutti Waaqayyo gammadeera, seera kana kabajuu dhiisuunis immoo hamminnii fi gantummaan baay'een akka ka'u godheera." —Wylie, b. 3, ch. 1.

Ak- kasitti ifti sagalee Waaqayyoo dhaamee namoonni dukkana keessatti akka itti cufamuuf Roomaan seera baafte. Haa ta'u malee samiin ee- gumsa waldaaf bakka buutota kan biraa qopheesse. Woldensoonnii fi Albijensoonni biyya Faransaayii fi biyya Xaaliyaanii keessaa mana isaaniitii ari'atamanii baafaman baay'een gara Boheemiyaa dhufan. Isaan mul'inatti lallabuuf yoo ija jabaachuu baatan illee, dhoksaat- ti hinaaffaadhaan guutamanii hojjetan. Akkasitti amantiin dhugaan jaarraa tokkoo gara jaarraa biraatti eegame.

Bara Haasiin fuula dura, manca'iinsa waldaa keessaa fi gadi dhi- isiitti jiraachuu sabaa mul'inatti namoonni ceepha'an Boheemiyaa keessatti ka'anii turan. Hojiin isaanii bal'inaan fedhii namootaa kakaasee ture. Warra aanga'ootas sodaan qabatee ture, kana irraa kan ka'ees bartoota wangeelaa irratti ari'annaan ni jalqabe. Waaqeffannaadhaaf gara bosonaa fi tullootaatti yoo baqatan illee baay'een isaanii loltootaan adamsamanii ajjeefaman. Yeroo booda waaqeffannaa sirna Roomaa kan dhiise gubachuu akka qabu labsiin ba'e. Haa ta'u malee kiristiyaanonni jireenya isaaniitiin yoo mo'aman illee fiixaan ba'umsa kaayyoo isaanii fuula duratti ilaalaa turan. "Fayyinni kan argamu fayyisaa isa fannifametti amanuu qofaad- haan akka ta'e" warra barsiisan keessaa tokko utuu du'aa jiruu akkas jedhe: "Dheekkamsi diinota dhugaa amma nutti jabaateera, garuu barabaraan akkas hin ta'u. Billaa fi aangoo utuu hin qabatiin saba sadarkaa gadii keessaa namni tokko in ka'a, isa mo'uu garuu hin danda'an." "—Ibid., b. 3, ch. 1. Barri Luuter amma illee fagoo dha; haa ta'u malee mormiin dhuga ba'umsaa inni Roomaa irratti kennu mootummoota kan sochoosu namni tokko ka'aa jira.

Joon Haas hiyyummaan kan dhalatee fi mucummaa isaatti abbaa isaa du'aan kan dhabe nama abbaa hin qabne ture. Barumsaa fi sodaa waaqaa akka qabeenya gati jabeessaatti kan lakkooftu haati isaa isheen Waaqayyoon sodaattu, dhaala kana mucaa isheef dabar- suu barbaadde. Haas mana barumsaa godinaatti baratee, sana booda carraa gargaarsaa argatee Yunivarsitii Piiragitti fudhatame. Gara Piiragiin yeroo adeeme haati isaa isheen gursummaan fi hiyyeet- tiin isaa wajjin dhaqxe. Isheen qabeenya lafaa akka kennaatti mucaa ishee kanaaf kennitu waan hin qabneef, magaalaa guddaa sanatti yeroo dhi'aatan mucaa ishee isa dargaggeessa abbaa hin qabne cina jilbeenfattee eebba Abbaa Isaanii isa Waaqa irraa isaaf kadhatte. Kadhannaan ishee attamitti deebii akka argatu haati sun muraasa qofa beekti.

Jireenyi isaa inni mudaa hin qabne, inni tasgabbaa'aa fi inni nama hawwatu guddina isaa kan tilmaamsise yeroo ta'u, Haas Yunivarsitii keessatti dadhabbii malee dhama'uu fi guddina ariifachiisaa gochuu isaatiin addatti of beeksisee ture. Inni deggertuu waldaa Roomaa fi eebba hafuuraa isheen nan kenna jettu kutannoodhaan nama fedhu ture. Ayyaana Iyobeeliyu (waggaa shantammaffaa) irratti bakka cub- buu itti himatan adeemuudhaan korojoo isaa keessaa kan qabu qarshii xiqqoo kaffaleera, dhiifama cubbuu abdachiifame keessaa hirmaachuuf jechas hiriira keessa galee adeemee ture. Barnoota kolleejjii erga xumuree booda hojii lubummaa keessa seeenee mana mootummaa wajjin dafee firooma uumuudhaan beekamtii argate. Yunivarsitii keessatti barate keessatti profeeserii (barsiisaa) fi booda immoo diinii ta'ee hojjete. Barataan hiyyeessi gargaarsaan barate kun waggoota muraasa keessatti kan biyyi isaa ittiin boontu ta'uud- haan maqaan isaa Awuurooppaa hundatti beekame.

Haa ta'u malee garuu Haas hojii haara'umsaa dirree biraa irratti eegale. Lubummaa erga fudhatee waggoota hedduu booda lallabaa mana sagadaa Beetaliheem ta'ee muudame. Bu'uuressaan lallaba kanaa lallabni Macaafa Qulqulluu afaan (qooqa) sabaatiin ta'uun isaa baay'ee barbaachisaa ta'uu isaa in falma ture. Shaakala akka- sii Roomaan kan mormitu yoo ta'e illee, Boheemiyaa keessatti kan gargar hin cinne ture. Garuu wallaalummaa Macaafa Qulqulluu gud- daa fi hojii hammina jibbisiisaatu saba sadarkaa hunda irra jiran qabatee ture. Qajeelfama dhugaa fi qulqullummaa jabeessuuf jecha Haas sagalee Waaqayyoo dhi'eessuudhaan gochaa hamminaa kana jabeessee balaaleffate.

Jeerom inni lammii biyya Piiraagi, inni turtiin booda Haasii wajjin hariiroo jabaa uume, biyya Ingilizii yeroo deebi'e barreefama Wikiliifiin qabatee dhufee ture. Mootuun biyya Ingilizii isheen barsi- isa Wikiliifiin fudhattee turte, giiftii biyya Boheemiyaa waan turteef karaa ishee hojiin haara'umsaa biyya dhaloota isheetti babal'atee ture. Haas barreeffama kana fedha guddaatiin dubbise; barrees- saan isaa kiristiyaana dhugaa ta'uu isaa amanuudhaan haara'umsa inni deggeree ture ija gaariitiin ilaale. Haas utuu hin beekin karaa Roomaa irraa isa fageessu keessa seene.

Yeroo kana kessummoonni baratan lama biyya Ingilizii gara biyya fagoo, Piiragiin keessatti ifa fudhatan tamsaasuuf dhufanii turan. Olaantummaa phaaphaasii irratti akkuma isaan haleellaa jalqabaniin warri aango qaboonni dafanii callisiisan; garuu kaayyoo isaanii dhii- suu waan hin barbaanneef, tarkaanfii biraa fudhatan. Isaan dandeet- tii fakkii kaasuu fi lallabuu waan qabaniif dandeettii isaanii hojii irra oolchuu jalqaban. Bakka namoonni arguu danda'anitti fakkii lama kaasan. Inni tokko isa Kiristos "gad of deebisee, ilmoo harree irra taa'ee" (Maat.21:5) Yerusaalemiin dhaqee fi isa bartoonni isaa uffata karaa irratti xuraa'een miilla isaanii qullaa isa hordofaa turan argi- siisa. Fakkiin inni kaan immoo adeemsa phaaphaasii isa inni uffata gati jabeessaan of miidhagsee, gonfoo sadii gonfatee, farda miidhag- inni ishee dinqii ta'e irra taa'uudhaan malakata of dura afuufsisaa phaaphasotaa fi luboota uffata callaqisaan hordofamuu isaa kan argisiisu ture.

Lallabni kun xiyyeefannoo nama sadarkaa kam irra jiruu hark- ise. Fakkii kana ilaaluuf namoota hedduutu dhufe. Sona amilee fakkii kana irraa dubbifamu kan dubbisuu hin dandeenye hin turre; fug- gina (faallaa) garraamummaa fi gad of deebisuu Kiristosii fi oftuulum- maa fi of bokooksuu phaaphaasii isa ani garbicha isaatii ofiin jedhu gidduu jiruun namoota baay'eetu tuqame. Piiragi keessatti jeequmsi guddaan waan ka'eef yeroo booda keessummoonni sun fayyum- maa ofii isaaniitiif jecha bakka sana gadi lakkisuun akka barbaachisu hubatan. Garuu wanti isaan barsiisan kan irranfatamu miti. Fakkiin kun sammuu Haas keessatti bocamuudhaan gara Macaafa Qulqulluu fi barreefama Wikiliifiin qorachuutti isa geesse. Haara'umsa Wikiliif deggere hunda fudhachuuf kan hin qophoofne yoo ta'e illee amala phaaphaasii isa dhugaa sirriitti arguu danda'eera, oftuulummaa, kajeellaa hamaa fi manca'iinsa warra aangoo irra jiraniis hinnaaffaa guddaadhaan ceepha'eera.

Yunivarsitii Piiragi keessatti jeequmsi ka'e baratoonni biyya Jarman akka isaan barumsa gadi dhiisanii galan waan godheef ifti Boheemiyaadhaa gara Jarmanitti babal'ate. Baay'een isaanii bee- kumsa Macaafa Qulqulluu isa jalqabaa Haas irraa waan arga- taniif biyya isaaniitti yeroo deebi'an biyya abbaa isaaniitti wangeela babal'isan.

Wanti Piiragitti ta'e oduun isaa Roomaa yeroo ga'e Haas attata- maan fuula phaaphaasiitti waamame. Abboomamee dhaquun du'aaf kan isa saaxiluudha. Mootii fi giiftii Boheemiyaa, Yunivarsitiin, sanyiin mootota fi qondaaltonni mana mootummaa Haas Piiragitti hafee karaa bakka bu'uumsaa Roomaadhaaf deebii kennuun akka isaaf heyyamamuuf waliin ta'aanii gara phaaphaasitti iyyata dhi'ees- san. Haa ta'u malee qooda gaaffii kanaaf deebii kennu phaaphaasiin Haasiin qoratee murtii itti kennuu itti fufe, magaalaan Piiragi immoo qoqqobbii hafuuraa jala akka galtuuf labsii baase.

Bara sana keessa murtiin akkasii yeroo darbu naasuu bal'aa uumaa ture. Phaaphaasiin bakka bu'aa Waaqayyoo akka ta'etti, fur- tuu samii fi Gahaannamiin of harkaa kan qabuu fi murtii hafuuraa fi foonii kennuuf aangoo akka qabutti namoota amanan sanaaf, sirni (qoqqobbii irra kaa'uudhaaf) gaggeeffamu sun rifannaa gud- daa uumuudhaan beekama ture; hamma dhorkaa kana irraa kaasuuf phaaphaasiin fedhii hin agarsiifnetti, warra du'aniif iddoon gamma- chuu akka cufameetti ilaalama. Balaa hamaa kana irraa kan ka'e tajaajilli waaqefannaa hundumtuu in dhaabbate. Waldoonnis in cufaman. Sirni ga'eelas foona (balbala dura) waldaatti geggeefame. Warri du'an bakka qulqulluutti akka hin awwaalamneef dhorka- manii sirni awwaalchaa utuu hin godhamin bo'ii bishaanni keessa yaa'u (ditches) yookiin dirree keessatti awwaalaman. Akkasitti Roomaan tarkaanfii miira namaa tuquutti dhimma ba'uudhaan sam- muu namootaa to'annaa jala galchite.

Magaalaan Piraagi gooliidhaan guutamtee turte. Gareen ballaan Haas ka'umsa rakkina kanaa akka ta'etti balaalefachuudhaan ijaa baafannaa Roomaaf dabarfamee akka kennamuuf gaafatan. Bubbee kana callisiisuuf jecha Haaressaan kun yeroof gara mandara itti dhal- ateetti adeeme. Michuu isaa isa Piraagitti dhiiseef barreessuudhaan akkas jedhee ture, "gidduu keessanii kanan adeeme yaadaa fi fak- keenya Kiristosiin hordofuuf jedheeni; kunis immoo

warri sammuun isaanii rakkina qabu firdii barabaraa mataa isaanii irratti fiduuf karaa akka hin arganne gochuu fi warra soda Waaqayyo qabaniif immoo sababii gidiraa fi ari'annaa akkan hin taaneef jedheeni. Hojii kanan dhaabe luboonni waaqa hin sodaanne sagaleen Waaqayyoo gidduu keessanitti yeroo dheeraaf akka hin lallabamneef dhorkuu itti fufuu danda'u jedhee waanan sodaadheefi; haa ta'u malee dhugicha isan, gargaarsa Waaqayyootiin, du'uufii barbaadu ganuuf jedhee hin cal- lisne." Bonnechose, The Reformers Before the Reformation, vol. 1, p. 87. Haas biyyoota naannoo isaa keessa adeemee saba fedhii qaban- itti lallabaa ture malee hojii isaa hin dhiifne. Akkasitti tarkaanfiin phaaphaasiin wangeela ukkaamsuuf fudhate caalmaatti isa babal'ise. "Nuyi dhugichaaf hojjenna malee, dhugicha irratti hojjechuu hin dandeenyu." 2Qor.13:8.

"Sadarkaa hojii isaatii kanatti sammuun Haas lola hamaatiin waan miidhame fakkaata. Yoo waldaan bakkakkaa ishee itti ergitee isa cabsuu barbaadde illee inni aangoo isheen qabdu hin mormine. Amma yeroo kanaatti waldaan Roomaa isaaf akka haadha manaa Kiristos, phaaphaasiinis bakka bu'aa Waaqayyooti. Wanti Haas lolaa jiru qajeelfama bu'uuraa utuu hin taane aangootti gar malee dhimma ba'uudha. Kun immoo hubannaa inni itti amanee fi gaaffii sammuu isaa gidduutti lola cimaa kaase. Akka inni amanetti aan- goo qajeelaa fi kan hin dogoggorre yoo ta'e, isaaf abboomamuu

diduuf dirqamuun maaliif itti dhaga'ame? Inni abboomamuun cub- buu akka ta'etti ilaaleera; haa ta'u malee waldaa hin dogoggorreef abboomamuun gara dhimma kanaatti kan inni geessuuf maaliif? Kun rakkoo inni furuu dadhabe ture; shakkiin yeroo gara yerootti isa dhiphises kana ture. Furmaati dhi'oon inni tilmaamaan kaa'es akkuma kanaan dura ta'ee ture bara fayyisaa keessa luboonni waldaa warri hamoonni aangoo seeraan isaaniif kenname seer- aan ala akkuma itti gargaaraman haalli kun ammas akka irra dee- bi'amuudha. Kun immoo akka inni sagaleen Macaafa Qulqulluu inni gara sammuu namootaa seenu hubannaa isaaniif lallabamuu fi sammuu qajeelchuu akka qabu qajeelfama mataa isaatii hojii irra oolchutti isa geesse. Jecha biraatiin, qajeelfamni hin dogoggorre isa waldaan karaa lubootaa dubbattu utuu hin taane isa Waaqayyo karaa Macaafa Qulqulluu dubbatuudha. "—Wylie, b. 3, ch. 2.

Yeroo booda erga gooliin Piraagi keessaa tasgabaa'e Haas lal- labbii sagalee Waaqayyoo hinnaaffaa guddaadhaan itti fufuuf gara mana sagadaa Betlihemitti deebi'e. Dinoonni isaas dammaqoo fi humna qaboota turan; haa ta'u malee giiftii fi aangafoonni hedduun michoota isaa turan, akkasumas lakkoobsaan hedduu kan ta'anis garee isaa turan. Barsiisa isaa isa qulqulluu fi kabajamaa, akkasu- mas jireenya isaa isa qulqulluu barsiisa roomaa isa nama salphisuu fi shaakala jireenya isaanii isa sasataa fi waliin dha'aadhaan guute wal bira qabanii ilaaluudhaan baay'een isa cina dhaabbachuu akka ulfinaatti lakkaa'an.

Hamma yeroo kanaatti Haas hojii isaa kana keessa qofaa isaa dhaabbate. Amma garuu biyya Ingilizii yeroo jiraate barsiisa Wikilifiin kan fudhate Jeerom hojii haara'umsaa keessa seene. Lamaan isaanii kana booda jireenyaan waliin ta'an, du'a keessattis gargar hin bane. Jeroom kennaa namoota duratti fudhatama isa qabaachise kan akka dandeettii cimaa,

dandeettii dubbannaa fi beekumsaa guddaa qaba ture. Haa ta'u malee cimina amalaa isa dhugaa qabaachuutti Haas in caala ture. Murtiin tasagabbaa'aan Haas qabu Jeroom isa hafuura aariidhaan socho'uu irratti ittisa gochaa ture, innis gorsa isaatti walii gala ture. Walii wajjin tokkummaan hojjechuu isaanii jalatti hojiin haareffamaa saffisaan babal'ate.

Waaqayyo dogoggora Roomaa baay'ee isaa itti mul'isuud- haan sammuu namoota fo'amanii kanaaf ifa guddaa baasuu fo'ate. Isaan garuu ifa biyya lafaaf kennamuuf male hunda hin fudhanne.

Waaqayyo karaa garboota isaa kana dukkanaa'ummaa Roomaa keessaa baasuuf geggeessaa ture. Garuu gufuu guddaa fi baay'ee isaan bira darbuu qabantu isaan quunname, Innis hamma isaan baa- chuu danda'anitti tarkaanfii tarkaanfiidhaan isaan geggeesse. Isaan ifa hundumaa si'a tokkotti fudhachuuf hin qophoofne. Akkuma warra yeroo dheeraaf dukkana keessa turaniif ulfinni guutuummaa qara aduu saafaa itti ulfaatu, utuu akkasitti isaaniif dhi'aate isaanitti ulfaachuudhaan akka isaan irraa garagalan taasisa. Kanaaf akka inni namoota biratti fudhatama argachuu danda'utti xiqqoo xiqqoodhaan geggeesitootatti mul'ise. Jaarraa tokkoo gara jaarraa biraatti namoota karaa haareffamaa isa caaluutti geggeessuuf hojjetoonni amana- moon biraan daandii kana faana bu'aniiru.

Amma illee waldaa keessatti wal qooduun itti fufe. Phaaphaasonni sadii aangoodhaaf wal dorgomuu turan, lolli isaan gidduu jirus addunyaa kiristiyaanaa yakkaa fi jeequmsaan guute. Walii isaanii abaaruun isaanitti xinnaannaan meeshaa lolaa isa kan biyya lafaatti gargaaraman. Hundumti isaanii meeshaa waraanaa bitachuu fi loltoota argachuuf sochii gochaa turan. Horii kana argachuuf ken- naan, waajjirrii fi eebbi waldaan qabdu gurgurtaaf dhi'aate. Luboonnis warra isaaniin morman gadeebisanii aangoo ofii isaanii jabeessuuf aanga'oota isaanii akkeessuudhaan lolatti fayyadamuu barbaadan. Guyyaa guyyaatti ija jabinni dabalaa yeroo adeeme gochaa jibbisi- isaa maqaa amantiitiin obsaan bira darbametti Haas in dheekkame. Namoonnis rakkinni addunyaa kiristiyaana mudate maddi isaa geg- geesitoota Roomaa akka ta'e mul'inatti balaaleffatan.

Magaalaan Piraagi ammas waan qarqara lola dhiiga dhangaalasu irra jirtu fakkaatte. Akkuma baroota darbe keessa ta'ee ture gar- bichi Waaqayyoo "Edaa, sii inni Israa'elin rakkisu?" (1Moot.18:17) jechuudhaan hammeeffame. Magaalattiin ammas dhorkaa jala galte, Haas immoo achi dhiisee gara mandara isaatti deebi'e. Dhuga ba'umsi inni amanamummaadhaan mana sagadaa Batlihemitti ken- naa ture ni raawwatame. Akka dhuga baatuu dhugaatti lubbuu isaa dabarsee utuu hin kennin dura waltajjii bal'aa irratti kiristiyaanota hundatti dubbachuu qaba ture.

Hammina Awuroophaa balleessaa jiru irraa oolchuuf jecha manni maree walii gala Konstansitti waamamee ture. Walga'iin kun fedhii mootii Sigzimundiin karaa Yohannis 23 ffaa isa phaaphaasota wal morkatan keessaa tokko ta'een waamame. Waamamuun walga'ichaa phaaphaasii Yohannis isa amallii fi imaamati isaa qoratamuu hin bar- baannee fi

luboota warra akka saba yeroo Sanaa sona amilee gadi dhiisii qaban biratti fudhatama hin arganne. Haa ta'u malee inni fedha Sigzimuundiin mormuu ija hin jabaanne.

Kaayyoon guddaan manni maree kun raawwachuuf waamame wal dhabdee waldaa keessa jiru fayyisuu fi gantummaa hundeen buqqisuuf ture. Kanaafis phaaphaasonni waliin faallaa lamaanii fi geggeessaa yaada haaraa kan ta'e Joon Haas mana maree sana duratti akka dhi'aataniif waamamanii turan. Warri jalqabaa (phaaphaas- onni lamaan) nageenya isaanii ilaalcha keessa galchuudhaan bakka buutota ergatan malee qaamaan hin dhi'aanne. Mana maree sanaaf waamicha mormaa olii kan taasise phaaphaasiin Yohannis gochaa gadhee inni ittiin gonfoo warqee mataa isaa irraa salphisee fi isa argachuuf jecha yakka inni dalageef jedhee mootichi dhoksaatti aan- goo irraa na buusa jedhee sodaachuudhaan utuu itti hin tolin gara walga'ii dhufe. Haa ta'u malee luboota sadarkaa guddaa irra jiranii fi baabura geggeesitootaatiin hordofamee kabaja guddaatiin magaalaa Konstaansi seene. Luboonnii fi aanga'oonni magaalichaa lammiilee hedduu wajjin isa simachuuf ba'an. Aanga'oonni namni afur mataa isaa gararraatti dibaabee warqee qabaniifii turan. Kan isa keessum- meessan isa fuula dura turan, akkasumas uffati lubootaa fi qondaal- totaa inni gati jabeessi agarsiisa dinqisiisaa ture.

Yeroodhuma kana imaltuun biraanis gara Konstaansitti dhi'aachaa ture. Haas balaa isatti dhufuuf jiru in beeka ture. Michoota isaa irraas akka waan deebi'ee isaan arguu hin dandeenyetti adda ba'e, akkasu- mas akka waan du'atti adeemuutti karaa isaa itti fufe. Adeemsa isaa keessatti mootii Bohemiyaa fi mooticha Zigsimuundi irraa waraqaa ittiin nageenyaan darbu kan fudhate yoo ta'e illee du'a isaa shakkuud- haan qophee hundumaa godhee ture.

Michuu isaa Piraagiin jiru tokkoof xalayyaa barreesse kees- satti akkas jedhee ture: "obboloota Koo, … diinota koo warra hed- duu fi araarri hin malleef quunnamuuf waraqaa ittiin nageenyaan darbu fudhadhee adeemeera…. Waan hundumaaf humna waaqa hundumaa danda'uu isa fayyisaa koo ta'en amanadha. Isaaniin dura dhabbachuudhaaf Kadhannaa keessan isa cimaa dhaga'ee hubannaa fi ogummaa isaa afaan koo keessa akka kaa'u, akkasu- mas qorumsi, hidhaa fi duuti illee yoo barbaachise jabinaan quun- namuu akkan danda'utti isa dhugaa isaatti na jabeessu hafuura isaa isa qulqulluu akka naaf ergu nan amana. Kiristos warra jaal- latuuf dhiphate; fayyina keenyaaf jennee waan hundumaa obsuuf fakkeenya isaa nuuf dhiisuun isaa nu dinqifachiisuu qabaa? Inni Waaqayyoodha, nuyi immoo uumama isaati; inni Gooftaa dha nuyi immoo garboota isaati; inni Gooftaa biyya lafaati, nuyi immoo du'eeyyii tuffatamoodha – kun ta'ee utuu jiruu garuu in dhiphate. Dhiphinni kan nu qulleessu erga ta'ee egaa nuyi maa- liif hin dhiphannuree?

Kanaaf michootaa, duuti koo ulfina isaaf kan gumaachu yoo ta'e dafee akka naaf dhufu, akkasumas dhiph- ina koo garaa qulqulluun fudhachuuf akka na dandeesisuuf naaf kadhadhaa. Garuu gara keessanitti deebi'uun koo kan naaf heyya- mamu yoo ta'e, mudaa malee akkan deebi'uuf naaf kadhadhaa. Kunis obboloota koof fakkeenya gaarii dhiisuuf

dhugaa wangeelaa keessa xuqaa xiqqoo illee akkan hin hir'ifneefi. Tarii kana booda Piraagiin keessatti fuula koo arguu hin dandeessan ta'a; garuu jaa- laalli waaqa hundumaa danda'uu gara keessanitti yoo na deebise onnee keenya jabeessinee beekumsaa fi jaalala seera isaa fuula duratti haa deemsifnu." —Bonnechose, vol. 1, pp. 147, 148.

Xalayyaa kan biraa luba bartuu wangeelaa ta'e tokoof barreesse keessatti "uffata lubummaa isa gati jabeessaan faayyaamuutti gammaduu isaaf, yeroo isaas hojii waa'ee hin baafne irratti bal- leessuu isaaf dogoggora godhe Haas gad of deebisuudhaan dub- batee ture. Ifata onnee namaa tuqus itti dabaluun dubbatee ture: "sammuun kee madda galii fi qabeenyaaf utuu hin taane ulfina Waaqayyoo fi fayyina lubbuuf haa bitamu. Mana kee lubbuu kee gararraatti miidhagsuu irraa of eeggadhu. Hunda caalaa ijaarsa hafuuraaf xiyyeefannoo kenni. Hiyyeesota biratti nama amantii fi kan gad of deebifte ta'i, waan qabdan dhangaatti hin fixini. Jireenya kee yoo sirreessuu baattee fi waan hin barbaachifne irraa yoo of qusachuu baatte akkuma koo adabni jabaan si qaqqaba jedheen sodaadha…. Mucummaa keetii jalqabdee barsiisa koo waan fudhatteef barsiisa koo beekta. Kanaaf dabalee siif barrees- suun anaaf bu'aa hin qabu. Garuu bilaashummaa ani keessatti kufe keessaa tokko illee akka hin akkeesine araara Gooftaa keen- yaaf jedhee sin kadhadha." Itti dabaluudhaan dugda xalayyaa Sanaa irratti akkas jedhee barreesse, "yaa michuu koo hamma du'uu koo mirkaneeffattutti cufaa xalayyaa kanaa akka hin banne si kadhadha." —Ibid., vol. 1, pp. 148, 149.

Haas adeemsa isaa keessatti milikkita babal'achuu barsiisa isaatii fi deggeramuu kaayyoo isaatii bakka hundatti argee ture. Sabni isa arguuf yaa'ee ture, magaalota tokko tokko keessa yeroo inni karaa irra darbu aanga'oonni isa waliin ta'anii turan.

Konstansiin yeroo ga'e biliisummaa guutuun Haasiif kenna- mee ture. Waraqaa heyyamaa mootichi kenneefitti dabalamuud- haan wabiin eegumsaa dhuunfaatti phaaphaasii biraa kennameefi ture. Haa ta'u malee utuma wabiin kabajamaa fi amansiisaan akka- sii irra dedeebiin jiruu yeroo gabaabaa keessatti ajaja phaaphaasii fi lubootaatiin qabamee haaressaan kun mana hidhaa iddoo dukka- naatti darbatame. Booda masaraa jabaa Rahin gama jirutti dabar- famee hidhamee achitti eegame. Phaaphaasiin haxxummaa isaatiin bu'aa hin arganne kun utuu hin turin ofii isaatis mana hidhaa sanatti galfame. . Ibid., vol. 1, p. 247.

Innis ajjeechaa, waajjira waldaa gurgu- ruu fi eejja (seebaruu) dabalatee "cubbuu maqaa hin dha'amne" kan biraa wajjin fuula mana maree sanatti itti mirkana'ee murtii fudha- tee ture. Kana irraa kan ka'e manni maree sun dhimmi kana irratti labsii baasuudhaan gonfoo warqee irraa fuudhee mana hidhaatti isa darbate. Farra phaaphaasii kanaa kan ta'anis aangoo irraa bu'anii phaaphaasiin haaraan filame.

Phaaphaasichi yakka isa Haas ittiin luboota komatee turee fi isa inni ittiin haarefamni akka ta'uuf gaafatee ture caalaa yakka kan dalage yoo ta'e illee, manni maree inni phaaphaasii kana gad qabe haaressaa kanas balleessuuf hojii isaa itti fufe. Hidhamuun Haas Boheemiyaatti dheekkamsa guddaa kaasee ture. Angafoonni warri aangoo qaban gara jabina kanaaf mormii isaanii mana mareetti dhi'eessanii turan. Waraqaan ittiin nageenyaan darban kabajamuu

dhiisuu isaaf kan gadde mootichi miidhaa isa irratti geggeefamaa jiru mormeera. Diinonni haaressaa kanaa garuu haxxootaa fi mur- teefatoo turan. Gar tokko deggeruu mootichaa, hinnaaffaa waldaaf soda inni qabu gaafatanii turan. Yoo moototaan yookiin mootumi- chaan waraqaan ittiin nageenyaan darban kennameef illee "gan- toota yookiin namoota gantummaatti shakkaman irratti amantiin gatamuu hin qabu" jedhanii qabxii falmii bal'aa dhi'eessan. — Jacques Lenfant, History of the Council of Constance, vol. 1, p. 516. Isaanis yaada kana jabeessan.

Dhukkubaa fi mana hidhaatiin dadhabee, — jiidhii fi qilleensi faa- lamaan mana hidhaa keessaa dhagna gubaa jireenya isaa du'aan ga'u itti fidee utuma jiruu Haas xumuratti yaa'ii duratti dhi'aate. Innis fuuncaadhaan hidhamee bakka mootichi inni ulfinaa fi amantii guutuudhaan isa eeguuf waadaa isaaf gale jirutti argame. Qorannaa dheeraa isa irratti dhi'aate keessatti dhugaa jabeessee qabatee ture, walitti qabama aanga'oota waldaa fi mootummaa keessatti yeroo argames manca'iinsa caasaa waldaa keessa jiru amanamummaad- haan mormuudhaan sagalee isaa dhageesise. Barsiisa isaa dhiisuu (yaada kaasuu) fi du'uu keessaa kamiin akka filatu yeroo gaafatame carraa kitimamtootaa (wareegamtootaa) akka fudhatu dubbate.

Ayyaanni Waaqayyoo isa hirkise. Murtii xumuraan dura kan turan torbanoota dhiphinaa sana keessa nagaan lubbuu isaa keessa guutee ture. Michuu isaatiif akkas jedhee barreesse: "xalayyaa kana kanan caafu mana hidhaa keessa taa'ee, harkii koo fuuncaadhaan hidhamee utuu jiruuti. Bor murtii du'aa eeggachaan jira…. Gargaarsa Yesus Kiristosiin jireenya dhufu keessatti nagaa minya'aatiin dee- binee yeroo wal arginu, qorumsaa fi gidiraa koo keessatti Waaqni araaraa attamitti ofii isaa akka anatti mul'isee fi attamitti akka na hirkisee arguuf jirta." —Bonnechose, vol. 2, p. 67

Mana hidhaa dukkanaa sana keessa taa'ee amantiin dhugaan mo'uu isaa arge. Abjuudhaan gara mana sagadaa Piraagi, bakka itti wangeela lallabetti deebi'ee utuu phaaphaasonnii fi luboonni fakkii Yesus isa inni keenyan mana sagadaa irratti kaase haxa'anii balleessanii arge. "Mul'ati kun isa gaddisiise. Haa ta'u malee guyyaa itti aanutti namoonni fakkii kaasan baay'een fakkii kana baay'isanii, ifaa gochuudhaan bakkatti deebisanii utuu kaas- anii arge. Akkuma hojiin isaanii xumurameen saba danuutiin marfamanii kan jiran fakkii kaastonni sun akkas jedhan, "Mee amma phaaphaasonnii fi luboonni haa dhufan; kana booda bal- leessuu hin danda'an." Haaressaan kun abjuu isaa kana yeroo hiikkate akkas jedhe, "fakkiin Kiristos raawwatee baduu akka hin dandeenye ani mirkaneeffadheera. Isaan balleessuu barbaadanii turan, garuu inni lallabdoota ana irra caalaniin onnee nama hun- dumaa keessatti haaraa ta'ee in bocama." —D'Aubigne, b. 1, ch. 6

Haas yeroo xumuraaf mana maree duratti dhi'eeffame. Mootonni, ilmaan moototaa, bakka buutonni mootummaa, kardinaalonni, phaaphaasonnii fi luboonni, akkasumas taatee guyyaa Sanaa ilaaluuf kan dhufan sabni sonaan baay'een waan turaniif walga'ii bal'aa dinq-

isiisaa ture. Wallaansoo guddaa biliisummaan sammuu ittiin argamu aarsaa isa jalqabaa guddaa kana ilaaluuf kiristiyaanonni kutaa hun- dumaa keessa jiran dhufanii turan.

Haas murtii isaa isa xumuraa akka kennuuf yeroo waamame ganuu (waakkachuu) akka hin qabne dubbate. Mooticha isa waadaa isaaf seenee leeyyoo malee yaada isaa kaase sana ija keessa ilaaluud- haan "ani eegumsa moototaa fi mootumoota asitti argaman irra amantii kaa'een fedhii mataa kootiin mana maree kana duratti dhi'aachuuf murteesse" jedhee dubbate. —Bonnechose, vol. 2, p. 84. Iji namoota yaa'ii sana keessa jiran hundi gara isaa yeroo ilaale fuulli sigzimuundi akka dhiigaa diimate.

Murtiin in labsame, sirni salphisuus in jalqabame. Luboonnis akka amala waldaa isaanitti hidhamaa isaanitti uwwisan, uffata lubummaa yeroo uffate innis akkas jedhe: "Gooftaa keenya Yesus Kiristosiin Herodis Philaaxos duratti yeroo dhi'eesse akka arrabsootti uffata adii itti uwwisanii turan." —Ibid., vol. 2, p. 86. Yaada isaa akka kaasuuf jabeessanii yeroo isa gaafatan gara sabaatti garagalee akkas jedhe: "Fuula maaliitiinaan samii ilaaluu danda'a? Wangeela qullaa'aa kanan itti lallabee namoota hedduu attamittan ilaaluu dan- da'a? Hin ta'u. Qaama koo isa gadadamaa du'aaf qophaa'e kana irra caalaa fayyina isaaniifan kabaja kenna." Uffati sun tokko tokkoon irraa baafame, tokkoon tokkoon phaaphaasis ga'ee isaa yeroo raaw- watu in abaara ture. Xumuratti qoobii waraqataa boca bircciqqoo qabu yookiin asii ol qallatu fuula duraan "angafa gantootaa" jedhuun barreefamee, fakkiin seexanaa sodaachisaan itti kaafamee mataa isaa irra kaa'ame. Haas akkas jedhe, "Yaa Yesus ati anaaf jettee gon- foo qoraatti baatteetta, anis maqaaa keef jedhee gonfoo salphinaa kana gammachuu guddaan nan baadha."

Erga kana godhanii booda "luboonni akkas jedhan, 'amma lub- buu kee seexanaaf laatna.' Joon Haas immoo ija isaa gara waaqaatti ol fudhachuudhaan, 'Gooftaa Yesus ati waan na fayyifteef, ani lub- buu koo harka keettan kennadha" jedhe. —Wylie, b. 3, ch. 7.

Inni amma aanga'oota lafaatti dabarfamee kennamee bakka itti ajjeefamutti geeffamaa jira. Namoota loltoota dhibbatti lakkaa'aman, lubootaa fi phaaphaasota uffata gati jabeessa uffatanii fi jiraattota Konstaansiin dabalatee hiriira hammam hin jedhamnetu isa hordo- faa ture. Akka hin sochooneef mukatti hidhamee ibiddi qabsiifam- uudhaaf wanti hundumtuu qophaa'ee yeroo turetti kitimamaan kun dogoggora isaa himatee akka of oolchuuf yaadachiisi dabalataa isaaf kenname. "Dogoggora kamiinan sirreefadha" jedhe Haas. "Akkan badii tokko hin qabne nan beeka. Wantin barreessee fi lallabe hundumtuu lubbuu cubbuu fi badiisa keessaa oolchuuf akka ta'e Waaqayyo ragaadha. Kanaafuu dhugaan barreessee fi lallabe gam- machuu guddaadhaanan dhiiga kootiin mirkaneessa." —Ibid., b. 3, ch. 7. Yeroo ibiddi naannoo isaatti qabsiifame "Yesus Ilma Daawit, araara anatti argisiisi" jedhee faarfachuu jalqabe, hamma sagaleen isaa barabaraan callisuttis itti fufe.

Gootummaa inni argisiisetti diinonni isaa illee indinqifatan. Garee phaaphaasiif hinaafan keessaa tokko wareegama Haasii fi Jeerom isa utuu hin turin ajjeefamee ilaalchisee akkas jedhe: "Lamaan isaanii yeroon isaanii isheen xumuraa yeroo dhi'aatte utuu hin socho'in mataa

isaanii to'ataniiru. Akka nama cidha gaa'elaaf adeemuutti ibid- datti qopha'an. Isaan iyya dhiphinaa hin dhageesifne. Bobaan ibiddaa yeroo ol ka'e isaan faarfannaa jalqaban. Arrabni ibiddaa faarfannaa isaan dhaabsisuu hin dandeenye." —Ibid., b. 3, ch. 7.

Dhagni Haas ibiddaan nyaatamee yeroo dhume daaraan isaa biyyoo achi jiruu wajjin duguugamee walitti qabamuudhaan bishaan Rahiin irra tamsaafame, achi irras gara garbaatti ce'e. Ari'atoonni isaa dhugaa inni lallabee hundeedhaan buqqifnee gatne jedhanii akkasumaan yaadan. Daaraan gaafa sana galaana irra tamsaa- fame biyyoota lafa irra jiran hundumaatti sanyii ta'ee faca'uudhaan biyyoota hin beekamnetti illee ija danuu godhatee dhugaaf akka dhugaa ba'u isaan hin abjoonne. Sagaleen inni galma mana maree keessatti dhaga'amee ture baroota itti aananii dhufan hundumaa keessatti sagalee awwaataa dhaga'amu dhiisee darbe. Haas hin jiru, dhugaan inni du'eef garuu baduu hin dandeenye. Fakkeenyummaan amantii fi cimina isaa akka baay'oonni dhiphinaa fi du'a kees- satti dhugaaf jabaatanii dhabbataniif jajjabeessa. Ajjeefamuun isaa haxxummaa gar jabinaa Roomaa guutummaa biyya lafaaf saaxile. Diinonni dhugaa kaayyoo isaa balleessuuf akkasumaan dhama'an, utuu hin beekin caalaatti akka tarkaanfatu godhan.

Haa ta'u malee Konstaansitti balaan kan biraanis argamee ture. Dhiigni dhuga baatuu kan biraa dhugaaf dhugaa ba'uu qaba. Jeerom yeroo Haas gara mana maree adeeme nagaa itti dhaamee yoo inni balaa keessa bu'e balali'ee gargaarsaaf akka isa biratti argamu dub- bachuudhaan akka inni cimuu fi jabaatu jajjabeesse ture. Bartuun amanamaan kun hidhamuu haaressaa kanaa dhaga'ee waadaa isaa raawwachuuf battalumatti qophaa'e. Waraqaa ittiin nageenyaan dar- ban malee imaltuu tokkoo wajjin gara Konstaansi adeeme. Achi yeroo ga'e Haasiin oolchuu akka hin dandeenyee fi balaaf akka of saaxile hubate. Innis magaala keessaa baqatee ba'e, garuu utuu gara manaa adeemuu karaatti qabamee eegumsa gurmuu loltootaa jalatti fuuncaadhaan hidhamee deebisanii fidan. Yeroo jalqabaaf mana mareetti dhi'aatee waan ittiin himatameef deebii kennuu yeroo yaale waca "gara ibiddaatti darbadhaa haa gubamuu! Gara ibid- daatti darbadhaa! Kan jedhu isatti fidee ture. —Bonnechose, vol. 1, p. 234. Kana booda mana hidhaa dukkanaa bakka dhiphina guddaa itti dhiphatee fi daabboo fi bishaan qofaan sooramutti funcaadhaan hidhamee darbatame.

Ji'oota muraasa booda hidhaan gara jabinaa inni keessa jiru jireenya Jeeromiin balaa irraan kan ga'u dhukkuba itti fide. Diinonni isaa nu harkaa ba'a jedhanii sodaatanii dhiphina isaa salphisaniif, innis hidhaa sana keessa waggaa tokkoof ture. Duuti Haas bu'aa phaaphaasonni abdatan isaaniif hin fidne. Waraqaan ittiin nageen- yaan darban isaaf kenname kabajamuu dhiisuun isaa bubbee aarii sochoosee ture. Kanaaf kana qabbaneessuuf jecha Jeeromiin qooda gubuu yoo danda'ame gara amantii isaa gansiisuutti dhiibuuf manni maree murteeffate. Innis yaa'ii duratti dhi'aatee yaada isaa gedderachuu yookiin ibiddaan gubatee du'uu keessaa tokko akka filatuuf carraan isaaf kenname. Dhiphina cimaa inni yeroo jalqa- baa mana hidhaa keessatti argee wajjin yeroo wal bira qabamu duuti akka ayyaanaatti ilaalama. Amma garuu dhukkubaan, gidiraa mana hidhaa fi ijaajjiitti hidhamee dhiphifamuudhaan kan dadha- bee fi michoota isaa irraa adda ba'uu fi du'a Haasiin abdii kan

kutate Jeerom jabinni isaa hundumtuu dhumee mana mareef bit- amuutti walii gale. Amantii kaatolikii deggeruu fi "dhugaa qulqul- luu" isaan barsiisan irraa kan hafe mana mareetiin balaaleffatamuu barsiisa Wikilifii fi Haasiin akka gochaa sirriitti fudhachuuf waadaa seene. —Ibid, vol. 2, p. 141.

Tarkaanfii kanaan Jeerom sagalee sammuu isaa keessaa callisii- suu fi murtii isatti dhufe jalaa ooluuf dhama'e. Garuu mana hidhaa qofaa keessa jiru keessa taa'ee waan godhe ifatti ilaale. Jabinaa fi amanamummaa Haasiin in yaade, fallaa kanaan immoo dhugaa ganuu ofii isaatti gadi fageenyaan yaade. Isa tajaajiluuf waadaa seenee turee fi isa isaaf jedhee du'a fannoo obse Gooftaa waaqaa yaadate. Ganuu isaan fuula dura dhiphina isaa hunda keessatti wabii jaalala Waaqayyootiin jajjabina argatee ture. Amma garuu gaabbii fi shakkiin lubbuu isaa dhiphise. Roomaa wajjin nagaatti jiraachuu utuu hin danda'in fuula dura ganuu kan biraan amma illee raaw- watamuu akka qabu in beeke. Karaan inni adeemuuf itti seenee jiru gantummaa guutuudhaan xumuramuu kan danda'uudha. Dhiphina yeroo gabaabaa keessaa ooluuf jecha Gooftaa isaa ganuu akka hin qabne murteeffate.

Utuu hin turin ammas mana maree duratti dhi'eeffame. Harka kennuun isaa abbootii murtii hin quubsine. Dheebuun dhiigaa isaanii du'a Haasiin dheebuu ba'uu kan jalqaban diina haaraa ajjees- suuf iyya dhageessisan. Jeerom jireenya isaa oolfachuu kan danda'u qusannaa malee dhugaa dabarsee kennuu qofaadhaani. Inni garuu amantii isaa jabeessee wareegama obboolessa isaa hordofuudhaan gara ibiddaa dhaquuf murteeffate.

Amantii isaa ganuu isa jalqabaa mormuudhaan akka nama du'eessatti carraan faccisaa akka isaaf kennamuuf gaafate. Luboonni bu'aa sagalee isaatii sodaatanii dhugaa ittiin himatame amanuu yookiin ganuu (waakkachuu) qofa akka dubbatu jabbees- sanii yaadachiisan. Jeerom gara jabinaa fi haqa maleessummaa akkasii irratti mormii dhageesise. "Guyyoota dhibba sadii fi afur- tamaaf mana hidhaa sodaachisaa, kosii gidduutti, waan jibbisiisaa, kan ajaa'uu fi waan tokko hin qabne keessatti anatti cuftaniittu; kana booda immoo isa keessaa na baaftanii diina keessan isa araarri hin taaneef irraa dhaga'uuf immoo gurra keessan naaf ergi- suu hin barbaanne…. Dhuguma namoota ogeeyyii fi ifa biyya lafaa yoo taatan haqa irratti cubbuu akka hin hojjenneef of eeggadha. Ana yoo ta'e dadhabaa fi du'eessa; barbaachisummaan jireenya kootis muraasa. Murtii haqa hin qabne akka hin kennineef yeroon isinitti dubbadhu waa'ee kootiif jedhee utuu hin taane irra caalaa waa'ee keessaniifi." —Ibid., vol. 2, pp. 146, 147.

Gaaffiin isaa xumuratti deebii argatee ture. Faallaa dhugaa fi waan Gooftaa isaaf hin taane akka hin dubbanneef Hafuurri Qulqulluun yaadaa fi jechoota isaa akka to'atuuf Jeerom bakka abbootiin seeraa jiranitti jilbeenfatee kadhate. Guyyaa sana abdiin Waaqayyo bar- toota warra jalqabaaf kennee ture isaaf in raawwate: "Isaanitti warra saba Waaqayyoo hin ta'inittis dhugaa ba'uudhaaf, anaaf jettanii fuula warra biyya bulchanii fi fuula moototaatti in geeffamtu. Yommuu dabarsanii isin kennan immoo akka itti dubbattan yookiis maal akka

jettan hin yaadda'inaa; wanti isin dubbachuuf jirtan yeroo sanatti isiniifin kennama. Hafuura abbaa keessaniitu isin keessaa dubbata malee, isintu dubbata miti." Maat.10:18-20.

Jechoonni Jeerom diinota isaa biratti illee dinqifannaa fi ajaa'ib- siifannaa uume. Waggaa tokko guutuu arguu fi dubbisuu irraa daangeffamee rakkina qaamaa guddaa fi dhiphina sammuutiin rakk- achaa argaa mana hidhaa keessatti itti cufamee ture. Haa ta'u malee akka waan jeequmsa malee dubbisuuf carraa argateetti falmiin isaa baay'ee ifaa fi humna qabeessa ta'ee dhi'aate. Inni seenaa namoota qulquloota warra abbootii seeraa haqa hin qabneen murtiin jal'aan itti murtaa'e dhageeffatoota isaatiif caqase. Dhaloota hundumaa kees- satti warri saba yeroo isaanii ol kaasuu barbaadan ceepha'amuu fi ari'atamuun isaan irra ga'aa tureera, yeroo booda garuu kabaji akka isaaniif malu mul'ifameera. Kiristos mataan isaa mana murtii haqa hin qabne duratti dhi'aatee akka yakkamaatti murtii fudhatee ture.

Jeerom yeroo amantii isaa ganee ture sana murtiin Haasitti ken- namee ture haqa akka ta'e amanee ture, amma garuu akka qalbii jijjiirate dubbachuudhaan qajeelummaa fi qullaa'ummaa kitimamaa (wareegamaa) Sanaa dhugaa ba'e. Innis akkas jedhe, "Ani mucummaa isaatii kaaseen isa beeka. Inni baay'ee nama gaarii, qajeelaa fi qulqulluudha. Qajeelaa yoo ta'e illee garuu itti faradame…. Anis du'uuf qopha'aadha. Dhiphina isa diinotaa fi dhuga baatota sobaa warra guyyaa tokko Waaqa dhugaa isa wanti tokko isa gowwomsuu hin dandeenye duratti waliin dha'aa isaaniif deebii kennuuf jiraniin qophaa'e irraa duubatti hin deebi'u." —Bonnechose, vol. 2, p. 151.

Jeerom isa si'a tokko dhugaa ganee (waakkatee) ture sanaaf mataa isaa ceepha'uudhaan itti fufee akkas jedhe: "Cubbuun mucummaa kootii jalqabee hojjedhe hunda keessaa isa ani bakka balaa qabu sanatti Wikilifii fi barsiisaa fi michuu koo Joon Haas isa kitimamaa qulqulluu sana irratti murtii kenname sirrii ta'uu isaa mirkaneesse caalaa sammuu kootti kan ulfaatuu fi garaa koo kan gaddisiisu hin jiru. Eeyyee! Isa ani du'a sodaachuudhaan barsiisa isaanitti murteesse onnee koo irraa cubbuu koo himadha, qaani- idhaanan dubbadhas. Kanaaf, cubbuu koo, addumaan immoo isa hunda irra caalu kana, Waaqayyo inni jabaan akka naaf dhiisu nan kadhadha." Gara warra murtii isatti kennanii ilaaluudhaan utuu hin socho'in akkas jedhe, "Wikilifii fi Joon Haasitti kan isin murteessitan sababa isaan barsiisa waldaa raasaniif utuu hin taane, sababa isaan leeyyoo lubootaa – oftuulummaa isaanii, of jajuu isaanii fi hammina phaaphaasotaa fi lubootaa irratti ceephoo dubbataniifi. Anis waan isaan mirkaneessanii fi soba ta'uu hin dandeenye nan yaada, akka isaanittis nan dubbadha,"

Sagaleen isaa gidduutti gargar cite. Phaaphaasonni aariidhaan guutamanii "si'achi raga dabalataa maal barbaachisa? Gantuu boqu jabeessa ija keenyaan argineerra" jedhanii iyyan. Jeerom dheekkamsa sanaan utuu hin socho'in akkas jedhe: Maaliidha? Du'a waanan sodaadhu isinitti fakkaataa? Waggaa tokko guutuu mana hidhaa sodaachisaa, du'a caalaa nama dhiphisu keessa na tursitaniittu. Isin gar jabina warri Turkii Yihudootaa yookiin Ormoota irratti hojjetan irra kan caalu ana irratti hojjettan. Foonni koos jiraaatti ana irratti tortoreera jechuun in danda'ama, haa ta'u malee nama onnee fi hafuuraan dhukkubsate ta'uu

koof komee hin dhageesifneen ture. Garuu hammeenya jabaa kiristiyaana tokko irratti geggeeffameef dinqifannaa koo ibsuu hin danda'u." -- Ibid., vol. 2, pp. 151-153.

Bubbeen aarii ammas ka'ee akka Jeerom mana hidhaatti dar- batamu godhe. Haa ta'u malee sagaleen dubbii isaa onnee isaaniitti kan qabatee fi lubbuu isaa oolchuu kan barbaadan yaa'ii sana keessa namoonni muraasi turaniiru. Aanga'oonni waldaa dhaqanii isa ilaaluudhaan mana mareetiif akka bitamuuf isa kadhatanii turan. Mormii Roomaa irraa qabu yoo dhiisee abdiin ifaa ta'e fuula isaa dura akka jiru bifa badhaasaatiin fuula isaa duratti dhi'eessan. Garuu akkuma Gooftaa isaa isa ulfina lafaatiif hin bitamnee Jeeromis utuu hin socho'in dhaabatee hafe.

"Dogoggora keessa jiraachuu koo Caafata Qulqulla'aatiin anaaf mirkaneessaa, anis nan ganaa (nan waakkadha)" isaaniin jedhe.

Warra isa qoratan keessaa tokko "wanti hundumtuu caaffata Qulqulla'aatiin murta'aa?" jedhee gaafate. Yoo waldaan hiikte malee eenyutu isa hubachuu danda'a?"

"Aadaan namootaa dhimma amantii irratti wangeela fayyisaa keenyaa caalaa gatii qaba jechuudhaa?" jedhee deebise Jeerom. Phaawulos namoota isaaniif barreesseen 'Macaafota qoraa' jedhe malee aadaa namootaa dhageefadha isaaniin hin jenne."

"Gantuu!" kan jedhu ture deebiin isaa. "Yeroo dheeraa hamma- naa si kadhachuu koof nan gaabba. Ati Seexanan hafuufamuu kee nan arga." —Wylie, b. 3, ch. 10.

Utuu hin turin murtoon badiisaa isa irratti darbe. Innis bakka Haas lubbuu isaa kennetti geeffame. Karaa irra yeroo adeemus ni faarfata ture, fuulli isaas gammachuu fi nagaadhaan kan ife ture. Ija isaas Kiristos irra kaa'e ture, duutis isa hin sodaachifne ture. Inni ajj- eechaa isaa raawwatu ibidda qabsiisuuf dhufee dugda isaa duuba yeroo dhaabate wareegamaan (kitimamaan) kun akkas jedhe, "ija jabaadhuutii karaa fuula duraa kottu; ibiddichas fuula koo duratti qabsiisi. Utuun nan sodaadha ta'ee asitti hin argamun ture."

Bobaan ibiddaa naannoo isaatti yeroo qabsiifame sagaleen isaa inni xumuraa kadhannaa ture. "Gooftaa, Abbaa Hundaa dandees- suu," naaf oo'ii, cubbuu koos anaaf dhiisi; ani yeroo hunda dhugaa kee akkan jalladhu beekta waan ta'eef" jedhee iyye. —Bonnechose, vol. 2, p. 168. Sagaleen isaa in callise, hidhiin isaa garuu kadhan- naadhaan socho'uu itti fufe. Ibiddichi hojii isaa erga xumuree booda, daaraan wareegamaa Sanaa biyyoo irratti harca'e wajjin duguuga- mee akkuma kan Haasiin bishaan Raahinitti darbatame.

Amanamoonni warri ifa Waaqayyoo baatan akkasitti dhuman. Garuu ifti dhugaa isaan lallaban – ifti fakkeenya gootummaa isaan argisiisanii dhaamuu hin dandeenye. Inni namoonni bari'uu lafaa addunyaaf dhufaa jiru daangessuuf yaalan aduun akka hin ifneef ol dhowwuuf yaaluu fakkaata.

Ajjeefamuun Haas Boheemiyaa keessatti ibidda aarii fi jib- baa qabsiisee ture. Inni haxxummaa lubootaa fi gantummaa moo- totaatiin harka diinotaa keessatti akka kufe

guutummaa sabaatti dhaga'amee ture. Inni barsiisaa dhugaa isa amanamaa akka ta'e dub- batamuudhaan manni maree du'a itti murteesse yakka ajjeechaatiin akka himatamu ta'eera. Barsiisni isaa amma yeroo duraa caalaa xiyy- eeffannoo guddaa argate. Barreeffamoonni Wikiliif labsii phaaphaa- siitiin akka gubamuuf murtoon darbee ture. Garuu badiisa keessaa kan baraaraman bakka dhokfamanii turanii fidamanii Macaafa Qulqulluu wajjin yookiin kutaa isaa keessaa kan namoonni argachuu danda'anii wajjin wal bira qabamee qoratame; baay'onnis akkasitti amantii haara'umsaa fudhatan.

Warri Haasiin ajjeesan kaayyoon isaa injifachuu isaa callisanii ilaaluu hin dandeenye. Phaaphaasii fi mootichi sochii kana dhabamsi- isuuf walii galan, loltoonni Sigzimuundi gara Boheemiyaatti socho'an. Garuu oolchaan tokko ka'ee ture. Ziskaa inni lolli sun banamee utuu hin turin iji isaa lamaan jaamee ture sun, inni ancibraalota bara Sanaa keessaa dandeettii guddaa qabu geggeessaa warra Boheemiyaa ta'ee ture. Gargaarsa Waaqayyoo amanachuu fi qajee- lemmaa kaayyoo isaanii hubachuudhaan sabni lola jabaa isaanitti dhufe dura dhaabbachuuf ka'e. Mootichi ammaa amma irra dedee- bi'ee loltoota haaraa ergee Boheemiyaa yoo weerare illee bu'aan isaa leeyyoodhaan deebi'uu ta'e. Hordoftoonni Haas sodaa du'aan ol ta'anii argaman, isaan dura dhabbachuu kan danda'us hin turre. Lolli sun jalqabamee yeroo muraasa booda Ziskaan inni jagni sun in du'e. Bakki isaa garuu Pirokopi'uus isa goota akka isaatii fi ancibi- traala dandeettii qabu, akkasumas haala tokko tokko keessatti geg- geessummadhaan isa irra kan caaluun bakka bu'e.

Diinonni Boheemiyaa loltuun isaanii inni jaamaan akka du'e baranii waan duraan dhabanii turan deebisanii argachuuf carraa akka qabanitti ilaalan. Phaaphaasiin amma warra Boheemiyaa irratti lola fannoo (crusade) labse, humni guddaanis Boheemiyaatti duule, garuu in injifatame. Ammas lola fannoo (crusade) kan biraatu lab- same. Biyyoota Awuroophaa phaaphaasiin bulchu hundumaa kees- satti namni, horii fi meeshaan lolaa hundumtuu walitti qabamuu jalqabe. Gantoota hordoftoota Haas irratti xumuratti dhumiisi akka ta'u mirkaneeffachuudhaan hedduun gara phaaphaasii goran. Waraana isaanii duubatti deebisuuf sabni hiriiree ture. Loltoonni garee lamaan hanga bishaanni tokko gidduu isaanii goree gargar isaan baasutti walii isaaniitti dhi'aatanii turan. "Loltoonni fannoo sun humnaan guddaa isaan irra caalu turan, garuu qooda bishaan ce'anii hordoftoota Haas warra loluuf dhufan loluutti dhi'aatan, callisanii dhaabbachuudhaan loltoota sana ilaalu turan." —Wylie, b. 3, ch. 17.

Kana booda naasuun dhokataan macca loltuu sanatti dhufe. Loltuun jabaan sun rukkuttaa tokko malee cabee humna hin argamneen diig- amee tamsa'e. Lakkoobsi hedduun loltoota garee Haas warra isaan ari'aniin qalaman, boojuun guddaanis harka injifattootaa keessa gale. Kanaaf lolli sun qooda isaan hiyyoomsu warra Boheemiyaa in badhaase.

Waggoota muraasa booda ammas lolli fannoo kan biraan phaaphaasii haaraatiin labsamee ture. Akkuma yeroo jalqabaa biyyoota Awuroophaa phaaphaasiidhaan bulan hunda keessaa nam- nii fi qabeenyi walitti qabamee ture. Gochaa gadhee kanatti kan hir- maataniif

wanti godhamu waan guddaa ture. Yakka ulfaataa tokkoon tokkoon loltuun fannoo raawwateef dhiifamni guutummaatti akka

kennamu abdachiifame. Lola sana keessatti kan du'an hundumtuu waaqa irratti badhaasa isaanii akka fudhatan, warri jiraatti hafan immoo ulfinaa fi badhaadhummaa dirree lolaa sana akka argatantu abdachii- fame. Ammas loltuun danuun walitti qabamee daangaa ce'uudhaan Boheemiyaa seene. Humni waraana hordoftoota Haas duubatti dee- bi'uudhaan akka weerartoonni sun biyyicha keessa baay'inaan seenan godhee, gara injifatamuu duraan tureetti isaan geessan. Xumuratti lol- toonni Prokupi'uusiin geggeeffamu isaan dura dhaabbate, gara diina isaatti garagalee lole. Loltoonni fannoo amma dogoggora isaanii hubatanii iddoo buufata isaanii turuudhaan haleellaa isaan irra ga'uu eeggachuu jalqaban. Hordoftoonni Haas ijaan utuu hin argamin dhi'aa- chuun isaanii qofti yeroo dhaga'ame loltoota fannoo naasuun qabate. Angafoonni, ancibiraalonnii fi loltoonni gaachana isaanii gatanii kallat- tii hundumaan baqatan. Bakka bu'aan phaaphaasii inni loltoota sana geggeessu loltoota na'anii fi faca'an walitti qabuuf akkasumaan dha- ma'e. Dhamaasuu guddaa yoo godhe illee inni mataan isaa bubbee baqannaatiin fudhatamuu danda'eera. Baqannaan sun erga xumura- mee booda boojuun guddaan ammas harka injifattootaa keessa gale.

Akkasitti macci gootota, namoonni lolaa, warri lolaaf leenji'anii fi hidhatanii Awuroophaa keessaa biyyaa aangoo guddaa qabd- uun ergaman biyya xiqqoo fi dadhabduu duratti rukutamanii baqa- tan. Kun mul'achuu humna waaqaa ture. Wereertoonni kun humna uumamaan oliitiin rukutamanii mo'aman. Inni loltoota Fara'ooniin galaana diimaa keessatti fixe, inni karaa Giidewoonii fi karaa loltoota isaa warra dhibba sadiitiin loltoota Midiyaaniin lole, inni loltoota Asor warra of tuultota halka tokkotti gadi qabe ammas humna cinqursitootaa busheessuuf harka Isaa diriirseera. Kunoo, isaan sun naasuu guddaadhaan, naasuu takkaa ta'ee hin beekneenis in liqim- famu; in bittimse, ati akka isaan yeellaasifaman in goota." Faar. 53:5.

Geggeesitoonni phaaphaasii isa humnaan mo'achuu dadhabanii abdii kutatan hariiroo uumuudhaan argachuu barbaadan. Yaada araaraa tokkotu dhi'aate, innis warra Boheemiyaatiif biliisummaa sammuu kennuu yommuu ta'u, dhugaan isaa aangoo Roomaa jala isaan galchuufi. Warri Boheemiyaa Roomaa wajjin nagaa buusuuf qabxii afur haal duree godhanii dhi'eessan. Innis biliisummaa lallab- bii wangeelaa, yeroo kennaa irbaata qulqulluu guutummaan waldaa mirga daabboo fi wayinii irraa hirmaatu argachuu, Waaqayyoon waaqessuun afaan dhalootaatiin akka geggeeffamuu fi luboonni aangoo fi waajjira biyya lafaa keessaa akka baafamanii fi yakka irratti luboonnis akkuma miseensotaa dhaddacha lafaatti murtiif akka fudhataniif gaafatan. Xumuratti aanga'oonni phaaphaasii "kee- wwati hordoftoota Haas fudhatama argachuu akka qabu walii galan, garuu mirgi ibsuu keewwata Sanaa, qabxii ijoo ta'e irratti murtii kennuun kan mana maree Sanaa ta'uu qaba – jecha biraatiin kan phaaphaasii fi kan mootii jechuudha." —Wylie, b. 3, ch. 18.

Bu'uura kana irratti walii galtee uumamuudhaan Roomaan isa lolaan arga- chuu dadhabde dhoksaa fi gowwomsaadhaan argatte. Akkuma isa Macaafa Qulqulluu irratti goote keewwata warra hordoftoota Haasitti hiikkaa dogoggoraa kennuudhaan kaayyoo mataa ishee wajjin akka walii galu goote.

Boheemiyaa keessaa garri caalaan kun birmaddummaa isaanii dabarsanii kennuu akka ta'e hubachuudhaan karoora kanatti walii galuu didan. Isaan gidduutti lolaa fi dhiigaa dhangala'uu guddaatti kan geessu wal dhabdee fi gargar ba'uutu uumame. Lola kana keessatti Prokopi'uus inni beekaman in kufe, biliisummaan Boheemiyaas in bade.

Sigzimuundi inni Haasii fi Jeeromiin gane sun mootii Boheemiyaa ta'e, mirga Boheemiyaa eegsisuuf yoo waadaa seene illee sirna phaaphaasii hundeessuu itti fufe. Garuu Roomaadhaaf bitamuu isaatiin bu'aa hin arganne. Waggoota digdamaaf jireenyi isaa dad- habbii fi muddamaan kan guute ture. Waraana dheeraa bu'aa hin qabneen loltoonni isaa dhumanii qabeenyi isaas duguugamee ture. Waggaa tokko erga bulchee booda mootummaa isaa qarqara lola wali- inii keessatti gatee, dhaloota dhufu maqaa gadhee dhaalchisee du'e.

Gooliin, lollii fi dhiigaa dhangala'uun in babal'ate. Ammas lol- toonni biyya alaa Boheemiyaa weeraran, lolli walii isaanis mootum- maa sana raase. Warri wangeelaaf amanamanii dhaabbatan hamma dhiigaa dhangala'uutti ari'ataman.

Warri amantii durii deggeran akkuma obboloota isaanii dar- banii maqaa "obbolotaa gamtooman" jedhuun of moggaasanii wal- daa addaa dhaabaan. Gochaan kun gita hundumaa irraa abaarsa isaan irratti roobse. Haa ta'u malee ciminni isaanii kan hin sochoone ture. Mukeetii fi holqa keessa dhokachuuf yoo dirqaman illee sagalee Waaqayyoo qorachuu fi walii wajjin waaqessuuf walitti qabamaa turan.

Karaa ergamoota dhoksaadhaan biyyoota garagaraatti ergamanii "lallabdoonni dhugaa nama irraa adda ba'an muraasi magaalaa kana keessa, muraasi immoo magaalaa sana keessa akkuma isaanii ari'at- amaa akka jiranii fi tulloota Alpis keessa immoo bu'uura Macaafa Qulqulluu irratti kan hundooftuu fi manca'iinsa waaqa tolfamaa Roomaa kan mormitu waldaan durii tokko akka jirtu hubatan."— Wylie, b. 3, ch. 19. Oduun kunis gammachuudhaan fudhatame, kiristiyaanota warra waldensotaa wajjinis ergaa waliif dabarsuun jalqabamee ture.

Warri Boheemiyaa wangeelatti jabaatanii dhaabbachuudhaan halkan ari'annaa sana keessa akka nama bari'uu lafaa eeggatuu ija isaanii gara giraabaatti (horizon) deebisanii eeggachaa turan. "Carraan isaanii guyyoota gadhee irra bu'ee ture; haa ta'u malee jecha isa utuu lafti hin bar'iin jaarraa tokko in fudhata jedhee dursee Haas dubba- tee fi Jeeromis irra deebi'ee jedhe sana yaadataniiru. Jechoonni kun warra Taaboriif (warra hordoftoota Haasiif) akka sagalee isa Yoseef qomoo isaa warra mana gabrummaa jiraniin "Ani du'uufan jedha; Waaqayyo garuu isin in yaadata, biyya kana keessaa isin in baasa" jedhee dubbateeti. —Ibid., b. 3, ch. 19. Yoo suuta ta'e illee waldaan obbolootaa dabalaa akka adeeme Cufamuun jaarraa

kudha shannaf- faa dhugaa ba'eera. Miidhamuu irraa fagoo yoo ta'uudhaa baatan illee garuu boqonnaa muraasa argataniiru. Jalqaba jaarraa kudha ja'aaffaa keessa biyya Boheemiyaa fi Moraaviyaa keessa waldaan isaanii lakkoobsaan dhibba lama ga'ee ture." —Ezra Hall Gillett, Life and Times of John Huss, vol. 2, p. 570. "Hafaan sabaa billaa fi ibidda balleessu duraa ba'anii ooluudhaan bari'uu lafaa isa Haas dursee dubbatee ture arguu danda'uun isaanii waan gaariidha." —Wylie, b. 3, ch. 19.

Boqonnaa 7 – Addaan Bahuu

Waldaa dukkannaa'ummaa phaaphaasii jalaa gara ifa amantii qulqulluutti geggeessuuf warra waamaman keessaa Luuter bakka olaanaa qabatee jira. Jabina, hinnaaffaa kan qabuu fi mataa isaa dabrsee kan kenne, sodaa Waaqayyoo malee sodaa kan bi- raa kan hin beekne, Macaafa Qulqulluu malee bu'uura amantii biraa kan hin fudhanne Luuter nama yeroo isaatii ture. Karaa isaa Waaqayyo haara'umsa waldaa fi dhugaa addunyaaf ibsuuf hojii guddaa hojjete.

Akkuma labsitoota wangeelaa warra jalqabaa, Luuteris hiyyuma keessaatti dhalate. Umurii isaa gara jalqabaa gad-deebi'aa kan ta'e mana qotee bulaa biyya Jarman tokko keessa ture. Abbaan isaa albuuda baasuudhaan qarshii guyyaatti argatu barnoota mucaa isaa irra oolche. Inni akka inni abbaa seeraa ta'uuf yaade; Waaqayyo garuu mana qulqullummaa guddaa isa baroota keessatti suuta suuta ol jed- huuf ijaartuu akka ta'uuf karoorse. Hiyyumni, dhabiisi fi tarkaanfiin cimaan mana barumsaa ogummaan barabaraa (Waaqayyo) Luuteriin ergama barbaachisaaf keessatti qopheesse ture.

Abbaan Luuter nama sammuu cimaa fi dammaqaa qabuu fi humna amalaa guddaa kan qabu, amanamaa, kutataa fi nama iftoominaa ture. Bu'aa inni argamsiisu maal illee yoo ta'e waan hojj- etu irratti amantii inni qabu dhugaadha. Yaadni isaa inni sirriin akka inni sirna moloksee ija shakkiitiin ilaalu godheera. Yeroo Luuter fedha isaa malee gadaamii seene inni guddaa gaddee ture. Mucaa isaatti utuu hin araaramin waggoota lama isa fudhate, Sana boodas ilaalchi isaa akkuma turetti jabaatee hafe.

Maatiin Luuter barumsaa fi leenjii ijoollee isaanii irratti of eeg- gannoo guddaa godhu. Isaan akka beekumsa Waaqayyoo baratanii fi amala kiristiyaanummaa shaakalaniif dhama'u. Mucichi maqaa Gooftaa akka yaadatuu fi guyyaa tokko dhugaa babal'isuu kees- satti deggersa akka godhuuf kadhannaa abbaan isaa kadhatu gurra ilma isaa keessa bu'ee ture. Maatiin kun guddina amilee fi sam- muu jireenyi isaanii isaaniif heyyamu hundumaa bira ga'uuf carraa jiru foyyeessuuf fedha qabu. Ijoollee isaanii jireenya bu'a qabees- saa fi soda Waaqaatti qopheessuuf obsaa fi murannoodhaan dha- ma'u. Jabina hafuuraa fi cimina amalaatti dabaluudhaan yeroo tokko tokko amala rakkisaa ta'e (ijoolleetti seera cimsuu) shaakalu. Haa ta'u malee haaressaan kun dhimma tokko tokko irratti maatiin isaa dogoggora qabaachuu isaanii yoo beeke illee, ijoollee isaanii seerra- chuu keessatti kan inni isaan ceepha'u irra caalaa kan inni isaaniif mirkaneesutu caala.

Luuter mana barumsaa umurii mucummaatti seene keessatti miidhaa fi gar jabinaan guuteen keessummeefame. Hiyyumni maatii isaatii guddaa ta'uu irraa kan ka'e manaa ba'ee gara magaalaa biraa dhaqee barachuu keessatti nyaata argachuuf jecha manaa gara manaatti adeemee faarfachuudhaan kadhataa ture. Yeroo baay'ees beelaan dhiphateera. Dukkanaa'ummaan, tolchatti amanuun inni bara sana keessaa jabaa ture akka inni sodaan guutamu godhee ture. Waaqayyoon akka abbaa gaarii isa waaqa irraatti qooda ilaalu akka

waaqa jabaa araara hin gooneetti, akka abbaa firdiitti, akka abbaa irree gar jabeessaatti ilaaluudhaan, dukkana fuula isaa duras yaadee dhiphachuudhaan halkan guutuu garaa gaddeen ciisa.

Haa ta'u malee Luuter abdii kutannaa guddaa fi baay'ee kana kees- saa gara ulaagaa ga'umsa sammuu fi haamilee lubbuu isaa booji'e bira ga'uuf murannoodhaan fuula duratti adeeme. Inni beekumsa dhee- bote; amalli sammuu isaa inni qajeelaan waa hojii irra oolchuu dan- da'u of argisiisaa fi fakkeessuu irra caalaa waan hundee jabaa qabuu fi bu'a qabeessa hawwuuti isa geesse.

Waggaa kudha saddeetitti Yunivarsitii Erfarti yeroo seene haalli isaa isa durii caalaa kan mijatee fi abdiin isaas kan ife ta'aa adeeme. Maatiin isaa horii qusachuu fi jabaatanii hojjechuuf dandeettii waan qabaniif deggersa barbaachisaa hundumaa isaaf godhaniiru.

Dhiibbaan michoota isaa warra afchaalaa abdii kutannaa leenjii isaa isa jalqabaa keessatti isa mudatee ture hamma tokko hir'isuufii dan- da'eera. Yaalii isaa hundumaa qorannaa barreesitoota gaggaarii irra oolchuudhaan yaada isaanii isa kabajamaa akka qabeenyaatti lak- kaawate, ogummaa ogeessotaas kan ofii isaatii godhate. Qajeelfama cimaa barsiisaa isa jalqabaa jala yeroo ture illee adda ta'uun isaa dursee abdachiifamee ture, sammuun isaas dhiibbaa gaariitiin dafee guddate. Dandeettiin yaadachuu isaatii, bal'inni yaada isaatii, humni yaaduu isaatii inni cimaa fi dhamaasuu isaa michoota isaa hundu- maa irra caalaa iddoo guddaa isa dhaabe. Sammuu isaa leenjisuun isaa hubannaa isaa bilcheesse, sochii sammuu isaatis in kakaase, mormii jireenya isaafis yaada qajeelaa qabaachuuf isa qopheesse.

Sodaan Waaqayyoo onnee Luuter keessa buufachuudhaan kaayyoo hin sochoone qabaachuuf isa dandeessise, akkasumas fuula Waaqayyoo duratti akka inni gad of deebisu isa godhe. Inni gar- gaarsa Waaqayyoo irratti hirkachuutti jabaa ture, guyyaa hundumaa kadhataan jalqabuu irraa kufee hin beeku. Onneen isaa utuu walir- raa hin kutin qajeelfamaa fi deggersa gaafatti. Innis yeroo baay'ee akkas jedhe, "akka gaariitti kadhachuun walakkaa qorannaa irra in wayya." —D'Aubigne, b. 2, ch. 2.

Luuter guyyaa tokko mana kitaabaatii utuu macaafa sakkata'uu Macaafa Qulqulluu afaan Laatiniin barreeffame argate. Kitaaba akka- sii takkaa argee hin beeku ture. Jiraachuu isaa illee hin beeku ture. Inni wangeellii fi xalayyaan ergamootaa gar tokkeen isaanii sirna waaqe- fannaa sabaa irratti utuu dubbifamanii dhaga'ee ture, kun immoo guutummaa Macaafa Qulqulluu akka ta'etti yaade. Amma yeroo jalqabaaf sagalee Waaqayyoo guutummaatti arge. Dinqifannaadhaan fuula macaafichaa isa qulqulluu garagalchee dubbise; yeroo sagalee jireenyaa ofii isaatii dubbifachuu jalqabe rukkuttaan onnee isaatii in dabalee. Sana booda akkas jedhe: "utuu Waaqayyo Macaafa akka- sii naaf kenne!" —Ibid., b. 2, ch. 2. Ergamoonni Waaqayyoo cina isaa turan, carrallaan ifaa teessoo Waaqayyoo irraa dhufe qabeenya dhugaa onnee isaaf ibse. Akka Waaqayyoon hin gaddisiifneef yeroo hunda sodaachuu jalqabe. Garuu cubbamaa ta'uun isaa yeroo kam irra caalaa isatti dhaga'ame.

Cubbuu irraa biliisa ba'uu fi Waaqayyo biratti nagaa arga- chuuf fedhiin inni qabu xumuratti gara gadaamii (bakka molok- soonni jiraatan) akka seenuu fi jireenya gadaamiif of kennuutti isa geesse. Achittis hojii ulfaataa nuffisiisaa akka hojjetuu fi manaa gara manaatti adeemee akka kadhatuuf dirqame. Inni yeroo sana umu- rii kabajii fi dinqifatamuun bara nama hawwisiisu keessa ture, hojiin gadaantummaa inni hojjechaa ture haamilee isaa cabsee ture; garuu sababa cubbuu isaaf barbaachisaa akka ta'e waan amaneef leeyyoo kana obsaan danda'e.

Hojii guyyaa irraa kan hafu yeroo kamiin illee, mataa isaas irriba dhowwachuudhaan, akkasumas yeroo xiqqoo nyaataaf bal- leessuuf illee utuu itti hin gammadin qorannaa irra oolcha ture. Waan hundumaa irra caalaa qorannaa sagalee Waaqayyootti gam- mada ture. Macaafa Qulqulluu keenyan gadaamitti hidhamee jiru argatee yeroo hunda achi adeemaa ture. Hubannaan inni cub- buu irratti qabu akkuma gadi fagaateen hojii mataa isaatiin nagaa fi araara argachuuf dhama'e. Cubbuu uumama isaa keessa jiru isa jireenyi moloksummaa ittii hiikuu hin dandeenye mo'achuuf jecha tsoomiidhaan, halkan guutuu kadhannaatti dammaquudhaan, akka- sumas mataa isaa dhiphisuudhaan guddaa dadhabe. Garaa qulqul- luu Waaqayyoon dura isa dhaabbachiisu argachuuf aarsaa kam irraa duubatti hin deebine. Booda turee akkas jedhe: "dhugaadhumatti ani moloksee cimaan ture, qajeelfama warra na abboomanii ham- man ibsuu danda'u gararaattan cimsee eegan ture. Molokseen hojii moloksummaatiin samii dhaaluu danda'u jira yoo ta'e dhugaadhu- matti ani mirga isa argachuu nan qaba… wanti kun yeroo dheer- aaf utuu itti fufee gadeebi'uun koo du'aan na ga'a ture." —Ibid., b. 2, ch. 3.

Naamusa cimaa kan irraa kan ka'e humna dhabee qaamni isaa walitti kottaa'ee dhibee irraa fayyuu hin dandeenye irra ga'e. Haa ta'u malee ba'aa kana hundumaan utuu dhama'uu lubbuun isaa boqonnaa hin arganne. Xumuratti qarqara abdii kutannaatti dhi'aate. Waan hundumaa kan dhabe yeroo isatti fakkaatetti Waaqayyo Luuteriif michuu fi gargaaraa kaase. Sita'upitizi namni amantii onnee Luuteriif sagalee Waaqayyoo bane. Gara mataa isaatii ilaaluu akka dhiisu, seera Waaqayyoo cabsuudhaan adaba daangaa hin qabnetu jira jedhee yaaduu akka dhiisuu fi gara Yesus isa fayyisaa isaa akka ilaalu itti hime. "Qooda cubbuu keetiif of dhiphisuu harka fayyisaa kee keessatti mataa kee gati. Qajeelummaa jireenya isaatti, araara du'a isaatiin argamettis Amani…. Ilma Waaqayyoo dhaga'i. Inni jaa- lala Waaqayyoo siif mirkaneessuuf jecha nama ta'e." —Ibid., b. 2, ch. 4. Ergamaan araaraa kun kana dubbate. Jechi isaas gadi fageenyaan sammuu Luuter qabate. Dogoggora baroota dheeraa wajjin wallaan- soo erga qabee booda dhugaa fudhachuu danda'e, lubbuun isaa ish- een dhiphattes nagaa argatte.

Luuter dibata lubummaa kan qabu ture, kanaaf Yunivarsitii Wittenbargi keessatti profeeserii ta'uuf gadaamii keessaa waamame. Achitti Macaafa Qulqulluu afaan jalqaba inni ittiin barreeffameen qorate. Macaafa Qulqulluu barsiisuu jalqabe; macaafni Faarfannaa, wangeelli arfanii fi xalayyoonni hubannaa saba dhaggeefachuu jaal- lataniif baname. Sita'upitizi michuu fi oggannaan isaa akka inni iddoo aarsaatti ol ba'ee sagalee Waaqayyoo

lallabuuf jajjabeesse. Luuter garuu bakka Kiristosiin bu'ee namootatti dubbachuuf ga'umsa akka hin qabne waan isatti dhaga'ameef in shakke. Gaaffii michuu isaa kanatti kan inni waliigale wallaansoo dheeraa booda ture. Dura iyyuu Macaafa Qulqulluutti cimaa waan tureef ayyaanni Waaqayyoo isa irra ture. Akkaataan dubbannaa isaa dhageeffattoota harkise, hum- nii fi iftoominni inni ittiin dhugaa dhi'eesse hubannaa isaanii aman- siise, miirri jabaan inni qabu onnee isaanii rukute.

Luuter amma illee waldaa phaaphaasiif mucaa dhugaadha, kan biraa ta'uufis yaada hin qabu ture. Gaarummaa Waaqayyoo irraa kan ka'e Roomaa daawwachuuf adeeme. Imala isaa miillaan jalqa- bee gadaamii keessa bulaa adeeme. Adeemsa isaa keessa qabeenya, ijaarsa dinqisiisaa fi meeshaa gati jabeessa gadaamii Ixaaliyaa keessa jiru tokko argee guddaa dinqifate. Moloksoonni galii guddaa argatan uffata gati jabeessa uffachaa, maaddii gatiin isaa mi'aa ta'e nyaachaa gamoo guddaa keessa jiraatu. Luuter haala kana miira komeetiin ilaalee of ganuu fi rakkoo ittiin mataa isaa miidhee turee wajjin wal bira qabee ilaale. Samuun isaas bita galee ture.

Gara dhumaatti magaalaa tulloota torba qabdu fageenyatti arge. Miira gadi fagootiin lafatti gugguufee "Qulqulluu Roomaa, Nagaan si gaafadha" jedhee sagade. —Ibid., b. 2, ch. 6. Inni magaalattii seenee waldoota daawwate, seenaa dinqisiisoo lubootaa fi moloksootaan irra deddeebi'amee dubbatamus in dhageefate, sirna barbaachisaa ta'es in raawwate. Wantoonni inni bakka hundatti arge dinqifannaa fi naasuudhaan isa guutan. Sadarkaa lubootaa hunda keessatti cub- buu arge. Inni qoosaa addaggee luboota irraa dhaga'e, yeroo sagadaa illee xura'ummaa ciiggasiisaa isaan rawwatan ilaalee naasuudhaan guutame. Yeroo moloksootaa fi lammiilee biyyichaatti makames manca'insaa fi horii gar malee qisaasessuu arge. Iddoo hunda keessa naanna'ee bakka qulqluuttti xuraa'ummaa arge. Kana ilaalchi- see akkas jedhee barreesse, "cubbuu fi gochaa salphinaa Raamaa keessatti raawwatamu eenyu illee yaaduu hin danda'u; kana aman- uuf arguu fi dhaga'uun dirqama. Si'ool jira taanaan Roomaan kan ijaaramte isa irrattiidha; isheen bowwaa gosi cubbuu hundi keessaa madduudha." —Ibid., b. 2, ch. 6.

Yeroo sana "gulantaa Pilaaxos" isa fayyisaan keenya dhaadda- cha Roomaa duraa yeroo ba'e irra adeemee gadi bu'e, isa dinqi- idhaan Yerusaalemii gara Roomaatti darbe irra jilbeenfiidhaan kan ol ba'an hundinuu dhiifama cubbuu akka argatan phaaphaasotaan abdachiifamaa ture. Guyyaa tokko Luuter of kennuudhaan gulan- taa kana irra ol ba'aa utuu jiruu akka tasaa sagaleen akka kak- kawwee akkas ittiin jedhe: "Namni amantiidhaan fuula Waaqayyoo duratti qajeelaa ta'e jireenya dhugaa in jiraata." Roomaa 1:17. Innis miilla isaatiin ka'ee dhaabbatee leeyyoo fi naasuudhaan ariifa- tee achii adeeme. Ergasii sagaleen Sun lubbuu isaa irratti humna dhabee hin beeku. Yeroo Sanaa jalqabee fayyinaaf hojii namaa amanachuun gowwummaa ta'uu isaa fi ayyaana Kiristositti utuu walirraa hin kutin amanuun barbaachisaa ta'uu isaa isa duraa caa- laa hubate. Iji isaas in baname, deebi'ees gowwomsaa phaaphaas- otaan hin cufamne. Fuula isaa Roomaa irraa yeroo deebise onnee isaas irraa

deeffate, yeroo Sanaa qabee hidhata waldaa phaaphaa- sii wajjin qabu hundumaa hamma kututti garaagarummaan guddataa adeeme.

Luuter Roomaadhaa erga deebi'ee booda Yunivarsiitii Wittenbaargitti qo'annoo amantiitiin digirii dokteerummaa fudhate. Amma isa yeroo kami irra caalaa Macaafa Qulqulluu isa jaallatu qorachuuf biliisummaa argate. Jechootaa fi barsiisa phaaphaasotaa utuu hin taane bara jireenya isaa guutuu sagalee Waaqayyoo of eeg- gannoodhaan qorachuu fi amanamummaadhaan lallabuuf kakuu gale. Kana booda inni moloksee yookiin profeesera qofa utuu hin taane labsituu Macaafa Qulqulluu heyyama qabuudha. Inni hoo- lota Waaqayyoo warra dhugaa beela'anii fi dheebotan eeguu fi sooruuf nama waamame ture. Inni kiristiyaanonni aangoo Macaafa Qulqulluu irra waan jiru malee barsiisa kan biraa akka hin fud- hanne cimsee dubbate. Jechoonni kun immoo aangoo phaaphaasii hundeedhaan rukute. Isaanis qajeelfama haara'umsaa of keessatti kan qabataniidha.

Luuter tiyooriin namaa sagalee Waaqayyoo irra caalee arga- muun isaa balaa inni qabu argera. Inni yaada barsiisota mana bar- umsaa isa gantummaa qabu soda malee balaaleffate, falaasamaa fi qo'annoo amantii yeroo dheeraaf namoota irratti dagaagee tures in morme. Qo'annoon akkasii gatii kan hin qabne qofa utuu hin taane miidhaa kan qabu ta'uu isaa balaaleffatee dubbachuudhaan sam- muu dhageeffattoota isaa falaasama falaasfotaa fi hayyuu qo'annoo amantii irraa gara dhugaa barabaraa raajotaa fi ergamootaan kenna- meetti deebisuu barbaade.

Ergaan inni saba danuu isa dhageeffachuu dharra'anitti dubbate baay'ee gati jabeessa ture. Barsiisi akkasii kanaan dura gurra namoota kanaatti dhaga'amee hin beeku ture. Oduun gammachiisaan waa'een jaalala fayyisaa, waa'een wabii dhiifama cubbuu fi nagaan karaa dhi- iga araarsuu isaa kennamu onnee isaanii gammachiisuudhaan abdii hin duune isaan keessatti haaresse. Wittenbaargitti daarii gar tokkoo hamma isa kaaniitti ifa isaa hamma xumura baraatti dabalaa kan adeemu ifti in qabsiifame.

Garuu iftii fi dukkanni walii hin galan. Dhugaa fi dogoggora gidduu wal dhabdee araara hin qabnetu jira. Isa tokko ol qabuu fi deggeruu jechuun isa kaan haleeluu fi garagalchuu jechuudha. Fayyisaan keenya akkas jedhee ture: "Ani billaa fiduufan dhufe malee, nagaa fiduudhaaf hin dhufne." Maat.10:34. Jalqabbii haar- effamaa waggoota muraasa booda Luuter akkas jedhe: "Waaqayyo na hin geggeessu, fuula duratti na dhiiba malee. Inni na baata. Ani gooftaa mataa kootii miti. Ani boqonnaatti jiraachuun barbaada; garuu jeequmsaa fi fincila gidduuttan darbatame." -- D'Aubigne, b. 5, ch. 2. Amma gara qarqara falmiitti dhiibamaa jira.

Waldaan Roomaa ayyaana Waaqayyoo daldala godhanii turan. Taa'umsi warra horii callaa gegeddaranii iddoo aarsaa ishee cina ka'amee ture, sagaleen warra bitanii fi gurguranii qilleensa keessa naanna'ee dhaga'ama ture. Mana sagadaa Qulqulluu Pheexrosiin Roomaa keessatti ijaaruuf buusii horii gaafatamaa jiruu horiin akka argamuuf dhiifamni cubbuu mul'inatti akka gurguramuuf Phaaphaasiidhaan ajajamee ture. Iddoon Waaqayyoon itti waaqes- san, manni qulqulummaa horii yakkaatiin ijaarame – hundeen isaas gatii jal'inaatiin

kaa'ame. Garuu tooftaan ulfina Roomaatiif qopheef- fame aangoo fi guddina ishee kan raasu ta'e. Diinota phaaphaasii kutatanii fi milkaa'an kan kaasee fi teessoo phaaphaasii kan raasee,

akkasumas gonfoo sadan mataa phaaphaasii irraa dhiibuutti lolli geesse kana ture. Gurgurtaa dhiifama cubbuu biyya Jarman kees- satti geggeessuuf kan kaa'ame namni Tetzel jedhamu hawaasaa fi seera Waaqayyoo irratti yakka hojjeteen itti murta'ee ture; haa ta'u malee yakka isaaf adabamuu jalaa ba'uudhaan projektii phaaphaasii isa ofittummaadhaan guute adeemsisuuf akka loltuu horiidhaan bitameetti qacarame. Innis saba doofaa, warra dafanii waa amananii fi tolchatti amanan gowwomsuuf soba adii fi himtee durii wal fakkaatu addaggummaa guddaadhaan irra deebi'ee dub- bate. Utuu sagalee Waaqayyoo keessa isaaniitii qabu ta'ee akkana hin gowwomfaman turan. Hawwii aangoo fi qabeenyaa geggeesi- toota ishee isa Macaafni qulqulluun isaan dura daangesse isaaniif deebisuudhaan to'annaa phaaphaasii jalatti isaan eeguuf jecha godhame." (See John C. L. Gieseler, A Compendium of Ecclesiastical History, per. 4, sec. 1, par. 5.)

Yeroo Tetzel magaalaa tokko seenu ergamaan tokko isa dura adeemee "ayyaanni Waaqayyoo fi kan abbaa isa qulqulluu balbala keessan dura jira" jedhee labsa. —D'Aubigne, b. 3, ch. 1. Yeroo kana akka waan Waaqayyo waaqa irraa gara isaaniitti gadi bu'eetti fak- keesituu maqaa Waaqayyoo arrabsu kana gammachuudhaan simatu. Akkasitti daldalli jibbisiisaan waldaa keessa dhaabbatee ture, Tetzelis iddoo aarsaatti ol ba'uudhaan gurgurtaan dhiifama cubbuu kennaa Waaqayyoo isa gati jabeessa akka ta'e ol kaasee dubbata. Namni horii isaatiin araara bitate kun ragaa dhiifama argachuu isaatii har- katti qabachuudhaan cubbuu fuula duratti hojjechuuf hawwuuf utuu qalbii jijjiirannaan isa hin barbaachisin dhiifamni ta'uufii in danda'a jedhee dubbate." —Ibid., b. 3, ch. 1.

Kanati dabaluudhaan gurgurtaan dhiifama cubbuu warra jiran qofa utuu hin taane warra du'anis fayy- isuuf akka humna qabu dhaggeeffattoota isaaf mirkaneesse; yeroo horiin sun qodaa itti horii funaanan keessa buutu lubbuun bakka ishee horiin kaffalame sun bakka du'a booda qalbii itti jijjiirratanii (purgatory) baatee gara samii adeemti." (See K. R. Hagenbach, History of the Reformation, vol. 1, p. 96.)

Yeroo Simoon Maagus horii kennee humna ergamoonni ittiin dinqii hojjetan bituu barbaade, Pheexros akkas jedhe: "Kennaan Waaqayyoo horiidhaan in bitama jettee waan yaaddeef, horiin kee sii wajjin haa badu!" H/Erg.8:20. Haa ta'u malee waamichi Tetzel kumaatama fedhii qaban biratti fudhatama argatee ture. Warqee fi meetiin gara gombisaatti yaa'e. Fayyinni horiidhaan bitamu, isa cubbuu mormuu fi mo'uuf qalbii jijjiirannaa, amantii fi dammaqa- nii dhama'uu gaafatu irra caalaa salphaatti fudhatama argateera.

Barumsi gurgurtaa dhiifama cubbuu namoota baratanii fi namoota amantii waldaa Roomaa keessa jiraniin mormamee ture, waan fak- keessaa yaada sammuu fi mul'ataan faallaa ta'e kanatti amantii kan hin qabne hedduu turan. Haa ta'u malee daldala hamminaa kana irratti sagalee isaa ol fuudhee dubbachuuf ija kan jabaate phaaphaa- siin tokko hin turre; sammuun namootaa garuu gara jeeqamuu fi tasgabbii dhabuutti dhufe. Fedhii kan qaban

baay'oonni Waaqayyo karaa meeshaa harka isaa keessaa qulqulummaa waldaa isaaf hin hojjetuu? jedhanii gaafatu turan.

Luuter amma illee phaaphaasota jala yoo jiraate illee nama qajeelaa waan tureef Waaqayyoon arrabsuu hojii warra dhiifama cubbuu daldalan kanaa sodaatee ture. Miseensi mana sagadaa isaa waraqaa ragaa dhiifama cubbuu bitatanii turan, isaan utuu hin turin gara paasterii isaanii dhufanii cubbuu isaanii hedduu himatan, hiikamuus kan isaan abdatan dhiifama cubbuu waan bitataniif malee sababa cubbuu isaaniitti gaabbanii fi haareffamuu hawwaniif miti.

Luuter hiikama isaaniif hin laatne, qalbii jijjiirratanii jireenyi isaanii hin haara'u yoo ta'e cubbuu isaaniitiin akka du'an isaan akeekka- chiise. Isaanis bita galummaa guddaadhaan gara Tetzelitti deebi'anii lubni isaan cubbuu isaanii itti himatan waraqaa ragaa isaanii harkaa fuudhuu akka dide komee dhi'eessan; muraasi isaanis ija jabinaan akka horiin isaanii isaaniif deebi'uuf gaafatan. Tetzelis aariidhaan guutame. Abaarsa sodaachisaa abaare. Bakka walitti qabama namoot- aatti ibiddi akka boba'u godhee "gantoota gurgurtaa dhifama cub- buu isa qulqulluu kan isaatii morman hundumaa gubuuf phaaphaasii biraa ajaja fudhachuu isaa dubbate." D'Aubigne, b. 3, ch. 4.

Amma Luuter falmituu dhugaa ta'ee ija jabinaan hojii isaatti seene. Akeekkachiisa kabajamaa fi murannoo qabuun iddoo aar- saa irraa sagalee isaa dhageesise. Inni amala cubbuu isa jibbisi- isaa saba fuula dura kaa'e, namnis hojii mataa isaatiin yakka isaa hir'isuu yookiin adaba jalaa ba'uu akka hin dandeenye isaan barsi- ise. Cubbamaa fayyisuu kan danda'u Waaqayyoon duratti qalbii jijji- irrachuu fi kiristoositti amantii qabaachuu malee wanti biraan akka hin jirre isaanitti dubbate. Ayyanni Kiristoos hin bitamu; inni ken- naa tolaati. Amantiidhaan gara fayyisaa fannifamee ilaaluu malee dhiifama cubbuu bituu akka isaan hin qabne saba gorse. Fayyina argachuuf jecha gadi of deebisuu fi mataa isaa dhiphisuudhaan akka- sumaan dhama'aa isa ture muuxannoo ofii isaatii isa dhukkubsaa wajjin wal bira qabuudhaan nagaa fi gammachuu kan inni argate gara ofii isaatii ilaaluu dhiisee Kiristoositti amanuudhaan akka ta'e dhageeffattoota isaaf mirkaneesse.

Yeroo Tetzel daldalaa fi fakkeessuu isaa isa hamaa itti fufe Luuter immoo haala bu'a qabeessa ta'een miidhaa kana mormuuf murteeffate. Kanaafis utuu hin turin haalli mijataan argame. Manni sagadaa Wittenbergi fakkii qulqullootaa guyyoota ayyaana wag- gaa amantootatti mul'ifaman hedduu qaba ture, warra guyyaa sana gara mana sagadaa sana dhaqanii cubbuu isaanii himatan hundu- maaf immoo dhiifamni cubbuu guutummaatti kennama. Haaluma kanaan guyyoota akkasii namoota hedduutu bakka sanatti argama. Guyyoota sana hundumaa irra kan caalu Ayyaanni Qulqulloota hun- dumaa dhi'aachaa jira ture. Guyyaa jal bultii ayyaanichaatti Luuter namoota hedduu waldaa dhaquutti jiranitti makamee barsiisa dhii- fama cubbuu bitachuu kan mormu waraqaa qabxii sagaltamii shan of keessaa qabu balbala mana sagadaa sanatti maxxanse. Qabxii kana irratti isaa wajjin falmuu

kan barbaadan yoo jiraatan guyyaa itti aanutti Yunivarsiitiitti argamee waliin dudubbachuuf fedha akka qabu labse.

Yaadni isaa xiyyeeffannoo nama hundumaa harkise. Barreeffamni isaa kallattii hundumaan irra deddeebi'amanii dubbifaman. Yuunivarsiitii fi magaalaa guutummaa keessatti naasuu guddaatu uumame. Waraqaa qorannoo (Thesis) isaa kanaan aangoo dhiifama cubbuu kennuu fi adaba isaa hambisuu phaaphaasii kamiif yookiin nama kamitti akka hin kennamin mul'ifamee ture. Tooftichi guutum- maan diraamaa nama hin amansiifne, tolchatti amanuu namootaatti taphachuudhaan horii ittiin sassaabbanii dha, innis meeshaa seexa- naa isa lubbuu warra fakkeessuu sabaatti amanan ittiin balleessani- idha. Akksaumas wangeelli Kiristoos waldaadhaaf qabeenya gati jabeessa akka ta'ee fi ayyanni Waaqayyoo inni isa keessatti mul'ate immoo warra qalbii jijjiirannaa fi amantiidhaan isa barbaadaniif tola akka kenname mul'ifamee ture.

Waraqaan qorannoo (Thesis) Luuter maree kakaase; haa ta'u malee akka hin fudhanneef namni ija jabaate hin turre. Gaaffiin inni kaase guyyoota muraasa keessatti Jarman guutummaatti tamsa'e, torban yartuu keessattis kiristiyaanota guutuummaa biratti dhaga'ame. Cubbuu jibbisiisaa waldaa keessatti dagaage arganii kan boo'an, guddina isaa daangessuuf garuu fala kan wallaalan hordoftoonni waldaa Roomaa warri amanamoon yaada Luuter dhi'eesse dubbisanii isa keessatti sagalee Waaqayyoo hubachuud- haan guddaa gammadan. Danbalii xuraa'ummaa Roomaa kees- saa ba'ee ariitiidhaan guddachaa jiru daangessuuf Gooftaan araara isaatiin harka isaa akka ol fuudhe isaanitti dhaga'ame. Aangoon oftu- ulaan inni murtii kennamu irratti mirga ol iyyannoo dhowwatu irratti daangaan waan godhameef mootonnii fi abboonni seeraa dhoksaatti gammachuu isaanii dhageesisan.

Garuu cubbuu kan jaallatanii fi tolchatti kan hidhaman baay'een isaanii gowwomsaan sodaa isaanii tasgabbeessu duguugamee baduu isaa yeroo argan in na'an. Luboonni warri yakka hojjechuuf heyyama kennuun hojii isaanii ture galiin isaanii balaa irra bu'uu isaa arganii aaran, gochaa fakkeessuu isaanii akkuma jirutti turfachuuf walitti qabama godhatan. Haaressaa kana hammeessitoota hadhaa'ootu quunname. Muraasi isaanii gochaa ariitii fi kaka'umsa miiraatiin isa himatan. Warri kaan immoo inni Waaqayyoon utuu hin qajeelfamin oftuulummaa fi ija jabinaan godhe jedhanii isa himatan. Innis akkas jedhee deebise, yaada oftuulummaa utuu hin qabaatinii fi lola kakaa- suudhaan utuu hin himatamin yaada haaraa namni dhi'eessu darbee darbee qofa akka jiru eenyutu beeka? … Kiristoosii fi kitimamtoonni (wareegamtoonni) hundinuu kan isaan ajjeefamaniif maaliif? Sababii isaan, hojii boonsaa ogummaa bara Sanaa kan mormu fakkaatu hojj- etaniif, akkasumas sababii isaan yaada durii fudhachuuf gad of dee- bisanii gorsa utuu hin gaafatin waan haaraa hojjetaniifi.

Ammas akkas jedhee dubbate: "wanti ani godhu hundumtuu kan godhamu yaada namaatiin utuu hin taane gorsa Waaqayyootiini. Hojichi kan Waaqayyoo yoo ta'e eenyutu isa dhaabuu danda'a? Yoo kan isaa miti ta'e immoo eennutu isa adeemsisa? Fedha kan koos, kan

isaaniis, kan keenyas miti; garuu yaa qulqulluu Abbaa, fedhiin kee inni waaqa irraa haa ta'u." Ibid., b. 3, ch. 6

Luuter hojii isaa kana jalqabuuf hafuura Waaqayyootiin yoo kakaafame illee hojii kana mormii malee hin geggeessine. Ceephoon diinota isaatii, kaayyoo isaa micciiranii dhi'eessuun isaanii fi ama- laa fi ka'umsa yaada garaa isaa karaa qajeelaa hin taanee fi haxx- ummaadhaan mul'isuun isaanii akka lolaa isa irra yaa'ee ture. Garuu isaan bu'aa malee hin hafne. Gaggeessitoonni sabaa warri kan wal- daa fi warri mana barumsaa keessa jiran haareffama deggeruuf gam- machuudhaan tokkummaa uumu jedhee amanatee ture. Sagaleen jajjabinaa warra sadarkaa olaanaa irra jiran biraa isaaf ergamee ture abdii fi gammachuudhaan isa guutee ture. Bari'uun guyyaa ifaa wal- daadhaaf dhufuu isaa akka argu abdatee ture.

Garuu jajjabinni gara ceephoo fi balaaleffannaatti jijjiirame. Gurguddoonni waldaa fi moo- tummaa baay'een isaanii waraqaa qorannoo Luuter dhugaa ta'uu isaa amananiiru. Haa ta'u malee dhugaa kana fudhachuun jijjii- rama guddaa akka fidu dafanii hubatan. Saba barsiisuu fi haares- suu jechuun aangoo Roomaa gadi qabuu, horii kumaatamaan gara gombisaatti ya'aa jiru dhaabuu fi gar malee horii bittimsuu fi qanani- idhaan jiraachuu phaaphaasotaa daangessuu jechuudha. Itti dabales, sabni akka uumama itti gaafatamummaa qabutti yaaduu fi gochuu akka danda'uuf, fayyina isaafis gara Kiristoos qofaa akka ilaaluuf bar- siisuu jechuun teessoo phaaphaasotaa garagalchuu fi aangoo isaanii balleessuu jechuudha. Sababa kanaaf ogummaa waaqa biraa isaaniif kenname fudhachuu didan, nama inni dhugaa isaan barsiisuuf erge mormuudhaanis Kiristosiin mormuuf wal ijaaran.

Luuter namni tokkichi qofaa isaa aangawoota lafaa warra humna qabootaan mormuu isaa yeroo ofii isaa ilaale in na'e. Yeroo tokko tokko fallaa aangoo waldaa dhaabbachuu isaa yeroo of ilaalu Waaqayyoon geggeeffamaa jiraachuu isa in shakka. Akkas jedhee barreessa, "gud- dummaa phaaphaasii isa guutummaan mootota lafaa fuula isaa duratti rom'aniin mormuuf ani eenyuudha? … waggoota lamaan kana onneen koo hammam akka dhiphate, abdi kutannaa attamii keessattis liqimfamee akkan ture namni tokko beekuu hin danda'u." —Ibid., b. 3, ch. 6. Garuu akka abdii kutatetti raawwatee hin dhiifamne. Deeggarsi namaa yeroo dhabame gara Waaqayyoo qofa ilaale, irree isa humna qabeessaatti nagaa guutuudhaan hirkachuu akka danda'us in bare.

Michuu haara'umsaa kan ta'e tokkoof wanti Luuter barreesse akkas jedha: "Qorannaa keenyaan yookiin dandeettii keenyaan hubannaa Macaafa Qulqulluu argachuu hin dandeenyu. Hojiin kee inni jalqabaa kadhannaadhaan eegaluudha. Araara isaa isa guddaa, hubannaa sagalee isaatii isa dhugaa akka siif kennuuf Gooftaa gaa- fadhu. "Hundumti isaanii Waaqayyo irraa kan baran in ta'u" jed- hee akkuma ofii isaatii dubbatee ture, barreessaa sagalee kanaa malee sagalee Waaqayyoo kan hiiku kan biraan hin jiru. Dhamaasuu ofii keetii, hubannaa ofii keetis in abdatin: Waaqayyoo fi dhiibbaa hafuura isaa qofaa amanadhu, sagalee nama muuxannoo qabuun siif barreeffame kana amani." --- Ibid., b. 3, ch. 7. Dhugaa yeroo kanaa isa kabajamaa nama kan biraan ga'uuf Waaqayyo akka isaan waame kan isaanitti

dhaga'amuuf as keessa barumsa barbaachisaatu jira. Dhugaan kun diinummaa Seexanaa fi kan warra mammaaksa inni qopheesse jaallatanii sochoosa. Humnoota hammeenyaa wajjin wal- laansoo qabuun jabina sammuu fi ogummaa namaa caalaa waan barbaadu kan biraa qaba.

Yeroo diinonni aadaa fi duudhaa fudhatanii ka'an yookiin yeroo isaan waa'ee aangoo phaaphaasii dubbatan Luuter Macaafa Qulqulluu fi Macaafa Qulqulluu qofaadhaan isaan quunname. Achi keessa falmii isaan deebii itti kennuu hin dandeenyetu jira; kana booda akkuma Yihudoonni dhiiga Kiristoosiin dhangalaa- suuf wacan, warri bifa waaqessuu fi tolchatti amanuudhaaf gar- boofamanis dhiiga isaa dhangalaasuuf wacan. Warra Roomaaf hinnaaffaa kan qabu tokko "inni gantuudha" jedhee iyye. "Gantuun hamaan akkasii yeroo tokkoof illee akka jiraatu heyyamuun waldaa ganuudha. Bakki inni itti aarfamu dafee haa ijaaramuufi!" —Ibid., b. 3, ch. 9. Luuter garuu kiyyoo aarii isaanii keessatti hin kufne. Waaqayyo hojii isatti kenne qaba, ergamoonni Samii isa eeguuf in dhufan. Haa ta'u malee ifa gati jabeessa Luuter harkaa kan fud- hatan baay'een dheekkamsa seexanaa jalatti kufan, dhugaadhaafis sodaa malee dhiphifamaanii ajjeefaman.

Barsiisni Luuter guutummaa Jarman keessatti qalbii namoota hubatoo hawwate. Lalabbaa fi barreeffama isaa irraa ifti maddu kumaatamaaf hubannaa kennee dadammaqse. Amantiin jiraataan bakka bifa waaqefannaa isa du'aa yeroo dheeraaf waldaa qabatee turee fudhate. Sabnis amantii tolchaa isa kan Roomaa irraa guyyaa gara guyyaatti amantii dhabaa dhufan. Keenyanni garaagarummaa iddoo gad dhiise. Sagaleen Waaqayyoo inni Luuter barumsa hundu- maa ittiin qoru akka billaa qara lama qabuutti baqaqsee gara onnee namootaatti seene. Bakka hundumaatti fedhii guddina hafuuratu dadammaqe. Bakka hundumaatti qajeelummaa beela'uu fi dhee- bochuu barootaaf argamee hin beeknetu mul'ate. Baroota dheer- aaf gara sirna namaa fi araarsaa lafa irraatti qajeelfamanii kan turan iji namootaa amma gaabbiidhaan gara amantii Kiristoos isa fannifameetti deebi'e.

Fedhiin bal'aan dadammaqfame kun sodaa aangawoota phaapha- asitti dabale. Luuter himata gantummaa isa irratti dhi'ateef deebii akka kennuuf Roomaatti waamame. Ajaji kun michoota isaa kees- satti naasuu uume. Magaalaa xurooftuu dhiiga kitimamtoota (waree-gamtoota) Yesusiin machooftee turte keessatti balaan attamii akka isatti dhufu gaarii godhanii beeku. Isaanis Roomaa dhaquu isaa mor- muudhaan qorannaan kun Jarman keessatti akka ta'uuf gaafatan.

Haala kana mijeessuun xumuratti bu'a qabeessa ta'e, bakka buu- tonni phaaphaasis dhimma kana akka dhaggeeffataniif ni kaa'aman. Ajaja phaaphaasii biraa qondaala kanaaf kenname keessatti Luuter dursee gantuu jedhamee akka waamame dubbatameera. Kanaaf bakka bu'aan kun "utuu hin turin himata akka itti dhi'eessuu fi akka isa ari'atu" ajajameera. Yoo inni ejjennoo isaatti jabaatee fi bakka bu'aa kanatti harka kennuu dide "biyya Jarman guutummaa kees- satti akka balaaleffatamu, mana hidhaatti galchuuf, isa abaaruu fi warra isaa wajjin hidhata qaban hunda immoo miseensummaa mana sagadaa irraa haquuf" bakka bu'aa kanaaf aangoon kennamee ture. —Ibid., b. 4, ch. 2. Itti dabalees gantummaa summaa'aa kana

guu- tummaatti hundeedhaan buqqisuuf, hunda isaanis miseensummaa irraa haquuf, mootii irraa kan hafe aanga'oonni waldaa fi mootum- maa xinnaa fi guddaan Luuterii fi deggertoota isaa qabee ijaa baa- fannaa Roomaaf dabarsee kennuu kan didu akka balaaleffataman phaaphaasiin bakka bu'aa kanaaf qajeelfama kenne.

Hafuurri phaaphaasii inni dhugaan yeroo kana bakkeetti mul'ate. Dokimantii kana keessa qajeelfamni kiristiyaanaa tokko yookiin qajeelummaan argamu tokko hin jiru. Luuter Roomaa irraa fagoo jira; ejjennoo isaa ibsuuf yookiin ofi irraa faccisuuf carraa hin arganne. Haa ta'u malee utuu dhimmi isaa kun hin ilaalamin dura gantuu jedhamee waamame, guyyuma sana immoo in himatame, in daangeffame, itti murtaa'e. kun hundinuu immoo kan ta'e isa wal- daa yookiin mootummaa keessatti aangoo hin dogoggorre qabu, isa mataa isaa abbaa qulqulluu jedhee ofii isaa waamuuni.

Yeroo Luuter jajjabinaa fi gorsa michuu dhugaa barbaadu kanatti Waaqayyo gaarummaa isaatiin Melaankitoniin gara Wittenbargitti erge. Umuriidhaan dargaggeessa, gara laafessaa fi dhi'aannaa isaatti nama ija laafessa ture; fageessee yaaduun, beekumsi isaa inni bal'aanii fi dandeettiin dubbannaa isaa qulqullummaa fi qajeelummaa ama- laa wajjin walitti dabalamee nama hunda biratti dinqifatamuu fi

kabajamuu isaaf argamsiisee ture. Gaarummaan amala isaa dan- deetti cimaa inni qabuu gad hin turre. Innis utuu hin turin bartuu wangeelaa isa dhugaa fi michuu Luuter isa amanamaa fi deggeraa isaa isa bu'a qabeessa ta'e. tasgabbiin isaa, of eeggannaa fi nama sirrii ta'uun isaa jabinaa fi gootummaa Luuterii wajjin walitti dabalamuud- haan guutummaatti dhufe. Hojicha keessatti waliin ta'uun isaanii haara'umsaaf humna dabale, luuterifis madda jajjabinaa guddaa ta'e. Himati kun bakki inni itti ilaalamu Awugasbargi akka ta'u mur- taa'e ture, geggeessaan haareffamas adeemsa isaa gara sanatti qajeel- fatee ture.

Sodaa guddaa isaaf kan sodaatan turaniiru. Karaa irratti qabamee akka ajjeefamuuf ifatti doorsifamee waan tureef michuun isaa akka inni hin dhaqneef kadhate. Kana malees Wittenbargiin dhiisee yeroodhaaf warra eegumsa isaaf godhan biratti akka baqat- uuf isa kadhatanii turan. Inni garuu bakka Waaqayyo isa kaa'ee hin sochoone. Bubbeen isa irratti yoo wal ga'e illee dhugaa qabatee ama- namummaadhaan itti fufuu qaba. Jechi isaa akkas ture: "Ani akka Ermiyaasiin, nama morkii fi wal dhabdeeti; garuu akkuma doorsisi isaanii hammaataa adeemu gammachuun koos dabalaa adeeme…. Isaan dura iyyuu kabajaa fi maqaa koo balleessaniiru. Waan tokko qofaatu hafe, isheenis dhagna koo ishee gadadamtuudha. Isas haa fudhatan. Akkasitti yeroo xiqqoo keessatti umurii koo gabaabsu. Garuu lubbuu koo fudhachuu hin danda'an. Sagalee Kiristosiin biyya lafaatti lallabuu kan hawwu, yeroo kamiin illee du'a eegga- chuu qaba." —Ibid., b. 4, ch. 4.

Luuter Awugasbaargi akka ga'e oduun yeroo dhaga'ame bakka bu'aa phaaphaasii guddaa gammachiise. Gantuun rakkisaan xiyyeef- annoo guutummaa addunyaa harkise amma aangoo Roomaa keessa waan gale fakkaate, bakka bu'aan phaaphaasis akka inni miliquu hin qabne murteesse. Haaressaan kun waraqaa nageenyaa ittiin darban harkatti qabachuu hin

dandeenye ture. Michoonni isaa utuu kana harkatti hin qabatiin fuula bakka bu'aa phaaphaasii duratti akka hin argamne isa gorsanii turan, isaan mataa isaaniitu mootii harkaa isaaf fuudhe. Bakka bu'aan phaaphaasii yoo danda'ame Luuter akka inni amantii isaa ganuuf (waakkatuuf) dirqisiisuu yoo inni kana gochuu dide immoo Roomaatti dabarsee kennee carraa Haasii fi Jeeromiin akka hirmaatu gochuuf karoorse.

Kanaaf Luuter araara isaa amana- tee waraqaa nageenyaan ittiin darban utuu hin fudhatin fuula isaatti akka inni dhi'aatuuf bakka buutonni isaa akka isa gowwomsaniif dhama'e. Geggeessaan haara'umsaa garuu kana gochuu hin bar- baanne. Eegumsa mootii kan argisiisu waraqaa wabii isaaf ta'u kana utuu hin fudhatin bakka bu'aa phaaphaasii duratti hin dhi'aanne ture. Warri Roomaa akka immaammataatti gaarummaadhaan itti dhi'aatanii isa mo'achuuf murteessan. Bakka bu'aan sun gaaffii afaanii Luuterii wajjin godhe keessatti michummaa guddaa argisi- ise. Garuu Luuter aangoo waldaatiif akka bitamuu fi qabxii hun- dumaa irratti falmii yookiin gaaffii tokko malee harka kennuu isaa akka mirkaneessu gaafate. Bakka bu'aan kun amala nama wajjin dubbachaa jiruu sirriitti waan tilmaame miti. Luuter deebii isaa keessatti waldaaf kabaja guddaa akka qabu, dhugaa hordo- fuuf fedhii akka qabuu, mormii barsiisa isaa irratti ka'e hundu- maaf deebii kennuuf qophii akka qabuu fi barsiisa isaa ilaalchisee murtii gaggeessitoota yunivarsiitiif akka dhi'eessu dubbate. Haa ta'u malee dogoggorri isaa utuu hin mirkanaa'in amantii isaa akka

ganu (waakkatu) gaafatamuu isaa ni morme.

Sagalee kanaaf deebiin tokkichi inni argate: "gani (waakkadhu), gani (waakkadhu)"!"kan jedhu ture. Haaressaan kun ejjennoon isaa Macaafa Qulqulluutiin kan deggerame ta'uu isaa argisiisee, dhugaa dhiisuu akka hin dandeenye dubbate. Bakka bu'aan falmii Luuteriif deebii kennuu dadhabe kun bubbee ceephoo, ga'isuu fi arrabsoo, jechoota aadaa fi mammaaksa abbootii wajjin waliin make irratti dhangalaasuudhaan haaressaa kana carraa dubbannaa dhowwate. Walga'iin kun akkasitti itti fufa yoo ta'e kan waa'ee hin baafne ta'uu isaa arguudhaan Luuter xumuratti deebii isaa barraafamaan kenn- uuf geebii argate.

Xalayyaa michuu isaaf barreesse tokko keessatti akkas jedhe, "kana gochuudhaan inni miidhamaan dachaa fayyadama; tokkoffaa, wanti barreeffame murtii warra kaaniitti dhi'aata; lammaffaa, inni oftuulaa fi abbaan irree qooqa (sagalee) oftuulummaatiin mo'uu dan- da'u sammuudhaan yoo ta'uu baate illee sodaatee akka muddamuuf irratti hojjechuuf carraa gaarii ta'a." -- Martyn, The Life and Times of Luther, pages 271, 272.

Gaaffii afaanii itti aanu keessatti Luuter Macaafa Qulqulluun deg- geree ibsa yaada isaatii ifaa, gabaabaa fi qulqulinaan dhi'eessee ture. Waraqaa kana sagalee ol fuudhee erga dubbisee booda bakka bu'aa phaaphaasiitti kenne. Haa ta'u malee innis jechoota gatii hin qabnee fi heertuu haala kanaa wajjin wal hin simneedha jedhee tuffiidhaan waraqaa sana darbate. Luuter ka'ee phaaphaasii oftuulaa kana bakka inni irra dhaabatee jiru – aadaa fi barsiisa waldaa irratti isa argate, yaada inni kana irratti qabu hundas in kuffise.

Yaadni Luuter dhi'eesse deebii akka hin qabne phaaphaasiin kun yeroo arge to'annaan ala ta'uudhaan aariidhaan "yaada kee kaasi! Yookiin gara Roomaa bakka dhimmi kee itti ilaalamuuf abboonni firdii ka'aamanittan si erga. Sii fi warra garee kee ta'an hundumaa, warra yeroo kamiin illee sidhaggeeffatan miseensummaa irraa nan haqa, waldaadhaas nan baasa." Xumuratti sagalee aarii fi oftuulum- maadhaan "yaada kee kaasi, kanaa achi as hin deebi'in" jedhee dub- bate. —D'Aubigne, London ed., b. 4, ch. 8.

Haaressaan kun michoota isaa wajjin achii adeeme, yaada isaa kaasuunis isa irraa akka hin eegamne ifatti dubbate. Bakka bu'aan phaaphaasii kaayyeffatee kan ture kana hin turre. Luuteriin door- sisee harka jala isa galfachuu akka danda'utti of gowwomsee ture. Amma deggertoota isaa qofaa wajjin hafuudhaan mala isaa isa hin kufa jedhamee hin yaadamnetti qaana'uudhaan isa tokko irraa gara isa kaanii ilaale.

Haala kana irratti dhamaasuun Luuter ija gaarii malee hin hafne. Walga'iin guddaan yaa'e kun namoota lamaanuu madaaluuf, hafuura karaa isaanii mul'atetti murtii kennuu fi ejjennoo isaanii dhugoomfa- chuuf carraa argatanii turan. Garaagarummaan isaan gidduu jiru maal ture! Haaressaan kun qajeelaa, kan gad of deebise, kan hin sochoone, dhugaa qabatee jabina Waaqayyootiin kan dhaabate ture; bakka bu'aan phaaphaasii inni ana malee namni hin jiru jedhu, kan hacu- ucu, oftuulaa fi inni yaadni isaa sababa irratti hin hundoofne, kan ittiin falmu heertuu Macaafa Qulqulluu tokko utuu hin qabaatin "yaada kee kaasi, yookiin adabaafan Roomaatti si erga" jedhee iyya.

Utuma Luuter waraqaa nageenyaa ittiin darban qabuu warri Roomaa qabanii mana hidhaa keessa isa buusuuf adamsaa turan. Michoonni isaa yeroo dheeraa achi turuun bu'aa akka hin qabne, utuu hin turinis gara Wittenbaargitti akka deebi'uu fi karoora isaa kana immoo iccitaan fiixaan baasuu akka qabu jabeessanii isa gor- san. Akkasitti isa geggeessuuf ogannaan magaalaa nama inni kenneef qofaa wajjin farda irra taa'ee utuu lfti hin bari'in Awugasbargiin gadi lakkise. Innis of eeggannaa guddaadhaan dhoksaatti daandii magaa- laa Sanaa isa callisaa qaxaamuree adeeme. Diinonni isaa warri dam- maqoo fi gara jabeeyyiin isa balleessuuf gamatataa turan. Kiyyoo kana jalaa ni ba'a ta'aa? Yeroo kun yeroo dhiphinaa fi yeroo kad- hannaa ture. Innis kellaa xiqqoo masaraa magaalatti bira ga'e. Innis banaa waan tureef danqaa tokko malee geggeessaa isaa wajjin darban. Nageenyaan erga ala ba'anii baqattoonni kun adeemsa isaanii saffisi- isan, Luuter sokkuu isaa bakka bu'aan utuu hin bariin bakka ari'at- toonni isaa isa qaqabuu hin dandeenye ga'e. Seexannii fi ergamoonni isaa ni injifataman. Namni isaan humna keenya jala galfatneerra jed- hanii yaadan akka simbira kiyoo adamsaa jalaa baatee barrisee sokke.

Bakka bu'aan kun oduu miliquu Luuteriin yeroo dhaga'e aarii fi dinqifannaadhaan guutame. Dhimma nama waldaa jeequ kanaa irratti ogummaa fi jabinaan hojjechuu isaatiif kabaja guddaa akka fudhatutti yaadee ture; garuu abdiin isaa in bittimaa'e. Aarii isaa irra kan ka'e Firederiki, isa qondaala Saaksonii ta'eef xalayyaa yeroo barreesse, Luuteriin

balaaleffachuudhaan haaressaa kana gara Roomaatti akka ergu yookiin Saaksonii keessaa akka baasuuf Firedirikiin gaafate.

Luuter faccisa isaa keessatti bakka bu'aan yookiin phaaphaa- siin dogoggora isaa Macaafa Qulqulluu keessaa akka isatti argisii- suuf gaafate, yoo Macaafa Qulqulluun fallaa ta'uun isaanii mul'ate, barsiisa isaa akka dhiisuuf kakuu gale. Kaayyoo qulqulla'aa kanaaf dhiphachuu danda'uu isaatiif Waaqayyoof galata dhi'eessa.

Qondaaltichi waa'ee barsiisa haara'umsaa muraasa qofa beeka ture; haa ta'u malee qajeelummaa, humnaa fi iftoomina dubbii Luuteriin tuqamee ture. Hamma dogoggora keessa jiraachuun haaressaa kanaa mirkana'uutti Firederiki eegumsa isaaf akka dhaabbatu murteesse. Gaaffii bakka bu'aa kanaaf deebii yeroo kenne akkas jedhee barreesse: "Dr. Maartiin Awugasbargitti fuula keetti dhi'aatera erga ta'ee, kanatti quufuutu si irra ture. Utuu dogoggora isaa hin amansiisin yaada isaa akka sirreeffatuuf dhiibbaa gootu jennee hin eegne. Beektota moo- tummaa keenya keessa jiran keessaa barsiifni Maartiin Waaqayyoon kan arrabsu, diina kiristiyaanummaa yookiin kan gantummaa ta'uu isaa kan natti dubbate hin jiru. Itti dabales mootichi Luuteriin gara Roomaatti erguu yookiin mootummaa isaa keessaa ari'ee baasuu in dide." —D'Aubigne, b. 4, ch. 10.

Qondaaltichi ittisi sona hamilee hawaasaa akka walii galaatti cabaa akka jiru argee ture. Hojii haara'umsaa guddaatu barbaachisa. Utuu namoonni seera Waaqayyoo beekanii isaafis abboomamanii, akkasumas yaada samuu qulqulluutiin utuu geggeefamanii yakka daangessuu fi adabuuf wanti wal xaxaan godhamuu fi horii gar malee baasisu hin barbaachisu ture. Luuteris kaayyoo kanaaf dha- ma'aa akka ture hubateera. Waldaa keessattis wanti fooya'aan arga- maa dhufuu isaatti dhoksaatti gammadeera.

Luuter akka barsiisaa Yunivarsitiitti guddaa kan milka'e ta'uu isaa inni argera. Haaressaan kun waraqaa qorannoo (theses) isaa balbala waldaatti erga maxxansee waggaan tokko reefuu darba, haa ta'u malee guyyaa ayyaana Qulqulloota hundumaatti imaltoonni waldaa daawwa- chuuf dhufan lakkoobsaan baay'ee gadi xinnaataa adeeme. Roomaan waaqeffattootaa fi kennaa horii dhabaa adeemte, garuu bakki isaanii namoota biraa imaltoota waaqessuu qulqullootaaf gara Wittenbaargi dhufaniin utuu hin taane garee barattoota kan birootiin galmi ishee qabame. Barreeffamni Luuter bakka hundumaatti Macaafa Qulqulluuf fedhii haaraa kakaase, Jarman guutummaa keessatti qofa utuu hin taane, biyyoota kan biraa keessas barattoonni gara Yunivarsiitiitti ya'aan. Dargaggoonni yeroo jalqabaaf Wittenbargiin argan "akkuma Tsiyoon bara durii keessaa ifni gara biyya fagootti tamsa'ee ture, magaalaa kana keessaas akka ifni dhugaan ba'u heyyamuu isaatiif harka isaanii ol fuudhanii Waaqayyoon galateeffatan." —Ibid., b. 4, ch. 10.

Luuter yeroo kana dogoggora Roomaa irraa kan inni jijjiirame gar tokkeedhaan ture. Yeroo Caaffata Qulqullaa'aa labsii yookiin heera phaaphaasii wajjin wal bira qabee ilaale, dinqifannaadhaan guutame. Akkas jedhee barreesses: "labsii phaaphaasii dubbisaan jira, phaaphaasiin farra Kiristoos (antichrist) yookiis kan ergamoota isaatii ta'uu isaa hin beekun

ture, Kiristoos isaan keessatti dogoggo- raan bakka buufameera, akkasumas isaan gidduutti fannifameera." —Ibid., b. 5, ch. 1.Amma illee yeroo kana Luuter deggeraa Waldaa Roomaati, ishee irraa adda ba'uufis yaada hin qabu ture.

Barreeffamnii fi barsiisni haaressaa kanaa biyyoota kiristiyaa- naa hunda keessatti babal'ate. Hojichi gara biyyoota Siwizerlaandii fi Hoolanditti bal'ate. Garagalchi barreeffama isaa gara biyya Faransaayii fi Ispee'initti daandii qajeelfate. Biyya Ingilizii kees- satti barsiisni isaa akka sagalee jireenyaatti fudhatame. Dhugaan gara Beljiyeemii fi Ixaaliyaattis in bal'ate. Kumaatamatti kan lak- ka'aman irriba du'aa keessaa gara abdii fi gammachuu jireenya amantiitti dammaqan.

Cephoo Luuteritti Roomaan guddaa aarte. Diinonni isaa warri leellistoonni, yunivarsitii kaatolikii keessa kan jiran Dokteerota dabalatee moloksee fincile kana namni ajjeese cubbuu hin qabu jedhanii labsanii turan. Guyyaa tokko namni keessummaan tokko shigguxii kootii isaa jala dhoksee, gara haaressaa kanaatti dhi'aa- chuudhaan maaliif akkasitti qofaa akka inni adeemu gaafate. "Ani haarka Waaqayyoo keessan jira" jedhee deebise Luuter. "Inni jabina koo fi gaachana kooti. Namnis maal na godha?" —Ibid., b. 6, ch. 2. Namni keessummaan kun yeroo jecha kana dhaga'e bifti isaa ged- deramee akka waan ergamaa waaqaa duraa baqatuutti fiige.

Roomaan Luuteriin balleessuuf waan danda'amu hundumaa gooteetti, Waaqayyo garuu eegduu isaa ture. Barsiisni isaa "godoo fi gadaamii keessatti … masaraa mootota keessatti, yunivarsiitii fi galma mootota keessatti bakka hundatti dhaga'ameera, namoonni angafonnis bakka hundumaatti dhamaasuu isaa deggeruuf harka ol kaasaniiru. —Ibid., b. 6, ch. 2.

Luuter, barreeffamoota Haasiindubbiseehaaressaa Bohemiyaatiin deggeramee isa ture dhugaa guddaa waa'ee tola amantii, isa ofii isaatii deggeruu fi barsiisuu barbaadu, kan inni argate yeroo kana ture. Kana ilaalchisee Luuter "nuyi hundumti keenya Phaawulos, Awugastinii fi ana mataa koo dabalatee utuu hin beekin hordoftoota Haasiin (Hussites) turre!" "Dhugaan jaarraa tokko fuula dura lalla- bamaa ture, gubateeras, kana immoo dhugaadhumatti Waaqayyo argeera!" jedhe. —Wylie, b. 6, ch. 1

Luuter maqaa amantii kiristiyaanaa haara'umsaatiin phaaphaa- sii ilaalchisee mootota fi angafoota Jaarmaaniif kan inni barreesse akkas jedha: "Ulfina mootiin kam illee ittiin qixxaachuu hin dan- deenye mul'isuudhaan ani bakka bu'aa Kiristos jedhee nama of waamu ilaaluun waan jibbisiisaadha. Namni kun Yesus isa hiyy- eessa yookiin Pheexros isa gad- deebi'aa in fakkaata? Namoonni inni gooftaa biyya lafaati ittiin jedhu! Garuu Kiristos, inni namni of tuu- laan kun ani isa bakka bu'eera jedhu, "mootummaan koo kan lafa irraa miti" jedhe. Kanaaf, aangoon bakka bu'aa kan hoganaa isaa irra in caalaa?" —D'Aubigne, b. 6, ch. 3.

Inni waa'ee Yunivarsiitii akkas jedhee barreesse: "Yunivarsiitonni Macaafa Qulqulluu ibsuudhaan jabaatanii hojj- etanii onnee dargaggootaa keessatti akka inni bocamu yoo gochuu

baatan, balbaloota Gahannamiin ta'uu isaanii mirkaneessu jedhee baay'een sodaadha. Bakka Macaafni Qulqulluun olaantummaa itti hin qabaanetti, akka namni mucaa isaa kaa'uuf ani nama tokko illee hin gorsu. Dhaabbanni hundumtuu kan utuu walirraa hin kutin namoonni keessatti sagalee Waaqayyootti hin qabamne kan manca'e ta'a." -- Ibid., b. 6, ch. 3.

Barreeffamni kun atattamaan guutuummaa biyya Jarmanitti tam- sa'ee saba irrattis dhiibbaa guddaa geggeesse. Guutuummaan sabaas dammaqee namoonni hedduunis haareffama deggeruuf ka'anii dhaabbatan. Diinonni Luuter warri fedhii ijaa baafannaatiin gubatan, phaaphaasiin tarkaanfii murteessaa isa irratti akka fudhatuuf jabees- sanii hubachiisan. Barsiifni Luuter atattamaan akka mormamuuf lab- siin ba'e. Haaressaa kanaa fi deggertoota isaatiif Guyyaan jaatamni kennamee yoo isaan guyyoota kana keessatti yaada isaanii hin ged- deratan ta'e, waldaadhaa akka baafamantu murtaa'e.

Kun sochii haara'umsaaf rakkina guddaa ture. Labsiin waldaa keessaa nama baasuun Roomaa, barootaaf mootota gurguddoo goolaa, mootummoota gurguddoos boo'ichaa fi badiisaan guutaa kan turedha. Namoonni waldaa keessaa baafamuun isaan mudates, sodaa fi dhiphinaan jiraataa turan; hariiroon isaan michoota isaanii wajjin qaban gargar citeera, akka seera maleeyyiitti ilaalamuud- haan lafa irraa akka badanitti adamsamaniiru. Luuter bubbee isatti dhufuuf jiru arguu nama dadhabe hin turre; garuu Kiristoos deggeraa fi gaachana isaa akka isaaf ta'e amanuudhaan cimee dhaabbate. Amantii fi jagnummaa kitimamtootaatiin (wareegam- tootaatiin) akkas jedhee barreesse: "waa'ee wanta ta'uuf jedhuu ani hin beeku, beekuufis hin dhiphadhu … balaan bakka fedhetti yoo ta'e ani sodaa hin qabu. Jaalala Abbaa malee baalli tokko illee citee lafa hin bu'u. Nuyiif immoo hammam kana caalaa eeggannaa nuuf godha! Sagaleen inni foon ta'e erga nuuf du'ee, sagalichaaf du'uun salphaadha. Isaa wajjin yoo duune, isaa wajjin in kaana, wanta inni nu dura keessa darbe keessa darbuudhaan bakka inni jiru in jiraanna, isaa wajjinis barabaraan in jiraanna." —Ibid., 3d London ed., Walther, 1840, b. 6, ch. 9.

Ajaji phaaphaasii Luuter bira yeroo ga'e inni akkas jedhe: "inni soba amantii of keessaa hin qabnedha, kanaaf ani isa nan tuffadha, nan mormas … Isa keessatti Kiristoostu balaaleffatame … kaayyoo guddaa hunda irra caalu kanaaf dhiphachuu kootti nan gam- mada. Phaaphaasiin farra Kiristos ta'uu isaa fi teessoon isaas kan Seexanaa ta'uu isaa waanan beekuuf, biliisummaa guddaatu onnee kootti dhaga'ama."-D'Aubigne, b. 6, ch. 9.

Haa ta'u malee, aangoon Roomaa miidhama utuu hin geessi- siin hin hafne. Hidhuun, dhiphisuu fi billaan meeshaa ittiin dirqisi- isanii abbooman ta'e. Dadhaboonnii fi hordoftoonni amantii tolchaa labsii phaaphaasiif in raafaman. Luuter akka walii galaatti deg- gersa yoo qabaate illee dhimmi haara'umsaaf jedhee aarsaa lubbuu inni kaffalu gati jabeessa akka ta'e namoota baay'eetti dhaga'ame. Wanti hundinuu hojiin haaressaa kanaa cufamuuf waan jedhu fakkeessee argisiise.

Haa ta'u malee, Luuter amma illee sodaa hin qabu ture. Roomaan abaarsa ishee isa irratti yoo dhangalaafte iyyuu akka inni du'u yookiin akka inni harka kennu kan shake hin turre.

Inni garuu humna cimaad- haan jecha murtii isa irratti darbe deebisee gara isheetti darbate, hamma barabaraatti ishee dhiisuuf murtoo qabu nama duratti ibse. Luuter ajaja phaaphaasii, seeraa fi labsii waldaa, akkasumas barreeffamoota aangoo phaaphaasii of keessaa qabu; ija barattootaa, Dokterootaa fi lammiilee sadarkaa hunda irra jiran duratti gube. Innis akkas jedhe "diinonni koo sammuu namootaa keessatti dhugaa miidhuu fi lubbuu isaaniis balleessuuf jecha, macaafota koo gubuu danda'aniiru. Sababa kanaaf anis macaafota isaanii gubeera. Lolli jabaan kan jalqabame amma. Hamma ammaatti phaaphaasii waliin taphachaan ture. Hojii kana maqaa Waaqayyootiinan jalqabe; ammas ana utuu hin barbaa- chisiin humna isaatiin xumurama." —Ibid., b. 6, ch. 10.

Ceephoo diinota isaatii warra kaayyoon isaa dadhabaadha jed- hanii itti qoosaniin Luuter akkas jedhe: "Waaqayyo akka na hin fo'annee fi akka na hin waamne eenyutu beeka, anaan tuffachuun isaanii Waaqayyoon tufachuu isaanii akka ta'e kan hin sodaanne eenyu? Gibxi keessaa ba'uu keessatti Museen qofaa isaa ture; bit- taa mootummaa Ahaab jalatti Eliyaas qofaa isaa ture; Isaayaas Yerusaalem keessatti qofaa isaa ture; Hisqi'eel Baabiloniin keessa qofaa ture … Waaqayyo angafa lubaa yookiin nama guddaa kan biraa fo'ee raajii godhee hin beeku. Amoos isa tiksituu dabalatee inni namoota gad-deebi'oo fi tuffatamoo fo'ate. Baroota hunda keessatti qulqulloonni lubbuu isaanii balaaf saaxiluudhaan gurgud- doota, mootota, angafootaa fi ogeessota ifataa turan. … Ani raa- jiidha ofiin hin jedhu. Ani qofaadha, isaan immoo baay'ee waan ta'aniif sodaachuutu isaan irra ture jechuu kooti malee. Sagaleen Waaqayyoo anaa wajjin malee isaanii wajjin akka hin jirre mirka- na'aadha." —Ibid., b. 6, ch. 10.

Haa ta'u malee, Luuter yeroo xumuraaf waldaa irraa adda ba'uu kan inni murteeffate wallaansoon jabaan utuu isa irratti hin ta'in miti. Waa'ee yeroo kanaa akkas jedhee barreesse: "waan mucummaatti sammuu namaa qabate, shakkii sammuu namaa keessaa maddu of duubatti gatuun hammam akka nama rakkisu guyyaa guyyaatti anatti dhaga'ame. Macaafa Qulqulluu of biraa yoon qabaadhe illee, qofaa koo dhaabbadhee phaaphaasiidhaan mormuu fi inni farra Kiristos ta'uu isaas ija jabaadhee dubbachuun koo sirrii ta'uu isaa mirkan- eeffachuuf hammaman dhiphadhe! Dhiphinni onnee kootti hin dha- ga'amin maaltu jira! Gaaffii isa phaaphaasonni "si qofaatu ogeessaa? Kan biraan hundumtuu dogoggoroodhaa? Xumuratti kan dogoggore si ta'ee lubbuu baay'ee immoo gara dogoggoraatti geggeessuudhaan barabaraan yoo isaanitti fardame maaltu ta'a? Jedhanii irra deedee- bi'anii na gaafatan yeroo meeqan mataa koo gaafadhe? Shakkii kana akkan dhabamsiisuuf hamma Kiristos sagalee isaa isa hin dogoggor- reen onnee koo jabeessutti, mataa koo fi Seexanaa wajjin wallaansoo akkasii keessan ture." —Martyn, pages 372, 373.

Yoo luuter yaada gedderachuu baate, waldaa keessaa akka isa baasu phaaphaasiin isa sodaachise, sodaachisi kunis amma fiix- aan ba'e. Labsiin haaraan haaressaan kun yeroo xumuraaf waldaa Roomaa irraa adda ba'uu isaa fi samiidhaa kan abaarame ta'uu isaa himu in ba'e, barsiisa isaa kan fudhatan hundinus murtii kana kees- satti hammataman. Amma guutummaatti lola guddaatti seename.

Dhugaa akka lallabaniif Waaqayyo kan isaan fo'atu hundumtuu carraan isaan mudatu mormiidha. Bara Luuter keessa dhugaa yeroo – dhugaa yeroo sanaaf barbaachisummaa addaa qabutu ture. Har'as waldaadhaaf dhugaan yeroo jira.

Inni waan hundumaa akka jaalala isaatti godhu namoota haala garagaraa keessa kaa'uu fi hojii addaa yeroo isaan keessa jiraatanii fi haala isaan keessa ka'amaniif ta'u isaaniif kennuutti in gammada. Ifa isaaniif kennameef gatii guddaa yoo isaan kennan dhugaa bal'isanii akka ilaalaniif balballi isaaniif in banama. Dhugaan garuu phaaphaas- ota Luuteriin morman irra caalaa har'a baay'otaan in jaallatamne. Akkuma bara durii qooda sagalee Waaqayyoo, tiyoorii fi aadaa namaa fudhachuun har'as jira. Dhugaa yeroo kanaa warri lallaban haaressitoota durii irra caalaa fudhatama arganna jedhanii yaaduu in qaban. Wallaansoon guddaan dhugaa fi soba, Kiristosii fi Seexana gidduu jiru xumura seenaa addunyaa keessatti itti caalaa adeema.

Yesus bartoota isaatiin akkas jedhe: "Kan biyya lafaa utuu taatanii, biyyi lafaa akka kan isaatiitti isin in jaallata ture; amma garuu anatu biyya lafaa keessaa isin fo'ate malee, isin kan biyya lafaa waan hin ta'iniif, biyyi lafaa isin in jibba. Dubbii ani, 'Hojjetaan isa hojjechiifatu irra hin caalu jedhee, isinitti hime yaadadhaa! Kanaaf na ari'atanii yoo jiraatan isinis in ari'atu; dubbii koo eeganii yoo jiraatan, dub- bii keessanis in eegu." Yoh.15:19, 20. Karaa biraa immoo Gooftaan keenya ifatti kan dubbate jira: "Wayyoo isiniif namni hundinuu yoo isin jajate, abaabiliin isaaniis raajota sobduu akkasuma gochaa turan jedhe." Luq.6:26. Har'a hafuurri biyya lafaa isa bara durii irra caa- laa hafuura Kiristosii wajjin walii hin galu, akkasumas warri sagalee Waaqayyoo qulqulummaa isaatiin lallaban isa yeroo Sanaa irra caa- laa fudhatama hin argatan. Bifti mormii dhugaa jijjiiramuu danda'a; haxxummaan isaa guddachaa sababa adeemeef diinummaan isaa ifaa ta'uu dhiisuu danda'a; haa ta'u malee diinummaan sun amma illee jira, hamma dhuma baraattis in mul'ata.

Boqonnaa 8 – Mana Murtii Olaanaa Duratti

Charles 5ffaan mootii haaraa ta'uudhaan teessoo Jarmanitti yeroo ol ba'e, bakka buutonni Roomaa mootichi haara'umsa irratti ir- ree isaa akka ol fudhatuuf isa gowwomsuuf jecha, ariifatanii baga gammadde ittiin jedhan. Karaa biraa immoo, qondaalli Saaksonii inni akka Chaarles gonfoo fudhatuuf oolmaa guddaa isaaf oole, utuu falmii Luuteriin hin dhaga'in tarkaanfii tokko illee akka irratti hin fudhanneef kadhatee ture. Yeroo kun ta'u, mootichi haala bita galummaa guddaa fi qaanii keessa seene. Labsiin mootichi baa- su Luuteriin ajjeesuu gaditti wanti phaaphaasota quubsu hin jiru. Qondaalli kun "ulfina mootummaa isaas ta'e yookiin namni biraan; barreefamni Luuter kan hin fudhatamne ta'uu isaa kan argisiise hin turre." Kanaaf Dokter Luuter dhaaddacha namoota baratanii, kan Waaqayyoon sodaatanii fi abbooti firdii loogummaa hin qabne du- ratti akka dhi'aatuuf, waraqaan inni nageenyaan ittiin darbu ken- namuufii qaba" jedhee ciminaan dubbate —D'Aubigne, b. 6, ch. 11.

Yeroo kana Charles mootichi gara teessootti ol ba'ee utuu hin turin kan ta'e; gara walga'ii mootummoota Jarman isa magaalaa Wormisitti geggeeffameetti xiyyeefannoon saba hundumaa harki- fame. Maree biyyaalessaa kana irratti fedhii fi gaaffii siyaasaa barbaa- chisootu dhi'aate; angafoonni Jarman walga'ii itti yaadamee godhame akkasii irratti yeroo jalqabaatiif mootii isaanii isa dargaggeessa kana argu. Aanga'oonni waldaa fi mootummaa kutaa biyya hundumaa irraa dhufanii turan. Mirga sanyiidhaan isaaniif kennamuuf hinaaffaa kan qaban, aangawoonnii fi gooftonni biyya lafaa sadarkaa olaa- naa irraa dhalatan, luboonni warri akka mucaa mootiitti of ilaalan, qondaaltonni waraanaa fi hidhattoonni isaanii, bakka buutonni biyya adda addaa dhi'oodhaas fagoodhaas Wormisitti walitti qabamanii turan. Haa ta'u malee; walga'ii bal'aa sana irratti mata dureen qalbii namootaa hawwate, dhimma haaressaa amantii biyya Saaksoni ture. Chaarles; qondaalli Saakson Luuteriin gara yaa'iitti fidee dhufuud- haan namoota ga'umsa qabanii wajjin gaaffilee wal falmisiisoo ta'an irratti maree bilisaa akka taasisuuf, eegumsi mirkanaa'uufii akka qabu dursee itti himee ture. Luuteris mooticha duratti dhi'aachuuf si'aayee ture.

Yeroo kana garuu fayyummaan isaa baay'ee miidhamee waan tureef akkas jechuudhaan qondaaltichaaf barreesse: "fayyummaa gaarii argadhee Wormisiin dhaquu yoon dadhabe, akkuman dhuk- kubsadhetti baatameen achi dhaqa. Yoo mootichi ana waame, waa- micha Waaqayyoo ta'uu isaa hin shakku sababan ta'eef. Miidhaa ana irratti geggeessuu barbaadu yoo ta'e, dhimma kana harka Gooftaa keessattan dhiisa. Inni dargaggoota sadan boba'aa ibiddaa keessatti eege, amma illee jiraataadha, mo'aadhas. Yoo inni na hin oolchu ta'e, jireenyi koo gatii hin qabu. Wangeelli qoosaa hamootaaf akka hin saaxilamneef haa eegnu; isaan injifannoo akka hin gonfanneef dhiiga keenya isaaf haa dhangalaafnu. Jiraachuu fi duuti koo fayyina nama hundumaaf gumaachuu isaa kan murteessu ana miti… baqachuu fi ganuu irraa kan hafe waan hundumaa ana irraa eeguu in dandeessa. Baqachuu hin danda'u, ganuunis anaaf hin ta'u." —Ibid., b. 7, ch. 1.

Luuter ya'ii duratti akka dhi'aatu oduun isaa Wormis yeroo ga'e goolii guddaatu uumamee ture. Bakka bu'aan phaaphaasii, Aliyaander jedhamu inni addumaan dhimma kana hordofuun isatti kenname in na'e, in aares. Bu'aan isaas kaayyoo phaaphaasiif balaa akka qabu hubate. Dhimma phaaphaasiin kanaan dura murtii balaalefannaa irratti dabarsee ture keessa deebi'anii ilaaluun aan- goo phaaphaasii dhiibuudha. Itti dabalees, falmiin nama kanaa inni humna qabeessii fi dandeettii dubbannaatiin deggerame, ilmaan mootota hedduu isaanii kaayyoo phaaphaasii irraa duubatti dee- bisa jedhee sodaate. Kanaaf, Luuter Wormisitti yaa'ii duratti dhi'aa- chuu isaa mormuudhaan mooticha Chaarlesiin dhageessifate.

Yeroo kana, labsiin Luuter waldaa keessaa baafamuu isaa ibsu maxxanfamee ture; kunis mormii bakka bu'aa kanaa wajjin walitti qabsiifamee akka mootichi dhugummaa isaa amanee fudhatuuf dhiibbaa geggeesse. Innis Luuter yaada isaa hin gedderatu yoo ta'e Wittenbargitti hafuu akka qabu qondaalticha Saaksoniif barreesse. Aliyaander mo'icha kanatti utuu hin quufiin akka Luuteritti murteeffamuuf humnaa fi haxxummaa isaa guutuudhaan irratti hojjete. Haaressaa kana saba 'mootummaa irratti kakaasuud- haan, fincilaan, amantii dhabinaa fi maqaa Waaqayyoo arrabsuud- haan' hammeessee; angafoonni, phaaphaasonnii fi miseensi wal ga'ii sanaa warri kaan dhimma kanatti xiyyeefannoo akka ken- naniif jabeessee hubachiise. Garuu humnii fi miirri bakka bu'aan phaaphaasii kun ittiin hubatame, hafuurri inni ittiin kakaafame maal akka ta'e ifatti ibse. "Inni hinaaffaa fi amantii irra caalaa, jibbaa fi ijaa baafannaadhaan kakaafame" kan jedhu yaadni walii gala ken- namee ture. —Ibid., b. 7, ch. 1.

Miseensi yaa'ii sanaa garri caalaan yeroo kam irra caalaa kaayyoo Luuteriin deggeruuf murteeffate. Aliyaander hinaaffaa isaa dachaa gochuudhaan akka mootichi labsii phaaphaasii hojii irra oolchuu qabu hubachiise. Garuu akka seera Jarmanitti utuu angafoonni irratti walii hin galin kun ta'uu hin dan- da'u; xumuratti tuttuqaa bakka bu'aa phaaphaasii sanaan mo'amee Chaarles dhimma kana yaa'ii duratti akka dhi'eeffatuuf ajaje. "Innis bakka bu'aa phaaphaasii biyya alaa jiraniif of jajuu guddaa ture. Walga'iin kun guddaa ture, dhimmi kunis guddaadha. Aliyaander Roomaa … ishee haadha waldoota hundumaa taateef falmuuf ture." Yaa'ii aangafoota kiristiyaanaa duratti angafummaa Pheexirosiin mir- kaneessuuf ture. "Inni dandeettii dubbannaa qaba waan tureef gud- dummaa guyyaa sanaaf jecha ka'ee dhaabbate. Roomaan utuu itti hin murtaa'in fuula dura yaa'ii hunduma irra caalu duratti dhi'aat- tee karaa nama dandeettiin isaa qixxee hin qabnee akka falmattuuf Waaqayyo abboomeera." —Wylie, b. 6, ch. 4. Luuteriin warri deg- geran bu'aan dubbannaa Aliyaander fuula duratti maal akka fidu ija sha kkii muraasaan ilaalu turan. Qondaaltichi Saaksonii achi hin turre; haa ta'u malee gorsitoonni isaa muraasi ajaja isaatiin dubbii bakka bu'aa phaaphaasii Sanaa dhaggeeffatanii yaadannoo qabachaa turan. Aliyaander dandeettii barnootaa fi dubbannaa qabuun dhugaa garagalchuuf yaalii godhe. Himata himata irratti dabaluudhaan Luuteriin diina waldaa fi mootummaa, kan warra jiranii fi du'anii, kan lubootaa fi amantootaa, kan mana maree fi kiristiyaana dhuunfaatti yakkamaa godhee dhi'eesse. "Gantoota kuma dhibba tokko gubuuf dogoggora Luuter keessa sababa ga'aatu jira" jedhee dubbate.

Xumura dubbii isaatti deggertoota amantii haara'umsaa tuffa- chuudhaan akkas jedhee dubbate: "Hordoftoonni Luuter kun hundi isaanii maaliidha? Saba isaan gowwomsanii fi mancaasan dabalatee isaan walitti qabama barsiisota nama leyyaasisan, luboota manca'an, moloksoota safuu hin beekne, abbootii seeraa doofotaa fi angafoota taayitaa isaanii gadi dhiisaniidha. Gareen Kaatolikii lakkoobsaan, dandeettii fi humnaan hammam isaan irra caalu! Labsiin yaa'ii kana keessatti irratti waliigalamee ba'u warra gad of deebisaaniif huban- naa, warra gowwootaaf akeekkachiisa, warra raafamtootaaf mur- too, warra dadhabootaaf immoo jabina in kenna."—D'Aubigne, b. 7, ch. 3.

Meeshaalee akkasiitiin deggertoonni dhugaa bara hundumaa haleellaan irra ga'aa ture. Ammas taanaan dogoggora bu'uureffame mormuuf barsiisa sagalee Waaqayyoo isa ifaa fi sirrii dhi'eessuuf warra ija jabaatan irratti mormii wal fakkaataatu geggeeffama. Warri amantii beekamaa hawwan "lallabdoonni barsiisa haaraa kanaa isaan eenyu fa'ii?" jedhanii gaafatu. "Isaan warra hin baranne, lak- koobsaan yartuu, akkasumas maatii hiyyeessa keessaa kan dhufani- idha. Haa ta'u malee dhugaa akka qabanii fi saba Waaqayyoo warra fo'aman ta'uu isaanii dubbatu. Isaan doofotaa fi kan gowwomfamani- idha. Waldaan keenya lakkoobsaa fi mijataa ta'uu isaatiin, guddaa kan isaanii irra caala! Namoonni gurguddaa fi kan baratan nu keessa hammam baay'eedha! Nu bira humna hammamiitu jira!" addunyaa irratti dhiibbaa geggeesuuf qabxii falmiitti dhi'aatan isaan kanaadha; haa ta'u malee ammas guyyoota Luuter irra caalaa fudhatama hin argatan.

Sochiin haareffamaa akka baay'onni yaadanitti Luuterii wajjin hin xumuramne. Hamma xumura seenaa addunyaa kanaatti itti fufa. Luuter ifa Waaqayyo isaaf baasuuf heyyame warra kaanitti callaq- isuuf hojii guddaa qaba ture. Haa ta'u malee inni ifa biyya lafaaf kennamuu qabu guutummaatti hin fudhanne. Yeroo Sanaa jalqabee hamma har'aatti utuu walirraa hin kutiin Macaafa Qulqulluu irratti ifni ba'aa ture, dhugaan haaraanis walitti fufiinsaan mul'achaa tureera. Dubbannaan bakka bu'aa phaaphaasii miira yaa'ii Sanaa gadi fageenyaan tuqe.

Luuter dhugaa sagalee Waaqayyoo isa ifaa fi amansiisaa qabatee bakka bu'aa phaaphaasii sanaan falmee akka in mooneef, inni achitti hin argamne. Haaressaa kanaaf falmuuf yaaliin godhame tokko hin jiru. Isaa fi barsiisa inni barsiise balaaleffachuu qofa utuu hin taane, yoo danda'ame gantummaa buqqisanii gat- uuf yaadni waliigalaa mul'atee ture. Roomaan kaayyoo ishee haleel- laa irraa baraaruuf carraa mijataa argatte. Ofii isheetiif falmachuuf wanta jechuu dandeessu hunda jetteetti. Garuu mo'icha fakkaatee wanti argame milikkita mo'amuuti. Yeroo Sanaa jalqabee akka waan dirree irratti lola mul'ataa geggeesaniitti garaagarummaan dhugaa fi soba gidduu jiru ifatti argame. Guyyaa Sanaa kaasee Roomaan akka duraa jabbaattee dhaabbachuu hin dandeenye.

Miseensota yaa'ii sanaa keessaa garri caalaan isaanii ijaa baa- fannaa Roomaatiif dabarsanii kennuuf kan hin shakkine yoo ta'an illee, isaan keessaa baay'een isaanii manca'insa waldaa keessa jiru arganii balaaleffataniiru. Malaanmaltummaa fi sassata

anga'oota mana sagadaatiin miidhama saba Jarman irra ga'es daangessuu barbaadanii turan. Bakka bu'aan phaaphaasii sun qajeelfama phaaphaasii ifa mijataa ta'een dhi'eesse. Amma Waaqayyo, bu'aa hacuuccaa phaaphaasii hubachiisuuf, miseensa yaa'ii Sanaa kees- saa nama tokko sochoose. Duke Joorjii kan jedhamu, namni Saaksonii, yaa'ii guddaa sana dura dhaabbatee gowwomsaa fi xura'ummaa phaaphaasii, akkasumas bu'aan isaa balaa inni qabu soda malee sirriitti ibsee kaa'e.

Xumura dubbii isaattis akkas jedhe: "Isaan kun miidhaa Roomaa irratti waca kaasan keessaa muraasa. Qaaniin hundumtuu dhiifameera, kaayyoon isaanii hun- dumtuu … horii, horii, horii qofa ta'eera… kanaaf lallabdoonni dhugaa barsiisuu qaban soba malee homaa hin dubbatan. Soba kan barsiisanis obsaan bira darbamuu qofa utuu hin taane in bad- haafaman; sababni isaa akkuma sobuu baay'isaniin galiin isaanii in dabala. Bishaanni faalamaan kun kan yaa'u burqaa manca'e kees- saati. Waliin dha'uun harka isaa bal'isee sassataa wajjin wal qabee jira … lubbuu gadadamtuu baay'ee firdii barabaraatti geessaa kan jiru salphina luboonni godhaniidha. Haara'umsi waliigalaa godha- muu qaba." —Ibid., b. 7, ch. 4.

Luuter mataan isaa miidhaa phaaphaasii ilaalchisee balaaleffan- naa kana irra caalu dhageessisuu kan danda'u miti. Inni dubbate kun diina haareffamaa isa kutataa waan tureef sagaleen isaa fudhatama guddaa argate.

Iji yaa'ii Sanaa banameera utuu ta'ee; ergamaan Waaqayyoo isaan gidduutti argamee carallaa ifaatiin dukkana dogoggoraa utuu bittim- suu fi dhugaa akka fudhataniif sammuu fi onnee isaanii utuu banuu in argu turan. Diinota haara'umsaa kan to'atee fi hojii guddaa raawwata- muuf jiruuf karaa kan qopheesse ogummaa fi humna Waaqa dhugaa ture. Maartiin Luuter achi hin turre; garuu sagaleen Isa Luuter irra caaluu, walga'ii sana keessatti dhaga'ameera.

Koreen hacuuccaa phaaphaasii saba Jarman irratti ulfaate tar- reessee barreeffamaan qopheessu, yaa'ii sanaan yerosuma kaa'ame. Barreefamni qabxii dhibba fi tokko of keessatti qabatu, gaaffii miidhaa kanatti tarkaanfiin sirreeffamaa atattamaan fudhatamuu qaba jedhuu wajjin mootichaaf dhi'aate. "Badiisa lubbuu kiristiyaanaa attamiiti, sassata attamiiti, saamicha attamiitis salphinni mataa hafuura kiris- tiyaanotaa addunyaa marsee jiru!" Jedhan warri iyyata sana dhi'ees- san. Badiisaa fi salphina saba keenyaa oolchuun hojii keenya. Sababa kanaaf haara'umsa walii galaa akka ajajjanii fi raawwii isaa immoo akka hordoftan gad of deebisuu guddaa fi ariitiidhaan akka raawwat- amu isin gaafanna." —Ibid., b. 7, ch. 4.

Amma manni maree sun akka Luuter fuula isaaniitti dhi'aatuuf gaafate. Kadhaan, mormii fi doorsisi Aliyaander utuma jiruu, xumu- ratti mootichi akka Luuter yaa'ii sana duratti dhi'aachuuf waama- muuf ajaja dabarse. Waraqaa waamichaa Sanaa wajjin nagaan akka deebi'uuf waraqaan nageenyaan ittiin darban isa qaqqabe. Waraqaan waamichaa kun gara Wiitenbargitti kan geeffame harka ergamaa gara Wormisitti isa geessuuf ergameen ture.

Yeroo kana michoonni Luuter sodaadhaan dhiphatanii turan. Jibbaa fi diinummaa isa irra jiru waan beekaniif, waraqaan nageen- yaan ittiin darban sun hin kabajamu jedhanii sodaachuudhaan lub- buu isaa balaaf akka hin saaxilleef isa kadhatan. Innis akkas jedhee isaaniif deebise: "hordoftoonni phaaphaasii murtii fudhachuu fi du'a koo malee gara Wormis dhufuu koo hin barbaadan. Kun homaa miti. Anaaf utuu hin taane sagalee Waaqayyoof kadhadhaa… hojjet- toota dogoggoraa kana mo'uuf Kiristos Hafuura Isaa anaaf in kenna. Bara jireenya koo guutuu isaanan tuffadha; du'aa kootiin isaan irratti mo'ichaanan injifadha. Magaalaa Wormis keessatti amantii koo akkan ganu na dirqisiisuuf baay'ee hojjetan. Amma kanan ganu isa kana. Duraan phaaphaasiin bakka bu'aa Kiristos jechaan ture; amma garuu inni diina gooftaa keenyaa, fi ergamaa seexanaa ta'uu isaa nan mirkaneessa. —Ibid., b. 7, ch. 6.

Luuter imala isaa isa balaa qabu sana qofaa isaa hin adeemne. Ergamaa mootichaa dabalatee michoonni cimoon sadii isa waliin adeemuuf murteeffatan. Meelankiton isaanii wajjin adeemuuf bar- baade. Onneen isaa Luuteritti hidhamee waan jiruuf. yoo barbaa- chise hamma hidhamuutti yookiin hamma du'aatti isa hordofuuf guddisee hawwe. Kadhaan isaa garuu hin fudhatamne. Yoo Luuter ajjeefame abdiin haara'umsaa dargaggeessa isaa wajjin hojjetu kana irra jira. Haaressaan kun Meelankiton irraa yeroo adda ba'e akkas jedhe, "yoo ani hin deebi'u ta'e, diinonni koo yoo ana ajjeesan barsi- isuu itti fufi, dhugaattis cimii dhaabbadhu. Bakka koo ta'ii hojjedhu … Ati jiraannaan bu'aan du'a kootii muraasa." -- Ibid., b. 7, ch. 7. Lammiilee fi barattoonni adeemsa Luuteriin ilaaluuf walitti qabaman miirri isaanii ni tuqame. Warri onneen isaanii wangeelaan tuqame namoonni hedduun boo'ichaan nagaa itti dhaaman. Akkasitti haa- ressaa fi warri isa waliin adeeman Wittenbargiin dhiisanii karaa isaanii qabatan.

Utuu adeemaa jiranii sabni abdii dukkanaa'een dhiphachuu isaa argan. Magaalaa tokko tokko keessatti kabaji isaaniif hin kennamne ture. Halkan boqotanii utuu jiranii lubni jaallatamaan tokko fakkii haaressaa xaaliyaanii kanaan dura wareegamee tokko Luuteritti argi- siisee sodaa isaaf qabus ibseef. Guyyaa itti aanutti immoo barreef- amni Luuter Wormisitti balaaleffatamuu isaa dhaga'an. Ergamaan mootichaa labsii mootichaa isa inni hojii Luuter isa balaaleffatame gara abbootii seeraatti akka dhi'aatu namoota ajajuu isaa itti dub- batan. Ergamaan kun Luuter mana maree sana duratti nageenya qabaachuu isaa sodaachuu fi murtoon isaas raafamuu danda'a jed- hee yaaduudhaan fuula duratti adeemuuf fedhii inni qabu gaafate. Innis akkas jedhee deebise: "magaalaa hunda keessa dhorkaan yoo jiraate illee ani nan adeema." ---Ibid., b. 7, ch. 7.

Luuter Erfartiin akkuma ga'een kabajaan simatame. Saba dinqi- fannaadhaan isa ilaalaniin marfamee, karaa dur korojoo ittiin qar- shii kadhatu baatee irra adeemaa ture sana irra darbe. Gadaamii isa Iddoo bultii isaa ture daawwate, wallaansoo isa yeroo ifni inni amma Jarman irra lola'e lubbuu isa irratti ba'ee yaade. Akka inni lallabuuf itti himame. Kana gochuun dhorkamaadha, garuu ergamaan mooti- chaa in heyyameef. Molokseen duraan garbicha gadaamii ta'ee akka hojjetu taasifamee ture, amma iddoo aarsaatti ol ba'e.

Saba walitti qabamanitti akkas jedhee sagalee Kiristos kees- saa dubbate, "nagaan isiniif haa ta'u." "Falaasfonni, dokteeron- nii fi barreessitoonni akka namoonni daandii jireenyaa argataniif

barsiisuu yaalaniiru, garuu hin milkoofne. Ani amma isan isin- itti hima" jedhe…. Waaqayyo du'a balleesuuf, cubbuuf araarsuu fi balbala Gahannamiin cufuuf nama tokko du'aa kaase; innis Yesus Kiristos. Kun hojii fayyinaati…. Kiristos mo'ateera! Kun oduu gam-machuuti. Nuyi immoo hojii isaatiin fayyine, kan ofii keenyaatiin miti… Yesus Gooftaan keenya akkas jedhe, 'nagaan isiniif haa ta'u; harka koo ilaalaa. Kana jechuun ilaali yaa namaa! Cubbuu kee kan si irraa fuudhee fi kan si fure ana qofaadha, kanaaf ati amma nagaa qabda' jechuudha."

Inni itti fufuudhaan amantiin dhugaan jireenya qullaa'aatiin akka mul'atu argisiisuudhaan akkas jedhee dubbate. "Erga Waaqayyo nu fayyisee hojiin keenya isa duratti fudhatama akka argatu haa goonu. Isin sooressaa? Yoo akkas ta'e hojiin gaariin keessan fedhii hiyyeesso- taaf haa ta'u. isin hiyyeessaa? Yoo akkas ta'e tajaajilli keessan soores- sota duratti fudhatama haa qabaatu. Hojiin keessan faayidaa mataa keessaniif qofa yoo ta'e tajaajila keenya Waaqayyoof goonerra inni isin jettan soba." —Ibid., b. 7, ch. 7.

Sabni yaadaan liqimfamee dhaggeeffate. Lubbuu beela'aniif bud- deen jireenyaatu cabsame. Kiristos akkuma phaaphaasota, bakka bu'oota phaaphaasii, mootota fi mootii mootota duratti ol , isaan kana durattis ol ol qabame. Luuter waa'ee balaa keessa jiruu hin caqafne. Namoonni isaaf akka yaadan yookiin akka isaaf gaddan gochuu hin barbaanne. Waa'ee Kiristos yaaduu keessatti mataa isaa irraanfateera. Akka fayyisaa cubbamootaatti Yesusiin qofa dhi'ees- suu barbaadee nama Qaraaniyoo sana duuba dhokate.

Haaressaan kun karaa isaa yeroo itti fufe bakka hundatti ilaal- cha guddaa argate. Sabni isa arguu dharra'an isatti naanna'an, jaa- lala kan isa irraa qabanis kaayyoo Roomaa irraa akka of eeggatuuf isa akeekkachiisan. "Akkuma Joon Haasiin godhan isaan si gubanii dhagna kee daaraa godhu" ittiin jedhan namoonni muraasi. Luuter deebisee "Yoo isaa Wormisii jalqabanii hamma Wittenbargitti karaa hunda irratti ibidda waaqa bira ga'u qabsiisan, maqaa Gooftaatiin keessa nan adeema; isaan durattis nan dhi'aadha. Mangaagaa (qar- riffaa) Leewwotaa (bineensa guddaa galaana keessaa) kana keessa nan bu'a, Gooftaa Yesus Kiristosiin dhugaa ba'uudhaanis ilkaan isaa nan cabsa." —Ibid., b. 7, ch. 7.

Oduun Wormisitti dhi''aachuu isaa goolii guddaa kaase. Michoonni isaa nageenya isaatiif raafaman; diinonni isaa immoo milkaa'insa kaayyoo isaaniif sodaatan. Magaalaa akka hin seenneef isa sodaachisuuf yaalii guddaatu ta'e. Gara mana fira isaatii bakka itti rakkoon hundumtuu in furama jedhamee yaadame tokkotti goree akka araaramuuf karaa phaaphaasii yaadi dhi'aate. Michoonnis balaa isa eeggatu ibsuudhaan sodaa isa keessatti uumuuf yaala-niiru. Yaaliin isaanii hundumtuu hin milkoofne. Luuter utuu hin raafamin akkas jedhe, "Diyaabilosonni Wormisiin jiran akka xuubii mana irra tuulamee yoo baay'atan illee amma illee ani isatti nan seena." —Ibid., b. 7, ch. 7.

Wormisiin yeroo inni ga'e namoonni baay'een isa simachuuf bal- bala duratti walitti qabaman. Macca sonaan guddaan akkasii mooticha simachuuf illee walitti qabamee hin beeku ture. Gammachuu gud- daatu ture, akkasumas carraa isa eeggachaa jiru Luuteritti mul'isuuf saba sana gidduudhaa sagaleen boo'ichaa guddaa kan yeroo awwaal- chaa fakkaatutu dhaga'ame. Innis "Waaqayyo eegaa kooti" jedhee saragallaa (konkoolaataa fardaa) isaa irraa bu'e.

Luuter gara Wormisiin dhufee yaa'ii duratti dhi'aachuuf ija jabaata jedhanii kan hin yaadne deggertoonni phaaphaasii, achi ga'uu isaa dha- ga'anii naasuudhaan guutaman. Mootichi mana maree isaa attatamaan waamee maal gochuun akka isa irra jiru gorsa gaafate. Phaaphaasota keessaa phaaphaasiin rincicaan tokko akkas jedhe, "dhimma kana irratti yeroo dheeraa mari'anneerra. Ulfinni mootummaa keetii nama kana si'a tokkoon dhabamsiisuuf haa qophaa'u. Sigizimuundi akka Joon Haas gubatu godhee hin turree? Gantuu tokkoof nageenyaan inni ittiin darbu kennuu yookiin wabii nageenyaa kennuuf hin dirqamnu." Mootichis deebisee "Lakki, waadaa keenya eeguu qabna" jedhe. —Ibid., b. 7, ch. 8. Kanaaf sagaleen haaressaa kanaa akka dhaga'amuuf murtaa'e.

Jiraattonni magaalichaa hundi nama kana arguu hawwanii waan turaniif daawwattoonni hedduun bakka bultii isaa guutan. Luuter dhukkuba isaa isa dhihoo irraa hin fooyyofne ture. Imala torban lama isa fudhateen dadhabee waan tureef taatee murteessaa bor ta'uuf qophaa'uuf callisaa fi boqonnaa barbaade. Haa ta'u malee isa arguuf hawwiin ture guddaa waan tureef yeroo angafoonni, anga- foonni lolaa, luboonnii fi lammiileen fedhii guddaatiin naannoo isaatti walitti qabaman boqonnaa yeroo muraasaa qofa fudhatee ture. Isaan kana keessaa warri Luuter "wangeela kootiin biliisoman" ittiin jedhu miidhaa luboonni godhan mootichi jijjiiruu qaba jedhanii ija jabinaan kan gaafatan angafoonni baay'een turaniiru." —Martyn, page 393.

Diinonnis michoonnis moloksee soda hin qabne kana ilaaluuf dhufan, haa ta'u malee inni tasgabbii hin sochooneen ulfi- naa fi ogummaadhaan isaan haasofsiise. Ejjennoon isaa cimaa fi jag- nummaadhaan kan guute ture. Fuulli isaa inni qallaan dhukkubaa fi dadhabbiidhaan saakacha'e, qajeelummaa fi gammachuu kan argi- siisu ture. Qajeelummaa fi dhugaan gadi fagoon dubbii isaa keessa jiru, humna diinonni guutuummaatti dura dhaabbachuu hin dan- deenye isaaf kenne. Michoonnii fi diinonni in dinqifatan. Namoonni tokko tokko humni hafuuraa akka wajjin jiru yeroo amanan, kaan immoo akkuma Fariisonni Kiristosiin "Seexana Qaba" jedhan, eejjen- noo akkasii fudhatan.

Guyyaa itti aanutti Luuter walga'iitti akka hirmaatuuf waamame. Gara galma walga'ii fidee akka dhufuuf qondaala mootichaa tok- kotu kaa'ame; haa ta'u malee rakkina guddaadhaan iddoo sana ga'e. Daandiin hundinuu daawwattoota moloksee aangoo phaaphaasiin mormuuf ija jabaate kana ilaaluuf kan hawwaniin dhiphatee ture.

Yeroo inni bakka abbootiin murtii jiranitti seenuuf jedhe anci- biraalli dulloomaan lola hedduu mo'atee ture tokko garraamum- maadhaan akkas ittiin jedhe: "Moloksee gadadamaa

nana, moloksee gadadamaa nana, ati lola dhiigaa isa kabajamaa anis ta'e yookiis gootonni biraan goone irra kan caalutti adeemaa jirta. Garuu kaayyoon kee qajeelaa yoo ta'ee fi atis isaaf kutateetta yoo ta'e, maqaa Waaqayyootiin itti adeemi, waa tokko hin sodaatin. Waaqayyos si hin dhiisu." —D'Aubigne, b. 7, ch. 8.

Luuter yaa'ii dura yeroo dheeraaf dhaabbate. Mootichis tees- soo isaa qabate. Innis namoota kabajamoo mootummaa isaa keessa jiraniin marfamee ture. Yaa'ii Maartiin Luuter amantii isaatiif dee- bii kennuuf dura dhaabbate kana fuula dura namni kam illee akk- asitti dhaabbatee hin beeku ture. "Dhi'aannaan kun mataan isaa phaaphaasii irratti injifannoo gonfachuu isaa argisiisa. Phaaphaasiin isatti murteesse ture, inni garuu dhaaddacha ofii isaa phaaphaa- sii gararraa of kaa'e duratti dhi'aate. Phaaphaasiin qoqqobbii isa irra kaa'ee ture, hawaasummaa irraas isa kutee ture; inni garuu kabajaan waamamee walga'ii addunyaa irratti kabaja guddaa qabu duratti fudhatama argate. Phaaphaasiin hamma barabaraatti akka callisuuf itti murteessera, amma garuu inni kiristiyaanota biyya fagoodhaa walitti qabamanii isa dhaggeeffatan kumaatama duratti akka dubbatu ta'e. Karaa abshaalummaa Luuteriin warraaqsa guddaatu argame. Roomaan duraan iyyuu teessoo ishee irraa gadi bu'aa jirti, sagaleen moloksee tokkoo immoo gadi bu'uu ishee kana dhugoomse." —Ibid., b. 7, ch. 8.

Yaa'ii humna qabeessa sana duratti haaressaan inni maatii hiyy- eessa keessaa dhalate waan leeyya'ee fi sodaate fakkaate. Ilmaan moototaa miira isaa itti siqeenyaan hordofaa jiran keessaa tokko isatti siqee "Warra foon namaa ajjeesanii lubbuu garuu ajjeesuu hin dandeenye hin sodaatin!" jedhee gurra isaatti hasaase. Kan biraan immoo "anaaf jettanii fuula warra biyya bulchanii fi fuula mootota- atti in geeffamtu. Wanta isin dubbachuuf jirtan hafuura abbaa kees- saniitu isin keessaa dubbata" ittiin jedhe. Akkasitti sagaleen Kiristos yeroo qorumsaatti garbicha isaa jabeessuuf karaa gurguddoota biyya lafaa ergame.

Luuter teessoo mootii dura akka dhaabbatuuf in waamame. Yaa'ii bal'aa sana keessatti callisuu gudaatu ta'e. Kana booda qondaalaan mootichaa tokko ka'ee barreeffama Luuteriin ilaalchisuudhaan akka haaressaan kun gaaffii lamaaf deebii kennu gaafate – isaanis; barre- famni sun kan isaa ta'uu isaa amanuu isaa fi yoo kan isaa ta'e yaada isa keessa jiru kaasuuf/dhiisuuf fedhii qabaachuu isaa gaafate. Mata dureen barreefama Sanaa erga dubbifamee booda, Luuter gaaffii isa jalqabaaf kitaabichi kan isaa ta'uu amane. Isa lammaffaa ilaalchisee akkas jedhe "gaaffii amantii fi fayyina lubbuu, sagaleen Waaqayyoo isa waaqa irrattis ta'e lafa irratti qabeenya gati jabeessa ta'e of kees- saa qabu arguudhaan utuun itti hin yaadin yoon deebii kenne waan hubannaan itti hir'ate hojjechuu kooti. Haalli yeroo kan na gaafat- uun gadi yookiin dhugaan kan na gaafatuun olan mirkaneessan ta'a, kana gochuudhaan immoo isa Kiristos "Eenyu illee namoota duratti yoo na gane garuu, anis immoo abbaa koo isa waaqa irra jiru duratti isa nan gana" (Maat.10:33) jedhe irratti cubbuu hojjechuu kooti. Sababa kanaaf sagalee Waaqayyoo utuun hin mufachiisin deebii kennuu akkan danda'utti yeroo fudhachuuf akka naaf heyyamtaniif gadi of deebisuu hundumaanan ulfina mootummaa keessanii gaa- fadha." —D'Aubigne, b. 7, ch. 8

Gaaffii kana dhi'eessuu keessatti Luuter ogummaadhaan adeeme. Miiraan dhiibamee akka inni hin goone yaa'ii sana amansiisera. Tasgabbii fi ofitti amantaan nama ija jabeessaa fi dhugaa araaratti fiduu hin barbaanne tokko irraa hin eegamne humna isaatti daba- lame, boodas of eeggannaa, murtoo, ogummaa fi ulfina diinota isaa dinqifachiisuu fi abdii kutachiisuun addagummaa fi oftuulummaa isaanii ifachuu isa dandeessise.

Deebii xumuraa kennuuf kan inni itti dhi'aatu guyyaa itti aanutti ture. Humnoota dhugaa irratti hiriiranii dhaabbatan ilaalee yeroof onneen isaa diilallaa'ee ture. Amantiin isaa in raafame; soda fi rom- muun isatti dhufe, naasuunis isa keessa guute. Balaanis baay'atee fuula isaa dura dhufe; diinonni waan isa mo'atan, humnoonni duk- kanaas waan injifatan fakkaatan. Duumessi naannoo isaa mar- see Waaqayyottii waan adda isa baasu fakkaate. Gooftaan maccaa isa waliin jiraachuu isaa mirkaneefachuu barbaade. Hafuura gadd- aatiin fuula isaatiin lafatti gombifamee boo'icha Waaqayyo malee kan biraan hubachuu hin dandeenyeen onnee isaa isa cabaa Waaqayyoon duratti dhangalaase.

"Jabaa fi kan barabaraa kan taate Yaa Waaqayyo, biyyi lafaa kun attam hamtuudha! Afaan isaa banatee na liqimsuu akka ga'e ilaali, anis amantiin ani si irraa qabu xiqqoodha … utuun amanan- naa koo jabina biyya lafaa kana qofaa irra ka'aadhee, hundumtuu kan raawwatame ture … Yeroon koo isheen xumuraa geesseetti, murtiinis ana irratti labsamee ture. Yaa Waaqayyo, ogummaa biyya lafaa kana irratti na gargaarta. Ati qofaan kana godhi; … sababni isaa hojiin kun kan keeti, malee kan koo miti. Asitti waanan godhu hin qabu, gurguddoota lafaa kanaa wajjin dorgomuuf ani waanan godhu hin qabu…. Garuu hojichi kan keeti, innis kaayyoo qajeelaa fi barabaraati. Yaa Gooftaa na gargaari! Waaqayyo amanamaa fi hin jijjiiramnee, ani amanannaa koo nama irra hin kaa'adhu …. Wanti kan namaa ta'e hundumtuu hin amansiisu; wanti nama biraa dhufu hundumtuu kufaadha…. Ati hojii kanaaf na fo'atteetta … jaallata- maa ilma kee Yesus isa da'oo koo, gaachana koo fi gimbii jabaa koo ta'eef jedhii na bira dhaabbadhu." —Ibid., b. 7, ch. 8.

Waaqni garraamiin ogummaan hundumtuu kan isaa ta'e; akka Luuter jabina mataa isaatii amanatee ariitiidhaan utuu itti hin yaa- din balaa keessa hin seenneef, balaa isa dura jiru akka hubatu heyya- mee ture. Luuteriin sodaachisee kan ture soda dhiphina dhuunfaa, gidiraa yookiin du'a dhi'ootti waan ta'u isatti fakkaate hin turre. Inni gara dhiphinaa dhufe, isa quunnamuuf immoo ga'umsa akka hin qabnetu itti dhaga'ame. Dadhabbii isaa irraan kan ka'e dhugaa irratti miidhamni in dhufa. Waaqayyoon wallaansoo kan inni qabe nageenya mataa isaaf utuu hin taane mo'icha wangeelaatiifi. Gaddii

fi wallaansoon lubbuu isaa akkuma wallaansoo Israa'el isa hal- kan gaafa Sanaa qarqara galaanaatti qofaa isaa ta'ee ture. Akkuma Israa'elitti Waaqayyoon wallaansoo qabe. Gargaarsa dhabuu isaa keessatti, Kiristos isa oolchaa jabaa ta'e irratti amantiin isaa jabaate. Mana maree sana duratti qofaa akka hin dhi'aanne abdii argachuud- haan jabaate. Lubbuun isaa deebitee nagaa argatte, geggeesitoota biyyaa duratti sagalee Waaqayyoo ol qabuuf waan isaaf heyyama- meef in gammade.

Sammuun isaa Waaqayyoo wajjin turuudhaan Luuter wal'aansoo fuula isaa duraaf qophaa'e. Dhimmoota deebii itti kennuufi karoora baase, barreeffamoota isaas in qorate, heertuu Macaafa Qulqulluu ejjennoo isaa cimsuuf isaaf ta'anis walitti funaannate. Kana booda harka isaa bitaa Macaafa Qulqulluu fuula isaa duraa banamee jiru irra kaa'uudhaan, harka isaa mirgaa immoo gara samiitti ol qabee "wangeelaaf amanamaa ta'ee dhaabbachuu fi dhuga ba'umsa isaa dhiigaan mallatteessuuf illee yoo ta'e, amantii isaaf dhugaa ba'uuf" kakuu gale. —Ibid., b. 7, ch. 8.

Yeroo inni deebi'ee fuula yaa'ii dura dhaabbate, fuulli sodaa yookiin leeyyoon irraa hin mul'anne. Gurguddoota lafaa dura akka dhuga baatuu Waaqayyootti tasgabbii fi nagaadhaan, sodaa malee kabajaan dhaabbate. Qondaalli mootumichaa barsiisa isaa ganuuf fedhii akka qabu mortoo isaa gaafate. Luuter humni yookiin miiraan socho'uun utuu isa irratti hin mul'atin sagalee laafaa fi gad of dee- bisaadhaan deebii isaa kenne. Ofitti amantaa fi gammachuu yaa'ii sana dinqifachiise yoo mul'ise illee, dhi'annaan isaa kabaja addaa kan argisiisu ture.

Luuter akkas jedhee dubbate, "mootota ulfina qabootaa, kaba- jamoo ilmaan mootota, ayyaana qaboota Gooftotaa; guyyaa kana akkan kaleessa ajajamettan fuula keessanitti dhi'aadheera. Kaayyoo isan qajeelaa fi dhugaa ta'uu isaa itti amaneef deebii faccisaa ani kennu xiyyeefannoodhaan akka na dhageeffattan guddummaa fi ulfina keessan nan kadhadha. Yoo ani wallaalummaadhaan seera dhaaddachaa cabse akka anaaf dhiiftan isinan kadhadha, sababni isaa ani kanan guddadhe mana mootota keessatti utuu hin taane gadaamii qofaa keessatti waan tureef." —Ibid., b. 7, ch. 8.

Kana booda gara gaaffiitti galuudhaan, hojiin isaa warri maxx- anfaman hundi isaanii amala wal fakkaataa akka hin qabne ibse. Barreeffamoota isaa tokko tokko keessatti dhimmi amantii fi hojii gaarii kan caqase yeroo ta'u, isaan kun immoo miidhaa kan hin qabne qofa utuu hin taane bu'a qaboota ta'uu isaanii diinonni iyyuu dubbatanii turan. Isaan kana ganuu jechuun dhugaa gareen hun- dumtuu itti walii galan balaaleffachuu jechuudha. Inni lammaffaan immoo barreeffamoota manca'insaa fi miidhaa phaaphaasii saaxilu of keessatti qabatanii jiru. Barreeffama kana ganuu jechuun gara jabina Roomaa cimsuu fi amanti dhabinaaf balbala bal'isanii banuu ta'a. Kitaaba isaa gosa sadaffaa keessatti namoota dhuunfaa ham- mina jiru deggeran ifate. Kana ilaalchisee isa dhufuuf jiru caalaatti jabaatee akka lole biliisa ta'ee dubbate. Inni guutummaatti dogo- ggora irraa biliisa akka ta'etti of hin yaadne, haa ta'u malee kitaabota kana ganuu hin dandeenye. Sababni isaa kana gochuun akka dii- nonni dhugaa jajjabaatanii gara jabina guddaatiin saba Waaqayyoo balleessuuf carraa argatan godha.

"Haa ta'u malee ani nama malee Waaqayyo miti" jedhee itti fufee dubbate. "Kanaaf anis akkuma Kiristos mataa kootiif nan falma: 'yoo ani hamaa dubbadheera ta'e hamminni isaa eessatti akka ta'e dhugaa ana irratti ba'aa.' … Yaa mootii surra qabeessaa, fi ilmaan mootota warri kabajamoon, akkasumas gita hunda irraa kan dhuf- tan namoonni hundinuu bakka

dogoggora kootii barreeffama raa- jotaa fi ergamootaa keessaa akka naaf mirkaneessitan araara Waaqayyootiinan isin kadhadha. Battala isin kanaan ana amansiif- tanitti dogoggora koo hunda nan sirreeffadha, akkasumas kitaabota koo ibidda keessa buusuuf isa jalqabaa nan ta'a."

"Wanti ani dubbadhe balaa ani itti of saaxilee of eeggannoodhaan ilaaluu fi madaaluu koo ibsee akka argisiisu nan abdadha. Garuu wan- geelli ammas akkuma bara durii sababa dhiphinaa fi gargar ba'umsaa ta'uu isaa ilaaluu nan gammada malee hin sodaadhu. Amalli sagalee Waaqayyoo, carraan isaas isa kanaadha. "Lafa irratti nagaa fiduuf kanan dhufe isinitti hin fakkaatin; ani goraadee fiduuf malee nagaa fiduuf hin dhufne" jedhe Yesus Kiristos. Waaqayyo dinqiidha, gorsuu isaatti jabaadha. Dheebuu lolaa qabdan guuttachuuf jecha sagalee Waaqayyoo isa qulqulluu ari'achuudhaan balaa sodaachisaa keessaa ba'uu hin dandeenye, dha'icha cimaa fi badiisa barabaraa akka ofir- ratti hin fidneef of eeggadhaa…. Sagalee Waaqayyoo keessaa fak- keenyota baay'ee caqasuu nan danda'a. waa'ee Fara'oon, waa'ee mootota Baabilonii fi kan Israa'el warra mootummoota isaanii jabees- suuf jecha gorsa utuu barbaadanii hojiin isaanii badiisa isaanitti fide caqasuu nan danda'a. Waaqayyo gaarota in buqqisa, isaan garuu kana hin hubanne." —Ibid., b. 7, ch. 8.

Luuter kan inni dubbatte afaan warra Jarmaniin yeroo ta'u jechuma sana afaan Laatiniitiin akka irra deebi'uuf gaafatame. Dubbannaa jalqabaatiin dadhabee yoo ture illee waan gaafata- metti walii galuudhaan iftoomaa fi humna isa jalqabaatiin irra dee- bi'ee dubbate. Gaarummaan Waaqayyoo dhimma kana keessatti isa qajeelcheera. Sammuun mootota hedduu dogoggoraa fi aman- tii tolchaatiin dukkaneeffamee waan tureef dubbannaa isaa isa jalqabaa keessaa, humna Luuter ittiin dubbate hin hubanne turan. Irra deebi'amuun isaa garuu tuqaalee isaa sirriitti akka hubataniif isaan gargaare.

Ifa akka hin argineef boqu jabinaan ija isaanii kan dunuunfachi- isanii fi dhugaa amananii fudhachuu diduu kan murteessan humna Luuter ittiin dubbatetti guddaa aaran. Akkuma inni dubbachuu dhaa- been, afa yaa'iin walga'ii Sanaa aariidhaan; "gaaffii siif dhi'aateef dee- bii hin kennine … deebii ifaa fi sirrii deebisuutu si irra jira … Yaada kee in jijjiirta moo hin jijjiirtu?" ittiin jedhe.

Haaressaan kunis akkas jedhe: "surra qaboo taa fi ulfina qaboota kan taatan, deebii ifaa, dhugaa fi sirrii ana irraa erga barbaaddanii ani isiniif nan kenna, innis isa kana: amantii koo phaaphaasiidhaafis ta'e mana maree kanaaf bitamsiisuu hin danda'u, sababni isaa isaan kun lamaan walii isaanii mormuun isaanii akka guyyaa ifaadha. Kanaaf dhugaa Macaafa Qulqulluutiin yookiin yaada ifaa ta'een yoon aman- siifame malee, yookiin barreeffaman caqasetti yoon walii gale malee, akkasumas sagalee Waaqayyootiin sammuun koo yoo qajeelfame malee ani ganuu hin danda'u, hin ganus. Sababni isaa kiristiyaanni faallaa sammuu isaatii dubbachuun isaaf gaarii miti. Kun ejjennoo kooti, kan biraa gochuu hin danda'u, Waaqayyo ana haa gargaaru. Ameen." —Ibid., b. 7, ch. 8.

Namni qajeelaan kun akkasitti hundee dhugaa isa ta'e sagalee Waaqayyoo irra dhaabbate. Ifni samii fuula isaa irraa ife. Yeroo inni humna sobaa saaxilee fi olaantummaa amantii isa biyya lafaa mo'uuf dhugaa ba'e guddummaa fi qullaa'ummaan amala isaa, nagaa fi gam- machuun onnee isaa keessaa in mul'ate.

Guutummaan yaa'ii Sanaa yeroof dinqifannaadhaan waan dub- batan dhaban. Luuter deebii isaa isa jalqabaa irratti kabaja argisii- suu fi tola jechuudhaan sagalee laafaadhaan dubbate. Warri Rooma haala kana ragaa onneen isaa du'uu jalqabuuti jedhanii fudhatan. Deebii isaatiif beellama gaafachuu isaa akka jal bultii gantummaatti lakkaa'anii turan. Mootichi Charles mataan isaa qaama molok- see kanaa isa gad dhume, uffata isaa isa gad deebi'aa ilaalee tuffa- chuudhaan "molokseen kun gantuu na gochuu hin danda'u" jedhee dubbate. Jabinnii fi ciminni, akkasumas humnii fi iftominni yaada isaatii inni amma argisiise garee hunda dinqifachiise. Mootichi dnqi- fannaadhaan akkas jedhee akka dubbatuuf dirqame "molokseen kun onnee sodaa hin qabnee fi jabina hin sochooneen dubbata." Qondaaltonni Jarman baay'een isaanii nama biyya isaanii bakka bu'e kana gammachuu fu boonuu guddaatiin ilaalan.

Deggertoonni Roomaa in mo'aman; haalli isaanis ifa namatti hin tolleen ilaalame. Maccafa Qulqulluu irratti hirkachuudhaan utuu hin taanee, doorsisa isa amala itti ta'ee tureen Roomaan aangoo ishee turfachuu barbaadde. Afa yaa'iin walga'ii Sanaa "Yoo ati hin gantu ta'e, gantuu of hin sirreesine irratti murtoo darbu mootichii fi mootonni biyyatti in mari'atu" jedhe.

Michoonni Luuter warri deebii faccisaa inni kenne gammachuud- haan dhaggeefachaa turan jecha kanatti in na'an. Garuu doktoriin kun tasgabbiidhaan akkas jedhe "Waaqayyo gargaaraa koo haa ta'u, ganuun anaaf hin danda'amu." —Ibid., b. 7, ch. 8.

Utuu angafoonni waliin mari'atanii akka inni yaa'ii sana gadi dhi- isee ba'uuf itti himame. Gooliin guddaan akka dhufu isaanitti dha- ga'ame. Luuter harka kennachuu diduun isaa barootaaf seenaa waldaa miidhuu danda'a. Yaada isaa akka jijjiirratuuf carraan tokko akka isaaf kennamu murta'e. Yeroo xumuraaf yaa'ii duratti dhi'ate. Barsiisa isaa akka dhiisuuf gaaffiin ammas isaaf dhi'aate. "Isan duraan dubbadhe malee deebii kan biraa kennuu hin danda'u" jed- hee dubbate. Dorsisaanis ta'e yookiin abdachiifamuudhaanis aangoo Roomaatiif tole jedhee akka inni hin bitamne ifa ta'e.

Aangoon isaanii inni mootota fi angafoota rommisiisaa ture, moloksee gad-deebi'aa kanaan tuffatamuun isaa geggeesitoota phaaphaasii guddaa aarse. Dheekkamsa isatti fidanii lubbuun isaa dhiphinaan akka dabartu barbaadan. Luuter garuu balaa isatti dhufu hubachuudhaan waan hundumaa ulfinaa fi tasgabbii kiristiyaanum- maatiin dubbate. Dubbannaan isaa oftuulummaa, miiraan kakaafa- muu fi dhi'aannaa baduu irraa biliisa ture. Jiraachuu ofii isaatii fi namoota gurguddoo naannoo isaatii irraanfatee ture. Isa tokkicha phaaphaasota, luboota, mootota fi mootumoota irra caalu dura akka jiru qofaatu isatti dhaga'amaa ture. Kiristos karaa dhuga ba'umsa Luuteriin humna fi surraa michootaa fi diinota

dinqifachiisuun dubbate. Hafuurri Waaqayyoo walga'ii sana keessatti argamuud- haan onnee angafoota biyyichaa tuqee ture. Angafoonni danuun kaayyoon Luuter qajeelaa ta'uu isaa amananii fudhatanii turan. Baay'ee isaanii dhugaan isaan amansiisera, kan namoota muraasaa garuu fiixaan ba'umsa hin qabu ture. Gareen kan biraan yeroo sana amantii isaanii hin mul'ifnes turaniiru, isaan kun garuu yeroo booda ofii isaaniitiin Macaafa Qulqulluu qoratanii gara fuula duraatti deg- gertoota haara'umsaa warra soda hin qabne ta'uu danda'aniiru.

Qondaaltichi Firederiki dhi'aannaa Luuter yaa'ii duratti dhi'aate xiyyeefannoodhaan ilaalee miira gadi fagootiin dubbii isaa dhaggeef- fate. Gootummaa, jabinaa fi ofitti amantaa dokterii kanaa boonuu fi gammachuu guddaatiin ilaalee kan durii caalaa isa cina dhaabbachuuf murteesse. Garee falmii geggeessan lamaan gidduu garaagarummaa jiru wal bira qabee ilaaluudhaan ogummaan phaaphaasotaa, kan moototaa fi lubootaa humna dhugaatiin mo'amee bilaasha ta'uu isaa arge. Bara hundumaa keessa biyyoota hundumaa keessatti kan dha- ga'amu injifatamuu Phaaphaasitu argame.

Bakka bu'aan phaaphaasii dubbannaa Luuteriin bu'aa argame yeroo hubate nageenya aangoo Roomaaf isa yeroo kami irra caalaa sodaan itti dhaga'amee, haaressaa kana dhabamsiisuuf haala isaaf danda'amu hundatti dhimma ba'uuf murteesse. Dandeettii dubban- naa fi kennaa dipilomaasii ittiin beekameen karaa moloksee wa'itti hin galle kanaa michummaa fi deggersa aangoo Roomaa dhabuu fi balaa mudachuu danda'u mootii dargaggeessa kanaaf dhi'eesse.

Jechoonni isaa bu'aa malee hin hafne. Luuter deebii kennee guyyaa itti aanuutti Charles amantii Kaatolokii eeguu fi tursuuf himaammata mootota isa dura jiranii bakkaan ga'uuf akka mur- teeffate beeksisuudhaan miseensota yaa'ii Sanaa ergaan akka ga'u godhe. Luuter dogoggora isaa sirreefachuu erga didee tarkaanfiin cimaan isaa fi barsiisa gantummaa irratti fudhatamuu qaba jedhame. "Molokseen tokko gowwummaa yaada mataa isaatiin amanti kiris- tiyaanaa irratti ka'e. Amanti dhabina akkasii daangessuuf mootum- maa koo, qabeenyaa koo, michoota koo, dhagna koo, dhiiga koo, lubbuu koo, fi jireenya koo aarsaa nan godha. Luuter akka inni saba gidduutti jeequmsa tokko hin kaafne gochuuf isa dhabamsiisuuf

ka'eera; kana booda innii fi deggertootni isaa akka gantoota seera hin kabajneetti waldaadhaa baasuudhaan, ugguruudhaan, isaaniin bal- leessuuf qabee ittan farada. Miseensonni mootumichaas akka kiristi- yaana amanamaatti kana akka raawwataniif waamicha isaaniif nan godhe." —Ibid., b. 7, ch. 9. Haa ta'u malee waraqaan ittiin nageen- yaan darban inni Luuteriif kennamee ture kabajamuu akka qabuu fi himati isa irratti utuu hin banamin fuula dura nagaadhaan mana isaa ga'uu akka qabu mootichi beeksisee ture.

Amma yaada wal mormu lamatu miseensota yaa'ii sanaatiin dhi'aate. Deggertoonni phaaphaasii waraqaan ittiin nageenyaan darban haaressaa kanaa akka hin jiretti akka ilaalamuuf gaafatan. Isaanis akkas jedhan "bishaanni Rahiin akkuma jaarraa tokko dura daaraa Joon Haasiin fudhatee adeeme, daaraa isa kanaas fudha- chuu qaba." —Ibid., b. 7, ch. 9. Garuu angafoonni Jarman degger- toota phaaphaasii fi diinota Luuter warra beekamoo yoo

ta'an illee, tarkaanfii amantaa sabaa hir'isuu fi ulfina mootumootaa gadi buusu akkasii akka hin fudhanneef mormii isaanii dhageesisan. Isaanis du'a Luuteriin hordofee balaa dhufee ture yaadachiisuudhaan, dha'ichi hamaan akkasis irra deebi'amee biyya Jarmnii fi mootii dargageessa kanatti akka dhufu gochuuf akka ija hin jabbaanne dubbatan.

Yaada bu'uuraa dhi'ate kana irratti Charles mataan isaa akkas jedhe: "Amantii fi ulfinni guutuummaa addunyaa irraa kan badan yoo ta'e illee onnee moototaa keessatti da'oo argachuu qabu." — Ibid., b. 7, ch. 9. Inni amma illee karaa deggertoota phaaphaasii warra diina Luuter ta'anii waan Zigsimuundi Haas irratti godhe maqaa waldaatii jedhee haaressaa kana irratti akka godhuuf isa dhiibu turan. Haa ta'u malee Haas yaa'ii duratti dhi'aatee isa inni fuuncaadhaan hidhamee ture ilaalchisee mootichi isa inni amantii isaatiif gidirse yaadachuudhaan Charles 5 ffaan "Ani akka Zigsimundiin hojii leeyasisaa akkasii gochuu hin barbaad" jedhe. — Lenfant, vol. 1, p. 422.

Haa ta'u malee Charles dhugaa Luuteriin dhi'aate utuu hin fudha- tin hafe. "Ani fakkeenya abboota kootii akkeessuuf cimsee murteef- adheera" jechuudhaan barreesse. — D'Aubigne, b. 7, ch. 9. Daandii dhugaa fi qajeelaa irra adeemuuf karaa aadaa keessaa ba'uu akka hin qabne murteeffateera. Sababa abbaan isaa gochaa tureef qofa phaaphaasii gara jabinaa fi manca'insa isaa wajjin deggeruuf mur- teeffate. Akkasitti abbootiin isaa kan fudhataniin alatti ifa kamiin illee akka hin fudhannee fi hojii isaan hin hojjetin tokko illee gochuu akka hin barbaanne ejjennoo fudhate.

Yeroo ammaas aadaa fi duudhaa abbootii isaaniitti hidhamanii kan jiran danuudha. Yeroo Gooftaan ifa dabalataa isaanitti ergu fudhachuu hin barbaadan; sababni isaa abboota isaaniif waan hin kennaminiif isaan birattis fudhatama hin argatu. Nuyi amma iddoo abbootiin keenya turan hin jirru; kanaaf hojii fi itti gaafatamni keenya isa kan isaanii wajjin tokko miti. Waan hojjechuu qabnu mur- teeffachuuf qooda sagalee dhugaa ofii keenyaan qorannu fakkeenya abboota keenyaa hordofuu Waaqayyo nuuf hin mirkaneessu. Itti gaa- fatamummaan keenya kan abboota keenyaa irra guddaa in caalaa. Ifa isaan fudhatanii gara keenyatti dabarsaniif itti gaafatamummaa qabna. Akkasumas ifa dabalataa sagalee Waaqayyoo irraa amma gara keenyatti ifaa jiruufis ittigaafatamna.

Kiristos Yihudoota amantii hin qabne sanaan akkas jedhe: "Utuu ani dhufee isaanitti hin dubbanne ta'ee, cubbuu isaanitti hin ta'u ture; amma garuu cubbuu isaaniif waan itti qabatan hin argatan." Yoh.15:22. Moototaa fi angafoota Jarmanitti karaa Luuteriin dub- batee kan ture humna Waaqayyoo kana ture. Yeroo ifni sagalee Waaqayyoo irraa ifee ture sana yeroo xumuraaf yaa'ii Sanaa keessatti Hafuurri Isaa baay'ee isaanii kadhachaa ture. Akkuma Philaaxos jaarraa hedduu dura oftuulummaa fi jaallatamuuf jedhee fayyisaa biyya lafaatti onnee isaa cufuuf heyyamee ture, akkuma Feeliks sodaatee "Ammaaf dhaquu in dandeessa, yommuu ani fucha argadhu immoo sin waamsisa ittiin jedhee" ergamaa dhugaa sana geggeesse, akkuma Agriiphaan inni oftuulaan "Yeroodhuma gabaab- duu keessatti kristiyaana na gochuuf jetta jedhee" dubbate, (H/Erg. 24:25;26:28) Charles 5 ffaa nis

oftuulummaa fi himaammata lafaatti hidhamuuf jecha, ergaa samiidhaa ergame irraa deebi'uudhaan ifa dhugaa mormuuf murteefate.

Tarkaanfiin Luuter irratti fudhatamuuf karoorfame oduun isaa bal'inaan dhaga'amee magaalaa guutummaa keessatti goolii guddaa kaase. Haaressaan kun michoota gara jabina Roomaan warra man- ca'insa ishee saaxiuuf ija jabaatan hundumaa irratti gootu beekanii fi innis aarfamuu akka hin qabne murteessan baay'ee horatee ture. Angafoonni dhibbaan lakkaa'aman isaaf eegumsa gochuuf waadaa galanii turan. Ergama mootichaa isa inni to'annaa aangoo Roomaaf bitamuuf harka kennee saaxiluudhaan ifatti kan morman yertuu hin turre. Balbala manaa fi iddoo namoonni itti walitti qabamanitti bar- reeffamoonni Luuteriin balaaleffatuu fi kan deggeru maxxanfamanii turan. Barreeffama kana keessaa iddoo tokkotti jecha nama ogeessaa "Yaa biyya mucaan si irratti mo'uu, yaa biyya angafoonni kee gana- maan nyaataa fi dhugaatiitti dhi'aatanii siif wayyoo!" (Lall.10:16) jedhutu barreeffamee jira. Guutuummaa biyya Jarman keessatti Luuteriin deggeruuf hinnaaffaan jiru isa irratti dabaa hojjechuu, nageenya mootummaa fi cimina teessoo isaas balaa irra akka buusu mootichii fi yaa'iin sun itti amananii turan.

Firederiki inni kan Saaksonii sochii isaa fi kan diinota isaatii hunda hordofuudhaan dadhabbii malee dammaqee isa eeguudhaan miira dhugaa haaressaa kanaaf qabu of eeggannaadhaan akka iccita- atti qabatee ture. Haa ta'u malee deggersa Luuteriif qaban dhoksuuf yaalii kan hin goone baay'eetu ture. Angafoonni, ilmaan mootota, gurguddoonnii fi namoonni aangoo qaban kan biraan, amantoon- nii fi luboonni dhufanii Luuteriin gaafataa turan. "Kutaan dokto- rii isheen xiqqoon warra isa gaafachuuf dhufan hunda qabachuu hin dandeenye" jedhee Sipalaatiin namni jedhamu barreessee ture. —Martyn, vol. 1, p. 404. Namoonni akka inni uumama namaa ol ta'etti isa ilaalu turan. Warri barsiisa isaatti hin amanne illee yaada sammuu isaa xureessuu irra caalaa gara du'a jagnummaatti kan isaa geessu amanamummaa isaa dinqifachuu malee waan biraa gochuu hin dandeenye.

Roomaa wajjin akka inni araaramuuf fedha Luuteriin argachuuf dhamaasuu guddaatu godhame. Angafoonnii fi ilmaan mootota bakka bu'uumsaan gara isaa dhufanii murtoo waldaa fi kan mana maree mormuudhaan murtoo yaada mataa isaatii yoo cimse, yeroo dhi'ootti mootummaa kana keessaa ari'amee da'oo akka dhabu itti himan. Luuter jecha kanaaf akkas jedhee deebii kenne: "Wangeelli Kiristos miidhamni utuu hin jiraatin lallabamuu hin danda'u…. Erga akkas ta'e sodaan yookiin balaaf yaadda'uun Gooftaa fi sagalee waaqayyo isa dhugaa irraa maaliif adda na baasa? Kun tasa ta'uu hin danda'u. Kanaa mannaa dhagna koo, dhiiga koo fi lubbuu koo dhabuu anaaf wayya." —D'Aubigne, b. 7, ch. 10.

Kana booda murtoo mootiif akka inni bitamu, yoo akkas ta'e immoo wanta isa sodaachisu tokko akka hin qabne ammas itti himame. Innis deebii isaa keessatti akkas jedhe, "mootichi, anga- foonni fi kiristiyaanonni hamoon illee barreeffama koo qoratanii murtoo akka kennaniif onnee koo guutuun nan heyyama; haala kana keessatti garuu sagalee Waaqayyoo ulaagaa madaallii godha- chuu qabu.namoonni isaaf abboomamuu malee waan

biraa gochuu hin danda'an. Sammuu koo isa Macaafa Qulqulluutti hidhamee jiru ana duraa hin xureessinaa." —Ibid., b. 7, ch. 10.

Gaaffii isaaf dhi'aate kan biraa irratti immoo akkas jedhe, "waraqaa ittiin nageenyaan darban koo galchuun fedha kooti. Namummaa fi jireenya koo harka mootichaa keessa nan kaa'a, sagalee Waaqayyoo garuu gochuu hin danda'u." --- Ibid., b. 7, ch. 10. Murtoon mana maree waliigalaa bu'uura Macaafa Qulqulluu irratti kan hunda'uu yoo ta'e, murtoo mana maree walii galaaf bit- amuuf akka fedha qabu ibse. "Phaaphaasiin yaa'ii kumaatamaan yoo deggerame illee sagaleen waaqayyoo fi amantiin murtii sir- rii akka kennu kiristiyaanni hundinuu abbaa murtiiti gaariidha." —Martyn, vol. 1, p. 410. Yaaliin araaraa dabalataa gatii akka hin qabne michoonnii fi diinonni xumuratti amananiiru.

Utuu Luuter tuqaa tokko irratti illee harka kenneera ta'ee, Seexannii fi macci isaa injifannoo gonfatu turan. Garuu ejjennoon isaa inni hin sochoone karaa waldaan ittiin bilisoomtu fi barri haaraa fi wayya'aan jalqabamu ta'e. Dhibbaan nama tokkichaa inni dhimma amantii irratti mataa isaatiin yaaduu fi hojjechuuf ija jabaate, bara isaa keessa qofaa utuu hin taane dhaloota fuula duraa hunda kees- satti waldaa fi biyya lafaa keessatti dhiibbaa gaarii uumsuu dan- da'eera. Jabinnii fi amanamumaan isaa warra xumura baraa keessa muuxannoo wal fakkaataa keessa darban hunda hamma dhumaatti in jajjabeessa. Humnii fi surraan Waaqayyoo maree namootaa, humna Seexanaa isa jabaa caalaa jabaatee dhaabbata.

Luuter utuu hin turin gara manaatti akka deebi'uuf mootota aango qabootaan ajajame, yaadachiisi kun immoo atattamaan murtii fudha- chuudhaan akka hordofamu in beeka ture. Duumessi doorsifamuu Karaa isaa uwwisee ture; haa ta'u malee akkuma inni Wormisiin gad dhiiseen onneen isaa gammachuu fi galata Waaqayyootiin guutamee ture. Innis akkas jedhe, "Seexanni mataan isaa gimbii phaaphaasii in eega; Kiristos garuu isa keessatti riqaa bal'aa ijaare, Seexannis Gooftaan isa caalaa jabaa akka ta'e himuuf in dirqame." —D'Aubigne, b. 7, ch. 11.

Luuter bakka sana erga gad dhiise booda eejjennoon isaa fin- cilatti akka hin fudhatamne hawwuudhaan, mootichaaf xlayaa bar- reesse. Innis akkas jedhe, "ulfina keessattis ta'e yookiin salphina keessatti, jireenya keessattis ta'e yookiin du'a keessatti sagalee Waaqayyoo isa namni ittiin jiraatu utuun hin dhiisin ulfina keetiif dhugaatti abboomamuuf qopha'aa akkan ta'e Waaqayyo inni onnee qoru ragaa kooti. Asitti dhabuunis argachuunis fayyinaaf bu'aa waan hin qabneef, dhimma jireenya ammaa kana hunda keessatti amanamummaan koo kan hin raafamne ta'ee jiraata. Garuu dhimmi bu'aa barabaraa ilaalchisee akka namni namaaf bit- amu Waaqayyo hin barbaadu. Bitamuun akkasii dhimma hafuuraa keessatti waaqefannaa jedhama, inni immoo uumaa qofaaf ken- namuu qaba." —Ibid., b. 7, ch. 11.

Adeemsa isaa Wormisii ka'ee adeeme keessatti simmannaan Luuteriif godhamee ture isa yeroo inni achi seenee irra caalaa gow- womsaa kan of keessaa qabu ture. Angafoonni lubootaa moloksee mana sagadaa keessaa baafame sana in simatan, geggeesitoonni lafaas isa mootiin itti murteesse sana in kabajan. Innis akka lallabuuf gaa- fatame, mootichaan kan

dhorkame yoo ta'e illee ammas iddoo aar- saatti ol ba'e. Innis akkas jedhe, "Sagalee Waaqayyoo hidhee kaa'uuf waadaa galee hin beeku, hin godhus." —Martyn, vol. 1, p. 420.

Wormisiin gadi dhiisee utuu hin turin deggertoonni phaaphaasii akka mootichi labsii isa irratti baasuuf tuttuqan. Labsii kana keessatti Luuter "akka seexana bifa namaa fi uffata moloksummaa uffa- teetti" balaaleffatame. —D'Aubigne, b. 7, ch. 11. Akkuma waraqaan ittiin nageenyaan darban isaatii yeroon irra darbeen, hojii isaa akka dhaabuuf tarkaanfiin irratti fudhatame. Namni hundumtuu nyaataa fi bishaan isaaf kennuudhaan, jechaanis ta'e yookiin gochaadhaan, mul'inattis ta'e yookiin dhoksaattis akka isa hin gargaarre yookiin hind deggerre, ofitti butuu akka hin qabne dhorkaman. Bakka argametti qabamee aanga'ootatti dabarfamee akka kennamu ta'e. Hordoftoonni isaas akka hidhaman, qabeenyi isaanis akka saama- muuf labsiin ba'e. Barreeffamoonni isaa akka balleeffamanii fi faallaa labsii kanaa hojjetee kan argames murtii kana jalatti akka hammat- amu labsiin ba'e. Qondaalli Saksonii fi angafoonni warri michoota Luuter ta'an, akkuma inni Wormisiin gadi dhiiseen achii adeemanii turan, uggurri labsii mootis yaa'ii duratti fudhatama argate. Amma deggertoonni Roomaa in gammadan. Isaanis carraan haara'umsaa akka waan mallattoodhaan cufameetti lakkaa'an.

Waaqayyo garuu yeroo balaa kana keessa garbicha isaatiif karaa ba'umsaa qopheesse. Iji inni yeroo hunda dammaqee taa'u sochii Luuteriin in hordofa ture, onneen dhugaa fi gara laafessi isa oolchuuf murteeffatee ka'e. Du'a isaa malee Roomaan kan itti quuftu kan biraa akka hin qabne ifaadha; qarriffaa leencaa kees- saa ooluu kan inni danda'u dhokachuu qofaadhaani. Haaressaa kana oolchuudhaaf karoora akka baasuuf Waaqayyo Firederiki isa kan Saaksoniif ogummaa kenne. Michoota dhugaa waliin ta'uud- haan kaayyoon qondaaltichaa galma ga'e, Luuteris ija michootaa fi diinotaa duraa dhokfame. Gara mana isaatti adeemaa utuu jiruu qabamee warra wajjin adeemaa jiru irraa adda baafamuudhaan ariitiidhaan bosona kutee darbee gimbii Wartiburgi isa tulluu irra jiru keessatti iddoo baqaa akka argatu godhame.

Qabamuu fi dhok- famuun isaa dhoksaadhaan ture, Firederiki mataan isaa eessa akka inni dhokfame yeroo dheeraaf utuu hin bariin ture. Wallaaluun isaa kunis karoora malee miti; sababni isaa qondaaltichi bakka Luuter jiru hamma hin beeknetti waan mul'isu hin qabu. Innis nageenya haaressaa kanaatti mataa isaa bohaarse, nagaa ta'uu isaa beekuutti quufe.

Haala kanaan Luuter hidhaa keessa utuu jiruu birraan, bonnii fi arfaasaan darbee ganni dhufe. Ifti wangeelaa waan dhaame yeroo fakkaate kana, Aliyaanderii fi deggertoonni isaa guddaa gammad- anii turan. Garuu qooda kanaa haaressaan kun ifti carallaan isaa caalaatti akka ifuuf man kuusaa dhugaa keessaa qodaa ibsaa isaa guttachaa jira.

Wartiburgi keessatti eegumsi michummaa utuu godhamuufii, goolii fi jeequmsa lolaa keessaa adda ba'ee jiraachuu isaatiif Luuter yeroof gammadeera. Haa ta'u malee; nagaa fi tasgabbiidhaan jiraa- chuun qofaan yeroo dheeraaf isa hin gammachiifne. Jireenya hojii fi wallaansoo cimaa qabu namni amaleeffate kun harka dachaa- fatee ta'uu hin dandeenye.

Yeroo qofummaa isaa kana keessa haalli waldaa isa duratti ol ka'ee mul'atee abdii kutannaadhaan akkas jedhee boo'e. "Nama gaddisiisa! Guyyaa dheekamsa Isaa isa xumuraa kana keessa akka gimbiitti Waaqayyo dura dhaabbatee Israa'eliin kan oolchu namni tokko illee hin jiruu!" __ Ibid., b. 9, ch. 2. Ammas waa'ee ofii isaatti deebi'ee falmii keessaa ba'uun isaatiif akka sodaattuutti akka hin hammeefamneef sodaate. Dhibaa'ummaa fi fedhii mataa isaa barbaaduu isaatiif of ceepha'e. Haa ta'u malee; yeroodhuma sana illee waan namni tokko hojj- echuu danda'u gararraa hojjechaa ture. Qalamni isaa dhibaa'ee hin beeku ture. Diinonni isaa callisuu isaatiin kan of gowwomsan yoo ta'e illee, inni dammaqee hojjechaa akka jiru ragaa qabata- maa yeroo argan in dinqifatan, guddaa bita galanis. Barreeffamoota xixiqqoo (tracts) hedduu bu'aa qalama isaa kan ta'an guutummaa Jarman keessa tamsaase. Kakuu Haaraa afaan Jarmanitti hiikuud- haan tajaajila bu'a qabeessa guddaa namoota biyya isaaf kenne. Phaaximoo bakka dhagaa sana keessa taa'ee wangeela lallabuu fi cubbuu fi dogoggora yeroo Sanaa ifachuuf waggaa tokko guutuu itti fufee hojjete.

Garuu Waaqayyo garbicha isaa kana waltajjii sabaa irraa kan inni adda baaseef dheekkamsa diinotaa keessaa isa oolchuu fi hojii bu'a qabeessa kanaaf yeroo callisaa kennuuf jedhee miti. Hojii kana irra kan caalu bu'aan guddaan akka argamuuf jedheeti malee. Luuter gimbii tulluu irraa sana keessa qofaa isaa nagaatti yeroo jiraate sana, deggersa lafaa irraa adda ba'ee galata namaa irras fagaatee ture. Akkasitti oftuulummaa fi ofitti amantaa milkaa'insaan dhufu irraa fayye. Tulluu namatti hin tolle isa akka tasaa ol itti ba'e sana irratti nagaan adeemuuf kan inni qophaa'ee dhiphinaa fi gad of deebisuudhaan ture.

Namoonni biliisummaa wangeelli isaan gonfachiisetti yeroo gam- madan, warra Waaqayyo fuuncaa dogoggoraa fi amantii tolchaa ittiin cabsuuf itti fayyadame ol qabuutti luucca'u. Seexanni yaada namootaa Waaqayyo irraa jal'isee namoota warra bakka bu'oota isaa ta'an irra kaa'uu barbaada; innis harka taatee hundumaa gara gaarummaatti qajeelchu dhiisanii, meeshaa harka isaa keessaa qofa akka ol qabaniif isaan geggeessa. Geggeesitoonni amantii warri akk- asitti galateeffamanii fi kabajaman ija isaanii Waaqayyo irratti hirk- achuu irraa kaasanii yeroo baay'ee gara mataa isaanii amanachuutti geggeefaman. Kana irraa kan ka'e sammuu namoota geggeessum- maaf gara sagalee Waaqayyoo ilaaluu gara isaanii akka ilaalan godha. Yeroo baay'ee hojiin haara'umsaa hafuura deggertoota kanaa irraa kan ka'e duubatti harkifama. Waaqayyo garuu hojii haara'umsaa balaa kana irraa in eega. Inni hojiin kun mallattoo namaa utuu hin taane mallattoo Waaqayyoo akka qabaatu barbaada. Iji namootaa gara Luuter isa dhugaa ibsuutti deebi'ee ture; dhokfamuun isaas iji hundumtuu gara barreessaa dhugaa barabaraatti akka deebi'uuf ture.

Boqonnaa 9 – Haaressaa Biyya Siwiizi

Filannoon meeshaa Waldaa haaressuu keessatti dhimma itti ba'ame, karoora waaqaa isa ijaarsa waldaa keessatti bu'uure- fametu mul'ate. Barsiisaan samii (Yesuus) gurguddoota lafaa warra aankii fi qabeenya qaban, warra akka geggeesitootaatti ulfinaa fi gala- ta namootaa fudhachuu amaleeffatan bira darbe. Isaan namoota akka isaaniif garaa laafuu Akkasumasnama Naazireeti isa gara laafessa Sa- naa wajjin hojjettoota ta'uu akka hin dandeenye mul'isuudhaaf warra olaantummaa isaaniitiin boonanii fi ofitti hirkatan turan. Qurxummii qabduu warra Galiilaa, warra hin baratin sana waamicha akkas jed- hutu isaan qaqabe: "Na duukaa bu'aa! Anis nama kan. walitti qabdan isin nan godhadha!" Maat.4:19.

Bartoonni kun kan gad of deebisanii fi barachuu kan danda'an turan. Hammuma dhiibbaan karaa barsiisa sobaa yeroo sana isaan irra ga'e xiqqoo ture, Kiristos immoo hojii isaaf isaan barsiisuu fi leenjisuudhaan caalmaatti milkaa'aa. Guyyoota haara'umsaa isa guddaa sana keessas akkuma kana ture. Geggeesi- toonni haareffamaa namoota jireenyi isaanii gad deebi'aa – namoo- ta oftuulummaa gulantaan namatti fiduu fi dhiibbaa rincicummaa fi haxxummaa lubootaa irraa biliisa ba'an turan. Bu'aa guddaa argam- siisuuf meeshaalee gad deebi'ootti dhimma ba'uun karoora Waaqa- yyooti. Yeroo sana akka fedha isaa fi akka jaalala isaatti, karaa isaanii isa hojjeteef, ulfinni ta'a malee namaaf ulfinni hin kennamu.

Biyya Saaksonii godoo warra albuuda baasanii keessatti dhalachuu Luuter torban tokko booda, Uliriki Ziwingil tulluu Alpis keessatti godoo horsiisee bulaa keessatti dhalate. Ziwingil naannoon yeroo mucummaa isaa fi barnooti isaa inni gara jalqabaa, ergama isaa isa fuula duraaf kan isa qopheessu ture. Naannoo miidhagina uumamaa dinqisiisaa, fi bareedina onnee namaa hawwatutti kan guddate ijoolummaadhuma isaatii jalqabee guddummaan, humnii fi jabinni Waaqayyoo sammuu isaatti bocamuu danda'ee ture. Seenaan gochaa gootummaa tulluu inni keessatti dhalate irratti raawwatame bara dargaggummaa isaa keessa fedhii isatti qabsiisee ture. Inni akkoo isaa cina taa'ee seenaa Macaafa Qulqulluu isa gati jabeessa isheen himtee fi aadaa waldaa irraa walitti qabde dhaggeeffata ture. Hojii guddaa raajonnii fi abboonni amantii hojjetan, akkasumas isa tiksoonni warri tulloota palaastinaa irratti horii isaanii eegan waa'ee mucaa isa Baataliheemii fi nama Qaraaniyoo dub- batan fedhii guddaadhaan dhageeffataa ture.

Akkuma Joon Luuter, abbaan Ziwingili mucaa isaatiif barumsa hawwaa ture, kanaaf mucaan kun dachaa keessatti dhalate kees- saa fuudhamee xinnummaatti barnootaaf ergame. Sammuun isaa saffisaan guddate, kanaaf barsiisonni isa barsiisuuf ga'umsa qaban eessatti akka argaman gaaffiin battalumatti dhufe. Waggaa kudha sadiitti gara mana barumsaa biyya Siwiizerlaanditti beekamaa ta'etti gara magaalaa Berni dhaqe. Haa ta'u malee, achitti abdii jireenya isaa balaa irra kan buusutu isa mudate. Gara gadaamii isa hawwa- chuuf moloksoonni kutannoodhaan yaalii godhan. Moloksoonni Domenikanii fi Firansiskaan saba duratti jaallatamuuf wal dorgomu turan. Fudhatama barbaadan argachuuf jecha uffata waldaa isaanii

isa callaqisee miidhaguun, sirna waaqefannaa isa ulfina qabeessaan, akkasumas siidaa qulqullootaa isa beekamaa fi hawwataa fi bifa fak- keenyaa isa dinqii hojjetuun dhama'u turan.

Domenikaaniin biyya Berni barataa dargaggeessa dandeetti qabu kana harka isaanii keessa galfachuu yoo danda'an bu'aa buufachuu fi kabaja argachuu akka danda'an hubataniiru. Dargaggummaan isaa, kennaan dubbannaa fi barreessuu uumamaan inni qabu, dan- deettiin muuziqaa fi walaloo isaa namoota gara tajaajila isaaniitti harkisuu fi galii isaanii dabaluuf of tuulummaa fi of argisiisuu isaanii irra kan caalu ture. Gowwomsaa fi haxxummaadhaan akka Ziwingili Gadaamii isaanii galuu guddaa dadhaban. Luuter yeroo mana barumsaa ture gadaamii keessatti mataa isaa awwaalee ture, utuu Waaqayyo gaarummaa isaatiin achi keessaa isa hin baafne ta'ee biyyi lafaa isa dhabdee hafti turte. Balaan akkasii Ziwingiliin akka mudatuuf hin heyyamamneef ture. Gaarummaa Waaqayyootiin abbaan isaa odeefannoo karoora moloksootaa argate. Inni akka mucaan isaa jireenya moloksootaa isa dhibaa'ummaa fi waan gatii hin qabneen guutame akka hordofuuf kaayyoo hin qabu ture. Inni bu'a qabeessummaan fuula isaa dura jiru balaaf saaxilamuu isaa argee utuu hin turin gara manaatti akka deebi'uuf isa abboome.

Innis in abboomame; haa ta'u malee dargaggeessi kun dachaa itti dhalate keessa turuutti quufuu waan hin dandeenyeef utuu hin turin gara Basel adeemee barumsa isaa itti fufe. Ziwingil wan- geela ayyaana Waaqayyoo isa tolaa yeroo jalqabaaf kan inni dha- ga'e achitti ture. Barsiisaa afaanota durii kan ta'e, namni Witembaki jedhamu afaan Giriikii fi Ibraa'isxii utuu qorachiisuu gara Macaafa Qulqulluutti isa geesse, barsiisa isaatiinis carallaan ifa waaqaa sam- muu barataa kanaa keessatti faca'e. Innis tiyooriibarsiisotaa fi falaas- fotaan barsiifamu caalaa dhugaa durii fi kan gatii guddaa qabu akka jiru in dubbata ture. Dhugaan durii kunis duuti Kiristos qofti furii cubbamaa ta'uu isaati. Sagaleen kun Ziwingiliif akka carallaa ifaa yeroo lafti bari'u jalqaba gara lafaa dhufuu itti ta'e.

Ziwingil utuu hin turin hojii keessa akka seenuuf gara Baselii waamame. Dirreen hojii isaa inni jalqabaa iddoo dhaloota isaa irraa baay'ee fagoo kan hin taane mana qulqulummaa Alpaa'initti ture. Dibamee lubummaa fudhachuudhaan "sirriitti waan isa beekuuf dhugaa qorachuuf lubbuu isaa guutummaatti of kenne," haares- saan isaa wajjinii tokko akkas jedha, "namni hoolonni Kiristos itti kennaman kun hammam beekuu qaba."—Wylie, b. 8, ch. 5. Macaafa Qulqulluu caalchisee akkuma qorateen dhugaan isa keessa jiruu fi gantummaa Roomaa gidduu jiru fallaa ta'uu isaa ifatti isatti mul'ate. Macaafni Qulqulluun sagalee Waaqayyoo geg- geessaa hin dogoggorree, qofaa isaa ga'umsa kan qabu ta'uu isaa hubatee mataa isaa isaaf bitamsiise. Inni ofii isaatiin ofii isaa hiikuu akka qabu arge. Inni tiyooriin yookiin barumsa amantii duraan isa keessa ture turfachuuf jecha Macaafa Qulqulluu akka sanatti hiikk- achuuf ija hin jabaanne, garuu barsiisa isa qajeelaa fi ifaa ta'e fud- hachuun hojii isaa akka ta'etti qabate. Hiikkaa isaa isa guutuu fi isa sirrii hubachuuf gargaarsa isa barbaachisu hundumaa argachuuf of qopheesse, akkasumas warra dhugaa fi kadhannaadhaan isa bar- baadan hundumaaf akka ibsu amanuudhaan gargaarsa Hafuura Qulqulluu kadhate.

"Macaafni Qulqulluun," jedhe Ziwingil, "Waaqayyoon biraa dhufe, nama biraa miti, Waaqayyo inni ifa kennu immoo dubbii isa biraa dhufe hubachuu akka danda'an in godha. Sagaleen Waaqayyoo … kufuu hin danda'u; inni ifa, inni ofii isaa in barsiisa, inni ofii isaa in mul'isa, lubbuun ofii ishee gattee fi dhiiftee Waaqayyoon akka fud- hattuuf ayyaanaa fi fayyina hundumaan lubbuu in ibsa, Waaqayyottis in jabeessa, gara laafessaas in godha." Dhugummaa sagalee kanaa Ziwingil mataan isaa mirkaneefateera. Muuxannoo isaa yeroo Sanaa dubbachuudhaan akkas jedhee barreesse: "Yeroo … ani guutum- maatti Macaafa Qulqulluuf mataa koo kennuu jalqabe falaasamnii fi qu'annoon amantii yeroo hunda lola anatti kaasu turan. Xumuratti 'soba sana hundumaa dhiisi, hiikkaa Waaqayyoo sagalee isaa isa sal- phaa qofaa irraa baradhu' yaada jedhutu naaf dhufe. Kana booda ifa akka naaf kennuufan Waaqayyoon gaafachuu jalqabe, Macaafni Qulqulluunis hubannaa koof salphaa ta'uu jalqabe." —Ibid., b. 8, ch. 6.

Barsiisi amantii Ziwingil barsiise Luuter irraa kan fudhatame hin turre. Inni barsiisa Kiristos ture. "Luuter Kiristosiin lallabe yoo ta'e" jedhe haaressaan Siwiiz, "waan ani gochaa jiru godhe jechuudha. Warri inni gara Kiristositti fide warra ani gara Kiristositti geesse irra guddaa caalu. Kun garuu homaa miti. Isa ani loltuu isaaf ta'ee fi inni qofaan gaggeessaakoo erga ta'ee, ani maqaa Kiristositti malee kan biraatti hin waamamu. Ani Luuteriif kanan caafe yookiin Luuter anaaf kan caafe sagaleen tokko hin jiru. Kun maaliif? … Erga lamaan keenya iyyuu walitti dhufeenya tokko malee barumsa Kiristosiin bifa wal fakkaatuun barsiifne, kun hafuurri Waaqayyoo ofii isaa wajjin hammam akka tokkummaa qabu argisiisa." — D'Aubigne, b. 8, ch. 9.

Bara 1516 keessa Ziwingil gadaamii Ha'inzedelitti lallabaa ta'uuf waamame. Manca'insa Roomaa itti siqeenyaan kan inni hubatee fi akka geggeessaa haara'umsaatti dhibbaan inni geggeessu fudhatama kan argate Alpis iddoo itti dhalate irraa fagaatee yeroo inni bakka kana adeeme ture. Ha'inzedelitti wanti guddaan qalbii namaa haw- watu bifa fakkeenyaa Maariyaam Durbaa yeroo ta'u, innis humna din- qii hojjetu of keessaa qaba jedhamee dubbatama. Balbala Gadaamii convent sana irratti barreeffama akkas jedhutu jira, "asitti dhiifamni cubbuu guutummaatti argama." -- Ibid., b. 8, ch. 5. Yeroo hundumaa keessummoonni qoolloo Maariyaam duratti walitti qabamu; garuu yeroo ayyaana waggaa isa guddaatti biyya Siwiizerlaandi, Faransaayii fi Jarmanii namoonni hedduun in dhufu turan. Ziwingili inni waan arge kanatti dhiphate carraa argatetti fayyadamee warra hidhaa tol- chatti amanuu jalatti gabromfaman kanaaf karaa wangeelaa, biliisum- maa isaaniif labsuuf qophaa'e.

Innis akkas jedhe "kutaa kan biraa irra caalaa Waaqayyo akka waan mana kana keessa jiruutti hin yaadinaa. Biyya kamiin keessa illee yoo jiraattan, Waaqayyo naannoo keessan jira, isin in dhaga'as … hojiin bu'aa hin qabne, imala dheeraa gochuun, kennaan, bifti fakkeenyaa, Maariyaamiin yookiin qulqulloota kadhachuun ayyaana Waaqayyoo isin argachiisuu in danda'aa?…Jechoonni hedduun kadhata keenya kees- satti hammataman bu'aan isaanii maal? Uffanni calaqqisaan, mataan mucucaatee muramuun, uffannii dheeraan laga ga'u, yookiin

kopheen warqeen itti maxxanfame bu'aa maalii qaba? … Waaqayyo garaa ilaala, garaan keenya immoo isa irraa fagoodha." Akkas jedhe "Kiristos inni al tokko fannoo irratti kennaa ta'ee dhi'aate, inni barabaraan aarsaa cub- buu amantootaaf ga'umsa kan qabuudha." —Ibid., b. 8, ch. 5.

Barsiisni kun namoota baay'ee hin gammachiifne. Adeemsi dadhabsiisaan isaan godhan kan akkasumaanii akka ta'e isaan- itti himamuun isaa, abdii kutannaa hadha'aa isaanitti ta'e. Araara karaa Kiristosiin tola isaaniif kenname hubachuu hin dandeenye. Karaa durii isa gara samii ittiin dhaquuf Roomaan baafte sana irra adeemuutti quufanii turan. Wanta wayyu barbaaduutti dhiphachuu irraa baqachaa turan. Qullaa'ummaa garaa barbaaduu irra caalaa fayyina isaaniif lubootatti amanuun isaaniif salphaa ture.

Haa ta'u malee, oduu gammachiisaa waa'ee fayyina karaa Kiristos kennamuu, gareen biraan fudhataniiru. Sirni ayyaanaa Roomaadhaan ajajame lubbuudhaaf nagaa kennuu waan dadhabeef, isaan dhiiga fayyisaa akka beenyaa lubbuu isaaniitti amantiidhaan fudhataniiru. Isaan kun ifa kabajamaa fudhatan warra kan biraatti mul'isuuf jecha gara mana isaaniitti deebi'an. Akkasitti dhugaan mandaraa gara man- daraatti, magaalaa gara magaalaatti geeffame, lakkoobsi warra gara mana qulqullummaa Maariyaam Durbaatti imala dheeraa godhan xiqqachaa adeeme. Aarsaan kennaas gadi bu'e, kana irraa kan ka'es miindaan Ziwingil inni isa irraa argamus rakkina ta'e. Garuu humni warra makaraarsitootaa fi warra tolchatti amananii cabuu isaa yeroo arge, inni in gammade malee hin gaddine.

Aangawwoonni waldaa waan Ziwingil hojjechaa jiru arguu hin dhabne; haa ta'u malee yeroof gidduu seenuu irraa of qusa- tan. Hojii isaanii keessatti isa hambisuuf abdii utuu hin kutatin haxxummaadhaan isa mo'uuf dhama'an; kun akkasitti utuu jiruu dhugaan onnee namootaa irratti hundee jabeeffatee ture.

Hojiin Ziwingil Ha'inzedelitti raawwate dirree bal'aaf waan isa qopheesseef, utuu hin turiin gara hojii isaatti seene. Asitti wag- gaa sadii erga hojjetee booda, gara mana qulqullummaa Zuurikitti lallabaa ta'ee waamame. Kun immoo gamtaa Siwiizi keessaa magaalaa baay'ee barbaachisaa ture, dhiibbaan bakka kanatti geg- geefame fagootti dhaga'amee ture. Luboonni hafeerraa isaaniitiin gara Zuurikitti isawaaman, tooftaa hojii haaraa kamiin iyyuu dhow- wuuf fedha waan qabaniif, qajeelfama hojii isaaf kennan.

Akkas ittiin jedhan, "xiqqaa guddaa utuu hin jedhin galii mana qul- qulummaa walitti qabuuf waan kamiin illee gochuu qabda. Iddoo aar- saa fi bakka qalbii itti jijjiirratan irra dhaabbattee warri amanamoon kurnaffaa fi buusii miseensummaa isaanii akka kaffalan, kennaa isaanii- tinis jaalala waldaadhaaf qaban akka argisiisan jabeesitee isaan yaad- achiifta. Dhukkubsatoota irraa, saba bal'aa irraa fi akka walii galaatti sirna lubummaa keessa kan jiran hundumaa irraa galii jiru ol kaas- uuf jabaattee hojjetta." "Sirna irbaata qulqulluu geggeessuun, lallabuu fi hoolota kunuunsuun hundumtuu hojii lubaati." "Haa ta'u malee isaan kanaaf, addumaan immoo lallabaaf nama bakka buusuu in dandeessa. Irbaata qulqulluu

namoota beekamaniif malee nama kamiif kennuu hin qabdu, inni iyyuu yeroo waamamtu qofaadha; utuu nama adda hin baafatin kana gochuu dhorkamteetta." —Ibid., b. 8, ch. 6.

Ziwingili itti gaafatamummaa isatti kenname kana callisee dhageef- fatee hojii kanaaf ulfinaan waamamuu isaatiif galata erga dhi'eessee booda, hojii hojjechuuf filate ibsuu itti fufe. Akkas jedhe, "jireenyi Kiristos yeroo dheeraaf namoota duraa dhokatee ture. Wangeela Qulqulluu Maatewosiin guutummaa isaa madda Macaafa Qulqulluu keessaa qofa fudhachuudhaan, gadi fageenya isaa madaaluudhaan, heertuu tokko isa kaanii wajjin wal bira qabuudhaan, kadhannaa murannoo fi walirraa hin cinneen hubannaa barbaaduudhaan nan lallaba. Tajaajila koo kanan irra oolchu ulfina Waaqayyoof, galata ilma isaa tokkichaaf, fayyina lubbuu isa dhuga qabeessaa fi aman- tii dhugaatti akka isaan qulqulla'aniifi." —Ibid., b. 8, ch. 6. Luboonni tokko tokko karoora isaa mirkaneesuufi yoo dhiisanii fi akka inni dhiisuuf yoo dhama'an illee Ziwingili jabaatee dhaabbate. Tooftaa waldaan durii fi isheen bara qulqulummaa keessa turte itti dhimmi baate malee, tooftaa haaraa fiduuf hojjechaa akka hin jirre dubbate.

Dhugaan inni barsiise fedhii namoota baay'ee daddamaqsee ture; namoonni lakkoobsaan hedduunis lallaba isaa dhageefachuuf gara isaatti ya'anii turan. Dhageeffattoota isaa keessaa harki caalaan isaanii tajaajilatti hirmaachuu erga dhiisanii turaniiru. Wangeelota banee seenaa jireenyaa, barsiisaa fi du'a Kiristosiin dhageefatootaaf ibsuudhaan tajaajila isaa jalqabe. Asittis akkuma isa Ha'inzedelitti godhe, sagaleen Waaqayyoo aangoo hin dogoggorre ta'uu isaa fi duuti Kiristos qofaan immoo aarsaa guutuu ta'uu isaa dubbate. "Kanan itti isin geessuu gara Kiristos isa madda fayyina dhugaa ta'etti" jedhee dubbata ture. —Ibid., b. 8, ch. 6. Namoonni gita hundu- maa irraa dhufantu namoota siyaasaa fi hayyootaa jalqabee hamma ogeesotaa fi qotee bulaatti naannoo lallabaa kanaa nannaa'ee jira ture. Isaanis fedhii gadi fagootiin sagalee isaa dhageefatu turan. Inni cubbuu fi manca'iinsa yeroo Sanaa soda malee ifate malee, ken- naa fayyina tolaa qofa hin lallabne. Baay'een Waaqayyoon gala- teeffachaa mana qulqullummaatii deebi'an. Isaanis akkas jedhan, "namni kun lallabaa dhugaadha. Dukkanaa'ummaa Gibxi kana keessaa nu baasee kan nu geggeessu inni Musee keenya ta'uu qaba" jedhan. —Ibid., b. 8, ch. 6.

Hojiin isaa yeroo jalqabaaf hinnaaffaa guddaatiin yoo fudhatame illee, yeroo booda mormiitu ka'e. Moloksoonni hojii isaa gufachiisuu fi barsiisa isaas balaaleffachuuf walii isaanii ijaaran. Baay'een qoosaa fi ga'isuudhaan isa tuffatan, isaan kaan immoo gara addaggummaa fi doorsisaatti deebi'an. Ziwingili garuu waan hundumaa obsaan baa- chuudhaan akkas jedhe: "hamoonni gara Yesus akka dhufaniif haw- wina utuu ta'ee, waan baay'ee akka hin argineef ija keenya cufachuu qabna turre." —Ibid., b. 8, ch. 6.

Naannoo yeroo kanaa keessa hojii haara'umsaa jabeessuuf tooftaa haaraatu dhufe. Lucian tokko karaa fira amantii haaraa'um- saa biyya Basel keessa jiruu, barreefama Luuter muraasaa wajjin gara Zuurikitti ergamee ture. Namni erge kunis gurgurtaan kita- abota kanaa karaa humna qabeessaa ifni ittiin tamsa'u ta'uu isaa amanee ture. Ziwingiliif yeroo barreesse

akkas jedhe, "namni kun of eeggannoo fi dandeettii ga'aa qabaachuu isaa mirkaneefadhu; Yoo akkana ta'e barreefama Luuteriin, keesumatti immoo kad- hannaa Gooftaa isa amantootaaf barreefame fuudhee biyya Siwiiz keessaa magaalaadhaa gara magaalaatti, mandaraa gara manda- raatti, manaa gara manaatti haa adeemu. Hammuma beekaman hammuma sana nama bitu argachuu danda'u." —Ibid., b. 8, ch. 6. Akkasitti ifni karaa seenu argate.

Yeroo Waaqayyo fuuncaa doofummaa fi tolchatti amanuu cac- cabsuuf qophaa'u, namoota dukkanaan haguuguu fi hidhaa isaanii jabeessuuf humna guddaatiin kan hojjetu Seexana. Karaa dhiiga Kiristosiin dhiifamnii fi qajeelummaan akka argamu saba barsiisuuf biyya garagaraa keessaa namoonni yeroo ka'an, Roomaan immoo gama isheetiin dhiifama cubbuu horiidhaan gurguruuf addunyaa kiristiyaanaaf gabaa banuu humna haara'een itti fufte.

Cubbuun hundinuu tilmaama gatii mataa isaa qaba ture, qabeenyi waldaa yoo guutuu ta'e immoo namoonni yakka akka dalaganiif heyyamni tolaa isaaniif kennamee ture. Akkasitti sochiin lamaanuu gara fuula duraatti adeemaa turan, - inni tokko dhiifama cubbuu hori- idhaan kan gurguru yeroo ta'u, inni kaan immoo dhiifamni cubbuu karaa Kiristos akka ta'u barsiisa. Roomaan cubbuuf heyyama kennuu madda galii godhatte; haaresitoonni immoo cubbuu balaalefachuud- haan Kiristos fayyisaa fi araarsaa cubbuu ta'uu isaa namootatti argisiisan. Biyya Jaarmaan keessatti waraqaan gurgurtaan dhiifama cubbuu moloksoota Doomenikaanitti kennamee, tetzeel isa maqaa gdhee qabu sanaan geggeefama ture.

Biyya Siwiizerlaandi keessatti dal- dalli kanaa harka warra Firansiskaanii keessa kan ture yeroo ta'u moloksee warra Xaaliyaanii isa Saamson jedhamuun geggeefama ture. Saamson namni jedhamu kun horii guddaa biyya Jaarmaanii fi Siwiizerlaandii guuree gombisaa Phaaphaasotaa keessa guutu- udhaan duruma iyyuu waldaaf tajaajila gaarii nama godhe ture. Ammas Siwiizerlaandi keessa naanna'ee saboota danuu ofitti qabuudhaan qotee bulaa hiyyeeyyi galii xiqqoo qaban gowwomsee horii irraa funaanee, warri sooreyyiin immoo kennaa gati jabeessa akka kennaniif dirqisiisaa ture. Garuu dhiibbaan haara'umsaa dal- dala kana dhaabuu hin dandeenye yoo ta'e illee hir'isuu danda'eera. Yeroo Saamson Siwiizerlaandiin erga seenee booda battalumatti wanta daldaluu wajjin magaalaa ollaa ga'e, Ziwiingili amma illee Ha'inzedeelniin jira ture. Haaressaan kun ergaa isaa namootaaf qood- uudhaan battalumatti isaan mormuu jalqabe. Lamaan isaanii wal hin quunnamne turan, garuu yeroo Ziwingil itti fakkeessaa moloksootaa saaxiluutti milkaa'e iddoo sana akka gad dhiisuuf dirqisiifame.

Ziwingili magaalaa Zuuriki keessatti warra waraqaa araaraa dal- salaniin mormuudhaan hinnaaffaa guddaadhaan lallabe; Saamsonis iddoo sanatti yeroo dhi'aate achiin darba jedhee kan yaade erga- maa mana murtii tokkoon simatame. Xumuratti tooftaadhaan see- nee ture, garuu waraqaa dhiifama cubbuu tokko utuu hin gurgurin ari'amee Siwiizerlaandiin dhiisee ba'e.

Haara'umsi dha'icha yookiin Du'a Guddaa bara 1519 keessa Siwiizerlaandiin duguugeen humna guddaa argatee ture. Namoonni dhukkuba balleessaa Sanaa wajjin fulaa fuulaan yeroo wal quunnaman dhiifamni isaan bitatan kan akkasumaanii fi kan gatii hin qabne ta'uu isaa hubachuu danda'anii turan; kana irraa kan ka'e bu'uura aman- tii isaanii isa dhugaa barbaaduu jalqaban. Ziwingili Zuuriki keessatti dhukkuba sanaan qabamee ture; baay'ee sababa dhukkubsateef abdiin fayyuu isaatii cite ture, du'eera jedhames bal'inaan odeefameera. Yeroo qormaataa sana keessaa abdii fi jabinni isaa hin raafamne. Dhiifama cubbuu hundumaaf ga'aadha jedhee isa itti amane fannoo Qaraaniyyoo amantiidhaan ilaale. Yeroo balbala du'aa irraa deebi'e isa durii irra caa- laa hinnaaffaa guddaadhaan wangeela lallabe; sagaleen isaas humna hin yaadamne argate. Sabnis paasterii isaanii isa jaallatamaa qarqara du'aatii isaaniif deebi'e gammachuudhaan simatan. Isaan mataan isaanii gara lallaba dhageefachuu kan isaan dhufan warra dhukkub- satanii fi warra du'aa jiran dhukkubsachiisuu addaan kutaniiti, bu'aan wangeelaas isa yeroo kami irra caalaa isaanitti dhaga'amee ture.

Yeroo kana Ziwingili hubannaa dhugaa ifaa ta'e bira ga'ee ture, humna isaa isa nama haaressus guutummaatti shaakaleera. Kufaatiin namaa fi karoorri fayyinaa mata duree inni irratti xiyy- eefate ture. Innis akkas jedhe "karaa Addaamiin hundumti keenya duunee turre, xura'ummaa fi firdii keessattis liqimfamnee turre." —Wylie, b. 8, ch. 9.

"Kiristos immoo fayyina dhuma hin qabne nuuf kenneera… Jaalalli isaa nu fayyisuuf aarsaa barabaraa fi bu'aa dhuma hin qabneedha; inni warra amantii hin sochooneen isatti hirkatan hundumaaf bakka isaanii bu'ee barabaraan qajeelum- maa waaqaa garaa hin ciibsa." Haa ta'u malee sababa ayyaana Kiristosiif namoonni cubbuu itti fufanii hojjechuuf biliisummaa akka hin qabne ifa godhee barsiise. "Bakka Waaqayyootti aman- uun jiru hundumaa Waaqayyo jira; bakka Waaqayyo jiru immoo namoonni gaarii akka godhaniif hinnaaffaan isaan dhiibu jira." —D'Aubigne, b. 8, ch. 9.

Lallabni Ziwingili kun barumsa isaa dhageefachuuf namoota danuu dhufaniin manni qulqullummaa sun akka guutu taasise. Inni akka dhageefatoonni isaa hubachuu danda'aniif xiqqoo xiqqoodhaan dhugaa isaaniif saaqaa ture. Inni qabxii isaan naasisuu fi garaagarum- maa uumu jalqabatti akka hin dubbanneef of eeggannoo gochaa ture. Hojiin isaa onnee isaanii gara barsiisa Kiristositti deebisuu, onneen isaanii jaalala isaatiin akka bullaa'u gochuu fi fakkeenyummaa isaa isaan dura kaa'uu, yeroo qajeelfama wangeelaa fudhatanis amantii fi hojiin isaanii inni hundee hin qabne raawwatee akka mo'amuuf ture.

Akkaataa kanaan biyya Zuuriki keessatti haarefamni fuula duratti tarkaanfate. Diinonni warri haalli kun isaan naasise mormi- idhaaf dammaqanii ka'an. Molokseen Witenbaargi phaaphaasii fi mootii wormisiin erga didee waggaa tokkoon dura, ammas gaaffii phaaphaasii Zuurikiif ejjennoon wal fakkaataan waan jiru fakkaata. Ziwingili irratti haleellaa walirraa hin citnetu geggeefame. Kutaa phaaphaasonni keessa jiran keessatti yeroo gara yerootti bartoonni wangeelaa balaaf saaxilamaa turan, haa ta'u malee kun qofaan ga'aa hin turre; barsiisaan gantummaa kun callisu qaba jedhan. Haaluma kanaan phaaphaasiin

Konstansi bakka buutota sadii gara mana maree Zuurikitti erge. Isaanis Ziwingili seera waldaa cabsuu saba barsiisuudhaan nageenyaa fi sabirii hawaasaa balaa keessa galchaa jira jedhanii himatan. Aangoon waldaan qabdu yoo dhiifame bu'aan isaa goolii addunyawwaa ta'etu ka'a jedhee isaan kakaase. Jecha kanaaf Ziwingili akkana jechuudhaan deebii kenne, "Zuuriki kees- satti waggoota afuriif wangeela barsiiseera. Isheenis kutaa biyyichaa hundumaa keessaa magaalaa kamiin irra caalaa tasgabbii fi nagaa qabdi." "Kanaaf kiristiyaanummaan nageenya walii galaaf eegduu amansiisaa miti? —Wylie, b. 8, ch. 11.

Bakka buutonni sun akka manni maree waldaa tajaajiluu isaanii itti fufaniif jajjabeessanii kanaan ala fayyinni akka hin jirre isaan huba- chiisan. Ziwingili immoo akkas jechuun deebise: "himati kun isin hin sochoosin. Hundeen waldaa kattaadhuma duraan tureedha, innis Kiristos isa sababi inni amantiidhaan isaaf dhugaa ba'eef Pheexrosiif maqaa kenneedha. Biyya hundumaa keessaa namni garaa guutuudhaan Yesus Gooftaatti amanu Waaqayyoon biratti fudhatamaadha. Waldaan dhugaan namni kam illee isaan ala fayyuu hin dandeenye isa kana." —D'Aubigne, London ed., b. 8, ch. 11.

Bu'aa walga'ii kanaatiin bakka buutota phaaphaasii keessaa namni tokko amantii haara'umsaa fudhate. Manni maree kun Ziwingili irratti tarkaanfii fudhachuu waan dhiiseef Roomaan haleellaa haaraaf qophoofte. Haaressaan kun isa irratti gamtachuu diinota isaatii yeroo bare akkas jedhe: "Haa dhu- fan; ani hamma boombiin dhagaa keessaa wajabii isa akka bakkak- kaa miilla isaa jalaa sodaatu, isaan hin sodaadhu."—Wylie, b. 8, ch. 11.

Yaaliin lubootaa kun bu'aan isaa kaayyoo isa dhabamsiisuuf bar- baadan caalmaatti akka inni jabaatu taasise. Dhugaan babal''achuu isaa ittuma fufe. Dhibamuu Luuteriin gaddanii kan turan degger- toonni haarefamaa warri biyya Jaarmaan guddina wangeelaa biyya Siwiizerlaanditti ta'e yeroo argan hafuurri isaanii in haara'e.

Biyya Zuuriki keessatti haara'umsi akka bu'uurefameen hojii hamminaa dhabamsiisuu fi walii galtee fi sirnaan jiraachuu jajja- beessuudhaan firiin isaa guutummaatti mul'ate. Kana ilaalchi- see Ziwingili akkas jedhee barreesse: "magaalaa keenya keessatti jiraatonni nagaa qabu, lolli, oftuulummaan, hinnaaffaan, jeequmsi hin jiru. Tokkummaan kun dhufuu kan danda'e Gooftaa keenyaa fi barsiisa keenya isa ija nagaa fi qulqullummaa nu sooru biraa mitii?" —Ibid., b. 8, ch. 15.

Mo'ichi sochii haara'umsaatiin argame akka warri roomaa hoji- cha gatii dhabsiisuuf kutannoodhaan hojjetaniif isaan kakaase. Biyya Jaarmaan keessatti hojii Luuteriin ukkaamsuu fi isa ari'achuudhaan hojiin raawwatame hammam xiqqoo akka ta'e arguudhaan meeshad- huma ofii isaatiin haarefama quunnamuuf murteefatan. Haaluma kanaan Ziwingilii wajjin falmiitti galuuf, haala iddoo falmii mijeessuu qofa utuu hin taane warra wal falman gidduutti nama murtii kennu ofii isaaniitii filachuudhaan akka mo'an mirkaneefatanii turan. Si'a tokko Ziwingiliin harka isaanii keessa galfachuu dandeenyaan akka inni isaan harkaa hin bane of eeggachuuf itti waliigalan. Yoo geg- geessaan callise sochiin kun dafee kufuu danda'a. Haa ta'u malee kaayyoon kun of eeggannoodhaan saaxilame.

Falmiin kun magaalaa Baaden keessatti akka geggeefamuuf beelamame; Ziwingil garuu irratti hin argamne. Karoora phaaphaas- otaa inni shakkee fi ibidda boba'aa kutaa phaaphaasotaa keessatti warra wangeelatti amananiif qophaa'e ilaalchisee akeekkachiisi kan isa qaqqabe manni maree Zuuriki paastriin isaanii balaa kanaaf mataa isaa saaxileef akka hin adeemne dhorkanii turan. Roomaan hordoftoota hundumaa ergitee Zuurikitti isaaniin quunnamuuf inni qopha'aa ture; gara Baaden bakka dhiigni kitimamtootaa dhugaaf itti dhangalaafamaa ture dhaquun garuu qabatamaadhaan gara du'aa adeemuudha. Kanaaf haaresitoota bakka bu'anii Okolampadiyuusii fi haleeriin kan filaman yeroo ta'u, dokteerota baratanii fi luboot- aan deggeramee falmaa Roomaa ta'ee kan dhi'aate Dr. Ekki isa beekamaa ture.

Ziwingili wal ga'ii sana irratti hin hirmaanne yoo ta'e illee dhiib- baan inni godhe bakka sanatti dhaga'ameera. Barreesitoonni hun- dumtuu phaaphaasotaan kan filataman yeroo ta'an namni biraan yaadannoo yoo qabate du'aan adabama jedhamee dhorkame. Kun akkuma jirutti ta'ee garuu Ziwingili waan Baadenitti dubbatamu guyyaa guyyaatti odeefannoo amanamaa argata ture. Barataan akka daawwanaatti bakka falmii Sanaa seenee ture tokko waan guyyaa falmii irratti dhi'aate hundumaa galgala barreefamaan qopheessa ture. Waaraqaa kana xalayyaa guyyaa guyyaatti Okolampadiyuus Ziwiingiliif erguu wajjin baratoonni lama ganama gara Zuurikitti geessu turan. Geggeessaan haarefamaa kun deebii deebisaa, gorsaa fi yaada kennaa ture. Xalayyaan isaa halkaniin barreefamee, bara- toonni kun ganama fuudhanii gara Baadenitti deebi'u. Warri ergaa kana baatan akka eegdonni (waardiyyoon) magaalaa isaan irratti hin dammaqneef gutoo (gitashii) hindaanqoo mataa isaanii irra ka'atanii dhufanii dhorkaa tokko malee isaanii heyyamama ture.

Ziwingili akkasitti diinota isaa warra haxxootaa wajjin wallaan- soo qabaa ture. Akka Maayikunes barreessetti isa inni diinota isaa gidduu taa'ee qaamaan falmii geggeessu irra caalaa isa inni dhimmi kana irratti jabbeessee itti yaadu, isa inni halkan irriba dhabuu fi gara Baadenitti gorsa barbaachisaa erguudhaan caalaatti hojjete." —D'Aubigne, b. 11, ch. 13.

Warri Roomaa abdii mo'ichaatiin uffata gati – jabeessaa uffa- chuu fi faayaa callaqisaa gonfachuudhaan dhufan. Maaddiin isaa nyaata gammachiisaa fi dhugaatii filatamaadhaan kan guutee fi baa- sii guddaa kan baasisu ture. Ba'aan hojii lubummaa isaanii qannoo fi gammachuudhaan kan isaaniif salphate ture. Haaresitoonni warri saba biratti kadhatoota irra xiqqoo wayyaa'anii argaman haala fal- laa ta'een dhi'aatan, isaanis warraa maaddiin isaanii qusiidhaan qix- atti ta'u turan. Abbaan lafaa inni Okolampadiyuusiin fudhate kutaa isaa keessatti yeroo hunda utuu qayabatuu fi kadhatuu isa arga ture, guddaas dinqifachuudhaan inni gantuu jedhame sun yoo xiqqate "baay'ee nama amantii" ta'uu isaa gabaase.

Walga'ii Baadenitti ta'e irratti "yeroo Okolampadiyuus inni gadeebi'aan uffata salphaa uffatee diina isaa fuula dura teesumma akka isaatti hojjetame irra ta'uuf dirqisiifamu, Ekki immoo iddo aar- saa gara malee faayaame irratti oftuulummaadhaan ol ba'ee ture." —Ibid., b. 11, ch. 13. Sagaleen Ekki inni humna qabeessii fi abdiin isaa inni dhuma hin qabne tasa

dadhabee hin beeku. Loltuun aman- tii badhaasa miidhagaa waan argatuuf hinnaaffaan isaa abdii warqee fi maqaa guddaa argachuutiin kakaafamee ture. Yeroo falmiin inni caaluu kufe gara arrabsoo fi kakaatti deebi'e.

Okolampadiyuus inni mataa isaa hin amanannee fi inni gad of deebisaan lola irraa fagaachuudhaan "ani sagalee Waaqayyoo malee ulaagaa madaallii murtii kan biraa hin fudhadhu" jechaa tasgab- biidhaan kakatee gara falmiitti seene. —Ibid., b. 11, ch. 13. Inni dhi'aannaa isaatti kan tasgabaa'ee fi kan gad of deebise yoo ta'e illee dandeettii fi ejjennoo hin mitiqne qabaachuu isaa mirkanees- see ture. Warri Roomaa akka amala isaaniitti aangoon waldaadhaaf kenname eegamuu akka qabu kan gaafatan yeroo ta'an, haaressaan kun garuu waan Macaafni Qulqulluun jedhu deggeerutti kan jabaate ture. Innis akkas jedhe, "akka heeraatti yoo ta'e malee aadaan biyya Siwiizerlaandi keessatti humna hin qabu; amma garuu dhimma amantii keessatti heerri keenya Macaafa Qulqulluudha." —Ibid., b. 11, ch. 13.

Mormiin falmitoota kana lamaan gidduutti ta'e bu'aa malee hin hafne. Yaadni geggeessaan haara'umsaa hafuura tasgabbii fi gad of deebisuudhaan dhi'eesse sammuu namootaa qabatee, yaada Ekki isa oftuulummaa fi sagalee jabaan dhi'aate irratti balaalefannaa fide. Falmiin kun guyyoota kudha saddeetiif itti fufee ture. Xumura isaa irratti phaaphaasonni mo'icha akka argatan amantii guddaadhaan dubbatanii turan. Bakka buutonni baay'een isaanii gara Roomaa goran, manni marees akka haaresitoonni mo'aman labse, yeroo kana ta'u immoo geggeessaa isaanii Ziwiingiliin dabalatee hariiroo wal- daa wajjin qaban akka kutan labse. Garuu bu'aan walga'ii Sanaa gareen kam akka fayyadame argisiiseera. Falmichi kaayyoo protesta- antiif humna kenne, kana irraa kan ka'e utuu hin turin magaalonni gurguddoon kan akka Baarnii fi Basel deggersa haara'umsaaf yaada qaban ifa baasanii dubbatan.

Boqonnaa 10 – Guddina Haara'umsaa Biyya Jarman Keessatti

Dhoksaatti dhabamuun Luuter Jarman guutummaa keessatti naa- suu guddaa fide. Eessa akka inni jiru beekuuf gaaffiin dhi'aatu bakka hundatti dhaga'ame. Oduun qabatamaa hin taane faca'ee waan tureef, namoonni baay'een ajjeefameera jedhanii amanan. Michoota amantii biratti qofaa utuu hin taane haareffama keessatti ifatti ejjennoo kan hin fudhatiin namoota kumaatama biratti, gadda guddaa ta'e. Baay'een du'a isaa ijaa ba'uuf ofitti kakatanii turan.

Geggeesitoonni Roomaa miira wacaa isaan irratti ka'e sodaad- haan ilaalan. Jalqabatti oduu da'a Luuteriin kan gammadan yoo ta'an illee, utuu hin turiin dheekkamsa sabaa jalaa dhokachuu haw- wan. Diinonni isaa gochaa ija jabinaa inni godheen hamma isa yeroo inni isaan gidduudhaa dhibamee hin jeeqamne. Warri aari- idhaan kakaafamanii haaressaa ija jabeessa sana dhabamsiisuu bar- baadaa turan, amma yeroo inni booji'amaa humna hin qabne ta'ee jiru immoo sodaadhaan guutaman. Tokko akkas jedhee dubba- tee ture:- "mataa keenya oolchuuf wanti nu hafee jiru guca qab- siifnee Luuteriin guutuummaa biyya lafaa keessa barbaaduudhaan namoota isa waamaa jiraniif isa deebisuudha." -- D'Aubigne, b. 9, ch. 1. Labsiin mootii humna kan hin qabne fakkaate. Hamma isa Luuter irra ga'ee Xiyyeefannoo namootaa harkisuun waan dadha- beef, bakka buutonni phaaphaasii dheekkamsaan guutaman.

Yoo hidhame illee, oduun lubbuudhaan jiraachuu isaatii waan dhaga'ameef, sodaa namootaa in tasgabeesse, amma illee garuu hinnaaffaa jaalala isaaf qabanii itti dabalee kakaase. Barreeffamoonni isaa isa yeroo kamii irra caalaa fedhii gud- daadhaan dubbifame. Lakkoobsi namoota kaayyoo namicha goota yeroo sodaachisaa akkasii keessa sagalee Waaqayyoof fal- muuf dhaabbate deggeran in baay'aate. Haara'umsi utuu wal- irraa hin kutin jabaachaa adeeme. Sanyiin Luuter facaase ture bakka hundatti biqile. Dhabamuun isaa hojii inni yeroo jiru hojj- echuu dadhabe raawwate. Amma yeroo geggeessan isaanii inni guddaan dhabame hojjetoonni warra kaanitti itti gaafatamum- maa haaraatu dhaga'ame. Hojiin kabajamaan jalqabamee ture akka hin dhaabbanneef hamma humni isaanii danda'e kutannoo fi amantii haaraadhaan fuula duratti dhiiban.

Seexanni garuu hin dhiboofne. Waanuma sochii haara'umsaa kam keessatti yaalaa ture ammas yaaluu jalqabe; innis bakka hojii isa dhugaa hojii fakkeessaa buusuudhaan namoota gowwomsuu fi balleessuuf yaale. Akkuma jaarraa tokkoffaa keessa masihoonni sobduun waldaa kiristiyaanaa keessa turan, jaarraa kudha ja'aaffaa keessa immoo raajota sobduutu ture.

Namoonni muraasi miirri isaanii amantiidhaan gadi fageenyaan tuqame mul'ata addaa Waaqayyo biraa arganne jedhanii yaadu- udhaan, akkasumas haara'umsa isa karaa Luuteriin haala dadhab- biitiin jalqabamee ture fuula duratti adeemsisfnee xumuruuf, waaqa biraa ergama fudhanneerra jedhanii dubbatan. Dhugaadhumatti garuu isaan hojii isa Luuter xumure kan diigan turan. Isaan bu'uura haara'umsaa isa ta'e, sagaleen Waaqayyoo geggeessaa

amantii fi shaakalaa ga'umsa qabu ta'uu isaa kan ibsu, qajeelfama gud- daa sana in balaaleffatan; akkasumas miiraa fi yaada isaanii isa dhaabbataa hin taane, isa hin mirkanoofne ulaagaa taasisanii akka qajeelfama hin dogoggorreetti bakka buusan. Isa guddicha dogo- ggoraa fi soba sakkatta'ee bakkeetti baasu kana of duubatti gatu- udhaan akka isatti tolutti sammuu namootaa to'achuuf seexanaaf karaan in baname.

Raajota kana keessaa inni tokko akka waan ergamaa Gabri'eel isa abboomeetti dubbate. Barataan nama kanaa wajjin wal quunname tokko barumsaa isaa dhiisee Waaqayyo sagalee isaa akkan bal'isuuf ogummaa naaf kenneera jechuudhaan dubbatee ture. Namoonni uumamaan gara leelistummaatti luuca'an kan bironiis isaanitti makamanii turan. Wanti waroota siyaa'ina qaban Kanaan hojjetame kaka'umsi inni godhe yertuu hin turre. Lallabni Luuter bakka hun- dumaatti barbaachisummaa haara'umsaa namootatti dhageesisee ture, amma garuu namoonni amanamoon muraasi fakkeessaa raa- jota haaraa Kanaan bita galanii turan.

Geggeesitoonni sochii kanaa gara Witenbergi adeemuudhaan, Melaankitonii fi warra isaa wajjin hojjetan irratti dhiibbaa geg- geessan. Akkas jedhanis:- "nuyi saba barsiisuuf Waaqayyo biraa ergamne. Gooftaa wajjin dhi'eenyatti dubbanneerra; nuyi wanta ta'u in beekna; nuyi ergamoota, raajotas, Dr. Luuteriinis in kadhanna." — Ibid., b. 9, ch. 7.

Haaresitoonni in dinqifatan, in joonja'anis. Wanti kun kana dura isaan mudatee waan hin beekneef, maal gochuu akka qaban hin beekan turan. Melaankiton akkas jedhe: "namoota kana keessa hafuura addaatu jira; garuu hafuura attamiiti? Karaa tokko Hafuura Waaqayyoo akka hin dhaamsineef, karaa biraan immoo, hafuura seex- anaan akka hin gowwomfamneef of haa eeggannu." --- Ibid., b. 9, ch. 7.

Firiin barsiisa haaraa kanaa dafee mul'ate. Sabni Macaafa Qulqulluu balfuu, yookiin guutummaa isaa of duubatti gatuu jalqabe. Manneetiin barumsaa bita galummaa keessa galan. Barattoonni to'an- naan ala ta'anii barumsa dhiisuudhaan Yunivarsitii gadi dhiisanii ba'an. Namoonni hojii haara'umsaa daddammaqsuu fi to'achuuf ga'umsa qabna jedhanii of yaadan, hojicha qarqara badisaatti gees- suudhaan milkaa'an. Warri Roomaa ofitti amanuu isa dhabanii turan deebisanii argachuudhaan "wal'aansoo xumuraa tokkoo kana booda, wanti hunduu kan keenya ta'a" jechuudhaan of tuulummaan dubbatan. —Ibid., b. 9, ch. 7.

Luuter Wartiburgi taa'ee waan ta'aa jiru kana hundumaa dha- ga'uudhaan xiyyeefannaa gadi fagoodhaan akkas jedhe: "akka seex- anni balaa akkasii nutti ergu yeroo hunda eeggachaan ture." —Ibid., b. 9, ch. 7. Amala raajota sobduu hubachuudhaan balaa dhugaa mudatu ilaalee ture. Mormiin phaaphaasotaa fi moototaa dhiphi- naafi bita galummaa guddaa sanyii isa amma isa mudatee jiru isatti fidee hin beeku ture. Karaa warra nuyi michoota haara'umsaati ofiin jedhanii diinni baay'ee hamaa ta'e argame. Dhugaan inni gamma- chuu guddaa fi jajjabina isaaf fidee ture, waldaa keessatti lolaa fi bita galummaa kaasuuf hojii irra oole.

Hojii haara'umsaa keessatti Luuter Hafuura Waaqayyootiin geg- geeffame, amma yaadee ture gararraas adeemee ture. Eejjennoo akkasii kana fudhachuuf kaayyoo isaa hin turre, yookiin jijjiirama bu'uuraa kana fiduu hin yaadne. Inni garuu harka isa Humna qabeessaa keessatti meeshaa ture. Haa ta'u malee, firii hojii isaatii irratti sodaatee raafame. Yeroo tokko akkas jedhee dubbate: "bar- siifni koo nama tokko hagam gad-deebi'aa fi dhokataa yoo ta'e illee miidhuu isaa beekeera utuun ta'ee, inni wangeela waan ta'eef kana gochuu iyyuu hin danda'uuf malee, isa jijjiiruu irra caalaa si'a kud- han du'uu naaf wayya." —Ibid., b. 9, ch. 7.

Yeroo kana Witenbergi inni wiirtuu haara'umsaa ta'e mataan isaa dafee humna mankaraarsitootaa fi seera maleessummaa jalatti kufe. Haalli rakkisaan akkasii bu'aa barsiisa Luuter hin turre; garuu guu- tummaa Jarman keessatti diinonni isaa gochaa kanaaf isa hammees- san. Yeroo jireenyi itti hadhaa'etti akkas jedhee gaafate: "xumurri hojii haara'umsa guddaa kanaa akkas ta'uu in danda'a?" —Ibid., b. 9, ch. 7. Yeroo inni kadhannaadhaan Waaqayyoo wajjin ture nagaan onnee isaa keessatti dhangala'e. "Hojiin kun kan keeti malee kan koo miti" jedhe; "tolchaa fi mankaraarsummaadhaan akka manca'uuf hin dhiiftu." Garuu rakkina akkasii keessatti mormii keessaa ala turuun isaa kan hin deggeramne ta'ee argame. Innis gara Witenbergitti deebi'uuf murteesse.

Utuu hin turin adeemsa isaa isa rakkisaa eegale. Inni dhorkaa mootummaa jala ture. Diinonni lubbuu isaa dhabamsiisuuf bili- isummaa kan argatan yeroo ta'u michoonni isaa immoo akka isa hin gargaarreef yookiin da'oo akka isaaf hin taaneef dhorkaman. Mootummaan deggertoota isaa irratti tarkaanfii cimaa fudhate. Haa ta'u malee. hojiin wangeelaa miidhamuu isaa argee maqaa Gooftaatiin dhugaadhaaf loluuf soda malee ba'e.

Wartiburgiin kaayyoo maaliif gadi dhiisuu akka barbaade erga ibsee booda, qondaaltichaaf xalayyaa yeroo barreesse akkas jedhe: "ani garuu eegumsa mootota fi qondaaltoota irra kan caalu jala ta'uudhaan gara Witenbergi adeemaa akkan jiru guddummaa kees- san duratti haa beekamu. Ani guddummaa keessan biraa deggersaa fi eegumsa keessan yaadee miti, irra caalaa ani utuun isin eegee nan barbaada. Guddummaan keessan na eeguu akka danda'u yookiin akka na eegu utuun beeka ta'ee walumaa galatti gara Witenbergi hin adeemuun ture. Billaan kaayyoo kana fuula duratti adeemsiisuu danda'u hin jiru. Waaqayyo gargaarsaa fi waliigaltee nama tokkoo malee hundumaa gochuu qaba. Inni amanamaan guddichi eegumsa hunda irra caalu gochuu in danda'a." —Ibid., b. 9, ch. 8.

Xalayyaa utuu Witenbergi adeemaa jiruu lammaffaan bar- reesse keessatti Luuter itti dabalee akkas jedhe: "Ani mufannaa gud- dummaa keetii fi dheekkamsa guutummaa biyya lafaa baachuuf qophaa'aadha. Warri Witenbergi hoolota koo mitii? Waaqayyo isaaniin anatti hin kennine? Yoo in barbaachisa ta'e isaaniif jedhee du'aaf mataa koo saaxiluun naaf in ta'uu? Itti dabales, dhekkamsa ittiin biyya keenya adabu Waaqayyo Jarmanitti fiduu isaa arguu nan sodaadha." —Ibid., b. 9, ch. 7.

Murtoo fi jabina isaa qabatee of eeggannoo guddaa fi gad of deebisuudhaan hojii isaatti gale. Akkas jedhe, "waan jal'inaan dhaabame sagalee isaatiin jigsuu fi balleessuu qabna. Warra tol- chatti amananii fi warra amantii hin qabneef jedhee humnatti hin fayyadamu…Namni kam illee dirqisiifamuu hin qabu. Biliisummaan bu'uura amantiiti." --Ibid., b. 9, ch. 8.

Witenbergi keessatti dhi'ootti Luuter deebi'ee akka lallabu in odeeffame. Sabni kallattii hundumaan yaa'ee waldaan namootaan guute. Iddoo aarsaatti ol ba'uudhaan ogummaa guddaa fi tasgabbi- idhaan in barsiise, in jajjabeesse, in ifates. Warra tuutaan (mass) bal- leessuuf tarkaanfii fudhatan ilaalchisee akkas jedhe:

"Sirni waaqefannaan waan badaadha; Waaqayyo isaan in morma; inni balleeffamuu qaba; biyya lafaa guutummaa keessatti inni lallabbii wangeelaatiin bakka buufamuu qaba. Garuu eenyu illee kana humnaan hin godhin. Dhimma kana harka Waaqayyoo keessatti dhiisuu qabna. Nuyi utuu hin taane sagaleen isaa hojj- echuu qaba. Maaliif akkas ta'a? jettanii in gaafattu ta'a. Sababni isaa akka supheen harka suphe dhooftuu keessa jirutti ani garaa namootaa harka koo keessa godhachuuf dandeettii hin qabu. Nuyi dubbachuuf mirga qabna; gochuuf garuu mirga hin qabnu. Haa lallabnu; inni hafe garuu kan Waaqayyooti. Yoo ani hum- natti fayyadame bu'aa maaliin argadha? Fuula gurraachessuu, fak- keessuu, sirna amantii, seera namootaa fi oftuulummaa…. Garuu onneen dhugaan, amantii fi garraamummaan hin jiru. Bakka isaan kun sadan hin jirre wanti hunduu hin jiru, anis bu'aa akkasiif gatii hin kennu….Anii fi isin, akkasumas guutummaan addunyaa tokko taanee humna keenyaan isa nuyi hojjennu irra caalaa Waaqayyo sagalee isaatiin hojjeta. Waaqayyo onnee namootaa qabata; onneen qabamnaan hundumtuu mo'ameera….

"Ani nan lallaba, nan mariisisa, nan barreessas; garuu eenyuun illee hin dirqisiisu, sababni isaa amanitin waan fedhiidhaan godhamu waan ta'eef. Waan ani godhe ilaalaa. Phaaphaasii, gurgurtaa dhii- fama cubbuu fi sirna phaaphaasiitiin mormee dhaabadheen ture, garuu jeequmsa yookiin burjaajii maleen godhe. Sagalee Waaqayyoo nan dhi'eesse; nan lallabe, nan barreesses – kun hundumtuu waan ani godheedha. Haa ta'u malee, utuu ani rafee jiruu sagaleen ani lallabe phaaphaasii garagalche, kanaaf qondaalaan yookiin mootiin kam illee miidhaa hammanaa kan isa irraan ga'u hin jiru. Haa ta'u malee, kana keessaa ani homaa hin hojjenne; sagalichi qofaa isaa waan hunda hojjete. Utuun humnatti dhimma ba'uu barbaadee guu- tummaan Jarman dhiigaan boorofti ture. Garuu bu'aan isaa maal ta'a? Lubbuunis ta'e fooniin badiisaa fi onuu fida. Kanaaf ani nan cal- lise, akka sagalichi qofaa isaa biyya lafaa keessa naanna'uufan dhi- ise." —Ibid., b. 9, ch. 8.

Luuter torban guutuu, guyyaa dha gara guyyaatti saba fed- hii qabanitti lallabuu itti fufe. Sagaleen Waaqayyoos kiyyoo miira mankaraarsummaa in cabse. Humni wangeelaas saba karaa irraa dogoggore gara karaa dhugaatti deebise. Luuter mankaraarsitoota bu'aan hojii isaanii hammina guddaa fide Sanaa wajjin walitti bu'iinsa uumuuf fedha hin qabu ture. Inni akka isaan murtii madaalamaa fi fedhii hin to'atamne qaban, warra samiidha ifa addaa

arganeerra jedhanii mormii xiqqoo ishee dura dhaabbachuu hin dandeenye yookiin ifata yookiin gorsa fudhachuu hin barbaanne ta'uu isaanii in beeka ture. Oftuulummaadhaan aan-goo olaanaa ofii isaaniitiif kennuudhaan namni hundinuu waan isaan jedhan gaaffii tokko malee akka fudhatu barbaadu. Garuu yeroo isaan Luuterii wajjin haasaa gochuuf isa gaafatan inni isaaniin quunnamuuf itti walii gale; itti fakkeessuu isaanii saaxiluu keessattis in milkaa'e, itti fakkeesitoonni sunis si'a tokkotti Witenbergiin gadi dhiisanii ba'an.

Yeroodhaaf mankaraarsummaan daangeffamee ture; garuu wag- goota dheeraa booda hammina guddaa fi haala jibbisiisaatiin dee- bi'ee ka'e. Luuter geggeesitoota sochii kanaa ilaalchisee akkas jedhee dubbate: "Isaaniif Macaafni Qulqulluun xalayyaa du'aa dha, hun-dumti isaanis 'hafuura!' 'hafuura!' jedhanii iyyuu jalqaban. Garuu gara hafuurri isaanii itti isaan oofetti akka ani hin adeemne mirkan- eeffadheera. Waldaa qolquloota qofa malee kan biraan keessa hin jirre irraa Waaqayyo araara isaatiin na haa eegu. Ani warra gadi of deebisan, warra dadhaboota, kan dhukkubsatan, warra cubbuun isaanii isaanitti dhaga'amuu fi warra jajjabinaa fi deggersa argachuuf utuu gargar hin kutin onnee isaanii guutuudhaan gara Waaqayyootti boo'anii fi aadan gidduu jiraachuun barbaada." —Ibid., b. 10, ch. 10.

Mankaraarsitoota keessaa dammaqinaan hunda irra kan caaluu Toomas Munzeer kan jedhamu utuu kallattii sirrii qabatee waan gaarii gochuu kan danda'u nama dandeettii cimaa qabu ture; haa ta'u malee qajeelfama amantii dhugaa isa jalqabaa hin baranne. "Inni biyya lafaa haaressuuf fedha qaba ture, garuu akkuma hinaaftota warra kaanii haarefamni mataa isaa irraa akka jalqabu in dagate." —Ibid., b. 9, ch. 8.

Inni aangoo fi dhageettii argachuuf fedha guddaa qaba ture, kan biraan hafee itti aanaa Luuter ta'uuf illee fedha hin qabu ture. Haaressitoonni; Macaafa Qulqulluu bakka phaaphaasii yeroo buusan, sirna phaaphaasummaa kan biraa hundeessuu isaaniiti jedhee dub- bate. Inni haareffama dhugaa geggeessuuf Waaqayyotu na erge jed- hee dubbate. "Hafuura kana kan qabu, yoo jireenya isaa keessatti Macaafa Qulqulluu hin argine ta'e illee, amantii dhugaa qaba" jedhe Munzeer. —Ibid., b. 10, ch. 10.

Barsiisonni finxaalummaa (mankaraarsummaa) yaadaa fi miira hundumaa akka sagalee Waaqayyootti ilaaluudhaan mataa isaanii miiraaaf bitamsiisan; kana irraa kan ka'e gara mankaraarsummaa caalutti adeeman. Muraasi isaanii "caafatti nama ajjeessa, hafuurri garuu nama jiraachisa" jechuudhaan Macaafa Qulqulluu isaanii guban. Barsiisni Munzeer yaadaa fi ilaalcha namaa sagalee Waqayyoo gararraa kaa'uudhaan namaaf ulfina waan kenneef, fedha namaatti kan tolu ta'ee argame. Barsiisi isaa kumaatama biratti fudhatama argate. Utuu hin turin sirna waaqefannaa sabaa hunda balaalef- fate, akkasumas moototaaf abboomamuun Waaqayyoo fi seexanaaf yeroo tokkotto abboomamuuf yaaluudha jedhe.

Sammuun namootaa inni waanjoo phaaphaasii ofirraa darbachuu jalqabe, ittisa aangoo lafaa jala jiraachuufis obsa dhabee ture. Barsiisi warraaqsaa Munzeer inni ajaja Waaqayyoo qaba jedhame, to'annaa hundumaa of irraa cabsuutti isaan geesse, akkasumas daangaa hun-dumaa keessaa ba'anii akka miirri isaanii isaan ajajetti jiraachuuf karaa baneef. Kunis,

namoonni baay'ee hamoo ta'an mootummaa irratti akka fincilanii fi rakkina akka kaasan godhe, biyyi Jarmanis dhiigaan dhoqqoofte.

Lubbuun Luuter, yeroo inni Erfurti keessa ture dhiphataa turte sun, haalli mamkaraarsummaan haara'umsa irratti geggeessaa jiru yeroo ilaalu, dhiphina isaa dacha taasise. Isa deggertoota phaaphaasii 'fincilli kun bu'aa barsiisa Luuteri' jedhanii dubbatan, baay'een isaanii gara amanuutti dhufanii turan. Hammeessuun kun hundee kan hin qabne yoo ta'e illee, haaressaa kana gaddisiisuu kan danda'u qofa ta'ee hin hafne. Dhugaan sadarkaa mamkaraarsummaatti gad bu'ee ilaalamuun isaa waan Luuter obsuu hin dandeenye ta'ee itti argame. Karaa tokko geggeessitoonni fincila Sanaa Luuteriin kan isaan jib- baniif barsiisa isaanii waan inni mormee fi isa isaan Waaqayyo biraa ergamne jedhan waan inni ganeef qofa utuu hin taane, aangoo lafaa irratti fincila geggeessuu isaanii sababa inni balaaleffateefi. Kana ijaa ba'uuf jecha, isaan immoo sobduu (fakkeessituu) ittiin jedhan. Yeroo sana diinummaa angafootaa fi kan sabaa waan ofitti fide isatti fakkaatee ture.

Warri Roomaa ariitiidhaan kufuu hojii haara'umsaa arguuf gam- madanii turan; isa inni dogoggora isaanii sirreessuuf hojjeteef dee- bi'anii isa hammeessan. Gareen mankaraarsitootaa warri sobanii miidhamneerra jedhanii iyyatan deggersa namoota baay'ee argatan, akkuma yeroo baay'ee warri daandii dogoggoraa irra dhaabbatan milkaa'an, isaan kunis akka kitimamtootaatti (wareegamtootaatti) lak- ka'aman. Akka kanatti warri humna isaanii guutuudhaan mormii haara'umsaaf hojjetan akka waan harka gar jabootaa fi cunqursitootaa keessatti kufaniitti ilaalamani, namoonni isaaniif gaddani, in jajamanis. Kun immoo hojii seexanaa isa hafuura akkasiitiin samii keessatti fin- cila kaase ture.

Seexanni utuu walirraa hin kutin akka cubbuudhaan qajeel- ummaa jedhanii, qajeelummaa immoo cubbuu jedhanii waamaniif namoota gpwwomsuu in fedha. Hojiin isaas hammam milkaa'efi! Garboonni Waaqayyoo dhugaaf falmuuf jedhanii soda malee dhaabachuu isaanii irraa kan ka'e, hammam ceephoon isaan irra ga'e! Yeroo warri Waaqayyoof amanamuu isaaniitiin kabajamuu fi deggeramuu qaban ija shakkiitiin ilaalamuudhaan qofaa isaanii akka dhaabbataniif dhiifaman, namoonni bakka bu'oota seexanaa ta'an in jajamanis, in badhaafamanis, hamma kitimamtoota (wareegamtoota) jedhamanitti illee in kabajaman.

Qullaa'ummaan fakkeessaan, qulqullummaan sobaa amma illee hojii gowwomsuu isaa hojjechaa jira. Seera Waaqayyootiif bitamuu irra caalaa akka namoonni yaadaa fi miira isaaniitiin geggeeffamaniif, sammuu isaanii Macaafa Qulqulluu irraa deebisuudhaan akkuma bara Luuteriin gochaa ture, bifa garagaraatiin hafuura wal fakkaatu mul'isaa jira. Kun qulqullummaa fi dhugaa irratti ceephoo isaa gat- uuf mala seexanaa isa hundumaa caaluudha.

Luuter haleellaa kallattii hundumaan wangeela irratti darbatame soda malee falmeera. Sagaleen Waaqayyoo lola hundumaa keessatti meeshaa jabaa ta'uu isaa ofiidhuma isaatii mirkaneesse. Sagalichaan karaa tokko mankaraarsummaa isa haara'umsatti of fakkeessee dhi'aate duratti akka dhagaa jabaatee kan dhaabate yeroo ta'u, karaa biraan immoo aangoo

phaaphaasii isa seeraan ala fudhatamee fi qu'annoo falaasama hayyootaa wajjin wal lolaa ture.

Mormitoonni kun hundinuu warra Macaafa Qulqulluu of duubatti gatanii ogummaa namaa akka madda amantii dhugaa fi beekumsaatti ol qaban turan. Qo'annoon namaa inni yaada namaa waaqa tolfamaa godhatu, qo'annoo kana ulaagaa amantii godhee dhi'eessa. Phaaphaasonni aangoon phaaphaasummaa bifa gargar hin cinneen ergamoota irraa darbaa dhufee nu bira kan ga'ee fi bara hundumaa kan hin jijjiiramneedha jedhanii himachaa, ergama erga- mootaa isa qulqullu jala dhokatanii afoleessummaa (gar malee horii qisaasuu) fi manca'iinsa sanyii namaa hundumaaf carraa kennan. Inni, Munzeerii fi warri isaa wajjin hojjetan nutti mul'ifameera jed- han, yaada namaa aangoo hundumaa, kan namaas ta'ee yookiin kan waaqaas mormu irraa kan burqeedha malee maddi isaa kan olii miti. Kiristiyaanummaan dhugaan sagalee Waaqayyoo akka kuusaa qabeenya guddaa fi akka madaallii wantoota hafuuraan kakaafa- manii hundaatti fudhata.

Luuter Warteburgii yeroo deebi'e, hiikkaa Kakuu Haaraa xumu- ree ture, sana booda wangeelli saba biyya Jarman keessa jiruuf afaan isaaniitiin kenname. Hiikkaan kun namoota dhugaa jaallatan biratti gammachuu guddaadhaan fudhatame; garuu namoota aadaa fi bar- siisa namaa filatan biratti guddaa tuffatame.

Sabni sadarkaa gadii irra jiran sagalee Waaqayyoo isaanii wajjin dubbachuu danda'uu isaa fi Kanaan immoo doofummaan isaanii waan saaxilamuuf luboonni na'anii turan. Meeshaan yaada foonii inni kan isaanii billaa hafuuraa duratti humna kan hin qabne ta'e.

Roomaan tatamsa'uu Macaafa Qulqulluu daangessuuf aangoo qabdu hundaan irratti hojjette, garuu labsiin, abaarsii fi dhiphi- suun hundumtuu akkasumaan ta'e. Murtii fi dhorkaan Macaafa Qulqulluu irratti kennamu qixa inni dabalaa adeemeen, waan inni barsiisu beekuuf fedhiin sabni qabu dabalaa adeeme. Dubbisuu kan danda'an hundinuu ofii isaaniitiin sagalee Waaqayyoo qorachuuf fedhii guddaatu isaan keessa bule. Bakka adeemanitti isa of duu- kaa fuudhanii adeemuudhaan irra deddeebi'anii dubbisan, kutaa isaa keessaa gara caalu sammuutti hamma qabatanitti quufuu dad- haban. Luuter Kakuun Haaraan hammam akka jaallatame yeroo arge, battalumatti kakuu Moofaa hiikuu jalqabee, kutaa kutaadhaan hamma fixuu danda'e maxxansaa adeeme.

Barreeffamoonni Luuter magaalotaa fi mandaroota keessatti bifa wal fakkaatuun simataman. "Waan Luuterii fi michoonni isaa qophees- san warri kaan immoo in tamsaasan. Dirqamni gadaamii seeraan ala akka ta'e kan amanan, dhibaa'ummaa umurii dheeraa dammaqanii hojj- eechuudhaan bakka buusuu kan hawwan, garuu sagalee Waaqayyoo lallabuuf wallaalummaa kan qaban moloksoonni godinaalee keessa naanna'uudhaan godoo fi mandaroota keessatti kitaabota Luuterii fi michoota isaatii gurguraa turan. Biyyi Jarman battalatti ija jaboota mul'inatti kitaaba gurguran Kanaan guutamte." —Ibid., b. 9, ch. 11.

Barreeffamoonni kun warra sooressaa fi hiyyeessaan, warra baratanii fi wallaalotaan fedhii guddaadhaan qo'atame. Barsiisonni mana barumsaa mandaroota keessa jiranii, garee xixiqqoo hal- kan naannoo ibiddaatti walitti qabamaniif sagalee ol kaasanii dub- bisaa turan. Dhamaasuu kana hundumaan lubbuun muraasi dhugaa amananii sagalicha gammachuudhaan erga fudhatanii booda, dab- aree isaanii warra kaanitti oduu gammachiisaa kana himaa turan.

Sagaleen inni geggeessaa hafuuraatiin barreefame inni "Saaqamuun dubbii keetii ifa in kenna, wallaalota iyyuu in hubachi- isa" (Faar. 119:130) jedhu in mirkaneeffame. Qorannaan Macaafa Qulqulluu sammuu fi onnee namootaa irratti jijjiirama guddaa fide. Seerri phaaphaasii waanjoo sibiilaa doofummaa fi salphina keessatti isaan hidhu warra isaaf bitaman irra kaa'ee ture. Tolchatti aman- uun inni bifa waaqessuu ta'e akkuma jirutti kan eegame ture; garuu onnee fi sammuun tajaajila isaanii keessatti ga'ee xiqqoo qaba ture. Lallabni Luuter inni dhugaa sagalee Waaqayyoo ibsee kaa'uu fi sag- alichi inni harka sabaa keessa kaa'ame mataan isaa jireenya hafuura isaanii qulleessuu fi jabeessuu qofaadhaan utuu hin taane, dandeet- tii isaaniif humnaa fi jabina haaraa kennuudhaan humna isaanii isa laamsha'e dadammaqse.

Namoonni gita hunda irra jiran Macaafa Qulqulluu harka isaaniitti qabatanii barsiisa haara'umsaaf utuu falmanii argaman. Phaaphaasonni warri qorannaa Macaafa Qulqulluu lubootaa fi moloksoota harkatti dhiisanii turan, akka isaan gara fuula duraa dhufanii barsiisa haaraa Kanaan soba jedhaniif waamicha isaaniif godhan. Haa ta'u malee, luboonnii fi moloksoonni akkuma isaanii warra Macaafa Qulqulluu fi humna Waaqayyoo hin beekne waan ta'aniif, warra wallaalotaa fi gantoota ittiin jedhanii balaaleffataniin guutummaatti injifataman. Kana ilaalchisee barreessaan Kaatolikii tokko akkas jedhe, "nama gaddisiisa, Luuter hordoftoonni isaa Macaafa Qulqulluu malee barreeffama kan biraa kamiin illee akka isaan hin amanne godhe." —D'Aubigne, b. 9, ch. 11.

Sabni danuun dhugaa namoota barumsa xiqqoo qabaniin kennamu dhageef- fachuuf walitti qabamaa turan, akkasumas namoota baratanii fi hayyuu qo'annoo amantii dubbachuu danda'anii wajjin mari'atan. Namoonni gurguddoon barsiisa sagalee Waaqayyoo isa namoota hin baratiniin dhi'aatu Kanaan yeroo falman, leeyyoon doofum- maa isaanii bakkeetti baafame. Hojjetoonni, loltoonni, dubartoon- nii fi mucooliin illee utuu hin hafin lubootaa fi dokteroota baratan irra caalaa Macaafa Qulqulluu wajjin kan wal baran turan.

Bartoota wangeelaa fi tolchatti amanuu phaaphaasotaa warra deg- geran gidduu garaagarummaan jiru inni sabni sadarkaa gadii hubatani isa beektonni hubataniin gadi miti. "Dargaggoonni sammuu qaban warri caasaa olaanaa durii morman, qu'annoo afaanii fi ogbarruu kan dhiisan…Macaafa Qulqulluu argatanii isa qu'achuudhaaf of ken- nan, akkasumas barreefamoota durii wajjin ofii isaanii wal barsiisan. Dargaggoonni kun sammuu dammaqaa, lubbuu kabajamaa fi onnee hin sodaanne qabaachuudhaan utuu hin turin beekumsa yeroo dheer- aaf namni kam ittiin dorgomuu hin dandeenye bira ga'an….Akkasitti dargaggoonni haara'umsaaf falman kun dokterota Roomaa wajjin yeroo wal quunnaman bifa

tasgabbaa'ee fi ofitti amanuudhaan waan isaaniin mormaniif, namoonni doofonni kun mamanii leeyya'uudhaan ija hundumaa duratti tuffiidhaan ilaalamu turan." —Ibid., b. 9, ch. 11.

Luboonni Roomaa walitti qabamni saba isaanii xiqqachaa adeemuu isaa yeroo hubatan, dhageeffatoota isaanii gara ofii isaanitti deebisuuf deggersa warra aangoo irra jiranii gaafachuudhaan humna danda'amu hundumaan yaalii godhan. Sabni garuu waan fedhii lub- buu isaanii guutu barumsa isa haaraa keessatti waan argataniif, warra yeroo dheeraaf qola sirna tolchaa isa gatii hin qabne isaan nyaachisaa turan irraa baqatan.

Barsiisota dhugaa irratti ari'annaan yeroo ka'e sagalee KIristosiin qalbifatan: "Mandara tokko keessaa yoo isin ari'atan, gara isa kaaniitti baqadhaa!" Maat.10:23. Ifti bakka hundumaa seene. Warri baqatan bakka tokkotti balabala banamee isaan simatu ni argatu turan, achi turanii Kiristosiin itti lallabu, yeroo tokko tokko waldaatti dubba- chuuf yoo carraa dhaban mana dhuunfaa keessatti yookiin bakkeetti dubbatu. Bakki isaan dhageeffatoota itti argachuu danda'an hundi mana qulqullummaa isaaniif ta'e. Dhugaan hamma humni isaan mor- muu danda'u hin argamnetti humnaa fi amantii akkasiitiin lallabame. Luboonnii fi aanga'oonni lafaa gantoota dhabamsiisuuf kadha- tamuun isaanii bilaasha ta'e. Hidhaan, dhiphinni, ibiddii fi billaan akkasumaan ta'e. Amantoonni kumaatamatti lakkaa'aman aman- tii isaanii dhiigaan chaaphessan, haa ta'u malee hojichi itti fufee adeeme. Ari'annaan dhugaan akka bal'atu godhe, mankaraarsum- maan inni seexanni dhugaa wajjin waliin makuuf yaalii godhes, garaagarummaa hojii seexanaa fi hojii Waaqayyoo gidduu jiru adda baasee argisiise.

Boqonnaa 11 – Mormii Ilmaan Mootota

Dhuga ba'umsa beekamoo haara'umsaaf kennaman keessaa bak- ka olaanaa qabatee kan jiru isa ilmaan mootota warri kiristi- yaana ta'an biyya Jarman keessaa yaa'ii Ispayiras isa bara 1529 sirna waaqefannaa mari'atame irratti mormii kaasuu isaaniti. Jagnummaan, amantii fi jabinni namoota Waaqayyoo kanaa dhaloota itti aanuuf biliisummaa sammuu fi yaadaa argamsiise. Mormiin isaanii waldaa haarofteef maqaa protestaantii jedhu kennisiise; qajeelfamni isaas "bu'uura protestaantummaati." —D'Aubigne, b. 13, ch. 6.

Haara'umsaaf Guyyaan dukkanaa fi sodaachisaan kan dhufe yeroo kana ture. Luuter seeraa ala ta'uun isaa fi barsiisii yookiin barsiisi amantii isaa labsii Wormisiin kan dhorkame yoo ta'e illee wal danda'uun amantii mootummaa sana keessatti mo'ee ture. Gaarummaan Waaqayyoo humnoota dhugaa morman daanges- see ture. Charles 5 ffaan hojii haara'umsaa dhabamsiisuuf yaade ture, garuu yeroo inni rukkuttaaf harka ol kaasu akka aleellaa isaa dachaafatuuf (deebisuuf) dirqisiifama ture. Warri Roomaadhaan mormuuf ija jabaatan battalatti balleefamuun waan hin oolle fak- kaatee irra dedeebi'ee mul'atee ture, garuu yeroo murteessaa akkasii keessa waraanni Turki karaa daangaa Baha biiftuu mul'achuudhaan, yookiin mootiin Faransaayi, yookiin phaaphaasiin mataan isaa gud- dina mootichaa hinaafuudhaan waraana irratti banaa turan; akkasitti lolaa fi jequmsa biyyootaa gidduutti, haareffamni akka guddatuu fi babal'atuuf karaa argate.

Dhuma irratti garuu aanga'oonni phaaphaasii kaayyoo isaanii tokko taasisanii haara'umsa mormuuf wal dhabdee isaan gidduu jiru ukkaamsanii adda tokkummaa uuman. Yaa'iin Ispayires inni bara 1526 geggeefame hamma yaa'iin mana maree walii galaa dee- bi'ee taa'utti tokkoo tokkoo biyyootaaf dhimma amantii irratti bili- isummaa guutuu kennee ture, haa ta'u malee balaan walabummaa kana fide dafee darbe, mootichis utuu hin turin bara 1529 Ispayires keessatti yaa'ii lammaffaa waamuudhaan dhimma gantoota dha- bamsiisuu irratti mariisise. Ilmaan mootota yoo danda'ame faallaa haara'umsaa akka dhaabbataniif karaa nagaa ta'een sossobamanii turan; garuu yoo kun hin danda'amu ta'e Charles billaatti dhimma ba'uuf qophaa'ee ture.

Phaaphaasonni haala kana irratti guddaa gammadan. Isaan gara Ispayiresiin baay'atanii dhufan, haara'umsaa fi deggertoota isaa irrat- tis diinummaa qaban ifatti mul'isanii turan. Melaankiton akkas jedhe: "nuyi biyya lafaatiif abaarsaa fi kosii taane; Kiristos garuu saba isaa warra rakkatoo in ilaala, isaan in oolchas." —Ibid., b. 13, ch. 5. Ilmaan mootota warri amantii wangeelaa hordofan idoo jireenya isaaniitti wangeela akka hin lallabneef dhorkamanii turan. Sabni Ispaayires warri sagalee Waaqayyoo dheebotan garuu dhorkaa kana irra dar- banii tajaajila wangeelaa mana sagadaa Saaksoniitti argamu keessatti walitti qabamaa turan.

Haalli kun immoo jeequmsicha ariifachiise. Biliisummaa sam- muu kennuuf murtiin darbe toora gadi dhiisuu guddaa waan fideef, murtoon kun akka haqamuuf mootichi yaa'iichatti ergaa dabarse. Gochaan amaleffatame kun kiristiyaanota amantii wangeelaa

hordo- fanitti aarii naqe, isaan naasises. Isaan keessaa tokko akkas jedhe: "Kiristos ammas deebi'ee harka Qayyaafaa fi Philaaxos keessatti kufe." Warri Roomaa isa duraa caalaa warra humnaan mancaasan ta'an. Phaaphaasiin oftuulaan tokko akkas jedhe: "warri Turkii warra Luuteraan irra caalaa ni wayyu; sababni isaa warri Turki guyyaa tsoomii ni kabaju, warri Luteraanii garuu isa ni cabsu. Macaafa Qulqulluu isa kan Waaqayyoo fi dogoggora durii keessaa tokko fila- chuu qabna yoo ta'e, isa jalqabaa dhiisuu qabna." Melankiton akkas jedhe: "guyyaa hundumaa wal ga'ii keessatti nuyi warra wangeelaatti, Feeber dhagaa haaraa nutti darbata." —Ibid., b. 13, ch. 5.

Wal danda'uun amantiis seeraan hundeeffame, mootumoonni biyya isaanii keessatti wangeelli barsiifamus dhiitamuu mirga isaanii kutannoodhaan morman. Luuter amma illee labsii Wormisii ba'e jalatti daangeffamee waan jiruuf Ispaayiresitti argamuuf hin heyya- mamneef ture; garuu bakka isaa warri isaa wajjin hojjetanii fi ilmaan mootota warri hojii isaaf akka falmaniif yeroo jarjarsaa kanatti Waaqayyo kaase achitti argamaniiru. Duraan Luuteriif eegumsa gochaa kan ture ilmi mootii biyya Saaksonii inni Frederiki jedhamu du'aan fudhatame; garuu obbooleessi isaa inni isa bakka bu'e Dukke Joon namni jedhamu haara'umsa gammachuudhaan simate, nama nagaa jaallatu waan turef dhimma amantii waan ilaallatu hundumaa irratti jabinaa fi fedha guddaa argisiise.

Luboonni kana hubatan biyyoonni hojii haareffamaa kana fudha- tan utuu asii fi achi hin gorin aangoo Roomaaf bitamuu akka qaban gaafatan. Haaressitoonni immoo biliisummaa duraan isaaniif ken- namee ture gaafatan. Biyyoota gammachuu guddaadhaan sagalee Waaqayyoo fudhatan, Roomaan deebiftee to'annaa ishee jala gal- chuutti isaan walii galuu hin dandeenye.

Dhuma irratti yaadi araaraa tokko in dhi'aate, innis bakka haar- effamni hin bu'uureffamiinitti labsiin Wormis akka cimee raawwat- amuuf dubbatame; akkasumas bakka namoonni isa irraa fagaatanii jiranii fi bakka isaan balaan utuu hin ta'in fincila geggeessanii jiraa- chuu hin dandeenyeetti haareffama haaraa akka hin geggeesine, qabxii falmisiisaa akka hin xuqne, ayyaanefannaa sirna waaqefan- naa akka isaan hin mormine miseensi kaatolikii Roomaa aman- tii hordoftoota Luuteriin fudhachuun akka hin heyyamamne walii galan." —Ibid., b. 13, ch. 5. Taarkanfiin kun phaaphaasotaa fi luboota akka quubsutti mana mareetiin fudhatame.

Utuu labsiin kun hojii irra ooleera ta'ee "haara'umsi babal'achuu hin danda'u … bakka hin beekamiin jiruttis ta'e bakka duraan dhaabatee jirutti hundee jabaa irra kan hin dhaabbanne ta'a ture." —Ibid., b. 13, ch. 5.

Labsiin kun biliisummaa dubbannaa in dhorka ture. Jijjiiramnis hin heyyamamu ture. Michoonni haara'umsaa itti- saa fi dhorkaa kanaaf akka bitamaniif gaafataman. Abdiin biyya lafaa waan baduuf jedhu fakkaatee ture. "Deebifamee hundeef- amuun aangoo Roomaa miidhaa durii deebisee fida;" "hojii isa man- karaarsummaa fi lolaan raafamee ture raawwatee balleessuuf" haalli mijataan ni argama ture. —Ibid., b. 13, ch. 5.

Gareen warra wangeela lallabanii mareef yeroo wal ga'an ija dhiphinaatiin walii isaanii ilaalan. Gaaffiin "maaltu ta'uu qaba?" Jedhu isa tokko irraa gara isa kaaniitti darbe. Dhimmi gurguddaan biyya lafaa ilaallatu balaa irra bu'e. "Hoggantoonni haara'umsaa labsichaaf harka kennanii haa bitamanii? Yeroo dhugaadhumatti rakkina guddaa ta'e kana keessa haaressitoonni hojii dogoggoraa keessatti kufuu akka danda'an walitti falman! Harka kennuutti kan isaan geessu sababii quubsaa fi amansiisaa hammamii himachuu danda'u turan! Ilmaan mootota warri Luuteriin hordofan aman- tii isaanii bilisa ta'anii shaakaluuf wabii argatanii turan. Warra utuu tarkaanfiin kun hin fudhatamin fuula dura ilaalcha haareffamaa fudhataniif carraan wal fakkaataan kennamee ture. Kun isaaniin in quubsu turee? Harka kennuun rakkina hedduu hammamii hambisa ture? Mormiin balaa hin beekamnee fi falmii hammamii keessatti isaan kuffisa! Carraan fuula duraa waan inni fidee dhufu eenyutu beeka? Nageenya haa jaallannu; damee ejersaa Roomeen qabdee jirtu haa qabannu, madaa Jarmaniinis haa duuchinu. Haaressitoonni falmii akkasiitiin isa yeroo gabaabaatti hojii isaanii dhabamsiisuu danda'u fudhachuu isaanii sababa godhanii dhi'eessan.

Qajeelfama qindoominni kun irratti hundaa'e gammachuud- haan ilaalan, amantiidhaanis irratti hojjetan. Qajeelfamni kun maal ture? Sammuu dirqisiisuu fi gaaffii bilisaa dhi'eessuun mirga Roomaa ture. Haa ta'u malee, isaan mataan isaanii fi hordoftoonni protestaantii isaanii biliisummaa amantiitti gammaduu hin qabanii? Isa labsuun haareffamni lubbuu deebisuu isaa isa xumuraa taas- ise jechuudhaa? Bal'ina lafa isaa isa xumuraa daangessee? Bakka Roomaan aangoo olaanaa fudhattetti to'annaan ishee kan itti fufe ta'aa? Warra lafa phaaphaasii irratti haala mijeessuuf jecha lubbuu isaanii kennan dhiiga dhibbaa fi kumaatamaan lakkaa'aman irraa qulqulluu ta'uu isaanii haaresitoonni gaafachuu danda'aniiru? Yeroo kabajamaa sanatti kana gochuun hojii wangeelaa fi biliisum- maa addunyaa kiristiyaanaa ganuu ta'a ture."—Wylie, b. 9, ch. 15. Qooda kanaa isaan mootummaa, gonfoo fi jireenya isaanii hundu- maa aarsaa godhu."—D'Aubigne, b. 13, ch. 5.

"Labsii kana in mormina" jedhan ilmaan mootota. "Gaaffii sammuu ilaalchisee harki caalaan murteessuuf aangoo hin qabu." Warri itti aanaa bulchiinsaa ta'an akkas jedhanii dubbatan: "moo- tummichi nagaa kan argate karaa isaa waan ta'eef labsii bara 1526 ba'eef galatni haa ta'u. isa haquun biyya Jarmaniin rakkinaa fi wal qooduu keessatti kuffissa. Manni maree kun hamma yaa'iin walitti qabamutti biliisummaa amantii eeguu malee waan biraa gochuu hin danda'u." -- Ibid., b. 13, ch. 5. Biliisummaa sammuu eeguun hojii mootummaati, dhimma amantii ilaalchisee immoo kun daangaa aan- goo isaati. Mootummaan biyya lafaa seera ayyaanota amanttii eegsi- suuf aangoo lafaatti dhimma ba'uuf yaalu, qajeelfama kabajamaa isa kiristiyaanonni warri wangeelaa isaaf wal'aansoo qabaa turan sana aarsaa godha.

Phaaphaasonni "rincicummaa cimaa" jedhanii isa moggaasan sana buqqisuuf murannoodhaan ka'an. Deggertoota haara'umsaa gidduutti gargar ba'umsa fiduu fi warra isa deggeruu isaanii ifatti hin dubbanne immoo sodaachisuuf dhama'uu jalqaban. Xumuratti bakka buutonni magaalota biliisa ta'anii yaa'ii duratti waamamanii yaada dhi'aate fudhachuu

isaaniif ibsa akka kennaniif gaafata- man. Waan gaafataman deebisuuf akka yeroon isaaniif kennamuuf yoo kadhatan illee kadhaan isaanii akkasumaan ta'e. Gara sakat- ta'amuutti yeroo dhufan walakkaan isaanii garee haaressitootaa ta'anii argaman. Biliisummaa sammuu fi mirga murtoo dhuunfaa isaa aarsaa gochuu warri didan ejjennoon isaanii ceephoo, murtii fi ari'annaa fuula duraatiif akka isaan saaxilu gaarii godhanii beeku turan. Bakka buutota keessaa inni tokko akkas jedhe: "sagalee Waaqayyoo ganuu, yookiis gubachuu qabna." —Ibid., b. 13, ch. 5.

Yaa'ii sanatti bakka buutota mootota kan ta'e Ferdinaandi mootichi yoo ilmaan mootota labsii dhi'aate fudhachuuf sosso- baman malee, labsiin kun garaagarummaa cimaa isaan gidduutti akka fidu hubate. Kanaaf namoota akkasii quunnamuuf humnatti dhimma ba'uun murannoo caalutti akka isaan geessu hubatee, tooftaa isaan amansiisu fayyadamuuf yaale. Inni "akka mootonni guddaa isaanitti gammadan isaaniif mirkaneessuudhaan akka ilmaan mootota labsicha fudhatan isaan kadhate." Haa ta'u malee namoonni amanamoon kun aangoo geggeesitoota biyya lafaa ol ta'e waan beekaniif tasgabbiidhaan akkas jedhanii dee- bii kennan: "nuyi mootii nageenyaa fi ulfina Waaqayyoo eeguuf waan hundumaan in abboomamna." —Ibid., b. 13, ch. 5.

Xumuratti, mootichi labsiin sun "bifa labsii moototaatiin akka qophaa'u" fi hojiin isaan hafee jirus harka caalaaf bitamuu qofa akka ta'e bakka manni maree jiranitti qondaaltotaa fi michoota isaatti dub- bate. Akkasitti erga dubbatee booda haaressitootaaf carraa maree yookiin carraa deebii kennuu utuu hin laatin walga'ii sana dhiisee adeeme. "Kaayyoo malee akka mootichi gara walga'iitti deebi'uuf kan kadhatan bakka buutota ergan." Mormii isaaniitiif deebii akkas jedhu qofa deebise: "kun dhimma xumuramee dha; wanti isin hafe bitamuu (harka nennuu) qofaadha." —Ibid., b. 13, ch. 5.

Gareen warra mootota kun ilmaan mootii warri kiristiyaana ta'an kun Macaafa Qulqulluu barsiisaa fi seera namaa olitti akka fudha- tan amananii turan; bakka qajeelfamoonni kun fudhatama argatan hundumaatti immoo aangoo phaaphaasii akka injifatamu baraniiru. Garuu akkuma namoota kumaatama bara sana turanii "wanta mul'atu qofa ilaaluudhaan" kaayyoon mootota fi phaaphaasotaa jabaa akka ta'ee fi kan haaressitootaa immoo dadhabaa akka ta'etti ilaalanii mataa isaanii gowwomsan. Utuu haaressitoonni gargaarsa namaa qofaa irratti hirkataniiru ta'e, akkuma phaaphaasonni yaadan dadha- boo ta'u turan. Garuu lakkoobsa yertuu, Roomaa wajjinis kan walii hin galle yoo ta''an illee isaan jabina qabu turan. Isaan iyyata isaanii gara gabaasa mana maree Sanaatti geessuu irra caalaa, gara sagalee Waaqayyootti, mooticha Charles caalaa gara Yesus Kiristos, isa mootii mootota, Gooftaa Gooftotaa ta'etti dhi'eefatan." —Ibid., b. 13, ch. 6. Akkuma Ferdinaandi waan sammuun isaanii itti amane ilaal- cha keessa galchuu dideen achii dhabamuu isaa utuu hin xiyyeef- atin ilmaan mootota mormii isaanii mana maree biyyoolessaatti utuu hin turin dhi'eefachuuf murteeffatan. Kana irraa kan ka'e labsiin kabajamaan ba'ee qama seeraaf dhi'aate:

"Barreeffama Kanaan fuula Waaqayyoo, isa uumaa, eegaa, furee fi fayyisaa keenya ta'ee fi isa guyyaa tokko abba murtii keenya ta'u duratti, akkasumas nama hundumaa fi uumama hundumaa duratti nuyi karaa kamiin illee yoo ta'e ofii keenyaafis taanaan namoota keenyaafis labsii Waaqayyoon, sagalee isaa isa qulqulluu, mirga sam- muu keenyaa fi fayyina lubbuu keenyaa kan mormuu wajjin akka walii hin galle yookiin akka hin deggerre iyyata keenya dhi'eeffanna."

"Maal! Labsiin nuyi raggaasifnu kun! Yeroo Waaqayyo inni hundaa danda'u gara beekumsa isaatti nama waamu, namni kun beekumsa Waaqayyoo fudhachuu akka hin dandeenye in mirkan- eessina!" "Wanti akka barsiisa dhugaatti sagalee Waaqayyoo wajjin walii galu hin jiru…. Gooftaan barsiisa kan biraa kamiin barsiisuu dhorkeera…. Macaafni Qulqulluun heertuu kan biraa fi ifaa ta'een ibsamuu qaba; caafanni Qulqulla'aan kiristiyaanoonni hundumtuu salphaatti hubachuu fi dukkana bittimsuuf barbaachisaadha. Nuyi

lallaba sagalee isaa isa qulqulluu fi qixxee hin qabne, isa Macaafa Qulqulluu Kakuu moofaa fi Haaraa keessatti argamu wanti isaan mormu utuu itti hin dabalamiin eeguuf ayyaana Waaqayyootiin murteeffaneerra. Dhugaan sagalee kana qofa; inni qajeelchaa barsi- isa hundumaa fi jireenya hundumaati, kanaaf inni kufuu hin danda'u yookiis nu hin gowwomsu. Yeroo oftuulummaan namaa inni faallaa isaa dhaabbatu fuula Waaqayyoo duratti kufu, hundee kana irratti kan ijaaru humnoota gahannam dura in dhaabbata.

"Sababa kanaaf waanjoo nurra ka'ame nuyi in mormina." "Achumaan immoo akka ilmaan mootota warra kiristiyaanaa waan hunda irra caalaa Waaqayyoon jaallataniitti, mootiin inni kaba- jamaan akka nu ilaalu abdii qabna; nuyis isin gooftota kabaja- mootiif seerri kan nu gaafatu dirqama qajeelaa kan ta'e jaalalaa fi abboomamuu keenya kennuuf qophoofneerra." —Ibid., b. 13, ch. 6.

Ibsi kun mana maree sana miira isaanii tuqe. Baay'een isaanii ija jabina mormitoota kanaa dinqifatanii, na'aniis turan. Haalli fuula duraas jeequmsa kan qabuu fi kan hin amansiifne ta'ee isaanitti argame. Lolli jeequmsii fi dhiiga dhangalaasuun waan hin oollee fak- katee argame. Haaresitoonni garuu qajeelummaa kaayyoo isaanii mirkaneessan, irree isa hundumaa danda'uutti hirkachuudhaan jag- nummaa fi ciminaan dhaabbatan.

"Qajeelfamoonni mormii kana keessatti hammataman … bu'uura protestaantummaa turan. Mormiin kun amantii ilaal- chisee miidhaa dhala namaa irratti geggeefamu lama morma: inni tokkoffaan, giddu seentummaa aanga'oota lafaa yeroo ta'u, inni lammaffaan immoo aangoo waldaa isa daangaa hin qab- nee dha. Bakka miidhaa kanaa, protestaantummaan aangoo sam- muun qabu aangoo biyya lafaa ol akka ta'e, aangoon sagalee Waaqayyoo immoo kan waldaa mul'atuu irra akka caalu taasise. Sadarkaa tokkoffaatti, isa raajonnii fi ergamoonni 'nuyi namaaf abboomamuu irra, Waaqayyoof abboomamuutu nu irra jira' jedhan fudhachuudhaan aangoon biyya lafaa dhimma kan Waaqayyoo keessa akka hin seenne balaaleffatan. Gonfoo Charles 5 ffaa duratti gonfoo Yesus Kiristosiin ol qabe. Garuu

kana irra iyyuu kan darbuudha; qajeelfamni barsiisa namaa hundumtuu barsi- isa sagalee Waaqayyoo gadi ta'uu isaa jala sarara." —Ibid., b. 13, ch. 6. Itti dabalaan immoo akka mormitoonni beeksisa amantii isaanii biliisa ta'anii dubbataniif mirga isaanii raggaasise. Isaan amanuu fi abboomamuu qofa utuu hin taane waan sagaleen Waaqayyoo dubbatus in barsiisan, akkasumas mirga giddu seen- tummaa lubootaa yookiin aango qabootaa in mulqan. Mormiin Ispayiresitti ta'e wal danda'uu (waliif obsuu) amantii keessa jiru mormuuf dhuga ba'umsa kabajamaadha, akkasumas namni hun- dumtuu akka sammuun isaa isa ajajetti Waaqayyoon waaqessuuf mirga qabaachuu isaa mirkaneesse.

Ibsi ejjennoo in labsame. Innis yaadannoo sammuu namoota kumaatamaa fi macaafa samii isa yaaliin namaa haquu hin dandeenye irratti barreeffame. Biyya Jarman keessaa wangeelatti kan amanan hundumtuu mormii kana akka ibsa amantiitti fudhatan. Bakka hun- dumaatti namoonni labsii kana keessatti abdii fi boqonnaan haaraa fooyya'aan akka baname hubatan. Ilmaan moototaa keessaa tokko protestaantotaan akkas jedhe: "Waaqni humna qabeessi inni akka isin humnaan, biliisummaa fi soda malee dhugaa baataniif ayyaana isiniif kenne, hamma barabaraatti jabina kiristiyaanummaa keessatti isin haa eegu." —Ibid., b. 13, ch. 6.

Haareffamni kun sadarkaa fiixaan ba'umsaa erga argatee booda biyya lafaa biratti jaallatamuuf jecha isaa wajjin utuu walii galeera ta'ee, Waaqayyoon durattis ta'e ofii isaafis soba ta'uudhaan badiisa mataa isaatii dhugoomsa ture. Muuxannoon haaressitoota kabaja- moo kanaa, baroota dhufuuf barumsa of keessaa qaba. Akkaataan Seexanni ittiin Waaqayyoo fi hojii isaa irratti hojjetu hin jijjiiramne; akkuma isa jaarraa kudha ja'affaa sanaa, Macaafni Qulqulluun qajeelfama jireenyaa ta'uu isaa amma illee in morma. Yeroo keenya keessa barsiisaa fi seera isaa irraa fagaachuu guddaatu jira; kanaaf gara qajeelfama protestaantii isa guddaa – isa Macaafni Qulqulluu fi Macaafni Qulqulluun qofti qajeelfama amantii fi hojiiti jed- hutti deebi'uun in barbaachisa. Seexanni biliisummaa amantii bal- leesuuf karaa isaaf danda'ame hundumaa hojjechaa jira. Humni farra kiristiyaanummaa inni mormitoonni Ispaayires fudhachuu didan amma humna haarawwaatiin aangoo isa dhabee ture deebi- see hundeessaa jira. Yeroo haareffamaaf rakkisaa ture sana keessa kan mul'ate deggersi sagalee Waaqayyoo inni hin sochoone har'as abdii haara'umsaati.

Bara sana achitti balaaf saaxilamuun protestaantotaa mallatoo argisiisee ture; akkuma kana harki Waaqayyoo warra amanamoota eeguuf diriiree akka jirus mallattoon argameera. "Melaankitoon michuu isaa Simoon Girayine'uusiin sardee (ariifachiisee) karaa Ispaayires irra geggeessuudhaan akka inni dafee bishaan Rahiniin ce'u kan godhe yeroo sana keessa ture. Booda sardaa sana dinqi- fatee ture. "Namni dulloomaan ani isa hin beekne qarqara boollaa irra jiruu fi hafuura isa dhumaa baafatu tokko ana duratti dhi'aa- tee daqiiqaa kana keessatti waajjira haqaa irraa Ferdinaandiin ergamanii Girayine'uusiin qabuuf in dhufu" jedhee anatti dubbate jedhe Melaankitoon."

Guyyaa sana lallaba Fabeer inni dokteerii beekamaa phaaphaa- sii ta'e godhetti Girayine'uusiin gaddee ture; xumurattis "dogoggora jibbisiisoo tokko tokkoof" falmuu isaa ittiin mormee ture. "Fabeer aarii isaa in dhokfate, garuu utuu hin turin gara mootii isa profeese- rii He'idelbergiif dafee ajaja dabarsu bira dhaqe. Waaqayyo ergamaa isaa isa qulqulluu ergee akeekkachiisuudhaan michuu isaa akka ool- che Melaankitoon shakkii hin qabu ture.

"Hamma bishaanni lagichaa sun Girayine'uusiin ari'atoota isaa jalaa baraarutti qarqara bishaan Rahinii utuu hin socho'in dhaabatee eege. Melaankitoon fuulleetti yeroo isa arge 'yeroo dhumaa tiif' jedhee iyye, 'qarriffaa gar – jabootaa warra dhiiga qulqulluu dheebotan kees- saa yeroo dhumaatiif butame.' Melaankitoon gara mana isaatti yeroo deebi'e qondaaltonni Girayine'uusiin barbaaduuf jecha olii hamma gadiitti mana isaa akka sakkata'an isatti himame." —Ibid., b. 13, ch. 6.

Haareffamni beekamtii guddaadhaan gurgudoota lafaa duratti dhi'aachuuf ture. Ilmaan mootota warri hojjettoota wangeelaa ta'an, dhimmi isaanii akka hin dhaga'amneef karaa Ferdinaandi mootichaa dhorkamanii turan; garuu bakka mootonni, aangawoonni waldaa fi biyyaa wal ga'anitti dhimma isaanii dhi'eeffachuuf carraan isaaniif kennamee ture. Ispaayiresitti mormiin ka'ee waggaa tokko booda lola biyyicha jeeqe tasgabeessuuf Charles 5 ffaan Awugisburgitti mana maree waame, mana maree kana hogganuuf yaada akka qabus in labse. Achitti geggeesitoonni protestaantiis waamamanii turan.

Balaan cimaan haareffama mudatee ture; garuu deggertoonni isaa amma illee dhimma isaaniif Waaqayyoon amanatan, wan- geelatti jabbaachuudhaafis waadaa seenan. Qondaalaan warra Saaksonii gara mana maree qaama seeraa irratti akka hin dhi'anneef gorsitoonni isaa dhiibbaa irraan ga'an. Mootichi argamuu ilmaan mootota kan inni barbaaduuf kiyyootti isaan galchuufi jedhan. "Keenyan magaalaa keessatti diinaa wajjin balbala ofitti cufuun waan hundumaan balaa keessa bu'uu in fakkaatuu?" warri kaan immoo "mee ilmaan mootota jagnummaadhaan ofii isaanii haa dhaabba- chiisan, hojiin Waaqayyoos in oolfamaa" jedhan. "Waaqayyo ama- namaa dha, inni nu hin dhiisu" jedhe Luuter. —Ibid., b. 14, ch. 2. Qondaaltichi hordoftoota isaa wajjin gara A'ugasburgi adeemuuf ka'e. Hundi isaanii balaa isa eeggachaa jiru beeku turan, kanaaf baay'een isaanii fuula gaddaa fi garaa sodaataadhaan isaa wajjin adeemaa turan. Haa ta'u malee Luuter inni hamma Koobargitti isaan geggeesse farfannaa utuu karaa adeemanii barreefame isa "gimbiin jabaan Waaqayyo keenya" jedhu faarfachuudhaan amantii isaanii isa sodaadhaan liqimfamee ture daddammaqse. Sagalee faarfan- naa sanaan yaaddoon isaanii inni baay'een in bade, muddami garaa isaanii inni ulfaataanis in salphate.

Ilmaan mootota warri haareffaman barreeffama ilaalcha isaanii ibsu ragaa Macaafa Qulqulluu wajjin qopheessanii mana mareetti dhi'eessuuf murtoo godhan; hojiin barreeffama kana qophees- suus Luuter, Melaankitonii fi warra isaanii wajjin jiranitti kenname. Barreeffamni kun protestaantota biratti akka ibsa amantii isaaniitti fudhatamee dokumentii

barbaachisaa kana irratti maqaa isaanii bar- reessanii mallattoo itti gochuudhaan mirkaneessuuf walii galanii walitti qabaman. Yeroon kun yeroo murteessaa fi yeroo qormaataa ture. Haaresitoonni kun dhimmi isaanii gaaffii siyaasaa wajjin akka walitti hin buuneef sodaatanii turan; haaressitoonni sagalee afaan Waaqayyoo keessaa ba'uun alatti shaakala dhiibbaa biraa akka hin qabne isaanitti dhaga'amee ture.

Ilmaan mootota warri kiristiyaana ta'an kun ibsa kana irratti mallateessuuf yeroo dhufan, Melaankiton gidduu seenee akkas jedhe: "dhimma kana kan dhi'eessu warra hayyuu qo'annoo amantii (theologian) fi tajaajiltoota qofa; warra aangoo qaboota lafaa dhimma biraaf haa qusannu." Yohannis inni Saaksonii deebisee akkas jedhe; "isin anaan keessaa hambisuu Waaqayyo ana haa oolchu. Ani gon- foo kootiif utuun hin dhiphatiin waan sirrii ta'e gochuuf murteeffad- heera. Ani gooftaatti amanuu koo beeksisuu nan fedha. Gonfoonii (baarnexaa) fi (ermine) kabaji qondaaltummaa kootii anaaf hamma fannoo Yesus Kiristosiin gatii anaaf hin qabu."

Akkas jedhee erga dubbatee booda maqaa isaa barreesse. Ilmaan mootota keessa tokko qalama fudhatee yeroo maqaa isaa barreessuuf jedhe akkas jedhe; "ulfinni gooftaa koo Yesus Kiristos isa in barbaada taanaan ani qabeenyaa fi jireenya koo dhiisuuf qopha'aadha." "Barsiisa amantii kana ibsu isa barreeffama kana keessa kaa'ame dhiisee qooda kan biraa fudhachuu namoota bittaa koo jala bulanii fi mootummaa koo dhiisuu naaf wayya, akkasumas ulee mootummaa biyya abbaa kootii isa harka koo keessa jiru callisee dhiisuun filadha." Ibid., b. 14, ch. 6. Amantii fi ija jabinni namoota Waaqayyoo yeroo Sanaa akkas ture.

Mootii duratti dhi'aachuuf yeroon murtoo godhame in ga'e. Charles 5 ffaan qondaaltotaa fi ilmaan mootota tiin marfamee teessoo isaa irra taa'uudhaan haaressitoota protestaantiif dhageettii kenne. Ibsi amantii isaaniis in dubbifame. Walitti qabama kabajamaa sana keessatti dhugaan wangeelaa ifatti dubbatamee ture, akkasumas dogoggorri waldaa phaaphaasii ni saaxilame. Guyyaan sun "guyyaa haareffama guddaa fi seenaa kiristiyaanummaa fi dhala namaa kees- satti hunda caalaa kabajamuu isaa labse." —Ibid., b. 14, ch. 7.

Yeroo kun ta'e molokseen Witenbergi Wormisitti mana maree biyyoolessaa dura qofaa isaa erga dhaabbatee waggoonni muraasi darbaniiru. Amma angafoonnii fi ijoolleen mootota kan biyyichaa warri aango qaboota ta'an isa bakka bu'aniiru. Luuter A'ugisburgitti akka hin argamneef dhorkamee ture, garuu sagalee fi kadhannaa isaatiin bakka sanatti argamaa ture. "hamma yeroo Kiristos dhuga baatota kabajamoo Kanaan yaa'ii guddaa duratti ol qabamutti jiraa- chuu kootiif gammachuun koo daangaa hin qabu" jedhee barreesse." —Ibid., b. 14, ch. 7. Wanti Macaafni Qulqulluun dubbate akkasitti fiixaan ba'e: "Abboommii isa siif dhugaa ba'us, mootota duratti nan dubbadha." Faar.119:46.

Bara Phaawulos keessa wangeelli inni (Phaawuloos) hidhameef, ijoollee mootota fi ango qaboota magaalaa mootummaa duratti dhi'aatee ture. Yeroo sana inni mootonni iddoo aarsaa irraa akka hin lallabamneef dhorkan mana mootummaa keessaa lallabame; wanti namoonni baay'een garboonni dhageefachuun hin ta'u jed- hanii yaadan haala dinqisiisaatiin

mootota fi gooftota mootumicha keessa jiran biratti dhaggeeffatame. Dhaggeeffatoonni yeroo Sanaa mootota fi gurgudoota yeroo ta'an, lallabdoonni immoo ilmaan mootota warra gonfoo keewwatan turan, kan lallabamu immoo isa ulfina qabeessa dhugaa Waaqayyoo ture. Kana ilaalchisee barrees- saan tokko "erga bara ergamootaa jalqabee hojiin guddaan akkasii yookiin dhuga ba'umsi amantii dinqisiisaan akkasii ta'ee hin beeku" jedhe —D'Aubigne, b. 14, ch. 7.

Lubni phaaphaasii tokko akkas jedhe "wanti warri Luuteraanii dubbatan hundumtuu dhugaadha; nuyi isa ganuu hin dandeenyu." "Isa ilmaan mootota fi gareen isaanii wajjinii dhugaa ba'an ragaa quubsaadhaan sobsiisuu in dandeessaa?" jedhee gaafate namni biraan Dr. Eck namni jedhamu immoo. "Barreefama ergamootaa fi raajotaatiin yoo ta'e hin dandeenyu" kan jedhu ture deebiin isaa. "Garuu kan abbootaa fi kan mana mareetiin eeyyee in dandeenya!" inni gaaffii kana dhi'eesse deebisee "ani hubadheera. Akka jecha keetti warri Luuteraan Macaafa Qulqulluu keessa jiru, nuyi garuu isa keessaa baaneerra." - Ibid., b. 14, ch. 8.

Ilmaan mootota biyya Jarman muraasi gara amantii haar- effamaatti makaman. Mootichi mataan isaa barreeffamni protesta- antii dhugaa qofa kan hordofe ta'uu isaa beeksise. Barreeffamni amantii isaanii mul'isu afaan baay'eetti hiikamuudhaan Awurooppaa hunda keessa tamsa'e, baroota itti aanee dhufu keessattis ibsa aman- tii isaanii ta'uudhaan namoota miliyoonatti lakkaa'aman biratti fudhatama argate.

Garboonni Waaqayyoo warri amanamoonni qofaa isaanii hojj- echaa hin jiran. Humnoonni aboo qaban, warri gooftummaa qabanii fi, hafuuronni hamoon warra bantii waaqaa keessaa isaan irratti gamtaa yeroo uuman Waaqayyo saba isaa hin dhiisu. Utuu iji isaanii banamuu danda'ee ragaa argamuu fi gargaarsa Waaqayyoo isa raa- jota duriif kennamee ture in argu turan. Yeroo garbichi Elsayii loltuu diinotaa naannoo isaanii marsanii jiran gooftaa isaa argisiisuudhaan karaan ba'umsaa cufamuu isaa argisiise, raajichi "Yaa Waaqayyo, akka inni argutti hadaraa ija isaa baniif! jedhee in kadhate;" 2Moot. 6:17. Tullichi fardeenii fi konkolaattota ibiddaatiin guutamanii, lol- toonni samii nama Waaqayyoo eeguuf achi buufatanii turan. Akkuma kanatti ergamoonni hojjetoota haara'umsaa eegaa turan.

Qajeelfamoota karaa Luuteriin jabinaan eegaman keessaa inni tokko haareffama deggeruuf jecha aangawoota biyya lafaatti hirk- achuu dhiisuu fi eegumsaaf (ittisaaf) humna waraanaa waamma- chuu dhiisuu ture. Mootumicha keessa kan jiran ijoolleen mootota wangeelaaf dhugaa ba'uu isaaniitiif gammachuutu isatti dha- ga'ama ture; garuu yeroo isaan eegumsaaf (ittisaaf) gamtaa uumuuf yaada dhi'eessan "barsiifni wangeelaa kan inni eegamu Waaqayyo qofaadhaani" jedhee dubbate.…Hammuma hojicha gidduu seen- uun namaa xiqqate, hammuma sana dhimmicha gidu seenuun

Waaqayyoo guddata. Akka ilaalcha isaatti of eeggannoon siyaasaa dhi'aate soda hundee hin qabnee fi amanti dhabina cubbuun guutame irraa madde." —D'Aubigne, London ed., b. 10, ch. 14.

Diinonni humna qaban hojii haareffamaa balleessuuf yeroo gamtaa'anii fi billaa kumatti lakkaa'aman isa irratti yeroo luqqi- faman Luuter akkas jedhee barreesse: "seexanni aarii isaatiin ka'eera; phaaphaasonni Waaqayyoon hin beeknes gamtaa uumaniiru; nutis lolaan sodaachifamneerra. Diinonni keenya Hafuura Waaqayyootiin injifatamanii gara daandii dhugaatti akka dirqisiifamaniif sabni soda malee amantii fi kadhannaadhaan fuula teessoo Waaqayyoo duratti akka falmataniif jabeessaa yaadachi- isaa. Fedhiin keenya inni guddaan, hojiin keenya inni caalaanis kadhannaa dha; qara billaa fi dheekkamsa seexanaaf akka saax-ilaman beekanii sabni haa kadhatan." —D'Aubigne, b. 10, ch. 14.

Ammas yeroo biraa gamtaa karaa ijoollee moototaa yaadame ilaalchisee meeshaan lola kana keessatti hojii irra ooluu qabu "bil- laa hafuuraa" ta'uu akka qabu Luuter dubbate. Qondaalaa Saksoniif xalayyaa yeroo barreesse: "gamtaa uumuuf yaada dhi'aate kana sammuu keenyaan mirkaneessuu hin dandeenyu. Wangeelli keenya copha dhiigaa dhangalaasuuf sababa utuu ta'uu arguu irra caalaa si'a kudhan du'uu nuuf wayya. Ga'een keenya akka hoolaa qal- maaf dhi'aattee fakkaachuudha. Fannoon Kiristos baatamuu qaba. Guddummaan keessan soda malee haa ta'u. Isa diinonni keenya fakkarsuudhaan hojjetan irra caalaa nuyi kadhannaa keenyaan in goona. Harki keessan garuu dhiiga obboloota keessaniin faalamuu hin qabu. Dhaaddacha isaatti akka dhi'aannuuf mootiin yoo nu gaa- fate nuyi dhi'aachuuf qophii dha. Isin amantii keenyaaf eegumsa (ittisa) ta'uu hin dandeessan; tokkoon tokkoon namaa balaa fi rak- koo ofii isaatiif amanuu qaba." —Ibid., b. 14, ch. 1.

Seenaa sochii haara'umsaa guddaa keessatti, humni biyya lafaa raasu bakka kadhannaan dhoksaatti ta'u keessaa ba'e. Garboonni Waaqayyoo tasgabbii qulqulla'aadhaan achitti kattaa abdii isaa irra miilla isaanii kaa'atan. Yeroo Awugisburgi keessatti wal'aansoon gud- daan ta'aa ture Luuter "guyyaatti yoo xiqqate sa'a sadiif utuu hin kadhatin oolee hin beeku ture, akkasumas isaan kun yeroo qayy- abannaaf mijatoo turan." Kutaa ciisichaa isaa keessatti sagalee "kabajaan, soda fi abdiidhaan guutameen akka nama michuu isaatti haasa'uutti" utuu lubbuu isaa fuula Waaqayyootti dhangalaafatuu in

dhaga'ama ture. "Ati abbaa keenyaa fi Waaqayyo keenya akka ati taate ani beeka, atis nu wajjin balaa keessa waan jirtuuf ari'attoota ijoollee keetii in bittimsita. Dhimmi kun guutummaatti kan keeti, nuyis isa keessa kan nuyi harka galfanne jajjabeessuu kee qofaad-haani. Erga akkas ta'ee yaa abba! Ati nu eegi!" —Ibid., b. 14, ch. 6.

Melaankiton isa amileen isaa gaddaa fi sodaadhaan cabeef yeroo barreesse akkas jedhe: "Ayyaannii fi nagaan karaa Kiristosiin – ani kanan jedhu karaa Kiristosiin malee karaa biyya lafaa miti. Ameen. Yaaddoo guddaa si miidhee ani guddaan jibbe. Hojiin kun qajeelaa miti yoo ta'e dhiisi; yoo qajeelaadha ta'e immoo sodaa malee akka rafnuuf isa nu abboome abdii isaa amanachuu maaf nu barbaachise? … Hojiin qajeelaa fi dhugaan Kiristosiin hin rakkisu. Inni in jiraata, in mo'as; egaa sodaa maal qabna ree?" —Ibid., b. 14, ch. 6.

Waaqayyo iyya garboota isaa dhaga'eera. Inni ijooleen moototaa fi tajaajiltoonni, geggeesitoota dukkana biyya lafaa warra ta'an duratti dhugaaf falmuu akka danda'aniif

ayyaanaa fi jabina kenneeraafi. Gooftaan akkas jedhe: "Kunoo, dhagaa mataa golee qajeelchu, isa fo'amaa, isa gati-qabeessas Xiyoon keessa nan kaa'a; inni isatti ama- natu immoo hin yeella'u kan jedhu jira." 1Phex.2:6. Haaressitoonni Protestaantii Kiristos irratti waan ijaaraniif balbaloonni Gahaannam isaanitti jabaachuu hin dandeenye.

Boqonnaa 12 – Haara'umsa Faransaayi

Mormiin Ispayiresii fi dhuga ba'umsi amantii Awugasbargi inni haara'umsa Jarmaniif mo'icha argamsiise waggoota falmii fi dukkanaatiin hordofame. Protestaantummaan wal qooduu degger- toota isaa gidduutti ta'ee fi diinota aangoo qabootaan marfamuud- haan dadhabee gara baduutti waan adeemaa jiru fakkaatee ture. Kumaatamni dhuga ba'umsa isaanii dhiigaan mallatteessan. Lolli waliinii in ka'e; kaayyoon protestaantii deggertoota isaa keessaa isa jabaa ture tokkoon in ganame; ilmaan mootota warri kabajamoon haara'umsa fudhatan harka mootii keessatti kufanii akka booji'am- tootaatti magaalaadhaa gara magaalaatti lafa irra harkifaman.

Haa ta'u malee yeroo waan injifatee fakkaatetti mootiin ni injifatame, in- nis boojuun harka isaa keessa gale isa harkaa utuu butamuu arge, xumurattis bara jireenya isaa guutuu balleessuuf ifa fedhaa ture ba- rumsichaaf heyyama kennuuf dirqisiifame. Gantummaa balleessuuf mootummaa isaa, qabeenya isaa fi lubbuu isaa dabarsee kennuuf murteessee ture. Amma amantiin inni ukkamsuuf akkasumaan yaa- laa ture bakka hundumaatti babal'ataa utuu jiruu, loltoonni isaa lolaan akka dhuman, qabeenyi isaas duguugamee akka dhume, mootummaan isaa fincilaan akka sodaachifaman arge. Charles 5 ffaan aangoo hundaa danda'uu wajjin wal lolaa ture. Waaqayyo "ifni haa ta'u" jedhe, mootichi garuu dukkanni utuu gargar hin citin akka itti fufee jiraatu barbaade. Kaayyoon isaa bakka hin geenye; lola yeroo dheeraatiin waan dadhabeef umurii isaa malee dulloomee teessoo isaa gadi dhiisuudhaan gadaamii keessatti mataa isaa awwaale.

Akkuma biyya Jarmanitti ta'ee ture, Siwiizerlaandi keessat- tis haara'umsatti Guyyaan dukkanaa dhufee ture. Naannooleen baay'een amantii haara'umsaa yeroo fudhatan, warri kaan immoo ija isaanii jaamsanii sirna Roomaatti goganii hafan. Dhugaa fud- hachuuf kan hawwan ari'achuun isaanii dhuma irratti lola waliinii kaase. Ziwingilii fi warri haara'umsatti isa wajjin tokkummaa uuman baay'een lola dhiigaa dirree Kaapel jedhamu irratti geggeeffametti wareegaman. O'ikolampadiyus balaa hamaa Kanaan waan mo'ameef utuu hin turin du'e. Roomaan ni injifatte, bakka baay'eettis waan dhabdee turte hundumaa bakkatti waan deebifatte fakkaatte. Garuu inni gorsaa barabaraa ta'e saba isaa yookiin kaayyoo isaa hin daganne. Harki isaa oolfamuu (baraaramuu) isaaniif fide. Biyya kan biraa keessatti hojjettoota haara'umsa taarkaanfachiisan kaase.

Biyya Faransaayitti maqaan Luuter akka akka geggeessaa haara'umsaatti utuu hin dhaga'amin dura lafti bari'uu ga'ee ture. Ifa sana kan argate keessaa tokko Lefevrii isa dulloomaa, nama barum- saa guddaa qabaachuu isaa irraa kan ka'e profeeserii Yunivarsitii Paaris kan turee fi duuka buutuu phaaphaasotaa keessaa nama dhugaa fi hinnaaffaa qabu ture. Qorannoo barreeffamoota bara durii geggeesse keessaan xiyyeefannoon isaa gara Macaafa Qulqulluutti kan qajeele ta'ee qo'annoo isaa kanas bartoota isaaf qoodee ture.

Lefevriin nama onnee isaa irraa qulqulloota waaqessu waan tureef, himtee afaanii waldaan qabdu irratti hundaa'uudhaan, see- naa qulqullootaa fi kitimamtootaa (wareegamtootaa) qopheessuuf murteesse. Kunis hojii dadhabbii guddaa qabu ture; haa ta'u malee isa irratti dursee hojjetee ture, Macaafa Qulqulluu qorachuu kan innii eegales isa irraa gargaarsa barbaachisaa nan argadha jedhee yeroo yaadetti dha. Isa keessattis qulqulloonni kan mul'atan yoo ta'an illee akka dhahaa guyyaa (kalandeerii) Roomaa keessa kaa'am- anitti hin turre. Ifti waaqayyoo akka lolaa bishaaniitti sammuu isaatti dhangala'e. Dinqifannaa fi jibbaan dirqama duraan ofii isaa irratti fudhate irraa deebi'ee sagalee Waaqayyoof ofii isaa kenne. Dhugaa gati- jabeessa argate dafee barsiisuu eegale.

Utuu Luuter yookiin Ziwingili hojii haareffamaa hin jalqabin fuula dura, bara 1512 keessa Lefevriin akkas jedhee barreessee ture: "qajeel- ummaa isa karaa ayyaanaa qofa jireenya barabaraaf tolaa nama taa- sisu kennuu kan danda'u Waaqayyoodha." —Wylie, b. 13, ch. 1. Inni dhoksaa fayyinaa irratti xiyyeeffachuudhaan akkas jedhe: "Oh, gud- dinni wal jijjiirraa Sanaa hin dubbatamu, - inni cubbuu hin qabne itti faradamee, inni yakkamaan immoo biliisa ba'uun isaa; eebbi abaarsa ta'ee, abaaramaan immoo eebbaaf ta'e; inni jiraataan in du'a; du'aan in jiraata; ulfinni dukkanaan haguugame, inni joonja'aan homaa tokko hin beekne immoo ulfina uffata." —D'Aubigne, London ed., b. 12, ch. 2. Ulfinni fayyinaa kan Waaqayyoo qofa ta'uu isaa utuma barsii- suu dirqamni abboomamuu immoo ga'ee namaa akka ta'e dubbate. "miseensa waldaa kiristos yoo taate, ati miseensa dhagna isaati; dhagna isaa yoo taate immoo ati guutummaa amala waaqummaa isaati…. utuu namoonni carraa kana hubachuu keessa seenuu danda'aniiru ta'ee hammam qulqullummaatti, kabajaa fi qajeelummaatti jiraatu tur- anii, akkasumas, ulfina iji foonii arguu hin dandeenye isa isaan keessa jiruu wajjin walbira qabanii yeroo ilaalan hammam ulfina biyya lafaa isa gadeebi'aa adeemuu tuffatu turanii." —Ibid., b. 12, ch. 2.

Bartoota Lefevri keessa, hawwiidhaan sagalee isaa kan dhag- geefatanii fi erga sagaleen isaa cal jechisiifamee illee dhugaa labsuu akka itti fufu kan hawwan turaniiru. Wiiliyaam Faarel nama akka- sii ture. Innis ilma maatii amantii keessaa kan dhalate, barsiisa wal- daas amantii dhugaatiin fudhachuuf kan barate ture. Innis waa'ee ofii isaa ergamaa Phaawulosii wajjin akkas jechuu danda'eera: "akka kan warra Fariisotaatti, jiraachuu koo dhugaa ba'uu in danda'u." H/ Erg. 26:5. Hordoftuu Roomaa isa of kenne waan tureef waldaad- haan mormuuf kan ka'an hundumaa balleessuuf hinnaaffaa gubaa nama qabu ture. Waa'ee jireenya isaatii isa yeroo kanaa ilaalchisee booda yeroo dubbate "namni tokko fallaa phaaphaasii dubbachuu isaa yeroon dhaga'u, akka yeeyyii aareettan ilkaan koo walitti qara" jedhe. —Wylie, b. 13, ch. 2.

Inni Lefevrii wajjin waldoota Paaris irra naanna'uu, iddoo aarsaa irratti sagaduu, qoolloo (mana qulqullum- maa) qulqulootaaf ijaarame kennaa isaatiin miidhagsuu fi qulquloo- tatti sagaduu kan hin nuffine ture. Haa ta'u malee sirni ayyaanota kanaa lubbuu isaaf nagaa fiduu hin dandeenye. Cubbuu qabaa- chuun isaa guddaa isatti dhaga'ame, dhiifama cubbuu argachuuf gochaan inni shaakalaa ture cubbuu isaa balleessuu dadhabe. Akka sagalee waaqa

irraa dhufeetti sagalee haaressaa isa "fayyinni ayyaa- naan" jedhu dhaga'e. "Inni qulqulluun itti faradame, inni yakkamaan immoo gad dhiifame." "Balbala samii banuu fi balbala Gahaannam cufuu kan danda'u fannoo Kiristos qofa." —Ibid., b. 13, ch. 2.

Faarel dhugicha gammachuudhaan fudhate. Akkuma Phaawulosiin jijjiiramee gabrummaa aadaa irraa gara birmaddummaa ijoollee Waaqayyootti deebi'e. "Qooda onnee yeeyyii hamaa isa nama nyaatu qabaachuu, suuta akka hoolaa garraamii isa nama hin miinee ta'e, onneen isaas guutummaatti phaaphaasii ganee Yesus Kiristosiif ken- name." —D'Aubigne, b. 12, ch. 3.

Yeroo Lefevri baratoota isaa gidduutti ificha tamsaasuu itti fufe turee, Faarel immoo akkuma isa yeroo phaaphaasota gidduu tureetti hojii Kiristosiif hinnaaffaa qabaachuudhaan sabaaf dhugaa labsuuf adeeme. Lubni Mee'uksi inni waldaa keessatti kabaja guddaa qaba ture utuu hin turiin isaanitti makame. Barsiisonni biroon warri dan- deettii fi barnoota isaaniitiin sadarkaa olaanaa irra jiran wangeela lal- labuuf isaanii wajjin tokko ta'an, innis mana warra ogummaa harkaa qabanii fi mana qotee bulaa irraa jalqabee hamma mana mootota- atti gita hundumaa keessaa deggertoota argate. Obboleettiin Fransis 1 ffaa, isa bara sana mootii ta'ee bulchaa turee, amantii haara'um- saa fudhatte. Mootiin mataan isaa fi haati isaa giiftiin yeroodhaaf faara tolaadhaan waan ilaalan fakkaatan, haaressitoonnis yeroo itti biyyi Faransaayi waangeelaan mo'amtu abdii guddaadhaan eeggachaa turan.

Garuu abdiin isaanii bakka hin geenye. Bartoota Kiristosiin qorumsaa fi ari'atamuutu eeggate. Haa ta'u malee, kun ija isaanii duraa haguugamuun isaa gaarummaadhaafi. Bubbee sana quun- namuuf jabina akka isaan argataniif yeroon nagaa gidduu seene, haareffamnis saffisaan guddate. Lubni Mee'uksi kutaa (buufata) ofii isaa keessatti sabaa fi luboota barsiisuuf hinnaaffaadhaan hojj- ete. Luboonni warri doofaa fi sona amilee hin qabne hojii irraa ari'amanii, hamma danda'ametti namoota baratanii fi Waaqayyoon sodaataniin bakka buufaman.

Lubichi akka sabni isaa mataa isaaniitiin sagalee Waaqayyoo bira ga'anii qorataniif fedhii guddaa qaba ture, kunis utuu hin turiin fiixaan ba'e. Lefevri kakuu haaraa afaan isaatti hiike; yeroo Macaafni Qulqulluun inni kan Luuter afaan Jarmaniitiin maxxanfamee mana maxxansaa Witenbergi keessaa ba'e, Mee'uksiitti immoo kakuun haaraan afaan Faransaayiin maxx- anfamee ba'e. Lubichi humna yookiin horii utuu hin qusatiin buu- fata (kutaa) isaa isa jala jiranitti akka tamsa'u waan godheef, qotee bultoonni Mee'uksi keessa jiran utuu hin turiin Macaafa Qulqulluu qabaachuu danda'aniiru.

Akkuma kara adeemtonni dheebuu bishaaniitiin rakkatan burqa bishaanii arguutti gammadan, lubbuun kun ergaa samiidhaa dhufe gammachuun fudhatan. Qotee bultoonni maasii keessaa, ogeeyyiin mana hojii isaanii keessaa hojjetan, yeroo hojii isaaniitti waa'ee dhugaa Macaafa Qulqulluu isa gati jabeessa walitti dubbachaa gam- machuudhaan hojii isaanii hojjetu turan. Yeroo galgalaa'u qooda mana daadhiitti bashannanuu sagalee Waaqayyoo dubbifachuuf isaan keessaa mana nama tokkootti walitti qabamanii kadhataa fi

galataan dabarsu turan. Utuu hin turin hawaasa sana keessatti jijjii- rama guddaatu mul'ate. Gita warra gadii, warra hin baratinii fi qotee bulaa dafqanii jiraatan keessaa yoo ta'an illee humni ayyaana Waaqayyoo inni haaressuu fi inni ol isaan qabu jireenya isaanii kees- satti mul'atee ture. Kan gad of deebisan, kan jaallatanii fi kan qul- qullaa'an ta'anii dhaabbachuudhaan Warra dhugaatti isa fudhataniif wangeelli maal akka godhu dhugaa ba'an.

Ifni inni Mee'uksitti qabsiifame ifa isaa fagootti tamsaase. Guyyaa gara guyyaatti lakkoobsi warra qalbiii jijjiirratanii dabalaa adeeme. Aariin warra caasaa olaanaa irra jiranii yeroof mooticha isa ilaal- cha dhiphummaa moloksootaa tuffateen daangeffame, garuu xumu- ratti, geggeessitoonni phaaphaasii caalanii argaman. Amma wanta rakkisaatu argame. Lubni Mee'uksi inni ibiddaa fi amantii isaa ganuu keessaa tokko akka filatuuf dirqisiifame, karaa isa salphaa fo'ate; geggeessaan isaanii yoo kufe illee hoolonni jabinaan dhaab- batanii hafan. Baay'een isaanii boba'aa ibiddaa keessatti dhugaaf dhugaa ba'an. Kiristiyaanonni warri gad of deebisan kun, jabinaa fi amanamummaadhaan ibidda keessatti gubachuudhaan namoota kumaatama warra yeroo nagaatti dhuga ba'umsa isaanii hin dhaga'in turanitti dubbatan.

Dhiphinaa fi ga'isuu keessatti Kiristosiif dhugaa ba'uuf kan ija jabaatan warra gad deebi'oo fi warra hiyyeeyyii qofa hin turre. Gimbii galma gooftolii fi mana mootota keessa dhugaan qabeenya yookiin sadarkaa yookiin lubbuu caalaa gati jabeessa ta'uu isaa kan dubbatan lubbuun mootummoolee turaniiru. Isa uffannaa fi gonfoon phaaphaasii godhe caalaa meeshaan lolaa mootichaa hafuura jabaa fi oliiqaa sana dhoksuu danda'eera. Luwiis De Berkuwiin namni jed- hamu sanyii mootota keessaa dhalate. Jagnummaa fi gara laafina kan qabu ajajaan waraanaa kun; barumsa kan jaallatu, nama miidhagaa fi amalli isaa mudaa kan hin qabne ture. Akka barreessaan tokko waa'ee isaa dubbatetti, "inni sirna phaaphaasii jabinaan kan hordo- fuu fi sirna irbaata qulqulluu fi lallaba kan dhageefatu ture; gaarum- maan kan biraan inni gonfate immoo jibba addaa warra Luuteraaniif qabaachuudhaan ture." Garuu, akkuma baay'oota warra kaanii gara macaafa Qulqulluutti geggeeffame, isa keessatti barsiisa Roomaa utuu hin taane, barsiisa Luuteriin" argachuu isaa dinqifatee ture. —Wylie, b. 13, ch. 9. Sana booda hojii wangeelaaf guutummaatti mataa isaa kennuuf murteesse.

"Gurguddoota Faransaayi keessaa baay'ee kan barate qaroo sam- muu fi dandeettii dubbannaa kan qabu, jagnummaan isaa inni hin mo'amnee fi hinnaaffaan jalala biyyaa inni qabu, akkasumas mootii biratti sababa jaallatamuuf dhiibbaan inni mana murtii irratti geg- geessu hundumtuu namoota baay'ee biratti akka inni biyya sana keessatti geggeessaa haara'umsaa ta'ee filametti akka isa lakkaa'an taasise. Beezaan akkas jedhe: "Utuu kan Firansis 1 ffaa keessatti fila- chiisaa lammaffaa ta'ee argameera ta'e Berkuwiin Luuter lammaaf- faa ta'uu in danda'a ture." Warri Phaaphaasii immoo "inni Luuter caalaatti gadheedha" jedhanii iyyan. —Ibid., b. 13, ch. 9.

Innis warra Roomaa biyya Faransaayi keessa jiraniin guddaa doorsifame. Isaan akka gantuutti mana hidhaa keessatti isa darbatanii turan, inni garuu mootiidhaan biliisa ba'e. Waggoota dheeraaf wallaansoon itti fufe. Warra Roomaa fi haara'umsa gidduutti Fransis

murtoo dhabee yoo raafame illee, hinaaffaa moloksootaa obsaan daangessuu danda'eera. Berkuwiin aanga'oota Phaaphaasiitiin si'a sadii hidhame. Mootii isa dandeettii fi amala isaa isa kabajamaatiin dinqifatamuu fi haxxum- maa warra aanga'ootaatiin aarsaa ta'uu isaa kan hin heyyamne sana qofaadhaan walaba ba'e.

Berkuwiin balaa Faransaay keessatti isa mudatu ilaalchisee irra deddeebi'amee akeekkachiifamee ture, akkasumas faana warra fedhii isaaniitiin biyyaa ba'anii iddoo nagaatti baqatanii akka hordofuuf gorfa- mee ture. Jireenyii fi kabaji dhugaaf kan bitaman ta'uu isaa kan mirkan- eefate, ulfina barnooti isaa isa argachiisuu male kan dhabe, Errasmas inni sodaataa fi inni yeroo eeggataa jiru akkas jedhee Berkuwiinitti barreessee ture: Biyya ormaatti qondaalaa biyyaa (ambaasaadara) taa- tee akka ergamtuuf gaaffii dhi'eefadhu; gara biyya Jarman adeemi. Ati Bedaa fi warra isa fakkaatan beekta; inni kallattii hundumaan summii kan facaasu bulguu mataa kumatti lakkaa'amu qabuudha. Diinonni kee legi'oon (danuu) jedhamanii waamamu. Utuu kaayyoon kee kan

Yesus Kiristos irra in caala ta'ee illee hamma miidhaa gadheetiin si balleessanitti gadi si hin dhiisan. Eegumsa mootiitti baay'ee of hin amanin. Waan ta'u hundumaatti dandeetti qo'annoo amantii wajjin walitti nan fidin (hin araarsin)." —Ibid., b. 13, ch. 9.

Haa ta'u malee balaan itti caalaa yeroo adeeme hinaaffaan Berkuwiin itti dabalaa adeeme. Gorsa Errasmas isa siyaasaa fi of ool- chuudhaan guute irraa fagaachuudhaan tarkaanfii jabaa fudhachuuf murteesse. Inni dhugaaf falmuu qofa utuu hin taane dogoggora haleeluufis jabaatee dhaabbate. Himata gantummaa warri Roomaa ittiin yakkamaa isa gochuuf yaalan gara mataa isaaniitti deebisaa ture. Mormitoonni isaa warri jaboo fi hadhaa'oon warra yunivarsitii Paaris isa guutummaa magaalaa fi biyyichaa keessatti aangoo waldaa olaa- naa qabu keessaatti damee qo'annoo amantii (theological depart- ment) baratanii ba'an dokteerotaa fi moloksoota turan. Berkuwiin barreeffama dokteerota kanaa keessaa yaada qabxii kudha lama qabu baafate, yaadni kunis "macaafa Qulqulluu kan mormuu fi gan- tumaadha" jedhee mul'inatti ittiin dubbate; falmii kana keessatti akka murtii kennuuf gara mootiitti ol iyyannoo dhi'eeffate.

Mootichi, jabinaa fi humna morkattoota wal falmanii wal bira fidee ilaaluuf fedha utuu hin dhabin, oftuulummaa moloksootaa gadi qabuufis carraa argatetti gammadee, warri Roomaa Macaafa Qulqulluu irratti hundaa'uudhaan kaayyoo isaanii akka ibsan gaa- fate. Meeshaan kun isaaniif bu'aa xiqqoo akka qabu baraniiru; mee- shaan isaan itti fayyadama isaa beekan hidhaa, gidirsuu fi ajjeesuu ture. Amma haalli in garagale, boolla isa Berkuwiiniin keessatti kuff- isuuf abdatan keessatti ofii isaaniitii kufuuf akka jiran argan. Haala dinqisiisaatiin karaa ittiin kana jalaa baqatan barbaaddatan.

"Battaluma sanatti fakkiin Maariyaam durbaa inni cinaa daan- dii keessa jiru kukkutamee argame." Kana irraa kan ka'e magaa- laa keessa naasuu guddaatu ture. Sabni baay'eenis miira gaddaa fi aariitiin bakka sanatti yaa'an. Mootichis onneen isaa baay'ee tuqame. Warri molokseen kana gara waan gaariitti naanneessanii akka car- raatti dhimma itti ba'uudhaan

dafanii fooyyeffatan. "kun firii barsiisa Berkuwiini" jedhanii iyyan. Hammina korachuu warra protestaan- tiitiin amantiin, seerri, teessoon mootii mataan isaa hundumtuu bad- uuf jedha." —Ibid., b. 13, ch. 9.

Berkuwiin ammas in qabame. Mootichi Paarisiin gadi dhii- see waan adeemeef warri moloksee waan barbaadan hojjechuuf

biliisummaa argatan. Geggeessaan haara'umsaa kun mana murtiitti qoratamee murtiin du'aa itti murtaa'e, akka Fransiis gidduu see- nee isa hin oolchineef jecha guyyuma murtiin kenname sana oolee utuu hin bulin murtichi hojii irra oole. Waareetti Berkuwiin gara iddoo itti ajjeefamuutti geeffame. Waan ta'u ilaaluuf saba danuutu achitti walitti qabame, duuti kan itti murtaa'e kun sanyii mootota biyya Faransaayi keessaa nama filatamaa fi goota ta'uu isaa shak- kanii baay'een dinqifannaadhaan ilaalaa turan. Dinqifannaan, aariin, qoosaa fi jibbi hadhaa'aan fuula saba walitti dacha'ee sana dukkan- eessee ture; garuu fuula nama tokko irraa illee fuula gurraachessuun (nyaara guuruun) hin turre. Yaadni kitimamaa (wareegamaa) kanaas jeequmsa irraa kan fagaate ture; inni kan inni beeku Gooftaan isa bira jiraachuu isaa qofaadha.

Gaariin (Konkolaataan fardaa) tortoraan kan warra hidhamtootaa irra taa'uun isaa, fuula ari'attoota isaa isa gurraacha, du'a jibbisiisaan inni itti adeemaa jiru hunda dhimma hin qabaanne ture; inni jiraataan takka du'ee ture, inni baraa hamma bara baraatti jiraatu; inni du'a irratti, balbala iddoo warra du'anii banu irrattis ani gooftummaa qabu isa cina jira. Fuulli Berkuwiin ifaa fi nagaa samiitiin in ifa ture. Inni uffata miidhagaa, kootii kafayii, waan callaqisaa fi kaalsii bifa warqee qabu uffatee ture." —D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 16. Inni fuula mootii mootota fi yuni- varsii isa ilaalu fuula duratti amantii isaaf dhugaa ba'uuf jedha, gam- machuu isaa soba kan taasisu mallattoon boo'ichaa isa irra hin turre. Namoota hedduu daandii irratti walitti qabaman gidduu hiriirri sun suuta jedhee yeroo socho'u nageenya isaa isa hin dukkanoofnee fi gammachuu mo'ichaa fuula isaa irratti namoonni argan dinqifan- naadhaan guutaman. "Inni akka nama mana qulqulummaa keessa taa'ee waan qulqulla'aa irratti yaaduudhaan liqimfame fakkaata" ittiin jedhan. —Wylie, b. 13, ch. 9.

Ajjeefamuutti yeroo dhi'aates Berkuwiin waan muuraasa sabatti dubbachuuf dhama'e; firii dubbannaa isaatii kan sodaatan moloksoonni iyyuu yeroo isaan jalqaban, loltoonni sagalee dhu- kaasaa dhageessisan; iyyi isaaniis sagaleen kitimamaa Sanaa akka hin dhaga'amne taasise. Akkasitti bara 1529 keessa barreessaan guddaa fi beekaan aangoo mana sagadaa Paaris "saba bara 1798 sagalee nama utuu du'aa jiruu ukkaamsameef fakkeenya bu'uuraa argisiise." —Ibid., b. 13, ch. 9.

Berkuwiin kan inni ajjeefame hudhamuudhaan yeroo ta'u, dhagni isaa ibiddaan akka gubatu taasifame. Oduun du'a isaatii michoota haara'umsaa biyya Faransaayi hunda biratti gadda guddaa uume. Fakkeenyummaan isaa garuu hin badne ture. Dhuga baatota dhugaa kan ta'anis "ija keenya jireenya isa dhufu irra ka'aachuud- haan nuyis du'a gammachuudhaan

simachuuf qophoofneerra" jed- hanii dubbatan. —D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 16.

Mee'uksi keessa ari'annaan yeroo ture barsiisonni amantii haara'umsaa heyyamni isaan ittiin lallaban isaan harkaa fuudha- mee waan tureef gara dirree biraa adeemanii turan. Leefevri immoo yeroo muraasa booda karaa isaa gara Jarmanitti qajeelfate. Faarel immoo gara magaalaa dhaloota isaatii ishee gara Baha Faransaayitti argamtutti ifa tamsaasuuf deebi'e. Wanti Mee'uksi keessa adeem- sifamaa ture dursee odeeffamee waan tureef dhugaan inni hinaaf- faadhaan barsiise dhageeffattootaa argate. Utuu hin turiin warri aanga'oonni isa callisiisuuf yaalan, magaalattii keessaas ari'amee baa- fame. Mul'inatti hojjechuu yoo hin dandeenye ta'e illee, gandeenii fi mandaroota gidduu qaxxaamuree mana jireenyaa namoota dhuun- faa fi bakka dheedicha horii qoba galeessa ta'etti barsiisaa, bosonaa fi holqa dhagaa yeroo mucummaa isaa keessa taphataa ture kees- satti da'oo argate. Waaqayyos qorumsa guddaaf isa qopheessaa ture. "Fannoon, ari'annaa fi haxxummaan seexanaa inni ani dursee akeek- kachiifame hin dhibamne, kan ani baachuu danda'u caalaatti iyyuu guddaa hamaa ture; garuu Waaqayyo abbaa kooti; jabina ani isa gaafadhu naaf kenneera, yeroo hundas naaf kenna." —D'Aubigne, History of the Reformation of the Sixteenth Century, b. 12, ch. 9.

Akkuma bara ergamootaa ari'annaan "irra ga'e kun wangeela bal'isuuf ba'eessa godhee hojjete." Fili.1:12. Paarisii fi Mee'uksi kees- saa ari'amanii "warri bittimmaa'an biyya keessa naanna'anii, dubbi- cha in lallaban." H/Erg.8:4. Akkasitti gara godinaalee fagoo biyya Faransaayi baay'ee isaaniitti ifni karaa argatee tamsa'e.

Waaqayyo hojii isaa babal'isuuf amma illee hojjettoota isaa qopheeffachaa ture. Mana barumsaa Paaris keessa jiru keessa dar- gaggeessi qalbi qabeessi, tasgabbaa'aa, sammuu jabaa fi gadi fagees- see yaadu qabaachuu isaa mirkaneesse, fedhii beekumsa sammuu fi of kennuu amantii malee mudaa ittiin komatamuu kan hin qabne tokkotu ture. Dandeettii fi akkataan hojii irra oolchuu isaatii utuu hin turin kolleejjii sana kan boonsu ta'e. Dargaggeessi Joon Kalviin jed- hamu kun nama kabajamaa fi dandeetii qabu ta'ee waldaaf warra falman keessaa isa tokko akka ta'uuf amantaan irratti gatamee ture. Haa ta'u malee carallaan ifa waaqaa, keenyaan (gimbii) mana barum- saa fi tolchatti amanuu isa Kalviin keessatti hidhamee ture sana uree keessa seene. Barsiisa haaraa yeroo dhaga'e in roqome, gantoonni ibidda isaaniif qophaa'e keessa buufamuun akka isaaniif malu shak- kii tokko illee hin qabu ture. Haa ta'u malee, barsiisa gantummaa wajjin akka tasaa fuulaa fi fuulatti wal quunname, barsiisa protesta- antii loluuf humna qo'annoo amantii Roomaa qorachuuf dirqame.

Durbiin Kalviin tokko Paarisi keessatti amantii haara'umsaa fud- hatee ture. Firoonni kun lamaan yeroo yerootti wal arganii dhimma kiristiyaanummaa jeequ kana irratti mari'atu turan. Olivetaan namni protestaantii sun "addunyaa irra amantii lamatu jira" jedhe. "Gareen amantii inni tokko isa namoonni uumaniidha, innis isa namni sirna ayyaanaa eeguu fi hojii gaarii hojjechuudhaan mataa isaa kees- satti fayyisu yeroo ta'u; inni kaan immoo amantii

tokkicha Macaafa Qulqulluu keessatti mul'atee fi namni fayyuuf ayyaana Waaqayyoo isa tola kennamu qofa akka ilaaluu kan barsiisuudha."

"Ani barsiisa kee isa haaraa keessaa homaa tokko hin qabu" jedhe Kalviin; "umurii koo guutuu dogoggora keessa akkan ture yaaddaa?" —Wylie, b. 13, ch. 7.

Garuu yaadni inni samuu isaa keessaa balleessuu dadhabe tokko isa keessaa ka'ee ture. Bakka bultii isaa yeroo qofaa isaa jiru jechoota durbii isaa sana gadi faggeessee itti yaade. Cubbuutti qabamee akka jiru hubate; fuula isa qulqulluu fi isa firdii qajeelaa faradu dura araar- saa malee jiraachuu isaa of arge. Araarsuun qulqulootaa, hojiin gaa- riin, sirni ayyaanota waldaa hundumtuu, cubbuu dhiisuuf humna hin qaban. Ofii isaa duratti kan inni arguu danda'u waan biraa utuu hin taane, dukkana gadda barabaraa sana qofa. Beektonni waldaa boo'icha isaa irraa tasgabbeessuuf akkasumaan dhama'an; isaan lub- buu, Waaqayyootti araarsuu hin dandeenye.

Kalviin wallaansoo bu'aa hin qabne kana keessa utuu jiruu, guyyaa tokko carraa argatee bakka hawaasi itti baay'aatee jiru daaw- wate, achittis gantuun tokko utuu gubamuu arge. Nagaa fuula kiti- mamaa (wareegamaa) kana irraa mul'atu yeroo arge in ajaa'ibsiifate. Du'a dhiphinaa isa jibbisiisaa fi murtii waldaa isa cimaa jalatti, aman- tii fi jabina dargaggeessi barataan tokko utuu waldaaf abboomamuu gaddaa fi dukkana inni keessa galee wajjin wal bira qabee ilaale. Warri gantoonni amantii isaanii Macaafa Qulqulluu irra akka ka'atan ni beeka ture. Inni madda gammachuu isaanii erga ta'ee, innis isa qorachuu fi gammachuu argachuuf murteesse.

Inni Macaafa Qulqulluu keessatti Kiristosiin argate. Innis akkas jedhee boo'e, "Yaa abbaa, aarsaan isaa dheekkamsa kee qabbanees- seera; dhiigni isaa xurii koo dhiqeera; fannoon isaa abaarsa koo baateera; duuti isaa anaaf araarseera. Nuyi mataa keenyaan gow- wummaa bu'aa hin qabne baay'ee uummanne, garuu ati akka ani araara Yesus irraa kan hafe araarsuu kan biraa hunda akka xur- aa'ummaatti lakkaa'uuf sagalee kee akka gucaatti (xomboorattti) ana dura keessee onnee koo tuqxe." —Martyn, vol. 3, ch. 13.

Kalviin lubummaadhaaf baratee ture. Yeroo umuriin isaa waggaa kudha lama ta'e, waldaa xiqqoo tokko keessatti lallabuuf filatame, mataan isaas akka seera waldaatti phaaphaasiidhaan murame. Inni lubummaatti hin eebbifamne, ulaagaa lubummaaf ta'uus hin guutne, garuu aankii wajjira isaa qabatee durgoo isaaf malu fudhachuud- haan miseensa lubootaa ta'e.

Amma luba ta'uu akka hin dandeenye isatti dhaga'amee gara seera barrachuutti deebi'e, xumuratti garuu kaayyoo kana gadi dhi- isee jireenya isaa wangeelaaf kennuuf murteesse. Garuu lallabaa ta'ee gara ummataatti ba'uuf shakkee ture. Uumamumaan sodaataa waan tureef ittigaafatamummaan ulfaataan gita Sanaa itti dha- ga'amee ammas qorannaaf of kennuu hawwe. Haa ta'u malee kad- haan michoota isaatii xumuratti yaada isaa mo'ate. "Namni achii

as dhufi isaa sanyii gadii keessaa ta'e ulfina guddaa akkasiitti ol kaafa- muun isaa dinqiidha" jedhee dubbate. —Wylie, b. 13, ch. 9.

Kalviin utuu sagalee isaa hin dhageessisiin hojii isaa eegale, sagaleen isaas akka fixeensa isa gadi bu'ee lafa haaressuuti. Inni Paarisiin dhiisee amma magaalaa godinaa eegumsa intala mootii Margaareti jedhamtu, ishee wangeela jaallattuu, ishee eegumsa ishee bartootaaf diriirsite jala ture. Kalviin amma illee dargaggeessa tasgabbaa'aa, dhaabbannaan isaa itti fakkeessuu hin qabne ture. Hojii isaa kan inni jalqabe namootaa wajjin mana isaanii keessatti ture. Miseensota manichaa isatti naanna'anii Macaafa Qulqulluu isaaniif dubbisee dhugaa fayyinaaf barbaachisu isaaniif ibsa ture. Warri ergaa isaa dhaga'an oduu gammachiisaa gara biyya biraatti geessan, barsiisichi utuu hin turin magaalicha irra darbee magaalota itti aananii fi mandarootatti darbe. Gimbii gurguddaa fi godoo gadi aanaa keessa seenuuf balbala argate, akkasumas, hundee waldoota dhugaaf soda malee dhugaa ba'an dhaabuuf fuula duratti adeeme.

Ji'oota muraasa booda gara Paarisitti deebi'e. Achitti naannoo namoota baratanii fi hayyoota gidduu tuttuqaan hin barbaachifne tureera. Qo'annoon afaan durii namoota gara Macaafa Qulqulluutti geggeessee ture, warri onneen isaanii dhugaa isa keessa jiruun hin tuqamin baay'een hamma warra Roomaatiin wallaansoo qaban- itti hawwiidhaan isa irratti mari'atu turan. Kalviin dirree qo'an- noo amantii irratti falmii geggeessuuf dandeettii kan qabu yoo ta'e illee, barattoota kanaa wajjin wacuu irra kan caalu ergama guddaa raawwatu qaba ture. Sammuun namootaa dammaqee ture, yeroon dhugaan itti isaaniif banamu amma. Galmi Yunivarsiitii waca falmii qo'annoo amantiitiin yeroo guutame, Kalviin manaa gara manaatti adeemee Macaafa Qulqulluu isaaniif banuudhaan waa'ee Kiristos isa fannifamee fi isa du'aa ka'ee isaanitti himaa ture.

Gaarummaa Waaqayyootiin Paaris wangeela akka fudhat- tuuf waamichi kan biraan ergameefi ture. Waamichi karaa Lefevrii fi Farel godhame fudhatama dhabee ture, garuu ammas ergichi magaalaa guddoo sana keessatti gita nama hundumaa biratti dha- ga'amuu qaba. Mootichi ilaalcha siyaasaatiin dhiibamee haara'umsa mormuudhaan guutummaatti Roomaa hin deggerre ture. Margaaret amma illee protestaantummaan Paaris keessatti ni injifata abdii jed- hutti qabamtee jirti. Isheen amantiin haara'umsaa Paaris keessatti lallabamuu akka qabu murtoo goote. Yeroo mootichi hin jirretti tajaajilaan Protestaantii tokko waldaa magaalaa keessaatti akka lal- labuuf abboomte. Kun gurguddoota Phaaphaasiitiin waan dhorka- meef intalli mootii kun hojii kanaaf mana mootummaa bante. Achi keessatti kutaan tokko mana waaqefannaatiif akka oolu godhame, guyyaa guyyaattis sa'aatii murtaa'eef lallabni akka ta'uu fi namoonni sadarkaa kami fi hojii kam irra jiran hirmaachuuf akka affeeramniif beeksisi ba'e.

Namoonni sonaan baay'eenis gara tajaajila kanaatti yaa'e. Kutaa sagadaa sana qofa utuu hin taane manni keessummaa fi galmi, namootaan guute. Gurguddoonni, aanga'oonni mootum- maa, abbootiin seeraa, daldaltonnii fi warri ogummaa harkaa qaban kumaatamatti

kan lakkaa'aman guyyaa guyyaatti walitti qabamaa turan. Qooda walitti qabama kana dhorkuu, mootichi waldaan Paaris

keessa jiru lama banamuu akka qabu abboome. Magaalaan kun tak- kaa Kanaan dura akka kanatti sagalee Waaqayyootiin sochootee hin beektu. Hafuurri jireenyaa samii irraa namoota irratti waan hafuura baafate fakkaate. Of qabuun, qullaa'ummaan, tasgabbiin fi dhim- manii hojjechuun bakka machii, ejjummaa (seepharuu), wal loluu fi dhibaa'ummaa fudhate.

Garuu warri sadarkaa olii irra jiran hin dhiboofne. Mootichi amma illee gidduu seenee lallabamuu wangeelaa waan hin daangessineef, isaan gara sabaatti deebi'anii tuttuquu jalqaban. Sodaa, jibba sababa hin qabnee fi mankaraarsummaa saba doofaa fi waaqefannaa tolchaatti qabamee jiruu kakaasuuf tooftaan dhimma itti hin ba'amin hin turre. Paaris jaamummaa barsiisota sobaa isheetti of kennuudhaan akkuma Yerusaalem ishee durii bara Waaqayyo itti ishee fayyisuu dhufee fi nagaadhaaf kan isheedhaaf ta'u hin beekne. Waggoota lamaaf sagaleen Waaqayyoo magaalaa ishee keessatti lallabamee ture; garuu wangeela kan fudhatan baay'ee yeroo ta'an, harki caalaan saba Sanaa mormanii turan. Fraansis kaayyoo mataa isaatii galmaan ga'achuuf jecha obsaan danda'uu argisiisee ture, phaaphaasonnis olaantummaa isaanii dee- bisanii argachuuf milka'anii turan. Waldoonnis in cufaman, bakki ajj- eechaan hamaan itti raawwatamus deebifamee hundeeffame.

Kalviin amma illee Paaris keessa jiraachuudhaan qorannaadhaan, gadi fageenyaan sagalee Waaqayyootti yaaduu fi kadhannaadhaan hojii fuula isaa duraaf of qopheessaa ture, ifa wangeelaa tamsaas- uus itti fufee ture. Haa ta'u malee gara xumuraatti shakkiin itti ham- maatee ture. Aanga'oonni ibiddaan isa gubuuf murteessan. Yeroo michoonni isaa gara kutaa isaa ariitiidhaan dhufanii qondaaltonni isa qabuuf karaa irra akka jiran isatti himan, inni bakka qofaa jiraatu sanatti balaatu dhufa jedhee waa'ee mataa isaatii hin yaadne ture. Battaluma sana balballi kellaa humnaan rukutame. Yeroo warri kaan akka haaressaan kun karaa foddaa utaalu isa gargaaranii akka inni battalatti gara qarqara magaalaatti sokku godhan, michoonni isaa muraasi immoo qondaaltota sana kellaa irra tursan. Achitti michuu haareffamaa kan ta'e godoo hojjetaa tokkoo keessatti da'oo argate, uffata namicha isa keessumeessee uffatee eenyummaa isaa dhok- suudhaan gasoo ittiin lafa soqan gatiittii isaa irra ka'aatee adeemsa jalqabe. Adeemsa isaa gara kibbaatti qajeelfachuudhaan ammas bulchiinsa Margaaret jalatti da'oo argate. (See D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 30.)

Ji'oota muraasaaf as ture, eegumsa michoota isaatii warra jajja- boo jalatti nagaadhaan jiraachuudhaan akkuma duraa qorannaa itti fufe. Haa ta'uu malee Faransaayiin wangeelaan misoomsuu irra garaa isaa waan ka'aateef, hojii malee yeroo dheeraa turuu hin dandeenye. Akkuma bubbeen hamma tokko hir'iseen Potiyeer bakka yunivarsi- tiin turee fi bakka yaadni haaraan duraan jallatamee turetti dirree hojii haaraa barbaade. Namoonni gita hundumaa irra jiran gamma- chuudhaan wangeela dhageeffatan. Bakkeetti mul'isanii lallabuun hin turre,

garuu mana abbaa seeraa keessatti, iddoo bultii isaatti, yeroo tokko tokko immoo bakka bashannanaatti Kaviin warra isa dhageef- fachuu fedhaniif sagalee jireenya barabaraa hira ture. Yeroo booda erga lakkoobsi dhageefattootaa baay'atee, magaalaa keessaa bakkeetti ba'anii walitti qabamuun nageenya isaaf gaarii akka ta'etti yaadame. Dachaa qarqara galaanaa gadi fagoo fi bal'aa ta'e, bakka mukeetii fi kattaawwan diriiroo qofaatti dhokachuun danda'amutti bakka walitti qabamaa akka ta'uuf filatame. Gurmuun muraasi magaalicha keessaa kallattii garagaraatiin bakka sanatti argaman. Iddoo qofa – galeessa kanatti Macaafni Qulqulluun sagalee guddaan dubbifamee in ibsama ture. Achitti irbaatni qulqulluun protestaantota Faransaayiin yeroo jalqabaaf ayyaaneffame. Waldaa xiqqoo kana keessaa hojjettoonni wangeelaa amanamoon baay'een in ergaman.

Kalviin ammas gara Paarisitti deebi'e. Amma illee Faransaayi akka biyyaatti haareffama fudhachuu ishee abdii hin kutanne. Haa ta'u malee, bakki inni itti hojjechuuf yaade hundumtuu balballi cufa- mee arge. Wangeela barsiisuun kallattiidhaan karaa gara ibiddaan gubachuutti geessu waan ta'eef, xumuratti Jarman dhaquuf mur- teesse. Yeroo protestaantota irratti bubbeen dho'e, inni Faransaayiin gadi lakkiseera, utuu achitti hafeera ta'e badiisa waliigalaa sana kees- satti in hirmaata ture.

Haaressitoonni Faransaayi warri biyyi isaanii akkuma Jarmanii fi Siwiizerlaandi tarkaanfii wal qixaa akka fudhattu barbaadan guutum- maa biyyaa kakaasanii amantii tolchaa isa kan Roomaa ija jabinaan rukutuuf murteeffatan. Haaluma kanaan, beeksisi sirna waaqessuu (qiddaasee) mormu halkan tokkotti Faransaayi guutummaa keessatti maxxanfame. Hinaaffaan dogoggoraan godhame kun qooda haar- effama babal'isuu, warra haareffama babal'isan irratti qofa utuu hin taane, michoota haarefamaa guutummaa biyya Faransaayi keessa jiran irratti badiisa caalu fide. Gantoonni kun tasgabbii teessoo mootummaa fi nageenya biyyaaf sodaachisoodha sababa jedhuun akka isaan badaniif karaa ta'uudhaan warra Roomaatiif waan isaan baroota keessatti hawwaa turaniif karaan baname.

Michuu of hin eegganneen yookiin diina abshaalaan godha- muun isaa kan hin beekamne gabateen beeksisi irratti maxxanfamu tokko harka dhokataatiin balbala mana ciisichaa dhuunfaa moo- tichaatti maxxanfamee ture. Mootichis kana argee naasuudhaan guutame. Waraqaa sanatti tolchi bara dheeraaf itti waaqeffamaa ture harka oo'aa hin qabneen balaaleffatame. Barreefamni sodaa- chisaan ija jabina fakkeenya hin qabneen mana mootummaatti akka maxxanfamu gochuun dheekkamsa mootichaa kakaase. Guddaa dnqifachuudhaan utuu roqomuu yeroo xiqqoof utuu hin dubba- tin dhaabbate. Kana booda aariidhaan guutamee akkas jedhe: "Luuterummaatti (hordoftoota Luuter) kan shakkaman hundumtuu abalu jedhamee utuu adda hin basin haa qabaman. Ani hunda isaanii nan balleessa." —Ibid., b. 4, ch. 10. Du'aatu tarree gale. Mootichis Roomaa cina dhaabbachuuf murteeffate.

Luuteraaniin (Hordoftoota Luuter) Paaris keessatti argaman si'a tokkoon akka qabamaniif tarkaanfiin fudhatame. Amantii haareffamaa kan deggeru hiyyeessi ogummaa

harkaa qabu tokko, waaqefannaad- haaf amantoota iddoo dhokataatti waamuu kan amaleefate qabamee du'aan doorsifamuudhaan mana protestaantotaa magaalaa sana keessa jiran hundatti ergamaa phaaphaasii akka geessuuf abboomame. Yaada xura'aa kana yeroo dhaga'e naasuudhaan walitti gale. Xumuratti garuu sodaan ibiddaa itti jabaatee gantuu obbolota isaatii ta'uuf itti walii gale. Mooriin inni basaastuu mootichaa ta'e nama isa geggeessu faana bu'ee luboota toora galan, ixaana aarsituu, moloksootaa fi loltootaan marfa- mee, gantuu wajjin suuta jedhee callisaan daandii magaalatti keessa darbe.

Hiriirichi "kabaja irbaata qulqulluu" isa mormitoonni sirna waaqefannaa arrabsaniif araarsuudhaaf kan ba'ame fakkaata. Garuu hiriira kana jala kaayyoo hadha'aatu dhokfamee jira. Fuullee mana Luuteraanii tokkoo ga'anii gantuun kun utuu sagaleedhaan hin dub- batin milikkita itti argisiise. Hiriirri sun in dhaabbate, mana keessa see- nanii maatii mana Sanaa gadi gototuudhaan fuuncaadhaan hidhan. Gurmuun sunis diina haaraa sakkata'uuf gara fuula duraatti adeeme. Isaanis mana hundumaa, xiqqaas guddaas, kolleejjii fi yuniversitii Paaris keessa jiran ilee bira hin darbine…. Moorin magaalatti guutum- maa rommisiise…. Sodaanis in mo'ate." —Ibid., b. 4, ch. 10.

Warri harka isaanii keessatti kufanis gara jabinaan dhiphifamuud- haan ajjeefaman, dhiphina isaanii dheeressuuf jechas humni ibiddi- chaa akka hir'atuuf abboommiin addaa in kenname. Isaan garuu akka warra mo'aniitti du'an. Qajeelummaan isaanii hin raafamne, nagaan isaanis hin boorofne. Ari'attoonni isaanii warri amantii isaanii irraa isaan mixxiqsuuf humna dhaban ofii isaaniitii akka mo'aman hubatan.

"Paaris keessatti bakka namoonni itti wal ga'an hundu- maatti waltajjiin irratti ajjeefaman qopheefamee ture, hojiin ibid- daan gubuus guyyoota itti aanan keessa ittuma fufe, kunis ajjeechaa babal'isuudhaan gantummaa sodaachisuuf godhame. Haa ta'u malee xumuratti bu'aan isaa kan wangeelaa ta'ee argame. Yaadni haaraan kun namoota attamii argamsiisuu akka danda'u guutummaan Paaris arguu danda'eera. Iddoon aarsaa tuullaa kitimamtootaa (waree- gamtootaa) fakkaatu hin turre. Yeroo isaan iddoo itti ajjeefamanitti hiriiraan darban nagaan gammachiisaan fuula namoota kanaa ibsee ture…ibidda hollataa keessa yeroo isaan dhaabbatan gootummaan isaanii, warra isaan miidhaaniif gad of deebisanii dhiifama gochuun isaanii aarii gara gar-laafinaatti, jibba immoo gara jaalalaatti jijjiiree dandeettii dubbannaa ittiin mormuun hin danda'amneen qooda wangeelaa ta'ee dubbate." —Wylie, b. 13, ch. 20.

Luboonni aarii isaanii isa beekamaatiin hammeessuu isaanii isa hamaa tamsaasuudhaan protestaantota irratti jabaatanii hojjechuu isaanii itti fufan. Kaatolikoota fixuuf, mootummaa garagalchuu fi mootii ajjeesuuf gamtachaa jiru jechuudhaan isaan himatan. Himata kana kan deggeru garuu gaadidduun ragaa tokko illee hin turre. Haa ta'u malee, raajiin hamminaa kun amala faallaa irraa yoo madde illee haala garagaraatiin raawwatamuun isaa hin oolu. Gara jabinni kaatolikoonni protestaantota qulqulluu irratti raawwatan kun mooti- cha, mootummaa isaa fi saba isaa irratti raajii isaan raajan raawwa- chiisuudhaan ijaa baasuu ulfaataa walitti

kuufame fiduu danda'eera. Garuu Guyyaan ijaa baasuu kun gantootaa fi phaaphaasota mataa isaaniin dhufe. Waggoota dhibba sadii booda Faransaayi irratti dha'icha sodaachisaa kan fide hacuucamuu (cinqurfamuu) protesta- antummaati malee hundeefamuu isaa miti.

Yeroo kana shakkiin, amanamummaa dhabuu fi gooliin hawaasa gita hundumaa weeraree ture. Naasuu walii galaa kana keessatti bar- siisni Luuteraanii sammuu warra barumsa olaanaa, dhiibbaa gaa- rii geggeessuu fi amala kabajamaa qabaachuu barbaadanii keessatti

hagam gadii fagaatee akka adeeme argamee ture. Wal amantaa fi wal kabajuun akka tasaa badee argame. Ogummaa harkaa kan qaban, barreessitoonni, barsiisonni yuniversiitii fi abbootiin seeraa illee utuu hin hafin in badan. Dhibbatti kan lakkaa'aman biyya isaanii Paarisiin dhiisanii baqatan. Adeemsi kun namoonni amantii haareffamaa deg- geruu isaanii argisiisa. Yeroo ganuun amantii hin eegamne gidduu isaanitti obsaan bira darbame yaadamuu isaa phaaphaasonni din- qifannaadhaan ilaalaa turan. Dheekkamsi isaanii namoota danuu warra gad of deebisoo humna isaanii jalatti kufan irratti dhangala'e. Manni hidhaa in dhiphate, qilleensis aara ibiddaa lallabdoota wan- geelaaf qabsiifameen waan dukkanaa'e fakkaate.

Fraansis 1ffaa n geggeessaa sochii guddaa kan daddamaqina bar- umsaa jalqaba jaarraa kudha ja'aaffaa ta'uu isaatiif ulfina argatee ture. Biyya hundumaa keessaa galma mootummaa isaatti namoota baratan walitti qabuutti gammadee ture. Yoo guutuummaatti ta'uu baate illee gar tokkeen haareffamaa fudhatama sababni inni argate barumsa jaallachuu fi doofummaa fi tolchatti amanuu moloksootaa tuffachuu isaa irraa kan ka'eedha. Deggeeraan barumsaa kun garuu gantummaa balleessuuf hinnaaffaadhaan kakaafamee guutum- maa Faransaayi keessaa hojii maxxansaa balleessuuf labsii baase! Firaansis 1ffaa n aadaan ogummaa wal danda'uu dhiisuu dhimma amantii fi ari'annaaf ittisa ta'uu kan hin dandeenye ta'uu isaa galmee mul'isan keessaa fakkeenya tokko ta'ee dhi'aate.

Faransaayi ayyaana sabaa fi kabajamaatiin protestaantummaa balleessuuf guutummaatti mataa ishee kennite. Sirna waaqefannaa balaaleffachuudhaan arrabsoo Waaqa guddaa irra ga'eef araarri dhi- igaan akka ta'uu fi mootichis saba bakka bu'ee gochaa jibbisiisaa kana irra, mul'inatti dhorkaa akka kaa'uuf luboonni gaafatan.

Amajji 21/ 1535 sirni jibbisiisaan sun akka raawwatamuuf beel- lamamee ture. Sodaan tolchatti amanuu irratti hundaa'ee fi jibbi dhi- phummaa biyya hundumaa kakaafamee ture. Paaris daandiin ishee namoota danuu biyyoota ollaatii dhufaniin dhiphate. Guyyaan sun hiriira bal'aa fi ulfaataatiin geggeefame. "Manneetiin toora hiriiraa cina jiranitti huccuun gaddaa fannifamee ture, iddoon aarsaas dar- bee darbee dhaabbatee ture." Balbala hundumaa duratti ulfina "sirna qulqulluuf" jecha xomboorri qabsiifamee ture. Hiriirri sun utuu lafti hin bari'iin galma mootummaatti argame. "Jalqaba alaabaa fi fan- noo iddoo buufataa dhufe; itti aanee jiraattonni biyyaa toora lamaan

xomboora qabatanii ba'an." Gareen amantii afur hundumti isaanii uffata addaa kan mataa isaanii uffatanii itti aanuudhaan dhufan. Kana booda hambaaleen waaqa tolfamaa beekamoon garaagaraa in dhufan. Toora kanatti aananii luboonni gooftummaa qaban uffata bifa dhiilgee fi baayyée diimatu, akkasumas callee gati jabeessaan kan miidhage, kan callaqisee ija namaa harkisu uffatanii dhufan.

"Geggeessaan ayyaanichaa firoota dhiigaa ilmaan moototaa afu- riin deggeramee gaaddisa miidhagaa jalatti karaa phaaphaasii Paaris raawwatame…. Erga sabni adeemee booda mootichi … Firaansis 1 ffaa n guyyaa sana gonfoo mataa isaa irra hin keenye, uffata moo- tummaas hin uffanne. Mootiin Faransaayi utuu "mataa hin haguug- gatin, boquu buusee amala nama cubbuu isaa gaabbeen gara lafaa ilaalaa dungoo qabsiifamaa harkatti baatee mul'ate." —Ibid., b. 13, ch. 21. Iddoo aarsaa hundumaatti gugguufee sagadaa ture. Kana kan inni godhes hammina lubbuu isaa xureesseef, dhiiga qulqulluu harka isaa xureesseef gaddee utuu hin taane, cubbuu warri mootummaa isaa jala jiran ajjeechaa tuutaa raawwachuudhaan hottetan balaalef- fachuuf ija jabaataniif jedheeti. Isa faana immoo giiftii fi aanga'oonni mootummaa lama lamaan guca baatanii dhufan.

Akka kutaa sagantaa tajaajila guyyaa sanaatti, mootichi mataan isaa galma mootummaa phaaphaasotaa isa guddaa keessatti qondaaltota mootummichaa warra olaanaaf dubbii taasise. Fuula gaddaan guutameen isaan duratti dhi'aatee dandeettii dubbannaa onnee namaa tuquun "yakka raawwatameef, maqaa waaqaa arrab- sameef, guyyaa gaddaa fi salphinaa" sabatti dhufeef boo'e. Badiisa Faransaayiif summii sodaachisaa kan ta'e gantummaa hundeed- haan buqqisuuf mootummaa isaa jala kan jiran hundumtuu gar- gaarsa akka godhaniif waamicha isaaniif dabarse. Innis akkas jedhe, "Ani mootii keessan isa dhugaadha, utuun harki koo tokko waan kosii kanaan qabame yookiin waan jibbisiisaa tortoraa kanaan faal- amuu isaa beekee akka isin kuttanii gattaniif isinittan dabarsee ken- nan ture…. Akkasumas ijoollee koo keessaa tokko kanaan xuraa'uu isaa utuun argee isa hin hambisun ture…. Ani mataan koo dabarsee isa kenneen Waaqayyoof aarsaa godha." Immimmaaniin hudhamaa dubbi isaa yeroo dubbate yaa'iin hundumtuu in boo'e, "nuyi amantii kaatolikiif jiraanna, in duunas!" jedhanii sagalee tokkoon dubbatan. —D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 4, ch. 12

Biyya ifa dhugaa fudhachuu diddeetti dukkanni dhufaa jiru rak- kisaa ture. Ayyaanni inni "fayyina fidu" isaanitti mul'atee ture. Haa ta'u malee, Faransaayi humnaa fi qulqullummaa isaa erga argitee booda, kumaatamni miidhagina waaqummaa isaatiin erga harkifam- anii booda, magaalonnii fi mandaroonni ishee carallaa isaatiin erga ifanii booda, ifa caalaa dukkana filachuudhaan isa irraa garagalte. Yeroo kennaan samii isaaniif kenname isaan ofirraa dhiiban. Isaan of gowwomsuu fedha isaaniitiin uummatan keessatti hamma kufan- itti isa hamaadhaan gaarii jedhan, isa gaariidhaan immoo hamaa jedhan. Saba isaa ari'achuu isaaniitiin hojii Waaqayyoo hojjechaa jirra jedhanii yoo amanan illee, qajeelummaadha jedhanii inni isaan amanan yakka irraa biliisa isaan hin goone. Ifa silaa gowwomsaa fi lubbuu isaanii dhiigaan faalamuu keessaa isaan oolchu, isaan fedha isaaniitiin fudhachuu didan.

Gantummaa hundeedhaan buqqissuuf mana sagadaa guddaa, isa jaarraa sadii booda waaqayyitiin humna sammuu /yaadaa/ (Goddess of Reason) jedhamtu biyya waaqa jiraataa dagataniin tees- soo irra ka'amte keessatti kakuun galamee ture. Ammas hiriirri in geggeefame, bakka buutoonni Faransaayi hojii hojjechuuf kaka- tan jalqabuuf adeemsa itti fufan. "Walirraa fageenya gabaabaatiin waltajjiin kiristiyaanonni protestaantii muraasi utuu lubbuun jiranii irratti gubaman in ijaarame. Yeroo mootiin achitti dhi'aatu dungoon qabsiifamee hiriirri sun immoo dhaabbatee ajjeechaa raawwatamu sana akka ilaalutti qindeeffame." —Wylie, b. 13, ch. 21.

Dhiphina dhuga baatonni Kiristos keessa darban kana irra deebi'anii gad fageenyaan dubbachuun kan nama dhukkubsuudha. Garuu warra du'atti kennaman bira raafamuun hin turre. Akka gananiif yeroo dirqisiifaman isaan keessaa tokko akkas jedhee deebise: "Ani isa raa- jonnii fi ergamoonni duraan barsiisan, isa qulquloonni itti amananii turan qofaattan amana. Amantiin koo Waaqayyo isa humnoota Gahaannam hundaan mormu amanuudha." —D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 4, ch. 12.

Hiriirichi iddoowwan nama itti dhiphisan sanatti ammas ammas in dhaabbate. Bakka hiriirri sun itti jalqabamee ture galma moo- tummaa cina ga'anii sabni sonaan baay'een in tamsa'an, mootii fi luboonni waan guyyaa sana ta'etti bohaaranii mataa isaanii galateef- fachuudhaan hojiin amma jalqabame kun hamma gantoota raaw- watanii balleessanitti akka itti fufuu qabu walii galanii achii adeeman.

Wangeelli nagaa inni Faransaayii jibbite baduun isaa mirka- na'aa yoo ta'e illee, bu'aan isaa baay'ee hamaa ture. Faransaayii Haaresitoota irratti ari'annaa raawwattee waggoota dhibba lamaa fi shantamii saddeeti booda, Amajji 21/1793 hiriirri kaayyoo biraa qabu tokko daandii magaalaa Paarisiin kutee darbe. "Ammas moo- tichi geggeessaa hiriira kanaa ta'ee ture. Ammas wacii fi iyyi ta'ee ture. Ammas magaalichi iyya ajjeechaa dabalataa dhageesisee ture. Ammas waltajjii gurraachaa ajjeechaan irratti raawwatamutu ijaarame. Ammas guyyichi ajjechaa jibbisiisaatiin cufame. Luwiis 16 ffaa n hidhamtootaa fi warra ajjeechaa raawwatanii wajjin qabamee yoo wallaansoo godhe illee, gara fuula duraatti harkifamee waltajjii irratti darbatame, hamma qottoon isa irra ga'utti humna cimaatiin achittis gad qabame, mataan isaa inni irraa cites waltajjii irra konko- laate."—Wylie, b. 13, ch. 21. Guyyaa sana kan ajjeefame mooticha qofa hin turre; guyyaa shororkaa sanatti naannoo mootichi ajjeef- ametti namoota kuma lamaa fi dhibba saddeettu qottoodhaan mormi irraa citee ajjeefamuudhaan dhuman.

Haara'umsi qajeelfama seera Waaqayyoo biyyaa lafaatiif ibsee waan inni gaafatus sammuu namootaa keessa kaa'uudhaan Macaafa Qulqulluu biyya lafaatiif dhi'eesse. Jaalaalli Waaqayyoo inni daan- gaa hin qabne samii irraa abboommii fi qajeelfama isaa namootatti mul'isee ture. Waaqayyo akkas jedhee ture, "Kun saba hundumaa duratti ogummaadhaa fi hubannaa keessan waan ta'uuf, isaan seer- rata kana hundumaa yeroo dhaga'an, 'Dhuguma sabni guddaan kun saba ogeessaa fi hubataa dha' isiniin in jedhu; kanaaf isin kana duukaa bu'aa eegaa!" K/Deeb.4:6. Faransaayi kennaa Waaqayyoo fudhachuu yeroo didde sanyii

seera maleessummaa fi badiisaa facaafte, hojiin kunis bu'aan isaa warraaqsaa fi shororkeessummaa keessatti mul'ate.

Gabatee beeksisatiin inni kakaafame ari'annaan utuu hin jalqa- bin yeroo dheeraan dura Faarel inni ija jabeessi fi qajeelaan sun biyya dhaloota isaatii akka baafamuuf dirqamee ture. Inni gara Siwiizerlaanditti deebi'uudhaan hojii Ziwingiliin deggeraa akka yaadni namootaa gara haara'umsaatti deebi'uuf dhama'eera. Waggoota isaa gara xumuraa asitti kan dabarse yoo ta'e illee hojii haareffamaa Faransaayi keessatti hojjetamuuf dhiibbaa murteessaa godhee ture. Waggoota ari'atama isaa gara jalqabaa keessaa kallat- tiin dhamaasuu isaatii wangeela biyya dhaloota isaatti bal'isuu irratti

kan xiyyeefate ture. Namoota biyya isaatii warra daangaatti dhi- hoo jiran, bakka inni mormii jiru dadhabbii malee dammaqinaan hordofaa turee fi bakka sagalee isaatiin namoota gorsaa fi jajjabees- saa turetti lallabuuf yeroo dheeraa fudhate. Gargaarsa ari'atamtoota biraatiin barreeffamni Haaressitoota Jarman gara afaan Faransaayitti hiikamee Macaafa Qulqulluu afaan Faransaayiin barreeffamee wajjin baay'iinaan maxxanfame. Macaafonni kun karaa warra mana irra adeemanii kitaaba gurguranii Faransaayi keessatti bal'inaan gur- gurame. Warra mana irra naanna'anii gurguraniif gatii gadaanaatiin waan kennameef bu'aan isaan argatan hojichi akka itti fufu taasise.

Faarel Siwizerlaandi keessatti barsiisaa mana barumsaa gad of deebise fakkaatee hojii isaa jalqabe. Gara iddoo (buufata) qofa galeessa ta'e tokko dhaqee, daa'imman barsiisuuf mataa isaa kenne. Inni damee barumsaa isa beekamaatti dabaluudhaan dhugaa Macaafa Qulqulluu of eeggannoodhaan jalqabsiisee ture, innis karaa mucoolii maatii bira ga'uu abdachuudhaan kana godhe. Kan amanan tokko tokko turaniiru, luboonni garuu hojicha dhaabuuf in ka'an, namoonni biyyichaa warri tolchatti amanan hojicha mormuuf ka'anii turan. Luboonni "lallabni isaa lola malee nagaa akka hin fidne arganii kun wangeela Kiristos ta'uu hin danda'u" jedhan. --- Wylie,

b. 14, ch. 3. Akkuma bartoota warra jalqabaa magaalaa tokko kees- saa yeroo ari'atamu gara magaalaa biraatti baqata ture. Beela, qorraa fi dadhabbii hundumaa danda'uudhaan bakka hundumaatti lubbuu isaa balaaf saaxilee mandaraa gara mandaraatti, magaalaadha gara magaalaatti miilla isaatiin adeeme. Inni bakka gabaatti, waldaa kees- satti, yeroo tokko tokko iddoo aarsaa mana qulqulummaa keessa jiru irratti lallabaa ture. Yeroo tokko tokko waldaa keessaa namni isa dhageefatu dhibee argata; yeroo akkasii lallabni isaa wacaa fi ga'ii- suudhaan gargar cita ture; humnaan gototamees iddoo aarsaa irraa alatti baafamee ture.

Si'a tokko caalaa hamma du'aatti reebamee ture. Haa ta'u malee hojii isaa ittuma fufe. Yoo humnaan duubatti deebifame illee nuffii malee gara mormiitti deebi'ee hojjete; man- daroonnii fi magaalonni phaaphaasiidhaaf gimbii jabaa turan irraa jalaan wangeelaaf utuu isaan balbala bananii arge. Parishiin xiqqoon bakki inni duraan itti hojjechaa ture utuu hin turin amantii haara'um- saa fudhatte. Magaalonni Mooratii fi Niwuchaatal sirna Roomaa mormuudhaan bifa fakkeenya waaqa tolfamaa mana sagadaa isaanii keessaa baasan.

Faarel sirna amantii protestaantii Jenevaa keessatti hundeessuuf hawwii isaa yeroo dheeraa ture. Magaalaan kun mo'amuu dandeen- yaan Faransaayiif, kan Siwiizerlaandii fi kan biyya Xaaliyaaniif wiir- tuu Haara'umsaa taati turte. Kaayyoo kana of dura kaa'achuudhaan hamma mandaronnii fi magaalonni naannoo isaatii amantii fudha- tanitti hojii isaa itti fufe. Kana booda michuu karaa tokkoo wajjin Jenevaa seene. Garuu lallaba lama qofa akka lallabuuf isaaf heyya- mame. Luboonni warri aanga'oota lafaatiin itti murteessuuf akkasu- maan dhama'aa turan, lubbuu isaa balleessuuf murteefatanii koportaa isaanii jala meeshaa waraanaa dhoksuudhaan maree lubootaa giddu- utti isa waaman. Yoo inni yaa'ii sana keessaa biliisaan gadi dhiifamee ba'uuf milkaa'e, du'a isaa mirkaneessuuf galma sanaan alatti sabni aaree ulee fi billaa qabatee dhaabbatee ture. Haa ta'u malee, aan- ga'oonni seeraa fi humnoonni waraanaa achitti argamuun isa ool- cheera. Guyyaa itti aanu ganama obboroodhaan michuu isaa wajjin bakka nagaa itti argatutti galaana ce'ee adeeme. Jenevaa keessatti wangeela lallabuuf yaaliin inni jalqaba godhe akkasitti xumurame.

Yaalii itti aanuuf meeshaa kana irra gadaanaa ta'etu filatamee ture – innis nama dargaggeessa gad of deebisuun dhi'aannaa isaa irraa kan mul'atu, michoota haara'umsaa biratti illee kan hin beekamne ture. Haa ta'u malee bakka Faarel fudhatama dhabetti namni kun maal hojjechuu danda'a? Bubbee namni jabaa fi gooti duraa baqa- chuuf dirqame namni muuxannoo fi jabina hamma isaa ga'u hin qabne immoo attamitti dura dhaabbachuu danda'a? "Hafuura kootiin malee humnaan miti, aangoodhaanis miti." Zekk.4:6. "Waaqayyo warra jaboo yeellaasisuudhaaf waan biyyi lafaa dadhabaatti lakkaa'u fo'ate." "Wanti gowwummaa Waaqayyoo fakkaatu ogummaa namaa irra in caala, wanti dadhabbii Waaqayyoo fakkaatus jabina namaa irra in caala." 1Qor.1:27, 25.

Froomenti akka barsiisaa mana barumsaatti hojii isaa jalqabe. Ijoolleen barsiisa inni mana barumsaatti isaan barsiise manatti gala- nii irra deebidhaan dubbatan. Utuu hin turin hamma kutaan mana barumsaa dhaggeeffattoota dammaqoo kanaan guututti maatiin wangeela dhaggeeffachuuf dhufan. Kakuun Haaraa fi barreefa- moonni xixiqqoon (tracts) tola hiraman, isaanis warra mul'inatti dhu- fanii barumsa haaraa kana dhaggeeffachuuf ija jabaachuu dadhaban bira in ga'an. Yeroo booda hojjetaan kunis iddoo Sanaa baqachuuf dirqame; garuu dhugaan inni barsiise sammuu namootaatti qabatee hafe. Haareffamnis hundeeffamee jabaachuu fi babal'achuu itti fufe. Lallabdoonis deebi'anii dhufanii dhamaasuu isaaniitiin Jenevaa kees- satti waaqefannaan protestaantii guutuummaatti hudeeffame.

Yeroo Kalviin joormaa fi bu'aa ba'ii jireenyaa hedduu booda gara balbala isheetti seene magaalatiin dursitee haareffama labsi- tee turte. Yeroo xumuraaf biyya dhaloota isaa daawwatee utuu dee- bi'uu karaa Basalitti geessu qabatee karichi immoo loltoota Charles 5 ffaa tiin qabamuu isaa yeroo arge, karaa Jenevaa naannaa'ee dhaquuf dirqame.

Faarel daawwannaa kana keessatti harka Waaqayyoo hubate. Jenevaan amantii haara'umsaa yoo fudhatte illee hojiin guddaan achitti raawwatamuu qabu jira ture. Namoonni gara Waaqayyootti kan dee- bi'an akka dhuunfaatti malee akka sabaatti hin turre. Hojiin

lammaffaa dhalachuu onnee fi sammuu nmootaa keessatti kan raawwatamu labsii mana mareetiin utuu hin taane humna Hafuura Qulqulluutiini. Sabni Jenevaa aangoo Roomaa of irraa darbatee yoo gate illee hammina sirna ishee jalatti dagaage dhiisuuf hin qophoofne ture. Qajeelfama wangeelaa isa qulqulluu iddoo kanatti hundeessuu fi bakka Waaqayyo saba sana itti waameef ga'aa isaan taasisuun hojii salphaa hin turre.

Faarel hojii kana keessatti Kalviin isa waliin akka ta'uu danda'u hubateera. Hojjetaan wangeelaa dargaggeessi kun asitti hafee akka hojjetuuf maqaa Waaqayyootiin isa abboome. Kalviinis naasuud- haan duubatti deebi'e. Kalviin inni sodaataa fi inni nageenya jaallatu, hafuura warra Jenevaa isa ija jabeessa, ofitti amanaa fi aarii baay'ii- suu wajjin wal quunnamuu dhiisee ture. Fayyummaan isaa inni miidhamee fi amalli qorannaa isaa walitti dabalamee gara boqonnaa barbaaduutti isa geessee ture. Qalama isaatiin hojii haara'umsaa caa- laatti deggeruu akka danda'u amanuudhaan, qorannaadhaaf iddoo callisaa argachuudhaan achi taa'ee karaa maxxansaa, waldaa barsii- suu fi ijaaruu barbaade. Haa ta'u malee gorsi Faarel inni kabajamaan akka waan waamichi samiidhaa isaaf dhufee waan itti ta'eef, isa did- uuf ija hin jabaanne. Innis akkas jedhee ture, "harki Waaqayyoo samiidhaa hiixatee na tuquudhaan bakkaan gad dhiisuuf obsa dha- bee kanaa akkan hin sochooneef jabeessee waan na qabe natti fak- kaate." —D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 9, ch. 17.

Yeroo kana kaayyoo protestaantotaa balaa guddaatu marsee ture. Abaarsi phaaphaasii Jenevaa irratti in qaqawweessa'e, biyyoonni gurguddoonis ishee balleessuuf doorsisan. Magaalaan xiqqoon kun aangoo humna qabeessa yeroo hunda moototaa fi mootumoota gugguufsisu dura attamitti dhaabbatti? Loltoota addunyaa gurgud- doo injifatan duras attamitti dhaabbachuu dandeessi?

Guutuummaa addunyaa kiristiyaanaa keessatti protestaantum- maan diinota rakkisootiin doorsifamaa ture. Injifannoon haara'um- saa inni duraa erga darbee booda Roomaan gochaa ishee isa balleessu xumuruuf humnoota haaraa waammatte. Yeroo kanaadha amantiin warra Jeswiiti, warri loltoota sirna phaaphaasii baay'ee gara jabeeyyii, maal naan jedhuu kan hin beeknee fi humna qaboonni kan uumaman. Isaan hidhaa lafaa fi fedhii ilmaan namaa irraa kan citan, jaalalli uumamaa isaan keessatti kan du'e, yaaduu fi sam- muun isaanii guutuummaatti kan callise, sirna amantii isaanii malee seera fi hidhaa kan biraa kan hin beekne, aangoo isaanii bal'ifachuu malee hojii biraa kan hin qabne turan.

Wangeelli Kiristos warra itti amanan balaa dandamachuu fi dhiphina baachuu, qorra, beela, dad- habbii fi hiyyuma keessatti abdii utuu hin kutatin hidhaa fi du'a dura dhaabbatanii alaabaa dhugaa ol qabuu isaan dandeesiseera. Jesuwiitummaan humnootii kanaan loluuf hordoftoonni isaa balaa akkasii danda'anii meeshaa gowwomsaa hundumaan humna dhugaa akka mormaniif makaraarsummaadhaan isaan kakaase. Isaan raaw- wachuuf kan isaanitti cimu yakki, dhugoomsuu kan isaaniif dadha- bamu gowwomsaan, fudhachuuf kan isaanitti ulfaatus walaalchisuun hin jiru. Jesuwiitonni hiyyuma walirraa hin cinnee fi gadeebi'uuf

kakuu kan galan, kaayyoon qorannaa isaanis qabeenyaa fi aangoo argachuu, protestaantummaa garagalchuu fi aangoo phaaphaasii hundeessuuf ture.

Akka miseensa amantii isaaniitti yeroo ilaalaman uffata qulqu- lummaa uffatanii mana hidhaa fi hospitaalatti namoota dubbisaa, dhukkubsatootaa fi hiyyeesota tajaajilaa, biyya lafaa akka dhiisan himachaa, akkasumas maqaa Yesus isa naanna'ee hojii gaarii hojj- ete baatanii naanna'u turan. Haa ta'u malee isa duubaan mudaa kan hin qabne ta'ee mul'atu kana jala yakkaa fi kaayyoo ajjeechaa dubbatamuu hin dandeenyetu dhokatee jira. Xumurri haala raawwii qajeelaa godha (the end justifies the means) kan jedhu qajeelfama bu'uuraa turte. Akka yaada kanaatti, fedhii waldaaf yeroo hojjetan sobuun, hanni, sobaan kakachuun, ajjeesuun dhiifama kan isaan argachiisu qofa utuu hin taane kan galateefachiisuudha. Jesuwiitonni gowwomsaa garagaraa akkasii jalatti karaa isaanii hamma waajjira mootummaatti kan qajeelfatan, hamma gorsitoota mootummaatti kan adeemanii fi himaamata biyyaa hamma bocanitti kan ga'an turan.

Aangafoota isaanii basaasuuf akka garbootaatti hojjetaniiru. Ijoollee ilmaan mootota fi angafotaaf koolleejjii, saba warra kaaniif immoo mana barumsaa dhaabaniiru, ijoolleen maatii protestaantotaa sirna phaaphaasii akka kabajan taasisaaniiru. Waaqefannaan Roomaa inni duubaan of argisiisuu qabuu fi guddaa ta'ee mul'atu sammuu joonjessuu fi bita galchuuf, akkasumas yaada namaa garboomsuuf, biliisummaa isa abbootiin isaaf hojjechaa fi dhiigaa turan irratti gantummaan karaa ijoollee isaanii akka raawwatamuuf godhame. Jesuwiitonni ariitiidhaan guutuummaa Awuroophaa weeraran, bakka isaan dhaqan hundattis sirna phaaphaasummaatu dadammaqfame.

Isaaniif aangoo guddaa kennuuf yaadamee keewwati qorannaa murtii irra deebi'amee akka hundeefamuuf labsiin ba'e. Biyyoota kaa- tolikii keessatti illee mana murtii rakkisaa sana irra akka walii galaatti jibbi utuma jiruu ammas karaa geggeesitoota phaaphaasii hundeef- fame, mana hidhaa iddoo dhoksaa keessattis ajjeechaan jibbisiisaan ifa guyyaa keessatti hin godhama jedhamee hin yaadamne irra dee- bi'ee raawwatame. Biyyoota baay'ee keessaa abaaboo biyyaa kan turan, kan qulqulla'anii fi kan kabajaman, sammuu gaarii fi bar- noota guddaa kan qaban, paasteroonni of kennaanii fi Waaqayyoon sodaatan, lammiileen hojiif dhimmanii fi biyya isaanii jaallatan, barsii- sonni sammuu qaban, dandeettii aartii kan qaban, ogummaa harkaan kan beekaman kumni kumaatamni in ajjeefaman, yookiin biyya biraatti baqachuuf dirqaman.

Ifa sochii haara'umsaa dhaamsuuf, Macaafa Qulqulluu namoota harkaa fuudhuuf, akkasumas doofummaa fi tolchatti amananii Jaarraa Dukkanaa deebisuuf malli Roomaan itti gar- gaaramte kana ture. Haa ta'u malee eebba Waaqayyoo fi dhamaa- suu namoonni kabajamoon Luuteriin akka bakka bu'aniif inni kaaseen godhan jalatti protestaantummaan utuu hin badin hafe. Innis jabina kan inni argate oolmaa gaarii yookiin irree mooto- taan hin turre. Biyyoonni xixiqqoon, mootumoonni gadeebi'oo fi humna hin qabne isaaf da'oo ta'an. Jenevaan xiqqoon isheen diinota cimoo ishee balleessuuf gamtatan gidduu turte isaan kana

keessaa tokkoodha; yeroo sana mootummoota hundumaa kees- saa baay'ee sooromtee hundaa ol taatee kan guddatte Ispee'inii wajjin tuullaa cirrachaa galaana kaabaa irratti wallaansoo qabaa kan turte Hoolandis isaan keessaadha. Siwiidin isheen hiyyeetti- inis akka sochiin haara'umsaa injifannoo gonfatu gooteetti.

Kalviin Jenevaa keessatti gara waggoota soddomaaf kan hojjete yeroo ta'u, dursee waldaa sona amilee Macaafa Qulqulluu deggertu dhaabuuf, sana booda immoo guutuummaa Awuroophaa keessatti haara'umsa babal'isuuf ture. Akka geggeessaa sabaatti hojiin isaa dogoggora kan hin qabne hin turre, barsiisni isaas dogoggora irraa biliisa miti. Haa ta'u malee dhugaa addaa yeroo isaaf barbaachisaa ta'e babal'isuuf, danbalii sirna phaaphaasummaa ariitiidhaan dee- bi'ee of ijaaraa jiru irraa qajeelfama protestaantummaa eeguuf, akka- sumas bakka of tuulummaa fi manca'insaa barsiisa Roomaa jalatti guddatee gad of deebisuu fi qullaa'ummaa jireenyaa waldaa haar- ooftee babal'isuuf qodaa ta'ee hojjete.

Kana irraa kan ka'e maxxansaan garagaraa fi barsiisonni barsi- isa haareffamaa tamsaasan Jenevaa keessaa in burqan. Hanga yeroo kanaatti biyya hundumaa keessaa ari'atamaa kan turan barsiisa, gorsaa fi jajjabina eeggachaa turan. Magaalaan Kalviin keessa ture haaresitoota Lixa Awuroophaa keessaa adamsamaa turaniif da'oo taate. Bubbee ari'annaa jibbisiisaa jaarraa hedduuf itti fufe jalaa kan baqatan gara balbala Jenevaa dhufan. Beela'anii, madaa'anii, manaa fi firoota dhabanii kan turan simannaa ho'aa argatanii kun- uunsas argatan. Achitti iddoo jireenyaa argachuudhaan dandeet- tii isaaniitiin, beekumsa isaanii fi amantii isaaniitiin magaalaa isaan simatte sana eebbisan. Achi keessatti da'oo kan argatan baay'een gara jabina Roomaatiin mormuuf gara biyya isaaniitti deebi'an. Joon Noksi, gooti haaressaan biyya Iskootilaandi, lakkoobsi isaanii yertuu kan hin taane protestaantonni Ingilizii, protestaantonni Hoolandii fi Spain, akkasumas Faransaayi keessatti immoo Huugunootis kan jed- haman dukkana biyya dhaloota isaanii ibsuuf Jenevaa Keessaa guca dhugaa qabsiifatanii adeeman.

Boqonnaa 13 – Biyyoota Niizerlaandii fi Iskandanaviyaa

Biyya Niizerlaandi keessatti sirna teessoo Phaaphaasii abbaa ir- ree mormiin cimaan ta'e kan mudachuu eegale jalqabumaa kaaseeti. Luuteriin dura gara waggoota 700 dura Phaaphaasonni lama Phaaphaasicha Roomaa sodaa tokko malee himatanii turan. Phaaphaasonni sun lamaan bakka bu'ummaadhaan Roomaatti kan ergaman amala dhugaa,"Teessoo Qulqulluu" kan hubatan turan. "Waaqayyo Waldattii giiftii fi haadha warraa isaa godhateera. Naqa- ta hin coolagne ykn hin badneen maatii isheetiif gala bara baraa hireera. Gonfoo bara baraa fi ulee mootummaa kenneeraaf. Isin garuu mana Qulqullummaa Waaqayyoo keessa of keessan.

Qooda Luba ta'uu, akka yeeyyii hoolaa gidduu jiruu taatan. Akkuma ofi- in jettanuu tajaajilaa tajaajiltootaa ta'uun kan isinirra ture, gooftaa gooftotaa ta'uudhaaf dhamaatu. Aboommii Waaqayyoorras dhiib- baan akka ga'u gootu. Hafuurri Qulqulluun biyya lafaa irratti ijaar- tuu waldoolee kiristaanaati. Kan nuti lammiilee itti taane magaalaan Waaqa keenyaa mootummaa bartootaatiin Baabiloon jedhamtee kan waamamte dogoggora kan hojjettu fi hojjechuu dhiisuufis yoo ta'e ani qulqullooftuudha ofiin jechuun mootummaa Waaqayyoof kan bitamte ta'uushee kan dubbattu ogummaanshees kan hin duune ta'uusaa kan dubbattu caalti." Gerard Brandt, History of the Reformation in and About the Low Countries 1:6.

Mormii kana dhageesisuuf baroota dhufaa darbaatti kanneen biroonis ka'anii turan. Barsiisonni jalqabaa sunis moggaasa adda addaatiin beekamtii argatanii biyyoota adda addaa keessa nanaan- na'aa kan turan yoo ta'u; amala misihoononnota Voodiwaa qabu turan. Isaan bakka hundumaatti beekumsa Wangeelaa babal- lisaa gara Niizerlaanditti fulla'an. Barnoonni isaanii saffisaan wal- ga'eera. Kitaaba Qulqulluu warra Waldeensotaa gara Afaan biyya Niizerlaanditti hiikaniiru.

Akkana jechuudhaani kan isaan beeksi- saa turan, "Kitaaba Qulqulluu keessaa fayidaa addaatu argama; isa keessa sagalee qoosaan, oduu duriin, wanti waa'ee hin baafnee fi gowwomsaan keessa hin jiru. Dhugumaan darbee darbee wanna jajjabaa ni qabaata. Garuu, wanti gaariinii fi dhandhamni qullaa'um- maa gaariin isa keessa argamuu danda'a. (Ibid. 1:14). Jaallattoonni amantii durii kanneen jaarraa 12ffaas kanuma barreessanii turan. Yeroo sana gochi ari'annaa warra Roomaa eegalee ture. Garuu, ajjeechaa fi dhiphinna sana gidduutti lakkoofsi amantootaa saff- isaan dabalaa deeme. Amantoonni sun Kitaabni Qulqulluun qofti qajeelfama amantii ta'uusaa fi ' namni kamillee amanee fudhachuu kan qabu, akkasumas lallaba qofaadhaan malee dirqisiifamuu akka hin qabne beeksisu turan'. (Martyn 2:87.)

Barsiifni Luuter Niizerlaandi keessaatti bakka isaaf mijatu argate. Namoonni amanamoo ta'anis Wangeela lallabuudhaaf ni ka'an. Kutaa bulchiinsa biyya Niizerlaandi tokko keessaas Meenno Simoonis ni ka'e. Barumsa Kaatolikii Roomaa fudhachuudhaan lubummaa kan fudhate Meenoo Simooniis raawwatee Kitaaba Qulqulluu hin beeku ture. Gantummaadhaan

akka hin booji'amnetti sodaadhaanis hin dubbifanne. Waa'ee barnoota barate sanaa shakkiin akka isa keessa guutuuf yeroo dirqisiifamettis, akka seexanni isa qoraa jiruutti lak- kaa'uudhaan kadhannaadhaan cubbuu isaa himachaa (qalbii jijjiir- rachaa) isattii hiikamuuf yoo yaale illee hin milkaa'iniif hafe. Yaada isaa oblii fi gadi bittineessuudhaan sagalee sammuu isaa keessaa isa himatus ukkaamsuudhaafis yaalee ture; yaaliin isaa garuu bu'aa malee hafe. Yeroo muraasa booda Kakuu Haaraa akka qoratuuf taa- sifame. Kakuun Haaraanis kitaabota Luuter waliin ta'uun akka inni amantii fooyya'e sana fudhatu taasisan. Sana booda osoo baayyee hin turin, Meenoo Simooniis namtichi tokko sababa irra deebi'ee cuubameef murtoon du'aa irratti darbee yeroo morma isaa irraa muran arge. Kun immoo waa'ee bara daa'imummaattii cuuphamuu akka inni Kitaaba Qulqulluu qoratu isa godhe. Kitaaba Qulqulluu keessaas raga raga kana mirkaneessu tokkollee argachuu hin dan- deenye. Garuu immoo, bakka hundumaattuu gaabbiinii fi amantiin cuuphaa fudhachuudhaaf barbaachisoo akka isaan ta'an hubate.

Meenoon mana sagadaa warra Roomaa keessaa ba'ee dhugaa ofiisaatiif fudhate sana barsiisuuf jireenya isaa hojiima kanaaf of kenne. Yeroo sana biyya Jarmanii fi Hooland keessatti, warri bar- umsa soba of keessaatti hammatee fi kan saba kakaasuuf falman, qajeelfamaa fi amala gaarii warri faallessan, gara humnaa fi jeequm- saatti kan namoota dhiiban warri dhaadessitoonni ka'anii turan. Meenoon, sababa sochii warri kun taasisaniin bu'aa suukannees- saa dhaqabuuf jiruuf hubachuudhaan, barnoota dogoggoraa fi karo- ora hin leenjine kan warra dhaadessitoota kannenii jabaatee morme. Namoonni dogoggora dhaadessitoota kanneeniin oofamanii turan, booda garuu baayyoonni barnoota isaanii isa summa'waa sana kan- neen dhiisan hedduu turan. Yeroo kun ta'us, namoonni bu'aa bar- umsa Waldeensotaa ta'an, kiristaanota durii irraa kan dhalatanis hin dhibaman turan. Namoota kanneen keessatti Meenoon gaarummaa guddaadhaa fi firii gaariidhaan baayyee hojjeteera.

Meenoon haadha warraa isaa fi ijoollota isaa waliin gidiraa fi rakkina guddaa danda'ee; balaa yeroo hundumaa lubbuusaa gaa- dus dandammate waggoota digdamii shaniif bakkaa bakkatti imale. Niizerlaandii fi Kaaba Jarman keessa deemee caalaadhumatti uum- mata jireenya gadi anaanaarra jiraatu barsiiseera. Dhageettiin isaas baayyee dabalaa deeme. Barumsichi murta'aa yoo ta'eyyuu, Meenoon dhalootumaan nama haasaa tolu waan ta'eef dhugaar- ratti kan ciche, obsa qabeessaa fi hafuura tasgabba'aa kan qabuu, nama qajeelaa fi nama amantiidha. Kanas qajeelfama jireenya isaa godhchuudhaan amanamummaa uummata irraa argatee ture. Hordoftoonni Meenoo hacuucamaniibittinnaa'anii turan. Baayyee dhiphataniis; ta'us lakkoofsaan baayyee kan ta'an dhadhabbii isaatiin amantii isaanii jabeeffataniiru.

Akkuma waliigalaatti Niizerlaandi keessaa amantii isa fooyya'e sana kan fudhate hin turre. Biyyoota tokko tokko kees- satti hordoftoonni amantichaa har'annaa hamaatu isaanirra ture. Jarman keessatti Chaarles 5ffaan hojii fooyya'insaa sana dhorkee ture. Hordoftoota amantichaas gara ibidda boba'uutti darbachuud- haan kan itti gammadu ture. Aanga'oonni isaa garuu bulchiinsa

isa gara jabeessa sanaatti gufuu itti ta'anii turan. Aangoon isaa kan Niizerlaandi ture olaanaa waan tureef labsiiwwan ar'annaa eeyya- man walitti fufiinsaan ba'aniiru. Kitaaba Qulqulluu dubbisuun, dhageeffachuun, ykn lallabuun akkasumas waan isa ilaallatu dubba- chuun illee ibidda boba'utti darbatamanii du'aan kan nama adabsi- isu ta'ee ture. Dhoksaatti Waaqayyoon kadhachuun, bifa fakkeenyaaf sagaduu irraa of qabuun, faarfannaa faarfachuun isaan kun hundi- nuu du'aan kan nama adabsiisan ta'anii turan. Kan biraan illee yoo hafe, kanneen dogoggora isaanii ganuuf yaalan illee murtii irratti dabarsaniiru. Warri dhiirotaa billaadhaan akka isaan du'an, dubar- toonni immoo ijaajjiitti akka hawwalaman godhamee ture. Namoonni kumaatamatti lakkaa'aman bara mootummaa Chaarlisii fi bara moo- tummaa Filiiphoos 2ffaa dhumaniiru.

Yeroo tokko maatiin tokko guutummaatti sirnakadhannaa mana sagadaa isaaniirraa irraa hafanii mana ofii isaaniitti sagada geggees- san jedhamanii yakkaan himatamanii qorannaan irratti dhiyaate ture. Miseensonni maatii sanaa yeroo qoratichaaf sagalee isaanii ken- nanitti miseensa maatii sana keessaa mucaan inni xiqaanii fi quxisuu hunduma isaaniita'e maaliif akka dhoksaatti akka waaqeffannaa geg- geessan yeroo deebii kenne akkana jedhee ture, "Jilba keenyaan jil- beenfannee akka Inni sammuu keenya nuuf ibsuu fi cubbuu keenyas akka Inni nuuf dhiisuuf Waaqayyoon kadhanna. Mootiin keenyas mootummaan (bittaan) isaanii akka dagaaguuf, jireenyi isaaniis gam- machuu akka qabaatuuf ni kadhanna. Warra abboota taayitaa ta''nii- fis Waaqayyo akka isaan eeguuf ni kadhannaaf" jedhe. (Wylie, b. 18, ch. 6) Abbootiin seeraa tokko tokko dubbii mucichaatiin onneen isaanii tuqamee ture. Ta'us Abbaan isaa fi mucichi akka waluma- faana ibiddaan gubatanii du'an isaanitti murtaa'e.

Aariin warra ariattoota sanaa daran hammaataa ture. Hagasumas immoo amantiin (dhugoota) qulqullootaas jabaa ture. dhiirota qofa osoo hin taane dubartoonnii fi shamarran waan baayyee hin dan- deenye illee dhabbannaa hin sochoone(hin mitiqne) mul'isaniiru. Dubartoonni abbootiin warraa isaanii yeroo ibiddaan gubatan wal- tajjicha cina dhaabatanii yeroo inni arraba ibidda hollatu sanaa dandamatee keessa dhaabbatu isaan immoo asaasanii sagalee jajja- binaa dubbatu; akka isaanitti toluufis ni faarfatuuf ture. Ijoolleen shamarranii akkuma namahalkan gara kutaa hirriba isaa deemuutti hawwaala isaanii keessa ciisan; akka misirtittii gara cidha isheetti deemtuuttis uffata isaanii isa miidhagaa fi haalaan faayyame uffa- tanii gara waltajjichaa ykn ibidda hollatuutti qajeelan.

Akkuma bara waaqa tolfamaa waaqessuun wangeela ballees- suu barbaade sanaatti, dhiigni kiristaanotaa matumti isaa sanyii ta'ee ture. (See Tertullian, Apology, paragraph 50.) Gochi ari'annaa sun lakkoofsi dhugabaatota dhugaa akka inni baayyatuuf tumse. Bara dhufaa darbaatti sababa gara kuteenya amantootaatiin mootichi gaabbiidhaan maraatuu ta'e sun, gocha gara-jabina isaa ittuma fufus, garuu immoo akkasumaan ta'e. Dhumarrattis maatii mootota kees- saa kan dhalate William of Orange kan jedhamu mirga Waaqayyoon waaqaeffachuu Niizerlaandiif fide.

Tulluuwwan Piidimoo, direewwan Faransaayii fi qarqara galaanota Hoolanditti baballinni Wangeelaa dhiiga bartoota- atiin mirkanaa'ee ture. Biyyoota gara kaabaatti garuu nageenyu- maan seenuu danda'e. Kunis kan iinni ta'uu danda'eef barattoonni Viitanbargi turan yeroo bakka dhaloota isaaniitti deebi'anitti aman- tii isa fooyya'e sana fudhatanii waan galaniif. Dabalataanis kitaa- bonni Luuter ifa Wangeelaa sana baballisuu danda'aniiru. Jajjaboo fi qajeelota kan ta'an namoonni biyyoota gara Kaabaa sun amala Roomaa isa manca'aa fi waaqeffannaashee isa sobaa sanattii fura- manii qulqulluu, qajeelaa fi eebba jireenyaa kan qabu dhugaa kita- aba qulqulluu fudhataniiru.

Sochii fooyya'iinsa amantii biyya Deenmaark kan taasise ilma qonnaan bulaa kan ture nama maqaan isaa Taa'uzaan jedhamee beekamu ture. Taa'uzaan mucummaa isaarraa eegalee dandeet- tii waa yaaduu cimaa kan qabuu fi nama dhugaa dheebotu ture. Haata'u malee sadarkaa jireenya maatii isaarraa kan ka'e fedhii isaan ala gara Gadaamiitti seene. Yeroo gadaamii sana keessa jiraachaa turettis qulqullummaa jireenya isaa , jabinaa fi amantii inni qabur- raa kan ka'e geggeesitoota isaa biratti jaallatamummaa argatee ture. Qormaatichas waan darbeef gara fuula duraatti tajaajila gaarii ta'e dhiyeessu akka danda'u mul'isee ture. Kanaafuu, Yuunivarsitii biyya Jarman ykn kan Niizerlaandi seenee akka baratuuf murtaa'e. Taa'uzaan, dargageessichi kun, mana barnootaa itti barachuu fedhu yeroo gaafatame, gara Viitanbargi akka hin deemne garuu isa kaksi- isanii turan.

Kanas kan godhaniif Taa'uuzan gantummaadhaan akka hin summoofne jedhaniiti. Taa'uzaan gara Kolonyiin deeme. Jarman keessatti kan argamtu magaalaan Kolonyi yerosis akkuma mana sagadaa Roomaa har'aa daannoo cimaa turte. Hanga Kolonyi keessa taa'ettis osoo baayyee hin turin amantaa hin taane ordofuun namoota mana barumsichaa keessa jiranii isa jibbisiise. Taa'uzan yeroo sana kitaabota Luutar argachuu danda'e. Gammachuu fi dinqisiifannaad- haan kitaabota sanas dubbise. Luuteriinis qaamumaan argee irraa barachuuf fedhii cimaan isa keessa bulee ture. Kana gochuun garuu balaa cimaa oogganaa isaa aarsuu fi akka inni ofiisaatiis deggersa hin arganne gochuu of keessaa qaba ture. Haa ta'u malee, battalumatti dafee murteessuun barataa ta'ee Viitanbargi seene.

Yeroo gara Deenmarkitti deebi'e gara gadamiisaa duraanii dhaqe. Yeroo sana garuu namni tokko illee akka inni amantii Luutariin fud- hate kan shake hin turre. Iciiticha ifa hin baafne. Haa ta'u malee, jibba hin taane kaasuu hiriyoota isaatii dhabamsiisuun isaaniin gara qajeelimmaa amantii fi jiree nya qulqulluu ta'eettii qajeelchuuf yaa- lii gaodhe. Yeroo hundumaa Kitaaba Qulqulluu saaqee hiika dhugaa ta'een ibsa. Dhumarratti Kiristoos cubbamootaaf tola (qajeelina) akka inni kennu abdiin fayyinaas isa qofa akka ta'e ni barsiisa ture. Sababa kanaa ooganaan isaa kan Taa'uzan Romaadhaaf abukaat- too goota cimaa ta'a jedhee abdii irra keeyyatee ture aariidhaan guutame. Kanaafis, battalumatti akka inni gadaamicha keessaa ba'ee gara gadaamii biraatti jijjiiramu gochuun achittis to'annaa cimaa jalatti kutaa isaa keessa akka inni oolu godhame.

Haala eegdota warra haaraa sana raaseen (jeeqeen) monok- soonni baayyeen amantii Pirotestantiitti akka dabalatan beeksi- san. Taa'uzan utuboota sibiilaa sana qaarsisee beekumsa dhugaa warra waliin hojjetaniif qaqabsiiseera. Akkuma manni amantaa karoositetti abboonni amantii Deenmarki sun sababa gantummaatiin osoo ajjeefaman ta'ee, sagaleen Taa'uzan lammata hin dhagaa'amu. Taa'uzaniin boolla du'aatti darbachuurra wanti isaan godhan gadaamicha keessaa isa hari'uudha ture. Eega kun ta'een booda namoonni Roomaa human dhaban. Labsiin teessoo mootummaa irraa yeroo sana ba'es, barsiisota barumsa haaraa barsiisan sanaaf eegumsi akka ta'uuf ajaje. Gaafa kun ta'u Taa'uzan lallaba eegale. Waldoonni Kiristaanaas ni banamaniif.

Uummannis lallaba isaa dha- ga'uuf kallattii hundaarraa dhangala'uu eegale. Namoonni kan biroo- nis sagalee Waaqayyoo ni lallabu turan. Ka'uun Haaraan kan Afaan Deenmarkitti hiikames ballinaan tamsa'e. Yaalii hordoftoonni tees- soo Phaaphaasichaa hojicha firii ykn ija malee hambisuuf raawwatan hojichi caalaatti akka inni baballatuuf gargaare. Deenmarkis aman- tii isa haaraa sana haara'umsicha sana fudhachuushee ifatti beek- sifte. Akkasumas Siwiidin, burqa Viitanbargi irraa dargaggoonni dhugan bishaan jireenya sana fudhatanii namoota biyya isaaniitiif geessan. Sochii haara'umsaa Swiidin kan hooganan keessaa lamaan Olaa fi Laawurentiwoos Peetirii kan jedhaman ijoollee Areebiroo namicha sibiila tumu Sanaa Luutarii fi Meelashitoon irraa irraa kan baratan turan. Isaanis dhugaa dhugaa ofii baratan jabaatanii barsi- isan.

Olaaf akka oogganaa sochii haara'umsaa isa guddichaa akka Luuter qajeelinaa fi arraba tolaadhaan yeroo saba dadammaqsu, Laawurantiiwoos immoo akka Meelashitonitti hubannaa fi tasgabbi- idhaan hojjeta ture. Jarreen lamaanuu amantii isaaniitti kan jabaatan, barumsa hafuuraan ga'umsa kan qaban, dhugaa olqabanii agarsi- isuudhaaf ejjennoo hin sochoone kan qaban turan. Ta'us mormiin teessoo phaaphaasichaa hin banne ture. Luboonni Kaatolikii uum- mata doofummaa fi amantii akkasumaanii ykn kan waa'e hin baaf- neen xaxanmee ture kakaasan. Olaaf Peetirii irraatti yeroo baayyee warri hookkara kaasan miidhaa irraan ga'aniiru. Si'a baayyees xiqqoodhumaaf du'arraa hafe. Hooggantoonni sochii haara'umsaa kun garuu, mootichaan kan jaallatamanii fi kan eegaman turan.

Bulchiinsa mana amantaa Roomaa jalatti sabni sun hiyyummaad- haan kan kotonaa'e, hacuuccaadhaanis kan salphate ture. Namoonni Kitaaba Qulqulluu hin qaban. Ifni tokko illee onnee isaanii kees- satti kan hin baane, amantaa ayyaanotaa fi bifa fakkeenyaa qofa qabu waan ta'eef isaanis akkuma abboota isaanii durii gara waaqef- fannaa sobaa fi waaqa tolfamaa waaqessuutti deebi'u turan. Kana waan ta'eef, biyyatiin humnoota waldorgommii gargar qoqqoodam- tee lolli addaan hin cinne gidiraa hundumaa itti caalchise. Mootichi garuu, gama mootummaatiinis ta'ee waldaa kiristaanaa keessat- tis haara'umsa jijjiiramaa fiduun akka isarra jiru murteessuudhaan warra sochii haara'umsaa adeemsisan wal'aansoo isaan Roomaa waliin godhan gammachuudhaan fudhate. Olaaf Peetiriin mootichaa fi namoota gurguddoo biyya Siwiidin duratti barumsa haara'umsa amantii sana hubachiisuun jabaatee falmeera. Akka Olaaf peetiriin beeksisetti barsiisni abbootaa kan inni fudhatama argatu Kitaaba

Qulqulluudhaan yoo deggerame qofa yoo ta'u, barsiisni amantii kan- neen bu'uura ta'anis haala namni kamillee hubachuu danda'uun bifa salphaa fi ifa ta'een Kitaaba Qulqulluutiin yoo dhiyaateedha.

Kiristoos akkana jedha, "Barsiisni kook an kiyya miti, kan Isa na ergeeti malee." Yoh. 7:16. Phaawuloos immoo akkana jechuun ibsa, "Garuu nu taanus yookiis ergaan waaqarraa yoo isin barsiise, isa nuyi isin barsiifne malee abaaramaa haa ta'u." Galaatiyaa 1:8. Kana ilaal- chisee Olaaf Peetiriin yeroo dubbatu, "Maarree egaa namoonni kan biroon akkuma fedhanitti seera ofii baasuun fayyinaaf akka waan baayyee barbaachisaa ta'ee gochuun akkamitti dandaa'ama" jedha. Wylie, b. 10, ch. 4. Akka Olaaf hubachiisetti seeronnii fi qajeelfa- moonni waldaa kiristaanaa kan abboommota waaqayyoo morman aboo hin qabaatan. Seerri amantii fi seerri gochaa Kitaaba Qulqulluu fi Kitaaba Qulqulluu qofa akka ta'e qajeelfama amantii pirotestantii akka ta'e jabeessee dubbate.

Falmiin sun waltajjii baayyee iftoomina hin qabne irratti kan geg- geeffame yoo ta'e iyyuu, eenyummaa miseensota raayyaa sochii haara'umsaa Sanaa nu agarsiisa. Isaan namoota hin baranne, kan- neen waca baayyisanii fi warra falmii jaallatan hin turre. Isaan warra sagalee Waaqayyoo qoratan meeshaa waraanaa kuusaa Kitaaba Qulqulluu keessaa argataniin fayyadamuu warra beekaniidha. Beekumsi isaanii umurii isaaniitiin oli. Kallattii xiyyeeffannoo keen- yaa gara Viitanbargii fi giddu galeessota Zuurikitti yoo deebifne, kan- neen baayyee dinqisiisoota ta'an warra akka Luuter, Meelaashitoon, Ziviingiliinii fi Okolmanphaadiwoosiin yoo yaadanne isaan kun dura buutota sochii Sanaa ta'uu isaaniis sammuun keenya iyyuu nutti hima.

Dhugaadhumatti humni guddaan isaan keessatti bu'uref- fame dandeettii olaanaa kan qabu ta'uusaa nutti agarsiisa. Haa ta'u malee, warroonni isaanii gadii akka isaanii hin turre. Gara Siwiidinitti yoo deebine maqaa warra maatii hiyyeessa keessaa ba'anii Olaaf fi Lawureentiwoosiin yommuu kaasnu barsiisummaa irraa hanga darasummaatti yommuu yaannu maal argina? Isaan sirna dhugaa wangeelaa guutummaatti sirriitti warra beekan namoota dhaabbilee barnootaa keessa jiranii fi hooggantoota Roomaa irratti mo'icha kan gonfatan beektota barumsa amantii turan.

Falmii yeroo sana geggeeffameen dhugaan mirganaa'ee waan beekameef mootichi biyya Siwiidin amantii Pirotestantii fudhate. Sana booda osoo baayyee hin turin manni marii biyyaalessa Siwiidin deg- gersa amantichaaf qabu labse. Kakuu Haaraan gara afaan Siwiidinitti kan hike Olaaf Peetiriin yoo ta'u, booda immoo fedhii cimaa mootichi qabu irraa kan ka'een obboloonni suin lamaan guutummaa Kitaaba

Qulqulluu hiikan. Kun waan ta'eef uummanni siwiidin yeroo jalqa- baatiif sagalee Waaqayyoo afaan dhalootaa isaaniitiin fudhachuu danda'an. Ajaja walga'icha irraa darbeen luboonni kutaa bulchi- insa mootichaa keessatti Kitaaba Qulqulluu baayyisuun (raabsuun) akka isaanirra jiruu fi daa'imman mana barnootaa jiranis Kitaaba Qulqulluu dubbisuu fi bafrachuun akka isaanirra jiru ajajaman. Haala kanaan, ifa Wangeelaa isa qulqullaa'aatiin

dukkanni doofummaa fi amantii sobaa saffisaa fi haala amansiisaa ta'een mulqame. Sabni bittaa gara jabinaa Roomaattii ni furame. Humnaa fi jabina duraan argee hin beekne argate. Siwiidinis gaacha Pirootestaantummaa taate. Jaarra tokko booda, yeroo balaan baayyee cimaa ta'e bu'etti hudumarra xiqqoo fi dadhabduu kan taate fi biyyoota Awuroophaa keessaas qofaashee gargaarsa barbaacha harkashee balli'saa kan turte Siwiidin lola hamaa waggoota soddomaatiin harka Jarman jala seente. Guutummaan lafa Kaaba Awurooppaa waanuma deebi'ee bittaa gara-jabeessa warra Roomaa jalatti waan kufe fakkaatee ture. Teessoon phaaphaasichaa warra pirootestaantotaa biratti fudhatama akka hin argannee fi haara'umsa amantii biyyoonni fudhatan bili- isummaa sammuu isaanii deebisanii akka harka keessa galfataniif kan Jaarmaniin tumse loltoota Siwiidin turan.

Boqonnaa 14 – Haaresitoota Ingilizii Warraa Boodaa

Luuter Macaafa Qulqulluu isa cufamee ture saba jaarmaniif ak- kuma saaqe, Taayindel immoo Ingiliziif waan wal fakkaatu hojjechuuf Hafuura Waaqayyootiin kakaafamee ture. Macaafni Qul- qulluun inni kan Wiikiliif laatinii irraa kan hiikame yoo ta'e illee dogoggora hedduu of keessaa qaba ture. Kanaafis utuu hin maxxan- famin hafee ture, inni harkaan garagalfame immoo gatiin isaa gud- daa waan tureef namoota qabeenya qaban muraasa yookiin warra angafoota qofaatu bitachuu danda'e; itti dabalees waldaadhaan kan dhorkame sababa ta'eef carraan tatamsa'uu isaa dhiphaa ture.

Waraqaan qu'annoo (thesis) Luuter bakkeetti utuu hin ba'in wag- gaa tokko fuula dura bara 1516 keessa Errasmas namni jedhamu Macaafa Kakuu Haaraa afaan Giriikii fi Laatiniitiin maxxansee ture. Sagaleen Waaqayyoo yeroo jalqabaaf afaan dhalootaatiin kan maxx- anfame yeroo kana ture. Hiikkaa duraa keessa kan ture dogoggorri hojii Kanaan sirreefamee ture, isaanis qulqullinaan dhi'aatanii tur- an. Kun immoo gita warra baratanii baay'ee isaanii gara beekumsa dhugaa fooya'aatti geggeesse, akkasumas hojii haara'umsaaf human haaraa gumaache. Haa ta'u malee namoonni gita gadii keessa jiran amma illee sagalee Waaqayyoo irraa daangefamanii jiru turan. Taay- indel Macaafa Qulqulluu saba biyya isaatiin ga'uudhaaf hojii Wikiliif jalqabe xumuraa jira.

Barataan dammaqaa fi dhugaa kutannoodhaan barbaadu kun wangeela kan inni fudhate kakuu haaraa hiikkaa afaan Giriikii isa kan Errasmas irraa ture. Barsiisi hundumtuu Macaafa Qulqulluutiin qoramuu akka qabu dubbachaa amantii isaa soda malee lallabe. Macaafa Qulqulluu kan kennitee waldaa waan ta'eef isa hiikuu (ibsuu) kan danda'u waldaa qofaadha jedhanii isa phaaphaasonni dubbataniif Taayindel deebii yeroo kennu: "harraagessi adam- sanii akka nyaataniif eenyu akka isaan barsiise beektuu? Gaariidha, ijoolleen isaa warri beela'an sagalee isaa keessatti abbaa isaanii arga- chuu kan isaan barsiise Waaquma sanaadha. Macaafa Qulqulluu nuuf kennuun hafee nu duraa isa kan dhokse isinii dha; warra isa barsi- isanis kan gube isiniidha, utuu isiniif danda'ameera ta'ee Macaafa Qulqulluu mataa isaa in gubdu turtan." —D'Aubigne, History of the Reformation of the Sixteenth Century, b. 18, ch. 4.

Lallabni Taayindel fedhii guddaa sochoose; baay'eenis dhugicha fudhatan. Luboonni garuu dammaqanii eegaa turan, dirree sana gadi dhiisee utuu hin turin doorsisaa fi jechoota isaa micciiruudhaan hojii isaa balleessuuf dhama'an. Yeroo baay'ee milka'aniiru. "Maal gochuu naaf wayya?" jedhe Taayindel. "Yeroo ani iddoo tokkotti sanyii fac- casu diinni isa anii dhiisee adeeme balleessa. Ani bakka hundatti argamuu hin danda'u. Kiristiyaanonni Macaafa Qulqulluu afaan ofii isaaniitiin utuu argatanii gowwomsituu kana dura ofii isaaniitiin dhabbatu turan. Macaafa Qulqulluu malee amanaa dhugaa keessa dhaabuun hin danda'amu." —Ibid., b. 18, ch. 4.

Amma kaayyoo haaraatu sammuu isaa qabate. "Mana qul- qulummaa Waaqayyoo keessatti faarfannaan faarfatamaa kan ture afaan Israa'eliin" jedhee dubbate; nu gidduuttis wangeelli afaan Ingiliziitiin dubbatamuu hin qabuu? … Waldaan walak- kaa guyyaatiin ifa isa kan ganamaa gadi qabaachuu qabdii? … Kiristiyaanonni kakuu haaraa afaan haadha isaaniitiin dubbi- suu qabu." Dokteroonnii fi barsiisonni waldaa walii isaanii mor- manii turan. Namoonni dhugaa bira ga'uu kan danda'an Macaafa Qulqulluu qofaadhaan. "Inni tokko doktorii isa tokko hordofa, kaan immoo kan biraa…. Barreesitoonni kun tokkoon tokkoon isaanii walii isaanii mormu. Erga akkas ta'ee isa dugaa dubbatu isa dogoggora dubbatu irraa attamitti adda baasuu dandeenya? …Attamitti? … Dhugaadhumatti sagalee Waaqayyootiin qofaadha."? —Ibid., b. 18, ch. 4.

Mataa ofii isaatii wajjin falmii keessa kan galee doktoriin Kaatolikii barate tokkon utuu hin turin akkas jedhee dubbate: "Seera phaaphaasii dhabuu manna seera Waaqayyoo dhabuu nuuf wayya." Taayindel akkas jedhee deebiseef: "Ani phaaphaasii fi seerota isaa hunda hin abboomamu; yoo Waaqayyo lubbuu koo dheeresse, utuu waggoota baay'ee nan fudhatin mucaa qotiisa qotu si caalaatti akka inni Macaafa Qulqulluu beeku nan godha." Anderson, Annals of the English Bible, page 19.

Macaafa Qulqulluu kakuu Haaraa afaan ofii isaaniitiin saba sana biraan ga'uuf kaayyoon inni jalqabe amma in mirkanaa'e, battalattis hojii kanaaf mataa isaa kenne. Ari'atamee mana isaatii baafamuud- haan gara London dhaqe, achittis yeroodhaaf rakkoo malee hojii isaa jalqabee ture. Garuu ammas gooliib phaaphaasotaa achii baqachuuf isa dirqisiise. Guutummaan Ingilizii isa irratti kan cufame waan fak- kaateef Jaarmaan keessatti da'oo barbaadachuuf murteesse. Achittis kakuu Haaraa afaan Ingiliziitiin maxxansuu eegale. Ammas lam- maffaa hojichi in dhaabbate; garuu magaalaa tokko keessatti maxx- ansuun isaa yeroo dhorkamu gara bakka biraa adeeme. Xumuratti gara Wormis bakka Luuter waggoota muraasa fuula dura yaa'ii qama seeraa duratti wangeelaaf falmetti adeemsa isaa qajeelfate. Magaalaa durii kana keessa michoonni haara'umsaa hedduun waan jiraniif Taayinde dhorkaa tokko malee hojii isaa hojjete. Utuu hin turin kakuu Haaraa kuma sadii hojjetee xumure, maxxansi dabalataa kan biraanis baruma sana keessa duuka bu'ee hojjetame.

Innis kutannoo guddaa fi nuuffii malee hojii isaa itti fufe. Aango qaboonni Ingilizii daangaa biyya isaanii ciminaan kan eegan yoo ta'an illee, sagaleen Waaqayyoo karaa garagaraa dhoksaadhaan gara London seenee guutummaa biyyichaa keessa tamsa'e. Phaaphaasonni dhugaa ukkaamsuuf yaalii godhanii turan garuu hin milkoofne. Yeroo tokko lubni Durhaam tokko caafatoota isaa balleessuuf karo- orsee kun immoo hojicha in daangessa jedhee yaaduudhaan michuu Taayindel isa macaafa gurguru tokko harkaa guutummaa Macaafa Qulqulluu bitee ture. Faallaa Kanaan garuu qarshiin gurgurtaa irraa argame kun meeshaa maxxansa haaraa fi fooya'aaf barbaa- chisu bituuf gargaare, utuu kun hin taane ta'ee maxxansuun hin dan- da'amu ture. Kana booda yeroo Taayindel hidhame nama Macaafa Qulqulluu maxxansuuf qarshiidhaan isa gargaare maqaa isaanii yoo saaxile akka hiikamu isaatti himame. Lubni Durhaam nama kamiin caalaa akka gargaare deebiseef; sababni isaa

macaafa harka isaa irratti hafe gatii guddaadhaan bituudhaan jajjabinaan akka itti fufuuf nu gargaare jedhe.

Taayindel harka diinota isaatti dabarfamee kennamee ture, yeroo tokkos ji'oota baay'eef hidhaatti dhiphatee ture. Xumuratti du'a kiti- mamtootaa du'uu isaatiin amantii isaatiif dhugaa ba'ee ture; garuu meeshaan waraanaa inni qopheesse amma yeroo keenyaatti illee jaarraa hundumaa keessa loltoota kan biraa lolaaf dandeesiseera.

Latayimeer namni jedhamu Macaafni Qulqulluun afaan sabaatiin dubbifamuu akka qabu iddoo aarsaa irratti dubbate. Barreessaan Macaafa Qulqulluu "Waaqayyo mataa isaati" jedhee dubbate; Macaafni Qulqulluun kunis jabinaa fi barabaraan jiraachuu Barreessaa isaa hirmaateera. "Mootiin, bulchaan biyyaa, abbootiin seeraa fi geggeessaan sagalee isaa isa qulqulluuf hin abboomamne hin jiru." "Mee daandii biraa irra adeemuu haa dhiifnu, garuu sagaleen Waaqayyoo nu haa qajeelchu: abbootii keenya hordofuu haa dhiifnu, waan isaan hojjetan hojjechuu hin feenu, garuu waan isaan gochuu qaban haa hojjennu." —Hugh Latimer, "First Sermon Preached Before King Edward VI."

Michoota Taayindel warra amanamoo kan turan Barnesii fi Friizi dhugaaf falmuuf ka'anii dhaabbatan. Riidileyisii fi Kiraameris hordo- faniiru. Haara'umsa Ingilizii keessatti geggeesitoota kan turan kun namoota baratanii fi baay'een isaanis hinnaaffaa yookiin amantii gubaa qabaniin sirna waaqefannaa Roomaa keessatti kabaja gud- daa kan qaban turan. Moormiin isaan phaaphaasii irratti geggees- san bu'aa beekumsa isaanii isa isaan dogoggora "teessoo (waajjira) phaaphaasii" ("holy see") hubatan irraa dhufe. Dhoksaa Baabiloniin beekuun isaanii dhuga ba'umsa isaan waa'ee ishee kennaniif human guddaa kenne.

"Amma gaaffii gaaffii gaafatamee hin beekne tokkon gaafadha" jedhe Latayimeer. "Guutummaa biyya Ingilizi keessatti angafni lubaa fi lubni dammaqaan eenyu? … Maqaa isaa dha'uu koo (waamuu koo) dhaga'uu akka isin barbaaddan natti argama…. Ani isinittan hima: inni Diyaabilos…. Inni takkaa mana qulqullummaa isaa kees- saa ba'ee hin beeku. Yeroo barbaaddan isa waamaa, inni yeroo kamiin illee mana jira; … inni yeroo kamiin illee maasii isaa keessa jira…. Inni yeroo kamiin illee hojii hiikee hin argitan, kana isiniifan mirkaneessa… bakka seexanni buufatetti macaafonni in salphifamu, dungoonis ol kaafamu; Macaafni Qulqulluub in salphifama, callee lakkaa'uun ol kaafama; ifti wangeelaa in salphifama, ifti dungoo guyyaa saafaa ol kaafama; … fannoon Kiristos gadi qabama, bakki du'a booda itti qulla'aan ol qabama; … warra daaraan, hiyyeesotaa fi warra dadhaban huwwisuun hin hafa; bifa fakkeenyaa huwwisuu fi dhagoota halluu dibanii miidhagsuun ol qabama; aadaan inni kan Waaqayyoo fi kan sagalee isaatii gadi qabamee aadaa fi seerri namaa ol qabamee ilaalama…. Akkuma seexanni hinkirdaadaa fi aramaa facaasu utuu lubootni keenya barsiisa sanyii gaarii facaas- uuf dammaqanii attam dinqiidha." —Ibid., "Sermon of the Plough."

Qajeelfamni guddaan haaresitoota warra akka Waldensoota, Wikiliif, Joon Haas, Luuter, Ziwingilii fi warra isaanii wajjin tokko ta'aniin eegamaa ture aangoon Macaafa Qulqulluu

inni dogo- ggora hin qabne qajeelfama amantii fi shaakalaati kan jedhu ture. Isaan dhimma amantii irratti phaaphaasiin, manni maree, abbootii fi mootonni sammuu to'achuuf mirga qabu kan jedhu in morman. Macaafni Qulqulluun aangoo isaanii ture, akkasumas barsiisa isaatiin barsiisa amantii hundumaa fi gaaffii hundumaa qoran. Namoonni qulqullaa'oon kun lubbuu isaanii dabarsanii aarsaa yeroo godhan amanitin isaan Waaqayyoo fi sagalee isaa irratti qaban jabina isaaniif kenneera. Yeroo ibiddi boba'u sagalee isaanii callisiisuu ga'etti Lataayimer kitimamtoota akkasaatiin akkas jedhe, "kan jab- baattan ta'aa", "nuyi guyyaa kanatti ayyaana Waaqayyootiin biyya Ingilizi keessatti yoom illee dhaamuu hin danda'u jedhee kanan itti amnu duungoo akkasii qabsiifnerra." - Works of Hugh Latimer, vol. 1, p. xiii.

Sanyiin dhugaa biyya Iskootilaandi keessatti karaa Kolumbaa fi warra isaa wajjin hojjetanii facaafame guutummaatti hin balleef- amne. Erga waldaan Ingilizii Roomaatti harka kennitee waggoota dhibba tokko booda illee warri Iskootlandi keessa jiran biliisummaa isaanii eeggatanii turaniiru. Jaarraa 12 ffaa keessa aangoon phaaphaa- sii Iskootlaandi keessatti bu'uurefamee aangoo isaa isa daangaa hin qabne kan takkaa biyya kamitti argisiisee hin beekne argisiise. Dukkanni akka biyya Sanaa eessatti illee hin taane. Haa ta'u malee guyyoota dhufaa jiraniif abdii kan kennuu fi duumessa ulfaataa cab- see kan seenu carallaan ifaa dhufee ture. Loolardoota kan jedhaman Macaafa Qulqulluu fi barsiisa Wikiliif qabatanii biyya Ingilizii gara Iskootilaandi dhufanii beekumsa wangeelaa tursuudhaaf baay'ee hojjetan, jaarraan tokkoon tokkoon isaa dhuga ba'umsaa fi kitimam- toota isaa qaba.

Banamu haara'umsa guddaa wajjin barreefamni Luuter dhufee ture, itti aansuudhaan kan Taayindel Kakuun Haaraan afaan Ingilizii isa hordofee dhufe. Ergamoonni kun aangoo irra warra jiran biratti utuu hin hubatamin callisanii gaaraa fi dacha keessa adeemaniiru, guca dhugaa Iskootilaandi keessatti baduu ga'etti lubbuu godhaniiru, akkasumas hojii cnqursaa Roomaa jaarraa afuriif hojjettes diiganiiru. Itti fufes dhiigni kitimamtootaa sochii sanaaf human haaraa kenne. Geggeesitoonni phaaphaasii kaayyoon isaanii balaaf saax- ilamuu isaa hubatanii ijoollee Iskootilaandi warri beekamoo fi kabajamoo muraasa abiddaan akka gubamaniif dhi'eessan. Kana gochuudhaan iddoo aarsaa dhuga baatonni du'aa jiran kun irra dhaabatanii guutummaa biyyichaatti sagaleen isaanii dhageesisan ol kaasanii ijaaruudhaan lubbuu namootaa irraa waanjoo Roomaa cabasanii kayyoo hin badneef kakaasan.

Dhalootaanis ta'e amalaan sanyii mootota irraa kan dhalatan bartoonni gadi of deebisuudhaan beekaman Hamiltonii fi Wiisharti lubbuu isaanii ibiddaaf dabarsanii kennanii turan. Haa ta'u malee phaaphaasii Iskootilaandi keessaa Waaqayyoon jalatti du'aan kan rukutu, boba'aan ibiddaa kan cal hin jechisiifne tokko tuullaa guban- naa Wiisharti keessaa ba'e.

Joon Noksi dhugaa sagalee Waaqayyoo nyaachuuf jecha aadaa fi qu'annoo amantii waldaa irraa garagale; hariiroo Roomaa wajjin qabu kutee haaresitoota ari'atamanii wajjin ta'uuf akka murteefat- uuf barsiisni Wiisharti isaaf mirkaneesse.

Hojii lallabaa akka inni fudhatuuf michoonni isaa yeroo isa dirq- isiisan itti gaafatamummaa isaa sodaachuudhaan fudhachuu died, yaada isaaniitti kan inni walii gale guyyoota muraasaaf qofaa turee erga yaada isaatiin wallaansoo qabee booda ture. Haa ta'u malee ejjennoo kana al tokko erga fudhatee kutannoo duubatti hin dee- binee fi jabina hin sochooneen amma lubbuudhaan jirutti itti fufee hojjete. Haaressaan onnee dhugaa qabuu kun fuula namaa hin sodaanne. Ibiddi kitimamtoota gubu inni naannoo isaatii boba'u hinnaaffaa inni qabu dabaluuf isa gargaare. Qottoon cinqursitootaa (gara jaboota) doorsisaaf mataa isaa irra yoo ka'ame illee waaqota tolfamoo rukutee dhabamsiisuuf bakka jiru dhaabbatee harka isaa mirgaa fi bitaa ok kaase.

Yeroo giiftii Iskootilandii ishee hinnaaffaan geggeesitoota protestaantii baay'ee fuula isheetti hiri'atee argame duratti dhi'aate Joon Noksi utuu hin socho'in dhugaadhaaf dhugaa ba'e. Inni waan gatii hin qabneen gowwomfamee hin mo'amne, doorsisaanis hin raafamne. Giiftiin sun gantummaadhaan isa himatte. Amantii moo- tummaan dhorke akka fudhataniif namoota barsiise, akkasittis abboommii Waaqayyoo isa mootota keessaniif abboomamaa jedhu cabseera ittiin jette. Noksi akkasi jedhee deebiseef:

"Amantiin dhugaan jabinaa fi aangoo isaa Waaqayyo qofaa irraa fudhata malee mootota biyya lafaa irraa waan hin taaneef warri isaan jala bulan amantii isaanii akka fedha mootota isaaniitti geggeessuuf dirqama hin qaban. Sababni isaa immoo mootonni amantii dhugaa isa kan Waaqayyoo ilaalchisee namoota kan biro irra caalaa doofota waan ta'aniifi… utuu sanyiin Abrihaam warri isaaf bitamuu barbaadan hundinuu hordoftoota amantii Fara'oon ta'aniiru ta'e, yaa harme kad- hadha, amantii maaliitu biyya lafaa irra jira ture? Yookiin utuu bara ergamootaa keessa namni hundinuu amantii mootota Roomaa fudha- teera ta'ee biyya lafaa irra amantii attamitu jira ture? … Kanaaf yaa harme, akka abboomamaniif kan ajajaman yoo ta'e illee, moototaaf kan bitaman amantii moototaa fudhachuu akka hin qabne mee yaadi." Akkas jette Meerii giiftiin: "Ati Macaafa Qulqulluu karaa tokko hiikta, isaan immoo (barsiisota Kaatolikii Roomaa) karaa biraa hiiku; eenyuun amanuun qaba, kan murtii kennus eenyu?"

"Waaqayyoon isa karaa sagalee isaatii ibsee dubbatu amanaa" jedhee deebise haaressaan kun; isa sagaleen isaa si barsiisuun alatti kanas ta'e sanas amanuu si hin barbaachisu. Sagaleen Waaqayyoo ofiidhuma isaatii ifaadha; yoo bakka tokkotti wanti dhokataan jiraate, doofummaa boqu jabinaa yoo ta'e malee shakkiin tokko illee akka hin jiraanetti Hafuurri Qulqulluun inni ofii isaa hin mormine isa bakka tokkotti dhokate bakka biraati ifa godha." — David Laing, The Collected Works of John Knox, vol. 2, pp. 281, 284.

Haaressaan soda hin qabne kun lubbuu isaa balaaf kennuudhaan gurraa moototaatti dhugaa akkasii dubbate. Inni jabina hin sochoone akkasiitiin kaayyoo isaatti jabaachuudhaan hamma Iskootilaandi waanjoo Roomaa jalaa biliisa baatutti kadhannaa fi gooftaadhaaf loluudhaan hojii isaa itti fufe.

Biyya Ingilizii keessatti akka amantii biyyoolessaatti hun- deefamuun protestaantummaa ari'atamuu xiqqeeseera, garuu guutummaatti dhaabuu hin dandeenye. Barsiifni Roomaa baay'een isaa kan balaalefame yoo ta'e illee bifti amantii hafanis yertuu hin turre. Olaantummaan phaaphaasii morma- mee ture garuu bakka isaa mootiin mataa waldaa liristiyaa- naa ta'ee teessootti ol ba'e. Tajaajila waldaa keessatti amma illee qulqullummaa fi gadi of deebisuu wangeelaa irraa fagaa- chuutu ture. Qajeelfamni biliisummaa amantii inni guddaan hin hubatamne ture. Gar jabinni hamaan Roomaan gantoota irratti geggeesitu kan beekame yoo ta'e illee namni kam illee akka sammuun isaa isa ajajetti Waaqayyoon waaqessuuf mirga qabaachuun isaa geggeesitoota protestaantii biratti hubatamuun isaa muraasa ture. Hundumtuu bifa waaqefannaa waldaan ajajje akka eeguu fi barsiisaa isheeb barsiifte akka fudhatuuf gaafat- ame. Mormitoonni xiqqatus guddatus waggoota dhibba tokkoof ari'annaadhaan rakkataniiru.

Jaarraa torbaffaa keessa eegdota (paasteroota) kumatti lak- kaa'amantu hojii irraa ari'atame. Sabni kan waldaan ajajje yoo ta'uu baate walga'ii amantii kam irratti akka hin hirmaanneef dhorka- manii turan, yoo kana godhanii argaman garuu adaba cimaa, hidhaa fi booji'amuutti akka kennaman labsame. Lubbuun amanamtuun waaqayyoon waaqessuuf waltti qabamuu dhiisuu hin barbaanne daandii dakkanaa'oo irratti, kutaa manaa dhokatoo keessattii fi hal- kan keessaa yeroo tokko tokko immoo mukeetii keessatti walitti qabamuuf dirqamanii turan. Bosona dukkana'aa, mana qulqullum- maa Waaqayyo ofii isaatii ijaare keessatti, ijoolleen gooftaa warri ari'atamanii fi bittimfaman kadhataa fi galataan lubbuu isaanii fuula Waaqayyoo duratti dhangalaafachuuf walitti qabamaa turan. Ari'atamuu kana hundumaa irra darbee baay'een isaanii aman- tii isaaniitiif dhiphataniiru. Manni hidhaa dhiphatee ture. Maatiinis garagar faca'ee ture. Baay'een immoo biyya ormaatti ari'ataman. Haa ta'u malee Waaqayyo saba isaa wajjin ture, ari'annaanis dhuga ba'umsaa isaanii callisiisuu hin dandeenye. Baay'een galaana ce'anii gara biyya Ameriikaatti ari'amuudhaan achitti biliisummaa amantii fi kan lammummaa (kan biyya lafaa) isa ulfinaa fi da'oo biyyattii ta'e bu'uuressuu danda'an.

Ammas akuma bara bartootaa ari'annaan garagalee karaa wan- geelli babal'atu ta'e. Mana hidhaa jibbisiisaa namoota yakka hojjetanii fi amala gadhee qabaniin guute keessatti Joon Baaniyaan qilleensa samii isa qulqulluu baafate; achi keessa ta'ee lafa badaa jirtu kees- saa gara magaalaa qulqulluutti imala kara – adeemtonni godhan fakkeenya dinqisiisaatiin barreesse. Sagaleen mana hidhaa Bedifordi keessaa ba'e waggoota dhibba lamaa oliif human onnee namootaa dammaqsuun dubbachaa ture. Macaafonni Baaniyaan barreesse imala kara – adeemtuu (pilgrim's progress) fi angafa cubbamootaaf ayyaana irraa hafaa (Grace Abounding to the Chief of Sinners) kita- abonni jedhaman miilla hedduu gara karaa jireenyaatti qajeelchan.

Baakister, filaavel, Allee'inii fi namoonni kan biraan dandeettii, barnootaa fi muuxannoo kiristiyaanummaa gadi fagoo qaban aman- tii isa al tokkicha yeroo hundumaaf akka ta'utti warra Waaqayyoof qulqullaa'anitti dabarfamee kenname sanaaf dhaabbatanii fal- maniiru.

Hojiin namoota Kanaan hojjetame inni geggeesitoota biyya lafaa Kanaa biratti balaalefatamee fi akka al seerumaatti ilaalame tasa baduu hin dandeenye. Barruuleen Filaavel inni Burqa Jireenyaa (Fountain of Life) fi Tooftaa Ayyaanaa (Method of Grace) jedhu attamitti lubbuu isaanii Kiristositti akka kennatan namoota kumaatama bar- siiseera. Barreefamni Baakister inni Eegduu /Paasterii/ Haara'e (Reformed Pastor) jedhu warra dadammaqina hojii Waaqayyoo haw- wan baay'eedhaaf eebba mirkaneesseera, akkasumas, Boqonnaa Qulqulootaa isa Barabaraa s (Saints' Everlasting Rest) kan jedhu gara "boqonnaa" isa saba Waaqayyootiif hafee (ka'aamee) jiruutti lubbuu geggeessuuf hojii guddaa hojjete.

Waggoota dhibba tokko booda, yeroo guyyoonni dukkanaa'um- maan hafuuraa guddaan ta'an Waayitifiildii fi Wisiliin baattuu ifa Waaqayyoo ta'anii mul'atan. Namoonni biyya Ingilizii geggeessaa waldaa hundeefamtee jalatti kufaatii amantii cimaa isa kan ormootaa irraa adda ba'uu hin dandeenyee jalatti kufanii turan. Amanitin uumamaa qu'annoo lubootaa isa jaallatamaa ture, qu'annoo aman- tii (theology) isaanii keessattis hammatameera. Gita olaanaa irra kan jiran warra jireenya hafuuraatti qoosan ta'an, makaraarsitoota amantii jedhanii warra waaman gararaatti waan of ilaalaniif oftu- ultota ta'an. Yeroo waldaan dhugaa isa kufe ol kaaftee deggeruuf jabina yookiin amantii dhabde keessatti warri gita gadii keessa jiran immoo doofummaa keessatti liqmfamuudhaan hojii hamminaa hojjechuuf dhiifaman.

Qajeelummaan amantiidhaani kan jedhu barsiisi guddaan Luuter barsiise guutummaatti dagatamee ture; qajeelfamni Roomaa inni fayyuuf hojii gaarii amanachuun in barbaachisa jedhus bakka isaa buufamee ture. Waayitifildii fi hordoftoonni Wisilii warri miseensa waldaa hundooftee ta'an dhugummaatti jaalala Waaqayyoo kan barbaadan turan, kana immoo argachuu kan isaan danda'an jireenya qulla'aa jiraachuu fi sirna amantii eeguudhaan akka ta'etti barsiifamanii turan.

Yeroo tokko Charles Wisiliin dhukkubsatee qarqara du'aatti waan dhi'aate yeroo fakkaate waa'ee jireenya barabaraa ilaalchi- see abdii isaa maal irra akka ka'aate gaafatame. Deebiin isaas akkas ture: "Waaqayyoof hojjechuuf yaaliin danda'u godheera." Michuun isaa inni gaaffii kana isaaf dhi'eesse deebii quubsaa akka hin argan- netti Wisiliin itti yaade: "Maal! Dhamaasuun koo abdii koof bu'uura ga'aa hin ta'uu? Dhamaasuu koo na dhowwataa? Isa malee waanan amanadhu kan biraa hin qabu." —John Whitehead, Life of the Rev. Charles Wesley, page 102. Araara Waaqayyoo dhoksuu, ulfina Kiristosiif malu dhowwachuu fi abdii fayyinaa isa tokkicha – dhiiga fayyisaa fannifamee irraa sammuu namootaa deebisuu ilaalchisee dukkanni ulfaataan waldaa irra buufate kana fakkaata ture.

Wisilii fi warri isaa wajjin hojjetan amanitin dhugaan onnee kees- satti bu'uurefamee, seerri Waaqayyoos yaada keessa ka'amee akka- sumas jechaa fi gochaadhaan mul'atee argan. Barbaachisummaa qullaa'ummaa garaa amanuudhaan, akkasumas amalli duubaan mul'atu jiraachuun isaa sirrii akka ta'e beekuudhaan kutannoodhaan jireenya haaraa jalqaban. Dammaqinaa fi kadhannaadhaan onnee uumamaa isa hamminaan guute mo'achuuf yaalii godhan. Wanta baay'isanii hawwan - Qulqullummaan jaalala Waaqayyoo arga- chuuf nu

gargaara jedhanii yaaduudhaan tarkaanfii hundumaa fud- hachuun sirrii akka ta'etti waan hubataniif jireenya of ganuu, kan arjummaa fi gad of deebisuu jiraatan. Haa ta'u malee kaayyoo bar- baadan bira hin geenye. Adaba cubbuu irraa biliisa of gochuuf yookiin human cubbuu cabsuuf yaaliin isaan godhan akkasu- maan ta'e. Luuteris yeroo Erfaartiin ture wallaansoo kana fakkaatu gochaa ture. Lubbuu isaa dhiphisaa kan ture gaaffii kana fakkaatu ture – "namni attamitti Waaqayyo duratti qajeelaa ta'uu danda'a ree?" Iyoob 9:2. Ibiddi dhugaa Waaqayyoo inni iddoo aarsaa warra protestaan- tummaa irraa bade ture guca durii isa kiristiyaanota Boheemiyaatiin barootatti darbaa dhufeen lammaffaa qabisiifame. Haara'umsa booda, Boheemiyaa keessatti protestaantummaan karaa Roomaa irra ejjetamee ture. Dhugaa balaalefachuu kan didan hundumtuu akka baqataniif dirqisiifaman. Isaan keessaa muraasi isaanii Saksoonii keessatti da'oo argachuudhaan amantii isaanii durii eeggatan. Wisilii fi warra isaa wajjin hojjetaniif ifti kan dhufe kiristiyaanota isaan kana irraa dhalatan biraati.

Joonii fi Charles Wisiliin lubummaa erga fudhatanii booda gara Ameriikaatti ergaman. Doonii isaan ittiin adeeman keessa namoota gara dhihaatu (Moraaniyaa) ture. Adeemsa isaanii irratti bubbeen jabaan yeroo isaan mudate Joon Wisiliin du'a fuulaa fi fuulatti ilaalee nagaan Waaqayyo biraa akka isaaf hin taane itti dhaga'ame. Faallaa Kanaan garuu wanti isaaf haaraa ta'e warri Jaarmaan waan ta'e kana irratti amanannaa fi tasgabbii argisiisuu isaaniiti.

Kana irratti Wisiliin akkas jedhe, "amala isaanii isa baay'ee cimaa kanan hubadhe kana dura ture. Kara adeemtota warra kaaniif tajaajila namni Ingilizii takkaa godhee hin beekne gochuu isaaniitiin gadi of dee- bisuu isaanii utuu walirraa hin kutin mirkaneessaniiru; waan godhan kanatti immoo kafaltii hin fudhanne, hin barbaadnes. Fayyisaan inni jaallatamaan waan kana caalu isaaniif godhe jedhamee yoo dubbat- ame ofitti amantaa onnee isaanii keessa jiruuf gaarii dha. Guyyaa hun- dumaa gad of deebisuu miidhamni kam iddoodhaa hin sochoofne argisiisaniiru. Yoo dhiibaman, yoo miidhaman yookiin darbataman ka'anii adeemu malee komeen afaan isaanii irraa hin dhaga'amne. Amma carraan hafuura soda, kan oftuulummaa, aarii fi ijaa baafan- naa keessaa ooluu isaanii qoru in dhufe.

Faarfannaa tajaajila isaanii ittii jalqaban yeroo isaan wallakeessan gaalaanni in unkurame, dunkaanni (sharaan) doonichaa haguugee ture in ciccite, bishaanni doonii kees- satti dhangala'ee akka waan galaana keessatti liqimfamee ta'e. Warri Ingilizii boo'icha sodaachisaa jalqaban. Warri Jaarman garuu tasgabbi- idhaan faarfannaa isaanii itti fufan. Kana booda 'sodaan sitti hin dha- ga'amnee?' jedhee isaan keessaa tokko gaafadhe. Innis 'Waaqayyoon haa galatu, ani hin sodaanne' jedhee naaf deebise. 'Garuu dubartoon- nii fi ijoollee keessan hin sodaannee?' jedheen gaafadhe. Innis suuta jedhee 'lakki, dubartoonnii fi ijoolleen keenya du'a hin sodaatan' jed- hee naaf deebise." '—Whitehead, Life of the Rev. John Wesley, page 10. Savanahaa erga ga'anii booda Wisilii yeroo muraasaaf warra Moraaviyaa (warra gara dhihaa) wajjin jiraachuudhaan amala kiris- tiyaanummaa isaaniitiin gadi fageenyaan tuqamee ture. Tajaajila amantii isaanii isa faallaa waldaa Ingilizii isa lubbuu hin qabne kees- saa tokko ilaalchisee akkas jedhee barreesse: "Gad of deebisuun gud-

daa fi murannoon walii galaa taatee waggoota kuma tokkoo fi dhibba torbaa akkan irraanfadhu na godhee isa yeroo sirnii fi seerrii utuu itti hin baay'aatin hafuurrii fi humni isaa mula'te walga'ii Phaawulos inni godoo wayyaa hodhuu, yookiin Pheexros inni qurxummii qabu geg- geessu keessa akkan jirutti akkan yaadu taasise." —Ibid., pages 11, 12.

Wisiliin yeroo gara Ingilizitti deebi'e barsiisa lallabaa warra Moraaviyaa (warra dhihaa) tokkoon hubannaa dhugaa Macaafa Qulqulluu bira ga'ee ture. Fayyinaaf hojii mataa isaatii irratti hirk- achuu dhiisee "hoolaa Waaqayyoo isa cubbuu biyya lafaa irraa fuudhu" guutummaatti amanachuu akka qabu fudhateera. London keessatti walitti qabama warra Moraaviyaa keessa yeroo ture jijjii- rama Hafuurri Waaqayyoo onnee amantootaa irratti godhu ilaalchi- see kitaaba Luuter keessaa dubbifamaa ture. Wisiliin yeroo kana dhageefate lubbuu isaa keessatti amanitin in qabsiifame. Kana irratti akkas jedhe, "onneen koo haala adda ta'een o'ifamuun isaa natti dhagaa'ame, fayyinaaf kiristos qofaatti amanuu akkan qabutu natti dhaga'ame; cubbuu koo akka anarraa fuudhee fi seera cubbuu fi du'aatti akka na fayyise wabiin naaf kennameera." —Ibid., page 52.

Wisiliin wagoota dheeraaf dadhabbii fi dhamaasuu jabinaadhaan of ganee ceephoo fi gadi of deebisuu cimaadhaan yoo dabarse illee kaayyoo Waaqayyoon barbaaduu isaa cimsee itti fufe. Amma Isa argateera; ayyaanni inni kadhannaadhaan, soomiidhaan, duufina kennuu fi of dhiphisuudhaan argachuuf jabaatee hojjechaa ture ken- naa "gatii fi horii malee" kennamu ta'uu isaa argateera.

Si'a tokko amantii Kiristos keessatti erga bu'uureefame beekumsa wangeela Waaqayyoo isa ulfina qabeessa, waa'ee ayyaana tolaa, bakka hundumaatti tamsaasuu hawwuudhaan lubbuun isaa gubatte. Kana ilaalchisee akkas jedhee ture, "Biyya lafaa guutummaa akka kutaa (buufata) koottan fudhadhe; kutaa biyya lafaa isa kam keessa yoon jiraadhe isa quunamuun akka malun murteesse, isa dhaga'uuf kan hawwanittis oduu fayyinaa isa gammachiisaa labsuun hojii koo isa ulfaataa ta'uu isaa nan hubadhe." —Ibid., page 74.

Wisiliin jireenya cimaa fi mataa ofii ganuu ittuma fufe, amma kana kan inni godhuuf garuu akka bu'aa amantiitti malee akka bu'uura amantiitti miti; akka hundee qulqulummaatti utuu hin taane, akka firii qulqulummaatti. Ayyaanni Waaqayyoo inni karaa Kiristosiin kennamu bu'uura abdii kiristiyaanaati, ayyaanni kunis abboomamuudhaan mul'ata. Wisiliin dhugaa isa guddaa fudhate lal- labuuf guutummaa jireenya isaa kenne; innis qajeelummaan karaa dhiiga Kiristos isa araarsaa ta'ee amantiidhaan akka argamuu fi human Hafuura Qulqulluu isa onnee haaressee lubbuun fakkeenyum- maa Kiristosii wajjin walii galuudhaan ija akka godhattu amanuudha.

Waayitifildii fi warri Wisilii haala isaanii isa bade ilaalchisee amantii dhuunfaa jabaa ta'e fudhatanii hojii isaaniitiif qophaa'an; Yunivarsitii keessattis ta'e tajaajila keessa seenuuttis akka loltuu Kiristos isa gaariitti rakkina hundumaa mo'uuf itti qoofamuu, tuffa- tamuu fi ari'atamuu hundumaaf saaxilamanii turan. Isaanii fi warri isaan deggeran muraasi baratoota akka isaanii warra Waaqayyoon hin beekne muraasaan Meetodistii jedhamanii

waamaman – maqaan kun immoo yeroo ammaa biyya Ingilizii fi Ameriikaa keessatti akka dhabbata amantii warra gurguddoo keessaa isa tokko ta'ee kabaja guddaadhaan kan ilaalamuudha.

Isaan akka miseensa waldaa Ingilizitti sirna waaqefannaa isheetti kan hidhaman turan, Waaqayyo garuu ulaagaa kana irra caalu sagalee isaa keessa isaaniif kaa'era. Waa'ee Kiristosii fi waa'ee fannifamuu isaa akka isaan lallabaniif Hafuurri Qulqulluun isaan jabeeseera. Humni inni olii hojii isaanii hirkiseera. Kumaatamatti kan lakkaa'aman aman-siifamanii, dhugaattis jijjiiramaniiru. Hoolonni kun yeeyyii butatan irraa eegamuutu barbaachisa ture. Wisiliin dhaabbata haaraa bu'uressuuf yaada hin qabu ture, haa ta'u malee hariiroo Meetodistii (Methodist connection) waan jedhamu jalatti isaan qindeesse.

Karaa waldaa hundeefamtee mormiin lallabdoota kana mudate waan nama qoruu fi iccitii of keessaa qabuudha; haa ta'u malee Waaqayyo ogummaa isaatiin haala hundumaa to'atee haarefamni waldattii keessatti akka jalqabamu godhe. Utuu bakkeedhaa dhufe ta'ee bakka itti barbaadame seenuu hin danda'u ture. Garuu lalab- doonni haara'umsa kanaa namoota waldaa keessaa waan ta'anii fi carraa yeroo argatan waldaa keessatti waan hojjetaniif dhugaan bal-bala silaa cufamee hafuun karaa ol seenu argate. Luboonni tokko tokko dunquqqaa'ummaa amilee keessaa ka'anii buufata isaanii keessatti lallabdoota hinnaaffaa qaban ta'an. Waldoonni duraan bifa waaqefannaatti cichaa turan gara jireenyaatti deebi'an.

Akkuma baroota seenaa Waldaa hundumaa keessa ture, Bara Wisilii keessa namoonni kennaa garagaraa qaban hojii isaanitti kenname raawwataniiru. Isaan barsiisa hundumaa irratti kan walii galan hin turre, garuu hundumtuu Hafuura Waaqayyootiin socho''anii kayyoo lubbuu Kiristosiif booji'uu irratti tokko ta'anii turan. Waayitifiildii fi warra Wisilii gidduutti wal dhabdeen si'a tokko ta'e garaagarummaa fida jedhamee sodaatamee ture; garuu mana barumsaa Kiristos keessatti gadi of deebisuu waan barataniif waliif obsuu fi waliif danda'uun isaan araarse. Cubbuu fi dogoggorri bakka hundumaatti babal'achaa utuu jiruu, cubbamoonnis gara badiisaatti adeemaa utuu jiranii walii isaanii loluuf yeroo hin qaban turan.

Karaan hojjetoonni Waaqayyoo irra adeemaa turan karaa mucu- caataa (wal qixxee) hin turre. Namoonni dhiibbaa uumuu dan- da'anii fi namoonni baratan aangoo isaanii isaan irratti ol fuudhanii turan. Yeroo booda luboonni baay'een diinummaa jabaa argisiisan, balballi waldaas amantii qulqulluu fi warra isa lallaban irratti in cufame. Iddoo aarsaa irraa isaaniin ari'uuf hojii luboonni hojjetan humnoota dukkanaa, kan doofummaa fi kan hamminaa kakaase. Joon Wisiliin yeroo garagaraa dinqii ayyaana Waaqayyootiin du'a jalaa oole. Yeroo aariin sabaa isa irratti boba'ee karaan inni keessaa miliqu waan dhibe fakkaate ergamaan bifa namaa uffatee gara isaa dhufe, sabni isa miidhuuf gamta'anis gara duubaatti kukufan, gar-bichi Kiristos immoo utuu hin miidhamin balaa sana keessa darbe.

Saba isa miidhuuf isatti qopha'an sana keessaa baraaramuu isaa ilaalchisee yeroo tokko akkas jedhe: "karaa mucucaataa irra gara magaalaatti gadi bu'aa utuu jirruu namoonni

baay'een darbatanii na kuffissuuf yaalii godhanii turan; kanas kan isaan murteefatan si'a tokko kufee jennaan akka ani deebi'ee hin kaaneefi. Garuu hamma ani harka isaanii keessaa ba'utti ani guutummaatti hin gufanneen ture, xiqqoodhuma ishee illee hin mucucaanne…. Baay'een Kullittaa (mormee) wayyaa kootii qabanii na harkisuuf yoo yaalan illee raaw- watanii qabachuu hin dandeenye; nama tokko qofaatu qadaada bor- saa seedariyaa kootii qabee harkisee jennaan cite isa harkatti hafee ture; borsaa kan biraa dabtarri baankii keessa jiru immoo wallak- kaan isaa cite sokke… namni furdaan tokko ulee muka qilxuu fud- hatee duuba kootiin si'a baay'ee na rukute; ulee sanaan utuu karaa duubaa mataa koo rukute rakkoo dabalataa isa hin barbaadu ture.

Garuu yeroo hunda haleellaan isaa lafa inni na rukutuuf yaale irraa ni jallata ture, attamitti akka ta'e garuu hin beeku; sababni isaa gara bita- attis ta'e gara mirgaatti garagaluu waanan hin dandeenyeef…. Gumii namoota Sanaa keessaa kan biraan tokko fiigee dhufee na rukutuuf harka ol kaasee dhiise, xiqqoo ishee mataa koo rukutee 'rifeensi isaa attam lallaafaa!' jedhe…. Namoonni warri jalqaba garaan isaanii dee- bi'e gootota magaalatti warra yeroo hundumaa jeequmsa hoogganan yeroo ta'an, isaan keessaa inni tokko ba'uudaa wajjin wal loluudhaan badhaasa kan fudhate ture….

"Waaqayyo jaalala isaa akka goonuuf sadarkaa hammamiif nu qopheessee! Waggaa lamaan fuula dura xuubiin cabaan tokko sag- goo (gatiittii) koo taraaree (hanqooqee) ture. Kun ta'ee waggaa tokko booda immoo ija koo lamaan gidduu dhagaan na rukute. Ji'a darbe si'a tokkon rukutame, halkan kana immoo si'a lama, tokko utuu nuyi gara magaalaa kanaa hin dhufini, tokko immoo erga nuyi keessaa baaneti; garuu lamaan isaa iyyuu homaa miti; namni tokko human qabu hundumaan qoma koo yoo na rukute illee, kan biraanis human akkasiitiin hamma dhiigni ba'utti afaan koo yoo na rukute illee rukuttaan lamaanuu hamma waan cidiin natti bu'ee nah in dhukkubne." - John Wesley, Works, vol. 3, pp. 297, 298.

Meetodistoonni bara jalqabaa sun – sabnis ta'e lallabdoonni – ga'isuu fi ari'annaa karaa miseensota waldaa fi warraa amantii hin qabnee sobaan maqaa isaanii balleessuuf bobaafamanii isaan irra ga'e obsaan danda'aniiru. Himatamanii dhaaddacha murtii duratti dhi'aatanii turan – dhaaddachi yeroo sanaas maqaaf malee murtii haqaa hin qabu ture. Yeroo baay'ee karaa warra isaan ari'atanii miidhaan isaan irra ga'aa ture. Gurmuun namoota hamaa godhanii sun manaa gara manaatti adeemanii qabeenyaa fi mi'a mana keessaa caccabsanii balleessan, waan ofii isaaniitii filatan immoo in saaman, dhirota, dubartootaa fi ijoollee immoo gar malee miidhan. Yeroo tokko tokko foddaa cabsanii mana Meetodistootaa saamuuf deggersa gochuu kan barbaadan yeroo fi bakka murtaa'e tokkotti akka walitti qabamaniif beeksisi maxxanfamaa ture. Hamminni seera Waaqaa fi namaa cabsu kun utuu hin ifatamin heyyama argatee ture. Namoota miilla cubbamoota karaa badiisaa irraa gara karaa qullaa'ummaatti deebisuu barbaaduu irraa kan hafe dogoggora kan biraa hin qabne irratti ari'annaa tooftaa cimaa qabutti geggeefame.

Himannaa isaa fi duuka buutota isaa irratti ka'e ilaalchisee Joon Wisiliin akkas jedhe: "namoonni muraasi barsiisi namoota kanaa soba, dogoggoraa fi hinnaaffaadhaan kan guuteedha; akkasumas haaraa fi dhaga'amee kan hin beekneedha, utuu hin beekin beeka ofiin jechuu, makaraarsummaa fi phaaphaasummaadhas jedhanii nu hammeessan. Dameen barsiisa kanaa tokkoon tokkoon isaa barsi- isa Macaafa Qulqulluu isa waldaa keenyaan hiikame ta'ee hundeed- haan buqqifamee ture. Kanaaf Macaafni Qulqulluun akka dhugaatti yoo fudhatame soba yookiin dogoggora ta'uu hin danda'u." "Kaan immoo 'barsiisi isaanii cimaadha; karaa gara samiitti geessu baay'ee dhiphaa godhanii dhi'eessu' jedhan.'' Dhugaadhumatti kun mormii isa jalqabaati, innis mormii kumatti lakkaa'amanii bifa garaga- raatiin dhi'aataniif hundee dhokataadha.

Garuu karaa gara samiitti geessu isa Gooftaan keenyaa fi ergamoonni isaa dhiphisa caalaatti dhiphisanii? Barsiisi isaanii kan Macaafa Qulqulluu caalaatti cimaa dha? Mee heertuu muraasa qofa haa ilaallu: '''Waaqayyo kee goofti- cha garaa kee guutuudhaan, jireenya kee guutuudhaan, yaada, kee guutuudhaanis jaallachuutu siif ta'a." "Ani isinittan hima, namoonni dubbii yaada malee afaan isaanii keessaa ba'e hundumaatti gaafa- tamanii'; guyyaa firdiitti deebii deebisuuf jiru." "Egaa yoo nyaattan yookiis yoo dhugdan yookiis waanuma hojjettan hundumaa ulfina Waaqayyoof hojjedhaa!"

"Barsiisi isaanii yoo kana caalaa cimaa ta'e komatamuu qabu; garuu sammuu keessan keessatti iyyuu akkas akka hin taane beektu. Utuu sagalee Waaqayyoo hin xureessin xuqaa tokko illee laafissuu kan danda'u eenyu? Warri hojii dhoksaa Waaqayyoo adeemsisuun itti kenname kuusaa isa qulqulluu keessaa yoo waa jijjiiran ama- namoota ta'anii argamuu in danda'u? Lakki. Inni homaa hir'isuu hin danda'u, homaas laafisuu hin danda'u; inni namoota hun- datti isa himuus in dirqiisiifama, 'ani akka isiniif ta'uutti Macaafa Qulqulluu gadi buusee isiniif dhi'eessuu hin danda'u. Gara isaa dhufuu qabdu yookiin barabaraan baduu keessani.' Gara laaf- ina hin qaban jedhamanii komatamuu namoota kanaa ilaalchisee bu'uurri dhugaa iyya saba Sanaa kana ture.' Isaanii gara laafina kan hin qabne? Karaa kamiin? Isaan warra beela'an hin nyaachif- nee? Warra daaranis hin uffifnee? Lakki, dubbiin isa kana miti: isaan karaa kana hanqina hin qaban. Isaan murtii kennuu kees- satti gara laafina hin qaban! Isaan karaa isaan barsiisan irra yoo adeeme malee eenyu illee fayyuu hin danda'u jedhanii yaadu." -- Ibid., vol. 3, pp. 152, 153.

Kufaatiin hafuuraa biyya Ingilizi keessatti bara Wisiliin dura ta'e irra guddaan isaa bu'aa barsiisa warra antinomianii (warra kiristiyaanonni seera eeguu irraa biliisa ba'aniiru jedhan) ture. Baay'een isaanii Kiristos seera balleeseera waan ta'eef kiristi- yaanonni isa eeguuf dirqama hin qaban kan jedhu mirkaneessan; amantoonnis "garbummaa hojii gaarii" irraa biliisa ba'aniiru jed- han. Warri kaan immoo seerri kan barabaraa ta'uu isaa yoo amanan illee, yeroo warri badiisa barabaraaf itti murtaa'e seera Waaqaa eeguuf human dhaban warri Waaqayyo fayyinaaf isaan fo'ate immo "ayyaana Waaqaa isa daangaa hin qabneen gara amanamummaa fi hojii gaarii shaakaluutti in geggeefamu erga ta'e", tajaajiltoonni akka sabni seerichaaf abboomamaniif jajjabeessuun hin barbaachisu jedhanii dubbatan.

Kaan immoo "warri fo'aman ayyaan irraa kufuu hin danda'an, yookiin jaalala Waaqayyos hin dhaban" yaada jedhu qabatanii goolabbii jibbisiisaa isa "gochaan hamaan isaan raawwatan dhugaad- humatti cubbuu miti kan jedhu yookaan akka seera Waaqayyoo cab- sanitti hin lakkaa'amu waan ta'eef cubbuu himachuufis ta'e qalbii jijjiirachuuf sababa hin qaban kan jedhu irra ga'an." -- McClintock and Strong, Cyclopedia, art. "Antinomians."

Kanaafuu, cubbuun jibbisiisaan akka walii galaatti seera Waaqayyoo cabsuu jedhamee ilaalamu illee warra fo'aman kees- saa nama tokkoon yoo raawwatame "fuula Waaqayyoo duratti cub- buu ta'ee hin lakkaa'amu, sababni isaa inni raawwatame kun amala warra fo'amanii isa barbaachisaa fi addaa keessaa tokko waan ta'eef isaan waan Waaqayyoon gaddisiisu yookiin waan seeraan dhorkame gochuu hin danda'an" jedhanii dubbatan.

Barsiifni hamaan akkasii kun isa barsiisonni beekamoon bar- siisanii fi barsiisa hayyuu qu'annoo amantii boodaan dhufe isa ulaagaan sona amilee hawaasa ofii isaatiin kan tumamu waan ta'eef jijjiiramaaf kan bitamuudha malee, ulaagaa sirrii kan ta'u seerri waaqaa hin jijjiiramne hin jiru jedhuu wajjin tokkicha. Yaadni kun hundumtuu hafuura isa jiraatota samii warra cubbuu hin qabne gid- duutti seera Waaqayyoo isa qajeelummaa iddootti eegu cabsuu bar- baade hojii isaa jalqabeen kakaafame.

Barsiifni seera Waaqayyoo inni amala namootaa akka jijjii- ramuu hin dandeenyetti suphu gara seera Waaqayyoo jibbuutti baay'oota geggeesse. Wisiliin dogoggora barsiisota antinomianismii (barsiisa isa kiristiyaanonni seera eeguu irraa biliisa jedhu) jabees- see morme, akkasumas barsiisni gara antinomianismii (barsiisa isa kiristiyaanonni seera eeguu irraa biliisa jedhu) tti geesse kun fal- laa Macaafa qulqulluu ta'uu isaa argisiise. "Waaqayyo ayyaana isaa isa nama hundumaaf fayyina kennu mul'iseera." Tiit. 2:11 "Kun gaarii dha, fuula Waaqayyoo fayyiisaa keenyaa durattis fudhata- maa dha. Waaqayyo, namni hundinuu akka fayyu, dhugaa beekuu biras akka ga'u in fedha. Waaqayyo tokkicha, inni gidduu dhaaba- tee Waaqayyoo fi nama walitti fidus tokkicha, inni immoo Kristos Yesus isa nama ta'ee mul'atee dha. Inni furii namoota hundumaaf ofii isaa dabarsee kenne, kunis yeroo isaatti dhugaa baafame." 1Xim. 2:3-6. Namni hundinaa daandii fayyinaa qabachuu akka isaan dan- deesisuuf Hafuurri Waaqayyoo tola kenname. Akkasitti Kiristos "Ifichi inni dhugaan, inni gara biyya lafaa dhufe, namoota hundu- maaf in ibsa" Yoh.1:9. Namoonni fayyina irraa kan kufan fedha ofii isaaniitiin kennaa jireenyaa mormuudhaani.

Seerri inni gabatee dhagaa irratti barreefame seerota ayyaanaa wajjin yeroo Kiristos du'e badeera falmii jedhuuf deebii yeroo kenne Wisiliin akkas jedhe: "Inni seera safuu isa abboommii kurnan kees- satti hammatamee fi raajotaan jabeefame haqee hin balleesine. Isa keessaa kutaa kamiin illee haquun kaayyoo dhufaatii isaati miti. Inni seera tasa iyyuu cabuu hin dandeenyeedha, samii keessattis akka dhuga baatuu amanamaatti jabaatanii dhaabbatu. … kun jalqaba biyya lafaattii yeroo isaan harka uumaa isaanii keessaa ba'anii kaasee onnee ilmaan namoota hunda irratti kan caafame ture malee gaba- tee dhagaa irratti hin caafamne. Abboommiin quba Waaqayyootiin barreefaman sun cubbuudhaan kan manca'an yoo ta'an

illee hamma nuyi sammuu hamaa fi gaarii adda baasu qabnutti guutummaan guu- tuutti baduu hin danda'an. Kutaan seeraa kanaa hundi isaa bakkaa fi yeroo irratti utuu hin hundaa'in, yookiin haalli jijjiiramu utuu dhiib- baa isa irratti hin geggeesin, uumama Waaqayyoo fi uumama namaa akkasumas hariiroo hin jijjiiramne isa isaan gidduu jiru irratti hun- daa'uudhaan bara hundumaa keessa nama hundumaa irratti human qabeessa ta'ee hafuu qaba.

"'Ani isaan raawwachuudhaafan dhufe malee, diiguudhaaf hin dhufne.' … hiikkaan jecha isaatii iddoo kanatti, gowwomsaan namootaa isa keessa yoo jiraate illee guutummaatti isa hudeesuu- fan dhufe; dukkanaa fi dhoksaa isa keessa jiru hundumaa duguugee waan guutuu fi ifaa ta'e achi kaa'uufan dhufe; guutummaa fi dhugum- maa kutaa abboomichaa labsuufan dhufe; qabiyyee abboommichaa dheerinaa fi bal'ina isaa, ol dheerinaa fi gadi fageenya isaa, qulqul- lummaa fi kan hafuuraa ta'uu isaa argisiisuufan dhufe jechuu akka ta'e gaaffii hin qabu." —Wesley, sermon 25.

Wisiliin waliigaltee seeraa fi wangeela gidduu jiru yeroo ibse akkas jeche: "kanaaf, seeraa fi wangeela gidduu hubatamuu kan danda'u walitti dhufeenya cimaatu jira. Karaa tokko seerri utuu gar- gar hun kutin wangeelaaf iddoo kennee gara isaa nu argisiisa; karaa biraan immoo, wangeelli utuu walirraa hin kutin gara seera raawwa- chuutti nu geessa. Fakkeenyaaf, seerri Waaqayyoon akka jaallannu, hiriyyaa keenyas akka jaallannu, gara laafota akka taanu, akka gadi of deebifnu yookiin qulquloota akka taanu nu gaafata. Kana hun- dumaaf ga'umsa akka hin qabne nutti dhaga'ama; eeyyee, 'kun namaaf hin danda'amu;' garuu akka nuyi jaalala qabaannuuf, akka nuyi gadi of deebifnu, gara laafotaa fi qulquloota akka taanuuf abdii Waaqayyo nuuf kenne in argina; akkasitti wangeela isa oduu gam- machiisaa ta'e kana in fudhanna; kun immoo karaa amantii nuuf ta'a; qajeelummaan seeraas karaa amantii Yesus Kiristosiin nu kees- satti in raawwatama….

Wisiliin akkas jedhe, "diinonni wangeela Kiristos warri sadarkaa olaanaa irra jiran warra mul'inatti seericha mataa isaatti faradanii fi waa'ee seerichaa hamaa dubbatan, warra seericha keessaa tokko qofaa yookiin xiqqaas ta'e guddaas akka cabsaniif (dirqama isaa wajjin walii galuu akka hin qabne) namoota barsiisan qofaa utuu hin taane abboomicha hunda akka cabsaniif kan barsiisaniidha…. Haala kana hundumaa keessaa wanti guddaa dinqisiisaan isa warri gowwomsaa guddaa kanatti kennaman utuu seera isaa cabsaa jiranii Kiristosiin kabanya jedhanii fi utuu barsiisa isaa balleessanii hojii isaa ol qabna jedhaniidha! Eeyyee, isaa akkuma isa yeroo Yihudaan 'Yaa Barsiisa, jedhee dhungateetti isa kabaju. Innis hunduma isaaniitiin 'dhungachuudhaan ilma namaa dabarsitee kennitaa? Isaaniin jedha. Seera isaa keessaa gar tokko salphisuudhaan wangeela babal'isuu fakkeessanii waa'ee goonfoo isaa fudhachuu fi dhiiga isaa dubba- chuun dhungachuudhaan dabarsanii kennuu wajjin waan wal caalu miti. Kallatiinis ta'e al-kallattiidhaan daandii abboomamuu irraa goree haxxummaa akkasiitiin wangeela kan lallabuu fi abboommii Waaqayyoo ishee xiqqoo illee balleessuuf yookiin dadhabsiisuuf Kiristosiin kan lallabu himata kana jalaa baqachuu (biliisa ta'uu) hin danda'u." —Ibid

"Lallabbiin wangeelaa xumura seeraa hundumaaf deebii kenna" warra jedhaniin Wisiliin akkas jedhe: nuyi "kana raawwannee in mormina. Inni xumura seeraa isa jalqabaa illee hin deebisu, jechu- unis, namoota cubbuu isaanii amansiisuu, warra qarqara si'ool irra rafaa jiran dammaqsuuf illee jechuudha. "Seeraan cubbuutu beekama" jedha ergamaan Phaawulos; akkasumas, namni hamma cubbuu isaa amanutti dhiiga Kiristos isa araarsu akka isa barbaa- chisu itti hin dhaga'amu…. Akkuma gooftaan jedhe "namoonni fayyaan ogeessa qorichaa hin barbaadan, dhukkubsatootatu bar- baada Malee;" kanaaf, warra fayyaa qabaniif yookiin yoo xiqqate warra akkasitti of yaadaniif ogeessa qorichaa barbaaduun gowwum- maadha. Jalqaba dhukkubsatoo ta'uu isaanii amansiisuu barbaa- chisa; yoo akkas ta'uu baate garuu dhadabbii keef sin galateefatan. Akkasumas immoo warra onneen isaanii fayyaa ta'eef, kan onneen isaanii hin cabiniif Kiristosiin kennuun hiikkaa hin qabu." —Ibid., sermon 35.

Akkasitti Wisiliin wangeela ayyaana Waaqayyoo lallabaa akkuma gooftaa isaa "seericha guddaadhaa fi ulfina-qabeessa gochuu" bar- baade. Hojii Waaqayyo biraa isaaf kenname amanamummaadhaan raawwatee, bu'aa hojii isaatii isa ulfina qabeessa arguuf isaaf heyya- mame. Xumura umurii isaa isa dheeraa waggoota sadeetamaa ol ta'u keessatti, jaarraa walakkaa irra kan caalu asii fi achi adeemee tajaajiluudhaan dabarse – barsiisa isaa kan deggeran lubbuu walak- kaa miliyoonaa olitti lakkaa'aman irra caalu turan. Haa ta'u malee sabni danuun dadhabbii isaatiin badiisaa fi salphina cubbuu keessaa ba'anii jireenya ol jedhaa fi qulqulluutti kan ol fuudhamanii fi lak- koobsi warra barsiisa isaatiin shaakala guddaa fi gadii fagoo argatanii hamma maatiin warra fayyanii mootummaa Waaqayyoo keessatti walitti qabamaniitti beekamuu hin danda'u. Jireenyi isaa kiristiyaana hundumaaf barsiisa gatii guddaa qabu kenna. Amanitii fi gad of dee- bisuun, hinnaaffaa gubaan, aarsaa of gochuu fi of kennuun garbicha Kiristos kun waldaa har'aa keessatti in calaqisaa laata!

Boqonnaa 15 – Macaafa Qulqulluu fi Warraaqsa Faransaayi

Jaarraa kudha ja'aaffaa keessa haara'umsi sabaaf Macaafa Qulqulluu bane dhiyeessuudhaan biyyota Awuroopaa hunda keessatti fudhata- ma argatee ture. Biyyoonni tokko tokko akka ergamaa waaqaatti gam- machuudhaan isa simatanii turan. Biyyoota kan biro keessatti immoo phaaphaasiin akka Macaafni Qulqulluun hin seennee dhorkuudhaan milkaa'era; ifti Macaafa Qulqulluu inni ol kaasuu danda'u guutum- maatti daangefamee ture. Ifichi biyya tokko keessa seenuuf karaa yoo argate illee sababa dukkanichaatiif hubatamuu hin dandeenye. Jaarraa hedduuf dhugaa fi dogoggorri mo'icha argachuuf waliin mor- maa turan. Xumuratti hamminni mo'atee, dhugaan Waaqayyo gadi baafamee gatame. "Ifichi gara biyya lafaa dhufeera, namoonni garuu hojiin isaanii hamaa waan ta'eef, ifa irra dukkana jaallatan; firdichis akkuma kanatti in raawwatama." Yoh. 3:19. Biyyattiin firii hojii ish- eetii isa filatte makarachuuf dhiifamte. Eegumsi Hafuura Waaqayyoo saba kennaa ayyaana isaa tuffatan irraa in fuudhame. Cubbuun gara bilchinaatti akka dhufuuf heyyamame. Guutummaan addunyaas fedhiidhaan ifa tuffachuun bu'aan isaa maal akka ta'e in argan.

Biyya Faransayi keessatti lolli jaarraa hedduuf Macaafa Qulqulluu irratti geggeefame warraaqsaan gara xumuraatti dhufe. Kaka'umsa hamminaa kanaaf sababni guddaan isa Roomaan Macaafa Qulqulluu ukkaamsite ture. Innis hojii imaammata phaaphaasii ilaalchisee fakkeenya biyyi lafaa argitee hin beekne argisiise - inni argiisiifame kunis bu'aa barsiisa waldaa Roomaa isa isheen waggoota kuma tok- koof qabattee turteedha.

Bara olaantummaa phaaphaasii keessa Macaafni Qulqulluun akka ukkaamfamu dursee raajiidhaan dubbatamee ture; bittaa "nama cubbuu" sanaatiin bu'aan jibbisiisaan addumaan Faransaayi irra ga'u abbaa Mul'ataatiin ifatti baafamee ture.

Ergamaan gooftaa akkas jedhe: "Garuu oobdii mana qulqullum- maa safaruu dhiisi! Inni warra saba Waaqayyoo hin ta'initti kenna- meera; isaan immoo ji'a afurtamii lamaaf mandara qulqullaa'aa sana dhidhiituuf jiru. Dhuga-baatonni koo lamaan uffata gaddaa uffa- tanii, guyyoota kuma tokkoo fi dhibba lamaa fi jaatamman sana raa- jii akka dubbataniif ani karaa nan kennaaf jedhe…. Yommuu isaan dhugaa ba'uu isaanii raawwatan, bineensichi iddoo lafa jalaa sana keessaa ba'ee, lola isaanitti kaasuuf, isaan mo'uuf, isaan ajjeesuufis jira. Reeffi isaaniis mandaricha guddicha isa gooftaan isaanii duraan itti fannifame keessaa karaa irratti argamuuf jira; mandarri sunis ija hafuuraatiin yommuu ilaalamu Sodoom yookiis Gibxi jedhamee in waamama. Nama hundumaa keessaa, gosa hundumaa keessaa, afaan hundumaa keessaa, saba hundumaa keessaa warri dhufan, guyyaa sadii fi walakkaadhaaf reeffa isaanii lafatti in ilaalu malee, hin awwaal- chisan. Warri biyya lafaa irra jiraatan kanatti in gammadu; kun isaan- itti in tola; raajonni warra biyya lafaa irra jiraatan dhiphisan kun waan du'aniifis, namoonni gammadanii kennaa waliif in ergu. Guyyaa sadii fi walakkaa booddee immoo hafuurri jireenya kennu Waaqayyo biraa dhufee, raajota du'an sanatti gale. Isaanis ka'anii dhaabatan; warri isaan argan hundinuu guddaa in sodaatan." Mul.11:2-11.

Yeroon inni "ji'a afurtamii lamaa" fi "guyyoota kuma tokkoo fi dhibba lamaa fi jaatamma" jedhaman kun lamaan isaanii iyyuu tokko yeroo ta'an, innis yeroo itti waldaan Kiristos cinqursaa Roomaa jalatti dhiphaachaa turte kan bakka bu'uudha. Olaantummaan phaaphaa- sii waggoota 1260 bara 538 D.K.B. kan jalqabe yeroo ta'u, kan inni xumurame bara 1798. Yeroo sana loltoonni Faransaayi Roomaa see- nanii phaaphaasii hidhaatti galchanii, innis boojuu keessatti du'e. Bataluma sana phaaphaasiin haaraan yoo filame illee sirni phaaphaa- sii aangoo duraan qabataa turetti deebi'uu hin dandeenye.

Ari'atamuun waldaa guutummaa waggoota 1260 itti hin fufne ture. Araara isaa irraa kan ka'e Waaqayyo yeroo qorumsaa saba Isaaf gabaabsee ture. Waa'ee "rakkina guddaa" waldaatti dhufuuf jiruu ilaalchisee fayyisaan akkas jedhe, "guyyoonni sun utuu gab- aabbachuudhaa baatanii, namni tokko iyyuu hin fayyu ture; amma garuu warra fo'amaniif jedhanii guyyoonni sun gabaabbachuuf jiru." Maat.24:22. Utuu 1798 hin dhufin fuula dura dhiibbaa haara'um- saatiin ari'annaan gara dhumaatti dhufee ture.

Dhuga baatota lamaan ilaalchisee itti dabaluudhaan raaji- chi akkas jedha: "Dhuga- baatonni lamaan immoo, muka ejersaa lamaanii fi baattuu ibsaa lamaan Waaqayyo gooftaa biyya lafaa dura dhaabatanii dha." "Dubbiin kee" jedha abbaan faarfannaa "miilla kootiif ibsaa dha, daandii koo irrattis in ifa." Mul.11:4; Faar. 119:105. Dhuga baatonni lamaan Macaafa Qulqulluu kakuu Moofaa fi kakuu haaraa bakka bu'u. Maddaa fi kan barabaraa ta'uu seera Waaqayyoo ilaalchisanii lamaan isaanii iyyuu dhuga ba'umsa barbaachisoodha. Lamaan isaanii karoora fayyinaa irratti dhuga ba'umsa barbaachi- soodha. Fakkeenyi, aarsaanii fii raajiin kakuu moofaa fayyisaa dhu- fuuf jiru fuula duratti argisiisu. Wangeelonnii fi ergaan (xalayoonni) kakuu haaraa waa'ee fayyisaa isa akka duraan karaa fakkeenya aar- saa fi raajii dursee dubbatameetti akkaataa sirriitti dhufe dubbatu.

"Isaan uffata gaddaa uffatanii, guyyoota kuma tokkoo fi dhibba lamaa fi jaatamman sana raajii in dubbatu." Kutaa yeroo kanaa kees- saa gara caalaa dhuga baatonni Waaqayyoo kun dhokfamanii turan. Aangoon phaaphaasii sagalee dhugaa saba duraa dhoksuu yaalee ture, akkasumas dhuga baatota sobduu dhuga ba'umsa isaatiin mormanis kaa'ee ture. Yeroo Macaafni Qulqulluun aangoo aman- tii fi aangoo waldaatiin dhorkamee ture; yeroo dhuga ba'umsi isaa micciiramee turee fi sammuu namootaa isa irraa deebisuuf yaa- liin hundumtuu karaa namaa fi karaa seexanaa godhamee ture; yeroo warri dhugaa isaa isa qulqulluu labsuuf ija jabaatan adamsa- man, dabarfamanii kennaman, dhiphifaman, mana hidhaa keessatti awwaalaman, dhugaa isaatifis ajjeefaman, yookiin gara gaarotaatti, gara boollaa fi holqa lafaatti baqachuuf dirqisiifamanii dhuga baa- tonni amanamoon kun maaqii uffatanii raajii dubbachaa turan. Haa ta'u malee waggoota 1260 guutuu dhuga ba'umsa isaanii itti fufanii turan. Yeroo dukkana cimaa keessa namoonni amanamoon sagalee Waaqayyoo jaallatanii fi ulfina Isaatiif hinaafan tyuraniiru. Baroota kana guutuu dhugaa Isaa labsuuf ogummaan, humnii fi aangoo gar- boota amanamoo kanaaf kennamee ture.

"Eenyu illee isaan miidhuu yoo barbaade, ibiddi afaan isaanii keessaa ba'ee diinota isaanii in fixa; eenyu illee isaan miidhuu yoo barbaades akkasitti ajjeefamuun irra jira." Mul.11:5. Namoonni tuffi- idhaan sagalee Waaqayyoo irra ejjechuu hin danda'an. Hiikkaan balaalefannaa sodaachisaa kanaa boqonnaa Macaafa Mul'ataa isa xumuraa keessatti caafamee jira: "Ani kana kanan caafe, nama dub- bii macaafa kana keessatti raajii dubbatame dhaga'u, of e'eggachii- suudhaa fi dhugaa itti ba'uuf nan jedha. Namni dubbii kanatti yoo waa dabale, Waaqayyo adaba isaa irratti dha'icha waa'een isaanii macaafa kana keessatti caafaman isatti dabaluuf jira. 19 Namni dub- bii macaafa kana keessatti raajii dubbatame irraa yoo waa hir'ise immoo, Waaqayyo muka jireenya kennuu fi mandarattii qulqulluu waa'een isaanii macaafa kana keessatti caafaman keessaa qooda isaa hir'isuuf jira." Mul.22:18, 19.

Wanta inni mul'ise yookiin abboome karaa kamiin illee jijjiiruu irraa akka namoonni eegamaniif Waaqayyo akeekkachiisi akkasii kenne. Balaalefannaan jabaan akkasii warra seera Waaqayyoo sal- phisanii ilaaluutti namoota geggeessuu danda'aniidha. Isaan warra seera Waaqayyootiif yoo abboomamnes yoo dhiifnes bu'aan isaa muraasa jedhanii maal dhibdiidhaan dubbatan sodaachisuu fi rom- misiisuu qabu. Warri yaada isaanii mul'ata Waaqayyoo gararraa ka'anii ilaalan hundumtuu, warri akka isaaniif mijatutti yookiin biyya lafaa wajjin walii galuuf jecha hiikkaa Macaafa Qulqulluu isa ifaa ta'e jijjiiran hundumtuu itti gaafatama sodaachisaa mataa isaanii irratti fudhataa jiru. Sagalee barreefame, seerri Waaqayyoo, amala nama hundumaa madaala, warra qormaataa dogoggora hin qabne kan darbuu dadhabanittis in farada.

"Yommuu isaan dhugaa ba'uu isaanii raawwatan." Yeroon dhuga baatonni kun lamaan maaqii uffatanii raajii itti dubbatan bara 1798 xumurame. Hojii isaanii isa dhoksaatti hojjetan gara xumu- raatti yeroo isaan fidan aanggoo "bineensichi iddoo lafa jalaa sana keessaa ba'een" lolli isaan irratti geggeefame. Biyyoota Faransaayi baay'ee isaanii keessatti humni jaarraa hedduutiif waldaa fi mootum- maa geggeessaa ture karaa bakka bu'umsa phaaphaasii seexanaan to'atamee ture. Macaafa Qulqulluuf kabaja kennuu fakkeessanii qooqa hin beekamne jalatti macaafa cufuun (furtuudhaan hidhuun) yookiin saba duraa dhoksuun imaammata Roomaa ture. Dhuga baa- tonni kun "maaqii uffatanii" qajeelfama ishee jalatti raajii dubbachaa turan. Garuu humni biraan - bineensichi iddoo lafa jalaa sana kees- saa ba'e mul'inatti sagalee Waaqayyoo irratti lola banuuf ka'e.

"Mandaricha guddicha" inni reeffi dhuga baatota lamaanii karaa irratti argame akka "hafuuraatti" Gibxi jedhamee in waamama. Biyyoota seenaa Macaafa Qulqulluu keessatti caqafaman hundu- maa keessaa jiraachuu Waaqayyo isa jiraataa mul'inatti kan mor- mitee fi abboommii isaa fudhachuu kan didde Gibxiin turte. Akka mootii Gibxiin aangoo samii irratti ija jabinaan mul'inatti kan fincile mootiin kan biraan hin jiru. Yeroo karaa Musee maqaa gooftaatiin ergaan gara isaa dhaqe Fara'oon akkas jedhee oftuulummaadhaan deebise, "Waaqayyo inni ani sagalee isaa dhaga'ee namoota Israa'el gad dhiisu kun eenyu inni? Ani Waaqayyoon hin beeku, namoota Israa'elis immoo gad hin dhiisu jedhe." S/Ba'uu 5:2. Kun jiraa- chuu Waaqayyoo ganuudha (atheism), mootummaan Gibxitti fak- keefamtes

jiraachuu Waaqayyo isa jiraataa ganuudhaan hafuura amanuu diduu fi fincilaa argisiifti. "Mandaricha guddicha" akka "hafuuraatti" Sodoomii wajjinis wal bira qabamtee ilaalamtetti. Seera Waaqayyoo cabsuu ilaalchisee xuraa'umaan Sodoom wal quunnam- tii saalaa daangaa hin qabneen mul'ate. Cubbuun kun amala biyya waa'een ishee addumaan Macaafa Qulqulluu kana keessatti caqa- fame kan argisiisuudha.

Akka sagalee raajiitti, bara 1798 yeroo muraasa booda humni maddi fi amalli isaa seexana biraa ta'e tokko Macaafa Qulqulluu irratti lola geggeessuuf in ka'a. Biyya dhuga ba'umsi Waaqayyoo lamaan keessatti ukkaamfaman keessatti, gantummaan Fara'oonii fi halalummaan (saal quunnamtiin daangaa hin qabne) inni kan Sodoom in mul'ata.

Raajiin kun seenaa Faransaayi keessatti sirriitti raawwatame. Yeroo warraaqsaa keessa, bara 1793, namoonni qaroominakeessatti guddatanii fi baratan, mirga biyyoota Awuroopaa warra guddatanii bulchuu qabna kan jedhan dhugaa kabajamaa lubbuun namaa fud- hachuu barbaaddu ganuuf yeroo jalqabaaf walitti qabamuudhaan tokko ta'anii sagalee isaanii ol fudhatan, amantii fi waaqefannaa Waaqayyoos in morman." —Sir Walter Scott, Life of Napoleon, vol. 1, ch. 17.

"Biyyoota addunyaa keessa jiran hundumaa keessaa fincila mul'ataadhaan uumaa Yunivarsii irratti harka ishee ol fudhachuud- haan galmee dhugaa kan qabdu biyya Faransaayi qofaadha. Biyya Ingilizi, Jarmaan, Ispe'iinii fi iddoo hundumaa keessa Waaqayyoon kan arrabsan baay'een, gantoonni baay'eenis turaniiru, itti fufaniis in jiraatu; garuu Faransaayi labsii mana maree bakka bu'oota uum- mataatiin guutummaa uummata magaalaa guddaa keessa jiratanii fi saba bal'aa bakka hundumaa jiran keessatti Waaqayyo hin jiru jettee labsuudhaan seenaa addunyaa keessatti biyya qofaa ishee dhaabba- teedha, dhiironnii fi dubartootni sirbaa fi faarfannaadhaan labsii kana gammadanii fudhatan." —Blackwood's Magazine, November 1870.

Faransayii amala isa Sodoomiin adda baasee argisiise mul'ifte. Bara warraaqsaa keessa kufaatii amilee fi xuraa'ummaa isa magaalaa Sodoomitti badiisa fide fakkaatutu mul'atee ture. Hayyuun seenaa gantummaa (atheism) fi quunnamtii saalaa isa daangaa hin qabne osa kan Faransaayiin walitti qabee akka raajiidhaan dubbatametti dhiyeesse: "seerota amantii miidhuu wajjin walitti hidhamee kan jiru kan biraan isa tokkummaa gaa'eelaa isa hariiroo namni godhu hunda caalaa qulqullaa'e fi jabina hawaasaatti geessu gadi buusee ilaaluud- haan gara amala kontoraataa isa namni lama akka fedha isaatti walii galee yeroo barbaade keessa jiraatee yeroo barbaade immoo kees- saa ba'uu danda'u seera siivilii qofa ta'e…. ormoonni amma dan- da'an gaa'ela qulqulla'aa, gammachiisaa fi jireenya maatii keessatti dhaabbataa ta'e balleessuuf tooftaa uumanii irratti hojjechuuf utuu ka'anii yookiin haxxummaan isaanii inni isaan kaayyefatan dhalotaa gara dhalotaatti barabaraan akka darbu utuu mirkaneefataniiru ta'e gaa'ela gadi deebisuu irra caalaa karoora biraa hin baafatan turan. Qoosaadhaan kan beekamte Artistiin Sofiyi Arno'ulti jedhamtu gaa'ela warra Repaabilikii yeroo ibsitu, "sirna eejjummaa (sagaaga- laa) jette dubbatte." —Scott, vol. 1, ch. 17.

"Gooftaan keenya iddoo itti fannifame." Jechi raajii kunis Faransayii irratti raawwatamee ture. Achi keessatti kan mul'ate hafuurri dii- nummaa Kiristos lafa irratti eessatti illee hin mul'anne ture. Mormiin hadhaa'aa fi cimaan achi keessatti dhugaa mudate biyya kam keessa iyyuu hin turre. Faransaayi lallabdoota wangeelaa ari'achuudhaan, wanta bartoota isaa irratti gooteen Kiristosiin fannifte.

Jaarraa isa tokkoo gara jaarraa isa kaaniitti dhiigni qulqullootaa dhangala'aa ture. Yeroo warri Waldensotaa "sagalee Waaqayyoo fi dhugaa Yesusiif" jedhanii tulluu Piidomonti irratti lubbuu isaanii ken- nan, oboloonni isaanii warri Albijensonni immoo biyya Faransayii keessatti dhuga baatota dhugaa akka isaanii turan. Bara haara'um- saa keessa bartoonni isaa dhiphina cimaatiin ajjeefamaa turan.

Mootonnii fi ijoolleen moototaa, giiftonnii fi saajatoonni, oftuulton- nii fi warri kabajamoon biyyicha keessa jiran dhiphina kitimam- toota Yesusitti ija isaanii bohaarsaa turan. Gootonni Hugu'enootis qajeelummaa isa onneen namaa qulqullaa'aa godhee fudhatuuf yeroo lolan dirree lolaa baay'ee irratti dhiigni isaanii dhangala'ee ture. Protestaantonni seeraan ala akka ta'anitti lakkaa'amanii akka bineensa bosonaatti adamsaman.

"Waldaan lafa onaa" jaarraa kudha saddeettaffaa sanyiin kiristi- yaanota durii muraasi amantii abboota isaanii qabatanii tulloota gara Kibbaa keessa dhokachuudhaan biyya Faransaayi keessatti hafanii turan. Halkan gaarota cinatti yookiin bakka namni hin jirretti walitti qabamuu yeroo yaalan loltootaan ari'amanii lafa irra gototamuudhaan garbummaa umurii guutuuf gara doonii yakkamtootaatti geeffamu. Namoonni Faransaayi warri qullaa'oon, qajeeloo fi ogeeyyiin saam- totaa fi warra lubbuu ajjeesan gidduutti fuuncaadhaan hidhamanii dhiphina hamaa dhiphifamaa turan. (See Wylie, b. 22, ch. 6.).

Warri kaan immoo hidhata meeshaa waraanaa fi ittis utuu hin qabaatin bakka kadhataaf jilbeenfatanii jiranitti rasaasaan reebaman, kun iyyuu akka waan araarri godhameefitti ilaalame. Namoonni dulloomoon dhibbaan lakkaa'aman, dubartoonni dadhaboon, daa'imni badii hin qabne bakka wal ga'iitti ajjeefaman. Roggee gaarotaa yookiin bosona isaan keessatti walitti qabamuu amaleefatan cina yeroo dedeebi'an "faana afur fuudhanii dhagna du'aa billaadhaan kukkutamee fi reeffa mukkatti rarraafame arguun" waan haaraa hin turre. Biyyi isaanii ish- een billaadhaan, qottoodhaan, ibiddaan dhumte "gara gammoojjii jib- bisiisaatti jijjiiramte." "gar jabinni akkasii kan ta'e jaarraa dukkanaa keessa utuu hin taane yeroo qaroominaa keessa bara Luwiis 14 ffaa keessa ture. Yeroo sana qaroominni saayisii kan dagaage, barnooti kan babal'ate, abbootiin seeraa kan baratanii fi waan qajeelaa dubba- chuu kan danda'an turan, garuu ayyaanni gaarummaa fi gara laafinaa baay'ee kan miidhame ture." --- Ibid., b. 22, ch. 7.

Haa ta'u malee, galmeen yakkaa hunda caalaa gurraacha'e, gochaa jaarraa jibbisisoo keessa raawwataman hundumaa keessaa ham- minni dorgomaa hin qabne ajjeechaa isa Bartaloomee Qulqulluutiin ta'e ture. Ajjeechaa gar jabinaa fi soda of keessaa qabu isa bara sana keessa raawwatame biyyi lafaa har'a illee rifannaa guddaadhaan yaadatti. Mootiin

Faransaayi lubootaa fi phaaphaasota Roomaatiin dirqisiifamee hojiin jibbisiisaan kun akka dalagamuuf labse. Halkan walakkaa sagaleen qaacilaa (bilbilaa) yeroo dhaga'amu inni milik- kita ajjeechaati. Protestaantonni kumaatamatti lakkaa'aman kakuu mootii isaanii amanatanii irriba boqonnaa keessa utuu rafanii akeek- kachiisa malee gadi gototamanii ajjeefaman.

Akkuma Kiristos gabrummaa Gibxi keessaa saba isaa baasuuf geggeessaa ijaan hin argamne ture, hojii jibbisiisaa kitimamtoota baay'iisuu keessatti seexanni warra isaaf bitamaniif geggeessaa ijaan hin argamne ture. Guyyoota torbaaf ajjeechaan kun magaa- laa Paaris keessatti itti fufe, guyyoota sadan gara jalqabaa aarii hin yaadamneen geggeefame. Kunis magaalaa keessatti kan daange- fame utuu hin taane, ajaja addaa mootichi baaseen gara godi- naalee fi magaalota xixiqqoo protestaantonni keessa jiran hundatti kan babal'ate ture. Umuriinis ta'e kornaayaan (saala) hin kaba- jamne ture. Daa'imni balleessaa hin qabne yookiis jaarsi mataa harrii hin baraaramne. Inni kabajamaa fi deegaan, jaarsii fi dar- gaggeessi, haatii fi mucaan wal faana ajjeefaman. Faransaayi kees- satti qalamuun kun ji'a lamaaf itti fufe. Biyyaaf abaaboo kan turan kuma torbaatamatu haala Kanaan ajeefame.

Oduun ajjeechaa kanaa Roomaa yeroo ga'e gammachuun lubootaa daangaa kan hin qabne ta'e. kardinaali Looran ergamaa oduu kana fide gonfoo kuma tokko badhaase; dhukaasa gamma- chuu madfiitiin (meeshaa waraanaa guddaa) Anjelos Qulqulluu nagaa gaafate; mana sagadaa hunda keessaa sagalee bilbilaatu (qaacilaatu) dhaga'ame; guci qabsiifames halkan guyyaatti jijjiire; Girgoorii kudha sadaffaan kardinaalotaa fi luboota ulfina qaboota kan biraa wajjin gara waldaa Loowisitti bakka itti kardinaali Looraniin Waaqayyo galanin si haa ga'u jedhanitti adeemsa dheeraa adeeme….

Yaadannoo ayyaana ajjeechaa kanaaf medaaliyaa tok- kotu tolfame, haleellaa human waraana galaanaatiin ta'e isa moo- tichi dhimma ajjeechaa kanaa mana maree keessatti mari'atee fi ajjeechaa kana mataa isaa kan argisiisu fakkiin Vaasarii sadii keenyan irratti kaafamee akka illee Vaatikaan keessatti in mul'ata. Girgooriin angooxoo warqee (abaaboo/tsigeraadaa/ warqee) Charlesiif erge; ajjeechaan kun ta'ee ji'a afur booda lubni Faransaayi tokko lallaba isaa keessatti yeroon abbaan inni qulqulluun oduu kana dhaga'e, yeroo kabajamaa inni Waaqayyoo fi qulqulluu Loowisiif galata gal- chuudha jedhee Girgoriin gammachuudhaa dhageefate." —Henry White, The Massacre of St. Bartholomew, ch. 14, par. 34.

Hafuurri inni ajjeechaa Qulqulluu Bartaloomee geggeessee taa- tee warraaqsaas isumatu geggeesse. Kiristos waliin dhooftuudha jedhamee dubbatame, iyyi dhaadannoo gantoota Faransaayi "isa hiyyeessa sana ajjeesaa" kan jedhu yeroo ta'u hiyyeessa jechuunis Kiristos. Arrabsoon ija jabinaa samii irratti ka'ee fi hamminni jibbi- siisaan harka wal qabatee adeeme, namoonni salphoon, gar jabinnii fi hamminni isaanii akka bulguu ta'e hunduma caalaa kabajaman. Kana hundumaa keessatti, Kiristos amala isaa isa dhugaa, isa qul- qulluu fi ofitummaa kan hin qabne jaalala isaatiin fannifamee utuu jiruu, kabaji guddaan seexanaaf kenname.

"Bineensichi iddoo lafa jalaa sana keessaa ba'ee, lola isaanitti kaa- suuf, isaan mo'uuf, isaan ajjeesuufis jira." Aangoon Waaqayyo hin jiru jedhu inni bara warraaqsa Faransaayi geggeessee fi shororkeesummaa sana keessatti mo'e laloa addunyaan argitee hin beekne Waaqayyoo fi sagalee isaa isa qulqulluu irratti bane. Waaqayyoon Waaqesuun yaa'ii mana maree biyyoolessaatiin dhorkame. Macaafni Qulqulluun tuffiin danda'amu hundumtuu isa irratti ta'ee bakka jiru hundumaa sassaabamee walga'ii namootaa gidduutti gubame. Seerri Waaqayyoo miilla jalatti irra ejjetame. Dhaabbanni Macaafa Qulqulluu in cufaman. Guyyaan boqonnaa inni torbaniin dhufu dhiifamee bakka isaa guyyaa kudhan keessaa si'a tokko itti gammaduu fi maqaa Waaqayyoo arba- suuf dabarfamee kenname. Cuuphaa fi irbaati qulqulluun in dhur- kame. Bakka awwaalchaatti duuti irriba barabaraa ta'uu isaa kan himu beeksisi in maxxanfame.

Sodaan Waaqayyoo jalqaba ogummaa ta'uun isaa hafee, akka jalqaba doofummaatti imame. Waa'ee bilii- summaa fi waa'ee biyyaa irraa kan hafe waaqefannaan amantii hun- dumtuu in dhorkame. Phaaphaasiin Paaris inni aangoo seeraa qabu bakka buutota biyyaa duratti gochaa addagummaa fi nama qaanessu keessatti shoora guddaa taphachuu akka danda'utti dhi'eefame…. Amanitin inni waggoota dheeraaf barsiisaa ture wanta lubootaa tol- fame malee seenaadhaanis ta'e yookiin dhugaa qulqulluudhaanis hun- dee kan hin qabne ta'uu isaa imuuf gara fuula duraatti ba'e. Jiraachuu Waaqayyoo isa waaqefannaa isaatiif of kennaa turee ifaa fi mul'in- atti ganuudhaan fuula duratti kabaja biliisummaaf, wal qixxummaaf, sona amilee fi hojii gaariif akka of kennu dubbate. Sana booda miidha- gina lubummaa isaa teesuma irra kaa'ee presideentii waarraaqsaatiin hammannaa obbolummaa argate. Luboonni gantootni baay'een fak- keenyummaa luba kanaa hordofan." —Scott, vol. 1, ch. 17.

"Warri biyya lafaa irra jiraatan kanatti in gammadu; kun isaan- itti in tola; raajonni warra biyya lafaa irra jiraatan dhiphisan kun waan du'aniifis, namoonni gammadanii kennaa waliif in ergu." Faransaayi isheen gantuun sagalee dhuga baatota lamaanii isa cubbuu iftu cal jechisiifte. Sagaleen dhugaan daandiwwan ishee irratti ajjeefaman, waan seerri waaqaa isaan gaafatuu fi isaan daangessu kan jibban in gammadan. Namoonjni mul'inatti mootii samiitiin morman. Akkuma cubbamoota durii "Waaqayyo attamitti beekuu danda'a ree? waa beekuun jiraa ree? Jedhanii iyyan. Faar. 73:11.

Lubni sirna harawaa tokko arrabsoo ija jabinaa amanuun isaa nama rakkisuun akkas jedhee dubbate: "Waaqayyo, yoo dhuguma jirta ta'e maqaa kee isa salphateef ijaa baafadhu. Ani sinaan morma! Ati calisi; Ati bakaakkaa kee gadi hin buuftu. Kana hundumaa booda jiraachuu kee eenyutu amana?" —Lacretelle, History, vol. 11, p. 309; in Sir Archibald Alison, History of Europe, vol. 1, ch. 10. Kun gaaffii Fara'ooniin attam irra deebi'ee dhageesisa: "Waaqayyo inni ani sagalee isaa dhaga'ee namoota Israa'el gad dhiisu kun eenyu inni? Ani Waaqayyoon hin beeku."

"Gowwoonni garaa isaaniitti,'Waaqayyo hin jiru' in jedhu;" Faar. 14:1. Warra dhugaa jal'isan ilaalchisee gooftaan akkas jedha: "gow- wummaan isaan kanaa nama hundumaa

biratti beekamuuf jira." 2 Ximo.3:9. Faransaayi Waaqa jiraataa, isa "ol jedhaa fi guddaa, bara baraan jiraatu" waaqessuu erga dhiiftee booda waaqa qaroomina sammuu bifa dubartii algalummaadhaan jiraattuun (safuu malee jiraattu) mul'atutti waaqessuutti gadi bu'uuf yeroo dheeraa hin fud- hanne. Kunis kan ta'e walga'ii bakka bu'oota biyyaa keessatti karaa warra aangoo seeraa fi aangoo uummataa olaaaa qabanii ti. Hayyuun seenaa tokko akkas jedhu: "maraatummaan yeroo ayyaanefan- naa kanaa inni tokko gowwummaan dorgomaa hin qabne qulqul- lummaa dhabuu wajjin kan wal make ta'uu isaati. Balballi walga'ii Sanaa garee sirbitootaatiif baname, isaaniin faana bu'anii miseensi mana qopheessaa hiriiranii faarfannaa galataa kan biliisummaa faar- fachaa waaqayittii dubartii ishee waaqa qaroomina sammuu jedhanii maqaa baasaniif sana haguuganii tumsuudhaan gara galma sanaatti seenan. Gara galma Sanaa fidanii kabaja guddaadhaan haguuggii erga irraa fuudhanii booda akka durba sirbituutti akka ilaalamtuuf mirga presidaantichaa ka'aan…. Nama human qaroomina sammuu

bakka bu'uu dandeessi jedhanii waaqessan kanaaf manni maree biyyoolessaa Faransaayi mul'inatti sagadan.

Ayyanefannaan kabajaa fi soda waaqaa hin qabne kun bifa addaa qaba ture; waarraaqsaa wajjin tarkaanfachuu isaanii argi- siisuu kan jaallatan jiraatonni hundumtuu bakka jiran hundu- maatti waaqni qaromina sammuu haarefamtee fi akkeefamtee biyya hundumaa wal geese." -- Scott, vol. 1, ch. 17.

Waaqa qaroomina sammuu yeroo beeksise dubbataan tokko akkas jedhe: "Yaa warra seera tumtanii! Makaraarsummaan qaroo- mina sammuutiif bakka gadi dhiise. Iji isaa inni dimimmise calaqqee ifichaa dura dhabbachuu hin dandeenye. Guyyaa kana sabni bal'aan ijaarsa warra gootiki jalatti irra deebi'ee dhugaa dhagee- sisuuf yeroo jalqabaaf walitti qabameera. Achitti warri Faransaayi ayyaana waaqefannaa dhugaa, - kan biliisummaa, kan qaroominaa sammuu ayyanessan. Achitti milkaa'insa irree Ripabilikii keenyaaf fedha qabnu argisiifnerra. Achitti qaromina sammuu, fakkeenya isa lubbuu qabu, angafa uumama hundumaa isa ta'eef jennee waaqa tolfamaa isa lubbuu hin qabne dhiifne." —M. A. Thiers, History of the French Revolution, vol. 2, pp. 370, 371.

Waaqni tolfamtuun kun gara walga'iitti dhufte namni dubbatu kun harka isaatti ishee fuudhee gara namoota walitti qabamaniitti garagalee akkas jedhe: "warri du'eeyyiin! Kakkawwee waaqa human hin qabnee isa sodaataa turtan duratti raafamuu dhiisaa. Kana booda qaroomina sammuu irraa kan hafe waaqa kan biraaf beekamtii hin kenninaa. Ani fakkeenya isaa isa kabajamaa fi qulqulluu isiniif nan dhiyeessa; waaqa tolfamaa qabachuu qabdu taanaan kan akkanaa qofaaf aarsaa dhiyeessaa…. Ulfina mana maree biliisummaa duratti kufaafi, yaa! Uffata qaromina sammuu!

Waaqni tolfamtuun kun presidaantiidhaan erga hammatamtee booda konkolaataa aja'iiba ta'e irra ka'amtee bakka Waaqayyoo qaba- chuuf tuuta baay'ee keessa dabartee gara mana sagadaa Notre Damitti karaa ishee qajeelfatte. Achi erga geesse iddoo aarsaa irra

ka'amte, achitti kan argamu hundumaanis in waaqefamte. —Alison, vol. 1, ch. 10. Kun ta'ee utuu hin turin Macaafni Qulqulluun saba duratti ba'ee gubate. Yeroo tokko "miseensa golambaa beekamaa" kan ta'an "qaroominni barabaraan haa jiraatu" jechaa gara galma mana qopheessaa seenan, hafaa macaafota gubatanii keessaa kakuu Moofaa fi Haaraa ibiddicha guddaa irraa gubatee hafe presidaantichi fiixee uleetiin fuudhee 'sanyii namaa gowwoomsanii kan fajachan kunoo in gubatan' jedhee dubbate." -- Journal of Paris, 1793, No. 318. Quoted in Buchez-Roux, Collection of Parliamentary History, vol. 30, pp. 200, 201.

Hojii sirni jiraachuu Waaqayyoo hin amanne xumure kana sirna phaaphaasitu jalqabe. Imaammati Roomaa haala hawaasummaa, kan siyaasaa fi amantii Faransayiin gara badiisaatti ariifachiise. Haala jibbisiisaa warraaqsa Faransaayi ilaalchisanii barreesitoonni yeroo dubbatan badii raawwatametti kan itti gaafatamu warra teessoo irra jiranii fi waldaadha jedhan. Haqatti yoo ilaalame itti gaafatama kana waldaatu fudhata. Sirni phaaphaasii haara'umsi diina gonfoo moo- totaa akka ta'anii fi nagaa fi tokkummaa biyyaaf kan sodaachisan madda jeequmsaa akka ta'anitti sammuu moototaa summeeseera. Teessoo moototaa keessaa gar jabinni kallattii fi hacuuccaan rifachi- isaan dhangala'uu kan danda'e haxxumaa Roomaatiin ture.

Hafuurri walabummaa Macaafa Qulqulluu wajjin adeemee ture. Bakka wangeelli fudhatametti sammuun namootaa dammaqee ture. Isaan fuuncaa doofummaatti, jal'inaa fi tolchatti amanuu gabrum- maatti isaan hidhee turettii hiikamuu jalqabanii turan. Isaan akka namaatti yaaduu fi hojjechuu jalqabanii turan. Mootonnis kana arganii bittaa isaaniif sodaatan.

Roomaan sodaa isaanii itti caalchisuuf hin dhiboofne. Bara 1525 keessa phaaphaasiin bakka bu'aa Faransaayiin akkas jedhe: "Maraatummaan kun (protestaantummaa) amantii qofa kan bita gal- chanii fi kan balleessan miti, garuu aanga'ootaa, angafootaa, seeraa, caasaa (toora) fi gulantaa jiranis dabalateeti malee." —G. de Felice, History of the Protestants of France, b. 1, ch. 2, par. 8.

Waggoota muraasa booda bakka bu'aan phaaphaasii akkas jechuudhaan mooti- cha akeekkachiise: "Hin gowwomin, protestaantonni sirna bulchinsaa uummataas kan amantiis in jeequ…. Teessoonis akkuma iddoo aar- saa balaa guddaa keessa jira…. Amantii haaraa fiduun mootummaa haaraa fiduuf dirqisiisa." —D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 36.

Hayyuun qu'annoo amantii barsiisni protestaantii "gara waan haaraa fi gara gowwum- maatti geessa, of kennuu jaalalaa sabni mootiidhaaf qaban saama, waaldaa fi mootummaas in balleessa jedhanii ibsuudhaan sabni akka jibbu godhanii turan." Akkasitti Faransaayi haara'umsa irratti akka kaatuu gochuu keessatti Roomaan milkoofteetti. "Biyya Faransaayi keessatti yeroo jalqabaaf billaan ari'annaa kan inni luqqifame tees- soo ol qabuuf, sanyii moototaa eeguu fi olaantummaa seeraa kabaji- chiisuuf jecha ture." —Wylie, b. 13, ch. 4.

Geggeesitoonni biyyichaa bu'aa imaammata balaa qabu kanaa dursanii hin argine. Barsiisni Macaafa Qulqulluu qajeelfamoota milkaa'insa biyyaatiif bu'uura ta'an kan akka qajeelummaa, of qabuu, dhugaa, wal qixxoomaa, fi kan arjummaa sammuu fi onnee namootaa keessa kaa'a. "Qajeelummaan saba ol in kaasa, cubbuun garuu saba hundumaaf yeelloo dha;" "Teessoon isaa qajeelummaad- haan jabaatee waan dhaabatuuf, jal'inni mootii biratti jibbamaa dha." Faak. 14:34; 16:12.

"Iddoo qajeelummaan jiru nagaan jira, iji qajeelummaa bir'aa malee gabiitti jiraachuu dha;" Isaa. 32:17. Seera Waaqayyootiif kan abboomamu seera biyyaas dhugaatti kabaja, in abboomamafis. Waaqayyoon kan sodaatu waan mootiin qajeelum- maa fi aangoo isaatiin godhe in kabaja. Faransaayi isheen itti hin tolle garuu macaafa Qulqulluu dhorkitee, bartoota isaas daangesite. Jaarraa tokkoo gara jaarraa isa kaanitti namoonni qajeelfama eeganii fi namoonni amanamoon, namoonni sammuu si'ataa fi sona amilee jabaa qaban, warri waan itti amanan beeksisuuf jabina qabanii fi dhugaaf dhiphachuun akka isaaniif ta'u amanan baroota hundumaa akka garbootaatti doonii irra asii fi achi jooraa, ibiddaan gubachaa, yookiin mana hidhaa keessatti tortoraa turan. Kumaatamatti kan lak- kaa'aman baqatanii of oolchaniiru; kunis erga haara'umsi jalqabee waggoota dibba lamaa fi shantamaaf itti fufe.

Baroota dheeraa kanatti dhalootaan nama Faransaayi ta'ee bar- toonni wangeelaa maaraatummaa aarii warra isaan ari'atanii baqa- chuudhaan dandeettii sammuu isaanii, aartii ogummaa isaanii, industirii, sirnaan jiraachuu, fi qajeelfama eeguu isa ittiin biyya kees- satti da'oo argatan sana ittiin misoomsanitti fudhatanii utuu adee- manii kan hin argine hin jiru. Faallaa Kanaan biyya kan biraa kennaa gaarii Kanaan utuu misoomsanii kan ofii isaanii immoo duwwaa taasi- san. Warri ari'aman kun hunduu biyya Faransaayi keessatti hafaniiru utuu ta'e; utuu dandeettiin warra ogummaa industirii qaban kanaa waggoottaan dhibba sadan kana keessa lafa ishee misoomsera ta'e; utuu waggoottan dhibba sadan kana keessa dandeettiin aartii isaanii isheedhaaf waan haaraa kalaquu keessatti fooya'iinsa fideeraaf ta'e, utuu waggoottan dhibba sadan kana keessa kennaan waan haaraa uumuu fi humni waa yaaduu isaanii ogbarruu ishee badhaasee, saayinsii ishees misoomsera ta'e; utuu ogummaan isaanii gorsitoota ishee qajeelchee, lola ishee keessatti gootota ishee to'atee, seera tumuu keessatti walqixxooma fidee, amanitin Macaafa Qulqulluu immoo dandeettii sammuu cinsee, yaada saba ishees geggeeseera ta'e silaa har'a Faransaayi ulfina guddaa hammamii qabdi turte! Silaa hammam biyya misoomtee fi biyya gammachuu – biyyoota warra kaaniif fakkeenya taati turte!

"Haa ta'u malee jaamummaa fi dhiphummaan jijjiiramuu hin dandeenye barsiisota amala gaarii hundumaa, ajajamtoota hundu- maa, teessoo mootataaf amanamummaadhaan kan lolan hundumaa lafa ishee irraa ariisise; namoota biyya isaanii lafa irratti 'kabajichi- isuu fi beeksisuu' danda'an sanaan ibiddaa yookiin hidhaa keessaa kan isiniif wayyu filadhaa ittiin jedhame. Gara xumuraatti badi- isi biyyichaa in raawwatame; kana booda sammuun ceephaa'amu, amanitin ibiddatti darbatamu, jaalalli biyyaa garbummaatti ariisisu deebi'ee hin argamne." —Wylie, b. 13, ch. 20. Waarraaqisi naasuu isaa hundumaa wajjin kana buufate.

"Baqannaa warra Hugu'inootii wajjin kufaatii waliigalaatu Faransaayi irratti mul'ate. Maagaalonni industiriidhaan guddatanii turan lafatti dabalaman; godinaleen misoomanii turanis gara lafa onaatti deebi'an; sammuudhaan daagii ta'uu fi sana amileetiin kufuun guddina hin barbaachifne kana boodaan dhufe. Paaris iddoo kad- haa guddaa taate, yeroo warraaqsaa sana keessa kadhatoota kuma dhibba lamatti tilmaamamntu kadhaaf harka isaanii gara mootiitti bal'isaa ture. Biyya kufte sana keessaa warra Jeesiwiiti qofaatu bad- haadhee waldaa fi mana barumsaa, hidhamtootaa fi warra dooni- idhaan asii fi achi jooran irratti bittaa hacuuccaa isaanii babal''ise."

Wangeelli dandeettii lubootaa, kan mootota ishee fi kan seera tumtoota ishee warra xumuratti biyyattii seera malee jiraachuu fi badiisatti dabalanii hundumaa kan waa'ee hin baafne taasisuud- haan rakkoo siyaasaa fi hawaasummaa Faransaayiif furmaata fiduu in danda'a ture. Garuu bittaa Roomaa jalatti sabni barsiisa fayisaa eebbifamaa waa'ee mataa ofii ganuu fi jaalala ofittuummaa hin qab- nee dhabee ture. Isaan warra kaaniif gaarii gochuuf jecha mataa ofii ganuu shaakaluu irraa fagaatanii turan. Sooreyyiin warra hiyyee- sota hacuucuu isaaniitiif ifata tokko hin arganne, hiyyeeyiinis salph- inaa fi garboomanii hojjechuu isaaniif waan tokko hin gargaaramne. Ofittummaan warra sooreyyii fi warra aangoo qabanii caalmaatti mul'achaa fi cinqursaan isaaniis itti dabalaa adeeme. Horii jaallachuu fi gar-malee bittimsuun warra angafootaa jaarraa hedduuf qotee bul- toota cinqursaa hiiqii fudhachuu keessatti kufise. Sooreyyiin hiyy- eeyyii miidhan, hiyyeeyyiinis sooreyyii jibban.

Godinaalee baay'ee keessatti lafti warra angafootaan kan qabame ture, dafqanii kan hojjetan immoo warra lafa dugda bitanii hojj- etan qofaa ture; warri abbaa lafaa akka fedha isaanii isaan godhu, wanta isaan gaafatan hundumaa dhiyeessuufis in dirqisiifamu ture. Ba'aan waldaa fi mootummaa deggeruu garee warra sadarkaa gadii fi giddu – galeessaa jiraatanii gibiraa aango qaboota lafaa fi kan lubootaa baasuuf dirqisiifamanii irratt kufe. "angafoota gammachi- isuun akka olaantummaa seeraa kabajuutti ilaalame; qotee bulaan warra isaan hacuucan kunuunsuuf jecha in beela'an…. Haala kamiin illee taanaan sabni fedhii abbaa lafaa eeguuf dirqwisiifame. Jireenyi warra hojii qonnaa irra bobba'anii jiranii dadhabbii hal- kanii fi guyyaa fi dhiphina haara – galfii hin qabneen kan guute ture; yoo ija jabaatanii komee isaanii dhiyeessanis akka nama kabja hin qabneetti ceepha'amu. Manni murtii komee warri angafootaa warra qotee bulaa irratti kaasan qofa dhaga'a; abboonni firdiis mat- ta'aa fudhatu; sirna malaamaltummaadhaan guutame kana keessatti angafootaan kan dhi'aatu wantoonni firii hin qabne seera biratti human qabu turan. Karaa tokko moototaan karaa kan biraa luboot- aan gibira sassaabamu keessaa walakkaan isaa illee gara gombisaa (kutaa horii) mootumootaa yookiin phaaphaasotaatti hin galu ture; inni hafe faayidaa dhuunfaa irra ooluudhaan gar – malee bittimfama. Namoonni akkasittiin warra bittaa isaanii jala jiran hiyyoomsan ofii isaaniitii gibira baasuu irraa walaba turan, taayitaa mana mootum- maa argachuufis aadaa fi seerri isaaniif heyyama. Mirgi addaa kan isaaniif kenname lakkoobsaan kuma dhibba tokkoo fi shantama kan hin caalle yeroo ta'an, miliyoonatti kan lakkaa'aman

isaaniin gam- machiisuuf jecha jireenya gadadoo fi abdii kutachiisu jiraachuuf dabarfamanii kennaman."

Manni murtii jireenya qananii fi hafoleessuummaa (horii qisaa- sessuu) kan guutame ta'e. Sabaa fi geggeesitoota gidduu wal aman- taan jiru xiqqoo ture. Tarkaanfii mootummaan fudhatu hundumtuu ofittumaaf akka karoorfametti ija shakkiitiin ilaalama ture. Yeroo warraaqsaa fuula dura walakkaa jaarraatiif teessoon Lowiis 15 ffaa mootii isa yeroo gadhee keessa dhibaa'ummaadhaan, yaada waa'ee hin baafnee fi fedhii fooniitiin guutameen qabamee ture. Angafootaa fi gooftota salphoo fi gar jabeeyyii wajjin saba hiyyeessaa fi walaalaa sadarkaa gada aanaa irra jiruun mootummaan maallaqa dhabuutti, sabnis gaddaan liqimfamuutti kufuun isaa utuu argamaa jiruu wanti sodaachisaan tokko ta'uuf akka jiru ilaaluuf raajii hin barbaachisu. Gorsitoonni isaa akeekkachiisa yeroo kennan mootichi akkas jed- hee deebisuu amaleefatee ture: "hamma ani jiraachuu danda'utti wantoonni akka gaariitti akka adeeman gochuuf dhama'aa; du'a koo booda akka barbaade ta'uu in danda'a." Barbaachisummaan haara'umsaa akkasumaan ta'e. Inni hammina itti aanee dhufu arg- eera, garuu isaaniin quunnamuuf jabinas ta'e human isaas hin qabu ture. Badiisi (firdiin) Faransaayiin eeggachaa jiru deebii dhibaa'um- maa fi ofittummaa inni dubbate keessatti fakkiin isaa inni argameera, "ana booda balaan haa dhufu!"

Roomaan akkasittiin mootummaa kana dadhabsiisuu akka dan- deessu beekuudhaan, akkasumas Kanaan immoo geggeesitootaa fi saba walitti qabdee gabrummaa ishee keessatti hidhuuf hinnaaffaa moototaa fi geggeesitootaatti fayyadamuudhaan akka isaan waan- joo gabrummaa jalatti saba tursan gochuuf dhiibbaa geggeesite. Karaa bu'a qabeessa ta'een namoota bagroomsachuuf hidhaan lub- buun isaanitti jabaachuu qaba kan jedhu imaammata ishee ture; gabrummaa jalaa akka isaan hin bane dhorkuuf karaan mijataan biliisummaa argachuu akka isaan hin dandeenye gochuudha. Bu'aa imaammata isheetiin kan argamee kufaatiin amilee dhiphina qaamaa irra caalaa harka kumaan hammaata. Sabni Macaafa Qulqulluu irraa daangefamuu fi ofittummaa fi dhiphummaa irraa fagaachuuf akka hin barsiifamneef dhorkamee doofummaa fi xibaaratti amanuud- haan haguugame, akkasumas jal'ina keessatti liqimfamuudhaan guu- tummaatti ofiin of buulchuu akka hin dandeenye taasifame.

Haa ta'u malee bu'aan hojichaa waan Roomaan karoorsite irraa adda ta'e. Hojiin ishee qooda sabni jaamummaadhaan akka ish- eef bitaman taasisu, akka isaan gantootaa fi tarkaanfachiiftuu war- raaqsaa ta'an isaan godhe. Amantii Roomaa fudhachuun imaammata fedhii lubootaa akka ta'eetti tuffatan. Luboonni gartuu warra isaan cinqurasanii akka ta'anitti ilaalan. Kan isaan beekan waaqa Roomaa qofaa ture; amanitin isaanis barsiisa ishee qofa ture. Sassataa fi gara jabina ishee (kan Roomaa) akka firii barsiisa Macaafa Qulqulluutti lakkaa'an, isa irras maal arganna jedhanii yaadan.

Roomaa amala Waaqayyoo dogoggoraan bakka bu'uu fi seera isaa micciiruudhaan waan dhi'eessiteef, amma namoonni Macaafa Qulqulluu fi Barreessaa isaa (Waaqayyoon)

fudhachuu didan. Isheen ajaja Macaafa Qulqulluu fakkeessaa ta'e jalatti akka barsiisa ishee jaamummaadhaan amananiif gaafatte. Voltayeerii fi warri isaa wajjin hojjetan kanaaf deebii kennuuf jecha walumaa galatti sagalee Waaqayyoo of duubatti gatanii bakka hundumaatti summii gantum- maa (waaqayyoon walaaluu) facaasan. Roomaa koomee sibiilaatiin saba miilla ishee jalatti dhidhiitte; kana irraa kan ka'e sabni gadi bu'ee akka bineensaa ta'e amma gar jabina ishee mormee dhorkaa ishee irra keesse of irraa gate. Namoonni gowwomsaa calaqisaa baroota dheeraaf itti sagadaa turanitti aaruudhaan dhugaa fi soba walitti qabanii jibban; heyyama biliisummaa dogoggoraa fudhatanii hojii hamminaaf garboomuudhaan walabummaa yaada isaanii arag- chuu isaaniitiif burraaqan.

Yeroo jalqaba warraaqsaatti heyyama mootichaatiin sabni bakka bu'oota kan moototaa fi kan lubootaa irra caalu argatanii turan. Akkasitti aangoo harka isaanii keessa galee ture; haa ta'u malee ogummaa fi qixatti itti fayyadamuuf hin qophoofne turan. Dogoggora isaan mudate deebisaanii sirreessuuf hawwanii hawaasa deebisanii ijaaruu irratti hojjechuuf murteefatan. Sabni yaadannoo miidhaa yeroo dheeraatiin sammuun isaa guutamee dheekkame dhiphina haala rakkisaatiin babal'achaa adeeme warraaqsaan sirreessuu fi warra dhiphina kan isaan irratti fidan irratti ijaa ba'uuf murteefa- tanii ka'an. Warri cinqurfamoonni barumsa gar – jabina jalatti arga- tan fudhatanii kanneen isaan cinqursaa turan cinqursuu jalqaban.

Faransaayii isheen carraan itti bade isa ofii isheetii facaafte dhi- igaan haammatte (makaratte). Aangoo oggansa Roomaatiif bita- muun ishee bu'aan isaa hamaa ture. Faransaayi dhiibbaa Roomaa jala ta'uudhaan yeroo haarefamni jalqabe boolla ibiddaa keessatti namoota guban uumte sanatti warraaqsi immoo meeshaa ittiin morma namoota muran isa jalqabaa uumte. Bakka jaarra 16 ffaa keessa kitimamtoonni amantii protestaantii itti gubatanitti, jarraa 18 ffaa keessa miidhamtoonni warri jalqaba mormi isaanii irraa murame. Faransaayi wangeela isa ishee fayyisu ofirraa diibuudhaan amanti dhabinaa fi badiisaaf balbala bante. Daangaan seera Waaqayyoo yeroo duubatti gatamu bubbee miira namaa to'achuuf seerri namaa ga'uumsa akka hin qabnetu mul'ate; biyyatiinis fincilaa fi jeequmsatti

liqimfamte. Waraanni Macaafa Qulqulluu irratti baname seenaa biyya lafaa keessatti shororkeessummaan akka mo'uuf boqonnaa haaraa bane. Nagaa fi gammachuun onnee fi mana namootaa kees- saa bade ture. Wabii jireenyaa kan qabu hin turre. Har'a mo'ichaan kan darbe bor immoo shakkamee itti faradama. Goolii fi hamminni biyya fudhate.

Mootonni, luboonnii fi angafoonni gar – jabina saba aaree fi maraateetti harka kennuuf dirqaman. Dheebuu ijaa ba'uu isaanii ajj- eefamuu mootii qofaatiin quufaan; warri murtii du'aa isa irratti lab- san isa faana gara waltajjii ajjeechaatti dhufan. Farra warraaqsaatti kan shakkaman hundumtuu walumaa galatti akka ajjeefamaniif mur- taa'e. manni hidhaa namootaan guutamanii si'a tokkotti hidhamtoota kuma dhibba lama kan ta'an of keessatti qabatu turan. Magaalota mootumicha keessa jiran hunda keessatti shororkeessummaan guu- tee ture. Dhaabni warraaqsaa inni tokko dhaaba isa kaan irratti ka'e, Faransaayis dirree morkatootaa bal'aa ta'e. "Paaris keessatti jeequmsi kan biraan jeequmsa isa tokkotti aanee

dhufe, lammileen biyyichaas waan dhumiisa walii wajjinii fakkaatuun garagar qoqoodaman." Rakkina walii galaatti rakkina dabaluudhaan biyyatiin humneetii gur- guddoo Awuroophaa wajjin lala dheeraa fi kan badiisaa keessa seente. "Biyyichi kiisaaraatti dhi'aateetti, loltoonnis miindaa yeroo dheeraa hin argatin turaniif hiyyatu, jiraatonni Paaris immoo ni beela'an, kutaa biyyattii garaagaraa shiftootaan muddaman, qaroominnis jeequmsaa fi mirga daangaa hin qabneen hamma manca'anitti ga'anii turan."

Sabni sun gar – jabinaa fi dhiphisuu isa Roomaan barsiifte akka gaariitti baratanii turan. Kana irraa kan ka'e xumuratti guyyaa ijaa baasuutu dhufe. Yeroon kun garuu yeroo bartoonni Yesus mana hidhaatti darbatamanii fi gara ibiddaatti herkifaman miti. Kan isaan dhabamsiifamanii turan yookiin gara hiidhaatti oofamaa turan yeroo dheeraan dura ture. Humanni warra dhiiga dhangalaasuutti Roman ishee gar – jabeettiin leenjisaa turtee amma itti dhaga'ame. "Fakkeenyi ari'annaa inni luboonni Faransaayi baroota dheeraaf argi- siisaa turan amma milikkita jabaa ta'ee isaanitti garagale. Iddoon itti nama ajjeesan dhiiga lubootaatiin diimate. Doonii fi manni hidhaa si'a tokko warra Hugunootisiin guutamee ture amma warra isaan ari'ataa turaniin guutame. Fuuncaadhaan barcumatti hidhamanii bidiruu mooquudhaan dadhabuudhaan luboonni Kaatolikii boo'icha waldaan isaanii ittiin gantoota garaammii dhiphisaa turte shaakalan."

"Sana booda yeroo seeronni gar jabinni isaanii jibbisiisoo ta'an mana murtii gar – jabinni isaanii jibbisiisoo ta'an irraa ba'anii hojii irra oolan; yeroo namni yakka cimaa utuu hin dalgini hollaa isaa nagaa gaafachuu yookiin kadhannaa godhachuu hin dandeenye; … yeroo basaastonni golee hundumaa keessa marsan; yeroo meeshaalee morma namaa ittiin kutan ganama yeroo hundummaa hojii cimaa fi dheeraa hojjetan; yeroo maneen adabaa akka doonii garboonni ittiin fe'amaniitti humnaa ol guutan; yeroo bo'oon lolaa inni gara bishaan Zaa'initti geessu dhiigaan gutee in dhufe. … Yeroo konkolaatonni warra murtiin itti kenname baatanii daandii Paaris irra adeemaa tur- anitti ajajaan waraanaa inni hojii kana raawwachuuf koreen olaanaan bakka buusee erge gar- jabina magaalaa sana keessatti argamee hin beekneen of agaarsiisaa bashanana ture.

Haaduun maashinii ittiin morma namaa kutanii hojii ajjeechaa isaa yeroo raawwatu suuta jed- hee ol ka'ee gadi deebi'a ture. Warri qabaman hiriira dheeraatiin dhaabbatanii dhukaasa madfiitiin si'a tokkicha gadi naqaman. Bakka ajjeechaa sana goodaatti boolli qotamee ture. Magaalaan Liyoonis lafa onaa taate. Arrasi bakka jedhamutti immoo hidhamtootaaf akka araaraatti kan ilaalamu dafanii ajjeefamuu illee dhorkamanii turan. Irraangadee Lo'iree hundatti, Sa'uumurii qabee hamma galaanaatti hoomaan harraagessaa fi culuulleen reeffaa qullaa isaanii wal keessa galanii walitti maxxanan hamma quufanitti nyaatan. Umurii yookiin saalaan araarri hin godhamne. Lakkoobsi dhiirotaa fi durboota unuriin isaanii kudha torbaa mootii gar – jabeessa Kanaan ajjeef- aman dhibbaan kan lakkaa'aman turan. Mucooliin harma haadha isaanii irraa butamanii qara gasoo isa tokko irraa gara qara gasoo isaa kaaniitti hamma tarree warra Jakobiin jedhamutti darbataman." Waggoota kudhan keessatti sanyii namaa hedduutu dhume.

Kun hundumtuu hojii Seexanaa ture. Baroota keessatti wanti Seexanni argachuuf hojjete kana ture. Imaammati isaa jalqabaa hamma xumuraatti gowwomsuu yeroo ta'uu, kaayyoon cimaan inni kana godhuuf immoo namoota irratti boo'ichaa fi gadadoo fiduuf, hojii Waaqayyoo balleessuu fi xureessuuf, karoora gaarummaa fi jaa- lala Waaqayyoo mancaasuu fi mootummaa Waaqayyoo irratti immoo gadda fiduuf kana godha. Kana booda gochaa gowwomsuu isaatiin sammuu namootaa jaamsee gadadoon kun hundumtuu bu'aa karo- ora uumaa akka ta'etti waan hojjete kana hundumaatti Waaqayyoo akka komatamu godha. Haaluma wal fakkaatuun, namoonni human gar – jabina isaatiin sadarkaadhaan gadi bu'anii fi akka bineen- saa ta'an kun birmadummaa isaanii yeroo argatan, irra caalaa akka isaa hojii gar – jabinaa raawwatan isaan godha. Kana booda fakkin heyyama ittisa hin qabnee kun akka fakkeenyummaa bu'aa biliisum- maatti warra gar – jabeeyyii fi warra cinqursitootaan caqafama.

Yeroo dogoggorri inni tokko bira ga'amu seexanni gowwomsaa biraa keessa isa dhoksa, namoonni hedduunis akkuma yeroo isa jalqa- baatti hawwiidhaan isa fudhatu. Sirni Roomaa gowwomsaa ta'uu isaa yeroo namoonni hubatanii fi inni immoo karaa bakka bu'oota kanaa akka namoonni seera Waaqayyoo cabsan gochuu yeroo dadhabe amanitin hundumaa akka gowwomsaatti, Macaafa Qulqulluu immoo akka oduu duriitti akka ilaalan godhe; seera Waaqayyoos of duubatti gatuudhaan cubbuu ittisa hin qabnetti mataa isaanii kennan.

Dogoggorri hamaan jiraatota Faransaayitti boo'icha guddaa fide kun dhugaa guddaa kana tuffachuudha; biliisummaan dhugaan seera Waaqayyoo keessaa argama. Eeyyee, ati seerrata koo utuu eegdeetta ta'e, silaa nagaan kee akka laga bishaanii in yaa'a, qajeel- ummaan kees akka guuboo galaanaa ol in ka'a ture;" "Haa ta'u iyyuu malee, Warri jal'oonni nagaa hin qaban jedha Waaqayyo." "Namni anaaf dhaga'u garuu nagaatti in jiraata, wanta hamaa hin sodaatu, hin bir'atus'' Isa. 48:18, 22; Fakk. 1:33.

Warri Waaqayyo hin jiru jedhan, warri Waaqayyootti hin aman- nee fi gantoonni seera Waaqayyoo in mormu in balaalefatus; garuu nagummaan ilmaan namootaa seera Waaqayyoo wajjin walitti hidhamee akka jiru bu'aan dhiibbaa isaan godhanii in mirkaneessa. Macaafa Waaqayoo irraa dubbisuudhaan kan hin baranne seenaa biyyoota irraa akka dubbisanii barataniif abboomamaniiru.

Seexanni bara darbee keessa karaa waldaa Roomaa akka namoonni abboomamuu irraa fagaataniif yeroo hojjete bakka buu- tota isaa akka ta'an dhokseeti, akkasumas salphinnii fi gadadoon inni bu'aa hojii isaatii isa dhokataa ta'e firii seera irra dadarbuu akka ta'e hin argamne ture. Kaayyoon isaa guutummaatti bu'a qabeessa akka hin taaneef humni isaa hojii Hafuura Waaqayyootiin daangefamaa ture. Sabni yeroo sanatti ka'umsaa fi bu'aa isaa, akkasumas madda gadadoo isaanii bira hin geenye turan. Garuu warraaqsa sana kees- satti seerri Waaqayyoo karaa mana maree biyyoolessaa ifatti tufat- amee ture. Shororkeesummaa itti aanee mo'ate keessatti sababnii fi bu'aan hojii isaatii ija hundumaa duratti argamuu danda'eera.

Yeroo Faransaayi ifaatti Waaqayyoon mormitee fi Macaafa Qulqulluu of duubatti gatte, namoonni hamoonnii fi hafuuronni dukkanaa kaayyoo yeroo dheeraaf hawwaa turan – daangaa seera Waaqayyoo irraa mootummaa biliisomte argachuu isaaniif gammad- aniiru. Sababni isaa adabni warra wanta hamaa hojjetan irra dafee waan hin geenyeef, garaan ilmaan namootaa "guutummaatti wanta hamaa hojjechuutti in jabaata." Lall. 8:11. Haa ta'u malee seera dhugaa fi qajeelaa irra dadarbuun bu'aan isaa gadadoo fi badiisa. Yoo batta- latti firdiin isaanitti dhufuu baate illee jal'inni namootaa gara badi- isaatti akka isaan geessu mirkana'aadha. Yakkii fi gantummaan jarraa hedduuf raawwatamaa turan dheekamsa guyyaa ijaa baasuu sanaaf walitti qabamanii jiru; warri Waaqayyoon tuffatan xoofoon cubbuu isaanii yeroo guutu erga yeroon itti darbee obsi Waaqayyoo dhumuun isaa sodaachisaa akka ta'e hubatu. Hafuurri Waaqayyoo inni human seexanaa isa gar – jabeessaa daangessudhaan to'atu fudhatameera, inni gadadoo ilmaan namootaa qofatti gammadu akka fedha isaatti akka hojjetuuf isaaf heyyamameera.

Warri fincila filannoo isaanii ta'e hamma biyyattiin yakka jibbisiisaa qalamaan ibsamuu hin dandeeny- een guutamtutti firii yakka isheetii makarachuuf dhiifamte. Kutaalee biyyaa manca'anii fi magaalota barbada'an keessaa boo'ichi dhiphinaa guddaan in dhaga'ame. Faransaayi akka waan kirkira lafaatiin raafam- tee taate. Amanitin, seerri, toorri hawaasaa, maatiin, mootummaanii fi waldaan hundumtuu harka isa seera Waaqayyoo irratti ol fuudhameen rukutaman. Dhugaadhumatti ogeesichi akkas jedhee ture: "jal'oonni garuu jal'inuma isaaniitiin in kufu;" "Namni cubbamaan si'a dhibba hamaa hojjetee bara dheeraa yoo jiraate illee, warri Waaqayyoon sodaachaa fuula isaa dura jiraatan isa caalaa gaariitti akka jiran ani beeka. Namni hamaan garuu Waaqayyoon sodaachaa fuula isaa dura waan hin deddeebineef, bara isaa akka gaaddisaa dheereffachaa hin adeemu." Fakk.11:5; Lall. 8:12, 13. "Isin beekumsa in jibbitan, sodaa Waaqayyoos hin fo'anne;" "kanaaf isin ija hojii keessanii in nyaattu, wanta akeeka baafattaniinis in wichirooftu." Fakk.1:29, 30.

Dhuga baatonni Waaqayyoo warri amanamoon kanneen human isa Waaqayyoon arrabsu "bineensicha isa iddoo lafa jalaa sana keessaa ba'een" ajjeefaman yeroo dheeraaf callisanii hin turre. "Guyyaa sadii fi walakkaa booddee immoo hafuurri jireenya kennu Waaqayyo biraa dhufee, raajota du'an sanatti gale. Isaanis ka'anii dhaabatan; warri isaan argan hundinuu guddaa in sodaatan." Mul.11:11. Labsiin amantii kiristiyaanaa fi Macaafa Qulqulluu bal- leessuu yaa'ii Faransaayi irratti kan labsame bara 1793 ture. Waggaa sadii fi walakkaa booda qaamuma labsii kana baaseen labsiin duraa haqamee Macaafni Qulqulluun akka heyyamamuuf murteen darbe. Yakki seera qulqulla'aa mormuu bu'aa inni fide guddaa ta'uu isaa addunyaan argitee rifatte, namoonnis Waaqayyotti amanuun bar- baachisaa ta'uu isaa fi sagaleen isaa bu'uura safuu fi amala gaarii ta'uu isaa ni hubatan. Gooftaan akkas jedha: ati eenyuun arrabsite, eenyuttis ga'ifte? Eenyu irratti sagalee kee ol fudhatte, eenyuttis achii ol ija baafte? Isa qulqulluu kan Israa'el irratti kaate mitii ree?' jedha." Isa.37:23.

"Waaqayyo immoo deebisee, Kunoo, sabni lafa irraa amma irree koo fi aangoo koo akka beekan nan godha; yommus isaan ani Waaqayyo gooftaa akkan ta'e in beeku jedhe."

Erm.16:21. Dhuga baatota lamaan ilaalchisee itti dabaluudhaan raa- jiin akkas jedha: "Yommus raajonni lamaan sun waaqa keessaa sagalee guddaa, As ol kottaa! jedhee isaan waamu tokko in dha- ga'an. Isaan duumessa keessa gara waaqaatti ol in ba'an; diinonni isaaniis kana in argan." Mul.11:12.

Erga faransaayi dhuga baatota Waaqayyoo lamaan irratti lola bantee isaan kan duraa caalaa kaba- jaman. Bara 1804 keessa waldaa Macaafa Qulqulluu Ingilizii fi kan biyya ormaatu hundeefame. Kan faana bu'ee immoo dhaabbatoota kan biro dame bal'aa qabantu ardii Awuroophaa irratti argame. Bara 1816 waldaa Macaafa Qulqulluu Ameriikaatu dhaabbate. Yeroo wal- daan Ingilizii hundeefame Macaafni Qulqulluun afaan shantamaan maxxanfamee raabsame. Isaan asitti qooqaa fi afaanota dhibba hedduutti lakkaa'amanitti hiikamaniiru.

Bara 1792 fuula duraa waggoota shantamaaf ergama wangeelaa biyya ormaatiif xiyyeefannoo xiqootu kennamee ture. Waldooleen Macaafa Qulqulluu haaraan hin hundoofne ture, waldoonni biyya ormootaa keessatti kiristiyaanummaa tamsaasuuf yaalanis muurasa turan. Garuu naannoo dhuma jaarraa kudha saddeetaffaa tti jijjiirama guddaatu ta'e. namoonni bu'aa qorannoo sammuutti hin quufne ture, akkasumas barbaachisummaa mul'ata Waaqayyoo fi amantii qoramee ilaalamee hubataniiru. Yeroo Sanaa jalqabee hojiin ergama wangeelaa biyya ormaa guddina argamee hin beekne argisiise.

Fooya'iinsi maxxansaa irratti ta'e hojii tatamsa'ina Macaafa Qulqulluuf balbala bane. Biyyoota garagaraa gidduutti meeshaleen quunnamtii guddachuun, dallaan garaagarummaa durii fi biyyaan wal qooduu jiguun isaa, fi phaaphaasonni Roomaa aangoo lafaa gadi dhiisuun isaanii hubannaa sagalee Waaqayyoof karaa bane. Waggoota muraasaaf Macaafni Qulqulluun daandiwwan Roomaa irratti dhowwaa tokko malee gurguramee ture, ammas mulullee (globe) namni irra jiraatu hundatti geefamee jira.

Voltayeer inni amantii hin qabne yeroo tokko oftuulummaad- haan akkas jedhe: "namoota kudha lamatu amantii kiristiyaanaa hundeesse jedhanii isa namoonni irra deedeebi'anii dubbatan dha- ga'uun na nuffisiiseera. Isa garagalchuuf namni tokko ga'aa akka ta'e nan mirkaneessa." Erga inni du'ee dhaloonni hedduun darbeera. Miliyoonatti kan lakkaa'aman Macaafa Qulqulluu irratti lola bananii turan. Garuu inni hin balleefamne, bakka bara Voltayeer keessa dhibbi tokko ture, amma kuma kudhantu jira, eeyyee, koppii Macaafa Qulqulluu kuma dhibba tokkotu jira. Sagalee haaressaa durii kees- satti Waldaa kiristiyaanaa ilaalchisee, "Macaafni Qulqulluun sibiila burrusa baay'ee butuchee dha" kan jedhutu jira. Gooftaanis akkas jedhe: "si balleessuudhaaf mi'i waraanaa yoo qopheeffame iyyuu, si miidhuu hin danda'u, dubbii warra firdii duratti si hammeessaniis in busheessita;" Isa. 54:17.

"Dubbiin Waaqayyo keenyaa garuu bara baraan dhaabatee in hafa." "Abboommiin isaa hundinuus amansiisaa dha; isaan ama- namummaa fi qajeelummaadhaan hojjetaman, yeroo hundumaaf baruma baraan jabaatanii in dhaabatu." Isa. 40: 8; Faar. 111: 7,8. Wanti kam illee

aangoo namaa irratti kan ijaarame in kufa; garuu sagalee Waaqayyoo kattaa isa hin jijjiiramne irratti kan hundeefame barabaraan jabaatee dhaabbata.

Boqonnaa 16 – Abboota Warra Baqatoota

Haaresitoonni Ingilizii barsiisa Roomaa yoo balaalefatan illee sirna waaqefannaa isaanii baay'ee akkuma qabatanitti ham- bifatanii turan. Aangoo fi amanitin Roomaa akkasitti fudhatama kan dhabe yoo ta'e illee waaqefannaa waldaa Ingilizi keessatti kan makame aadaa fi sirni amantii ishee yertuu hin turre. Wantoonni kun immoo dhimma sammuu wajjin kan wal qabatu akka hin taanet- ti dubbatame; Macaafa Qulqulluu keessatti kan hin ajajamin waan ta'aniif kan hin barbaachifne turan, haa ta'u malee kan dhorkaman waan hin taaneef keessi isaanii hamaa miti. Isaaniin ayyaanefachuun garaagarummaa waldoota haara'anii fi roomaa gidduu jiru dhiphise, amanitin protestaantii Roomaa biratti fudhatama akka argatuuf gar- gaara jedhames jajjabeefame.

Falmiin kun warra seeratti cichanii fi haa hafu jedhanii dhugaa gara araaraatti fidan birratti gudunfaa fakkaate. Garuu dhimma kana akkasitti kan hin murteesine gareen biraan turaniiru. Akka yaada isaaniitti aadaan kun "halayyaa Roomaa fi haara'umsa gid- duu jiru irratti riqicha" (Martyn, volume 5, page 22), ta'anii gar- gaaru jechuum mataan isaa seerota kana turfachuu dhiisuuf sababa ga'aa ta'a. Isaan aadaa kana akka faajjii garbummaa isa keessaa fur- amanii fi isaa isaan itti deebi'uuf fedha hin qabneetti ilaalan. Isaan Waaqayyo sagalee isaa keessatti seera waaqefannaa dhaabeera, namoonnis isa irratti waa dabaluu fi isa irras waa hir'isuuf biliisum- maa akka hin qabne yaadan. Gantummaan guddaan inni jalqabaa aangoo Waaqayyoo kan waldaatiin bakka buusuu barbaaduudha. Roomaan isa Waaqayyo hin dhowwin gochuudhaan jalqabde, waan ifatti ajajame immoo dhowwuudhaan xumurte.

Baay'een gara qullaa'ummaa fi gadi ofdeebisuu waldaa duriitti deebi'uuf onnee guutuudhaan hawwan. Isaan addaa waldaa Ingilizii keessatti hundeefaman baay'ee isaanii akka siidaa waaqa tolfamaatti ilaalanii ishee wajjin waaqefachuu sammuun isaanii in dide. Waldaan garuu aangoo mootummaa lafaatiin deggeramtee bifa waaqes- suu ishee irraa kan adda ta'e kamiin illee hin heyyamne. Tajaajila waaqefannaa irratti hirmaachuun seeraan dirqisiifame, waaqefannaa amantiif seeraan ala walitti qabamuun adaba hidhaa, biyyaa ari'ata- muu fi du'aan kan adabsiisu ta'ee dhorkame.

Jalqaba jaarraa kudha torbaffaatti mootiin teessoo Ingilizitti ol ba'e warri puritans (amanticha kan dhiisan) "amantichatti akka walii galan, yookiin dafanii akka biyyaa baasan, yookiin wanti kana irra hammaatu akka isaanitti dhuf" murteessee labse. —George Bancroft, History of the United States of America, pt. 1, ch. 12, par. 6. Isaan in adamsaman, in ari'ataman, in hidhamanis, guyyoota fuula duraat- tis abdiin fooya'aan isaanitti hin mul'anne, haala akkasii keessatti baay'een isaanii akka sammuun isaanii isaan ajajetti Waaqayyoof hojjechuuf of kennan, "biyyi Ingilizii biyya barabaraan keessa jiraatan ta'uun in dhaabate." —J. G. Palfrey, History of New England, ch. 3, par. 43. Xumuratti muraasi isaanii biyya Hoolandi keessatti iddoo baqaa argachuu barbaadan. Rakkinni, dhabiisii fi hidhamuun isaan mudatee ture. Kaayyoon isaanii in fashalaa'e, harka diinota isaanii keessattis ni kufan.

Jabaatanii hamma dhumaatti dhaabbachuun isaanii garuu mo'icha isaaniif fide, isaanis qarqara galaana Ripabilikii Daachi kees- satti iddoo dhokannaa argatan.

Baqannaa isaanii keessatti mana isaanii, qabeenyaa fi waan ittiin jiraatan hundumaa dhiisanii adeeman. Biyyoota ormaa keessatti, saba afaanii fi aadaa garagaraa qabu keessatti ormaa fi keessummaa turan. Waan nyaatan argachuuf jecha hojii haaraa fi takkaa yaalanii hin beekne hojjechuuf dirqaman. Namoonni umurii giddu – galees- saa keessa jiran, warri lafa qotuutti umurii isaanii dabarsan amma hojii ogummaa harkaa baruu jalqaban. Garuu isaan haala isaan mudate kana dhibaa'uummaadhaan yeroo isaanii utuu hin dabar- sin yookiin utuu hin guungumin gammachuudhaan fudhatan. Yoo yeroo baay'ee hiyyummaadhaan gadi qabaman illee eebba isaaniif kennameef Waaqayyoon galateefatan, gammachuu isaanis tokkum- maa hafuuraa isa wal miidhuun keessa hin jirre keessaa argatan. "Isaan kara adeemtota akka ta'an beekanii wantoota kana irratti gud- disanii hin xiyyeefanne, biyya isaanii isa jaallatamaa isa waaqarra jiru irra ija isaanii kaa'atanii hafuura isaanii boqochiisan." —Bancroft, pt. 1, ch. 12, par. 15.

Ari'annaa fi rakkina keessatti jaalallii fi amanitin isaanii in jabaate. Isaan abdii Waaqayyoo amanatan, innis yeroo isaan isa bar- baadanitti isaan hin dhiifne. Ergamoonni isaa isaan jajjabeessuu fi isaan deggeruuf cina isaanii turan. Yeroo harki Waaqayyoo galaana gama, biyya isaan mootummaa mataa isaanii keessatti hudeefatanii fi biliisummaa amantii isa gati jabeessaa ijoollee isaanii dhaalchisan isaan argisiise daandii isa gaarii isaaniif kenname irra utuu hin sodaa- tin fuula duratti adeeman.

Waaqayyo kaayyoo gaarii isaaniif qabu raawwachuuf isaan qopheessuuf jecha qorumsi saba isaatti akka dhufu in heyyama. Waldaan akka ol qabamtutti gadi in deebifamti. Waaqayyo warra isa amanatan akka hin dhiifne biyya lafaatiif ragaa dabalataa kennuuf jedhee bakka ishee bu'ee human isaa in mul'isa. Ulfinni isaa akka ol jedhuu fi saba isaa bakka nageenya amansiisaa kaa'uuf jecha dheek- kamsi seexanaa fi malli dhokataan namoonni hamoonni qopheessan akka isaan irratti geggeefamu in godha. Ari'annaa fi garbummaan birmaddummaadhaaf karaa bana.

Warri Puritans yeroo jalqaba waldaa Ingilizi irraa adda ba'uuf dirqaman akka saba gooftaa warra hurrii ba'aniitti "karaa isaa isa beekamaa yookiin isaa isaanitti beekamuuf jiru irra walii wajjin adeemuuf" kakuudhaan isatti hidhamanii turan."—J. Brown, The Pilgrim Fathers, page 74. Hafuurri haara'umsaa innin dhugaan, qajeelfamni protestaantummaa inni barbaachisaan isa kana. Imaltoonni Hoolandi irraa adda ba'anii Addunyaa Haaraa keessatti mana barbaadachuuf kan isaan adeeman kaayyoo kanaaf. Joon Robinsan, Paasteriin (eegduu) isaanii inni isaanii wajjin akka hin adeemneef gaarummaa Waaqayyootiin dhorkame warra biyyaa baafaman sanatti yeroo nagaa dhaame akkas jedhe: "Obbolootaa, amma gargar ba'uu geenyeerra, deebi'ee fuula keessan arguuf jiraadhee koo gooftaatu beeka. Garuu yoo Waaqayyo kana godhes gochuu dhaa baates isa ani Kiristos duukaa bu'e irraa fagaatanii ana duukaa akka hin buune fuula Waaqayyoo fi fuula ergamoota eebbifamanii durratti isinan

abbooma. Akkuma dhugaa karaa tajaa- jila koo kenname fudhatanitti waan Waaqayyo meeshaa isaa kan biraatiin isinitti mul'isu hundumaa fudhachuuf qopha'aa; sababni isaa gooftaan sagalee isaa isa qulqulluu keessaa dhugaa fi ifa caalu akka as baasu ani nan amana." —Martyn, vol. 5, p. 70.

"Gama kootiin, baroota amantii keessatti kan dhufe haala wal- doota haarefamanii, isa isaan haaresitoota isaanii irra caalaa fagaatanii adeemuu hin dandeenye gadda koo kana caalaa ibsuu hin danda'u. warri Luuteraanii isa Luuter hubate irra caalaa adeemuu hin dan- deenye.; … warri kalvinistii bakkuma namni Waaqayyoo inni gud- daan, inni waan hunda arguu hin dandeenye sun isaan dhiisetti qabamanii akka jiran argitaniittu. Kun rakkina baay'ee nama boo- sisuudha; sababni isaa isaan kun yeroo isaanii keessa ifa ibsanii fi gubatan yoo ta'an illee, gorsa Waaqayyo hunda keessa hin seenne, garuu utuu amma lubbuudhaan jiru ta'e akkuma isa duri fudhatanii turanii ifa dabalataa fudhachuu fedhu turan." --- D. Neal, History of the Puritans, vol. 1, p. 269.

"Kakuu waldaa keessanii isa karaa gooftaa hunda irra akka adeemtuuf isinitti beeksifamee itti walii galtan yaadadhaa. Ifaa fi dhugaa barreefama sagalee isaa keessaa sitti beeksifame hunda fud- hachuuf abdii fi kakuu Waaqayyoo fi walii wajjin galtan yaadad- haa; garuu of eeggadhaa, waan dhugaadha jettanii fudhattan utuu hin fudhatin fuula dura dhugaa Macaafa Qulqulluu kan biraa wajjin wal bira qabdanii akka madaaltan isinan kadhadha; sababni isaa addunyaan kiristiyanaa dukkana jabaa farra kiristiyaanummaa ta'e keessaa ba'uun kan danda'amu miti, kanaaf beekumsi guutuun si'a tokkotti as ba'uu qaba." —Martyn, vol. 5, pp. 70, 71.

Warri kara adeemtonni sun adeemsa dheeraa galaanaa gama adeemuuf kan isaan jabeesse, balaa fi rakkoo lafa onaa akka obsan kan isaan godhee fi qarqara Ameriikaatti eebba Waaqayyootiin mootummaa jabaa akka hundeessan kan isaan kakaase fedhii bilii- summaa sammuu ture. Adeemsa amantii warri adeeman kun ama- namootaa fi Waaqayyoon kan sodaatan yoo ta'an illee, qajeelfama biliisummaa amantii hin hubanne turan. Biliisummaa ofii isaaniitii argachuuf aarsaa guddaa itti kaffalan kana kan biroof kennuuf kan qophaa'an hin turre. "Jaarraa 17 ffaa keessa bal'isanii kan yaadanii fi hojii gaarii gochuu kan lallaban keessaa, amantii namaatti murtii kan kennu Waaqayyo isa tokkicha qofaa ta'uu isaa kan beeksisu qajeelfama guddaa kakuu haaraa keessaa fudhatame kan qaban muraasa turan." —Ibid., vol. 5, p. 297.

Mirga samuu to'achuu fi gantummaa adabuu Waaqayyo waldaadhaaf kenne barsiisi jedhu dogoggora phaaphaasii isa hundee gadi fageefate keessaa isa tokko ture. Haaresitoonni seera Roomaa kan morman yoo ta'an illee hafuura ishee isa namaaf hin obsine irraa guutummaatti bili- isa hin bane turan. Geeggeessaa ishee bara dheeraa keessatti inni phaaphaasonni dukkana ulfaataatiin kiristiyaanota addunyaa mara haguugan amma illee duguugamee hin badne ture. Maaschuuseti keessaa Tajaajilaan beekamaan magaalaa bishaaniin marfamte tokkoo akkas jedhe: "addunyaa farra kiristiyaanaa kan godhe waliif

obsuu isa jedhameedha; waldaan gantoota adabuu isheetiin miidhaa geggeesite hin qabdu." —Ibid., vol. 5, p. 335. Seerri inni sagalee miseensota waldaa qofatu mootummaa lafaa biratti fudha- tama qaba jedhu jiraatota isheetiin raggaasifamee ture. Waldaan mootummaas in hundeefame, sabni hundinuu luboota deggeruuf akka horii buusan gaafataman, aangoo seerraa warri qabanis gan- tummaa to'achuuf aangoo fudhatan. Akkasitti aangoo mootummaa biyya lafaa harka waldaa keessa gale. Utuu hin turin tarkaanfiin isaa gara bu'aa hafuu hin dandeenyee, gara ari'annaatti geese.

Sirni gabrummaa inni jalqabaa erga hundeefame waggaa kudha tokkoffaatti Roojer Wiiliyaamsi gara Addunyaa Haaraa dhufe. Innis akkuma imaltoota warra jalqabaa biliisummaa amantii argachuuf dhufe; garuu, inni akka isaanii utuu hin taane yeroo isaa keessa wanta namoonni muraasi qofaan argan hubate – innis amanitin ana- mootaa maal illee yoo ta'e biliisummaan irraa mulqamuu hin dan- deenye mirga hundumaaf kenname ta'uu isaa hubate. Inni onnee isaa guutuu dhugaa kan barbaadu ture, robinsonii wajjin ta'uudhaan ifni sagalee Waaqayyoo biraa dhufe amma illee fudhatamuu akka hin dandeenye hubatan. Wiiliyaams "mootummaa biyya lafaa barsiisa biliisummaa sammuu fi seera duratti waliqixxummaa yaadaa irratti hundaa'e dhaabuuf namoota ammayyaa keessaa nama isa jalqabaa ture." —Bancroft, pt. 1, ch. 15, par. 16.

Aangawwoonni seeraa hojiin isaanii yakka daangessuu malee sammuu to'achuu akka hin taane labsee ture. Akkas jedhe, "sabni yookkiinwarri aangoo qaban waan namni namaaf godhu murteessuu in danda'u; garuu dirqama namni Waaqayyoof raawwachuu qabu murteessuuf yeroo yaalan iddoo malee ijaajjuu isaaniiti, nagaanis ta'uu hin danda'u; warri aangoo seeraa qaban aangoo akkasii fudhatnaan har'a yoo yaada yookiin seera amantii tokko labsu borii immoo kan biraa labuun isaanii ifaadha; amanitin iddoo kuufama (tuullaa) bita galummaa akka ta'uuf biyya Ingilizi keessatti karaa mootota fi giiftota garagaraa, waldaa Roomaa keessatti immoo karaa phaaphaasota garagaraa fi karaa mana maree wanti akkasii ta'ee ture." —Martyn, vol. 5, p. 340.

Tajaajila waldaa hundeefamtee kana irratti hirmaachuu dhiisuun adaba qarshii yookiin hidha akka gaafatu labsame. Wiiliyaams garuu seera kana akka gatii hin qabne taasise; seera biyya Ingilizi keessaa wanti badaan isa namoonni akka tajaajila waldaa irratti hirmaataniif dirqisiisuudha. Namoonni amantii garagaraa wajjin tokkummaa akka qabaataniif dirqisiisuu mirga uumamaa isaan qaban mul'in- atti cabsuu akka ta'etti lakkaa'e; warra amantii hin qabnee fi fed- hii waaqefannaa hin qabne gara waaqefannaa uummataatti oofuun oftuulummaa barbaaduu fakkaata…. 'Namni kam illee fedhii isaatiin duuba waaqefannaatti qabamuun yookiin waaqefannaa akka raaw- watuuf dirqisiifamuu hin qabu.' Diinota isaa keessaa tokko dubbii isaa dinqifatee 'maal' jedhee gaafate, 'hojjetaan gatii isaa argachuu hin qabuu?' jedhe, innis 'eeyyee' jedhee deebise, gatii isaa kan argatu isa qacarate biraati.''' —Bancroft, pt. 1, ch. 15, par. 2.

Roojer Wiiliyaams kennaa isaatiin, amanamummaa isaa isa asii fi achi hin dabneen, akkasumas arjummaa isaatiin akka tajaajilaa ama- nameetti nama kabajamaa fi jaallatamaa ture; haa ta'u malee mirga waldaa irratti aboo fudhachuu warra aangoo qabanii jabaatee mor- muu fi biliisummaa amantii gaafachuun isaa obsaan bira darbamuu hin dandeenye. Barsiisa haaraa kana hojii irra oolchuun "bu'uura mootummaa biyyaa garagalchaa jedhanii falman." --- Ibid., pt. 1, ch. 15, par. 10.

Innis gabrummaa keessaa akka ari'amuuf irratti labsame, xumurattis akka qabamee hin hidhamneef qorraa fi qilleensa hamaa yeroo gannaa keessa gara bosona dukkana'aatti baqachuuf dirqame. Innis akkas jedha, "turban kudha afuriif buddeennii fi sireen maal akka ta'e utuun hin beekin waqtii jibbisiisaa kana keessa qofaa koo nan joore." Garuu lafa onaa sana keessatti Qurruutu na soore, holqi mukaas iddoo dhokannaa (iddoo jireenyaa) isaaf ta'e. —Martyn, vol. 5, pp. 349, 350. Akkasitti bosona cufaa daandii hin qabnee fi cabbiidhaan guute keessa qomoo Indootaa warra dhugaa wangeelaa isaan barsiisuuf dha- ma'e biratti amanamummaa fi jaallatamuu argatee sana biraa da'oo hamma argatutti adeemsa isaa isa dadhabsiisaa itti fufe.

Bakka jijiijjiirachuu fi joormaa ji'oota muraasaa booda daandii isaa gara qarqara galaana Narganseetitti qajeelfachuudhaan yeroo jalqa- baaf mootummaa ammayaa'ee biliisummaa mirga amantii guutum- maatti hubate achitti bu'uuresse. Qajeelfamni bu'uuraa biyya Roojer Wiiliyaams keessatti koloneefame "namni kam illee akka sammuun isaa ibseefitti Waaqayyoon waaqessuuf biliisummaa qabaachuu qaba" kan jedhu ture. —Ibid., vol. 5, p. 354. Mootummaan isaa ish- een xiqqoon, Rihoode Ayislaandi kan jedhamtu iddoo baqaa warra cinqurfamanii taate, qajeelfamni isaa inni biliisummaa uummataa fi amantii jedhu dhagaa bu'uuraa Ripaabilikii Ameriikaa hamma ta'utti guddatee dagaage.

Sanadii guddaa abboonni keenya jalqabaa mirga isaanii ittiin kabajichiisanitti labsiin walabummaa akkas jedha: "namni hundinuu wal qixxeetti uumamuu isaaniif dhugaa qabna; isaan mirga mulqa- muu hin dandeenye uumaa isaanii biraa fudhatan; mirgi kun immoo mirga jiraachuu, biliisummaa fi gammachuu akka ta'e ni amanna." Heerri biyyichaas jecha ifaa ta'een biliisummaan sammuu cabuu akka hin qabne ni mirkaneessa: "Yunaa'itid Isteti keessatti waajira kamiif yookiin bulchiinsa uummataaf dorgomuu keessatti amanitin ulaagaa ittinn madaalan ta'ee hin dhiyaatu." "Manni maree hundeef- ama amantii kabajuu yookiin amantii isa keessatti biliisummaan hojj- echuu kan ittisu seera hin baasu."

Warri heera kana baasan qajeelfamni barabaraa waa'een hariiroon namni Waaqa isaa wajjin qabuu seera namni baasuu ol akka ta'ee fi mirgi sammuu isaatis mulqamuu akka hin qabne hubataniiru. Dhugaa kana bu'uuressuun yaada yookiin qorannaa gadi fagoo hin barbaadu; onneen ofii keenyaa iyyuu isa in beeka. Kitimamtoonni baay'een seera namaa mormoodhaan dhiphinaa fi ibiddatti kan isaan kennaman beekumsa kana irraa kan ka'eedha. Isaan wanti isaan Waaqayyoof godhan seera namni baase garar- raa akka ta'ee fi namni sammuu isaanii irratti aangoo akka hin qabne hubatan. Kun wanti kam illee balleessuu kan

hin dan- deenye qajeelfama dhalootaan kennameedha" —Congressional documents (U.S.A.), serial No. 200, document No. 271.

Lafti namni hundinuu ija dadhabbii isaatii itti argatuu fi waan sammuun isaa isa amansiiseef bitamu (abboomamu) biyyi jiraachuu isaa kan ibsu oduun biyya Awuroopaa keessatti akkuma tamsa'een sabni kumaatamatti lakkaa'aman gara qarqara Addunyaa Haaraatti sokkan. Warri koloneefaman ariitiidhaan baay'aatan. "maaschuseetti keessatti seerri addaa ba'uudhaan lola yookiin beela yookiin cinqur- saa ari'atoota isaanii baqatanii garba Atilaantikii ce'anii kan dhu- fan lammii kiristiyaanaa kamiin illee simatanii baasii mootummaatiin deggeruuf labsame.' Akka kanatti warri baqatoonnii fi warri gadi dhiitamaa turan seeraan heyyamameef keessumoota biyya qabeen- yaa waliin qabduu ta'an." —Martyn, vol. 5, p. 417. Yeroo isa jalqa- baaf Pilaama'uzi erga buufatanii kaasee waggoota digdama keessatti baqatoonni kumaatama hedduutti lakkaa'aman Niwu Ingilaandi keessa buufatan.

Kaayyoo barbaadan bakkaan ga'uuf jecha "jireenya qusannoo fi dadhabbiitiin jiraatanii waan ittiin jiraatan muraasa argachuutti gammaddan. Isaan dafqa isaaniif kan ta'u gatii dadhabbii isaanii argachuu malee lafa isa qotan irraa homaa hin gaafanne. Mul'ata warqeetiin gammachuu sobaa gammadduun karaa isaanii keessa hin turre…. Isaan jireenya hawwaasummaa isa isa suutaan akka gaariitti guddachaa turetti quufan. Isaan hamma mukeetiin biliisummaa lafa keessatti hidda gadi fageefatanitti immimmaan isaanii fi dafqa fuula isaaniitiin obaasaa dhabiisa lafa onaa obsaan danda'an."

Macaafni Qulqulluun akka hundee amantii, burqaa ogummaa fi seera biliisummaatti fudhatame. Qajeelfamni isaa mana, mana barumsaa fi waldaa keessatti jabinaan barsiifame, bu'aan isaas of eeggannoo, dammaqina (siyaa'ina sammuu), qullaa'ummaa fi of qabuu ta'ee mul'ate. Bakka buufata Puriitan namni tokko wag- gootaaf jiraateera ta'uu danda'a, garuu nama machaa'u hin argine, yookiin nama kakatu hin dhageenye, yookiin kadhattuun isa hin quunnamne." —Bancroft, pt. 1, ch. 19, par. 25. Qajeelfamni Macaafa Qulqulluu guddummaa biyya tokkoo eeguuf ittisa dhugaa akka ta'e ni mirkanaa'e. Biyyoota koloniin warra human hin qabnee fi biyya kan biraa irraa adda baatee qofaa jiraattu gara mootummaa gamtoomaniitti guddattee addunyaanis "waldaa utuu phaaphaasii hin qabaatinii fi mootummaa utuu mootii hin qabaatiin" milkaa'uu fi nagaadhaan jiraatu arguutti dinqifatte.

Garuu lakkoobsi warra qarqara Ameriikaatti harkifamanii utuu walirraa hin citin dabalaa adeeme, haa ta'u malee ka'umsi yaada isaanii kan baqatoota jalqabaa irraa garaagarummaa bal'aa qaba. Qullaa'ummaa fi amanitin durii human jijjiiruu fi injifatu yoo qabaate illee, lakkoobsi warra bu'aa biyya lafaaf adeemanii baay'aachaa adeemuu isaa irraa kan ka'e dhiibbaan isaa xiqqachaa adeeme.

Seerri koloneesitoota warra durii biratti fudhatama argate inni mootummaa biyya lafaa keessatti filuufis ta'e yookiin wajjira qaba- chuuf miseensa waldaa qofaaf heyyamu gara bu'aa gadheetti geese. Tarkaanfiin kun qulqullummaa mootummaa eeguuf kan fudhatame yoo ta'e illee garuu waldaan akka mancaatu taasise. Amantii fud- hachuun ulaagaa ittiin fudhatama

argatanii fi waajjira mootummaa qabatan ta'ee baay'een qajeelfa lafaa qofaatti yaadni isaanii hidha- mee jijjiiramni yaada garaa utuu hin jiraatin waldaatti makaman. Akkasitti waldaan harka caaluu namoota hin jijjiiraminiin guutamte; tajaajila keessa illee kan jiran warra barumsa dogoggoraa qaban qofa utuu hin taane, warra human Hafuura Qulqulluu isa haaressu hin hubanetu guute. Seenaa waldaa keessatti bara Qonxanxinoosii jalqabee hamma har'aatti, gargaarsa mootummaatiin waldaa ijaaruuf dhama'uu, wangeela isa "mootummaan inni kan kootii mootummaa biyya lafaa kanaa miti" (Yoh.18:36) jedhee dubbate sana deggeruu keessatti human lafaatti iyyachuun bu'aa gadhee inni qabu akkasitti mul'atee ture. Waldaan mootummaa wajjin gamtaa uumuun biyya lafaa gara waldaatti kan fidu yoo fakkaate illee garuu dhugaan isaa waldaa gara biyya lafaatti kan fiduudha.

Dhugaan kan guddatu ta'uu isaa kan argisiisu qajeelfamni gud- daan Roobensanii fi Roojer Wiiliyaamisiin deggerame inni ifa sagalee Waaqayyoo isa qulqulluu irraa ifu hunda kiristiyaanonni fudhachuuf kan qophaa'an ta'uu akka qaban barsiisu argaa dhalataa isaanii warra boodaa duraa bade ture. Waldaan protestaantii Ameriikaa fi kan Awuroopaa warri eebbaa haara'umsaa isa guddaa fudhatanii kan turan daandii haara'umsaa irra fuula duratti adeemuu irraa ni kufan. Namoonni amanamoonni muraasi dhugaa haaraa lab- suu fi dogoggora yeroo dheeraaf bu'uurefame saaxiluuf yeroodhaa gara yerootti yoo ka'an illee, baay'een isaanii akkuma Yihudoota bara Kiristosiin yookiin akkuma phaaphaasota bara Luuteriin akka abbootni isaanii itti amananitti amanuu fi akka isaan itti jiraatanitti jiraachuun ga'aadha jedhanii fudhatan. Kanaaf amanitin gara sirna waaqessuutti (formalism) gadi bu'e; dogoggorrii fi tolchi (superstition) inni utuu waldaan ifa sagalee Waaqayyoo keessa adeemuu itti fuftee gadi baafamee gatamu amma waldaa keessatti hambifamuudhaan jaallatame. Akkasitti akkuma waldaa Roomaa bara Luuter keessaa waldoota protestaantii keessatti haarefamni guddaan hamma bar- baachisutti hafuurri inni haara'umsa kakaasaa ture suuta suuta du'e. Biyya lafummaa fi dunquqqaa'ummaa hafuuraa wal fakkaatu, yaada namaaf kabaja kennuu fi qooda barsiisa sagalee Waaqayyoo tiyoorii namaatiin bakka buusuu walfakkaatutu ture.

Bal'inaan tatamsa'uun Macaafa Qulqulluu inni jalqaba jaarraa kudha salgaffaa keessa turee fi ifti guddaan biyya lafaatti ife dhugaa mul'ate beekuu yookiin amantii hojiin shaakaluu wal madaaluun hordofamee guddachaa hin adeemne. Seexanni akka bara darbee sagalee Waaqayyoo namoota irraa daangessuu hin dandeenye; inni harka nama hundumaa qaqabee jira; garuu kaayyoo isaa bak- kaan ga'achuuf akka baay'een salphisanii akka isa ilaalan taasise. Namoonni Macaafa Qulqulluu qorachuu in dagatan, akkasitti hiikkaa dogoggoraa fudhachuu fi barsiisa Macaafa Qulqulluu keessatti hun- dee hin qabne jaallachuu isaanii itti fufan.

Yaaliin inni ari'annaadhaan dhugaa buruqsee balleessuuf godhe fashalaa'uu isaa yeroo arge seexanni gara karoora araaraa isa gan- tummaa guddaa fi hundeefamuu waldaa Roomaatti deebi'e. inni amma akka kiristiyaanonni ormootaa wajjin gartuu uuman utuu hin taane garuu warra waan biyya lafaaf of kennuudhaan akkuma waaqefatoota bifa fakkeenyaa

waaqefatoota waaqa tolfamaa ta'uu isaanii mirkaneessanii wajjin gartuu akka ta'aniif isaaniin amansi- ise. Bu'aan tokkummaa kanaa miidhaan isaa ammaa kan baroota durii gadi miti; oftuulummaa fi horii gar malee balleessuun maqaa amantii jala dhokatee waldaa mancaase. Seexanni barsiisa Macaafa Qulqulluu jal'isuu itti fufee duudhaan namoota miliyoonatti lak- kaa'aman balleessu hundee isaa jabeefate. Waldaan "amantii isa al tokkicha yeroo hundumaaf akka ta'utti warra Waaqayyoof qulqul- laa'anitti dabarfame sanaaf" qooda dhaabattee loltu, addaa ol qab- dee isaafis falmite. Akkasitti qajeelfamni inni haaresitoonni irratti hojjetanii fi isaaf miidhamaa turan salphifamuudhaan tuffatame.

Boqonnaa 17 – Labsitoota Barii Ganamaa

Dhugaa Macaafa Qulqulluu keessatti mul'ate hundumaa irra caalaa murteessaa fi kabajamaa kan ta'e tokko Kiristos hojii fayyisuu isaa xumuruuf isa inni deebi'ee dhufuudha. Saba Waaqa- yyoo warra "naannoo fi gaaddidduu du'aa" jala yeroo dheeraaf jooraniif abdiin gati jabeessii fi gammachiisaan mul'achuu abdii isa "du'aa ka'uu fi jireenya" ta'ee "warra ari'ataman gara manaatti dee- bisee fiduuf" abdachiiseen kennameera. Barsiifni dhufaatii lam- mataa furtuu caafata qulqullaa'aati. Guyyaa gaafa maatiin warri jalqabaa lamaan gaddaan faana isaanii Eedeen keessaa fudhatanii kaasee ijoolleen amantii dhufaatii isa human badiisaa sana cabsee gara Jannata badeetti isaan deebisuuf abdachiifamee eeggachaa turan.

Qulqulloonni bara durii ulfinaan dhufuu Masihii akka xu- mura abdii isaaniitti ilaalaa turan. Henok inni warra Eeden keessa jiraataa turan irraa dhaloota torbaffaa ta'e, inni jaarraa sadiif lafa irra jiraatee Waaqayyoo wajjin adeeme, dhufaatii fayyisaa fagoot- ti akka ilaaluuf isaaf heyyamamee ture. Inni waa'ee isaan kanaa immoo raajii dubbatee, "Kunoo, gooftichi kumaatama qulqulloota isaa wajjin in dhufa! Inni nama hundumaa irratti faraduudhaaf taa'ee nama adduma addaan in adaba" jedhe. Yihu. 14, 15. Iyyoob inni abbaa amantii ta'e halkan dhiphinaa sana keessatti amanan- naa hin sochooneen akkas jedhee dubbate: "Furiin koo jiraataa akka ta'e, guyyaa booddeettis lafa irratti dhugaa baasuudhaaf akka inni ka'u ani beeka… Ani ofii kootii isa nan arga; anumatu ija kootiin isa arga malee, kan biraa miti; ani garuu isa yaaduu irraa kan ka'e nan gaggabe." Iyyoob 19:25-27.

Dhufaatiin Kiristos inni mootummaa qajeelummaa hundees- suuf dhufu barreesitoonni warri qulqulloonni dubbii isaanii akka onnee tuquu danda'utti akka barreesaniif isaan daddammaqse. Barreesitoonni Walaloo fi raajoonni Macaafa Qulqulluu barrees- san dhimma kana irratti jechi isaanii ibidda samiitiin akka callaq- isu godhanii kaa'aniiru. Abbaan Faarfannaa waa'ee humnaa fi kabaja mootii Israa'eliin faarfatee ture: "Tulluu mandara Xiyoon isa miidhagummaatti guutuu ta'e irraa, Waaqayyo keenya in dhufa, callumas hin jedhu... Inni saba isaatiif firdii kennuudhaaf, bantiiw- wan waaqaa warra gara olii jiran, lafas itti in waama." Faar.50:2- 4. "Bantiiwwan waaqaa haa gammadan, laftis gammachuu haa qabaatu, Kun fuula Waaqayyoo duratti in ta'a… inni in dhufa, eyyee, inni lafaaf firdii kennuudhaaf in dhufa; guutummaa biyya lafaaf qajeelummaadhaan saba hundumaafis amanamummaadhaan firdii in kenna." Faar.96:11-13.

Raajichi Isaayaas akkas jedhe: "Warri kan keetii garuu in jiraatu, reeffi isaaniis du'aa in ka'a; isin warri awwaala keessa ciiftan, ka'aa, gammadaa faarfadhaa! Yaa gooftaa, fixeensi ati ergitu fixeensa jireenya kennuu dha, egaa laftis ekeraa warra du'anii ol in baafti. Raawwatees du'a in balleessa, Waaqayyo gooftaan imimmaan ija nama hundumaattii in haqa; guutummaa biyya lafaa irratti arrabsa- muu saba isaa irra ture irraa in fageessa; Waaqayyo kana dubbateera. Yommus isaan, Ilaa inni Waaqayyo keenya! Inni nuyi, 'Nu fayyisa' jennee eeggachaa turre isa; inni nuyi amanannes isa; kottaa fayyisuu isaatti in gammannaa, in ililchinas in jedhu." Isaa. 26:19; 25:8, 9.

Anbaaqom mul'ata qulqullaa'aatiin liqimfamee dhufa isaa yeroo ilaale "Waaqayyo inni qulqulluun biyya Temaanii, tulluu Phaaraan irraa in dhufa; surraan isaa bantiiwwan waaqaa, galanni isaas biyya lafaa irra in guuta; ifni ulfina isaatiis akka ifa aduu ti," Yommuu dhaabatu lafa in rom'isiisa, mil'uu ija isaatiinis saba lafa irraa in hollachiisa; tulloonni durii durii caccabanii in hurraa'u, gaaronni dur turanis lafatti in dabalamu; karaan inni irra adeemu garuu bara baraan in jiraata… Yaa Waaqayyo! Ati lagootatti in aartee? Burqootattis in dheekkamtee? Yommuu fardeen kee yaab- batte, konkolaataa mo'umsa kee irras teesse, galaanotatti in aar- tee?... tulloonni si arganii in hollattan, bokkaa yandoon in roobe, tuujjubnis huursee, dha'aan isaa ol in ka'e. Yommuu xiyyi kee isaan- itti calaqqisee eeboon kee isaanitti ifu, aduunii fi ji'i calluma jed- hanii iddoo isaanii in dhaabatan… ati saba kee fayyisuudhaaf gad in baata, isa dibame sanas oolchuuf in dhufta; dura-buutuu warra jal'ootaa lafatti in rukutta, mataadhaa hamma miillaatti qullaatti in hambifta." Anba.3:3, 4, 6, 8,10,11,13.

Fayyisaan yeroo bartoota isaa irraa adda ba'uuf jedhe dee- bi'ee akka dhufu isaaniif mirkaneessuudhaan gadda isaanii kees- satti isaaniin jajjabeesse: "Garaan keessan hin raafamin… Mana abbaa koo keessa iddoon jireenyaa baay'eetu jira… iddoo jiru sana isiniif qopheessuudhaaf nan adeema. Yommuun dhaqee iddoo sana isiniif qopheessus, iddoodhuma ani jiru isinis akka jiraattaniif dee- bi'ee dhufeetan gara ofii kootiitti isin fudhadha." Yoh. 14:1-3. "Ilmi namaa ulfina isaatiin, ergamoonni Waaqayyoos hundinuu isaa wajjin in dhufu; yommus inni teessoo ulfina isaatii irra in taa'a. 32 Yommus namoonni biyya lafaa nundinuu fuula isaa duratti walitti in qabamu; tikseen, hoolota re'ootattii akka gargar fo'u, innis namoota sana gargar in fo'a." Maat.25:31, 32.

Ergamoonni warri erga Kiristos ol ba'ee booda gaara Ejersaa irra turan abdii deebi'ee dhufuu isaatii irra deebi'anii bartootatti dubbatan: "Yesus, inni isin biraa gara waaqaatti ol fudhatame kun, akkuma amma itti gara waaqaa dhaquu isaa argitan kanatti immoo, deebi'ee in dhufa jedhaniin." H/Erg.1:11. Phaawulos ergamaan hafuuraan kakaafamee akkas jedhee dhugaa ba'e: "Sagaleen gud- disee nama abboomu, sagaleen angafa ergamootaa in dhaga'ama, malakanni Waaqayyoos in afuufama. Kana hundumaa wajjin gooftaan waaqa irraa gad in bu'a." 1Tas.4:16. Raajiin Phaaximoo akkas jedha: "Kunoo, inni duumessaa wajjin dhufuuf jira; iji hundi- nuu isa ilaaluuf jiru." Mul.1:7.

"Durumaa jalqabee Waaqayyo afaan qulqulloota raajota isaatiin dubbachaa kan ture raawwate, hundumaa hamma iddootti deebi- sutti" (H/Erg. 3:21) jedhee waa'ee ulfina dhufa isaa walitti qabee dubbate. Kana booda bittaan hamminaa inni bara dheeraaf itti fufee ture in caba; "Mootummaan biyya lafaa kan gooftaa keenyaa, kan Masiihii isaatiis ta'eera; inni immoo baraa hamma bara baraatti in mo'a." Mul.11:15. "Yommus ulfinni Waaqayyoo in mul'ata, Waaqayyo ofii isaatii kana waan dubbateef, namni hundinuu kana arguuf jira in jedha." "Waaqayyo gooftaan, qajeelummaanii fi galanni afaan saba lafa irraa hundumaa keessaa akka dhaga'amu in godha." "Guyyaa sanatti Waaqayyo gooftaan maccaa, saba isaa warra hafaniif, gonfoo ulfinaa fi mi'a miidhaginaa in ta'aaf;" Isaa. 40:5; 61:11; 28:5.

Bara dheeraaf eegamaa kan ture mootummaan Masihii inni nagaa guutummaa samiitti kan inni hundeefamu yeroo Sanaa dha. "Ani Waaqayyo Xiyoonin nan jajjabeessa, wanta ishee duraa diig- ame hundumaaf nan oo'a; lafa onaa ishee akka iddoo dhaabaa Eden, lafa duwwaa ishees akka iddoo dhaabaa kootii nan godha; gammachuu fi ililleen achi keessatti in argamu, galannii fi sagaleen faarfannaa achi keessaa in dhaga'amu." "Baay'isee in daraara, gammadees in faarfata, ulfinni Liibaanon isaaf in kennama, sur- raan Qarmelosii fi dachaan Shaaron isaaf in dabalama; ulfinni Waaqayyo gooftaa maccaas achitti in argama." "Ati si'achi, Ishee gad dhiifamte hin jedhamtu, ati, Ishee ani jaalladhu biyyi kees, Ishee abbaa manaa qabdu in jedhamti; Waaqayyo si jaallata'o, biyyi kees abbaa manaa in argatti. Akkuma dargaggeessi durba fuudhu, akkasuma ilmaan kee si fudhatanii qabeenya isaanii si in godhatu; akkuma dhirsi misirroo misirroo isaatti gammadu, akka- suma Waaqayyo kees sitti in gammada." Isaa. 51:3; 35:2; 62:4,5.

Dhufaatiin gooftaa bara hundumaa keessa abdii hordoftoota isaa warra dhugaa ture. Abdii gooftaan waa'ee deebi'ee dhu- fuu isaatii gaara Ejersaa irratti dubbate gammachuu fi abdii gaddi dhaamsuu yookiin qorumsi dukkaneessuu hin dandeeny- een onnee isaanii guute. Dhiphinaa fi ari'atamuu keessatti "mul'achuun Waaqayyo keenya isa guddichaa fi fayyisaa keenyas Yesus Kristos" "abdii keenya isa eebbifamaa dha." Kiristiyaanonni Tasaloonqee fira isaanii warra jiraatanii du'a gooftaa argu jed- hanii abdatan awaaluudhaan yeroo gaddaan guutaman bar- siisaan isaanii Phaawulos gara du'aa ka'uu isa yeroo fayyisaan dhufu raawwatamu isaan argisiise. Kana booda warri Kristositti amananii du'an dura in kaafamu, qilleensa keessatti gooftaa sim- achuudhaaf duumessa keessa ol in butamu. "Ergasii yeroo hun- dumaa gooftaa bira in jiraanna. Kanaafis dubbii kanaan wal jajjabeessaa!" 1 Tasa. 4:16-18.

Phaaximoo bakka dhagaa keessa taa'ee bartuun jaallatamaan abdii, "Ani dafee nan dhufa" jedhu dhaga'e, sagaleen deebii isaatii isa waldaan adeemsa ishee keessatti, "Kottu, gooftaa Yesus" jettee kadhatte ture. Mul. 22: 20.

Mana hidhaa, bakka ibiddaan itti gubatan, bakka itti ajjeefamanii fi bakka qulqulloonni dhugaaf raga ba'an keessaa sagaleen abdii fi amantii jaarraa hedduu in dhufa. Kiristiyaanota kana keessaa inni tokko "du'aa ka'uu dhuunfaa isaa mirkaneefachuu fi deebi'ee dhufuu isaas dhimma isaanii godhachuudhaan du'a ni tuffatan, isa gararraas ta'anii argaman" jedhee dubbate. —Daniel T. Taylor, The Reign of Christ on Earth: or, The Voice of the Church in All Ages, page 33. Gara awwaalaa dhaquun fedha isaanii ture "walba ta'anii du'aa ka'uu" akka danda'anitti. -- Ibid., page 54. Isaan Gooftaan ulfina abbaa isaatiin duumessa irra taa'ee waaqa irra dhufee warra qajeelotaaf mootummaa fiduu" isaa eeggachaa turan. Warri Waldensotaas amantii akkasii qabu turan. —Ibid., pages 129-132. Wikiliif dhufaatii fayyisaa akka abdii waldaatti fuula duratti ilaalaa ture. —Ibid., pages 132-134.

Luuteris akkas jedhe: "Guyyaan murtii wagga dhibba sadii guu- tuu akka hin turre dhuguma ani mataa koo amansiisera. Waaqayyo addunyaa hamminni keessa guute kanaaf

kana caalaa hin obsu, obsuus hin danda'u." "Guyyaan guddaan mootummaan jibbisiisaan itti kufu sun dhiyaatera." —Ibid., pages 158, 134.

"Addunyaan dulloomte kun xumura ishee fagoo miti" jedhe Melaankiton. Kalviin "guyyaa dhufa gooftaa isa taatee hundumaa irra caalaa jaallatamaa ta'e hawwiidhaan eeggachuu akka hin shak- kineef" kiristiyaanota jajjabeessa; "maatiin amanamoon hundumtuu guyyaa sana fuula isaanii duratti ilaalu" jedhee dubbate. "Hamma guyyaan guddaan inni gooftaan ulfina mootummaa isaa itti mul'isu sun bariúutti Kiristosiin beela'uu qabna, isa fedhuu, isa yaaduus qabna," jedha. -- Ibid., pages 158, 134.

Nooksi inni haaresituu Iskootilaandii ture "gooftaan Yesus foon keenya gara samiitti hin geesinee? Deebi'ees hin dhufuu" Jedhee gaafata. "Akka inni dhufu, kunis dafee akka ta'u ni beekna." Ridileyii fi Lata'imeer warri dhugaaf jedhanii lubbuu isaanii kennan dhufa gooftaa amantiidhaan eeggachaa turan. Ridileyi akkas jedhee bar- reesse: "Ani nan amana, kanaafis nan dubbadha, biyyi lafaa xumu- ratti akka dhi'aatte shakkii hin qabu. Kottu gooftaa Yesus jennee Yohannis garbicha Waaqayyoo wajjin onnee keenyaan gara fayy- isaatti haa iyyinu." —Ibid., pages 151, 145.

"Yaadni dhufaatii gooftaa anaaf waan hunda caalaa minyaa'aa fi gammachiisaa dha" jedhe Bakister. —Richard Baxter, Works, vol.

17, p. 555. "Mil'achuu isaa jaallachuu fi abdii eebbifamaa eegga- chuun hojii amantii fi amala qulqulloota isaati." "Duuti diina xumu- raa yeroo du'aa ka'uu barbadeefamu erga ta'ee amantoonni dhufa Kiristos isa lammaffaa yeroo itti mo'ichi guutuu fi xumuraa kun argamuuf hammam kutannoodhaan kadhachuu akka qaban nu barsiisa." -- Ibid., vol. 17, p. 500.

"Guyyaan kun xumura hojii fayyina isaanii fi fedhii fi kajjeellaa lubbuu isaanii waan ta'eef amantoonni hundumtuu isa hawwuu, isa abdachuu fi eeggachuu qabu." "Yaa Goofta! Guyyaa eebbifamaa kana nuuf ariifachiisi!" —Ibid., vol. 17, pp. 182, 183. Kun abdii wal- daa ergamootaa, kan "waldaa lafa onaa" fi kan haaresitootaa ture.

Raajiin akkaataa dhufaatii Kiristos dursee kan dubbatu qofa utuu hin taane, yeroo inni dhi'atu namoonni attamiti beekuu akka danda'anis dursee dubbateera. "Itti fufee, Milikkinnis biiftuutti, ji'atti, urjootatti in ta'a;" Luq. 21:25. "Biiftuun in dukkanoofti, jiinis ifa ishee hin laattu'. Urjoonni waaqa irraa in harca'u, humnoonni bantii waaqaa keessaas in raafamu. Yommus ilmi namaa humna guddaadhaan ulfinaanis duummessootaan utuu dhufuu in argu." Maar. 13:24-26. Abbaan Mul'ataa dhufaatii lammaffaa dursee kan ta'u milikkita isa jalqabaa akkasitti ibsa: "Socho'a lafaa guddaa tok- kotu ta'e; biiftuunis akka cilaattii eelee in taate, ji'i guutummaatti akka dhiigaa diimate." Mul.6:12.

Milikkitoonni kun jalqaba jaarraa kudha salgaffaa fuula dura raawwataman. Raawwatama raajii kanaa keessatti bara 1755 socho'a lafaa sodaachisaa Kanaan dura ta'ee hin beeknetu ta'e. Socho'a lafaa Lisboon jedhamee kan beekame yoo ta'e illee gara kutaa biyyoota Awuroophaa, Afiriikaa fi Ameriikaatti bal'inaan ta'ee ture. Innis biyya

Giriinlaanditti, Lixa Hindiitti, oddoola Maaderaatti, Noorwayii fi Siwiidinitti, Ingilizii fi Irilaanditti dhaga'amee ture. Kan inni hagu- ugee ture Iskuweer Maayilii miliyoona afurii gadi miti. Raafamni kun Afiriikaa keessatti akkuma isa Awuroophaa keessaa cimaa ture. Kutaan magaalaa Aljeeris guuddaan in bade; akkasumas mandarri (gandi) Morookootti dhi'oo jirtu jiraatota kuma sadeetii hanga kuma kudhaniitti qabdu tooko in liqimfamte. Qarqara galaanaa Ispe'iinii fi magaalota Afiriikaatti dambaliin guddaan badiisa fidee ture.

Kirkirri kun dheekkamsa jabaa kan inni argisiise Ispe'iinii fi Porchuugal keessatti ture. Kaadizitti ol ka'iinsi dambalii faana jaatama jedhamee himama. Tulloonni "Porchuugal keessaatti gurguddoon muraasi hundee isaaniitiin raafamanii haala dinq- isiisaatiin tarsa'uudhaan dachaa cina isaanii jirutti darbataman. Gaarota kana keessaa boba'aa ibiddaatu ba'e." -Sir Charles Lyell, Principles of Geology, page 495.

Magaalaa Lisboonitti "sagaleen kakkawwee lafa jalaa dhaga'amee ture, kana booda battaluma sana kirikirri cimaan ka'ee kutaa magaalatti gadi darbate. Daqiiqaa ja'a keessatti namoonni kumni jaatamni dhu- man. Galaanni jalqaba tasgabbaa'ee lafa gogaa erga mul'isee booda bakka durii irra caalaa faana shantama ol ka'e." "Yeroo balaa kanaa taatee addaa Lisboonitti ta'e keessaa tokko buufata doonii haaraa guu- tummaatti haama (dhagaa adii) irraa baasii guddaadhaan tolfame liqim- famuu isaati. Sabni sonaan baay'een caccabaan wantoota nu bira ga'uu hin danda'u jedhanii yaadanii of oolchuuf achitti walitti qabaman; din- gata buufanni doonii kun saba hundumaa wajjin liqimfame, reeffi tokko illee isaan keessaa bakkeetti hin hafne." —Ibid., page 495.

Kirikirri lafaa kun jigaatii waldaa hundumaa fi gadaamiin moloksoonni keessa jiraatan, ijaarsi bakka wal ga'ii uummataa hundi fi manni jireenyaa harka afuraffaa irra caalu kufuud- haan hordofame. Kirkira kana booda sa'a lama keessatti kallattii garagaraatii ibiddi ka'ee hamma magaalattiin raawwattee badutti guyyaa sadiif dheekamsa guddaadhaan boba'e. Kirkirri lafaa kun kan ta'e guyyaa ayyaana waggaa waldaa fi gadaamiin namootaan guutetti ta'e, kan hafanis namoota muraasa ture." -Encyclopedia Americana, art. "Lisbon," note (ed. 1831).

Naasuun namootaa kan ibsamuu hin danda'amne ture. Inni immimmaaniin kan ibsamu gararraa waan tureef namni boo'e hin turre. Baay'ee wareer- anii waan godhan walaaluudhaan fuula isaanii fi qoma isaanii rukutachaa asii fi achi fiiganii 'biyyi lafaa xumuratti dhufteetti!' jedhanii iyyan. Haadhotiin mucoolii isaanii irranfachuudhaan fakkeenya fannoo baadhatanii fiigan. Baay''een mataa isaanii oolchuuf jecha gara waldaatti yoo fiigan illee hin milkoofne; garuu sirni waaqefannaa bakkeetti ba'ee geggeefamuun akka- sumaan ta'e; uumamani hiyyeeyyiin iddoo aarsaa akkasumaan hammatan; bifti fakkeenyaa, luboonnii fi sabni erga takkaa wan- toota caccaban keessatti awwaalaman."

Guyyaa dha'ichaa kanatti namoonnilubbuu isaanii dhaban kuma sagaltamatti tilmaamamu. Wagga digdamii shan booda milikkiti itti aansee raajiidhaan caqafame dukkanaa'uun biiftuu fi ji'aa raawwatame. Milikkita kana caalchisee kan addeesse yeroo inni

itti ta'u adda baafamee himamuu isaati. Fayyisaan keenya waaée qorumsa waldaatti dhufu, waa'ee ari'annaa phaaphaasii waggoota 1260 gaara Ejersaa irratti erga dubbate booda, waantoota dhufa isaa dura ta'an muraasa caqasee isaan keessaa inni jalqaba ta'u yoom akka raawwatamu dubbateera: "Guyyootuma sanatti rakkina kana booddee immoo biiftuun in duk-kanoofti, jiinis ifa ishee hin laattu'" Maar. 13:24. Guyyoonni yookiin waggoonni 1260 bara 1798 xumuraman. Nuusa jaarraa tookkoo (waggoota digdamii shan) fuula dura ari'annaan dhaabbatee ture. Akka sagalee Kiristositti ari'annaa kanatti aanee biiftutu dukkana'aa. Raajiin kun Caamsaa 19/ 1780 raawwatame.

Guyyaan dukkanaa inni Caamsaa 19/1780 ta'e hamma ari'aatti taatee iccitii ibsamuu hin dandeenye ta'ee jira. Niwu Ingilaanditti dukkana kana jedhamee himamuu hin dandeenyetu samii mul'atuu fi qilleensa nannoo lafaatti ta'e." -- R. M. Devens, Our First Century, page 89.

Taatee kana ijaan kan arge jiraataan biyya Maaschuuseti tokko akkasitti ibsa: "Ganama biiftuun yeroo baate qulqulluu turte, garuu battaluma sana duumessaan aguugamte. Duumesichi gadi dhi'aataa adeeme, duumesicha keessaas calaqqeen gurraachii fi sodaachisaan ni mul'ate, qaqawweessis in balaqise, bakakkaanis ni bu'e, bukkaan xiqqoo robe. Ganama sa'a sadii irratti, duumesichi haphatee bifa sibiila diimaa uffate, ifa Kanaan dura lafa irratti ta'ee hin beekne Kanaan lafti, dhagoonni, mukeetiin, ijaarsi garagaraa, bishaannii fi namoonni in jijjiiraman. Daqiiqaa yertuu booda xiyyoo yookiin qarqara dayeessa dhiphoo tokko irraa kan hafe duumessi gurraa- chi ulfaataan guutummaa bantii waaqaatti diriirfame. Kana irraa kan ka'e Guyyaan waan halkan keessaa sa'a sadii fakkaate…

"Sodaan, muddamnii fi naasuun suuta suuta sammuu namootaa guute. Dubartoonni balbala dura dhaabbatanii irra lafaa dukka- naa'e ilaalan; dhiironni hojii maasii keessaa debi'anii galan; warri hojii mukaa hojjetan meeshaa isaa, warri sibiila tuman ibidda itti tuman, daldaltonni Madaba isaanii achumatti dhiisan. Manni bar- umsaa ni cufaman, mucooliinis sodaatanii gara manaatti baqatan. Kara adeemtonni mana qotee bulaa naannoo isaanii jirutti baqatan. Hidhii fi onneen hundumtuu 'maaltu dhufaa jira?' jedhee gaafate. Bubbeen hamaan lafa haxaa'ee waan balleessu yookiin Guyyaan xumura waan hundumaa waan dhufe fakkaate.

"Dungootti dhimma ba'ame; ibiddi qabsiifamee halkan harfaasaa ji'a hin qabne sana ibse…. Simbiroonni godoo isaaniitti galanii rafan, horiin gara dallaa isaanitti galan, fatteen bakkeetti in mumul'atan, simbiroonni farfannaa galgalaa faarsa, simbirri halkanii ni barfte. Namni garuu akka halkan hin taane in beeka ture…

Luba waldaa Saalem kan ta'e, Dr. Naatinaa'el Waayittaaker, mana itti wal ga'an keessatti tajaajila amantii geggeessee dukkanni sun kan uumamaa olii ta'uu isaa lallabee ture. Bakka garagaraa baay'eetti amantoonni walitti qabamanii turan. Lallaba itti hin qophoofne kana irratti heertuu dukkanichi raajii Macaafa Qulqulluu ta'uu isaa argisi- isutti dhimma ba'e…. Dukkanichi sa'a shan booda guddaa ulfaataa ture." —The Essex Antiquarian, April 1899, vol. 3, No. 4, pp. 53, 54. "Kutaa biyyoota baay'ee keessatti namoonni sa'aatii isaanii ilaa- lanii

yeroo himuufis ta'e nyaata nyaachuuf yookiin dungoo malee hojii mana keessaa hojjechuu hamma dadhabanitti ga'anii turan….

Bal'inni dukkana kanaa waan addaa ture. Gara bahaatti hanga Falmaa'uzitti ta'e. Gara dhihaatti hanga Konnektikutii fi hanga Albaaniyaatti mul'ate. Gara Kibbaatti hanga qarqara Galaanaatti mul'ate; Gara Kaabaatti immoo hanga warri Ameerikaa qubatanii jiranitti kan bal'ate ture." —William Gordon, History of the Rise, Progress, and Establishment of the Independence of the U.S.A., vol. 3, p. 57.

Dukkanni jabaan guyyaa Sanaa duguugamee samiin qulqulluun ta'uudhaan biiftuun kan isheen mul'atte utuu aduun hin lixin sa'a tokko yookiin sa'a lama dura yoo ta'e illee duumessa (hurrii) ulfaata- atiin kan haguugamte turte. "Lixa biiftuu booda duumessi ammas deebi'ee dhufee dafee dukkaneesse." "Dukkanni halkanii sodaachi- suun isaa isa guyyaa gadi hin turre; jiin guutummaatti kan baate yoo ta'e illee ifa nam-tolcheetti yoo gargaaraman malee waa arguun kan hin danda'amne ture; mana hollaa keessaa fi fagoo iddoo biraa ta'aanii yeroo ilaalan dukkana warra Gibxii isa carallaan ifaa cab- suu hin dandeenye fakkaata ture." —Isaiah Thomas, Massachusetts Spy; or, American Oracle of Liberty, vol. 10, No. 472 (May 25, 1780).

Taatee kana kan arge dhuga baatuun ijaa tokko akkas jedhee ture: "Yeroo sanatti qaamni ifa kennuu danda'an yunivarsii keessa jiran gaadisa seenamuu hin dandeenyeen yoo haguugaman yookiin rukutamanii akka hin jirre yoo ta'an malee dukkanni akkasii ta'uu akka hin dandeenyeen hubadhe." -- Letter by Dr. Samuel Tenney, of Exeter, New Hampshire, December 1785 (in Massachusetts Historical Society Collections, 1792, 1st series, vol. 1, p. 97). Halkan sana sa'a sadiitti jiini guutuu taatee yoo mul'atte illee "gaadidduu du'a fak- kaatu sana irratti dhiibbaa xiqqoo gochuu hin dandeenye." Halkan walakkaa booda dukkanni ni bade jiinis yeroo jalqaba mul'atte dhi- iga fakkaatti turte.

Caamsaan 19/1780 seenaa keessatti akka "guyyaa dukkanaatti" galmaa'ee jira." Erga bara Museetii ulfaatinaan, bal'inaa fi dheer- ina yerootiin dukkanni Kanaan qixxaatu galmeefamee hin beeku. Taateen kun dhuga baatota ijaatiin akka ibsametti sagalee gooftaa isa waggoota kuma lamaa fi dhibba shan dura karaa raajicha Yo'eliin barreefamee ture irra deebi'ee kan dubbatu ture. "Guyyaan koo inni guddaanii fi sodaachisaan sun utuu hin dhufin dura, aduun duk- kanatti, jiinis dhiigatti in diddiiramu." Yo'el 2:31.

Kiristos milikkita dhufa isaa akka eeggatanii fi wantoota milik- kita dhufaatii mootii isaanii himan ilaalanii akka gammadan saba isaatti dubbatee ture. "Kun hundinuu ta'uu yommuu jalqabu," jedhe "mataa keessan ol qabadhaa, ol ilaalaas, furamuun keessan dhiyaateera jedhe." Inni baala harbuu isa ji'a birraa hordoftoota isaa argisiisee akkas jedhe: "Muka harbuu, mukkeetii, hundu- maas ilaalaa. 30 Latuu damee isaanii ilaaltanii, bonni akka dhi- yaate in hubattu. 31 Akkasuma isin immoo kun hundinuu akka ta'u yommuu argitan, mootummaan Waaqayyoo akka dhiyaate beekaa." Luq.21:28, 30, 31.

Haa ta'u malee hafuurri gad of deebisuu fi mataa ofii kennuu waldaa keessaa oftuulummaa fi itti fakkeessuuf yeroo iddoo gadi dhiise kiristosiin jaallachuu fi dhufa isaatti amanuun in qabbanaa'e. Saba Waaqayyooti kan ofiin jedhan biyya lfummaa fi qannoo jaal- lachuudhaan liqimfamanii barumsa fayyisaan milikkita dhufa isaa ilaalchisee kenne akka hin hubanneef jaaman. Barsiisi dhufaatii lam- mataa in dagatame; heertuun Macaafa Qulqulluu kanaa wajjin wal qabatu hamma mormamuu fi irraanfatamuttu hiikkaa dogoggoraatiin haguugame. Haalli kun keessumatti waldoota Ameriikaa keessa jiran keessatti mul'atee ture. Biliisummaa fi gammachuun hawaasa gita hunda biratti jaallatame, fedhiin badhaadhummaa fi qannoo, horii argachuuf jecha mataa ofii kennuu keessatti liqimfamuun, aangoo (aboo) fi beekamtii argachuuf dorgomanii fiiguun, inni nama hundu- maa waan qabate fakkaatu akka namoonni Guyyaan jireenyi har'aa kun itti darbuu fi guyyaan kabajamaa fuula duraa sun itti dhufu ofirraa fageessanii akka ilaalan godhee fedhii fi abdii isaanii jireenya lafa kanaa qofaa irra akka godhatan isaan taasise.

Fayyisaan waa'ee milikkita deebi'ee dhufuu isaatii duuka buu- tota isaatti yeroo argisiise deebi'ee dhufuu isaa fuula dura aman- tii irraa duubatti deebi'uun akka dhufu dursee dubbateera. Sochii fi hojiin biyya lafaa akkasumas qannoo jaallachuun – bituu fi gurguruun, biqiltuu dhaabuu fi ijaaruun, fuudhuu fi heerumuun Waaqayyoo fi jireenya fuula dura irranfachuudhaan akkuma bara Nohii akka ta'u dubbateera. Warra yeroo akkasii keessa jiraataniif gorsi Kiristos akka jedha: "Gad-dhiisiitti jiraachuudhaan, machi- idhaan, yaaddoo jireenyaatiinis yaada garaa keessanitti ba'aa fid- danii akka kiyyoon bineensa qabutti guyyichi sun dingata akka isin irra hin baanetti of eeggadhaa. Akkuma kanatti namoota guutum- maa biyya lafaa irra jiraatan hundumaa irra in ba'ao. 36 Yeroo hundumaa dammaqaa, wanta ta'uuf jedhu kana hundumaa jalaa ba'uudhaaf, ilma namaa duras dhaabachuudhaaf humna akka argattaiif kadhadhaa jedhe." Luq. 21:34-36.

Yeroo sana haalli waldaa isa fayyisaan Mul'ata keessatti sagalee isaatti dubbate kan argisiisu ture: "Maqaadhumaaf jiraataa dha jedhamtee in waamamta, ati garuu du'aa dha." Warra dhibaa'um- maa isaanii keessaa dammaquu didaniif immoo akeekkachiisa cimaa akkas jedhutu kenname: "Yoo dammaqaa ta'uu dhaabaatte garuu, ani akka hattuun dhuftutti nan dhufa, yeroo ani sitti dhu- fus matumaa hin beektu!" Mul. 3:1, 3.

Taatee kabajamaa cufamuu balbala araaraa wajjin wal qabatuuf qophaa'uu akka danda'aniif namoonni balaa keessa jiran keessaa dammaquun in barbaachisa. Raajiin Waaqayyoo akkas jedhee dub- bata: "guyyaan Waaqayyoo guddaa dha, sodaachisaa dhas; eenyutu fuula isaa dura dhaabachuu danda'a ree?" Isa "jal'ina hojjetamuu fi cunqurfamuu namaa cal jettee ilaaluu hin dandeenye" yeroo mul'atu eenyutu dhaabachuu danda'a? Yo'el 2:13; Anba. 1:13.

Wrra" Waaqayyo keenya in beekna jedhanii" iyyuudhaan kakuu isaa cab- sanii fi waaqota biraatti maxxanan, hamminas garaa isaanii keessa dhokafachuudhaan daandii cubbuu jaallataniif "guyyaan Waaqayyoo sun ifaa utuu hin ta'in dukkanaa'aa dha mitii ree?

Innoo duumes- saa'aa dha aduus hin qabu." Hose'a 8:2, 1; Faar.16:4; Amos 5:20. "Guyyaa sanatti ani Yerusaalemin fonqolchee ibsaadhaan nan ilaala, namoota ishee warra akka daadhii waynii isa siicoo irratti hafee ta'an, warra of irraa bu'anii, 'Waaqayyo wanta gaarii yookiis hamaa hin hojjetu' jedhanii yaadan nan adaba." Sefa. 1:12. 13. "Biyya lafaa, hammina isaatiif, jal'ootas yakka isaaniitiif nan adaba; of jajuu warra of gurguddisanii irraa nan fixa, ol ka'uu warra hamootaas gad nan qaba." Isaa. 13:11. "Meetiin isaanii yookiis warqeen isaanii isaan ool- chuu hin danda'u;" "Badhaadhummaan isaanii in saamama, man- neetiin isaaniis in ona." Sefa. 1:18,13.

Raajichi Ermiyaas yeroo sodaachisaa fuula duraa ilaalee: Wayyoo yaa mar'umaan ko! Mar'umaan koo na dhukkuba; … "Sagalee fiinoo fi sagalee iyya lolaa waanan dhaga'eef, badiisi badiisa irratti dabala- mee in dhufe." Erm. 4:19,20. "Guyyaan sun guyyaa dheekkamsaa ti, guyyaa dhiphinaatii fi guyyaa gidiraa ti; guyyaa rakkinaatii fi guyyaa badiisaa ti; guyyaa dimimmisaatii fi guyyaa dukkanaa ti; guyyaa duumessaatii fi guyyaa dukkana limixii ti; guyyaan sun guyyaa fiinoo fi iyyi lolaa mandaroota kellaa dhagaa qabanii fi masaraa ol ka'oo irratti dhaga'amuu dha." Sefa.1:15, 16. "Kunoo, guyyaan Waaqayyoo inni hamaan, lafa onsuuf, warra cubbamootas isa irraa balleessuuf, dheekkamsaa fi aarii boba'aadhaan in dhufa." Isa. 13:9.

Guyyaa guddaa sanaaf sabni isaa dadhabbii hafuuraa kees- saa dammaqanii qalbii jijjiirannaa fi gad of deebisuudhaan fuula isaa akka barbaadaniif sagaleen Waaqayyoo jecha kabajamaa fi garaa namaa rukutuun isaan waama. "Xiyoon gaara koo isa qulqul- luu irratti fiinoo afuufaa, sagalee nama dammaqsu dhageessisaa! Guyyaan Waaqayyoo waan dhufuuf, ammuma iyyuu waan dhiyaa- teef, warri biyyicha keessa jiraatan hundinuu haa hollatan!" "Xiyoon keessatti fiinoo afuufaa, soomii qulqullaa'aa labsaa! Walga'ii qul- qullaa'aas waamaa! Namoota walitti qabaa, waldaa qulqulleessaa! Maanguddootaa fi ijoollee, daa'imoota harma hodhanis walitti sas- saabaa!

Dhirsi misirroo mana isaa keessaa gad haa ba'u, misirroonis diinqa ishee keessaa gad haa baatu! Luboonni warri Waaqayyoof hojjetan, buusaa mana qulqullummaa fi iddoo aarsaa gidduutti haa boo'an! Isaan, ''Yaa Waaqayyo saba keetiif oo'i, saba kee warra dhu- unfaa kee ta'an, saba warra kaan gidduutti nama ga'oo fi nama mammaaksaa hin godhin! Maaliifis isaan namoota warra kaan gid- duutti, 'Waaqayyoon isaanii eessa jira?' jedhu ree?'' haa jedhan!" "Waaqayyo garuu, ''Ammuma iyyuu garaa keessan guutuud- haan, soomuudhaan, boo'ichaan, gadduudhaanis gara kootti dee- bi'aa!'' jedha. Egaa garaa keessan tarsaasaa malee, uffata keessan hin tarsaasinaa! Gara Waaqayyo gooftaa keessaniitti deebi'aa! Inni araara-qabeessaa fi oo'a-qabeessa waan ta'eef, dheekkamsatti hin ariifatu, gaarummaan isaas baay'ee dha, wanta hamaa namatti erguu irraas of in qusata." Yo'el 2:1, 15-17, 12, 13.

Guyyaa Waaqayyoo sana isa dura dhaabbachuuf isa qophees- suudhaaf hojiin haara'umsaa guddaan raawwatamuu qaba ture. Saba isaati kan ofiin jedhan baay'een jireenya barabaraaf akka hin hojjetin Waaqayyo argeera, kanaaf dunquqqaa'ummaa isaanii keessaa

isaan dammaqsee dhufa gooftaaf isaan qopheessuuf araara isaatiin ergaa akeekkachiisaa isaaniif ergee ture.

Ergaan kun Mul'ata 14 keessatti isa kennameedha. Kana kees- satti ergaan sadii uumama samiitiin akka labsamutti fakkeefamee dubbatame, battaluma sanas isa faana bu'ee "haamaa lafaa" sas- saabuuf dhufni ilma namaa in ta'a. Akeekkachiisa kana keessaa inni jalqabaa murtiin akka dhiyaate yaadachisa. Raajiin kun erga- maa "wangeela isa bara baraa baatee, warra lafa irra taa'anitti, saba hundumaatti, gosa hundumaatti, afaan dubbatamu hundumaatti, nama hundumaattis labsuudhaaf bantii waaqaa walakkaa utuu bala- li'uu arge. Innis sagalee guddaadhaan, Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfinas kennaaf! Isa waaqa, lafa, galaana, burqituu bishaanii uumeefis sagadaa! jedhe." Mul. 14:6,7.

Ergaan kun kutaa "wangeela barabaraa" ta'ee lallabame. Hojiin wangeela lallabuu ergamootatti hin kennamne, garuu namootatti kenname. Ergamoonni qulqulloonni hojii kana qajeelchuutu isaan- itti kenname, fayyina namootaaf sochii guddaa keessatti itti gaafa- tamu; garuu lallabbiin wangeelaa garboota Waaqayyoo warra lafa irra jiraniin raawwatama.

Namoonni amanamoon, warri hojii hafuura Waaqayyoo fi bar- siisa sagalee isaatiif abboomaman akeekkachiisa kana biyya lafaatti lallabuu qabu. Isaan "dubbiin raajonni dubbatan kun caalchisee nuuf cime; isinis hamma boruun baqaqutti, bakkalchi garaa kees- san keessa ibsus hamma ba'utti, dubbii kana akka ibsaa iddoo duk- kanaatti ibsuutti yaadaan duukaa yoo buutan gaarii gochuu keessan" (2Phex.1:19) jedhamee isa dubbatame kan dhaga'aniidha. Isaan Waaqayyoon beekuu qabeenya dhokfame irra caalaa barbaadaa turan "Ogummaan meetii caalaa bu'aa qabdi, iji isheen godhattus kan warqee irra in wayya" (Fakk. 3:14) jedhanii lakkaa'an. Gooftaan dhimma mootummaa isaatii wantoota gurguddoo isaanitti mul'iseera.

"Waaqayyo warra isa sodaatanitti, yaada isaa isa dhokataa iyyuu in beeksisa; kakuun isaas warra gad fageessanii hubatan isaan in godha." Faar. 25:14.

Hubannoo dhugaa kanaa kan argatanii fi lallabbii isaa keessatti kan hirmaatan ogeesota (barsiisota) hayyuu qu'annoo amantii hin turre. Isaan kun eegduu amanamoo, dammaqinaa fi kadhannaad- haan Macaafa Qulqulluu kan qoratan utuu ta'anii yeroo dukkanaa in beeku turan; wanta ta'uuf jiru ilaalchisees raajiin isaaniif in ifa ture. Isaan garuu sadarkaa kana irra hin geenye, kanaaf ergaan kun karaa namoota gad deebi'oo kenname. Yesus akkas jedhe: "Yesus immoo, Ifni amma iyyuu yeroo gabaabaadhaaf isin bira jira; dukkanni akka isin hin qaqqabetti, ificha utuu qabdanii adeemaa!" Yoh.12:35. Ifa Waaqayyo kenne irraa kan baqatan yookiin argachuu utuu dan- da'anii isa barbaaduu kan dhiisan dukkana keessatti hafu. Fayyisaan garuu akkas jedha: "namni ana duukaa bu'u ifa jireenyaa in qabaata malee, dukkana keessa hin adeemu isaaniin jedhe." Yoh.8:12. Ifa kenname dhaga'ee fedha Waaqayyoo gochuu kan barbaadu namni kam illee ifa guddaa argata; lubbuu akkasii gara dhugaa hundu- maatti geessuuf urjiin ifa samii ibsu isaaf in ergama.

Yeroo dhufa Kiristos isa jalqabaa luboonnii fi barsiisonni magaa- laa qulqulluu, warri sagaleen Waaqayyoo isaanitti kenname milik- kita yeroo hubatanii dhufuu isa abdachiifamee labsaniiru ta'a. Raajiin Miikiyaas bakka dhaloota isaa caqaseera; Daani'elis yeroo inni dhufu adda baaseera. Miikiyaas 5: 2; Daani'el 9:25. Waaqayyo raajii kana geggeesitoota Israa'eliif kennee ture; dhufuun Masihii akka ga'e yoo beekuu baatanii fi yoo namootatti beeksisuu baatan isaan sababii hin qaban. Kana walaaluun isaanii cubbuudhaan kan guutame bu'aa dagannaati. Yeroo sana Yihudoonni gurgudoota biyya lafaa kabajuudhaan garboota seexanaaf utuu sagadanii siida raajota ajjeefamanii ijaaraa turan. Namoota gidduutti aangoo fi bakka (iddoo) argachuuf wallaansoo qabuutti liqimfamanii ulfina waaqaa mootii samiitiin isaaniif kenname arguu dhaban.

Maanguddoonni Israa'el bakka, yeroo, fi haala taatee seenaa addunyaa - isa ilmi Waaqayyoo fayyina namaa raawwachuuf dhufu fedhii kabajamaa fi gadi fagootiin qorachuutu isaanirra ture. Sabni hundumtuu fayyisaa biyya lafaa simachuu keessatti warra jalqabaa akka ta'aniif dammaquu fi eeggachuu qabu turan. Garuu adeemsa karaa Beetaliheemiin kan dadhaban kara adeemtonni lama gaarota

Naazireetii ka'anii hamma gara bahaa magaalatiitti adeemsa dheeraa karaa dhiphoo irratti godhan keessatti bakka boqonnaa fi haara gal- fii halkan Sanaa barbaaduun isaanii akkasumaan ture. Balbala isaa banee kan isaan simatu hin turre. Gara dhumaatti, godoo bututaa horiif qophaa'e keessatti iddoo bultii argatan, fayyisaan biyya lafaas achitti dhalate.

Ergamoonni samii ulfina ilmi Waaqattoo uumamuu biyya lafaa dura abbaa isaa biraa qabu arganiiru, biyya lafaatti mul'achuun isaas taatee saba hundumaaf gammachuu kennu ta'uu isaa fedhii gadi fagootiin fuula duratti ilaalan. Oduu gammachiisaa kana fud- hachuu fi jiraatota lafaatti gammachuudhaan isa beeksisuuf warra qophaa'an biraan ergaa kana ga'uuf ergamoonni ka'aamanii turan. Kiristos uumama namaa fudhachuu gad of deebise; inni lubbuu isaa aarsaa cubbuu godhee kennuuf jecha ba'aa ulfaataa baate; inni ilma waaqa guddaa waan ta'eef gadi deebi'uu isaa keessatti illee namoota duratti amala kabajaa fi ulfinaa isaaf malu akka qabaatu ergamoonni arguu hawwan. Gurguddoonni lafaa dhufa isaa simachuuf magaa- laa Israa'el keessatti walitti in qabamu ta'aa? Ergamoonni danuun namoota isaa eeggatanitti isa in beeksisu ta'aa?

Ergamaan tokko Yesusiin simachuuf eenyu faa akka qophaa'an ilaaluuf gara lafaatti ergame. Garuu milikkita isa eeggachuu waa tokko arguu hin dandeenye. Yeroon dhufa Masihii ga'uu isaa ilaal- chisee sagalee galataa yookiin mo'ichaa tokko illee hin dhageenye. Ergamaan kun yeroo muraasaaf magaalaa fo'amtee fi mana qul- qullummaa isa barootaaf iddoo argama Waaqayyoo ta'uun isaa beekame irra joboba'ee (balali'ee) ture; garuu achitti illee fedhii dha- biisa walfakkaataatu ture. Luboonni ol of qabuu fi oftuulummaad- haan mana qulqullummaa keessatti aarsaa xura'aa dhi'eessaa turan. Fariisonni daandii cina dhaabbatanii sagalee guddaatiin sabatti dub- bachaa yookiin kadhannaa oftuulummaa gochaa turan. Dhugaa din- qisiisaa waa'een fayyisaan namootaa lafa irratti mul'atu, inni samii gammachuu

fi galataan guutu mana motumootaa keessa jiran biratti, bakka walitti qabama falaasfotaatti, mana barumsaa hayyu qu'anoo amantii keessa warra jiran hunda biratti itti hin yaadamne ture.

Gooftaa jireenyaa, Kiristosiin simachuuf qopheen dursee godhamuu isaaf ragaan tokko illee hin turre. Yeroo tiksoota halkanii horii isaanii eeggachaa, urjoota samii ilaaluudhaan raajii Masihii isa gara lafaa dhufu qoratanii fi dhufaatii fayyisaa biyya lafaa hawwaan eeggataa jiran arge, ergamaan samii oduu yelaasisaa fudhee gara samiitti deebi'uuf xiqqootu hafe. Gareen ergaa samii fudhachuuf qophaa'an asitti arga- man. Ergamaan gooftaa akka tasaa isaanitti mul'atee oduu gammachi- isaa guddaa isaanitti hime. Ulfinni samii bakka sana guute, ergamoonni lakkoobsa hin qabne achitti mul'atan, gammachuu sana samii irraa fiduun akka waan ergamaa tokkotti guddaa ta'etti, faarfannaan sabni fayyan guyyaa tokko faarfachuuf jiran sagaleen lakkoobsa hin qab- neen faarfatame: "Hooqubaan Waaqayyoof waaqa gubbaatti, nagaanis namoota Waaqayyo itti gammaduuf, lafa irratti jedhanii Waaqayyoon in faarfatu turan." Luq.2: 14.

Seenaan Betlihem inni dinqisiisaan kun barumsa attamii of kees- saa qaba! Amanti dhabina keenya, ofitti amantaa fi oftuulummaa keenya hammam ifata. Milikkita dhufa isaa adda baasuu dadhabnee guyyaa inni nu fayyisuuf dhufe walaaluudhaan yakka wal fakkaatu gochuu irraa akka of eeggannuuf kun hammam nu akeekkachiisa.

Ergamoonni dhufaatii Masihii kan eeggachaa turan kan isaan argatan tiksoota gad deebi'oo tulluu Yihudaa irratti qofa hin turre. Biyya Ormootaa keessas isa kan eeggachaa turan turaniiru; isaanis ogeesota Baha biiftuu, falaasfota sooreyyii fi kabajamoo turan. Warri sabi'aa sagalii (magi) qu'atoota uumamaa waan turaniif hojii harka Waaqayyoo arganiiru. Isaan urjiin Yaaqob keessaa akka Macaafa Ibrootaa irraa baraniiru, "fayyina isa Israa'el" qofaaf utuu hin taane "ifa ormootaaf ibsuu" fi "biyya lafaa hundumaafis fayyisaa akka ta'uuf" isa kenname dhufuu isaa eeggachuuf hawwaa turan. Luq.2:25, 32; H/Erg.13:47.

Isaan ifa barbaadaa turan, kanaaf ifti teessoo Waaqayyo irraa karaa isaanii ibse. Yeroo luboonnii fi bar- siisonni Yerusaalem warri eegdotaa fi barsiisota dhugaa ta'uudhaaf isaanitti kenname dukkanaan haguugaman, urjiin samiin erge kees- sumoota ormootaa kana iddoo mootiin haaraa itti dhalatetti geesse. "Akkasuma Kristos inni cubbuu namoota baay'ee baachuudhaaf al tokko aarsaa ta'ee dhi'eeffame; si'a lammaffaa immoo waa'ee cubbuuf utuu hin ta'in, warra dhimmanii dhufa isaa eeggatan fayyisuudhaaf mul'achuuf jira." Ibr.9:28.

Akkuma misiraachoo yeroo fayyisaan dhal- atee, ergaan lammaffaa dhufuu isaas geggeesitoota amantii sabaatti hin kennamne. Isaan hariiroo Waaqayyoo wajjin qaban hin eegne, ifa samii waan dhiisaniif isaan warra ergamaan phaawulos waa'ee isaanii dubbatu keessatti hin lakkaa'amne: "Obboloota nana, isin garuu duk- kana keessa waan hin jirreef, guyyaan sun akka hattuutti isin irra ba'uu hin danda'u. Isin hundumti keessan ilmaan ifaa ti, ilmaan guyyaa tis; nuyi warra halkanii yookiis warra dukkanaa miti." 1Tasa.5:4, 5.

Namoonni eegduu masaraa Xiyoon ta'an misiraachoo dhufaatii fayyisaa fudhachuuf, sagalee ol kaasanii dhiyootti akka dhufu himuuf, dhufa isaaf namoonni akka qophaa'an akeekkachiisuuf warra jalqa- baa ta'uu qabu turan. Isaa garuu utuu sabni cubbuu keessa rafaa jiruu abjuu nageenyaa abjootaa bashananu turan. Yesus waldaan isaa arbuu ija utuu hin godhatin haftee baala fakkeessaa qofaan haguugamuudhaan maseente fakkaattee arge. Hafuurri gad of dee- bisuu, kan cubbuu himachuu fi amantii dhugaa inni tajaajilli Waaqa duratti fudhatama akka qabaatu taasisu dhibamee sirni amntii fak- keessaa inni oftuulummaadhaan guute keessatti mul'ate. Qooda hafuura ayyaanaa oftuulummaa, bifa waaqessuu, ulfina waa'ee hin baafne, ofitummaa fi cinqursaatu mul'ate. Waldaan isheen duubatti deebite milikkita yeroo arguuf ija ishee cufatte. Waaqayyo isaan hin dhiifne, yookiin amanamummaa isaa hin daganne; garuu isaantu isa irraa fagaate, jaalala isaa irras adda of baasan. Waan Waaqayyo isaan gaafatetti walii galuu yeroo isaan didan kakuun isaa isaaniif hin raawwatamin hafe.

Carraa fi ifa Waaqayyo kennu fooyessuu fi kabajuu dhiisuun bu'aan isaa kana fakkaata. Waldaan carraa isheedhaaf baname hordoftee ifa hundumaa fudhachuudhaan hojii gaarii isheetti mul'ifamee yoo gochuudhaa baatte amanitin sirna waaqefannaa qofaa ta'uun isaa hin oolu, hafuurri Waaqayyoon fakkaachuus in bada. Seenaa Waldaa keessatti dhugaan kun irra dedeebi'amee mul'ateera. Waaqayyo amantii hojjetuu fi abboomamuu eebbaa fi carraa isaaniif kennamee wajjin qal qixaatu saba isaa irraa bar- baada. Abboomamuun aarsaa fi fannoo gaafata; sababa kanaaf nuyi hordoftoota Kiristos kan ofiin jedhan baay'een ifa samii fudhachuu mormu, kana irraa kan ka'e akkuma Yihudoota durii yeroo fayyina isaanii utuu hin beekin hafu. Luqaas 19:44. Sababa oftuulummaa fi amanti dhabna isaanii gooftaan isaan bira darbee, warra akka tik- soota Betlihemii fi ogeesota bahaa biiftuu warra ifa fudhatan hundu- maan jiraatanitti dhugaa isaa mul'ise.

Boqonnaa 18 – Geggeessaa Haara'umsaa Nama Biyya Ameerikaa

Qotee bulaan qajeelaan, garaan isaa amanamaa ta'e tokko Macaaf- ni Qulqulluun aangoo Waaqayyoo qabaachuu isaa shakkuutti geggeefamee ture, haa ta'u malee dhugaa beekuuf onnee isaa irraa kan hawwu waan ta'eef labsii dhufaatii Kiristos isa lammaaffaa ge- ggeessuuf nama Waaqayyo addumaan fo'ate ture. Wiiliyaam Miiler akkuma haaressitoota warra kaanii ijoollummaa isaa keessa jireenya hiyyummaa wajjin wallaansoo wal qabaa waan tureef barumsa gud- daa dhamaasuun jiraachuu fi mataa ofii ganuu baratee ture. Miseensi maatii inni keessaa dhalate hirkannaa malee jiraachuu kan baran ha- fuura bilisummaa jaallatuun kan beekaman, rakkina obsaan danda'uu fi jaalala biyyaa ho'aa qabaachuudhaan kan beekaman yeroo ta'an, amaloonni kun isa keessattis kan mul'atan turan. Abbaan isaa hoogga- naa raayyaa waraanaa isa inni yeroo qilleensa jabaa sun haala cimaa jireenyi miiler ijoollummaadhaan keessa ture argisiisuu danda'u dha.

Inni jabina qaamaa ijaarsa tokkee kan qabuu fi yeroo mucummaa isaa keessa illee dandeettii cimaa umurii isaa olii qabaachuu isaa kan mirkaneesse ture. Guddachaa yeroo inni adeeme kun ifatti mul'ate. Sammuun isaa kan dammaqee fi sirriitti kan guddifame ture. Carraa barumsa kolleejjii hin arganne yoo ta'e illee, fedhiin qorannaa isaatii, fi amala ilaalchaa of eeggatu qabaachuu fi itti dhiyeenyaan waa qeequu danda'uun isaa nama murtii qajeelaa kennuu fi ilaalcha walii galaa qabu isa taasise. Inni sona hamilee mudaa hin qabnee fi, haqaa gaa- rii nama inaafsisu kan qabu, walumaa galatti amanamummaa, qusan- naa fi arjummaadhaan nama kabajame ture. Amalli qo'annaa isaatii akkuma jirutti ta'ee dhama'uun isaa fi dandeettii duraan qabu hojii irra oolchuudhaan waan barbaade argateera. Inni waajjira hawaasaa garaagaraa fi waraana keessatti maqaa gaariidhaan kan beekame waan tureef qabeenyiif ulfinni guddaan isaaf banamee ture.

Haati isaa dubartii sodaa Waaqayyoon qabdu turte, kana irraa kan ka'e mucummaa isaatti jireenyi isaa amantiidhaan kan tuqame ture. Haa ta'u malee yeroo dargaggummaa isaa keessa hawaasa jiraachuu Waaqayyoo hin amanne (deists), keessatti kufe. Namoonni kun harki caalaan isaanii lammii gaarii, gara laafummaa fi arjummaa isaaniin kan beekaman waan turaniif dhiibbaan isaan gochuu dan- da'an guddaa ture. Dhaabbilee kiristiyaanaa gidduu gochaadhuma isaanii kanaan jiraatanii amalli isaanii hamma tokko waan naan- noo isaaniitiin beekame (ijaarame) ture. Kabajaa fi ofitti amantaa kan isaan argachiise keessaa tokko Macaafa Qulqulluuf gatii kennuu isaanii ture; haa ta'u malee kennaan gaariin kun jallifamee sagalee Waaqayyoo irratti dhiibbaa hamaa geessisuutti ga'ee ture. Miiler namoota akkasii wajjin quunnamtii gochuudhaan gara yaada isaanii fudhachuutti geggeeffamee ture. Hiikkaan Macaafa Qulqulluu yeroo sana ture rakkoo inni mo'achuu hin dandeenye isatti waan fide fak- kaata ture; haa ta'u malee amantiin haaraan inni Macaafa Qulqulluu dhiisuudhaan fudhatee ture waan fooyya'aa bakka isaa bu'u tokko illee isaaf hin fidne, kunis isaaf waan quubsaa

ta'ee hin argamne. Haa ta'u malee naannoo waggoota kudha lamaaf ilaalcha kana qabatee itti fufe. Garuu umurii isaa waggaa soddomii afuritti miira cubbuu keessa utuma jiruu hafuurri qulqulluun onnee isaa tuqe. Amantii isaa duraa keessatti awwaalchaa olitti wabii gammachiisaa hin arganne. Egereen isaa kan dukkanaa'ee fi kan abdii kutachiisu ture. Miira isaa yeroo sanaa ilaalchisee booda akkas jedhee dubbate: "Badiisa yaadaa diilallaa'aa fi adoodaa ture, itti gaafatamummaan hundumaaf badiisa dhugaa fida. Bantiin waaqaa mataa koo irratti akka sibiila diimaa laftis miilla koo jalatti akka sibiilaa turte. Jireenyi barabaraa maal ture? Duuti immo maalif argame?

Akka ani caalaatti waa'ee kanaa yaadeen, caalaatti immoo obsa isaa irraa fagaachaan adeeme. Guddisee akkuman yaadeen goolabbii ani irra ga'e caalaatti na harkaa faca'e. Yaaduu dhiisuu yaaleen ture. Garuu yaadni koo to'atamuu hin dandeenye. Dhugaadhumatti gadadameen ture (nama bo'aniif) garuu sababii isaa baruu hin dandeenye. Nan gunguma, nan komadhas, garuu eenyu irratti akka ta'e hin beeku. Dogoggorri tokko akka jiru beeka, garuu attamitti yookiin eessatti akkan waan qajeelaa argadhu hin beekun ture. Nan boo'e garuu abdiin hin turre."

Haaluma kanaan ji'oota muraasaaf itti fufe. Akkas jedha: "akka tasaa amalli fayyisaa sammuu koo keessatti dhaga'ame. "Jiraataan oo'a qabeessi fi gaariin cubbuu keenyaaf aarsaa kan of godhee fi adaba cub- buu jalaa nu furuuf kan dhiphate tokko waan jiru fakkaatee anatti mul'ate battaluma sanatti jiraataan kun hammam jaallatamaa ta'uu akka qabu nan yaade, harka isaa keessatti of gatuu fi araara isaa amanachuu akkan qabu anatti dhaga'ame. Garuu jiraataan kun akka jiru attamitti mirkan- eeffachuun danda'ama? kan jedhu gaaffiin in ka'e. Jiraachuu fayyisaa akkasii yookiin fuula durattis jiraachuu isaa Macaafa Qulqulluun alatti ragaa argachuu akkan hin dandeenye nan hubadhe…

"Macaaafni Qulqulluun fayyisaa ani barbaade akka anatti agar- siise nan arge; macaafni geggeessaa hafuura Waaqayyootiin hin barreeffamne fedhii addunyaa kuftee biratti qajeelfamoota mudaa hin qabne kan fudhatamu arguu koof bita anatti gale. Macaafni Qulqulluun mul'ata waaqa biraa kenname ta'uu isaa amanuu nan dirqame. Innis kanan itti gammadu ta'e, Yesuus kessattis michum- maan argadhe. Fayisaan namoota kuma kudhan keessatti isa hunda irra caalu anaaf ta'e, macafni qulqulluun inni dur dukkanaa'aa fi kan wal faallessu anatti fakkaate, amma ibsaa miilla kootii fi ifa karaa kootii anaaf ta'e. Sammuun koo hin tasgabbaa'e, boqonnaas in argate.

Waaqayyo gooftaan kattaa dambalii galaana jireenyaa keessa dhaabate anaaf ta'e. Amma Macaafni Qulqulluun qo'annoo koo isa hundumaa caalu anaaf ta'e. Dhugumaan gammachuu gud- daadhaanan isa qoradhe jedhee dubbachuu nan danda'a. Kanaan dura walakkaan isaa illee anatti hin himamiin akka ture bira ga'eera. Miidhaginaa fi ulfina isaa duraan maalif hin argin akkan ture na din- qee, utuun hubadheera ta'ee fudhachuuf duubatti hin deebi'un ture. Wanta onneen koo hawwe fi dhukkuba lubbuu koof qoricha ta'u hundumaa akka natti mul'ate

nan arge. Dubbisa kan biraaf fedhiin dhabe, ogummaa waaqa biraa argachuufis garaa koo nan kenne." -- S. Bliss, Memoirs of Wm. Miller, pages 65-67.

Miiler amantii duraan fudhatee turetti amanuu isaa namoota duratti mul'ise. Garuu hiriyoonni isaa warri amantii hin qabne isa inni Macaafni Qulqulluun hafuura waaqayyoo hin qabu jedhee fal- maa ture fiduuf oolanii hin bulle. Inni yeroo sana isaanii deebisuuf hin qophoofne ture; garuu Macaafni Qulqulluun mul'ata waaqa- yyoo yoo ta'e, kan inni dubbatu wal fudhachuu akka qabuu fi nama barsiisuuf kan kenname ta'ee inni sadarkaa hubannaa namaatti kennamuu qaba jedhee yaade. Macaafa Qulqulluu mataa isaatiin qoorachuuf murteesse. Kanas kan inni godhe wanti waan wal faal- leessu fakkaatee argame hundumtuu akka inni wal hin fudhanne ilaaluu jechaa ture.

Ilaalcha duraan yaada isaa keessa ture of duubatti gatuuf dha- ma'uudhaan yaada Macaafa Qulqulluu irratti kennamanitti (commen- taries) fayyadamee gargaarsa kitaabilee wabiitiin Macaafa Qulqulluu Macaafa Qulqulluu wajjin wal bira qabee qorate. Qorannaa isaa haala idilee fi tooftaa qabuun itti fufee seera uumamaa irraa jalqa- bee lakkoofsa lakkoofsaan qorachaa hiikkaan isaa dafee hubatamuu- fiidhaan heertulee duraan hin hubataminiif turaniin dhiphachuu irraa hiikame. Waan ifa hin taane tokko yeroo argu dhimma qoratamaa jiru heertuu kan biraa dhimma kana irratti barreeffamee wajjin wal bira qabee ilaaluun amala isaa ture. Jechi hundumtuu mata duree bar- reeffame jalatti hiika sirrii akka qabaatuuf karaan in kennamaaf.

Yoo ilaalchi isaa heertuu kennamee wajjin walii gale hubannoof rakkisaa ta'uun isaa ni dhaabbata. Yeroo heertuu hubannaan isaa cimu argatu kutaa Macaafa Qulqulluu kan biraa keessaa ibsa argata. Hubannaa Waaqayyoo argachuuf kadhannaan yeroo qoratu wanti duraan hubannaa isaatti dukkana fakkaatee mul'atu ifa ta'a. Inni dhugaa isa sagalee abbaa faarfannaa keessa jiru shaakaleera. "Saaqamuun dub- bii keetii ifa in kenna, wallaalota iyyuu in hubachiisa." Faar. 119:130 Inni macaafota Daani'eelii fi mul'ata miira ho'aatiin qoratee qajeelfamoota ittiin kutaa Macaafa Qulqulluu kan biraa hiike hojii irra oolche fakkeenyi raajii isa keessa jiru isaaf hubatamuu danda'uu isaatiif guddaa gammade. Sagaleen raajii duraan raawwatame jecha jechaan (literally) akka raawwataman, lakkoobsonni garaagaraa, fak- kaataa (metaphors), fakkeenyota (parables), jechoonni wal fakkaatan (similitudes) fi kkf. Kan walitti hidhamanii jiran keessatti kan ibsa- man yookiin macaafota biraa keessatti yeroo caqafaman jechoonni isaanii hiikkaa kan argatan ta'uu isaanii hubate. Macaafni Qulqulluun dhugaa haala salphaatiin mul'ateedha, namni kara adeemaan gow- waa yoo ta'e illee isa keessatti dogoggoruun hin barbaachisu."

"Anis akkasittan itti quufe." -- Bliss page 70. Akkuma toora raajii gud- daa sadarkaa sadarkaadhaan qorateen dhamaasuu isaatiif fuuncaa dhugaa isa tokko irraa gara isa kaaniitti badhaafame. Ergamoonni samii sammuu isaa geggeessaa, hubannoo Macaafa Qulqulluus isaaf banaa turan.

Haala yeroo darbe keessa raajiin ittiin raawwatame akka ulaagaa ittiin raawwii raajii fuula duraa ittiin murtaa'utti fudhachuudhaan, mootummaan hafuura kiristoos inni xumura biyya lafaa dura boqon- naa waggaa kumootaa lafa irratti ta'a jedhu ilaalchi sabaa inni beekamaan sagalee waaqayyootiin kan hin deggermne akka ta'e itti quufe. Barsiifni utuu gooftaan qaamaan hin dhufiin fuula dura waggaa kuma tokkoof tolli (qajeelummaa) fi nagaan lafa kana irratti ta'a jedhu naa- suu guyyaa gooftaatti ta'u achi fageessee kaa'eera. Garuu kan nama gammachiisu yoo ta'e illee, inni faallaa barsiisa kiristoosii fi erga- mootaa isa hamma yeroo midhaan sassaabamutti lachuu walumaa wajjin haa guddatan jedheeti. Namoonni hamoonni, warri ija namaa gowwoomsanis isa gadhee irraa gara isa caalaa gadheetti gad in adeemu;" "Guyyoota gara dhumaatti yeroon sodaachisaan akka dhufu hubadhu!" Mootummaan dukkanaa hamma gooftaan dhufutti itti fufa, Kana booddees Yesus gooftaan immoo hafuura afaan isaa keessaa ba'uun isa in ajjeesa; mul'inatti deebi'ee dhufuu isaatiinis isa in barbadeessa." Maat 13:30, 38-41: 2Xim 3:13, 1; 2Tas 2:8

Barsiifni waa'ee jijjiiramuu biyya lafaa fi waa'ee kiristoos hafuuraan mo'uu waldaa ergamootaa keessatti beekamaa hin turre. Hanga jalqaba jaarraa kudha saddeettaffaatti kiristiyaanota biratti akka walii galaatti kan fudhatame hin turre. Akkuma dogoggora kan biroo hundaa bu'aan isaa hamaadha. Kun akka namoonni dhufaatii gooftaa fageessanii fuula duratti eegan barsiise. Milikkita dhiyootti dhufuu isaa akka namoonni yaadaan hin qabne godha. Amanannaa fi nageenya wabii bu'uuraa hin qabne miirri isaanii akka gowwom- famu godhe gooftaa simachuuf baay'ee qophee barbaachisaa akka hin qabaanne dagachiisa.

Miiler qaamaan dhufuun kiristoos Macaafa Qulqulluu keessatti ibsamee akka barsiifame argatee ture: phaawuloos akkas jedha. "Sagaleen guddisee nama abboomu, sagaleen angafa ergamootaa in dhaga'ama, malakanni Waaqayyoos in afuufama. Kana hundumaa wajjin gooftaan waaqa irraa gad in bu'a;" 1Tas 4:16. Fayyisaanis akkas jedhe: "ilmi namaa immoo duumessoota waaqaa irra humnaa fi ulfina guddaadhaan dhufuu isaa arguuf jiru Akka bakakkaan ba'a-biiftuutti bu'u hamma lixa-biiftuutti ibsu, dhufni ilma namaas akkasuma in ta'a." Maat 24:30, 27. Inni macca samii hundumaa wajjin dhufa. "Ilmi namaa ulfina isaatiin, ergamoonni Waaqayyoos hundinuu isaa wajjin in dhufu; yommus inni teessoo ulfina isaatii irra in taa'a." Maat 25: 31. "Inni ergamoota isaa waaqa irraa sagalee malakataa guddaa wajjin in erga isaan immoo warra Waaqayyoof fo'aman qixa arfanii, andaara bantii waaqaa gar tokkoo hamma gara isa kaaniittis walitti in qabu jedhe." Maat. 24:31

Yeroo dhufa isaa toloonni du'an in kaafamu, toloonni jiraatti hafan immoo in jijjiiramu. "Nuyi hundumti keenya in geddaramna malee, hin duunu; dhoksaan ani isinitti himuuf jedhes isa kana. Malakanni inni dhumaa yommuu afuufamu, battala liphsuu ijaatti in geddaramna; malakanni in afuufama, warri du'an immoo bifa hin badneen in kaafamu. Wanti hin badne, iddoo wanta badu kanaa, wanti hin duune iddoo wanta du'u kanaa bu'uutu ta'a." 1 Qor 15:51-53. Xalayaa isa gara warra Tasaloonqee keessatti waa'ee dhufa gooftaa erga ibsee booda, akkas jedhe: "Kana hundumaa wajjin gooftaan waaqa irraa gad in bu'a; warri Kristositti amananii du'an dura in kaafamu. Kana booddee nuyi warri utuu hin du'in hafne immoo,

isaanumaa wajjin qilleensa keessatti gooftaa simachuudhaaf duumessa keessa ol in butamna; ergasii yeroo hundumaa gooftaa bira in jiraanna." 1 Tas. 4:16, 17

Kiristoos qaamaan hamma dhufutti sabni isaa mootummaa fud- hachuu hin danda'an. "Yesus ammoo, Ilmi namaa ulfina isaatiin, ergamoonni Waaqayyoos hundinuu isaa wajjin in dhufu; yommus inni teessoo ulfina isaatii irra in taa'a. Yommus namoonni biyya lafaa hundinuu fuula isaa duratti walitti in qabamu; tikseen, hoolota re'oo- tattii akka gargar fo'u, innis namoota sana gargar in fo'a. Warra hoo- lotatti fakkeeffaman gara mirga isaa, warra re'ootatti fakkeeffamanis gara bitaa isaa in dhaaba. Ergasii mootichi warra mirga isaa jiraniin, 'Isin yaa warra abbaa kootiin eebbifamtanii, kottaa! Mootummaa isaa isa uumama biyya lafaatii jalqabee isiniif qophaa'etti galaa!" Maat. 25 31-34.

Yeroo ilmi namaa dhufu warri du'an badiisa malee akka ka'an warri jiran immoo akka jijjiiraman heertuu Macaafa Qulqulluu nuuf kenname irraa ilaalleerra. Isaan jijjiirama kanaan mootum- maa fudhachuuf kan qophaa'an ta'u; Phaawuloos akkas jedha: "Obboloota ko, namni foonii fi dhiigaan mootummaa Waaqayyootti galuu yookiis wanti badu wanta hin badne keessaa hirmaachuu, akka hin dandeenye isinittan hima." 1 Qor 15:50. Namni haala amma jiru kanaan du'eessa, kan baduudha kan tortoruudhas. Garuu mootum- maan Waaqayyoo kan hin badneedha, barabaraanis jiraata. Kanaaf namni haala amma jiru kanaan mootummaa waaqayyoo seenuu hin danda'u garuu Yesus yeroo dhufu namummaa hin duune saba isaatti uwwisa; kana booda mootummaa dhaaluun kan isaaniif malu qofa waamee isaan dhaalchisa.

Taatewwan akka walii galaatti dhufa kiristoos dura raawwatamu jedhamanii eegaman, kan akka nagaan addunyaa irratti in mo'a kan jedhuu fi mootummaan Waaqayyoo lafa irratti ni hundeeffama kan jedhu dhufaatii lammaffaa booda mirkaneessaniiru. Itti dabalees, milikkitootni yeroo hundumtuu fi haalli biyya lafaa ibsa raajii bara xumuraa agarsiisu. Qorannaa Macaafa Qulqulluu irraa qofa ka'uud- haan biyyi lafaa haala amma irra jirtu kanaan itti fuftee jirachuuf yeroon isheef heyyamame cufamuutti akka dhiyaate goolabbii irra ga'uuf dirqisiifamee ture.

"Ragaan biraan sammuu koo qabate tartiibaan ta'uu seenaa Macaafa Qulqulluuti jedhe. Taateen duraan raajamanii bara darbe keessa raawwataman yeroo kenname keessatti raawwatamuu isaaniin arge. Waggaa 120 bishaan badiisaaf kenname (Uum 6:3); isa dura kan turan guyyaa torbanii fi rooba guyyaa 40 raajame (7:4); sanyiin Abraham waggoota 400 iddoo tokko jiraachuu (15:13), abjuu daadhii dabarsaa fi buddeen tolchaa guyyaa sadii (40:12- 20); waggoota torban Fara'oon (41:28-54); waggoota 40 lafa onaa keessaa (Seera Lakk. 14:34) beela waggaa sadii fi walakkaa (1Mot 17:1) [Luq 4:25] ,--- boojuu waggaa 70 (Er 25:11), yeroo torban kan Nebukadineezar (Dan 4;13-16) fi torban torba, torban 60 fi torban lamaa fi torban tokko isa yeroo saba Yihudaaf murtaa'ee torban tor- baatama taasisu (Dan 9:24-27), taateen yeroodhaan daangeffaman kun hundumtuu si'a tokko raajii turanii akkaataa raajiidhaan dubbat- amanitti kan raawwatamaniidha." Bliss, page 74, 75.

Kanaaf, qo'annoo Macaafa Qulqulluu isaa keessatti wayita yeroo garagaraa tooraan ka'amanii hamma dhufaatii Kiristositti jiran akka hubannaa isaatti yeroo ilaale akka isa yeroo Waaqayyo garboota isaatti mul'iseetti ilaaluu hin dandeenye. Museen akkas jedha: Itti dabalees Gooftaan karaa raajicha Amosiin akkas jedhe: "Waaqayyo gooftaan murtoo isaa isa dhokatee jiru hojjetoota isaa warra raajotatti utuu hin mul'isin, tokko illee hojii irra hin oolchu." "Wanti dhoksaan kan Waaqayyoo Gooftaa keenyaati, wanti mul'ifame immoo nuyi dubbii seera isaa hundumaa akka eegnuuf barabaraan kan keen- yaa fi kan ijoollee keenyaati." Amos 3:7; K/Deebii 29:29. Sababa kanaaf, baratoonni Macaafa Qulqulluu dhugaa ibsamee macaafa keessa ka'ame seenaa dhala namaa keessatti taateen dinqisiisaan kun akka ta'u amantiidhaan eeggachuu in danda'u.

Miiler akkas jedha, "Caaffanni qulqullaa'aan hundinuu geggees- saa hafuura Waaqayyootiin caafame" (2 Xim.3:16); "Raajii dubba- chuun takkaa jaalala namaatiin hin taane; garuu namoonni hafuura qulqulluudhaan geggeeffamanii, wanta Waaqayyo biraa fudhatan dubbataniiru" (2 Phex.1:21); Nuyi obsaa fi jajjabina caaffanni qul- qullaa'oon nuuf kennaniin abdii akka argannutti, wanti caaffata qul- qullaa'oo keessatti caafaman hundinuu nu barsiisuuf caafaman" (Room.16:4); inni jedhu akkuma na amansiiseen kutaan Macaafa Qulqulluu inni tooraan kaaáme sagalee Waaqayyoo akka ta'ee fi nuus akkuma kutaa Macaafa Qulqulluu isa kaaniitti eeguu akka qabnu itti amanee fudhadheera. Kana yeroo ta'u immoo isa Waaqayyo araara isaatiin nutti mul'ise hubachuuf yeroon dhama'u yeroo raajii (pro- phetic periods) akkuma jirutti irra darbuuf mirga akkan hin qabnetti natti dhaga'ame." — Bliss, page 75.

Raajiin yeroo dhufaatii lammaffaa adda baasee ibsee kaa'u isa Daani'eel 8: 14ti. "Hamma ganamaa fi galgala kuma lamaa fi dhibba sadiitti in tura; kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in deebifama jedhe." Qajeelfama ofii isaatii isa Macaafni Qulqulluun ofii isaa haa hiiku jedhu hordofuudhaan, Miiler Guyyaan tokko wagga tokko akka bakka bu'u hubate (S/Lakk.14:34; His.4:6); raa- jiin guyyaa 2300, yookiin, jecha jechaan waggoota hangasii cufiinsa yeroo Yihudoonni ka'aan caalaa dheerata, kanaaf mana qulqul- lummaa bara isaan ka'aaniin lakkaa'amu hin ilaalatu.

Miiler yaada bara kiristiyaanummaa keessa akka waliigalaatti fudhatame isa lafti mana qulqullumaati jedhu fudhachuudhaan, mana qulqullummaa qulqulleessuun inni Daani'eel 8:14irratti dursee dubbatame isa lafti yeroo dhufaatii Kiristos isa lammaffaa ibiddaan qullooftu bakka bu'a jedhee amane. Erga akkas ta'ee, yeroon Guyyaan 2300 itti jalqabu argamuu dandeenyaan Guyyaan dhufaatii lammaffaa kan mir- kanaa'e ta'uu in danda'a. Akkasitti guyyaa xumura guddaa haalli ammaa "oftuulummaa fi aangoo isaa, koormaa fi bilaashummaa, hamminaa fi cinqursaa isaa wajjin gara xumuraatti in dhufa." Yeroo abaarsi lafa irraa balleeffamu duuti garboota Waaqayyoo raajotaa fi qulqullootaaf in bada, warra maqaa isaa sodaataniif badhaasi in ken- nama, warri lafa balleessanis in balleefamu." -- Bliss, page 76.

Miiler kutannoo addaa fi gadi fagootiin halkanii fi guyyaa of ken- nee raajii qoruu itti fufe. Inni waa'ee guyyaa 2300 ilaalchisee raa- jii Daani'eel boqonnaa 8 keessatti yeroo inni itti jalqabu argachuu hin dandeenye; ergamaan Gabreel Daani'eel mul'aticha akka huba- tuuf yoo abboome illee ibsa gar-tokkee qofa kenne. Akkuma ari'an- naan cimaan waldaatti akka dhufu himameen raajichichi jabina qaama isaa dhabe. Haala sana damdamachuu waan dadhabeef erga- maan yeroof isa dhiisee adeeme. Kana irratti ani Daani'el bututee dhukkubsadhees guyyaa baay'ee nan ciise; mul'aticha immoo ani waanuma isaa nan wallaale, hin hubannes."

"Namni kun mul'aticha akka hubatu godhi" jedhee Waaqayyo ergamaa isaa abboome. Ergamni kunis raawwatamuu qaba. Ergamaan ajaja kana fudhachuudhaan yeroo muraasa booda gara Daani'eelitti deebi'ee "ani amma si qalbifachiisuudhaaf, si hubachii- suudhaafis ba'ee nan dhufe." "Kanaaf isa yaadatti qabadhu, mul'ati- chas hubadhu!" Daan.8:27, 16; 9: 22, 23, 25-27. Muláta Daani'eel boqonnaa 8 keessatti utuu hin ibsamin kan hafe qabxii barbaachisaa tokkotu jira, innis waa'ee guyyaa 2300 ti; kanaaf ergamaan kun ibsa isaa itti fufuudhaan dhimma yeroo kanaa irratti xiyyeefate:

"Waggoonni torba si'a torbaatamni saba kee irratti mandara kee ishee qulqullooftu irratti akka darban murtoo ta'eera." ... "Yeroo Yerusaalem deebitee akka ijaaramtuuf abboommiin ba'ee jalqabee, hamma bara geggeessituu isa dibamee moosifameetti waggaa torba si'a torba in ta'a; yeroon isaa yeroo rakkinaa yoo ta'e iyyuu, manda- rattiin waltajjii ishee fi qotaa ishee wajjin deebitee ijaaramtee, wag- gaa torba si'a jaatamii lamaaf dhaabachuuf jirti; egaa kana beeki hubadhus! Dibamee kan moosifame tokkos waggaa torba si'a jaata- mii lamaa sana booddee firdii malee lafa irraa in balleeffama;" "Inni utuu jiruu waggaa torbaaf namoota ciccimoo wajjin kakuu isaa in jabeessa; waggoota sana erga walakkeessee immoo qalmi, kennaan midhaaniis akka hafu in godha."

Ergamaan gara Daani'eelitti kan inni ergameef qabxii isa mul'ata Daani'eel boqonnaa saddeet keessaa isa inni hubachuu dadhabee waa'ee "Hamma ganamaa fi galgala kuma lamaa fi dhibba sadiitti in tura; kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in dee- bifama jedhe" isaaf ibsuuf jedheeti. "Kanaaf isa yaadatti qabadhu, mul'atichas hubadhu" jedhee Daani'eeliin erga gorse booda, sagaleen ergamaan kun jalqaba dubbate "waggoonni torba si'a torbaatamni saba kee irratti mandara kee ishee qulqullooftu irratti akka darban murtoo ta'eera" kan jedhu ture. Jechi "murtoo ta'eera" jedhu "mur- ameera" kan jedhuudha. Torban torbaatamni inni waggoota 490 bakka bu'u addumaan Yihudootaaf muramee kennamuu isaa erga- maan dubbate. Garuu maal irraa murama? Boqonnaa 8 keessatti kan caqafame yeroon guyyoota 2300 waan ta'eef torban torbaat- amni kan inni muramu isa irraati; kanaaf torban torbaatamni kutaa guyyaa 2300 waan ta'eef yeroon raajii kun lamaan yeroo tokki- cha jalqabuu qabu. Akkuma ergamaadhaan dubbatame, torban tor- baatamni Yeroo Yerusaalem deebitee akka ijaaramtuuf abboommiin ba'ee jalqaba. Guyyaan abboommiin kun ba'e yoo beekame jalqab- biin guyyaa 2300 mirkanaa'adha.

Labsiin kun Izraa boqonnaa torba Lakk. 12-26 keessatti argama. Bara 457 Dh.K.D kan ture Artashaastaan mootiin Faares labsii kana guutummaatti labsee ture. Garuu, Izraa 6:14 irratti kan bar- reefamee jiru manni Waaqayyoo inni "akka ajaja Qiiros, Daariyosii fi Artashaastaa mootota Faaresittis ijaaranii in raawwatan" jedha. Mootonni sadan kun labsii kana baasuudhaan, jabeessuudhaan, raawwachuudhaanis jalqabbii waggaa 2300 argisiisuudhaan wanta raajii kana keessatti gaafatame fiixaan baasaniiru. Labsiin kun kan itti raawwatame bara 457 DH.k.D akka guyyaa ajaji kun ba'eetti yoo fudhanne torban torbaatama ilaalchisee wanti raajii keessa kaa'ame raawwatamuu isaa argina.

Yeroo Yerusaalem deebitee akka ijaaramtuuf abboommiin ba'ee jalqabee, hamma bara geggeessituu isa dibamee moosifameetti wag- gaa torba si'a torba in ta'a; waggaa torba si'a jaatamii lamaaf dhaaba- chuuf jirti" kun immoo torban jaatamii sagal, yookiin waggaa 483 ta'a. Labsiin egaa kana beeki hubadhus! 26 Dibamee kan moosifame tokkos waggaa torba si'a jaatamii lama Artashaastaan hojii irra kan oole Arfaasaa 457 Dh.K.D ture. Guyyaa kanaa kaasee waggaan 483 hamma Arfaasaa 27 Dh.K.B tti kan dheeratu ta'a. Raajiin kun yeroo sana raawwatame. Jechi "Masihii" jedhu "kan dibame" jechuudha. Arfaasaa 27 Dh.K.B. Kiristos karaa Yohannisiin cuuphamee dibata hafuuraa fudhate. Ergamaan Pheexros akkas jedhee dhugaa ba'a:

"Waaqayyo, Yesus nama Naazireet kana hafuura qulqulluudhaan dibee humnaan akka isa guute" H/Erg.10:38. Fayyisaan mataan isaa akkas jedhee dubbatee ture: "Hafuurri gooftichaa ana irra jira, sagalee misraachoo warra gadadamootti himuudhaaf na dibeera;" Luq.4:18. Cuuphaa isaa booda gara biyya Galiilaa dhufee "wan- geela Waaqayyoo lallabe. Barichi raawwatameera, mootummaan Waaqayyoos dhiyaateera jedhe." Maar.1:14, 15.

"Inni utuu jiruu torban tokkoof namoota baay'ee wajjin kakuu isaa in jabeessa." "Torban" jedhamee kan dubbatame kun torbaatama sana keessaa isa xumuraati; inni immoo waggoota torban xumuraa Yihudootaaf kennameedha. Yeroo kana keessa, Dh.k.B. bara 27-34 tti Kiristos jalqaba ofii isaatii, sana booda immoo karaa bartoota isaatii waamicha wangeelaa addumaan Yihudootaaf dabarsee ture. Yeroo ergamoonni misiraachoo mootummaa Waaqayyoo fudhatanii ba'an qajeelfamni "Karaa saba Waaqayyoo warra hin ta'initti isin geessu irra hin gorinaa, mandara warra Samaariyaa tokko illees hin lixinaa! Kanaa mannaa gara warra akka hoolotaa karaa irraa goranii mana Israa'elii badanii dhaqaa! "Kan jedhu ture. Maat.10:5, 6.

"Walakkeessa torbanichaatti immoo qalmi, kennaan midhaaniis akka hafu in godha." Cuuphamee waggaa sadii fi walakkaa booda bara 31 Dh.K.B. Gooftaan keenya in fannifame. Qaraaniyyoo irratti aarsaa guddaa ta'uu isaatiin sirna aarsaa waggoota kuma afuriif fuulduratti hoolaa Waaqayyoo argisiisaa ture sana xumuratti fide. Inni fakkeenya ture bifa dhugaa wajjin wal arge, aarsaa fi sirni ken- naa hundumtuu in dhaabbate.

Akkuma ilaalle torban torbaatamni yookiin waggoonni 490 Yihudootaaf kenname in raawwatame. Yeroo sana karaa gochaa angafa lubootaa warra Yihudota ta'anii Isxifaanosiin

ajjeesanii hordoftoota Kiristosiin immoo ari'achuudhaan akka biyyaatti wangeela fudha- chuu diduu isaanii mirkaneessan. Kana booda ergaan fayyinaa saba fo'aman qofaaf kan daangefame utuu hin taane biyya lafaa guutum- maaf kenname. Ari'annaa sana irraa kan ka'e Yerusaalem keessaa baqachuuf kan dirqisiifaman bartoonni "iddoo hundumaatti wangeela lallabuuf adeeman. "Filiphos gargaartota keessaa tokko, mandara Samaariyaa tokkotti gad bu'ee, namoota mandarichaatti Kristosin lal- labe." Pheexros hafuura Waaqayyootiin geggeefamee angafa dhibbaa warra Qiisaariyaa, Qorneelewos isa Waaqayyoon sodaatutti wangeela lallabe; Amantii isaa Kiristositti kan jabeefate Phaawulos "fagootti, warra saba koo hin ta'initti sin erga" kan jedhu oduu gammachiisaa fudhatee ergame. H/Erg. 8:4,5; 22: 21.

Akkaataa Kanaan wanti raajiidhaan dubbatame hundumtuu haala ifaa ta'ee mul'atuun raawwatame, jalqabbiin torban torbaat- amaas bara 457 Dh.K.D., xumurri isaa immoo bara 34 Dh.K.B ta'uun isaa gaaffii hin qabu. Akka herrega kanaatti xumurri guyyaa 2300 yoom akka ta'e argachuun rakkisaa miti. Torban torbaatamni (guyyaa 490) guyyoota 2300 irraa yoo cite guyyoota 1810 hafa. Guyyoonni 490 erga xumuramanii booda guyyoonni 1810 hamma illee raawwatamuu qabu. Dh.K.B. 34 tti 1810 yeroo ida'amu 1844 tti geessa. Kanaaf, Guyyaan 2300 inni Daani'eel 8:14 irratti dubbat- ame 1844 xumurame. Akka ergamaan Waaqayyoo dhugaa ba'etti xumura yeroo raajii guddaa kanatti "manni qulqullummaa in qulqul- la'aa." Akkaataa kanatti yeroon manni qulqullummaa itti qulqullaa'u yeroo dhufaatii lammataa ta'uun isaa guutummaatti kan itti ama- name ta'uun isaa hubatameera.

Miilerii fi michoonni isaa jalqabatti guyyoonni 2300 bara 1844 ji'a birraa keessa xumurama jedhanii kan amanan yeroo ta'u, raajiin kun garuu waggaadhuma sana keessa ji'a arfaasaa argisiisa. Hubannaan dogoggoraa qabxii kana irra jiru warra yeroo dhufa gooftaa guyyaa isa jalqaba caqafame irra ka'anitti abdii kutannaa fi bita galummaa fide. Garuu taateen guddaan kun mana qulqullummaa qulqullees- suutti fakkeefame fi guyyaan 2300 bara 1844 xumuramuu isaa argi- siisuu irratti falmii fiduuf bu'aan isaa xiqqoo hin turre.

Miiler Macaafni Qulqulluun mul'ata Waaqayyoo ta'uu isaa mir- kaneessuuf qorannaa yeroo jalqabe goolabbii amma irra ga'e kana irraan ga'a jedhee hin yaadne. Inni mataan isaa bu'aa qorannaa isaatti gatii guddaa itti hin kennine. Garuu ragaan Macaafa Qulqulluu ifaa fi amansiisaa waan ta'eef dhiifamuu hin dandeenye.

Miiler bara 1818 keessa Kiristos saba isaa fayyisuuf naannoo waggoota digdamii shanii keessatti dhufa jedhee yeroo of amansi- ise Macaafa Qulqulluu qorachuudhaan waggoota lama dabarseera. Miiler akkas jedha, "abdii fuula duraa ilaalchisee gammachuu onnee koo keessa guutes ta'e gammachuu warra fayyanii keessatti hirmaa- chuu keessatti fedhii lubbuun koo qabdu dubbachuun na hin bar- baachisu". Amma Macaafni Qulqulluun anaaf kitaaba haaraa ta'e. Inni dhuguma iyyuu dhangaa sababa qabu ture; inni barsiifni isaa anaaf dukkana, iccitii yookiin dhokataa ture hundumtuu, sammuu koo keessaa haxaa'amee bade fuula isaa isa qulqulluu irraa ifni anaaf ba'e akka ifa barii naaf ta'e; dhugaan isa keessaa mul'ates attam ifaa fi ulfina qabeessa! Sagalicha keessatti duraan argadhee kanan ture wanti wal mormuu fi

walii hin galle hundumtuu in bade; huban- naa guutuu argachuu dhabuudhaan kanan itti hin quufin kutaan baay'een isa keessa yoo jiraatan illee, sammuu koo isa duraan duk- kaneefameef ifa guddaatu isa irraa naaf ife; Barsiisa isaa irraa hin argama iedhee kanan hin yaadne qorannaa Macaafa Qulqulluu irraa gammachuu guddaatu anatti dhaga'ame." -- Bliss, pages 76, 77.

"Taatee kabajamoo jedhamanii Macaafa Qulqulluu keessatti dursanii dubbataman yeroo gabaabaa keessatti akka raawwataman erga na amansiisee booda ragaa sammuu koo amansiise ilaalchi- see wanti ani biyya lafaatiif gochuu qabu maal? Kan jedhu gaaffiin humna cimaadhaan gara sammuu kootii dhufe." -- Ibid., page 81. Garuu inni ifa fudhate warra kaaniif hiruun hojii isaa akka ta'etti itti dhaga'amuu hin dandeenye ture. Inni warra amantii hin qabne biraa mormiitu natti dhufa jedhee yaade, garuu abdii fayyisaa isa jaalla- taniitti kiristiyaanonni in gammadu jedhee amane. Gammachuu fur- amuu ulfina qabeessa dhiyootti xumuramu kanaa wajjin sodaan inni qabu garuu baay'oonni dhugaa isa keessa jiru mul'isuuf qorannaa Macaafa Qulqulluu ga'aatti utuu hin geggeesin barsiisa kana fudhatu kan jedhu ture. Kanaafuu, dogoggora keessa seenee kan biro dogo- ggorsuuf karaa akka hin taanetti isa namootaaf dhi'eessuuf shakkeera. Akkasitti goolabbii irra ga'ee jiru akka deggeru mirkaneefachuuf ragaa jiru irra deebi'ee ilaaluu fi wantoota rakkisoo fakkaatanii sammuu isaatti mul'atan of eeggannaadhaan xiinxaluutti adeeme. Akkaataa Kanaan mormiin jiru hundumtuu ifa sagalee Waaqayyootiin akka fix- eensa ho'a aduutiin baduu ta'e. Waggoonni shanan akka kanatti dar- ban ejjeennoon isaa sirrii ta'uu isaa guutummaatti isa amansiise.

Egaa amma wanta Macaafa Qulqulluu irraa ifatti barachuu dan- da'e warri kaanis akka beekan gochuuf humni haaraan isa irra bu'e. innis akkas jedhee dubbate, "yeroon hojii koo hojjedhu 'balaa isaan eeggatu warra biyya lafaatti dhaqii himi' kan jedhu sagaleen yeroo hundumaa gurra kootti dhaga'ama." Heertuun kun yeroo hundumaa gara koo dhufa: "Ani nama jal'aadhaan, Yaa nama jal'aa! Ati dhugu- maan in duuta yommuun jedhu, ati immoo inni jal'aan sun karaa isaa irraa akka deebi'uuf of hin eeggachiiftu yoo ta'e, inni jal'aan sun yakka isaatiin in du'a; ani immoo dhiiga isaa harka kee keessaa nan

barbaada; ati garuu isa jal'aa sana karaa isaa irraa akka deebi'uuf utuma of eeggachiiftuu, inni isa irraa deebi'uu yoo dhiise, inni yakka isaatiin in du'a; ati garuu of in oolchita" His. 33:8,9. Cubbamoonni yoo sirriitti akeekkachiifaman baay'een isaanii qalbii jijjiirachuu in danda'u kan jedhu anatti dhaga'ame; yoo akeekkachiifamuu baatan garuu dhiigni isaanii harka koo keessa barbaadama." -- Bliss, page 92. Akka carraa argatetti yaada isaa dhuunfaatti namootaaf hiruu jalqabe, tajaajiltoonni tokko tokko isaanitti dhaga'amee akka of ken- naniif in kadhate. Garuu akeekkachiisa kennuun hojii dhuunfaa isaa ta'uu isaa amantii qabu dhiisuu hin dandeenye. "Dhaqii biyya lafaatti dubbadhu; dhiiga isaanii harka kee keessa nan barbaada" sagaleen jedhu sammuu kootti dubbachuu hin dhiifne. Hanga bara 1831 yeroo jalqabaaf amantii isaa ifa baasee beeksisetti, lubbuun isaa ba'aa kana baattee waggoota sagaliif dhiphachaa turte.

Akkuma Elsaay qonnaa isaa keessatti qotiyyoo isaa dhiisee hojii lubummaa fudhachuuf waamame, Wiiliyaam Miiler dhoksaa moo- tummaa Waaqayyoo namootaaf ibsuuf qonnaa isaa akka dhiisuuf waamame. Innis gara hojii isaatti sodaa guddadhaan seene, dhag-geeffattoota isaas irraa jalaan gara yeroo raajii waa'ee dhufa Yesusitti geesse. Sagalee inni dubbatuun fedhiin namoota hedduu akka socho'e yeroo arge dhamaasuu godheen humnaa fi jabina argate.

Miiler amantii isaa gara sabaatti kan inni baasuuf murteesse karaa obboloota isaa warra waamicha Waaqayyoo isa irraa dhaga'anii isa waamanii ture. Yeroo kana inni nama waggaa shantamaa yoo ta'e illee sabatti dubbachuu kan hin amaleeffannee fi hojii fuula koo duraaf ga'umsa hin qabu miira jedhuun nama miidhame ture. Haa ta'u malee hojiin fayyina lubbuu inni jalqaba hojjete eebbifamaa ta'e. Barsiisa isaa jalqabaatin daddammaqinni amantii ta'ee, namoota lama irraa kan hafe miseensa maatii kudha sadiitu qalbii jijjiirrate. Battaluma sana bakka biraattis akka dubbatuuf waamamee hojii inni iddoo hundumaatti hojjate bu'aa daddamaqina hojii Waaqayyoo argamsiise. Cubbamoonni qalbii jijjiiratan, kiristiyaanonni qulqul- lummaa guddaadhaaf of kennan, jiraachuu Waaqayyoo warri hin amannee fi gantoonnis dhugaa Macaafa Qulqulluu fi amantii kiristi- yaanaa fudhachuutti geggeeffaman. Warri inni isaan keessatti hojjete akkas jedhanii dhugaa ba'an: "kan namoota biraatiin bira ga'amuu hin dandeenye kutaan sammuu namoota baay'ee karaa isaa bira ga'ame."—Ibid., page 138. Lallabni isaa sammuu namootaa gara dhimma amantiitti kakaasuu fi haala jireenya biyya lafummaa isa guddachaa adeemee fi gammachuu miiraa bara Sanaa to'achuu irratti kan xiyyeefate ture.

Magaalaa hundumaa keessaa namoonni jaatamni, iddoo muraasa keessaa immoo hamma dhibbaatti namoonni lallaba isaatiin jijjiira- man turaniiru. Iddoo baay'eetti waldoonni pirootestaantii isaaf bal- bala bananiiru, akka inni tajaajiluuf tajaajiltoota saba biraa irraa waamichi yeroo hunda isa qaqqaba ture. Bakka hin afeeramne kamitti illee akka hin hojjenneef qajeelfama hin sochoone qaba ture, haa ta'u malee waamicha isaaf ta'e keessaa walakkaa isaa illee raaw- wachuu akka hin dandeenye dafee arge. Yeroo dhufaatii Kiristosiin ilaalchisee yeroo murteessuu isaa kan hin fudhanne baay'een dhu- gummaa fi dafee dhufuu Kiristosiin, akkasumas qopheen akka isaan barbaachisutti amananiiru. Magaalota gurguddoo muraasa keessatti hojiin isaa bu'aa guddaa argisiise. Warri dhugaatii nama macheessu daldalan hojii isaanii dhiisanii mana dhugaatii isaanii bakka walga'iin hafuuraa itti geggeefamu godhan; bakki darboon /qumaara/ itti taphatamu in bade; warri amantii hin qabne, Waaqayyo hin jiru kan jedhan, lafti akkasumatti fayyiti jedhanii kan amananii fi warri afol-eessitoonni waggootaaf mana waaqeffannaa hin seenin turan hed- duun in haareffaman. Dhaabbattoota garagaraa keessatti walga'iin kadhannaa hundeeffamee yeroo garagaraatti hojii isaanii itti fufan, daldaltoonni guyyaa keessaa kadhataa fi galataaf walitti qabaman. Isa keessa gammachuun miiraa hin turre, garuu sammuu namootaa keessa ulfina guddaatu ture. Akkuma haaressitoota warra jalqabaa hojiin isaa namoota keessatti hubannoo amansiisaa uumuu fi qalbii sammuu isaanii banuuf malee miira gammachiisuuf miti.

Bara 1833 Miiler mana sagadaa Baaptistii isa keessatti miseensa ta'ee ture irraa heyyama lallabuu fudhate. Tajaajiltoonni dhaab- bata isaatii lakkoobsaan baay'ee ta'an hojii isaa in mirkaneessan, inni heyyama isaan irraa argateen hojii isaa itti fufe. Hojiin isaa biyya Niwu Ingilaandii fi Midil Istetii keessatti kan daangefame yoo ta'e illee utuu Kanaan hin daangeffamiin adeemee lallabaa ture. Waggoota hedduuf baasiin isaa kanuma ofii isaa ture, sana boodas baasii adeemsaa warra lallabaaf isa afeeran biraa ga'aatti argatee hin beeku ture. Akkasitti hojiin inni hojjetu bu'aa lafaa argachuu irraa kan fagaate ta'ee qabeenya dhuunfaa isaa irratti miidhaa geessisuud- haan suuta suuta jireenya isaa isa lafa irraa haphisaa adeeme. Inni abbaa maatii baay'ee ture, haa ta'u malee maatiin isaa hojiif kan dhimmanii fi qusannoodhaan kan jiraatan waan turaniif qonnaan isaa isaanii fi isa jiraachisuuf ga'aa ture.

Miiler ragaa dafee dhufuu Kiristosiin sabaaf dhi'eessuu erga jalqa- bee waggoota lama booda bara 1833 milikkiti dhufaatii isaa inni fayyisaan xumuratti dubbatee ture raawwatame. Yesus akkas jedhe: "urjoonni waaqa irraa in harca'u" Maat.24:29. Yohannis taatee guyyaa Waaqayyoo labsu Mul'ataan yeroo arge akkas jedhe: "Akka ija harbuu qilleensi jabaan raasee harcaasuutti, urjoonni waaqa kees- saa lafatti gad harca'an." Mul. 6:13. Raajiin kun yeroo sadaasa 13/ 1833 urjoonni bifa dinqisiisaatiin akka bokkaa roobaan raawwatame. Innis harca'uun urjootaa dinqisiisaa fi guddaan takkaa galmaa'ee hin beekne yeroo itti raawwate ture; "yeroo sana biyya Yunaa'itid Isteet keessatti yeroof guutummaan samii in raafame!

Erga namoonni biyya sana qubatanii asitti taateen akkasii samii keessatti takkaa ta'ee hin beeku. Taateen kun hawaasa gar tokkoo biratti dinqifannaa guddaa, hawaasa kan biraa biratti immoo sodaa fi naasuu fide." "Guddiinnii fi sodaachisuun miidhagina isaatii amma illee sammuu namoota baay'ee keessa naanna'a… Akka urjoonni sun gara lafaatti gad har- ca'anitti bokkaan yabbuun roobee hin beeku; Bahaatti, lixatti, kaabaa fi kibbatti wanuma walfakaataa ture. Guutummaan samii jecha tok- koon waan socho'e fakkaate. …Wanti barruulee profeeser Silmaan keessatti addeefame Kaaba Ameriikaatti mul'ateera. Halkan keessaa sa'a sadeetii eegalee hanga ifa guyyaatti samiin qulqulluu fi duumessa kan hin qabne turte, samii guutummaa keessa utuu walirraa hin citiin ifni miidhagaan fuula namaa dura ture." —R. M. Devens, American Progress; or, The Great Events of the Greatest Century, ch. 28, pars. 1-5.

"Jechi taatee dinqisiisaa sana ibsuu danda'u hin jiru; … Isa kan hin argiin tokko illee ulfina isaa ga'aatti qabachuu kan danda'u hin argamu. Guutummaan urjoota samii keessaa waan iddoo tokkotti walitti qabaman fakkaatanii humnaan ballaqisuun wal faana kallattii hundumaan si'a tokkicha dhuka'an darbatamanii turan, akka waan guyyaa sana qofaaf uumamaniitti kumaatamni kumaatama faana bu'anii yeroo ariitiidhaan harcaa'an hin dadhaban turan." —F. Reed, in the Christian Advocate and Journal, Dec. 13, 1833. "Akka ija har- buu qilleensi jabaan raasee harcaasuu irra caalaa fakkiin sirriin kana ibsuu danda'u hin argamu." —The Old Countryman," in Portland Evening Advertiser, Nov. 26, 1833.

Barruu Niwu Yoorki "Journal of commerce" jedhamu sadaasa 14, 1833 barreefame, taatee dinqisiisaa kana ilaalchisee akkas jedhee ba'ee ture: "Akkan yaadutti akka taatee kaleessa ganamaatti falaas- faan yookiin hayyuun kam illee dubbatee yookiin barreessee hin beeku. Waggoota kuma tokkoo fi dhibba saddeeti fuula dura raajiin tokko sirriitti dubbatee ture. Urjoonni harca'uu hubachuun isaa yoo nu rakkise harca'uu urjootaa jechuudha … miirri kana ittiin huba- chuu dandeenyu dhugaadhumatti ta'uu isaatiin.

Milikkinni dhufa isaa inni xumuraa, inni Yesus waa'ee isaa bar- toota gorse akkasitti mul'ate: "Isin bofoota, ijoollee mar'ataa nana! Qililleе keessatti adabamuu jalaa attamitti baatu ree?" Maat.24:33. Milikkita kana booddee taatee guddaa kanatti aanee dhufu arge, innis samiin akka macaafaa utuu maramuu, lafti utuu socho'uu, gaar- onnii fi biyyi bishaan keessaa iddoo isaanitii utuu hiiqanii fi cubba- moonni fuula ilma Waaqayyoo duraa sodaadhaan utuu baqachuu barbaadanii arge. Mul.6:12-17.

Harca'uu urjootaa kan argan baay'een akka labsii firdii dhu- fuutti isa ilaalan, "waan sodaachisaa, karaa hartuu isa dhugaa, mal- lattoo araaraa guyyaa guddaa fi sodaachisaa sanaati." -- "The Old Countryman," in Portland Evening Advertiser, Nov. 26, 1833. Akkasitti xiyyeefannoon namootaa raawwii raajiitti qajeelfamee baay'oonnis akeekkachiisa dhufaatii lammaffaa dhaggeeffatan.

Bara 1840 keessa immoo raawwiin raajii kan biraan miira namootaa bal'inaan kakaasee ture. Adda duree tajaajiltootaa ta'anii waa'ee dhu- faatii lammataa kan lallaban keessaa tokko kan ture namni Josiyaa Liichi jedhamu waggoota lama fuula dura ibsa Mul'ata boqonnaa 9 isa waa'ee kufaatii mootummaa Otomaan (Ottoman Empire) maxxansee ture. Akka herrega isaatti, aangoon kun "1840 Dh.K.B ji'a Hagayyaa" keessa kufa. Kun utuu hin raawwatamiin guyyoota muraasaan dura akkas jedhee barreesse: "kutaa yeroo jalqabaa isa utuu Di'aakozes heyyama warra Turkiitiin gara teessootti ol hin ba'in raawwatamuuf waggoota 150 yoo kennine, fi waggoonni 391 fi guyyoota 15 xumura kutaa yeroo isa jalqabaa irratti eegalame jennee yaaduudhaan, humni Otomaan inni Konstantinoopilitti argamu in kufa jedhamee kan inni eegamu Hagayya 11, 1840 raawwatama. Kunis sirrii ta'ee akka argamu nan amana." — Josiah Litch, in Signs of the Times, and Expositor of Prophecy, Aug. 1, 1840.

Yeroodhuma caqafame kana keessatti Turki karaa ambaasadd- aroota isheetii humna ittisaa gamtaa Awuroopaa fudhattee harka mootummoota kiristiyaanaa jala of galchite. Taateen waan duraan raajamee kun sirriitti raawwate. Yeroo kun beekame qajeelfama hiikkaa raajii Miilerii fi michoota isaatiin fudhatame sirrii ta'uu isaa baay'oonni in amanan, sochii dhufaatii lammataaf deggarsi dinqisi- isaanis in kenname. Namoonni baratanii fi aangoo kan qaban lalla- buudhaanis ta'e yaada isaa maxxansanii baasuudhaan Miilerii wajjin ta'uun bara 1840-1844 tti hojichi ariitiidhaan babal'ate.

Wiiliyaam Miiler nama sammuu cimaa qabu, nama yaadaa fi qorannoodhaan leenji'e ture; kanatti dabalees mataa isaa burqaa ogummaa isa ta'ee wajjin wal quunnamuudhaan ogummaa samii kan dabalate ture. Inni nama gati jabeessa sirrii, bakka amalli ama-

namummaa fi safuun gatii guddaa qabu hundumaatti nama kaba- jamaa fi nama dhugaa ture. Garraamummaa isa dhugaa onnee irraa madde gad of deebisuu kiristiyaanummaa fi humna mataa ofii to'achuu wajjin walitti fidee wal fudhachiisuudhaan, yaada namoota biroo dhaggeeffachuu fi falmii isaanii madaaluuf kan qophaa'e nama hunda biratti fudhatama qabu ture. Fedhii kan biraa yookiin gamma- chuu miiraa irraa adda ta'uudhaan falaasamaa fi barsiisa hundumaa sagalee Waaqayyootiin qoree, hubannaan isaa inni guddaa fi bee- kumsi gadi fagoon inni Macaafa Qulqulluu irratti qabu dogoggora gatii dhabsiisuu fi soba saaxiluuf isa dandeessise.

Haa ta'u malee garuu hojii isaa mormii hadha'aa malee hin geggeessine. Akkuma haaressitoota warra jalqabaa dhugaan inni dhi'eesse barsiisota amantii beekamoo biratti jaallatamee hin fud- hatamne. Taayitaa qaban irraa Macaafa Qulqulluudhaan of tursuu waan hin dandeenyeef bu'aa isaanii eeggachuuf jecha gara jechaa fi barsiisa namootaatti, gara aadaa abbootaatti deebi'an. Garuu dhugaa deebi'ee dhufuu warra lallaban biratti dhuga ba'umsi fudhatama argate sagalee Waaqayyoo qofa ture. Dhaadannoon isaanii "Macaafa Qulqulluu fi Macaafa Qulqulluu qofa" kan jedhu ture. Mormitoonni warri Macaafa Qulqulluu irratti hunda'anii falmuu dadhaban qoo- suu fi ga'isuudhaan dhi'aatan. Warra deebi'ee dhufuu gooftaa isaanii hawwaan eeggatanii fi jireenya qulqullaa'aa jiraachuuf dhama'anii mul'achuu isaatiif warra kaan qopheessan maqaa balleessuudhaan gufachiisuuf jecha yeroo, qabeenyaa fi dandeettii isaanii hojii irra oolchanii ittiin yakka hojjatan.

Sammuu namootaa yaada dhufaatii lammaffaa irratti akka hin xiyyeefanne taasisuuf yaaliin godhamaa ture kan onnee irraa madde dha. Raajii dhufaatii Kiristosii fi xumura biyya lafaa wajjin wal qabatu qorachuun cubbuu akka ta'ee fi namoonnis itti qaa- na'uu akka qabanitti ilaalamaa ture. Akkasitti tajaajiltoonni hawaasa bal'aa sagalee Waaqayyoo irratti amantii qaban xiqqees- sanii ilaalan. Barsiifni isaanii namoota warra amantii hin qabne taa- sise, baay'oonnis kajeellaa isaanii isa hamaa hordofuuf biliisummaa argatan. Kana booda warri hammina kana maddisiisan badii kana Adventistoota irra ka'an.

Galmi walitti qabama yeroo Sanaa beektootaa fi dhaggeef- fattoota qalbii qabaniin guutamee utuu jiruu maxxansa amantii yeroo sanaa keessatti maqaan Miiler yeroo baay'ee kan caqafamu ceephoo fi balaaleffannaa malee homaa hin qabu ture. Namoonni warri dhimma hin qabnee fi Waaqayyoon hin waaqessine dhiibbaa hadha'aa taayitaa barsiisota amantiitiin jajjabeefamanii isaa fi hojii isaa irratti bubbee ceephoo dhangalaasuuf yaalii gochuudhaan qoo- saadhaan maqaa addeessa isaaf kennan. Firdiin biyya lafaatti akka dhiyaate akeekkachiisuuf jecha mana isaa isa mijataa dhiisee magaa- laadhaa gara magaalaatti, mandaraa gara mandaraatti dadhabbii malee kan jooru namicha mataa harrii, sobduu, kan hin amanamne, mankaraarsaa amantii jedhamee itii qoosuudhaan balaaleffatame.

Ga'iisuun, sobnii fi miidhaan isa irratti ta'e maxxansaa kan aman- tii hin taanee biraa illee mormii aariidhaan guute kakaase. "Dhimma bu'aa kabajamaa fi sodaachisaa ta'e salphaa fi qoosaatti ilaaluun" namoota biyya lafaa biratti "miira warra isa tamsaasanii fi abukaat- too

isaa ta'anii miidhuu qofa utuu hin taane, guyyaa firdiitti qoosuun Waaqayyo mataa isaatti ga'iisuu fi sodaa firdii isaatii gatii dhabsii- suutti lakkaa'ama." -- Bliss, page 183.

Hojii hamminaa kana warri kakaasan bu'aa ergaa dhufaatii mor- muu qofa utuu hin taane ergamaa isaas balleessuuf yaalan. Miiler cubbuu isaanii ifataa, ofitti quufuu isaanii jeequudhaan dhugaa Macaafa Qulqulluu gochaadhaan waan argisiiseef sagaleen isaa inni ifaa ta'ee fi muruu danda'uu diinummaa isaanii kakaase. Mormiin miseensonni waldaa ergaa Miiler irratti argisiisan hawaasi gita gadii jiran tarkaanfii jabaa akka fudhataniif jajjabeesse; diinonnis yeroo inni bakka walga'iiti ba'u lubbuu isaa balleessuuf mari'atan. Garuu ergamoonni qulqulloonni tuuta namootaa sana gidduu turan. Isaan keessaa inni tokko nama fakkaatee irree garbicha gooftaa qabee saba aare sana keessaa gara iddoo inni eegumsa argatuutti isa geese.

Hojiin isaa amma illee hin raawwatamne ture. Seexannii fi macci isaa garuu danqamuu karoora isaaniif abdii kutatan. Mormiin kun hundumtuu utuma jiruu fedhiin sochii deebi'ee dhufuu ittuma fufee guddate. Lakkoofsi namoota walitti qabam- anii digdamaa fi dhibba irraa gara kumaatama baay'eetti ol gud- date. Waldoota garagaraa keessatti walitti qabama gurguddaatu ta'e, yeroo booda garuu warra jijjiiraman irratti hafuurri mormii in ka'e, Waldoonnis warra ilaalcha amantii Miileriin fudhatan irratti tarkaan- fii adabaa fudhachuu jalqaban. Gochaan kun akka inni barreef- amaan deebii kennu isa godhe, barreefama isaa keessatti, barsiisi isaa yoo soba ta'e dogoggorri isaa Macaafa Qulqulluutiin itti argi- siifamuu akka qabu dhaabbata kiristiyaanaa hundumaaf barreesse.

Akkas jedhee barreesse, "akka itti amannuuf sagalee Waaqayyootiin kan hin ajajamin maalitti amanne? Sagaleen Waaqayyoo isuma qajeelfama amantii fi shaakala keessanii akka ta'uuf fudhattan mitii? Iddoo aarsaa fi hojii maxxansaa irraa balaale- fannaa cimaa kana fakkaatu nutti gadi roobsuu fi nuun (warra dee- bi'uu lammataa eeggatan) waldaa fi tokkummaa keessan keessaa nu baasuuf sababni ga'aan nuyi goone maaltu jira?" Yoo dogoggorreerra ta'e dogoggorri keenya eessatti akka ta'e akka nutti argiisiftan isin kadhanna. Dogoggora keessa akka jirru sagalee Waaqayyoo keessaa nutti argisiisaa; hamma ga'utti nutti ga'isameera; kun immoo dogo- ggora keessa jiraachuu keenya nu amansiisuu hin danda'u; ilaalcha keenya jijjiiruu kan danda'u sagalee Waaqayyoo qofa dha. Goolabbii irra geenye kana kan goone ragaa Macaafa Qulqulluu gadi fageen- yaa fi kadhannaadhaan erga ilaallee booda." --- Ibid., pages 250, 252.

Barootaa gara barootaatti akeekkachiisi Waaqayyo karaa gar- boota isaa biyya lafaatiif erge amantii dhabinaa fi ceephoodhaan fudhatame. Cubbuun saba bishaan badiisaa dura turanii akka inni bishaan badiisaa lafa irratti erguuf yeroo isa kakaase karaa isaanii isa hamaa irraa deebi'uuf carraa akka isaan argataniif karoora isaa dursee isaanitti beeksise. Dheekkamsi Waaqayyoo badiisa akka isaanitti hin fidneef qalbii akka isaan jijjiirataniif waggoota dhibba tokkoo fi digdamaaf gurra isaanii irratti akeekkachiisa dhageessise. Cubbuu isaaniitiin garaa jabaatanii ergamaa Waaqayyootti qoosan, waamicha isaas ni salphisan, akka

gowwomsituuttis isa hammeessan. Namni tokkichi attamitti namoota gurguddoo biyya lafaa hunda dura ija jabinaan mormee dhaabbachuu danda'a? Ergaan Nohii dhugaa yoo ta'e biyyi lafaa guutummaan attamitti isa hubatee amanuu dide? Jechi dhugaa nama tokkoo faallaa ogummaa namoota kumaata- maati! Isaan akeekkachiisaaf gatii hin kennine, bidiruu keessattis dahoo argachuu hin barbaanne.

Warri ga'istoonni gara uumamaa, - gara waqtiilee osoo hin jijjii- ramin waggaa guutuu walitti fufuu, gara samii isa cuquliisa takkaa roobee hin beeknee, gara dirree magariisa isa fixeensa halkaniitiin dheebuu ba'uu argisiisanii "inni fakkeenya odeessa mitii?" jedhanii iyyan. Jibba qaban irraa ka'anii lallabaa qajeelaa sana akka nama akkasumaan waa jajuutti ilaalan; isa duraa irra caalaas qannoo bar- baaduu fi karaa hamaa irra adeemuu isaanii itti fufan. Garuu amantii dhabinni isaanii taatee raajame hin daangessine. Waaqayyo carraa qalbii jijjiirannaa ga'aa isaaniif kennuudhaan hammina isaaniif yeroo dheeraa obse; garuu yeroon firdii isaa yommuu ga'e murtoon isaa warra araara didanitti dhufe.

Dhufaatiisaa isa lammaffaa ilaalchisee amanti dhabinni wal fak- kaataan akka jiru Kirstoos dubbatee ture. Akkuma saba bara Nohiin "Isaan hamma gaafa bishaan badiisaa dhufee hunduma isaanii haree sokketti, utuu hin beekin akka turan, bara dhufa ilma namaattis akka- suma in ta'a." Maat.24:39. Yeroo warri nuyi saba Waaqayyooti ofiin jedhan akka isaaniitti jiraachuudhaan, gammachuu dhorkame kees- satti isaanii wajjin hirmaatan biyya lafaa wajjin tokkummaa uuman; qannoon biyya lafaa qannoo waldaa yeroo ta'u; yeroo bilbilli cidhi gaa'elaa sagalee dhageessisu, yeroo namni hundumtuu milkaa'insa biyya lafaa waggoota dheeraa keessatti fuula duratti ilaalan, yeroo sana akka bakkakkaan dingata samii irraa ibsuutti abjuu fi abdiin isaanii inni gowwomsaan akka tasaatti gara dhumaatti in dhufa.

Waaqayyo akkuma bishaan badiisaa dhufaa jiraachuu addunyaa akeekkachiisuuf garboota isaa ergee ture, firdiin xumuraa dhiyaa- chuu isaa beeksisuuf ergamoota isaa ergeera. Akkuma sabni bara Nohii raajii lallabaan qajeelaan dubbatetti kolfanii ga'isan, bara Miileriin sabni baay'een, warri saba Waaqayyoo ofiin jedhan illee utuu hin hafiin sagalee akeekkachiisaatti qoosaniiru.

Barsiisii fi lallabni dhufaatii Kiristos isa lammataa waldaa biratti maaliif hin fudhatamne? Dhufaatiin gooftaa cubbamootaaf boo'ichaa fi badiisa kan fidu yeroo ta'u, tolootaaf (qajeelotaaf) gammachuu fi abdii fida. Dhugaan guddaan kun saba Waaqayyoo warra amana- mootaaf baroota hundumaa jajjabina ture; saba warra nuyi kan isaati ofiin jedhaniif immoo maaliif "dhagaa gufannaa fi kattaa kufaatii" ta'e? "Yommuun dhaqee iddoo sana isiniif qopheessus, iddoo- dhuma ani jiru isinis akka jiraattaniif deebi'ee dhufeetan gara ofii kootiitti isin fudhadha" jedhee kan abdachiise gooftaa mataa isaati. Yoh.14:3.

Gaddaa fi qofummaa hordoftoota isaatii argee akkuma gara waaqaatti ol ba'eetti abdii deebi'ee qaamaan dhufuu isaatiin isaan jajjabeessuuf ergamoota kan erge fayyisaa o'a qabeessa kana ture. Yeroo bartoonni gooftaa isaanii isa jaallatan hamma inni argaa isaanii duraa dhokatutti qalbii guutuun ilaalan xiyyeefannoon isaanii sagalee "Isin namoota Galiilaa,

maaliif dhaabattanii waaqa keessa ilaalaa jirtu? Yesus, inni isin biraa gara waaqaatti ol fudhatame kun, akkuma amma itti gara waaqaa dhaquu isaa argitan kanatti immoo, deebi'ee in dhufa jedhaniin" hatame. H/Erg.1:11. Sagalee ergamaa Kanaan abdiin isaan keessatti qabsiifame. Bartoonnis "gammachuu guddaadhaan gara Yerusaalemitti deebi'an; gaafa hundumaas mana qulqullummaa keessatti maqaa Waaqayyoo galateeffachaa turan." Luq.24:52, 53. Isaan kan isaan gammadan Yesus qorumsaa fi rak- kina lafaatiin wallaansoo akka qabaniif kophaatti waan isaan dhiisee adeemeef utuu hin taane sababa ergamoonni deebi'ee dhufuu isaa isaaniif mirkaneessaniif malee.

Labsiin dhufaatii Kiristos akkuma yeroo oduun gammachiisaa guddaan karaa ergamootaa tiksoota Betliheemitti himamee ta'e. Warri fayyisaa isaanii dhugaatti jaallatan labsii sagalee Waaqayyoo irratti hundaa'e isa abdiin isaanii jireenya barabaraa dhufaa jiru wiir- tuu godhate gammachuudhaan fudhachuu malee waan biraa gochuu hin danda'an. Dhufti isaa kunis akka dhufa isaa isa jalqabaa arrabsa- muu, tuffatamuu fi jibbamuuf utuu hin taane saba isaa furuuf isa inni humnaa fi ulfiunaan dhufuudha. Warri turuu isaa hawwan warra fayyisaa hin jaallannedha, waldaan Waaqayyo irraa fagaachuu ish- eetiif ragaan quubsaan ergaa samii dhufe irratti aarii fi jibbaan ka'uu irra kan caalu hin jiru.

Barsiisa dhufaatii lammaffaa kan fudhatan barbaachisum- maa qalbii jijjiirannaa fi fuula Waaqayyoo duratti gad of deebisuu hubataniiru. Baay'een yeroo dheeraaf Kiristosii fi biyya lafaa gid- duutti dhaabbachaa turan; amma garuu ejjennoo qabaachuu akka qaban isaanitti dhaga'ame. "Dhimmi jireenya barabaraa waan hin amansiifne isaanitti fakkaatee ture. Samiin isaanitti dhiyaateera, kanaaf fuula Waaqayyoo duratti yakkamtoota akka ta'an isaanitti dhaga'ame." -- Bliss, page 146. Kiristiyaanonni jireenya hafuuraa haaraatiif daddammaqan. Yeroon waan gabaabbateef namoota akka isaaniif waan gochuu qaban dafanii gochuun akka isaan irra jiru isaanitti dhaga'ame. Biyyi lafaa duuba isaaniitti hafee, jireenyi barabaraa fuula isaanii duratti waan baname fakkaate, lubbuun ish- een boo'icha yookiin gammachuu qabattee yeroo dheeraaf jiraatte wanti yeroo hundumtuu gaadiddeeffamuu akka qabu hubatte. Hafuurri Waaqayyoos isaan irratti dhufee guyyaa gooftaaf isaan qopheessuuf jecha waamicha isaan obboloota isaaniifis ta'e cubba- mootaaf godhanitti humna kenne. Dhuga ba'umsi jireenya isaanii guyyaa guyyaa miseensota waldaa warra hin qulqullaa'inii fi bifa waaqessuutti jiraataniif ifata wal irraa hin cinne ture. Isaan qananiitti jiraachuun isaanii, horii kuufachuun isaanii fi ulfina lafaatiif fedhiin isaan qaban akka isaan duraa jeeqamu hin barbaadan turan. Kanaaf amantii dhufaatii lammaffaa fi warra isa labsan irratti diinummaa fi mormii kakaasee ture.

Yeroo raajii ilaalchisee falmii kaasuun tasa kan hin mo'amne ta'uu isaa hubatanii mormitoonni raajiin cufameera jedhanii barsiisuud- haan mata dureen kun akka hin qoratamneef abdii kutachiisuuf yaa- lan. Akka kanatti pirootestaantonnis faana Roomaan irra adeemte irra adeeman. Waldaan phaaphaasii saba irraa Macaafa Qulqulluu kan daangesse yeroo ta'u, waldoonni pirootestaantii immoo kutaa sagalee qulqullaa'aa isa barbaachisaa isa dhugaa yeroo keenyaa hojii irra ooluu qabu hubatamuun isaa hin danda'amu jedhanii

dubbatan. Tajaajiltoonnii fi sabni raajiin Daani'eelii fi mul'ati dhoksaa hubat- amuu hin danda'amneedha jedhanii dubbatan. Garuu Kiristos taa- tee bara isaanii keessa ta'u ilaalchisee bartoota isaatti yeroo dubbate gara sagalee raajicha Daani'eelitti isaan qajeelchee, akkas isaaniin jedhe: "namni kana dubbisu haa hubatu!" Maat.24:15. Jechi inni Mul'atni dhoksaadha, hubatamuu hin danda'u jedhu maqaa kitaab- ichaaf kennamee wajjin kan wal faallessuudha: "Kun mul'ata Yesus Kristos, isa inni ittiin wanta dafee ta'uun irra jiru hojjetoota isaatti argisiiuuf Waaqayyo biraa argate dha; … Barri kun itti raawwatamu waan dhiyaateef, namni isa inni dhugaa ba'e kana dhageessisee dub- bisu, warri dubbii raajii dubbatame kana dhaga'anii, wanta isa keessatti caafames eegan attam haa gammadan." Mul.1:1-3.

"Kan dubbisu galateefamaadha" jedha raajichi; kan hin dub- bifne jiru, eebbi kun isaaniif hin ta'u. "Warri dhaga'anii" – kaan immoo waan raajiin jedhu dhaga'uu kan hin barbaanne jiru; garee kanaaf eebbi hin ta'u. "Wanta isa keessatti caafames kan eegan" – baay'een akeekkachiisaa fi barsiisa Mul'ata keessa ka'ame dhaga'uu hin barbaadan; isaan kana keessaa eenyu illee eebba abdachiifame hin fudhatu. Mata duree raajii kan ga'iisanii fi fakkeenya isa kees- satti kennametti kan qoosan hundumtuu, dhufaatii ilma namaaf of qopheessuuf jireenya isaanii haaressuu kan didanii hundumtuu eebba malee in hafu.

Dhuga ba'umsi hafuuraan kenname akkasii utuu jiruu namoonni attamitti Mul'atni dhoksaa hubannaa namaatiin oliiti jedhanii barsi- isuuf ija jabaatu? Inni dhoksaa mul'ifamedha, macaafa banamaad- has. Qorannaan macaafa Mul'ataa gara raajii Daani'eelitti sammuu qajeelcha, dhimmoota taatee cufamuu seenaa biyya lafaa wajjin walqabatuun lamaan isaanii iyyuu barsiisa barbaachisaa Waaqayyo namootaaf kenne dhi'eessu.

Yohaannisitti wanti mul'ifame shaakala waldaa keessatti taatee gadi fagoo fi fedhii addaa kakaasu ture. Inni dhaabbannaa, balaa, mormii fi furamuu saba Waaqayyoo isa xumuraa arge. Inni ergaa xumuraa isa makara lafaa bilcheessee, bissii gombisaa waaqa- atti galuuf qopheessuu yookiin duroo ibidda badiisaatti gatamuuf qopheessuutti barreesse. Balaa fi mormii fuula isaanii dura jiru ilaal- chisee dogoggora keessaa gara dhugaatti warra deebi'aniif, addu- maan immoo waldaa xumuraaf, mata duree bal'aatu isatti mul'atee ture. Waan biyya lafaatti dhufu ilaalchisee eenyu illee dukkana kees- satti hafuu hin qabu.

Erga akkas ta'ee, barreefama Qulqullaa'aa keessaa kutaa baay'ee barbaachisaa kana tuffachuun maaliif argame? Barsiisa waa'ee kanaa qorachuuf diddaan walii galaa maaliif ta'e? Kun waan mootiin duk- kanaa gowwomsaan isaa akka hin mul'anetti namoota jalaa dhok- suuf bu'aa qorannoo inni godhe dha. Sababa kanaaf, Kiristos inni mul'ata kana kenne lola qorannaa Macaafa Mul'ataa irratti ka'u dursee waan argeef warra isa dubbisan, kana dhaga'anii, fi sagalee raajii kan eegan irratti eebba labse.

Boqonnaa 19 – Ifni Dukkana Keessatti

Hojiin Waaqayyo lafa irratti barootaa gara barootaatti haara'umsa guddaa fi sochii amantii hundumaa keessatti dhi'eessu wal fakkaachuun ifatti mul'ata. Qajeelfamni Waaqayyo namootaa wajjin ittiin hojjetu illee yeroo hunda wal fakkaata. Sochiin barbaachisaan yeroo ammaa isa bara darbee wajjin wal fakkii qabu, shaakkalli waldaa bara darbees yeroo keenyaaf barumsa gatii guddaa of keessaa qabu kenna.

Waaqayyo karaa Hafuura Qulqulluu hojjattoota isaa warra lafa irra jiraniin hojii fayyinaa fuula duratti adeemsisuuf isa inni isaan geg- geesse irra caalaa dhugaan Macaafa Qulqulluu keessatti barsiifame kan biraan hin jiru. Namoonni kaayyoo ayyaanaa fi araara isaa bak- kaan ga'uuf kan hojjetan meeshaa harka isaa keessaati. Hundumtuu ga'ee hojjetu qaba; hojii Waaqayyo itti kenne hundumaa raawwa- chuu kan dandeesisu dhugaa madaalamaa yeroof barbaachisutu hun- dumaaf kenname. Garuu hammam illee samii biratti yoo kabajame eenyu illee karoora fayyinaa isa guddaa guutummaatti kan hubate hin jiru, yookiin hojii yeroo isaatii keessatti kaayyoo Waaqayyootti gammaduu hin danda'u. Hojii akka isaan hojjetaniif isaanitti ken- name keessatti namoonni waan Waaqayyoo hojjetu guutummaatti hin hubatan; ergaa maqaa isaatiin dubbatanis hin hubatan.

"Gad fageenya dhoksaa Waaqayyoo qortee bira ga'uu dandees- saa ree? Daarii yaada isa hundumaa danda'uu qortee bira ga'uu dandeessaa ree?" "Waaqayyo, Yaadni koo akka yaada keessanii, karaan koos akka karaa keessanii miti; akkuma waaqni lafa irraa ol fagaatu, akkasuma karaan koo karaa keessan irraa, yaadni koos yaada keessan irraa in fagaata." "Wanta dur ture yaadad- haa; ani Waaqayyoo dha, ana malee Waaqayyo kan biraa hin jiru, kan akka kootiis hin jiru; ani wanta booddee dhufuuf jiru duraan dursee himeera, durii durii jalqabees wanta amma iyyuu hin ta'in jiru dubbadheera; akeeki koo dhaabbataa in ta'a, wantan yaades nan raawwadha." Iyoob 11:7; Isaa.55:8, 9; 46:9, 10.

Raajonni warri ifti hafuuraa addaan isaaniif kenname illee mul'ata isaaniif kenname guutummaatti hin hubanne. Yeroo namoonni Waaqayyoo barsiisa isa keessatti hammatamee jiru barbaadan hiik- kaan isaa barootaa gara barootaatti mul'ifamaa adeema.

Pheexros waa'ee fayyina karaa wangeelaa isaaf ife ilaalchisee yeroo barreessu akkas jedha: "Raajonni warri waa'ee ayyaana isiniif kennamuuf ture sanaa raajii dubbatan, fayyina kana barbaadanii waa'ee isaa qoratan. Isaan waa'ee dhiphina Kristosin argatuu, waa'ee ulfina booddeedhaan isaaf dhufuuf jiruu, duraan dursanii yeroo dub- batan, hafuurri Kiristos inni isaan keessa ture, gara nama attamii yookiis yeroo attamii akka inni argisiisaa ture in qoratan. Wanti isaan hojjechaa turanis mataa isaaniif utuu hin ta'in, isiniif akka ture mul'ifameera. Kunis hafuura qulqulluu isa waaqa irraa ergameen, amma karaa warra wangeela lallabanii isinitti himame; kana immoo ergamoonni Waaqayyoo iyyuu keessa lixanii ilaaluu in hawwu turan." 1Phex.1:10-12.

Raajonni waan isaanitti mul'ate guutuummaatti hin hubanne yoo ta'an illee, ifa akkanni mul'atuuf Waaqayyo barbaade hundumaa argachuuf onnee isaanii guutuudhaan barbaadan. Isaan "hafuurri Kristos inni isaan keessa ture, gara nama attamii yookiis yeroo attamii akka inni argisiisaa ture" "barbaadanii waa'ee isaa qoratan." Raajiin karaa garboota isaatii kennaman kun bu'aa eenyuuf akka ta'e kun saba Waaqayyoo bara kiristiyaanummaa keessa jiraniif barumsa attamiiti! "Wanti isaan hojjechaa turanis mataa isaaniif utuu hin ta'in, isiniif akka ture mul'ifameera." Namoonni qulqulloota Waaqayyoo ta'an kun dhaloota hin dhalatiin jiruuf mul'ati yeroo isaaniif ken- name "barbaadanii waa'ee isaa qoratan." Hinaaffaan isaanii inni qul- qulla'aan akkaataa dhalooti booddee kennaa samii kana itti ilaaluu wajjin wal bira qabamee yeroo ilaalamu baay'ee waliin faallaadha. Raajiin kunniin hubatamuu hin danda'u jedhee dubbachuutti kan quufu hafuura maal na dhibe jedhee biyya lafaa fi qananii jaallatuuf kun ifata attamiiti!

Sammuun namaa inni daangeffamaan gorsa waaqaa isa dandeetiin isaa daangaa hin qabnee keessa seenuuf yookiin kaayyoo hojii isaatii guutuummaatti hubachuuf ga'umsa kan hin qabne yoo ta'e illee, yeroo baay'ee ergaa samii bifa dimimmisaa'een kan isaan hubataniif sababa dogoggora yookiin dagannaa mataa isaanii irraa kan ka'eedha.

Sammuun namootaa, fi kan garboota Waaqayyoo illee dabala- tee yaada namootaatiin, aadaa fi barsiisa sobaa namootaatiin jaa- mee wantoota gurguddaa sagalee isaa keessatti mul'ifame keessaa kutaa gar tokkee qofa yeroo isaan hubatan xiqqoo miti. Bartoonni Kiristos fayyisaa wajjin qaamaan adeemaa yeroo turan kun isaan irratti mul'ateera. Sammuun isaanii yaada beekamaa isa Masihiin mootii ta'ee Israa'eliin ol qabuudhaan mootummaa addunyaa taas- isa jedhuun liqimfame, kanaaf isaan hiikkaa sagalee isaatii isa waa'ee dhiphinaa fi du'a isaa dursee dubbate hubachuu hin dandeenye.

Kiristos mataan isaa ergaa akkas jedhuu wajjin isaan ergee ture: "Barichi raawwatameera, mootummaan Waaqayyoos dhiyaateera, yaada garaa geddaradhaa wangeelatti amanaa!" jedhe Maar.1:15. Ergaan kun raajii Daani'eel boqonnaa 9 irratti kan hundaa'edha. Akka ergamaan kun dubbatetti torbanni jaatamii sagal amma "Masihii mootichaatti" kan turuudha, kanaaf bartoonni isa Masihiin guutummaa biyya lafaa bituuf Yerusaalem keessatti mootummaa isaa hundeessu abdii fi gammachuudhaan eegaa turan.

Ergaa Kiristos isaanitti kenne hiikkaa isaa yoo hubachuu baataan illee lallabaniiru. Lallabni isaanii Daani'eel 9:25 irratti kan hundaa'e yoo ta'e illee, waa'ee muramuu (fannifamuu) Masihii isa boqonnaad- huma kana keessaatti heertuu kanatti aanee dhufu isaan hin argine. Guyyaa dhalatanii jalqabanii onneen isaanii ulfina mootummaa lafaatti rarra'ee jira, kunis akka isaan raajii fi sagalee Kiristosiin add- aan baasanii hin hubanneef ija isaanii jaamse.

Isaan waamicha araaraa saba Yihudaatiif dhi'eessanii hojii isaanii raawwataniiru, sana booda yeroo gooftaan isaanii teessoo Daawiititti ol ba'ee arguuf abdatanitti akka yakkamaatti qabamee reebamee, madaa'ee, itti ga'ifamuudhaan Qaraaniyootti fannifamuudhaaf itti mur-

taa'uusaa argan. Gooftaan isaanii guyyoota inni boolla awwaalchaa keessa galee ciise sana onnee bartoota kanaa keessa dhiphinaa fi abdii kutannaa attamiitu ture!

Kiristos yeroo sirrii fi akkaataa raajiidhaan dursee dubbat- ametti dhufe. Tajaajila isaa hundumaa keessatti dhuga ba'umsi Macaafa Qulqulluu guutummaatti raawwatameera. Inni ergaa fayyinaa "sagalee humna qabuun" lallabeera. Inni samiidhaa akka dhufe garaa dhaggeeffattoota isaatti dhugaa ba'eeraaf. Sagalee fi hafuurri Waaqayyoo ergama ilma Waaqayyoo akka inni fudhate dhugaa ba'aniiru.

Bartoonni amma illee jaalala gooftaa isaanii isa hin badnetti qabamanii jiru. Sammuun isaanii garuu waan hin mirkanaa'inii fi shakkiidhaan haguugamee jira. Gadda isaanii kana irraa kan ka'e sagalee Kiristos isa inni waa'ee dhiphinaa fi du'a isaa dursee dub- bate yaadachuu hin dandeenye. Yesus namni Naazireet utuu Masihii dhugaa ta'ee dhiphinaa fi abdii kutannaa kana keessatti in liqim- famuu? Yeroo fayyisaan du'ee amma yeroo du'aa ka'uu isaatii gid- duu kan ture guyyaa sanbataa inni awwaalcha keessa ture yeroo abdii kutannaa sana gaaffiin sammuu bartootaa dhiphise kana ture. Halkanni gaddaa sun hordoftoota Yesusiin dukkanaan yoo marse illee isaan hin irraanfatamne turan. Raajichi akkas jedha: "dukkana keessa nan jiraadha; Waaqayyo garuu ifa koo ti…inni gara ifaatti na baasa, ani immoo qajeelina isaa argee nan gammada."

"Dukkanni iyyuu si duratti hin dukkanaa'u, halkan akkuma guyyaa in ifa; duk- kanni immoo akkuma ifaa in ta'a." Waaqayyo akkas jedhee dubba- teera "warra gara-qajeelotaaf ifni dukkana keessatti in ba'aaf." "Warra jaamota garuu karaa isaan hin beekne irra, daandii dur irra ba'anii hin beekne irras isaan nan geessa; dukkana ifatti isaaniif nan diddiira, iddoo jajal'aas wal nan qixxeessaaf; ani kana isaaniif nan godha, deebi'ees isaan hin gatu." Miiky. 7:8,9; Faar.139:12; 112:4; Isaa.42:16.

Lallabni inni bartoonni maqaa Gooftaatiin godhan karaa hundumaan sirrii ture, taateen isaan argisiisan illee raawwatamaa turan. "Barichi raawwatameera, mootummaan Waaqayyoos dhiyaateera" kan jedhu ergaa isaanii ture. "Barichi" – torban jaatamii sagal inni Daani'eel 9 keessaa inni hamma Masihii "isa dibameetti" dheeratu sun yeroo xumurame Kiristos cuuphaa isaa isa Yohannis Yordaanos keessatti isa cuuphe booda dibata Hafuura Qulqulluu fudhate. "Mootummaan Waaqayyoo" dhiyaateera jedhanii inni isaan lalla- ban du'a Kiristosiin hundeefame. Mootummaan kun akka isaan yaadan sanatti mootummaa biyya lafaa hin turre.

Yookiis mootum- maa hin badne isa fuula duratti "Mootummaan, mo'uun, guddinni mootummoota guutummaa bantii waaqaa jala jiranii, saba warra isa hundumaa gararraa jiruuf qulqullaa'aniif in kennama; moo- tummaan isa hundumaa gararraa jiruu, mootummaa bara baraa ti; warri mo'an hundinuus isa in waaqessu, isaafis in abboomamu" (Daan. 7:27) jedhamee isa dubbatame sana miti. Jechi Macaafa Qulqulluu keessatti "mootummaa Waaqayyoo" jedhamee dhimma itti ba'ame mootummaa ayyaanaa fi mootummaa ulfinaa argisiisa. Mootummaan ayyaanaa ergaa Phaawulos gara warra Ibrootaatti erge keessatti

mul'ifameera. Gara Kiristos isa araarsaa o'a qabeessa isa "dadhabbiin keenya garaa isaa rukutu" erga argisiisee booda ergamaan kun akkas jedha: "kottaa ija-jabinaan gara teessoo Waaqayyoo isa ayyaanaan guututti in dhi'aannaa." Ibr. 4:15,16. Teessoon ayyaanaa mootummaa ayyaanaa bakka bu'a; sababni isaa teessoon jiraachuun mootummaan jiraachuu argisiisa waan ta'eef. Kiristos fakkeenyasaa baay'ee keessatti jecha "mootummaa Waaqayyoo" jedhu hojii ayyaanni Waaqayyoo onnee namootaa irratti hojjetu argisiisuudhaan dhimma itti ba'e.

Kanaaf teessoon ulfinaa mootummaa ulfinaa bakka bu'a; moo- tummaan kunis jecha Kiristos keessatti ibsameera: "Ilmi namaa ulfina isaatiin, ergamoonni Waaqayyoos hundinuu isaa wajjin in dhufu; yommus inni teessoo ulfina isaatii irra in taa'a. Yommus namoonni biyya lafaa hundinuu fuula isaa duratti walitti in qabamu." Maat.25:31,32. Mootummaan kun amma illee fuula dura jira. Hamma dhufaatii Yesus isa lammaffaatti hin hundeeffamu.

Mootummaan ayyaanaa erga namni kufee booda yeroo sanyii namaa yakke furuuf karoorri ka'aame battalumatti hundeeffame. Kan inni hundeeffames karooraa fi abdii Waaqayyootiin; namoon- nis karaa amantii lammii isaa ta'uu danda'u. Haa ta'u malee amma du'a Kiristositti sirriitti hin hundoofne. Fayyisaan erga tajaajila isaa isa lafa irraatti seene booda illee gara jabinaa fi galata dhabina namootaa ilaalee obsa fixachuudhaan aarsaa Qaraaniyyoo irraa duubatti dee- bi'uu in danda'a ture. Getesemaaneetti xoofoon dhiphinaa sun harka isaa keessaa raafame. Inni yeroo sana dafqa dhiigaa sana adda isaa irraa haxaa'atee sanyiin namaa cubbuu hojjete yakka isaatiin akka baduuf dhiisuu in danda'a ture. Garuu yeroo fayyisaan hafuura isaa isa dhumaa baafatee lubbuu isaa kenne sagalee guddaadhaan iyyee "Fiixaan ba'eera" jedhe, kana booda xumuramuun karoora fayyinaa in mirkanaa'e. Abdiin fayyinaa inni Eeden keessatti cubbamoota lamaaniif kenname in raggaasifame. Mootummaan ayyaanaa inni duraan abdii Waaqayyootiin kennamee ture amma in hundeeffame.

Akkasitti duuti Kiristos inni bartoonni akka xumura abdii isaaniitti ilaalan ayyaanni kan barabaraa ta'uu isaa mirkaneesse. Gara abdii kutannaa hamaatti kan isaan fide yoo ta'e illee amantiin isaanii sirrii ta'uu isaatiif mirkaneeffannoo isa xumuraa ture. Taateen boo'ichaa fi gaddaan isaan guute kun ijoollee Addaam hundumaaf balbala abdii isa warra baroota hundumaa keessa Waaqayyoof amanamaniif gam- machuu barabaraa fi jireenya fuula duraaf wiirtuu ta'e bane.

Kaayyoon araara isa daangaa hin qabnee karaa bartoota abdii kutatanii illee gara raawwataatti dhufaa jira. Utuma onneen isaanii ayyaana Waaqayyoo fi humna barsiisa isaa isa "namni takkaa akka- sitti dubbatee hin beekneen" mo'amee jiruu garuu jaalalli Yesus inni akka warqee qullaa'aa fi oftuulummaan biyya lafaa fi fedhiin ofit- tummaa inni akka sibiilaa isaan keessatti wal makee ture. Ayyaana Faasikaa irratti, yeroo murteessaa isa barsiisaan isaanii gara dhiph- ina Geteseemaneetti seenaa jiru sana illee "nu keessaa eenyutu caala jechuu irraa kan ka'e ergamoota isaa gidduutti morkiin ka'ee ture." Luq. 22:24. Qaanii fi

gaddi iddoo dhaabaa Sanaa, manni murtii, fannoon Qaraaniyyoo fuula isaanii dura utuu jiruu mul'ati isaanii waa'ee teessoo, waa'ee gonfoo fi ulfinaa irra ture. Barsiisa sobaa bara isaaniitti qabamanii sagalee fayyisaa isa amala mootummaa isaa isa dhugaa fi gaddaa fi du'a isaa isa fuula duraa isaanitti argi- siisuu utuu hin hubatin akka hafan kan isaan godhe oftuulummaa garaa isaanii fi dheebuu ulfina lafaa ture. Dogoggorri kun qorum- saaf isaan qopheesse, isaaniin qaruuf barbaachisaa waan ta'eef isaaniin sirreessuuf heyyamame. Bartoonni hiikkaa ergaa isaanii kan hin hubannee fi inni isaan eeggatan yoo isaanii raawwata- muudhaa baate illee akeekkachiisa Waaqayyoon biraa isaanitti ken- name lallabaniiru, kanaaf gooftaan gatii amantii isaanii in kennaaf, abboomamuu isaaniis ni kabaja. Saba hundumaatti wangeela ulfi-naa waa'ee du'aa ka'uu gooftaa misiraachoo himuun isaanitti kenna- mee ture. Muuxannoon isaaniif abdii kutannaa fakkaate kun kan inni heyyamameef hojii kanaaf isaan qopheessuuf ture.

Du'aa ka'usaa booda Yesus karaa Emaahus irratti bartoota isaatti mul'atee "macaafa Musee fi macaafota raajotaa hundumaa keessatti iddoo itti waa'ee isaatiif dubbatu hundumaa isaaniif hiike." Luq 24:2. Onneen bartootaas in raafame. Amantiinis isaan keessatti qabsiifame.

Isaan utuu Yesus isaanitti of hin mul'isin illee "abdii jaallatamaa sana keessatti deebi'anii argaman." Hubannaa isaanii banuu fi amantii isaanii "sagalee raajii isa hin sochoone" irratti jabeessuun kaayyoo isaa ture. Inni akka dhugaan sammuu isaanii keessatti hundee jabaa godhatu barbaada ture, sababni isaa waan inni dhuga baatii dhuunfaa isaatiin deggerameef qofa utuu hin taane, sababa karaa fakkeenyaa fi gaddiidduu saaraa fi raajii kakuu moofaa ragaa wal nama hin gaafa- chiifne dhiyaateefi. Hordoftoonni Kiristos mataa isaaniif qofa utuu hin taane beekumsa Kiristosiin addunyaa biraan ga'uuf beekumsa aman- tii qabaachuun isaan barbaachisa. Beekumsa kana hiruu keessatti sadarkaa tokkoffaa irratti Yesus bartoota gara "Musee fi macaafota raajotaatti" isaan qajeelche. Fayyisaan inni du'aa ka'e bu'aa fi barbaa-chisummaa macaafota kakuu moofaa akkasitti dhugaa ba'e.

Yeroo isaan irra deebi'anii si'a tokko fuula gooftaa isaanii isa jaallatamaa ilaalan onnee bartootaa keessatti jijjiirama attamiitu dhufe! Luqaas 24:32. Isaan isa yeroo kam irra caalaa inni "Museen seera keessatti, raajonnis waa'ee isaa barreessan isa akka ta'e" guu- tuummaa fi gadi fageenyaan hubatan. Shakkiin, dhiphinnii fi abdii kuttannaan amantii hin dimmimifneef iddoo gadi dhiise. Gara waaqaatti ol ba'uu isaa booda "mana qulqullummaa keessatti maqaa Waaqayyoo galateeffachaa" yeroo isaan turan dinqifannaa attamiitu ta'e!

Namoonni du'a jibbisiisaa fayyisaan du'e waan beekaniif fuula isaanii irratti milikkita gaddaa, kan bita galummaa fi mo'amuu arguu barbaadanii gara isaanii ilaalan, garuu fuula isaanii irraatti mo'ichaa fi gammachuu argan. Bartoonni kun hojii fuula isaanii dura jiruuf qophaa'ina attamii qabuu! Isaan shaakaluun kan isaaniif danda'amu qorumsa gadi fagoo keessa darbaniiru, waan ilaalcha namaatiin badiisa fakkatu keessatti Waaqayyo attamitti mo'ichaan akka xumures arganiiru. Kana booda wanti amantii isaanii dadhabsi- isu yookiis

jaalala isaanii qabbaneessu maaltu jira? Gadda isaanii isa guddaa keessatti "jajjabina cimaa" fi "abdii amanamaadhaa fi cimaa lubbuun qabatee dhaabatu" qabu turan. Ibr.6:18,19. Isaan dhuga baatota ogummaa fi humna Waaqayyoo turan, kanaaf akkas jedhan: "Duuni, jireenyi, ergamoonni waaqa irraa, warri bantii waaqaa kees- satti aboo qabu jedhamanii sodaataman, wanti amma jiru, wanti dhufuuf jirus hundinuu, wanti humna argisiisuu danda'us, jaalala Waaqayyoottii gargar akka nu hin baafne ani beeka. Wanti ol ka'ee jiru, wanti gad fagaatee jirus, uumama keessaa wanti biraas, jaalala

Waaqayyoo isa karaa gooftaa keenyaa Kristos Yesus nuuf dhufet- tii danda'ee gargar nu hin baasu. Waan nu irra ga'e hundumaatti garuu, karaa isa nu jaallatee mo'icha guddaa arganna. Room.8:38, 39, 37. "Dubbiin gooftichaa garuu, hafee bara baraan in jiraata." 1 phex.1:25. "Eenyutu itti farada ree? Erga Kristos Yesus du'ee kaafa- mee immoo gara mirga Waaqayyootti argamee Waaqayyoon nuuf kadhatee, kan itti faradu hin jiru." Room.8:34.

Gooftaan akkas jedha: "Isin sabni koo si'achi deebitanii hin yeellaasifamtan." Yo'el 2:26. "Galgala boo'ichi yoo namatti dhufe, ganama immoo ililleen in ta'a." Faar. 30:5. Bartoonni yeroo guyyaa du'aa ka'uu sana fayyisaa arganii sagalee isaas dhaga'uudhaan garaan isaanii isaan keessatti gubate; yeroo mataa isaa, harkaa fi miilla isaa isa isaaniif madaa'e ilaalan; yeroo Yesus ol butamuu isaa dura gara Biitaniyyaatti isaan geggeessaa turee fi harka isaa ol fuudhee isaan eebbisuudhaan "gara biyya lafaa hundumaa dhaqaa! Uumama hundumaattis wangeela lallabaa! Kunoo, ani immoo hamma dhuma baraatti guyyaa hundumaa isinii wajjin nan jira" (Maar.16:15; Maat.28:20) isaaniin jedhe sana; yeroo guyyaa pheenxaaqosxee sana abdiin isaanii inni isaan jabbeessu bu'ee fi humni olii kennamee lubbuun amantootaa isaan gidduutti arga- muu gooftaa isa ol ba'ee hubachuudhaan gammadan karaan isaanii akkuma kan isaatii gara aarsaa fi du'aatti kan geessu yoo ta'e illee teessoo ulfinaa isa biyya lafaa duraan abdii bartummaa isaanii ture sana tajaajila wangeela ayyaanaatiin gara "gonfoo tolaa" isa yeroo dhufa isaa fudhachuuf jiranitti in jijjiiru ta'aa?

Inni humna isaa isa nu keessatti hojjetuun wanta nuyi kadhannuuf wanta nuyi yaaduu dandeenyu hundumaa irra safara malee caalchisee gochuu" dan- da'u, hirmaattuu dhiphina isaa, warra gammachuu isaa irraa qooda fudhatan isaan gochuudhaan gammachuu isa "ijoollota baayee" gara "ulfina barabaraa" isa hin dubbatamnetti geessu isa Phaawulos "rakkinni salphaan inni nuyi yeroodhaaf baannu kun, ulfina bara baraa isa safara malee guddaa sana baachuudhaaf nu qopheessa" jedhetti isaan geessa.

Muuxannoon bartootaa inni yeroo dhufaatii Kiristos isa jalqa- baa "mootummaa Waaqayyo" lallabanii fi muuxannoon warra ergaa dhufaatii lammaffaa labsanii wal fakkaata. Akkuma bar- toonni "Barichi raawwatameera, mootummaan Waaqayyoos dhi- yaateera" jedhanii lallaban, Miilerii fi hiriyoonni isaa raajii yeroo dheeraa fi xumuraa inni Macaafa Qulqulluu keessa kaa'ame xumuratti akka dhufe, yeroon firdiis akka ga'ee fi mootummaan barabaraas akka dhiyaate labsan. Lallabni bartootaa inni yeroo wajjin wal qabatu waa'ee torban torbaatamaa isa Daani'eel 9 keessa jiru irratti kan hundaa'eedha. Ergaan Miilerii fi

hiriyoota isaatiin kenname immoo guyyoonni 2300 inni isa keessaa torban torbaatamni kutaa isaa ta'e, inni Daani'eel 8:14 irra jiru xumura- muu isaa labsa. Lallabni lamaan isaa raawwii raajii yeroo isa gud- daa kutaa garagaraa qabu irratti kan hundaa'edha.

Akkuma bartoota warra jalqabaa, Wiiliyaam Miilerii fi hiriyoonni isaa ergaa barsiisan guutummaatti hin hubanne. Dogoggorri yeroo dheeraaf waldaa keessa ture akka isaan qabxii barbaachisaa raajii keessa jirutti hiikkaa sirrii hin kennine isaan daangesseera. Ergaa biyya lafaatiif kennamuu qabu isa Waaqayyo isaanitti kenne yoo lal- laban illee hiikkaa isaa hubachuu dhabuu isaanii irraa kan ka'e abdii kutannaa keessa galaniiru.

Isa Daan.8:14 irratti "Hamma ganamaa fi galgala kuma lamaa fi dhibba sadiitti in tura; kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in deebifama" jedhu ibsuu keessatti, Miiler, akkuma jed- hame, yaada walii galaa isa biyyi lafaa mana qulqullummaati jedhu fudhate, kanaaf mana qulqullummaa qulqulleessuun isa biyyi lafaa yeroo dhufa gooftaa ibiddaan qullooftu bakka bu'a jedhee amane. Kanaaf, xumura guyyaa 2300 isa duraan dubbatamee ture yeroo argate kun yeroo dhufaatii lammaffaa argisiisa jedhee goolabe. Dogoggorri isaa maalummaa mana qulqullummaa irratti ilaalcha sabaa isa beekamaa fudhachuu irraa dhufe.

Sirna aarsaa isa aarsaa fi lubbummaa Kiristoosiif gaaddidduu ta'e keessatti mana qulqullummaa qulqulleessuun tajaajila wag- gaatti angafni lubaa godhu keessaa isa xumuraati. Inni xumura hojii araaraati – isa cubbuun Israa'e keessaa ittiin fageeffamuudha. Inni xumura hojii tajaajila angafa lubaa keenya isa waaqa irraa, isa inni cubbuun saba isaatii isa galmee samiitti caafame haquuf hojjetu argisiisa. Tajaajilli kun hojii sakatta'umsaa fi hojii murtii of keessatti qabata; innis duumessa waaqaatiin humnaa fi ulfina guddaadhaan dhufuu Kiristosiin dura ta'a; yeroo inni dhufu wanti hundinuu dursee murtaa'era waan ta'eef. Yesus akkas jedha: "Kunoo, ani dafee nan dhufa, gatii isa ani adduma addaan akka hojii isaatiitti namaaf ken- nus fidee nan dhufa." Mul.22:12. Dhufaatii lammaffaan dura ergaa ergamaa tokkoffaa isa Mul'ata 14: 7 irratti "Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfinas kennaaf" jedhamee kan lab- samu hojii firdii kanaadha.

Akeekkachiisa kana warri labsan yeroo sirriitti ergaa sirrii ken- nuu isaaniiti. Garuu akkuma bartoonni du'a Masihii isa heertuu kana keessatti dubbatame utuu hin qalbifatiin "Barichi raawwat- ameera, mootummaan Waaqayyoos dhiyaateera" jedhanii raa- jii Daani'eel 9 irratti hundaa'uudhaan lallaban, Miilerii fi warri isaa wajjin hojjetanis ergaa biraa Mul'ata 14 keessa jiru, isa dhu- faatii Kiristosiin dura lallabamuu qabu utuu hin hubatin ergaa isa Daani'eel 8:14 fi Mul'ata 14:7 irra jiru lallaban.

Akkuma bartoonni mootummaa isa xumura torban torbaatamaatti hun- deeffamuu irratti dogoggoran, Warri deebi'uu lammataa eegan (Miileroonni) taatee xumura guyyaa 2300 irratti wanta raawwat- amu ilaalchisee dogoggoraniiru. Haala lamaanuu keessatti dogo- ggorri sabaa isa beekamaa deggeruun dhugaa akka hin hubanneef sammuu akka dukkaneessu fudhachuun barbaachisaa ture. Gareen lamaanuu ergaa akka kennamuuf Waaqayyo barbaadu kennuu

isaaniitiin fedha Waaqayyoo guutaniiru, lamaanuu immoo ergaatti hiikkaa dogoggoraa kan mataa isaanii itti kennuudhaan abdii kutatanii turan.

Haa ta'u malee garuu Waaqayyo akeekkachiisi guyyaa firdii akka jirutti kennamuu isaa heyyamuu isaatiin kaayyoo isaa isa gaarii fiix- aan baasera. Guyyaan guddaan dhiyaatera, kanaaf gaarummaa isaa irraa kan ka'e wanta onnee isaanii keessa jiru isaanitti mul'isuuf jecha namoonni gara yeroo qormaataa adda ba'eetti akka dhufan godhe. Ergaan kun waldaa qoruu fi qulleessuuf karoorfame. Namoonni jaa- lalli isaanii waan biyya lafaa irra yookiin Kiristosii fi samii irra ta'uu isaa arguutti geggeeffaman. Isaan fayyisaa jaallanna jechaa turan, amma immoo jaalala isaanii mirkaneessuu qabu. Isaan kajeellaa fi abdii biyya lafaa dhiisanii dhufaatii gooftaa isaanii gammachuun sim- achuuf qophaa'aniiruu? Ergichi haala jireenya hafuuraa isaanii isa dhugaa sakkata'uu akka isaan danda'aniif yaadame; inni qalbii jijjiiran- naa fi gad of deebisuudhaan gooftaa barbaaduuf akka kakaafamaniif araara isaatiin ergame.

Abdii kutannaan isaanii ergaa utuu ofii isaaniitii hin hubatin ken- nan irraa kan itti dhufe yoo ta'e illee gaarummaatti jijjiirame. Inni onnee warra akeekkachiisa in fudhanna jedhanii kan qorudha. Abdii kutannaa isaanii keessatti dafanii shaakala isaanii dhiisuudhaan sagalee Waaqayyoo amanachuu ni gatu ta'aa? Yookiin kadhannaa fi gad of deebisuudhaan hiikkaa raajii hubachuu dadhaban adda baa- fachuu in barbaadu ta'aa?

Sodaa yookiin miira gammachuutiin kakaafamanii kan socho'an meeqatu jira? Garaa guutuun kan hin adeemiin yookiin amantii dha- binaan kan adeeman meeqatu jira? Baay'een dhufaatii gooftaa in jaallanna jedhanii dubbataniiru. Qoosaa fi ceephoo biyya lafaa isaan irra ga'u akka obsanii fi qormaata dafee dhufuu diduu fi abdii kutan- naa obsaan danda'anii qormaata isaa akka fudhataniif yeroo gaa- fataman amantii isaanii in dhiisu ta'aa? Waan Waaqayyo isaanii wajjin hojjetu battalatti hubachuu waan hin dandeenyeef dhugaa karaa dhuga ba'umsa sagalee isaatii ifatti kenname of duubatti ni gatu ta'aa?

Qorumsi kun warra amantii dhugaatiin wanti isaan amanan barsi- isa sagalichaa fi kan Hafuura Waaqayyoo ta'uu isaa hubachuudhaan abboomaman jabina isaanii argisiisa. Kun Macaafni Qulqulluun ofii isaa kan hiiku qooda gochuu tiyoorii fi hiikkaa namaa fudhachuun balaa inni fidu isaan barsiisa. Bita galummaa fi gaddi dogoggora isaanii irraa dhufu ijoollee Waaqayyoof sirreeffama barbaachisaa gochuu isaan gaafata. Isaan gara itti siqeenya qorannoo raajiitti geg- geefamuu qabu. Isaan hundee amantii isaanii of eeggannoodhaan qoruu fi waan kiristiyaanota addunyaa biratti bal'inaan fudhatamee garuu dhugaa Macaafa Qulqulluu irratti hin hundoofne kamiin illee dhiisuu baruu qabu.

Akkuma kan bartoota warra jalqabaa, amantoota kanaaf wanti yeroo qoramaa keessa hubannaa isaaniitti dukkana fakkaatee argame hundumtuu booda isaaniif ife. Yeroo isaan "xumura gooftaa" arguuf malanitti qorumsi sababa dogoggora isaaniitiin dhufe yoo jiraate illee, gooftaan kaayyoo jaalalaa isaan irraa qabu in raawwata. Inni "oo'a qabeessaa fi araara qabeessa" karaan isaas "warra kakuu isaa fi abboommii isaa eeganiif araaraa fi dhugaa" ta'uu isaa muux- annoo eebbifamaa irraa baratu.

Boqonnaa 20 – Dammaqina Amantii isa Guddaa

Labsii dafee dhufuu Kiristos ilaalchisee dammaqinni aman- tii guddaan Mul'ata 14 keessatti ergaa ergamaa tokkoffaatiin dursee raajiidhaan himame. Ergamaan tokko "wangeela isa bara baraa baatee, warra lafa irra taa'anitti, saba hundumaatti, gosa hundumaatti, afaan dubbatamu hundumaatti, nama hundumaattis labsuudhaaf bantii waaqaa walakkaa utuu balali'uu nan arge. Innis sagalee guddaadhaan, Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfinas kennaaf! Isa waaqa, lafa, galaana, burqituu bishaanii uumeefis sagadaa! Jedhe." Lakk 6, 7.

Ergaa kana kan labsu ergamaa ta'uun isaa dhugaadhumatti hiikkaa addaa akka qabaatu godha. Amalli hojii inni kabajamaan karaa ergaa, humnaa fi ulfina isaa wajjin jiruun raawwatamuu qul- qullummaa, ulfinaa fi humna ergamaa waaqaatiin bakka buufamuu isaatti ogummaan samii in gammada. Ergamaan "bantii waaqaa walakkaa" balali'uu nan arge. Innis sagalee guddaadhaan, Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfinas kennaaf! Isa waaqa, lafa, galaana, burqituu bishaanii uumeefis sagadaa!

Ergichi mataan isaa yeroo itti sochiin kun ta'u ifa godhee kaa'a. Ergichi kutaa "wangeela barabaraa" ta'uun isaa labsameera, akka- sumas banamuu firdii labsas. Ergaan fayyinaa bara hundumaa keessa lallabameera; garuu ergaan kun kutaa wangeela isa guyyaa xumuraa qofa labsamuu danda'uuti, yeroo firdii dhufuun kan inni dhugoomu sana booda waan ta'eef. Raajiin kun taatewwaan gara firdiitti geessaan tartiibaan kaa'a. Kun immoo addumaan macaafa Daani'eeliin ilaalchisee dhugaadha. Garuu kutaa raajii isa guyyaa xumuraa wajjin wal qabatu ilaalchisee "hamma bara dhumaatti" mallattoodhaan akka cufu Daani'eelitti himamee ture. Hamma nuyi yeroo kana geenyutti ergaan murtii inni raawwatama raajii kanaa irratti hundaa'uu lallabamuu hin danda'u. Garuu yeroo xumuraatti "Baay'een isa bira ga'uudhaaf in dhama'u, beekumsis baay'achuuf jira" jedhe raajichi. Daan.12:4

Ergamaan Phaawulos waldaan dhufaatii Kiristosiin bara isaa keessa ta'a jettee akka hin eegganneef akeekkachiisee ture. Innis akkas jedhe, "Waaqayyoon mormanii isa irratti ka'uun utuu hin dhufin, inni hamaan seera malee jiraatus ilmi badiisaa sun utuu bak- keetti hin baafamin, guyyaan sun hin dhufu; kanaaf namni tokko karaa kam illee isin hin walaalchisin!" 2Tas.2:3. Gantummaan gud- daan sun hamma dhufuttii fi barri dheeraan itti "namni cubbuu" sun mo'u hamma ta'utti dhufaatiin gooftaa keenyaa in ta'a jennee eeggachuu hin dandeenyu "Ilmi badiisaa" inni dhoksaa cubbuu" jedhamee waamame phaaphaasii isaa waggoota 1260 f aangoo qabachuu isaa raajiin dursee dubbate bakka bu'a. Yeroon kun bara 1798 keessa xumurame. Dhufaatiin Kiristos yeroo sana dura ta'uu hin danda'u. Phaawulos hamma bara 1798 akka hin taane kiristi- yaanota hunda akeekkachiise. Ergaan deebi'ee dhufuu Kiristos inni lallabamuu qabu kutaa yeroo isa kanaadha.

Ergaan kana fakkaatu bara darbe keessa kennamee hin beeku. Akkuma arginee turre Phaawulos kana hin lallabne; inni dhu- faatii gooftaa fuula duratti fageessee obboloota isaatti

argisiise. Haaresitoonnis kana hin lallabne. Maartiin Luuter guyyaa firdii bara keessa jiru irraa waggaa dhibba sadii achi fageessee kaa'e. Garuu erga bara 1798 macaafni Daani'eel cufamaa miti, bee- kumsi raajii dabaleera, baay'eenis ergaa dhiyaachuu murtii isa kabajamaa labsaniiru.

Akkuma haara'umsa isa guddaa jaarraa kudha ja'aaffaa, sochiin dhufaatii lammataa yeroo tokkichatti biyyoota kiristiyaanaa garaga- raatti mul'ate. Awuroophaa fi Ameriikaa keessatti namoonni amantii fi kadhannaatti cimoo ta'an gara qorannaa raajiitti geggeef- amaniiru; barreefama kaka'umsa hafuura Waaqayyootiin barreef- amee argachuudhaanis dhumni waan hundumaa akka dhiyaate ragaa amansiisaa argatanii turan. Qaamni kiristiyaana garagaraa warri biyyoota adda addaa keessa jiraatan Macaafa Qulqulluu qofa qorachuudhaan dhufaatiin fayyisaa akka dhiyaate amanuu irra ga'anii turan.

Bara 1821 keessa, Miiler raajii yeroo firdii argisiisu ibsuu erga jalqabee waggaa sadii booda, Dr. Yoseef Wolfi, inni "ergamaa wan- geela addunyaa" ta'e dhufti gooftaa dhiyaachuu isaa labsuu jalqabe. Wolfi maatii warra Ibrootaa keessaa ta'ee biyya Jaarmaanitti dhal- ate, abbaan isaas barsiisaa seeraa Yihudootaa ture. Dargageessa ta'ee utuu jiruu dhugaan amantii kiristiyaanaa isa amansiisee ture. Inni sammuu dammaqee qoratu waan qabuuf yeroo Yihudoonni amantiif of kennan guyyaa hundumaa mana abbaa isaatti walitti qabamanii waa'ee abdii fi waan fuula duratti sabni isaanii eegga- tan, waa'ee ulfina Masihii dhufaa jiruu fi deebi'ee haareffamuu Israa'eliin yeroo isaan irra dedeebi'anii dudubbatan fedhii gud- daadhaan dhageefachaa ture.

Guyyaa tokko waa'een Yesus nama Naazireet caqafamnaan, macaan kun inni eenyu akka ta'e gaafate. Deebii inni argates "inni nama Yihudii dandeettii guddaa qabuudha! Kan jedhu ture; "garuu Masihiitti waan of fakkeesseef manni murtii Yihudootaa du'a itti murteesse." Mucaan kunis, "Yerusaalem maa- liif bade? Nuyis maaliif boojuu jala jiraanna? jedhee irra deebi'ee gaafate. Abbaan isaas "sababa Yihudoonni raajota ajjeesaniif" jed- hee deebiseef. Akkuma deebii kana argateen mucichaaf yaadni akkas jedhu dhufe: "tarii Yesusis raajii ture, Yihudoonnis balleessaa malee isa ajjeesaniiru." --Travels and Adventures of the Rev. Joseph Wolff, vol. 1, p. 6. Miirri isaa guddaa jabaa ture, waldaa kiristiyaa- naa akka hin seenneef yoo dhorkame illee bakkee nannaa'ee lal- laba dhaggeeffata ture.

Yeroo umuriin isaa waggaa torbaa jaarsa kiristiyaana ollaa isaatti waa'ee mo'icha Israa'el isa fuula duraa yeroo Masihiin dhu- fuu of jaja ture, namni dulloomaan kunis gad of deebisuudhaan "mucaa jaallatamaa nana, Masihiin inni dhugaan eenyu akka ta'e ani sittan hima; inni Yesus nama Naazireet ture … akkuma raa- jota durii gochaa turan sana inni immoo isa abaabiliin kee fanni- saniidha. Gara manaatti galii Isaayaas boqonnaa shantamii sadii dubbisi, Yesus Kiristos ilma Waaqayyoo ta'u isaa atis in amanta" ittiin jedhe. -- Ibid., vol. 1, p. 7. Si'a tokkichaan amanitin isa keessa bule. Gara manaatti galee macaafa dubbise, Yesus nama Naazireet irratti raawwatamuu isaas argee dinqifate. Dubbiin

kiristiyaanotaa dhugaa turee? Mucichi ibsa raajii abbaa isaa gaa- fate, abbaan isaas deebii hin kennineef, mata duree kana kaasuuf lammaffaa akka ija hin jabbanneef akeekkachiise. Haa ta'u malee, haalli kun waa'ee amantii kiristiyaanaa caalaatti beekuuf fedha inni qabu dabale.

Beekumsa kana irraa argachuu nama inni fedhe irraa maatii isaa warra Yihudootaatiin ittifame; garuu umuriin isaa waggaa kudha tokko yeroo ga'e mataa isaatiin beekumsa argachuu, amantii ofii isaatii fi hojii mataa isaatii filachuuf mana abbaa isaa dhiisee gara addunyaatti ba'e. Mana fira isaa tokkoo yeroof iddoo bultii argate, garuu utuu hin turiin akka gantuutti ilaalamee manaa ari'ame, innis qofaa isaa qarshii tokko utuu hin qabaatin orma keessa jiraachuu jalqabe. Dammaqee qorachuu fi afaan Ibrootaa barsiisuuf bak- kaa gara bakkaatti adeemuudhaan mataa isaa deggere. Dhiibbaa barsiisaa Kaatolikii tokkoon amantii warra Roomaa fudhatee saba isaatiif ergamaa wangeelaa ta'uu kaayyefate.

Kaayyoo Kanaan wag- goota muraasa booda kollejjii Roomaatti barnoota isaa itti fufuuf adeeme. Amalli isaa inni yaada hirkattummaa hin barbaannee fi dandeettiin dubbannaa isaa gantummaadhaan akka inni ilaalamu isa taasise. Miidhaa gar malee waldaan geggeesitu ifatti mormuud- haan barbaachisummaa haara'umsaa labse. Yeroo jalqabaa aango qaboota Roomaa biratti ilaalcha addaa kan argate yoo ta'e illee yeroo booda Roomaa irraa akka adeemu taasifame. Garbummaa Roomaatti of kennuu akka inni hin dandeenye hamma beekamutti to'annaa waldaa jala ta'uudhaan bakkaa gara bakkaatti adeeme. Nama fooyya'uu hin dandeenyeedha jedhamee himamee bakka barbaade dhaquuf biliisummaa argate. Adeemsa isaa gara biyya Ingilizitti qajeelfatee amantii pirotestaantii fudhachuudhaan wal- daa Ingilizitti makame. Qorannaa waggaa lamaa booda, bara 1821 ergama isaatiif ka'e.

Wolfi dhugaa guddaa waa'ee dhufaatii Kiristos isa jalqabaa akka "nama dhiphinnii fi muddamni itti baay'ateetti" kan fudhate yeroo ta'u, inni raajiin dhufaatii isaa isa lammaffaa humnaa fi ulfi- naan dhufuu ibsa wal qixaatiin bakkeetti akka baasu arge. Saba isaa gara isa abdachiifame Yesus nama Naaziretitti geggeessuu fi gara dhufa isaa isa jalqabaa inni gad of deebisee aarsaa cubbuu namootaa ta'etti isaan agarsiisuuf utuu barbaaduu mootii fi fayy- isaa ta'ee lammata deebi'ee akka inni dhufus barsiiseera.

Inni akkas jedhee dubbate, "Yeus namni Naazireti, Masihiin dhugaan inni harkii fi miilli isaa waraaname, inni akka hoolaa gara qalmaatti geeffame, nama dhiphachaa fi muddamaa ture, yeroo jalqaba dhufe, uleen mootummaa Yihudaa keessaa ba'e, aangoo murteessuus miilla isaa gidduudha dhufe; innis duumessa waaqaa fi malakata angafa ergamootaatiin lammaffaa deebi'ee in dhufa." (Joseph Wolff, Researches and Missionary Labors, page 62) "innis gaara Ejersaa irra in dhaabbata; mootummaan si'a tokko uumama hundumaa irratti Addaamiif kennamee deebi'ee harkaa fuudhamee ture (Uumama 1:26; 3:17) deebi'ee Yesusiif in kennama. Aaduu fi boo'ichi uumamaa in dhaabbata, hooqubaa fi faarfannaan galataas in dhaga'ama… Yeroo Yesus ulfina abbaa isaatiin ergamoota qul- qullootaa wajjin dhufu … amantoonni warri du'an dura in ka'u. 1 Tasa. 4:16; 1 Qor. 15:32. Kun isa nuyi

kiristiyaanonni du'aa ka'uu isa duraa jennee waamnuudha. Sana booda uumamni bineensotaa in jijjiirama (Isa. 11:6-9), Yesusiifis in bitamu. Faar.8. Guutummaa lafaa irrattis nagaan in ta'a. --Journal of the Rev. Joseph Wolff, pages 378, 379. "Gooftaanis deebi'ee gara lafaa ilaalee 'ilaalaa, attam gaarii dha' jedha." -- Ibid., page 294.

Wolfi dhufaatiin gooftaa akka dhiyaate amane, yeroo raajii waa'ee xumurri guddaan dhiyootti ta'a jedhamee yeroo hiike isa Miiler dubbate amane. "Guyyaa Sanaa fi yeroo sana eenyu illee hin beeku" isa jedhu Macaafa Qulqulluu keessaa caqasuudhaan dhufaatiin isaa hammam akka dhiyaate namni beekuu hin danda'u warra jedhaniin Miiler akkas jedhe: "gooftaan keenya Guyyaan sunii fi yeroon sun tasa beekamuu hin danda'u jedhee? Akkuma Muki arbuu Dameen isaa quqquuqee baala yommuu biqilchu, bonni akka dhiyaate namni hubatu, Yoo xiqqate dhufti isaa akka dhiyaate beekuuf gooftaan milikkita yeroo nuuf hin kenninee? Maat.24:32.

Inni mataan isaa raajii Daani'eeliin akka dubbifnu qofa utuu hin taane, akka hubannuufis kan nu jajjabeesse yeroo ta'u, yeroo sana raawwannee beekuu hin qabnu jechuudhaa? Daani'el keessatti inni amma bara isa dhumaa (yeroo ilaalchisee) sanatti dubbicha cufii jedhamee dubbatame, Baay'een isa bira ga'uudhaaf in dhama'u kan jedhu (ibsa afaan Ibraa'isxiitiin qoruu fi waa'ee yeroo yaaduu) fi (waa'ee yeroo ilaalchisee) beekumsi akka baay'aatu dubbachuu isaati.'' Daan.12:4. Itti dabalees, gooftaan keenya yeroo kana jedhe 'yeroo fi guyyaa isaa isa sirrii namni beekuu hin danda'u' jechuu isaati malee, dhiyaachuun yerichaa beekamuu hin danda'u jechuu isaa miti. Akkuma Nohii dursee bidiruu qopheesse, dhufa isaatiif nu qopheessuuf jecha milikkitoota yerootiin Guyyaan sun akka beekamu godheera. —Wolff, Researches and Missionary Labors, pages 404, 405.

Tooftaa Macaafa Qulqulluu hiikuu yookiin dogoggorsanii hiikuu namootaa isa beekamaa ilaalchisee Wolfi akkas jedhee barreesse: "waldoonni kiristiyaanaa garri caalaan hiikkaa Macaafa Qulqulluu iftoominaan ka'aaman dhiisanii gara sirna amantii Buudistootaa isa adoochaa, gammachuun sanyii namaa inni fuula duraa qilleensa keessa asii fi achi adeemuudha jedhee amanutti jijjiirame, tarii waa'ee Yihudootaa yeroo dubbisan ormoota kan jedhu qofaatu isaaniif galuu qaba; Yerusaalem kan jedhu yeroo argan waldaa kan jedhu hubatu; lafa yoo jedhe immoo samii jechuu isaati; jecha dhufa gooftaa jedhu guddina hawaasa ergama qabuu jedhuun hubatu; gara tulluu mana Waaqayyoo dhaquun kutaa Meetodistiin itti walitti qabaman argisiisa jedhu." -- Journal of the Rev. Joseph Wolff, page 96.

Waggoottan digdamii arfan bara 1821-1845 tti jiru keessatti Wolfi Afriikaa keessa, Gibxii fi Abisiiniyaa ilaaluudhaan adeemsa dheeraa godheera; Isiyaa keessa, Filiisxem, Sooriyaa, Bokhaaraa fi Indiyaa keessa naanna'eera. Inni Yunaa'itid Istetiinis ilaalee ture, utuu achi adeemaa jiruu oddoola Helenaa Qulqulluu irratti lalla- beera. Inni Hagayya 1837 Niwu Yoorkiin Ga'e; magaalaa keessatti erga dubbatee booda Filadelfiyaa fi Baltimooritti lallabe, xumuratti gara Waashingitonitti adeemsa qajeelfate. Asitti akkas jedha, "karaa presidaantii isa duraa, Joon Quwinsi Adamisi isa miseensa kongire- sii keessaaa tokko ta'een yaada

dhiyaateen manni kongresii akkan barsiisa guyyaa Sanbata duraa kennuuf itti dhimma ba'uuf naaf heyyamame, barsiisa sana irrattis miseensi mana maree, phaaphaa- siin Varjiniyaa, luboonnii fi lammileen biyya Waashingiton kabaja guddaatiin hirmaatan. Niwu Jeresiii fi Pensilvaniyaa keessatti waa'ee qorannaa ani Isiyaa irratti geggeessee fi waa'ee mootum- maa Yesus Kiristos irratti barsiisa ani kenne miseensonni qaama mootummaa irratti argamuudhaan kabaja wal fakkaataa anaaf ken- naniiru." -- Ibid., pages 398, 399.

Dr. Wolfi aango qaboota Awuroopaa kamiin biraa illee eegumsi tokko utuu isaaf hin godhamiin dhiphina lakkoofsa hin qabneen utuma marfamuu rakkina baay'ee danda'ee biyyoota hamoo ta'an keessa adeemaa ture. Inni reebamee, beelaanis dararamee, akka garbaattis gurguramee ture; si'a sadii duutis itti murtaa'eera. Inni hattootaan saamamee ture, yeroo tokko tokkos dheebuudhaan dhi- yaachuuf wanti isa hafe hin turre. Yeroo tokko wanti inni qabu utuu hin hafin irraa fudhatamee maayilii dhibbaan lakkaa'amu gaarota gidduu miilla isaa qullaa utuu adeemuu cabbiin fuula isaa reebaa, miilli isaas lafa diilallaa'een adoodee ture.

Utuu hidhannoo hin qabaatin saboota gar jabeeyyii fi hamoo gidduu akka hin adeemneef yeroo akeekkachiifame, akkas jedhe, "ani meeshaa lolaa qaba" isaanis kadhannaa, inaaffaa isa kan Kiristosii fi gargaarsa isaa amanachuudha." "Jaalalli Waaqayyoo fi jaalalli ollaa kootii onnee koo keessatti naaf kennameera, Macaafni Qulqulluunis harka koo keessa jira." —W.H.D. Adams, In Perils Oft, page 192. Macaafa Qulqulluu afaan Ibirootaa fi Ingiliffaan barreefame lafa dhaqu hundumaatti fudhatee adeema ture. Adeemsa isaa gara boodaa tokko keessatti akkas jedha: "Macaafa Qulqulluu baneen harka kootti baadha. Humni koo Macaaficha keessa akka jiru anatti dhaga'ama, humni isaas na jiraachisa." -- Ibid., page 201.

Akkaataa kanatti amma ergaan murtii jiraatota lafaa bira ga'utti hojii isaa keessatti in eegame. Yihudoota keessatti, Tuurkoota, Paarisoota, Hindoota, sabootaa fi sanyiiwwaan garagaraa baay'ee gidduutti afaan garagaraatiin bakka hundumaatti sagalee Waaqayyoo facaasuudhaan mo'ichi Masihii akka dhiyaate labse.

Adeemsa gara Bokhaaraatti godhe keessatti barsiisni waa'ee dafee dhufuu gooftaa saba kopha galeessummadhaan fagaatanii jiran biratti fudhatamee akka jiru arge. Araboonni biyya Yemen "waa'ee lammaffaa dhufuu Kiristosii fi ulfinaan mo'uu isaa kan dubbatu kitaaba Seeraa kan jedhamu tokko qabu; taateen gud- daan kunis bara 1840 keessa raawwata jedhanii abdatu" jedha.—Journal of the Rev. Joseph Wolff, page 377. "Yemen keessatti … ijoollee reekabii wajjin guyyaa ja'aan dabarse. Isaan daadhii hin dhugan, muka wayiniis hin dhaaban, sanyiis hin facaasan, isaan godoo keessa jiraatu, isaan Yonaadaabi ilma Reekab isa dulloomaa nama gaarii sana in yaadatu; ijoollee Israa'el keessaa qomoo Daan, warra ijoollee Reekabii wajjin dafee duumessa samiitiin dhufuu Masihii eeggatan isaan keessatti nan arge. —Ibid., page 389.

Ergamaa wangeelaa biyya Taatarii keessa jiru tokko keessatti amantiin wal fakkaatu argamee ture. Lubni Taataarii tokko erga- maa wangeelaa kanaaf Kiristos yoom deebi'ee akka dhufu gaaffii dhi'eesseefii ture. Ergamaan wangeelaa kun waa'ee kana waan tokko illee akka

hin beekne yeroo deebise, lubni kun wallaalum- maa barsiisaa wangeelaa kanatti guddaa dinqifatee, amantii isaa isa raajii irratti hundaa'e Kiristos bara 1844 keessa akka dhufu ibseef. Ergaan dhufaatii lammaffaa biyya Ingiliiz keessatti lallabamuu kan jalqabe bara 1826 gara jalqabaatti ture. Sochiin kun biyya kana keessatti akka isa biyya Ameeriikaa boca kan qabate hin turre; yeroon dhufaatii inni sirriin adda baafamee hin barsiifamne ture, garuu dhugaan guddaan waa'een humnaa fi ulfinaan dafee dhufuu Kiristos bal'inaan barsiifameera. Kun immoo kan inni ta'e namoota yaada namaa irraa adda ta'e qabanii fi haawaasaa wajjin walii hin galle keessatti qofa miti.

Barreessaa Ingilizi kan ta'e namni mo'uraanti Brooki jedhamu tajaajiltoonni waldaa Ingilizi naannoo namoota dhibba torbaa kan ta'an lallabbii "wangeela mootummaa" keessatti akka hirmaatan ibsa. Bara 1844 akka yeroo gooftaan itti dhufuutti kan argisiisu ergaan Biritaaniyaa Guddittii keessattis ken- namee ture. Dhufaatii lammaffaa kan ibsu maxxansaan garagaraa biyya Yunaa'itid Steti keessaa ba'e bal'inaan naannefamee ture. Kitaabonnii fi barruuleen garagaraa biyya Ingilizi keessatti irra deebi'anii maxxanfamanii turan. Dhalootaan nama biyya Ingilizi kan ta'e Rooberti Winter, amantii dhufaatii lammataa Ameriikaa keessatti kan fudhate, bara 1842 keessa dhufaatii gooftaa lab- suuf gara biyya isaatti deebi'ee ture. Hojicha keessatti baay'een isaa wajjin ta'uudhaan ergaa firdii biyya Ingilizii kutaa garagaraa keessatti lallabame.

Lukanzaan dhalootaan nama biyya Ispeen, miseensa amantii Jesi'uuti kan ta'e Ameriikaa Kibbaa keessatti, namoota hamoota safuu hin beeknee fi ogummaa lubummaa kan qaban gidduutti karaa isaa gara Macaafa Qulqulluutti qajeelfachuudhaan dhugaa waa'ee dafee deebi'uu Kiristosiin fudhate.

Akeekkachiisa kana ken- nuuf utuma dirqamuu garuu adaba warra Roomaa jalaa ooluuf jecha akka amantii Yihudootaa keessaa deebi'ee of fakkeessuud- haan yaada isaa maqaa "Rabbi Ben Ezira" jedhuun maxxansiise. Lukanzaan jaarraa kudha saddeettaffaa keessa jiraate, garuu kita- abni isaa gara biyya London dhaqee gara afaan Ingiliziitti kan hiikame naannoo bara 1825 ture. Mata duree dhufaatii lammaf- faa ilaalchisee maxxanfamuun kitaaba isaatii kun daddamaqina duraan Ingilizi keessa ture itti dabalee fedhiin guddaan akka itti kennamu taasise.

Biyya Jarman keessatti barsiifni kun jaarraa kudha saddeettaffaa keessa karaa nama Bengel jedhamuu, tajaajilaa waldaa Luteraanii kan ta'ee fi beekaa Macaafa Qulqulluu kennamee ture. Bengel bar- noota isaa akkuma xumureen "gara qo'annoo amantii isa ulfaataa fi ilaalcha amantii sammuu isaa keessa turetti kan isa leenjisuu fi barumsa isaa duriitti gadi fageessu barachuuf mataa isaa kenne. Akkuma dargaggoota biroo warra qalbii qabanii, ammas ta'e duraan dhimma amantii ilaalchisee shakkii fi rakkoo wajjin wal- laansoo qabuun isa irra tureera, innis xiyya hedduu warra onnee isaa waraananii ba'aa jireenya dargaggummaa cimaa itti taasisanii in caqasa ture." Miseensa yaa'ii luboota Wurtembergi ta'uudhaan dhimma biliisummaa amantii falmeera. "Mirgaa fi aangoo waldaa utuma iddootti eeguu, biliisummaa

sammuu ilaalchisee hiidhaa jala waan jiran isaanitti fakkaatee olaantummaa waldaa irraa adda ba'uu kan barbaadan hundumaaf birmadummaan kennamuu akka qabus falmeera." — Encyclopaedia Britannica, 9th ed., art. "Bengel." Bu'aan himaammata gaarii kanaa biyya isaa keessatti har'a illee ol ka'ee mul'ata.

Ifti waa'ee deebi'ee dhufuu Kiristos sammuu Bengel kees- satti kan ife utuu inni Mul'ata 21 keessaa Dilbata dhufuuf lallaba qopheessuu ture. Raajiin Mul'ata keessaa bifa Kanaan dura ta'ee hin beekneen hubannaa isaatiif baname. Ulfina guddaa fi taatee din- qisiisaa raajii Kanaan dubbatameen mo'amuudhaan yeroof mata duree Kanaan liqimfamuu irraa of qusatee ture. Gara iddoo aar- saatti yeroo ba'e raajiin kun ammas ifee humna qabeessa ta'ee itti mul'ate. Yeroo Sanaa jalqabee raajii qorachuuf, addumaan immoo raajii yeroo xumuraa qorachuuf mataa isaa kenne, isaanis dhufti Kiristos dhihoo akka ta'e amanuu irra ga'e. Guyyaan inni dhufaatii Kiristos isa lammaffaatu ta'a jedhee murteesse isa Miiler booda fudhatee turee wajjin waggoota muuraasa qofa wal gata.

Barreefamni Bengel kiristiyaanota hundatti tamsa'e. Ilaalchi inni raajii irratti qabu biyya dhaloota isaa Witembargitti fudhat- ama argatee ture, akkasumas kutaa biyya Jarman kan biro kees- sattis fudhatameera. Sochiin kun du'a isaa booda itti fufe, ergaan dhufaatii lammaffaa biyya Jarman keessatti kan dhaga'ame yerood- huma biyyoota biroo keessatti xiyyeefannoo namootaa harkisetti ture. Guyyoota gara jalqabaa amantoonni muraasi gara Raashiyaa dhaqanii garee uummachuu isaaniitiin biyya sana kan jiran wal- doonni Jaarmaan har'a illee dafee dhufuu Kiristosiin amanuu isaaniitti qabamanii jiru.

Biyya Faransaayii fi siwiizerlaanditti ifichi in ife. Faarelii fi Kalviin dhugaa haara'umsaa facaasanii bakka turan magaalaa Jenevaatti Gaa'useen ergaa dhufaatii lammaffaa lallabe. Gaa'useen yeroo mana barumsaa ture hafuurri tiyoorii inni wanti hundumtuu ragaa qabatamaa irratti hundaa'uu qaba jedhu (spirit of rationalism) inni xumura jaarraa 19 ffaa fi jalqaba jaarraa 18 ffaa keessa guutum- maa Awuroophaa weeraree ture isa quunname; yeroo gara tajaa- jilaa keessa seene amantii dhugaa wallaaluu qofa utuu hin taane gara shakkiitti luucca'ee ture.

Bara dargaggummaa isaa keessa raajii qorachuuf fedhii qaba ture. Seenaa durii isa Rooliin barreesse erga dubbisee booda xiyyeefannoon isaa gara raajii Daani'eel boqon- naa lammaffaatti harkifamee ture, akka galmee seenessaa kana irraa ilaalametti raajiin kun haala dinqisiisaatiin sirriitti raawwata- muu isaa yeroo arge garaan isaa in xuqame. Macaafni Qulqulluun geggeessaa hafuura Waaqayyootiin barreefamuu isaaf ragaa kan ta'u asitti argate, kun immoo dhiphina waggoota muraasa booda isatti dhufu keessatti akka qofoo bidiruutti isa gargaare. Inni barsi- isa tiyoorii isa wanti hundumtuu ragaa qabatamaatiin deggeramuu qaba (rationalism) jedhutti quufee taa'uu hin dandeenye, Macaafa Qulqulluu qorachuu fi ifa dhugaa barbaaduudhaan yeroo booda gara amantii dhugaatti deebi'uu danda'eera.

Qorannaa raajii akkuma itti fufeen amantii isa gooftaan dhiy- ootti dhufa jedhe bira ga'e. Ulfinaa fi barbaachisummaa dhugaa guddaa kanaan tuqamee isa sabaaf dhi'eessuuf hawwe;

garuu amantiin namootaa inni beekamaan raajiin Daani'eel dhoksaa hubatamuu hin dandeenyeedha jedhu karaa isaa irratti gufuu cimaa ta'e. Akkuma isa dura Faarel Jenevaatti wangeela lalla- bee ture, innis karaa isaanii maatii bira ga'uu abdachuudhaan mucooliidhaan jalqabe.

Hubannaa kana ilaalchisee waa'ee kaayyoo isaatii booda akkas jedhee dubbate. "kun akka hubatamuuf nan hawwa, kan ani daa'immanitti dubbadhee haala Kanaan dhi'eesseef sababa barbaachisummaan isaa yarateef miti, garuu faallaa Kanaan sababa inni gatii guddaa qabuufi. Akka inni dhaga'amuuf hawweera garuu yoo ani dursee ofii kootii warra ga'eesotatti dubbadhe hin dhag- geeffatamu jedhee sodaadheen ture. Kanaaf gara dargaggootaa dhuquuf nan murteesse. Mucoolii dhaggeeffattoota ta'anan walitti qabe; gareen kun yoo bal'ate, dhaggeeffachuun isaanii yoo argame, mata dureen kun isaaniif galee ibsuudhaaf yoo isaan itti gammadan, yeroo dhiyootti marsaa lammataa qabaachuun mirkana'aadha, namoonni gurguddoonis dabaree isaanii ta'anii qorachuun gatii akka qabu in hubatu. Yeroo kun ta'ee argamu hojichi bu'a qabeessa ta'eera." -- L. Gaussen, Daniel the Prophet, vol. 2, Preface.

Yaaliin kun milkaa'era. Mucooliitti yeroo inni dubbatu namoonni gurguddoonis dhageefachuuf dhufan. Goleen mana sagadaa isaa dhageeffattootaan guute. Isaan keessas namoonni sadarkaa gud- daa irra jiranii fi namoonni baratan turaniiru, keessumoonnii fi namoonni biyya alaatii Jenevaa daawwachuuf dhufanis keessatti argamaniiru, ergichis akkasitti kutaa biyya biraatti darbe.

Gaa'useen milkaa'insa Kanaan jajjabaatee waldoota afaan Faransaayi dubbatan keessatti qorannoon macaafa raajii akka babal'atu abdatee barsiisa isaa kana maxxansiise. Gaa'useen kana ilaalchisee akkas jedhe, "barsiisa daa'immaniif kenname maxxan- suu jechuun namoota gurguddoota dubbii sobaa isa macaafonni akkasii dhokatoodha jedhuun garaa jabaatanii dhiisanitti dubba- chuu jechuudha, 'mucooliin keessan hubachuu erga danda'anii attamitti dhokatoo ta'uu danda'u?" Itti dabales akkas jedhe "yoo danda'ame saba keenya gidduutti beekumsa raajii isa beekamaa kennuuf hawwii guddaan qaba." "Gaaffii yeroo gaafatuu fi bar- baadu deebisuuf qorannoon kan biraan waan jiru anatti hin fak- kaatu." "Qorumsa dhiyootti ta'uuf qophaa'uu fi Yesus Kiristosiin eeggachuu kan dandeenyu isaani."

Gaa'useen lallabdoota afaan Faransaayiin barsiisan kees- saa baay'ee kan kabajamee fi kan jaallatame yoo ta'e illee yeroo muraasa booda tajaajila irraa dhorkame, balleessaan isaa inni gud- daan barsiisa amantii, qajeelfama waldaa fi amantii qajeelaa dhii- see qooda isaa Macaafa Qulqulluutti fayyadamee mucooliif barsiisa kenne kan jedhu ture. Guyyaa Dilbataa bifa gaaffii fi deebiitiin Macaafa Qulqulluu mucoolii barsiisuu itti fufee utuu jiruu booda immoo mana barumsaa qo'annoo amantii keessatti barsiisaa ta'e.

Hojii inni raajii wajjin wal qabsiisee hojjete fedhii hedduu kakaase. Teessuma barsiisummaa irraa karaa mana maxxansaa, fi hojii isaa isa jaallatamaa mucoolii barsiisuu fudhatama argachuudhaan wag- goota baay'eedhaaf itti fufe. Qorannaa raajii isa dhufaatiin

gooftaa dhiyoo ta'uu isaa argisiisu irratti xiyyeefannoo namoota baay'ee harkisuuf meeshaa ta'ee hojjete.

Biyya Iskandanaaviyaa keessattis ergaan dhufaatii lammaffaa lallabamee fedhii namootaa bal'inaan sochoosee ture. Baay'eenis cubbuu isaanii himatanii qalbii jijjiirachuudhaan maqaa Kiristosiin dhiifama cubbuu argachuuf dhibaa'ummaa isaanii keessaa dam- maqanii turan. Garuu luboonni waldaa mootummaa sochii sana in morman, dhiibbaa isaaniitiinis warri ergaa kana lallaban mana hidhaa keessatti darbataman. Iddoo baay'eetti lallabdoonni dafee dhufuu gooftaa barsiisan akkasitti callisiifaman, Waaqayyos karaa mucoolii xixiqqoo haala dinqisiisaatiin ergaa dabarsuu barbaade. Umuriin isaanii waan isaan hin gaafachiifneef seerri biyyichaa isaan daangessuu hin dandeenye, isaanis utuu miidhamni isaan irra hin ga'in akka dubbataniif in heyyamameef.

Sochiin kun irra guddaa namoota hawaasa keessaa sadarkaa gadii irra jiran gidduutti kan ta'e waan ta'eef namoonni akeekka- chiisa kana dhaga'uuf kan isaan walitti qabaman mana namoota gadi deebi'oo dafqanii bulanii keessatti ture. Lallabdoonni daa'im- manii kun garri caalaan isaanii hiyyeeyyii mana citaa keessa jiraatan turan. Muraasi isaanii umuriin isaanii waggaa ja'a yookiin saddeeti hin caalu; gooftaa jaallachuu isaanii jireenyi isaanii kan dhugaa ba'uu fi hojii qulqulluu Waaqayyo isaan irraa barbaad- uuf abboomamanii jiraachuuf kan yaalan yeroo ta'an, beekumsaa fi dandeetti mul'isuu keessatti garuu ijoolleen umurii sana keessa jiran kan argisiisuu danda'an irraa adda hin turre.

Namoota dura yeroo dhaabbatan garuu dhiibbaa kennaa uumamaa oliitiin akka sochoofamantu hubatama. Sagalee fi haalli isaanii in jijjiirame, humna kabajamaatiinis akeekkachiisa firdii isa Macaafa Qulqulluu keessatti, "Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfinas kennaaf!" jedhu hojii irra oolchan. Isaan manca'insa amilee fi hamminatti murtii kennuu qofa utuu hin taane, biyya lafummaa fi duubatti deebi'uu hundumaa ifataa, namootas cubbuu isaaniitiif ceepha'aa dheekkamsa dhufu jalaa akka baqataniif dhageeffattoota isaanii akeekkachiisan.

Namoonnis sodaa guddaadhaan dhageeffattan. Hafuurri Waaqayyo inni isaan amansiisu onnee isaaniitti dubbate. Baay'eenis fedhii haaraa fi gadi fagootiin Macaafa Qulqulluu qorachuutti dee- bi'an, warri of to'achuu dadhabanii fi sona amilee gaarii hin qabne ni haara'an, warri kaanis amanamummaa dhabina isaanii in dhi- isan, tajaajiltoonni waldaa mootummaa illee utuu hin hafin harki Waaqayyoo sochii kana keessa akka jiru beeksisuuf in dirqaman.

Oduun gammachiisaan waa'een dhufaatii fayyisaa biyyoota Iskandanaaviyaa keessatti kennamuun isaa fedha Waaqayyoo ture; yeroo sagaleen garboota isaatii callisiifame hojiichi akka xumuramuuf jecha inni hafuura isaa mucooliif kennee ture. Yeroo Yesus tuuta namoota gammadaniin sagalee isaanii ol fudhachuud- haan damee baala qabu firfirsanii ilma Daawit ta'uu isaa labsan, fariisonni hinaafanii callisaa ittiin jedhan; garuu Yesus kun hun- dumtuu raawwatama raajii akka ta'ee fi yoo isaan callisan dha- goonni in iyyu jedhee isaaniif deebise.

Sabni doorsisa lubootaa fi geggeesitootaa sodaatanii akkuma kellaa Yerusaalemitti seenaaniin sagalee gammachuu dhageessisuu dhiisan; garuu mucooliin obdii mana qulqullummaa keessa jiran damee muka meexxii afar- sanii "Hosaa'inaa ilma Daawitiif" (Maat.21:8-16) jedhanii sagalee isaanii ol fudhatanii iyyan. Faarisoonni warri waan ta'e kanatti hin gammadiin "Waan isaan kun jedhan dhageessaa? jedhaniin. Yesus immoo deebisee, Eyyee, 'Mucooliinii fi daa'imoonni afaan isaaniitiin akka si galateeffatan goote' isa jedhu takkaa hin dub- bifnee ree? isaaniin jedhe. Waaqayyo yeroo dhufaatii Kiristos isa jalqabaa akkuma karaa mucoolii hojjete, ergaa dhufaatii lammaf- faa kennuufis karaa isaanii hojjete. Labsiin dhufaatii fayyisaa saba, qomoo fi afaan hundumaatiif akka kennamutti sagaleen gooftaa raawwatamuu qaba.

Wiiliyaam Miilerii fi warra isaa wajjin hojjetaniif Ameerikaa kees- satti akeekkachiisa lallabuutu kenname. Biyyi kun wiirtuu sochii dhufaatii isa guddaa taate. Raajiin ergaa ergamaa tokkoffaa kallatti- idhaan kan raawwatame achi keessatti ture. Barreefamni Miilerii fi warra isaa wajjin hojjetanii biyyoota fagootti ergame. Misiraachoon dafee deebi'uu Kiristos biyyoota addunyaa ergamoonni wangeelaa seenan hundumaa keessatti in ergame. Ergaan wangeela barabaraa inni "Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfi- nas kennaaf!" jedhu fagaatee bal'inaan tamsa'e.

Dhuga ba'umsi raajii inni ji'a birraa bara 1844 dhufaatiin Kiristos akka ta'u waan argisiisu fakkaatu gadi fageenyaan sam- muu namootaa qabate. Akkuma ergaan kun biyyaa gara biyyaatti darbeen bakka hundumaatti fedhii guddaatu kakaafame. Falmiin waa'ee yeroo raajii sirrii ta'uu isaa baay'een in amansiifaman, yaada oftuulummaa qaban aarsaa godhanii gammachuudhaan dhugichas fudhatan. Tajaajiltoonni muraasi ilaalcha nama gar- gar qooduu fi itti dhaga'ama miira isaanii of duubatti gatanii, wal- daa fi miindaa isaanis dhiisanii dhufaatii Yesusiin labsuu keessatti hirmaatan. Haala hojichaa wajjin wal bira qabamee yeroo ilaal- amu tajaajiltoonni ergaa kana fudhatan muraasa, kanaaf, hojichi irra caalaa hojjetoota fedhaa warra gad of deebisanitti kenname.

Qonnaan bultoonni maasii isaanii, makaanikoonni meeshaa isaanii, daldaltoonni mi'a daldala isaanii, hojii ogummaa kan qaban taay- itaa isaanii dhiisan; haa ta'u malee hojii raawwatamuu qabuu wajjin yeroo wal bira qabamu lakkoofsi hojjattootaa muraasa ture. Haalli waldaa Waaqayyoon hin beeknee fi biyya lafaa cubbuu keessatti kuftee lubbuu eegdota dhugaatti ba'aa ta'e, kanaaf namoota fayy- inaaf gara qalbii jijjiirannaatti waamuuf jecha dadhabbii, hiyyumaa fi gidiraa obsaan baatan. Seexanaan kan mormame yoo ta'e illee hojichi jabinaan fuula duratti adeeme, dhugaan dhufaatii lammaf- faas kumaatama hedduu biratti fudhatama argate.

Bakka hundumaatti dhuga ba'umsi inni nama madaalu dha- ga'amee, warri biyya lafaa fi miseensonni waldaa dheekkamsa dhufu jalaa akka baqataniif cubbamoota akeekkachiise. Akkuma Yohannis cuuphaa, isa Kiristosiif karaa haraa turee, lallabdoonni qottoo isaanii hidda mukeetii irra kaa'anii hundumtuu ija qalbii jijjiirannaa akka godhataniif jajjabeessan. Waamichi isaanii inni nama kakaasu wabii nagaa fi nageenyaa iddoo aarsaa sabaa isa

beekamaa irraa dhaga'amuu wajjin faallaa ture; ergaan kunis bakka kenname hundumaatti saba sosochoose. Dhuga ba'umsi Macaafa Qulqulluu inni salphaa fi kallattiidhaan kennamu humna Hafuura Qulqulluutiin mana namaa bira ga'e, amantii ulfaataa namoonni muraasi qofti mormuu danda'an isaaniif fide. Barsiisonni aman- tii nageenya saba isaanii keessaa ni dammaqan. Isaanis duubatti deebi'uu isaanii, biyya lafummaa fi amanti dhabina isaanii, oftu- ulummaa fi ofittummaa isaanii keessaa ni ka'an. Baay'een isaanis qalbii jijjiirannaa fi gad of deebisuudhaan gooftaa barbaadan.

Yaada isaanii isa duraan waan lafaa irra ka'aanii turan, amma waan waaqaa irra godhatan. Hafuurri Waaqayyo isaanirra bu'e, garaa tumamee fi gad of deebiseen "Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfinas kennaaf!" jedhanii lallabuuf itti walii galan.

Cubbamoonni "akkan fayyuuf maal gochuutu anaaf ta'a? jed- hanii boo'ichaan gaafatan. Warri jireenyi isaanii amanamummaa dhabiisaan beekame waan fudhatan deebisanii kaffaluuf ni ariifa- tan. Kiristos keessatti nagaa kan argatan hundumtuu warri kaan eebba utuu hiranii arguuf ni hawwan. Garaan maatii gara ijoollee isaaniitti deebi'e, garaan ijoollees gara maatii isaaniitti. Daangaan oftuulummaa fi of qusachuu haxaa'amee bade. Cubbuu himachuu onnee irraa ka'etu ta'e, miseensonni maatii fayyina warra isaan- itti dhiyoo fi warra jaallatamoof ni hojjetan. Yeroo baay'ee kadhan- naa araaraa onnee irra ka'etu dhaga'ame. Lubbuun Waaqayyoon kadhachuuf dhiphina gad fagoo keessa jiran bakka hundumaatti argaman. Baay'een cubbuun isaanii akka isaaniif dhiifame mirkan- eefachuuf yookiin jijjiirama fira yookiin ollaa isaaniif halkan guu- tuu kadhannaadhaan turan.

Gita hunda irra kan jiran gara walga'ii Adventistootaatti yaa'an. Soorressii fi hiyyeessi, guddaa fi xiqqaan, sababa garagaraa irraa ka'uudhaan barsiisa dhufaati lammaffaa dhaga'uuf dhufan. Yeroo garboonni isaa amantii isaaniif sababa kennan gooftaan hafuura mormii in daangesse. Yeroo tokko tokko meeshaan dadhabaa ta'a; garuu Hafuurri Waaqayyoo dhugaa isaaf humna kenne. Walga'ii sana keessatti argamuun ergamoota qulqulluu in dhaga'ame, guyyaa guyyaadhaanis namoonni baay'een amantootatti ni daba- laman. Akkuma ragaan dafee dhufuu Kiristos irra dedeebi'amee dubbatameen tuuti sonaan baay'een callisa hafuura baafannaa hin qabneen sagalee kabajamaa dhaggeeffatan. Samii fi lafti waan walitti dhiyaate fakkaate. Humni Waaqayyoo jaarsolii, dargag- ootaa fi warra umurii giddu galeessaatti ni dhaga'ame. Namoonni hidhiin isaanii galataan guutamee gara mana isaaniitti deebi'an, sagaleen gammachuus qilleensa halkanii isa gab jedhe keessatti in dhaga'ame. Walga'ii kana kan hirmaatan keessaa taatee fedhii gadi fagoo of keessaa qabu kana kan irraanfatu hin jiru.

Yeroo Kiristos itti dhufu murteessanii lallabuun gita hundu- maa keessaa, tajaajiltoota iddoo aarsaa jalqabee hanga nama isa of eeggannoo hin qabne, cubbamaa samiitti garaa jabaatu- utti mormii guddaa kaase. Sagaleen raajii akkas jedhus in raaw- watame, "guyyoota gara dhumaatti ga'iftoonni akka kajeellaa foon isaaniitti jiraatan ka'uuf akka jiran, duraan dursaatii beekaa! Isaan isinitti ga'isuudhaaf, Deebi'ee dhufuun isaa abdachiifamee ture mitii?

Meerree kan raawwatame ree? Erga abboonni keenya iyyuu du'anii, wanti hundinuus akkuma yeroo biyyi lafaa uumametti hafee in jiraata in jedhu." 2 Phex. 3:3, 4. Fayyisaa in jaallanna kan jedhan baay'een barsiisa dhufaatii lammaffaa akka hin mormine dubbatan; isaan yeroo murteessanii kaa'uu qofa morman. Garuu Waaqayyo inni waan hunda argu garaa isaanii in dubbisa. Isaan Kiristos dhufee biyya lafaatti tolaan faraduu isaa dhaga'uu hin bar- baadan. Isaan garboota hin amanamne turan, hojiin isaanii to'an- naa Waaqayyo isa garaa qoruu of irraa hin qabu, kanaaf gooftaa arguu sodaatan. Akkuma Yihudoota yeroo dhufaatii Yesus isa jalqa- baa isaanis Yesusiin simachuuf hin qophoofne. Isaan falmii Macaafa Qulqulluu keessatti ife dhaga'uu diduu qofa utuu hin taane, warra gooftaa eeggatanittis ni ga'isu turan. Seexannii fi ergamoonni isaa ol qabaman, sabni kan isaati ofiin jedhan jaalala xiqqoo isaaf qabaa- chuudhaan mul'achuu isaa akka hin hawwinetti fuula Kiristosii fi ergamootaa duratti tuttuqanii isaan aarsan.

"Guyyicha sanaa fi yericha sana namni tokko illee hin beeku" kan jedhu falmii mormitoota amantii dhufaatii lammaffaatiin dhi- yaate ture. Macaafni Qulqulluun "Guyyicha sanaa fi yericha sana garuu abbaa koo duwwaatu beeka malee, ergamoonni waaqa irraa, ilmis, namni tokko illees kana hin beekan" jedha. Maat. 24:36. Ibsi walii galee fi ifaa ta'e heertuu kana irratti kan ken- name warra gooftaa eeggataniin, itti fayyadamni dogoggoraa mor- mitoota isaaniitiin isa irratti kennames ifatti mul'ate. Jechi kun haasaa yaadannoo yeroo mana qulqullummaa irraa isa xumuraa adda ba'e gaara Ejersaa irratti bartootaa wajjin godhe dubbatame. Bartoonni gaaffii akkas jedhu gaafatan: "Milikkinni dhufa keetii, kan dhuma barichaas maali?" Yesus milikkita isaaniif kennee akkas isaaniin jedhe: "Akkasuma isinis immoo, kana hundumaa yommuu argitan, akka inni balbalatti dhi'aate beekaa!" Lakk. 3, 33. Jechi fayyisaa inni tokko isa kan biraa dhabamsiisuu hin qabu. Guyyaa fi yeroo inni itti dhufu namni tokko illee hin beeku yoo ta'e illee yeroo inni dhiyaatu beekuuf gaafatamneerra, barsiifamneerras.

Akkuma warra bara Nohi keessa utuu isaan hin beekin bishaan badiisaa itti dhufee, nuyis akeekkachiisa isaa dagachuun yookiis fudhachuu diduun yookiis dhufaatiin isaa akka dhiyaate beekuu dagachuun balaa akka nuuf qabu itti daballee barsiifamneerra. Fakkeenyi boqonnaa kana keessaa garbicha amanamaa fi hin ama- namne wal bira qabee dhiyeessa, isa garaa isaa keessatti "gooftaan koo dhufuu in tura" jedhu sanatti firdii kennamus warra utuu isa eeggatanii isaan argatu Sanaa fi dhufa isaa kan barsiisanii fi isa kan ganan ifa attamiitiin Kiristos akka isaan ilaaluu fi attamitti akka isaan badhaasu argisiisa. "Kanaafis gooftaan keessan yoom akka dhufu hin beektan, dammaqaa! Egaa hojjetaan kun, gooftaan isaa dhufee akkasuma utuu hojjetuu kan isa argu, gammachuu qaba." Lakk. 42, 46. "Yoo dammaqaa ta'uu dhaa baatte garuu, ani akka hattuun dhuftutti nan dhufa, yeroo ani sitti dhufus matumaa hin beektu!" Mul. 3:3.

Phaawulos waa'ee warra utuu isaan hin beekin gooftaan isaan- itti dhufuu akkas jedhee dubbata. "Guyyaan gooftaa akka hattuun halkan dhuftutti akka dhufu isin iyyuu ba'eessa gootanii in beektu. Namoonni, Nagaa dha, gabii dhas utuma jedhanii, badiisi itti hin yaadamin

akka ciniinsuun dubartii ulfaatti dhufutti isaan irra in ga'a; kana jalaa ba'uunis hin jiru." Garuu itti dabalee waa'ee warra akeekkachiisa fayyisaa dhaga'anii dubbata: "Obboloota nana, isin garuu dukkana keessa waan hin jirreef, guyyaan sun akka hattuutti isin irra ba'uu hin danda'u." 1 Tas 5:2-5.

Dhufti Kiristos dhiyoo ta'uu isaa ilaalchisee namoonni walaalum- maa keessatti akka hafaniif Macaafni Qulqulluun sababa tokko illee akka hin kennine akkasitti argisiifame. Garuu warri dhugaa diduu isaaniif waan itti qabatan barbaadan jecha isa "guyyicha sanaa fi yericha sana namni tokko illee hin beeku" jedhu irratti ibsa kenname akka hin dhageenyeef gurra isaanii cuqqaallachuud- haan jecha ga'istoonnii fi warri nuyi tajaajiltoota Kiristosi ofiin jedhan irra deebi'anii dhageesisuu itti fufan. Akkuma sabni dam- maqee daandii fayyinaa iyyaafachuu jalqabeen barsiisonni amantii sagalee Waaqayyoo sobaan hiikuudhaan sodaa isaanii tasgabees- suu barbaaduun isaanii fi dhugicha gidduu seenan. Eegdonni ama- namummaa hin qabne hojii gowwomsituu guddaa Sanaa wajjin walii galanii utuu Waaqayyo waa'ee nagaa hin dubbatin nagaa dha, nagaa dha jedhanii labsan. Akkuma faarisota bara Kiristos keessaa, baayyoonni ofii isaaniitii mootummaa Waaqayyootti galuu in didan, warra itti galuu barbaadanis in dhorkan. Dhiigni lubbuu kanaa harka isaanii keessa barbaadama.

Yeroo hunda ergaa fudhachuuf warra jalqabaa kan ta'an namoota gad of deebisanii fi wrra of kennaniidha. Warri Macaafa Qulqulluu ofii isaaniitiin qoratan raajii irratti ilaalchi sabaa inni beekamaan faallaa amala Macaafa Qulqulluu ta'uu isaa arguu hin dandeenye turan; bakka sabni dhiibbaa lubootaatiin hin to'atamnetti, bakka isaan ofii isaaniitiin sagalee Waaqayyoo qoratanitti, barsiisa dhufaatii lammaffaa aangoo waaqummaa irratti bu'uuressuuf Macaafa Qulqulluu wajjin wal bira qabamee ilaalamuu qaba ture.

Baay'een obbooloota isaanii warra hin amanneen ari'ataman. Taayitaa waldaa keessaatti qaban turfachuuf jecha baay'een isaanii waa'ee abdii isaanii dubbachuu dhiisanii callisuutti walii galan; haa ta'u malee, dhugaa inni isaanitti kenne akka hin dhoksineef ama- namummaan isaan Waaqayyoof qaban akka isaan dhowwu kan itti dhaga'ame gareen biraan turaniiru. Sababa kan biraa utuu hin qabaatin dhufaatii Kiristositti amanuu isaanii waan mul'isaniif qofa tokkummaa waldaa irraa kan kutaman yertuu hin turre. Qorumsa amantii isaanii obsaan kan baatan kanaaf sagaleen raajii inni gati jabeessi akkas jedha: "Isin warri sagalee isaa dhageessanii hool- lattan, dubbii Waaqayyoo dhaga'aa! Waaqayyo, Obboloonni kees- san warri maqaa kootiif jedhanii isin jibbanii, tokkummaa isaanii keessaa isin baasan, warri, 'Mee Waaqayyo haa galateeffamu! Nus gammachuu keessan in argina' jedhanii isinitti ga'isan in yeellaas- ifamu." Isa 66:5.

Ergamoonni Waaqayyoo bu'aa akeekkachiisa kanaa fedhii gud- daatiin ilaalu turan. Yeroo waldoonni akka walii galaatti ergaa morman ergamoonni gaddaan duuba deebi'an. Garuu dhugaa dhu- faatii lammataa ilaalchisee amma illee kan hin qoramiin baay'een turaniiru. Baay'een isaanii abbaa manaatiin, haadha manaatiin, maatiidhaan, yookiin mucooliidhaan dogoggorfamanii karaa irraa kaachifamuudhaan gantummaa warri dhufaatii

lammataa eegga- tan barsiisan dhaggeeffachuun cubbuu akka ta'etti amanan. ifti kan biraan teessoo Waaqayyoo biraa isaan irratti amma illee ba'uuf waan jiruuf lubbuu akkasii kana amanamummaatti akka eeganiif ergamoonni Waaqayyoo isaaniif ajajamanii turan.

Ergicha kan fudhatan dhufaatii fayyisaa isaanii fedhii dub- batamuu hin dandeenyeen eeggatan. Yeroo isaan itti isa simatan ga'eera. Yeroo kanatti tasgabbii fi kabajaan dhi'aatan. Wal quun- namtii miyaawaa Waaqayyoo wajjin qabanii fi nagaa qabatamaa kana booda kan isaanii ta'utti in boqotan. Abdii fi amanannaa kana kan shaakalan yeroo gati jabeessa itti eeggachaa turan kan irraanfachuu hin dandeenye. Torbanoota muraasa yeroo Kanaan dura jiran keessatti daldalli biyya lafaa garri caalaan isaa ni dhii- fame. Amantoonni dhugaan akka waan siree du'aa irra ciisanii jiranii fi yeroo yertuu keessatti taatee lafa irratti ta'u akka hin argi- neef akka waan ija isaanii cufachuuf jedhaniitti yaadaa fi miira onnee isaanii hundumaa of eeggannoodhaan sakatta'an. "Uffata ittiin ol butaman" tolfachuun hin jiru, garuu fayyisaa simachuuf ragaan qophaa'ummaa keessaa barbaachisaa akka ta'e hundu- matti dhaga'amee ture; uffanni isaanii inni adiin qullaa'ummaa lubbuu isaanii ture – innis amala isaanii isa dhiiga Kiristosiin cubbuu irraa qullaa'ee dha. Amma illee saba Waaqayyooti kan ofiin jedhan gidduu hafuurri onnee ofii sakatta'uu akkasii, kutan- noon akkasii fi amantiin murteeffate akkasii utuu jiraatee! Utuu gooftaa duratti gad of qabuu isaanii fi kadhannaa isaanii tees- soo araaraa duratti dhiyeessuu isaanii akkasumatti itti fufaniiru ta'ee, isa amma qaban irra caalaa muuxannoo guddaa argatu turan. Kadhannaan jiru yertuudha, cubbuu ofii dhugaatti him- achuun jirus yertuudha, amantii jiraataa dhabuun badhaad- hummaa ayyaana isa karaa fayyisaa ga'aatti kenname namoota baay'ee dhabsiiseera.

Waaqayyo saba isaa qoree ilaaluuf karoorse. Yeroo raa- jii shallaguu keessa dogoggora jiru harki isaa haguugeera. Adiveentistoonni dogoggora sana bira hin geenye (hin arganne), yookiis inni garee mormitootaa barumsa guddaa qabaniinis bira hin ga'amne. Booda akkas jedhame: "shaallaggiin yeroo raajii kees- sanii sirriidha. Taateen guddaan ta'u tokko jira; garuu inni isa obbo Miiler dursanii dubbatan miti; innis qalbii jijjiirannaa biyya lafaati malee, dhufaatii Kiristos isa lammaffaa miti."

Yeroon isaan itti eeggatan in darbe, Kiristos immoo saba isaa furuuf hin mul'anne. Warri amantii fi jaalala dhugaatiin fayyisaa isaanii eeggatan abdii kutannaa hadha'aa shaakalan. Haa ta'u malee kaayyoon Waaqayyoo fiixaan ba'e; inni onnee namoota mul'achuu isaa eeggataa jirra jedhanii qoraa jira. Isaan keessaa sodaa irraa kan hafe ka'umsa yaada garaa kabajamaa kan hin qabne baay'eedha. Amantii qabaachuun isaanii onnee yookiin jireenya isaanii irratti dhiibbaa hin geggeesine. Wanti isaan eeg- gatan ta'uu yeroo hafe namoonni kun abdii hin kutannu jed- hanii dubbatanii turan; isaan dura iyyuu Kiristos akka dhufu hin amanne turan. Isaan kun gadda amantoota dhugaatti ga'isuuf warra jalqabaa turan.

Garuu Yesusii fi macci samii hundumtuu gara warra qora- manii fi amanamoota abdii kutatanii jaalalaa fi o'aan ilaalaa turan. Utuu golgaan addunyaa mul'atu daangessee jiru

saaqame, ergamoota lubbuu jabaatanii jiranitti dhiyaatanii fi bowwaa seex- anni isaaniif qopheesse irraa isaan eeguuf golboobanii jiran in argu turan.

Boqonnaa 21 – Akeekkachiisa Fudhatama Dhabe

Barsiisa dhufaatii lammaffaa lallabuu ilaalchisee Miilerii fi war- ri isaa wajjin hojjetan namoota dadamaqsanii guyyaa firdiif qopheessuuf kaayyoo tokkoon dhama'an. Isaan abdii waldaa isa dhugaa fi shaakala kiristiyaanummaa isa gadi fagoof beektota amantii dadammaqsuu barbaadan; akkasumas, warri hin jijjiirami- in gara qalbii jijjiirannaa fi gara Waaqayyootti dafanii deebi'uuf akka dammaqaniif dhama'an. "Isaan gara dhaabbata amantiitti namoota jijjiiruuf dhamaasuu hin goone. Kanaaf, isaan dhaabbata yookiin qajeelfama amantii keessa utuu hin seeniin kutaa (dhaaba amantii) hundumaaf hojjetan."

"Hojii koo hundumaa keessatti" jedhe Miiler, "dhaabbata duraan jiru malee dhaabbata amantii kamiin illee dhaabuuf yookiin miidhama isa tokkootiin isa kaan fayyaduuf tasa raawwadhee yaadee hin beeku. Ani hundumaaf bu'aa buusuun yaade. Kiristiyaanonni dhu- faatii Kiristositti gammadanii fi warri wanta ani arge arguu hin dan- deenye warra barsiisa kana fudhatanii gaditti hin jaallatan utuu ta'ee, adda baasee wal ga'ii geggeessuun in barbaachisa jedhee hin yaad- uun ture. Kaayyoon koo guutummaatti lubbuu gara Waaqayyootti deebisuu, waa'ee firdii dhufuu biyya lafaatti beeksisuu fi namoonni akka kootii immoo Waaqa isaanii nagaadhaan simachuu kan isaan dandeessisu qophaa'ummaa garaa akka qabaatan gochuudha. Dadhabbii kootiin kan jijjiiraman keessaa baay'een isaanii waldoota garagaraa jiranitti dabalamaniiru." —Bliss, page 328.

Hojiin isaa waldoota ijaaruu irratti kan xiyyeefate waan tureef yeroof jaallatameera. Garuu tajaajiltoonnii fi geggeesitoonni aman- tii barsiisa dhufaatii lammaffaa mormuuf yeroo murteessanii fi kaka'umsa mata duree kana irratti jiru ukkaamsuu yeroo barbaadan mormii isaanii iddoo aarsaa irratti dhageessisuu qofa utuu hin taane, miseensonni isaanii lallabbii dhufaatii lammaffaa akka hin dhaggeef- anneef yookiin walga'ii waldaa keessatti waa'ee abdii isaanii akka hin dubbaneef mirga dhowwatan. Akkasitti amantoonni dhiph- ina guddaa fi bita galummaa keessatti mataa isaanii argan. Isaan waldaa isaanii waan jaallataniif ittii adda ba'uu hin barbaanne turan; garuu dhuga ba'umsi sagalee Waaqayyoo yeroo ukkaama- muu fi mirgi raajii qorachuu isaanii yeroo sarbamu amanamum- maa isaan Waaqayyoof qaban tole jedhanii kana fudhachuu akka isaan dhowwu isaanitti dhaga'ame. Warri dhuga ba'umsa sagalee Waaqayyoo ukkaamsuu barbaadan waldaan Kiristos "utubaa fi hun- dee dhugaa" ta'uu isaa hubachuu hin dandeenye. Kanaaf hariiroo duraattii adda ba'uuf sababa ga'aa akka qaban isaanitti dhaga'ame. Ji'a bonaa bara 1844 keessa naannoo namoota kuma shantamaatu waldoota gadi dhiisee ba'e.

Yeroo kana waldoota Yunaa'itid Isteet keessa jiraatan hundu- maa keessatti jijjiirama mul'ataatu ta'e. Waggoota baay'eedhaaf suuta suuta qalbiidhaan hojii fi aadaa biyya lafaa wajjin walii galuu fi jireenyi hafuuraa inni dhugaan gad bu'aa adeemuutu babal'atee ture; waggoota sana keessa garuu waldoota biyya lafaa hundumaa kees- satti kufaatiin akka tasaa fi ifaa ta'e jiraachuu isaa ragaa qabatamaatu mul'ate. Eenyu illee sababii taatee kana himuu

kan hin dandeenye yoo ta'e illee, haalli kun dhugaa ta'uun isaa maxxansaa garagaraa fi lallaba iddoo aarsaatiin bal'inatti beekamee ceephaa'ameeras.

Walga'ii maanguddootaa Filedelfiyaatti geggeefame irratti beeka- maa kan ture, xiinxala wangeelaa (komentarii) bal'inaan hojii irra oole kan barreessee fi waldaa magaalaa Sanaa keessaa jirti jedhamtu tokkotti tajaajilaa kan ture Barnes akkas jedhe, "tajaajila keessa wag-goota digdama akka ture ibsee, hamma kennaa irbaata qulqulluu isa xumuraatti, baay'een yookiin muraasis utuu hin fudhatiin sirna kana geggeessee hin beeku. Amma garuu dadammaqinni hin jiru, jijjiiraminis hin jiru, beektota birattis ayyaanatti guddachuun hin mul'atu, waa'ee fayyina lubbuu dubbachuuf gara qorannaa namni dhufu hin jiru. Baay'inni daldalaa, abdiin guddina daldalaa fi oomishatummaa dabalaa waan jiruuf biyyi lafummaan baay'aachaa jira." —Congregational Journal, May 23, 1844.

Waggaa dhuma sana ji'a Guraandhalaa keessa kolleejjii Oberliin keessatti barsiisaa kan ture profeeser Fineyi akkas jedhe: "walumaa galatti waldoonni protestaantii biyya keenya keessaa haara'umsa amilee bara kanaa irratti dhimma kan hin qabne yookiin jibba kan qaban akka ta'e yaadni keenya beeka. Kan keessatti hin hammat- amne jiru, haa ta'u malee walii gala jechuu irraa kan hafe wanti dubbachuu danda'an kan biraan hin jiru. Dhugaa ragaadhaan deg- gerame kan biraas qabna: innis akka walii galaatti daddammaqinni waldaa keessaa dhibuu isaati. Waan hafuuraatiif dhimma dhabuun bakka hundatti babal'ateera, haala sodaachisaatiinis gadi fagaa- teera; kanaaf maxxansaan amantii guutummaa biyya lafaas kana dhugaa ba'a… miseensonni waldaa bal'inaan ammayyummaaf of kennanii jiru, -- warra Waaqayyoon hin beeknee wajjin harka wal qabatanii bakka bashannanaa, bakka sirbaa fi afeerraa dhangaa adeemu. Garuu hojii gaddisiisaa kana babal'isuu nu hin barbaachisu. Waldoonni kiristiyaanaa haala gaddisiisaatiin ulfina isaanii irraa gadi bu'aa adeemuu isaanii ragaan argisiisu ulfaataa ta'ee nu irra gangala- chuun isaa qofaan ga'aadha. Isaan Waaqayyo irraa fagaatanii adee- maniiru, innis ofii isaa isaan irraa fageesseera."

Barruu Religiyees Teleskopii (Religious Telescope) jedhamu keessatti barreessaan tokko akkas jedhee dhugaa ba'e: "kufaatii amantii waliigalaa akka yeroo kanaa takkaa arginee hin beeknu. Dhugaadhumatti, waldaan dammaqxee sababii rakkoo kanaa qora- chuu qabdi; Xiyooniin kan jaallatu hundumtuu rakkoo kana sakka- ta'uu qaba. Jijjiirama dhugaa kan fudhatan muraasachuu ilaalchisee, gara jabinaa fi gaabbii dhabuu cubbamootaa yeroo yaadnu utuu hin jaallatiin "Waaqayyo gaarummaa isaa in irraanfatee? Yookiin balballi araaraa in cufamee?" jennee gaafanna.

Haalli kana fakkaatu waldaa kiristiyaanaa keessatti sababii malee hin ta'u. Biyyoota irratti, waldootaa fi namoota dhuunfaa irratti duk- kanaa'ummaan hafuuraa kan inni dhufuuf Waaqayyo gama isaatiin ayyaana waaqaa waan dhowwateef utuu hin taane, namoonni gama isaaniitiin ifa waaqaa mormuu fi jibbuu irraa kan ka'eedha.

Dhugaa kanaaf fakkeenya ta'uu kan danda'u seenaa Yihudoota bara Kiristos keessa turan irratti mul'ateera. Biyya lafaatti of kennuu isaanii fi Waaqayyoo fi sagalee isaa irraanfachuu

isaaniitiin hubannaan isaanii in dukkanaa'e, onneen isaanis biyya lafaa fi gammachuu miiraaf kan bitame ta'e. Akkasitti dhufaatii Masihii dagatan, oftuulummaa fi amanti dhabina isaaniitiinis fayyisaa fudhachuu didan. Kun ta'ee utuma jiruu Waaqayyo abbaa Yihudootaa eebba fayinaa beekuu fi itti hirmaachuu irraa hin daangessine. Garuu warri dhugaa jibban kennaa samii hundumaaf fedha dhaban. Hamma ifti isaan keessa jiru dukka- naa'uutti "dukkanaan ifa jedhanii, ifaan immoo dukkana jedhan." Yoos dukkanichi hammam jabaa ture!

Namoonni hafuura Waaqayyoon fakkaachuu dhabuudhaan bifa waaqessuu qofaa yeroo fudhatan qajeelfama Seexanaa wajjin kan waliigalu ta'a. Yihudoonni wangeela erga mormanii booda sirna isaanii isa durii inaaffaadhaan itti fufan, isaan gidduutti argamuu Waaqayyo wanti beeksisu hin jiru yoo ta'e illee, sabummaa isaanii isa kan biraa irraa adda isaan godhu jabeessanii qabatan. Raajiin Daani'eel dogo- ggora malee yeroo Masihiin itti dhufu argisiiseera, duuti isaas dursee dubbatameera, isaanis qorannaa isaa in dadhabsiisan, beektuun macaafaas warra yeroo raajii qorachuu yaalan irratti abaarsa dabar- san. Sabni Israa'el jaamummaa fi gaabbii dhabuu isaaniitiin bara dhu- faa darbaa keessatti kennaa fayyinaa isa ayyaana qabeessa, eebba wangeelaa fi ifa samii mormuun balaa inni fidu ilaalchisee akeekk- achiisa kabajamaa fi sodaachisaa isaaniif kennameef warra dhimma hin qabne ta'an.

Bakka sababni akkasii itti argamu hundumaatti bu'aa kana fak- kaatutu hordofee dhufa. Hojiin amantii fedha isaa wajjin waan walii hin galleef jecha utuu beekuu itti gaafatamummaa isaa kan baqatu xumuratti humna ittiin dhugaa fi dogoggora gargar baasu dhaba. Namni akkasii hubannaan isaa in dukkana'aa, sammuun isaa kan hin si'oofne, garaan isaa kan jabaatee fi lubbuun isaa Waaqayyoottii kan gargara ba'e ta'a. Ergaan samii inni dhugaan yeroo tuffatamu yookiin laayyootti yeroo ilaalamu waldaan dukkanaan marfamti; amantii fi jaalalli in qabbanaa'a, lolaa fi gargar ba'uutu uumama. Miseensonni waldaa fedhii fi humna isaanii waan biyya lafaa irra ka'aatu, cubba- moonnis akka hin gaabbineef garaa isaanii jabeessu.

Ergaan ergamaa tokkoffaa Mul'ata 14 keessaa inni yeroo firdii Waaqayyoo labsuu fi isa sodaachuu fi waaqessuuf namootaaf waam- icha godhu warra saba Waaqayyooti ofiin jedhan manca'iinsa lafaatti adda isaan baasuu fi boodatti deebi'uu fi haala biyya lafummaa keessa jiran isa sirrii akka arganiif isaan dammaqsuuf karoorfame.

Ergaa kana keessatti Waaqayyo akeekkachiisa yoo fudhatameef cub- buu isa irraa isaan faggeessu sirreessuu danda'u waldaadhaaf kenne. Onnee isaanii gooftaa duratti gadi of deebisuu fi isa dura dhaab- bachuuf qophaa'ummaa dhugaa barbaadudhaan ergaa samiidhaa dhufe fudhataniiru utuu ta'ee, hafuurrii fi humni Waaqayyoo isaan gidduutti in mul'ata ture. Waldaanis deebitee tokkummaa, amantii fi jaalala eebbifamaa bara ergamootaa ture isa yeroo amantoonni "warra garaa tokkoo fi yaada tokkoo turan" fi "dubbii Waaqayyoo ija

jabummaadhaan dubbachaa turan," isa yeroo "gooftaanis guyyaa guyyaatti warra fayyan amantootatti dabale" bira in geessi ture. H/ Erg. 4:32, 33; 2:47.

Utuu saba Waaqayyooti warri ofiin jedhan ifa sagalee isaa kees- saa isaaniif ifu fudhatanii, tokkummaa isa Kiristos waa'ee isaatiif kad- hate, isa ergamaan "Hidhaa nagaatiin tokkummaa hafuura qulqulluu of harkatti eeggachuudhaaf dhama'aa! Akkuma abdiin waamichaa inni isin itti waamamtan tokkicha ta'e, dhagni tokko, hafuurris tokko; gooftaan tokko, amantiin tokko, cuuphaan tokko" jedhee ibse bira in ga'u turan. Efee.4:3-5.

Warri ergaa dhufaatii lammaffaa fudhatan firii eebbifamaa akkasii shaakalan. Isaan dhaabbata amantii garagaraa keessaa dhufan, to'annaan ittisa dhaabbata amantii hundumtuu in kufe; seerri amantii inni wal mormus in hunkutaa'e; Kiristos utuu hin dhufiin waggaa kuma tokko lafa kana irratti boqonnaatu ta'a kan jedhu abdiin in bade, dhufaatii lammaffaatiin wal qabatee ilaalchi dogoggoraa jiru in sirrate, oftuulummaa fi biyya lafaa wajjin walii galuun duguugamee bade; dogoggorri in sirreeffame; onneen tok- kummaa obbolummaa isa minya'aa wajjin walii gale, jaalallii fi gammachuunis ni mo'e. Barsiisni kun namoota yertuu isa fud- hataniif erga kana godhee, utuu hundumtuu fudhataniiru ta'ees waanuma wal fakkaatu godha ture.

Garuu akka walii galaatti waldaan akeekkachiisa hin fudhanne. Tajaajiltoonni isaanii warri "eegduu mana Israa'el" jedhamanii milik- kita dhufaatii Yesusiin adda baafachuuf warra jalqabaa ta'uu malan, dhuga ba'umsa raajii irraas ta'e yookiin milikitoota yeroo irraas dhugaa baruu hin dandeenye. Akkuma abdii fi kajeellaan biyya lafaa onnee keessa guutaa adeemeen, amantii fi Waaqayyoon jaal- lachuun diilalla'aa adeeme; barsiisni dhufaatii lammataa yeroo dhi- yaates jibbaa fi amantii dhabina qofa kakaase. Irra caalaan ergaan

kun karaa warra fedhaan hojjetanii waan lallabameef kun ofii isaatii deebi'ee mormiidhaaf meeshaa guddaa ta'e. Dhuga ba'umsa sagalee Waaqayyoo isa ifaa ta'e irratti akkuma bara durii gaaffii "geggeesi- toota yookiin fariisota keessaa namni tokko amaneeraa? Jedhutu ka'e. Qabxiileen falmii yeroo raajii keessa jiran sirrii miti jedhanii mormuun hojii rakkisaa ta'uun isaa waan hubatameef, baay'een macaafni raajii cufamaadha, hubatamuus hin danda'u jedhanii bar- siisuudhaan qorannaa raajii dadhabsiisan. Namoonni lakkoobsa hin qabne barsiisota isaanii amanuudhaan akeekkachiisa dhaga'uu didan; warri kaan immoo dhugaan yoo isaan amansiise illee "mana sagadaa keessaa akka hin baafamneef" jecha kana mul'isuuf ija hin jabaanne. Ergaan Waaqayyo waldaa ittiin qoruu fi qulleessuuf erge warri jaalala isaanii biyya lafaa kana irra godhatan warra jaa- lala isaanii Kiristos irra godhatan lakkoobsaan hammam akka caa- lan argisiise. Hidhaan lafatti isaan hidhe harkisa samii irra caalaa cimaadha. Isaan sagalee ogummaa biyya lafaa dhaga'uu filatanii ergaa dhugaa onnee qoru irraa duuba deebi'an.

Isaan akeekkachiisa ergaa tokkoffaa mormuudhaan karaa samiin ittiin isaan haaressuuf erge tuffatan. Isaan cubbuu Waaqayyo irraa adda isaan baase ture sirreessuu kan danda'u ergamaa araaraa tuffa- tanii hinnaaffaa guddaatiin michummaa biyya lafaa barbaaduuf dee-

bi'an. Bara 1844 keessa biyya lafummaa, duubatti deebi'uu fi du'a hafuuraa waldaa keessatti argameef sababa kan ta'e kana ture.

Mul'ata 14 keessatti ergaan tokkoffaan labsii lammaffaa akkas jedhuun hordofamee ture: "Kufteetti Baabilon guddittiin, isheen sabni hundinuu daadhii wayinii dheekkamsaa isa halalummaa ishee irraa dhufu akka dhugan goote, kufteetti! jedhe." Mul.14:8. Jechi "Baabilon" jedhu "baabel" isa jedhu irraa dhufe, innis bita galum- maa argisiisa. Innis Macaafa Qulqulluu keessatti gantummaa yookiis amantii sabaa bifa garaagaraa argisiisuuf kaa'ame. Mul'ata 17 kees- satti Baabilon dubartiitti fakkeefamte, kunis Macaafa Qulqulluu kees- satti fakkeenya Waldaati, dubartiin gaariin waldaa qulqulluu bakka buuti, dubartiin hamtuun immoo waldaa gantuu bakka buuti.

Macaafa Qulqulluu keessatti hariiroon qulqulla'aan Kiristosii fi waldaa gidduu jiru tokkummaa gaa'elaatti fakkeefameera. Gooftaan saba isaa kakuu kabajamaatiin ofii isaatti maxxanse, inni Waaqa isaanii ta'uuf abdachiise, isaan immoo isa qofaaf dhuunfaa ta'uuf kakuu galan. Inni akkas jedha: "Ani yeroo hundumaaf kan koo sin godhadha; qajeelina, dhugaa, jaalala, oo'as argisiisuudhaan kan koo sin godhadha." Hose'a 2: 21. Itti dabalees "ani si fudhadheera" jed- hee dubbata. Erm.3:14. Phaawulos kakuu haaraa keessatti, "Ani akka durba amanamtuutti Kristos abbaa manaa tokkichatti isin heerumsiifachuudhaaf, isin kaadhimachiisee waanan tureef, akkuma Waaqayyo inaafu, anis isiniif nan inaafa" jedhee yeroo dubbate fak- keenya kana fakkaatutti dhimma ba'e. 2 Qor. 11:2.

Waldaan Kiristosiif amanamummaa dhabuudhaan jaalalli biyya lafaa lubbuu akka dhuunfatu eyyamtee jaalalaa fi amanannaa ishee isa irraa yeroo deebiftu, kun kakuu gaa'elaa cabsuutti lakkaa'ama. Cubbuun gooftaa irraa fagaachuu inni kan Israa'el fakkeenya akkas jedhuun dhiyaate; jaalalli Waaqayyoo inni isaan akkasitti tuffatan haala onnee namaa rukutuun akkasitti mul'ifame: "Ani si kaadhimad- hee ati kan koo taatee sii wajjin kakuutti galeera' jedhe; Waaqayyo gooftaan kana dubbateera."

"Ati akkasitti warqeedhaa fi meetiidhaan in miidhagde, uffanni ati uffattu quncee talbaa isa ba'eessaa fi haar- riidhaan hojjetamee kuulaan in miidhagfame; qamadii isa ba'eessa, damma, dhadhaa ejersaas in nyaatte; baay'ee miidhagduu taate, mootuu ta'uudhaafis in kaate; simboon ani siif kenne miidhagum- maa kee guutuu waan godheef ati saba lafa irraa gidduutti waa'ee miidhagummaa keetiif in beekamte' jedhe; Waaqayyo gooftaan kana dubbateera." … "Ati garuu miidhagummaa kee amanattee, beeka- muu kee irraa kan ka'es ejjituu taate, namni karaa adeemu hundi- nuus sii wajjin akka ejjuuf of in kennite." "Ati haadha manaa ejjituu dha! Abbaa manaa kee caalaas orma in jaallatta;" "Ati garuu yaa saba Israa'el, akkuma dubartiin hin amanamne dhirsa ishee dhiiftee adeemtu, atis ana dhiiftee in adeemte jedhe; Waaqayyo kana dubba- teera." Hisq. 16:8, 13-15, 32; Erm. 3:20.

Kakuu haaraa keessatti warra kiristiyaanota ofiin jedhanii jaalala Waaqayyoo irra caalaa michummaa biyya lafaa barbaadanitti jecha wal fakkaatuun dubbatame: "Isin namoota

garagaggaltuu nana! Biyya lafaatti michoomuun diina Waaqayyoo akka nama godhu hin beektanii ree? Namni michuu biyya lafaa ta'uu barbaadu, diina Waaqayyoo of in godha."

Dubartiin (Baabilon) isheen Mul'ata 17 akkasitti ibsamte, "uffata dhiilgee, diimaa biluus uffattee, warqee, dhagaa fi callee gati-ja- beeyyii naqattee, kubbayyaa warqee wanta ciiggaasisaadhaa fi xur- aa'ummaa halalummaa isheetiin guute, harkatti qabattee turte',

Maqaan dhokataan, Baabilon guddittii, haadha ejjitootaa fi wanta ciig- gaasisaa biyya lafaa jedhu tokko immoo adda isheetti caafamee ture. Akkasumas dubartittiin dhiiga warra Waaqayyoof qulqullaa'aniitiin, dhiiga warra Yesusiif dhugaa ba'uu isaaniitiif ajjeefamaniitiinis machooftee nan arge." Baabilon itti dabalaan akkas jedhamtee ibsa- mte "mandara guddittii ishee mootota lafaa irratti mootummaa qabduu dha jedhe." Mul.17: 4-6, 18. Jaarraa hedduutiif mootota kiris- tiyaanaa irratti aangoo abbaa irree argisiisaa kan ture sun Roomaa dha. Dhiilgee, diimaa biluus uffattee, warqee, dhagaa fi callee gati-ja- beeyyiin teessoo olaantummaa Roomaa isa oftuulummaa moototaa isa ulfina qabeessa irra caaluu argisiisa. Akka waldaa gara jabinaan hordoftoota Kiristosiin ari'ateetti humni waa'een isaa "dhiiga warra Waaqayyoof qulqullaa'aniitiin machoofte" jedhamee dubbatamuu danda'u hin jiru. Baabilon karaa seeraan alaa "mootota lafaa wajjin" hariiroo uumuu isheetiinis himatamteetti. Waldaan Yihudootaa gooftaa irraa fagaattee ormootaa wajjin walii galtee uumuudhaan eejjituu taate; Roomaanis deggersa humnoota lafaa barbaaduudhaan bifa wal fakkaatuun of xureesitee firdii kan fakkaatu fudhatti.

Baabilon "haadha eejjitootaa" jedhamte. Ijoolleen durbaa ishee waldoota karaa seeraan alaa biyya lafaa wajjin tokkummaa uumuu barbaaduuf jecha barsiisaa fi aadaa isheetti qabamanii fi dhugaa fi beekamtii Waaqayyoo aarsaa godhanii fakkeenyummaa ishee hordofanitti fakkeeffamti. Ergaan mul'ata 14 inni kufaatii Baabiloniin labsu qaama amantii yeroo tokko qulqulluu turanii fi deebi'anii xuraa'uumaatti kufan ilaallata. Ergaan kun akeekka- chiisa firdiitti aanee dhufa erga ta'ee yeroo xumuraa keessa kennamuu qaba; kanaaf waldaa Kaatolikii Roomaa qofa hin ilaallatu, sababni isaa waldaan kun jaarraa hedduutiif haala kufaatii keessa turte waan ta'eef. Itti dabalees, Mul'ata boqonnaa 18 keessatti sabni Waaqayyoo Baabilon keessaa akka ba'aniif waamamaniiru. Akka heertuu kanaatti sabni Waaqayyoo baay'een amma illee Baabilon keessa jiru. Hordoftoonni Kiristos garri caalaan isaanii qaama amantii isa kam keessa jiru?

Waldoota amantii pirotestaan- tiitti waamaman keessa akka ta'e shakkii hin qabu. Waldoonni kun yeroo ka'umsa isaanii Waaqayyoo fi dhugaa isaaf dhaabbataniiru, eebbi isaas isaanii wajjin ture. Biyyi lafaa isheen hin amanne illee qajeelfama wangeelaa fudhachuun bu'aa eebbifamaa inni fidu amanuuf dirqamtee turte. Sagalee raajii Israa'eliif kenname akkas jedha: "simboon ani siif kenne miidhagummaa kee guutuu waan godheef ati saba lafa irraa gidduutti waa'ee miidhagummaa keetiif in beekamte' jedhe; Waaqayyo gooftaan kana dubbateera." Garuu fedhii wal fakkaataa Israa'elitti abaarsaa fi badiisa fide keessatti isaanis kufan – innis fedhii shaakala michummaa warra Waaqayyoon hin beeknee kakaasuu dha. "Ati

garuu miidhagum- maa kee amanattee, beekamuu kee irraa kan ka'es ejjituu taate, namni karaa adeemu hundinuus sii wajjin akka ejjuuf of in ken- nite." Hisq.16: 14, 15.

Waldoonni protestaantii baay'een isaanii (waldoonni mootum- maa) "mootota lafaa wajjin" hariiroo haqa hin qabne isa kan Roomaa hordofuudhaan fakkeenya sana duukaa bu'aa jiru; dhaabbatoonni kan biroonis jaalala biyya lafaa barbaaduudhaan fakkeenyummaa sana hordofu. Kanaaf jechi "Baabilon" jedhu inni hiiki isaa bita galummaa jedhamu kallattiidhaan qaamota kana ilaallata, tiyoorii fi seera amantii wal mormuun dhaabbata lakkoobsa hin qabnetti kan hiraman yoo ta'an illee, hundumti isaanii barsiisa isaanii Macaafa Qulqulluu irraa akka fudhatanitti dubbatu.

Waldoonni Roomaa irraa adda ba'an hariiroo cubbuudhaan guu- teen biyya lafaa wajjin tokkummaa uumuutti dabaluudhaan amala ishee kan biraas in qabaatu. Hojiin Kaatolikii Roomaa falmii akkas jedhu dhi'eessa, "wal- daan Roomaa dhimma qulqullootaa wajjin wal qabatuun waaqa tolfamaa waaqessite jedhamtee yoo yakki itti murame, waldaan Ingilizii, isheen intala ishee jedhamtee waamamtu, waldoota kudhan Maariyaamiif, waldaa tokko immoo Kiristosiif kan kennitee yakka wal fakkaatu keessa dhaabbatti." --- Richard Challoner, The Catholic Christian Instructed, Preface, pages 21, 22.

Dr. Hopikiinis "barreefama dheeraa waa'ee waggaa kumaa" irratti akkas jechuudhaan dubbata; "hafuuraa fi gochaa farra kiris- tiyaanummaa yeroo jedhamu har'a waldaa Roomaa ishee jedhamtu qofatti maxxansuuf sababni tokko illee hin jiru. Waldoonni protesta- antii of keessatti farrummaa Kiristosiin baay'ee qabu, manca'iinsaa fi xuraa'ummaa irraa guutummaatti haara'uuf fagaatanii jiru." — Samuel Hopkins, Works, vol. 2, p. 328.

Waldaan presbiteeriyaanii Roomaa irraa adda ba'uu ishee ilaa- lachisee Dr. Gutiriin akkas jedhee barreesse: "waldaan keenya waggaa dhibba sadii fuula dura Macaafa Qulqulluu banamee fi dhaadanoo 'Macaafa Qulqulluu qoraa' jedhu alaabaa ishee irra kaa'attee kellaa Roomaa keessaa baate." Kana booda gaaffii bar- baachisaa akkas jedhu gaafata: "haa ta'u malee isaan dhuguma qulqullaa'anii Baabilon keessaa ba'anii?" —Thomas Guthrie, The Gospel in Ezekiel, page 237.

Akkas jedha Ispargi'oon "waldaan Ingilizii hordoftoota sirna amantiitiin keessa keessaan waan nyaatame fakkaata; garuu safuu hawaasaa dhabuun falaasama amanamummaa dhabuu wajjin waan wal xaxe fakkaata. Warri nuyi waan gaariitti isaan yaadne tokko tok- koon hundee amantii irraa garagalaniiru. Onneen Ingilizii keessaan amanamummaa dhabiisi gadheen utuu jiruu dammaan dibamee mataa isaa kiristiyaana jedhee of waamuudhaan gara iddoo aarsaatti ol ba'uuf ija jabaata."

Maddi gantummaa guddaa kanaa maal ture? Waldaan jalqa- batti attamittiin gad of deebisuu wangeelaa irraa fagaatte? Kiristiyaanummaan ormoota biratti akka fudhatamuuf haala mijees- suuf jecha shaakala warra Waaqayyoon hin beeknee wajjin walii galuudhaan. Ergamaan Phaawulos bara isaa keessa illee "Hamminni inni dhokataan sun kanumaan dura

iyyuu hojii irra jira" jedhee dubbatee ture. 2 Tasa. 2:7. Bara ergamoonni jiran keessa waldaan qulqullummaadhaan dhaabatee turte. Garuu gara xumura jaar- raa lammaffaa keessa waldoonni baay'een bifa haaraawaa fudha- tan; gadi of deebisuun inni jalqabaa in bade, yeroo bartoonni warri dullooman awwaalcha isaanii keessa boqotan ijoolleen isaanii warra haaraa gara amantii dhufanii wajjin ta'uudhaan amantiin bifa biraa akka qabaatu taasisan." —Robert Robinson, Ecclesiastical Researches, ch. 6, par. 17, p. 51.

Warra gara amantii dhufan qabaachuuf jecha ulaagaan amantii kiristiyaanaa inni ol ka'aan gadi buufame, kana irraa kan ka'e "lolaan warra Waaqayyoon hin beeknee aadaa, shaakalaa fi waaqa tolfamaa isaa fudhatee gara waldaatti gale." — Gavazzi, Lectures, page 278. Akkuma amantiin kiristiyaanaa jaalalaa fi deeggersa geggeessitoota lafaa barbaadeen baay'oota biratti fud- hatama argate; garuu baay'een isaanii bifaan kiristiyaana fakkaatanii "keessi isaanii immoo waaqa kan hin beekne, addumaan dhoksaatti warra waaqa tolfamaa waaqessan ta'anii hafan." -- Ibid., page 278.

Waldaa mataa isaa protestaantii jedhee of waamu hundumaa keessatti adeemsi irra dedeebiidhaan ta'u waanuma kana fakkaatu mitii? Yeroo bu'ureessitoonni warri hafuura haara'umsa dhugaa qaban du'an, dhaloonni isaan irraa dhufan "dhimmicha bifa haar- awaa" qabachiisan. Ijoolleen haaressitoota ija isaanii jaamsuudhaan seera amantii abboota isaaniitti goguudhaan dhugaa argan fudha- chuu dadanii fakkeenya gadi of deebisuu, mataa ofii ganuu fi biyya lafaa dhiisuu isa kan abboota isaanii irraa fagaatan. "Gadi of deebi- suun inni jalqabaa" akka kanatti bade. Lolaan biyya lafummaa "aadaa, shaakalaa fi waaqa tolfamaa isaa fudhatee" gara waldaatti yaa'e.

Amma warra nuyi hordoftoota Kiristos ofiin jedhan biratti jaallat- amee kan jiru michummaan biyya lafaa inni "diina Waaqayyoo ta'e" bal'atee yeroo argamu attam sodaachisaadha! Waldoonni beeka- moon guutummaa addunyaa irra jiran ulaagaa Macaafa Qulqulluu, kan akka gadi of deebisuu, mataa ofii ganuu, gadi of qabuu fi Waaqayyoon fakkaachuu irraa hammam fagaatanii jiruu! Horii sir- riitti itti fayyadamuu ilaalchisee Joon Wisiliin akkas jedhee dubbate: "uffata gati jabeessaan yookiin of kuuluu hin barbaachifneen kajeel- laa ijaa gammachiisuuf jettanii kennaa gati jabeessa keessaa waan tokko illee akka malee hin balleesinaa. Mana jireenyaa keessan miidhagsuuf, meeshaa mana keessaa isa gati jabeessa qabaachuuf, fakkii gatii gurguddaa, haalluu dibuutti isa keessaa waan tokko illee hin balleesinaa….

Of tuulummaa jireenyaaf, namoota biratti dinqi- fatamuuf waan tokko illee hin baasinaa…. Akkuma isin waan gaarii hojjetaniin namoonni waa'ee keessan waan gaarii odeessu. Akkuma ati guyyaa guyyaatti uffata dhiilgee fi kan quncee muka talbaa uffat- teen baay'een miidhagina kee akka dinqifatan, akka si kabajanii fi si keessumeessan shakkii hin qabu. Haa ta'u malee garuu dinqi- fannaa isaanii baay'ee hin jaallatiin. Irra guddaa ulfina Waaqayyo biraa dhufutti gammadi." —Wesley, Works, Sermon 50, "The Use of Money." Haa ta'u malee garuu barsiisni akkasii waldoota bara keen- yaa biratti tuffatameera.

Ani amantii qaba jedhanii of waamuun biyya lafaa keessatti beekamaa ta'eera. Geggeessitoonni, namoonni siyaasaa, abbootiin seeraa, dookteeroonni, daldaltoonni waldaatti makamuu akka waan ittiin hawaasa biratti kabajaa fi fudhatama argataniitti fedha isaanii isa biyya lafaa ittiin guuttachuuf jecha gara waldaa dhufan. Akkasitti hojii isaanii isa qajeelummaa hin qabne haguuggii maqaa kiristi- yaanummaa jalatti geggeessu. Qaamoleen amantii garagaraa biyya lafummaa cuuphamee fi qabeenya lafaatiin dhiibamanii amma illee beekamtii fi dantaa mataa isaanii argachuuf carraaqu.

Waldoonni gurguddoon horiin dheeraan itti ba'uudhaan miidhagfamanii daandii bebbeekamoo magaalota irratti ijaaramu. Waaqeffattoonnis uffatta gati jabeessaa fi faashinii ammayyaa'een of kuulu. Namoota ittiin harkisuu fi keessumeessuuf jecha tajaajila kennaa qabu miindaa gud- daatiin qacaru. Lallabni isaa cubbuu hawaasaa isa beekamaa tuquu hin qabu, garuu gurra ammayyoometti (fashionable ears) kan toluu fi kan lallaafe ta'uu qaba. Akkasitti cubbuun ammayyaa'e galmee wal- daa irratti galma'ee bifa waaqessuu jala dhokfama.

Warri yeroo kana nuyi kiristiyaanota ofiin jedhan ilaalcha isaan biyya lafaatiif qaban ilaalchisee barruun biyya lafaa tokko yaada yeroo kennu akkas jedha: "waldaan itti dhaga'ama tokko malee hafuura bara kanaatti harka kenniteetti, bifa waaqessuu ishees fed- hii ammayyaa wajjin wal simsiifteetti." Wanta amantii hawwataa taa- sisuuf in gargaara jedhamu hundumaa waldaan yeroo ammaa akka meeshaatti itti gargaaramti." Barreessaan tokko barruu isaa Niwu Yoorki Indipendenti jedhu keessatti amantii Meetodistii ilaalchisee akkas jedhe: "sararri waaqeffattootaa fi warra hin waaqessine gid- duutti gargar baasu akka gaaddisaatti dimimmisee badeera, garee lachuu keessaa namoonni inaaffaa qaban gochaa isaanii gidduu garaagarummaa jiru dhabamsiisuuf dhama'u." "Beekamuun aman- tii utuu ulaagaan amantii waan isaan gaafatu hin guutiin bu'aa irraa kan argatan baay'isuuf dhama'uu ta'e."

Howardi Kirosbayi akkas jedha: "waldaan Kiristos karoora gooftaa fiixaan baasuuf ga'umsa dhabuun ishee kan baay'ee itti nama yaachi- suudha. Akkuma Yihudoonni durii mootummoota waaqa tolfamaa waaqessanii wajjin hariiroo uumuudhaan garaa isaanii Waaqayyo irraa fageessanii turan, … waldaan Yesusis amma biyya lafaa ishee amantii hin qabnee wajjin michummaa sobaa uumuudhaan ogummaa waaqaa isa jireenya ishee isa dhugaa madaalu dhiifteetti. Goolabbii mul'ataa Waaqayyootiin ala ta'e barsiisuu fi falmii akkasiitti fayyada- muudhaan amala hawaasaa isa Kiristosiin hin qabnee fi isa isaan miidhutti of kennanii guddina ayyaanaa hundumaatti diina ta'an." —The Healthy Christian: An Appeal to the Church, pages 141, 142.

Bubbee biyya lafummaa fi qannoo barbaaduu kana keessa maqaa Kiristosiif jedhanii of ganuu fi aarsaa of gochuun guu- tummaan guutuutti dhiifame. "Dhiironnii fi dubartoonni yeroo ammaa waldaa keenya keessatti dammaqinaan hojjechuu danda'an Kiristosiif waa kennuu yookiin dhimma baasuuf aarsaa kaffaluu ilaalchisee mucummaa isaaniitii kaasanii kan barataniidha." Garuu amma yoo horiin barbaadame … namni kennuuf waamamu hin jiru.

Lakki, hin jiru! Wanti saba gammachiisu bakka bashannanaa adeemuu, diraamaa, qoosaa, hafeerraa irbaataa yookiin waan nyaatan tokko qofaadha."

Bulchaa Wiskonsiin kan ta'e namichi Waashburni jedhamu tokko barreefama isaa waggaa waggaadhaan dhiyeessu keessatti, Amajji 9, 1873 akkas jedhe: "mana barumsaa darboo (qumaara) taphachuun keessatti baramu cabsuuf seera haaraa tumuun waan barbaachisu fakkaata. Kun bakka hunda jira. Yeroo tokko tokko waldaan illee utuu hin beekin (shakkii malee) hojii seexanaa utuu hojjetuu arga- mti. Kennaa qophii muuziqaa (concert), kennaa daldalaa fi lotoorii, deggersa amantii yookiin gochaa gaariif in godhamu, garuu lotoriin, badhaasi garaagaraaf kkf kaayyoo gatii hin qabneef yeroo qophaa'an, kun hundumtuu tooftaa ittiin horii argataniidha. Kan akka utuu hojii hin hojjetin horii yookiin qabeenya walitti qabachuu nama addu- maan immoo dargaggoota macheessuu yookiin sona amilee kuffisuu hin jiru. Namoonni kabajamoon carraa daldalaa akkasii keessa galuu fi horiin Kanaan argame gara hojii gaarii irra oola jedhanii yaadu- udhaan sammuu isaanii boqochiisuun, dargaggoonni amala taphaa araada nama qabsiisuuf balaa of keessaa qaban keessatti kufuun waan haaraa miti."

Hafuurri biyya lafaa wajjin walii galuu waldoota kiristiyaanaa hunda weraree jira. Rooberti Atikiinsi lallaba isaa Lobdonitti lallabe keessatti kufaatii hafuuraa biyya Ingiliziin qabate ilaalchisuudhaan dukkaneessee dhiyeesse: "Qajeelummaan dhugaan lafa irraa bad- eera, namni kana hubates hin jiru. Barsiisonni amantii bara har'aa waldaa hundumaa keessatti warra biyya lafaa jaallatan, biyya lafaa wajjin kan walii galan, warra qannoo jaallatanii fi kabaja kan bar- baadan ta'aniiru. Isaan Kiristosii wajjin dhiphachuuf waamaman, garuu ifata jala illee dhaabbachuu hin dandeenye.... fuula waldaa hundumaa duratti gantummaa, gantummaa, gantummaa kan jed- hutu barreefamee jira; isaan kana beeku, isaanittis in dhaga'ama, abdiin jira ta'a; garuu isaan akkas jedhanii dubbatu, ''nuyi sooressa, geessifaneerra, wanti nu barbaachisus hin jiru' jedhu."'—Second Advent Library, tract No. 39.

Cubbuun guddaan Baabilon ittiin himatamte "sabni hundinuu daadhii wayinii dheekkamsaa isa halalummaa ishee irraa dhufu akka dhugan" gochuudha. Xoofoon ishee inni macheessaan inni isheen biyya lafaatiif dhiyeesitu barumsa sobaa isa isheen hariiroo seeraan alaa gurguddoota lafaa wajjin uumuudhaan argatte bakka bu'a. Michummaan biyya lafaa amantii ishee booresse (xureesse), isheenis qooda ishee barsiisa jecha Barreefama Qulqulla'aa mormu barsiisuudhaan biyya lafaatti dhiibbaa manca'iinsa (xuraa'ummaa) fidu geggeesite.

Roomaan namoota duraa Macaafa Qulqulluu daangessuudhaan bakka isaa akka namoonni hundinuu barsiisa ishee fudhataniif gaafatte. Sagalee Waaqayyoo namootaaf bakkatti deebisuun hojii haara'umsaa ture; garuu waldoota bara keenyaa keessatti namoonni amantii isaanii Macaafa Qulqulluu irra godhachuu caalaa seeraa fi barsiisa waldaa isaanii irra akka ka'atan barsiifamaa jiraachuun isaanii dhugaa mitii? Charles Biicher waa'ee waldaa protestaantii yeroo dubbate akkas jedhe: Akkuma abboonni qulqulloonni waaqessuu

qulqullootaa fi kitimam- tootaa mormuu isaaniitiin sagalee addaggee isaan irratti dubbatamee ture jalaa baqatan, isaan kunis sagalee addaggee seera amantii irratti dubbatamu jalaa kan baqataniidha…. Dhaabbattoonni pirotestantii kan ofii isaanii dabalatee harka walii hidhaniiru, dabalata Macaafa Qulqulluutiin, kitaaba kan biraa tokko yoo fudhate malee isaan gid- duutti namni lallabaa ta'uu danda'u hin jiru…. Gamnummaadhaan iyyuu haa ta'u malee akkuma Roomaan godhaa turte, jecha itti fak- keessaa tokko hin qabneen humni seera amantii macaafa Qulqulluu daangessuu jalqabee jira." —Sermon on "The Bible a Sufficient Creed," delivered at Fort Wayne, Indiana, Feb. 22, 1846.

Yeroo warri amantii qaban sagalee Waaqayyoo mul'isan namoonni baratan, tajaajiltoonni Macaafa Qulqulluu in hubanna ofiin jedhan, barsiisa sagalee Waaqayyoo akka gantummaatti balaaleffatu, akkasittis dhugaa kan iyyaafatan dhugaa irraa duubatti deebisu. Utuu biyyi lafaa abdii malee daadhii wayinii Baabiloniin hin machoofne ta'e namoonni hedduun dhugaa sagalee Waaqayyoo muruu danda'uu fi isa ifaa ta'e fudhatanii ittiin in jijjiiramu turan. Garuu amantiin kiristiyaanaa kan walii hin gallee fi kan bita gale fakkaatee waan mul'ateef namoonni akka dhugaatti kan itti amanan wallaalaniiru. Cubbuun gaabbuu dhii- suu inni kan biyya lafaa balbala waldaa dura jira. Ergaan ergamaa lam- maffaa inni Mul'ata 14 keessaa jalqaba kan inni lallabame bara 1844 ji'a bonaa keessa ture, yeroo sana ergaan kun waldoota Ameriikaa keessa jiran, bakka akeekkachisi firdii bal'inaan itti lallabamee fi walii galatti mormame, iddoo itti waldoonni ariitiidhaan kufaa jiran sana kallattiidhaan kan ilaallatu ture.

Garuu ergaan ergamaa lammaffaa bara 1844 keessa guutummaatti hin raawwatamne ture. Yeroo sana waldaan ifa ergaa dhufaatii mormuu irraa kan ka'e kuufatii hamilee keessa galte; kufaatiin kun garuu xumura irra hin geenye ture. Akkuma ergaa addaa yeroo kanaaf kenname mormuu itti fufaniin kufaatii kees- satti gadi bu'aa adeeman. Haa ta'u malee "Kufteetti Baabilon guddittiin, isheen sabni hundinuu daadhii wayinii dheekkamsaa isa halalummaa ishee irraa dhufu akka dhugan goote, kufteetti!" jechuuf amma illee hin danda'amne ture. Isheen yeroo sana akka sabni hundinuu kana godhan hin taasifne ture. Hafuurri biyya lafaatti michoomuu fi dhugaa bara keenyaa irraa dhimma dhabuu jira ture, waldaa amantii protesta- antii biyyoota kiristiyaanaa keessa jiran hunda keessattis hundee jabeef- fatee ture; waldaanis balaalefannaa ergaa lammaffaa isa kabajamaa fi murteessaa keessatti hammatamteetti. Garuu hojiin gantummaa amma illee xumura isaa irra hin geenye ture.

Dhufaatii gooftaa fuula dura seexanni "hojii aangoo, milikkito- otaa fi dinqii fakkaataniinis in dhufa;" fayyuudhaaf dhugaa jaallatanii fudhachuu waan didani" "wanta dhugaa hin ta'in akka amananiif gochaa nama wallaalchisu" akka fudhataniif in dhiifamu jedhee dub- bata. 2 Tasa. 2:9-11. Hamma haalli kun sadarkaa kana irra ga'uu fi hamma gamtaan waldaa fi biyya lafaa guutummaa addunyaa kiristi- yaanaa biratti xumura irra ga'utti kufaatiin Baabilon kan fiixaan ba'e hin ta'u. Jijjiiramni kun guddachaa kan adeemu yeroo ta'u raawwiin Mul'ata 14:8 amma illee fuula dura jira.

Dukkanaa'ummaan hafuuraa fi Waaqayyo irraa fagaachuun waldoota akka Baabiloniin ta'an keessa yoo jiraate illee dhugaatti hordoftoota Kiristos kan ta'an amma illee walga'ii isaanii keessa jiru. Isaan keessaa baay'een isaanii dhugaa yeroo kanaa hin argine. Haala amma keessa jiranitti kan hin quufne, ifa caalaatti qulqullaa'e kan hawwan yertuu miti. Isaan akkasumaan bifa Yesusiin waldaa keessa jiran keessa barbaadu. Namoonni akkuma dhugaa irraa fagaachaa adeemanii fi biyya lafaa wajjin hariiroo qaban cimsaa adeemaniin garaagarummaan garee lamaan gidduu jiru bal'achaa adeema, bu'aan isaas gara xumuraatti gargar ba'uu fida. Warri waaqayyoon caalchisanii jaallatan warra "Waaqayyoon jaallachuu caalaa, waan isaan gammachiisu jaallatanii" wajjin firooma qaban kan itti dhaaban yeroo in dhufa.

Mul'ati 18 akeekkachiisa sadan Mul'ata 14:6-12 tti kennaman waldaan fudhachuu diduudhaan haala ergaa ergamaa lammaf- faatiin dubbatame irra guutummaatti yeroo geessuu fi sabni Waaqayyoo warri amma Baabilon keessa jiran hariiroo isheet- tii akka adda ba'aaniif yeroo itti waamaman argisiisa. Ergaan kun ergaa xumuraa biyya lafaatiif kennameedha, hojii isaas in xumura. Warra jal'inatti gammadanii dhugicha hin amanne" (2 Tasa. 2:12) gowwomsaa guddaa fi soba amanuutti yeroo gadi dhiifaman, ijoolleen gooftaa warri Baabilon keessa jiran sagalee waamichaa isa "Yaa saba ko! Kottaa, ishee keessaa ba'aa!" jedhu in dhaga'u. (Mul. 18:4).

Boqonnaa 22 – Raajiin Ni Raawwatame

Yeroo dhufti gooftaa itti yaadame inni jalqabaa ji'a birraa kees- sa bara 1844 yeroo darbe, warri mul'achuu isaa amantiidhaan eeggachaa turan yeroos shakkii fi abdii kutannaa keessa galanii turan. Biyyi lafaa akka waan isaan raawwatanii mo'amaniitti yoo isaan ilaalee fi gowwomfamuu isaanii yoo mirkaneesse illee amma illee maddi jajjabina isaanii sagalee Waaqayyooti. Baay'een isaanii ifa dabalataa argachuuf jecha ragaa amantii isaanii irra deebi'anii sakatta'uu fi of eeggannoodhaan raajii qorachuudhaan Macaafa Qulqulluu sakatta'uu itti fufan. Ejjennoo isaanii deg- geruu ilaalchisee dhuga ba'umsi Macaafa Qulqulluu ifaa fi mur- teessaa fakkaate. Milikkitoonni dogoggoruu hin dandeenye dhufti Kiristos akka dhiyaate argisiisaniiru. Eebbi gooftaa inni karaa qalbii jijjiirannaa cubbamootaa fi daddamaqina jireenya hafuuraa amantootaa mul'ate ergaan kun samii irraa dhufuu isaa dhugaa ba'eera. Yoo amantoonni abdii kutannaa isaanii ibsuu dadhaban illee muuxannoo darbe keessa akka Waaqayyo isaan geggeesse mirkaneefataniiru.

Barsiisi isaan yeroo amansiisaa hin taanee fi bita galummaa kana keessa fudhatanii fi waan hubannaa isaaniitti dukkanaa'ee yeroo isaatti isaaniif ifuuf jiru amantiidhaan obsanii akka eegga- taniif isaan jajjabeessu raajii wajjin walitti hidhatee jira.

Raajii kana keessaa inni tokko isa Anbaaqom 2:1-4 keessa jiruudha: "Ani iddoo dhaabatanii eegan irra dhaabadhee nan eega, koobii sana irras nan ijaajja; kunoo, dubbii inni anatti dubatu nan dhaga'a, wanta ani isa komadheefis waan inni deebisu nan ilaala. Yommus Waaqayyo anaaf deebisee, Mul'ata argite kana, akka namni rakkina malee dubbisuu danda'utti, mul'isii gabatee irratti caafi! Mul'anni kun yeroo itti raawwatamuun isaaf ta'u in eega, waa'ee guyyaa booddee in dubbata, garuu soba miti; yoo lafa irra harkifame iyyuu isa eeggadhu! Inni dhuguma in dhufa, hin turus'' jedhe. Kunoo, namni afuufamu nama yaada qajeelaa miti, namni qajeelaan garuu amantii isaatiin in jiraata."

"Mul'ata argite kana, akka namni rakkina malee dubbisuu dan- da'utti, mul'isii gabatee irratti caafi!" jechuudhaan qajeelfamni raa- jii kana keessatti kenname, jalqaba bara 1842 Mul'ata Yohannisii fi Daani'eeliin ibsuuf gabatee raajii akka qopheessuuf Charles Fichitti himamee ture. Gabatee kana maxxansuun ajaja karaa Anbaaqomiin kenname akka raawwachuutti ilaalamee ture. Haa ta'u malee raaw- watamni raajii Sanaa akka turu --- yeroon turtii --- raajiidhuma sana keessa akka jiru namni hubate hin turre. Abdii kutannaa sana booda heertuun kun barbaachisaa ta'ee argame: Mul'anni kun yeroo itti raawwatamuun isaaf ta'u in eega, waa'ee guyyaa booddee in dubbata, garuu soba miti; yoo lafa irra harkifame iyyuu isa eeg- gadhu! Inni dhuguma in dhufa, hin turus'' jedhe…. Namni qajeel- aan garuu amantii isaatiin in jiraata."

Kutaan raajii Hisqeelis amantootaaf madda abdii fi jajjabinaa ture: "Dubbiin Waaqayyoo gara koo dhufee, Yaa mucaa namaa! Fakkeenyi inni waa'ee biyya Israa'eliif, 'Yeroon achi in dheerate, mul'annis tokko illee hin raawwatamu' jedhan kun maali? Egaa ati isaaniin,

'Waaqayyo gooftaan … Yerichi, dubbiin mul'atichaa hundinuus raawwatamuun dhi'aateera' jedhii isaanitti himi! … Ani Waaqayyo waanan ta'eef, nan dubbadha, wanti ani dubbad- hus dafee in raawwatama; isin yaa mana warra didanii ka'anii! Ani bara keessan keessa nan dubbadha, innis in raawwatama jedhe; Waaqayyo gooftaan kana dubbateera. Ammas dubbiin Waaqayyoo gara koo dhufee, Yaa mucaa namaa! Kunoo, manni Israa'el 'Mul'anni inni argu kan yeroo dheeraa booddee ti, raajiin inni dubbatus kan bara fagoo ti' in jedhu. Kanaafis akkuma Waaqayyo gooftaan jedhe, ati isaaniin, 'Wanti ani dubbadhu in raawwatama malee, si'achi lafa irra hin harkifamu' jedhee dubbateera Waaqayyo gooftaan jedhi!" Hisq'el 12:21-25, 27, 28.

Warri eeggatan inni jalqabaa amma xumuraatti beeku baroota hundumaa fi abdii kutannaa isaanii akka argu, sagalee abdii fi jajjabinaas akka isaaniif kenne amananii gammadaniiru. Kutaan Macaafa Qulqulluu kun obsaan akka isaan eeggatanii fi amana- chuu isaanii sagalee Waaqayyo irra akka godhataniif utuu isaan hin jajjabeesine ta'e, silaa amantiin isaanii yeroo qorumsaa kana keessa kufee hafa ture.

Fakkeenyi durboota kurnanii inni Maatewos 25 keessaa muux- annoo saba Adventistootaa argisiisa. Maatewos 24 keessatti gaaffii bartoonni milikkita dhufa isaatii fi kan dhuma biyya lafaa gaafa- tan deebisuu keessatti, Kiristos taatewwaan barbaachisoo see- naa addunyaa fi waldaa yeroo dhufa isaa jalqabaa kaasee hamma dhufa isaa isa lammaffaatti argisiisee ture; isaan keessaa kan akka badiisa Yerusaalem, ari'annaa karaa warra Waaqayyoon hin beek- nee fi karaa phaaphaasii rakkina waldaatti dhufu, dukkanaa'uu aduu fi ji'aa, fi harca'uu urjootaa ture. Kana booda fakkeenya gar- boota garee lamaa warra mul'achuu isaa eeggatanii wajjin wal qab- siisee dhufaatii mootummaa isaatii dubbate. Boqonnaan 25 jecha akkas jedhuun banama: "Mootummaan waaqaa durboota kurnan warra ibsaa isaanii fudhatanii, dhirsa misirroo simuudhaaf ba'an fakkaata." Akkuma xumura boqonnaa 24 keessatti argisiifame, waa'een waldaan yeroo xumuraa keessa jirtuu as keessattis ifatti ba'eera. Fakkeenya kana keessatti muuxannoon isaanii ta'umsa cidha warra Baha Biiftuutti fakkeefamee dhiyaateera.

"Mootummaan waaqaa durboota kurnan warra ibsaa isaanii fudhatanii, dhirsa misirroo simuudhaaf ba'an fakkaata. Durboota sana keessaa shan gowwoota turan, shan immoo abshaalota turan. Warri gowwoonni ibsaa isaanii fudhatan malee cuunfaa ejersaa isa ibsaatti naqan hin fudhanne. Warri abshaalonni ibsaa isaanii wajjin cuunfaa ejersaa qodaatti fudhatan. Dhirsi misirroo galuu turraan hundumti isaanii muganii rafan. Halkan walakkaa immoo sagalee guddisee, 'Dhirsi misirroo kunoo ti! Isa simuudhaaf ba'aa!' jedhutu dhaga'ame."

Akkuma ergaa ergamaa tokkoffaatiin himamee ture, dhu- faatiin Kiristos dhufaatii dhirsa misirrootti fakkeefamee hubat- ameera. Haara'umsi bal'aan dafee dhufa isaa lallabuudhaan argame durbata dhufa isaa simachuuf ba'anitti fakkeefame. Akkuma Maatewos 24 keessaa fakkeenya kana keessatti garee

lamatu dhiyaate. Hundumti isaanii qodaa ibsaa isa ittiin dhirsa misirroo simachuuf ba'an, Macaafa Qulqulluu of harkaa qabu. "Durboonni abshaalonni ibsaa isaanii wajjin cuunfaa ejersaa qodaatti kan fudhatan" yeroo ta'an," "Warri gowwoonni" garuu "ibsaa isaanii fudhatan malee cuunfaa ejersaa isa ibsaatti naqan hin fudhanne." Warri abshaalonni ayyaana Waaqayyoo, isa uumama haaraa taasisu, humna Hafuura Qulqulluu isa sagaleen isaa ibsaa miillaa fi ifa daandii akka ta'uuf gargaaru fudhataniiru. Dhugaa baruu fi qullaa'ummaa garaa fi jireenyaa argachuu bar- baadanii sodaa Waaqayyootiin Macaafa Qulqulluu qoratan. Isaan kun Waaqayyoo fi sagalee isaa irratti shaakala amantii dhuun- faa qabu turan. Warri kaan "qodaa ibsaa isaanii fudhatan malee cuunfaa ejersaa isa ibsaatti naqan hin fudhanne." Isaan miiraan kakaafaman. Sodaan isaanii ergaa ulfaataa sanaan sochoofame, garuu amantii obbolota isaanii irratti hirkatan, hubannaa dhugaa yookiin hojii dhugaa ayyaana onnee keessatti hojjetu utuu hin qabaatiin ifa miira gaarii dimimmisutti quufan. Isaan kun bad- haasa dhiyootti isaaniif kennamu guutummaatti abdachuudhaan gooftaa simachuuf ba'an; garuu yeroo turtii fi abdii kutannaaf hin qophoofne turan. Qorumsi yeroo dhufe amantiin isaanii in kufe, ibsaan isaanis in dhaame.

"Dhirsi misirroo galuu turraan hundumti isaanii muganii rafan." Yeroo gooftaan in dhufa jedhamee itti eegame darbuun isaa, abdii kutannaa fi turuun sun turuu dhirsa misirrootti fakkeefame. Yeroo amansiisaa hin taane kana keessa fedhii warra fakkeessaan jiraataa turanii fi garaa hir'uudhaan adeemanii raafamuu jalqabe, dhamaa- suun isaanis in qabbanaa'e; garuu kan warra amantiin isaanii bee- kumsa Macaafa Qulqulluu dhuunfaa irratti bu'ureffamee miilla isaanii jalatti akka dhagaa jabaa isa bubbee abdii kutannaatiin fud- hatamuu hin dandeenyee ta'e.

"Hundumti isaanii muganii rafan;" gareen tokko maal dhibdi- idhaan amantii isaa dhiise, gareen kan biraan immoo hamma ifti qulqulluun kennamutti obsaan eeggate. Galgala qormaataa sana warri garee lammaffaan of kennuu fi inaaffaa isaanii waan dhaban fakkaatan. Warri fakkeessaan jiraataanii fi garaa hir'uudhaan adee- maa turan kana booda amantii obboloota isaanii irratti hir'achuu hin dandeenye. Hundumtuu mataa isaatiin dhaabbachuu yookiis kufuu qaba.

Yeroo sana keessa mankaraarsummaan amantii mul'achuu jalqabe. Namoonni muraasi amantoota inaaffaa qabaniidha kan ofiin jedhan sagalee Waaqayyoo akka geggeessaa hin dogo- ggoreetti fudhachuu didan, hafuuraan geggeefamne utuma ofiin jedhanii to'annaan miiraa itti dhaga'amuun yaada mataa isaanii jala of galchan. Adeemsa isaanii isaa wajjin kan hin godhatiin kan balaaleffatan inaaffaa jaamummaa fi wal danda'uun keessa hin jirre kan qaban namoonni muraasi turaniiru. Yaadni mankaraar- summaa fi shaakalli isaanii qaama Adveentistii isa guddaa irraa deggersa tokko illee hin arganne; kun ta'ee utuma jiruu dhugaa irratti ceephoo fiduuf hojjetan.

Seexanni karaa Kanaan hojii Waaqayyoo mormuu fi balleessuu barbaade. Sabni sochii dhufaatii lammaffaatiin baay'ee daddam- maqfamee ture, cubbamoonni kumaatamatti

lakkaa'aman jijjiira- manii turan, yeoo inni dhufuu ture sana keessa illee namoonni amanamoonni hojii lallabbii dhugaaf of kennanii turan. Mootiin hamminaa warra isaaf bitamanii turan dhabaa jira; kanaaf, hojii Waaqayyoo irratti ceephoo fiduuf jecha warra amanticha fudha- tan muraasa gowwomsee gara mankaraarsummaatti isaan gees- suu barbaade. Kana booda bakka buutonni isaa Adveentistootaa fi amantii isaanii nama duratti jibbisiisuuf dogoggora hundumaa, hanqina hundumaa, gochaa hin taane hundumaa namoota duratti ol kaasanii dhiyeessuuf kan qophaa'an turan. Akkasitti utuu humni isaa onnee isaanii to'atee jiruu hammuma lakkoobsi namootaa inni dhufaatii lammaffaa akka amananiif walitti qabe guddataa adeemeen mataa isaanii bakka buutota guutummaa amantootaa godhanii akka of yaadaniif carraa argate.

Seexanni "hammeesituu obbolotaa" waan ta'eef hojiin isaanii inni gaariin utuu hin hubatamiin bira darbamee, dogoggoraa fi mudaa saba gooftaa barbaadanii akka ol qabaniif namoota kan kakaasu hafuura isaati. Yeroo Waaqayyo fayyina lubbuuf hojjetu hundumaa inni dammaqee hojjeta. Yeroo ijoolleen Waaqayyoo fuula gooftaatti of dhiyeessan seexannis gidduu isaanii in dhufa. Inni warra onneen isaanii hin qulqulloofnee fi sammuun isaanii madaallii hin eegne dadammaqina hundumaa keessa fiduuf qopha'aadha. Yeroo isaan kun dhugaa muraasa fudhatanii fi aman- toota keessatti iddoo argatan warra hubannaa gadi fagoo hin qabne tiyoorii sobaatiin gowwomsuuf karaa isaanii hojjeta. Namni kam illee ijoollee Waaqayyo gidduu ta'uu isaatiin, mana Waaqayyoo keessa jiraachuu isaatii fi maaddii Waaqayyoo irraa nyaachuu isaatiin kiristiyaana dhugaadha jedhamee hin mirkanaa'u. Seexanni karaa bakka bu'oota isaa warra itti fayyadamuu danda'uu yeroo baay'ee sirna kabajamaa akkasii irratti argama.

Mootiin hamminaa adeemsa ijoolleen Waaqayyoo gara magaa- laa samiitti godhan inchii tokkoo tokkoo isaa irratti danqaa uuma. Seenaa waldaa hundumaa keessatti gufannaan cimaan utuu hin mudatiin haara'umsi geggeefame hin turre. Yeroo Phaawulos kees- sas akka kana ture. Bakka ergamoonni waldaa hundeessan hundu- maatti muraasi amantii kan fudhatan fakkaatanii, kan gantummaa fidanii dhufan turaniiru, gantummaan kunis yoo fudhatama argate jaalala dhugaa iddoo dhabsiisa ture. Luuteris namoota mankaraar- sitoota Waaqayyo kallattiidhaan nutti dubbate jedhanii yaadaa fi ilaalcha mataa isaanii dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluu gararraa ka'aaniin bita galummaa guddaa fi dhiphina argaa ture. Baay'een amantii fi muuxannoo kan hin qabne, garuu ofitti kan quufanii fi waan haaraa dhaga'uu fi dubbachuu kan jaallatan fakkeessuu bar- siisota sobaatiin gowwomfamanii isa Luuter ajaja Waaqayyootiin ijaaraa ture diiguudhaan bakka buutota seexanaa wajjin walii gala- nii hojjetan. Dhiibbaa fi amantii isaaniitiin biyya lafaa kan eebbisan Wisiliyii fi kan biroon baay'een, bakka adeeman hundumaatti inaaf- faa keessa ba'aa kan qaban, madaallii kan hin eegnee fi kan hin qulqulloofne baay'een haxxummaa seexanaatiin gara mankaraar- summaatti utuu dhiibamanii arguun isaan mudatee ture.

Wiiliyaam Miiler dhiibbaa gara mankaraarsummaatti geessu kanaaf o'a hin qabu ture. Innis akkuma Luuteriin hafuurri hun- dumtuu sagalee Waaqayyootiin qoramuu qaba jedhee

dubbate. Miiler akkas jedhe, "Diyaabilos yeroo ammaa sammuu namoota muraasaa irratti humna guddaa qaba. Hafuura attamii akka ta'an attamitti beekuu dandeenya? "Ija isaaniitiin isaan beektu" jed- hee deebisa Macaafni Qulqulluun. Hafuurota baay'eetu gara biyya lafaatti ba'ee jira; nuyi immoo hafuurota akka qorruuf nutti himameera. Hafuurri biyya lafaa kana keessatti qulqullum- maatti, qajeelummaa fi Waaqayyoon fakkaachuutti akka jiraannu nu hin goone inni hafuura Kiristos miti. Sochii to'annaa hin qabne baay'ee keessaa seexanni harka caalu akka qabu ani ama- neera…. Qulqullummaa guutuu arganeerra jennee kan dubbannu keessaa baay'een keenya aadaa namootaa hordofaa jirra, akkuma warra akkas jedhanii hin dubbanneetti immoo wallaalummaa dhugaa keessa jirra." —Bliss, pages 236, 237.

"Hafuurri dogo- ggoraa dhugaa irraa nu fageessa; hafuurri Waaqayyoo immoo gara dhugaatti nu geessa. Kanaaf maaltu ta'a? Deebiin keenya, hafuurichii fi sagalichi walii gala kan jedhuu dha. Yoo namni sagalee Waaqayyootiin ofitti murteesse, guutummaa sagalichaa wajjinis yoo walii gale, inni dhugaa qabaachuu isaa in amanna; garuu hafuurri inni ittiin geggeefamu seera Waaqayyoo yookiin Macaafichaa wajjin walii hin galu yoo ta'e, kiyyoo seexanaa keessatti akka hin qabamnetti of eeggatee haa adeemu." —The Advent Herald and Signs of the Times Reporter, vol. 8, No. 23 (Jan. 15, 1845). "Ani waca guutummaa kiristiyaanummaa irra caalaa, fuula ifaa, maddii gammadaa fi sagalee dubbachuu hin dandeenye irraa ragaa qajeelummaa keessa garaa yeroo baay'ee argadheera." —Bliss, page 282.

Bara haara'umsaa hundumaa keessatti diinonni isaa ham- mina makaraarsummaa hundumaa warra isa dhabamsiisuuf hojj- etanitti deebisanii ittiin hammeessaa turan. Mormitoonni sochii dhufaatiis eejjennoo kana fakkaatu fudhatan. Isaan dogoggora ol kaasanii dhiyeessuu makaraarsitootaa fi leellistootaatti quufuu dadhabanii oduu sobaa dhugaan xiqqoon illee keessa hin jirre tatamsaasan. Namoonni kun wal qooduu fi jibbaan kan kakaafa- man turan. Nagaan isaanii lallaba isa Kiristos dhufuuf balbala irra ga'eera jedhuun jeeqame. Isaan kun dhugaa ta'uu in danda'a jed- hanii sodaatan, haa ta'u malee akkas miti jedhaniis abdataniiru, iccitiin lola isaan Adventistootaa fi amantii isaanii irratti kaasanis kana ture.

Isa bara Phaawulosii fi Luuteriin makaraarsitoonnii fi gow- womsitoonni waldaa keessa turan irra caalaa, makaraarsitoonni muraasi tarree Adventistootaa keessa seenuun isaanii sochiin kun Waaqayyo biraa miti jedhanii hojii isaaniitti murtii kennuuf sababa ga'aa hin ta'u. Mee sabni Waaqayyoo hirriba isaanii keessaa ka'anii hojii qalbii jijjiirannaa fi haara'umsaa onnee irraa ka'e haa jalqa- ban; mee dhugaa isa Yesus keessa jiru baruuf Macaafa Qulqulluu haa qoratan; mee guutummaatti mataa isaanii Waaqayyoof haa kennan, yeroo sana seexanni amma illee dammaqee akka hojjetu ragaan hin dhabamu. Yeroo sana mootummaa isaa jala kan jiran ergamoota kufan gargaarsaaf waammatee gowwomsaa danda'amu hundumaan humna isaa in mul'isa.

Makaraarsummaa fi wal qooduu kan fide lallabbii dhufaatii lammaffaa hin turre. Kun kan mul'ate ji'a bonaa bara 1844 yeroo Adveentistoonni waa'ee eejjennoo isaanii ilaalchisee

haala shak- kii fi bita galummaa keessa galan ture. Lallabbiin ergaa ergamaa tokkoffaa fi "iyya halkan walakkaa" kallattiidhumaan makaraar- summaa fi wal qoodinsa gad qabuuf karoorfame. Sochii murtees- saa kana keessatti kan hirmaatan tokkummaa qabu turan; onneen isaanii walii isaanii fi Yesus isa dhiyootti arguuf abdatan jaalla- chuudhaan kan guutame ture. Amantiin inni tokkichi, abdiin eeb- bifamaan tokkichi dhiibbaa nama kamiif bitamuu gararraa isaan taasise, miidhaa seexanaa keessattis gaachana isaaniif ta'e.

"Dhirsi misirroo galuu turraan hundumti isaanii muganii rafan. Halkan walakkaa immoo sagalee guddisee, 'Dhirsi misirroo kunoo ti! Isa simuudhaaf ba'aa!' jedhutu dhaga'ame. Yommus durboonni sun hundinuu ka'anii ibsaa isaanii tottolfatan." Maat.25:5-7. Ji'a bir- raa 1844, isa yeroo jalqabaa Guyyaan 2300 achi irratti xumurama jedhamee yaadamee fi hamma giddu galeessa ji'a arfaasaa waggaa sanaatti akka dheeratu boodaan bira ga'amee sagaleen Macaafa Qulqulluu inni "Dhirsi misirroo kunoo ti! Isa simuudhaaf ba'aa" jedhu lallabame.

Gara sochii kanaatti kan geggeesse haareffamuu Yerusaalemiif labsiin Artashaastaan baase guyyaa 2300 itti jalqabamu, akka duraan itti amanamee turetti jalqaba waggaa 457 Dh.K.D. utuu hin taane, arfaasaa 457 Dh.K.D ta'uun isaa bira ga'ame. Ji'a arfaasaa 457 irraa ka'ee waggaan 2300 yeroo shallagamu ji'a arfaasaa 1844 irratti xumurama.

Fakkeenyi kakuu moofaa yeroo fudhatamus ji'a arfaasaa isa yeroon "mana qulqullummaa itti qulqulleefamu" argisiisa. Yeroo Kiristos jalqaba dhufe haala raajiin ittiin raawwatame irratti yeroo xiyyeeffatamu kun ifa ta'ee mul'ateera.

Qalamuun hoolaa Faasikaa gaadidduu du'a Kiristosi. Phaawulos akkas jedha: "Kristos hoolaan faasiikaa keenya aarsaa nuuf ta'eera." Bissiin jalqabaa inni yeroo ayyaana Faasikaa gooftaa duratti sochoo- famu fakkeenya du'aa ka'uu Kiristos. Phaawulos waa'ee du'aa ka'uu gooftaa fi saba isaa hundaa yeroo dubbatu akkas jedha: "Kristos jalqabatti ka'ee jiraataa akkuma ta'e, warri kan Kristos ta'anis yeroo inni deebi'ee dhufutti in jiraachifamu." 1 Qor. 15:23. Akkuma bis- siin midhaanii inni jalqaba bilchaatu makara dura walitti qabamu, Kiristos makara warra hin duunee isa warri furaman du'aa ka'uu fuula duratti ta'u keessatti gombisaa Waaqayyootti sassabamaniif ija isa jalqabaati.

Isaan kun akka taateetti utuu hin taane yeroo sirrii keessatti raawwataniiru. Ji'a warra Yihudootaa isa tokkoffaa guyyaa kudha afuraffaa irratti hoolaan Faasikaa jaarraa kudha shaniif qalamaa ture, Kiristosis bartoota isaa wajjin faasikaa nyaachuudhaan "hool- icha Waaqayyoo, isa cubbuu biyya lafaa irraa fuudhu" akka ta'e beeksisuuf ayyaana sana dhaabe. Halkanuma sana ajjeefamuu fi aarfamuuf harka cubbamootaatti kenname. Akka bissii sochoofamu isa dhugaatti gooftaan keenya guyyaa sadaffaatti "warra obbaafa- tan keessaas isatu jalqaba" ta'ee warra du'an keessaa kaafame. "Bifa dhagna keenyaa isa gad deebi'aa diddiiree, akka dhagna isaa isa ulfina-qabeessaa gochuuf" qajeelota du'aa ka'aniif fakkeenya ta'e. Lakk. 20; Filip.3:21.

Haaluma wal fakkaatuun fakkeenyonni dhufaatii lammaffaa wajjin wal qabatan yeroo itti tajaajila gaadidduu ta'e keessatti argi- siifametti raawwatamuu qabu. Seera Musee keessatti mana qulqul- lummaa qulqulleessuun, yookiin guyyaan araaraa inni guddaan ji'a Yihudotaa isa torbaffaa guyyaa kurnaffaa isa yeroo angafni lubaa guutummaa Israa'eliif araarsuudhaan, cubbuu isaanii mana qulqul- lummaa keessaa baasee erga baasee gadi ba'ee saba eebbisu ta'a (Leew. 16:29-34).

Kanaaf Kiristos, angafni lubaa keenya inni gud- daan cubbuu fi cubbamoota balleessuudhaan lafa qulqulleessuuf akka mul'atuu fi saba isaa warra isa eeggatanis jireenya hin bad- neen akka eebbisuuf dhufutti itti amaname. Ji'i torbaffaan galee Guyyaan kurnnaffaan, Guyyaan araaraa inni guddaan, yeroon qul- qulleessuu mana qulqullummaa inni 1844 ta'u, Onkoloolessa 22 irra bu'e, innis akka guyyaa gooftaan dhufuutti ilaalame. Kunis Guyyaan 2300 sun arfaasaa keessa akka xumuramu dhugaa Kanaan dura kennamee wajjin kan walii galu waan ta'eef goolab- biin isaa waan hin mormamne fakkaate.

Akka fakkeenya Maatewos 25 keessatti kennametti yeroon eeggatanii fi yeroon irribaa dhufaatii dhirsa misirootiin hordo- fame. Kun dhugaa isa raajii fi fakkeenya isa gaadidduu ta'e kees- satti kenname lamaanuu wajjin walii gala. Isaan dhugummaa isaa jabeessanii amanan; kanaaf "iyyi halkan walakkaa" amantoota kumaatamaan lallabame.

Sochiin kun akka bubbee qilleensaatti lafa guutummaa wal ga'e. Hamma sabni Waaqayyoo warri eeggachaa jiran guutummaatti kakaafamanitti magaalaa gara magaalaatti, mandaraa gara manda- raatti, biyya fagootti illee utuu hin hafin adeeme. Akka fixeensa barii biiftuu duraa baduutti makaraarsummaan lallabbii kana duraa in bade. Amantoonnis shakkii fi bita galummaan isaanii akka bade in argan, abdii fi jajjabinnis onnee isaanii qabbaneesse. Hojichi isa sagalee fi hafuura Waaqayyootiin utuu hin to'atamin miira namaa qofaatiin sochoofame gochaa leellistummaa irraa walaba kan ta'e ture. Ergaa ifataa garboota isaatiin kennametti aanee kan dhufe yeroo gad of deebisuu fi gara Waaqayyootti deebi'uu isa Israa'el durii keessatti ta'ee wajjin amalaan kan wal fakkaatu ture. Inni amala hojii Waaqayyoo isa baroota hundumaa keessatti mul'ate qaba ture. Gammachuun miiraa xiqqoo ture, garuu irra guddaa onnee ofii gadi fageesanii qoruu, cubbuu himachuu fi biyya lafaa dhiisuutu mul'ate. Gooftaa simachuuf qophaa'uun ba'aa hafuuraa isa dhiphisaa ture. Kadhannaa walirraa hin cinnee fi qusannaa malee Waaqayyoof of kennuutu ture.

Hojii sana ibsuudhaan Miiler akkas jedhe: "gammachuun gud- daan jiraachuu isaa wanti ibsu hin jiru; gammachuun sun laftii fi samiin gammachuu dubbatamuu hin dandeenyee fi ulfina guu- tuudhaan waliin ta'anii haala fuula duraa keessatti gammadaniif ukkaamamee ol ka'amee jira. Iyyi hin jiru, innis iyya isa waaqa irraa dhufuuf ka'aamee jira. Farfattoonni sagalee hin dhageessifne; isaan kuwaarota samii macca ergamoota waaqaa wajjin faarfachuuf eegan…. Miirri wal rukutus hin turre; hundumtuu garaa tokkoof yaada tokkoon turan." — Bliss, pages 270, 271.

Sochii sana keessa kan ture kan biraan akkas jedhee dhugaa ba'e: "bakka hundumaatti garaa ofii qoruu isa gadi fagoo fi Waaqayyo isa samii duratti gadi of deebisuutu lubbuu argamsi- ise. Waan biyya lafaa jaallachuuttii hiikamuu, mormii fi jibba dha- bamsiisuu, cubbuu himachuu, Waaqayyoon duratti gadi jedhanii garaa cabaatiin cubbuu ofiif gaabbuu fi araaraa fi dhiifama gaafa- chuu argamsiisera. Mataa ofii salphisuu fi lubbuu ofii gadi buusuu takkkaa arginee hin beeknetu argame. Akkuma Waaqayyo karaa Yo'eliin abboome, Guyyaan Waaqayyoo inni guddaan yeroo ga'u, uffata ofii utuu hin taane garaa ofii akka tarsaasanii fi soomaan, boo'ichaa fi gaddaan gara gooftaatti akka deebi'an godhe. Akkuma Waaqayyo karaa Zakkaariyaasiin dubbatee ture, hafuurri ayyaa- naa fi kadhannaa ijoollee isaa irratti ni dhangala'e; isaanis gara isa waraananii in ilaalan, lafa irrattis boo'icha guddaatu ta'e … warri gooftaa eeggataa jiranis isa duratti lubbuu isaanii dhiphisan." — Bliss, in Advent Shield and Review, vol. I, p. 271 (January 1845).

Erga bara ergamootaa kaasee kan ta'e sochii amantii gur- guddaa hundumaa keessaa kan akka isa ji'a arfaasaa bara 1844 hanqina namaa fi haxxummaa seexanaa irraa bilisa kan ta'e hin turre. Amma illee, waggaan baay'een erga darbee booda, sochii sana keessatti kan hirmaatanii fi waltajjii dhugaa irra jabaatanii kan dhaabbatan hundumtuu dhiibbaan qulqulluu gochaa eebbi- famaa Sanaa isaanitti dhaga'ama, hojichis Waaqayyo biraa ta'uu isaa dhugaa ba'u.

"Dhirsi misirroo kunoo ti! Isa simuudhaaf ba'aa!" jedhamee waamichi yeroo ta'e, warri eeggataa jiran "ka'anii ibsaa isaanii tot- tolfatan;" isa bifa kanaan dura hin beekamneen fedha guddaatiin sagalee Waaqayyoo qoratan. Warra abdii kutatan jajjaabeessuu fi ergicha fudhachuuf isaan qopheessuuf ergamoonni samii irraa ergamanii turan. Hojichi ogummaa fi beekumsa namaan utuu hin taane humna Waaqayyootiin hojjetame. Waamicha sana dhaga'uu fi abboomamuuf warra jalqabaa kan turan warra dandeettii gud- daa qaban utuu hin taane warra baay'ee gadi of deebisanii fi mataa isaanii kennaniidha. Qotee bulaan midhaan maasii irraa qabu dhii- see, warri ogummaa harkaa qaban mi'a ittiin hojjetan gatanii immi- maanii fi gammachuudhaan akeekkachiisa kennuuf ba'an. Warri yeroo duraa dhimma kana geggeessaa turan sochii kana keessatti hirmaachuuf warra boodaa ta'anii argaman. Waldoonni akka walii galaatti ergaa kanatti balbala cufatan, sabni baay'een warri isa fud- hatanis hariiroo qaban in kutan. Gaarummaa Waaqayyoo irraa kan ka'e lallabni kun ergaa ergamaa lammaffaa wajjin tokkummaa uumuudhaan hojichaaf humna kenne.

Dhugaan Macaafa Qulqulluu ifaa fi amansiisaa waan tureef ergaan inni "dhirsi misirroo kunoo ti! Isa simuudhaaf ba'aa!" jedhu dhimma guddaa falmisiisaa hin turre. Sagalee kanaa wajjin humni dirqisiisee lubbuu sochoosu tureera. Shakkii fi gaaffiin hin turre. Yeroo Yesus mo'ichaan Yerusaalemiin seene namoonni ayyaanicha kabajuuf kutaa biyya hundumaa keessaa walitti qabamanii turan gara Gaara Ejersaatti ya'aanii tuuta Yesusiin marsanii jiranitti makamuudhaan sagalee isaanii ol fudhatan "Inni maqaa Waaqayyo gooftaatiin dhufu galateeffamaa dha" Jedhanii iyyan. Maat.21:9. Haaluma wal fakkaatuun warri hin amanin–muraasi fedhii irraa kan ka'e, muraasi immoo ga'iisuu qofaaf jedhanii gara walga'ii

Adventistii dhaqanii – ergaa isa "dhirsi misirroo kunoo ti!" jedhu duukaa humni amansiisaan akka jiru isaanitti dhaga'ame.

Yeroo sana amantii kadhannaa kadhatameef deebii fidu – amantii gatii isaanii isaaniif kennutu ture. Akka tiifuu bokkaa lafa dheebotaa irratti, hafuurri ayyaanaa warra isa barbaadan irratti gadi bu'ee ture. Isaan warri yeroo dhiyootti fuulaa fi fuulatti fayy- isaa isaanii dura dhaabbachuuf eeggatan gammachuu guddaa dub- batamuu hin dandeenyetu isaanitti dhaga'ame. Humni Hafuura Qulqulluu inni bulleessu, akkuma eebbi isaa safara malee warra amanamoota irratti dhangala'een onnee isaanii baqse.

Warri ergicha of eeggannoo fi kabajaan fudhatan gara yeroo itti gooftaa isaanii simachuuf abdataniitti dhufan. Guyyaa hun- dumaa ganama Waaqayyoon biratti fudhatamuu isaanii mirkan- eefachuun hojii isaanii isa jalqabaa akka ta'e isaanitti dhaga'ame. Onneen isaanii tokkummaadhaan walitti dhiyaate, walii wajjinii fi walii isaaniif baay'ee kadhatan. Yeroo baay'ee Waaqayyoon quun- namuuf iddoo dhokataatti wal ga'u turan, sagaleen kadhannaas dirree fi bosona keessaa gara samiitti ol ba'a ture. Fayyisaa biraa fayyina isaanii mirkaneefachuun nyaata isaanii guyyaa guyyaa irra caalaa barbaachisaa ta'ee isaanitti argame; amma duumessi inni sammuu isaanii dukkaneesse haxaa'amee baduutti boqotanii hin taa'an. Ayyaana dhiifamaa argachuun isaanii akkuma isaanitti dha- ga'ameen, isa lubbuun isaanii jallaate arguuf dharra'an.

Ammas garuu gara abdii kutannaatti adeeman. Yeroon eegga- tan in darbe, fayyisaan isaanii garuu hin mul'anne. Isaan aman- tii hin sochooneen fuula duratti dhufa isaa eeggatan, isaanis akka Maariyaam yeroo gara awwaalcha fayyisaa dhuftee duwwaa ta'ee argitee boo'aa "Gooftaa koo fudhataniiru; ani iddoo isa kaa'an hin beeku" jetteetti isaanitti dhaga'ame. Yoh.20:13.

Itti dhaga'amni sodaachisaan, sodaan ergichi dhugaa ta'uu in danda'a jedhu, yeroof addunyaa hin amanne akka ittisaatti gar- gaare. Erga yerichi darbees kun si'a tokkoon hin badne; jalqabatti warra abdii kutatan irratti akka waan mo'anitti of ilaaluuf ija hin jabaanne; garuu milikkiti dheekamsa Waaqayyoo waan hin mul'an- neef sodaa isaanii irraa bayyaanatanii ceephoo fi ga'isuu jalqaban. Dafee dhufuu gooftaatti in amanna jechaa kan turan sabni dan- uun amantii isaanii balaaleffatan. Baay'ee of amanaa kan turan akka waan biyya lafaa irraa godaananiitti oftuulummaa isaanitiin guddaa madaa'an. Akka Yonaasiin Waaqayyoon komatanii jireenya irra du'a filatan. Warri amantii isaanii sagalee Waaqayyo irra utuu hin taane yaada namaa irratti hundeessan amma ilaalcha isaanii jijjiirachuuf qopha'an. Ga'istoonni warra dadhaboo fi sodaatoo of bira hiriirsanii amma si'achi sodaa fi dhufa isaa eeggachuun hin jiru jechuudhaan walii galan. Yerichi in darbe, gooftaanis hin dhufne, biyyi lafaas akkuma Kanaan duraa waggoota kumaatamaaf jiraat- tee hafuu dandeessi.

Amantoonni dhugaa, warri kutatoon waan hudumaa Kiristosiif kennanii turan, isa yeroo kamii irra caalaas argamuu isaa kan biraaf qoodanii turan. Akkuma ofii isaanitii amananitti

akeekkachisa isaanii isa dhumaa kennanii turan; yeroo dhiyootti tokkummaa ergamootaa fi kan Waaqayyo gooftaa keessatti akka fudhataman abdachuudhaan hawaasummaa warra ergaa fudhachuu didanii keessaa baafaman. Fedhii guddaadhaan "kottu gooftaa Yesus, dafii kottu jedhanii kadhatan. Garuu inni hin dhufne. Amma yaaddoo jireenyaa isa ulfaataa deebi'anii baachuu fi arrabsoo fi ceephoo addunyaa ga'iftuu danda'uun qormaata obsaa fi amantii ta'e.

Haa ta'u malee abdii kutannaan kun akka kan bartoota yeroo dhufaatii Yesus isa jalqabaa cimaa hin turre. Yeroo Yesus mo'ichaan Yerusaalemiin seene hordoftoonni isaa teessoo Daawwititti ol ba'ee Israa'eliin cunqursaa jalaa baasa jedhanii amanan. Abdii guddaa fi gammachuudhaan ulfina mootii isaanii argisiisuuf jecha walii isaaniitti dhaadatan. Baay'een uffata isaanii isa duubaa baas- anii akka afataatti karaa irra hafan, yookiin damee muka meexxii isa dura diriirsan. Inaaffaa gammachuutiin "Hosaa'inaa ilma Daawitiif!" jedhanii dubbatan. Yeroo fariisonni sagalee gammachuu sanaan jeeqamanii aaruudhaan akka Yesus bartoota isaa ifatu bar- baadan, Yesus "isaan kun calluma utuu jedhanii, dhagoonni kun in iyyu turan jedhee" deebiseef. Luq. 19:40. Raajiin raawwatamuu qaba. Bartoonni kaayyoo Waaqayyoo fiixaan baasaa jiru; haa ta'u malee abdii kutannaa hadha'aa keessa galan. Garuu fayyisaan du'a

salphinaa du'uu fi awwaalcha keessa ka'amuu fuula dura guyyoonni muraasi darbaniiru. Wanti isaan eeggataa turan hundumtuu utuu hin ta'in hafee abdiin isaanii Yesusii wajjin du'e. Hamma gooftaan isaanii mo'ichaan awwaalcha keessaa ka'uutti wanti hundumtuu dursee raajiidhaan akka dubbatamee fi "Kiristos dhiphachuun; warra du'an keessaas ka'uun, isaaf in ta'a akka ture" hin hubanne turan. H/ Erg. 17:3.

Waggoota dhibba shan fuula dura gooftaan karaa raajicha Zakkaariyaas akkas jedhee dubbate: "Isin yaa namoota Xiyoon, gud- daa gammadaa! Isin yaa namoota Yerusaalem, guddisaatii sagalee gammachuu dhageessisaa! Kunoo, mootiin keessan inni qajeel- aan, inni mo'aan, gad of deebisee, harree yaabii keessaa ilmoo har- ree irra taa'ee gara keessan in dhufa." Zakk.9:9. Ergaan ergamaa tokkoffaa fi lammaffaa yeroo sirriitti kennaman, akkasumas hojii Waaqayyo karaa isaanii raawwachuuf karoorse raawwatan.

Biyyi lafaa yerichi yoo darbee fi Kiristosis mul'achuu yoo hafe seerri amantii Adventistii guutummaan isaa in hafa jedhanii hordofaa turan. Garuu yeroo baay'een isaanii dhiibbaa qorumsa cimaa jalatti amantii isaanii dhiisan, cimanii kan dhaabbatan muraasi turaniiru. Firiin sochii Adventistii inni hojicha kees- satti mul'ate hafuurri gadi of deebisuu fi garaa ofii qoruu, biyya lafaa dhiisuu fi haarefFama jireenyaa hojichi Waaqayyo biraa ta'uu isaa dhugaa ba'e. Isaan lallaba dhufaatii lammaffaa humni Hafuura Qulqulluu akka geggeesse ganuuf ija jabaachuu hin dan- deenye, yeroo raajii shallaguu keessatti dogoggora tokko arguu hin dandeenye. Mormitoota isaanii keessaa warri dandeettii gud- daa qabanis mala isaan raajii ittiin hiikan harkatti kufFisuuf hin milkoofne. Ejjennoo amantii isaanii isa of eeggannoodhaan, qorannaa Macaafa Qulqulluu kadhannaa qabuun, sammuu Hafuura Waaqayyootiin ifee fi onnee humna isaa isa jiraataatiin boba'een bira ga'ame utuu ragaan

Macaafa Qulqulluu isaan dhii- sisu hin jiraatIin ejjennoo isaanii dhiisuuf itti walii galuu hin dan- deenye. Ejjennoon isaanii ceephoo namoota baratanii fi mormii hadha'aa barsiisota amantii beekamoo fi ogeesota lafaa dura kan dhaabbate, humnoota gamta'aan kan namoota baratanii fi dan- deettii dubbannaa qabanii, arrabsoo fi ceephoon warra kaba- jamoo fi namoota sadarkaa gadii irra jiranii dura cimee kan dhaabbate ture.

Dhugaadhumatti, taateen in ta'a jedhamee eegame hin raaw- watamne, haa ta'u malee garuu kun amantii isaan sagalee Waaqayyoo irratti qaban raasuu hin dandeenye. Yeroo Yoonaas magaalaan kun guyyaa afurtama booda garagaggalti jedhaa karaa Nannawwee irratti lallabe gooftaa gadi of deebisuu warra Nannawwee fudhateefii yeroo araara isaanii dheeresse; ergaan Yoonaas Waaqayyo biraa kan dhufe yoo ta'e illee Nannaawween akka fedha Waaqayyootti ilaalamteetti. Haaluma wal fakkaat- uun akeekkachiisa firdii akka kennaniif Waaqayyo akka isaan geggeesse Adventistoonni amananiiru. Isaanis akkas jedhanii dubbatan "inni garaa namoota isa dhaga'an hundumaa qore, akka- sumas mul'achuu gooftaaf jaalala isaanii kakaase; yookiin immoo haa xiqqatuu yookiis haa guddatu jibba isaanii sochooseera, garuu waa'een dhufaatii isaatii Waaqayyootti beekamaadha.

Warri onnee ofii isaanii qoran toora isa kam irra akka jiran akka beekaniif inni sarara kaa'era. Utuu gooftaan dhufeera ta'ee "Ilaa inni Waaqayyo keenya! Inni nuyi, 'Nu fayyisa' jennee eeggachaa turre isa; inni nuyi amanannes isa; kottaa fayyisuu isaatti in gammannaa, in ililchinas" jedhu moo yookiis "tullootaa fi kattaawwanis waammatanii, Nu irratti jigaa, fuula isa teessoo irra taa'uu duraa, dheekkamsa hool- ichaa duraas nu dhoksaa!" jedhu. Akka nuyi amanutti, Waaqayyo akkasitti saba isaa qore, inni amantii isaanii qoree ilaale, eenyum- maa isaanii mirkaneefateera. Yeroo qorumsaatti iddoo dhaabban- naa inni irra isaan kaa'e irraa akka isaan mixxiqan; yookiin immoo biyya lafaa dhiisanii amantii sagalee isaa irratti qaban akka jabees- san isaan ilaaleera." —The Advent Herald and Signs of the Times Reporter, vol. 8, No. 14 (Nov 13, 1844).

Warri amma illee shaakala darbe keessatti kan nu geggeesse Waaqayyoodha jedhanii amanan miirri isaanii sagalee Wiiliyaam Miiler keessatti ibsameera: "utuun irra deebi'ee jireenya koo jiraad- hee, ragaa isa ani yeroo sana qaba ture sanaan akkuma ani duraan hojjedhe sanatti Waaqayyoo fi nama duratti amanamee jiraachuun qaba." "Uffata koos dhiiga lubbuu irraa miicee qulleeffachuuf nan abdadha. Hamma humni koo danda'e adaba miira yakkaattii biliisa of gochuuf nan yaada." "Si'a lama abdii kanan kutadhe yoon ta'e illee" jedha namni Waaqayyoo kun "kanan gatame yookiis humna kanan dhabe miti…. Dhufaatii Kiristositti abdii ani qabu akkuma duraa cimaadha. Wanti ani godhe hojii koo isa kabajamaadha jedhee kanan yaadudha. Yoon dogoggoreera ta'es gaarummaaf, jaalala namoota akka kootii fi hojii Waaqayyoof jedheeti."

"Waan tokko nan beeka, wanti ani lallabe isa ani amaneedha malee kan biraa miti; Waaqayyos anaa wajjin ture; humni isaa hojicha keessatti mul'ateera, bu'aan gaariin baay'eenis argameera." "Kumaatamni baay'een lallabbii yerootiin Macaafa Qulqulluu

qorataniiru; karaa isaas amantii fi facaafamuu dhiiga Kiristosiin Waaqayyootti araara- maniiru." —Bliss, pages 256, 255, 277, 280, 281. Fuula ifaa warra of tuultuu argadhee yookiin yeroo biyyi lafaa muddamus sodaad- hee hin beeku. Ani amma jaalala isaanii bitachuu yookiis jibba isaanii kakaasuufis waan ta'uu qabuu olitti gochuu hin barbaadu. Jireenyi koo harka isaanii keessa akka ta'u raawwadhee hin bar- baadu, Waaqayyo gaarummaa isaa irraa kan ka'e yoo abboome ani isa dhabuu nan abdadha, duubattis hin deebi'u." —J. White, Life of Wm. Miller, page 315.

Waaqayyo saba isaa hin dhiifne; Hafuurri isaa amma illee warra ariifatanii ifa fudhatan hin ganinii fi sochii dhufaatii hin balaalef- fatiin wajjin jira. Ergaa gara Ibrootaatti ergame keessa warra yeroo rakkinaa kana keessa qoramanii fi eeggataniif sagalee jajjabinaa fi akeekkachiisaatu jira: "Ammas amanachuu keessan isa gatii gud- daa qabu hin gatiinaa! Jaalala Waaqayyoo gootanii, isa Waaqayyo abdachiise argachuudhaaf obsaan danda'uun isin in barbaachisa. Caaffanni qulqullaa'aan, Yeroo xinnoo isheetu jira inni dhufuuf jiru sunis, in dhufa malee hin turu. inni qajeelaan kan kootii, amati- idhaan jireenya dhugaa in argata; namni yoo dugda anatti gate garuu, garaan koo itti hin gammadu in jedha. Nuyi warra aman- tii qabanii fi warra lubbuu isaanii oolfatanii dha malee warra badi- isaaf dugda isatti gatan miti." Ibr.10:35-39.

Akeekkachiisi waldaa guyyoota xumuraa keessa jirtuuf barreef- ame inni "Yeroo xinnoo isheetu jira inni dhufuuf jiru sunis, in dhufa malee hin turu" jedhu dhufaatiin gooftaa akka dhiyaate mirkan- eessa. Mul'achuun gooftaa waan turuu fi xinnoon ishee hafee akka jiru akka fakkaatu ifatti argisiifameera. Barsiisni asitti kenname addumaan shaakala Adventistoota mudatee wajjin wal sima. Sabni ergaan kun isaaniif ergame balaa amantii isaanii akka caccabaa doonii gochuu keessatti kufanii jiru. Qajeelfama Hafuura Qulqulluu fi sagalee isaatii hordofuu isaaniitiin jaalala Waaqayyoo godhaniiru; haa ta'u malee garuu, shaakala isaanii isa darbe keessatti kaayyoo isaa hin hubanne, karaa fuula isaanii duraas adda hin baafne, kanaaf, kan isaan geggeessaa ture Waaqayyoon ta'uu isaa yookiin isa ta'uu dhiisuu isaa shakkuuf qoramaniiru.

Yeroo kanatti sagaleen inni "namni qajeelaan amantiidhaan jiraata" jedhu isaan ilaallata. Ifti "iyya halkan walakkaa" karaa isaanii irratti akkuma ifeen, raa- jiin mallattoodhaan akka hin cufamnii fi milikkitoonni dhufaatiin Kiristos dhiyoo ta'uu isaa himan raawwatamaa akka jiran arganii ka'anii adeeman. Amma garuu abdii isaanii kutatanii mataa buu- san, kan isaan dhaabbachuu danda'anis amantii Waaqayyotti qabanii fi sagalee isaa qofaadhaani. Biyyi lafaa isheen ga'istuu- nis "isin gowwomfamtaniittu. Amantii keessan dhiisaa, sochiin deebi'ee dhufuu seexana biraati jedhaa dubbadhaa" isaaniin jetti turte. Garuu sagaleen Waaqayyoo "namni yoo dugda anatti gate garuu, garaan koo itti hin gammadu" jedha. Amma amantii isaanii dhiisuu fi Hafuura Qulqulluu isa ergicha geggeesse ganuun badi- isaaf dugda itti gatuudha. Isaan sagalee Phaawulosiin isa "Ammas amanachuu keessan hin gatinaa!" "Obsaan danda'uun isin in bar- baachisa."

"Yeroo xinnoo isheetu jira inni dhufuuf jiru sunis, in dhufa malee hin turu." Jedhuun jajjabeefaman. Fayyinni isaanii ifa Waaqayyo biraa fudhatanitti qabamuu, macaafa Qulqulluu qor- achuu itti fufuu, obsanii eeggachuu fi ifa dabalataa fudhachuuf dammaquu qofaadha.

Boqonnaa 23 – Manni Qulqullummaan Maali?

Waan hundumaa caalaa utubaa fi bu'ura amantii dhufaatii lam- maffaa kan ta'e heertuu "Hamma ganamaa fi galgala kuma lamaa fi dhibba sadiitti in tura; kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in deebifama" jedhu ta'uu isaa Macaafni qulqullu- un in ibsa. Daan.8:14. Dhufaatii gooftaa kan amanan hundumaa biratti jechi kun beekamoo turan. Raajiin kun akka eegduu aman- tii isaaniitti hidhii kumaatamaatiin irra deddeebi'amee dubbatamaa ture. Abdii isaanii inni jaallatamaa fi eeggachuun isaanii inni ifaan taatee achi keessatti dursee dubbatame irratti hundaa'ee akka jirut- ti hunda isaanitti dhaga'ameera. Guyyoonni raajii kun ji'a Arfaasaa bara 1844 akka xumuramutti argiisiifamanii turan. Adventistoonni addunyaa kiristiyaana hafanii wajjin lafti yookiin kutaan lafaa garri tokko mana qulqullummaadha yaada jedhu qabaatan. Mana qul- qullummaa qulqulleessuun isa guyyaa xumuraa guddaa sanatti lafti ibiddaan qullaa'uu ishee akka argisiisutti hubatan, kun immoo yeroo dhufaatii lammaffaa irratti ta'a. Kanaaf bara 1844 Kiristos gara lafaa deebi'ee dhufa jedhanii goolaban.

Garuu guyyaan kaa'ame in darbe, Kiristosis hin dhufne. Amantoonni beeku sagaleen Waaqayyoo akka hin kufne; dogoggorri hiikkaa raajii bira jiraachuu akka qabu hubatan; garuu dogoggorri eessa jira? Baay'een isaanii Guyyaan 2300 bara 1844 akka xumur- amu ganuudhaan gudunfaa rakkisaa kana hiikuuf ariifatan. Kiristos yeroo yaadametti dhufuu dhiisuu irraa kan hafe maaliif dhufuu akka dhiise sababni kenname tokko hin turre. Utuu guyyoonni raajii bara 1844 rawwatamaniiru ta'ee Kiristos ibiddaan lafa qulleessuudhaan mana qulqullummaa in qulleessa ture jedhanii falman; erga inni hin dhufne ta'ee guyyoonni raajii sun hin xumuramne jedhan.

Goolabbii kana fudhachuun shallaggii yeroo raajii duraan ture balaaleffachuudha. Guyyaan 2300 yeroo labsiin ijaarsaa fi haaressuu Yerusaalem inni karaa Artashaastaa ba'ee ture bara 457 Dh.K.D ji'a Arfaasaa keessa hojii irra oole jalqabe. Kun akka yeroo jalqabaatti yoo fudhatame raajii Daani'eel 9:25-27 keessatti taatee yeroo wajjin wal qabsiifamee dursee ibsamee wajjin wal sima. Waggoota 2300 kees- saa waggoonni 483 inni jalqabaa, kana jechuun torban jaatamii sagal, hamma Masihii isa dibameetti dheerata; kanaaf cuphamuu fi Hafuura Qulqulluudhaan dibamuun Kiristos bara 27 DH.K.B ta'uun isaa waan dubbatame raawwachiise. Walakkaa torbanichaatti Masihiin in murama. Cuuphaa isaa booda waggaa sadii fi walakkaatti, bara 31 DH.K.B ji'a birraa keessa Kiristos in fannifame. Torban torbaatamni, yookiin waggaan 490 addumaan Yihudoota ilaallata. Xumura yeroo kanaatti biyyi kun bartoota isaa ari'achuudhaan Kiristosiin mormuu ishee mallatteessite, DH.K.B bara 34 keessa wangeelli gara ormoota- atti deebi'e. Waggoota 2300 keessaa kutaan jalqabaa waggaan 490 akkasitti yeroo xumuramu waggoota 1810 hafa. DH.K.B 34 irraa kaanee waggoota 1810 yeroo lakkoofnu hamma 1844 tti dheerata. "Kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in deebifama" jedhe ergamaan. Taateen duraan raajii keessatti ibsamanii turan yeroo kaa'ame keessatti raawwatamuun isaa gaaffii hin qabu.

Mana qulqullummaa qulqulleessuu isa 1844 ta'e kan deebisu taa- teen tokko illee hin mul'anne malee, akka shallaggii kanaatti wanti hundumtuu ifaa fi kan wal simatuudha. Guyyoonni kun yeroo sana akka raawwataman ganuun gaaffii hundumaa bita galummaa keessa buusa, akkasumas eejjennoo raawwii raajii dogoggora hin qabneen fudhatame balaaleffachiisa.

Garuu Waaqayyo saba isaa gara sochii dhufaatii lammaffaa isa guddaatti geggeesse; humnii fi ulfinni isaa hojicha keessa ture, kanaaf akka sochii sobaa fi leellistootaatti ilaalamee dukkanaa fi abdii kutannaadhaan akka xumuramu hin heyyamne. Inni sagalee isaa shakkii keessatti hin dhiifne.

Baay'een isaanii shallaggii yeroo raajii isa duraa fi dhugummaa sochii isa irratti hundaa'e yoo dhiisan illee, kan biroon amantii fi shaakala isaanii isa Macaafa Qulqulluu fi dhuga ba'umsa Hafuura Waaqayyootiin deggerame dhiisuuf fedha hin qabaanne. Isaan qorannoo raajii keessatti qajeelfama hiikkaa sirrii ta'e kan hordofan, dhugaa argatanitti immoo qabamuun hojii isaanii akka ta'ee fi qoran- noo Macaafa Qulqulluu itti fufuu akka qaban amananiiru. Ejjennoo isaanii kadhannaadhaan irra deebi'anii ilaaluudhaan bakka dogo- ggora isaanii bira ga'uuf Macaafa Qulqulluu qoratan. Yeroo raajii shallaguu keessatti dogoggorri akka hin jirre yeroo hubatan, mata duree mana qulqullummaa itti siqeenyaan sakkata'uutti qajeelfaman. Qorannaa isaanii keessatti ragaan Macaafa Qulqulluu yaada sabaa isa lafti mana qulqullummaadha jedhu deeggaru akka hin jirre baran; garuu mata duree mana qulqullummaa, uumama isaa, bakka argama isaa fi tajaajila isaa ilaalchisee Macaafa Qulqulluu keessatti ibsa guutuu argatan; dhuga ba'umsi barreesitoota caaffata qulla'aa dhimma kana haala wal nama hin gaafachiifneen ifaa fi guutuu god- hee dhiyeessa. Ergamaan Phaawulos ergaa gara Ibrotaatti erge kees- satti akkas jedhe:

"Kakuun inni duraa iyyuu lafa kana irratti seerrata sagadaa, godoo qulqullaa'aas qaba ture. Godoon tokko qopheef- famee ture; godicha keessaa kutaan gara balbalaa Iddoo qulqul- luu jedhama ture; isa keessa, baattuu ibsaa, gabatee buddeena ilaalchaa isa Waaqayyo duratti dhi'aatu sana baatu buddeenichaa wajjin in kaa'u. Golgaa isa lammaffaa garasiin inni jiru, inni gara booddee immoo, Iddoo isa hundumaa irra caalaa qulqulluu in jed- hama. Achi keessa immoo iddoo aarsaa isa warqee irraa hojjetamee ixaanni irratti aarfamu, akkasumas sanduuqa kakuu guutummaan isaa warqeedhaan uffifametu jira; killi warqee inni maannaa baatu, uleen Aaron inni late, akkasumas gabatoonni dhagaa lamaan warri abboommonni irratti caafaman, sanduuqa sana keessa in kaa'amu. Kiruubel ulfinaa lamaan isa irraan teessoo araaraa golboobanii jiru turan; waa'ee wanta kana hundumaa tokko tokkoon dubbachuuf garuu amma yeroo isaa miti." Ibr. 9:1-5.

Manni qulqulluummaan inni Phaawulos caqasu kun godoo isa iddoo buufata Waaqa hundumaan olii akka ta'uuf Museen ajaja Waaqayyoo biraa fudhatee ijaareedha. "Ani isaan gidduu akkan jiraadhuuf isaan godoo qulqullaa'aa anaaf haa ijaaran!" (S/Ba'uu 25:8) kan jedhu qajeelfama yeroo inni Waaqayyoo wajjin tulluu irra ture Museetti kennamedha.

Israa'eloonni lafa onaa keessa adee- maa waan jiraniif godoon qulqulla'aan sun bakkaa gara bakkaatti socho'uu akka danda'utti hojjetame; haa ta'u malee inni caasaa ijaarsa guddaa miidhagaa ture. Keenyanni isaa saanqaa qajeelaa ol dheeratee warqee fi sibiila diimaatiin maxxanfamee bantiin isaa gol- gaa walirraa hin cinneen godhamee yookiin haguugamee gogaan isaa inni bakkee, keessi isaa immoo haarrii miidhagaatiin godhamee bifa Kiruubeeliin kan tolfame ture. Godoon sun oobdii isa gara bak- kee iddoon aarsaa qalma gubamuu keessa jirutti dabalee kutaa qul- qulluu fi qulqulluu qulqullootaa jedhamee golgaa miidhagaa, kan golgaa kutaa tokkoffaatti ittiin seenan cufee jiruu wajjin wal fakkaat- uun gargar ba'u kutaa lama qaba.

Kutaa qulqulluu keessa gara kibbaatiin qodaa ibsaa torban halkanii fi guyyaa mana qulqullummaaf ifa kennantu jira; karaa kaabaa buddeen ilaalchaatu jira; golgaa isa idoo qulqulluu fi iddoo qulqulluu qulqulootaa gargar baasu fuula dura iddoo aarsaa ixaa- naa, isa duumessi foolii gaarii qabu kadhannaa Israa'elii wajjin wal make gara samiitti fuula Waaqayyoo duratti ol ba'utu jira.

Iddoo qulqulluu qulqullootaa (isa hundumaa caalaa qulqullu) keessa saanduqa kakuu (taabota) muka gati jabeessa irraa hojjeta- mee warqeedhaan dibamee, gabateen dhagaa lamaan isa abboom- miin kurnan quba Waaqayyootiin barreefame keessa taa'utu jira. Sanduqa kakuu sana gararraadhaan isa qadaadee kan jiru tees- soo araaraa miidhagaa harka ogeessaatiin hojjetamee kirubee- lonni lamaan warri warqee irraa tolfamanii fiixee gamaa lachuun irratti golboobanii jiru. Kutaa kana keessatti argamuun Waaqayyoo duumessa ulfinaatiin kirubeelota gidduutti mul'ata.

Erga warri Ibrootaa biyya kana'aan buufatanii booda godoon kun mana qulqullummaa Solomooniin bakka bu'e. Yoo ijaarsi isaa dhaab- bataa ta'ee fi guddinaan isa duraa irra kan caalu ta'e illee, akkaataan kutaan isaa itti qoodamee fi meeshaan achi keessa jiru tokkuma ture. Bara Daani'eelii fi bara 70 DH.K.B keessa Roomaadhaan hamma balleefamutti manni qulqullummaa akkasitti ture.

Kun mana qulqullummaa isa tokkicha lafa kana irra turuu isaa Macaafni Qulqulluun dubbatudha. Kunis mana qulqullummaa kakuu isa jalqabaa akka ta'e Phaawulosiin dubbatameera. Garuu kakuun haaraan mana qulqullummaa hin qabuu?

Gara Macaafa Ibirotaatti yeroo deebinu manni qulqullum- maa kakuu haaraa yookiin lammataa sagalee Phaawulos duraan dubbate keessa akka jiru warri dhugaa barbaadan bira ga'aniiru:

"Kakuun inni duraa iyyuu lafa kana irratti seerrata sagadaa, godoo qulqullaa'aas qaba ture." Jechi "iyyuu" jedhu Phaawulos duraan waa'ee mana qulqullummaa dubbachuu isaa argisiisuuf dhimma itti ba'ame. Gara jalqaba boqonnaa isa kana dura turetti yeroo dee- binu akkasitti dubbifama: "Wanta dubbannu keessaa, Nuyi angafa lubootaa isa bantii waaqaa keessatti, gara mirga teessoo Waaqayyoo surra-qabeessaa taa'e akkasii qabna isa jedhutu

hunduma irra caala. Inni godoo qulqullaa'aa sana keessatti, godoo namni dhaabe utuu hin ta'in, godicha isa dhugaa Waaqayyo gooftaan dhaabe sana keessatti, angafa lubootaa ta'ee in hojjeta." Ibr. 8:1-2.

Asitti mana qulqullummaa kakuu haaraatu mul'ate. Manni qulqul- lummaa kakuu isa jalqabaa harka namaatiin dhaabate, Museedhaan ijaarame; inni kun namaan utuu hin taane gooftaadhaan dhaabate. Mana qulqullummaa is sana keessatti luboota biyya lafaatu tajaajila kenna; isa kana keessatti Kiristos, angafa lubaa keenya isa guddaatu mirga Waaqayyoo ta'ee tajaajila. Manni qulqullummaa inni tokko lafara ture, inni kaan immoo Waaqa irra jira.

Itti dabalees godoon inni Museedhaan ijaarame fakkeenya isaatti tolfame. Gooftaan akkas jedhee isa qajeelche: "Iddoo buufataa sanaaf mi'a isaa hundumaa akka fakkeenya isa ani sitti argisiisuutti hojjedhu!" Ammas akkas jedhee isa abboome, "Akka fakkeenya isa tulluu irratti sitti argisiifame sanaatti ilaalii hojjedhu!" S/Ba'uu 25:9, 40. Phaawulos godoon inni jalqabaa "fakkeenya bara si'anaa ti; akka qophee kanaatti kennaawwan, aarsaawwan" keessatti dhiy- eefamaniidha; iddoon inni qulqulluun isaas "gaadidduu isa waaqa" ti, luboonni akka seeraatti kennaa dhiyeessan "akka fakkeenyaa fi gaaddidduu isa waaqa irraatti" hojjetu, "Kiristos iddoo isa hundu- maa irra caalaa qulqulluu, harkaan ijaarame fakkaattii isa dhugaa sanatti gale miti inni bantii waaqaatti iddoo itti amma Waaqayyo duratti nuuf mul'atutti gale." Ibr. 9:9, 23; 8:5; 9:24.

Manni qulqullummaa inni waaqa keessaa inni Yesus bakka keenya bu'ee keessatti nuuf araarsu isa jalqabaa (original), yeroo ta'u, manni qulqulluummaan Museen ijaare immoo jaltuu /garagal- cha / (copy) isaati. Waaqayyo warra mana qulqullummaa isa lafa irraa ijaaran irra Hafuura Isaa Kaa'eera. Ogummaan hojii harkaa ijaarsa isaa keessatti mul'ate ogummaa Waaqayyoo ture. Keenyan isaa bifa warqee guddaa ifa qodaa ibsaa torbanii isa warqee irraa tolfamee kallattii hundumaatti callaqisu qaba ture. Teessumni buddeen ilaalchaa fi iddoon aarsaa ixaanaa akka warqee qulqul- luu calaqqisa ture. Golgaan miidhagaan inni demdemoon (tishoon) isaa irraa tolfame fakkii ergamootaa bifa cuquliisaa, boorajjii fi diimaatiin bifeeffamee miidhagina isaa dabale. Golgaa lammaf- faa duubaan gaachana firdii qullaa'aa (holy Shekinah) mul'achuun ulfina Waaqayyoo irratti argamu, isa angafa lubaa irraa kan hafe namni kam illee itti seenuu fi bira jiraachuu hin dandeenyetu jira.

Godoon lafa irraa inni miidhaginni isaa qixxee hin qabne mana qulqullummaa samii isa Kiristos dura buutuun keenya kees- satti fuula Waaqayyoo duratti nuuf araarsuu dha. Iddoon buufata mootii mootota bakka warri kuma kumaatamatti lakkaa'aman isaaf in hojjetanii fi warri miliyoonii baay'eetti lakkaa'amanis isa dura dhaabataniidha (Daan. 7:10); manni qulqullummaa sun iddoo suraafeloonni warri eegduu balaqqisu ta'an Ijaarsa isaa isa ulfina qabeessa harka namaatiin hin ijaaramiin keessatti ulfinaa fi gud- dina isaa arguu danda'uudhaan ulfina fuula isaanii golboobbatan bakka itti argamanii fi iddoo ulfinni teessoo barabaraa guuteedha. Haa ta'u malee dhugaan barbaachisaan waa'een mana qulqullum- maa

waaqa irraa fi hojiin guddaan dhimma fayyina namaatiif achi keessatti geggeefamu mana qulqullummaa waaqa irraa fi tajaajila isaa keessatti ta'uun barsiifame.

Iddoon qulqulluun kan mana qulqullummaa waaqa irraa kutaa lamaan mana qulqullummaa lafa irraatiin bakka bu'e. Yeroo erga- maa Yohannisiif mul'atni mana qulqullummaa waaqa irraa kenna- meef, "teessicha fuula duratti guci ibiddaa torba boba'u" achitti arge. Mul. 4:5. Inni "iddoo aarsaa warqee irraa hojjetame isa teessicha fuula duraa sana irratti, kadhata warra Waaqayyoof qulqullaa'anii hundumaa wajjin akka inni dhi'eessuuf, ixaanni baay'een ergami- chatti kennamuu" isaa arge. Mul. 8:3. Asitti raajiin kun mana qul- qulluummaa isa waaqa irraa kutaa tokkoffaa isaa akka ilaaluuf isaaf heyyamame; innis "guca ibiddaa torba" fi "iddoo aarsaa warqee irraa hojjetame" mana qulqullummaa lafa irraa keessatti qodaa ibsaa warqee irraa hojjetamee fi iddoo aarsaa ixaanaatiin bakka buufa- mee arge. Kana booddee "manni qulqullummaa Waaqayyoo inni waaqa keessaa banamee" (Mul.11:19) golgaa isa gara keessaa kees- satti iddoo qulqulluu qulqulootaa ilaale. Achi keessatti "sanduuqi kakuu" inni sanduqa Museen abboommiin Waaqayyoo akka keessa ka'amuuf tolcheen kan bakka buufame arge.

Kanaaf mata duree kana kan qoratan waaqa keessa manni qul- qullummaan jiraachuu isaa ragaa hin falmisiifne argataniiru. Museen mana qulqullummaa isa lafa irraa fakkeenya isatti argisiifameen hojj- ete. Fakkeenyi kun mana qulqulummaa dhugaa isa waaqa keessaa akka ta'e barsiisa. Yohannisis waaqa keessatti kana arguu isaa dhugaa ba'a.

Mana qulqullummaa isa waaqa keessaa, isa iddoo buufata Waaqayyoo ta'e keessa, teessoon isaa qajeelummaa fi firdiidhaan jabaatee jira. Iddoo qulqulluu qulqulootaa keessa kan sanyiin namaa ittiin qoramu, qajeelfama tolaa isa gudda kan ta'e seera isaatu jira. Saanduqi inni seerri kurnan keessa jirus teessoo araar- suu isa Kiristos bakka cubbamaa bu'uudhaan fuula isaa dura dhaabbatee dhiiga isaatiin araarsuun aguugamee jira. Karoora fayyuu dhala namaa keessatti araarrii fi firdiin tokko ta'anii kan argaman akkasitti. Tokkummaa kan ogummaa isa daangaa hin qabnee qofaatu karoorsu danda'a, humna isa daangaa hin qab- neetu raawwata; tokkummaan kunis isa samii guutummaa din- qifannaa fi ulfinaan guutuudha. Mana qulqullummaa lafa irraa keessatti inni kirubeelonni kabajaan gara teessoo araarsuu ilaalan, isa macci samii hojii fayyinaa xiyyeefannaadhaan ilaalan bakka bu'a. kun dhoksaa araaraa isa ergamoonni ilaaluu hawwaniidha – innis Waaqayyo cubbamaa qalbii jijjiirratu tolaa yeroo taasisu fi hariiroo sanyii kufanii wajjin qabu yeroo haaressu innis tolaa ta'uu danda'uu isaati; Kiristosis lakkoobsa kan hin qabne warra kufan halayyaa badiisaa keessaa gugguufee ol kaasuu fi uffata qajeel- ummaa isaa isa mudaa hin qabne isaanitti uffisee ergamoota tasa kufanii hin beeknetti isaan dabalee barabaraan fuula Waaqayyoo dura akka jiraataniif dhoksaa hawwii inni qabuudha.

Hojiin Kiristos akka araarsaa sanyii namaatti godhu ilaalchisee raajii Zakkaariyaas keessatti akkasitti bifa miidhagaatiin dubbatame "Kunoo namni maqaan isaa Latii jedhamu tokko as jira; inni iddoo jiru sanatti damee in godhata, Waaqayyoofis mana qulqullummaa in

ijaara. Isatu mana qulqullummaa Waaqayyoof ijaara; inni surraa uffatee teessoo isaa irra taa'ee in mo'a; lubni tokkos teessoo isaa bukkee in jiraata; isaan lamaan nagaadhaan walii wajjin in mari'atu' jedhe;" Zaka. 6:12, 13.

"Isatu mana qulqullummaa Waaqayyoof ijaara;" Aarsaa fi araarsuu isaatiin Kiristos bu'uuraa fi ijaartuu waldaa Waaqayyooti. Ergamaan Phaawulos gara isaatti argisiisuudhaan inni "dhagaa golee qajeelchuudha. Guutummaan ijaarsa sanaa isumaan walitti qabamee, mana qulqullummaa Waaqayyoo ta'uudhaaf gooftaatti in guddata. Isinis immoo isumaan mana isa Waaqayyo hafuura isaatiin keessa jiraatu taatanii itti ijaaramuu keessan" jedha. Efee. 2:20-22. "Inni surraa in uffata." ulfinni furamuu sanyii namaa kan Kiristos.

Faarfannaan warra furamanii baroota lakkoobsa hin qabneef akkas kan jedhu ta'a: "Inni nu jaallatee, dhiiga isaa isa nuuf dhangala'een cubbuu keenya irraa nu fure…. Isaaf ulfinnii fi aangoon baraa hamma bara baraatti haa ta'u! Ameen." Mul. 1:5,6.

"Inni teessoo isaa irra taa'ee in mo'a. Teessoo isaa irrattis luba in ta'a." Mootummaan ulfinaa sun amma illee waan hin dhufneef, moo- tummaa ulfinaa isaarra kan inni taa'u amma miti. Hojiin inni akka araarsaatti hojjetu hamma xumuramutti Waaqayyo "teessoo abaabi- lii isaa Daawitiin" "mootummaa isa "dhuma hin qabne" hin kennuuf. Luq. 1:32, 33. Amma Kiristos akka lubaatti abbaa isaa wajjin tees- soo irra taa'ee jira. Mul. 3:21.

Teessoo kana irratti Isa barabaraa, Isa ofiin of jiraachisuu wajjin "dhugumaan dhiphina keenya of irra kaa'e, muddama keenyas baate jira;" inni "Cubbuutu irraa dhabame malee, isa karaa hundumaan akka keenya qorame dha" "warra qoramni itti dhufu gargaaruu in danda'a." "Namni tokko illee yoo cubbuu hojjete garuu, nama nuuf dhaabatu abbaa biraa qabna," Isa. 53:4; Ibr.4:15; 2:18; 1Yoh. 2:1. Araarsuun isaa dhagna waraanamee fi caccabeen, jireenya mudaa hin qabneenis. Harki inni madaa'e, cinaachi inni waraanamee fi milli inni dhiige namoota kufan, warra furamuun isaanii gatii hammana hin jedhamneen bitameef araara kadhata.

"Isaan lamaan nagaadhaan walii wajjin in mari'atu" jaalalli Waaqayyoo inni jaalala ilmaa gadi hin taane sanyii namaa badeef burqa fayyinaati. Utuu isaan biraa hin adeemin fuula dura Yesus bartootaan akkas jedhe: "ani immoo abbaatti isiniif nan dubbadha isiniin hin jedhu. Abbaan ofii isaa isin in jaallata." Yoh. 16:26, 27. Waaqayyo "karaa Kristos biyya lafaa ofitti araarse." 2 Qor. 5:19. Tajaajila mana qulqullummaa isa olii keessatti ta'u irratti "mareen nageenyaa isaan lamaan gidduutti in ta'a." "Waaqayyo, akkasitti tok- kicha ilma isaa hamma kennuufitti biyya lafaa jaallate; Kun immoo isatti kan amanu hundinuu jireenya bara baraa haa qabaatuuf malee, haa baduuf miti!" Yoh.3:16.

Manni Qulqullummaa maali? Gaaffiin jedhu Macaafa Qulqulluutiin deebii ifaa ta'e argateera. Macaafa Qulqulluu keessatti jechi "mana qulqullummaa" jedhu jalqaba godoo isa fakkeenya waan waaqatti Museedhaan ijaarame ilaalata; lammaffaa immoo "godoo isa dhugaa" waaqa keessaa isa inni lafa irraa gara isaa argisiisuudha. Tajaajilli inni fakkeenya

ta'e du'a Kiristosiin dhaabbate. "Godoon dhugaan" inni waaqa keessaa mana qulqullummaa kakuu haaraati. Raajiin Daani'eel 8:14 yeroo raawwatamu, manni qulqullummaa isa keessatti caqa- fame kun mana qulqullummaa kakuu haaraa ilaallata. Bara 1844 keessa Guyyaan 2300 yeroo xumurame jaarraa hedduutiif manni qulqullummaa lafa irra hin turre. Kanaaf raajiin "Hamma ganamaa fi galgala kuma lamaa fi dhibba sadiitti in tura; kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in deebifama jedhu" mana qulqullum- maa isa waaqa keessaa kan argisiisu ta'uun isaa gaaffii hin qabu.

Garuu gaaffiin caalaatti barbaachisaan deebi'uu qabu kan biraan hafeera: innis mana qulqullummaa qulqulleessuu jechuun maali? Tajaajilli mana qulqullummaa lafa irraa wajjin walitti hidhame akka jiru caaffanni kakuu moofaa in ibsa. Garuu waaqa keessa wanti qulqullaa'uu qabu jiraa? Manni qulqullummaa lafa irraa fi waaqa keessaa qulqulleefamuu akka qabu Ibiroota 9 keessatti ibsamee barsiifameera. "Dhuguma iyyuu akka seerichaatti wanti hundinuu, dhiigaan in qulleeffama jechuun in danda'ama; dhiiga utuu hin dhangalaasin immoo dhiifamuun cubbuu hin jiru. Egaa wanti akka isa waaqa irraatti garagalfaman kun isaan kanaan qulleeffamuun in ta'aaf; warri waan dhugaa ta'anii waaqa irra jiran garuu ofii isaaniitii aarsaa isaan kana irra caalaniin (dhiiga Kiristos isa gatii guddaa qabuun) qulleeffamuu isaan barbaachisa." Ibr. 9:22, 23.

Tajaajila isa gadidduu ta'ee fi isa dhugaa keessatti lamaan isaa iyyuu qulqulleessuun dhiigaan raawwatamuu qaba; inni jalqa- baa dhiiga horiitiin; inni lammaffaan immoo dhiiga Kiristosiin. Qulqulleessuun kun dhiigaan raawwatamuu kan inni qabuuf maa- liif akka ta'e yeroo ibsu Phaawulos dhiiga utuu hin dhangalaasin immoo dhiifamuun cubbuu hin jiru jedhee dubbata. Dhiifamuun cubbuu yookiin cubbuu dhabamsiisuun hojii raawwatamuu qabudha. Garuu samii keessattis ta'e yookiin lafa irratti cubbuun attamitti mana qulqullummaa wajjin walitti dhufuu danda'e? Kun tajaajila isa gaadidduu (fakkeenya) ta'e ilaaluudhaan baramuu in danda'a; sababni isaa luboonni warri lafa irratti tajaajilan "akka gaadidduu isa waaqa irraatti garagalfame sanaa keessatti in hojj- etu" waan ta'eef. Ibr. 8:5.

Tajaajilli mana qulqullummaa lafa irraa kutaa lama qaba: kutaa qulqulluu keessatti luboonni guyyaa guyyaatti tajaajilu, kutaa qulqul- luu qulqullootaa keessatti immoo angafni lubaa waggaatti si'a tokko mana qulqullummaa qulqulleessuuf hojii araarsuu adda ta'e raaw- wata. Guyyaa guyyaatti cubbamaan qalbii jijjiiratu kennaa isaa gara balbala godoo mana qulqullummaa fidee harka isaa mataa horii aar- saadhaaf dhiyaatee irra kaa'uudhaan cubbuu isaa himata, akkasitti cubbuun isa irraa gara horii aarsaa mudaa hin qabneetti darba. Kana booda horiin sun in qalama. Utuu dhiiga hin dhangalaasin immoo dhiifamuun cubbuu hin jiru jedha ergamichi. Lubbuun uumama foon uffatee dhiiga keessa jira." Leww. 17:11.

Seerri Waaqayyoo inni cabe lubbuu cubbamaa gaafate. Dhiigni lubbuu cubbamaa isa cub- buun balleesse, isa yakka isaa horiin qulqulluun baatteef bakka bu'a, isas lubni fuudhee gara iddoo qulqulluutti galuudhaan golgaa fuula dura, iddoo saanduqa kakuu isa seerri Waaqayyoo inni cubbamaan irra daddarbe keessa jiru duubatti facaafama. Sirna Kanaan

cubbuun karaa dhiigaa gara mana qulqullummaatti darba. Haala tokko tokko keessatti dhiigni gara kutaa qulqulluutti hin geeffamu; garuu foonni horii Sanaa akkuma Museen ijoollee Aarooniin abboometti luboot- aan nyaatama ture: "Waaqayyo akka isin yakka jaraa irraa fuutanii fuula isaa duratti araara isaaniif buuftaniif aarsaa sana isiniif ken- neera." Leww. 10:17.

Sirni lamaan isaa keessatti bifa wal fakkaatuun cubbuun isa cubbuu himate irraa gara mana qulqullummaatti darba. Waggaa guutuu hojii akkasiitu guyyaa guyyaadhaan geggeefama ture. Cubbuun Israa'el akkasitti gara mana qulqullummaatti waan dar- buuf kana balleessuuf hojii addaatu barbaachise. Kutaa mana qulqul- lummaa hundumaaf araarsuun akka ta'u Waaqayyo abboome. "Inni akkasitti sababii xuraa'ummaa, irra-daddarbaa fi cubbuu namoota Israa'el hundumaaf, iddoon inni qulqullaa'aan sun akka hin xuroofne in godha; dunkaana walga'ii isa xuraa'ummaa isaanii keessa isaan gid- duu jiru sanaaf akkasuma in godha. Iddoo aarsaatiifis araarsuun in barbaachisa ture, "xuraa'ummaa namoota Israa'el irraa addaan baasee iddoo aarsaa sana haa qulqulleessu!" Leww. 16:16, 19.

Angafni lubaa waggaatti si'a tokko, guyyaa araaraa isa guddaatti mana qulqullummaa qulqulleessuuf gara kutaa qulqulluu qulquloot- aatti seena. Hojiin achi keessatti raawwatamu tajaajila marsaa wag- gaa sana keessatti ta'e xumura. Guyyaa araaraa kanatti Korbeeyyii reettii lamatu gara balbala godoo waldaatti dhiyaata, Korbeeyyii sana

lamaan irratti mukti lama haa buufamu! "Mukti inni tokko kan irra bu'e ana Waaqayyoof, mukti inni kaan kan irra bu'e immoo gad dhii- famuudhaaf haa ta'u!" Lakk. 8. Reettiin inni mukti Waaqayyoo irra bu'e kennaa cubbuu sabaatiif qalama. Lubni dhiiga isaa golgaa kees- satti ol galchuudhaan teessoo araarsuu irratti fi teessoo araarsuu duratti facaasa. Akkasumas dhiigni sun iddoo aarsaa ixaanaa isa gol- gaa fuula dura jiruttis in facaafama.

"Harka isaa lamaan mataa korbeessa isa fayyaatti jiru sana irra kaa'ee, yakka, irra-daddarbaa fi cubbuu namoota Israa'el hundumaa beeksisee, mataa korbeessichaa irra erga kaa'ee booddee, korbees- sicha nama hojii kanaaf qophaa'ee jirutti kennee lafa onaa keessatti gad akka dhiisu in godha; Namichi sun korbeessicha lafa onaa kees- satti gad in dhiisa, korbeessichi akkasitti yakka isaanii hundumaa of irratti baatee iddoo onaatti in geessa." Lakk. 21, 22. Korbeessi reettii inni gad dhiifamu gara waldaa Isra'elitti hin deebi'u, namni gara lafa onaa keessatti gadi dhiisu immoo utuu gara waldaatti hin deebi'iin uffata isaa fi mataa isaa bishaaniin dhiqachuu qaba.

Guutummaan sirna kanaa kan inni karoorfameef Israa'eloonni waa'ee qulqullummaa Waaqayyoo fi inni cubbuu akka hin jaallanne isaan hubachisuu fi kan xuraa'an yoo ta'an malee cubbuu wajjin wal quunnamuu akka isaan hin qabne isaan hubachiisuuf jedhameeti. Hojiin araarsuu adeemsifamaa yeroo jiru namni hundumtuu lubbuu isaa gadi deebisuu qaba. Hojiin hundinuu dhiifamee waldaan Israa'el guutummaan fuula Waaqayyootti gadi of deebisuudhaan, kadhan- naadhaan, soomaa fi garaa ofii qoruudhaan guyyaa sana dabarsu.

Dhimma araarsuu ilaalchisee dhugaa barbaachisaatu karaa tajaajila gaadidduu ta'ee barsiifame. Cubbammaa kan bakka bu'u fudhatama qaba ture; garuu dhiiga horii aarsaatiin cubbuun hin haqamu ture. Kanaaf karaa ittiin cubbuun gara mana qulqul- lummaatti darbutu karoorfame. Cubbamaan kennaa dhiigaatiin aangoo seeraa hubachuudhaan yakka isaas himatee fayyisaa dhu- futti amanuudhaan dhiifama argachuuf fedhii qabu argisiise; haa ta'u malee garuu adaba seeraattii amma illee guutummaatti hin hiikamne. Guyyaa Araaraatti angafni lubaa saba keessaa kennaa aarsaa fudhachuudhaan dhiiga aarsaa kanaa wajjin gara kutaa qulqulluu qulqullootaatti seena, isas gaaffii inni (seerri) gaafatuu quubsuuf teessoo araarsuu irratti, kallattii seerichi jirutti dhiigi- cha facaasa. Kana booda hojii araarsuu isaatiin cubbuu sana mataa isaatti fudhatee mana qulqullummaa keessaa gadi ba'a. Mataa kor- beessa reettii isa gadi dhiifamu irra harka isaa kaa'ee cubbuu kana hunda erga himatee booda mataa isaa irraa gara korbeessa reet- tiitti dabarsa.

Korbeessi reettiis isa in baata, haala Kanaan cubbuun barabaraan saba irraa akka fagaatetti ilaalama. "Fakkeenyaa fi gaa- didduu waan waaqaatti" hojii akkasiitu raawwatama. Wanti tajaajila mana qulqullummaa lafa irraa keessatti fakkeenya godhame, tajaa- jila mana qulqulummaa waaqa irra keessatti immoo qabatamaadha (dhugaadha). Fayyisaan keenya ol butamuu isaa booda akka angafa lubaa keenyatti hojii Isaa eegale. Phaawulos akkas jedha: "Kristos iddoo isa hundumaa irra caalaa qulqulluu, harkaan ijaarame fak- kaattii isa dhugaa sanatti gale miti inni bantii waaqaatti iddoo itti amma Waaqayyo duratti nuuf mul'atutti gale." Ibr.9:24.

Tajaajilli lubni waggaa guutuu kutaa mana qulqullummaa isa jalqabaa keessatti, "keessoo golgichaa" isa kutaa qulqulluu oob- dii isa bakkee irraa adda baasu keessatti godhamu, hojii tajaajilaa isa Kiristos yeroo ol ba'e itti seene bakka bu'a. Dhiiga aarsaa cub- buu, akkasumas ixaana isa kadhannaa Israa'elii wajjin ol ba'u fuula Waaqayyootti dhiyeessuun hojii tajaajila guyyaa guyyaati. Yesusis akkasitti bakka cubbamaa bu'ee dhiiga isaatiin Abbaatti araarsa, akkasumas kadhannaa amantoota cubbuu isaaniitti gaabbanii qajeel- ummaa ofii isaatii isa foolii gaarii qabuu wajjin fuula Isaatti dhiy- eessa. Hojiin tajaajila mana qulqulummaa samii kutaa tokkoffaa keessatti raawwatamu kan akkasiiti.

Yeroo inni ija isaanii duraa ol fuudhame amantiin bartoota Kiristos warra isa hordofanii isa duukaa achi galee ture. Abdiin isaaniis achira akka ture yeroo dubbatu Phaawulos akkas jedha, "Akka qofoon sibiilaa markaba qabee dhaabu, nuyis abdii amana- maadhaa fi cimaa lubbuun qabatee dhaabatu qabna; inni iddoo hundumaa irra caalaa qulqulluu gara isa keessaa iyyuu in ga'a. Iddoon sun isa Yesus dura adeemee nuuf lixee dha." "Kiristos aar- saadhaaf dhiiga re'ootaa fi dhiiga jibootaa baate utuu hin ta'in, dhiiga ofii isaa dhangalaasuu isaatiin al tokko bara baraan gara iddoo isa hundumaa irra caalaa qulqulluutti ol gale; nuufis furee bara baraa argate." Ibr.6:19, 20; 9:12.

Hojiin tajaajila kanaa kutaa mana qulqullummaa isa jalqa- baa keessatti jaarraa kudha – saddeetiif itti fufe. Dhiigni Kiristos bakka amantoota cubbuu isaanitti gaabbanii bu'ee isaaniif kadhatee

Waaqayyoon duratti fudhatamuu fi dhiifamuu cubbuu isaan argachi- ise, haa ta'u malee cubbuun isaanii macaafota irratti akka galmaa'etti hafee jira. Akka tajaajila isa fakkeenya (gaadidduu) ta'eetti xumura waggaatti hojiin araarsuu jira, kanaaf utuu hojiin Kiristos fayyina dhala namaatiif hojjetu hin xumuramiin fuula dura mana qulqullum- maa keessaa cubbuu balleessuuf hojiin araarsuu ni godhama. Kun immoo tajaajila isa xumura guyyoota 2300 tti jalqabameedha. Yeroo sana, akkuma raajicha Daaní'eeliin dursee dubbatame, angafni lubaa keenya hojii isaa keessaa kutaa isa ulfina qabeessa xumuraa raaw- wachuuf – mana qulqullummaa qulqulleessuuf gara iddoo qulqul- luu qulqulootaatti seene.

Akkuma bara durii cubbuun namootaa amantiidhaan aarsaa cubbuuf dhi'aatu irra kaa'amee karaa dhiiga isaatii gara mana qul- qullummaa isa lafa irraatti darbaa ture, kakuu isa haaraa keessattis cubbuun warra qalbii jijjiiratanii amantiidhaan Kiristos irra kaa'amee gara mana qulqulummaa isa waaqa irratti darba. Cubbuu isa mana qulqulummaa xureesse dhabamsiisuudhaan qulqulleessuun mana qulqulummaa waaqa irraa akkuma raawwatamu, cubbuu isa achitti galmeeffamee jiru haquudhaan yookiin dhabamsiisuudhaan qulqu- leessuun mana qulqullummaa waaqa irraa sirriitti ni raawwatama. Garuu kun utuu hin raawwatamiin fuula dura cubbuu irraa qalbii jijjiirachuu fi Kiristositti amanuudhaan araara isaa fudhachuu (arga- chuu) kan qaban eenyu akka ta'e murteessuuf galmeen macaafotaa qoratamuu qabu. Kanaaf mana qulqulummaa qulqulleessuun hojii sakkata'umsaa – hojii murtii gaafata. Hojiin kun utuu Kiristos saba isaa fayyisuuf hin dhufiin fuula dura raawwatamuu qaba; sababni isaa yeroo dhufu gatii isa adduma addaan akka hojii isaatiitti namaaf kennus fidee dhufa. Mul.22:12.

Kanaaf warri ifa sagalee raajii hordofan 1844 guyyoonni 2300 yeroo xumuraman Kiristos yeroo sana qooda gara biyya lafaa dhufu, cufamuu hojii araaraa qophii dhufa isaa raawwachuuf mana qul- qullummaa waaqa irraa gara kutaa qulqulluu qulqullootaatti akka gale argan.

Akkasumas, aarsaan cubbuu Kiristosiin akka aarsaatti kan argi- siisu, angafni lubaa immoo Kiristosiin akka araarsaatti akka bakka bu'utu mul'ate, korbeessi reettii inni gadi dhiifamu sun immoo seex- ana isa madda cubbuu ta'e, isa cubbuun warra cubbuu isaaniitti gaab- banii xumuratti isa irra kaa'amutti fakkeeffama. Angafni lubaa dhiiga aarsaa cubbuutiin mana qulqullummaa keessaa yeroo cubbuu gadi baasu korbeessa reettii sana irra kaa'a. Kiristosis xumura tajaajila isaatti dhiiga ofii isaatiin mana qulqullummaa waaqa irraa keessaa cubbuu saba Isaatii yeroo haqu, yakka hundumaa fuudhee seex- ana isa yeroo murtiin raawwatamu adaba hunda fudhachuu qabu irra kaa'a. Korbeessi reettii inni gadi dhiifamu sun akka deebi'ee gara waldaa Israa'eliin hin dhufnetti lafa namni hin jirretti geeffama. Akkuma

kana immoo seexanni bakka Waaqayyoo fi sabni isaa itti argaman keessaa in ari'atama, badiisa cubbuu fi cubbamootaa isa xumuraatiin jireenya keessaa haxaa'amee ni bada.

Boqonnaa 24 – Kutaa Qulqulluu Qulqulootaa Keessatti

Mata dureen mana qulqullummaa furtuu dhoksaa abdii ku- tannaa 1844 hiikedha. Inni sochii dhufaatii isa guddaa harki Waaqayyoo geggeessuu isaa kan argisiisee fi ejjennoo fi hojii saba Waaqayyoo gara ifaatti fidee gocha yeroo kanatti godhamuu malu argisiisuudhaan dhugaan guutuumaatti akka mul'atuuf karaa bane. Akkuma bartoonni Yesus halkan dhiphinaa fi abdii kutannaa sana booda "gooftaa yeroo argan gammadan" warri dhufa isaa isa lammaffaa amantiidhaan eeggachaa turanis amma in gammad- an. Isaan garboota isaatiif gatii kennuuf ulfinaan mul'ata jedhanii yaadan.

Yeroo abdiin isaanii cite Yesusiin arguu dhabanii akka isa Maariyaam ishee iddoo awwaalchaatti "gooftaa koo fudhataniiru, eessa akka isaan ka'aanis hin beeku" jettee wajjin iyyan. Amma idoo qulqulluu qulqullootaa keessatti angafa lubaa isaanii isa o'a qabeessa, isa akka mootii fi fayyisaa isaaniitti yeroo dhiyootti dhu- fu deebi'anii argan. Ifti waan darbe, waan ammaa fi waan fuula du- raa isaaniif ibsu mana qulqullummaa keessaa isaaniif ba'e. Isaanis Waaqayyo gaarummaa isaa isa hin dogoggorreen akka isaan geg- geesse baran. Akkuma bartoota warra jalqabaa ergaa isaa harka jiru hubachuu yoo dadhaban illee, inni kallattii hundumaan sirrii ture. Isa lallabuu isaaniitiin kaayyoo Waaqayyoo fiixaan baasan, dhamaasuun isaanii gooftaa biratti kan akkasumaanii miti. "Abdii jiraataatiin deebi'anii" dhalachuudhaan "abdii guutuu fi gamma- chuu hin dubbatamneen" gammada.

Raajiin Daani'eel 8:14 inni "Hamma ganamaa fi galgala kuma lamaa fi dhibba sadiitti in tura; kana booddee iddoon qulqullaa'aan sun qajeeltootti in deebifama jedhe" fi ergaan ergamaa tokkoffaa inni "Yeroon firdii isaa waan ga'eef, Waaqayyoon sodaadhaa, ulfi- nas kennaaf! Isa waaqa, lafa, galaana, burqituu bishaanii uumeefis sagadaa! Jedhe hojii Kirstos sakatta'umsa murtiif iddoo qulqulluu qulqullootaatti hojjetu argisiisa malee, isa Kiristos saba isaa fayy- isuu fi cubbuu balleessuuf dhufu miti. Dogoggorri shallaggii yeroo raajii keessatti utuu hin taane taatee xumura guyyaa 2300 tti raawwatu irratti ture. Dogoggora kanaan abdii kutannaan aman- toota mudate, haa ta'u malee wanti dursee raajiidhaan himamee fi ragaan isaan Macaafa Qulqulluu keessaa qaban hundumtuu raaw- watameera. Abdiin isaanii utuu hin raawwatamiin hafuu isaaf utuu isaan boo'aa jiranii wanti ergaadhaan dursee himame in ta'e, inni utuu gooftaan garboota isaaf gatii kennuuf hin dhufiin fuula dura raawwatamuu qabus in raawwatame.

Akka isaan eeggatanitti Kiristos gara lafaa hin dhufne, garuu isa tajaajila gaadidduu ta'e keessatti mul'atetti gara mana qulqul- lummaa Waaqayyoo isa waaqa irraa iddoo qulqulluu qulqullootaa dhufe. Dhufaatiin isaa inni kun gara Jaarsa Barootaa akka dhu- futti fakkeeffamee raajii Daani'eeliin dubbatamee ture. Kunoo, ilma namaa kan fakkaatu duumessoota waaqaatiin dhufuu isaa halkan mul'ataan nan arge; yommus inni (gara lafaa hin dhufne) gara isa bara baay'ee dheeraa jiraate sanaa dhaqee isa duratti in dhi'eeffame." Daan.7:13.

Dhufaatiin kun raajicha Miilkiyaasiinis dubbatamee ture: "Waaqayyo gooftaan maccaa, Kunoo, ani ergamaa koo isa karaa anaaf qopheessu of dura nan erga; dingatas gooftichi inni isin bar- baaddan sun gara mana qulqullummaa isaa in dhufa; kunoo, erga- maan kakichaa inni isin hawwitan sun in dhufa jedha." Miilk.3:1. Gooftichi gara mana qulqullummaa isaa dhufuun utuu sabni- saa itti hin yaadiin akka tasaa ture. Isaan achitti Isa hin eegne. Isaan "Gooftichi ibidda boba'aa wajjin in mul'ata; gaafas warra Waaqayyoon beekuu hin barbaadiin, warra wangeela gooftaa keenya Yesusiif hin abboomamiinis adabuuf" gara lafaa dhufa jed- hanii eeggatan. 2 Tasa. 1:8.

Garuu sabni Gooftaa isaanii simachuuf hin qophoofne. Amma illee hojiin qophaa'ummaa isaaniif raawwatamuu qabu hafee jira. Sammuu isaanii gara mana qulqulummaa isa waaqa irraatti qajeelchuuf ifti kennamuu qaba; tajaajila angafa lubummaa achi keessatti inni hojjetu amantiidhaan yeroo isaan hordofan hojiin haaraan isaanitti mul'ifamuu qaba. Ergaan gorsaa fi akeekkachi- isaa kan biraan waldaaf kennamuu qaba.

Raajichi akkas jedha: "Garuu guyyaa dhufa isaatti eenyutu obsuu danda'a ree? Yeroo inni mul'atus eenyutu dhaabachuu dan- da'a ree? Inni akka ibidda isa sibiila qulleessuu ti, akka saamu- naa isa ittiin uffata miicanii tis. 3 Inni akka nama sibiila baqsuutti, akka nama meetii qulleessuuttis taa'ee warra Lewwootaa baq- see akka warqee fi akka meetiitti isaan in qulleessa; isaanis warra Waaqayyoof aarsaa qajeelaa dhi'eessan in ta'u." Miilk.3:2, 3. Hojiin araarsuu Kiristos inni mana qulqullummaa isa olii keessatti hojjetamu yeroo dhaabbatu warri lafa irra jiraatan Waaqayyo isa qulqulluu duratti araarsaa malee argamu. Uffanni isaanii mudaa malee ta'uu qaba, amalli isaanii facaafamuu dhiiga Kiristosiin cub- buu irraa kan qullaa'e ta'uu qaba. Ayyaana Kiristosii fi dhamaa- suu isaaniitiin lola cubbuu wajjin qaban keessatti warra mo'an ta'uu qabu. Yeroo sakkata'umsi murtii samii keessatti geggeeffamu, yeroo cubbuun amantoota gaabbanii mana qulqullummaa kees- saa haqamu, saba Waaqayyoo warra lafa irra jiraatan gidduud- haa cubbuu dhabamsiisuuf hojiin qullaa'ummaa addaa jiraachuu qaba. Hojiin kun ergaa Mul'ata 14 keessa jiru keessatti caalaatti ifee dhiyaateera.

Hojiin kun yeroo raawwatamu hordoftoonni Kiristos mul'achuu isaatiif kan qophaa'an ta'u. "Yommus aarsaan Yihudaa fi aarsaan Yerusaalem akka baroota darbanii, akka waggoota durii sanaat- tis Waaqayyo duratti fudhatamaa in ta'a." Miilk.3:4. Kana booda waldaan isheen Gooftaan yeroo dhufa isaa ofitti fudhatus "xurii fi dirmammuun, wanti kana fakkaatus utuu irratti hin argamin fudha- tamtuu mudaa hin qabne godhee, ulfinaan of dura ishee dhaabu" taatee argamti. Efe. 5:27. Kana booda "isheen akka boruu ganamaa ol baatu, akka ji'aa miidhagdu, akka aduu iftu, akka loltoota faajjii baatanii nama sodaachiftu" in taati. W/W/ Caalu 6:10.

Gooftaan gara mana qulqullummaa isaa dhufuutti dabaluud- haan Miilkiyaas waa'ee dhufaatii Isaa isa lammaffaa isa inni dhufee firdii kennus dursee dubbateera: "Waaqayyo gooftaan maccaa, Ani firdii kennuudhaaf isinitti dhi'aadheera; warra qoricha namatti godhan irratti, warra ejjitoota irratti, warra sobaan kakatan irratti, namoota warra hojjetoota, haadha

hiyyeessaa fi ijoollee abbaa fi haati irra hin jirre cunqursan irratti, warra nama galaa firdii dhow- watan irratti, warra ana hin sodaanne irrattis dafee dhugaa nan ba'a jedha." Miilk.3:5. Yihudaanis taatee kana fakkaatu ilaalchisee akkas jedha, "Kunoo, gooftichi kumaatama qulqulloota isaa wajjin in dhufa! Inni nama hundumaa irratti faraduudhaaf taa'ee, waan warri Waaqayyo malee jiraatan jireenya akkasii keessatti hojjetan hundumaa dubbii jajjabaa cubbamoonni warri Waaqayyo malee jiraatan isa irratti dubbatan hundumaa, bakkeetti baasee amansii- see, nama adduma addaan in adaba jedhe." Yihu. 14, 15. Dhufaatiin inni kunii fi inni Gooftaan gara mana qulqullummaa isaa dhufu taa- tee garaagaraa fi addaddaati.

Kiristos akka angafa lubaa keenyatti mana qulqullummaa qulqulleessuuf iddoo qulqulluu qulqullootaa dhufuun isaa inni Daani'eel 8:14; ilmi namaa gara Jaarsa Barootaa dhufuun inni Daani'eel 7:13 keessaa; fi Gooftaan gara mana qulqullummaa isaa dhufuun inni Miilkiyaasiin dursee dubbatame hundumtuu taatee tokkicha ibsu; kun Maatewos 25 keessatti fakkeenya durboota kurnanii isa Gooftaan ibse keessatti dhufaatii dhirsa misirrootti fakkeeffamee dubbatameera.

'Dhirsi misirroo kunoo ti! Isa simuudhaaf ba'aa!' kan jedhu lallabni bara 1844 ji'a bonaa fi birraa keessa kenname. Gareen lamaan durboota afshaalotaa fi durboota gowwootatti fak- keeffaman yeroo sana mul'atan. Isaanis gareen tokko warra mul'achuu gooftaa gammachuudhaan eeggatanii fi dammaqanii isa simachuuf qophaa'an yeroo ta'u, gareen biraan immoo warra sodaadhaan dhiibamanii fi miiraan kakaafaman, warra tiyoo- rii dhugaa qofatti quufanii garuu ayyaana Waaqayyootti immoo hiri'uu ta'an turan. Fakkeenyicha keessatti, yeroo dhirsi misirroo dhufe "warri qophaa'an isaa wajjin cidhatti galan." Akka asitti mul'atutti dhufuun dhirsa misirroo cidha sana dura ta'e.

Cidhi sun Kiristosiin gara mootummaa Isaatti fudhatamuu bakka bu'a. Magaalaan qulqulluun, Yerusaalem Haaraan, isheen magaalaa guddoo fi mootummaatti fakkeeffamte, "misirroo, haadha manaa hoolichaa" jedhamtee waamamte. Yohannis keessatti ergamichi akkas jedhe: "Kottu, ishee misirroo, haadha manaa hoolichaa sitti nan argisiisaa! jedhe. Hafuuraanis ol fuudhee gara tulluu guddaa dheeraa tokkootti na geesse; Yerusaalem mandara qul- qullittii Waaqayyo biraa bantii waaqaa keessaa gad buutus anatti in argisiise." Mul.19:9, 10. Misirroon Magaalaa Qulqulluu sana akka bakka buutuu fi durboonni dhirsa misirroo sima- chuuf ba'anis fakkeenya waldaa ta'uun isaa ifaadha. Mul'ata keessatti sabni Waaqayyoo keessummoota cidha ga'eelaa jedha- manii waamamaniiru. Mul.19:9.

Keessumoota erga ta'anii misir- rootti fakkeefamuu hin danda'an. Akka raajii Daani'eel keessatti ibsametti Kiristos Guyyoota Bara durii jalqabee samii kees- satti "gooftummaa, ulfina, mootummaa" Yerusaalem Haaraa, Magaalaa Guddoo mootummaa isaatii ishee taatee "akka mis- irroo dhirsa isheetiif, kuulamtee, qophooftetti" sana in fudhata. Daan.7:14; Mul.21:2. Mootummicha fudhatee saba isaa fayy- isuuf mootii mootota fi gooftaa gooftotaa ta'ee ulfinaan dhu- fuudhaan cidha hoolichaa keessatti hirmaachuuf mootummaa isaa

keessatti "Abrahaam, Yisihaqii fi Yaaqoobii wajjin" maad- diitti in taa'a. (Maat. 8:11; Luq. 22:30).

Lallabni inni "'Dhirsi misirroo kunoo ti!" jedhu ji'a bonaa bara 1844 kenname gooftaa dafee dhufa jedhanii gara eeguutti namoota kumaatama geggeesse. Yeroo ka'aametti dhirsi misirroo in dhufe, garuu akka sabni eeggatan gara lafaa hin dhufne, cidhi- cha, mootummaa Isaa fudhacuuf gara Jaarsa Barootaa isa waaqa irraa dhufe malee. "Warri qophaa'an isaa wajjin mana cidhichaatti ol galan, balballis in cufame." Isaan gara cidhichaatti qaamaan hin dhiyaanne; sababni isaa utuu isaan lafa irra jiranii kun samii kees- satti ta'e waan ta'eef. Hordoftoonni Kiristos "mana eegduu gooftaan isaanii hamaamota dhaqnaan yommuu dhufu akkuma inni balbala rukuteen isaaf banuudhaaf qophaa'an" ta'uu qabu. Luq. 12:36. Garuu hojii isaa hubachuu fi akkuma inni fuula Waaqayyoo dura dhaqeen amantiidhaan isa hordofuu qabu. Gara cidhichaatti galan kan jedhu akkaata kanaani.

Fakkeenya kana keessatti gara cidhichaatti kan galan warra qodaa ibsaa isaanii keessaa dhadhaa nuugii qabaniidha. Isaan warra beekumsa dhugaa Macaafa Qulqulluu wajjin Hafuuraa fi ayyaana Waaqayyoo qabaniidha, warra halkan qorumsa hadha'aa sanat- tis ifa dabalataa argachuuf Macaafa Qulqulluu qoratanii dhugaa waa'ee mana qulqullummaa waaqa irraa fi jijjiirama tajaajila fayisaa warra arganii fi hojii isaa isa mana qulqulummaa waaqa irraa kees- satti amantiidhaan warra isa hordofaniidha. Karaa dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluu dhugaa wal fakkaataa kana fudhachuudhaan yeroo Kiristos hojii araarsuu isa xumuraa raawwachuu fi xumura isaa irrattis mootummaa isaa fudhachuuf gara Waaqayyootti seene amantiidhaan isa kan hordofan hundumtuu gara chidhaatti akka galanitti fakkeeffamaniiru.

Maatewos 22 keessatti fakkeenya cidhaa kana fakkaatutu dhi- yaate, cidha sana dura sakkata'umsi murtii akka geggeeffamu ifatti dubbatameera. Cidha sana dura mootichi keessummoota isaa ilaaluudhaaf, uffata cidhaa, uffata amalaa isa dhiiga hoolichaatiin miiccatanii addeeffatan, hundumtuu uffatanii akka jiran ilaaluud- haaf ol gale. Maat.22: 11; Mul.7:14. Uffata cidhaa kan hin qabne alatti gadi baafame, garuu sakkata'umsa sana keessatti uffata cidhaa uffatee kan argame hundumtuu Waaqayyo biratti fudhat- ama argatee mootummaa isaa keessatti hirmaachuu fi teessoo isaa irra taa'uuf kan malu ta'ee argame. Hojiin sakkata'umsa amalaa, inni mootummaa Waaqayyoof eenyu akka qophaa'e murteessu, sakkata'umsa murtii isa hojii mana qulqulummaa waaqa irraa gara xumuraatti fiduudha.

Hojiin sakkata'umsa murtii kun yeroo xumuramu, dhimmi namoota bara hundumaa keessatti nuyi hordoftoota Kiristos ofiin jedhanii dubbataa turanii qoratamee yeroo murtaa'u araarri in cufama, balballi araaraas in cufama. Akkasitti jecha gabaabaa, "warri qophaa'an isaa wajjin mana cidhichaatti ol galan, balbal- lis in cufame" jedhuun gara tajaajila fayyisaa isa xumuraa, gara yeroo hojiin fayyina dhala namaa inni guddaan xumuramuu keessa adeemna.

Tajaajila mana qulqullummaa isa jalqabaa irraa gara fakkeenya tajaajila waaqa irraa isa ta'e keessatti angafni lubaa guyyaa araar- suu sanatti gara kutaa qulqulluu qulqulootaatti

yeroo seenu, tajaa- jilli kutaa isa tokkoffaa keessaa ni dhaabbata. Waaqayyo akkas jedhee abboome: "Yommuu Aaron araara buusuudhaaf iddoo qul- qullaa'aa sanatti lixu, hamma inni ofii isaatii fi maatii isaatiif, guu- tummaa waldaa Israa'eliifis araara buusee gad ba'utti, namni tokko illee dunkaana walga'ii sana keessatti hin argamin!" Leew. 16:17. Kanaaf Kiristos yeroo hojii araarsuu isa xumuraa raawwachuuf gara idoo qulqulluu qulqulootaatti seene, tajaajila kutaa tokkoffaa keessaa in dhaabe. Garuu tajaajilli kutaa tokkoffaa yeroo xumur- ame, tajaajila kutaa lammaffaatu jalqabame. Tajaajila isa gaadid- duu ta'e keessatti guyyaa araaraa sana angafni lubaa hojii kutaa isa qulqulluu dhiisee bakka ijoollee Israa'el warra dhugaatti qalbii jijjiiratanii dhiiga horii aarsaa dhiyeessuuf fuula Waaqayyoo dura dhaqa. Akkasumas Kiristos akka araarsaa keenyaatti kutaa hojii isa kan biraatti seenee bakka cubbamootaa fuula Abbaatti dhi- yaatee dhiiga ofii isaatii araara kadhachuuf, kutaa hojii isaatii isa tokko xumure.

Mata dureen kun bara 1844 keessa Adventistootaan hin hubat- amne ture. Yeroon fayyisaan itti dhufuuf eegame erga darbee booda illee dhufti isaa dhiyoodha jedhanii amanaa turan; rakkina barbaachisaa bira akka ga'anii fi araarsaa namootaa ta'ee fuula Waaqayyootti hojiin Kiristos hojjetu akka dhaabbatetti amanan. Utuu gooftaan duumessa waaqaatiin hin dhufin yeroo xiqqoo fuula dura araarri sanyii namaa akka cufamu Macaafa Qulqulluu keessaa waan baratan isaanitti fakkaate. Yeroo namoonni balbala araaraa dura dhaabbatanii balbala rukutaa, barbaadanii fi iyyaan inni immoo isaaniif banamuu didu isaa Macaafni Qulqulluun kan argisiisu dhugaa isaanitti fakkaate.

Guyyaan isaan dhufaatii Kiristos itti eeggachaa turan jalqabbii yeroo kanaa isa laf-jalee dhufaatii isaa ta'innaa kan jedhu gaaffiin isaan keessa ture. Murtiin akka dhi- yaate akeekkachiisa kennuu isaaniitiin hojiin isaan biyya lafaatiif hojjechuu qaban akka raawwatametti isaanitti dhaga'ame, fayyina cubbamootaaf ba'aa lubbuu duraan qaban in dhaban, ija jabin- nii fi qoosaan arrabsoodhaan guute kan warra Waaqayyoon hin beeknee ragaa Hafuurri Waaqayyoo warra araara isaa jibban irraa fudhatamuu akka ta'e isaanitti fakkaate. Kun hundumtuu araarri xumuramuu isaaf amantii isaan qaban isaaniif mirkan- eesse, yookiin "akkuma isaan ibsan "balballi araaraa cufamuu isaa" isaaniif dhugoomse.

Garuu gaaffii dhimma mana qulqullummaa qoruun ifa daba- lataa fide. Xumurri guyyaa 2300 bara 1844 keessa milikkita wanta barbaachisaa tokkoo akka ta'e amanuu isaaniif sirrii akka ta'an argan. Balballi abdii fi araaraa inni waggoota kuma tok- koo fi dhibba saddeetiif namoonni ittiin gara Waaqayyootti dhi- yaatan cufamuun isaa dhugaa ta'ee utuu jiruu, balballi kan biraan banamee karaa araarsuu Kiristos isa iddoo qulqulluu qulqulootaa keessatti geggeeffamuu dhiifamni cubbuu namootaaf kenname. Kutaan tajaajila isaa inni tokko kan inni cufame isa kan biraaf iddoo kennuuf jecha qofa ture. Mana qulqullummaa waaqa irraa iddoo kiristos cubbammaa bakka bu'ee tajaajilu keessa amma illee "balballi banamaan" tureera.

Sagaleen Kiristos Mul'ata keessatti waldaa yeroo kanaa ilaalchi- see dubbate hojii irra ooluun isaa amma in argame: "Ergaan kun isa qulqulluu, isa dhugaa, isa banaa Daawit of harkaa qabu, isa wanta inni banu namni tokko illee cufuu hin dandeenye, wanta inni cufus; namni tokko illee banuu hin dandeenye sana biraa dhufe' jedhii caafi! Ergichi, Ani hojii kee beeka; Kunoo, ani balbala bana- maa fuula kee dura jiru, isa namni tokko illee cufuu hin dandeenye siif kenneera." Mul.3:7, 8.

Yeroo warri ifa morman hojii tajaajilaa karaa isaa mul'ate fayyadamuu dhaban, warri hojii araarsu isa guddaa keessatti amantiidhaan Yesusiin hordofan immoo araara bakka isaanii godhamu fudhatanii itti fayyadaman. Yihudoonni warri ifa yeroo Kiristos jalqaba dhufe kenname morman fi akka fayyisaa biyya lafaatti isatti amanuu dhiisan dhiifama cubbuu karaa isaa ken- namu fudhachuu hin dandeenye. Yeroo Yesus gara samiitti ol ba'ee eebba araara isaa bartoota isaa irratti dhangalaasuuf mana qulqullummaa waaqa irraa keessa dhiiga ofii isaatiin seene, yihudoonni aarsaa fi kennaa isaanii isa bu'aa hin qabne itti fufuuf dukkana cimaa keessatti dhiifaman. Tajaajilli inni gaadidduu fi fakkeenya ture sun hafeera. Balballi inni duraan namoonni ittiin gara Waaqayyootti seenan kana booda bana- maa hin turre. Yihudoonni karaa tajaajila mana qulqulummaa isa waaqa irraa bakka inni argamuu danda'utti isa barbaaduu hin feene turan. Kanaaf Waaqayyoo wajjin wal quunamuu hin dandeenye. Isaaniif balballi cufameera. Isaan Kiristosiin aarsaa dhugaa fi fuula Waaqayyoo duratti araarsaa tokkicha ta'uu isaa hin beekne; sababa kanaaf araara isaa irraa faayidaa argachuu hin dandeenye.

Haalli Yihudoota amantii hin qabnee haala warra nuyi kiristi- yaanota ofiin jechaa dhiba'ummaa fi amantii dhabinaan jiraatanii hojii angafa lubaa keenya isa araara qabeessa hin beekne argi- siisa. Tajaajila isa gaadidduu ta'e keessatti yeroo angafni lubaa kutaa qulqulluu qulqullootaa seenu guutummaan Israa'el cub- buu isaanii irraa dhiifama argachuu fi waldaa keessaas akka hin muramneef naannoo mana qulqullummaatti walitti qabam- anii lubbuu isaanii fuula Waaqayyoo duratti gadi deebisu. Guyyaa Araarsuu isa dhugaa kanatti hojii angafa lubaa keenya hubachuu fi hojii nurraa barbaadamu beekuun hammam kana caalaa barbaachisa.

Namoonni akeekkachiisa Waaqayyo araara isaatiin gara isaaniitti erge bilisummaadhaan mormuu hin danda'an. Bara Nohii keessa ergaan samiidhaa gara biyya lafaatti ergamee ture, fayyinni isaanis akkaataa isaan ergaa kana ittiin keessummees- san irratti hunda'a. Sababa isaan akeekkachiisa kana mormaniif Hafuurri Waaqayyoo sanyii cubbamaa irraa fagaatee ture, isaanis bishaan badiisaatiin dhuman. Yeroo Abrahaam keessa cubba- moota Sodoom keessa jiraataniif araara kadhachuun in dhaab- bate, loox, haadha manaa isaa fi ijoollee durbaa lamaan irraa kan hafe hundumtuu ibidda waaqa irraa ergameen gubatan. Bara Kiristos keessas akkuma kana ture. Ilmi Waaqayyoo Yihudoota amantii hin qabne bara isaatiin akkas jedhe: "manni keessan onee in hafa." Maat. 23:38. Inni humni Isaa daangaa hin qabne guyyoota xumuraa fagootti ilaalee Waa'ee "Warra fayyuudhaaf dhugaa jaallatanii fudhachuu didanii" akkas jedhee dubbate, "gowwoomsaa hamminaa hunduma isaanii irratti in fida. Kanaafis

Waaqayyo, wanta dhugaa hin ta'iin akka amananiif gochaa nama wallaalchisu isaanitti in erga. Warra jal'inatti gammadanii dhugi- cha hin amanne hundumaatti akka faradamu in godha." 2 Tasa. 2:10-12. Yeroo isaan barsiisa sagalee isaatii dhiisan Waaqayyoo Hafuura isaa isaan irraa in fudhata, gowwomsaa isaan jaallatan keessattis isaan dhiisa.

Garuu Kiristos amma illee bakka namaa bu'ee araarsaa jira, warra isa barbaadaniifis ifti in kennama. Kun jalqaba Adventistootaan kan hin hubatamne yoo ta'e illee, yeroo Macaafni Qulqulluun inni ejjennoo isaanii isa dhugaa ibsu fuula isaanii duratti baname booda isaaniif ife.

Darbuun 1844 faana bu'ee yeroo qorumsaa guddaatu warra amma illee amantii Adventistii qabatanii jiranitti dhufe. Ejjennoo isaanii isa dhugaa ilaalchisee wanti isaan boqochiisu ifa isa sam- muu isaanii gara mana qulqullummaa isa oliitti qajeelche qofa.

Muraasi isaanii shallaggii yeroo raajii isa irratti amantii qaban dhiisaniiru, dhiibbaa Hafuura Qulqulluu isa sochii dhufaatii lam- maffaa deggeraa tures akka hojii namaa yookiis hojii seexanaatti lakkaa'an. Gareen kan biroon muuxannoo isaanii isa darbe kees- satti gooftaan akka isaan geggeesse jabeessanii qabatan; fedha Waaqayyoo beekuuf yeroo eeggatan, yeroo dammaqanii fi kadha- tan angafni lubaa isaanii inni guddaan hojii tajaajila kan biraatti akka seene argan, amantiidhaan isa hordofanii cufamuu hojii wal- daa akka arganiif qajeelfaman. Isaan ergaa ergamaa tokkoffaa fi lammaffaa haala ifaa ta'een kan hubatan yeroo ta'an, akeekkachi- isa ergaa sadaffaa isa Mul'ata 14 keessa jiru fudhatanii addunyaafis kennuuf kan qophaa'an turan.

Boqonnaa 25 – Seera Waaqayyoo Isa Hin Jijjiiramne

Kana booddee manni qulqullummaa Waaqayyoo inni waaqa keessaa banamee, sanduuqi kakuu mana qulqullummaa Isaa keessaas in argame." Mul. 11:19. Saanduqi kakuu Waaqayyoo kutaa mana qulqullummaa isa lammaaffaa, iddoo qulqulluu qulqullootaa (iddoo isa hundumaa irra caalaa qulqulluu) keessatti argama. Tajaa- jila mana qulqullummaa lafa irraa, "inni akka fakkenya fi gaaddid- duu wanta waaqarraatti garagalfame" (Ibr 8:5) kutaan kun gaafa guyyaa araaraa isa guddicha qofa banama. Kayyoon banamuu isaatii immoo mana qulqullummaa qulleessuufi dha.

Kanaaf iyyuu, labsi- in "manni qulqullummaa Waaqayyoo inni waaqa keessaa banamee, sanduuqi kakuu mana qulqullummaa Isaa keessas in argame" jedhu kun, waa'ee banamuu iddoo qulqulluu qulqullootaa mana qulqul- lummaa samii, isa gaafa Yesuus hojii araaraa isa xumuraa hojjechuuf jecha mana qulqullummaa waaqarratti ol-seenee raawwatamee sa- naa agarsiisa. Kunis immoo kan inni ta'e bara 1844tti ture. Yeroo inni iddoo qulqulluu qulqullootaatti seenee tajaajila isaa jalqabe sana warri amantiidhaan angafa lubaa isaanii isa guddicha hordofan, sanduqa kakuu isaa argan. Isaan waa'ee mana qulqullummaa yeroo qayyabatan fayisaan tajaajila Isaa akka jijjiire hubatan; akkasumas, dhiiga Isaatiin cubbamootaaf kadhachuu keessatti saanduqa kakuu

Waaqayyoo fuul-duratti tajaajilaa akka Inni jiru argan. Mana qulqulluummaa lafarraa keessa Saanduqi inni ture sun gabateewwan dhagaa lamaan warra seerri Waaqayyoo irratti caafamantu of keessaa qaba. Fayidaan saanduqa sanaa gabatew- wan abboommonni Waaqayyoo irratti caafamanii turan sana baa- chuu qofa yeroo ta'uu, saanduqa sana gati- qabeessaa fi qulqullaa'aa kan taasisu garuu seera Waaqayyoo sana dha. Yeroo manni qulqul- lummaa Waaqayyoo inni waaqa keessaa banamee, sanduuqi kakuu Isaa in argame. Seerri Waaqayyoo inni bakakkaa isa tulluu Siinaa irratti dhagaa'amee sana keessaan karaa afaan Waaqayyoo dubbata- mee fi inni quba harka Waaqayyootiin gabateewwaan dhagaa irratti bareeffame, mana qulqullummaa samii keessaa, iddoo qulqulluu qulqullootaa keessa qulqullummaadhaan kaa'amee jira.

Seerri Waaqayyoo inni mana qulqullummaa samii keessa jiru isa jalqabaa yookiin oriijinaala guddaa yeroo ta'u, abboommonni warri gabatewwaan dhagaa irratti qirixamani fi macaafota Musee shanan keessatti karaa Musee caafaman garagalcha isaati. Namoonni tuqaa barbaachisaa kana hubachuu bira ga'an hundinuu, amalli seera Waaqayyoo qulqullaa'aa fi kan hin jijjiramne ta'uu isaa hubataniiru. Sagalee Fayisaa isa "hamma waaqnii fi lafti badanitti seericha keessaa fidalli xinnaan tokko yookiis gar tokkoon fidalaa utuu fiixaan hin ba'in hin badu" (Mat. 5: 18) jedhu keessa humni jiru humna akkamii akka ta'e haala kanaan dura arganii hin beekneen argan. Seerri Waaqayyoo, agarsiiftuu fedha Waaqayyoo fi barreeffama amalasaa sababa ta'eef, "inni akka dhuga baatuu amanamtuu Waaqa keessaa" barabaraan jiraachuu qaba. Faar 89:37. Abboommota Isaa keessaa tokko illee hin haqamne, tuqaan yookiis xiqqoodhumti ishee illee hin jijjiiramne. Daawwit abbaan faarsaa akkana jedha:

"Dubbiin kee yaa Waaqayyo, bara baraan, bantiiwwan waaqaa keessatti jabaatee dhaabateera." "Abboommiin isaa hundinuus amansiisaa dha; yeroo hundumaaf baruma baraan jabaatanii in dhaabatu." Far. 119: 89; 111:7, 8.

Abboommiin afuraffaa akkuma gaafa jalqaba labsameetti, onnee abboommii kurnanii keessatti argama. "Guyyaa Sanbataa qulqulli- natti eeguudhaaf yaadadhu! Guyyaa ja'a hojii kee hojjedhu, jiruu kees hundumaa godhadhu! Guyyaan inni torbaffaan garuu Sanbata ana Waaqayyo gooftaa keetiif eegamuu dha; ati, ilmi kee, intalli kee, hojj- etaan kee, hojjettuun kee, horiin qe'ee kee, galaan kellaa kee keessa jirus isatti hojii tokko illee hin hojjetin! Ani Waaqayyo guyyaa ja'a kees- satti bantii waaqaa fi lafa, galaana, wanta isaan keessa jiru hundumaas uumee, guyyaa torbaffaatti nan boqodhe; kanaaf ani Waaqayyo guyyaa Sanbataa nan eebbise, nan qulqulleesses" jedha. S/Ba'uu 20:8-11.

Hafuurri Waaqayyoo onnee barattoota warra sagalee isaa qayy- abatanii ni tuqe. Wallaalummaa isaanii irraan kan ka'e, guyyaa boqonnaa uumaatiif kabaja kennuu dhiisanii abboommii kana irra daddarbaa akka turan isaan amansiise. Isaanis, sababii maa- liitiif guyyaa isa Waaqayyo qulquleessee dhiifne guyyaa jalqaba tor- banii kabajna jedhanii qorannaa geggeessuu jalqaban. Abboommiin afuraffaa balleeffamuu isaa yookaan guyyaan sanbataa jijjiramuu isaa kan dhugoomsu Macaafa Qulqulluu keessaa ragaa tokko illee hin arganne. Eebbi inni yeroo jalqabaa abboommii afuraffaa qul- qulleesse iddoodhaa hin kaafamne. Isaan fedha Waaqayyoo baruu- fis ta'e hojii irra oolchuudhaaf dhimmanii dhugaa barbaadaa turan. Amma, irra-daddarbitoota seera Waaqayyoo ta'uu isaanii yeroo hubatan garaan isaanii gaddaan guutame. Akkasumas, guyyaa san- bata Waaqayyoo qulqullinatti eeguudhaan amanamummaa Isaaf qaban agarsiisan.

Amantii isaanii garagalchuuf jecha dhama'insa baay'ee fi jabaatu geggeeffame. Manni qulqullummaa inni lafa irraa fakkeenya (gaa- didduu) mana qulqullummaa isa waaqa irraati erga ta'ee, seerri inni saanduqa mana qulqullummaa isa lafa irraa keessa ka'ame garagal- cha seera isa saanduqa mana qulqullummaa samii keessa jiruu ta'uu isaa eenyu iyyuu hubachuu hin dadhabu. Dhugaa waa'ee mana qul- qullummaa samii fudhachuun, gaaffii seerri Waaqayyoo fi seerri san- bataa inni abboommii afuraffaa keessatti kenname dirqama inni nama gaafatuuf beekamtii kennuu of-keessatti hammata. Heertuleen Macaafa Qulqulluu, waa'ee tajaajila isa Yesuus Kiristoos mana qul- qullummaa samii keessaatti kennaa jiruu ilaalchisee ibsa wal-hin faal- lessine kennu.

Tajaajila Kiristos mana qulqullummaa samii keessatti kennu ilaalchisee ibsa heertuun Macaafa Qulqulluun kennu irratti mormii hadhaa'aa fi kutannoodhaan guutuu dugda duubaa dhoksaan (iccitiin) jiru kana ture. Namoonni balbala Waaqayyo bane cufanii, isa Waaqayyoo cufe immoo banuu barbaadu. Haa ta'u iyyuu malee, "Inni wanta inni banu namni tokko illee cufuu hin dandeenye, wanta inni cufus; namni tokko illee banuu hin dandeenye, Kunoo, ani bal- bala banamaa fuula kee dura jiru, isa namni tokko illee cufuu hin dandeenye siif kenneera" jedhee dubbateera. Mul 3:7, 8. Kiristoos bal- bala yookiis tajaajila iddoo qulqulluu

qulqullootaa baneera. Balbala banamaa mana qulqullummaa samii sana keessaa ifni ifaa tureera. Abboommiin afuraffaanis seera isa achi keessatti mul'ifame keessatti hammatamee jira. Wanta Waaqayyoo hundeesse namni kam iyyuu diiguu (balleessuu) hin danda'u.

Waa'ee hojii araarsuu Yesuusii fi waa'ee barabaraan jiraataa ta'uu seera Waaqayyoo ilaalchise ifa jiru warri fudhatan, dhugaan Mul'ata 14 keessatti dhi'aate kana akka ta'e hubatan. Ergaan boqonnaa kana keessatti kenname, akeekkachiisa gurguddaa sadii kan of-keessaa qabu yeroo ta'u, akeekkachisni kun sadan dhufaatii Gooftaa isa lam- maffaaf saba biyya lafaa qopheessu. Ergaa inni "Yeroon firdii isaa dhihaateera" jedhu, tajaajilli Kiristoos fayina ilmaan namootaaf ken- naa jiru gara xumuraatti kan dhufe ta'uu isaa agarsiisa. Itti dabalees, hanga gaafa Kiristoos hojii araarsuu Isaa xumuree gara biyya lafaa deebi'ee dhufee saba Isaa fudhatutti dhugaalee lallabamuu qaban labsa. Hojii murtii (firdii) inni bara 1844 jalqabe hanga dhimmi nama hundumaa – kan warra jiraniis ta'e kan warra du'anii – murtii isa xumuraa argatutti itti fufuu qaba. Kunis immoo hanga yeroon araaraa inni ilmaan namootaf kenname cufamutti itti fufa. Namoonni yeroo firdii keessa qophee guutuu qabaatanii fuula

Waaqayyoo dura dhaabbachuu akka danda'aniif jecha, ergichi "Waaqayyoon sodaad-haa, ulfinas kennaafii, Isa waaqa, lafa, galaanaa fi burqituu bishaanii uumeefis sagadaa" jedhee abbooma. Bu'aan ergaa kana simatanii fudhachuu karaa dubbii isa "As jira obsi qulqullootaa, abboommii Waaqayyoo kan eeganuu, amantii Yesuusinis" jedhuun kenname. Mul 14:12. Namoonni guyyaa firdiitiif qophaa'uu yoo barbaadan, seera Waaqayyoo eeguun murteessaa dha. Seerichi gaafa guyyaa fir- dii safartuu amalaa ta'ee dhi'aata. Phaawulos ergaaman Waaqayyoo: "Warri seera qabaatanii yakkan hundinuu, seerichaan isaanitti in faradama. Waan seerichi abboomu warri godhan qajeelota in ta'u" jedha. Room 2:12-16. "Amantii malee Waaqayyoon gammachiisuun waan hin dandaa'amneef," seera Waaqayyoo eeguuf amantiin bar- baachisaa dha. kana malees immoo, "wanti amantiidhaan hin hojj-etamne hundinuu cubbuudha." Ibr 11:6; Room 14:23.

Ergamaan inni jalqabaa, akka namoonni "Waaqayyoon sodaataniif, ulfinas akka Isaaf kennanii" fi akka uumaa waaqaa fi lafaatti akka Isaaf sagadaniif waamicha isaaniif godhe. Kana gochuuf immoo seera Isaa eeguu qabu. Ogeessichi Solomoon akkana jedha: "Waaqayyoon sodaadhu, abboommii isaas eegi! Kun nama hundumaa irraa in barbaadama; xumurri dubbii dha- geenye kana hundumaas isa kana." Lal. 12: 13. Abboommii Isaatiif utuu hin abboomamin Waaqefannaan Waaqayyoon gammachii- suu danda'u hin jiru. "Waaqayyoon jaallachuu jechuunis abboom- mota isaa eeguu dha." "Nama seeraaf hin abboomamne, kadhanni isaa iyyuu ciigga'amaa dha." 1Yoh 5:3; Fak. 28: 9.

Dirqamni Waaqayyoon waaqessuu Waaqayyo uumaa fi uumama kan biroo hundumaa kan jiraachisu isa akka ta'e hubachuu irratti kan bu'ureffame dha. Macaafa Qulqulluu keessatti, bakka Waaqayyo waaqayyoolii ormaa hundumaa gararraatti kabajii fi sagadni naaf ta'a jedhee falmii dhi'eesse hundumaa keessatti, ragaa humna uumuu Isaatiitu caqafamee jira. "Waaqayyoliin saba warra kaanii hundinuu kan dhimma hin baafnee dha, Waaqayyo garuu

bantiiwwan waaqaa in hojjete." Far. 96: 5. "Eenyutti ana fakkeessitu? Eenyu wajjinis wal nu qixxeessitu?" jedhe inni qulqulluun. Mee ol jedhaatii ija keessaniin ilaalaa! Urjoota kana hundumaa eenyutu uume? Macca isaanii lak- koobsaan eenyutu gad yaasa? Hunduma isaaniis maqaa maqaadhaan in waama, inni humna-qabeessaa fi aango-qabeessa waan ta'eef, isaan keessaa kan dhabamu tokko illee hin jiru." "Waaqayyo inni bantiiw- wan waaqaa uume, inni Waaqayyoo dha; inni lafa bifa itti godhee, tolchee jabeessee yommuu dhaabe akka irra jiraataniif malee, bifa hin qabnee fi onaa akka ta'uuf hin uumne; inni, "Ani Waaqayyoo dha, ana malee kan biraa hin jiru." Isa 40:25, 26; Isa. 45: 18. Daawit abbaan faarsaa akkana jedha: "Gooftichi Waaqayyo akka ta'e beekaa! Isatu nu uume, nuyi immoo kan isaa ti; nuyi saba isaa ti, hoolota tika isaa jala jirruu dha!" "Kottaa in sagannaa gadis in jennaa, Waaqayyo uumaa keenya durattis in jilbeenfannaa!" Far. 100: 3; Far. 95: 6. Qulqulloonni samii warri Waaqayyoon waaqessan illee, sababa maa- liitiif akka ulfina Isaaf kennan ni ibsu: "Ati waan hundumaa waan uumteef, isaanis jaalala keetiin waan uumamaniif, waan jiraataniif, gooftaa keenyaa! Waaqayyo keenyaa! Guddina, ulfina, aangoos fud- hachuun siif in ta'a" jedhu. Mul. 4: 11.

Mul'ata 14 keessatti, namoonni Waaqa isa uumaa ta'e waaqes- suutti waamaman; raajiin boqonnaa kana keessatti caafamee jiru kun, garee warra bu'aa ergaa sadan kanaa irraa kan ka'e abboom- mii Waaqayyoo eegaa jiran ifatti baasee agarsiisa. Abboomota kana hundumaa keessaa abboommiin inni tokko kallattiidhumaan Waaqayyoon akka uumaatti dhi'eessa. Abboommiin afuraffaa akkana jedha: "Guyyaan inni torbaffaan garuu Sanbata ana Waaqayyo gooftaa keetiif eegamuu dha…..ani Waaqayyo guyyaa ja'a keessatti bantii waaqaa fi lafa, galaana, wanta isaan keessa jiru hundumaas uumee, guyyaa torbaffaatti nan boqodhe; kanaaf ani Waaqayyo guyyaa Sanbataa nan eebbise, nan qulqulleesses." Ser/Ba'uu 20:10, 11. Waa'ee guyyaa sanbataa ilaalchisee Gooftaan akkana jedhee dub- bii dabalataa dubbate: "Anaa fi isin gidduutti milikkita akka ta'uuf, Sanbata koo qulqullinatti eegaa! Isinis ani Waaqayyo gooftaa kees- san akkan ta'e in beektu." His. 20: 20. Kana ilaalchisee sababiin ken- name immoo, Seera ba'uu 31:17 keessatti "Ani Waaqayyo guyyaa ja'a keessatti bantii waaqaa fi lafa uumee, guyyaa torbaffaatti immoo waanan hojjechaa ture hundumaattii boqodheen aara galfadhe; kun anaa fi saba Israa'el gidduutti bara baraan milikkita in ta'a" jedhe ibsamee jira. Bau. 31: 17.

"Sanbanni akka yaadannoo uumamaatti kan inni barbaachi- seef, Waaqayyoo waaqeffamuudhaaf kan male ta'uu Isaaf sababni dhugaan maal akka ta'e barabaraan yaadachiisuufi dha" – saba- biin isaa Inni uumaa keenya, nuti immoo uumama Isaa ti. "Kanaaf iyyuu, sanbanni bifa hawwataa ta'een dhugaa guddaa kana barsi- isa waan ta'eef, bu'uurri (hundeen) Waaqayyoon waaqessuu isa irra ka'amee jira. Itti dabalees, sanbata irraan kan hafe dhaabbanni kan biraa kana godhu hin jiru. Kan guyyaa torbaffaa qofa osoo hin taane, bu'uurri waaqeffaanaa dhugaa martinuu garaagarummaa Uumaa fi uumama gidduu jiru irratti hundaa'a. Dhugaa guddicha kana irra yoom iyyuu yeroon hin darbu, akkasumas irraanfatamuu hin qabu."

– J.N. Andrew, History of the Sabbath, chapter 27. Waaqayyo Jannata Qannoo keessatti Sanbata hundeessuun isaa, dhugaa guddaa kana sammuu namootaa keessatti barabaraan hambisuu barbaadeeti. Hanga Isa waaqessuun keenya sababa Inni Uumaa keenya ta'eef ta'ee itti fufutti, sanbanni milikkitaa fi yaadannoo kanaa ta'ee itti fufa. Utuu sanbanni guutummaa addunyaa keessatti kabajameera ta'ee, silaa yaadnii fi fedhiin namootaa gara kabajaa fi waaqeffaan- naa Waaqa Isa Uumaa ta'e qofatti harkifama ture. Silaa namoonni waaqa tolfamaatti sagadan, warri waaqayyo hin jiru jedhanii mor- manii fi warri amantii hin qabnes hin jiran turan. Guyyaa san- bataa eeguun milikkita (mallattoo) Waaqa Isa dhugaa, "Isa waaqa, lafa, galanaa fi burqituu bishaanii uumeef" amanamuu dha. Ergichi inni Waaqayyoof akka sagadanii fi abboommii Isaas akka eeganiif namootaaf waamicha godhu, karaa adda ta'ee immoo akka isaan abboommii afuraffaa eeganiif isaan yaadachiisa.

Faallaa warra abboommii Waaqayyoo eeganii fi amantii Yesuusin qabanii, ergamaan sadaffaa immoo gartuu warra sababa dogooggora isaaniif jecha akeekkachiisni cimaa fi sodaachisaan isaan irratti dub- batamee agarsiisa: "Namni bineensichaa fi bifa fakkeenya isaafis yoo sagade, gubaa sanas adda isaatti yookiis harka isaatti yoo fudhate, innis ofii isaatii daadhii waynii dheekkamsa Waaqayyoo, isa utuu makaa hin qabaatin xoofoo dheekkamsa isaatti buufame dhuguuf jira." Mul 14:9, 10. Ergaa kana sirritti hubachuun kan danda'amu, yoo fakkeenyota ergaa kana keessatti kennamaniif hiikkaan siirrii ta'e kennaman qofa. Bineensi, bifni fakkenya bineensichaa fi mallat- toon bineensichaa maalitti fakkeeffama (maal bakka bu'a)?

Fakkenyonni kun toora raajii mul'ata 12 keessaa jalqabanii kan argaman yeroo ta'u, innis immoo jawwicha isa gaafa Kiristoos dhalate Kiristoosiin balleessuu barbaade irraa jalqabeeti. Jawwichi seexana ta'uun isaa ibsameera (Mul 12:9); Heerodis Fayisaa akka inni ajjeesuuf kan isa kakaase isa. Haa ta'u iyyuu malee, bara Kiristiyaanummaa keessa, jaarraa tokkoffaa keessa bakka bu'aa seex- anaa isa olaanaa ta'ee Kiristoosii fi saba Isaa irratti lola geggeessaa kan ture mootummaa Roomaa dha. Amantiin Mootummaa Roomaa keessatti beekamaa ta'e immoo waaqeffannaa waaqa tolfamaa dha. Haala kanaan, jawwichi sadarkaa jalqabaa irratti seexana kan bakka bu'u yoo ta'ellee, sadarkaa lammaaffa irratti immoo Roomaa ishee waaqa tolfamaa waaqessitu bakka bu'a.

Boqonnaa 13:1-10 keessatti immoo, bineensa kan biraa "Qeerransa fakkaatu," fi kan jawwichi "humna isaa, tees- soo isaa fi aboo isaa" kenneef tokkotu ibsamee jira. Akkuma Pirootestaantonnii baay'een amanan, fakkeenyi kun, Phaaphaasii Roomaa ishee humna, teessoo fi aboo mootummaa Roomaa duriitiin qabamee ture fudhatte bakka bu'a. Waa'ee bineensa isa "qerransa fakkaatu" ilaalchisee sagalee akkana jedhutu caafamee jira: "Dubbii gurratti guddaa fakkaatuu fi Waaqayyoon kan arrabsu dubbachuudhaaf afaan in kennameef… Yommus bineensichi Waaqayyo irratti arrabsoo dubbachuudhaaf, maqaa Waaqayyoo, iddoo buufata isaa, warra waaqa keessa isa bira buufatanis arrab- suudhaaf afaan isaa in bane. Warra Waaqayyoof qulqullaa'an lolee isaan mo'uunis in kennameef; gosa hundumaa irratti, nama

hundumaa irratti, afaan hundumaa irratti, saba hundumaa irrattis aboon in kennameef." Mul 13:5-7. Raajiin kun, gaanfa xiqqaa isa

Daani'el 7 keessatti ibsamee jiru wajjin wal-fakkii guddaa qaba sababa ta'eef, gaaffii tokko malee Phaaphaasii ilaallata.

"… Ji'a afurtamii lamaaf kana gochuudhaaf aboon in kenna- meef." Mul. 13: 5. Kana qofas osoo hin taane, raajichi itti dabalee "Mataa isaa torban keessaa inni tokko hamma du'aatti waan madaa'e in fakkaata" jedhee dubbate. Mul. 13: 3. Itti fufee immoo akkana jedhe: "Inni gara boojuutti geggeessu, booji'amuun isaa hin oolu; inni billaadhaan ajjeesus, billaadhaan ajjeefamuun isaa hin oolu." Mul. 13: 10. Ji'i afurtamii lama "bara tokkoof, bara lamaaf, walakkaa baraa," wagga sadii fi walakkaa yookaan guyyaa 1260 isa Daani'el 7 keessaatti caqafamee wajjin tokko yeroo ta'u, barri kun bara sabni Waaqayyoo sirna Phaaphaasiitiin hacuucamaa turanidha. Akkuma boqonnaa isa kana fuuldura jiru keessatti ibsame, barri kun, yeroo sirni Phaaphaasii inni bara 538 aangotti ol-ba'e jalqabamee bara 1798 goolabame. Yeroo sanatti, Phaaphaasiin waraana Faransaayiin booji'amuu isaa irraan kan ka'e, aangoon sirna Phaaphaasii madaa du'aan isa ga'u fudhate. Akkataa kanaan "inni gara boojuutti geg- geessu, booji'amuun isaa hin oolu" jedhamee dubbiin raajame fiix- aan ba'umsa argate.

Tuqaa kana irratti mallattoo kan biraatu ibsame. Raajichi akkana jedha: "Kana malees bineensa lafa keessaa ba'u biraa tokko nan arge; akka hoolaa gaanfa lama qaba." Mul. 13: 11. Bifni bineensa kanaa fi akkaataan ka'umsa isaa, mootummaan bineensa kanatti fakkeeffame kun, mootummoota warra jalqaba irratti karaa fakkeenyota kan biraa ibsamanii wajjin garaagara ta'uu isaa ibsa. Mootummoonni gur- guddoon addunyaa kana bulchanii darban hundinuu, akka bineen- sota gara jabeeyyii (adamsanii nyaataniitti) "yeroo qilleessonni bantii waaqaa jalaa golee arfanii qilleensa'anii galaana isa guddaa raas- aan" ka'aniitti Daani'el raajichatti mul'ifaman. Dan. 7: 2. Ergamaan waaqayyoo, Mul'ata 17 keessatti, bishaanni "nama baay'ee, tuuta baay'ee, saba baay'ee, afaan baay'eetti" kan fakeeffamu ta'uu isaa ibseera. Mul. 17: 15. Bubbeen (qilleessonni) lolatti fakkeeffama. Qilleensonni golee arfanii galaana raasan weeraraa fi warraqsa gur- guddaa mootummoonni aangoo isaanii ittiin qabatan agarsiisa.

Haa ta'u iyyuu malee bineensi inni gaanfota hoolaa fakkaatan qabu "Lafa keessaa utuu ol ba'uu" mul'ate. Biyyi bineensa kanatti fakkeeffame kun, qooda humna kan biraa garagalchee ofii isaa akka mootummaatti of hundeessu, daangaa duwwaa kanaan dura namoonni irra hin jirre keessaa ka'ee suuta suuta karaa nagaa ta'ee guddachuu qaba. Kanaaf iyyuu, addunyaa moofaa iddoo sab-lam- miwwaan heeddun irra jiraanii fi wallansoo geggeessan – iddoo jeequmsa (goolii) galaana "nama baay'ee, tuuta baay'ee, saba baay'ee fi afaan baay'ee" sana keessaa hin ba'u. Mootummaan ykn biyyi kun ardii gara lixaatti argaman keessa barbaadamuu qaba.

Bara 1798 biyyi addunyaa haaraa keessaa kaatee jabinaa fi guddina abdachiisaa, akkasumas yaada guutumaa biyya lafaa ofitti hawwachaa gara aangootti dhufte eenyu? Dhugummaan mallat- tooleen kun gaaffii nama hin kaasisisu. Ulaagaa raajii kanaa kan guutu biyya tokkoo fi tokko qofa. Innis immoo dogoogora tokko malee mootummaa Ameerikaa agarsiisa. Ogeessonni seenaa fi namoonni dandeetti dubbii dubbachuu qaban hedduun isaanii, utuu hin beekin irra deddebi'anii yaadaa fi jecha barreessan qulqul- laa'a kanaatti fayyadamanii waa'ee akkaataa ka'umsaa fi guddina biyya kanaa ibsaniiru. Bineensi kun "Lafa keessaa utuu ol ba'uu" mul'ate. Akka warri afaan hiikan dubbataniitti, jechi iddoo kana irratti "ol-ba'uu" jedhamee ka'ame yeroo kallattiidhaan hiikamu "guddachuu yookaan akka biqilaa mukaatti ol-ba'uu" jechuu dha. Akkuma argine, biyyi kun daangaa kanaan dura namni keessa jiraatee hin beekne keessaa ka'uu qaba. Barreessaa beekamaan tokko, waa'ee akkaataa ka'umsa Ameerikaa, "iccita lafa duwwaa keessaa ol-ba'uu" ishee yeroo dubbatu, "akka sanyii cal-jedhaatti gara mootummaatti guddanne" jedhe. – G. A. Townsend, The New World Compared with Old, page 462.

Bara 1850 keessa, barruun (gaazexaan) biyya Awuuroppaa waa'ee Ameerikaa dubbatu tokko, isheen mootummaa ajaa'ibsiiftuu "as baatee mul'attee" fi "cal-jed- hiinsa lafaa keessaa aangoo fi ulfinni ishee guyyaadhaa gara guyyaatti dabalaa kan dhuftedha" jechuun gabaase. – The Dublin Nation. Namichi maqaan isaa Idiwaard Iveeret jedhamu tokko, waa'ee imaltoota amantii warra biyya kana hudeessee ilaalchi- see haasaa taasise irratti akkana jedhee dubbate: "Isaan lafa irra jiraatamee dadhabsiifame, iddoo dhokataa ta'uun isaa kan nama hin miinee fi kan fageenyi isaa nagaa amansiisaa kennu, bakka waldaan Leyiden isheen xiqqoon biliisummaa sammuu itti argattu barbaadaa turanii? Bakka guddaa isaan mo'icha nagaatiin alaabaa fannoo isaan itti baatan ilaala!" – Speech delivered at Plymouth, Massachusetts, Dec.22, 1824, page 11.

"Inni akka hoolaa gaanfa lama qaba ture." Mul. 13: 11. Gaanfonni gaanfa hoolaa fakkaatan dargaggummaa, qulqullum- maa fi namuusa qabeessummaa kan agarsiisan yeroo ta'u, kun immoo amala Ameerikaan bara 1798 yeroo aangootti "ol-baatu" ni qabaatti jedhamee raajichatti dursee mul'ifame wajjiin dogo- ggora tokko malee wal-simata. Kiristiyaanota warra hacuuccaa moototaa fi ari'annaa lubootaa jalaa iddoo kooluu argachuuf jecha dursanii biyya Ameerikaatti baqatan keessaa, mootummaa bili- summaa amantii fi bilisummaa uummataa giddu galeessa godhatee bu'ureffame hundeessuuf kutannoo guddaa kan qaban turaniiru. Yaadni isaanii kun yeroo bilisummaan isaanii inni dhugaa guddaa ta'e – inni "namni hundinuu wal-qixxummaatti uumamuu isaa," fi mirga "jireenyaa, isa walabummaa fi gammachuun" tasa mul- qamuu hin dandeenye akka qabu labsame bakka argate. Heerri mootummaa akka bakka buutotni sagalee caalmaadhaan filaman seera tumanii hojii irra oolchuu danda'aniif haala mijeessee mirga ofiin of-bulchuu namootaaf raggaasise. Namni hundinuu akkaata sammuun isaa isa ajajetti Waaqayyoon waaqessuuf mirga qabaa- chuu isaa kan dhugoomsu bilisummaan amantiis ni raggasifame. Ripaabilikummaa fi Pirootestaantummaan qaajelfama bu'uraa biyyattii ta'an. Icciti badhadhummaa fi humna

biyyatti qajeelfa- moota kana lamaani dha. Addunyaa Kiristiyaanummaa mara kees- satti hacuucamaa, akkasumas miidhamaa kan turan hundinuu abdii fi fedha olaanaadhaan fuula isaanii gara biyya kanaatti deebisan. Namoonni miliyoonaan lakkaa'aman lafa qarqara galaana biyyatti ni barbaadan, Ameerikaniis haala kanaan guddattee biyyoota addunyaa keessatti olaantummaa qaban keessaa ishee tokko taate. Haa ta'u iyyuu malee bineensi akka gaanfa hoolaa qabu kun "akka jawwee in dubbata…. aboo bineensi inni duraa qaba ture hundumaan isuma duratti in hojjeta; biyyi lafaa, warri isa keessa jiraatanis bineensa isa duraa, isa rukuttaan du'aan ga'u deebi'ee fayyeef sanaaf akka sagadan in godha… warra biyya lafaa irra jiraatan wallaalchisuudhaafis bifa fakkeenya bineensicha billaad- haan rukutamee deebi'ee jiraatee, waaqessuudhaaf akka tolfatan isaanitti in hima." Mul 13:11-14.

Fakkeenyi gaanfa hoolaa fakkaatuu fi akka jawweetti dubbata jed- hamee ibsame, biyyi fakkeenya kanaan bakka buufamte wanti ish- een hojii irra oolchituu fi waa'ee eenyummaa ishee ilaalchisee wanta ishee afaaniin dubbattu gidduu wanti wal-faalleessu akka jiru ibsa. "Dubbachuun" biyyattii gochaa aangawwota biyyattii warra seera tumanii fi seera hojii irra oolchanii (qaamolee haqaa) dha. Gochaa akkanaatiin qajeelfamoota wal-qixxummaa fi nageenyaa isa akka hundee (bu'uraa) imaammata isaaniitti diriirfame soba taasisu. Raajiin "akka jawwee" in dubbata, "aboo bineensi inni duraa qaba ture hun- dumaan isuma duratti in hojjeta" jedhamee dursee himame, hafuurri wal-dadhabuu (obsa dhabiinsaa) fi ari'anna, inni biyyoota bineensa akka jawwee fi qerransatti fakkeeffaman keessatti calaqqisaa ture kan guddatu ta'uu isaa mul'inatti ibse. Waa'ee bineensa isa gaanfa lama qabuu ilaalchisee "biyya lafaa, warri isa keessa jiraatanis bineensa isa duraaf akka sagadan in godha" jedhamee kan caafame immoo, kabaja Phaaphaasiif jecha seerri wayii karaa aangoo mootummaa kanaa dirqisiifamee hojii irra kan oolu ta'uu isaa ibsa.

Gochaan akkanaa qajeelfama biyyatti wajjin, ga'umsa dhaab- batoota walabaa, kakuu barbaachisoo yeroo bilisummaa biyyattii labsame kakatamee fi heera biyyattii wajjin kallattiidhaan wal-faal- leessa. Hundeessitoonni biyyattii akka aangoon mootummaa dhimma waldaa keessa hin seenne gochuuf, akkasumas bu'aa wan- toota kanaa kan ta'an – kan akka ari'annaa fi wal-dadhabuu, ittisuuf jecha ejjennoo ogummaan guutame fudhatan. Heerri mootum- maa "Koongiresiin (Manni maree uummataa) waa'ee hundeeffama dhaaba amantii ilaalchisee seera tumuu hin danda'u.

Yookiis mirga bilisummaadhaan waaqessuu seeran ka'amee jiru dhorkuus hin dan- da'u" jedha. Akkasumas "Waajjiraalee mootummaa Ameerikaa kees- satti gita hojii kam irratti illee fudhatama argachuuf jecha amantiin akka ulaagaa madaalliitti gaafatamu hin jiru" jedha. Seerri aman- tii kam illee karaa aangoo mootummaa humnaan dirqisifamee hojii irra ooluu kan inni danda'u, yoo seerri walabummaa biyyattii inni ittisa isheedhaaf godhu haala naasisaa ta'een mul'inatti cabe qofa. Haa ta'u iyyuu malee, hojii irra oolfamuu dhiisuun gochaa kanaa, isa fakkeenyaan ibsame caalaa guddaa miti. Qulqulluu, namuusa qabeessaa fi miidhaa kan hin qaqqabsiifne ta'uu isaa of-himaa, garuu immoo akka jawweetti kan dubbatu, bineensicha isa akka hoolaa gaanfa lama qabu sana dha.

"Warra biyya lafaa irra jiraatan sana wallaalchisuudhaafis bifa fakkeenya bineensicha billaadhaan rukutamee deebi'ee jiraatee, waaqessuudhaaf akka tolfatan isaanitti in hima." Mul. 13: 14. Iddoo kanatti gosa mootumma aangoon seera tumuu isheetii harka uum- mataa keessa kaa'amee jiru mul'inatti ibsuun isaa Ameerikaan raajii kana keessatti mootummaa ibsamte ta'uu isheef ragaa olaanaa dha. Haa ta'u iyyuu malee "bifni fakkenya bineensichaa" maali dha?

Akkamittis tolfama? Fakkenyichi bineensa isa gaanfa lama qabuun hojjetame, innis fakkenya bineensichaati. Akkasumas immoo fakkenya bineensichaa jedhamee waamama. Fakkeenyi bineensichaa maal akka inni fakkatuu fi akkamittis akka inni uumamuuf jiru baruuf immoo amala bineensichaa – kan Phaaphasii qayyabachuu qabna.

Waldaan bara jalqabaa yeroo barsiisa wangeelaa isa dhugaat- tii fagaachuudhaan aadaa fi sirna warra Waaqa maleeyyi (warra ormaa) fudhachuudhaan xuraa'ummaa keessatti kufte, humnaa fi Hafuura Waaqayyoo dhabde. Kun yeroo ta'e, yaada garaa namootaa to'achuuf jecha deggersa humna biyya lafaa barbaadde. Bu'aan karaa kana argame sirna Phaaphaasii ture. Waldaan humna mootummaa to'annaa ishee jala galfattee milkaa'ina kaayyoo isheetiif, keessu- matti immoo "warra faallaa barsiisa ishee dhaabbatan" adabuudhaaf maayii itti baate. Mootummaan Ameerikaa bifa fakkenya bineen- sichaa tolchuu akka dandeessutti, waldaan aangoo mootumaa to'achuu danda'uu qabdi. Kun immoo akka waldaan aboo mootum- maatti fayyadamtee galma ishee bakkaan ga'attuuf ishee gargaara.

Waldaan yeroo aangoo biyya lafaa harka ishee keessa galfat- tee turte hundumaatti, namoota barsiisa amantii ishee wajjin walii galuu didan adabuuf maayii itti baate. Waldoonni Pirootestaantii warri humneetii biyya lafaa (mootummaa) wajjin gamtaa uumuud- haan faana waldaa Roomaa hordofaa jiran, birmaddummaa sam- muu daangessuudhaaf fedha wal-fakkaataa qabaachuu isaanii calaqqisiisaniiru. Dhimma kanaaf, inni waldaan Ingilizii namoota barsiisa amantii (doktiriinii) isheetiin morman irraan yeroo dheer- aadhaaf ari'annaa geesse fakkeeya gaarii ta'ee kennameera. Jaarraa kudha ja'affaa fi kudha torbaffaa keessa, luboonni barsiisa waldattii wajjin walii galuu didan kumaatamni waldaa isaanii keessaa baqa-chuudhaaf dirqamaniiru. Akkasumas, luboonnii fi namoonni hed- duun isaanii adaba maallaqaatti, mana hidhaatti, dararama (gidiraa) fi du'atti dabarfamanii kennamaniiru.

Waldaan bara jalqabaa deggersa mootummaa barbaaduutti kan ishee geggeesse gantummaa dha. kun immoo hundeeffamuu sirna Phaaphaasiitiif (bineensichaaf) haala mijeesse. Phaawulos akkana jedhee dubbate: "Waaqayyoon mormanii isa irratti ka'uun utuu hin dhufin, inni hamaan seera malee jiraatus ilmi badiisaa sun utuu bakkeetti hin baafamin, guyyaan sun hin dhufu." 2 Tas 2:3. Kanaaf iyyuu gantummaan waldaa keessaa bifa fakkeenya bineensichaatiif karaa bana.

Akkuma jaarraa jalqabaa keessa ta'ee ture, ammas dhu- faatii Gooftaa fuuldura kufaatiin amantii ta'uf akka jiru Macaafni Qulqulluun dubbateera. "Guyyoota gara dhumaatti yeroon sodaa- chisaan akka dhufu hubadhu! Namoonni warra ofittoo, sassatoota, of jajoo,

afuufamoo, arrabsituuwwan, warra abboota isaanii fi haad- hota isaaniif hin abboomamne, galata hin qabnee, warra wanta qul- qullaa'aadhaan morman in ta'u.Warra jaalala of keessaa hin qabne, warra araara hin jaallanne, warra maqaa namaa balleessan, warra of hin qabne, warra namatti hin madaqne, warra waan gaarii jibban, warra dabarsanii nama kennan, warra eeggannaa hin qabne, warra of arguu dhabuudhaan of bokoksan, Waaqayyoon jaallachuu caa- laa, warra waan isaan gammachiisu jaallatan ta'uuf jiru. Akka bak- keedhaan mul'atutti nama Waaqayyoo in fakkaatu, humna isa nama akkasii keessa jiru garuu in ganu; warra akkasii irraa fagaadhu!" 2Xim. 3:1-5.

"Bara booddeetti namoonni tokko hafuurota wallaal- chisoodhaa fi barsiisa hafuurota hamootaa duukaa bu'anii, amantii wangeelaa irraa akka garagalan; hafuurri qulqulluun keessaa baa- see in dubbata."1Xim. 4: 1. Seexanni "wanta hojii aangoo, milikkito- otaa fi dinqii fakkaataniinis in dhufa." "Warri… fayyuudhaaf dhugaa jaallatanii fudhachuu didan" hundinuu, "gowwoomsaa hamminaa hunduma…wanta dhugaa hin ta'inis akka amananiif" ni dhifamu. 2 Tas. 2:9-11. Yeroo Waaqayyoof abboomamuu (ulfina kennuu) diduu akkanaa bira ga'amu, bu'aa wal-fakkaataa jaarraa jalqabaa keessaa argametu mul'ata.

Garaagarummaan barsiisa amanti waldoolee Pirootestaantotaa keessa jiru namoota baay'ee gidduu bal'inaan jiru, tokkummaa amantii dhiibbaadhaan uumamuu argamsiisuuf jecha dhama'insi godhame tokko illee tasa kan hin jirre ta'uu isaa dhugoomsuuf jecha ragaa quubsaa namoonni hedduun maayii itti ba'an ta'eera.

Addaddummaan amantii bal'aan Waldoolee Pirootestaantii gidduu jiru tokkummaa amantii dhiibbaadhaan uumamu argamsiisuuf jecha dhama'insi godhame kam illee tasa kan hin jirre ta'uu isaa dhugoom- suuf ragaa murteessaa akka ta'etti namoonni hedduun ilaalaniiru.

Haa ta'u iyyuu malee, waldoota Pirootestaantii keessa, tuqaalee bar- siisa amantii (doktiriini) gamtaadhaan qaban irratti tokkummaan akka uumamuuf jecha fedhi guddaa fi guyyaadhaa gara guyyaatti guddaachaa adeemuu waggootaaf mul'achaa tureera. Tokkummaa akkanaa milkeessuuf, mata dureen mariidhaaf dhi'aatee akka ejjen- noo Macaafa Qulqulluutti barbaachisaa yoo ta'e illee kan hundumtuu irratti walii galuu dadhaban barbaachisummaan hambifamuu isaa dirqama ta'a.

Chaarles Biicher lallaba bara 1846 lallabe keessatti akkana jedhee dubbate: "baroota hundumattuu, tajaajilli dhaabbileen protestaan- tota wangeelaa godaadhaa kaasee hamma oliitti kan isaan ijaara- man dhiibbaa sodaa namaa jabaa waa'ee hin baafne jalatti qofaan utuu hin taane, haala guutummaa guututti xuraa'aa ta'een jiraataa, socho'aa fi hafuura baafata, akkasumas dhugaa ukkaamsuuf kajeel- laa uumama isaanii isa xura'aatiin yeroo hunda harkifamuudhaan humna gantummaaf jilbeenfachaa turan. Roomaa keessatti wan- tootni hundinuu haala kanaan adeemaa hin turree? Nuti jireenyuma isheen jiraatte irra deebinee jiraachaa hin jirruu? Wanti nuti gara fuul-duraatti arginu maali? Mana maree walii-galaa kan biraa dha! Wal ta'iinsa addunyaatii! Walii galtee wangeelaa fi seera amantii addunyawwaati!"

– Sermon on "The Bible a Sufficient Creed," deliv- ered at Fort Wayne, Indiana, Feb. 22, 1846. Yeroo kun bakka ga'u, wal fakkaachuu guutuu ta'e argamsiisuuf dhamaasuu godhamu kees- satti humnatti fayyadamuuf tarkaanfii tokko qofaatu hafa.

Yeroo waldoonni biyya Ameerikaa warri angafoonni barsi- isa amantii (doktiriinii) waliin qaban irratti tokkummaa uumanii akka mootummaan labsii isaanii humnaan hojii irra oolchuu fi dhaabbata isaanii deggeruuf dhiibbaa geessisan, Ameerikaa ish- een Pirootestaantiin bifa fakkenya aangoo Roomaa qirixxe (tolchite) jechuu dha. Bu'aan isaa immoo adabaaf saaxilamuu warra barsiisa isheetiin mormanii ta'a.

Bineensichi inni gaanfa lama qabu "namni hundinuu, xinnaan, guddaan, sooressi, hiyyeessi, birmaduun, garbis harka mirgaa irratti yookiis adda irratti gubaa akka qabaatu in gochisiisa [in abbooma]. Kana gochuun isaas namni gubaa bineensicha isa duraa, isa maqaa isaa yookiis lakkoobsa maqaa isaa argisiisu of irraa yoo qabaate malee, bituus gurguruus akka hin dandeenyeef." Akeekkachisni ergaa ergamaa sadaffaa "Namni bineensichaa fi bifa fakkeenya isaafis yoo sagade, gubaa sanas adda isaatti yookiis harka isaatti yoo fudhate, innis ofii isaatii daadhii waynii dheekkamsa Waaqayyoo, isa utuu makaa hin qabaatin xoofoo dheekkamsa isaatti buufame dhuguuf jira." Mul 14:9, 10. Ergaa kana keessatti, bineensi inni gaanfa lama qabu yeroo inni bineensa kan biraatiif akka namoonni sagadaniif abboommii kennu argina. Bineensi waaqeffamuudhaaf mirga fud- hate kun, bineensa isa Mul'ata 13 keessatti jalqaba irratti caafamee jiru yookaan bineensa isa qerrensa fakkatu dha, innis Phaaphaasii dha. "Bifni fakkenya bineensicha" Pirootestaantummaa ishee gan- tuu bakka kan bu'u yeroo ta'u, kunis immoo yeroo waldoonni Pirootestaantii barsiisa amantii (doktiriinii) isaanii humnaan hojii irra oolchuuf jecha gargaarsa humna mootummaa iyyaafatan uumama. Waa'een "milikkita bineensichaa" garuu ammallee ibsamuu qaba.

Raajiin caafamee jiru, waa'ee sagada bineensichaa fi bifa fak- keenya isaa erga akeekkachiisee booda akkas jedhee dubbate: "As jira obsi qulqullootaa, abboommii Waaqayyoo kan eeganuu, aman- tii Yesuusinis." Erga namoonni warri abboommii Waaqayyoo eegan, namoota warra bineensichaa fi bifa fakkeenya isaaf sagadanii milik- kita isaa fudhatanii wajjin haala kanaan wal-bira qabamanii ilaa- lamanii, gama tokkon seera Waaqayyoo eeguun, gama biraatiin immoo seera Isaa cabsuun, waaqeffattoota Waaqayyoo fi waaqeffat- toota bineensichaa garaagara baasa jechuu dha.

Amalli addaa Bineensichaa fi bifni fakkeenya isaatii seera Waaqayyoo cabsuu dha. Daani'el waa'ee gaanfa xiqqaa (Phaaphaasii) akkana jedha: "Ayyaana beekamaa, seera Waaqayyoos geddaruu in yaada." Dan. 7: 25. Phaawulosiis waa'ee humna kanaa yeroo dubbatu "Nama cubbuu" isa Waaqa gararraatti ol-of qabu jed- hee lafa kaa'a. Raajii inni tokko raajii isa kan biraa guutuu taasisa. Phaaphaasiin Waaqa gararraatti ol-of qabuu kan inni danda'u seera Waaqayyo jijjiruu qofaadhani. Warri utuu beekanii seericha isa jijjii- rame sana eegan, humna seericha jijjiire sanaaf kabaja kennaa jiru. Seerota Phaaphaasiidhaan

tumamaniif abboomamuun mallattoo Waaqayyoon dhiisanii Phaaphaasiidhaaf ulfina kennuudha.

Phaaphaasiin seera Waaqayyoo jijjiiruuf yaaleera. Abboommiin lammaaffaa, inni waaqeffannaa bifa qirixamee dhorku seeraa kees- saa baafameera. Abboommiin afuraffaa, qooda guyyaa 7ffaa guyyaa jalqaba torbaniitiif beekamtii akka kennutti jijjiirame. Haa ta'u iyyuu malee, Phaaphaasonni waa'ee seera keessaa hir'ifamuu abboommii lammaffaa ilaalchisee sababa yeroo kennan, abboommichi abboom- mii isa tokkoffaa keessatti haammatamuu isaa, isaan immoo akka Waaqayyoo barbaaduu fi akkaataaa hubatamaa ta'etti seericha ken- naa kan jiran ta'uu isaanii dubbatu. Kun jijjiirama isa karaa Raajii duraan dursee dubbatame ta'uu hin danda'u. Jijjiirama beekaa, karoorfamee (itti yaadamee) raawwatametu ibsamee jira: "Ayyaana beekamaa, seera Waaqayyoos geddaruu in yaada." Daan. 7: 25. Raajii iddoo kana irratti kenname sirritti galmaan kan ga'u, jijjiirama abboommii afuraffaa irratti godhamedha. Sababiin isaa, jijjiirama taasifame kana gochuuf aangoon qaba jettee kan dubbattu wal- daa qofaadha waan ta'eef. Iddoo kana irratti, aangoon Phaaphaasii mul'inumatti Waaqa gararraa of-kaa'e.

Waaqeffattootni Waaqayyo karaa adda ta'e adda baafamanii kan isaan ittiin beekaman abbommii afuraffaadhaaf kabaja kenn- uudhaani, kunis immoo sababa inni milikkita humna uumuu Isaa ta'eef qofa osoo hin taane, sababii inni gaaffii isa Waaqayyo akka ilmaan namootaa ulfinaa fi kabaja Isaaf kennaniif gaafateef ragaa ta'eefi. Warri bineensichaaf sagadan immoo, yaadannoo uumaa jig- sanii dhaabbata Roomaa ol-qabuudhaaf dhama'insa taasisaniin adda baafamanii hubatamu. Sirni Phaaphaasii jalqaba irratti koormaad- haan guutamee naaf ta'a jechuudhaan kan inni dubbate waa'ee dee- ggersa guyyaa jalqaba torbanii ilaalchiseeti; Akkasumas, jalqabuma iyyuu gara humna mootummaatti garagaluun isaa, guyyaan Dilbataa "akka guyyaa Gooftaatti" humnaan akka kabajamu taasisufi. Macaafni Qulqulluun garuu jalqaba torbaniidhaan osoo hin taane guyyaa torbaffaatiin guyyaa Gooftaa jedhee waama. Yesus Kiristoos "Ilmi namaa sanbata irratti iyyuu Gooftaa dha" jedhe. Abboommiin afu- raffaa immoo "Guyyaa inni torbaffaan garuu Sanbata ana Waaqayyo Gooftaa keetiif eegamudha" jedha. Akkasumas, Waaqayyo karaa raajicha Isaayaas guyyaa sanbataaf muudama "guyyaa koo isa qul- qullaa'aa" jedhu kenne. Maar 2:28; S/ba'uu 20:10; Isa 58:13.

Kiristoos sanbata jijjiireera jedhamee dubbiin si'a baay'ee dub- batamu soba ta'uun isaa karaa sagalee Kiristoosiin mirkanaa'eera. Yesus lallaba gaara gubbaa irratti lallabe keessatti akkana jedhee dubbate: "Seeraa fi barsiisa raajotaa diiguudhaaf waanan dhufe hin se'inaa, ani isaan raawwachuudhaafan dhufe malee, diiguud- haaf hin dhufne. Ani dhuguman isinitti hima, amma waaqnii fi lafti badanitti seericha keessaa fidalli xinnaan tokko yookiis gar tokkoon fidalaa utuu fiixaan hin ba'in hin badu. Kanaafis namni abboommota hundumaa irra xinnaatan keessaa tokko diigee, diiga- muu isaas namoota barsiisu, mootummaa waaqaa keessatti isa hun- dumaa irra xinnaatu in jedhama; namni abboommota kana eegee barsiisu garuu mootummaa waaqaa keessatti guddaa in jedhama." Maat 5:17-19.

Jijjiramuun sanbataaf Macaafa Qulqulluun aangoo kan hin ken- nine ta'uun isaa haqa Pirootestaantonni akka walii galatti amananii fudhatani dha. Dhimmi kun maxxansaalee karaa Ameeriikaan Tiraakt Soosaayitii (American Tract Society) fi Ameeriikaan Saandey Iskuul Yuuniyenii (American Sunday Aschool Union) maxxafamaniin mul'inatti ibsamaniiru. Maxxansaalee kana keessa inni tokko akkana jedha: "sanbataa (Dilbata, isa jalqaba torbanii) akka seeraatti kaba- jamuu ilaalchisee Kakuun haaraan kan callisu ta'uun isaa achi kees- satti caqafameera." – George Elliott, The Abiding Sabbath, page 184. Maxxaansaan kan biraa immoo akkana jedha: "hanga gaafa du'a Kiristoositti jijjiramni tokko illee guyyicha irratti hin taasifamne;" akkasumas "hanga ammaatti, akka caafanni mul'isutti, isaan [bar- tootni] kabaji sanbata guyyaa torbaffaa hafee qooda isaa guyyaan jalqaba torbanii akka kabajamuuf ajaja hin kennine." – A.E. Waffle, The Lord's Day, Pages 186-188.

Hordoftoonni amantii Kaatolikii, akka jijjiiramni guyyaa Sanbataa waldaa isaaniitiin taasifame ni amanu. Itti dabalees, Pirootestaantonni guyyaa Dilbataa kabajuu isaaniitiin olaantummaa waldattiif beekam- tii kennaa jiraachuu isaanii dubbatu. Barsiisa amantii Kiristiyaana isa karaa waldaa Kaatolikii bifa gaaffii fi deebiidhaan dhihaatu (Catholic Catechism of Christian Religion) keessatti, "abboommii afu- raffaa hojii irra oolchuuf jecha guyyaan kabajamuu qabu isa kami dha?" jedhamee gaaffii gaafatameef deebiin kenname akkana jedha: "Bara seera isa durii keessa, guyyaan qulqulleeffame guyyaa 7ffaa (Sanbata duraa) ture; haa ta'u iyyuu malee, waldaan, Kiristoosiin qajeelfamtee, Hafuura Qulqulluudhaan geggeeffamtee, guyyaa 7ffaa (sanbata duraa) guyyaa Dilbataatiin bakka buufteetti. Kanaaf iyyuu, nuti amma guyyaa torbaffaa utuu hin taane guyyaa tokkoffaa qul- qulleessina. Guyyaa jalqaba torbanii (Dilbata) jechuun, ammas taa- naan guyyaa Gooftaa jechuu dha."

Akka mallattoo (milikkita) aangoo waldaa Kaatolikiitti, barreesi- tootni sirna Phaaphaasii wabii akkana jedhu caqasu: "hojiin Sanbata gara Dilbataatti jijjiiruu waan Pirootestaantonni eyyamanii fudha- tanii dha; sababiin isaa, Pirootestaantonnii guyyaa Dilbataa kaba- juu isaaniitiin, sirna ayyaana eebbisuu fi cubbuu jalattis isaan abboomuuf aangoo (aboo) waldattiif beekamtii kennaniiru." – Henry Tuberville, An Abridgment of the Christian Doctrine, page 58. Egaa jijjiirraan Sanbataa maaliree, mallattoo yookaan milikkita aangoo waldaa Roomaa dha – "mallattoo bineensichaa" dha.

Waldaan Roomaa falmii ishee isa olaantummaan naaf ta'a jettu sana hin dhiifne. Biyyi lafaa fi waldooleen Pirotestaantii Sanbata Macaafa Qulqulluutti dugda gatanii sanbata isa isheen uumte yeroo fudhatan, yaada kana amananii fudhachuu isaaniiti jechuu dha. Jijjiiramni kun aangoo aadaa fi abbootaatiin raawwatame jedhanii dubbachuu ni danda'u ta'a; haa ta'u iyyuu malee, kana gochuu isaaniitiin qajeelfama olaanaa waldaa Roomaa wajjin garaagara isaa taasisu irra ejjetu. Qajeelfamichis "amanitiin Pirootestaantotaa Macaafa Qulqulluu fi Macaafa Qulqulluu qofa" isa jedhu dha. Dhimma kana irratti Pirootestaantonni fedha isaaniitiin dhugaa irraa ija isaanii deebisanii of gowwamsaa kan jiran ta'uu isaa Phaaphaasonni arguu ni danda'u. Sochiin guyyaa Dilbataa hum- naan hojii irra oolchuuf

taasifamu yeroo fudhatama argatu, sochi- chi xumura irratti Pirootestaantota addunyaa irra jiran mara alaabaa Roomaa jalatti kan walitti sassaabu ta'uu isaa mirkaneefachuun waan itti dhagaa'amuuf ni gammada.

"Pirotestaatonni guyyaa Dilbataa kabajuun isaanii aangoo wal- daatiif [waldaa Kaatolikiif] kabaja kennuu isaanii warri waldaa Roomaa in dubbatu." -Mgr. Segur, plain Talk about the Protestantism of Today, page 213. Waldoonni Pirootestaantii karaa gama isaanii kabaja guyyaa Dilbataa dirqisiisuun isaanii, sagada (waaqeffannaa) Phaaphaasii (bineensichaa) dirqisiisuu isaaniidha. Namoonni dhugaa abboommii afuraffaa keessatti caafamee jiru sirriitti hubatanii utuma jiranii sanbata isa dhugaa dhiisanii sanbata sobaa eeguu filatan hun- dinuu, gochaa akkanaa gochuu isaaniitin humna isa ajajicha ken- neef kabaja kennuu isaanii agarsiisu. Garuu, humna mootummaatti maayii ba'anii hojii amantii dirqisiisuu isaaniitiin, waldoonni mataan isaanii illee bifa fakkeenya bineensichaa uumu. Kanaaf iyyuu, biyya Ameerikaa keessatti kabaja guyyaa Dilbataa dirqiidhaan hojii irra oolchuun, sagada (waaqeffannaa) bineensichaa fi bifa fakkenya isaa dirqiidhaan hojii irra oolchuu dha.

Haa ta'u iyyuu malee, Kiristiyaanonni dhaloota darban keessa jiraachaa turan sanbata Macaafa Qulqulluu eegaa waan jiran isaan- itti fakkatee guyyaa Jalqaba torbanii (Dilbataa) eegaa turaniiru. Har'uma illee, waldaa Kaatolikii dabalatee waldoota hundumaa keessa, "Sanbatni Waaqayyoon hundeeffame guyyaa Dilbataadha" jedhanii amanamummaadhaan kan amanan Kiristiyaanonni dhugaan jiru. Waaqayyo dhugummaa gochaa isaanii fi amanamum- maa isaan Isa fuulduratti agarsiisan ni fudhata. Garuu yeroo kabaji guyyaa Dilbataa (jalqaba torbanii) karaa seeraa humnaan hojii irra oolfamu fi yeroo addunyaan waa'ee Sanbata isaa dhugaa ilaalchi- see itti gaafatamummaan ishee maal akka ta'e isheedhaaf ifu, namni seera aangoo Phaaphaasiidhaan tumame kabajuuf jecha abboommii Waaqayyoo cabsu hundinuu, gochaa kana gochuu isaatiin Waaqa caalaa Phaaphaasiidhaaf ulfina kenna.

Namni akkana godhuu hun- dinuu, Roomaa fi humna dhabbata Roomaan hundeessiteef kabaja kenna jechuu dha. Namni akkana godhu kam iyyuu bineensichaa fi bifa fakkeenya isaaf sagada. Yeroo namoonni dhaabbata Waaqayyo mallattoo aangoo Isaa godhee dhaabe tuffatanii, bakka isaa immoo dhaabbata Roomaan akka milikkita (mallattoo) olaantummaa isheetti dhaabbatteef kabajan kennan, isaan kana gochuu isaniitiin milikkita Roomaadhaaf "mallattoo bineensichaaf" buluu isaanii agarsiisu fud- hatu. Namni seericha irra daddarbu kam iyyuu, hanga gaafa dhimmi kun sirritti isaanitti lallabamee abboommii Waaqayyoo fi abboom- mii namaa keessaa tokko akka filataniif carraan isaaniif kennamutti "mallattoo bineensichaa" hin fudhatu.

Akeekkachiisni baay'ee sodaachisaa takkaa ilmaan namoota- atti kennamee hin beekne ergaa ergamaa sadaffaa keessatti haam- matamee kenname. Cubbuun sun cubbuu dheekkamsa Waaqayyoo isa araaraan hin makamin (araara of keessaa hin qabne) kan gadi roobsu sababa ta'eef cubbuu balaalleffatamu ta'uu qaba. Namoonni waa'ee dhimma

barbaachisaa kanaa ilaalchisee dukkana keessatti dhiifamuu hin qaban. Dha'ichi isaanitti dhufuuf jiru sababa maa- liitiif akka ta'e beekanii carra baraaramuu akka argatanitti, waa'ee cubbuu kanaa ilaalchisee guyyaan firdii utuu hin ga'in akeekkachi- isni barbaachisaan ni kennama. Ergamaa inni tokkoffaan "sanyii, qomoo, afaanii fi saba" hundumaatti ergaa isaa akka inni dabarsu raajiidhaan dubbatameera. Qaama ergaa ergamoota sadanii kan ta'e ergaa inni sadaffaan bal'ina tatamsa'ina isaatiin xiqqaa miti. Ergaan kun macaafa raajii keessatti ibsamee akka jirutti, ergaa ergamaa wal- akkeessa samii keessa balali'uu lallabamu, ergaa sagalee guddaaad- haan labsamu, fi yaada namoota addunyaa mara kan hawwatu ta'uu isaatu ibsame.

Wal'aansoo geggeeffamu kana keessatti Kiristiyaanonni addunyaa martinuu garee gurguddaa lamatti gargar qoodamu – warra abboom- mii Waaqayyoo fi amantii Yesuusin eeganii fi warra bineensichaa fi bifa fakkeenya isaaf sagadan, akkasumas warra milikitta isaa fudha- tan. Yoomallee waldaa fi mootummaan humna isaanii tokkummees- sanii akka namoonnii hundi "xinnaan, guddaan, sooressi, hiyyeessi, birmadduunii fi garbi" "mallattoo bineensichaa" fudhataniif hum- naan dirqisiisan iyyuu (Mul 13:16), sabni Waaqayyoo garuu "mallat- too bineensichaa" hin fudhatan. Raajichi inni Phaaximoo keessa ture "warra bineensicha, bifa fakkeenya bineensichaa, lakkofsa maqaa isaatiif dhaabatu irrattis mo'icha argatan, kiraara isa kan Waaqayyoo harka isaaniitti qabatanii, wanta akka galaana dhoqqee of-ilaallee sana irra dhaabbatanii" faarfannaa Musee garbicha Waaqayyoo fi faarfannaa hoolichaa yemmuu faarfatan arge. Mul 15:2, 3.

Boqonnaa 26 – Hojii Haara'umsaa

Hojiin haara'umsa Sanbataa bara xumuraatti hojjetamuu qabu Macaafa Isaayaas raajichaa keessatti dursee himameera: "Waaqayyo, 'Fayyisuun koo harka irratti in dhufa, qajeelummaan koos dafee in mul'ata; firdii sirriitti eegaa, wanta qajeelaas godhaa! Namni wanta kana godhu, inni kana jabeessee eegu, inni Sanbata hin xureessine, inni harka isaa wanta hamaa hojjechuuttii dhow- wus haa gammadu!' jedhe." "Warra orma anaaf hojjechuudhaaf, na jaallachuudhaaf, anaaf sagaduudhaafis ana Waaqayyotti maxxanan, warra Sanbata koo utuu hin xureessin eegan, kakuu koottis jabaatan hundumaa immoo, ani gara tulluu koo isa qulqullaa'aatti ol nan baasa; mana kadhataa isa kan kootii keessattis isaan nan gammachi- isa; manni koo saba hundumaaf mana kadhataa waan jedhamuuf, qalmi gubamuu fi aarsaan isaanii iddoo aarsaa koo irratti isaaniif in fudhatama jedhe." Isa 56:1, 2, 6, 7.

Akkuma qabiyyee kana keessatti argisiifametti, jechoonni kun bara Kiristiyaanummaa keessa hojii irra oole: "Waaqayyo gooftaan inni saba Israa'el warra bittimfaman walitti qabu, 'Ani warra amma walitti qabaman kana malees kan biraa dabalee walitti nan qaba' jedha." Lakk. 8. Iddoo kana irratti ormootni karaa wangeelaa walitti sassaabamuu isaaniitu mul'ifame. Warra Sanbata kabajaniif immoo eebbi kan kennamu ta'uu isaatu dubbatame. Kana waan ta'eef, dirqamni abboommii afuraffaa; fannifamuu, du'aa ka'uu fi gara samitti ol ba'uu Kiristoos bira darbee, hanga gaafa garboonni

Waaqayyoo misiraachoo wangeelaa macca hundumaatti lalla- baniitti itti fufa jechuu dha. Waaqayyoo Gooftaan karaa raajicha kanaa "Dubbii dhuga baatuu kana hidhi, fuula bartoota koo durattis abboommii kanatti mallattoo godhi" (Hiikkaa abbaa Gammachiis irraa) jedhee dubba- teera. Isa. 8:16. Mallattoon seera Waaqayyoo abboommii afuraf- faa keessatti argama. Abboommota kurnan keessa maqaa fi aankii qaama seericha kennee kan agarsiisu isa kana qofaadha. Innis uumaa waaqaa fi lafaa ta'uu Waaqayyoo dubbata, akkasittis hun- dumaan olitti kabajamuu fi waaqeffamuun akka isaaf ta'u argisiisa. Seerri aangoo eenyuutiin akka kenname kan ibsu abboommii isa kana keessa malee abboommota warra kaan keessa hin jiru. Yeroo Sanbanni aangoo Phaaphaasiitiin jijjirame, mallattoon seerichaa irraa fudhatame. Duuka buutotni Kiristoos Sanbata abboommii afuraffa ol-qabanii akka yaadannoo uumaa fi mallattoo aangoo Isaatti iddoo isaa isa sirriitti deebisuuf waamamaniiru.

"Akka abboommii kanaa fi akka dhugaa kanaatti." Barsiisni aman- tii (doktiriniin) fi tiiyooriin waliin morman hedduun yoo jiraatan illee, yaadonni, barsiisni amantii (doktiriinonni) fi tiyooriin kun hundinuu seera Waaqayyoo isa dogoggora tokko illee of keessaa hin qabneen madalaamanii ilaalamuu qabu. Raajichi Isaayaas akkana jedhee dub- bata: "Warra akka abboommii kanaa fi akka dhugaa kanaatti hin dubbanneef lafti hin bari'u." Lakk. 20.

Ammas ajaji akkana jedhu kennameera: "Hamma dandeessu gud- disii dubbadhu malee, of hin qabiin! Sagalee kee akka fiinootti ol kaa- sii dhageessisi, saba kootti irra-daddarbaa

isaanii, sanyii Yaaqoobitti cubbuu isaanii himi!" Iddoo kana irratti akkuma arginu, waa'ee cub- buu isaaniitiif ifatamuu kan qaban saba biyya lafaa warra cubbuud- haan xuraa'anii jiran osoo hin taane, saba warruma Waaqayyo "saba koo" jedhee isaan fo'ate dha. Waaqayyo itti fufe akkana jedhe: "Isaan guyyaa hundumaa na barbaaddatu, karaa koo beekuus in fedhu, akka saba wanta qajeelaa hojjetuu fi seera koo isa qajeelaa hin dhiisiniitti, wanta gochuun isaaniif ta'u beekuu in fedhu; ana Waaqayyotti dhi'aa- chuus in jaallatu" jedhe. Isa 58:1, 2. Iddoo kana irratti, namoota akka qajeelotaatti of-lakka'anii fi hojii Waaqayyoo keessattis fedha olaa- naa waan qaban of-fakkeessan argina. Haa ta'u iyyuu malee, ifan- naan jabaa fi ulfaataa Waaqa Isa onnee namootaa qoree ilaaluu seera Waaqayyoo irra ejjechaa kan jiraan ta'uu isaanii raggaasisa.

Akkasitti raajichi seera isa dhiifame bakkeetti baasee agarsi- isa: "isa dur diigamee ture in deebiftu, hundee isa abaabiliin kees- san kaa'an irrattis in ijaartu; isin, 'Warra isa caccabe deddeebisan, warra karaa isa duudee ture tottolchanis' in jedhamtu. Isin guyyaa Sanbataatti lafuma halle dhaquu yoo dhiiftan, guyyaa koo isa qul- qullaa'aa kanatti fedha keessan duukaa bu'uuttii yoo of eeggattan, guyyaa Sanbataa, guyyaa gammachuu, guyyaa qulqullinni koo ulfina itti argatu yoo godhattan, guyyaa sanatti dhimma ofii keessaniitiif adeemtanii itti gammaduu, wanta waa'ee hin baafnes dubbachuu yoo dhiiftan, yommus ana Waaqayyotti in gammadu, ani immoo iddoo ol ka'aatti akka isin ol baatan, dhaala Yaaqoob abbaa keessaniis akka isin nyaattan nan godha" jedhee afaan kootiin kana dubbadheera." lakk 12-14. Raajiin kun yeroo nuti keessa jirru kanas ni ilaallata. Yeroo Sanbanni aangoo Roomaatiin jijjirame seera Waaqayyoo kees- satti bowwaatu uumame. Haa ta'u iyyuu malee yeroo dhaabbatni Waaqayyoon hundeeffame deebi'ee haara'u dhufeera. Bowwaan uumame deebi'ee ijaaramuu qaba, akkasumas hundeen dhaloota baay'ees ol ni kaafama.

Addaam utuu cubbuutti hin kufiin dura, Sanbata isaa karaa boqonnaa fi eebba uumaa qulqulleeffame kana Eeden qulqullittii keessatti eegeera. Addaam erguma kufee qalbii isaa jijjirratee booda illee, iddoo jireenyaa isaa ishee gammachuudhaan guutamte keessaa baafamee utuuma jiruu illee Sanbata eegera. Abeelii kaasee hanga Nohitti, hanga Abraahamii fi Yaaqoobitti, abboota amantii hundu- maan eegamera. Yeroo sabni Waaqayyoo warri filatamoon garbum- maa warra Gibxi jala turan, sababa waaqeffanaan waaqa tolfamaa biyya sana keessatti gar-malee mo'eef jecha, baay'een isaanii bee- kumsa seera Waaqayyoo isa dur- qabu turan ni dhaban. Haa ta'u iyyuu malee erga garbummaa jalaa isaan baasee booda, akka isaan fedha Isaa beekaniif, akka isaan Isa sodaatanii fi Isaaf abbomamanif, seera Isaa haala sodaachisa fi ulfina qabeessa ta'een saba walitti qabamee ture sanatti labse.

Guyyaa sanaa kaasee hanga har'aatti beekumsi seera Waaqayyoo biyya lafaa irratti eegamee ture, Sanbanni abboommii afuraffaas eegamaa ture. Yooma "namni cubbuu (inni hamaan seera malee jiraatu)" sun guyyaa Waaqayyoo isa qulqullaa'aa miilla isaa jalatti gatee dhidhiituudhaaf milkaa'eera ta'e illee, baruma olaantum- maa isaa sanaa keessa iddoo dhokataa ta'aanii guyyichaf kabaja barbaachisaa kennaa kan turan lubbuu amanamoon turaniiru. Erga bara haara'umsaatii jalqabee dhaloota hundumaa keessa namoonni Sanbata

eegaa turan turaniiru. Ceephoo fi ari'atamuu guddaa kees- satti yoo ta'e illee, seerri Waaqayyoo fi dirqamni qulqullaa'aa san- bata uumamaa tasa kan hin jijjiiramne ta'uu isaa ilaalchisee dhuga ba'umsi wal-irraa hin citne kennamaa tureera.

Dhugaan kun, akka Mul'ata 14 keessatti dhi'aatetti "wangeela barabaraa" wajjiin wal-qabatee ibsamee yeroo inni mul'atu keessa waldaan Kiristoos ishee kam akka taatee adda baasee mul'isa. Sababiin isaas, ergaa ergamoota sadanii keessatti "As jira obsi qul- qulloota, abboommii Waaqayyo kan eeganu, amantii Yesuusinis" jed- hamee caafamee jira waan ta'eef. Ergaan xumuraa dhufaatii Kiristoos isa lamaaffaa fuul-dura kennamu ergaa kanaadha. Battaluma lallab- biin ergichaa goolabametti, ilmi namaa makara (haamaa) biyya lafaa geggessuuf jecha ulfinaan utuu dhufuu raajichatti mul'ate.

Namoonni waa'ee mana qulqullummaa fi seera Waaqayyoo isa yoomiyyuu hin jijjiramne ilaalchisee ifa dhugaa fudhatan hundinuu, miidhaginaa fi tokkumma ergaa isaaniif ife kanaa yeroo hubatan gammachuu fi ajaa'ibsifannaa guddaadhaan guutaman. Ifni gati jabeessi isaaniif ife kun Kiristiyaanota maraaf akka hiramu hawwan. Akkasumas, ifni kun gammachuudhaan simatamee fudhatama jed- hanii yaaduu irraan kan hafe kan biraa wanta yaadaan tokko illee hin qaban turan. Haa ta'u iyyuu malee, dhugaan isaanii fi biyya lafaa gidduutti garaagarummaa uume kun, namoota nuti duuka buutota Kiristoosidha jedhanii of waaman baay'ee isaanii biratti hin simatamne. Abboommii afuraffaatiif abbomamuun aarsaa guddaa namoonni baay'ee irraa baqatanii jiran gaafate.

Waa'een dhimma guyyaa Sanbataa eeguu yeroo dhi'aate, namoonni hedduun yaada biyya lafaa iratti hunda'anii sababa dhi'eessan. Isaan akkana jedhan "Nuti yeroo hundumaa guyyaa Dilbataa (jalqaba torbanii) eegne, abboonni keenyas isuma eegan, akkasumas namoonni gaggaarii fi sodaa Waaqayyoo qaban hedduun utuma guyyicha eeganii gammachuudhaan du'aniiru. Yoo isaan sirrii turan ta'e, nutis sirrii dha. Sanbata isa haaraa kana eeguun tokkum- maa addunyaa keessaa darbatee nu baasa sababa ta'eef, nuti isaan irratti dhiibbaa geessisuu hin dandeenyu. Gartuun xiqqaa guyyaa torbaffaa eegaa jiran addunyaa mara warra guyyaa Dilbataa (jalqaba torbanii) eegaa jiran irratti dhiibbaa maalii geessisna jedhanii abdatu? Yihuudonni Kiristoosiin fudhachuu diduun isaanii gochaa qajeelaa ta'uu isaa agarsiisuuf jecha sababa wal-fakkaataa dhi'ees- san. Abboonni isaanii aarsaa dhi'eessuudhaan Waaqa biratti fudha- tama argataniiru. Erga akkana ta'ee maaliif ijoolleen isaanii karaa wal-fakkataa adeemuudhaan fayyina argachuu hin dandaa'aniree? Akkuma kana, bara Luutar keessa, phaaphaasonni akkana jedhanii sababeessaa turaniiru: "Kiristiyaanonni dhugaan amantii Kaatolikiitti qabamanii utuu jiranii du'aniiru. Kana waan ta'eef, amantiin sun isaan fayisuuf ga'aa dha." Yaadni akkasii guddina shaakala amantiitti gufuu mijataa ta'uun isaa mirkanaa'aa dha.

Namoonni baay'een, kabaji guyyaa Dilbataa (jalqaba torbanii) waldaan jaarraa hedduudhaaf ittiin geggeeffamaa turte barsiisa dhaabbataa fi aadaa bal'aa akka ta'e dubbatu. Haa ta'u iyyuu malee, faallaa yaada kanaa, sanbannii fi kabaji guyyaa Sanbataa baay'ee bal'aa

fi akkuma dulluma umurii biyya lafaa kan dur-durii ta'uun isaa, akkasumas beekamtii Waaqayyoo fi ergamootaa kan qabu ta'uun isaa mul'ifameera. Hundeen Sanbataa kan inni ka'ame, yeroo hundeen lafaa ka'ame fi Yeroo urjoonni gara barii faarfatan, warri waaqa irraa 'Ilmaan Waaqayyoo' jedhamanis guddisanii sagalee gam- machuu dhageessisan ture. Iyo. 38:6, 7; S/Uum. 2:1-3. Dhaabbanni kun, aangoo namaatiin hin hundeeffamne waan ta'eef, bu'uurri isaas aadaa namaa irratti kan ijaarame miti waan ta'eef, akka nuti isa kabajnuuf nu gaafachuu dandaa'a ta'a. Inni Isa bara baay'ee dheeraa jiraateen hundeeffame, sagalee Isaa isa bara baraatiinis ajajame.

Yeroo waa'een haara'umsa guyyaa Sanbataa yaada garaa namootaa hawwate, tajaajiltootni bebbeekamoon sammuu dhugaa barbaaduudhaan gaaffii kaasan mara cal- jechisiisuuf mijataa akka ta'utti sagalee Waaqayyoo micciranii dhuga-ba'umsa isaatti hiikkaa mataa isaanii kennan. Warri ofii isaaniitii Macaafa Qulqulluu hin qay- abannee immoo goolabbii akka fedha garaa isaanitti goolabametti quufanii fudhatan. Namoonni baay'een; falmii, gowwomsaa, aadaa abbootii fi aangoo waldaatti fayyadamanii dhugaa garagalchuu yaa- laniiru. Falmitootni abboommii afuraffaa dhugummaa abboommi- chaaf faccisa kennuuf jecha gara Macaafa Qulqulluutti fuula isaanii deebifatan. Namoonni gadi of deebisoon sagalee Waaqayyo qofa meeshaa waraanaa isaanii godhanii hidhatan haleellaa namoota barumsa olaanaa qabanii dandamatanii dhaabbatan. Isaaniis, dan- deettiin dubbannaa isaanii inni gowwomsaa irratti hundaa'ee, dandeettii isa salphaa, qajeelaa fi kallattii, isa kan warra ogum- maa biyya lafaa irratti osoo hin taane heertuu Macaafa Qulqulluu irratti bu'uureffamee duratti humna dhabuu isaa arganii aarii fi raajeffannaadhaan guutaman.

Namoonni danuun, dhuga ba'umsi Macaafa Qulqulluu yaada isaanii deggaru bakka hin jirreetti, sababa wal-fakkaataa Kiristoosii fi bartoota Isaa irratti dhi'aatee irraanfachuudhaan ejjennaa isaaniitti cichanii akkas jedhanii dubbatu: "Namoonni keenya warri gurgud- doonni maaliif gaaffiwwan dhimma sanbataa wajjin wal-qabatanii jiran hin hubatan? Garuu muraasi isaanii akkuma isin amantanitti amanu. Beektotni addunya marti kan dogoggoran ta'anii, isin immoo sirrii ta'uu hin dandeessan."

Yaadni falmiidhaaf dhi'aatan akkanaa soba ta'uu isaanii raggaa- sisuudhaaf barsiisa Macaafa Qulqulluu fi seenaa Gooftaan baroota hundumaa keessatti saba Isaa gidduutti hojjete caqasuun barbaa- chisaadha. Waaqayyo karaa namoota dubbii Isaa dhaga'anii dub- bichaaf abbomamanii, karaa warra yoo barbaachisaa ta'ee argame dhugaa namoonni dhaga'uu hin barbaanne lallabanii fi warra cubbuu sabaa ifachuu hin sodaanneen hojjeta. Namoonin taayitaa guddaa fi barumsa olaanaa qaban yaada mataa isaanii, tiyoorii fi sirna qu'an- noo amantii (Theological system) isaanitti hirkatu malee Waaqayyoo irraa barachuun akka isaan barbaachisu isaanitti hin dhaga'amu. Sababa kana ta'eef, Waaqayyo sochii haara'umsaa akka isaan geg- geessaniif isaan hin fo'atu. Heertuu Macaafa Qulqulluu hubachuu fi ibsuu kan danda'an warra madda ogummaa Isa ta'e wajjin hidhata qaban qofa. Yeroo tokko tokko namoota sadarkaa mana barum- saatti barnoota hedduu hin barannetu dhugaa labsuudhaaf waam- ama. Kun immoo sababa isaan kan hin barannee ta'aniif osoo hin taane, sababa isaan

Waaqayyoo irraa barachuudhaaf warra ofitti quufan hin taaneefi dha. Isaan mana barumsaa Kiristoositti waan barataniif, abbomamuu fi gadi of deebisuun isaanii namoota gurgud- daa isaan taasisa. Waaqayyo beekumsa dhugaa isaaniif kennee ulfina isaan gonfachiisa. Ulfinni biyya lafaa fi guddina dhala namaa ulfina Waaqayyo isaaniif kennu kanaa wajjin wal-bira qabamee yeroo ilaa- lamu gatii hin qabu.

Adiventistoonni harka caalan waa'ee mana qulqullummaa fi seera Waaqayyoo ilaalchisee dhugaa caafamee jiru hin fudhanne. Baay'een isaanii immoo sochii dhufaatii lammaaffaa keessatti amantii isaanii dhiisanii raajii hojicha ilaallatu irratti ilaalcha amansiisaa hin taanee fi wal-faallesu fudhatan. Kaan isaanii guyyaa dhufaatii Kiristoos isa lammaffaadhaaf guyyaa murta'aa muranii kaa'uudhaan dogoggora irra deddebi'ee dalagamu hojjechuutti oofaman. Waa'ee mana qul- qullummaa ilaalchisee ifni yeroo ammaa kana ifaa jiru, yeroon raajii (prophetic period) hanga dhufaatii Kiristoos isa lammaaffatti dheer- atu kan hin jirre ta'uu isaa fi Yesuus gaafa akkasii dhufa jedhamee guyyaan murtaa'ee kenname kan hin jirre ta'uu isaa isaanitti mul'isuu qaba ture. Isaan garuu dhugaa irraa fuula isaanii achi deebisanii guyyaa dhufaatii Gooftaaf yeroo murtaa'aa murteessanii kaa'uu itti fufan. Bu'aan isaas akkuma kanaan duraa abdi kutannaa ture.

Yeroo waldaan Tasaloonqee Waa'ee dhufaatii Kiristoosiin ilaalchi- see ilaalcha dogoggoraa fudhatte, ergamaan Phaawulos akka isaan abdii fi hawwii isaanii sagalee Waaqayyootiin qoran isaan gorse. Taatewwaan dhufaatii Kiristoos fuul-dura ta'uu qaban maal akka ta'an raajii keessaa erga isaaniif caqasee booda, dhufaatiin Gooftaa guyyaa keenya keessa ta'a jedhanii eeggachudhaaf bu'ura kan hin qabne ta'uu isaa isaanitti agarsiise. Akeekkachisni isaa: "kanaaf namni tokko karaa kam illee isin hin walaalchisin" kan jedhu ture. 2Tas 2:3. Abdii Macaafa Qulqulluutiin hin deggeramnetti dabarsanii yoo of kennan, adeemsa dogoggoraatti geggeefamu. Abdi kutan- naanis ceephoo warra hin amanneetti isaan saaxila. Kana qofas osoo hin taane, balaa fi qorumsa abdi kutannaadhaan mo'amuu fi dhugaa fayina isaaniif barbaachisaa ta'e shakkuu keessatti kufu.

Gorsi erga- maan Phaawulos amantoota waldaa Tasaloonqeetiif kenne namoota yeroo xumuraa keessa jiraataniif barumsaa barbaachisaa qaba. Adiveentistoonni baay'een isaanii, guyyaan dhufaatii Gooftaa gaafa akkasii ta'a jedhanii yeroo murtaa'aa tokko irratti amanannaa isaanii hin dhaabbachisan yoo ta'e, hojii qophaa'insaa irratti dammaqoo fi dhimmamoo ta'uu akka hin dandeenye isaanitti dhagaa'amee ture. Haa ta'uu iyyuu malee abdiin isaanii ammaa ammaa haara'ee akka- sumaan kan badu yoo ta'e, hanga garaan isaanii dhugaa gurguddoo raajii keessatti caafamanii jiran fudhachuu didutti amantiin isaanii balaa sodaachisaa keessa bu'a.

Ergaa isa duraa lallabuu keessatti, yeroon firdii adda ba'ee akka lallabamu kan abbome Waaqayyoo dha. Shallaggiin yeroo raajii (prophetic period), inni xumura guyyoota 2300 arfaasaa 1844 irraa ka'u sun, bu'ura ergichaa qofa osoo hin taane shallaggii mudaa tokko illee hin qabne dha. Jalqabbii fi xumurri yeroo raajii kanaa guyyaa biraa ta'a jedhanii guyyaa

haaraa barbaacha irra deddeebi'anii dha- ma'uu fi yaada kana tumsuuf jecha sababa amansiisaa hin taane dhi'eessun, sammuu namoota dhugaa yeroo irraa kaachisuu qofa osoo hin taane, dhama'insa raajii Macaafa Qulqulluu ibsuudhaaf taa- sifamu irratti tuffii darbachiise. Guyyaan dhufaatii Gooftaa gaafa akkasii ta'a jedhanii irra deddeebiidhaan guyyaa murtaa'aa kaa'uu fi waa'ee kanaa caalmaatti bal'isanii barsiisuun, kaayyoo seexanaa gal- maan ga'uu keessatti iddoo olaanaa qaba. Seexanni erga yerichi dar- bee booda namoota ergicha lallaban irratti qoosaa fi jibba sochoosa. Sochii dhufaatii lammaaffa isa 1843 fi 1844 irrattis uffata ceephoo uwwisa. Xumura irratti, namoonni dogoggora kanatti cichan hundi- nuu guyyaa dhufaatii Gooftaa achi fageessanii kaa'u. Yeroo kun ta'u, isaan nageenya sobaa keessa boqochuutti geggeefamu. Baay'een isaanis hanga yeroon guyya'utti gowwomsaa keessa turu.

Seenaan Israa'eloota bara durii muuxannoo Adiiventistoota darbanii haala ajaa'ibsiisaa ta'een ibsa. Waaqayyo saba Israa'eliin biyya Gibxii akkuma geggeesse, saba isaas sochii dhufaatii lammaaf- faa keessatti geggeesse. Akkuma amantiin saba Ibirootaa qarqara galaana Diimaatti qorame, yeroo abdi kutannaa isa guddaa sana keessa amantiin sochii kanaas gar- malee qorame. Harka isa shaakala jireenya isaanii isa darbe keessatti isaan geggeessaa turetti amana- chuu itti fufaniiru utuu ta'ee, silaa fayisuu Waaqayyoo ni argu turan. Warri hojii bara 1844 keessatti tokkummaadhaan hirmaachaa turan hundinuu ergaa ergamaa sadaffaa tole jedhanii fudhatanii humna Hafuura Qulqulluutiin lallabaniiru utuu ta'ee, silaa Waaqayyo karaa dhama'insa isaanii humna Isaa isa olaanaa ni mul'sa ture. Akkasumas lolaan ifa dhugaa addunyaa guutummaatti ni lolaa'a ture. Silaa baroota hedduu fuul-dura biyyi lafaa akeekkachiifamtee hojii yeroo xumuraas kan goolabame ture, Kiristoosis ijoollee isaa furuuf ni dhufa ture.

Ijoolleen Israa'el waggaa afurtama lafa onaa keessa jooruun isaanii fedha Waaqayyoo hin turre; Inni kallattiidhaan gara Kanaa'anitti isaan galchee akka saba qulqullaa'aa fi gammachuu guutuu qabuutti isan hundeessuu barbaada ture. Isaan garuu "amantii dhabuu irraa kan ka'e iddoo sanatti galuu dadhaban." Ibr 3:19. Isaan lafa onaa keessatti kan isaan dhuman sababa gantummaadhaan duuba dee- bi'aniif, biyya abdachiifametti galuuf kan biraatu kaafame. Haaluma wal-fakaatuun, dhufaatiin Gooftaa akka lafa irra harkifatuu fi ilmaan namootaa biyya lafaa cubbuu fi gaddaan guutamte keessa baroota hedduu jiraachuun isaanii jaalala Waaqayyoo miti. Haa ta'u iyyuu malee amantii dhabiinsi isaanii Waaqayyottii gargar isaan baase. Hojii isaanitti kenname hojjechuu yeroo isaan didaa turan, nama kan biraatu ergaa lallabuudhaaf kaafama ture. Yesuus o'a biyya lafaaf qabu irraan kan ka'e, akka cubbamoonni dha'icha Waaqayyoo fuul- dura akeekkachiisa barbaachisaa dhagaa'anii iddoo baqaa Isa godha- taniif jedhee dhufaatii Isaa isa lammaaffaa dheeresse.

Har'as akkuma baroota darbanii, lallabni ergaa dhugaa inni cub- buu fi dogoggora barichaa ifatu mormii guddaa sochoosa. "Hamaa kan hojjetu hundinuu ificha in jibba, hojiin isaa akka irratti hin beekamneef gara ifichaatti hin ba'u." Yoh. 3: 20. Namoonni ejjeennaa (dhaabbannaa) amantii isaanii karaa Macaafa Qulqulluu deggeranii tursuu akka hin

dandeenye yeroo hubatan, baay'een isaanii balaa kam keessatti illee dhaabbaannaa isaanii sana deggeranii tursuuf kutannoo taasisu. Itti dabalees, hafuura xuraa'atiin geggeeffamanii amalaa fi yaada garaa (kaka'umsa) namoota dhugaa fudhatama hin qabne (beekamaa kan hin taane) Kanaan namoota morman irratti lola adeemsisu.

Baroota hundumaatti iyyuu himaammata wal-fak- kaataatu hojii irra oolfamaa ture. Eliyaas saba Israa'eliin kan garagag- galchu jedhamee waamameera, Ermiyaas gantuu, Phaawulos immoo nama mana qulqullummaa xureessu jedhamanii moggaafamaniiru. Namoonni yeroo sanaa kaasee hanga ammaatti dhugaadhaaf ama- namanii dhaabbatan hundinuu, akka finciltootaatti, gantoota aman- tii fi madda gargar ba'insa sabaatti balaaleffatamaniiru. Baay'onni warri amantii dhabuu irraan kan ka'e sagalee raajii isa dhugaa fud- hachuu didan, gaaffii tokko malee himata namoota cubbuu bara kanaa ifatan irratti geggeffamu simatanii fudhatu. Hafuurri akkanaa kun caalmaatti guddachaa adeema. Yeroo seerri biyyaa (mootum- maa) seera Waaqayyoo wajjin walitti bu'u fi yeroo warri abboommii Waaqayyoo hundumaa eegan akka yakkamtootaatti ceepha'am- anii adabaman dhi'aachaa kan jiru ta'uu isaa Macaafni Qulqulluun mul'inatti barsiisa.

Haala kana ilaalchisee, hojiin ergamaa dhugaa maali? Erga namoonni si'a baay'ee dhugichaan mormu ta'ee dhugichi lalla- bamuu hin qabu jedhee goolabuu qabaa? Lakki; mormii haaressitota bara durii quunname caalaa mormii jabaa kaasa sababa ta'eef dhuga

ba'umsa sagalee Waaqayyoo dabarsuu dhiisuudhaaf sababa biraa hin qabu. Dhuga ba'umsi amantii qulqullotaa fi wareegamtoota (kiti- mamtoota) amantiitiin dubbataman hundinuu, bu'aa dhaloota dhu- fee darbuutiif caafaman. Fakkeenyi jiraataan karaa qulqullummaa fi amanamummaa isaanii isa jabaan mul'ate, jireenya warra yeroo ammaa kana Waaqayyoof dhuga baatota ta'uuf waamamanii kees- satti jajjabina horachiisuuf darbee as ga'e. Isaan ayyanaa fi dhugaa kan isaan fudhatan bu'aa mataa isaanii qofaaf osoo hin taane, bee- kumsi dhugaan akka karaa isaanii addunyaa mara ibsuufi. Waaqayyo garboota Isaa dhaloota kana keessa jiraniif ifa kenneeraa? Yoos egaa akka ifichi addunyaa mara keessatti ifu gochuu qabu.

Bara durii keessa Gooftaan nama maqaa Isaatiin dubbate tokkon akkana jedhe: "Garuu namoonni Israa'el anaaf waan dhaga'uu hin jaallatiniif, siifis dhaga'uu hin jaallatan, guutummaan mana Israa'el addaggee dha, boqu-jabeeyyii dha." Haa ta'uu malee "Isaan warra didanii ka'anii dha, yoo dhaga'an, yoo dhaga'uu dhabaatanis ati dubbii koo isaanitti dubbadhu!" isaan jedhe. His. 3: 7; 2: 7. Yeroo kana keessa ajaja akkas jedhutu garbicha Waaqayyootti kenname: "Hamma dandeessu guddisii dubbadhu malee, of hin qabin! Sagalee kee akka fiinootti ol kaasii dhageessisi, saba kootti irra-daddarbaa isaanii, sanyii Yaaqoobitti cubbuu isaanii himi!" Isa. 58: 1.

Namni ifa dhugaa argate kam iyyuu, hanga carraan isaaf eyyametti akkuma raajii Israa'el kana itti gafatamummaa ulfaataa fi sodaachisaa jala jira. Dubbiin Waaqayyoo inni gara raajii Israa'el dhufe akkana jedha: "Yaa mucaa namaa! Ani mana Israa'eliif eeg- duu si godheera,

ati immoo dubbii koo dhaga'ii of isaan eeggachiisi! Ani nama jal'aadhaan, "Yaa nama jal'aa! Ati dhugumaan in duuta" yommuun jedhu, ati immoo inni jal'aan sun karaa isaa irraa akka deebi'uuf of hin eeggachiiftu yoo ta'e, inni jal'aan sun yakka isaatiin in du'a; ani immoo dhiiga isaa harka kee keessaa nan barbaada; ati garuu isa jal'aa sana karaa isaa irraa akka deebi'uuf utuma of eegga- chiiftuu, inni isa irraa deebi'uu yoo dhiise, inni yakka isaatiin in du'a; ati garuu of in oolchita." His 33:7-9.

Danqaan guddaan dhugaa fudhachuu fi labsuu keessa jiru ceephoo fi mijachuu dhabuu hojicha keessa jiruudha. Sababni deg- gertoonni isaa dhugaa ilaalchisee isaan falmiin mormuu hin dan- deenye kana qofaadha. Haa ta'u iyyuu malee kun duuka buutota Kiristoos warra dhugaa booddeetti deebisuu hin danda'u. Isaan

hanga dhugaan beekamtii argatutti hin eegan. Isaan dirqama isaanii hubatanii, utuma beekaniis hojii kooti jedhanii fannoo fudhatanii jecha Phaawulos "Rakkinni salphaan inni nuyi yeroodhaaf baannu kun, ulfina bara baraa isa safara malee guddaa sana baachuudhaaf nu qopheessa" jedhee dubbatee faana dha'u. Isa bara durii tokko wajjinis "ija" isaanii "gatii isaa isa booddee irra" kaa'achudhaan, "sooruma Gibxii hundumaa irra, sababii Kristosiif arrabsoo baachuu badhaadhummaa isa caalutti" lakkaa'atu. 2Qor. 4: 17; Ibr. 11: 26.

Ogummaan isaanii waan fedhe illee yoo ta'e, warra keessa onnee isaaniitti tajaajiltoota addunyaa ta'an qofatu seera (qajeelfama) sirna amantiidhaan osoo hin taane himaamata irratti hundaa'ee hojjeta. Qajeelina kan nuyi fo'achuu qabnuuf sababa inni qajeelina ta'eef. Bu'aa isaa immoo Waaqayyootti dhiisuu qabna. Namoota qajeel- famni, amantii fi jajjabinni qabeenya isaanii ta'eef haarefama isaan godhaniif addunyaan gatii itti baafti. Hojiin haara'umsa yeroo kanaa karaa namoota akkanaa itti fufee hojjetamuu qaba.

Waaqayyo Gooftan "Isin warri qajeelummaa beektan na dha- ga'aa, isin warri seera koo yaadatti qabattanis na dhaggeeffadhaa! Ga'isuu namootaa hin sodaatinaa, yommuu isaan isinitti qoosanis hin na'inaa! Isaan akka uffata biliin nyaateetti, akka gogaa ololeen nyaateettis nyaatamanii in dhumu; qajeelummaan koo garuu bara baraan in jiraata, fayyisuun koos dhalootaa hamma dhalootaatti in tura" jedha. Isa 51:7, 8.

Boqonnaa 27 – Daddammaqina Ammaayyaa

Bakka sagaleen Waaqayyoo amanamummaadhaan lallabame hundumaatti, firiin mul'atu maddi sagalichaa Waaqa biraa ta'uu isaa raggaasisa ture. Hafuurri Waaqayyoo ergaa garboonni isaa lallabanii wajjin waan tureef sagalichi humna qaba ture. Cub- bamoonni akka qalbiin isaanii dammaqe hubatan. "Ifni inni nama gara biyya lafaa dhufe maraaf ibsu" gola onnee isaanii isa dhokataa ibsee wantoota dukkana keessa dhokatanii jiran saaxilee bakkeet- ti baase. Amantii gadi fagoon sammuu fi onnee isaanii qabate. Waa'ee cubbuu, waa'ee qajeelummaa fi waa'ee firdii dhufuu ni hu- batan. Waa'een qajeelummaa Waaqayyoo garaa isaaniitti sababa dhagaa'ameef cubbuu fi xuraa'ummaa isaanii wajjin fuula Waaqa isa onnee sakkata'uutti dhihaachuu sodaatan. Gadda guddaatiinis guutamanii "foon isa gara du'aatti na geessu kana harkaa eenyutu na baasaa?" jedhanii iyyan. Yeroo fannoon Qaraaniyoo, aarsaa cubbuu namootaaf baafame wajjin mul'ifame, tola Kiristoos irraan kan hafe irra- daddarba isaaniif araara buusuu kan danda'u wanti kan biraan tokko illee akka hin jirre hubatan; nama Waaqatti araarsuu kan danda'u kana qofa. Isaan amantii fi gadi of deebisuudhaan Hoolaa Waaqayyoo Isa cubbuu biyya lafaa balleessu fudhatan. Karaa dhiiga Yesuus Kiristoosin "cubbuu isaanii isa darbeef dhiifama" argatan.

Lubbuwwan kun qalbii jijjirrannaaf kan ta'u ija godhatan. Isaan amananii cuuphaman, kajeellaa foonii isa bara durii duukaa akka luucca'aniif osoo hin taane, Ilma Waaqayyoo amanuudhaan faana Isaa duukaa akka bu'aniif, amalasaa akka calaqqisiisanii fi akkuma Inni qulqulluu ta'ee isaanis ofii isaanii qulqulleessanii jireenya haaraa keessa akka deddeebi'aniif du'aa kaafaman. Kiristoositti uumama haaraa ta'an. Wantoota dur jibbaa turan amma ni jaal- latan, isa duraan jaallachaa turan immoo ni jibban. Warri oftuul- tuu fi warri jabina mataa isaaniitti hirkatan warra gad of deebisanii fi warra garaa cabaa qaban ta'an.

Warrii waa'ee hin baafnee fi dhimma waan tokkoo illee hin qabne namoota dhimmanii fi warra bu'a qaban ta'an. Warri namootaaf kabaja hin kennine kan namoota kabajan, warri machaa'an kan of-qaban, warri xuraa'onis kan qul- laa'an ta'an. Faashinoonni biyya lafaa warri waa'ee hin baafne ni dhiifaman. Kiristiyaanonni "Keessa namummaa isaanii isa dhokataa fi isa hin badneen, hafuura garraamummaa fi gabii isa Waaqayyoo duratti guddaa gati-jabeessa ta'een" malee "Wanta alaan mul'atu, mataa tolfachuudhaan, warqee naqachuudhaan, uffata babba'eessa uffachuudhaan" of kuuluu hin barbaadne. -1 Phex3: 3, 4.

Dadammaqinni gadi fageenyaan onnee ofii sakkatta'uu fi gad-of-deebisuu fide. Isaanis gaarummaa dhiiga Kiristos isa isaan fureen kakaafamanii cubbamootaaf waamicha dhugaa fi kabajamaa godhan. Dhiironnii fi durboonni fayyina lubbuuf jecha kadhannaad- haan Waaqayyoon wallaansoo qaban. Bu'aan dadammaqina akka- naa lubbuwwan aarsaa of gochuu fi of-ganuu hin sodaanne, warra maqaa Kiristoosiif jedhanii arrabsamuu fi qorumuun gatii akka qabu beekanii gammadan keessatti mul'ate. Namoonni jireenya warra maqaa Kiristoosiin waammatanii keessatti jijjirama argan. Hawaasni dhiibbaa isaan geessisan irraa

bu'aa argatan. Jireenya barabaraa haammachuuf jecha hafuuratti facaasanii, Kiristoosii wajjinis walitti qaban.

Waa'ee isaanii ilaalchisee akkana jechuun ni dandaa'ama: "Gaddi keessa yaada garaa keessanii akka geeddarattan isin godhe." "Akka Waaqayyo biratti fudhatamutti gadduun yaada garaa geddarachuu fida; inni immoo gara fayyinaatti geessa malee, nama hin gaabbisiisu; akka biyya lafaa keessatti fudhatamutti gadduun garuu du'a fida'o. Egaa akka Waaqayyo biratti fudhatamutti gadduun keessan dhim- mamuu attamii, falmachuudhaafis duudhamuu attamii, dheekkamsa attamii, naasuu attamii, ana yaaduu attamii, inaaffaa attamii, adaba attamii akka isin keessaa kaase ilaalaa! Karaa hundumaas isin dubbii kanatti yakka akka hin qabne argisiiftaniittu."- 2 Qor 7:9-11.

Kun firii hojii Hafuura Waaqayyooti. Yoo haara'umsa fide malee qalbii jijjirannaa dhugaaf ragaan kan biraa hin jiru. Cubbamaan kakuu cabsee ture yoo haaresse, wanta saamee ture deebisee yoo galche, cubbuu isaa yoo himate, Waaqayyoo fi nama akka isaatii yoo jaallatee, Waaqayyo duratti nagaa argachuu isaa mirkaneeffachuu ni danda'a. Waggoottan gara jalqabaa turan keessa yeroo dadam- maqina amantiitti ansaanii bu'aaleen argamanii turan kan akkasiiti. Isaan ija hojii isaaniitiin madalamanii, fayina ilmaan namootaa fi ol-qabamuu sanyii namootaa keessatti warra Waaqayyoon eebbi- faman jedhamanii beekaman.

Haa ta'u malee, dadammaqinni bara ammayyaa baay'een isaanii argamuu ayyaana Waaqayyoo isa guyyoota duraa keessaa dha- ma'insa garboota Waaqayyoo wajjin mul'achaa tureen faallaa ta'uun isaanii qabatamaatti argamaniiru. Dhugaadhumatti fedhiin hafuuraa bal'aa ta'e qabsiifameera, baay'onni jijjiramuu isaanii dubbataniiru, namoonni hedduunis gara mana waldaatti yaa'aniiru; haa ta'u malee bu'aan argame haga yaadame jireenyi hafuuraa inni dhugaan gud- dateera nama jechisiisuuf ragaa qubsaa kan ta'u miti. Ifni yeroodhaaf qabsiifame utuu hin turiin dukkanaa'ummaa isa dura ture sana ittuu dukkana limixii taasisee dafee deebi'ee dhaama.

Daddamaqinni bebbeekamoon yeroo baay'ee waan hin jirre yaaduu irratti, jaalala waan haaraatti gammaduu fi kakaasuudhaan miira gammachiisuun godhama. Namoonni haala kanaan jijjiramanii gara amantii Kiristiyaanaa dhufan hawwiin isaan dhugaa Macaafa Qulqulluutiif qaban, dhuga ba'umsa raajotaa fi ergamootaa dhag- geeffachuuf fedhiin isaan qaban xiqqoo dha. Tajaajilli amantii amala miira nama sochoosuu of keessaa hin qabu yoo ta'e, ofitti isaan hin harkisu. Ergaan miira gammachuu hin daddamaqsine deebii hin argatu. Akeekkachiisni sagalee Waaqayyoo inni ifaa fi inni kallatti- idhaan dhimma jireenya barabaraa isaanii wajjin walitti dhufeenya qabu hin dhageefatamu.

Lubbuu dhugaatti jijjiiraman hundumaaf hariiroon Waaqayyoo wajjinii fi dhimmi wantoota barabaraa wajjin wal qabatan mata dureen jireenyaa isa guddaati. Haa ta'u iyyuu malee waldoolii bebbeekamoo bara har'aa keessa hafurri mataa ofii qulqullees- sanii Waaqayyoof kennuu eessa jira? Warri jijjiiraman koormaa isaanii fi jaalala biyya lafaa hin dhiisan. Isaan mataa isaanii gan- uudhaaf, fannoo baatanii Yesuus isa garraamii fi gad-of-

deebisaa duukaa bu'uudhaaf isa utuu hin jijjiiraminiin duraa caalaa fedha hin qaban. Sababa warri maqaa amantiitti waamaman baay'een isaanii qajeelfama amantii hin hin beekneef amantiin Ispoortii warri Waaqayyotti hin amanne fi warri ceephaatonni ittiin bashan- nan ta'ee jira. Humni waaqessuu (nama Waaqayyoo ta'uu) keessaa argamuu haala olaanaa ta'een waldoolee baay'ee irraa fagaataa jira. Sagantaan bashannanaa garaagaraa, tiyaatiriin (diraamaan) waldaa, agarsiisni meeshaalee daldalaa waldaa, manneetiin mimmiidhagoo fi mataa ofii agarsiisuun yaada Waaqayyoo namoota keessaa ballees- seera. Sammuun namootaa qabeenya, lafaa fi hojii biyya lafaatiin qabamee waan jiruuf, namoonni waa'ee dhimma jireenya barabaraaf iddoo hin kennan.

Kufaatiin amantii fi dhabamuun sodaa Waaqayyoo gar-malee kan babal'ate yoo ta'e illee, waldoolee kana keessa duuka buutonni dhugaatti Kiristoosiin hordofan jiru. Firdiin Waaqayyoo inni xumuraa utuu biyya lafaatti hin dhufin, daddammaqinni Waaqayyoon fakkaa- chuu inni akka bara durii erga bara ergamootaa kaasee takkaa ta'ee hin beekne ta'uuf jira. Hafuurrii fi humni Waaqayyoo ijoollee Isaa irratti ni dhangala'a. Yeroo sanatti waldoota jaalalli biyya lafaa jaalala isa kan Waaqayyoo fi kan sagalee Isaa irra caale keessaa baay'oonni mataa isaanii adda baasu. Tajaajiltoonnii fi sabni baayy'een dhugaa guddaa dhufaatii Gooftaaf namoota qopheessuuf yaroo kana akka labsaman Waaqayyo taasise gammachuudhaan ni fudhatu.

Diinni lubbuu hojii kana gufachiisuuf in hawwa; utuu yeroon sochii akka- naa hin dhufiin dura hojii gowwomsaa hojjetee itti fakkeessuudhaan hojicha hambisuu yaala. Waldoota humna gowwomsaa isaa jala ool- fachuu danda'u hundumaa keessatti, akka wanta eebbi adda ta'e Waaqayyoo biraa dhangala'eetti fakkeessee dhiheessa; wantootni akka fedha hafuuraa olaanootti yaadamanis achitti ni mul'atu. Hojichi gochaa hafuuricha isa kan biraa ta'ee osoo jiruu, namoonni baay'een garuu Waaqayyo waan dinqisiisaa nuuf hojjete jedhanii isa leellisu. Seexanni maqaa amantii jala dhokatee addunyaa Kiristiyaanaa kees- satti dhiibbaa isaa baballifachuu barbaada.

Daddammaqina hafuuraa walakkeessa jaarraa darbanii keessa geggeeffaman baay'ee isaanii keessatti, yoo guddates yoo xiqqa- tes sochii gara fuul-duraatti ta'uuf jiru keessatti dhiibbaa bifa bal'aa ta'een mul'chuuf jirutu hojii irra oole. Miira gammachuu jabaatu jira, dhugaa fi sobnis nama dogoggorsuudhaaf mijataa akka ta'utti sirriitti walitti makamee qindaa'ee ture. Haa ta'u iyyuu malee hom- tinuu gowwomfamuu hin qabu. Ifa sagalee Waaqayyoo irraa ifu keessatti amala (eenyummaa) sochiiwwaan akkanaa adda baas- anii hubachuun cimaa miti. Yeroo namoonni dhuga ba'insa sagalee Waaqayyoo tuffatan, akkasumas dhugaawwan ifatti mul'atanii onnee namaa sakkatta'an, mataa ofii ganuu fi biyya lafaa dhiisuu kan nama gaafatan irraa fuula isaanii yeroo achi deebifatan eebbi Waaqayyoo kan hin kennamne ta'uu isaa dhibbaa dhibbatti beekuu ni dan- deenya. Qajeelfama isa Yesuus "Ija isaaniitiin isaan beektu" (Maat 7:16) jedhe sanaan, sochiin akkanaa kun hojii Hafuura Waaqayyoo akka hin taane mirkanaa'aa dha.

Waaqayyo waa'ee ofii Isaatii ilaalchisee dhugaa sagalee Isaa keessatti mul'ata sirrii kenneera; innis immoo warra isa fudha- tan hundumaa gowwomsaa seexanaatiin akka isaan hin gowwom- famneef gaachana isaaniif ta'a. Gochaalee hammeenyaa yeroo ammaa addunyaa amantii keessatti babal'achaa jiran hundumaaf balbala kan bane dhugaa kanatti dugda gatuu dha. Waa'een amalaa fi barbaachisummaa seera Waaqayyoo irra-guddeessa ta'ee ilaalcha sirrii dhabeera. Waa'ee maalummaa seera Waaqayyoo, barabaraan jiraataa ta'uun isaa fi dirqamni inni nama irra barbaadu maal akka ta'ee ilaalchisee ilaalchi dogoogoraa mo'ee jiru; walitti dhufeenya seerichi qalbii jijjirranaa fi qullaa'ummaa wajjin qabu gar-malee dogoggoraan akka inni hubatamuu gochuu bira darbee, sadarkaan ulfina Waaqayyoo waldaa keessatti akka inni gadi bu'u taasiseera. Haara'umsa bara keenyaa keessatti dhoksaan Hafuuraa fi humna Waaqayyoo dhabuu keenyaas kana dha.

Dhaabbilee amantii garaagaraa keessa namoonni Waaqayyoof kabaja kennuu isaanii irraan kan ka'e beekamoo ta'an, dhugaadhu- matti rakkoon armaan olitti caqafame jiraachuu isaa kan amananii fi kan balaaleffatan jiru. Piroofeesar Idiiward A. Paark, waa'ee rak- koo amantii bara si'anaa kana yeroo ibsan akkana jedhan: "Maddi balaa kanaa inni tokko waltajjiin lallabaa seera Waaqayyoo jabees- suudhaaf dhimma dhabuu isaa ti. Bara durii keessa waltajjiin lal- labaa iddoo yaadni sammuu namaa (qalbiin namaa) sagalee irraa argatu ture… lallabdoonni keenya warri bebbeekamoon fakkeenya Gooftaa hordofuudhaan, akkasumas, seerri Waaqayyoo, qajeelfamni seerichaa, fi akkeekkachisni seericha keessatti caafamee jiru bar- baachisaa ta'uu isaa beekamtii kennuudhaan lallaba isaaniif ulfina

dinqisiisaa kennaniiru. Isaan dubbii ogummaa gurguddaa lama irra deddeebi'anii dubbatan. Isaanis seerri waraabbii amala Waaqayyoo isa guutuu ta'uu isaa fi namni seera Waaqayyo hin jaallannee wan- geela kan hin jaallanne ta'uu isaa ture; Sababiin isaa, wangeellis ta'e seerri, lachanuun isaaniiyyuu daawwitii amalli Waaqayyoo inni sir- riin keessan mul'atu waan ta'eefi. Balaan kun immoo balaa kan biraa hordofsiisa. Innis immoo hammeenya guddinaa fi badiisaa cubbuun qaqqabsiisu gadi xiqqeessanii ilaaluutti nama geggeessa. Dogoggorri abboommota Isaaf abboomamuu dhiisuu hammuma abboommonni Isaa sirrii ta'an ga'a…

"Balaawwan armaan olitti caqafamanii wajjin walitti dhufeenya kan qabu balaan kan biraan immoo, qajeelummaa Waaqayyoo sal- phisanii ilaaluudha. Waltajjiiwwan lallabaa ammayyaa arjummaa Waaqayyoo keessaa qajeelummaa Isaa dhimbiibanii baasaa jiru. Arjumma Isaa akka qajeelfamaatti ol ol kaasuu caalaa gara miiraatti gad buusaa jiru. Qaroominni qo'annoo amantii (Tiiyoolojii) haaraa wanta Waaqayyo walitti hidhe gargar baasa. Seerri Waaqayyoo gaariidha moo gadheedha? Gaarii dha. Erga akkana ta'ee qajeel- ummaanis gaaridha jechuu dha. Sababiin isaa amalli qajeelummaa seericha hojii irra oolchuudha waan ta'eef. Seeraa fi qajeelummaa Waaqayyoo laaffisanii ilaaluu amaleeffachuun namootaa, safa- rri abboomamuu diduu sanyii namaa, akka namoonni ayyaana Waaqayyoo isa cubbuu isaaniif araara argamsiise salphisanii ilaaluu keessatti kufan

taasisa." Haala kanaan wangeelli sammuu namootaa keessatti gatii fi barbaachisummaa isaa dhaba. Isaan yeroo dhihoot- tis Macaafa Qulqulluu gatuuf kan qophaa'an ta'u.

Barsiisonni amantii baay'een isaanii Yesuus Kiristoos du'a Isaatiin seera hambisuusaa fi namoonni seericha eeguudhaaf dirqama tokko illee kan hin qabne ta'uu isaanii barsiisu. Kaan isaanii immoo waan- joo ulfaataa fakkeessanii agarsiisu. Faallaa waanjoo seeraa bilisum- maa wangeela jala ta'uu keessaa argamu lallabu.

Garuu raajonnii fi bartoonni seera Waaqayyoo isa qulqulluu akka kanatti ilaalaa hin turre. Daawit akkana jedhe: "Ani ajaja kee arga- chuudhaaf waanan barbaaddadheef, iddoo bal'aa keessa nan ded- deebi'a." Far. 119: 45. Ergamaan Yaaqob, inni erga Kiristoos du'ee booda ergaa isaa barreesse, abboommonni kurnan "seera mootii" fi "seera birmaddummaa" ta'uu isaanii dhugaa ba'e. Yaaq. 2:8; 1:25. Yesus fannifamee walakkaan jaarraa erga darbee booda, Yohaannis abbaan mul'ataa "Warri abboommii isaa eegan haa gammadan! Isaan muka jireenya namaaf kennu bira ga'uudhaaf aboo qabu; karra sanaanis mandarichatti ol in galu" (Mul. 22: 14) jedhee warra abboommi Waaqayyoo eegan eebbise.

Barsiisni Yesuus karaa du'a Isaa abboommii Abbaa Isaatii dha- bamsiiseera (balleesseera) jedhu bu'ura Macaafa Qulqulluu hin qabu. Utuu seerri jijjiiramuu yookaan dhiifamuun ni danda'ama ta'ee, silaa adaba cubbuuttii ilmaan namootaa furuudhaaf du'i Kiristoos hin bar- baachisu ture. Du'i Kiristoos seera diiguu caalaa, seerichi kan hin jijji- ramne (barabaraan kan jiraatu) ta'uu isaa raggaasisa. Ilmi Waaqayyoo "seera isaa guddaadhaa fi ulfina-qabeessa gochuudhaaf" dhufe. Isa. 42: 21. Yesuus akkana jedhe: ""Seeraa fi barsiisa raajotaa diiguud- haaf waanan dhufe hin se'inaa;" "hamma waaqnii fi lafti badanitti seericha keessaa fidalli xinnaan tokko yookiis gar tokkoon fidalaa utuu fiixaan hin ba'iin hin badu." Maat 5:17, 18. Waa'ee ofiisaa ilaa- lachisee akkana jedhee dubbate: "yaa Waaqayyoo ko, fedha kee gochuun anatti in tola, seerri kees garaa koo keessa jira." Far. 40: 8.

Seerri Waaqayyoo uumamumaan kan hin jijjiiramne dha. Inni mul'ina fedhaa fi amala Waaqa Isa seericha kennee ti. Waaqayyo jaa- lala, seerri Isaas jaalala. Qajeelfamni seerichaa inni guddaan lamaan jaalala Waaqayyoo fi jaalala namaa ti. "Nama jaallachuun seera raaw- wachuu dha." Room. 13: 10. Amalli Waaqayyoo qajeelummaa fi dhugaa dha; amalli seerichaas kanuma. Abbaan faarsaa akkana jedha: "seerri kee dhugaa dha;" "abboommiin kee hundinuu qajeelaa dha." Faar 119: 142, 172. Ergamaan Phaawuloosis akkana jedha: "Seerichi illee ofii isaatii qulqulluu dha, abboommichis qulqulluu, qajeelaa, gaa- rii dhas." Room. 7: 12. Ibsituu yaadaa fi fedha Waaqayyoo kan ta'ee seerri akkanaa kun, akkuma Waaqa Isa seericha kennee barabaraan kan jiraatu ta'uu qaba.

Hojiin qalbii jijjiirrannaa fi qulqullummaa, akka namoonni qajeelfama seera Waaqayyoo wajjiin walii-galtee uuman taasi- see Waaqayyoo wajjiin walitti isaan araarsuu dha. Namni jalqaba yeroo uumame akka fakkaatti Waaqayyootti uumame. Uumamaa fi seera Waaqayyoo wajjin tokkummaa (walii galtee) guutuu qaba ture. Qajeelfamni qajeelummaas onnee isaa keessatti caafamee ture. Haa ta'u iyyuu malee cubbuun Uumaa isaa irraa gargar isa baase.

Sanaan booda fakkaattii Uumaa isaatii hin calaqqisiifne. Onneen isaa qajeelfama seera Waaqayyoo wajjin lola geggeessuu jalqabe. "Akka

fedha fooniitti yaaduun diina Waaqayyoo nama godha; yaadni akka- sii seera Waaqayyootii wajjin walii hin galu; isaaf abboomamuus hin danda'u." Room. 8: 7. "Waaqayyo" garuu, akka namoonni Isatti araaramuu dandaa'an gochuuf jecha, "akkasumaan biyya lafaa jaal- latee Ilma Isaa kenne." Namni deebi'ee uumaa isaa wajjiin tokkum- maa qabaachuu kan inni danda'u karaa hojii araaraa isa Kiristoos hojjateenidha. Onneen isaa ayyaana Waaqayyootiin haara'uu qaba; oliis (waaqa irraas) jireenya haaraa argachuu qaba. Jijjiramni kun lammaffaa dhalachuu yeroo ta'u, Yesuus isa malee "mootummaa Waaqayyoo arguu hin danda'u" jedhee dubbateera.

Waaqayyoo wajjin araaramuudhaaf sadarkaan jalqabaa cub- buu ofii amananii fudhachuudha. "Cubbuun seera irra daddarbuu dha." "Seerri cubbuun maal akka ta'e nama hubachiisa." Yoh 3:4; Room 3:20. Namni cubbamaan tokko yakka isaa of-irratti arguu yoo barbaade, amala isaa madaallii qajeelummaa Waaqayyoo isa gud- dichaa wajjin wal-bira qabee qoruu qaba. Inni of daawitii amalaa qajeelummaa isaa guutuu argisiisuu fi akka inni mudaa isaa hubatu taasisuu danda'uudha.

Seerri cubbuu namaa namatti mul'isa. Haa ta'u iyyuu malee fayy- ina hin kennu. Warra abboomamaniif jireenya kan abdachiisu yoo ta'e illee, qoodni nama seera irra daddarbee du'a ta'uu isaa dubbata. Firdii yookiin xuraa'ummaa cubbuu irraa bilisa nama baasuu kan danda'u wangeela Kiristoos qofa. Inni gara Waaqa isa seerri isaa cabeetti qal- bii jijjiirrannaadhaan deebi'uu qaba; Kiristoosii fi aarsaa isaa isa araara namaaf buusutti amanachuu qaba. Cubbamaan haala kanaan "cub- buu isaa isa darbeef dhiifama" argatee hirmaattuu amala Waaqayyoo ta'a. Inni hafuura guddifachaa (adoption) ittiin "Abbaa, Abbaa" jedhee Waaqayyoon waamu fudhatee mucaa Waaqayyoo ta'a.

Amma egaa inni seera Waaqayyoo irra daddarbuudhaaf bilisa jechuudhaa? Phawuloosa akkana jedha: "Egaa immoo amantii kanaan seera diigna jechuu dha moo ree? Waawuu, kun raawwatee ta'uu hin danda'u, jabeessinee dhaabna malee." "Kun matumaa hin ta'u! Nuyi warri cubbuu jalaa duune, si'achi attamitti cubbuu jala jiraanna ree?" Yohannisis immoo akkana jedhee dubbata: "Waaqayyoon jaal- lachuu jechuunis abboommota isaa eeguu dha; abboommonni isaa immoo ba'aa ulfaatoo miti." Room. 3: 31; Room. 6: 2; 1Yoh. 5: 3. Dhaloota haaraa ta'uu keessatti, onneen (garaan) akkuma seera Waaqayyoo wajjin walii galu, Waaqayyoo wajjinis walii galuutti dhufa.

Yeroo jijjiiramni jabaan akkasii jireenya cubbamaa keessatti bakka qabatu, cubbamaan sun du'a keessaa gara jireenyaatti, cubbuu kees- saa gara qullaa'ummaatti, seera irra daddarbuu fi fincila keessaa gara abboomamuu fi amanamummaatti darba. Jireenyi moofaa inni Waaqattii gargar ba'ee ture xumura argata. Bakka isaa jireenya haaraa isa amantii fi jaalalaan araarametu jalqabama. Sanaan booda "Wanti seerri nu irraa gaafatu, nuyi warra akka fedha hafuuraatti malee fedha fooniitti hin jiraanne keessatti" raawwatama. Room. 8: 4.

Dubbannaan (haasaan) lubbuus "Ani seera kee attam nan jaalladha! Ani guyyaa guutuu irra deddeebi'ee itti nan yaada" kan jedhu ta'a. Faar. 119: 97.

"Seerri Waaqayyoo guutuu dha, lubbuu namatti in deebisa." Faar. 19:7. Bakka seerri Waaqayyoo hin jirretti, namoonni waa'ee qajeel- ummaa fi qullaa'ummaa Waaqayyoo, yookiis waa'ee xuraa'ummaa fi yakka isaanii hubannaa sirrii qabaachuu hin dandaa'an. Cubbuun cubbuu ta'uu isaa sirriitti beekuu hin danda'an. Qalbii jijjiirran- nanis kan isaan barbaachisu ta'ee isaaniitti hin dhagaa'amu. Seera Waaqayyoo irra daddarbanii badiisa keessa akka jiran hin argan sababa ta'eef, araarsuun dhiiga Kiristoos akka isaan barbaachisu hin hubatan. Jijjiiramni onnee bu'uuraan utuu hin jiraatin yookiin haara'umsi jireenyaa utuu hin jiraatin abdiin fayinaa fudhatama. Sababa kanaaf jecha, jijjiramni irra keessaa baay'ateera, namoonni lakkoofsa hedduutti lakkaa'amanis Kiristoosii wajjiin utuu tokko hin ta'in waldaatti makamaniiru.

Sochii amantii bara har'aa keessatti waa'ee qulqullummaa ilaal- chisee tiyoorii dogoggoraa, seera Waaqayyoo dhiisuu yookiin tuffa- chuu irraa maddetu beekamtii argatee jira. Tiyooriin kun barsiisa keessattis soba, akkasumas bu'aan shaakala isaas balaa of kees- saa qaba; Itti dabalees, barsiisni sobaa kun walumaa galatti fudha- tama argachaa kan jiru sababa ta'eef, wanta Macaafni Qulqulluu mata duree kana irratti barsiisu sirritti hubachuun nama hundumaaf barbaachisaa dha.

Qulqullummaa dhugaan barsiisa (doktiriinii) Macaafa Qulqulluuti. Ergaa isaa isa gara Tasaloonqeetti erge keessatti Phaawulos akkana jedhe: "Waaqayyo halalummaa irraa fagaattanii qulqullummaatti jiraachuu isin irraa in fedha." kadhata isaa keessatti immoo akkana jedhee kadhate: "Waaqayyo inni nagaa namaaf kennu guutum- maatti ofii isaatiif isin haa qulqulleessu. 1Tas. 4: 3; 5: 23. Macaafni Qulqulluun waa'ee qulqullummaa fi akkaataa qulqullummaan itti gonfatamuu ilaalchisee barsiisa ifaa kenna. Fayisaan bartootaa Isaaf akkana jedhee kadhate: "Dubbiin kee dhugaa dha, dhugichaan isaan qulqulleessi." Yoh. 17: 17. Phaawuloos immoo amantoonni "Hafuura Qulqulluutiin akka isaan qulleeffaman" barsiisa. Room 15:16.

Hojiin Hafuura Qulqulluu maalii dha? Yesuus bartoota isaatti akkana jed- hee hime: "Hafuurri dhugaa sun yommuu dhufu, gara dhugaa hun- dumaa keessatti isin in geessa." Yoh. 16: 13. Daawit abbaan faarsaa immoo akkana jedha: "Seerri kee dhugaa dha." Sagalee fi hafuura Waaqayyootiin qajeelfama qajeelummaa seera Waaqayyoo keessa jirutu namaaf banama. Seerri Waaqayyoo "qulqulluu, qajeelaa fi gaarii," akkasumas calaqqee guutummaa Waaqayyoo sababa ta'eef, amalli seerichaaf abbomamuudhaan uumamus (bocamus) qulqul- laa'aa dha. Kiristos amala mudaa hin qabne (guutuu) akkanaatiif fakkeenya. Inni akkana jedhe: "Ani abboommii abbaa kootii hun- dumaa eegeera." "Ani yeroo hundumaa kan isa gammachiisu hojj- edha." Yoh. 15: 10; Yoh. 8: 29. Duuka buutonni Kiristoos ayyaana Waaqayyootiin gargaaramanii amala qajeelfama seera isaa wajjin walii galu horachuudhaan akka isaa ta'uu qabu. Kun qulqullummaa Macaafa Qulqulluuti.

Hojiin kun kan inni fiixaan ba'uu danda'u Kiristoositti amana- chuu qofaadhaan yeroo ta'u, innis karaa humna Hafuura Qulqulluu Isa nu keessa jiraatuu galma ga'a. Phaawulos akkana jedhee aman- toota gorsa: "Hojii fayyina keessanii wajjin waliif galu sodaadhaa fi rom'aan itti fufaa hojjedhaa! Waaqayyo akka akeeka isaa isa gaa- riitti hojjechuudhaaf fedha akka qabaattaniif, akka hojjettanii- fis isin gidduutti in hojjeta." Fili 2:12,13. Yeroo cubbuun jireenya namaa keessatti kakaafamu Kiristiyaanotatti ni dhagaa'ama, haa ta'u iyyuu malee Kiristiyaanni lola walirraa hin cinneen cubbuu sanaa wajjin wallansoo qaba. Gargaarsi Kiristoos kan inni barbaa- chisu iddoo kanatti. Dadhabinni namaa jabina Waaqayyoo wajjin tokkummaa'ee "Waaqayyo isa karaa gooftaa keenya Yesus Kiristos mo'icha nuuf kennuuf immoo galanni haa ta'u" (1Qor. 15: 57) jed- hee amantiidhaan dhaadhata.

Hojiin qulqullummaa hojii suuta suuta (irraa jala) guddachaa adeemu ta'uu isaa Macaafni Qulqulluun ibsee agarsiisa. Yeroo cub- bamaan qalbii isaa jijjirratee karaa dhiiga araara Waaqayyoo biraa nagaa argatu, jireenyi Kiristiyaanaa battala sana jalqabama. Amma egaa "gara guutuummaatti adeemuu;" akkasumas "gara safara guutummaa Kiristoos bira ga'uutti" guddachuu qaba. Ergamaan Phaawulos akkana jedha: "Haa ta'u iyyuu malee, waan tokko nan godha; wanta na booddeetti hafe yaaduu dhiisee, wanta na dura jirutti nan hiixadha. Akeeka sana bira ga'ee gonfoo warra mo'anii argachuudhaaf nan kaadha; gonfoon warra mo'anii kunis waamicha isa Waaqayyo karaa Kristos Yesus itti ol nu waamee dha." Fili 3:13, 14.

Pheexiros immoo sadarkalee qulqullummaan Macaafa Qulqulluu ittiin argamu danda'u fuula keenya dura kaa'a: "Ammas dhama'uu hundumaan dhama'aa! Amantii qabdan gaarummaadhaan argi- siisaa, gaarummaa keessaan beekumsa argisiisaa! Itti dabaltanii immoo beekumsa keessaan of qabuu, of qabuu keessaan obsaan danda'uu, obsaan danda'uu keessaan nama Waaqayyoo ta'uu kees- san argisiisaa! Nama Waaqayyoo ta'uu keessaan obboloota jaalla- chuu, obboloota jaallachuu keessaan nama hundumaa jaallachuu argisiisaa! Kana yoo gootan matumaa hin kuftan." 2 Pheex 1:5-10.

Namoonni qulqullummaa Macaafa Qulqulluu shaakalan hafuura gad of deebisuu calaqqisiisu. Isaan akkuma Musee qulqul- lummaa Waaqayyoo isa surra qabeessaa fi sodaachisaa argu waan ta'eef, qulqullummaa fi guutummaa Waaqa barabaraa isa guddaa biratti kan waa'ee hin baafne ta'uu isaanii of argu.

Raajichi Daani'el fakkeenya qulqulluummaa Macaafa Qulqulluu isa dhugaati. Jireenyi isaa bara dheeraa Gooftaa Isaaf onnee guutuu hojjechudhaan kan guutamee ture. Inni nama samiidhaan "baay'isee jaallatamee dha" (Dan 10:11). Haa ta'u iyyuu malee, raajiin kabaja- maa kun yeroo saba Israa'eliif kadhatu qooda qullaa'aa fi tolaa jed- hee of waamu, tarree cubbuu saba Israa'elitti ofii isaa ramade: "Nuyi waan qajeelaa isa hojjenneef utuu hin ta'in, oo'a guddaa isa ati argi- siiftuuf himata keenya si duratti in dhi'eeffanna. Nuyi cubbuu hojj- enneerra, jal'anneerras." Daani'el akka jedhe dubbate: "Ani dubbii kanaan nan kadhadhe, cubbuu koo fi cubbuu saba koo Israa'el nan himadhe." Turtii booda yeroo Ilmi Waaqayyoo

qajeelfama isaaf ken- nuuf gara isa dhufe, Daani'el akkana jedhe: "jabinni tokko illees na keessatti hin hafne; bifni koo hamma iddoodhaa badutti in gedda- rame, humni tokkos anaaf hin hafne." Daan 9:18, 15, 20; 10:18.

Iyyoob yeroo bubbee keessaan sagalee Waaqayyoo dhaga'e akkana jedhe: "Kanaafis ani of tuffadhee, awwaaraa fi daaraa keessa taa'ee, yaada garaa koo nan geddaradha" jedhe. Iyo. 42:6. Isaayaas yeroo ulfina Waaqayyoo arge, akkasumas utuu Kiruubelonni

"Qulqulluu! Qulqulluu! Qulqulluu dha Waaqayyo gooftaan maccaa; guutummaan lafaas ulfina isaatiin guutuu dha" jedhanii walitti lal- labanii yeroo dhaga'e "Wayyoo kaa! Ani nan bade!" jedhee iyye. Phaawulos erga samii sadaffaatti ol-butamee wanta namni tok- koyyuu dubbachuu hin dandeenye dhaga'ee booda, waa'ee ofii isaa ilaalchisee akkana jedhee dubbate: "Ani warra Waaqayyoof qulqul- laa'aan hundumaa irra nan xinnaadha" jedhe. 2Qor 12:2-4; Efe 3:8. Yohannis inni jaallataman qoma Yesusitti hirkatee ulfina isaa ilaalaa ture, ulfinasaa yeroo arge, akka nama du'ee miilla Ergamaa jalatti kufe." Mul 1:17.

Warra gaaddidduu fannoo Qaraaniyoo keessa adeeman bira cubbuuttii walba baanerra jedhanii dhaadachuu fi mataa ofii ol-ol qabuudhaan of-tuuluuun jiraachuu hin danda'u. Dhiphinni onnee Ilma Waaqayyoo cabse kan inni argamuu danda'e sababa cubbuu isaaniif ta'uu isaatu isaanitti dhagaa'ama. Yaadni kun immoo gara gadi of deebisuutti isaan geggeessa. Waa'ee dadhabinaa fi xuraa'um- maa dhala namaa sirriitti caalchisanii kan hubatan namoota warra Yesuusitti dhi'aatanii jiraatanii dha. Abdiin isaanii tokkichi araara fayisaa isa du'ee du'aa ka'ee qofadha.

Qulqullummaan bara kana keessa addunyaa amantii keessatti iddoo olaanaa argachaa jiru hafuura mataa ofii ol ol qabuu fi seera Waaqayyoo tuffachuu of keessatti kan qabate dha. Kun immoo aman- tii Macaafa Qulqulluutti keessummaadha. Deeggertoonni kanaa qul- qullummaan hojii battala tokkotti raawwatamu ta'uu isaa fi amantii qofaadhaan qullaa'ummaan guutuu ta'e (mudaa hin qabne) kan gon- fatamu ta'uu isaa barsiisu. Isaan "amani qofa malee eebbi hundinuu kan keeti" jedhanii dubbatu. Itti dabalees, dhama'insi biraa nama isa fudhate irraa eegamuu kan hin jirre ta'uu isaa barsiisu. Akkasumas immoo, dirqama seera Waaqayyoo eeguu jalaa kan bilisoman ta'uu isaanii yaadachisaa olaantummaa seerri Waaqayyoo qabu ganu. Haa ta'u iyyuu malee, utuu qajeelfamoota warra eenyummaa fi fedha Waaqayyoo ibsanii wajjiin, akkasumas qajeelfamoota warra wantootni Waaqayyoon gammachisaan maal akka ta'an argisiisanii wajjiin walii hin galiin namoonni akka fedhaa fi amala Waaqayyootti qullaa'uu ni danda'uu?

Hawwiin shaakala amantii salphaa inni dhama'insa, of-ganuu, gowwummaa biyya lafaattii hiikamuu hin barbaadne, barsiisa (dok- tiriinii) amantii isa sirrii, barsiisa isa amantii qofa jedhu beekamaa taasise. Haa ta'u iyyuu malee sagaleen Waaqayyoo maal jedha: "Yaa obboloota ko! Namni tokko, "Ani amantii qaba" jedhee, hojii gaarii [isa ittiin amantii qabaachuu isaa argisiisu immoo hin qabu yoo ta'e, maaliif waa'ee baasaaf ree? Amantiin inni jedhu sun isa fayyisuu danda'aa ree … namicha gowwaa nana! Amantiin hojii gaarii yoo

argisiisuu dhaabaate, waa'ee kan hin baafne (du'aa) akka ta'e beekuu in barbaaddaa? Abrahaam abbaan keenya ilma isaa Yisihaqin, iddoo aarsaa irratti yeroo dhi'eesse, hojii isaatiin qajeelaatti lakkaa'ame mitii ree? Kana keessatti amantiin isaa hojii isaa isa gaarii wajjin wal gargaaraa akka ture, amantiinis hojiidhaan fiixaan akka baafame in argita…Egaa namni amantii duwwaadhaan utuu hin ta'in, hojii gaa- riidhaan qajeelaatti akka lakkaa'amu in argitu." Yaaq. 2: 14-24.

Dhuga ba'umsi Macaafa Qulqulluu barsiisa (doktiriinii) aman- tii hojii hin qabne Kanaan ni morma. Haal-duree araara Waaqayyo namaaf argamsiisuu wajjiin utuu walii hin galin eebba samii kan gaa- fatu amantii osoo hin taane fakkeessaa dha. Sababiin isaa, bu'uur- rii amantii dhugaa abdii fi kennaa Macaafa Qulqulluu irratti kan ijaarame dha.

Eenyu illee seera Waaqayyoo keessaa tokko illee fedha isaatiin cab- saa utuu jiruu qulqullaa'uu nan danda'a amantaa jedhuun of hin gow- womsin. Cubbuu beekamaa ta'e hojjechuun dhugaa ba'umsa sagalee Hafuura Qulqulluu cal jechisiisee lubbuu Waaqayyottii gargar baasa. "Cubbuun seera irra daddarbuudha." "Egaa namni isatti qabamee jiraatu hundinuu cubbuu hin hojjetu [seera irra hin dadarbuu]; namni cubbuu hojjetu hundinuu garuu isa hin argine, isa hin beeknes." 1Yoh. 3: 6. Yohannis ergaa isaa keessatti guutummatti waa'ee jaalalaa irratti kan xiyyeeffate yoo ta'e illee, garee warra utuu seera Waaqayyoo irra daddarbaa jiranii qulqulloofneerra ofiin jedhanii amala isaanii isa dhugaa mul'isuuf duubatti hin deebine. "Namni, 'Ani isa beeka" jedhee, abboommii isaa immoo hin eegne sobduu dha, dhugaanis isa keessa hin jiru. Namni dubbii isaa eegu Waaqayyoon dhuguma akka jaallatu fiixaan baasee in argisiisa." 1Yoh 2: 4, 5.

Amantiin nama kamiiyyuu kanaan madaalama. Seerri Waaqayyo waaqa irrat- tis ta'e lafa kana irratti safartuu (madaallii) qulqullummaa dha. Utuu gara safartuu (madaalliii) qulqullummaa kanaatti fidnee hin madaa- lin, nama kamiif iyyuu aankii qulqullummaa kennuu hin dandeenyu. Ba'aan seeraa safuu namootaatti hin dhaga'amu yoo ta'e, yoo isaan abboommii isaa salphisanii yookiis xiqqeessanii ilaalu ta'e, yoo isaan abboommii keessa isa xiqqa illee cabsanii namoonnis akkasuma akka godhaniif isaan barsiisu ta'e, isaan fuula Waaqayyoo duratti kabaja tokko illee hin qabaatan. Barsiisni isaanis hundee kan hin qabne ta'uu isaa beekuu ni dandeenya.

Jechi ani cubbuu hin qabu jedhu matumti isaa iyyuu, namni akkana jedhu sun qullaa'ummaa irraa fagaatee kan jiru ta'uu isaaf ragaadha. Namni waa'ee qulqullummaa fi muda maleeyyummaa Waaqayyoo isa barabaraa yookiis amala isaa wajjin walii galtee uumuudhaaf waa'ee wantoota guutamuu qabanii ilaalchisee huban- naa sirrii sababii hin qabneef; Akkasumas, waa'ee qulqullummaa fi jaalala Yesuus isa guddaa, waa'ee hammeenyaa fi miidhaa cub- buu ilaalchisee hubannaa sirrii sababii hin qabneef akka waan qul- laa'aa ta'eetti of ilaala. Hanguma fageenyi Kiristoosii fi nama gidduu jiru dheeratu, waa'ee amala Waaqayyoo fi ulaagaa inni nama irra barbaaduu ilaalchisee hubannaa namni

sun qabus ga'umsa kan hin qabne ta'a, ija ofii isaatiinis yeroo of ilaalus baay'ee qajeelaa ta'ee isatti mul'ata.

Qulqullummaan Macaafa Qulqulluu keessa kaa'ame guutum- maa jireenya namaa hafuura, lubbuu fi qaama of keesstti hammata. Phaawulos akka "hafuurri, lubbuunii fi foonni isaanii yeroo dhu- faatii Gooftaa keenyaa Yesuus Kiristoosiif fayyaatti mudaa akka hin godhannetti eegamuuf" amantoota Tasaloonqeetiif kadhate. 1Tas. 5: 23. Ammas irra deebi'ee yeroo amantootaaf barreessu akkana jedhe: "Ammas yaa obboloota ko, araara Waaqayyoof jed- haatii namummaan keessan qulqullaa'aadhaa fi Waaqayyo duratti fudhatamaa akka ta'utti, aarsaa jiraatu gootanii akka isa dhi'eessi- tan isin nan gorsa..." Room. 12: 1. Bara Israa'el ishee durii keessa kennaan akka aarsaatti Waaqayyoof dhi'aatu hundinuu sirriitti qoratamee (sakkatta'amee) ilaalama ture. Waaqayyo, kennaan dhi'aatu "Mudaa kan hin qabne" haa ta'u jedhee abboomeera sababa ta'eef, yoo horii aarsaadhaaf dhihaate sana irratti mudaan argame hin fudhatamu ture.

Akkuma kana, Kiristiyaanonni namum- maa (qaama) isaanii "qulqullaa'aadhaa fi Waaqayyo duratti fud- hatamaa akka ta'utti, aarsaa jiraatu goodhanii dhi'eessuutu" isaan irraa eegama. Kana gochuudhaaf immoo, hanga dandaa'ametti humni isaanii hundinuu haala baay'ee gaarii ta'e irratti eegamuu qaba. Gochaaleen jabina sammuu fi qaamaa dadhabsiisan hundi- nuu tajaajila Waaqayyoof kan hin malle (ulaagaa kan hin guutne) nama taasisu. Hanga kennuufii dandeenyuun gaditti yoo isaaf ken- nine Waaqayyo ni gammadaa? Yesuus: "Waaqayyoon Waaqa kee garaa kee guutuudhaan jaalladhu" jedhe. Namoonni onnee isaanii guutuu Waaqayyoon jaallatan tajaajila jireenya isaanii isa olaanaa Waaqayyoof kennuu hawwu. Akkasumas, fedha Isaa raawwachuu akka danda'anitti dandeettiin isaanii akka gabbatu gochuuf, humna jireenya isaanii mara seera Waaqayyoo wajjin tokkummeessuuf car- raaqqii taasisu. Fedha nyaataa yookaan fedha foon isaanii gamma- chiisuutti qabamanii kennaa Abbaa isaanii isa waaqarraaf kennan hin xureessan, yookiis humna hin dhowwatan.

Pheexiroos "fedha foonii isa lubbuu keessan lolu irraa fagaad- haa!" jedha. 1Phe. 2: 11. Cubbuun mataa ofii gammachiisuuf hojj- etamu hundinuu qaama namaa hadoochee hubannaa hafuuraa fi dandeettii sammuu ajjeesa. Kana qofas osoo hin taane, akka sagaleen Waaqayyoo yookiis Hafuurri Qulqulluun onnee namaa irratti dhiib- baa dadhabaa qabaatu taasisa. Phaawulos warra Qoronxoosiif akkana jedhee barreesse: "Yaa michoota ko... kottaa, waanuma dhagna keen- yaa fi hafuura keenya xureessuttii of in qulleessinaa; Waaqayyoon sodaachuutti jiraachuudhaanis qulqullummaa fiixaan in baafannaa." 2Qor. 7: 1. Ija hojii hafuuraa keessatti immoo "jaalala, gammachuu, nagaa, obsa, gaarummaa, arjummaa, amanamummaa, garraamum- maa fi of dhowwuu" hammachiise. Gal 5:22, 23.

Qajeelfamni karaa geggeessaa hafuura Waaqayyoo ken- naman akkana ta'anii utuma jiranii, Kiristiyaanota meeqatu bu'aa barbaacha yookiis faashinii waaqessuutti humna isaanii dad- habsiisaa jira; namoota meeqatu namummaa isaanii isa akka fak- kaattii Waaqayyootti uumame albaadhummaadhaan, daadhii Wayinii dhuguu fi wantoota dhorkaman

hojjechuudhaan man- caasaa jira. Waldaanis qooda isaan ifachuu, si'a baay'ee, gara fedha nyaataatti, gammachuu keessa ba'a fi faayidaa horachuu barbaaduutti, qabeenya ishee isa jaalalli Kiristoos guutuudhaaf baay'ee dadhabaa ta'e guuttachuutti namoota hawwachuudhaan hammina jajjabeessiti.

Yesuus utuu waldoolee bara har'aatti ol seenee dhangaalee yookaan ayyaanota fi hojiiwwan xuraa'oo achi keessatti maqaa aman- tiitiin geggeeffaman argee, silaa akkuma namoota warra horii jijjiiran sana mana qulqullummaa keessaa oofee gadi baase, warra iddoo qulqullaa'aa ulfina dhowwatan kanas oofee gadi hin baasuuree?

Ergamaan Yaaqoob ogummaan olii dhufu "hundumaa dura qul- qullaa'aa" ta'uu isaa barsiisa.Yaaq 3:17. Inni namoota hidhii isaanii isa tamboodhaan xuraa'een maqaa Yesuus isa gati jabeessa waaman utuu argee, warra hafuura xuraa'aa baafatanii namoota naannoo isaa faalanii fi qilleensa samii summeessanii akka namoonni naan- noo isaanii jiran qilleensa summaa'aa fudhatan taasisan utuu argee, Ergamaan kun utuu amaleeffannaa faallaa qullaa'ummaa wangeelaa ijaajju akkanaa argee, silaa hojii akkanaa kana akka hojii "lafaatti, kan yaada foonii fi kan hafuura hamaatti" hin balaaleffatu turee? Yaaq 3:15. Namoonni wanjoo garbummaa tamboo jalatti hidhamanii jiran, eebba qulqullummaa guutuu ta'e qabna jedhanii falmachaa waa'ee abdii isaanii isa samii dubbatu. Garuu sagaleen Waaqayyoo "wanti xura'aan tokko illee achitti hin galan" jedhee mul'inatti dub- bata. Mul 21:27.

"Dhagni keessan mana qulqullummaa hafuura qulqulluu isa isin keessa jiruu ta'uu isaa hin beektanii ree? Hafuura kanas Waaqayyo biraa argattan; mana qulqullummaa hafuura isaas erga taatanii, isin kan ofii keessanii miti. Waaqayyo gatiidhaan isin bitate; kanaaf guu- tummaa dhagna keessaniin waan inni ittiin galateeffamu hojjedhaa!" 1Qor 6:19, 20. Namni qaamni isaa mana qulqullummaa Waaqayyoo ta'e amala xuraa'aadhaaf hin garboomu. Humni isaa hundinuu kan Kiristoos isa dhiiga isaa dhangalaasee isa bitateeti. Qabeenyi isaa kan Gooftaa dha. Qabeenya akka galfataatti isatti kenname kana qisaasessuu isaatiif akkamitti yakkamaa ta'uu dhiisuu dandaa'a?

Lubbuu baay'een sagalee Waaqayyoo dhabanii badaa utuu jiranii, namoonni Kiristiyaana ofiin jedhan danuun isaanii garuu wantoota waa'ee hin baafnee fi qullaa'aa hin taane hojjechuuf jecha waggaatti maallaqa hedduutti lakka'amu baasii godhu. Qooda deeggersa wan- geelaa yookaan gargaarsa dadhabootaaf (hiyyeessotaaf) arjoomuu, iddoo aarsaa fedha foonii isa nama balleessu irratti horii isaanii harka caalaa dhangalaasaa utuu isaan jiranii Waaqayyo immoo karaa kurnaffaa fi kennaa sochoofamuu saamama jira. Utuu namni duuka buutuu Kiristoos ta'uu isaa dubbatu hundinuu dhugaadhu- matti qulqullaa'eera ta'ee, silaa qabeenyi isaanii qooda wantoota hin barbaachifnee fi amala miidhaa qaqqabsiisaniif baafamu, gara gom- bisaa Waaqayyootti deebifama ture. Silaa kiristiyaanonnis fakkeenya of-qabuu, mataa ofii ganuu fi mataa ofii aarsaa gochuu calaqisiisanii ifa biyya lafaa ta'u turan.

Biyyi lafaa fedha mataa isheetti dabarfamtee kennamteetti. Namoonni hedduun "Hawwii foonii, hawwii ijaa fi jireenyaan kooruudhaan" to'atamanii jiru. 1Yoh 2:16. Garuu duuka

buutonni Kiristoos waamicha qulqullaa'aa qabu. "Isaan keessaa adeemaa, ittii gargar ba'aas; wanta xuraa'aa harkaan hin qabinaa!" 2Qor. 6: 17. Akka sagaleen Waaqayyoo ibsutti, qulqullummaan hojii cubbuu fi gammachuu biyya lafaa guutummaa guutuutti hin balaaleffanne qul- qullummaa dhugaa akka hin taane himuun keenya qajeelaadha.

Dubbii sagalee Waaqayyoo isa "Isaan keessaa adeemaa, ittii gar- gar ba'aas…. wanta xuraa'aa harkaan hin qabinaa!" jedhu wajjin warra walii galaniif abdiin kennamee jiru isa kana dha: "Ani abbaa isiniif nan ta'a, isinis ilmaan koo intaloota koos in taatu' jedha gooftaan inni hundumaa danda'u." 2Qor. 6: 17, 18. Waa'ee dhim- moota Waaqayyoo ilaalchisee muuxannoo (shaakala) danuu fi bad- haadhummaadhaan guute qabaachuun dirqamaa fi carraa guddaa Kiristiyaanota hundumaaf kenname dha. Yesuus Kiristoos "Ani ifa biyya lafaa ti, namni ana duukaa bu'u ifa jireenyaa in qabaata malee, dukkana keessa hin adeemu" jedhe. Yoh. 8: 12.

"Daandiin qajeel- otaa akka ifa barii ganamaa, isa yeroo biiftuun baatee ol adeemtu, ittumaa ifaa ol adeemuu ti."Fakk. 4: 18. Tarkanfiin amantii fi abbomamuu tokkoon tokkoo ishee, akka lubbuun ifa biyya lafaa isa "dukkanni tasa keessa hin jirre" wajjiin hariiroo dhihoo qabaattu taa- sisa. Carallaan ifaa calaqqisaa ta'e aduu Qajeelummaa irraa garboota Waaqayyoo irratti ni ifa. Isaanis deebisanii ifa Isaa calaqqisisuu qabu. Akkuma urjoonni madda ifa isaanii kan ta'e ifni ulfina qabeessi tokko samii keessa jiraachuu isaa calaqqisiisan, Kiristiyaanonnis Waaqni amalli isaa akkeffamuu fi galateeffamuu qabu teessoo guutummaa Yuunivarsii irra akka Inni jiru mul'isuu qabu. Ayyaanni Hafuura isaatii, qulqullummaa fi muda-maleeyyummaan isaa dhuga baatota isaa keessatti mul'ata.

Phaawulos ergaa isaa isa gara amantoota Qolaasayisitti erge kees- satti eebba ijoollee Waaqayyoof kennemee jiru yeroo ibse akkana jed- hee dubbate: "nuyi…. Waaqayyoon isiniif kadhachuu hin dhiifne; fedha isaa hubattanii ogummaa hundumaan qalbifannaa hafuurri qul- qulluun kennuunis akka guutamtaniif Waaqayyoon isiniif in kadhanna. Jireenya gooftaadhaaf ta'u jiraachuu, yeroo hundumaa waan isatti tolu gochuu, hojii gaarii ta'e hundumaatti ija godhachuu, Waaqayyoon beekuuttis akka guddattaniif kadhachuu keenya. Obsa hundumaa fi gammachuudhaan waliif danda'uuf akka aangoo isa ulfina isaa kees- saa dhufutti, jabina hundumaan jabeeffamaa!" Qol 1:9-11.

Obboloonni Efeeson waa'ee carraa addaa isa Kiristiyaanummaa keessaa argamuu akka hubataniif hawwii qabaachuu isaa Phaawulos irra deebi'ee barreesseera. Akka ilmaanii fi intaloota Waaqa Isa hun- dumaa gararraa jiruutti, beekumsii fi humni dinqisiisaa isaan arga- chuu dandaa'an guddaa ta'uu isaa jechoota hubannaatiin isaaniif ibsee isaan dura kaa'e. "Namummaa isaanii isa keessaan…. karaa Hafuura isaatii humnaan guutamuun, jaalalattis hiddaa fi hundee godhachuun, warra Waaqayyoof qulqullaa'an hundumaa wajjin dhoksaan ogummaa isaa hammam akka bal'atu, hammam akka dheeratu, hammam akka ol fagaatu, hammam akka gad fagaatus hubachuu danda'uu fi jaalala Kiristoos isa safara beekumsa namaa bira darbu beekuun" isaaniif kennameera. Garuu kadhannaan erga- maa Phaawulos

yeroo inni "guutummaa Waaqayyoo bira hamma geessanitti akka guutamtaniif nan kadhadha" jedhee kadhatee fiixee irra ga'e." Efe. 3:16-19.

Yeroo nuti ulaagaa Abbaa keenya isa waaqarraa guutnu, abdii inni nuuf kenne keessatti milkaa'inni (galmi) olaanaan nuti aman- tiidhaan bira geenyu iddoo kana irratti mul'ifameera. Karaa tola Kiristoos gara teessoo Waaqa isa humni isaa daangaa hin qabneetti dhi'aachuu dandeenya. "Waaqayyo ilma isaa utuu hin mararsiifatin hunduma keenyaaf dabarsee erga kennee, waan hundumaas immoo ilma isaa wajjin tola nuuf hin kennuu ree?" Room. 8:32. Abbaan safara malee Hafuura isaa Ilma isaatiif kenne. Nus guutummaa isaa keessaa hirmaattuu ta'uu ni dandeenya. Yesuus akkana jedhe: "Egaa isin hamoota taatanii utuu jirtanii, ijoollee keessaniif kennaa gaa- rii kennuu erga beektanii, abbaan keessan inni waaqa irraa immoo, hammam isin caalaa warra isa kadhataniif hafuura qulqulluu kenna!" jedhe. Luq. 11:13. "Waanuma tokko isin maqaa kootiin yoo kadhat- tan, ani nan raawwadha." "egaa gammachuun keessan guutuu akka ta'uuf kadhadhaa, in fudhattus!" Yoh. 14: 14; Yoh. 16: 24.

Jireenyi Kiristiyaanummaa amala gad of deebisuudhaan uwwi- famuu kan qabu yoo ta'e illee, gaddaa fi yaaddoo keessa dhidhimuud- haan kan guutame ta'uu hin qabu. Jireenya Waaqayyotti toluu fi eebba Waaqayyoo isaaf argamsiisu jiraachuun carraa nama hundaati. Abaarsaa fi dukkanaa'ummaa keessa barabaraan jiraachuun keenya fedha Abbaa keenya isa waaqa irraa miti. Onneen yaada ofittummaadhaan guutamee osoo jiruu mataa (boquu) gad qabatanii adeemuu keessa ragaan gad of deebisuu dhugaa hin jiru. Gara Yesuus dhaqnee qullaa'uu, akkasu- mas seera Waaqayyoo fuuldura qaanii fi ceephoo malee dhaabbachuu ni dandeenya. "Egaa amma firdiin, warra Kristos Yesusitti qabamanii jiraatanitti faradamu tokko illee hin jiru." Room. 8: 1.

Ijoolleen Addaam warrii kufan karaa Yesuus Kiristoos "ijoollee Waaqayyoo" ta'u. "Egaa inni qulqulleessu warri qulqulleeffamanis hundinuu kanuma abbaa tokkoo ti; sababii kanaaf inni qulqulleessu sun "Obboloota koo" jedhee isaan waamuu hin yeella'u." Ibr. 2: 11.

Jireenyi Kiristiyaanummaa jireenya amantii, kan mo'ichaa fi jireenya Waaqayyoon keessatti gammadu ta'uu qaba. "Sababii namni mucaa Waaqayyoo ta'e hundinuu biyya lafaa mo'uuf, ba'aa ulfaatoo itti hin ta'an; humni ittiin biyyi lafaa mo' amu kunis amantii keenya."1Yoh. 5: 4. Nahimiyaa garbichi Waaqayyoo dhugaadhumatti akkana jedhee dubbateera: "Gammachuun Inni isiniif kennus jabina keessan." Nah 8:10. Phaawulosis akkana jedha: "Yeroo hundumaa gooftaatti gam- madaa! Ammas irra deebi'ee nan jedha, gammadaa!" "Yeroo hundu- maa gammadaa! Kadhata keessan ittuma fufaa malee hin dhiisinaa! Waan hundumaatti Waaqayyoon galateeffadhaa! Waaqayyo karaa Yesus Kristos kana gochuu keessan in fedha." Fili 4:4; 1 Tas. 5:16-18.

Qalbii jijjirannaa fi qulqullummaa isa Macaafni Qulqulluun bar- siisu keessaa bu'aan argamu kan akkasii fa'i. Sababa Kiristiyaanonni addunyaa qajeelfama qajeelummaa isa guddaa karaa seera Waaqayyoo kenname maal-dhibdiidhaan ilaalaniif bu'aan akkanaa kun akka gaariitti argamuu dadhabe. Hojiin Hafuura Qulqulluu inni bifa gadi fagoo fi dhaabbataa

ta'e haara'umsa baroota darbanii keessatti mul'achaa ture, har'a akka gaariitti kan inni hin mul'an- neef sababa kanaafi.

Nuti kan jijjiramnu ilaaluudhaani. Waaqayyoo waa'ee qulqullum- maa fi guutuummaa amala isaa kan inni namootaaf ibse seera isaa keessatti dha. Yeroo seeronni qulqullaa'oon warri Waaqayyo isa kees- saan amala isaa isa guutuu fi qulqulluu namootaaf ibse kun tuffat- amanii fi yeroo sammuun namootaa barsiisaa fi tiiyoorii namaatiin hawwatamu, kana hordofee sodaan Waaqayyoo inni jiraataan wal- daa keessaa gadi deebi'aa adeemuun isaa dinqii maaliiti? "Sabni koo jal'ina lama hojjete; ana isa burqaa bishaan jireenyaa ta'e dhiisee, qodaa bishaanii isa urataa bishaan baachuu hin dandeenye in tol- fate." Erm. 2: 13.

"Namni akka gorsa warra jal'ootaatti hin deddeebine, karaa cubbamoonni irra adeeman irra kan hin ejjenne… Qooda kanaa isa gammadu kanatti seerri Waaqayyoo itti in tola, innoo halkanii fi guyyaa waa'ee seera Waaqayyoo in yaada. Inni akka muka isa bishaan yaa'aa qarqara dhaabamee, yeroo yeroo isaatti ija kennuu, baalli isaas gogee hin harcaanee ti; wanti inni hojjetu hundinuus wal in qixxaataaf." Faar 1: 1-3. Amantii fi Jireenyi qullaa'ummaa bara durii deebi'ee saba Waaqayyoo gidduutti haara'uu kan inni danda'u, yeroo seerri Waaqayyoo iddoo isaa isa sirriitti deebi'u qofa. "Ammas Waaqayyo isin saba isaatti dubbatee, "Gara karaatti as ba'aatii ilaa- laa! 'Daandiin inni durii, karaan inni ba'eessi sun amma eessa jira?' jedhaatii gaafadhaa! Boqonnaa akka argattanitti karicha irra adee- maa!" jedhe; isin garuu, "Lakkii nuyi isa irra adeemuu hin bar- baannu" in jettan." Erm. 6: 16.

Boqonnaa 28 – Galmee Jireenyaa Quunnamuu

Daani'el raajichi akkana jedha: "Mul'ata ani arge keessatti teesson- ni kaa'amanii, inni bara baay'ee dheeraa jiraate tokko teessoo irra taa'e; uffanni isaa adii calaqqisaa dha, rifeensi mataa isaas akka jirbii hiddamaa in addaata; teessoon isaa akka arraba ibiddaa ti, miil- li teessoo isaa inni geengoon akka ibidda boba'uu ti; yaa'aan ibid- daa isa duraa ba'ee in yaa'a; warri kuma kumaatamatti lakkaa'aman isaaf in hojjetu, warri miliyoonii baay'eetti lakkaa'amanis isa dura in dhaabatu; abboonni firdii in taa'an, caaffatoonni duraan caafamanii jiranis in banaman." Daan 7:9, 10.

Guyyaa guddaa fi sodaachisaan amallii fi jireenyi nama hundu- maa fuula abbaa firdii guutummaa biyya lafaa duratti sakattaa'amee ilaalamuu fi gatiin nama hundumaa "akkaataa hojii isaatti" tokkoo tokkoo namaaf kennamu haala kanaan karaa mul'ataa raajichatti mul'ifame. Inni bara baay'ee dheeraa jiraate Waaqayyoo Abbaa dha. Daawit abbaan faarsaa akkana jedha: "Tulloonni utuu iddoo isaaniitti hin dhalatin lafti, guutummaan biyya lafaas utuu hin argamin, bara baraa jalqabee hamma bara baraatti ati Waaqayyoo dha." Faar. 90: 2. Maddi uumama lubbuu qabu hundumaa fi burqaan seera hundumaa, akkasumas, Inni teessoo firdii irra taa'u Isa. Ergamoonni qulqulloonni "kuma kumaatamatti, miliyoonii baay'eetti lakkaa'aman" akka tajaajil- tootaa fi dhuga baatotaatti dhaddacha kana keessatti argamu.

"Kunoo, ilma namaa kan fakkaatu duumessoota waaqaatiin dhufuu isaa halkan mul'ataan nan arge; yommus inni gara isa bara baay'ee dheeraa jiraate sanaa dhaqee isa duratti in dhi'eeffame. Warri saba garaa garaa, warri gosa garaa garaa, warri afaan garaa garaa dubbatan hundinuu akka isa waaqessaniif, gooftummaan, ulfinni, mootummaan isaaf in kenname; gooftummaan isaa kan hin darbinee dha, inni gooftummaa bara baraa ti; mootummaan isaas isa balleeffamu miti." Daan 7:13, 14. Dhufaatiin Kiristoos inni iddoo kana irratti caqafame dhufaatii Isaa isa lammaffaa, isa Inni ittiin gara biyya lafaa dhufu miti.

Ulfina, mootummaa fi aan- goo, isa hojii araarsuu Isaa erga Inni xumuree booda Isaaf kenn- uuf jiru fudhachuuf jecha gara samii, "Isa bara baay'ee dheeraa jiraatee" bira dhaqe. Yeroo guyyoonni 2300 bara 1844 tti xumu- raman dhufa jedhamee raajii keessatti dursee kan dubbatame, isa Yesuus lammaaffaa deebi'ee gara biyya lafaa dhufu osoo hin taane dhufaatii isa kana dha. Angafni lubaa keenya Inni guddaan, tajaajila fayyina isa xumuraa bakka ilmaan namootaa bu'ee hojj- etu hojjechuuf jecha hojii sakatta'insa murtii (firdii) hojjechuu fi warra tajaajila Isaa irraa fayadamoo akka ta'aniif mirgi isaaniif kenname hundumaaf araara buusuuf jecha - ergamoota samiitiin hordofamee iddoo qulqulluu qulqullootaatti (iddo isa hundumaa caalaa qulqulluutti) ol-seenee fuulaa Waaqayyootti dhi'aata.

Tajaajila isa gaaddidduu sana keessatti, namoota cubbuu isaanii himatanii qalbii jijjirrannaadhaan fuula Waaqayyoo duratti dhi'aatanii fi namoota warra cubbuun isaanii karaa dhiiga horii isa sababa cub- buuf aarfamuu gara mana qulqullummaatti darbe qofatu tajaajila guyyaa araaraa keessatti hirmaata. Kanaaf iyyuu, guyyaa araaraa isa guddaa fi xumuraa

sanatti, akkasumas guyyaa sakatta'insa murtii sanattis dhimmoonni ilaalaman dhimma ijoollee Waaqayyoo qofa. Murtiin warra cubbamootaa adda, hojiin isaas adda. Raawwiin isaas booda raawwatama. "Yeroon firdiin kennamu ga'eera; firdiin kunis warra mana Waaqayyoo keessaatti in jalqabama; erga dura nutti in jalqabama ta'ee, dhumni warra wangeela Waaqayyoo amanuu didanii maal haa ta'u ree?" 1Phexfe. 4: 17

Galmeen samii inni maqaa fi hojiin nama hundumaa irratti caa- famu murtii kennuuf gargaara. Raajichi Daani'el akkana jedha: "abboonni firdii in taa'an, caaffatoonni duraan caafamanii jiranis in banaman." Yohannis abbaan Mul'ataas waa'ee taatee wal-fakkaataa kana itti dabalee yeroo ibsu akkana jedha: "Macaafonni in banaman; macaafni biraa, inni warri jireenya argachuuf jiran itti caafaman tokkos in baname; warri du'an immoo akka hojii dur hojjetaniitti, akka isa macaafota keessatti caafameettis firdii argatan." Mul. 20: 12. Macaafa jireenyaa keessatti maqaa namoota warra Waaqayyoof hojjetaniitu caafamee jira. Yesuus bartoota Isaatiin akkana jedhe: "Maqaan keessan waaqa irratti waan caafameef, guddisaa gammadaa." Luq. 10: 20.

Phaawulos waa'ee namoota amanamoo warra hojii kees- satti hidhata isaa ta'aanii yeroo ibsu, "warra jireenya argachuudhaaf maqaan isaanii macaafa jireenyaa keessatti caafame" jedhee dubbata. Filp. 4: 3. Daani'el gara "guyyaa dhiphinaa isa sanyii isaa takkaa ta'ee hin beknee" yeroo ilaale, ijoolleen Waaqayyoo "warri maqaan isaanii macaaficha keessatti caafame hundinuu adduma addaan" akka isaan jalaa ba'an dubbate. Yohannis abbaan mul'ataa immoo, namoota warra maqaan isaanii "Macaafa hoolichaa isa warri jireenya arga- chuuf jiran keessatti caafaman" duwwatuu magaalaa Waaqayyootti gala jedhee dubbata. Daan 12:1; Mul. 21: 27.

Macaafni seenaa waa'ee hojii gaarii "warra Waaqayyoon sodaatanii fi warra maqaa Isaatiif ulfina kennanii" dubbatu fuula Waaqayyoo duratti ni caafame. Mil 3:16. Jechonni amantii isaan dubbatanii fi gochaan jaalalaa isaan agarsiisan samii keessatti gal- maa'era. Nahimiyaan "Yaa Waaqayyo ko, wanta kanaaf na yaadadhu; hojii gaarii ani mana qulqullummaaf, eegumsa isaatiifis hojjedhe hax- ooftee hin balleessin" jedhee kan inni dubbate waa'ee kanaa ture. Nah. 13: 14. Gochaaleen qajeelummaa Macaafa seenaa Waaqayyoo keessatti caafaman hundinuu barabaraan yaadatamu. Achi keessatti, qorumsi mormiidhaan keessumsiifaman hundinuu, hammenyi injif- ataman hundinuu, jechoonni gara laafinaa fi jaalalaan dubbataman hundinuu amanamummaadhaan caafamanii jiru. Akkasumas aar- saan baafamu hundinuu, dhiphinnii fi gaddi Kiristoosiif jedhamee baatamu hundinuu caafamee jira. Daawit abbaan faarsaa akkana jedha: "Joora koo ati lakkooftee keesseetta, imimmaan koo qodaa safaraa keetti walitti qabi! Isaan dhugumaan macaafa kee keessatti caafamaniiru." Faar 56:8.

Galmeen cubbuun namootaa irratti caafamus jira. "Waaqayyo hojii hundumaa, gaarii ta'us hamaa ta'us wanta dhoksaatti hojjet- amu hundumaaf firdii in kenna." "Namoonni dubbii yaada malee afaan isaanii keessaa ba'e hundumaatti gaafatamanii; guyyaa fir- diitti

deebii deebisuuf jiru." Fayisaan akkana jedha: "Dubbii kee hundumaan siif in faradama, dubbii kee hundumaanis sitti in faradama." Lal. 12: 14; Maat 12:36, 37. Gooftaan "waan dukkana keessa dhokatee jiru ifatti, yaada garaa namaas bakkeetti" waan baasuuf, kaayyoo fi kaka'umsi yaada garaa (onnee) namaa inni dhokataan hundinuu galmee hin dogoggorre irratti ni mul'ata. 1Qor 4:5. "Kunoo…yakki isaanii fi yakki abboota isaanii caafa- mee na dura jira jedha Waaqayyo." Isa 65:6, 7.

Hojiin nama hundumaa Waaqa duratti qoratamee darba. Amanamummaa fi amanamumaa dhabuun hundinuu ni gal- maa'a. Galmee samii keessatti, maqaa namoota hundumaa biratti jechoonni dogoggoraan dubbataman hundinuu, gochaan ofittum- maadhaan godhaman hundinuu, hojiin hojjetamanii hin xumuramin hafan hundinuu, cubbuun dhokataan fakkeessaa ogummaadhaan qophaa'e hundumaa wajjin dogoggora tokko malee ni galmeef- famu. Akeekkachiisni yookiis ifati samii tuffataman, yeroowwan hojii malee qisaasa'e, carraawwaan gaarii argamanitti hin foyyefamin hafan, dhiibbaan gaarummaadhaafis ta'e hammeenyaaf taasifaman hundinuu bu'aa isaa hundumaa wajjin tartiiba isaa eeggatee erga- maa isa barreessun ni barreeffama.

Seera Waaqayyoo ulaagaa amallii fi jireenyi namootaa fuula murtii duratti ittiin madaalamudha. Ogeessichi Solomoon akkana jedha: "Waaqayyoon sodaadhu, abboommii isaas eegi! Kun nama hundumaa irraa in barbaadama; xumurri dubbii dhageenye kana hundumaas isa kana. Waaqayyo hojii hundumaa, gaarii ta'us hamaa ta'us wanta dhoksaatti hojjetamu hundumaaf firdii in kenna." Lall 12:13, 14. Ergamaan Yaaqob immoo "Akka warra ija seera birma- dummaatiin ilaalamanii firdii argattaniitti dubbadhaa, hojjedhaas" (Yaaq. 2: 12) jedhee obboloota isaa gorsa.

Yeroo firdiin kennamu sana warri "ayyaana argatan" du'aa ka'uu tolootaa keessaa qooda qabaatu. Yesuus akkana jedhe: "Bara biyya isa dhufuu keessa jiraachuudhaaf, du'aa ka'uudhaafis, warri ayyaana argatan garuu, hin fuudhan, hin heerumanis. Du'aa erga ka'anii deebi'anii du'uu hin danda'an, ergamoota Waaqayyoo fakkaatanii, warra du'aa ka'an waan ta'aniifis ijoollee Waaqayyoo ta'u malee." Luq 20:35, 36. Itti dabalees "Isaan awwaala keessaa in ba 'u, warri waan gaarii hojjetan jireenya argachuudhaaf in ka'u" jedhee dub- bate. Yoh. 5: 29. Qulqulloonni du'anii jiran, hanga yeroon murtii ga'ee "du'aa ka'uu jireenyaa" keessaa qooda qabaachuun isaaniif murtaa'utti du'aa hin ka'an. kana waan ta'eef, yeroo galmeen isaanii qoratamee dhimmi isaanii murtii argatu dhaddacha samii duratti qaaman hin argaman.

Yesuus abukaattoo isaanii ta'ee Waaqa fuul-duratti argamee isaaniif kadhata. "Yaa ijoollee ko, akka isin cubbuu hin hojjenneef kana isiniifan caafa; namni tokko illee yoo cubbuu hojjete garuu, nama nuuf dhaabatu abbaa biraa qabna, innis Yesus Kiristoos isa qajeelaa dha." 1Yoh. 2: 1. "Kiristoos iddoo isa hundumaa irra caa- laa qulqulluu, harkaan ijaarame fakkaattii isa dhugaa sanatti gale miti inni bantii waaqaatti iddoo itti amma Waaqayyo duratti nuuf mul'atutti gale." "Kana irraa kan ka' es, inni yeroo hundumaa isaaniif

kadhachuudhaaf waan jiraatuuf, warra karaa isaa gara Waaqayyootti dhi'aatan hamma dhumaatti fayyisuu in danda'a." Ibr. 9: 24; 7: 25. Yeroo macaafonni caafamanii jiran teessoo firdii duratti banaman, seenaan jireenya warra Yesuusitti amananii jiranii fuula Waaqayyoo duratti dhi'aatanii qoratamu. Abukaattoon keenya, warra jalqabaa kaasanii biyya lafa irra jiraatanii darbanii kaasee hanga dhaloota dhufee darbe hundumaatti dhimma namoota hundumaa dhi'eessa, kan warra lubbuudhaan jiraniitiin Xumura.

Maqaan nama hundumaa waamamee dhimmi nama sanas gadi fageenyaan qoratama. Maqaan warra kaanii ni fudhatama, kan warra kaanii immoo ni gatama. Namoonni cubbuu isaanii himatanii qalbii hin jijjirratin, warri cub- buun isaanii galmee irraatti hafe hundinuu, maqaan isaanii galmee jireenyaa keessaa haqama, hojii gaarii isaan hojjetan hundinuus gal- mee seenaa Waaqayyoo keessaa balleeffama. Waaqayyo Museedhaan akkana jedhe: "Isa na duratti cubbuu hojjete duwwaa macaafa koo keessaa nan balleessa." S/Ba'u. 32: 33. Raajichi Hisqeelis akkana jedha: "Namni qajeelaan immoo qajeelina isaa irraa deebi'ee wanta qajeelaa hin ta'in yoo hojjete, wanta ciiggaasisaa isa namni jal'aan hojjetes yoo godhe… Inni amanamummaa dhabee waan yakkeef, cubbuu hojjete sanaan du'a malee, qajeelina inni hojjete sana keessaa tokko illee hin yaadatamuuf." His. 18: 24.

Warra dhugaadhaan qalbii isaanii jijjiratani fi dhiigni Kiristoosii dhiifamuu cubbuu isaaniitiif aarsaa ta'uu isaa amantiidhaan kan fudhatan hundumaaf, milikkinni dhiifamaa galmee waaqarraa irratti, maqaa isaanii cinatti ni godhamaaf. Yeroo isaan qajeelum- maa Kiristoos keessaa hirmaattuu ta'ani fi yeroo amalli isaanii seera Waaqayyoo wajjin kan wal- sime ta'ee argamu, cubbuun isaanii ni balleeffama. Jireenya barabaraatiifis kan malan ni ta'u. Waaqayyo

Gooftaan karaa Isaayyas raajichaa akkana jedhee dubbata: "Ana, anumatu ofuma kootiif jedhee, irra-daddarbaa kee siif balleessa; cub- buu kees deebi'ee hin yaadadhu." Isa. 43: 25. Yesuus immoo akkana jedhe: "Nama mo'utti akkasuma uffata adiitu uffifama; ani maqaa isaa macaafa jireenyaa, isa warri jireenya argachuuf jiran keessatti caafa- man keessaa hin balleessu; abbaa koo duratti, ergamoota isaa durat- tis maqaa isaa waamee kan koo ta'uu isaa nan beeksisa." "Eenyu illee namoota duratti eenyu akkan ta'e dhugaa ba'ee yoo mul'ise, anis abbaa koo isa waaqa irra jiru duratti dhugaa nan ba'aaf. Eenyu illee namoota duratti yoo na gane garuu, anis immoo abbaa koo isa waaqa irra jiru duratti isa nan gana" jedhe. Mul. 3: 5; Maat 10:32, 33.

Garuu murtii dhaddacha lafaa keessatti ta'u irratti fedhiin gad fagoon namoota gidduutti mul'atu fedhii isa yeroo maqaan namootaa inni macaafa jireenyaa keessatti galmaa'ee ture fuula abbaa murtii guutummaa lafaatti dhi'aatu mul'atuu bakka hin bu'u. Waaqni Inni araarsaa ta'e, namoonni dhiigaa Isaatti amananii mo'icha agatan hundinuu dhiifamuu cubbuu argatanii mana isaanii Eedenitti akka deebi'anii fi Kiristoosii wajjin dhaaltota ta'anii gonfamanii "qoroo durii" akka fudhataniif isaaniif kadhata. Mik. 4: 8. Seexanni sanyii namaa gowwomsuu fi qoruuf dhama'insa geggeessuun isaa, kaayyoo Waaqayyo uumamuu namaa

keessatti kaayyesse karaatti hambi- suu yaadeti. Kiristoos garuu amma, akka wanta dhalli namaa takkaa hin kufneetti kaayyoon sun galma akka ga'uuf kadhata. Akka sabni Isaa dhiifamuu cubbuu fi qajeelummaa, akkasumas guutuummaa fi hiri'ina dhabuu argataniif qofa osoo hin taane, akka isaan ulfina Isaa keessaa hirmaatanii teessoo Isaa irra ta'aniif isaaniif kadhata.

Yeroo Yesuus warra ayyaana Isaa fudhatan hundumaaf kadhatu, seexanni immoo seera Waaqayyoo irra daddarbaniiru jedhee fuula Waaqayyoo duratti isaan hammeessa. Gowwomsituu guddichi kun, akka isaan shakkitoota ta'aniif, akka isaan Waaqayyo irratti amanan- naa dhabaniif, jaalala Waaqayyoottii gargar isaan baasuu fi seera Isaa akka isaan cabsan gochuuf dhama'eera. Amma gara galmee jireenya isaaniitti, gara mudaa amala isaaniitti, gara garaagarummaa isa isaanii fi Kiristoos gidduu ijaajjee fayisaa ulfina dhowwatee fi gara cubbuu isa ittiin isaan qoree hundumaatti quba qabee akka wanta isaan kan isaa ta'aniitti falmata.

Yesuus cubbuu isaanii hin dhiisu, garuu gaabbii fi amantii isaanii agarsiisee araara isaaniif kadhata. Abbaa isaa fi ergamoota durattis harka Isaa isa madaa'e ol-fuudhee agarsiisee, "Ani maqaadhanan isaan beeka. Barruu harka koo irrattis isa qirixeera" jedhee dub- bata. "Hafuurri yaada cabaa aarsaa Waaqayyo biratti fudhatamuu dha, yaa Waaqayyo, ati garaa cabaadhaa fi bullaa'aa hin tuffattu!" Faar. 51: 17. Hammeessituu saba Isaatiin immoo "Waaqayyo si haa ifatu Seexana nana! Waaqayyo inni Yerusaalemin fo'ate si haa ifatu! Namichi kun akka mukukkula ibidda boba'aa jiru keessaa butamee ti mitii ree jedha." Zakk. 3: 2.

Warra Isaaf amanaman hundumaa "Waldaas xurii fi dirmammuun, wanti kana fakkatuus utuu irratti hin argaman fudhatamtuu mudaa hin qabne godhee, ulfinaan" Abbaa Isaa dura dhaabuuf jecha qajeelummaa (tola) Isaa isaanitti uwwisa. Efe. 5: 27. Maqaan isaanii macaafa jireenyaa keessatti galmaa'ee hafa. Waa'ee isaanii ilaalchisee "Warri kun uffata adii uffatanii anaa wajjin deddeebi'uuf jiru, isaan kanaaf warra malanii dha" jedhamee caafameera. Mul. 3: 4.

Abdiin kakuu haaraa guutummaa guutuuutti fiixaan ba'uun isaa akkasitti hubatama. "Ani yakka isaanii isaaniif nan dhiisa, cubbuu isaaniis deebi'ee isaanitti hin lakkaa'u." "Bara sanatti, yeroo san- attis yakki Israa'elii fi cubbuun Yihudaa in qoratama; garuu war- ran hambise hundumaaf yakka isaanii waanan dhiiseef, tokko illee isaan irratti hin argamu; ani Waaqayyo kana dubbadheera." Erm. 31: 34; Er. 50: 20. "Yommus wanti Waaqayyo lafa irratti biqilchu miidhagaadhaa fi ulfina-qabeessa in ta'a; iji muka lafa irratti biqi- luus saba Israa'el keessaa warra hafaniif of jajuudhaaf, ulfinaaf in ta'a; warri Xiyoon keessatti hafanii Yerusaalem keessa turan, maqaan isaanii warra Yerusaalem keessa jiraatan keessatti kan caafame hun- dinuus qulqulloota in jedhamu." Isa 4:2, 3.

Hojiin sakatta'insa murtii fi balleefamuu (haqamuu) cubbuu dhu- faatii Gooftaa isa lammaaffaa dura raawwatama. Namoonni du'anii jiran wanta macaafa keessatti caafamee

jiruun murtii argatu sababa ta'eef, cubbuun namootaa hanga gaafa dhimmi isaanii sakattaa'amee murtii fudhataniitti balleeffamuu hin danda'u. Ergamaan Pheexiroos garuu yeroo cubbuun amantootaa balleeffamuu yoom akka ta'e adda baasee dubbateera. "Waaqayyo yeroo itti hafuurri keessan haaref- famu akka isiniif fiduuf, Yesuus Masiihicha, isa duraan dursee isiniif qopheessee tures, akka isiniif erguuf deebi'aa!" H/Erg. 3: 19, 20. Yeroo hojiin sakatta'insa firdii cufamu, Yesuus ni dhufa, gatiin Inni akkaataa hojii isaaniitti namoota hundumaaf kennus Isaa wajjin jira.

Tajaajila isa gaaddidduu keessatti, angafni lubaa erga saba Israa'eliif araaraa buusee booda gara fuul-duraatti ba'ee waldaa Israa'eliin eebbisa. Akkuma kana, Kiristoosis, hojii araarsuu Isaa yeroo xumuru, saba Isaa warra Isa eeggachaa jiran eebba jireenya barabaatiin eebbisuuf jecha "waa'ee cubbuuf utuu hin ta'in, warra dhimmanii dhufa isaa eeggatan fayyisuudhaaf" in mul'ata. Ibr 9:28. Akkuma lubni mana qulqullummaa cubbuuttii qulleessu jecha cub- buu namoota Israa'el hundumaa beeksisee mataa korbeessa Reettii isa gadi dhiifamu irratti dabarsu, Yesuusis cubbuu kana hundu- maa mataa seexana isa madda jalqabbii cubbuu ta'ee fi isa cubbuu babal'ise irra kaa'a. Korbeessi Reettii inni gadi dhiifamu, cubbuu saba Israa'eliin baatee gara "lafa onnaatti" ergamee gadi dhiifama. Lew 16:22. Akkuma kana, seexanni cubbuu saba Waaqayyoo hojjechisee hundumaa baatee biyya lafaa ishee onaa fi duwwaa taatu irratti wag- gaa kuma tokkoof hidhama. Xumura irratti, ibidda isa cubbamoota mara gubee balleessuu keessatti adaba cubbuu hundumaa guutum- maa guutuuttii fudhata. Yeroo cubbuun si'a xumuraa duguugamee badu fi yeroo furamuun warra cubbuu dhiisuudhaaf fedha qabanii raawwatamu, karoorri fayinaa inni guddichi xumura argata.

Hojiin sakatta'insa firdii fi haqamuun cubbuu, guyyaa murti- idhaaf adda baafamee ka'ameetti-xumura guyyoota 2300, bara 1844 tti jalqabe. Warri maqaa Kiristoosiin of-irratti fudhatan hundinuu qorannoo jabaa sana keessa darbuu qabu. Namoonni lubbuudhaan jiranis ta'e warri du'anii jiran hundinuu "akka hojii dur hojjetaniitti, akka isa macaafota keessatti caafameetti" firdii argatu. Mul 20:12.

Cubbuun irratti qalbii hin jijjiratamnee fi dhiifamee irraa hin deebi'amne dhiifama hin argatu, galmee irraas haqamee hin bal- leeffamu. Gaafa guyyaan Waaqayyoo ga'u cubbamaa irratti dhuga baatuu ta'ee dhi'aata. Inni hojii hamminaa isaa ifa guyyaa keessatti yookiis dukkana halkanii keessatti hojjete ta'a; haa ta'u iyyuu malee, isaan fuula Waaqayyoo duratti mul'ataa fi ifaa dha. Ergamoonni Waaqayyoo cubbuu hojjetaman tokkoo tokkoo isheef dhuga baa- tota, galmee hin dogoggorre irratti katabaniiru. Cubbuun abbaa, haadha, haadha manaa, ijoollee fi hiriyoota jalaa dhokfamuu, haala- muu, fi aguugamee ukkamsamuu ni dandaa'a ta'a; namtichuma cub- buu hojjete sana malee namni kam iyyuu waa'ee balleessaa sanaa shakkii xiqqoo ishee illee qabaachuu dhiisuu dandaa'a. Haa ta'u iyyuu malee cubbuun hojjetame sun fuula hayyoota samii duratti qullaa isaa dhaabbata. Dukkanaa'ummaan dukkana halkanii fi gow- womsaan ogummaa dhokataatiin qophaa'ee kam iyyuu, yaada tok- koo ishee illee beekumsa Waaqa barabaraa jalaa dhoksuuf ga'umsa hin qabu. Waaqayyo

gochaa jal'aa fi hojii haqa qabeessa hin taane hundumaaf galmee sirriitti galmaa'e qaba. Inni bifa amantii uffatanii (nama amantii fakkaatanii) dhi'aachuu namootaatiin hin gowwom-famu. Amala namaa miijanee ilaaluttis hin dogoggoru. Namoonni warra yaadni gaaraa isaanii xuraa'aa ta'een gowwomfamuu danda'u ta'a; Waaqayyo garuu haguuggii keessoo jireenya namaa haguugee jiru hundama uree yaada garaa namaa dubbisa.

Yaadichi hammam ulfaataadha? Guyyoonni guyyaadhaa gara guyyaatti dhufanii gara jireenya bara baraatti darban hundinuu ba'a hojiiwwan hojjetaman hundumaa galmee samii irratti galmeessuu baatanii jiru. Dubbiiwwaan takkaa dubbataman, gochawwaan tak- kaa godhaman deebi'anii hin yaadataman. Ergamoonni Waaqayyoo isa gaariis ta'e isa hamaa galmeessaniiru. Injifataa jabaan biyya lafaa kana galmee guyyaa tokkoo illee duubatti deebi'ee yaadachuu hin danda'u. Hojiin keenya, jechoonni nuti dubbannu, kaka'umsi yaada garaa keenyaa inni dhokaatan illee, galmi (xumurri) keenya boo'ichaa fi gammachuu keessaa garam akka ta'u murteessuu keessatti ga'ee guddaa qabu. Yoo nuti isaan irraanfanne illee, walaba nu baasuufis ta'e nutti farachiisuuf dhuga ba'insa isaanii qabatanii hafu.

Akkuma boca fuulaa isaanii ogeessa fakkii kaasuun dogoggora tokko malee fakkiin kaafamu, amallis akkuma kana amanamum- maadhaan galmee olii irratti ibsamee kaa'ama. Haa ta'u iyyuu malee, waa'een galmee isa ija jiraattota samii duratti ilaalamu kanaa xiyy-eeffannoo xiqqaatiin attamitti ilaalama. Golgaan addunyaa mul'ataa fi addunyaa hin mul'anne gargar baasee jiru utuu banamuu danda'e, akkasumas, utuu ilmaan namootaa yeroo dubbannaan isaanii fi hojiin isaanii inni isaan guyyaa firdiitti irra deebi'anii qunnamuuf jiran, yeroo inni karaa ergamoota samii tokko tokkoon katabamu arganii, silaa jechoota guyyaadhaa gara guyyaatti dubbataman hammamiituu utuu hin dubbatamin hafa ture, hojiwwaan guyyaadhaa gara guyyaatti hojjetaman hammamiituus utuu hin hojjetamin hafa ture.

Murtiin keessatti makiliitiin hojii irra oolfame hundinuu ni sakat- ta'ama. Qabeenya samiin nuuf liqeessetti akkamitti maayii baane? Gooftaan yeroo deebi'ee dhufu qabeenya Isaa bu'aa wajjin ni fudhataa? Humna Waaqayyo harka keenya keessa, sammuu fi onnee keenya keessa kaa'e ulfina Waaqayyoo fi eebba addunyaa keenyaaf oolchuuf jecha fooyyeesineerraa? Yeroo keenya, qalama keenya, sagalee keenya, maallaqaa keenya, dhiibbaa geessisuu keenyaatti akkamitti maayii baane. Warra dadhabootaa, warra dhibamoo, warra haadhaa fi abbaa hin qabnee fi dubartoota abbaa mana irraa du'ee gargaaruuf jecha Kiristoosiif maal goone? Waaqayyo kuusaa sagalee Isaa isa qulqullaa'aa nu godheera. Namoonni fayinaaf ogeessota akka ta'aniif ifaa fi dhugaa nuuf kennameen maal hojjenne?

Jaalala hojiidhaan agarsiifamu qofatu jaalala dhugaa jedhamee lakkaa'ama malee, afaanuma qofaadhaan Kiristoositti nan amana jechuun bu'aa namaaf hin argamsiisu. Ta'us garuu, fuula samii duratti hojii kam iyyuu bu'a qabeessa kan taasisu jaalala qofa. Hammam illee ija namaa duratti xiqqaa fakkaatee yoo mul'ate, hojiin jaalalaan hojj- etame kam iyyuu Waaqayyoo duratti ni fudhatama, ni badhaafamas. Ofittummaan namaa inni dhokataan galmee samii irratti ifaa ta'ee mul'ata. Hojii namoonni obboloota isaaniif gochuu utuu

qabanii garuu utuu hin raawwatin hafan fi utuu Fayisan isaan irra barbaaduu dirqamni isaan utuu hin hojjetin dagatanii dhiisan galmaa'ee jira. Achitti yeroo, yaadaa, fi jabina Kiristoosiif oolfamuu utuu qabanii yerooo baay'ee irra dedeebi'amee seexanaaf akka kennaman ni argu. Galmee ergamoonni gara samiitti geessan baay'ee gaddisiisaa dha. Namoonni hayyoonni fi warri akka duuka buutota Kiristoositti of-lakkaa'an, badhaadhummaa biyya lafaa horachuu fi gammachuu lafaatiin of-gammachisuuf fiiguu keessatti liqimfamaniiru. Maallaqni, yeroonii fi jabinni (humni) isaanii mataa isaanii agarsiisuu fi of-qa- naniisuu irratti aarsaa taasifama. Kadhannaa, qorannaa Macaafa Qulqulluu fi gadi of-deebisanii qalbii jijjirrannaadhaaf yeroon fudhat-amu garuu baay'ee muraasa.

Sammuun namootaa hojii akka gaariitti irratti xiyyefatamuu qabu irratti akka hin hidhamne gochuuf jecha, seexanni tooftaa lakkoofsa hin qabne kalaqa. Gowwomsituun guddichi, dhugawwaan gurgud- doo aarsaa isa araara argamsiisuu fi waa'ee araarsaa isa guddi- chaa bakkeetti baasanii agarsiisan in jibba. Inni sammuu namootaa Yesuusii fi dhugaa Isaa irraa jal'isuu irratti wanti hundumtuu akka hundaa'u ni beeka.

Warri bu'aa hojii araarsuu fayisaa keessaa hirmaachuu barbaadan hundinuu, hojii sodaa Waaqayyootiin gara qulqullummaa guutuutti isaan geessuu gidduu wanti kam illee akka seenu heyyamuu hin qaban. Yeroowwan gati jabeeyyiin hundinuu, qooda gammachuu foonii, of-agarsiisuu fi bu'aa biyya lafaa barbaacha irratti balleeffaman, qayabannaa Macaafa Qulqulluu onnee keessaa maddee fi kadhan- naadhaan taasifamu irratti dabarfamuu qabu. Sabni Waaqayyoo waa'ee dhimma mana qulqullummaa fi sakatta'insa firdii sirritti hubachuu qabu. Hundumtuu iddoo fi hojii angafa lubaa isaanii isa guddichaa ilaalchisees beekumsa dhuunfaa isaanii qabaachuun in barbaachisa. Yoo kana ta'uudhaa baate, amantii yeroo kanaaf bar- baachisaa ta'ee shaakaluu yookiis gita (iddoo) Waaqayyoo isaaniif karoorse irra dhaabbatanii argamuu hin dandaa'an. Namni hundinuu lubbuu fayiisu yookiis balleessu qaba. Namni hundinuu teessoo firdii Waaqayyoo duraa dhimma rarra'ee hin xumuramin jiru qaba. Namni hundinuu abbaa firdii Isa guddichaa wajjin fuulaa fuulatti wal-arguu qaba. Kanaaf iyyuu, waa'ee yeroo isa murtiin (firdiin) itti ilaalamuu fi macaafonni banamanii, waa'ee guyyaa dhumaa isa namni hundinuu hiree isaa isa dhumaa fudhachuuf Daani'elii wajjin ijaajjuu irra ded- deebi'anii yaaduu hammam barbaachisaa dha.

Namoonni mata dureewwan kana irratti ifa argatan hundinuu dhugaa guddicha Waaqayyo isaanitti kenne kanaaf dhuga ba'umsa kennuu qabu. Manni qulqullummaa samii hojii Kiristoos ilmaan namaa bakka bu'ee hojjetuuf iddoo giddu galeessa olaanaa dha. Inni namoota biyya lafa irra jiran mara ilaallata. Inni gara xumura yerootti nu fidee wallansoo qajeelummaa fi cubbuu gidduu jiru kees- satti mo'icha argamuuf jiru nutti mul'isuudhaan waa'ee karoora fay- inaa nuuf ibsa. Abdii mata durewwan kana keessa jiru baruu kan barbaadan hundumaaf deebii kennuu akka dandaa'anitti, namoonni hundinuu waa'ee mata dureewwan kana sirritti qoratanii beekuun barbaachisummaa guddaa qaba.

Hojiin araarsuu Kiristos mana qulqullummaa samii keessatti ilmaan namootaa bakka bu'ee hojjechaa jiru akkuma isa du'a fan- noo irraa karoora fayinaa keessatti barbaachisaadha. Inni hojii isa erga du'aa ka'ee booda xumuruuf jedhe gara samiitti ol-ba'e sana du'a isaatiin jalqabe. Nutis golgaa sana keessa, "Iddoo Yesuus… dura adeemee nuuf lixe" sana amantiidhaan seenuu qabna. Ibr 6:20. Achiitti ifni fannoo Qaraaniyoo ni calaqqisa. Achitti waa'ee iccita fay- inaa hubannaa ifaa ta'e argachuu dandeenya. Fayinni ilmaan namaa aarsaa samii isa tilmaamamuu hin dandeenyeen raawwatame; aarsaan baafame gaaffii bal'aa seerri Waaqayyoo inni cabe gaa- fatuu wajjin wal-qixa. Yesuus daandii gara teessoo Abbaatti geessu baneera, karaa hojii araarsuu Yesuusin fedhiin dhugaa warra aman- tiidhaan gara Isaa dhufanii Waaqa duratti dhi'aachuu ni dandaa'a.

"Namni irra-daddarbaa isaa dhokfatu, hin hiiqu; namni irra-dadd- arbaa isaa himatu, kan dhiisus garuu araara in argata." Fakk. 28:13. Warri irra-dadarba isaanii dhoksanii fi cubbuu isaaniif sababa Kennan, hammam akka seexanni isaanitti gammadu, hammamis waa'ee hojii isaaniif jecha Kiristoosii fi ergamoota qulqulloota akka inni arrabsu utuu arganii, silaa jarjartiidhaan qalbii isaanii jijjirratanii cubbuu isaaniittii deebi'u turan. Seexanni mudaa amalaa namaa keessa jirutti fayyadamee sammuu namaa guutummaa guututti to'an- naa isaa jala galfachuuf hojjeta. Mudaawwan amalaa kun yoo kun- uunfaman fiixaan ba'umsa akka argatuus ni beeka.

Sababa kanaa ta'eef, yaadni injifannoo argachuu hin dandeenyu jedhu duuka buu- tota Kiristoositti dhagaa'amee akka isaan gowwomfaman gochuuf jecha gowwomsaa isaa isa ajjeessaa walitti fufinsaan diriirsa. Yesuus garuu harka Isaa isa madaa'ee fi dhagna Isaa isa buruqe agarsiisee isaaniif kadhata; warra Isa duuka bu'an hundumaanis: "Ayyaanni koo si ga'a" isaaniin jedha. 2 Qor 12:9. "Waanjoo koo fuudhaatii baadhaa, ana irraas baraa; anoo garraamii dha kanan gad of dee- bises; boqonnaas lubbuu keessaniif in argattu. Waanjoon koo nama hin dhibu, ba'aan namni anaaf jedhee baatus salphaa dha." Maat 11: 29, 30. Kanaaf iyyuu namni kam illee akka wanta mudaan amala isaatii fayyuu hin dandeenyetti isatti hin dhagaa'amin. Waaqayyo ayyanaa fi amantii ittiin mo'an namaaf kenna.

Nuti ammaa yeroo araaraa isa guddaa keessa jiraachaa jirra. Tajaajila isa gaaddidduu keessatti, yeroo anagafni lubaa saba Israa'eliif araaraa buusuu, namni hundinuu saba isaa keessaa mur- amee akka hin balleeffamnetti, lubbuu isaa dhiphisee Waaqayyo duratti gadi- of-deebisuudhaan qalbii isaa jijjirachuu qaba. Haaluma wal-fakkatuun, warri maqaan isaanii galmee jireenyaa irratti qusa- tamee akka hafu barbaadan hundinuu, yeroottii araaraa ishee muraasa haftee jirtu kana keessatti, waa'ee cubbuu isaaniif gaddanii qalbii jijjirrannaa dhugaa taasisaa fuula Waaqayyoo duratti dabar- suu qabu. Sakatta'insi onnee gadi fageenyaa fi amanamummaad- haan geggeefamu jiraachuu qaba. Hafurri waa salphisaanii ilaaluu fi dhimma dhabdummaa (yeroo balleessuu) jireenya Kiristiyaanota hedduu keessatti qanansiifamee jiruu dhiifamuu qaba. Namoota amala jal'aa jireenya isaanii bituuf (mo'achuuf) warraaqu injifa- chuu barbaadan hundumaa dura lola hadhaa'atu diriiree jira. Hojiin qophaa'ummaa hojii dhuunfaa dha. kan nuti fayyinu gareedhaan miti. Qullaa'ummaa

fi mataa ofii Waaqayyoof kennuun nama isa tokkoo, qullaa'ummaa dhabuu fi mataa ofii Waaqayyoof kennuu diduu nama isa kan biraaf wabii hin ta'u. Sabni hundinuu fuula fir- dii Waaqayyoo duratti kan dhi'aatu yoo ta'e illee, Waaqayyo akka wanta namni kan biraan lafa kana irra hin jirreetti dhimma nama hundumaa tokko tokkoon gadi fageessee sakatta'a. Namni hundi- nuu qoratamee ilaalamee mudaa yookiis dirmammuu yookiis wan- tooti akkanaa kan irra hin jirre ta'ee argamu qaba.

Hojiin cufamuu araaraa wajjin wal-qabatee jiru ulfina qabeessa. Bu'aan isa keessaa argamus barbaachisaa fi kan hin irranfatamne dha. Yeroo ammaa kana firdiin mana qulqullummaa isa samii kees- satti kennamaa jira. Hojiin kun waggoota hedduudhaaf hojjetamaa ture. Gara kan warra lubbuudhaan jiraniitti hammam ariifatee yeroo dhihootti akka darbu namni kam iyyuu hin beeku. Jireenyi keenya fuula Waaqa Isa sodaachisaa duratti ni ilaalama. Yeroo kam irra iyyuu caalaa yeroo kana gorsa fayisaa dhaggeeffachuun faayidaa guddaa qaba: "Akeekkadhaa, dammaqaas! Yerichi sun yoom akka ga'u hin beektan." Maar. 13: 33. "…. Yoo dammaqaa ta'uu dhaabaatte garuu, ani akka hattuun dhuftutti nan dhufa, yeroo ani sitti dhufus matu- maa hin beektu!" Mul. 3: 3.

Hojiin sakatta'insa murtii yeroo cufamu xumurri nama hundu- maa jireenya yookiin du'a keessaa tokkotti murta'a. Yeroon araaraa utuu Gooftaan duumesa samiitiin hin dhufin yeroo xiqqoo ishee fuul- dura cufama. Kiristoos Macaafa mul'ataa keessatti, gara guyyaa sana fuul-duratti achi ilaalee akkana jedhee dubbate: "Inni waan jal'aa hojjetu, jal'aadhuma isaa haa hojjetu; inni xuraa'aan, ittumaa of haa xureessu; inni waan qajeelaa hojjetu, qajeelaadhuma isaa haa hojj- etu; inni Waaqayyoof qulqullaa'e, isumaaf haa qulqullaa'u! Kunoo, ani dafee nan dhufa, gatii isa ani adduma addaan akka hojii isaatiitti namaaf kennus fidee nan dhufa." Mul 22:11, 12.

Warri qajeelonnis ta'e warri jal'onni amma iyyuu foon isaaniitiin lafa kana irra jiraachaa jiru – Hundi isaanii iyyuu murtiin xumu- raa inni jijjirama hin qabne mana qulqullummaa samii keessatti akka labsame utuu quba hin qabaatin, namoonni amma illee biqilaa dhaabuu fi mana ijaaru, nyaachuu fi dhuguutti jiru. Bishaan badi- isaa fuul-dura, yeroo Nohi bidiruutti seene, Waaqayyo Nohin bidi- ruu keessatti hambisee, warra Waaqa-maleeyyii immoo bidiruun alatti ittisee balbala isaanitti cufe. Haa ta'u iyyuu malee, namoonni sun badiisni isaanii akka murtaa'e utuu hin beekin, guyyaa torba guutuu jireenya dhimma dhabdummaa jiraachuu, jireenya gamma- chuu keessa ba'aatti gammaduu jiraachuu, fi akeekkachiisa waa'ee firdii dhufaa jiruu ilaalchisee kennametti ga'isuu itti fufan. "Kanaaf iyyuu bara dhufa ilma namaattis akkasuma in ta'a! jedhee Fayisaan dubbate. Maat 24:39. Yeroon baay'ee murteessa ta'e, kan dhumni jireenya nama hundumaa eessa akka ta'e murteessuu fi kennaan araara Waaqayyoo inni amma cubbamootaaf kennamee jiru kan inni itti cufamu, callisee utuu namni tokko hin beekin akka hattuu hal- kan walakkaatti dhufa.

"Egaa dammaqaa! Yeroo isin quba hin qabaatinitti yoo dhufe, utuu isin rafaa jirtanii akka isin hin argannetti." Maar 13:35, 36. Haalli warra dammaqanii eeguu dadhabanii gara biyya

lafaa ishee nama hawwattuutti deebi'anii sodaachisaa dha. Utuu warri daldal- toonni bu'aa argachuuf jecha olii fi gadi kaatanii, utuu warri gamma- chuu keessa ba'aa jaallatan fedha isaanii guuttachuuf fiiganii, utuu shamarreen baranee (faashinnii) jaallattu faayaa miidhaginaatiin of kuultuu – tarii yeroo akkanaatti abbaan firdii guutummaa biyya lafaa kanaa "miijana irra kaa'amtee, hir'uu taatee argamte" jedhee murtii dabarsa ta'a. Dan. 5: 27.

Boqonnaa 29 – Madda Hamminaa

Akkaataa cubbuu itti jalqabee fi sababii jiraachuu isaatii yaaduun sammuu namoota baay'eetiif madda bita galummaa guddaati. Hojii hammeenyaa, bu'aa isaa isa bo'ichaa fi badiisaan guutamee wajjiin yeroo argan, akkamitti wantootni kun hundinuu aangoo Waaqa Isa ogummaan Isaa, humnii Isaa fi jaalalli Isaa daangaa hin qabne jala jiraachuu danda'a jedhanii gaafatu. Icciti isaan ibsa isaa argachuu dadhaban isa kana dha. Shakkii fi mirkaneefachuu dad- habuu isaanii irraa kan ka'e dhugaa Macaafa Qulqulluu keessatti ifa ta'e mul'átee fi fayyina isaaniif barbaachisaa ta'e akka hin huban- netti iji isaanii jaame. Waa'ee jiraachuu cubbuu ilaalchisee gaaffii dhi'aatu keessatti, namoonni wanta Waaqayyo hin mul'isin sakkat- ta'uuf dhamaa'an jiru; waan kana ta'eef haala rakkisaa isaan muda- teef furmaata hin argatan; warri shakkiidhaan mo'aman kun sagalee barreefama qulqulla'aa fudhachuu diduu isaaniitiif shakkii isaanii sababeefatu. Kaan isaanii garuu, waa'ee rakkoo hojii hammeenyaa isa guddaa hubannaa ga'aa waan hin qabneef waa'ee amala Waaqa- yyoo, waa'ee maalummaa mootummaa Isaa fi adeemsa cubbuu keessatti waan inni godhu ilaalchisee aadaa fi hiikkaan dogoggoraa barsiisa Macaafa Qulqulluu isaan duraa dhokateera.

Sababa jiraachuu cubbuu ibsuun kan danda'amu yoo ta'e illee, madda (ka'umsa) isaa ibsuun hin dandaa'amu. Haa ta'u iyyuu malee, Waaqayyo tarkaanfii cubbuu dhabamsiisuuf fudhate hundumaa kees- satti haqa qabeessaa fi gaarii ta'uu Isaa guutummaatti mul'isuuf, ka'umsa fi xumura cubbuu ga'aatti hubachuun ni dandaa'ama. Cubbuun uumamuu isaatiif Waaqayyo karaa kamiin illee kan itti hin gaaftamne ta'uu Isaa, ayyana Waaqayyoo dhiisuudhaaf sababni kan hin jirre ta'uu isaa fi mootummaa Waaqayyoo keessa fincilaaf ka'umsa kan ta'u hanqinni tokko illee kan hin jirre ta'uu isaa irra caalaa wanti Macaafa Qulqulluu keessatti barsiifame hin jiru. Jiraachuu isaatiif sababni kennamuu tokko illee waan hin jirreef cubbuun loote-seentu- udha. Waa'een isaa dhoksaadha, ibsamuus kan hin dandeenyeedha; isaaf sababa kennuun isaaf faccisuudha. Jiraachuu cubbuuf sababa kennuun yoo dandaa'ame yookiin ka'umsi isaa yoo bira ga'amee cub- buu ta'uun isaa ni hafa. Cubbuudhaaf hiikkaa nuti qabnu tokkichi isa Macaafa Qulqulluu keessatti kennamee dha: "Cubbuun seera irra daddarbuudha." Inni, seera jaalalaa isa guddichaa, isa hundee (bu'uura) mootummaa Waaqayyoo ta'ee wajjin qajeelfama wal-loluu dha.

Cubbuun utuu hin seenin fuul-dura Yuunivarsii guutummaa keessa gammachuu fi nagaatu ture. Uumamni hundinuu fedha uumaa wajjin walii galtee guutuu qabu turan. Waaqayyoon jaalla- chuun hunda irra kan caalu ture, jaalalli walii isaa gidduu jirus loogii of keessaa hin qabu ture. Kiristoos Inni sagalee ta'e, ilmi Waaqayyoo inni tokkichi, Abbaa Isa isa barabaraa wajjin uumamaan, amalaa fi kayyoodhaan tokko ture. Guutummaa Yuunivarsii keessa uumamni tokkichi kaayyoo fi maree Waaqayyoo keessa seenuu danda'u Isa qofa. Abbaan karaa Kiristoosin macca (uumama) samii mara uume. "Wanti waaqa keessa jiruu…warri teessota irra taa'anii fi warri moo- tummaa qaban, warri bantii waaqaa keessaa gooftummaa fi aboo qabu jedhamanii sodaatanutn isaan uumaman; wanti hundinuu karaa isaa

uumame, isaafis uumame." (Qol. 1: 16); Samii hundinuu wal-qixxummaatti Abbaa fi Kiristoosiif amanamummaadhaan bitamu. Seerri jaalalaa bu'uraa (hundee) mootummaa Waaqayyoo ta'uu isaa irraan kan ka'e, gammachuun uumama hundumaa qajeelfama qajeelummaa seerichaa wajjin walii galtee guutuu isaan qaban irratti kan hundaa'e ture. Waaqayyo uumama Isaa hundumaa irraa tajaa- jila jaalalaa – abboomamuu beekumsa gad-fagootiin amala Isaa dinqisiifachuu irraa madde isaan irraa fedha. Inni abboomamuu dirqama keessaa dhufutti hin gammadu, tajaajila fedha irratti hun- daa'e akka isaaf kennaniif hundumaaf filannoo biliisaa kenne.

Haa ta'u iyyuu malee mirga (bilisummaa) kana jallisuu kan bar- baade uumama tokkotu ture. Cubbuun uumama isa sadarkaadhaan Kiristoositti aanuu, isa hunda caalaa Waaqayyo biratti kabajamee fi isa jiraattota samii gidduutti humnaa fi ulfinaan gararraa ta'een jalqa-bame. Luusifer Kuufaatii isaa fuul-duraa qulqulluu, xuraa'ummaa tokko kan hin qabnee fi Kiruubeloota warra teessoo Waaqayyoo gol- gan keessaa isa jalqabaa ture. "Ati fakkeenya guutummaa ti, ogum- maadhaa fi miidhagummaadhaan guutteetta. Ati iddoo dhaabaa Waaqayyoo isa Eden jiru keessa turte; dhagoonni gati-jabeeyyiin hundinuu, si miidhagsu turan; … Ani akka Kiruub eegduu isa dibamaatti sin dhaabe, ati tulluu koo isa qulqullaa'aa irra in teesse, ati dhagaa ibiddaa gidduus in deddeebita turte; ati gaafa uumamtee jalqabdee, hamma jal'inni si irratti argamutti, adeemsa keetti mudaa hin qabdu turte." Hisq 28:12-15.

Luusifer macca ergamoota samii biratti jaallatamaa fi kabajamaa ta'ee, humna isaa isa olaanaas eebba warra kaanii fi ulfina uumaa isaa irra oolchuu ni danda'a ture. Garuu Raajichi akkana jedhe: "Sababii miidhagummaa keetiif garaan kee in koore, sababii simboo keetiifis ogummaa kee in balleessite." Lakk 17. Luusifer suuta suuta fedha ol of qabuutiin guutame. "Ati Waaqayyo isa ogeessa waan of seetuuf." "Ati garaa kee keessatti, 'Ani gara bantiiwwan waaqaatti ol nan ba'a, urjoota Waaqayyoo gararraas teessoo koo nan dhaabbadha, tulluu iddoo walga'ii isa dhuma gara bitaa jiru irras nan taa'a; duumessoota ol fagoo irratti ol nan ba'a, isa hundumaa gararraa jiruttis of nan fak- keessa' in jette." Lakk 6; Isa 14: 13, 14. Qooda uumama fuul-du- ratti olaantummaa Waaqayyoo agarsiisuuf dhama'u ergamoota irraa kabajaa fi tajaajila fudhachuu barbaade. Angafni ergamootaa kun, ulfina isa Abbaa Ilma Isaatiif kennetti hinaafuu irraan kan ka'e, aboo Kiristoos qofaaf kenname harka isaa keessa galfachuu barbaade.

Samiin hundinuu ulfina uumaa isaanii calaqisisuu fi galata Isaa labsuutti kan gammaddan turan. Yeroo Waaqayyo haala kanaan ulfeefamaa(kabajamaa) ture uumamni hundinuu nagaa fi gamma- chuu qabu turan. Amma garuu walii galtee samii kan faalu walitti bu'insi ni mudate. Mataa ofii tajajiluu fi ol of qabuun inni faallaa karoora Waaqayyoo ta'e sammuu ulfina Waaqayyootiif olaantum- maa yookaan dursa kennaa turan keessatti hammeenya jibbisi- saa dadammaqse. Manni maree samii Luusiferiin ni kadhatan. Ilmi Waaqayyoo waa'ee guddina, gaarummaa fi haqummaa uumaa, akka- sumas, waa'ee qulqullummaa fi amala seera Isaa isa hin jijjiramnee fuula Luusiferiitti dhi'eesse. Waaqayyo ofiidhuma Isaatii toora samii dhaabe; Luusifer garuu isa irraa goruudhaan uumaa isaa ulfina dhowwatee ofii

isaattis kufaatii fide. Haa ta'u iyyuu malee akeekk- achiisi jaalalaa fi araaraa gad-fageenyaan kenname, hafuura fincilaa isa keessatti kakaase. Luusifer hinaaffaan Kiristoos akka isatti jabaatu heyyamee isa duraa caalaa murteefannaadhaan adeeme.

Ulfina ofii isaatiin kooruun isaa keessa ture fedha olaantummaa isaa keessatti babal'ise. Ulfinni olaanaan Luusifer irra ka'ame akka kennaa Waaqayyotti hin ilaalamne ture, ulfina addaa isaaf kenname kanaafis uumaa isaas hin jajanne ture. Miidhagina isaa isa calaqq- isaa fi guddina isaatti hirkachuudhaan Waaqayyoo wajjin wal-qixxee ta'uu barbaade. Macca samii biratti jaallatamaa fi kabajamaa ture. Ergamoonni wanta inni isaan ajaje hojjechuutti ni gammadu turan, inni hunda isaanii irra caalaa ogummaa fi ulfina uffatee ture. Haa ta'u iyyuu malee, Ilma Waaqayyoo aango qabeessa samii, isa humnaa fi aboodhaan Abbaa wal-qixxee ta'uun isaa beekameedha. Kiristoos maree Waaqayyoo hunda isaa keessatti qooda kan fudhatu yeroo ta'u, Luusifer garuu kaayyoo Waaqayyoo keessa seenuun isaaf hin heyyamamu ture. Ergamaan guddichi kun "Maaliif" jedhee gaafate. "Kiristoos olaantummaa argachuu qabaa? Maaliif Kiristoos Luusifer gararratti ulfina argate?"

Luusifer iddoo isaa isa teessoo Waaqayyootti aanuu gad-dhii- see hafuura waan qabanitti quufuu dadhabuu (na ga'a jechuu dhi- isuu) ergamoota gidduutti facaasuuf adeeme. Yeroodhaaf akka wanta Waaqayyoof hojjetuutti eenyummaa isaa isa dhugaa hagu- ugee kaayyoo isaa isa dhokataa bifa iccitaatiin adeemsisaa, seerri Waaqayyoo dhorkaa barbaachisaa hin taanee uumama irra kaa'ee kan jiru ta'uu isaa ergamootaaf raggaasisee, seericha isa uumama samii to'atu irratti gammachuu akka isaan hin qabaannee gochuuf dhama'e. Erga uumamni isaanii qulqulluu ta'ee ergamoonni yaada mataa isaanii duukaa bu'uu ni danda'u jedhee dubbate. Waaqayyo ulfina guddaa Kiristoosiif kennuu Isaatiin gochaa haqa maleessa isa irratti akka hojj- ete ergamootaaf ibsuudhaan, akka ergamoonni isaaf gaddan gochuuf yaalii geggeesse. Aangoo fi ulfina guddaa argachuuf hawwuun isaa mataa isa ol of qabuuf osoo hin taane, jiraattota samii hundumaaf bili- summaa guutuu argamsiisee akka isaan jireenya sadarkaan isaa olaana ta'e jiraatan gochuuf kan kaayyeefate ta'uu isaa isaanitti dubbate.

Waaqayya araara Isaa isa guddaadhaan Luusiferiif baay'ee obse. Yeroo jalqabaa hafuura na ga'a jechuu dadhabuutti gad-of- dhiiseettis taanan yeroo ergamoota Waaqayyoo warra amanamoo fuul-du- ratti falmii (himata) sobaa dhiheesse, battaluma sanatti gita isaa isa olaana irraa gad-hin buufamne. Yeroo dheeraadhaaf samii kees- satti qusatamee jiraate. Gadi of deebiisee mataa isaa yoo kennee fi qalbii isaa yoo jijjirratee dhiifamni kan isaaf kennamu ta'uu isaa irra deddeebi'amee isatti himame. Dhama'insi jaalalla fi ogummaa dhuma hin qabnen taasifamaa ture hundinuu dogoggora isaa isa hubachiisuuf ture. Hafuurri waan qabanitti quufuu dadhabuu (na ga'a jechuu dhiisuu) kanaan dura samii keessatti hin beekamu ture. Luusifer mataan isaa iyyuu gara jalqabaa sarara gad-dhiisee ba'aa akka ture hin hubane; maalummaa miira isatti dhagaa'amaa tures sirritti adda hin baafne ture. Haa ta'u iyyuu malee, gita isaaf ken- nametti quufuu dadhabuu isaatiif sababii kennamu tokko illee kan hin jirre ta'uun isaa yeroo mirkanaa'e, Luusifer kan dogoggore ta'uu isaa, wanti Waaqayyo dubbate

hundinuu qajeelaa ta'uu isaa fi macca samii fuul-duratti dhugaa kanaaf beekamtii kennu akka qabu huba- tee ture. Inni utuu kana godheera ta'e, silaa mataa isa fi ergamoota danuu badiisa oolche ture. Luusifer yeroo kana amanamummaa Waaqayyoof qabaachaa ture guutummaa guutuutti hin dhiifne ture. Akka Kiruubeel isa teessoo Waaqayyoo golguutti gita hojii isa irra hojjechaa ture kan gad-dhiise yoo ta'e illee, ogummaa Waaqayyootiif beekamtii kennee, karoora Waaqayyoo isa guddaa keessatti gita isaaf kenname irra hojjechuu fi gara Waaqayyotti deebi'uudhaaf fedha qabaateera osoo ta'ee, silaa waajjira (ga'ee hojii) isaatti ni deebi'a ture. Haa ta'u iyyuu malee koormaan akka inni dabarsee ofii isaa hin kennineef isa daangesse.

Qalbii jijjirannaa kan isa hin barbaachifne ta'uu isaa murteefatee, laafina tokko malee daandii isaaf faccisa dhi- heessu itti fufe. Haala kanaan uumaa isaa irratti lola adeemsisuuf jecha wallansoo isa guddicha keessa guutummaa guutuutti of galche. Ergamoonni ajaja isaa jala turan martinu akka isaaf gaddan (o'aan) gochuuf jecha dandeetti sammuu isaatii hundumaa jallisee hojii gow- womsaa irra oolche. Gorsii fi akeekachiisni Yesuus Kiristoosin isaaf kennaman hundinuu illee saxaxa gantummaa isaa fiixaan baasuuf hojii irra olfaman. Warra amanamummaa fi jaalala baay'eetiin isatti dhihaatan hundumaatti, akka wanta dogoggoraan isatti murtaa'etti, akka wanta taayitaan isaa isaaf hin kabajamnee fi bilisummaan isaa jalaa sarbametti fakkeessee dhiheese. Jiraattota samii fuul-duratti isa salphisuuf karoorsee Ilma Waaqayyoo sobaan himachuudhaan

sagalee Kiristoosiin gar-malee dhiheessuu irraa gara dubbii micciruu fi kallattiidhaan sobuutti ce'e. Isaa fi ergamoota warra amanamoo gidduuttis soba dubbachuu barbaade. Warra guutummaa guutuutti garagalchee ofii isaa duukaa buusuu dadhabe immoo, waa'ee fedha jiraattota samii dhimmaa hin qaban jedhee hammeesse. Hojii ham- meenyaa isa ofii isaatii hojjechaa ture hunda ofii isaa irra dabar- see warra Waaqayyoof amanamanii hafuu fo'atan irra kaa'e. Himata isa "Waaqayyo Waaqa haqa qabeessa miti" jedhee eegale sana itti fufsiisuuf jecha, gochaa uumaa fi sagalee Isaa bifa dogoggoraatin dhiheessuu fo'ate. Waa'ee kaayyoo Waaqayyoo ilaalchise yaada (falmii) haxxumaadhaan xaxaman dhiheessee ergamoota burjaajes- suun himamata isaa ture. Wanta baay'ee salphaa ta'a iccita godhee haguugee dhiheessaa ture, sagalee Jihoovaa isa ifaa ogummaadhaan haqaaqee mul'suudhaan shakkii keessa buuse. Taayitaan isaa inni guddaani bulchiinsa Waaqayyoo wajjin walitti dhiheenya guddaa qabu, hojii gowwomsaa isaa keessatti humna guddaa waan isaaf ken- neef, baay'onni Luusiferii wajjin gamtaa uumanii aboo samii irratti fincila adeemsisuuf ni hawwataman.

Hafuurri na ga'a jechuu dadhabuu isaa bilchaatee hanga inni gara fincila siyyaasaatti jijjiramutti, Waaqni ogeessi akka seexannii hojii isaa itti fufee hojjetuuf heyyame. Amallii fi kallattin kaayyoo isaatii inni dhugaan hundumatti akka mul'atuuf jecha karoorri seex- anaa guutummaa guutuutti dagaagee mul'achuun barbaachisaa ture. Luusifer, akka Kiruubeel isa dibamaatti, ulfinaaan ol-qabamee ture; inni macca samii biratti baay'ee kan jaallatamee fi dhiibbaa jabaa kan godhu ture. Mootummaa Waaqayyoo keessatti kan haam- mataman

jiraattota samii qofa osoo hin taane, addunyaa Waaqayyo uume mara dha. Seexanni, ergamoota samii of-duukaa buusee fin- cila irratti hirmaachisuu yoon danda'e, addunyaa warra kan biroos salphaatti of-duukaa hirirsisuu nan danda'a jedhee yaade. Warra kiyyoo isaa keessa galfachuudhaaf irratti xiyyeeffate booji'uuf akka isaaf mijatuuf jecha, abshaalummaa fi gowwomsaatti fayyadamee gaaffii isaa ogummaadhaan dhiheessaa ture. Hojii gowwomsaa hojj- echuuf humni inni qabu baay'ee guddaa ture. Waaroo (kaabbaa) gowwomsaa uffatee wallaalchifachuudhaan faayidaa (bu'aa) guddaa argate. Ergamoonni warri amanamoon illee amala isaa isa dhugaa sirriitti hin hubanne, yookiin hojiin isaas garamitti akka isa geessu hin argine turan.

Seexanni ulfina baay'ee guddaa qaba ture, hojiin isaa hundinuus dhoksaadhaan kan haguugame (iccita) sababa ta'eef, waa'ee amala hojii isaatii isa dhugaa ergamootatti mul'isuun ulfaataa ture. Hanga guutummaatti dagagee guddatuutti, cubbuun waan hamaa ta'ee hin mul'atu. Cubbuun kanaan dura Yuunivarsii keessa hin turre sababa ta'ef, qulqulloonni waa'ee amala isaa fi badiisa inni qaqqabsiisuu hin beekan turan. Seera Waaqayyoo tuffatanii of-duubatti gatuun bu'aa hadhaa'aa akkamii akka inni hordofsiisu sirritti hin hubanne. Seexanni gara jalqabaa, akka wanta Waaqayyoof amanamaa jiruu fakkeessee hojjechaa ture.

Akka wanta ulfina Waaqayyoo beeksisuu fi mootummaan Waaqayyoo jabaatee akka inni dhaabbatuu gochuuf hojjechaa jiruutti, akka wanta gaarummaa jiraattota samii mirkaneessuuf socho'aa jiruutti labse. Sammuu ergamoota hoggantummaa isa jala jirani keessatti hafuura waan qabanitti quufuu (na ga'a jechuu) dadhabuu facaasaa, akka wanta hafuura waan qabaniitti quufuu (na ga'a jechuu) dadhabuu dhabamsiisuuf hojjechaa jiruutti haxxummaadhaan of-dhoksee deddeebi'aa ture. Tooraa fi Seeraa mootum- maa Waaqayyoo keessatti jijjirama gochuun barbaachisaa ta'uu isaa ilaalchise yeroo gorsa kenne, gochaa kana hojii irra oolchuun walii galtee samii keessa jiru iddootti eeguuf barabaachisaa jedhee yaada kennuudhaan gowwomsaa jala of dhoksee dhihaate.

Morkii cubbuu wajjin adeemsifamu keessatti, Waaqayyo qajeel- ummaa fi dhugaa qofatti dhimma ba'a. Seexanni immoo gowwom- saa fi wallaalchisa isa Waaqayyo itti hin fayyadamnetti dhimma ba'a. Waaqayyo jiraattota samiitiif seeraa fi heera dirirsuun Isaa qajeelaa akka hin taanee fi uumamni akka Isaaf abboomamaanii fi mataa isaanii dabarsanii Isaaf kennan gaafachuun Isaa mataa Isaa ol of qabuu giddu galeessa kan godhate ta'uu isaa dubbachuud- haan, sagalee Waaqayyootti soba uffisuu fi kayyoo mootummaa Waaqayyoo fuula ergamootaa duratti haqaaqee mul'isuuf dhama'e. kanaaf iyyuu, mootummaan Waaqayyoo mootummaa qajeelaa ta'uun isaa, seerri Isaas mudaa kan hin qabne fi qulqulluu ta'uun isaa, macca samii fi guutummaa Yuunivarsii fuul-duratti agarsii- famuu qaba. Seexanni mataan isaa iyyuu akka wanta nageenya guutummaa Yuunivarsii kabachiisuuf dhamaa'aa tureetti fakkees- saadhaan ofii isaa dhiyeessaa ture. Amalli fi kaayyoon uumama isa aangoo isaaf hin malle humnaan fudhachuuf dhama'aa ture kanaa uumama hundumaa biratti sirritti

beekamuu qaba. Hojii isaa isa hamaa hojjetee eenyummaa isaa isa dhugaa hanga mul'isuutti yeroo argachuu qaba ture.

Lolli fi jeequmsi samii keessatti uumamuun isaa sababii hojii hamminaa isaatiif ta'ee osoo jiruu, Seexanni garuu maddi yookaan ka'umsi lolaa fi jeequmsaa "Seeraa fi mootummaa Waaqayyoo dha" jedhee hadheessee dhiyeesse. Hammeenyi hundinuu bu'aa bulchin- saa Waaqayyoo ta'uu isaa labse. Seera Waaqayyoo fooyyeessuun kaayyoo isa akka ta'e dubbate. Kanaaf iyyuu, amalli falmii isaatii maal akka ta'ee fi akkamitti seera Waaqayyoo jijjiruu akka yaade hojjetee argisiisuun barbaachisaa ture. Hojiidhumti harka isaatii isatti farachiisuu qaba. Seexanni jalqabuma irraa kaasee fincila geggeessaa kan hin turre ta'uu isaa dubbachaa ture. Yuunivarsii guutummaan hojii gowwomsituu guddicha kana irraa waaroon (kaabbaan) fuud-hamee yookiin bakkeetti saaxilamee arguu qabu.

Kanaan booda samii keessa turuu akka inni hin dandeenye yeroo murtaa'etti illee, Waaqni Inni ogummaan Isaa daangaa hin qabne seexana hin balleessine. Tajaajilli Waaqa biratti fudhatama qabu tajaajila onnee jaalalaa keessaa madde qofa waan ta'eef, uumamni hundinuu Waaqayyoof tole jedhanii bitamuun isaanii haqa qabees- summaa fi arjummaa Isaa amananii fudhachudhaan ta'uu qaba. Jiraattotni samii fi addunyaa kan biroo, waa'ee amala yookaan bu'aa cubbuu ilaalchisee hubannaa ga'aa qabaachuudhaaf qophaa'oo hin turree waan ta'aniif, utuu yeroo sana seexanni balleeffameeraa ta'e, silaa araaraa fi haqa qabeessummaa Waaqayyo utuu hin argin hafu turan.

Utuu inni battaluma sana dhabamsiifameera ta'ee, silaa jaala- laan osoo hin taane sodaadhaan Waaqayyoof hojjetu turan. Dhibbaan gowwomsituu guddicha kanaa fi hafurri fincilaa guutummaa guutu- utti badu hin danda'u ture. Hammeenyi hanga bilchaatee bakkeetti ba'ee mul'atuutti heyyama argachuu qaba. Baraa dhuma hin qabneef guutummaa Yuunivarsiif gaarummaan akka ta'utti, himati inni moo- tummaa Waaqayyoo irratti dhiyeesse uumama hundumaa biratti ifa sirrii ta'een akka hubatamuutti, qajeelummaa fi araarri, akkasumas, seerri Isaa inni barabaraan jiraatu gaaffii kam irraa illee bilisa akka ta'utti, seexanni qajeelfama isaa gabbifachuutu irra jira.

Fincilli seexanaa baroota gara fuul-duraatti dhufan hundumaa keessatti Yuunivarsii guutummaaf barumsa, akkasumas maalum- maa fi bu'aa cubbuu isa hadhaa'atiif dhuga baatuu dhaabbataa ta'uu qaba. Qajeelfamni hojii seexanaa, bu'aan isaa ilmaan namootaa fi ergamoota irraatti hojii irra ooluun aangoo Waaqayyoo of duubatti gatanii dhiisuun bu'aa akkamii akka inni qabu agarsiisa. Nageenyi Uumama inni uume hundumtuu jiraachuu mootummaa Waaqayyoo fi seera isaa wajjin walitti hidhamee akka jiru dhugaa ba'a. Akkasitti seenaan fincilaa inni hamaan qulqulloota hundumaaf eegumsa barabaraa akka ta'u, waa'ee amala cubbuu ilaalchisee akka isaan hin gowwomfamneef isaan eeguuf, cubbuu hojjechuu fi adaba sababa cubbuutiif dhufuun dhiphachuu irraa isaan oolchuuf eeyyamame.

Hanga gaafa wallansoo inni samii keessatti geggeeffamaa ture gara xumuraatti dhufutti, gowwomsituu inni giddichi qajeelaa ta'uu isaa falmachaa ture. Duuka buutota isaa wajjin

iddoo gammachuu sana keessaa akka ari'amaniif yeroo labsame, hogganaan finciltootaa kun mul'inatti seera Waaqayyoo kan jibbu ta'uu isaa beeksisuu eegale. Ergamoonni to'atamuu akka hin barbaachifne, garuu fedha mataa isaanii isa karaa qajeelaa irra isaan geggeessuu duukaa bu'uu akka qaban irra deebi'ee falme. Seerri Waaqayyoo seera bilisummaa uumamaa sarbudha jedhee balaalefachuudhaan seera Waaqayyoo dhabamsiisuun kaayyoo isaa akka ta'e dubbachuudhaan, macci samii dhorkaa kana jalaa biliisomuudhaan jireenya ulfina qabeessaa fi olaanaa ta'etti galuu jedhee dubbate.

Seexanni fi macci isaa utuu hin ifatamne taane tasa hin fincillu turre jechuudhaan yaada tokkoon ceephoo fincila isaanii hundumaa Kiristoos irra kaa'an. Akkasitti amanamummaa dhabuu isaanii kees- satti mata jabootaa fi finciltoota ta'uudhaan akkasumaan mootummaa Waaqayyoo irratti fonqolcha geggeessuun barbaadan, akka waan bal- leessaa malee humna abbaa hirree jalatti hacuucamaa jiranitti him- achuudhaan Waaqayyoon arrabsanii angafni finciltootaa fi duuka buutotni isaa xumura irratti samii keessaa darbataman.

Har'as biyya lafaa kana irratti fincila geggeessaa kan jiru hafuurichuma isa samii irratti fincila kaasedha. Seexanni imaammata wal-fakkaataa ergamoota irratti hojii irra oolche ilmaan namoota irrat- tis hojii irra oolchaa jira. Amma hafuurri isaa ijoollee hin abbomamne irratti mo'ee jira. Isaan akkuma isaa dhorkaa seera Waaqayyootiin ka'ame cabsuu barbaadu, namootas seera Waaqayyoo cabsanii bili- summaan akka argamuutti abdachiisu. Cubbuu ifachuun amma illee hafuura jibbaa fi mormii kakaasa. Yeroo ergaan akeekkachisaa Waaqa biraa gara sammuu isaanii dhufu, seexanni immoo akka isaan akka nama cubbuu hin qabneetti of isaanii lakka'anii fi akka isaan daandii cubbuu isa irra adeemaa jiran irratti namoota isaan deggeran barbaadan isaan taasisa. Qooda dogoggora isaanii sirreef- fachuu, akka wanta namni isaan sirreesuuf dhama'insa gochaa jiru sun madda rakkina isaanii ta'eetti, namicha irratti aariidhaan dub- batu. Bara Abeel nama qajeelaa sanaa kaasee hanga bara keen- yaatti hafuura wal-fakkataa akkanaatu namoota cubbuu ifatan irratti calaqqisiifamaa jira.

Seexanni, akkuma samii irratti amala Waaqayyoo maqsee mul'isee fi Waaqayyoon Waaqa gara-jabeessaa fi hacuuccaa (abbaa hirree) fakkeessee agarsiisetti ilmaan namootaa cubbuutti galche. Erga hanga kana milkaa'ee booda immoo, kufaatiin ilmaan namoota sababii Waaqayyo dhorkaa haqa-maleessa kaa'eef uumame jed- hee labse. Itti dabalees, isuma mataa isaayyuu gara fincilaatti kan geggeessee dhorka haqa - maleessa Waaqayyoon diriirfame ta'uu isaa dubbate.

Garuu Waaqni Inni barabaraan jiraatu waa'ee amala Isaa ilaalchi- see akkana jedhee labseera:"Gooftichi achumaan Musee dura darbee sagalee isaa dhageessisee, "Ani Waaqayyo gooftichi, Waaqayyo isa oo'a-qabeessaa fi araara-qabeessa; aariitti suuta-jedhaa dha; gaarum- maan koo fi amanamummaan koo guddaa dha. Ani gaarummaa koo dhaloota kumaatamaaf jabeessee kanan eeguu dha; yakka, irra-dadd- arbaa, cubbuus namaaf nan dhiisa; haa ta'u iyyuu malee, isa yakkaa utuun hin adabin hin dhiisu." –S/ Ba'uu 34:6, 7.

Waaqayyo samii keessaa seexana arii'uu Isaatiin, qajeelummaa isaa labsee (ulfina teessoo Isaatii iddoo kabachiise.(iddoo ulfina tees- soo isaatii kabachise.) Yeroo namni gowwomsaa hafuura gantuu kanatti harka kennee cubbuu hojjete garuu, Waaqayyoo akka Inni sanyii cubbuutti kufee kanaaf du'uuf Ilma Isaa dabarsee kennuud- haan ragaa jaalala Isaa mul'ise.

Karaa aarsaa isa ilmaan namoota Waaqatti araarsuuf jecha fannoo irratti baafamee jaalalli Waaqayyoo ni mul'ate. Falmiin fannoo inni humna qabeessi, mootummaan Waaqayyoo karaa kamiin iyyuu dan- dii cubbuu isa Luusifer fo'ateef itti gaafatamummaa kan hin fudhan- nee ta'uu isaa guutummaa Yuunivarsiitiif adeesse ibse (mirkaneesse). Yeroo tajaajila fayyisaa isa biyya lafaa lolli Yesuusii fi seexana gid- duutti adeemsifamaa ture amalli gowwomsituu isa guddicha kanaa bakkeetti saaxilame. Lola hamaa (gara-jabeessa) inni fayisaa biyya lafaa irratti geggeesse irra caalaa, wanti onnee ergamoota samii fi

Yuunivarsii amanamoo hundumaa keessaa seexana hundeetti buqqaasee baasuu danda'u hin jiru. Akka Kiristoos isaaf sagaduu fedhuun isaa fi ija jabinaan naaf sagadi jedhee dubbachuudhaan Waaqayyoon arrabsuun isaa, saalfii tokko malee roggee gaaraa fi bantii Mana Qulqulluu irratti Yesuusin ol-baasuun isaa, bantii Mana Qulqullummaa irraa akka Inni gad-of-darbatu gochuuf haxxummaad- haan yaalii gochuun isaa, kiyyootti Isa galchuuf jecha iddoodhaa gara iddootti Isa adamsuun isaa, luboonnii fi namoonni jaalala Isaa bal- fanii fudhatama akka dhabsiisani fi xumura irratti immoo: "fannisi! fannisi!" jedhanii akka isaan iyyan gochuun isaa – Yuunivarsii hun- dumaa ni raajefachiise, ni aarses.

Akka biyyi lafaa Kiristoosiin hin fudhanne kan godhe seexana. Araarrii fi jaalalli fayisaa, garummaa fi gara laafinni Isaa, biyya lafaatti amala Waaqayyoo kan mul'isu ta'uu isaa yeroo arge, angafni ham- minaa sun Yesuusin balleessuuf humnaa fi haxxummaa isaa mara hojii irra oolche. Seexanni dubbii Ilmi Waaqayyoo dubbatu hundu- maan mormuudhaan jireenyi fayisaa keenyaas gaddaa fi gidiraad- haan akka inni guutamu gochuuf ilmaan namoota bakka buutota isaa godhatee maayii itti ba'e. Haxxummaa fi sabni inni ittiin hojii Yesusiin duubatti harkisuu barbaade, jibbi guddaan inni karaa warra hin abboomamnee m ul'ate, himati (hadheessaan) gara-jabinaa inni Isa jireenyi Isaa fakkeenya gaarummaa qabu sana irratti dhiyaate hundinuu fedhii haaloo ba'uu isa onnee isaa keessa riphee ture kees- saa kan madde dha. Utuu macci samii hundinuu miiraa suukannees- saa keessaa ta'anii callisuu guddaadhaan ilaalanii, ibiddi hinaaffaa fi hammeenyaa, akkasumas, kan jibbaa fi haaloo ba'uu Qaraaniyoo irratti Kiristoos irratti boba'e.

Yeroo aarsaa inni guddichi raawwatame Kiristoos gara samiitti ol-ba'e. Hanga gaafa "Yaa Abbaa, isaan Ati anaaf kennite kun iddoon ofii jiraadhu haa jiraataniif, ulfina isa Ati biyyi lafaa utuu hin uuma- min waan na jaallatteef Anaaf laattees haa arganiif nan fedha!" jed- hee kadhata Isaa dhi'eessutti sagada ergamootaa fudhachuu ni dide. Yoh 17:24. Akkuma Inni kadhata Isaa fuula Abbaa duratti dhihees- see xumureen, deebiin: "Ergamoonni Waaqayyoo hundinuu Isaaf haa sagadan" jedhu humnaa fi jaalala ibsamuun hin dandeenyee

teessoo Abbaa biraa ni dhufe. Ibr 1:6. Mudaan tokko illee Yesuus irratti hin argamne. Leeyyoon Isaa ni raawwatame, aarsaan Isaa fiix- aan ba'e, maqaan maqoota hundumaa irra caaluus isaaf ni kenname.

Amma yakki seexanaa sababa kan hin qabne ta'uun isaa ni mul'ate. Sobduu fi ajjeessaa akka ta'e amala isaa isa dhugaa mul'ise. Utuu jiraattota samii akka to'atuuf eeyyamni isaaf kennameera ta'ee, silaa hafuura fi imaammata ilmaan namoota warra humna isaa jala jiran ittiin bulchaa jiru sana hojii irra akka oolchu ni mul'ate. Seera Waaqayyoo cabsuun bilisummaa fi ufina olaanaa fida jedhee dub- batee ture; haa ta'u iyyuu malee, bu'aan isaa garbummaa fi salphina kan fidu ta'uun isaa ni argame.

Waa'ee amala Waaqayyoo fi mootummaa Isaa ilaalchisee himatni (hadheessaan) sobaa seexanaan dhiyaatan hundinuu ifa sir- rii ta'een bakkeetti ba'ee mul'ate. Uumaan utuu ofii isaatii of ganuu hin shaakalinii fi aarsaa of hin godhin warra kaan irraa of ganuu yeroo gaafatuu fi uumama isaa irraa abboomamuu fi isaaf bitamuu yeroo gaafatu mataa isaa qofa ol of qabuu barbaaduu isaati jedhee Waaqayyoon hammeessee ture. Amma garuu fayyina sanyii kufee cubbuudhaan manca'eef jecha, geggeessaan Yuunivarsii aarsaa guddaa jaalalli qofti gochuu danda'u raawwachuun Isaa ni mul'ate; "Waaqayyo …. Kara Kiristoos biyya lafaa ofitti araarse…" 2 Qor 5:19. Itti dabalees, yeroo Luusifer dharraa ulfinaa fi olaantummaa argachuudhaan oofamee cubbuun akka seenuuf balbalaa baneetti, Kiristoos immoo cubbuu balleesuuf jecha gad-of-deebisee hanga du'aatti abboomamuun Isaa ni mul'ate.

Waaqayyo qajeelfama fincilaa akka jibbu mul'iseera. Firdii seex- anatti kennamee fi fayina ilmaan namootaaf godhame keessatti, samiin hundinuu qajeelummaa Waaqayyoo arganiiru. Luusifer, Seerri Waaqayyoo kan hin jijjiramne fi adaba isaa jalaa ba'uun kan hin dandaa'amne yoo ta'e, yakkamaan hundinuu barabaraan ayya- naa Waaqayyoon ala ta'uu qaba jedhee dubbatee ture. Sanyiin namaa inni cubbuutti kufe dangaa fayinaa keessaa ba'eera waan ta'eef, isaan seeraan qabiyyee kooti jedhee falmate. Haa ta'u iyyuu malee duuti Kiristoos ilmaan namootaa bakka bu'ee du'e falmii inji- fatamuu hin dandeenye seexanatti ta'e. Adabni seeraa Yesuus Isa Waaqayyoo wajjin wal-qixxee ta'e irratti kufe. Namni tola Kiristoosiin fudhachuudhaaf, akkasumas, akkuma Kiristoos mo'icha argate karaa gad-of-deebisuu fi qalbii jijjirachuu humna seexanaa irratti moi'cha gonfachuudhaaf bilisummaa argate. Akkasitti Waaqayyo qajeelaa ta'uun isaa fi warra Yesusitti amananis qajeeltota akka godhu beekame.

Kiristos gara biyya lafaa dhufee kan inni dhiphatee fi kan inni du'e fayyina ilmaan namootaa fiixaan baasuuf qofa miti. "Seera Isaa gud- daadhaa fi ulfina-qabeessa" gochuudhaaf dhufe. Isa 42:21. Jiraattotni biyya lafaa seera Waaqayyootiif kabaja barbaachisaa akka kenna gochuuf qofa osoo hin taane, seerri Waaqayyo kan hin jijjiramne ta'uu isaa guutummaa biyya lafaatti agarsiisuudhaafi. Utuu wanti seericha keessatti caafamee dhiifamuu (hafuu) ni dandaa'a ta'ee, silaa, Ilmi Waaqayyoo yakka seericha irra daddarbuudhaan hojjetameef araara buusuuf jecha lubbuu Isaa dabarsee kennuu hin

barbaachisu ture. Duuti Ilma Waaqayyoo seerichi seera barabaraa ta'uu isaa raggasisa. Aarsaa Abbaa fi Ilmi jaalala Waaqumaatiin giddisifamanii fayyina ilmaan namootaaf baasan, karoora araaraa (fayinaa) kanaa gadi kan ta'e wanti dhiifamuu cubbuutiif dhiyaachuu danda'u tokko illee kan hin jirre ta'uu isaa fi qajeelummaa fi araarri hundee mootummaa fi seera Waaqayyoo ta'uu isaa guutummaa Yuunivarsiitti agarsiisa.

Yeroo firdii inni xumuraa kennamu cubbuudhaaf sababiin ken- namu tokko illee akka hin jirre ni argama. Abbaan firdii guutum- maa biyya lafaa kanaa: "Maaliif Ana irratti fincila geggeesite? Maaliif lubbuu bittaa koo jala jiran na saamtee?" jedhee yeroo Inni seexana gaafatu, hamajajiin inni cubbuu maddisise deebii kennu hin qabu. Arrabni hundinuu sochii isaa dhaaba, finciltootni hundinuus waan dubbatan dhabu.

Fannoon Qaraaniyoo, seerri Waaqayyoo seera barabaraa ta'uu isaa hubachiisuu bira darbee, gatiin (beenyaan) cubbuu du'a ta'uu isaa guutummaa Yuunivarsiitti beeksisa. "Raawwatameera" kan jedhu sagaleen iyya araarsuu fayisaa keessaan sagaleen shaakura (bilbila) du'a seexanaa ni dhagaa'ame. Wallansoon guddichi inni waggoota dheeraadhaaf geggeefamaa ture ni murtaa'e, hammenyis guutumaa guututti duguugamee kan badu ta'uun isaa ni mirka- naa'e. Ilmi Waaqayyoo "du'a isaatiin Seexana isa humna du'aa qabu balleessuudhaaf" awwalcha keessa darbe. Ibr. 2: 14. Fedhiin mataa isaa ol of qabuu Luusiferiin akkas jechuutti isa geesse: "Ani urjoota Waaqayyoo gararraas teessoo koo nan dhaabbadha… Isa hundu- maa gararraa jiruttis of nan fakkeessa" jedhe. Waaqayyo immoo: "kanaafan akka ati daaraa taatee lafatti dabalamtu godhe…. deebi- tees hamma bara baraatti hin argamtu" jedhee labse. Isa 14: 13, 14; His. 28: 18, 19. "Guyyaan akka iddoo ibiddaa gubu" yeroo dhufu; "yommus warri koortuunii fi warri hamaa hojjetan hundinuu akka cidii in ta'u; guyyaan dhufu sun isaan in guba; hidda yookiis damee isaaniif hin hambisu." Mil. 4: 1.

Guutumaan Yuunivarsii hundinuu waa'ee amala cubbuu fi bu'aa isaa isa hamaa ilaalchisee dhuga baatota ni ta'u. Barbaadeefamuun isaa inni utuu jalqabuma ta'eera ta'ee silaa ergamootatti sodaa fidee, Waaqayyoonis salphisu, amma garuu jiraattota Yuunivarsii warra fedha Isaa gochuu barbaadanii fi seera Isaa onnee isaanii keessa ka'atan fuul-duuratti jaalalaa fi ulfina Waaqayyoo mirkaneessa. Hammeenyi lammaffaa deebi'ee hin argamu. Sagaleen Waaqayyoo akkas jedha: "Egaa rakkinni deebi'ee hin argamu." Naho. 1: 9. Seerri Waaqayyoo, inni akka waanjoo garbummaatti seexanaan cee- pha'ame, akka seera birmadummaatti ni kabajama. Uumamni qora- mee qulqullaa'e, Waaqa Isa jaalalli fi ogummaan Isaa dhuma hin qabne ta'uun Isaa mul'ifame kanaaf bitamuu (amanamuu) irraa gara booddeetti hin deebi'an.

Boqonnaa 30 – Diinummaa Si'oolii

"Ani sii fi dubartittii gidduu, sanyii isheetii fi sanyii kee gidduus diinummaa nan buusa; inni mataa kee in buruqsa, atis koomee isaa in iddita" jedhe. Uuma. 3: 15. Firdiin Waaqayyoo inni erga sanyiin namaa kufee boodaa seexana irratti labsame raajii yeroo ta'u, innis immoo hanga xumura yerootti baroota hundumaa kan hammat- uu fi wallansoo guddicha sanyiin namaa biyya lafa kana irra jiraatu kam iyyuu keessatti hirmaatu kan argisiisuudha.

Waaqayyo "Ani diinummaa nan buusa" jedhee dubbate. Diinummaan kun uumamaan kan keessa seename miti. Namni yeroo seera Waaqayyo cabse, uumamni (amalli) isaa hamaa ta'e, seexanaa wajjinis qooda garaagara ta'uu, walii galtee taasise. Nama cubbamaa fi hamajaajii isa cubbuu maddisise gidduu uumamaan dinummaan hin jiru. Lamaan isaanii iyyuu gantummaadhaan hamoo ta'an. Inni gantuun sun yoo warra kaan gowwomsee deggersaa fi jaalala isaanii argate malee hin boqotu. Sababa kanaaf, ergamoonni kufanii fi cub- bamoonni walitti dhufeenya abdii hin qabne uumuuf jecha walii- galan. Utuu Waaqayyoo karaa adda ta'ee gidduu hin seenne ta'ee, silaa seexannii fi namoonni gamtaa'anii samii irratti fincila geggeessu turan; maatiin dhala namaa hundinuus qooda seexana ija jibbaatiin ilaalan, Waaqayyon mormuudhaaf seexanaa wajjin tokkummaa uumu turan.

Seexanni akkuma ergamoota fincilsiise, lola samii irratti geg- geessaa jiru keessatti deggersa ilmaan namootaa argachuuf jecha namni cubbuu akka hojjetuuf qore. Seexannii fi ergamoonni isaa jibba Kiristoosiif qaban irratti garaagaraummaa tokko illee hin qaban turan; tuqaa kan biroo hundumaa irratti garaagarummaa yoo qabaatan illee, aboo geggeessaa Yuunivarsii irratti mormii geggees- suudhaaf tokkummaa jabaa ta'e uuman. Haa ta'u iyyuu malee, isaa fi dubartittii gidduu, akkasumas, sanyii ishee fi sanyii isaa gidduu diinummaan akka jiraatu ilaalchisee labsii labsamee yeroo dhaga'e, dhama'insi inni uumama (amala) namaa mancaasuuf saganteeffatee gargar kan citu ta'uu isaa fi ilmaan namootaa humna isaan mormuu akka dandaa'an hubate.

Aariin seexanaa ilmaan namootaa irratti baay'isee boba'e, sababni isaa karaa Kiristoosiin jaalaalaa fi araara Waaqayyoo argachuu waan isaan danda'aniifi. Seexanni hojii harka Uumaa mancaasee xurees- suudhaan, karoora fayinaa Waaqayyo ilmaan namootaaf qabu gufachiisuu fi Waaqayyo irra salphina kaa'uu barbaada; inni samii gadda guddaadhaan guutuu, biyya lafaa immoo iddoo boo'ichaa fi onaa homtinuu irra hin jirre gochuu barbaada. Hamminni kun hundinus bu'aa hojii harka Waaqayyoo isa inni nama uume akka ta'etti argisiise.

Akka namni seexanaa wajjin diinummaa qabaatu kan taas- isu ayyaana Kiristoos isa onnee cubbamaa keessa dhaabamuudha. Ayyaana isa nama jijjiruu fi humna nama haaressu kana yoo argate malee, namni boojuu seexanaa fi garba hojii isaa hojjechuuf yeroo hundumaa qophaa'e ta'ee itti fufa. Haa ta'u iyyuu malee qajeelfamni haaraan onnee keessa seenu kun iddoo duraan nagaan buufatee ture keessatti lola uuma. Humni Kiristoos hidhachiisu jabina namni ittiin hacuuccaa fi haxxummaa diinaa mormu namaaf kenna. Qooda cub- buu

jaallachuu utuu isa jibbu kan argamu kam iyyuu, kajeellaa cub- buu isa onnee bitee jiruun kan mormuu fi kan injifatu kam iyyuu, hojiin qajeelfama samii jireenya isaa keessa jiraachuu isaa agarsiisa.

Diinummaan hafuura Kiristoosii fi hafuuraa seexanaa gidduu jiru yeroo kam irra caalaa bifa ajaa'ibsiisaa ta'een kan inni mul'ate simannaa biyyi lafaa Yesuusiif goote irratti dha. Warri Yihudotaa Isa simachuu diduu isaaniitiif sababii guddaa kan ta'e, Yesuus bad-haadhummaa fi ulfina biyya lafaa fudhatee dhufuu dhiisuu Isaa miti. Humna isa faayidaalee duubaan mul'atu dhabuuf beenyaa baasu bira darbee waan guddaa hojjechuu danda'u akka Inni qabu arganiiru. Garuu qulqullummaa fi muda malee argamuun Kiristoos jibba warra waaqa hin qabnee Isatti fide. Jireenyi of ganuu fi cubbuu irraa walaba ta'uu Isaa, yeroo hundumaa warra koortuu fi gammachuu fooniitti gad-of-dhiisan mara kan ifatu (qeequ) ture. Ilma Waaqayyoo irratti jibba kan kakaase kana ture. Seexannii fi ergamoonni hamoonni namoota jal'ootaa wajjin gamtaa uuman. Humnoonni gantummaa hundinuu tokko ta'anii Shaampiyoonaa (Goota) dhugaa adamsan.

Diinummaan duuka buutota Yesuus irratti geggeefame isuma Gooftaa isaanii irratti geggeeffamee wajjin tokko. Amala cubbuu isa jibbisiisa kan hubatuu fi jabina olii kennamuun guutamee qormaata seexanaatiin kan mormu hundinuu shakkii tokko malee jibba seex- anaa fi duuka buutota isaa kakaasa. Jibbii qajeelfama dhugaa isa qulqullaa'aa, fi ceephoo fi ari'atamuun deggertoota isaa irratti geg- geefamuu hundinuus hanga cubbuunii fi cubbamoonni jiranitti itti fufee jiraata. Duuka buutonni Kiristoosii fi garboonni seexanaa walii galuu hin dandaa'an. Gufannaan fannoo amma illee hin dhaabbanne. "Akkasuma karaa Kiristoos Yesus nama Waaqayyoo ta'ee jiraachuu kan hawwu hundinuu ari'atamuuf jira." 2Xim. 3: 12.

Bakka buutonni seexanaa, mootummaa Waaqayyoon mormanii qajeelfama isaa jalatti angoo fi mootummaa seexanaa hundeessuuf geggeessaa isaa jala hiriiranii walitti fufinsaan hojjechaa jiru. kana gochuudhaaf immoo duuka buutota Kiristoosiin gowwomsuu fi ama-namummaa isaanii irraa isaan gufachiisuu barbaadu. Isaan kaayyoo isaanii kana galmaan ga'uuf jecha akkuma geggeessaa isaanii heer- tuu Macaafa Qulqulluu jal'isuu fi hiikkaa dogooggoraa itti kennuud- haan hojjetu. Akkuma seexanni Waaqayyoon ceepha'uuf (arrabsuuf) dhama'e, bakka buutonni isaa saba Waaqayyoo irratti jal'inaan ni dubbatu. Hafuurri Kiristoosiin ajjeesise akka jal'onnii duuka buu- tota Isaa ajjeesaniif isaan kakaasa. Wantootni kun hundinuu raajii isa jalqaba raajame keessatti ibsameera: "Ani sii fi dubartittii gid- duu, sanyii isheetii fi sanyii kee gidduus diinummaa nan buusa." Kun immoo hanga xumura baraatti itti fufa.

Seexanni humna waraanaa isaa mara walitti qabatee dandeetti qabu hundumaan gara lolaatti ni seena. Sababii maaliif kan inni mormii (ittisa) cimaatiin hin qolatamneef? Loltoonni Kiristoos kan dhimma hin qabnee fi kan hirribaan mudhukaa'an maaliif ta'u? Sababni isaa walitti dhufeenyi dhugaa isaanii fi Kiristoos gidduu jiru muraasa waan ta'eef; sababni isaa

Hafuura Qulqulluutiin guut- amuu irratti hiyyeessota waan ta'aniifi. Akka uumaa isaanii biratti ilaalametti cubbuun ciigasiisaa fi jibbisiisaa ta'ee isaan biratti hin ilaalamne. Isaan akka Kiristoosiin gara kuteenyaa fi ejjennaa walaa- lammii hin qabneen cubbuudhaan hin mormine. Isaan guddina ham- meenyaa fi haxxummaa cubbuun qabuu hin hubanne, akkasumas, amalaa fi humna gooftummaa dukkanaa akka hin hubaneef iji isaanii jaameera. Seexanaa fi hojii isaa irratti diinummaan jiru muraasa, sababni isaa humna fi haxxummaa isaa ilaalchisee, akkasumas, waa'ee lola bal'aa inni Kiristoosii fi waldaa irratti geggeessaa jiruu irratti wallaalummaa jiru guddaa waan ta'eef. Kana irratti hedduun gowwomfamaniiru.

Diinni isaanii Jeeneraala (hogganaa waraanaa) cimaa sammuu ergamoota hamoo to'atuu ta'uu isaa, akkasumas, fay- ina lubbuu karaatti hambisuuf jecha karoora baay'ee bilchaataa ta'ee fi sochii ogummaadhaan guutameen deggeramee kiristoos irratti lola geggeessaa kan jiru ta'uu isaa hin beekan. Nuti Kiristiyaana kan ofiin jedhan baay'een isaanii, akkasumas, tajaajiltoota (lallabdoota) wan- geelaa baay'ee isaanii dabalatee, yooma akka tasaa waltajjii irratti maqaa seexanaa dha'an irraan kan hafe waa'ee hojii isaa ilaalchi- see wanti isaan dubbatan muraasa. Isaan sochii seexanni guyyaad- haa gara guyyaatti adeemsisaa jiruu fi milkaa'ina inni gonfachaa jiru ilaalchisees ragaa jiru hubachuu dadhabu; Waa'ee haxxummaa seex- aanaa ilaalchisee akeekkachisaa kennamanii jiran ni dagatu; jiraa- chuu isaa illee waan dagatan fakkatuu.

Yeroo namoonni tooftaa hojii isaatii sirritti hubachuu dadhaban, diinni dammaqaan kun gaafa hundumaa faana dha'ee isaan hordofa. Seexanni tokkoo tokkoo maatii, daandiwwaan magaalaa keenya hundumaa, waldoota Kiristiyaanaa keessa, mana maree biyyool- eessaa fi mana murtii keessatti argamee burjaajessaa, gowwomsaa, hojii hamaa akka hojjetaniif sossobaa, iddoo hundumaatti lubbuu fi qaama abbootii, haadholii fi ijoollee mucoolii balleessaa, maatii gar- gar diigaa, jibbaa, diinummaa, lola, jeequmsa fi ajjeechaa facaasaa jira. Kiristiyaanonni addunyaa kanaa immoo akka waan taatewwan kun biyya lafaatti raawwatamuu qabanii fi akka wanta Waaqayyo abboomeetti waan ilaalaa jiran fakkaatu.

Seexanni daangaa sararaa biyya lafaa wajjin gargar isaan baasu diigee saba Waaqayyoo injifachuudhaaf dhama'insa wal-irraa hin citne taasisaa jira. Israa'eloonni bara durii cubbuu keessatti kan isaan kufan yeroo ormoota warra Waaqayyoon hin beeknee wajjin walitti dhufeenya dhorkame raawwatan ture. Israa'elonni bara kanaas haaluma wal-fakkaataa ta'een karaa irraa kaachifamu. "Inni hamaan waaqayyicha bara si'anaa kana ta'e, yaada warra hin amanin sanaa jaamseera; inni ifa ulfina Kiristos, isa fakkaattii Waaqayyoo wangeela keessaa ibsu sana, akka hin argineef isaan dhowweera."2Qor. 4: 4.

Warri kutannoodhaan Kiristoos duukaa bu'uuf hin murtefanne hun- dinuu garboota seexanaa ti. Onnee hin haarofne keessa jaalala cub- buu, amala cubbuu kunuunsuu fi cubbuudhaaf sababa kennuutu jira. Onnee haara'e keessa immoo amala cubbuu jibbuu fi gara kuteenyaan cubbuudhaan mormuutu jira. Kiristiyaanonni hawaasa Waaqayyoon hin beeknee fi Waaqayyotti hin amanne wajjin yeroo tokkummaa uumuu filatan, mataa isaanii qormaataaf

saaxilu. Seexanni ija isaanii duraa of-dhoksee erga bifa callisaa ta'een gara isaaniitti dhiyaate booda golgaa gowwomsaa isaa ija isaaniitti haguuga. Michummaan akkasii kun, jireenya isaanii miidhuuf akkaa qophaa'ee arguu hin danda'an; yeroodhaa gara yerootti, amalaan, akkataa dubbannaa fi gochaadhaan biyya lafaa wajjin walitti makamaa (Michoomaa) yeroo adeeman, irra caalaa gara jaamummaatti seenaa.

Aadaa biyya lafaatti madaquun waldaa gara biyya lafummaatti jijjiira malee biyya lafaa gara Kiristoositti hin jijjiiru. Cubbuu wajjin michumma (firooma) uumuun, akka cubbuun wanta hamaa fi ciig- gaasisaa ta'ee hin mul'anne godha. Garboota seexanaa wajjin michoomuu kan filatu kam iyyuu yeroo dhiyoo keessatti Gooftaa isaa sodaachuu dhaaba (dhiisa). Akkuma Daani'eel yeroo mana moo- tummaa keessa jiru qorame, nutis utuu hojii keenya seeraan hojjen- nuu qoramsi nutti dhufuu danda'a, haala akkasii keessatti Waaqayyo akka nu eegu amanuu qabna; haa ta'uu iyyuu malee yoo nuti fedha keenyaa qormaatatti dabarsinee of kennine, dafee ta'us yookiin dafee ta'uu baatus gaaf tokko ni kufna.

Seexanni yeroo baay'ee namoota to'annaa isaa jala jiru jed- hamanii hin shakkamneen hojii isaa milkaa'ina olaanatiin hojjeta. Warri kennaa (dandeettii) fi barumsa olaanaa qaban akka waan dandeettiin kun bakka sodaa Waaqayyoo bu'uutti yookiin akka waan fuula Waaqayyoo duratti fudhatama nama argachiisuutti fuula namaa duratti ulfinaa fi jajjannaa namaaf argamsiisu. Dandeettii fi aadaan ofiidhuma isaaniiti iyyuu kennaa Waaqayyooti; haa ta'u malee yeroo bakka qullaa'ummaa buufamanii ilaalaman, yeroo qooda lubbuu Kiristoositti butuu Kiristoos irraa achi fageessan kiyyoo fi abaarsa ta'u. Wanti gara lafinaa fi qajeelummaa fakkaa- tee mul'atu hundinuu Kiristoos biraa kan maddeedha yaadni jedhu sammuu namoota baay'ee keessatti mo'ee jira. Dogoggorri kana caale takkaa hin jiru. Amaloonni kun hundinuu waa'ee amantii isa dhugaa ilaalchisee dhuga ba'umsi godhamuu dhibbaa guddaa waan qabuuf jireenya Kiristiyaanota mara keessatti calaqqisuu qabu; haa ta'u iyyuu malee, Waaqayyoof kennamuu qabuu yookiin immoo humna hamminaas ta'uu danda'u. Shaakalaan dandeettii sammuu fi amala gammachisaa kan qaban, gochaalee safuudhaan balaalefa- taman hojjechuu kan hin dhiifne, garuu meeshaa harka seexanaa keessatti totolfaman kan ta'an namoota baay'eetu jiru. Dhiibbaa fi fakkenyummaan namoota akkanaa, inni utuu hin mul'atiin miidhaa qaqqabsiisu fi wallaalchisaa ta'e, namoota warra wallaaloo fi hin baranne caalaa hojii Kiristoosiif diina balaafamaadha.

Solomoon dhimmee kadhachuu fi Waaqayyotti hirkachuu isaa irraan kan ka'e ogummaa guutummaa biyya lafaa ajaa'ibsese argate. Garuu yeroo Waaqa isa madda jabinaa ta'e irraa garagalee mataa isaatti hirkachuudhaan gara fuul-duraatti adeeme, kiyyoo qormaataa keessatti booji'amee kufe. Sanaan booda, humni dinqisiisaan mooti- cha isa mootota hundumaa irra caalaa ogeessa ta'e kanaaf kenname akka inni diina lubbuutiif bakka bu'aa jabaa ta'u isa taatsise.

Yeroo seexanni sammuu isaanii dhugaaf jaamsuuf walitti fufin- saan hojjechaa jiru kana keessa Kiristiyaanonni "namoota foon uffa- tanii wajjin wal'aansoo wal-qabaa kan hin jirre;

garuu humnoota aboo qabanii fi gooftummaa qaban, warra bantii waaqaa keessaa biyya lafaa isa dukkana keessa jiru kana seerratan, macca hafuurota ham- minaa warra bantii waaqaa keessa jiraatanii wajjin wal'aasoo wal qabaa akka jiran" hin irraanfatin. Efe. 6: 12. Akeekkachiisni karaa Hafuura Qulqulluu caafame jaarraawwan darban hundumaa keessa darbee as ga'uudhaan, har'as, "Of qabaa, dammaqaas! Seexanni hamajaajiin keessan akka leenci yeroo beela'utti aadaa naanna'utti, nama liqimsuu barbaadee in naanna'a" jedhee nu akeekkachiisaa jira. 1Phe. 5: 8. "Haxxummaa Seexanaatiin mormuu akka dandeessanitti, mi'a lolaa isa kan Waaqayyoo guutummaatti hidhadhaa!" Efe. 6: 11. Diinni keenya inni guddaan bara Addaamii jalqabee hamma bara keenyaatti humna isaa hojii cunqursaa fi badiisaaf hojjechuuf maayii itti ba'aa tureera. Amma immoo duula isa xumuraa waldaa irratti geggeessuuf qophaa'aa jira. Namni Kiristoosin duukaa bu'uu bar- baadu kam iyyuu diina gara jabeessa kanaa wajjin lolatti seenuuf jira. Kiristiyanni baay'isee itti siqeenya amala Waaqayyoo duukaa bu'u, hanguma sana haleellaa seexanaatiif baay'isee kan xiyyeefat- ame ta'a. Namoonni gowwomsaa isa hamaa sanaa saaxiluu fi fuula namootaa duratti Kiristoosiif dhuga ba'umsa kennuuf jecha hojii Waaqayyoo keessatti dammaqinaan hirmaatan hundinuu, dhuga ba'umsa isa Phaawuloos sammuu guutummaa guutuutti gad-of dee- bise, imimmanii fi qorumsa danuutiin Gooftaa tajaajilla jedhee isa inni dubbateetti makamuu ni danda'u.

Seexanni qormaata baay'ee cimaa fi gamnummaadhaan (haxx- ummaadhaan) guutameen Kiristoosiin adamsaa ture, haa ta'u iyyuu malee dirree lolaa hunduma isaa irratti ni injifatame. Lola sana hun- dumaa bakka keenya bu'ee nuuf lole; mo'ichi sun hundinuu akka injifannuuf dandeetti nuuf kennu. Kiristoos warra Isa barbaadan hundumaaf humna ni kenna. Namni kam iyyuu fedha ofii isaatiin dabarsee yoo of kenne malee seexanaan mo'amuu hin danda'u. Seexanni inni nama qoru, fedha namaa to'achuufis ta'e humnaan dirqisiisee cubbuu nama hojjechisuuf aboo hin qabu. Tarii nama dhiphisuu ni dandaa'a, garuu faaluu hin danda'u. Gidirsuu ni dan- daa'a, garuu xureessuu hin danda'u. Kiristoos duraan dursee inji- fannoodhaan xumuruun Isaa, duuka buutotni isaa hundinuu lola cubbuu fi seexanaa wajjin adeemsisfamu keessatti gootummaadhaan akka hirmaataniif isaan dadamaqsuu qaba.

Boqonnaa 31 – Hafuurota Hamootaa

Hariiroon addunyaa ijaan argamuu fi ijaan hin argamnee gidduu jiru, tajaajilli ergamoota Waaqayyoo, fi bakka butootni hafuuro- ta xuraa'oo, Macaafa Qulqulluu keessatti bifa ifaa ta'een mul'ifam- eera, akkasumas seena dhala namaa wajjin bifa gargar ba'uu hin dandeenyeen wal-hidhee jira. Ergamoonni Qulqulloonni warri "war- ra fayyina argachuuf jiraniif hojjechuudhaaf ergaman" (Ibr. 1: 14) na- moota baay'ee biratti akka hafuura warra du'anitti lakka'amanii utuu jiranii, gama biraatiin immoo waa'ee jiraachuu hafuurota hamootaa ilaalchisee shakkii (amanuu dadhabuu) guddaan babal'achaa jira. Haa ta'u iyyuu malee, Macaafni Qulqulluun jiraachuu ergamoota Qulqullaa'oo fi hamoo qofa osoo hin taane, ergamoonni kun qaama kan hin qabne hafuura namoota du'anii akka hin taane ragaa gaaffii hin kaafne kennee barsiisa.

Ergamoonni utuu namni hin uumamin jiru turan; sababiin isaas yeroo hundeen lafaa ka'ame (dhaabame) "urjoonni gara barii in faarfatan, warri waaqa irraa 'Ilmaan Waaqayyoo' jedhamanis guddisanii sagalee gammachuu in dhageessisan." Iyo. 38: 7. Erga namni kufee booda ergamoonni muka jireenyaa eeguudhaaf erga- mani turan, kunis immoo kan inni ta'e utuu namni hin du'in fuula dura ture. Ergamoonni uumaman ilmaan namootaa irra ni caalu; sababiin isaa Daawit abbaan Faarfannaa waa'ee kanaa ilaalchisee namni "xinnoodhuma ergamootaan gad" ta'ee uumame jedhee dubbateera waan ta'eef. Faar. 8: 5.

Waa'ee lakkofsa, humnaa fi ulfina jiraattota samii, akkasumas, waa'ee hariiroo isaan mootummaa Waaqayyoo wajjin qabanii fi walitti dhufeenya isaan hojii fayyinaa wajjin qabanii ilaalchisee Macaafa Qulqulluu keessaa odeefannoo arganneerra. "Waaqayyo teessoo isaa bantiiwwan waaqaa keessa dhaabbateera, mootummaan isaas waan hundumaa irratti gooftummaa qaba." Isin ergamoonni isaa warri waaqa irraa, Waaqayyoon ulfinaan jajadhaa! Isin macci isaa hundi- nuu, Waaqayyoon ulfinaan jajadhaa!" Raajichi immoo akkana jedha: "Kana booddee ani ergamoota baay'ee teessichatti… naanna'an nan arge." Teessoo mootii mootootaa full-duratti "ergamoota jagnoota humnaan jajjaboo ta'an," "hojjetoota isaa warra fedha isaa goodhan," "warra sagalee dubbii isaa dhaggeeffattanii, ajaja isaa raawwattantu," argama. Faar 103: 19-21; Mul 5:11.

Ergamoonni samii warri Daani'el mul'ata isaa keessatti arge kuma kumaatamatti, miliyoonii baay'eetti lakkaa'amu. Ergamaan Phaawuloos immoo "Tuuta lakkoofsa hin qabne" jedhee dubbateera. Dan. 7: 10; Ibr 12:22. Isaan "akka ifa balaqqeessaa asii fi achi" fiiguutti (Hisq 1:14) saffisa olaanaa fi sur- raa calaqqisaadhaan ifaa gara fuul-duratti socho'u. Ergamaa inni bakka awwaalcha fayisaatti mul'ate "Bifni isaa akka balaqqeessaa, uffanni isaas akka cabbii adii ture" waan ta'eef, egdonni awwaali- chaa sodaadhaan hurgufamanii (rom'anii) "akka waan du'anii ta'an." Maat 28:3, 4.

Seenaheriib mootiin Sooriyaa, yeroo koormaadhaan guutamee Waaqayyoon arrabsee fi Waaqayyon salphise, akkasumas, Israa'eloota balleessuudhaaf yeroo isaan doorsise,

"Halkanuma gaa- fasii ergamaan Waaqayyoo ba'ee, buufata loltuu warra Asor kees- saa namoota kumaatama dhibba tokkoo fi kuma saddeettamii shan in ajjeese." Iddoo buufata mootii Asor keessaa "loltoota, geggeessi- tootaa fi gurguddoota in ficcisiise." "kana irratti Senaaheriib mootichi yeella'ee gara biyya isaatti in deebi'e." 2Moot. 19: 35; 2Sen. 32: 21.

Ergamoonni ergama araaraa baatanii gara ijoollee Waaqayyootti ergamanii turan. Kakuu eebbaa qabatanii gara Abrahamiitti; Loox isa qajeelaa badiisa sodaachisa jalaa baraaruuf jecha gara kellaa Sodomitti; yeroo inni lafa onaa keessatti dadhabbii fi beelaan du'uu ga'ee ture gara Eliyaasitti; yeroo magaalatti ishee inni keessa jiraachaa ture diinootan marfamtee turte konkolaataa ibiddaa fi fardeeniitiin gara Elsaayiitti; mana mootummaa mootii waaqa hin beeknee keessatti yeroo inni ogummaa Waaqayyoo barbaade yookaan leen- cotaan akka nyaatamuuf boolla Leencatti yeroo gatame gara Daani'eeliitti; Yeroo mana hidhaa Heerodis keessatti du'i itti faradame gara Pheexiroositti; gara adabamtoota warra Filiphisiyuus keessa tur- aniitti; yeroo halkan walakkaa galanaa irratti dha'aan isaan irratti ka'e gara Phaawuloos fi michoota isaatti; sammuun isaa banamee waangeelaa akka inni fudhatu gochuuf jecha gara Qorneeliyoositti; akka inni ergaa fayyinaa fudhatee gara ormootaa dhaqu gochuuf jecha gara Pheexiroositti ergamuudhaan ergamoonni Waaqayyo baroota hundumaa keessatti saba Waaqayyoo tajaajilaniiru.

Tokkoo tokkoo duuka buutota Kiristoosiif ergamaan eegu rama- dameera. Humna isa hamaa sanaa warra qajeelota irraa golgee kan ittisu eegdota samii kana dha. Seexanni mataan isaa yeroo "Iyoob waa malee si Waaqayyoon sodaataa ree? Ati isaa fi mana isaatti wanta inni qabu hundumaattis naannessitee dallaa hin ijaarree ree? Hojii harka isaatii in eebbifteef; qabeenyi isaas biyyicha keessatti in baay'ate" jedhee dubbate kan hubateera. Iyoob 1:9, 10. Bakka buu- totni Waaqayyo karaa isaanii saba Isaa eegu dubbii Daawit abbaa faarfannaa keessatti ibsameera: "Ergamaan Waaqayyoo naannoo warra Waaqayyoon sodaatanii in buufata, inni isaan in oolchas." Faar. 34: 7. Waa'ee warra Isatti amananii ilaalchisee Fayisaan akkas jedhee dubbate: "Isaan xixinnayyoo kana keessaa tokko illee akka hin tuffanne ilaalladhaa! Ani isinittan hima, waaqa irraa ergamoonni warri isaan eeguudhaaf kennaman guyyaa hundumaa fuula abbaa koo isa waaqa irraa durattiin argamuwo." Maat. 18: 10. Ergamoonni warri ijoollee Waaqayyoo tajaajiluuf ramadaman gaafa hundumaa fuula Waaqayyoo duratti argamu.

Kanaaf iyyuu sabni Waaqayyoo, humna gowwomsituu sanaa fi hammeenya gooftummaa dukkaanaa isa yeroo kam illee hin rafne sanaatti yeroo saaxilaman, akkasumas, wallansoo humna ham- meenyaa wajjiin taasisan hundumaa keessatti eegumsi ergamoota Waaqayyoo utuu wal-irraa hin citin akka isaaniif godhamu rag- gasifameera. Wabiin akkasii utuu hin barbaachisin hin kennamne. Waaqayyo waadaa ayyaanaa fi eegumsaa ijoollee Isaatiif kan inni kenne, sababa raayyaan hammeenyaa humnaan jaboo ta'an, lak- koofsi isaanii danuu ta'e, hammenya hojjechuuf kutatoo fi bood- deettis kan hin deeebinee fi kan hin dadhabnee (hin nuffine) isaan mudataniifi. Waa'ee humnaa fi hammeenya isaanii ilaalchisee beekumsa

dhabuudhaan yookiin of-eeggannoo gochuu dhiisuud- haan utuu hin miidhamin kan hafu hin jiru.

Hafuuronnii hamoonni jalqaba irratti cubbuu malee uumaman; isaan uumama samii Warra amma Waaqayyooof ergamanii wajjiin uumamaan, humnaa fi ulfinaan wal qixa turan. Garuu cubbuud- haan waan mo'amaniif Waaqayyoon ulfina dhowwachuu fi ilmaan namootaas balleessuuf walii wajjin gamtaa uuman. Fincila isaa kees- satti seexaaa wajjiin tokkummaa uumanii samii keesaa waan dar- batamaniif, baroota dhufanii darban hundumaatti olaantummaa (aangoo) Waaqayyo irratti lola geggeessuuf isaa wajjin walii galan. Waa'een gamtoominaa fi mootummaa isaanii, waa'een toora isaanii addaa addaa, waa'een beekumsa fi haxxummaa isaanii, akkasumas, nagaa fi gammachuu ilmaan namootaa diiguuf jecha saxaxa jal'aa isaan diriirsanii Macaafa Qulqulluu keessatti nutti himameera.

Macaafni kakuu moofaa waa'ee jiraachuu hafuurota hamoo fi bakka bu'oota isaanii darbee darbee caqasa; garuu hafuuronni hamoon yeroo Kiristoos biyya lafaa kana irra ture haala ajaa'ibsiisaa ta'een humna isaanii mul'isan. Kiristoos karoora fayina ilmaan namoot- aaf kenname keessa seenuuf kan dhufe yeroo ta'u, seexanni immoo biyya lafaa to'annaa isa jala galfachuuf garaa kutate dhufe. Biyya Filisxeem irraan kan hafe guutummaa biyya lafaa keessaatti waaqaef- faanna waaqa tolfamaa bu'uressee (hundeessee) milkaa'eera. Kiristoos immoo ifa samii namootaaf kennuuf jecha gara biyyattii ishee guutum- maa guututti humna seexanaatti harka hin kennin jirtuu dhufe. Iddoo kana irratti humna waliin morkatan lamatu mirga olaantummaa fal- mate. Warri Isa fedhan hundinuu karaa Isaa nagaa fi araara akka arga- taniif jecha, Yesuus barruu Isaa isa jaalalaa dirirsee isaan waamaa ture. Macci dukkanaa immoo to'annaa daangaa hin qabne harka keessa gal- fachuu akka dadhaban waan beekaniif ergamni Kiristoos yoo bakka ga'e mootumman isaanii dafee akka gara dhumaatti dhufu hubatan. Seexanni akka Leenca fuuncaadhaan hidhamee jiruutti ni dheekkame, mul'inattis humna isaas lubbuu fi foon namootaa irratti ni agarsiise.

Namoonni hammam hafuura hamoodhaan qabamanii akka turan Macaafa Kakuu haaraa keessatti ibsameera. Namoonni haala sanaan dhiphachaa turan hundinuu dhukkuba karaa uumamaa namatti dhufu qofaan dhiphachaa hin turre. Kiristoos eenyuu wajjin wal-lo- laa akka ture hubannoo guutuu qaba ture; akkasumas, jiraachuu hafuurota hammeenyaa fi bakka buutota isaanii sirritti hubateera.

Waa'ee baay'ina lakkoofsa isaanii, humnaa fi miidhaa isaanii, akkasumas, waa'ee humnaa fi araara Kiristoosiin ilaalchisee hojii fayyinaa biyya Gergeesaatti namoota hafuuroota hamoodhaan qabamaniif godhame irratti fakkeenyi dinqisiisaan barreefana Macaafa Qulqulluu keessatti kennamee jira. Namoonni seexanaan qabamanii qalbii dabarsan kun gadadamoo fi rakkatoo, dhorkaan kamiin iyyuu kan gadi isaan hin qabamne, asii fi achi kan wixxi- fatan, homacha afaaniin kan dhangalaasan, aariidhaan kan danfan, iyyi (waci) isaanii qilleensa naannoo sanaa guutee kan jeequ, ofii isaa irratti miidhaa kan geessisanii fi nama isaaniitti siqu yaalu maras balaadhaaf kan saaxilan turan. Dhagni isaanii inni dhiiguu fi

boca kan gadi dhiise, akkasumas, sammuun isaanii inni qalbii dabarse gooftummaa dukkanaa sanaaf gammachuu guddaa ture. Hafuuroota hamoo haala kanaan namoota dhiphisaa turan keessaa inni tokko: "Maqaan koo duula (Leegi'oon), nuyi baay'ee dha" jedhee dubbate. Maar 5:9. Waraana Roomaa keessatti Leegi'oon tokko loltuu kuma sadii hamma kuma shanii of keessatti qabata. Loltoonni seexanaas ajajaa waraanaa jalatti kutata kutataan kan gargar qoqodaman yeroo ta'an, hafuuronni hamoonni kun kutata keessatti ramadaman kees- satti lakkoofsi isaanii Leegi'oonii gadi miti.

Yeroo Yesuus isaan abboome, hafuuronni hamoonni sun namoota sana gadi dhiisanii adeeman, namoonni fayyan sunis maraatummaa keessaa gara yaada sammuu isaanitti deebi'anii, tasgabbii fi of-kennuu guddaadhaan callisanii miilla Yesuus jala taa'an. Haa ta'u iyyuu malee hafuuronni hamoonni sun hoomaa Booyyee haranii galanatti akka naqaniif heyyamni isaaniif kenname; jiraatonni Geergeesaa garuu eebba Kiristoos isaaniif kennu irra caalaa qisaasama karaa badiisa booyyee isaanitti dhufe caalchifachuu isaanii irraan kan ka'e, fayisaan samii magaalaa sana gadi dhiisee akka adeemuuf cimsanii Isa kadha- tan. Kayyoon seexanaa bu'aan isaa kana ture. Akka wanta qisaasamni ta'e kun sababii Isaatiif uumameetti Yesuus irraa ceephoo kaa'uud- haan, sodaa ofittummaa isaan keessaa kakaase sagalee Isaa dhaggeffa- chuu isaan dhorke. Seexanni qooda ceephoo hundumaa gara qaama dhimmi isaa ilaallatuu – gara ofii isaa fi bakka buutota isaatti fudhatu, akka wanta Kiristiyaanonni madda qisaasama (dhabiinsaa), kan carra gadhee fi dhiphina ta'aniitti walitti fufinsaan isaan hammeessaa jira.

Garuu kaayyoon Kiristoos hin gufanne. Hafuuronni hamoon sun hoomaa booyyee sana akka isaan balleessaniif eyyamuun Isaa. Yihuudota warra bu'aa barbaachaaf jecha bineensota qullaa'oo hin taane horsiisaa turan sana ifachuuf jedheeti. Utuu Kiristoos hin daangessine ta'ee, silaa Hafuuronni hamoonni sun hoomaa booyyee sana qofa osoo hin taanee, tiksoota fi abbootii qabeenyaa hoomaa booyyee sanaa mara haree galaanatti naqa ture. Baraaramuun tik- soota fi abbootii qabeenyaa sanaa sababa humni Kiristoos oolfamuu isaaniif jecha araaraan gidduu seeneef qofa ture. Hundumaa caa- laa immoo, taateen kun kan inni eeyyamameef, gara jabinni humna seexanaa ilmaan namootaa fi bineesota irraatti hammam olaanaa akka ta'ee bartootni arganii akka dhugaa ba'aniif ture. Fayisaan keenya, akka duuka buutonni Isaa meeshaa seexanaatiin gow- womfamanii hin mo'amneef jecha, waa'ee eenyummaa diina isaanii ilaalchisee beekumsa sirrii akka isaan qabaatan barbaade. Itti daba- lees, humni Isaa hidhaa seexanaa cabsee warra booji'aman gadi dhi- isisuu kan danda'u ta'uu isaa namoonni naannoo sanaa akka isaan argan gochuun fedha Isaa ture. Yesuus ofii isaatii bakka sana gadi dhiisee yoo adeeme illee, namoonni dinqii Isaatiin furaman sun waa'ee araara Isaa dhugaa ba'uudhaaf achitti hafan.

Fakkenyoonni amala wal-fakkaataa qaban kan biroonis Macaafa Qulqulluu keessatti caafamaniiru. Intalli dubartii biyya Finiiqee Sooriyaa tokko seexanaan qabamtee gidirfamaa yeroo turtetti, Yesuus dubbannaa afaan Isaan hurrii ishee baaseera. Maar 7:26- 30. "Namicha hafuurri hamaan keessa" ture, isa "iji isaa jaamaa, arrabni isaas didaa tokko" ture. Maat. 12:

22. Dargaggeessa hafuura didaan itti galee sun "Yeroo baay'ees isa balleessuudhaaf jedhee ibidda keessa, bishaan keessas" in buusaa ture. Mar. 9: 17- 27. Namicha "hafuura xuraa'aadhaan" (Luq 4:33-36) qalbii dabarsee gidirfamaa turee fi isa mana sagadaa Qifirnaahom keessatti wal-ga'ii guyyaa sanbataa jeeqaa turee Fayisaa Isa oo'a qabeessaan fayye sanas yaadachuu ni dandeenya. Taatewwan kana hundumaa kees- satti, Kiristoos hafuurota hamoo namoota dhiphisaa turanitti dub- batee akka isaan ba'anii fi lammaaffas deebi'anii akka isaan hin dhiphifneef isaan abboomaa ture. Waaqeffattoonni Qifirnaahomiis humna Isaa isa guddaa arganii: "na'anii dinqifatanii, "Maal dub- biin akkasii? Hafuurota hamootas aboodhaa fi humnaan abbooma; isaanis in ba'u waliin jedhan." Luq. 4: 36.

Si'a baay'ee namoonni Hafuura hamootaan qabamanii jiran akka wanta dhiphina guddaa keessa jiraniitti ilaalamu; haa ta'u iyyuu malee kaan isaanii haala akkaan keessatti hin haamataman. Namoonni tokko tokko humna uumaman olii argachuuf jecha humna seexanaa simatanii fudhatu. Namoonni akkasii kun humnoota hafuura hamoo (seexanaa) wajjiin lola hin qaban. Simoon Maagos, Eliimaas inni qori- cha namatti godhu, xomboree isheen hafuura hooda dubbachiisu of keessa qabdu fi isheen biyya Filiphisiyuusitti Phaawuloosii fi Siilaas duukaa buute namoota hafuura fagdummaa (hafuura dubbachiisu) qaban kana keessatti ramadamu.

Waa'ee jiraachuu seexanaa fi bakka buutota isaa, akkasumas, waa'ee ergamoota isaa ilaalchisee dhuga ba'umsa bal'aa Macaafa Qulqulluu keessatti caafamee jiru fudhachuu warra didan caala dhiibbaa fi balaa hafuura hameenyaatiif saaxilamoo kan ta'an hin jiran. Hanga nuti tooftaa gowwomsaa isaanii hin beeknetti, isaan car- raa tilmaamamuu hin dandeenye qabu; baayonnis ogummaan mataa isaanitiin geggeefamaa waan jiraan isaanitti fakkaatee yaada (asaasa) seexanaa duukaa bu'u. Sababa kana ta'eef, yeroo gara xumura baraatti dhiyaachaa dhufnuu fi yeroo seexanni hojii badiisaa fi gowwomsaa hojjechuuf jecha humna isaa isa olaanaatti fayyadamu, amantii seex- anni hin jiru jedhu hamajaajiin bakka hundumaatti tatamsaasa. Ofii isaa fi tooftaa hojii isaatii dhoksee socho'uun imammata seexanaati.

Waa'ee meeshaa fi tooftaa hojii isaa beekuu keenya irra caalaa wanti gowwomsituu isa guddicha kana sodaachisu hin jiru. Amala isaa isa dhugaa fi kaayyoo isaa ba'eessa godhee dhoksuuf akka isaaf mijatutti, ceephoo fi tuffii calaqqisisuu irra kan darbe miirri jabaan akka isaa irraan hin mul'aneetti of-to'atee dhiyaata. Fakkii nama kolf- isiisuu yookiin boca gad- dhiisee kan nama jibbisiisu, akkasumas, wal- akkaa isa nama walakkaa isaa immoo bineensa fakkeessanii yeroo namoonni isaa kaasaan seexanni ni gammada. Yeroo namoonni warri hubannaa fi beekumsa qabna jedhanii ofii isaanii lakka'an iddoo Ispoortii fi qoosaa garaagaraa keessatti maqaa isaa dha'an, seexanni in gammada.

Gaaffiin: "Dhuguma uumamni akkasii jira?" jedhu kan inni bal'in- aan gaafatamuuf, sababii seexanni ogummaa hanqina hin qabneen ofii isaa dhoksee jiruufi. Guutummaa amantii biyya lafaa kees- satti barsiisni (tiiyoriin) sobaa iddoo barsiisa Macaafa Qulqulluu isa dhugaa

fudhatama argachuun isaa ragaa milkaa'ina isaati. Macaafni Qulqulluun waa'ee hojii badiisaa isaa ilaalchisee fakkeenyaa hed- duu kan inni nuuf kennuf, humneetii isaa warra dhokatoos kan inni nutti mul'isuu fi haleellaa isaa irraa akka nuti ofii keenya eeg- gannuuf kan inni nu akeekkachiisu, sababa seexanni sammuu namoota warra waa'ee dhibbaa isaa sirriitti hin beeknee salphaatti to'achuu danda'uufi.

Utuu humna Fayisaa keenyaa Isa guddaa keessatti da'oo fi bir- maddummaa argachuu hin dandeenyu ta'ee, silaa humni seexanaa fi raayyaa isaa, akkasumas, jal'innii fi hammenyii isaa guutummaa guutuutti nu miidhuu danda'a ture. Qabeenyii fi jireenyi keenya namoota hamoodhaan akka inni hin badneef eeguumsa gochuuf jecha mana keenya sirritti of eeggannoodhaan jabeessinee cufanna; haa ta'u iyyuu malee, waa'ee ergamoota hamoo warra gaafa hun- dumaa nu balleessuf yaalii godhanii fi warra humna mataa keenyaa fi tooftaa mataa keenyaan of-irraa ittisuu hin dandeenyee kan nuyi yaadnu muraasa (darbee darbeeti).

Utuu isaaniif eyyamamee, sam- muu keenya toora gadi dhiisisuu, qaama keenya dhukkubsachiisuu fi dhiphisuu, qabeenyaa fi jireenya keenya dhabamsiisu ni danda'u. Gammachuu kan isaan argatan hojii gidirsuu fi dhiphisuu hojjechuu keessatti qofaadha. Hanga gaafa Waaqayyo harka seexanaatti dabar- see isaan kennutti waamicha Waaqayyoo dhaga'uu didanii warri qormaata seexanaatti harka kennan haalli isaanii guddaa sodaa-chisaadha. Warri Kiristoos duukaa bu'an garuu eegumsa Isaa jalatti nageenyi isaanii amansiisaadha. Ergamoonni warri humnaan isaan irra caalaam isaan eeguudhaaf samii irraa ni ergamu. Inni hamaan sun eegduu (waardiyaa) Waaqayyo naannoo saba Isaatii dhaabe sana cabsee darbuu hin danda'u.

Boqonnaa 32 – Kiyyoowwan Seexanaa

Wallansoo guddichi inni naannoo waggoota kuma ja'aaf Kiris- toosii fi seexana gidduutti geggeeffamaa ture yeroo dhiyootti goolabamuuf jedha; inni hamaan sun hojii Kiristoos ilmaan namoot- aaf hojjetu gufachiisu fi lubbuu danuu kiyyoo isaatti galchuuf jecha humna isaa dachaadhaan dabalaa jira. Hanga hojiin araarsuu Fay- isaa keenyaa xumuramuu fi aarsaan sababii cubbuuf dhiyaatu kan biraan tokko illee dhibamuutti lubbuu dukkana keessatti ittisuu fi akka qalbii hin jijiiranne gochuun kayyoo seexanaa isa guddaa dha.

Yeroo waldaa fi biyya lafaa keessatti maal-nadhibdeen baay'atuu fi humna isaatiin mormuudhaaf dhama'insi addaa hin godhamne, seexanni yaaddoo tokko hin qabu; sababiin isaa, namoota fedha isaatiin gara boojuutti geggeessaa jiru dhabuuf balaan tokko illee hin jiru waan ta'ef. Garuu yeroo dhimma jireenya barabaraatif xiyyeef- fannoon kennamuu fi yeroo lubbuun "fayyuudhaaf maal gochuutu narra jira?" jedhttee gaafattu, dhiibbaa Hafuura Qulqulluu daan- gessuu fi humna Kiristoosiin mormuuf humna isaa qixxeeffatee hirirsuu barbaada.

Yeroo ergamoonni Waaqayyoo fuula gooftaa duratti of dhiyees- suudhaaf dhufan tokko seexannis dhufee isaan gidduutti argame jedhee Macaafni Qulqulluu in dubbata (Iyoob 1:6), Kayyoon achitti argamuu isaa fuula Mootii barabaraa duratti waaqeffannaadhaaf gugguufuuf osoo hin taane, kaayyoo hamminaa isaa isa toloota irratti karoorse galmaan ga'achuuf jecha ture. Har'as kaayyoo wal-fakkaataa qabatee wal-ga'ii warra Waaqayyoon waaqessuuf walitti qabamanii keessatti hirmaata. Ija namootaatti kan hin mul'annee yoo ta'e illee, sammuu namoota Waaqayyoon waaqes- sanii to'achuuf jecha dammaqina olaanaadhaan hojjechaa jira. Inni akka hogganaa waraanaa (jeeneraala) dandeettii olaanaa qabuutti dursee karoora isaa diriirsa.

Yeroo ergamaan Waaqayyoo(namni Waqayyoof ergamu) Macaafa Qulqulluu sakkatta'u itti siqee waa'ee mata duree namootaaf dhi'aatuu sanaa yaadannoo qabata. Sanaan booda, namoota qabxii sana irratti gowwomfamanii jiran bira ergi- chi akka hin geenye gochuuf haxxummaa fi abshaalummaa isaatti fayyadamee haala hundumaa to'achuuf dhama'insa geggeessa. Namni ergaan akeekkachiisaa kun baay'isee isa barbaachisu, gara hojii (dhimma) kan biraa qaamaan irratti argamuun isa dirqisi- isuutti bobbaafama; yookiis immoo, ergaa foolii jireenyaa isaaf ta'uu danda'u sana akka inni hin dhageenyetti tooftaa kan biraatiin irraa daangefama.

Itti dabalees, waa'ee dukkanaa'ummaa hafuuraa namoota marsee jiruuf yeroo garboonni Waaqayyoo dhiphatan seexanni ni ilaala. Abaarsi maal-nadhibdee fi dhibaa'ummaa ayyannaa fi humna Waaqayyootiin akka cabuuf jecha yeroo isaan dhimmanii onnee irraa kadhatan ni dhagggeeffata. Sanaa booda hinaaffaa haara'een kakaafamee hojii haxxummaa isaatii ogummaadhaan saffisiisa. Akka namoonni wantoota jireenya isaaniif baay'isee barbaachisaa ta'e dhagaa'anii hin barannetti miira namootaa hadoochuuf jecha, Seexanni fedha nyaataa fi

wantoota fedha foon isaanii gammachiisuutti (bohaarsutti) dabarsanii akka of kennaniif namoota qora.

Kadhannaa fi qayabanna Macaafa Qulqulluu dhiisuutti warri inni geggeessuu danda'u hundinuu haleellaa isaatiin akka isaan mo'aman seexanni gaarii godhee beeka. Kanaaf iyyuu sammuu namootaa booji'uuf jecha mala isaaf dandaa'ame mara uuma. Gareen nuyi amantoota ofiin jedhanii, garuu immoo qooda dhugaa baruudhaaf dhama'insa gochuu, warra faallaa yaada isaanii dhaabbattanii keessa dogoggora amantii yookiin hanqina amala namootaa barbaaduu amantii isaanii godhatan yeroo kamiin iyyuu turaniiru. Namoonni akkasii kun warra harka mirgaa ta'anii seex- anaa gargaaranii dha.

Hammesitoonni obboolootaa yertuu miti, isaan yeroo Waaqayyoo hojjetuu fi yeroo garboonni Waaqayyoo sagada dhugaa Waaqayyoof dhiyeessan gaafa hundumaa dam- maqanii hojjetu. Isaan jechaa fi gochaa warra dhugaa jaallatanii fi dhugaadhaaf abbomamaniitti halluu sobaa dibu. Isaan garboota Kiristoos warra dhimmanii hojjetan, warra hinnaaffaa qabanii fi mataa isaanii ganan akka gowwomsituutti yookiin immoo akka waan isaan mataan isaanii iyyuu gowwomfamaniitti dhiyeessu. Ka'umsa yaada hojii gaarii fi ulfina qabeessaa hundumaa jal'isanii dhiyeessuu fi oduwwan gadhee (hamoo) tatamsaasuudhaan sam- muu namoota shaakala amantii hin qabnee keessatti mamii kakaa- suun hojii isaaniiti. Wanti qajeelaa fi qullaa'aa ta'e gowwomsaa fi gowwummaa fakkatee akka inni mul'atu gochuuf karaa mijataa fi fudhatama qabu hundumaa ni dhama'u.

Garuu waa'ee eenyummaa isaanii ilaalchisee namni kam iyyuu gowwomfamuu hin qabu. Ijoollee eenyuu akka isaan ta'an, fak- keenya eenyuunis akka isaan hordofanii fi hojii eenyuun akka isaan hojjetan salphaatti adda baasuun ni dandaa'ama. "Ija hojii isaaniitiin isaan in beektu." Maat.7:16. Daandiin isaanii summaa'aa, maqaa balleessuudhaan kan guutamee daandii seexana isa "hammeessituu obbollootaa" ta'ee dha. Mul 12:10.

Gowwomsituu inni guddichi bakka buutota jajjaboo barsi- isa dogogoraa gosa kamiin iyyuu dhiheessanii lubbuu kiyyeessuuf qophaa'oo ta'an danuu qaba. Namoota balleessuuf karoorse hunda balleessuf akka isaaf mijatutti barsiisa gantummaa dandeettii isaanii madaaluu fi fedha isaanii addaa addaa wajjin wal-simatu qopheessa. Namoota amanamummaa in qabne, warra hin jijjiramne, mamii fi amantii dhabuu kan jajjabeessan, dagaagina hojii Waaqayyoo fi gud- dina jireenya hafuuraa dhuunfaa isaanii arguu warra barbaadan hundumaatti gufuu kan ta'an waldaatti dabaluun kaayyoo isaa dha. Namoonni baay'een utuu Waaqayyo irrattis ta'e sagalee Isaa irratti amanittii qabatamaa hin qabaatin, qajeelfama dhugaa mur- taa'an qofa amanuudhaan akka Kiristiyaanotaatti lakkaa'amu. Haala kanaan barsiisa isaanii isa dogoggoraa barsiisa Macaafa Qulqulluu fakkeessanii dhiheessuuf haala mijataa argatu.

"Namoonni wanta barbaadanitti yoo amanan miidhaa uumu tokko illee hin qabu" yaadni jedhu gowwomsaa seexanaa inni itti milkaa'ina olaanaa argateedha. Dhugaan jaalalaan simata- mee fudhatame onnee nama dhugicha simatee fudhatee akka inni qulleessu seexanni sirritti beeka; sababa kana ta'eef, tiiyoorii sobaa, oduu durii garaagaraa fi wangeela kan biraa

bakka dhugaa buusuuf jecha walitti fufinsaan hojjechaa jira. Garboonni Waaqayyoo jalqabaa kaasanii barsiisota sobaa wajjin wallansoo gochaa turaniiru. Barsiisonni sobaa kun gara jabeeyyii fi hamoo qofa osoo hin taane, namoota barsiisa sobaa lubbuu ajjeesuu dan- da'u sammuu namootaa keessatti facaasaa turaniidha. Eliyaas, Ermiyaasii fi Phaawuloos, sodaa tokko malee ejjennoo cimaad- haan namoota dubbii Waaqayyoo irraa saba garagalchaa turaniin mormaniiru. Yaadni barbaachisummaa amantii dhugaa qabachuu fayidaa maleessa godhee ilaalu (liberality) falmitoota dhugaa warra qulqulloota kana biratti bakka hin arganne.

Hiikkaan heertuulee Macaafa Qulqulluu ifaa hin taanee fi dhugaa irratti hin hundoofne, akkasumas dhimma amantii ilaalchisee tiiyoo- riin garaagaraa wal-falleessu inni har'a guutummaa Kiristiyaanota addunyaa keessatti argamuu hojii diinichi inni guddaan sammuu namootaa burjaajessee akka namoonni dhugaa adda baasanii hin hubanne gochuuf hojjete dha. Sababiin wal-qoqqoodinsaa fi walii galtee dhabuu waldoolee Kiristiyaanaa inni guddaa, tiiyoorii mataa ofii deggeruuf jecha heertuu Macaafa Qulqulluu haqaaquun (micci- iruun) amaleeffatamee waan jiruufi dha. Namoonni baay'een fedha Waaqayyoo baruuf qooda gadi of deebisanii sagalee Waaqayyoo qayabatan, waan haaraa yookaan waan adda ta'e bira ga'uu barbaadu.

Barsiisi amantii (doktiriniin) dogoggoraa yookaan shaakalli al-Kiristiyaanummaa itti fufanii akka jiraataniif jecha, namoonni tokko tokko heertuu Macaafa Qulqulluu qabiyyee isaa irraa adda ba'e irratti xiyyeefatu, tarii immoo yaada isaanii dhugoomsuuf jecha heertuu tokkicha gargar kutanii walakkaa heertuu sanaa caqasuu, haa ta'u malee, kutaan heertuu sana inni hafee hiikkaa faallaa ta'e kenna. Haxxummaa bofaatiin deggeramanii yaada isaanii isa fedha foonii wajjin akka wal-simutti gargar cicite qophaa'e jala dhoka- chuu barbaadu. Namoonni baay'een utuu beekanii akkasitti dubbii Waaqayyoo jal'isu. Warri sammuu si'ataa qaban immoo Macaafni Qulqulluu ofii isaa kan hiiku ta'uu isaatiif dhuga ba'umsa kennamee jirutti iddoo utuu hin kennin, fakkeenyota Macaafa Qulqulluu kees- saa akka fadha isaaniitti hiikanii yaada isaanii isa keessummaa akka barsiisa Macaa Qulqulluutti dhiheessu.

Qayabannaan Macaafa Qulqulluu kadhannaadhaan, gadi-of-dee- bisuu fi hafuura barsiifamuuf fedha qabuun itti hin seenamu yoo ta'e, dubbisi Macaafa Qulqulluu ifaa fi salphaa ta'an, akkasu- mas heertuleen hubatamuudhaaf rakkisoo ta'an hiikkaa isaanii isa dhugaa gad-dhiisu. Geggeesitoonni sirna Phaaphaasii mirga aman- toonni ofii isaaniitii Macaafa Qulqulluu dubbisanii dhugaa qulqul- laa'aa hubachuuf qabanis utuu sarbanii kutaa Macaafa Qulqulluu hubachuudhaaf rakkisoo ta'an kana fo'atanii bu'aa mataa isaanii wajjin akka wal-simatu godhanii hiikuudhaan namootaaf dhiheessu. Guutummaan Macaafa Qulqulluu utuu keessaa hin hir'atni namoot- aaf kennamuu qaba. Barumsi Macaafa Qulqulluu waliin dha'amaa ta'ee namootaaf kennamuu mannaa tasa barumsi Macaafa Qulqulluu utuu isaaniif kennamuu dhiisee wayya.

Macaafni Qulqulluun namoota warra fedha Waaqayyoo beekuu barbaadan hundumaaf geggeessaa (qajeelfama) akka ta'uuf karo- orfame. Waaqayyo sagalee raajii amansiisaa ta'e

namootaaf ken- neera; ergamoonni Waaqayyoos ta'e Kiristoosumti mataan isaa illee, wanta yeroo dhiyootti dafee ta'uuf jiru akka beekan gochuuf gara Daani'elii fi Yohaannisin dhufaniiru. Dhimmoonni fayyina keenyaaf barbaachisoo ta'an iccita ta'anii hin hafne. Akkasumas karaa namoota amanamummaadhaan dhugaa baruu barbaadan dogogorsuu fi burjaajessuun hin kennamne. Gooftaan karaa raaji- cha Ambaaqom akkana jedhee dubbateera: "Mul'ata argite kana, akka namni rakkina malee dubbisuu dandaa'utti, mul'isii gabatee irratti caafi!" Anbaaqom 2:2. Sagaleen Waaqayyoo namoota Onnee kadhannaatiin qayabatan hundumaaf ifaadha. Lubbuun amana- moon hundumtuu gara ifa dhugaa ni dhufu. "Nama qajeelaaf ifni… in ba'a." Faar 97:11. Miseensonni waldaa akka nama qabeenya dhokataa barbaaduutti dhimmanii dhugaa hin barbaadan yoo ta'e, waldaan kam iyyuu qullaa'ummaatti guddachuu hin dandeessu.

Utuu inni kaayyoo isaa galmaan ga'aachuuf yeroo hundu- maa dammaqee hojjechaa jiruu namoonni yaada barbaachisum- maa amantii dhugaa fayidaa maleessa godhee ilaaluuf (liberality) utuu iyyaanii kaayyoo diina isaaniif iji isaanii jaamee jira. Macaafa Qulqulluu tilmaama yaada namaatiin bakka buusuu irratti milkaa'ina yeroo inni argatu, seerri Waaqayyoo ni dhiifama, Waldoonnis bir- madummaa qabna jedhanii utuuma faarsanii garbummaa cubbuu keessa gangalatu

Qorannaan saayinsii namoota baay'eedhaaf abaarsa ta'eera. Biyyi lafaa argannoo saayinsii fi ogummaa aartiitiin akka isheen guutamtuuf jecha Waaqayyoo ifa kenneera, Haa ta'u iyyuu malee, namoonnumti warri hayyuudha jedhaman illee qorannaa isaanii keessatti sagalee Waaqayyootiin hin geggeefaman yoo ta'e, walitti dhufeenya (firooma) Macaafa Qulqulluu fi saayinsii gidduu jiru baruudhaaf dhama'insa godhan keessatti ni burjaaja'u.

Waa'ee dhimma hafuuraas ta'e waa'ee wanta lafa kana irraa ilaalchisee beekumsi dhalli namaa qaban daanga'aa (gar tok- kee) fi hir'uudha; kana irraan kan ka'e baay'onni waa'ee ilaalcha saayinisiif qabanii fi dubbii Macaafa Qulqulluu keessatti caa- fame wal-simsiisuu hin dandaa'an. Namoonni baay'een Tiiyoorii fi tilmaama waa'ee hin baafne akka saayinsii dhugaatti fudhanii, "Wanta sobaa isa beekumsa" (1Xim 6:20) jedhamee waamame kanaan Macaafni Qulqulluun madaalamee ilaalamuu qaba jed- haii yaadu. Uumaa fi hojiin harka Isaa hubannaa isaanii garar- raadha; isaan kanneen kana karaa seeroota uumamaa (natural law) ibsuu waan hin dandeenyeef seenaa Macaafa Qulqulluu akka waan amansiisaa hin taaneetti lakkaa'u. Ragaan Macaafota kakuu Moofaa fi Kakuu Haaraa keessatti caafamee jiru amansiisaa ta'uu isaa warri shakkan, yeroo baay'ee tarkanfii caalaatti achi fagoo ta'e fudhatanii jiraachuu Waaqayyoo shakkuutti oofamuu. Kana irraan kan ka'e, humni Waaqayyoo inni daangaa hin qabne uumama keessatti kan argamu ta'uu isaa dubbatu. Qofoo bidi- ruu (anchor) lubbuu isaanii dhiisuuf waan heyyamaniif kattaa gantummaatti rukutamu.

Namoonni baay'een haala kanaan amantii irraa garagalanii gow- womsaa seexanatti harka kennu. Namoonni uumaa isaanii caa- laa ogeessota ta'uudhaaf dhamaa'aniiru; falaasamni namaa iccita barabaraan bira ga'amuun hin dandaa'amne sakkatta'uu fi ibsuuf

dhama'insa godheera. Garuu, utuu namoonni wanta Waaqayyo waa'ee ofii Isaa fi kaayyoo Isaa ilaalchisee mul'ise qofa qayabatanii hubatanii, silaa xinneenyummaa isaanii beekanii wanta Waaqayyo isaanii fi ijoollee isaaniitti mul'isetti akka quufanitti hubannaa ulfina, guddina, fi humna Waaqayyoo in argatu turan.

Wantoota Waaqayyo hin mul'isini jiruu fi wanta Inni akka nuti hubannuu hin barbaadne irratti qorannaa geggeessuu fi til- maama qabatamaa hin taane kennuu irratti sammuun namootaa hidhamee akka inni turu gochuun, gowwomsaa seexanni ittiin milkaa'ina argate keessaa isa olaanaadha. Luusiferiis iddoo olaanaa samii keessaa isaaf kennamee ture kan inni dhabe haala kanaani. Dhoksaa fi kaayyoon Waaqayyoo guutummaa guutuutti isatti hin mul'ifamne waan ta'eef gammachuu dhabe. Kana qofas osoo hin taane, gita hojii isaa isa olaanaa sana irratti ga'een hojii isaa maal akka ta'e ilaalchisee ibsa isaaf kenname guutummaa guutuutti kabaja dhowwate. Onnee ergamoota ajaja (hoggansa) isaa jala turanii keessatti hafuura gita ofiitti quufuu dadhabuu akkanaa kakaasuudhaan kufaatii isaanitti fide. Seexanni har'as hafuura wal-fakkataa sammuu ilmaan namootaa keessatti facaa- suu fi gara abboommota Waaqayyoo kabaja dhowwachuutti isaan geggeessuu barbaada.

Dhugaa Macaafa Qulqulluu isa asii fi achi hin jenne fi ifaa ta'ee fudhachuu warri hin barbaadne, oduu durii isa gurra namaatti tolu fi ceephoo sammuu irraa boqonnaa namaaf kennu dhaga'uu barbaadu. Barsiisni wangeelaa sadarkaa hafuuraa isaa hin eegne, gadi of deebi- suu fi of-ganuu kan hin gaafanne isaan biratti fudhatama guddaa qaba. Namoonni akkasii kun fedha foon isaanii gammachiisuuf jecha dan- deetti sammuu isaanii gadi buusu. Geggeessaa Waaqayyoo beekuuf lubbuu gadi of deebisee fi kadhannaadhaan Macaafa Qulqulluu qayabachuuf ofii isaaniitti qalbi qaboota (ogeeyyii) waan of se'aniif gaachana gowwomsaa irraa isaan eeguu hin qaban. Seexanni wanta fedha isaanii isaaniif kennuudhaaf qophaa'aa waan ta'eef qooda dhugaa soba isaaniif kenna.

Sirni Phaaphaasii sammuu namootaa to'achuu irratti kan inni fiixaan ba'umsa argate haala kanaanidha. Dhugaan aarsaa nama gaafata waan ta'eef Pirootestaantonni dhugaa dhiisanii daandii wal-fakkaataa irra bu'aniiru. Garaagarummaan isaanii fi biyya lafaa gidduu akka hin jiraanne hawwanii qajeelfamaa fi wanta dhugaa beekuudhaaf Macaafa Qulqulluu qayabachuutti warri dugda gatan hundinuu, qooda dhugaa barsiisa gantummaa fudhachuutti dabarfamanii kennamu. Barsiisni sobaa hundinuu namoota warra utuu beekanii fedha isaaniitiin dhugaa ganan biratti fudhatama ni argatu. Namni inni gowwomsaa isa tokko balaaleffan- nadhaan ilaalu, gowwomsaa isa kan biraa immoo salphaatti fudhata.

Waa'ee gartuu warra "fayyuudhaaf dhugaa jaallatanii fudhachuu didanii" ilaalchisee ergamaan Phaawuloos akkana jedhee dubbate: "Warri baduuf jiran hundinuu immoo fayyuudhaaf dhugaa jaalla- tanii fudhachuu waan didaniif, gowwoomsaa hamminaa hunduma isaan irratti in fida. Kanaafis Waaqayyo, wanta dhugaa hin ta'in akka amananiif gochaa nama wallaalchisu isaanitti in erga. Warra jal'in- atti gammadanii dhugicha hin amanne

hundumaatti akka faradamu in godha." 2Tas. 2:10-12. Akeekkachisi nuuf kenname kun, barsi- isa wangeelaa fudhannu irratti of-eeggannoo gochuu akka qabnu nu hubachiisa.

Meeshaa (tooftaa) gowwomsituu inni guddichi bifa olaanaa fi milkaa'ina qabuun itti fayyadamaa jiru keessaa inni tokko barsiisa wallaalchisaa fi dinqiwwaan warri tolchatti amanan (spiritualism) hojjetanidha. Inni ergamaa ifaa fakkaatee bakka namoonni baay'in- aan hin shakkinetti dhi'aachuudhaan kiyyoo isaa diriirsa. Garuu, utuu namoonni isa hubachuuf jecha hafuuraa kadhannaa fi onnee dhimmameen Macaafa Qulqulluu qayyabatanii, silaa dukkana bar- siisa sobaa addaa baasuuf isaan danqe keessatti hin kufan turan. Garuu dhugaa fudhachuu didanii mormuu isaanii irraan kan ka'e kiyyoo gowwomsaa keessatti kufu.

Gowwomsaan balaafamaan inni kan biraan immoo, barsi- isa isa Yesuus utuu gara biyya lafaa kanaa hin dhufin dura hin turre jedhee Waaqummaa Kiristoosiin ganudha. Saba bal'aa Macaafa Qulqulluutti kan amanan ta'uu isaanii odeessan biratti Tiiyooriin kun gammachuudhaan fudhatameera; haa ta'u iyyuu malee, Tiiyooriin kun dubbii fayisaan keenya waa'ee walitti dhu- feenya Abbaa Isaa wajjin qabuu, waa'ee amala Waaqummaa Isaa fi utuu gara biyya lafaa hin dhufin fuul-dura jiraachaa kan ture ta'uu Isaa ilaalchisee wanta Inni dubbatee wajjin kallattiidhan wal-faalleessa. Tiiyooriin kun, heertuu Macaafa Qulqulluu gar- malee utuu hin micciriin keesumsiifamuu hin danda'u. Tiiyooriin kun ilaalcha namoonni waa'ee hojii fayinaaf qaban gadi buu- suu qofa osoo hin taane, amantii namoonni Macaafa Qulqulluu akka mul'ata Waaqayyo biraa dhufeetti qabanis gatii dhabsiisa. Wanti kun baay'ee balaafamaa ta'uu isaa bira darbee, dhimmi- chan morkachuun illee ulfaataa akka inni ta'u taasisa.

Namoonni waa'ee Waaqummaa Kiristoosiin ilaalchisee dhuga ba'umsa caa- fata Qulqullaa'aa keessatti caafamee jiruun ni mormu yoo ta'e, tuqa kana irratti isaanii wajjiin falmii geggeessuun yeroo bal- leessuudha, Sababiin isaa yadni dhi'aatu hammam amansiisaa yoo ta'ellee isaaniif hin liqimfamu. "Namni hafuuricha hin arga- tin, kennaa hafuura Waaqayyoo hin fudhatu; kennaan sun isatti gowwummaa dha. Kennicha gargar baasee shallaguudhaaf iyyuu hafuuricha qabaachuu waan barbaachisuuf, isa hubachuu hin dan- da'u."1Qor. 2: 14. Namoonni dogoggora kana qabatanii jiran hun- dinuu waa'ee amalaa fi ergama Kiristoosiin yookiis waa'ee karoora guddicha isa Waaqayyo ilmaan namootaa fayisuuf qabuu ilaalchi- see hubannaa dhugaa qabaachuu hin dandaa'an.

Barsiisni dogoggoraa kan biraan, inni haxxummaa fi hammeenya olaanaa of-keessaa qabuu fi safisa olaanaatiin tatamsa'aa jiru, bar- siisa isa seexanni uumama qama dhuunfaatiin jiru utuu hin taane, maqaa "Seexana" jedhu Macaafa Qulqulluu keessatti yaadaa fi haw- wii namootaa isa jal'aa fi hamaa ibsuuf maayii itti ba'a kan jedhuudha. Barsiisni inni "dhufaatiin Kiristoos inni lammaffaa yeroo namoonni du'an tokkoo tokkoo namootaaf raawwatama" jedhu yeroo ammaa kanaa iddoo aarsaa bebbeekamoo danuu irraa dhagaa'amaa jira. Barsiisni kun, Yesuus Kiristoos ofiidhuma Isaatii, qaamaan, duumessa samiitiin deebi'ee kan dhufu ta'uu Isaa sammuu namootaa keessaa haquuf jecha kiyyoo itti

yaadamee qophaa'edha. Seexanni, "Kunoo, Inni mana keessa gola jira" (Maat 24:23-26) jechaa baroota hedduu dabarseera. Lubbuu danuunis gowwomsaa kana fudhatanii badaniiru.

Ammas, ogummaan biyya lafaa kadhannaan barbaachisaa akka hin taane barsiisa. Qoratoonni saayinisii, deebii kadhanna wanti jedhamu tokko illee qabatamaadhaan hin jiru jedhanii dub- batu; dinqiin hin jiru, dinqiin yoo jiraates immoo seera cabsuudha jedhu. Isaan, yuunivarsiin seera dhaabbaataa yookaan hin jijji- ramneen bulti waan ta'eef, Waaqayyoo mataan isaa illee gochaa faallaa seerota kanaa ta'an hin hojjetu jedhanii dubbatu. Haala kanaan, Waaqayyo Waaqa seerota ofii Isaatii hundeesseen daangef- famee fi Waaqa seerri Waaqummaa Isaa mirga Waaqummaa Isaa irratti dhiibbaa geessisu fakkeessanii agarsiisu. Barsiisni akka- sii dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluu morma. Kiristoosii fi bar- toonni Isaa dinqii hin hojjennee? Har'as fayisaa o'aa - qabeessa yeroo sanaatu jira; Innis, akkuma yeroo qaamaan namoota gid- duu mul'atee adeemaa ture sana gochaa ture, kadhanna amanti- idhaan kadhatamuu dhaga'uudhaaf fedha qaba. Uumamni human uumamaa olii wajjin waliigalu. Wantoota nuti amantiidhaan kad- hannu nuuf kennuun qaama karoora Waaqayyoo yeroo ta'u, wan- tootni nuti hin argatin hafne hundinuu immoo wantoota nuti hin kadhatin hafne dha.

Har'a barsiisa dogoggoraa fi tilmaama dhugaa irratti hin hun- doofne hedduutu waldaa Kiristiyaanaa keessatti babal'achaa jira. Dhagaa sagalee Waaqayyootiin ka'ame keessaa tokko buqqi- suun balaa hamaa inni qaqqabsiisu tilmaamuun isaa rakkisa dha. Namoota gochaa akkanaa gochuuf ija jabaatan keessaa muraasni isaanii dhugaa tokkicha qofa gananii dhaabbatu. Baay'een isaanii garuu, hamma gantummaa irra ga'anitti (amantii dhabuu irra hanga ga'aniitti) tokko tokkoon yookaan irraa jalaan qajeelfama dhugaa diiganii gatu.

Dogoggorri qu'annoo amantii (Tiiyoolojii) bebbekamoo baay'een isaanii lubbuu Macaafa Qulqulluu irratti amantii qaban baay'ee isaanii mamtoota taasiseera. Namni tokko waa'ee haqaa, waa'ee araaraa fi waa'ee gaarummaa ilaalchisee barsiisa miira namaa miidhu fudhachuu hin danda'u; kana irratti immoo, yeroo barsiisni akkanaa kun akka barsiisa Macaafa Qulqulluutti dhihaatan, namni dhaga'u sun Macaafa Qulqulluu fudhachuu dida.

Kaayyoo seexanni galmaan ga'uu barbaadus isa kana dha. Waaqayyoo fi sagalee Isaa irratti amantii namoonni qaban bal- leessuu caalaa wanti seexana hawwisisu hin jiru. Seexanni mataa raayyaa waraana mamtootaa ta'ee dhaabbata, akkasumas, lubbuu gowwomsee toora isaa keessa galchuuf humnaa isaa guutuutiin hojj- echaa jira. Mamuun (shakkuun) faashinii ta'aa dhufeera. Akkuma Waaqa Isa madda sagalechaa sagaleen Waaqayyoos cubbuu waan ciigga'uu fi balaalefatuuf garee bal'aa biratti ija mamiitiin ilaalama. Namoonni ulaagaa inni gaafatuuf abboomamuu hin barbaanne aboo isaa dhabamsiisuu barbaadu. Macaafa Qulqulluu kan isaan dubbisanii fi waltajjii qulqullaa'aa irraa barsiisa isaa kan isaan dhag- geeffataniif, heertuu Macaafa Qulqulluu yookiin lallaba lallabamuu keessa dogoggora barbaaduuf qofaadha. Itti gaafatamummaa isaanitti kenname raawwachuu dhiisuu isaaniitiif sababa kennuu barbaaduudhaan yookaan mataa isaanii yakka irra walaboom- suuf gantoota ta'anii kan hafan yertuu miti. Kaan isaanii immoo, koormaa fi dhibaa'ummaa irraan kan ka'e

qajeelfama amansiisaa hin taane jireenya isaanii keessatti keessumsiisu. Baay'onni kabaja olaanaa argachuu ni barbaadu; haa ta'u iyyuu malee, jireenya tatta- affii fi of-ganuu isa kabaja namaaf argamsiisu keessa qooda seenuu, Macaafa Qulqulluu irratti qeeqa (ceephoo) dhiheessanii ogummaa olaanaatiin maqaa argachuu barbaadu. Ogummaa Waaqayyootiin yoo geggeefaman malee, sammuu namaa isa daangefamaan huba- chuuf humnaan hin qabne wantootni hedduutu jiru; kunis qeeqa isaaniif haalaa isaaniif mijeessa. Daandii mamii, amantii dhabuu fi gantummaa irraa hiriiruun naamuusa gaarii kan isaanitti fak- katu namoota danuutu jira. Garuu bakkee isaani isa amanamaa fakkaatu jala mataa ofiitti amanuu fi koormaatu dhokatee jira.

Baay'onni sammuu namoota biroo joonjessuuf heertuu Macaafa Qulqulluu keessaa waa argachuutti gammadu. Kaan isaanii saba- biidhuma morkii (falmii) jaallataniif jecha jalqabatti qeeqanii (cee- pha'anii) sana booda immoo gama dogoggoraa dhaabbachuu isaaniif sababa dhi'eessu. Kana gochuu isaaniitiin kiyyoo adam- situu isa hamaa keessa ofii isaanii galchaa akka jiran hin hubatan. Garuu, al takkaa amantii dhabina isaanii mul'inatti beeksisani- ruu waan ta'eef, ejjanna isaanii irratti cichanii hafuu akka qabantu isaanitti dhagaa'ama. Haala kanaan warra Waaqa maleyyii wajjin tokkummaa uumanii balbala jannataa ofitti cufu.

Waaqayyo waa'ee amala Waaqummaa Isaa ilaalchisee sagaee Isaa keessatti ragaa ga'aa kenneera. Dhimma fayina keenyaa ilaalchi- see dhugaan gurguddaan bifa ifaa ta'een dhihaataniiru. Karaa gar- gaarsa Hafuura Qulqulluu, isa warra onnee isaanii guutuun dhugaa barabaadan abdachiifamee, namni hundinuu dhugaa kana ofii isaatii hubachuu ni dandaa'a. Waaqayyo hundee jabaa namoonni amantii isaanii irratti ijaarratan kenneera.

Haa ta'u iyyuu malee, sammuun namaa inni daangefamaan kaayyoo fi karoora Waaqa Isa daanga hin qabnee guutuummaatti xiinxaluuf ga'aa miti. Hammam illee qorannaa yoo geggeessine eenyummaa Waaqayyoo guutummaa guutuutti bira ga'uu hin dan- deenyu. Golgaa Waaqayyoo surraa Isaa jala dhoksee jiru harka ija jabinaatiin guutameen kaasuuf yaalii gochuu hin qabnu. Ergamaan Phaawuloos: "Akka Inni itti murtoo godhu namni qoree bira hin ga'u! karaa Isaas namni faana dha'ee hin hubatu!" jedhe. Room 11:33.

Hanga ammaatti wanti nuti qalbifachuu dandeenyu gochaa fi kaka'amsu yaada garaa Isaatiidha. Kanas immoo araaraa fi jaalala Isaa isa dhuma hin qabnee fi isa humna Waaqummaa Isaa wajjin tokko ta'ee jiru akka hubannuuf. Abbaan keenya Inni waaqa irraa waan hundumaa ogummaa fi qajeelummaadhaan waan ajajuuf, nuti immoo namoota na ga'aa hin jennee fi amantii hin qabne ta'uu dhiif- nee kabaja guddaadhaan gugguufnee Isaaf bitamuu qabna. Inni akeeka Isaa keessaa, wantoota beekuun nurra jiruu fi yoo beekne immoo gaarummaa keenyaaf bu'a qabeessa ta'an akka beeknuuf nutti ni mul'isa. Kan kana irraa darbe immoo irree Waaqayyoo isa jabaa fi onnee Isaa isa jaalalaan guutuutti amanachuu qabna.

Waaqayyo amantiidhaaf ragaa quubsaa kenneera, haa ta'u iyyuu malee amantii dhabinaaf sababa ta'an gufuu hundumaa hin bal- leessu. Warri waan irratti mamii isaanii

fannifatan barbaadan hun- dinuu ni argatu. Hanga mormiin hundinuu badee wantoonni mamii kaasan hundinuu dhibamanitti sagalee Waaqayyoo fudhachuu fi isaaf abboomamuu warri didan hundinuu tasa gara ifa hin dhufan.

Waaqayyo irratti amantii dhabuun, onnee hin haara'in jiru isa isaa wajjin diinummaa qabu uumamaan guddata. Amantiin garuu karaa Hafuura Qulqulluu kan namaaf kennamu yeroo ta'u, yeroo kunuunfamu in lalisa. Eenyu illee dhama'insa jabaa gochuudhaa yoo baate amantiitti cimaa ta'uu hin danda'u. Amantii dhabinni yeroo jajjabeefamuu fi deggersa argattu humna godhatee jabaata; ragaa Waaqayyo amantii isaanii jabeessuuf isaaniif kennetti jabaachuu dhi- isanii warri gaaffii kaasanii fi guunguman hundinuu, yeroo mamiin isaanii walitti fufinsaan jabaachaa adeemu ni argu.

Garuu warri sagalee abdii Isaa mamani fi wabii ayyana Isaa irratti amantii dhaban Waaqayyoon ulfina dhowwatu; dhiibbaa isaaniis qooda gara Kiristoositti warra kaan fidu Kiristoos irraa isaan fag- eessa. Isaan akkasii kun, mukeetii ija hin naqanne, warra damee- wwan isaanii asii fi achi dagaagfachuudhaan biqiltoota warra kaan irraa ifa aduu gaaddiddeessanii akka isaan gaaddisa dilallaa'aa jalatti coolliganii du'an godhani dha. Hojiin namoonni kun bara jireenya isaanii guutuu hojjetan bara baraan dhuga baatuu isaanitti ta'a. Isaan sanyii mamii fi amantii dhabuu waan facaasaniif ija isaa makara- chuun isaanii hin hafu.

Warra dhugaadhumatti mamii irraa walaboomuu barbaadan hundumaaf daandii birmaddummaa tokkicha qofatu jira. Qooda wanta hubachuu dadhaban irratti gaaffii fi guungummii kaasan, ifa isaaniif ba'e duukaa haa bu'an, yeroo sana ifa guddaa in argatu. Waan hubannaa isaaniif ife jiru irratti hojii barbaachisu haa hojjetan, yeroo sana wanta amma mamii isaanitti ta'ee jiru hubachuu fi hojj- echuudhaaf dandeetti in argatu.

Seexanni namoota gowwomfamuudhaaf fedha qaban, akka- sumas, warra dhugaadhaaf jedhani of-ganuu fi aarsaa of-gochuu hin barbaadne mara gowwomsuuf jecha soba dhugaa fakkaatu qindeessuu ni danda'a; Garuu lubbuu aarsaa barbaachisaa hunda baaftee dhugaa beekuu barbaaddu kamiin illee humna isaa jalatti hidhee tursuu hin danda'u. Kiristoos dhugaa dha, "Ifa namoota biyya lafaa irra jiraatan hundumaaf ibsu dhas." Yoh 1:9. Hafuurri dhugaa gara dhugaa hundumaatti namoota geggees- suudhaaf ergameera. Itti dabalees, aboo Ilmi Waaqayyoo ilaal- chisee akkas jedhamee dubbatameera: "Barbaadaa ni argattuu." "Namni fedha Waaqayyoo raawwachuu barbaade, barsiifni kun Waaqayyo biraa ta'uu isaa yookiis of keessaa fuudhee dubba- chuu koo in hubata." hMaat 7:7; Yoh. 7: 17.

Duuka buutonni Kiristoos maree yookaan shira seexannii fi raayyaan isaa isaan irratti xaxan waan muraasa qofa beeku. Garuu Inni teessoo samii irra taa'ee jiru meeshaalee seexanaa kana kaayyoo Isaa isa gad-fagoo fiixaan baasuuf maayii itti ba'a. Waaqayyo akka sabni Isaa qorumsa jabaatti saaxilamaniif kan inni heyyamu, dhiph- ina fi gidiraa isaanii ilaalutti waan gammaduuf osoo hin taane, sababa adeemsi kun moo'icha isaanii isa xumuraa keessatti bar- baachisummaa guddaa qabuuf dha. Waaqayyo surraa Isaa isa olaa- naa sanaan qorumsa irraa walitti fufinsaan isaan hin golgu; Sababiin isaa, kaayyoon qormaata kanaa inni

olaanaan akka sabni Isaa kiyyowwaan hammeenyaa hundumaan mormuuf qophaa'oo ta'aniif isan barsiisuudha.

Yoo sabni Waaqayyo garaa cabaa fi gaddaan guutameen gadi of deebisee cubbuu isaa himate, akkasumas, yoo cubbuu yookaan karaa isaa isa hamaa dhiisee deebi'ee waadaa Waaqayyo isaaf seene amantiidhaan gaafate, seexannis taanaan namoonni hamoonni hojii Waaqayyoo gufachiisuu fi argamuu Waaqayyoo isaan gidduudhaa dhabamsiisuu hin dandaa'an. Qormaatni hundinuus ta'e dhiibbaan mormii kam illee, mul'inattis ta'e dhoksaatti yoo namatti dhufe, inji- fannoo fiixaan ba'umsa qabuun kan inni ittiin mormamuu danda'u: "Hafuura kootiin malee humnaan miti, aangoodhaanis miti, kana Waaqayyo gooftaa maccaatu dubbate." Zak. 4: 6

"Iji Gooftichaa, gara warra qajeelotaa in ilaala; gurri isaas kad- hata isaanii in dhaga'a…. Wanta gaarii gochuudhaaf warra hinaa- fan yoo taatan, eenyutu hamaa isin irratti hojjeta ree?" 1 Phex 3:12, 13. Yeroo Balaa'aam badhaadhummaa hedduutiin gowwom- famee ijoollee Israa'eliin mormuuf yaalii godhee fi yeroo inni saba

Gooftaa irratti abaarsa fiduuf jecha aarsaa dhiheesse Waaqayyoon kadhate, Hafuurri Waaqayyoo wanta inni dubbachuuf yaade akka inni hin dubbanetti isa daangesse. Balaa'amis akkana jedhee dub- bate: "Isa Waaqayyo hin abaarin attamittan abaara? Isa Waaqayyo itti hin qorobinitti attamittan itti qoroba?"

"Ani akka du'a nama qajeelaatti du'inna, dhumni koos akka kan isaatii haa ta'u!" Erga lammaffaa aarsaa dhiheesse booda, raajiin Waaqayyoon hin beekne kun akkana jedhe: "Kunoo, ani eebbisuudhaaf abbooma- meera, inni eebbiseera, ani immoo akka inni irraa deebi'u gochuu hin danda'u. Inni Yaaqoob irratti dabaa hin argine, rakkinas Israa'el irratti hin caqafne; Waaqayyo gooftaan isaanii isaanii wajjin jira, sagaleen mootii inni gammachiisaan isaan gidduudhaa in dha- ga'ama."

"Yaaqoob irratti hoodni hin dubbatamne, Israa'el irrat- tis ayyaanni hin hedamne; amma waa'ee Yaaqoobiif yookiis waa'ee Israa'eliif kan dubbatamu, 'Wanta Waaqayyo godhe ilaalaa!' kan jedhuu dha." Haa ta'u malee ammas si'a sadaffaa iddoon aar- saa ni ijaarame. Balaa'amis Israa'elota irratti abaarsa roobsuuf ni akeekkate. Hafuurri Waaqayyoo garuu arraba (hidhii) raajii saba Waaqayyoo eebbisuuf fedha hin qabne kanaa irraa badhaadhum- maa saba Isaatii labsuudhaan gowwummaa fi hammenya diina isaanii ifate. "Namni si eebbisu haa eebbifamu! Namni si abaaru immoo haa abaaramu!" S/ Lakk 23: 8, 10, 20, 21, 23; 24:9.

Sabni Israa'el yeroo kana Waaqayyoof amanamoo turan. Hanga isaan amanamummmaadhaan seera Isaaf abbomamuu itti fufanitti, biyya lafaa kana keessas ta'e gaahanam (Si'ol) keessa humni isaan injifachuu danda'u tokko illee hin jiru. Bala'aam yeroo sanatti saba Waaqayyoo abaaruudhaaf heyyama hin arganne yoo ta'ellee, xumura irratti Israa'elota sossobee cubbuu hojjechisuudhaan akka abaarsi sun isaanitti dhufu godhee akeeka isaa fiixaan baafateera. Israa'elonni abboommii Waaqayyoo irraa kaatanii (goranii)

Waaqayyottii gargar of baasan. Humna diina isaanii isa isaan balleessuu barbaadu sanaa akka dhandhamataniif jechas dabarfamanii kennaman.

Humni raayyaa dukkanaa lubbuu dadhabduu Kiristoositti qabamtee jiraattu dura dhaabbachuu akka hin dandeenye seexanni sirritti beeka. Ofii isaa mul'isee yoo dhi'aate mormii jabaan akka isa mudatu beeka. kanaaf loltoota fannoo hundumaa daannoo isaanii isa jaba irraa gargar baasuuf dhama'a; lubbuu daannoo jabaa sana keessaa baatu mara miidhuu fi balleessuuf jecha loltoota isaa wajjin riphee eeggata. Nageenyi keenya amansiisaa kan inni ta'uu danda'u, yoo nuti guutuummaa guutuutti amanannaa keenya Waaqayyo irra ka'annee fi abboommota Isaa eegne qofa.

Namni kam iyyuu kadhannaa malee guyyaa tokkoof yookaan sa'atii tokkoof illee nagaa ta'uu hin danda'u. Keesumaa immoo ogummaa ittiin sagalee Isaa hubannu akka Inni nuuf kennuuf karaa adda ta'e kadhachuu qabna. Seexanaa fi meeshaa gow- womsaa isaatiin mormuu keessatti tooftaan fiixaan ba'insa guddaa namaaf kennu Macaafa Qulqulluu keessatti mul'ifameera. Seexanni nu gufachiisuuf jecha heertuu Macaafa Qulqulluu caqasuu fi dub-bisa Macaafa Qulqulluu jal'isee hiikkaa mataa isaatii itti kennuutti ogeessa beekamaa dha. Waaqayyotti hirkachuu irraa ija keenya osoo hin kaasin garaa gadi of deebisen Macaafa Qulqulluu qayabachuu qabna. Gaafa hundumaa meeshaalee seexanaa irraa of eeggachaa, "Qorumsatti nun galchin" jennee utuu walirraa hin kutin amanti- idhaan kadhachuu qabna.

Boqonnaa 33 – Gowwomsaa Jalqabaa Isa Guddaa

Seexanni sanyii namaa gowwomsuudhaaf yaalii isaa kan inni ee- gale jalqaba seenaa ilmaan namaa irratti ture. Inni samii kees- satti fincila eegale, lola mootummaa Waaqayyoo irratti adeemsisaa jiru keessatti jiraattonni biyya lafaa isaa wajjin akka hiriiran hawwe. Addaamii fi Hewaan seera Waaqayyoof abboomamuutti gamma- chuu guutuu qabaachaa turan, dhugaan kun immoo, falmii isa se- exanni seerri Waaqayyoo seera hacuuccaa fi uumama isaatiif waan gaarii kan mormu ta'uu isaa samii keessatti falmeen kan mormu qofa osoo hin taanee, haqa guddaa kanaaf dhuga baatuu barabaraati. Itti dabalees, mana miidhagaa warra cubbuu hin qabne sana lamaaniif qophaa'e yeroo ilaale hinaaffaa jabaatu seexana keessatti uumame. Biyya lafaa qabeenya dhuunfaa isaa godhachuu fi ishee irrattis moo- tummaa mataa isaatii isa Waaqa guddaatiin mormu hundeessuuf Waaqayyoottii adda isaan baasee to'annaa ofii isaa jala isaan galchuudhaan isaaniin kuffisuuf murteesse.

Addaamii fi Hewaan waa'ee diina balaafamaa kanaa akeekka- chiifamanii turan sababa ta'eef, amala isaa isa sirrii osoo hin dhok- siin utuu inni isaanitti dhi'aateera ta'ee, silaa takkaadhaan ittiin mormanii of irraa deebisu turan. Garuu kaayyoo isaa bifa fiixaan ba'umsa olaanaa qabuun milkeessuuf akka isaaf mijatuuf jecha, akeeka isaa dukkana keessa dhoksee hojii isaa hojjete. Seexanni bofa isa yeroo sana uumama jiran keessaa baay'ee ajaa'ibsiisaa ture meeshaa godhatee gara Hewaanitti dhi'aatee: "Dhuguma Waaqayyo,

'Ija mukkeetii iddoo dhaabaa kana keessa jiran hundumaa irraa hin nyaatinaa!' isiniin jedhee?" jedhee gaafate. Uma. 3: 1. Hewaan utuu seexanaa wajjin falmiitti seenuu irraa of qusatteetti ta'ee, silaa balaaf hin saaxilamtu turte. Garuu seexanaa wajjin falmitti seenuu ishee irraan kan ka'e gowwomsaa isaa keessatti kufte. Har'as taanaan namoonni baay'een karaa wal-fakkataa ta'e injifatamu. Waa'ee seera Waaqayyoo ilaalchise jireenya isaanii keessatti mamii keessumsi- isanii falmii geggeessu; qooda seera Waaqayyo eeguu tiyoorii namaa isa meeshaa gowwomsaa seexanaa ta'e fudhatu.

"Dubartittiin immoo bofichaan, Nuyi ija mukkeetii iddoo dhaabaa kana keessa jiran irraa nyaachuu in dandeenya; garuu muka isa iddoo dhaabaa kana walakkaa jiru duwwaa, Waaqayyo, 'Ija isaa irraa hin nyaatinaa, isattis hin bu'inaa! Kanaa achi in duutu' jedheera jette. Bofichi immoo deebisee dubartittiidhaan, Hin duutan; isin ija mukichaa irraa yeroo nyaattan iji keessan akka banamu, hamaa fi gaarii beekuudhaanis akka Waaqayyo akka isin taatan, Waaqayyo in beeka jedheen." Lakk. 2-5. Inni akka isaan ogummaa guddaa kanaan duraa qaban irra kan caalu akka qabatanii fi jireenya sadarkaan olaa- naa ta'e jiraachuudhaaf dandeettii qabaacuudhaan akka Waaqayyoo ta'uu akka isaan danda'an isaanitti hime. Hewaan qoramsatti harka kennite; Addaamis karaa ishee dhiibbaan irra ga'e. Isaan akka dub- bate kana jechuu isaa miti jedhanii dubbii bofichaa amananii fud- hatan; akka wanta Inni bilisummaa isaanii sarbaa jiruutti isaaniitti dhagaa'amee uumaa isaanii shakkan, akkasumas, akka wanta seera Isaa cabsuudhaan ogummaa fi ulfina guddaa argataniittis yaadan.

Addaam garuu, erga cubbuu hojjetee booda, waa'ee jecha isa "Guyyaa gaafa muka kanattii nyaatte dhugumaan ni duuta" jedhuu maal hubate? Akka seexanni jireenya olaanaa argatta jedhee isa amansiisetti jireenya olaanaa argateeraa? Wanti gaarummaa olaa- naa of keessaa qabu seera Waaqayyoo cabsuudhaan kan argamuu fi seexanni gargaaraa sanyii namaa ta'uun isaa akka mirkanaa'uu isaan amansiisee ture. Addaam garuu, dubbiin duraan dursee karaa Waaqayyoo dubbatame faallaa kanaa ta'uu isaa hubate. Namni adaba cubbuu isaaf jecha gara biyyoo isa irraa dhufeetti akka inni deebi'u Waaqayyo dubbateera: "Ati biyyoo dha, deebitees biyyoo in tata." – S/uum 3:19. "Iji keessan ni banama" jedhee inni seexanni dubbate karaa kana qofa dhugoomee argame: Addaamii fi Hewaan erga yakkanii booda gowwummaa isaanii akka hubataiif jecha iji isaanii ni baname. Isaan hamaa ni beekan, ija cubbuu isa hadhaa'as ni dhandhamatan.

Walakkaa Jannata Qannoo keessatti muka jireenyaa iji isaa walitti fufinsaan lubbuu jiraachisu humna qabutu guddatee ture. Addaam utuu Waaqayyoof abboomamee jiraachu itti fufeera ta'ee, silaa itti fufee muka kanattii biliisa ta'ee nyaachuuf carra ni qabaata ture, barabaraaniis ni jiraata ture. Garuu yeroo cubbuu hojjete muka jireenyaa nyaachu irraa daangeffamee (ittifamee) du'atti saaxilame. Dubbiin Waaqayyoo inni: "Biyyoo irraa dhufte, biyyootti ni deebita" jedhu jireenyi guutummaa guutuutti kan badu ta'uu isaa agarsiisa.

Kan hin duune ta'uun namaa inni haala abboomamuu kees- satti abdachiifamee ture sababa cubbuu irraan kan ka'e irraa fud- hatame. Addaam wanta ofii isaatii hin qabne sanyi isaatiif dabarsuu (dhaalchisuu) hin danda'u. Utuu Waaqayyoo karaa aarsaa Ilma Isaa jireenya barabaraa hin argamsiifne ta'ee, silaa sanyii namaa cub- buutti kufee jiruuf abdiin tokko illee hin jiru ture. "Namoonni hund- inuu waan yakkaniif duuni sanyii namaa hundumaa wal ga'e." "Inni humna du'aa cabsee, jireenya, badiisa ooluus karaa wangeelaa ifatti baase." Room. 5: 12; 2Xim. 1: 10.

Bara baraan jiraachuun karaa Kiristoos qofa argama. Yesuus akkana jedhee dubbate: "Namni ilma Waaqayyootti amanu, jireenya bara baraa qaba; ilma Waaqayyoof kan hin abboomamne garuu jireenya hin argatu, dheekkamsa Waaqayyootu isa irratti hafa malee" jedhe. Yoh. 3: 36. Ulaagaa ka'ame kanaa wajjin namni walii gale kam iyyuu eebba yookaan qabeenya ulfina qabeessa tola kenname kana argachuu ni dandaa'a. Namni "Obsaan waan gaarii hojjechaa, ulfina hin darbine, jireenya hin badnes Waaqayyo biraa argachuu barbaadu" hundinuu "jireenya barabaraa" ni argata. Room 2:7.

Abboomamuu diduu keessatti Addaamiif jireenya kan waadaa seene gowwomsituu isa guddicha qofa. Dubbiin Eeden keessatti: "Isin dhuguma hin duutan" jedhamee karaa bofichaa dubbatame sun, mata duree lubbuun hin duutu jedhu irratti lallaba yeroo jalqa- baa lallabame ture. Haa ta'u iyyuu malee, barsisni yookaan lal- labni aboo seexanaa qofa irratti bu'uureffame kun iddoo aarsaa Kiristiyaanota danuu irraa dhagaa'amaa kan jiru yeroo ta'u, akkuma abboota keenya warra jalqabaa namoota harka caalaa biratti saff- isa olaanaa ta'een fudhatama argachaa jira. Dubbiin Waaqayyoo inni Raajii Hisqeel 18:20 irratti: "Lubbuun

cubbuu hojjette ni duuti" jedhee caafamee jiru jijjiiramee "Lubbuun cubbuu hojjettu hin duutu, barabaraan jiraatti" jedhamee hiikkaa dogoggoraa akka qabaatu taa- sifameera. Sagalee Waaqayyoo shakkanii dubbii seexanaa amananii jaalalaan fudhachuu namootaa ajaa'ibsiifachuu hin dandeenyu.

Namni erga kufee booda utuu muka jireenyaattii nyaachuudhaaf heyyama argateera ta'ee, silaa barabaraan jiraata ture, cubbuunis barabaraan jiraata ture. Garuu, maatiin Addaam dhorkaa ka'ame ce'anii ija mukicha jireenya kennu sanattii akka hin nyaanneef jecha Kiruubelii fi billaan akka ibiddaa boba'u "Karaa isa gara muka jireen- yaatti geessu" ni eegan. S/Uum. 3:24. Kanaaf cubbamaan hin duune tokko illee hin jiru.

Garuu kufaatii booda, seexanni ergamoota isaa hiriirsee namni uumamaan iyyuu kan hin duunee dha jedhanii akka amananiif yaa- lii addaa godhe. Erga barsiisa sobaa kana namoota fudhachiisanii booda immoo, goolabbii "cubbamoonni barabaraan dhiphachaa jiraatu" jedhu irra akka isaan ga'an isaan taasisan. Amma mooti- chi dukkanaa, Waaqayyoon Waaqa gar jabeessa haaloo ba'u, warra isa hin gammachiifne hunda gaannamitti gadi-darbatee dheekkamsa isaa akka dhandhaman taasisu fi yeroo isaan ibidda barbaraatiin dhiphina guddaa dhiphatan samii irra taa'ee gammachuudhaan ilaalu fakkeessee Waaqayyoon haqaaqee dhi'eessuudhaaf bakka buutota isaatti fayyadamee hojjechaa jira.

Abbaan soba haala kanaan amala isaa uumaa fi soortuu sanyii namaatti uwwise. Gara jabinni amala seexanaati. Waaqayyo garuu jaalala; uumamni Inni uume hundinuus hanga gaafa fincilaa isa gud- dicha sanaan cubbuun seenutti qulqulluu, mudaa kan hin qabnee fi jaallatamoo turan. Namni akka namni cubbuu hojjetuuf kan qoruu fi yoo isaaf danda'ame immoo isa balleessuuf kan yaalu hamajaa- jii dhala namaa Seexana mataa isaati; Lubbuun harka isaatti kufuu ishee erga mirkaneefatee booda immoo badiisa qaqqabsiise sana ilaalee bohaara. Seexanni utuu isaaf heyyamamee sanyii namaa hunda kiyyoo isaatti galchuu barbaada. Utuu humni Waaqayyoo gid- duu hin seenne ta'ee, silaa ilmi yookaan intallii Addaam tokko illee jalaa ba'uu hin dandaa'an turan.

Seexanni, akkuma amanannaa isaan Waaqayyo irratti qaban raa- see akka isaan ogummaa bulchinsa Waaqayyoo fi haqa qabeessum- maa seera Isaa irratti shakkii qabaatan gochuudhaan maatii keenya warra jalqabaa injifate, har'as tooftaa wal-fakkataadhaan ilmaan namootaa injifachuudhaaf dhama'insa gochaa jira. Haxxummaa fi fincilli isaanii qajeelaa ta'uu isaa agarsiisuuf jecha seexannii fi erga- moonni isaa ofii isaanii caalaatti Waaqayyoon hamaa fakkeessanii dhi'eessu. Gowwomsituu inni guddichi, akka wanta bulchaa haqa maleessaaf bitamuu diduu isaa irraan kan ka'e samii irraa dogoggo- raan arii'amee fi kanaanis akka wanta jal'inni guddaan isa irratti hojjetameetti agarsiisuuf jecha, amala gara jabina isaa isa sukan- neessaa gara Abbaa keenya isa waaqarratti naannessuu barbaada. Waanjoo seera Waaqayyoo isa asii fi achi hin mixxiqne jalatti gar- boomanii buluu fi bulchinsa isaa isa hammayyaa jalatti bilisummaa isaan argachuu dandaa'an waliin madaalee biyya lafaatti

agarsi- isa. Lubbuu Waaqayyoo wajjin walii galtu gara ofii isaatti harkisuuf akkasitti milka'aa.

Barsiisni cubbamoonni du'an ibidda fi dhagaa boba'u kees- satti barabaraan gubatu jedhuu; akkasumas turtii gabaabaa biyya lafa irratti dabarsan keessatti cubbuu hojjetaniif umurii Waaqayyo jiraatu guutummaa isaa kan gubatan ta'uu isaanii kan barsiisu, onnee jaalalaa fi araaraa, akkasumas, garaa haqa qabeessa mara keessatti fudhatama hin qabu. Haa ta'u iyyuu malee, barsiisni kun amma iyyuu bal'inaan kan barsiifamuu fi qaama barsiisa bu'uraa hordoftoota amantii Kiristiyaanota hedduu keessatti hammatamee jira. Doktooriiniin qu'annoo amantii (Theology) qorate tokko akkana jedhe: "Dhiphina ibidda barabaraa ilaaluun barabaraan gammachuu tolootaa dabalaa adeema. Yeroo namoota isaanii wajjin uumama wal-fakkaataa qabanii fi haala wal-fakkaataa keessatti dhalatan dhiphina sana keessatti ilaalan, faallaa kanaa immoo isaan adda ba'anii yeroo dhaabbaatan namoota gammadoo akka isaan ta'an isaan hubachisa." Namni kan biraan immoo akkana jedhe: "Yeroo labsiin adabaa qodaa dheekkamsaa irratti barabaraan raawwatamu, utuuma qodaan araaraa ijaajjanii ilaalanii aarrii gubannaa isaanii barabaraan gara samiitti ol-ba'a. Qulqulloonni, qooda gidiraa kanatti hirmaatan "Ameen, Haaleluyyaa! Gooftaa si haa galatu!" jedhu.

Barsiisni akkanaa sagalee Waaqayyoo keessaa bakka kamitti caa- famee jiraa? Toloota fayyanii samii jiran keessaa miirri gara laafinaa fi namaaf o'uu, keessumaa immoo miirri namummaa jireenya isaanii keessaa badaa? Miirri kun hundinuu gara maal na dhibdee fi gara jabina hammaataatti jijjiramaa? Tasa akkana miti; wanti akkanaa bar- siisa Macaafa Waaqayyoo miti. Namoonni yaada waraabbilee armaan olii keessatti ibsaman dhi'eessan kun namoota baratanii fi amana- moo ta'uu ni danda'u ta'a.

Haa ta'u iyyuu malee isaan haxxummaa seexanaatiin kan gowwomfamanii dha. Seexanni jechoota jajjaboo Macaafa Qulqulluu keessatti caafamanii jiran gar-malee akka isaan hubatan gochuudhaan, jechoota hadhaa'oo fi hamoo uumaa keenya ibsan osoo hin taane amala isaa ibsanitti akka isaan fayyadaman god- heera. "Ani jiraataa dha! 'Namni jal'aan karaa isaatii akka deebi'uu fi akka jiraatu malee, ani du'a nama jal'aatti hin gammadu. Deebi'aa! Isin yaa mana Israa'el maaliif duutu? Karaa keessan isa hamaattii dee- bi'aa!' jedha Waaqayyo gooftaan' jedhi!" His. 33: 11.

Yeroo cubbamoonni ibidda dhuma hin qabne keessatti dhipha- tan, akkasumas, yeroo isaan gaannam keessatti gidirfamanii iyyaan Waaqayyo ni gammada jennee yoo amanne yookiin yoo yaadne Waaqayyoof bu'aa maaliitu argama. Wawwaannaan dhiphina isaanii gurra Waaqa Isa jaalalli isaa dhuma hin qabnee keessatti muuz- iqaa minya'aa ta'uu ni dandaa'aa? Waaqayyo cubbamoota irratti dhiphina dhuma hin qabne fiduun Isaa, cubbuu isa nageenyaa fi toora Yuunivarsii mancaase irratti jibba qabu agarsiisuufi dha jed- hanii dubbatu. Kun garuu arrabsoo jibbisiisaa Waaqayyoo irratti dubbatamu dha! Akka wanta walitti fufinsaan boba'uun ibiddichaa sababa Waaqayyo cubbuu jibbuuf ta'eetti fakkeessanii dhi'eessu. Akkaataa barsiisa barsiisota Tiiyoolojii kanaatti, dhiphinni abdii tokko utuu of

keessaa hin qabaatin cubbamoota irratti raawwatamu kun, akka cubbamoonni aaranii maraatan gochuu bira darbee akka isaan Waaqayyoon arrabsanii fi abaaran godha. Kun immoo akka isaan ba'aa yakka isaanii of irratti dabalan taasisa. Ta'us garuu, cub- buun haala kanaan bara dhuma hin qabneef akka dabalaa adeemu gochuudhaan ulfinni Waaqayyoo hin dabalu.

Karaa barsiisa gantummaa isa waa'ee barabaraan gubachuu barsi- isu kanaa hammeenyi biyya lafaatti dhufe tilmaama sammuu namaan olidha. Amantiin Macaafa Qulqulluu inni jaalala, gaarummaa fi gara laafinaan guute, amantii tolchaatiin (superstition) dukkanaa'ee kafana sodaa uffate. Halluu sobaa seexanni amala Waaqayyootti dibe yeroo yaadnu, yoo namoonni Uumaa keenya Isa araara qabeessa sodaatan, rifatanii fi jibban nu ajaa'ibsiisaa? Eenyummaan Waaqayyoo waltajji- wwan lallabaa hedduu irraa bifa jibbisisaa ta'ee biyya lafaa keessatti tatamsa'aa jira; sababa kanaaf jecha namoonni kumaatamatti, akka- sumas miliyoonotatti lakka'amaan gantootaa fi shakitoota ta'aniiru.

Tiiyoorii barabaraan gubachuu barumsa sobaa isa daadhii way- inii Baabilon isa ciiggaasisaa, isa isheen saba hundumaa obaafte keessaa isa tokko. Mul 14:8; 17:2. Luboonni Kiristoos gantummaa jabaa kana fudhatanii iddoo qulqullaa'aa irra dhaabbatanii barsii- suun isaanii dhugaadhumatti iccita (dhoksaa) namaaf hin hubatamne dha. Isaan akkuma sanbata sobaa Roomaa irraa fudhatan, barsiisa sobaa kanas ishee irraa fudhatan. Barsiisni kun namoota gaggaarii fi gurguddoo hedduutiin barsiifamaa turuun isaa dhugaadha; haa ta'u iyyuu malee, ifni mata duree kana irratti nuuf ife isaaniif hin ifne. Isaan ifa yeroo isaaniitti isaaniif ife qofaaf itti gaafatamu. Nutis immoo ifa yeroo keenyatti nuuf ifeef itti gaafatamna. Sababiidhuma abboonni keenya kanaan dura barsiisaa turaniif jecha, dhuga ba'umsa sagalee Waaqayyoo dhiifnee barsiisa sobaa duukaa yoo buune, firdii Baabiloonitti faradame keessatti kufna. Daadhii dheekkamsa ishee isa suukanneessaa keessaas ni dhugna.

Barsiisni barabaraa gubachuu kan isaaniif hin liqimfamne baay'een isaanii immoo dogoggora faallaa keessatti kufaniiru. Macaafni Qulqulluun waa'ee Waaqayyoo yeroo dubbatu, Waaqa jaa- lalaa fi gara laafessa ta'uu Isaa ibsa waan ta'eef, Waaqayyo ibidda Gaannam isa barabaraan gubatutti uumama Isa dabarsee ni kenna jedhanii hin amanan. Garuu, barsiisa "Lubbuun uumamaan hin duutu" jedhu amanuu irraan kan ka'e, sanyiin namaa hundinuu xumura irratti ni fayya jedhanii goolabuu irraan kan hafe filannoo kan biraa hin argan. Namoonni baay'een, akeekkachiisni Macaafa Qulqulluu keessatti caafamanii jiran namoota sodaachisuu fi gara abbomamuutti fiduuf karoorfaman malee kallattiidhaan hin raaw- wataman jedhanii amanu. Sababa kana irraan kan ka'e, cubbamaan, waan fedhe iyyuu yoo ta'e xumura irratti nan fayya jedhee of-amansi- isuudhaan, wanta seerri Waaqayyoo isa irra barabaadu raawwachuu dhiisee gammachuu ofittummaadhaan guutametti gad-of-dhiisee jiraata. Barsiisni ayyana Waaqayyotti ga'isaa haqa Isaa tuffatu akka- sii kun, garaa foonii gammachiisuu bira darbee cubbuu keessatti cubbamoota jajjabeessa.

Namni hundinuu ni fayya jedhanii warri amanan, barsiisa isaanii isa lubbuu balleessu kana deggeruuf jecha akkataa isaan heertuu Macaafa Qulqulluu jal'isanii itti hiikan agarsiisuudhaaf, dubbii isaan dubbatan qofa caqasuutu barbaachisa. Tajaajilaan barsiisa lub- buun hundinuu ni fayyiti jedhutti amanu tokko, sirna awwaalcha dargaggeessa amantii hin qabnee fi balaa tasaadhaan du'e tokko irratti heertuu Macaafa Qulqulluu waa'ee Daawitin dubbatu tokko dubbisuuf filate: "Daawit mootichi waa'ee du'a ilma isaa Amnooniif gadduu dhiisee." 2Sam. 13: 39.

Lallabaan kun itti fufee akkana jedhe: "hireen yookaan car- raan warra jireenya cubbuu keessa utuu deddebi'aa jiranii lafa kana gad-dhiisanii adeemanii, tariis jireenya machii utuu jiraatanii warra du'anii, hojii yakkaa isa akka dhiigaa isaan diimessee jirut- tii deebi'anii uffata isaanii utuu hin miicatin warra du'anii, yookiis, akkuma dargaggeesicha kanaa shaakala amantii utuu hin qabaa- tin warra du'anii maal ta'a?" jedhamee si'a baay'ee gaafatameera jedhe. Nuuf Wangeelli quubsaadha; deebiin Macaafa Qulqullus rakkoo hammaataa fura. Amnoon ilmi Daawit nama baay'ee cub- bamaa ture; Inni nama cubbuu isaaf hin gaabbine ture, inni ni mach- aa'e, machaa'ee utuu jiruus ajjeefame. Daawit raajii Waaqayyoo ture; addunyaa isa dhufu keessatti hamaa fi gaarii keessaa wanti Amnooniin mudatu maal akka ta'e beekuutu isa irra ture. Daawit wanta onnee isaatti dhaga'aamee akkamitti ibse: "Daawit mootichi waa'ee du'a ilma isaa Amnooniif gadduu dhiisee erga jajjabaatee booddee, garaan isaa Abiishaalomin in yaade." Lakk 39.

"Kanaaf iyyuu jecha kana irraa goolabbii maalitu goolabamuu dandaa'a? Dhiphinni barabaraa qaama amantii isaa keessatti kan hin haammatamne ta'uu isaa mitii? Iddoo kanatti, nama hundumaaf qulqullummaa fi nagaa xumuraa, caalaatti gammachisaa, huban- naa caalaa fi arjummaa caalaatu ta'a isa jedhu kan deggeru yaada mo'ataa argina. Inni du'a ilma isaa argee jajjabaate. Maaliif akkana ta'e? Daawit ija raajiitiin yeroo ilaalu, gara jireenya ulfina qabees- saa mucaa isaa fuul-dura jiruu arguu danda'ee ture.

Mucaan isaa qorumsa hundumaattii gargar ba'ee, waanjoo cubbuuttii hiikamee, xuraa'ummaa cubbuuttiis dhiqamee erga guutummaa guutuutti qul- qullaa'ee booda, wal- ga'ii warra ol-ba'anii fi hafuurota gammadanii keessaa akka inni qooda qabaatu argee ture. Wanti Daawitiin gam- machiise tokkichi, llmi isaa jireenya cubbuu fi gidiraa isa ammaa kanattii hiikamee bakka Hafuurri Qulqulluu onnee isaa isa dukka- naa'e irratti hafuura dinqisiisaa baafatu, bakka sammuun isaa ogum- maa samii fi jaalala barabaraan hin badnef banamu dhaquu isaati. Inni akkasitti dhaaltota samii warra kaanii wajjin gammachuu samii hirmaachuuf uumama qulqullaa'ee wajjin kan qophaa'e ta'a."

"Yaada kana keessatti, dhaaltuu samii ta'uun wantoota nuti jireenya keenya isa har'aa keessatti hojjennu irratti kan hin hun- doofne; yookiis shaakala jijjirama onnee nuti har'a goonu, amantii keenya isa har'aa fi jireenya amantii har'a qabaannu irratti kan hin hundoofne ta'uu isaa hubanna.

Lubni hojjetaa Waaqayyooti ofiin jedhu kun, akkaataa kanaan dubbii sobaa isa Jannata Qannoo keessatti "Ati dhuguma hin duutu." "Guyyaa gaafa mukichattii nyaattan, iji keessan ni banama, akka Waaqayyoos ni taatu!" jedhamee bofichaan dubbatame irra deebi'ee dubbate. Cubbamoonni baay'ee hamoo ta'an – warri nama ajjee- san, warri hatanii fi warri ejjan – erga du'anii booda gara jireenya barabaraatti galuuf akka isaan qophaa'an labse.

Namichi heertuu Macaafa Qulqulluu akka kanatti jal'isu kun goolabbii kana irra ga'uu kan inni danda'e maal irratti hundaa'eeti? Innis hima tokkittii isa Daawit eegumsa Waaqayyootti of kennate ibsu irratti hunda'eeti. Onneen isaa "waa'ee du'a ilma isaa Amnooniif gadduu dhiisee erga jajjabaatee booddee, garaan isaa Abiishaalomin in yaade." Gaddi isaa inni guddaan yeroo murtaa'e booda ni bade, yaadni isaas ilma isaa isa du'e irraa garagalee gara ilma isaa isa lub- buudhaan jiruu fi isa adaba qajeelaa waa'ee balleessaa ofii isaatiif sodaatee ofii isaa ari'atee jiru irratti deebi'e. kun immoo, Amnoon inni macha'anii fi fira dhigaa wajjin saal-quunnamtii geggeesse, bat- taluma du'e sanatti qulqullaa'ee michummaa ergamootaa waaqaa keessaa hirmaachuuf jecha samiitti godaanuu isaaf ragaadha! Jechi kun, oduu durii (sheekkoo) onnee foonii gammachiisuuf odeef- famudha. Kun barsiisa seexanaa qofa osoo hin taane hojii isaas sir- riitti ni hojjeta. Barsiisni akkasii gar- malee xuraa'ummaa kan itti caalchisu ta'uun isaa nu ajaa'ibsiisaa?

Daandiin sobaa barsiisaa tokkicha kanaan faana dha'ame daan- dii sobaa barsiisonni hedduun irra bu'anii jiran kan biraanis jiraa- chuu isaa ibsa. Heertuu Macaafa Qulqulluu keessaa jechoonni muraasni yaada ijoo guutummaa heertichaa keessaa kutamanii fud- hatamu. Haala kanaan hiikkaa isaanii isa sirrii faalleessanii argamu. Kutaaleen dubbisa Macaafa Qulqulluu gargar citan kun immoo erga jal'ifamanii booda, barsiisa hundeen isaa sagalee Waaqayyoo irratti hin ijaaramne raggaasisuuf jecha akka wabiitti dhi'aatu. Amnoon inni machaa'an samiitti galuu isaa mirkaneessuuf jecha dhuga ba'umsi dhi'aate, warri machaa'an mootummaa Waaqayyootti kan hin galle ta'uu isaanii ilaalchisee dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluu keessatti kenname jiru kan faalleessudha. 1Qor 6:10. Warri mam- toonnii fi amantii hin qabne haala kanaan dhugaa gara sobatti jijjiru. Namoonni hedduuniis haxxummaa isaaniitiin gowwomfamanii siree nageenya sobaa (foonii) namaaf kennu irra ururfamanii rafaniiru.

Utuu namni hundinuu gaafa du'u kallattiidhaan gara samiitti darba ta'ee, silaa jiraachuu caalaa du'a hawwuu ni dandeenya turre. Namoonni baay'een amantaa akkanaa fudhachuu isaanii irraan kan ka'e jireenya isaanii dhabamsiisaniiru. Yeroo rakkina, burjaaji fi abdii kutannaadhaan liqimfaman funyoo jireenyaa kutanii gara gamma- chuu addunyaa barabaraatti balali'uun salphaa namatti fakkata.

Waaqayyo warra seera Isaa irra daddarban akka adabu sagalee Isaa keessatti ragaa quubsaa kenneera. Waaqayyo araara qabeessa waan ta'eef cubbamoota irratti murtii haqaa hin murteessu jedhanii warri ofii isaani gowwomsan hundinuu gara fannoo Qaraaniyoo qofa ilaaluu qabu. Ilmi Waaqayyoo Inni mudaa tokko illee hin qabne fan- noo irratti du'uu isaa

"gatiin cubbuu du'a" ta'uu isaa qofa osoo hin taane, seera Waaqayyoo irra daddarbuun hundinuus gatii isaa isa haqa qabeessa argachuu kan qabu ta'uu isaa ragaa ba'a. Kiristoos Inni cubbuu hin qabne namaaf jedhee cubbuu ta'e. Hanga onneen Isaa cabee jireenyi Isaa darbutti waraansa cubbuu baate. Yeroo fuulli Abbaa Isaatii Isa jalaa dhokfamees ni dandamate. Aarsaan kun hun- dinuu cubbamaan akka fayyuuf taasifame. Karaa cubbamaan adaba cubbuuttii ittiin furamuu danda'u kan biraan tokko illee hin jiru. Araara gatii guddaa akkanaatiin dhi'aate kana keessaa hirmaa- chuu kan didu hundinuu yakkaa fi adaba cubbuu isaa ofiidhuma isaatii baata.

Waa'ee warra Waaqa-maleeyyii fi qalbii hin jijjirannee, waa'ee warra barsiisonni namni hundinuu xumura irratti ni fayya jedhan (Yuuniversaalistii) akka qulqulootaa, akka ergamoota gammadootti samii keessa ka'anii kana wanta Macaafni Qulqulluu itti dabalaan barsiisu mee haa ilaallu.

"Ani isa dheeboteef burqituu bishaan isa jireenya kennuu irraa tola nan kennaaf." Mul. 21: 6. Waadaan kun warra dheebotan qofaaf kenname. Bishaanni jireenya akka isaan barbaachisu warra hubatanii fi waan kan biraa hunda dhiisanii warra isa barbaaddatan irraan kan hafe nama kamiif iyyuu hin kennamu. "Inni mo'u kana itti darbee argachuuf jira; ani Waaqayyo isaa nan ta'a, innis ilma koo in ta'a." Lakk. 7. Iddoo kana irrattis haal-dureetu (ulaagaatu) ka'amee jira. Waan hundumaa dhaaluuf cubbuudhaan mormuu fi isa injifachuu qabna.

Waaqayyo karaa raajicha Isaayasiin akkana jedhee Labseera: "Namni qajeelaan ija hojii isaatti gammaduuf waan jiruuf, gammadi ittiin jedhaa!" "Namni jal'aan garuu wanta nama irratti hojjete hun- dumaa argachuuf waan jiruuf, isaaf wayyoo!" Isa 3:10, 11. Solomoon inni ogeessichi immoo akkana jedhe: "Namni cubbamaan si'a dhibba hamaa hojjetee bara dheeraa yoo jiraate illee, warri Waaqayyoon sodaachaa fuula isaa dura jiraatan isa caalaa gaariitti akka jiran ani beeka. Namni hamaan garuu Waaqayyoon sodaachaa fuula isaa dura waan hin deddeebineef, bara isaa akka gaaddisaa dheereffachaa hin adeemu." Lall 8: 12, 13. Phaawuloosis, warri cubbamoonni "guyyaa dheekkamsaatiif guyyaa firdiin Waaqayyoo inni qajeelaan itti mul'at- uuf dheekkamsa" of irratti walitti in qabaa akka jiran, "Waaqayyo" immoo "nama hundumaafuu adda addaan akkuma hojii isaatti gatii" isaa akka kennuuf dubbate. "Dhiphinnii fi gidiraan lubbuu nama hamaa godhu hundumaatti in dhufa." Room 2:5, 6, 9.

"Namni halaleen, yookiis xuraa'aan yookiis sassataan mootum- maa Kiristosii fi mootummaa Waaqayyootti galuu akka hin dan- deenye beekaa! Namni sassataan waaqayyolii tolfaman waaqessuu isaa ti." Efe. 5: 5. "Namoota hundumaa wajjin nagaadhaan jiraad- haa! Isa malee namni tokko illee goofticha hin argu waan ta'eefis, jireenya qulqullummaaf dhama'aa!" Ibr. 12: 14. "Warri uffata isaanii miiccatan haa gammadan! Isaan muka jireenya namaaf kennu bira ga'uudhaaf aboo qabu; karra sanaanis mandarichatti ol in galu. Garuu warri akka saree [waan hundumaa xureessan], warri qori- cha namatti godhan, warri halaleen,

warri gumaa, warri waaqayyo- lii tolfaman waaqessan, warri wanta sobaa jaallatan, warri hojjetanis hundinuu alatti in hafu." Mul 22: 14, 15.

Waaqayyo waa'ee amala Isaa fi akkaata itti cubbuu adabu ilmaan namootaatti mul'iseera. "Waaqayyo gooftichi, Waaqayyo isa oo'a-qabeessaa fi araara-qabeessa; aariitti suuta-jedhaa dha; gaarum- maan koo fi amanamummaan koo guddaa dha. Ani gaarummaa koo dhaloota kumaatamaaf jabeessee kanan eeguu dha; yakka, irra-daddarbaa, cubbuus namaaf nan dhiisa; haa ta'u iyyuu malee, isa yakkaa utuun hin adabin hin dhiisu." S/Ba'uu 34:6, 7. "Warra jal'oota hundumaa garuu in balleessa." "Warri irra-daddarbituun garuu wal duukaa in duguugamu, qacceen warra jal'ootaas lafa irraa in balleeffamu." Faar. 145: 20; 37:38. Humnii fi aboon mootummaa Waaqayyoo fincila dhabamsisuuf jecha hojii irra ni oolfama. Ta'us garuu, akkaata firdiin Isaa inni qajeelaan hojii irra itti oolfamu, amala Waaqayyoo – araara-qabeessummaa, obsaa fi arjummaa Isaa wajjiin kan wal-hin faallesine dha.

Waaqayyo fedha fi murtee namaa kami iyyuu humnaan hin dirqamsiisu. Inni abboomamuu waanjoo garbummaa jalatti isaaf godhamutti hin gammadu. Inni Waaqa jaallatamuun Isaaf malu waan ta'eef, akka uumamni harka Isaa Isa jaallatan fedha. Waa'ee ogum- maa, qajeelummaa fi gara laafina Isaa sirriitti beekanii akka Isaaf abboomaman barbaada. Namoonni amala Isaa kana sirriitti hubatan hundinuu, siluma iyyuu amala isaa ajaa'ibsiifatanii gara Isaatti dhi- haatan sababa ta'eef Waaqayyoon ni jaallatu.

Qajeelfamni garraamummaa, araaraa fi jaalalaa, inni fayisaa keenyaan barsiifamee fi mul'ifame gara-galcha amalaa fi fedha Waaqayyooti. Kiristoos wanta Abbaa Isaa irra fudhateen ala waan biraa tokko illee akka hin barsiifne dubbateera. Qajeelfamni moo- tummaa Waaqaa abboommii Fayisaa keenyaa isa "Diinota kees- san jaalladhaa" jedhuu wajjin guutummaa guutuutti kan wal-sime dha. Waaqayyo gaarummaa Yuunivarsii fi, akkasumas gaarummaa warra firdii Isaa fudhatanii giddu galeessa godhachuudhaan cub- bamoota irratti firdii qajeelaa dabarsa. Inni akka seera mootum- maa Isaa fi qajeelummaa amala Isaatti kana gochuu yoo danda'e isaan ni gammachiisa.

Inni milikkita jaalala Isaatiin isaan ni marsa, beekumsa seera Isaa isaaniif ni kenna, itti dabalees, kennaa araara Isaatiin isaan faana ni bu'a. Isaan garuu, jaalala Isaa gatii dhabsi- isu, seera Isaa ni balleessu, araara Isaas fudhachuu hin barbaadan. Kennaa Isaa walitti fufinsaa fudhachaa Abbaa kennichaa immoo ulfina dhowwatu. Waaqayyo akka Inni cubbuu isaanii jibbu sababa beekaniif jecha isaan Waaqayyoon hin jaallatan. Waaqayyo jal'ina isaan hojjetaniif yeroo dheeraa ni obsa, haa ta'u iyyuu malee, yeroo dhumni isaanii murtii barabaraa itti argatu yeroon murteessaa tokko ni dhufa. Egaa gaafa sana warri finciltootni kun gara isaa akka goran- iif jecha fuuncaadhaan ofitti isaan hidhaaree? Fedha Isaas akka hojj- etaniif isaan giddisiisaare?

Warri seexana geggeessaa isaanii godhanii fo'atanii fi humna isaatiin to'atamanii jiraatan bakka argama Waaqayyootti seenuuf qophaa'oo miti. Of-tuulummaan, gowwomsaan,

kajeellaan foonii, gara jabinni amala isaanii keessatti gad-fageenyaan maxxaneera. Namoota warra biyya lafaa kana irratti jibbaa, akkasumas, tuffachaa turanii wajjin barabaraan jiraachuudhaaf samiitti galuu ni dan- da'uu? Dhugaan sobaa wajjin tasa walii hin galu; gadi of deebisuun warra ol-ol of qabanii fi kooran hin gammachiisu; qulqullummaan xuraa'ummaa biratti fudhatama hin qabaatu; jaalalli bu'aa giddu galeessa hin godhanne warra mataa isaanii jaallatan biratti fud- hatama hin qabu. Egaa, warra bu'aa biyya lafaa fi jaalala mataa isaaniitiin liqimfamanii jiran kanaaf samiin madda gammachuu akka- mii isaaniif kennuu dandaa'aree?

Warri bara jireenya isaanii guutuu Waaqayyo irratti fincila geg- geessuudhaan dabarsan, akka tasaa gara samitti ol-ba'anii, waa'ee guutummaa (muda-maleeyyummaa) isa guddaa fi qulqullummaa isa yeroo hundumaa achi jiru, – namoota jaalalaan guutaman mara, lubbuu fuulli isaanii gammachuudhaan ife mara, muuziqaa sagalee mi'a'adhaan ulfina Waaqayyoo fi Hoolichaaf dhi'aatu, ifa utuu gar- gar hin citin fuula Isa teessoo irra taa'ee jiru irraa warra fayyan irratti ifu arguu ni danda'uu? Warri onneen isaanii Waaqayyoon, dhugaa fi qulqullummaa jibbuudhaan guutame tuuta samii fi faaruu galataa isaaniitti makamuu ni danda'uu? Ulfina Waaqayyoo fi Hoolichaa fuul-duras dhaabbachuu ni danda'uu? Lakki, tasa hin dandaa'an; amala mootummaa Waaqayyoo madaalu akka qabaataniif yeroon araaraa isaaniif kennamee ture.

Haa ta'u iyyuu malee isaan jechoota samii haasa'uu hin barre, sammuu isaaniis dhugaa jaallachuutti hin leenjifamne waan ta'eef amma yeroon darbeera. Jireenyi fincilaa Waaqayyo irratti geggeeffamaa ture hundinuu samiif kan hin malle isaan taasise. Qulqullinni, muda-maleyyummaani fi nagaan samii dhiphina isaanitti ta'a; ulfinni Waaqayyos ibidda xaph godhu isaan- itti ta'a. Isaan iddoo qulqullaa'aa sana keessaa baqachuu hawwu. Fuula Isa isaan fayyisuuf du'e jalaa dhokachuuf jecha badiisa ofitti waamu. Dhumni cubbamootaa kan inni murtaa'u filannoo isaanii irratti hundaa'eeti. Samii keessaa dhibamuun isaanii fedha isaanii irratti hundaa'eeti. Waaqayyo garuu gaafa hundumaa iyyuu qajeelaa fi araara qabeessa.

Akkuma bishaan badiisaa, ibiddi guyyaa guddicha isa dhufuuf jiru sanaa firdii Waaqayyoo fi cubbamoonni kan hin fayyine ta'uu isaanii mul'isa. Cubbamoonni aboo Waaqayyotiif hin bitaman. Fedhi garaa isaanii hojii fonqolchaa adeemsisuu irratti bobba'ee yeroo dheeraa waan dabarseef jecha, yeroo jireenyi xumuramu, yaada isaanii isa ammaa gara kallattii fallaatti deebisuuf, dandii cubbuu irraa gara abboomamuutti deebisuu fi jibba irraa gara jaalalattii dee- biisuuf yeroon baay'ee kan barfate ta'ee argama.

Waaqayyo Qaa'el isa ajjeessaa qusachuudhaan, cubbamaan Waaqayyoof hin bitamne jireenya abboomamuu diduudhaan guutame geggeessaa itti fufee akka inni jiraatuuf eyyama kennufiin balaa inni hordofsiisuu danda'u maal akka inni ta'e biyya lafaatti agarsiiseera. Dhiibbaa barsiisaa fi jireenya Qaa'el irraan kan ka'e horteen Qaa'el danuun isaanii hamma "jal'inni namaa lafa irratti baayatu" fi "wanti namni guyyaa hundumaa garaa isaatti yaadee qopheessu hundinuus jal'aa duwwaa ta'utti" cubbuu hojjechutti geg- gefamaniiru. "Lafti

immoo fuula Waaqayyoo duratti manca'aa ta'e, humnaan wal irratti ka'uudhaanis in guute." S/Uum. 6:5, 11.

Waaqayyo araara biyya lafaatiif qabu irraan kan ka'e jiraattota (namoota) jal'oota bara Nohin keessa ishee irra turan haxaa'ee bal- leesse. Waaqayyo araara Isaa irraan kan ka'e namoota xuraa'ota Sodoom keessa jiraachaa turan balleesse. Namoonni yakka hojjetan geggeessaa humna gowwomsaa seexanaatiin deggeramanii beeka- mtii fi iddoo olaanaa argatu. Akkataa kanaanis yeroo hundumaa namoota warra kaan fincilatti geggeessu. Bara Qaa'elii fi Nohiitti, akkasumas bara Abraahamii fi Looxitti akka kana ture; bara keen- yattis akkuma kana dha. Waaqayyo xumura irratti warra araara Isaa fudhachuu didan kan inni balleessu araara Yuunivarsiif qabu giddu galeessa godhateeti.

"Beenyaan nama cubbuu hojjetuu du'a; kennaan Waaqayyoo inni Kioristos Yesus gooftaa keenyaa wajjin tola kennamu garuu jireenya bara baraa ti." Room. 6: 23. Jireenyi dhaala qajeelotaa yeroo ta'u, du'i garuu hiree cubbamootaati. Museen saba Israa'eliin akkana jedhe: "Ilaa! Ani har'a wanta gaarii fi jireenya, wanta hamaa fi du'a isin dura kaa'eera." K/Deeb. 30: 15. Duuti inni heertuu kana keessatti caqafame du'a isa Adaam irratti labsame miti. Sababiin isaa sanyiin namaa hundinuu gatii irra daddarbaa isaa adaba ni fudhata waan ta'eef. Inni faallaa jireenya barabaraa kan ta'e "du'a lammaffaadha."

Sababii cubbuu Adaamiif jecha, duuti sanyii namaa hundu- maatti darbe. Namni hundinuu gara awwalchaa ni dhaqa. Garuu karaa kennaa karoora fayyinaa hundinuu awwalaa isaanii keessaa ni kaafamu. "Warra qajeelotaa fi warra jal'ootaafis du'aa ka'uun" jira. "Harkisaa Addaamiin namoonni hundinuu akka du'an, akka- suma immoo harkisaa Kiristoosiin namoonni hundinuu in jiraachi- famu." H/Erg. 24:15; 1Qor. 15: 22. Garuu gartuu du'aa kaafaman kana lamman gidduutti garaagarummaan ni godhama. "Warri du'anii awwaalaman sagalee isaa yeroon itti dhaga'an in dhufa. Isaan awwaala keessaa in ba'u, warri waan gaarii hojjetan jireenya argachuudhaaf in ka'u, warri waan hamaa hojjetan immoo fir- diitti dhiyaachuudhaaf in ka'u." Yoh 5:28, 29. Warri du'aa ka'uu jireenyaa keessaa "qooda qaban" "kan qulqullaa'anii fi eebbifam- anii dha!" "Duunni lammaffaan warra akkasii irratti humna hin qabu." Mul. 20: 6. Garuu warri karaa qalbii jijjirrannaa fi amantii araara Waaqayyoo harka keessa hin galfatin, cubbuu isaaniif adaba – "gatii cubbuu" fudhachuu qabu. Isaan "akkuma hojiin isaaniitti" dheerinnii fi ulfaatinni adaba isaanii garaagara ta'a. Garuu jireenyi isaanii du'a lammaffaatin xumurama.

Waaqayyo Waaqa araaraa fi qajeelaa sababa ta'eef cubbamaa cubbuu keessatti fayisuu hin dan- da'u. Jireenya isaa isa cubbuun balleessee fi isa ofiidhuma isaatii kan waa'ee hin baafne godhe sana harkaa fuudha. Barreessan Hafuura Waaqayyootiin geggefamee barreesse akkana jedhe: "Inni jal'aan yeroo xinnoo booddee achitti hin argamu, iddoo inni ture hubattee yoo ilaalte, inni hin jiru." Raajiin kan biraanis akkana jedhee dubba- teera: "Akka waan hin jirrees in ta'u." Faar. 37: 1; Oba. 1: 16. Isaan salphinan haguugamanii abdii kutannaa fi irranfatamuu barabaraa keessatti gadi dhidhimu.

Cubbuun, akkasumas boo'ichi fi badiisi warri firii cubbuu ta'an akkaataa kanaa gara xumuraatti dhufu. Daawit abbaan faarsaa akkana jedha: "Ati saba lafa irraa hundumaa ifattee, warra jal'oo- tas balleessitee, maqaan isaaniis yeroo hundumaa baruma baraan akka hin yaadatamne in goote. Diinonni bara baraan caccabanii dhu- maniiru, ati mandaroota isaanii iddoodhaa balleessiteetta, seenaan isaaniis badeera." Faar 9:5, 6. Yohaannis yeroo Mul'ataa keessatti mootummaa barabaraa arge, faaruu galataa sagalee Noottaa tokkoon illee jeequmsa hin qabne dhaga'e. Uumamni samii fi lafa irra jiran hundinuu yeroo isaan Waaqayyoof ulfina kennantu dhagaa'ama. Mul 5:13. Yeroo sanaan booda lubbuun baduu fi ibidda barabaraa keessatti dhiphatee Waaqayyoon arrabsu tokko illee hin jiraatu; cubbaman gaannam keessa taa'ee iyyi isaa faaruu warra fayyanii wajjin wal- maku hin jiraatu.

Dogoggora bu'uraa "lubbuun uumaman hin duutu" jedhu keessa barsiisa "namni erga du'ee booda of-beeka" jedhutu jira- Barsisni kun, akkuma barsiisa barabaraan gubachuu, barsiisa yaada sam- muu fi miira namummaa keenyaa keessaa maddu, faallaa barsiisa Macaafa Qulqulluuti. Akka amantii beekamaatti, namoonni erga du'anii booda samiitti godaanan waan lafa irratti raawwatamu, keesu- maa immoo jireenya michoota isaanii warra biyya lafaa irratti hafan keessatti wanta raawwatamu beeku jedhanii baayyonni amanu. Haa ta'u iyyuu malee, rakkina warra jireenyatti jiranii beekuun, cubbuu michootni isaanii warri jaallatamoon hojjetan arguun, akkasumas, gadda, dhiphinaa fi gidiraa jireenya keessatti isaan mudatu arguun akkamitti warra du'anii jiraniif madda gammachuu ta'uu dandaa'a? Michoota isaanii warra biyya lafaa keessatti hafan kana irra warri naanna'an (marsan) hangam gammachuu samii dhandhamachuu danda'u? Barsisni inni lubbuun warra qalbii hin jijjirrannee batta- luma hafuurri isaanii qaama isaaniittii gargara ba'utti gara ibbidda gaannamitti gadi bu'a jedhu hammam fincila kaasa! Michootni isaanii warri utuu qalbii hin jijjirratin gara awwalchaa dhaqan yeroo isaan darbanii gara wawwaannaa barabaraa dhaqan arguun gadda gadi fagoo akkamiitiin onnee isaanii guuta! Namoonni baay'ee yaada gaddisisaa kana irraan kan ka'e gara maraatummaatti oofamaniiru.

Waa'ee kanaa ilaalchisee heertuun Macaafa Qulqulluu maal jedha? Daawit, namni erga du'ee booda kan of-hin beekne ta'uu isa dubbata. "Yeroo hafuurri isaa keessaa baatu, inni deebi'ee biyyoo in ta'a; guyyuma sanas akeeki isaa in bada." Faar. 146:4. Solomoonis dhuga ba'umsa wal-fakkataa qaba: "Warri jiran akka du'an beeku, warri du'an garuu waan tokko iyyuu hin beekan." "Jaalalli isaanii fi jibbi isaanii, hinaaffaan isaaniis egaa badeera; wanta aduu jalatti hojj- etamu hundumaattiis si'achi qooda tokko illee hin qaban." "Iddoo lafa jalaa lafa dhaquuf jirtu sana, hojjechuun, itti yaadanii waa qopheessuun, beekumsi, ogummaanis hin jiru." Lall 9:5, 6, 10.

Yeroo Waaqayyo umurii isaa irratti wagga kudha shan dabaluu- fiidhaan deebii kadhata isaa isaaf kenne, mootichi Hisqiyaas araara Waaqayyoo isatti agarsiise sana ilaalchisee galata guddaa Waaqayyoof dhi'eesse. Faaruu isaa kana keessatti sababa maaliitiif gammachuu guddaa akkanaa akka gammade dubbateera: "Idoon lafa jalaa si hin galateeffatu, duunis si hin faarfatu; warri du'anii bool- latti gad bu'an amanamummaa kee hin abdatan. Akkuma ani

har'a si galateeffadhu, warra jireenyatti jiran duwwaatu si galateeffata." Isa 38:18, 19. Har'a garuu Barsiisni qu'annoo amantii (Tii'oloojii) bebbeekamoo baay'een isaanii, akka wanta qulqullonni warri du'a gammachuu samii keessa jiranii fi arraba hin duunen Waaqayyoon galateefachaa jiraniitti fakkeessanii dhi'eesu. Mootichi Hisqiyaas garuu du'a keessatti abdii ulfina qabeessa akkasii hin argine. Inni dubbii dubbate keessatti dhuga ba'umsa abbaa faarsaa wajjin walii galuu isaa mul'ise: "Erga du'ee namni si yaadatu hin jiru, iddoo lafa jalaa keessaa immoo eenyutu si galateeffata?" "Warri du'oon, iddoo warra calluma jedhaniitti kan gad bu'an, Waaqayyoon jajachuu hin danda'an." Faar. 6: 5; Faar. 115: 17.

Pheexiroos waa'ee Daawitiin isa abbaa amantii ilaalchisee gaafa guyyaa Pheenxeqoosxee "inni du'eera awwaalameeras, awwaalli isaas hamma har'aatti iyyuu nu bira jira," "Daawit ofii isaa gara waaqaatti ol hin baane" jedhee dubbate. H/Erg 2:29, 34. Daawit hanga guyyaa du'aa ka'uutti awwalcha keessa turun isaa qulqullonni battala du'anitti gara samii kan hin dhaqne ta'uu isaa nuuf mirkan- eessa. Daawit xumura irratti gara mirga Waaqayyoo taa'uu kan inni danda'u, karaa du'aa ka'uu fi Kiristoos du'a injifatee ka'uu Isaa amanuu qofaadhani.

Ergamaan Phaawuloos akkana jedha: "Warri du'an hin kaafaman erga ta'ee, Kiristoosis immoo du'aa hin kaafamne. Kiristoos du'aa hin kaafamne erga ta'ee, amantiin keessan immoo waa'ee hin baasu, cubbuun keessan ammuma iyyuu isin irra jira. Yoos immoo warri Kiristoositti amananii obbaafatan baduu isaaniiti." 1 Qor 15:16-18. Waggoota kuma afur guutuuf cubbamoonni battaluma du'an gara samiitti galaa turan yoo ta'e, akkamitti Phaawuloos du'aa ka'uun yoo hin jiru ta'e "warri Kiristoositti amananii obbaafatan baduu isaaniiti" jedhee dubbachuu danda'e. Yoo akkana ta'e du'aa ka'uu hin barbaachisu ture.

Kitimamtichi Tiyendil waa'ee haala warra du'anii ilaalchisee akkana jedhe: "Isaan, yeroo ammaa kana, iddoo ulfina qabeessa Kiristoosii fi ergamoonni warri filatamoon keessa jiran keessa jiru jed- hee hin amanu. Kun tuqaa amantii kootii mitis. Sababiin isaa, yoo kun dhuguma ta'e, namoonni fooniin du'aa ka'uu isaanii ilaalchisee lal- labni lallabamu kan waa'ee hin baafne ta'uu isaatu natti dhagaa'ama." —William Tyndale, Preface to New Testament (ed. 1534). Reprinted in British Reformers—Tindal, Frith, Barnes, page 349.

Namni du'a keessatti barabaraan jireenya eebbaa jiraata jedhee yaadni namoota abdachiisu, akka namoonni hedduun waa'ee du'aa ka'uu ilaalchisee barsiisa Macaafa Qulqulluu dagatan gochuun isaa haqa hin haalamne dha. Waa'ee kanaa ilaalchisee wanti Dr. Addaam Kilerk dubbate akkana jedha: "Waa'een barsiisa du'aa ka'uu Kiristiyaanota bara har'aa caalaa Kiristiyaanota bara duriitiin barsiifamaa waan ture fakkaata! Kun akkamitti ta'uu danda'ee? Bartootni waa'ee kanaa irra deddeebi'anii barsiisuu qofa osoo hin taane, akka amantootni dhugaa kanatti ciman, dhugaa kanatti gam- madanii fi dhugaa kanaaf abboomamaniif isaan dadamaqsaa turan. Dhaaltonni bara har'aa keessa jiran garuu waa'ee isaa baay'inaan hin dubbatan! Ergamoonni lallabaniiru, Kiristiyaanonni bara duriis ni fudhatan; nutis har'a akkuma isaanii ni lallabna, dhaggefattoonni keenyas nu amanu. Macaafa

Qulqulluu keessa waa'ee du'aa ka'uu caalaa barsiisni xiyyeeffannoo olaanaadhaan barsiifame hin jiru; akkuma kana immoo, lallaba bara har'aa keessatti waa'ee du'aa ka'uu caalaa wanti dagatame hin jiru." – Commentary, remarks on 1 Corinthians 15, Paragraph 3.

Haalli kun, hanga dhugaan ulfina qabeessi waa'een du'aa ka'uu ilaalchisee caafamee jiru guutummaa guutuutti dukkaneefamuu fi ija namootaa duraa badutti itti fufee ture. Kana irraan kan ka'e, barres- saan amantii beekamaa tokko jecha Phaawuloos 1 Tas 4:13-18 dub- bate irratti yaada yeroo kennu akkana jedhe: "Jajjabina qabatamaa hundumaa qabaachuuf barsiisni eebbifamaan inni qajeelonni kan hin duunedha jedhu bakka barsiisa dhufaatii Gooftaa isa lammataa isa shakkiidhaan guutee nuuf qabata. Yeroo nuti duunu Gooftaan nuuf dhufa. Wanti nuti eggachu fi dammaqnee eeguu qabnu isa kanadha. Yeroo sana warri du'an gara ulfinaatti darbaniiru. Firdiin akka isaaniif kennamuufis ta'e eebba argachuuf hanga fiingeen afu- ufamutti hin eegan."

Garuu Yesuus Kiristoos yeroo bartoota Isaa dhiisee adeemuuf ture, akka isaan dhihootti gara Isaa dhaqan isaanitti hin himne. "Dhaqeen iddoo isiniif qopheessa" isaaniin jedhe. "Yommuun dhaqee iddoo sana isiniif qopheessus, iddoodhuma ani jiru isinis akka jiraat- taniif deebi'ee dhufeetan gara ofii kootiitti isin fudhadha." Yoh. 14: 2, 3. Phaawuloos itti dabalee: "Sagaleen guddisee nama abboomu, sagaleen angafa ergamootaa in dhaga'ama, malakanni Waaqayyoos in afuufama. Kana hundumaa wajjin gooftaan waaqa irraa gad in bu'a; warri Kiristoositti amananii du'an dura in kaafamu. Kana booddee nuyi warri utuu hin du'in hafne immoo, isaanumaa wajjin qilleensa keessatti gooftaa simachuudhaaf duumessa keessa ol in butamna; ergasii yeroo hundumaa gooftaa bira in jiraanna" jedhee nutti hima. Itti dabalees: "Kanaafis dubbii kanaan wal jajjabeessaa!" jedha. 1Tas. 4:16-18.

Sagalee jajjabinaa isa iddoo kana irratti caqafamee fi isa armaan olitti lallabaa warra "lubbuun hundinuu xumura irratti ni fayyiti" jedhanii amananiin (Yuuniversaalistii) caqafamee gidduu garaagarummaa hammam bal'aatutu jira! Inni lammaffaan warra firoota isaanii du'aan dhabanii gaddan yeroo jajjabeessu, namni du'e tokko hammam cubbamaa kan ture yoo ta'e illee, yeroo hafuura baafannaa isa xumuraa dabarsee kennu ergamoota biratti fudhat- ama abdii jedhu isaaniif kenne. Phaawuloos immoo gara dhufaatii Gooftaa isa gara fuul-duraatti, akkasumas gara guyyichi isa gaafa hidhaan awwalchaa cite "warri Kiristoositti boqotan" du'aa ka'an sanatti sammuu amantootaa qajeelchuudhaan isaan jajjabeesse.

Namni kam iyyuu gara mana warra eebbifamaniitti utuu hin galin fuul-dura, dhimmi isaanii sakatta'amuu qaba, akkasumas, amallii fi hojiin isaanii fuula Waaqayyoo duratti ilaalamee darbuu qaba. Namni hundinuu wantoota macaafota keessatti waa'ee isaatiif caafa- mee jiru irratti hundaa'ee murtii fudhata. Akkaataa hojii isaattis bad- haasa argata. Murtiin kun immoo kan inni raawwatamu yeroo namni du'u miti. Jecha Phaawuloosiin qalbifadhaa: "Guyyaa itti harka nama fo'ate sanaatiin, biyya lafaatti qajeeltootti faraduuf jedhu, muree kaa'eera; namicha fo'ate sana du'aa kaasuu isaatiin, kana nama hun- dumaaf cimseera."

H/Erg. 17: 31. Ergamaan kun iddoo kanatti gara fuul-duraatti guyyaan firdii biyya lafaa yeroo adda ba'eetti murtaa'ee ka'amee kan jiru ta'uu isaa ifa godhee kaa'a.

Yihudaaniis waa'ee yeroo wal-fakkataa kanaa akkas jedhee ibsa: "Isa Waaqayyo ergamoota warra aboo isaanitti kenname irra dar- banii, lafa taa'umsa isaanii gad dhiisan, funyoo hidhaa bara baraatiin dukkana jalatti hidhee, firdii isa guyyaa guddaa sanaaf isaan eegu yaadadhaa!" Itti fufee immoo dubbii Heenok dubbate irra deebi'ee dubbata: "Kunoo, gooftichi kumaatama qulqulloota isaa wajjin in dhufa! Inni nama hundumaa irratti faraduudhaaf" in dhufa. Yihu 6, 14, 15. Yohannis abban Mul'ataa "Warra du'anis xinnaa fi guddaa teessicha dura utuu dhaabatanii" akka "arge" "Macaafonni" akka "banaman; …warri du'an immoo akka hojii dur hojjetaniitti, akka isa macaafota keessatti caafameettis firdii" akka "argatan" arguu isaa dubbata. Mul. 20: 12.

Garuu warri du'an gammachuu samii dhandhamachaa jiru yoo ta'e yookiis ibidda gaannam keessitti gubachaa jiru yoo ta'e, firdiin gara fuul-duratti kennamuuf jiru maaliif barbaachise? Tuqaa bar- baachisaa kana irratti barumsi Macaafa Qulqulluutiin kennamee jiru dhokata yookiis kan wal-faallessu miti; sammuun nama kamii iyyu hubachuu ni danda'a. Haa ta'u iyyuu malee, tiiyoorii yeroo kanaa keessaa sammuun dhugaa barbaadu ogummaa yookiin haqa (qajeel- ummaa) maalii arguu dandaa'a? Qulqulloonni erga haalli isaanii fuula murtiitti qoratamee booda, erga baroota dheeraa fuula Waaqayyoo dura jiraatanii booda, sagalee jajannaa isa "'Ba'eessa goote, hojjetaa gaarii dhaa fi amanamaa nana, ati waan xinnoo irratti amanamte, ani immoo waan guddaa irra sin dhaaba; gammachuu gooftaan kee itti jiraatutti gali!" jedhu fudhatuu? Yookiis immoo, warri cubbamoonni abbaa murtii biyya lafaa harkaa murtii isaanii isa "'Isin abaaramoo nana, na biraa adeemaa! Gara ibidda bara baraa isa Seexanaa fi ergamoota Seexanaatiif qophaa'e dhaqaa'!" jedhu fudhachuuf jecha gaannam keessaa waamamuu? Maat. 25: 21, 41. Kun qoo- saadha! Himata leyyaasisaa qajeelummaa fi ogummaa Waaqayyoo irratti dhi'aatudhas!

Tiiyooriin "lubbuun hin duutu" jedhu barsiisa sobaa Roomaan amantii waaqa tolfamaa irraa ergifattee waldaa Kiristiyaanaa keessa galchite keessaa isa tokko dha. Maartiin Luutar barsiisa akkanaa kana: "oduu durii xuraa'oo qaama labsii (barsiisa) Roomaa isa akka tuullaa Kosii ijaaran" keessatti ramada. – E. Petaval, The problem of Immorality, page 255. Haaressaan kun, warri du'an waan tokko

illee kan hin beekne ta'uu isaanii ilaalcisee jecha Solomoon Macaafa Lallabaa keessatti barreesse irratti yeroo yaada kennu akkana jedhe: "Warri du'an wanta tokko illee kan hin beekne ta'uu isaanii kutaan nuuf raggasisuu inni kan biraan isa kana dha. Ogeessichi akkana jedha. Achi hojiin, saayinsii, beekumsi, ogumman hin jiru. Solomoon, warri du'an kan rafan ta'uu isaanii, wanti tokkos kan isaanitti hin dhagaa'amne ta'uu isaa dhugaa ba'a. Warri du'anii awwalcha keessa jiran guyyootas ta'e waggoota lakkaa'uu hin dandaa'an, yeroo du'aa ka'aniis umurii daqiiqaa tokkoo illee waan rafan isaanitti hin fakkaatu." Martin Luther, Exposition of Solomon's Book called Ecclesiastes, pp 152.

Toloonni battaluma du'an gara badhaasa barabaraatti, jal'onni immoo gara adaba du'aatti kan darban ta'uu isaanii kan ibsu wanti tokko illee Macaafa Qulqulluu keessatti hin caqafamne. Yesuusii fi bartoonni Isaas waa'ee kanaa ilaalchisee yaada tokko illee hin kennine. Macaafni Qulqulluun, warri du'an battaluma sanatti gara samii akka hin dhaqne dubbata. Isaan hanga guyyaa du'aa ka'uutti akka nama rafeetti boqotanii kan turan ta'uu isaaniitu ibsame. 1Tas. 4:14; Iyoob 14:10-12. Guyyaa gaafa bu'aa dhagna namaa keessaa wanti akka fo'aa meetii cituu fi inni akka harkee warqee irraa hojjetame cabu yaadni namaa ni bada. Lall 12:6. Warri iddoo awwalchaatti gadi bu'an callisuu guddaa keessa jiru; wanta aduu jalatti hojjetamuus tasa waan beekan hin qaban. Iyob 14:21.

Nama qajeelaa dammaqinaan hojjetee dadhabeef yeroo boqon- naa eebbifamaa ta'a. Umuriin isaan awwaalcha keessatti dabar- san yoo dheeraates yoo gabaabbates isaanitti hin beekamu. Isaan ni rafu, sanaan booda immoo fiingee Waaqayyootiin jireenya ulfina qabeessa hin duunetti ni ka'u. "Malakanni in afuufama, warii du'an immoo bifa hin badneen in kaafamu… Wanti hin badne iddoo wanta badu kanaa yommuu bu'u, wanti hin duunes iddoo wanta du'u kanaa yommuu bu'u, inni, "Duuni badduu ba'e, mo'ichi arga- meera" jedhame ni raawwatama. Hirriba isaanii isa gadi fagoo keessaa yeroo waamaman, sammuun isaanii iddoo itti yaaduu dhaabee kaasee yaadu eegalu. _ Mirri isaanii inni dhumaa isa gaafa du'aan waraanamaniiti; yaadni isaanii inni dhumaa immoo isa gaafa humna hawwaalaa jalatti kufaniiti. Yeroo awwalcha kees- saa ba'an, yaadni gammachuu isaanii inni jalqabaa sagalee mal- akataatiin dhagaa'ama: "Mo'ichi kee merree yaa du'aa? Arfiin kees meerree yaa si'ol (awwalaa)." – 1 Qor 15:55.

Boqonnaa 34 – Michoonni keenya du'an nu haasofsisuu ni danda'uu?

Tajaajilli ergamoota qulqulluu akka Macaafa Qulqulluu keessat- ti dhi'aatetti duuka buutota Kiristoos hundumaaf dhugaa gati-jabeessaa fi jajjabina guddaa kennudha. Haa ta'u iyyuu malee, dhimma kana irratti barsiisi Macaafa Qulqulluu barsiisa qu'annoo amantii bebbeekamoo bara har'aatiin hubannoo jalaa dhokfamee jallifameera. Barsiisni lubbuun hin duutu jedhu, inni jalqabatti fa- laasama warra waaqa hin beeknee irraa ergifatamee, bara dukka- naa'ummaa gantummaa guddaa keessa amantii Kiristiyaanaa keessa seenee, dhugaa Macaafa Qulqulluu isa "warri du'an homaa tokko illee hin beekan" jedhamee barsiifame bakka bu'e. Sababa kanaa irraan kan ka'e, baay'oonni "Isaan kun hundinuu hafuurota hojii, warra fayyina argachuuf jiraniif hojjechuudhaaf ergaman" hafuura warra du'aniidha jedhanii amananii fudhachutti dhufaan. Yaadni kun immoo waa'ee jiraachuu ergamoota samii fi du'a ilmaan namootaa fuul-dura walitti dhufeenya isaan seenaa ilmaan namootaa wajjin qaban ilaalchisee barsiisa Macaafni Qulqullun kennuu wajjin kan wal-faallessudha.

Barsiisni "namni erga du'ee booda of beeka" jedhu, keessumatti immoo, amantiin inni "hafuurri warra du'anii jiranii deebi'ee dhu- fee warra hin du'in jiran tajaajila" jedhu tolcha (falfala) ammayyaatiif (modern spiritualism) karaa baneera. Warri du'anii jiran Waaqayyoo fi ergamoota qulqulloota fuul-duratti argamuu kan danda'an yoo ta'e, akkasumas, beekumsa isa kanaan dura qaban caalaa bee- kumsa baay'ee olaanaa ta'e qabaachuudhaaf kan ayyaanoman yoo ta'e, maaliif gara biyya lafaatti deebi'anii warra jiraaniif qajeelfamaa fi beekumsa hin kennaniifiree? Akkuma hayyuun qu'annoo amantii bebbeekamoon bara har'aa barsiisan, yoo hafuurri namoota du'anii jiranii naannoo michoota isaanii warra lafa irra jiranii kan naanna'uu ta'e, maaliif waan hamaa irraa akka isaan of-eeggataniif isaan akeekka- chisuu fi gadda isaanii keessatti isaan quunnamanii jajjabeessuf maaliif heyyama hin arganne? "Namni erga du'ee booda of beeka" jedhanii warri amanan akkamitti ifa Waaqayyoo isa karaa hafuurota ulfina qabeeyyii gara isaanii dhufeen mormuu danda'an? Wanti akka qul- qullaa'aatti fudhatame kun karaa seexanni kaayyoo isaa fiixaan baa- fachuuf ittiin hojjechaa jiru dha. Akka wanta addunyaa hafuuraatii ergamanitti warri mul'atan kun ergamoota warra kufan, warra hojii seexanaa hojjetaniidha. Mootiin hamminaa, namoota jiranii fi du'anii jiran walii wajjin akka haasa'an ni goona jechaa hojii tolchaa (xinqolaa) sammuu namootaa irratti hojjechaa jira.

Inni bifa michoota isaanii warra lafa kana irraa godaananii fuula isaanii duratti dhi'eessuuf humna qaba. Hojiin fakkeessuu isaatii kunis mudaa hin qabu; bifa beekamaa, sagalee, qooqa, wal-fak- kaataa ta'e oomishuudhaan dinqii adda ta'een dhi'eessa. Baay'oonni michoonni isaanii warri jaallatamoon gammachuu samii dhandham- achaa jiraachuu isaanii abdatanii balaan jiraachuu isaa utuu hin shakkin "hafuurota nama gowwomsanii" fi "barsiisa seexanaatiif" gurra kennaanii kan jajjabaatan jiru.

Warri du'anii jiran deebi'anii dhufaanii isaanii wajjin kan haa- sa'an ta'uu isaa erga amananii booda, seexanni warra utuu hin qophaa'in gara awwalchaa dhaqan akka isaan mul'atan godha. Isaan immoo samii keessatti gammachuu guddaa qabaachaa akka jiranii fi iddoo olaanaa ta'e qabatanii akka jiran dubbatu. Haala kanaan qajeelotaa fi cubbamoota gidduutti garaagarumman godhamu tokko illee kan hin jirre ta'uu isaa dogoggorri bal'aan barsiifama. Daawwatoota addunyaa hafuuraatii dhufan warri of fakkeessan kun, si'a tokko tokko akeekkachiisa dhugaa ta'ee dubbatu. Sanaan booda, erga yaadni namootaa gara isaaniitti luucca'ee booda barsiisa dharaa amantii namoonni Macaafa Qulqulluu irratti qaban gadi xiqqeessu dhi'eessu.

Akka wanta nageenya michoota isaanii warra lafa irraatiif dhimmaniitti dhi'aatanii dogoggora baay'ee balaafamoo ta'an haxx- ummaadhaan dhi'eessu. Isaan dubbii dhugaa muraasa of keessaa qabu waan dubbataniif, akkasumas si'a tokko tokko taatewwan gara fuul-duraatti ta'an dursanii dubbachuu waan dandaa'aniif dubbiin isaanii amansiisaa fakkatee mul'ata. Barsiisni sobaa isaan barsiisanis salphaatti, shakkii tokko malee akka wanta dhugaa qulqullaa'aa isa Macaafa Qulqulluu keessatti barsiifamee jiruutti baay'otaan simat- amee fudhatama. Seerri Waaqayyo ni dhiifama, hafuurri ayyaana Waaqayyoos ni tuffatama, dhiigni kakuus akka wanta xuraa'atti lakaa'ama. Hafuuronni kun Waaqummaa Kiristoosiin ni ganu; uumaa uumama hundumaas gara sadarkaa isaaniitti gad-fidanii ofii isaanii wajjin wal-qixxeessu. Fincilaan guddichi kun haala Kanaan haguuggii haaraa jala of-dhoksee lola isa samii keessatti Waaqayyoo irratti jalqabe amma illee naannoo waggoota kuma ja'aaf lafa kana irratti geggeessaa jira.

Namoonni hedduun waa'ee mul'ina hafuurotaa yeroo haasa'an, akka wanta inni guutummaa guututti gowwomsaa ta'ee fi bu'aa hojii namoota hafuurota warra du'anii waamanii namootaa wajjin wal-quunnamsiisaanii qofa ta'eetti amanu. Haa ta'u iyyuu malee, bu'aan gowwomsaa kanaa si'a tokko tokkoo mul'ina isa dhugaa fak- kaatanii dhihaachuun isaanii dhugaa yoo ta'e illee, yeroo humni uumaman olii itti mul'atan tureera. Jalqabbiin dhoksaan tolcha ammayyaa (modern spiritualism) bu'aa haxxummaa yookiin tooftaa namaa utuu hin taane, kallatiidhumaan hojii ergamoota hammeen- yaa, warra gowwomsaa lubbuu balleessu dhi'éessuutti milkaa'ina guddaa qabaachuutti beekamoo ta'aniin jalqabame. Baay'oonni tol- chi (spiritualism) hojii harka namaatiin hojjetamu qofa ta'uu isaa amanuu irraan kan ka'e kiyyoo keessatti kufu; yeroo mul'ina humna uumamaan olii isa ittiin mormuun isaa ulfaataa ta'ee wajjin fuulaa fi fuulatti walitti dhufan ni gowwomfamu, Wantoota mul'atan sanaas akka humna Waaqayyoo isa guddaatti fudhatu.

Namoonni akkasii kun waa'ee dinqii isa seexanni fi ergamoonni isa hojjetanii ilaalchisee dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluu kees- satti caafamee jiru dagatu. Tolchitoonni Fara'on hojii Waaqayyoo fakkeessanii dinqii hojjechuu kan isaan dandaa'an gargaarsa seex- anaatiin ture. Dhufaatii Kiristoos isa lammaffaa fuul-dura humni seexanaa haala wal-fakkaataa ta'en akka inni mul'atu Phaawulos dhugaa ba'eera. Dhufaatiin Kiristoos "hojii aangoo, milikkitootaa fi dinqiwwan, akkasumas gowwomsaa hamminaa hundumaan" mul- cha'uu

"seexanaatiin" durfama. 2Tas. 2:9, 10. Ergamaan Yohannisis waa'ee humna isa bara booddee kanatti mul'atee dinqii hojjetuu ilaalchisee dubbuu akkana jedhu dubbate: "Inni milikkita gurgud- daa in argisiisa; ibidda iyyuu ija namootaa duratti waaqa keessaa lafatti gad in buusa. Milikkita … akka inni argisiisuuf kennameef sanaan, warra lafa irra jiraatan in wallaalchisa." Mul 13:13, 14. Wanti iddoo kana irratti dubbatame gowwomsaa salphaatti ilaalamu miti. Namoonni dinqii bakka buutonni seexaanaa ni goona jedhanii dub- batan qofaan osoo hin taane, dinqiidhuma isaan hojjechuuf humna qabaniin gowwomfamaa jiru.

Gooftichi dukkanaa, inni humna sammuu isaatii isa olaanaa hojii gowwomsaatiif dabarsee kenne, namoota gitaa fi haala hundu- maa keessa jiraniif qormaata wal-gitu ogummaadhaan qopheessa. Namoota warra ogeeyyii fi sadarkaa barnootaa olaanaa qabaniif, kallatti inni ogummaa fi beekumsa isaanii wajjin wal-simatuun tolcha (spiritualism) isaaniif dhi'eessuudhaan namoota hedduu gara kiyyoo isaatti galchuu irratti milkaa'ina argata. Waa'ee ogummaa hafuurri tolchaa biraa kennuu yeroo ibsu Yaaqob, "ogummaan akkasii kun isa lafa irraati, kan yaada fooniiti, kan hafuura hamaati malee waaqa irraa gadi bu'e miti" jedhe. Yaq 3:15.

Gowwomsituu inni guddichi kaayyoo isaa fiixaan baafachuuf jecha dhugaa kana dhoksuun bar- baachisaa ta'ee bakka argametti dhugaa kana ni dhoksa. Diinichi inni lafa onaa, iddoo Yesuusin qore sanatti ifa Kirubeelota samii uffatee dhi'aate ture sun, har'a immoo bifa irra caalaa hawwataa ta'e uffa- chuudhaan ergamaa ifaa fakkatee ilmaan namootaatti mul'ata. Mata duree hawwataa dhi'eessee sammuu yookaan yaada namootaa ofitti harkisa. Mul'ata fakkiwwan qalbii namootaa booji'uu danda'aniin fed- hii namootaa gammachiisa. Itti dabalees, jechoota arjummaa fi jaala- laa dubbachuudhaan onnee namootaa booji'a. Namoonni ogummaa mataa isaaniitiin kooranii Waaqa Isa barabaraa akka tuffatan gochuuf jecha yaada garaa isaanii dadammaqsa. Diinichi inni humna qabeessi, inni fayisaa biyya lafaa gara gaara ol-dheeraatti ol-baasee mootum- maa biyya lafaa fi ulfina ishee mara Isatti agarsiise, namoota humna Waaqayyootiin hin golgamin jiran hundumaa irratti gowwomsaa sammuu isaanii haqaaqee gara jal'inatti isaan geessu isaanitti fida.

Seexanni akkuma Jannata qannoo keessatti saadoodhaan, bee- kumsa dhorkamaa argachuuf ishee keessatti fedhii kakaasuudhaan; Hawwii ol of qabuu ishee keessatti dadammaqsuudhaan akkuma ishee gowwomse, har'as tooftadhuma wal-fakkataa fayyadamuud- haan namoota gowwomsa. Seexana gara kufaatiitti kan geesse haw- wii hamaa akkanaadha waan ta'eef, tooftaadhuma wal-fakkataadhaan ilmaan namootaa balleessuuf xiyyeefate. "Hamaa fi gaarii beekuud- haanis akka Waaqayyo in taatu" jedhe. Uma. 3: 5. Ispiriichu'aalizimiin akkana jedhee barsiisa: "Namni uumama jijjiramaati. Galmi isaas, guyyaa gaafa dhalatee kaasee hanga barabaraatti, hanga Waaqa tok- kicha bira ga'utti uumama guddatu yookaan jijjiramuudha" jedhee barsiisa. Itti dabalees: "Tokkoon tokkoo sammuu ofiidhuma isaatti farada malee sammuu kan biraan isa kaanitti hin faradu." "Murtiin kun immoo murtii mataa ofii sababa ta'eef qajeelaadha… Teessoon firdii kan inni jiru keessuma keeti." Barsiisaan tolchaa (spiritualism) tokko, yeroo "yaadni hafuuraa" isa

keessatti dadammaqetti akka jedhe: "Michoonni koo warri anaa wajjin jiran hundinuu waaqa hin kufnedha." Barsiisaa kan biraan immoo "Uumamni qajeelaa fi mudaa hin qabne kam iyyuu Kiristoos dha" jedhe.

Akkataa kanaan, qooda qulqullummaa fi muda maleeyyummaa Waaqayyoo isa dhugaatti jajamuu qabuu, fi qooda qajeelummaa seera Isaa isa safartuu hojii (gochaa) namootaa ta'ee, seexanni immoo akka wanta uumamni (eenyummaan) namaa inni cubbuudhaan man- ca'aa fi kufaa ta'ee kun jajamuu qabuu fi safartuu amalaa fi firdii ta'eetti bakka buuseera. Dhugaadhumatti jijjiramni kun guddina gara olii osoo hin taane kan gara gadiiti.

Nuyi ilaaluudhaan jijjiramuun keenya seeruma Sammuun fi uumama hafuuraati. Sammuun mata duree irratti yaaduudhaaf (xiinxaluudhaaf) heeyyama argate irratti suuta suuta madaqaa adeema. Wanta jaallachuu fi iddoo olaanaa kennuufi amaleeffa- tee wajjin wal-fudhachaa adeema. Namni safartuu qulqullummaa yookaan gaarummaa yookaan dhugaa ofii isaatii kaa'ee gararraatti tasa ol-ka'uu hin danda'u. Yoo anummaan kaayyoo isaa isa olaa- naa ta'e, wanta sana irra caalaa ulfina qabeessa ta'e bira ga'uu hin danda'u. Qooda kanaa, suuta suuta walitti fufinsaan gara gadiitti adeema. Nama ol-qabuuf humna kan qabu ayyaana Waaqayyoo qofadha. Yoo qofaatti dhiifame garuu, shakkii tokko malee adeemsi isaa gara hallayyatti.

Hafuurri tolchaa (spiritualism), warra fedha fooniitti gad of dhi- isanitti, warra qannoo jaallatanii, miiraan kan geggeefamanitti mataam isaa yeroo mul'isu, haxxummaa salphaa isa kan warra hayyootaa fi beektota gadi ta'e qabatee isaanitti mul'ata; haala hin qarominiin yaada isaanii wajjin kan wal simatu ta'ee argatu. Seexanni mallat- toolee ishee amala dadhabaa nuti uumaman qabnu agarsiisan tokko tokkoon qorata, Cubbuu tokkoo tokkoon namaa hojjechuudhaaf itti luucca'anii jiran ni galmeeffata. Sanaan booda akka namni sun cub-buutti kufu gochuuf jecha of-eeggannoodhaan carraa garaagaraa dhi'eessa. Of-qabuu dadhabuudhaan dandeetti qaamaa, kan sam- muu fi kan safuu dadhabsiisuuf jecha wanta seera qabeessa ta'e akka namoonni safara gararraatti (qixxee olitti) akka raawwataniif qora. Seexanni kajeellaa fooniitti akka gadi-of-dhiisan godhee guu- tummaa uumama namaa mancaasuudhaan lubbuu kumaatamatti lakkaa'aman balleesseera, ammas balleessaa jira.

Hojii isaa gal- maan ga'achuuf jechas hafuurotatti fayyadamee akkana jedhee labsa: "Beekumsi dhugaan seera hundumaa gararraa nama tees- sisa" "Wanti hundinuu sirrii dha" "Waaqayyoo yakka namatti hin murteessu" "Cubbuun hojjetaman hundinuu qulqulluu dha." Egaa erga namoonni seerri olaanaa fedha yookaan hawwii ta'uu isaa, bili- summaan immoo waan barbaadan hojjechuuf heyyama kan kennu ta'uu isaa fi namni hundinuu mataadhuma isaatiif qofa kan itti gaa- fatamuu ta'uu isaa amanuutti geggeeffamanii booda, kufaatiin safuu iddoo hundumaatti argamuun isaa fi jal'inni harka nama hundu- maa irra jiraachuun isaa maal na ajaa'iba? Namoonni hedduun bar- siisa fedha foon isaanii akka isaan hordofaniif bilisummaa isaaniif kennu gammachuudhaan fudhatu. Luugamni mataa ofii seerrachuu moqoo kajeellaa foonii irratti rarraafama, humni sammuu fi lub- buu bittaa (to'annaa)

kajeellaa horii (animal propensities) jalatti gar- boomu, seexanni haala kanaan namoota duuka buutota Kiristoosi ofiin jedhan baay'ee isaan saaphana isaatti sassaabbata.

Garuu namni kam iyyuu soba Ispiriichu'aalizimiin dubbat- uun gowwomfamuu hin qabu. Kiyyoo kana adda baasaanii huba- chuu akka dandaa'aniif jecha Waaqayyo ifa ga'aa biyya lafaatiif kennera. Duraan dursee akkuma ibsame, tiyooriin tolcha (spiri- tualism) hundeesse barsiisa Macaafa Qulqulluu wajjin irra jira. Macaafni Qulqulluun, warri du'anii jiran waan tokko iyyuu kan hin beekne, yaadni isaanii kan bade, wanta aduu jalatti geg- geeffamu yookaan hojjetamu hundumaattiis qooda tokko kan hin qabnee fi gammachuus ta'e gadda michoota isaanii warra lafa irraa ilaalchisee homaa tokkoo illee kan hin beekne ta'uu isaanii dubbata.

Itti dabalees, Waaqayyo hariiroo (walitti dhufeenya) hafuurota warra du'anii wajjin godhamu kami iyyuu dhowweera. Akkuma hordoftoota Ispriichu'aliizimii bara har'aa, dur- bara Ibrootaa kees- sas namoonni hafuurota warra du'anii wajjin haasa'un ni dan- daa'ama jedhanii amanan turaniiru. Garuu daawwatootni addunyaa biraa, warri "hafuurota beekamoo" jedhamanii waamaman kana Macaafni Qulqulluun "hafuurota seexanaa" jedhee waama. (S/Lakk 25:1-3; Faar 106:28; 1 Qor 10:20; Mul 16:14 wal-bira qabii dub- bisi.) Hafuurota beekamoo wajjin walitti dhufeenya taasisuun fuula Waaqayyoo duratti ciiggaasisa qofa osoo hin taane, yakka adaba du'aatiin nama adabsiisu ta'ee dhorkamee jira. (S/Leww 19:31; 20:27.)

Har'a maqaan tolchituu (xonqaayii) jedhu jibbamaadha. Namoonni hafuurota xuraa'oo wajjin wal-quunnamtii gochuu ni danda'u yaadni jedhus akka oduu durii Jaarraa Dukkanaatti ilaa- lama. Garuu, Ispiriichu'aalizimiin, inni hordoftoota kumaatama dhib- batti, akkasumas Miliyoonotatti lakkaa'aman qabu, inni daangaa warra saayinsii keessa seenee jiru, inni waldaa weeraree jiru, inni warra seera tumaanii fi mooraa moototaa keessatti illee fudhatama argatee jiru – waan kan biraa utuu hin taane, tolcha isuma bara durii dhorkamee turee fi ciiggaasisaa turetu gowwomsaa guddaa fi haguuggii haaraa uffatee dadammaqee adeemsifamaa jira.

Waa'ee amala tolchaa (spiritualism) isa dhugaa ilaachisee ragaan kan biraa utuma hin jiru ta'ee illee, hafuuronni kun, qajeelummaa fi cubbuu, ulfina fi qulqulloota ergamoota Kiristoosii fi garboota seexanaa warra daran xuraa'oo gidduutti garaagarummaa kan hin goone ta'uun isaanii qofti Kiristiyaanotaaf ragaa quubsaa ta'uu qaba. Seexanni, akka wanta namoonni amala xuraa'aadhaan deddeebi'a jireenya isaanii lafa kana irraa xumuran samii keessa, iddoo ol ol jedhaa irra jirani- itti fakkeessee dhi'eessa. Ergasii booda immoo biyya lafaatiin akkana jedha: "Hamma cubbaamaa yoo taate illee rakkinni tokko hin jiru; Waaqayyottis ta'e Macaafa Ququlluutti yoo amantes yoo amanuu baat- tees rakkinni hin jiru. Akka si gammachiisetti jiraadhu; samiin mana keeti." Barsiisonni Ispiriichu'aliizimii dhoksaa tokko malee akkana jed- hanii barsiisu: "Warri waan hamaa hojjetan hundinuu ija Waaqayyoo duratti gaariidha, Waaqayyos isaaniitti ni gammada; yookiis immoo Waaqayyo inni abbaa firdii dhugaa ta'e eessa jiraa?" Milk. 2:17.

Sagaleen Waaqayyoo garuu akkana jedha: "Warra isa hamaadhaan "Gaarii dha, isa gaariidhaan immoo hamaa dha" jedhaniif, warra duk- kana ifa fakkeessanii, ifa immoo dukkana fakkeessaniif, warra wanta dhangaggaa'aa miyaa'aa fakkeessanii, wanta miyaa'aa immoo dhan- gaggaa'aa fakkeessaniif wayyoo!" Isa. 5: 20.

Ergamoonni akkuma hafuuronni sobaa Kanaan bifa isaanii uffa- tanii yeroo mul'atan, caafata isa yeroo lafa kana irra turan Hafuura Qulqulluutiin geggeefamanii barreessan faallessanii mul'atu. Isaan maddi Macaafa Qulqulluu Waaqa ta'uu isaa ganuudhaan hundee abdii Kiristiyaanotaa dhabamsiisu, akkasumas ifa isa daandii samiitti geessu ni dhaamsu. Seexanni, akka wanta Macaafni Qulqulluun asoosama gatii hin qabne ta'eetti, akka wanta inni kitaaba haala jireenya sanyii ilmaan namootaa warra bara durii wajjin qofa wal-si- matuu fi akka wanta inni yeroo amma kana salphifamee ilaala- muu qabuutti biyya lafaa amansiisuuf dhama'a. inni bakka Macaafa Qulqulluu fudhachuuf jecha mul'ina hafuurotaa qabatee dhi'aata. Caasaan guutummaa guutuutti harka isaa keessa jiru isa kana; biyyi lafaa wanta inni fedhe akka isheen amantu gochuu kan inni dan- da'u daandii kanaanidha.

Macaafa isa eenyummaa isaa fi eenyum- maa hordoftoota isaa bakkeetti saaxilee agarsiisuu dukkana keessa, bakka ofii isaatii barbaade ka'a; fayisaa biyya lafaa immoo nama foonii kam irra iyyuu kan hin caalle yookaan hin wayyine godhee agarsiisa. Akkuma loltoonni Roomaa warri awwalcha Yesuusiin eegaa turan dhugaa du'aa ka'uu Kiristoosiin sobsisisuuf jecha dub- bii geggeesitoonnii fi luboonni afaan isaanii keessa ka'an dubbatan, hordoftoonni mul'ina hafuurotaa kunis jireenya fayisaan keenya biyya lafaa kana irratti jiraate keessa taateewwan dinqisiisoo raaw- wataman tokko illee akka waan hin jirreetti fakkeessanii agarsiisu. Erga haala kanaatti fayyadamanii Kiristoosiin golgaa duuba kaa'uu yaalaanii booda, qalbii namootaa gara dinqiwwan isaaniitti harkisani "kun hojii Kiristoos irra baay'ee caala" jedhanii labsu.

Yeroo ammaa kana, tolchi (spiritualism) bifa isaa jijjiiraa kan jiru qofa osoo hin taane, amala isaa isa mormii isa irratti kaasisuu dhok- see Kiristiyaanumma uffachaa jira. Haa ta'u iyyuu malee, ergaa inni waltajjii irraa, akkasumas, karaa maxxansa garaagaraa dabarsaa ture baroota hedduudhaaf saba fuul-duratti dhi'aachaa ture waan ta'eef amallii fi barsiisi isaa inni sirriin bifa ganamuu fi dhokachuu hin dan- deenyeen bakkeetti baafamee jira.

Bifa amma ittiin jiruun bifa gowwomsaa haxxummaa olaanaad- haan guutame uffatee waan jiruuf, isa duraa caalaa baay'ee sodaa- chisaa dha, obsaanis ilaalamuu hin qabu. Dur Macaafa Qulqulluus ta'e Kiristoosiin ni morma ture. Har'a garuu lachanuu isaa iyyuu amanee fudhachuu isaa labsaa jira. Haa ta'u iyyuu malee, heertu- leen Macaafa Qulqulluu onnee hin haara'in jiru gammachisuu akka danda'utti waan hiikamaniif jecha, dhugaaleen baay'ee barbaachisaa ta'anii fi mareedhaaf dhi'aachuu hin qabne onnee namootaa irratti dhiibbaa kan hin uumne ta'u.Jaalalli amala Waaqayyoo isa olaa- naan jaalala ta'ee irratti xiyyeeffatama, garuu gaarii fi hamaa gid- duu garaagarumma jiru gadi xiqqeessuudhaan sadarkaa jaalala kana gadi buusa. Haqa qabeessummaan Waaqayyoo, cubbuu ciigga'uun Isaa fi ulaagaa seerronni

Isaa warri qulqulluun nama gaafatan hun- dinuu ija namootaa duraa dhokfamu. Namoonni abboommota kur- naan akka xalayaa du'eetti akka lakkaa'an barsiifamu. Oduun durii qalbii namaa hawwatanii fi gammachiisan sammuu namootaa boo- ji'anii akka namoonni Macaafa Qulqulluu bu'uraa amantii isaanii godhanii hin fudhanne taasisu. Dhugaadhumatti Kiristoos akkumaa kanaan duraa akka ganametti jira; garuu gowwomsaan kun akka hin hubatamneef seexanni ija namootaa jaamsee jira.

Waa'ee humna gowwomsaa tolchaa (spiritualism) fi balaa dhiib- baa isaa jalatti kufuun qaqqabsiisuu ilaalchisee hubanna kan qaban namoota muraasa qofa. Baay'onni hawwii garaa isaanii isa waa baruu dharra'u quubsuuf jecha wanta kanaa wajjin tapha waa'ee hin baafne taphatu. Isaan ispiriichu'aliizimii irratti amantii dhugaa hin qaban. Keessumatti immoo, waa'ee mataa isaanii to'annaa hafuurichaatti dabarsanii kennuu yeroo yaadan siqiqiidhaan guutamu. Haa ta'u iyyuu malee sababa daangaa dhorkamaa keessa socho'aniif jecha, inni jabaan lubbuu balleessuutti beekamaa ta'e fedha isaaniin ala humna isaa isaan irratti maayii ba'a. Mee si'a tokko qofa kallattii isaa irra adeemuuf sammuu isaanii haa eyyaman malee booji'am- toota isaa isaan godhata. Boojuu hawwata kana keessaa jabina ofii isaaniitiin cabsanii ba'uu hin dandaa'an. Humna Waaqayyoo, isa karaa kadhannaa onnee irraa maddee amantiidhaan kadhatamuf deebii ta'ee ergamu irraan kan hafe, lubbuu boojuu keessatti kufan kana kan hurrii baasuu danda'u wanti biraan hin jiru.

Warri amala cubbuu wajjin qoosanii fi fedha isaaniitiin cubbuu beekamaa hojjechuutti dabarsanii of-kennan hundumtuu qorumsa seexanaa jireenya isaanitti afeeraa jiru. Isaan waaqayyoo fi eegumsa ergamoota Waaqayyoo jalaa of baasaa jiraachuu isaanii irraan kan ka'e, yeroo inni hamaan sun gowwomsaa isaa hidhatee isaan- itti dhi'aatu ittisa (golgaa) tokko malee waan argamaniif salphaatti qaama boojuu isaa ta'u. Namoonni haala kanaan humna isaa jala of-galchan waa'ee xumura jireenya isaanii hubannoo muraasa qofa qabu. Gowwomsituu inni guddichi sun erga kufaatii isaanii mirkan- eeffatee booda, namoota warra kaan gara kufaatiitti akka isaan geg- geessaniif bakka buutota isaa godhatee isaaniitti fayyadama.

Isaayyas raajichi akkana jedha: "Yommuu isaan, "Warra ekeraa dubbisan, warra qaalluu, warra hasaasanii fi warra guunguman gaa- fadhaa!" isiniin jedhan, isin immoo, "Sabni maaliif Waaqayyoon gaa- fachuu dhiisee waa'ee warra jiranii warra du'an gaafata?" jedhaa! Warra akka abboommii kanaa fi akka dhugaa kanaatti hin dub- banneef lafti hin bari'u." Isa. 8:19,20. Waa'ee akkataa uumama namaa fi haala warri du'an itti jiranii ilaalchisee dhugaa Macaafa Qulqulluu keessatti caafamee jiru fudhachuudhaaf utuu namoonni fedha qabaataniiru ta'ee, silaa barsiisaa fi mul'achuu tolchaa (spir- itualism) keessatti yeroo seexanni humna, dinqiwwannii fi milikki- toota garaagaraatiin hojjetu ni argu turan. Haa ta'u iyyuu malee, bilisummaa yaada (onnee) foonii wajjin walii galuu qooda dhiisuu, akkasumas, cubbuu jaallatan qooda dhiisuu, baay'onni akeekkachi- isa isaaniif kennametti dugda gatuudhaan, ifa isaaniif ifettis ija isaanii jaamsuudhaan gara kiyyoo isa seexanni isaaniitti naanneessee xaxee jiruutti dunuunfatanii adeemu; akkataa kanaanis boojuu isaa ta'u. "Warri baduuf jiran

hundinuu immoo fayyuudhaaf dhugaa jaalla- tanii fudhachuu waan didaniif, gowwoomsaa hamminaa hunduma isaan irratti in fida. Kanaafis Waaqayyo, wanta dhugaa hin ta'in akka amananiif gochaa nama wallaalchisu isaanitti in erga." 2Tas. 2:10, 11. Warri barsiisa tolchaatiin (spiritualism) morman namoota foonii wajjin qofa osoo hin taane, seexanaa fi ergamoota isaa wajjin lola geggeessaa jiru. Isaan humnoota hafuura hammeenyaa warra gooftummaa fi aangoo olaanaa qabanii wajjin lolatti seenaniiru. Seexanni yoo ergamoota samiitiin boddeetti oofame malee iddoo qabatee jiruu taakkuu tokko illee gadi hin dhiisu. Akkuma fayisaan keenya Yesuus gaafa sana godhe, sabni Waaqayyoo "caafamee jira" jedhanii ittiin mormuu danda'uu qabu. Seexanni gowwomsaa isaa fiixaan baafachuuf jecha har'as akkuma bara Kiristoos sanaa heertuu

Macaafa Qulqulluu caqasee hiikkaa isaa immoo haqaaquu ni dan- daa'a. Namoonni yeroo hamaa kana keessa dandamatanii darban hundinuu dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluu ofii isaaniitii sirritti bilcheessanii hubachuu qabu.

Baay'oonni hafuuronni seexanna michootaa yookaan firoota fak- kaatanii fi gantummaa balaa qabu dubbatanii wajjin wal quunnamu. Daawwatoonni kun yaada garaa keenyaa booji'uuf jecha nu kad- hatu, fakkeessan isaanii fudhatama akka argatuuf immoo dinqiwwan garaagaraa hojjetu. Namoonni du'anii jiran wanta tokko illee kan hin beekne ta'uu isaanii, akkasumas, warreen haala kanaan mul'atan hafuurota seexanaa ta'uu isaanii ilaalchisee dhugaa Macaafni Qulqulluun barsiisu qabannee dhaabbachuudhaan isaaniin mor- muuf qophaa'oo ta'uu qabna.

"Yeroo qoramsi guutummaa biyya lafaa irratti namoota lafa irra jiraatan hundumaa qoruudhaaf dhufu" fuula keenya dura jira. Mul 3:10. Namoonni amanitin isaanii Macaafa Qulqulluu irratti jabaatee hin hundoofne hundinuu gowwomfamanii mo'amu. Seexanni ilmaan namootaa gowwomsaa isaa jala oolchuudhaaf "gowwomsa hammi- naan guutame hundumaan" hojjechaa jira, safarri gowwomsaa isaatii kunis itti fufinsaan guddachaa adeema. Garuu kaayyon isaa kan fiix- aan ba'u yeroo namoonni fedha isaaniitiin qorumsa isaatti harka kennan qofa. Namoonni warri dhimmamanii beekumsa dhugaa barbaadanii fi warri karaa aboomamuu onnee isaanii qulleessuud- haaf dhama'insa taasisan, akkasumas, lolichaaf qophaa'uuf jecha waan gochuu dandaa'an mara warri godhan hundinuu Waaqa Isa dhugaa keessatti ittisa guutuu argatu. Waadaan fayisaa keenyaa: "Ati dubbii koo isa obsaan danda'uu si irra barbaadu waan eegdeef … Anis sin eega" jedha. Lakk 10. Lubbuun Isatti amanatte tokko illee qofaatti dhiifamtee seexanaan akka hin injifatamnetti fayisaan keenya yeroo dhiyootti ergamoota isaa hunda samiidhaa ergee saba isaaf eegumsa godha.

Warri cubbamoonni firdii Waaqayyoo jalaa akka wanta oola- niitti of-lakkaa'uudhaan gowwomsaa sodaachisaa keessatti kufuuf jiru. Isaayaas Raajichi waa'ee kanaa ilaalchisee akkana jedhee dub- bate: "Isin, 'Du'aa wajjin waliif kakanneerra, iddoo lafa jalaa wajjinis waliif galleerra, dha'ichi sodaachisaan yommuu dhufu nuyi sobatti waan kooluu galleef, gowwoomsaa jalas waan lixneef, inni nu bira hin ga'u" in jettu." Isa. 28: 15. Gartuu iddoo

kana irratti ibsaman keessatti, namoota of-tuulummaadhaan boquu isaanii jabees- sanii "cubbamaa irratti firdiin dhufu tokko illee hin jiru. Sanyiin namaa hundinuu hammam illee xuraa'oo yoo ta'an, samii keessatti akka ergamoota Waaqayyoo ta'u" jedhanii mataa isaanii jajjabees- santu argamu. Kana hundumaa caalaa immoo, isaan du'aa wajjin kakuu kakachuudhaan, akkasumas si'olii (iddoo lafa jalaa) wajjin walii galtee uumuudhaan dhugaa samiin guyyaa rakkinaatti toloot- aaf gaachana akka ta'uuf kenne ciigga'anii qooda dhugichaa immoo da'oo soba seexanaan isaaniif dhi'aate – gowwomsaa itti fakkeessaa tolchaa (spiritualism) fudhatu.

Jaamummaan dhaloota bara kanaa jecha afaaniitiin isa ibsamu caalaa ajaa'ibsiisaa dha. Namoonni kumaatamatti lakkaa'aman sagalee Waaqayyootti amanuun hin barbaachisu jedhanii mormud- haan gowwomsaa seexanaa amanannaa onnee irraa maddeen fud- hatu. Mamtoonni fi ga'istoonni namoota amantii raajotaa fi bartootaa baballisaniin mormu, akkasumas waa'ee Kiristoosii fi karoora fay- inaa, waa'ee adaba qajeelaa isa mormitootaa dhugaa irratti dhufuuf jiruu ilaalchisee barsiisa heertulee Macaafa Qulqulluutiin kennametti qoosu. Isaan sammuu dhiphaa, dadhabaa fi amantii tolchaatti amanuu irratti akka waan seera isaa fi Waaqayyoof abboomamaniitti waan sodaa waaqaa isa guddaa qaban fakkaachuudhaan dhiibbaa geggeessu. Isaan akka waan du'aa wajjin kakuu galanii fi iddoo lafa jalaa wajjin walii galtee godhaniitti, akka waan isaanii fi ijaa baasuu Waaqayyoo gidduutti dallaa cabuu fi irra darbamuu hin dandeenye ijaaraniitti wabii akka qaban argisiisuudhaan dubbatu. Wanti isaan sodaachisuu danda'u tokko hin jiru. Kanaaf guutummaatti harka isa isaan qorutti kennaniiru, akkuma isaa wajjin walitti dhufeenya uumanii fi hafuura isaatiin liqimfamaniin kiyyoo isaa cabsuuf hum- naa fi fedha hin qaban.

Seexanni biyya lafaa gowwomsuu akka danda'utti dhama'insa isaa isa xumuraa hojii irra oolchuudhaaf yeroo dheeraa qophii gochaa tureera. Bu'uurri hojii isaatii abdii Eeden keessatti "Isin dhugumaan hin duutan" jedhamee Heewaaniif kennameen ka'ame. S/Uum. 3:4, 5. Suuta suuta guddina tolchaatiin (spiritualism) gowwomsaa isaa isa olaanaaf karaa qopheesse. Amma illee fiixaan ba'umsa kaayyoo isaa bira guutummaa guutuutti hin geenye; haa ta'u iyyuu malee yeroo xumuraa ishee hafte keessatti kaayyoo isaa galmaan ga'a. Raajichi akkana jedha: "Yommus ani … hafuuronni xuraa'oon sadii fattee fakkaatanii utuu ba'anii nan arge. Isaan hafuurota Seexanaa warra milikkita garaa garaa argisiisanii dha; isaan kun mootota, guutum- maa biyya lafaa lola guyyaa isa guddicha kan Waaqayyoo hundu- maa danda'u sanaaf, walitti qabuudhaaf warra ba'anii dha." Mul 16:13, 14.

Warra humna Waaqayyoo fi amantii sagalee isaa irratti qabaniin eegaman irraan kan hafe guutummaan biyya lafaa gow- womsaa kanaan haxaa'amee fudhatama. Namoonni, hanga gaafa dha'ichi Waaqayyoo isaan irratti bu'ee isaan dammaqsuutti nageenya yookaan eegumsa sobaa jalatti ururfamaanii sossobamaa jiru.

Waaqayyo Gooftaan akkana jedha: "Ani firdii ulee ittiin safaran, qajeelummaas madaallii ittiin miijanan nan godhadha; soba isa isin kooluu itti galtan sana cabbiin in

balleessa, da'oo isin jalatti baqat- tanis lolaan in jigsa; kakuun isin du'aa wajjin waliif kakattan in hafa, inni isin iddoo lafa jalaa wajjin waliif galtanis gatii hin qabu; dha'ichi sodaachisaan yommuu dhufu, ittiin rukutamtanii lafatti in dabala- mtu." Isa 28:17, 18.

Boqonnaa 35 – Balaadhaaf Saaxilamuu Walabummaa Sammuu

Sirni amantii Roomaa yeroo isa kam irrayyuu caalaa yeroo ammaa kanaa Pirootestaantota biratti fudhatama argatee jira. Biyyoota sirni amantii Kaatolikii olaantummaa keessatti argatee hin jirree fi biyyoo- ta Phaaphaasonni fudhatama argachuuf jecha sochii araaraa adeem- sisaa jiran keessatti, waa'ee barsiisa amantii isa caasaa Phaaphaasii fi waldaatti haarofte garaagara taasisu irratti dhimma dhabdummaa guddaatu mul'ata. Tuqaalee ijoo ta'an irratti garaagarummaan nuti waldaa Kaatolikii wajjin qabnu akka yaadamee ture bal'aa miti waan ta'eef, yoo nuti gama keenyaan wantoota muraasa dhiifne Roomaa wajjiin walii galtee gaarii irra ga'uu ni dandeenya yaadni jedhuu Pi- rootestaantota biratti bu'uura jabaa argachaa jira. Yeroo Pirootestaan- tonni walabummaa sammuu isa wareegama guddaadhaan bitameef gatii olaanaa kennaan tureera. Roomaa wajjin tokkummaa uumuun Waaqayyoof amanamuu dhiisuu akka ta'ee fi phaaphaasii balaalef- fachuu ijoollee isaanii barsiisanii turan. Amma garuu yaadni isaan qaban isa duraa caalaa hammam bal'inaan jijjiirameera!

DeggertoonniPhaaphaasiiwaldaanarrabsamteetti (ceepha'am- teetti) jedhanii dubbatu, Pirootestaantonni addunyaas dubbii isaanii kana fudhachutti luuca'aniiru. Baay'onni immoo, gochaa gara-jabi- naa fi ciiggaasisaa isa ishee bara moo'icha ishee -jaarraa dukkanaa fi doofummaa- sana keessa hojjette ilaalanii waldaa ishee bara har'aa kanatti murteessuun haqa miti jedhanii dubbatu. Gochaan ishee inni suukanneessan sun sababa doofummaa fi gara- jabina bara sanaa ta'uu isaa sababeessanii, qaroomminni bara har'aa yaada ishee jijjiiruu isaa dubbatu.

Namoonni kun, isa humni of-tuulaan kun waggoota dhibba saddeetiif kan hin dogoggorree fi mudaa kan hin qabne ta'uu isaa dhaadachaa ture ni irraanfatanii? Ilaalchi kun qooda iddoo- dhaa baduun isa irra ture, yeroo isa kam irra iyyuu caalaa jaar- raa kudha salgaffaa keessa akka wanta sirrii ta'etti raggaasifamaa jira. Waldaan Roomaa akkana jettee dubbatti: "Waldaan tasa dogoggortee hin beektu; gara fuul-duraattis hin dogoggortu, akka Macaafni Qulqulluuttis tasa hin dogoggortu." (John L. von Mosheim, Institutes of Ecclesiastical History, book 3, century II, part 2, chapter 2, section 9, note 17), Qajeelfama baroota darban keessa ittiin bulaa turte akkamitti ganuu fi dhiisuu dandeessi?

Waldaan Phaaphaasii yoom iyyuu kan hin dogoggorre ta'uu ishee isa falmattu sana tasa hin dhiiftu. Warra sirna amantii ishee fudhachuu didan irratti ari'annaa geggeesite sana amma illee sirri- idha jettee fudhatti. Utuu carraa argattee hojii akkasii irra deebitee hin hojjettuu? Mee dhorkaan (ittisni) mootummoota biyya lafaatiin godhamee jiru kaafamee Roomaan gara aangoo isheetti haa dee- bitu. Silaa ari'annaa fi gochaan gara-jabina ishee saffisa olaanaad- haan deebi'ee haara'a.

Waa'ee bilisummaa sammuu ilaalchisee ilaalcha caasaan Phaaphaasii calaqqisiisuu fi milkaa'insa immaamata ishee irraa ka'ee balaa Ameriikaa eeggatu irratti barreessan beekamaan tokko akkana jedhee dubbate:

"Sirna amantii Kaatolikii Roomaa biyya Ameerikaa keessa jiru sodaadhaan ilaaluudhaan, mankaraarsummaa (ricicummaa) fi bilchina dhabuu akka ta'etti kan lakka'an namoota danuutu jiru. Namoonni akkasii kun amalaa fi ilaalcha sirna Roomaa keessatti wantoota dhaabbatoota keenya warra bilisa ta'an irratti dinaa ta'an (miidhaa qaqqabsiisan) hin argan, yookiis babal'achuu ishee kees- satti balaa tokko illee hin argan. Kanaaf iyyuu, mee sadarkaa jalqaa irratti imaammata mootummaa keenyaa warra bu'uraa fi imaam- mata sirna waldaa kaatolikii wal-bira qabnee haa madaallu.

Seerri mootummaa Ameerikaa walabummaa sammuu raggaa- sisa. Wanti kana irra caalaa jaallatamaa fi bu'uura ta'es hin jiru. Phaaphaasii Piiyuus 9 ffaan, xalayaa Hagayyaa 15, bara 1854 bar- reesse irratti akkana jedhe: 'Birmaddummaa sammuutiif ittisa gochuuf jecha barsiisni sobaa dhi'aatan hundinuu dogoggora badi- isa olaanaa qaqqabsiisani dha – Ilbiisoota keessaa iyyuu isa badiisaa guddaa qaqqabsiisuu fi mootummaa birattis baay'isee sodaatamuu kan qabu dha.' Phaaphaasiin kun, xalaayaa isaa Mudde 8, bara 1864 barreesse keessatti, 'namoota walabummaa sammuu raggasisaanii fi mirga waaqeffannaa kabajan, akkasumas, waldaan walumaa galattii humna fayyadamuu hin qabdu' warra jedhan hunda abaare.

Sagaleen araaraa fi nagaa buusuu, inni karaa waldaa Roomaa biyya Ameerikaa keessatti dubbatamaa jiru jijjiirama onnee (yaada garaa) hin argisiisu. Waldaattiin ilaalcha wal- danda'uu kan isheen calaqisiiftu bakka aangoo (humna) hin qabne qofatti. Abuuniin O'Konnoor akkana jedhee dubbate: Bilisummaan amantii kan inni keesumsiifamu hanga gartuun faallaa kaatolikii addunyaa irratti bifa miidhaa hin qaqqabsiifneen socho'e qofaatti.'... Angafni Abuunii immoo si'a tokko waldaa Lowiis qulqulluu keessatti akkana jed- hee dubbate: 'Gantummaa fi amantii dhabuun yakka; fakkeenyaaf, biyyoota kiristiyaanummaa kanneen akka Xaaliyaanii fi Ispeen, bakka namoonni hundinuu hordoftoota amantii Kaatolikii ta'anii fi bakka amanitin Kaatolikii qaama seera biyyaa isa barbaachisaa ta'e jiru hunda keessatti akkuma yakka warra kaanii nama adabsiisa'….

"Tokkoon tokkoo qeesii, dureen Phaaphaasii fi abuunii wal- daa kaatolikii keesaatti argaman hundinuu amanamummaadhaan Phaaphaasiidhaaf kan bitaman (abbomaman) ta'uu isaanii agarsii- suudhaaf kakaa kakatan qabu. Kakaan kunis jecha akkana jedhu of-keessaa qaba: 'Namoota gooftaa keenya (Phaaphaasii) fi warra fuul-duraatti bakka isaa bu'an kan ganan, gargar hiramuu kan fidanii fi isaan irratti fincila kan geggeessan hundumaa humnaan qabu maratti fayyadamee nan arii'adha, akkasumas isaaniin nan morma." —Josiah Strong, Our Country, ch. 5, pars. 2-4.

Hordoftoota amantii Kaatolikii Roomaa Keessa Kiristiyaanonni dhugaan jiraachuun isaanii dubbii dhugaadha. Namoonni waldaa sana keessaatti argaman kumaatamni isaanii

amanamummaadhaan ifa isaaniif ifetti fayyadamanii Waaqayyoon tajaajilaa jiru. Sagalee Waaqayyoo dubbisuun isaaniif hin heyyamamu sababa ta'eef dhugaa adda baafatanii beekuu hin danda'an. Garaagarummaa tajaajila onnee jiraataa keessaa maddee fi waaqeffanna sirna amantii marsaa marsaadhaan deddeebi'ee dhufu gidduu jiru hin hubanne. Waaqayyo lubbuwwaan amantii gowwomsaa fi quubsaa hin taane kana keessatti barsiifamanii guddatan kana, akkauma isaan jiranitti o'aa fi gara-laafina guddaatiin isaan ilaala. Xiyyi ifa dhugaas duk- kana gobbuu jireenya isaanii marsee jiru huree akka seenu ni taa- sisa. Dhugaa isa Kiristoos keessa jiru hundumaas akkuma inni Kiristoos keessa jirutti isaaniif ni ibsa. Baay'onni isaaniis dhaab- baanna isaanii saba Waaqayyoo wajjin godhachuuf jiru.

Haa ta'u iyyuu malee, Roomaan akka sirnaatti yeroo ilaalamtu seenaa ishee kan baroota darbanii caalaa yeroo ammaa kana wangeela Kiristoosii wajjin tokkummaa hin qabdu. Waldoonni Pirootestaantii dukkanaa'ummaa guddaa keessa jiru, utuu akkas ta'uu baatee silaa milikkitoota yerichaa ni hubatu turan. Waldaan Roomaa kaayyoo fi tooftaa hacuuccaa isheetiin fagaattee adeemaa jirti. Isheen dhiibbaa fi humna ishee jabeessitee diriirsitee wallaan- soo hamaa fi kutannoo jabaadhaan guutameetti seentee aangoo isa dur biyyaa lafaa irratti qabaachaa turte deebiifachuudhaaf, hojii ari'annaa ishee isa durii irra deebitee hundeessuu fi hojii haara'um- saa Pirootestaantonnii hojjetan mara duubatti deebisuuf jecha mee- shaa isheedhaaf dandaa'ame mara hojii irra oolchaa jirti.

Sirni Kaatoliikii kallattii hundumaan iyyuu hundee isaa jabeeffachaa jira. Biyyoota Pirootestaantii keessatti baay'inni waldaa fi manneetii sagada isheetii hammam dabalaa akka jiru ilaalaa. Kolleejjonni fi giddu galli barnoota (Seminaries) isheetii biyya Ameerikaa kees- satti beekamtiin isaan qaban, bal'inaanis Pirootestaantotaan leelifaman (deggeraman) akka jiran ilaalaa. Biyya Ingilizii kees- satti sirni amantii Yookaan ayyaneffannaa (Ritualisim) dabalaa adeemuu isaa fi baay'inni namoota waldaa biraa keessaa ba'anii Kaatolikummaatti dabalamaa jiraanii daran guddachuu isaa ilaalaa. Wantootni kun hundinuu garaa namoota warra qajeelfama wan- geelaa isa qulqulluudhaaf iddoo olaanaa kennanii keessatti hinaaf- faa dammaqsuu qaba.

Pirootestaantonni eenyummaa sirna Phaaphaasii laafisanii ilaaluudhaan deggersa isheedhaaf kennaniiru; Isaan hanga Phaaphaasonni mataan isaanii hubachuu dadhabanii raajeffannoo olaanaadhaan ilaalanitti ejjennaa isaanii gadi dhiisanii harka ken- nanii araaramaniiru. Namoonni amala waldaa kaatolikii Roomaa isa dhugaa hubachuu fi balaa olaantummaan ishee hordofsiisuu danda'u ilaaluu irraa ija isaanii cufachaa jiru. Qaamni bilisummaa amantii fi mootummaadhaaf diina olaanaa ta'e kun galma isaa akka hin geen- yeef namoonnii ittiin mormuudhaaf ka'uu qabu.

Pirootestaantonni baay'een isaanii akka wanta amanitin Kaatolikii ofitti nama hin harkifneetti ilaalu. Akkasumas akka wanta sirni waaqeffannaa isaanii lubbuu of-keessaa hin qabnee fi calliseedhuma sirna hiikkaa hin qabneetti ilaalu. Isaan tuqaa kana irratti dogoggoraniiru. Sirni amantii Roomaa gowwomsaa irratti kan bu'ureeffame yoo ta'ellee,

gowwomsaa dadhabaa fi humna of-kees- saa hin qabne miti. Tajaajilli sirna amantii waldaa Roomaa baay'ee hawwisiisaa dha. Sirni amantii isaanii inni bifa ulfina qabeessa fi miidhagaa ta'een shoogamee dhi'aatu; miira namoota kan boo- ji'uu, sagalee yaada sammuu namaa fi dandeetti sababeessuu sam- muu namootaa kan callisisudha.

Ijaarsi waldoota warri dinqisiisoo fi gurguddoo ta'an, akkaataan sochii yookaan adeemsa isaanii inni malaalchisaan, iddoowwan aarsaa warqee irraa hojjetaman, callee gati-jabeeyyiin calaqqissan, fakkiiwwan mimmidhagoo fi suuraaw- wan hawwisisoon dhagaa fi wantoota garaagaraa irraa bocamanii jiran hundinuu jaalala miidhaginaa nama keessatti dadammaqsu. Iji namootaas wantoota kan hundumaa ni raajeffata. Gurri namoo- tas akkuma kana ni booji'ama. Sagaleen muuziqaa isaanii dorgo- maa hin qabu. Rukkuttaa Orgaanii akka gaariitti qaanya'ameen sirreeffame irraa sagaleen dhagaa'amu, inni sagalee namoota hed- duu wajjin wal-makee Kaateediraalota ishee warra gurguddoo kees- saa dhagaa'amu sammuun namootaa ulfinaa fi kabaja akka kennu gochuuf isaaf hin dadhabamu.

Agarsiisni fi sirni waaqeffannaa mimmiidhagaan bakkeedhaan mul'atu fi inni gammachuu sobaa namaaf kennee dharraa lub- buu cubbuudhaan dhukkubsattee qubsu kun xuraa'ummaa (man- ca'insa) keessoo agarsiisa. Amantiin Kiristoos garuu fudhatama argachuuf jecha miidhagina hawwisisoo akkasii hin gaafatu. Gatiin Kiristiyaanummaa dhugaa inni miidhagina bakkeetiin argisiifamuu hin dandeenye, ifa fannoo irraa ifu keessatti qulqulla'aa fi jaallatamaa ta'ee argisiifama. Waaqayyo biratti gatii kan qabu miidhagina qulqul- lummaa keessaa jiru, hafuura gad-of-deebisaa fi tasgabba'aadha.

Sharbeen qareessummaa (siyaa'inaan dhi'aachuun) agarsiistuu yaada gaarii fi qulqullaa'aa miti. Yaadi aartii guddaa, qullaa'ummaan irra keessaa inni namatti tolu sammuu biyya lafummaa fi miiraan to'atame keessatti daran argamu. Wantootni kun, si'a baay'ee, akka namoonni wantoota lubbuu isaaniif barbaachisaa ta'e irraan- fatan gochuuf, akka namoonni waa'ee gara fuul-duraa fi jireenya barabaraa ilaalcha sirrii dhaban gochuuf, akkasumas akka namoonni gargaaraa isaanii Isa barabaraa irraa fagaatanii fi biyya lafaa kanaaf qofaaf jiraatan gochuuf seexanaan hojii irra oolfamu.

Gochaa bakkeedhaan mul'atun raawwachu irratti amanitin bu'ur- effame onnee hin haara'in ofitti harkisa. Agarsiisni mimmidhagaa fi sirna waaqeffannaa amantii kaatolikii uwwisee jiru humna nama hawwachuu fi gowwomsuu danda'u of-keessaa qaba. Namoonni baay'eenis kanaan gowwomfamanii akka wanta waldaan Roomaa balbala mootummaa samiitti ittiin ol galan taateetti ilaalaniiru. Namoota hundee dhugaa irratti miilla isaanii jabeeffatanii dhaab- batanii fi kanneen onneen isaanii Hafuura Waaqayyootiin haara'e irraan kan hafe eenyu illee dhiibbaa ishee dandamatee dhaabba- chuu hin danda'u. Namoonni muuxannoo jireenya isaanii keessatti beekumsa Kiristoosiin hin qabne hundinuu bifa Waaqeessuu isa humna Waaqayyoo of-keessaa hin qabne fudhachuutti geggeeffamu. Amantii akkanaa immoo wanta namoonni baay'een hawwaniidha.

Waldattiin akka wanta cubbuu dhiisuudhaaf mirga qabduutti dubbachuun ishee akka amantoonni ishee cubbuu hojjechuudhaaf walaba ta'anitti akka isaan of- lakkaa'an taasiseera; Itti dabalees, sirni cubbuu himachuu inni karaa sirna waldichaa malee araarri akka namaaf hin kennamne taasisu cubbuudhaaf heyyama ken- neera. Nama cubbamaa akka isaatii fuul-duratti jilbeenfatee dhok- saa yaadaa sammuu isaa fi hawwii garaa isaa qalbii jijjiirrannaadhaaf kan himatu, namummaa isaa fi eenyummaa lubbuu isaa isa ulfina qabeessa salphisaa jira. Luba akkuma isaa dogoggoru, kan du'uu fi cubbamaa kan ta'e, yeroo baay'ee dhugaatii wayinii fi fedha fooniitiin kan xuraa'u fuul-duratti cubbuu jireenya isaa keessa jiru banee yeroo agarsiisuu, sadarkaa amala isaatii gad-buusee of-salphisa.

Lubni sun akka bakka bu'aa Waaqayyootti dhaabbatee jira waan ta'eef, waa'ee Waaqayyoo ilaalchisee yaadni namni sun qabu gita nama kufaatti gadi bu'a. Sirni cubbuu ofii nama fooniitti himachuu -inni jireenya namaa mancaasu kun madda dhoksaan hammenya biyya lafaa kana xureessaa jiruu fi badiisa xumuraaf addunyaa qopheessaa jiru kees- saa maddedha. Haa ta'u iyyuu malee, namoonni fedha mataa isaanii gammachiisuutti qabamanii jiraachuu barbaadan hundinuu, onnee isaanii banaanii Waaqa fuul-duratti dhangalaasuu caalaa nama akkuma isaanii du'uu fuul- duratti cubbuu isaanii himachuutuu isaan gammachiisa. Uumama nama foonii kanaaf, cubbuu dhiisuu caa- laa of-adabuutu irra mijata; kajeellaa foonii fannisuu caalaa, maaqii uffachuu, gurgubbee fi fuuncaadhaan reebanii qaama madeesuutu salphata. Garaan foonii waanjoo Kiristoosiin baachuuf gad-jechuu caalaa waanjoo ulfaataa kan biraa baachuu fedha.

Waldaa Yihuudotaa ishee yeroo dhufaatii Kiristoos isa jalqabaa lafaa kana irra turtee fi waldaa Roomaa gidduu wal-fakkii guddaatu jira. Yihudoonni qajeelfama seera Waaqayyoo tokkoo tokkoo isa bifa dhokataa ta'een cabsaa, bakkee isaaniitiin immoo seericha eeguu irraa kan hin mixxiqne fakkatanii deddeebi'aa, aadaa fi waanjoo ulfaataa seericha irratti fe'anii abboomamuu ba'aa ulfaataa fi hojii dadhabsiisaa taasisanii turan. Akkuma Yihuudonni seera ni kaba- jna jedhanii dhaadatan, hordoftoonni waldaa Roomaas Fannoo kan kabajan ta'uu isaanii dhaadatu. Fakkenya dhiphina Kiristoosiin ol ol ni qabu, jireenya isaaniitiin garuu Kiristoos isa fakkenyicha bakka bu'u ni ganu.

Phaaphaasonni waldaa isaanii keessatti, iddoo aarsaa isaanii irratti, akkasumas uffannaa isaanii irratti fannoo kaawwatu. Fakkiin fannoo iddoo hundumaatti argama. Fannoon, bakka hundumaatti kabajaa fi ulfina alaan mul'atu argateera. Haa ta'u iyyuu malee, barsi- isni Kiristoos duudhaalee hiikkaa hin qabne danuu jalatti, akkasumas hiikkaa sobaa fi qajeelfamoota waanjoo dadhabsiisoo ta'an hedduu jalatti awwalamee jira. Waa'ee Yihuudota warra koortuu fi rincicoo ilaalchisee dubbiin fayisaa keenyaan dubbatame, humna olaanaa ta'een geggeesitoota waldaa Kaatolikii Roomaa ilaallata: "Isaan ba'aa ulfaataa hidhanii gatiittii namootaa irra ni kaa'u; ofii isaaniitii garuu qubuma isaanii iyyuu itti hin buusan." Maat 23:4. Yeroo geggessi- toonnii waldaa hedduun isaanii qannoo fi fedha foon isaanii guut- tachuudhaan gammadanii jiraatan, lubbuuwwan ofii isaanii beekan sodaa dheekkamsa Waaqayyoo jalatti dorsifamaa jiraatu.

Bifa fakkeenyaa fi hambaaleef sagaduun, maqaa qulqullootaatiin kadhachuu fi Phaaphaasii ol ol qabuun, meeshaa seexanni sammuu namootaa Waaqayyoo fi Ilma Isaa irraa kaachisuuf itti fayyada- mudha. Badiisa isaanii galmaan ga'uuf jecha, akka isaan Waaqa tok-kicha Isa fayyina isaaniif kennuu irraa yaada isaanii deebisan gochuuf dhamaa'a. Sammuu isaaniis Waaqa isa "Isin warri itti dhamaatanii dadhabdanii, ba'aanis kan isinitti ulfaatu hundinuu gara koo kot- taa; ani boqonnaa isiniifan kenna" (Maat 11:28) jedhe irraa kaachi-see gara wantoota Waaqayyoo bakka bu'uu dandaa'aniitti qajeelcha. Amala Waaqayyoo, maalummaa cubbuu fi mata duree ijoo wallaansoo guddichaa jal'isee dhi'eessuun dhama'insa seexanaa isa walirraa hin cinneedha.

Gowwomsaan isaa barbaachisum- maa seera Waaqayyoo gadi buusee agarsiisuudhaan heyyama cubbuu hojjechuu namootaaf kenna. kana qofas osoo hin taane, akka namoonni qooda jaalalaa ija jibbaa fi miira sodaadhaan Waaqayyoon ilaalan gochuuf jecha, waa'ee Waaqayyoo ilaalchi- see yaadni dogoggoraa sammuu namootaa keessatti akka uumamu gochuudha. Gara-jabinni inni amala isaa ta'e akka wanta amala Waaqayyoo ta'eetti agarsiifama; innis immoo qaama sirna aman- tiitti makamee bifa Waaqeffannaatiin dhi'aata. Haalli kun sammuu namootaa jaamseera, seexannis bakka buutota isaa isaan godha- tee akka isaan Waaqayyo irratti lola geggeessan isaan taasiseera. Sababa amalli Waaqayyoo jallifamee hubatameef, biyyoonni Waaqayyoon hin beekne Waaqa biratti fudhatama argachuuf jecha ilmaan namootaa aarsaa godhaanii Waaqayoof dhi'eessuun barbaachisaa akka waan ta'eetti hubataniiru. Sirna waaqeffannaa waaqayyolii tolfamoo hedduu keessatti gara jabinni suukannees-saa hedduun raawwatamaniiru.

Waldaan Kaatolikii Roomaa amala Waaqa maleyyummaa (Paganism) fi Kiristiyaanummaa waliin makuudhaan, akkuma warra waaqa hinbeeknee amala Waaqayyoo haala dogoggora ta'een jal'if- tee dhi'eessuudhaan, gara jabinaa fi fonqolcha salphaatti hin ilaa- lamne raawwatteetti. Roomaan bara adduunya irratti mootee turte keessa barsiisa ishee dirqisiiftee namoota fudhachiisuuf jecha mee- shaalee ittiin namoota gidirsitu qabdi turte. Namoota barsiisa ishee fudhachuu didan hundumaaf iddoon itti fannifamanii fi ibiddaan gubamaan qophaa'ee ture. Ergaan takkaa namoota baay'ee ajjeesuu- isa baay'inni lakkoofsa isaatii hanga guyyaa firdiitti tasa beekamuu hin dandeenyetu raawatame. Geggeesitoonni waldaa tooftaa ittiin nama harka isaanii keessatti kufe utuu hin ajjeesin yeroo dheeraad- haaf dhiphisan (gidirsan) kalaquu gooftaa isaanii seexana jalatti leen- ji'an. si'a baay'ee gochaan sukanneessaa fi gara jabinaa kun, hanga namummaan baachuu dadhabee uumamni wallansoo ishee dhaabdu fi hanga namni dhiphina irra jiru sun akka bilisummaa mi'ooftuutti du'aan baga nagaan dhufte jedhee simamtuutti irra deddeebi'amee geggeeffama ture.

Carraan mormitota Roomaa kana ture. Isheen hordoftoota ishee adabuuf illee adaba garaagaraa isaan madeessuu danda'u, kan akka alangaadhaan reebuu, nyaata dhowwatanii beelessuu fi, karaa garaagaraa miidhama qaamaa isaan irraan ga'uu- qabdi turte. Waaqa biratti fudhatama argachuuf jecha namoonni gaabbanii cubbuu isaanii himatan seera uumamaa cabsuudhaan abboommii Waaqayyoo irra daddarban. Namoonni deemsa

dadhabsiisaa dhalli namaa dachee kana irratti adeemu eebbaa fi gammachuudhaan guutuuf jecha hariiroo (walitti dhufeenya) Waaqayyoon uumame irraa gargar cituu barsiifaman. Mooraan mana sagadaa miidham- toota warra kajjeelaa uumamaa isaanii mo'achuuf, yaadaa fi miira uumama akka isaaniif garaa laafu hundumaa ukkaamsuuf dhamaa- suu waa'ee hin baafneen jireenya isaanii dadhabsiisaaniin qabame. Gara jabina seexanaa isa waggoota dhibbaan lakkaa'amaniif kutannoo guddaadhaan warra tasa waa'ee Waaqayyoo dhagaa'anii hin beekne gidduutti osoo hin taane hordoftoota amantii Kiristiyana addunyaa gidduutti mul'ate hubachuu yoo hawwine, wanti nuti gochuu qabnu tokko gara seenaa sirna Roomaa ilaaluu qofa.

Kaayyoon gooftichi hamminaa Waaqayyoon ulfina dhowwachuu fi ilmaan namootaatti wawwaannaa fi badiisa fiduudha; kaayyoo isaa kanas karaa sirna gowwomsituu isa guddaa kanaa galmaan ga'ata. Akkataa seexanni ofii isaa dhoksee geggeesitoota waldaatti maayii ba'uudhaan hojii isaa galmaan ga'achuu irratti milkaa'ee jiru yeroo ilaallu, maaliif akka inni Macaafa Qulqulluu baay'isee jibbu sirritti hubachuu dandeenya. Macaafichi yoo dubbifame, araarrii fi jaalalli Waaqayyoo bakkeetti ba'ee mul'ata; ba'aa ulfaatoo kana hundu- maa keessaa tokkollee namoota irra akka Inni hin keenyetu mul'ata. Wanti Waaqayyo nama irra barbaadu tokkichi garaa cabaa fi gaabbiidhaan guutame, hafuura gad-of-deebisuu fi abboomamu qofa.

Dhiironnii fi durboonni mootummaa Waaqayyoof guutuu ta'uuf jecha gadaamii keessatti ofii isaanii ittisuu akka isaan qaban agar- siisuuf Yesuus jireenya Isaa keessatti fakkenya tokko illee hin ken- nine. Jaalallii fi gara laafinni dhokfamuu akka qabu tasa hin barsiifne. Jaalalli onnee Fayisaa keenyaa keessa jiru guutee kan irra dhanga- la'e dha. Namni hammuma gara guutummaa safuutti (moral perfec- tion) dhi'aachaa adeemu, miirri isaa dubbii hafuuraa hubachuutti jabaachaa adeema, ilaalchi inni cubbuu irratti qabus dammaqaa ta'a, gara laafinni inni namoota miidhamoo ta'aniif qabus gad-fa- goo ta'a. Phaaphaasiin bakka bu'aa Kiristoos ta'uu isaa falmata; haa ta'u iyyuu malee akkamitti amalli isaa amala fayisaa keenyaa wajjin waliin madaalamuu danda'aa? Yesuus sababii namoonni akka mootii samiitti Isa ilaaluu didaniif jecha mana hidhaatti namoota gal- chisiiseeraa? Yookiis immoo gara gidirfamuutti isaan darbateeraa? Namoota warra Isa fudhachuu didan irratti labsii du'aa utuu inni dabarsu sagaleen Isaa dhagaa'ameeraa?

Yeroo namoonni Samaariyaa Yesuusiin fudhachuu didan, Yohaannis aaree: "Yaa Gooftaa, [akka Eliyaas godhe] ibiddi waaqa irraa gadi bu'ee isaan haa fixu, jen- nee akka jarreen kanatti waamnu ni barbaaddaa?" jedhee gaafa- tee ture. Yesuus garuu ija gara-laafinaatiin gara bartuu isaa ilaalee "Ilmi namaa jireenya namaa balleessuuf hin dhufne'o, oolchuudhaaf malee" jechaa hafuura dheekkamsaa isa bartuu isaa keessa ture sana ifate. Luq 9:54, 56. Hafuurri Kiristoos iddoo kana irratti calaqqisi- ise hafuura qaamni bakka bu'aa Kiristoosin ta'uu isaa falmatu kun calaqqisiisu irraa hammam garaagara!

Yeroo ammaa kana, waldaan Roomaa galmee gara-jabina ishee isa jibbisiisaa bifa dhiifamaatiin haguugdee eenyummaa ishee isa gaa- rii biyya lafaatiif dhi'eessaa jirti. Isheen uffannaa kafana Kiristoosiin fakkaatu ofitti uwwiisteetti. Haa ta'u iyyuu malee hin jijjiramne. Qajeelfamni Phaaphaasii inni jarrawwan darban keessa ture har'as jira. Barsiisni ishee hanga ammatti qabattee jirtu barsiisa isuma jaar- raa dukkanaa keessa qophaa'edha. Eenyu illee ofii isaa hin gowwom- sin. Phaaphaasii inni Pirootestaantonni yeroo ammaa kana ulfina kennuufiif qophaa'aanii jiran kun, isuma jaarraa haara'umsaa, yeroo namoonni Waaqayyoo haala jireenya isaaniif sodaachisaa ta'e keessa jallina ishee saaxiluudhaaf dhaabbatan biyya lafaa bulchaa ture dha. Isheen har'uma illee hafuura koormaa fi of-tuulummaa isheetiin guutamtee, mootota fi gooftota seerrachuudhaaf aboon Waaqa biraa akka isheedhaaf kennameetti dhaadatti. Hafuurri gara-jabinaa fi abbaa hirrummaa inni yeroo ammaa kana ishee keessa jiru, isa isheen bara mirga dhala namaa cabsitee qulqulloota Isa hundumaa gararraa jiru billaadhaan qaltee gadi miti.

Phaaphaasiin akkuma raajiin waa'ee isaa dubbatee ture sirna gan- tummaa bara booddee kanatti. 2Tas 2:3, 4. Kaayyoo ishee fiixaan baafachuuf kan ishee gargaaru amala uffachuun qaama himaamata isheeti; haa ta'u iyyuu malee eenyummaa ishee isa akka gaararraa jijjiiramu jala summii maarrataa hin jijjiiramne dhoksitee jirti. Isheen "Amantiin gantootaa wajjin yookiin namoota amantii gananiiru jed- hamanii shakkamanii wajjin eegamuu hin qabu" jettee dubbatti. (Lenfant Volume 1, page 516). Humni galmeen ishee waggoota kumaatamaaf dhiiga qulqullootaatiin bareeffame kun akka qaama waldaa Kiristoositti beekamtii argachuun ni malaafii?

Biyyoota Pirotestaantii keessatti, garaagarummaan sirna Kaatolikii fi amantii Pirotestaantii gidduu jiru isa durii caalaa dhiphaadha jedhamee dubbiin dubbatamaa jiru sababa malee miti. Jijjiramni ta'e jira, haa ta'u iyyuu malee jijjiramni geggeeffame sun sirna Phaaphaasii keessatti miti. Pirotestaantummaan jaarraa harees- sitootaa booda sadarkaa guddaadhaan gad-bu'aa waan adeemeef jecha, sirni Kaatolikii amantii Pirotestaantii isa yeroo kana jiruu wajjin baay'ee wal-fakkaata.

Waldooleen Pirotestaantii deggersa biyya lafaa barbaadaa waan turaniif tola ooltummaan sobaa ija isaanii jaamseera. Isaan wanta hamaa akka gaariitti amanuu irraan kan hafe wanti biraan isaanitti hin argamu, xumura irratti wanta gaarii ta'e hunda akka hamaatti amanuun isaanii kan oolu miti. Qooda amantii isa takkaa qulqulloo- tatti dabarfamee kennameef faccisuu, ammas akkuma kanaan dura gochaa turan, yaada gara-laafina of -keessaa hin qabneen isa ishee ilaalaa turaniif gaabbanii waldaa Roomaa dhiifama gaafatu.

Namootuma sirna Roomaa ija gaariitiin hin ilaalle keessaa illee, harki caalaan isaanii waa'ee balaa karaa dhiibbaa fi humna ishee uumamuu danda'uu hubannoo muraasa qofa qabu. Namoonni baay'een, baballina seera amantii, tolchatti amanuu (Superstitions) fi hacuuccaa sirna waldaa Roomaatiif gumaacha olaanaa kan kenne dukkanaa'ummaan safuu fi beekumsa dhabuu jaarraa giddu – galeessaa keessa mo'ee ture ta'uu isaa heeranii, qaroominni

ham- mayyaa, beekumsi akkuma walii galaatti babal'achuun isaa fi waa'ee dhimma amantii irratti bilisummaan jiru guddachaa adeemuun isaa wal-dhabdee fi hacuuccaan akka deebi'ee hin kaane taasisa jedhanii dubbatu. Bara hammayyummaa akkasii kana keessa haalli akka- naa kun jira jedhanii yaaduun akka qoosaatti ilaalama. Dhugaa dha! Gita beekumsaa irratti, akkasumas dhimma safuu fi dhimma aman- tii irratti ifni guddaan dhaloota kana irratti ifaa jira. Fuula sagale Waaqayyoo isa qulqullaa'aa fi banaa irraa ifni biyya lafaa irratti ifeera. Garuu hanguma ifni baay'inaan kenname, dukkanaa'ummaan warra ifaan mormanii fi ifa jal'isanii guddachaa adeemuun isaa waan yaadatamuu qabuudha.

Pirotestaantotatti amala Phaaphaasii isa sirrii kan argisiisuu fi akka isaan isa jibbanii fi baqatan gochuu kan danda'u qayabanna (qorannaa) Macaafa Qulqulluu kadhannaa onnee irraa madden geg- geefamu dha; garuu baay'een isaanii hubannaa mataa isaaniitti quu- foo sababa ta'aniif, gara dhugaa hubachuutti geggeeffamuuf jecha mataa isaanii gad-of-deebisanii geggeessaa Waaqayyoo barbaadda- chuun kan isaan irraa eegamu ta'uun isaa isaanitti hin dhagaa'amu. Hammam illee beekumsa isaaniitiin kan kooraan yoo ta'an illee, waa'ee Macaafa Qulqulluu fi humna Waaqayyoo garuu hin beekan. Isaan tooftaa ittiin wanta sammuun isaanii isaanitti dubbatu cal-jechisiisan qabaachuu qabu; sababa kanaaf jecha wantoota fay- idaa hafuuraa muraasa of-keessaa qabanii fi gad-of-deebisuu xiqqoo gaafatan barbaadu. Isaan tooftaa Waaqayyoo yaadachuu fakkaatee bira darbamuu, tooftaa ittiin Waaqayyoon irraanfatan hawwu. Sirni Phaaphaasii fedhii namoota akkasii hunda guutuudhaaf kan mijate dha. Sirnichi addunyaa mara to'annaa isaa jala oolchuudhaaf akka isaaf mijatutti gartuu lamaaf kan mijatedha – namoota hojii mataa isaanitiin fayyuu barbaadanii fi namoota cubbuu isaanii keessatti fayyuu barbaadan. Icciti humna isheetiis as keessa jira.

Barri dukkanaa'ummaa beekumsa sammuu isa guddaa milkaa'ina sirna Phaaphaasiitiif mijataa akka ture mul'ifameera. Haaluma kanaan, barri ifni beekumsaa sadarkaa olaanaatti itti ifes milkaa'ina isaaf mijataa akka ta'e raggaasifameera. Jaarrawwaan darban keessa, yeroo namoonni sagalee Waaqayyoo fi beekumsa dhugaa malee jira- chaa turan, iji namootaa jaamee ture sababa ta'eef, namoonni kumaat- amatti lakkaa'aman kiiyyoo miilla isaanii jalatti diriirfamee ture illee bifa (haala) arganii hubachuu hin dandeenyeen kiyyeeffamanii turan. Dhaloota bara har'aa kana keessas, ifa (beekumsa) tilmaama yaada namaa "isa saayinsii sobaa jedhamee waamamun" iji isaanii kan jaame danuu dha; isaan kiyyoo diriirfamee jiru utuu hin argin jamum- maadhaan itti seenu.

Waaqayyo, humni (dandeettiin) beekumsa sam- muu namaa akka kennaa Uumaa biraa isaaf kennametti ilaalamee akka kunuunfamuf (eegamuf), akkasumas tajaajila dhugaa fi qajeel- ummaaf hojii irra akka oolfamuuf karoorse. Garuu yeroo koormaa fi hawwii hamaan onnee keessatti mararsiifatamu fi yeroo namoonni tiyoorii mataa isaanii sagalee Waaqayyoo gararraatti ol-ol qaban, bee- kumsa qabaachuun beekumsa dhabuu caalaa (wallaalummaa) caa- laa balaa guddaa qaqqabsiisuu dandaa'a. Kanaafuu, akkuma dhugaa ukkaamsanii nama jalaa dhoksuun jaarraa dukkanaa keessa fudha- tama argachuu sirna Phaaphaasiitiif haala

mijeesse, sayinsiin sobaa bara har'aa inni amantii Macaafa Qulqulluu tuffatu (salphisee ilaalu) kun, sirni Phaaphaasii sirna amantii ishee isa bifa hawwataa qabuu wajjin fudhatama akka isheen argattuuf haala mijataa kan mijeessu ta'uu isaa raggaasisa.

Sochiin yeroo ammaa kana nageenya dhaabbilee fi deggersa mootummaa waldaan biyya Ameerikaa keessatti gochaa jirtu daba- laa adeemuun keessatti waldooleen Pirootestaatii faana Phaaphasii hordofaa jiru. Caalaatti immoo, akka sirni Phaaphaasii olaantum- maa isa addunyaa durii keessatti dhabdee turte sana Pirootestaantii Ameerikaa keessatti deebitee argattuuf balbala isheedhaaf banaa jiru. Sochiin kun hiikkaa olaanaa akka inni qabaatu kan taasisu immoo, xiyyeefannoon kaayyoo isaanii inni ijoon kabaja guyyaa Dilbataa (Jalqaba Torbanii) – duudha (aadaa) Roomaa biraa mad- dee fi isa isheen akka mallattoo olaantummaa isheetti ittiin falmattu - dirqamsiisuu dha (humnaan hojii irra oolchuu) dha. Hafuurrii waldooleen Piroteestaantii keessa tatamsa'ee akka isaan akkuma Phaaphaasii kabaja guyyaa Dilbataa (Jalqaba Torbanii) hojii irra ool- chaniif isaan geggeessaa jiru hafuura Phaaphaasii dha – hafuurichis, hafuura duudha biyya lafaa wajjiin walii galuu fi aadaa namaa seera Waaqayyoo caalchisee ulfeessuu (kabajuu) dha.

Namni kana dubbisu kam iyyuu, wallansoo yeroo dhihootti ta'uuf jiru keessatti bakka buutotni hirmaatan eenyufaa akka isaan ta'an hubachuu yoo barbaade, bakka buutota Roomaan jaarrawwaan darban keessa kaayyoo wal-fakkaataadhaaf itti fayyadamte gal- mee seenaa irraa dubbisuu yookaan qayabachuu qaba. Akkaataa Phaaphaasonnii fi tokkummaan amantii Pirotestaantotaa namoota barsiisa isaaniitiin morman ittin keessumsiisuuf jiran baruu yoo fedhe, hafuura Roomaan Sanbata fi namoota Sanbata eegan yookaan guyyaa Sanbataaf faccisan (falman) irratti calaqisiifte haa ilaalu.

Labsiwwan mootota, manni maree walii galaa fi seeronni wal- daa aangoowwan biyya lafaatiin deggeramani ayyaanonni Paagaanii (warra Waaqayyoon hin beeknee) akka isaan addunyaa Kiristiyaanaa keessatti iddoo olaanaa (ulfina qabeessa) argatan taasisaniiru.

Tarkaanfiin mootummaa kabaja Guyyaa Dilbataa (Jalqaba Torbanii) dirqisiisu yeroo jalqabaatiif kan inni fudhatama argate yeroo Qoosxaanxinoos DH. K.B bara 321tti labsii baase ture. Seerri kun, namoonni magaalaa keessa jiraatan hundinuu "Ulfina qabeessa yookaan kabajamaa isa ta'e guyyaa aduu (The venerable day of the sun)" irra akka isaan boqotan kan dirqisiisu yeroo ta'u, namoonni baadiyyaa garuu hojii qonnaa isaanii akka itti fufaniif eeyyama kan kenne ture. Seerichi seera warra Waaqa hin beeknee yoo ta'ellee, garuu erga mootichi maqaadhumaaf Kiristiyaanummaa fudhate booda kan labsame ture.

Aangoon mootummaa aboo Waaqayyootiin bakka bu'uuf ga'aa ta'uu isaa kan argisiisu ragaan tokko illee hin jiru, Phaaphaasii maqaan isaa Iyusiibiyas jedhamu, inni gargaarsa mootota dharra'aa ture, inni Qoosxaanxinoosiif michuu addaa ture fi inni mooticha saadaa ture, Kiristoos guyyaa Sanbataa gara Dilbataatti (Jalqaba Torbaniitti) jijjireera jedhee dubbachuudhaan dubbicha hammataa taasise. Dooktiriinii (barsiisa) haaraa kana raggasisuudhaaf dhuga ba'umsi heertuu Macaafa Qulqulluu tokko illee hin caqafamne.

Iyusiibiyas, ofiidhuma isaatiiyyuu, utuu hin beekin, barsiisni kun soba ta'u isaa amaneera, itti dabalees, qaama jijjirama kana taasise saax- ileera. "Wanti hundinuu, wanti guyyaa Sanbataatti godhamuu qabu martinuu gara guyyaa gooftaatti akka inni jijjiramu gooneerra" jedhee dubbate. – Robert Cox, Sabbath laws and Sabbath Duties, page 538. Garuu, falmiin guyaa Dilbata (Jalqaba Torbanii) ilaalchisee godhamu hundee kan hin qabne ta'ee utuma jiruu, akka namoonni ija jabinaan sanbata Waaqayyoo cabsaniif sababa ta'eera. Namoonni ulfina biyya lafaa kanaa hawwan hundinuu ayyana beekamaa kana fudhataniiru. Erga sirni Phaaphaasii jabaatee hundeeffamee booda hojii guyyaa Dilbataa (Jalqaba Torbanii) kabajuu itti fufaa adeeme. Yeroo murtaa'eef namoonni gaafa mana sagadaa hin dhaqne hojii qonnaa irratti bobba'aa turan, guyyaa torbaffaaniis akka guyyaa Sanbataatti ilaalamaa ture. Haa ta'u iyyuu malee jijjiramni suuta suuta bakka qabate. Namoonni wajjira haqaa keessa hojjetan dhimma ummataa gosa kam irratti illee gaafa guyyaa Dilbataa murtii akka hin kennine dhorkaman. Yeroo muraasa booda immoo namoonni sadarkaa kam irrayyuu jiran hundinuu hojii akka hin hojjenne ajajaman. Namni seera kana cabsee argame; yoo nama walaba (bilisa) ta'e adaba maallaqaa, garboota yoo ta'an immoo reebichaan akka adabamantu murtaa'e. Booda immoo, warri sooressonni walakkaa qabeenya isaanii dhabuudhaan kan adabamanii fi yoo adaba kanaan sirrachuu didan immoo garba akka isaan ta'antu labsame. Namoonni hawaasa keessatti haala jireenyaatiin sadarkaa gad-aanaa irra turan hanga dhumaatti biyya keessaa ari'atamaa turan.

Dinqiwwaan garaagaraas ni odeeffamu turan. Dinqiwwan gab- aafaman kana keessaa inni tokko, abbaa warraa tokko guyyaa Dilbataa (Jalqaba Torbanii) irra hojii qonnaatti bobba'uuf jedhee utuu inni maarashaa isaa sibilaan qulqulleessuu sibiilli sun wagga lamaaf harka isaatti maxxanee hafuudhaan "qaanii fi dhukkubbii guddaadhaaf" isa saaxile kan jedhu dha. – Francis West, Historical and Practical Discourse on the Lord's Day, page 174.

Booda, luboonni buufataa buufata irra jiran namoota seera guyyaa Dilbataa (Jalqaba Torbanii) cabsan akka isaan ifataniif, akka- sumas, ofii isaanii fi olloota isaanii irratti dha'icha akka hin fidnetti gaafa guyyaa Dilbataa gara mana sagadaa dhaqanii akka isaan kad- hata dhi'eessaniif Phaaphaasiin ajaja dabarse. Manni maree luboot- aas, erga guyyaan Dilbataa Pirootestaantota dabalatee hawwasa bal'aa biratti fudhatamaadha ta'ee, namoonni guyyaa kana irra hojii hojjetaniis bakakkaadhaan rukutamaa jiru erga ta'ee, guyyichi dhu- guma iyyuu guyyaa sanbataa ta'uu qaba jedhanii yaada deggeer- saa dhi'eessan. Luboonni hundinuus "Guyyaa kana tuffachuun dheekamsa Waaqayyoo kan hordofsiisuu ta'uun isaa ifaa dha" jedhanii dubbatan. Sanaan booda, akka luboonnii fi aangawonni mootummaa olaanoon, moototnii fi ilmaan moototaa, akkasumas namoonni amanamoon hundinuu "guyyaa kana gara kabaja isaa isa duriitti deebisuuf jecha dhama'insa guutuu taasisaani fi guyyaan kun gara fuul-duraattis kabaja amantii Kiristiyaanummaaf jecha of-eeggannoo guddaadhaan akka eegamuuf waamicha godhan." – Thomas Morer, Discourse in Six Dialogues on the Name, Nation, and Observation of the Lord's Day, page 271.

Labsiin mana maree kanaa ba'an quubsaa ta'anii argamuu dad- habanii, aangawwonni mootummaa labsii onnee namootaatti door- sisa galchee akka isaan guyyaa Dilbataa irra hojii hin hojjenne taasisu bakka isaa akka baasan gaafataman. Wal-ga'ii Roomaa keessatti geg-geeffame irratti murtiwwan kanaan dura fudhataman hundinuu humna guddaa fi ejjeennaa cimaatiin irra deebi'anii mirkaneeffaman. Murtowwan kun hundinuu seera waldaa keessatti haammatamanii addunyaa Kiristiyaanaa keessatti aangoo mootummaatiin hojii irra oolfaman. (See Heylyn, History of the Sabbath, pt. 2, ch. 5, see. 7.)

Amma illee taanaan guyyaa Dilbataa kabajuu kan nama dandee- sisu aangoo Macaafa Qulqulluu tokko illee argamuu dhiisuun isaa leeyyoo xiqqoo ishee illee isaaniitti hin dhageesifne. Guyyaa aduu kabajuuf jecha labsii Waaqayyoo isa "Guyyaan torbaffaa guyyaa Sanbata Waaqayyo Gooftaa keetiidha" jedhu dhiisuu isaaniitiif mirgi isaan qaban maal akka ta'e baruuf jecha namoonni barsiisota isaanii gaafachaa turaniiru. Ragaa Macaafa Qulqulluu keessaa dhabame bakka buusuuf tarkaanfiin kan biraa barbaachisaa ta'ee argame. Xumura jaarraa 12ffaa keessa, namichi kabaja guyyaa Dilbataaf hinaaffaa olaanaa qabu tokko waldoolee biyya Ingilizii keessa jiran keessatti daawwannaa taasise irratti mormii cimaan dhuga baatota dhugaa warra amanamoo irraa isa mudatee ture. Dhama'insi isaa ija hin godhatin waan hafeef yeroo murtaa'eef biyya sana gad-dhi- isee adeemee tooftaa ittiin barsiisa isaa galmaan ga'u qayabachaa ture.

Yeroo inni deebi'ee dhufetti hanqinni isaa ni guutame, dha- ma'insi inni sanaan booda geggeesses milka'ina olaanaa argate. Inni, waraqaa maramaa Waaqa biraa kan caafamee ergame ta'uu isaa of-ibsu, barbaachisummaa seera kabaja guyyaa Dilbataa kan dub- batuu fi namoota seericha cabsan sodaachisuuf jecha jechoonnii doorsisaa jaboon kan keessatti caafaman qabatee dhufe. Waraqaan maraa gati jabeessi kun – akkuma dhaabbata isa deggere sanaa hundeen isaa gowwomsituu kan ta'e – akka wanta samii irraa gad- bu'ee Yerusalem keessatti, iddoo Golgootaa iddoo aarsaa qulqulli- cha Simi'on irratti argameetti odeeffame. Haa ta'u iyyuu malee, bakki madda isaatii inni dhugaan mana mootummaa Roomaa, iddoo Phaaphaasiin jiraatudha. Baroota hundumaa keessatti aangoo fi bad- haadhina waldaa babalisuuf jecha gowwomsaan waliin dha'amaa ta'ee fi yakki gurguddaan akka wanta seeran fudhatama qabuutti ilaalamee caasaa Phaaphaasiitiin hojjetamee tureera.

Waraqaan maramaan sun guyyaa Sanbataa (Qidaamee) galgala sa'atii sagalii kaasee, sa'aatii sadiif, hanga gaafa Dafinoo (Wiixata) ganama yeroo aduun baatuutti hojiin akka hin hojjetamne dhorka; Aboon caafatichaas dinqiwwan hedduutin mirkaneeffamuu isaa labsa. Namoonni yeroo daanga'ee kenname cabsuudhaan darbanii hojjechaa turan dhukkuba dhagna namaa laashessuun rukkutamuu isaaniitu gabaafame. Namni boqqolloo Baaburatti daakkachuuf ture tokko qooda daakuu dhiigni baabura keessaa lola'ee utuu gad- ba'uu arge; kana qofas osoo hin taane, humni bishaanii baaburi- cha sochoosu jabaa ta'ee utuma jiruu dhagaan baaburichaa sochii gochuu dhiisee dhaabbate. Yoo mashiiniin daabboo (Midijjaan daabboo itti tolchan) ishee baay'ee ho'a ta'e illee, dubartiin maas- hinii daabboo itti tolchan /Midijjaa/ keessa bukoo galchite tokko bukoo dheedhii (hin bilchannee) mashiinii daabboo

ishee keessaa baasuu isheetu gaabafame. Dubartiin sa'atii salgaffaa irratti bukoo tolchamuuf qopheeffame qabdu tokko immoo, sababa hanga gaafa Daafinootti (Wiixataatti) bukoo sana tolchuu dhiisuuf murteessi- teef, bukoon ishee guyyaa itti aanu humna Waaqayyootiin tolcha- mee (bilcheeffamee) gara daabbootti jijjiramee argatteetti. Namtichi guyyaa Sanbataa (Qidaamee) sa'atii sagal booda daabboo tolche tokko, guyyaa itti aanuu yeroo inni daabboo sana cabsu dhiigni daabboo sana keessaa gad-lola'e. Warri guyyaa jalqaba torbaniif (Dilbtaaf) falman, hojii tolchaa fi oduuwwan bita namatti galan akkanaa uumuudhaan qulqullummaa guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) hundeessuuf dhama'insa geggeessan. (See Roger de Hoveden, Anaals, Vol. 2, pp. 528-530).

Akkuma biyya Ingilaandi keessatti godhamee ture kabajni guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) biyya Iskootlaand keessattis ni bu'ureffame. Kunis immoo kutaan qaama guyyaa Sanbata isa durii keessatti hammachiifamuudhaan taasifame. Haa ta'u iyyuu malee daangaan yeroo qulqullinatti akka eegamuuf ka'amee garaagara ture. Labsiin mootiin biyya Iskootiland biraa ba'ee labsame akkana jedha: "Sanbata (Qidaamee) guyyaa sa'atii ja'aa kaasee yeroo qulqul- la'aa ta'uu qaba. Kanaaf iyyuu, hanga gaafa Dafinoo (Wiixata) gana- maatti namni kam iyyuu hojii biyya lafaa irratti bobba'uu hin qabu." – Morer, pages 290, 291.

Yaaliin qulqullummaa guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) bu'ureessuu walitti fufinsaan haa geggeeffamu iyyuu malee, Sanbanni (Qidameen) aboo Waqaayyootiin bu'ureffamuu isaa fi guyyaa inni bakka Sanbataa buufame immoo namaan kan jalqa- bame ta'uu isaa Phaaphasonni mataan isaanii iyyuu mul'inatti dhugaa ba'aniiru. Jaarraa 16ffaa keessa manni maree Phaaphaasii mul'inatti akkana jedhee labse: "guyyaa Sanbata isaanii gara guyyaa gooftaatti kan jijjiire nu warra Kiristiyaanota yoo ta'e illee, guyyaan torbaffaa guyyaa Waaqayyoon qulqullaa'ee ta'uu isaa, Yihuudota qofaanis osoo hin taane namoota Waaqayyoon waaqessina jedhan kan biroo hundumaan amanamee fudhatamee eegamaa kan ture ta'uu isaa Kiristiyaanonni hundinuu haa yaadatan." – Ibid., pages 281-282. Namoonni seera Waaqayyoo jal'isaa turan kun maalum- maa hojii isaanii kan wallaalan hin turre. Isaan beekaa itti yaadanii Waaqa gararraa ofii isaanii ka'aa turan.

Imaammatni sirni Roomaa namoota ishee wajjin walii hin galle irratti qabdu haala ajaa'ibsiisaa ta'een kan inni ibsamu, ari'annaa sirnichi yeroo dheeraa fi dhiigaa Waldaansota muraasa warra san- bata eegaa turan lolaasuudhaan geggesse keessaatti fakkeenyi sirriin kennameera. Kaan isaanii amanamummaa abboommii afu- raffaatiif qaban irraan kan ka'e haala wal-fakkaataa ta'een dhipha- taniiru. Keessumatti immoo seenaan waldoolee biyya Itiiyoopiyaa fi Abiisiniyaa barbaachisaadha. Haala gaddisiisaa Jaarraa Dukkanaa sana keessa, Kiristiyaanonni walakkeessa Afiiriikaa keessa turan ilaalcha addunyaa keessaa ba'aanii dagatamanii waan turaniif wag- goota dhibba hedduutiif bilisummaa amantii isaanii dhandhamachaa turan. Xumura irratti garuu Roomaan jiraachuu isaanii hubatte; mootiin Abiisiniyaas yeroo gabaabaa keessatti Phaaphaasii akka bakka bu'aa Kiristoositti amanee fudhachuudhaaf gowwomfame. Walii galtee kan biroonis itti fufanii ni taasifaman. Labsiin eegamuu guyyaa Sanbataa dhorkus adaba cimaa wajjin ni labsame. (See Michael Geddes,

Church History of Ethiopia, Pages 311, 312). Haa ta'u iyyuu malee, sirni abbaa hirrummaa Phaaphaasii waanjoo ulfaataa waan isaanitti ta'eef warri Abiisiniyaa waanjoo sana of-irraa cab- suuf murteessan. Wallansoo hadhaa'aa booda sirni bittaa Roomaa daangaa isaanii keessaa ni balleeffame, amantii inni duriis bakka isaatti deebifame. Waldoonni bilisummaa argatanitti ni gammadan, itti dabalees waa'ee gowwomsaa, abbaa hirrummaa fi mankaraar-summaa sirna Roomaa ilaalchisee barnoota argatan hin irraanfanne. Kiristiyaanota addunyaa kan biroo biratti beekamtii qabaachuu dhi- isanii daangaa dhuunfaa isaanii keessa qofaa isaanii jiraachuun gam- machuu isaanii ture.

Waldoonni Kiristiyaanaa Afiirikaas akkuma waldaan Phaaphaasii gara gantummaa ishee isa guutuutti utuu hin dhufin dura Sanbata eegaa turte, isaanis Sanbata eegaa turan. Akkuma abboommiin Waaqayyoo jedhutti Guyyaa Torbaffaa kabajanii eegaa utuma jiranii, gaafa guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) immoo aadaa waldattii eeguuf jecha hojii hojjechuu irraa of-daangessaa turan. Roomaan yeroo aangoo olaanaa gonfatte keessa sanbata ofii isheetii ol qabuuf jecha Sanbata Waaqayyo irra ejjette; Haa ta'u iyyuu malee, waldoonni biyya Afiirikaa naannoo waggoota kumaaf dhokatanii sababa tura- niif gantummaa ishee keessaa hin hirmaanne. Garuu yeroo hacuuc- caa Roomaa jalatti kufan, Sanbata isa dhugaa dhiisanii sanbata sobaa kabajuuf dirqisiifaman. Garuu, yeroo deebi'anii bilisummaa isaanii argatan utuu hin turin gara abboommii afuraffaa eeguutti deebi'an.

Galmeen seenaa baroota darbanii kun hundinuu diinummaa Roomaan Sanbata isa dhugaa fi namoota Sanbata isa dhugaa eega irratti qabdu, akkasumas, dhaabbata ofii isheetii uumte kabachiisuuf jecha tooftaa isheen itti fayyadamtu mul'inatti ibsu. Yeroo Kaatolikii Roomaa fi Pirootestaantonni guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) kabachiisuuf jecha tokkummaa uumaan, taateen kun kan irra dee- bi'amu ta'uu sagaleen Waaqayyoo ni barsiisa.

Raajiin Mul'ataa 13 keessaa humni inni bineensa gaanfa hoolaa fakkaatu qabuutti fakkeeffame "biyyi lafaa fi warri isa keessa jiraatan" hundinuu Phaaphaasii isa boqonnaadhuma sana keessatti bineensa akka "Qeerransaatti" fakkeeffameef akka sagadan kan godhu ta'uu isaatu caqafame. Itti dabalees, bineensi gaanfa lama qabu kun, "warri lafa irra jiraatan akka isaan bifa fakkeenya bineensichaa tolfa- tan;" akkasumas, "Xinnaa fi guddaan, sooressii fi hiyyeessi, birmad- duu fi garbi hundinuu" mallattoo bineensichaa akka isaan fudhatanii kan ajaju ta'uu isaa dubbata. Mul 13:11-16.

Humni bineensa akka hoolaa gaanfa qabuutti fakkeeffame kun mootummaa Ameerikaa akka ta'e ibsameera; raajiin kun immoo kan inni raawwatamu, yeroo mootummaan Ameerikaa kabaja guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbata), isa Roomaan akka mallattoo olaantummaa isheetti falmattu seer- aan dirqisiiftee hojii irra oolchitu dha. Haa ta'u iyyuu malee, kabaja Phaaphaasiidhaaf kennamu kana keessatti Ameerikaan qofaa ishee hin taatu. Dhiibbaa Roomaan biyyoota kanaan duraa olaantumaa ishee fudhatanii turan keessatti qabdu amma illee duguugamee hin badne. Raajiiniis akka humni sirna Roomaa iddootti deebi'uu dursee dubbateera. "Mataa isaa torban keessaa inni tokko hamma du'aatti waan madaa'e in

fakkaata; rukkuttaan du'aan ga'u suniis deebi'ee fayyee ture." Lakk 3. Madaan du'aan ga'uu kun kufaatii Phaaphaasii isa bara 1798 raawwatame agarsiisa. Raajichi akkana jedhee dubbate, Kanaan booda, "madaan isaa inni du'aan ga'uu in fayye, namoonni guutummaa biyya lafaa dinqisiifatanii yaadaan bineensicha duukaa bu'an." 2Tas 2:3-8 keessatti, "Ilmi badiisaa" hanga dhufaatii Yesuus isa lammaffaatti itti fufee kan jiraatu ta'uu isaa Phaawuloos mul'in- atti ibseera. Inni hanga xumura baraatti hojii gowwomsaa isaa itti fufee hojjeta. Kana qofas osoo hin taane, waa'ee Phaaphaasii ilaal- chisee abbaan mul'ataa akkana jedhee dubbateera: "warra lafa irra jiraatan keessaa…warri maqaan isaanii macaafa jireenyaa keessatti hin caafamne hundinuu bineensichaas sagaduuf jiru." Mul 13:8. Karaa kabaja dhabbata guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) isa aboo waldaa Roomaatiin hundeeffamee, addunyaa moofaa fi haaraa kees- satti ulfina kan argatu Phaaphaasiidha.

Bartootni macaafa Raajii biyya Ameeriikaa keessatti argama, walakkeessa jaarraa kudha salgaffaatii kaasee hanga ammaatti dhuga ba'umsa kana biyya lafaatiif dhiheessa jiru. Taatewwaan yeroo ammaa kana ta'aa jiran keessatti fiixan ba'umsi raajii kanaa saffisa olaanaatiin raawwatamaa kan jiru ta'uun isaa mul'ateera. Akkuma geggeesitoonni sirna Phaaphaasii dinqiwwaan garaagaraa uumanii bakka abboommii Waaqayyoo buusan, barsiisonni wal- daa Pirootestaantiis ragaa Macaafa Qulqulluutiin deggerame tokko illee utuu of-harkaa hin qabaatin, kabaji guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) akka wanta aboo Waaqayyootiin deggerameetti falmu. Yaadni inni namoota sabata jalqaba torbanii (Dilbataa) cabsan irratti firdiin Waaqayyoo in dhufa jedhu irra deddeebi'amee himama; ammuma iyyuu dhiibbaa guddaatu godhamaa jira. Kana qofas osoo hin taane, sochiin kabaja guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) dirqisii- suu hundee jabaa godhachaa jira.

Abshaalummaa fi haxxummaan waldaa Roomaa dinqisiisaadha. Isheen wanta ta'uuf jiru dursitee dubbisuu ni dandeessi. Isheen, wal- doonni Pirostestaantii sanbata sobaa fudhachuu isaaniitiin ulfina akka isheedhaaf kennaa jiranii fi tooftaa isheen baroota darban keessa hojii irra oolchitetti fayyadamanii kabaja guyyichaa dirqisi- isuuf qophaa'aa kan jiran ta'uu isaanii ilaaltee obsaan yeroo ishee dabarsaa jirti. Warri ifa dhugaatiin morman hundinuu dhabbata karaa ishee jalqabame kan ol-ol qabuuf jecha deggersa humna jabaatiin ofii isaa hundeesse kana fedhu. Isheenis hojii kana irratti Pirootestaantota deggeruuf hammam qophooftee akka jirtu til- mamuun namatti hin cimu. Namoota waldaadhaaf abboomamuu didan keessumsiisuuf jecha tarkaanfin fudhatamuu qabu maal akka ta'e geggeesitoota sirna Phaaphaasii caalaa eenyuutu sirriitti hubachuu danda'a?

Waldaan Kaatolikii Roomaa, damewwan ishee guutummaa addunyaa irratti argaman hundumaa wajjin, dhaabbata guddaa to'an- naa Phaaphaasii jalatti hogganamuu fi faayidaa sirna Phaaphaasii kabachiisuuf hojjetu tokko uumu. Ergamtoonni sirnichaa warri biyyoota guutumaa addunyaa keessatti argaman hundinuu mataa isaanii Phaaphaasiidhaaf amanamoo godhanii akka bulaniif barsii- faman. Lammummaan yookaan mootummaan isaan kamiin illee yoo ta'e, aboo waldaa aboo hundumaa gararratti ilaalutu isaan irraa eegama. Tarii kakuu amanamummaa mootummaa biyya isaaniif yoo galan illee, dhimma bu'aa ishee faallessu

irratti, kakuu dhii- fama hin argachiifne, kakuu isaan Roomaa wajjin seenantu dugda duubaa isaa jira.

Dhimmoota biyyaa keessa seenuuf jecha tooftaa fi dhama'insi jabaa isheen hojii irra oolchaa turte, akkasumas moototaa fi saba kan balleessu yoo ta'e illee kaayyoo ishee baballisuuf jecha bood- deetti kan hin deebine ta'uu ishee seenaan dhugaa ba'a. Bara 1204tti, Phaaphaasiin Innoosant 3ffaa jedhamuu, mootii biyya Araagoon kan ta'e Pheexiroos 2ffaa irraa kakuu ajaa'ibsiisaa takkaa ta'ee hin beekne fudhate ture. Kakuun sunis akkana jedha: "Ani, Pheexiros, mootiin biyya Araagoonotaa, gooftaa koo Phaaphaasii Innoosantiif, bakka buutota waldaa Kaatolikii fi Roomaadhaaf bara baraan amanamaa fi abbomamaa ta'ee buluuf, akkasumas, biyya koos abboommii isaa jalatti amanamummaadhaan buluu akka ish- een itti fuftu gochuudhaaf, amantii Kaatolikiidhaaf ittisa gochuu fi warra gantoota immoo ari'achuuf waadaa seenuu koo afaan kootiin dhugaa nan ba'a." (John Dowling, The History of Romanism, b. 5, Ch.6, sec. 55.). Wanti kun, waa'ee aangoo abuunii Roomaa ilaalchisee dubbii dhi'aate, isa "inni mootota aangoo irraa buusuu" fi "lammiwwaan mootonni isaanii qajeeloo hin taane dirqama lam- mummaa isaan qabaniittii bilisomsuuf aboo qaba" jedhuu wajjin wal- sima. – Mosheim, b.3, cent. 11, pt. 2, ch. 2, sec. 9, note 17.

Of tuulummaan Roomaa tasa kan hin jijjiramne ta'uun ishee kan argisiisu akka ta'e yaadatamuu qaba. Har'uma illee qajeel- famni Giriigoorii 7 ffaa fi Qulqulluu 3 ffaa qajeelfama waldaa Kaatolikii Roomaati. Utuu aangoo qabaatteetti ta'ee, silaa har'uma illee isa jaarrawwan darban keessa gootee caalaa aangoo ishee bifa jabaataa ta'een hojii irra oolchiti turte. Pirootestaantonni hojii guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) kabachiisuuf hojjetamu keessatti deggersa Roomaa argachuf jecha yeroo yaada dhi'eessan, maal gochaa akka jiran guutummaa guutuutti hin beekan. Isaan kaayyoo isaanii fiixaan baafachuu qofa irratti xiyyeeffatanii socho'u, Roomaan garuu humna ishee deebiftee ijaaruu fi olaantummaa isa dhabdee turte iddootti deebisuuf kaayyeeffattee jirti. Mee si'a tokkicha waldaan dhimma mootummaa keessa seentee aangoo mootummaa akka to'attuu fi sirni amantii (waaqeffannaan) seera mootummaatiin akka dirqam- siisfamuuf qajeelfamni biyya Ameerikaa keessatti haa diriirfamu; silaa yeroo gabaabaa keessatti aangoon waldaa fi mootumma wal- ta'anii birmaddummaa sammuu to'achuu eegalu, mo'ichi (olaantum- maan) Roomaas biyyichi keessatti ni mirkanaa'a.

Waa'ee balaa dhufaa jiru ilaalchisee sagaleen Waaqayyoo akeekk- achiisa kenneera; Akeekachiisni kun yoo dagatame, Pirootestaantonni addunya erga kiyyoo ishee keessaa ba'uudhaaf yeroon barfatee (guyya'ee) booda maalummaa kaayyoo Roomaa isa sirrii hubatu. Roomaan hafuura ishee dhokfattee gara aangootti guddaachaa jirti. Barsiisni amantii ishee galma warra seera tumaanii, waldoolee fi onnee namootaa keessatti dhiibbaa geessisaa jira. Gochaa ari'annaa isa dur geggeessite sana irra deebitee hojjechuuf jecha kaayyoo ishee isa jabaa fi bal'aa bifa dhokataa ta'ee fi harka lafa jalaan adeemsi- saa jirti. Yeroo guyyaan haleellaa ishee ga'uu kaayyoo ishee galmaan ga'achuuf akka isheedhaaf mijatutti sagalee ishee dhokfattee bifa hin yaadamneen humna ishee jabeeffachaa jirti. Wanti isheen barbaaddu

tokkichi haala mijata qofa. Innis immoo isheedhaaf kennameera. Nutis yeroo dhihootti maalummaa kaayyoo Roomaa ni argina, ni hubannas. Nama sagalee Waaqayyootti amanuu fi isaafis abbomamu hundumaa irra ceephoo fi ari'atamuutu ga'a.

Boqonnaa 36 – Wallansoo Isa Dhihootti Dhufuuf Jedhu

Yeroo wallaansoon inni guddichi samii keessatti jalqabee kaasee kayyoon seexanaa seera Waaqayyoo dhabamsiisuu ture. Hojii Uumaa irratti fincila geggeessuu keessa kan inni seene kayyoo kana fiixaan baasuuf ture. Seexanni samii irraa yoo gad-darbatame illee, biyya lafaa kana irratti lola wal-fakkataa geggeessuu itti fufe. Kayyoo inni dammaqina olaanaatiin walitti fufee geggeessaa ture, namoota gowwomsee akka isaan seera Waaqayyoo irra daddarban gochuu irratti kan xiyyeeffate ture. Seera hunduma isaa ergaan takkaa dha- bamsiisuudhaanis ta'e yookiis seera keessaa abboommii tokko qofa cabsuudhaan kayyoo kana fiixaan baasuun yoo dandaa'ame, firiin isaa inni xumuraa tokkichuma. Namni seera keessaa "tokko" cabse hundumaatti yakkamaa ta'uu isaa mul'isa; dhiibbaa inni qaqqabsi- isuu fi fakkeenyi inni argisiisu abbommii irra daddarbuu jalatti ra- madama; namni akkanaa "akka waan seera hunduma isaa cabseetti yakki itti murama." Yaq 2:10.

Seexanni akka namoonni abboommii Waaqayyoo tuffatan waan barbaaduuf, barsiisa Macaafa qulqulluu jallisee (haqaaqee) dhi'eesse, akkasitti amantii namoota kumaatamaa warra Macaafa Qulqullutti in amanna jedhanii dubbatan keessa dogoggorri seene. Haa ta'u iyyuu malee, wallansoon guddichi dhugaa fi soba gidduutti geggeeffamu inni xumuraa, xumura wallansoo isa durii kaasee seera Waaqayyoo irratti geggeeffamaa tureeti. Amma hundumti keenya iyyuu wallan- soo kanatti seenaa jirra - innis immoo wallansoo seera namaa fi seera Waaqayyoo, amantii Macaafa Qulqulluu fi amantiin aadaa yookiin himtee afaanii gidduutti geggeeffamu dha.

Bakka buutotni lola kana keessatti tokkummaa uumanii dhugaa fi qajeelummaa irratti ka'uuf jiran yeroo amma kana dammaqina olaanatiin hojjechaa jiru. Sagalee Waaqayyoo isa qulqullaa'aa, isa rakkinaa fi dhangala'uu dhiiga namoota heedduu keessa darbee gatii olaanaatiin nu bira ga'ef gatiin kenname baay'ee muraasa. Har'a Macaafni Qulqulluun nama hundumaa harka jira, haa ta'u iyyuu malee qajeelfama jireenya isaanii godhanii kan isa fudha- tan namoota muraasa qofa. Warra biyya lafaa gidduutti qofa osoo hin taane warra mana waldaa keessa jiran gidduutti illee gantum- maa rifaasisaatu mo'ee jira. Namoonni baay'een utuboota aman- tii Kiristiyaanaa warra bebeekamoo ta'an gara ganuutti dhufaniiru. Dhugaan waa'ee uumamaa inni guddaan, waa'een kufaatii namaa, waa'een araarsuu, fi waa'een barabaraan jiraachuu seera waaqaa inni namoota Hafuura Qulqulluutiin geggeffamanii barreessaniin dhi'aatee ture, Kiristiyaanota addunyaa harka caalaa isaanii biratti, guutummaa guututti yookaan harki walakkaan isaa, bifa qabata- maa ta'een tuffatameera.

Namoonni ogummaa fi birmadduummaa isaaniitiin kooran kumaatamni Macaafa Qulqulluu irratti amanan- naa gaaffii tokko illee hin qabne qabaachuu akka ragaa dadha- binaatti lakkaa'u; heertuwwaan Macaafa Qulqulluu irratti qeeqa dhi'eessuu, akkasumas, hiikkaa Hafuuraa wanta inni of-keessaa qabu fakkeessanii dhugaa Macaafa Qulqulluu haqaaqanii dhi'ees- suu akka beekumsaa fi dandeetti olaanaatti yaadu. tajaajiltoonni baay'een namoota isaanii, Piroofesaroonnii fi barsiisonnii hedduu- nis barattoota isaanii "seerri

Waaqayyoo jijjirameera yookaan diig- ameera" jedhanii barsiisaa jiru; Seerri Waaqayyoo amma iyyuu kan gatii qabu ta'uu isaa, ulaagaa seerichi nama irra barbaadu hundinuus eegamuu kan qabu ta'uu isaa warra amanan hundu- maaf ceephoo fi arrabsoon kan malu ta'uu isaa yaadu.

Namoonni yeroo dhugaa morman, Waaqa Isa dhugicha kenne mormuu isaaniiti. Seera Waaqayyoo irra ejjechuun isaanii, aboo Waaqa Isa seericha kennee ganuu isaaniiti. Akkuma mukaa fi dhagaa irraa waaqa tolfamaa hojjetachuun salphaa ta'e, barsi- isa fi tiyoorii sobaa irraa waaqa tolfamoo tolfachuun salphaa dha. Seexanni akka namoonni waa'ee amala Waaqayyoo ilaalchisee hubannaa sobaa qabaatan gochuuf jecha amala Waaqayyoo jal'isee namootatti agarsiisa. Waaqni jiraataan akka sagalee Isaa keessatti, jireenya Kiristosii fi hojii uumamaa keessatti mul'ifamee jirutti Isa kan Waaqessan namoota muraasa qofa ta'ee utuu jiruu, namoota hedduu biratti, falaasama waaqa tolfamaatu bakka Waaqayyoo tees- soo qabatee jira. Namoonni kumaatamni uumamaaf sagadu, garuu Waaqa uumamaa immoo ni ganu. Yoo bifa garaagaraatiin ta'e illee, akkuma bara Eliyaas keessa saba Israa'el gidduu ture, har'as waaqa tolfamaa waaqessuun Kiristiyaanota adduunyaa gidduu jira. Waaqni tolfamaa namoota baay'ee warra nuyi ogeessota ofiin jedhanii, kan warra falaasamaa, kan warra walaloo barreessanii, kan warra xiinx- altoota siyaasaa, kan warra gaazexeessitootaa- waaqonni ammayyaa geengoo namoota baratan keessaa, kan kolleejjii fi Yunvarsitootaa, kan dhaabbilee qu'annoo amantii muraasaa - waaqa aduu warra Fiinqee isa ta'e, waaqa Ba'aal irra xiqqoo dhumaaf wayya.

Barsiisa dogoggoraa Kiristiyaanota addunyaa biratti fudhatama argachaa jiru keessaa, kan akka isa seerri Waaayyoo namootaa irratti jabaatee hin jiru jedhuu fuulaa fi fuulatti aboo samii haleelu, yaada sammuu namaa kallatiin kan mormu, firiin isaa baay'ee balaafa- maa kan ta'e, barsiisni hammayyaa keessaa kan akka isaa safisa olaanatiin fudhatama argachaa jiru hin jiru. Biyyi hundinuu seera mataa isaatii qaba, Seerichis isa kabajuu fi isaaf abbomamuu gaa- fata; mootummaan kam illee isa malee jiraachuu hin danda'u. Erga akkana ta'e, uumaan Waaqaa fi lafaa seera uumama isaa mara ittiin bulchu hin qabu jennee amanuun ni dandaa'amaa? Utuu tajaajil- toonni beekamoon, seerri ittiin bulmaata biyyattii fi seerri mirga lam- miwwan biyyichaa kabajchiisu hawaasa biyyichaa irratti dirqama hin qabu jedhee – seerichi bilisummaa uummataa waan dangees- suuf eegamuu kan hin qabne ta'uu isaa barsisuuf ka'ee - silaa namni akkasii kun hammamiif waltajjii irratti obsaan qusatama? Haa ta'u iyyuu malee, seera Waaqayyoo isa bu'uura mootumoota hundumaa ta'e cabsuu caalaa seeraa biyyaa yookaan kan mootummaa cabsuu- tuu yakka olaanaa ta'ee?

Waaqayyo Inni bulchaa guutummaa Yuunivarsii ta'e, seera Isaa diigee biyya lafaa kana madaallii- ittiin nama cubbamaatti faradu yookaan nama isa qajeelaa tolaa taasisu- malee hambisuu irra, biyyoonni addunyaa seera isaanii diiganii akka sabni akkaataa isa gammachiisetti jiraatuuf gad-dhiisuutu salphata. Firiin seera Waaqayyoo dhabamsiisuu maal akka ta'e beeknaa? Kanaan duraa yaaliin geggeeffamee ture. Bara falaasamni inni Waaqayyo hin jiru jedhu (Athesim) biyya Faransay keessatti aangoo biyya bulchuu qabatee ture keessa

gochaan godhame suukanneessaa ture. Sanaan booda, addunyaa guutuun, dhorkaa Waaqayyo kaa'e diiguudhaan bulchiinsa abbaa hirree isa hundumaa caalaa gara jabeessa fudha- chuu ta'uu isaa hubatte. Yeroo madaalliin qajeelummaa tuffatamee dhiifamu, bu'ureffamuu humna hammeenyaatiif dandiin banama.

Yeroo seerri Waaqayyoo tuffatamu, cubbuun cubbuu ta'ee namatti mul'achuu dhiisa yookiis namoonnis qajeelummaa hin fed- han. Namoonni mootummaa Waaqayyootiif bitamuu didan hundi- nuu guutummaa guututti ofii isaanii seerrachuu hin dandaa'an. Karaa barsiisa isaanii isa xuraa'aa onnee mucoolii fi dargaggoota warra silu- mmayyuu uumamaan of-to'achuu hin dandeenyee keessatti hafuurri abbomamuu diduu yookaan boqu –jabinaa bakka qabata. Kun immoo, akka hawaasni seera maleyyii fi naamusa hin qabne uumamu taas- ise. Namoonni hedduun, namoota abboommii Waaqayyoo eeguud- haan amantii isaaniitti jabaatanii jiranitti utuu qoosaani gowwomsaa seexanaa fedha isaaniitiin fudhatu. Isaan Luugama ittiin kaajellaa foon isaanii to'atan gad-dhiisanii cubbuu warra Waaqayyoon hin beekne of irratti ariifachiisu.

Akka namoonni seera Waaqayyoo salphisanii ilaalaniif warri bar- siisan hundinuu, abbomamuu diduu waan facaasaniif abbomamuu diduu haammatu. Mee dhorkaan seera Waaqayyoo keessa ka'aman guutummaa guutuutti haa diigaman, gaafas yeroo gabaabaa keessatti seeronni ilmaan namaan tumaman kabaja dhabu. Waaqayyo gocha amanamummaa of-keessaa hin qabne, hawwii, sobaa fi malaamal- tummaa dhorkeera. Namoonni immoo akka wanta dhorkaan kun badhaadhummaa isaanii isa lafarraa isaan daangessutti abboom- mota Waaqayyoo kana cabsu. Haa ta'u iyyuu malee firiin seerota kana dhabamsiisuu hanga isaan tilmaamaniini oliidha. Namni seera eeguuf dirqama hin qabu yoo ta'e, maaliif namoonni seera irra daddarbuu sodaaturee? Seerri Waaqayyoo utuu hin jiru ta'ee, silaa nageenyi qabeenya namootaa hin amansiisu ture. Silaa namoonni qabeenya holloota isaanii humnaan fudhatu turan, kan sooromus warra humna qaban qofa ture. Jireenyumti ilmaan namootaa illee kabaja hin argattu. Kakuun gaa'elaa nageenya maatii eeguuf jecha daannoo qulqullaa'aa ta'ee itti hin fufu. Namni aangoo qabu, yoo isatti tole, haadha manaa hollaa isaa humnaan jalaa fudhata. Abboommiin shanaffaa abboommi afuraffaa wajjin dhiifama.

Kajeellaa garaa isaanii isa xuraa'aa fiixaan kan isaaniif baasu ta'ee yoo argame, ijool- lonni maatii isaanii ajjeesuu irraa duubatti hin deebi'an. Addunyaan qaroomte kunis bakka walitti qabama saamtotaa fi warra nama ajjee- sanii taati; nagaa, boqonnaa fi gammachunis lafa kana irraa ni bada. Barsiisni namoonni dirqama abboommi Waaqayyo eeguu jalaa akka bilisoman barsiisu, humna dirqama seera safuu hawaasa keessa jiru dadhabsiisee addunyaa irratti lolaa hamminaaf balbala bane. Seera maleesummaan, afoolessummaan (qabeenya gar- malee bit- timsuun) fi malaamaltummaan akka dha'aa galaanaa sodaachisaatti nurra dhangalaa'aa jira. Seexanni maatii keessatti hojii isaa hojjechaa jira. Maatii nuyi Kiristiyaanota ofiin jedhan keessatti illee alaaban isaan ol jedhee mul'achaa jira. Maatii gidduu hinaaffaan, yaadi jal'inaa, Koormaan, gargar ba'uun, morkiin, anatu caalaan, lolli, imaa- naa qulqulluu hir'isuu fi kajeellaa hamaatu jira. Qajeelfamni fi bar- siisni amantii inni

silaa bu'uraa fi toora jireenya hawaasaa ijaaruun irra ture badiisa keessatti kufuuf jedhee raafamaa waan jiru fakkaata. Yeroo yakkamtootni hamoon sababa yakka isaaniif mana hidhaatti galfaman, akka nama hojii hawwisiisaa fi adda ta'e hojjete tokkotti si'aa baay'ee badhaasa fi galata argatu. Yakka hojjetanii fi amala gad- hee argisiisan sanaaf beekamtii olaanatu kennama. Mannetiin maxx- ansaa gochaa fincilaa dalagamee gad-fageenyaan maxxansuudhaan namoota kan biroo gara hojii gowwomsaa, saamichaa fi ajjeechaatti kakaasaa jiru, Seexanni immoo sababa shirri Si'olummaa isaatii isaaf milkaa'eef jecha ni gammada. Fedhiin yakka dalaguu, lubbuu bal- leessuuf fedhi olaanaa mul'achaa jiru, karaa hundumaa iyyuu jal'in- nii fi of-qabuu dadhabuun haalaa hammaataa ta'een dabalaa jiru kun, akka namoonni Waaqayyoon sodaatan hundinuu "bubbee hammeenyaa kana dandamachuuf maal goonu" jedhanii gaafataniif isaan kakaasuu qaba.

Mannii murtii haqaa xuraa'ummaadhaan manchaa'aniiru. Bulchitootni hawwii garaa isaanii isa faayidaa irratti hidhamee jiruu fi jaalala gammachuu fooniitiin kakaafamanii hojjetu. Of-qabuu dhi- isanii gad-dhiisiitti jiraachuun sammuu namoota baay'ee dukkanees-seera. Kana irraan kan ka'e seexanni jireenya namoota danuu to'annaa isaa jala galfateera. Jurists (Ogeeyyiin seeraa) karaa qajeelaa irraa maqanii, warra matta'aa fudhatan, warra gowwomfamaniis ta'aniiru. Dhugaatii nama macheessuu dhuguu, revalery ayyaneffaannaa waci itti baay'ate, dheebuun waan hamaa, hinaffaan, amanamum- maa dhabuun namoota dhimma bulchiisa seeraa irra hojjetan giddu- utti argama. "Qajeelummaanii fi firdii qajeelaa kennuun nu irraa in fageeffame, dhugaan yaa'ii guddaa keessatti karaa irraa in jal'ifame, gara-qajeelinnis achi keessatti argamu in dadhabe." Isa 59:14.

Jal'innii fi dukkanaa'ummaan hafuuraa inni bara olaantummaa mootummaa Roomaa keessa mo'ee ture bu'aa Macaafa Qulqulluu irra ejjechuu isheeti. Haa ta'uu iyyuu malee, bara bilisummaan aman- tii bara ifni wangeelaa guutummaa guutuutti ifaa jiru kana keessa, babal'achuun amanti-maleyyummaa, seera Waaqayyoo tuffachuu fi malaammaltummaa maddi isaa eessa? Seexanni bara ammaa kana keessa Macaafa Qulqulluu ukkamsuudhaan namoota to'annaa isaa jala tursuu waan hin dandeenyeef, kaayyoodhuma isaa isa duraa sana galmaan ga'uuf jecha tooftaa kan biraa barbaada. Amantii namoonni Macaafa Qulqulluu irratti qaban balleessun, akkuma Macaafa Qulqulluu mataa isaa balleessuutti kaayyoo isaa fiixaan baasuuf gargaara. Inni amantii isa seerri Waaqayyoo namoota irratti jabaatee hin jiru jedhu dhi'eessee namoonni akka nama takkaa waa'ee seera Waaqayyoo dhaga'ee hin beekneetti akka isaan seera Waaqayyo cabsan godha.

Akkuma baroota darban keessa godhe, har'as akeeka isaa fiixaan baasuuf jecha waldaatti maayii ba'ee hojii isaa hojjeta. Dhaabbileen amantii hedduun dhugaa Macaafa Qulqulluu keessatti bifa ifaa ta'ee kennamee garuu namoota biratti immoo beekamoo hin taane fudhachuu didanii, irratti lola geg- geessanii hiikkaa mataa isaanii itti madaqsanii sanyii ceephaato- taan bal'inaan facaafame fudhachuuf ejjennaa isaanii godhataniiru. Dogoggora Phaaphaasii, isa lubbuun uumaman kan hin duunee ta'uu isaa fi namni erga du'ee booda kan of-beeku ta'uu isaa barsiisu duu- kaa bu'anii, dhugaa tokkicha isa gowwomsaa tolchaa

(spiritualism) irraa isaan eegu gananiiru. Barsiisni waa'ee dhiphina barabaraa akka namoonni baay'een Macaafa Qulqulluutti hin amannee taasiseera. Yeroo waa'een dirqama abboommii afuraffaa namootatti himamuu fi namoonni sanbata Guyyaa Torbaffaa eeguudhaaf dirqamni kan isaan irra jiru ta'uu isaa yeroo ifni isaaniif kennamu, lallabdoonni bebbekamoo baay'een isaanii dirqama raawwachuu hin barbaadne kana jalaa ofii isaanii walaboomsuuf jecha, ilmaan namootaa seerra Waaqayyoo eeguudhaaf dirqama hin qaban jedhanii barsiisu. Isaan haala kanaan seera Waaqayyoo fi Sanbata wal-faana of duubatti gatu. Yeroo hojiin haara'umsa guyyaa Sanbataa babal'achaa adeemu, dirqama abboommiin afuraffaa nama gaafatu dhabamsiisuuf jecha seera Waaqayyootiin mormuun guutummaa addunyaa irratti gochaa beekamaa ta'aa adeema. Barsiisni geggeessitoota amantii gantummaaf, tolchaa (spiritualism), fi seera Waaqayyoo isa qulqul- luu tuffachuuf balbala bane; Kanaaf iyyuu, jal'ina har'a addunyaa Kiristiyaanaa kana keessa jiru hundumaaf itti gaafatamni sodaa-chisaan geggeessitoota kana irra jira.

Haa ta'u malee gareen kun babala'achuun xuraa'ummaa sababa "sanbanni Kiristiyaanaa" kabajamuu sababa dideef ta'uu isaa dubbatanii, kabaji guyyaa Jalqaba Torbanii (Dilbataa) hum- naan hojii irra ooluun isaa safuu hawasaa bifa olaan ta'een kan fooyyessu ta'uu isaa heeru. Keessumatti immoo yaadni kun, biyya Ameerikaa ishee waa'een dhugaa Sanbataa bal'inaan keessatti lal- labame keessatti dhagaa'ama. Biyya kana keessatti, hojiin mataa ofii to'achuu wajjin wal-qabatu, inni hoji haara'umsa safuu keessatti baay'ee beekamaa fi barbaachisaa ta'e, si'a baay'ee sochii guyyaa Jalqaba Torbanii wajjin walitti makamee dhi'aata. Deggeertootni guyyaa Jalqaba Torbanii fedha hawasaa isa olaanaa guutuudhaaf hojjechaa waan jiran fakkeessanii ofii isaanii mul'isu. Namoonni yaada isaanii wajjin walii hin galle immoo akka diina mataa ofii to'achuu fi diina haara'umsaatti balaaleffatamu.

Garuu dogoggora hundeessuuf sochiin godhamu hojii gaarii wajjin walitti hidha- mee dhi'aachuun isaa dogoggora sana deggeruuf mala gaarii miti. Tarii summii midhaanii wajjin walitti maknee akka inni midhaani- cha keessa dhokatu gochuu ni dandeenya ta'a, garuu amala sum- michaa jijjiruu hin dandeenyu. Faallaa kanaa, summichii utuu hin beekamin fudhatamuu sababa danda'uuf isa duraa caalaa balaa hamaataa qaba. Sobni namoota biratti fudhatama akka inni argatu gochuuf jecha, seexanni sobuma hedduu sanatti dhugaa muraasa dabalee akka meeshaatti dhimma itti ba'a. Hoggantootni sochii guyyaa Dilbataa haara'umsa hawwasni fedhuu fi kan qajeelfama Macaafa Qulqulluu wajjin wal-simatu deggeruu ni danda'u ta'a; haa ta'u iyyuu malee, ulaagaa isaan baasaanii ittiin socho'an keessa wanti faallaa seera Waaqayyoo ta'e yoo jiraate, garboonni Waaqayyoo isaanii wajjin tokkummaa uumuu hin dandaa'an. Seera Waaqayyoo diiganii abboommi namaa bakka buusuu isaanii wanti qajeelaa taasisu tokko illee hin jiru.

Karaa dogoggora gurguddaa lama – barsiisa lubbuun hin duutu jedhuu fi qulqullummaa guyyaan Jalqaba Torbanii (Dilbataa) Seexanni biyya lafaa guutummaa gowwomsaa isaa jala galfata. Inni jalqabaa tolchaaf (spiritualism) hundee kan kaa'u yeroo

ta'u, inni lammaffaan immoo Roomaa wajjin hidhaan walitti dhufeenyaa akka uumamu taasisa. Pirootestaantonnii biyya Ameerikaa tolchaa (spiri- tualism) qabachuuf jecha hallayyaa irra harka qaxxamursu; akkasu- mas hallayyaa irra hiixatanii aangoo Roomaa wajjin harka wal-qabuu keessatti warra adda duree ta'u; Sanaan booda, karaa dhiibbaa hum- noota gamtooman kana sadanii biyyattiin kun gochaa Roomaa faana bu'uudhaan bilisummaa sammuu irra ejjetti.

Falfalli [(tolchi) spiritualism] haala baay'ee itti siqeenya qabuun Kiristiyaanummaa fakkeessaa bara har'a waan akkeessuuf, namoota gowwomsuu fi kiyyootti galchuudhaaf humna guddaa qaba. Seexanni haala yeroo fakkaachuuf jecha ni jijjiirama. Inni ergamaa ifaa fak- kaate ni mul'ata. Karaa bakka buutota warra tolchatti (spiritualism) amananii dinqiwwan garaagaraa ni hojjetamu, dhukkubsatoonni ni fayyu, akkasumas malaallewwaan haalamuu hin dandeenye ni raawatamu. Hafuuronni kun Macaafa Qulqullutti kan amanan ta'uu isaanii ni dubbatu, dhaabbata waldaafis kabaja akka qaban ni mul'isu. Sababa kanaaf hojiin isaanii akka waan humni Waaqayyoo mul'ateetti fudhatama argata.

Yeroo ammaa kana daangaa sararaa warra Waaqayyotti hin amanne fi namoota nuti Kiristiyaanota ofiin jedhan gargar baasu adda baasaanii hubachuun cimaa dha. Miseensonni waldaa baay'een isaanii wanta warri biyya lafaa jaallatan jaallatu. Isaanii wajjin wal makuufis qophaa'oodha. Seexanni qaama tokko jalatti isaaniin tok- kummeessee hunduma isaanii gara tolchaatti (spiritualism) oofuud- haaf kaayyoo isaa jabeeffata, kana gochuudhaafis kutannoo olaanatiin ka'eera. Phaaphaasonni, warri dinqii yookaan malaal- lee akka mallattoo waldaa dhugaatti fudhatanii ittiin kooran hun- dinuu, salphaatti humna dinqii hojjetuun kanaan gowwomfamu; Pirotestaantonnis, gaachana dhugaa gatuu isaanii irraan kan ka'e ni gowwomfamu. Phaaphaasonni, Pirootestantoonii fi biyyi lafaa guu- tummaan, bifa Waqummaa isa humna Waaqayyoo of-keessaa hin qabne fudhatu, karaa tokkummaa kanaas sochii guddaan biyya lafaa jijjiruu fi bar-kumeen yeroo dheeraaf eeggatamaa turee kan jalqa- bamu fakkaatee isaanitti mul'ata.

Seexanni karaa tolchaa (spiritualism) gargaaraa sanyii namoota fakkaatee mul'ata. Tooftaa kanatti fayyadamee dhukkuba namoota ni fayyisa, akka wanta amantii fooyya'aa fideettif ofii isaa ilmaan namoot- aatti dhi'eessa; garuu kana hundumaa gochaa barbadeessaa sanyii namootaa ta'ee hojii badiisa ilmaan namootaa hojjeta. Qormaatni isaa namoota heedduu gara badiisaatti geggeessaa jira. Of-qabuu dhiisaanii gad-dhiisiitti jiraachuun dandeetti yaaduu sammuu iddoodhaa ballees- see kajeellaa foonii keessatti kufuu, lolaa fi dhiiga walii dhangalaasuu hordofsiiseera. Fedhii hamaa namaa keessaa waan kakaasuuf, utuu namoonni isa keessatti hirmaatan hundi hammeenya hojjechuu fi dhi- iga dhangalaasutti qabamanii jiranii, gara xumura barabaraatti waan isaan haree sokkuuf Seexanni lolatti ni gammada. Biyyi tokko biyya kan biraa irratti lola akka kaasu gochuun kaayyoo seexanaati, akkasitti sammuu namootaa hojii qophaa'ummaa guyyaa firdii Waaqayyoof isaan dhaabbachiisu irraa jal'isa.

Seexanni makara lubbuwwan hin qophoofnee sassaabba- chuuf karaa wantootaa (elements) baay'isee hojjeta. Inni dhok- saa Laaboraatorii uumamaa (secrets of the laboratories of nature) sirritti qorateera, Wanta hundumaa hanga Waaqayyo isaaf heeyyametti to'annaa isaa jala galfachuudhaaf humna isaa guu- tuutti fayyadama. yeroo Iyoobiin dhiphisee, sariitii attamiitiin bushaayee fi sawwanii, garboota, mannetii fi ijoollonni isaa hax- aa'amanii dhumanii? Yeroo gabaabaa keessatti rakkinni wal-irratti daddabalamee raawwatamaa ture. Gaachana ta'ee ijoollee isaa kan oolchu fi badiisa karaa humna seexanaa dhufuu kam irraayyuu kan isaan eeguu Waaqayyo qofa.

Garuu Kiristiyaanonni addunyaa seera Waaqayyoo jibbaniiru; Sababa kanaaf jecha, Waaqayyoo Gooftaan immoo isa nan godha jedhee dubbate sana ni raaw- wata - dachee kana irraa eebbaa isaa ni fudhata, Warra seera Isaa fi barsiisaa Macaafa Qulqulluu irratti fincilan, akkasumas warra akka namoonni seera Waaqayoo cabsanif dirqisiisan hundumaa irraa kunuunsa eegumsa Isaa ni fudhata. Seexanni namoota dallaa eegumsa Waaqayyoo jala hin jirre hundumaa to'annaa isaa jala ni galfata. Kaayyoo isaa irra caalaatti fiixaan baafachuuf akka isaaf mijaatutti kaan kaan isaanitti jaalala agarsiisa, kaan kaan isaaniif immoo badhaadhummaa kenna. Namoota warra kaanitti immoo rakkina fidee, akka isaan "Waaqayyotu gidiraa kana hundumaa nutti fide" jedhanii amanan taasisa.

Seexanni akka ogeessa fayyaa olaanaa isa dhukkuba hundu- maattii isaan fayyisuu danda'u of-fakkeessee ilmaan namootaatti of-dhi'eessa, Karaa kan biraa immoo, hanga magaalonni lakkoofsa uummataa hedduu qaban barbadaa'anii onaa ta'anii hafanitti dhuk- kubaa fi balaa isaanitti fida. Inni ammuma illee hojiitti jira. Seexanni, iddoo hundumaa fi bifa kumaatamaan - balaa fi badiisa lafa kana fi galaana irratti uumamuun, karaa balaa ibiddaa, balaa cabbii fi qilleensa jabaa, karaa bubbee, lolaa bishaaniitiin, obomboleet- tidhaan, dha'aa galaanaa fi sochii lafaatiin humna isaatti dhimma ba'ee hojjechaa jira. Inni midhaan bilchaatee sassaabbii ga'e hax- aa'ee balleessa. Sanatti fufee kan dhufu immoo beelaa fi gidiraa dha. Inni summii xuraa'aadhaan qilleessa faala, namoonni kumaat- amnis dhukkubaan ni du'u. Wantootni kanaa fi kana fakkaatan kun badiisa jabaa kan qaqqabsiisanii fi ammaa ammaa irra deddee- bi'anii raawwatamu. Badiisi ilmaan namootaa fi bineensota irratti ni dhufa. "Lafti gaddaan in coollaga, biyyi lafaa gogee in bada, gurgud- doonni saba lafaa in mudhuku. Warri lafa irra jiraatan abboommii fi seerrata Waaqayyoo irra daddarbanii, kakuu bara baraas cabsuu isaaniitiin lafa in xureessan." Isa 24:4, 5.

Sanaan booda, gowwomsituu inni guddichi, akka wanta balaan kun hundinuu sababa warra Waaqayyoof hojjetanii uuma- metti namoota amansiisa. Abbomamuun warra seera Waaqayyoof abbomamanii warra seera Waaayyoo irraa daddarbaniif ifata dhaab- bataa dha. Haa ta'u iyyuu malee, gartuu warri abbomamuu diduu isaaniitiin Waaqayyoon gaddisisaan, rakkoo isaaniitti dhufu hundu- maaf garee warra Waaqayyoof abbomaman himatu. Namoonni san- bata isa guyyaa jalqaba torbanii (Dilbataa) cabsuudhaan Waaayyoon gaddisiisaa jiru. Cubbuun kun immoo badiisa guddaa isa hamma gaafa qulqullummaan guyyaa Jalqaba torbanii (Dilbataa) humnaan hojii irra oolfamuutti hin dhaabbanne qaqqabsiiseera jedhamee

dubbatama. warri qulqullumma guyyaa jalqaba torbanii (Dilbataa) kabaja dhowwatanii dhugaa abboommii afuraffaa lallaban hundinuu, akka namoonni araara Waaqayyoo hin argannee fi badhaadhum- maa yeroo hin horanneef gufuu ta'uudhaan akka rakkistoota sabaatti himatamu. Haala kanaan himati bara durii garbicha Waaqayyoo irratti dhi'aate ammas irra deebi'amee garboota Waaqayyoo irratti dhi'aata: "Ahaab yommuu Eliyaasin arge, 'Edaa, sii inni Israa'elin rakkisu?' jedheen. Eliyaas immoo deebiseefii, 'Sii fi hortee abbaa keetiitu Ba'aal duukaa bu'ee abboommii Waaqayyoo dhiisuudhaan Israa'elitti rakkina fidde malee, ani rakkina itti hin fidne' jedhee dee- biseef. 1Moot 18:17, 18. Yeroo aariin uummataa karaa himata sobaa finiinu, namoonni akkuma Israa'el isheen gantuun bara durii Eliyaas irratti hojjette bakka buutota (Ambaasaddaroota) Waaqayyoo warra bara har'aa irratti hojjetu.

Humni tolchaa (spiritualism) giddu-galeessa godhatee dinqii garaagaraa agarsiisu, namoota nama akka isaaniif abbomamuu caa- laa Waaqayyoof abbomamuu filatan irratti dhiibbaa olaanaa qaqqab- siisa. Hafuuronni namoota guyyaa jalqaba torbanii (Dilbata) cabsan akka amansiisaniif Waaqayyo kan isaan erge ta'uu isaanii ni dub- batu, seerri biyyaas akka seera Waaqatti kabajamuu kan qabu ta'uu isaa ni raggaasisu. Isaan waa'ee xuraa'ummaa guddaa addunyaa irratti mo'ee jiruuf ni gaddu. Itti dabalees, isaan dhuga ba'umsa bar- siisota amantii isa "kufaatiin hamilee sababa tuffatamuu guyyaa jalqaba torbaniitiif dhufe" jedhanii barsiisan ni deggeru. Dheekkamsi namoota dhuga ba'umsa isaanii hin fudhanne irratti dhufu baay'ee guddaa dha.

Wallansoo xumuraa seexanaa fi saba Waaqayyoo gidduutti geggeefamuuf jiru keessatti, seexanni imaamata wal-fakkaataa isa gaaficha yeroo wallansoo inni guddichi samii keessatti jalqa- bame dhimma itti ba'e hojii irra oolcha. Yeroo sana, mootummaa Waaqayyoo irratti fonqolcha geggeessuuf jecha bifa dhokataa ta'een dhama'insa isaa mara maqsee hojjechaa, akka wanta jabina moo- tummaa Waaqayyootiif hojjechaa jiruutti fakkeessaadhaan deddee- bi'aa ture. Hojii hamaa isa ofii isaatii galmaan ga'uuf hojjecha ture immoo ergamoota warra amanamoo irra kaa'e. Waldaan Roomaas imaamata gowwomsaa akkanaa hojii irra oolchuu ishee seenaan ni ibsa. Waldattiin bakka bu'aa samii ta'uu ishee waakkataa kan turte yeroo ta'u, faallaa kanaa immoo, seera Waaqayyoo diiguu fi ofii ishee Waaqa gararraatti ol of qabuuf dhama'aa turte.

Bara mo'icha Roomaa keessa, namoonni amantii wangeelaatti cichuu isaanii irraan kan ka'e du'i itti murtaa'e hundinuu akka yakkamtootaatti lakkaa'aman; akka wanta seexanaa wajjin tokkummaa qabaniittis ni qeeqaman; namoota kan biroo biratti qofa osoo hin taane ijuma ofii isaanii duratti illee akka yakkamaa cimaatti ilaalamanii akka isaan ceephaa'aman taasisuuf jecha, yaaliin hundinuu ni godhame. Ammas akkuma kana ta'a. Seexanni namoota seera Waaqayyoo eegan balleessuudhaaf dhama'insa godhu keessatti, akka yakkamtootaatti akka isaan himatamanii fi akka namoota Waaayyoon kabaja dhow- watanii addunyaa kanatti firdii fidaniitti akka isaa himataman taasisa. Waaqayyoo fedha yookaan walabummaa sammuu namootaa humnan hin dirqamsiisu; Seexanni garuu namoota karaa gow- womsaa isaa to'annaa isaa jala oolfachuu dadhabe mara humna fi gara-jabinatti fayyadamee gama isaa

oolfachuu barbaada. Inni dor- sisaa yookaan humnatti fayyadamee sammuu namaa harka keessa galfachuu barbaada. Kaayyoo isaa kana fiixaan baasuuf immoo aboo amantii fi kan biyya lafaatti dhimma ba'ee akka isaan seeraa Waaqayyoo didanii seera namaa humnaan hojii irra oolchaniif isaan geggeessa.

Warri Sanbata Macaafa Qulqulluuf kabaja kennan akka farra seeraa fi qajeelfamaatti, akka wanta hawaasaa keessatti kufaatii safuu fidaa jiraniitti, akka wanta jeequmsaa fi xuraa'ummaa uumaa jiraanii fi akka wanta biyya lafaa irratti dheekkamsa Waaqayyoo fidaa jiranitti ni hadheeffamu. Yaada sammuun isaanii itti amane duukaa gara kuteenyaan bu'un isaanii akka rincicummaa, diddum- maa fi tuffii aangaawota biyyaatti lakkaa'ama. Isaan akka nama angoo biyyaatiif amanamuu dideetti lakkaa'amu. Tajaajiltoonni warri abboommii Waaqayyoo ganan hundinuu waltajjiitti ol-ba'anii muudamni aangawoota mootummaa Waaqa biraa ta'uu isaa yaada- chisaa, seera aangawootni mootummaa baasaniif bitamuun dirqama ta'uu isaa ni barsiisu. Mana murtii yookaan waajjira haqaa kees- satti warri Sanbata isa dhugaa eegan hundinuu gar-malee ilaala- manii murtii fudhatu. Dubbii isaan dubbatanitti hiikkaa sobaatu kennama. Kaka'umsa onnee isaaniittis hiikkaa baay'ee dogoggoora ta'etu kennama.

Waldoonni Pirootestaantii seera Waaqayyoof faccisuuf falmii ifaa Macaafa Qulqulluu bu'ura godhatee kennamu fudhachuu yeroo didan, warra karaa Macaafa Qulqulluu amantii isaanii kuffisuu dad- haban mara cal-jechisiisuu hawwu. Dhugaa yookaan haqa jiru fud- hachuu didanii ija isaanii yoo jaamsan illee, wanta Kiristiyaanonni addunyaa kan biroon gochaa jiran gochuu warra didan mara ari'achuutti deemsa isaan geggeessuu shaakalaa jiru, akkasumas, sanbata Phaaphaasiifis beekamtii kennuutti adeemaa jiru.

Gurguddoonni biyyaa fi waldaa namoonni gita hunda irra jiran guyyaa Jalqaba Torbanii akka kabajan gochuuf mattaa'aa kennuu, amansiisuuf dhama'uu fi dirqisiisanii amansiisuuf tokkummaa uummatu. Labsiin cunqursaa kun aangoo Waaqayyoo hin qabu. Malaamaltummaan siyaasaa jalala haqaa gama dhugaatiin jiru bal- leessaa jira. Biyya Ameerikaa keessatti illee, bulchitootni biyyaa fi warri seera tuman, mootummaa birratti fudhatama argachuuf jecha, gaaffii namoota hedduu isa ta'ee seera kabaja guyyaa Jalqaba Torbanii humnaan dirqisiisu hojii irra oolchutti walii galu. Dhimmi walabummaa sammuu, inni aarsaa guddaa kafalchise kanaan booda kabaja hin argatu. Wallaansoo dhihootti dhufaa jiru keessatti, dub- biin raajichaa inni fakkeenyaa dubbatame bifa qabatamaa ta'een utuu mul'atu argina: "Yommus bineensichi akka jawwee sun dubar- tittii sanatti aaree, sanyii ishee warra kaanitti lola kaasuu dhaqe; isaanis warra abboommii Waaqayyoo eeganii fi isa Yesuus dhugaa ba'ettis jabaatanii dha." Mul 12:17.

Boqonnaa 37 – Macaafa Qulqulluu Eegduu Nageenyaa

"Warra akka abboommii kanaa fi akka dhugaa kanaatti hin dubbanneef lafti hin bari'u;" Isa 8:20. Sabni Waaqayyo dhiibbaa barsiisota sobaa fi gowwamsaa humna hafuuroota duk- kanaatiin mormuu akka danda'anitti Macaafa Qulqulluu eegduu nageenyaa akka godhataniif qajeelfamaniiru. Namoonni beekumsa Macaafa Qulqulluu akka hin arganne gochuudhaaf seexanni mee- shaa isaaf dandaa'ame mara hojii irra oolcha. Sababiin isaa, dubbi- in Macaafa Qulqulluu inni ifaan gowwomsaa isaa waan saaxiluufi. Bakka haara'umsi hojiin Waaqayyoo itti geggeeffamu hundumaatti gooftichi hamminaa immoo humna guddaatiin sochii isaa adeemsisa. Inni yeroo ammaa kana Kiristoosii fi duuka buutota Isaa irratti lola isa xumuraa adeemsisuudhaaf dhama'insa isaaf dandaa'ame mara gochaa jira. Gowwomsaa inni guddaa fi inni xumuraa yeroo dhihoo keessatti fuula keenya duratti banamuuf jira. Mormituun Kiristoos hojii isaa isa dinqisiisaa ija keenya duratti hojjechuuf jira. Gow- womsaan hojjetamuu fi dhugaan bifa walitti siqeenya qabuun waan wal-fakkatuuf Macaafa Qulqulluutiin malee gargar baasuun hin dan- daa'amu. Wanti isaan dubbatanii fi dinqiin isaan hojjetan hundinuu dhuga ba'umsa isaaniitiin qoramee ilaalamuu qaba.

Warra abboommii Waaqayyoo hunda isaa eeguuf dhamaa'an ni mormamu, isaanittis ni ga'ifama. Isaan Waaqayyoo wajjin qofa dhaabbatu. Qoramsa fuula isaanii dura jiru dandamatanii darbuud- haaf, fedha Waaqayyoo isa sagalee isaa keessatti mul'ifame huba- chuu qabu; Isaaf ulfina kennuu kan isaan danda'an yeroo waa'ee amala isaa, mootummaa fi kaayyoo isaa hubannaa sirrii qabaatanii fi akkaataa sanatti yoo hojjetan qofa. Warra sammuu isaanii dhugaa Macaafa Qulqulluutiin cimsan malee Wallansoo guddicha isa xumu- raa keessa dhaabbachuu kan danda'an hin jiran. Lubbuu hundu- matti iyyuu qormaatni sakkata'uu ni dhufa: Namaaf abboomamuu irra caalaa Waaqayyoof abboomamuun qabaa? Yerichi inni mur- teessan ammuma iyyuu nutti dhi'aateera. Miilli keenya kattaa sagalee Waaqayyoo isa hin jijjiiramne irra dhaabbateeraa? Utuu hin socho'in dhaabannee abboommii Waaqayyoo fi amantii Yesuusiif loluuf qophoofneerraa?

Fayisaan utuu hin fannifamin fuul-dura akka ajjeefamuu fi awwal- cha keessaa akka ka'u bartoota Isaaf ibsee ture, dubbiin isaa onnee fi sammuu isaanii keessatti akka qabamuuf ergamoonni achitti arga- manii turan. Bartootni garuu waanjoo Roomaa jalaa hurrii ba'uud- haan bilisummaa yeroo isa argatanii ilaalaa waan turaniif, yaada isa Inni walakkeessa abdii isaanii ta'e du'a leyyaasisaatti dabarfamee kennamee du'a jedhu fudhachuu hin dandeenye. Sagaleen isaan yaadachuu qaban sammuu isaanii keessaa bade; Yeroon Qoramsaa yeroo dhufetti utuu isaan hin qophaa'in isaan argate. Akka wanta Inni dursee isaan hin akeekkachiifnetti du'i Yesuus guutummaa guututti abdii isaanii balleesse. Akkuma karaa barsiisa Yesuusiin bartootaaf ibsamee ture, nuufis wanti gara fuul-duratti ta'uuf jiru Macaafa raajii keessatti bifa ifaa ta'een ibsameera. Taatewwan cufamuu yeroo araaraa wajjin hidhata qabanii fi waa'een hojii yeroo dhiphinaaf qophaa'uu haala ifaa ta'en ibsameera. Baay'oonni garuu akka waan isaanitti hin mul'ifamneetti dhugaa barbaachisaa kana baay'ee isaa hin

hubanne. Seexanni yaada fayyinaaf ogeessa isaan godhu hunda isaan jalaa fuudhuuf dammaqee eega, guyyaa dhiphi- naas utuu isaan hin qophaa'in isaan irra ba'a.

Waaqayyo ergamoota qulqulloota walakkeessa samii bala- li'aniin waan labsamee fakkeessee akeekkachiisa barbaachisaa gara namootaatti yeroo erge, namni dandeettii sammuu ittiin xiinxalu qabu hundinuu ergicha akka dhaga'u barbaada. Firdiin inni sodaa-chisaan waaqeffannaa bineensichaa fi bifa fakkeenya isaa irratti labsame (Mul 14:9-11), mallattoon bineensichaa maal akka ta'ee baruuf, akkasumas akkamitti mallattoo isaa fudhachuu jalaa akka olaan hubachuuf dammaqinaan Raajii qayabachuutti namoota geg-geessuu qaba. Garuu sabni bal'aan gurra isaanii dhugaa dhaga'uu irraa gara mammaaksaatti deebisaniiru. Ergamaan Phaawulos gara guyyoota xumuraa ilaaluudhaan akkana jedhe: "Barri itti namoonni barsiisa sirrii fudhachuu jibban dhufuuf jira." 2Xim 4:3. Yerichi guu- tummaa guutuutti dhufeera. Baay'oonni dhugaa Macaafa Qulqulluu hin barbaada, sababni isaa inni kajeellaa cubbuu, onnee jaalala biyya lafaatiin qabame gidduu seena; Seexanni immoo gowwomsaa isa isaan jaallatan sana isaaniif dhi'eessa.

Waaqayyo garuu namoota safartuu barsiisa amantii hundu- maa fi bu'ura hara'umsa hundumaa godhanii Macaafaa Qulqulluu fi Macaafa Qulqulluu qofa iddootti eegan lafa kana irraa qaba. Yaadni namoota baratanii, goolabbiin bu'a qorannoo saayinsii, seerri yookaan murtiin yaa'ii lubootaa, inni akkuma waldoota isaan bakka bu'anii jiran baay'atanii fi walii galtee hin qabnee, sagaleen caal- maa, – isaan kana keessaa wanti tokko illee yookaan hundi isaa illee tuqaa amantii deggeruufis ta'e mormuudhaaf akka ragaatti fudhata- muu hin qabu. Barsiisa fi seera amantii kami illee utuu hin fudhatin fuul-dura, deggersa isaatiif "Waaqayyo Gooftaan akkana jedheeraa?" jennee gaafachuu qabna.

Seexanni yaada namootaa Waaqayyo irraa kaasee gara namaatti harkisuudhaaf walitti fufinsaan dhama'aa jira. Namoonni dirqama isaan irra barbaadamu baruudhaaf qooda Macaafa Qulqulluu ofii isaaniitiin qorachuu akka isaan gara lubootaa, gara paasterootaa, piroofeesaroota qu'annoo amantii (Theology) akka geggeessaa isaaniitti akka ilaalan godha. Sanaan booda, sammuu geggeessitoota kana to'achuudhaan akka fedha isaatti saba baay'ee irraan dhiibbaa ga'uu dandaa'a.

Yeroo Yesuus sagalee jireenyaa barsiisuuf dhufe, namoonni sadarkaa gad-aanaa irra turan gammachuudhaan isa dhagaa'an; akka- sumas lubootaa fi geggeesitootaa keessaa baay'een isaanii illee Isatti amanan. Garuu angafoonni lubootaa fi geggeessitootni sabaa warri olaanoon barsiisa Isaa fudhachuu diduudhaaf, akkasumas balaalef- fachuudhaaf murteessan. Yakka Isatti muruuf jecha waan ittiin isa himatan Isa irra barbaadutti guddaa yoo dhama'an illee, dubbiin Isaa humnaa fi ogummaa Waaqayyootiin kan guutame ta'uun isaa yoo isaanitti dhagaa'ame illee, hafuura Yesuusiin jibbu ofitti uwwisan.

Bartoota Isaa ta'uudhaaf akka hin dirqisiifamnetti, ragaa Masiihii ta'uu isaatii ragaa ifaa kenname morman. Mormiitootni Kiristoos kun namoota sabni mucummaa isaaniitii kaasanii kabaja isaaniif ken- nuu fi gad-isaaniif jechuu barsiifaman turan. Namoonni akkana jed-

hanii gaafatanii turan: "Geggeessitootni fi barsiisonni seeraa keenya warri baratan akkamitti Yesuusitti hin amanani? Utuu Inni dhuguma Kiristoos ta'ee silaa namoonni beektotni kun Isa hin fudhatan tura- nii?" Saba Yihuudotaa gara fayisaa isaanii tuffachutti kan geggeesse dhiibbaa barsiisota kana ture.

Hafuurri bara sana keessa lubootaa fi geggeessitoota sana kakaase har'uma illee kanneen namoota Waaqayyoon sodaatan ta'uu isaanii dubbatan baay'ee isaaniitin calaqisiifamaa jira. Dhugaa addaa yeroo kanaaf kenname ilaalchisee dhuga ba'umsa Macaafni Qulqulluun qabu qorachuu in mormu. Baay'ina lakkoofsa miseen- sota isaanii, qabeenya fi beekamtii isaanii ibsanii, warra dhugaadhaaf falmanin immoo "Isaan lakkofsaan xiqqoodha, hiyyeessota fi beeka- mtii kan hin qabne qofas osoo hin taane, amantii biyya lafaa irraa gargar isaan baasu qabu" jechuudhaan ija jibbaatiin ilaalu.

Dhiibbaan taayitaa barsiisota seeraa fi fariisotaa gargar tamsa'uu saba Yihuudotaatiin qofa akka inni hin dhaabbannee Yesuus dursee arge. Sammuu namootaa to'achuuf jecha waa'ee isa taayitaa namaa ol qabanii, isa baroota hundumaa keessatti waldaadhaaf abaarsa sodaachisaa ture Yesuus dursee raajiidhaan argeera. Ifatni sodaa- chisaan Inni fariisotaa fi barsiisota seeraa ifatee fi akeekkachiisni Inni geggeesitoota jaamaa kana duukaa akka isaan hin buneef namoot- aaf kenne, dhaloota gara fuul-duraatiif barumsa akka ta'uuf galmee irratti galmaa'ee jira.

Waldaan Roomaa mirga Macaafa Qulqulluu hiikuu luboot- aaf kennite. Sagalee Waaqayyoo ibsuuf luboota qofaatu ga'umsa qaba kan jedhu bu'uura godhachuudhaan saboota sadarkaa gadii harkaa fuudhamee ture. Haara'umsi namoota hundumaaf Macaafa Qulqulluu kan kenne yoo ta'e illee, qajeelfamni wal-fakkaataan Roomaan qabattee jirtu namoota waldoota Pirootestaantii keessa jiran baay'ee isaanii akka isaan ofii isaaniitiin Macaafa Qulqulluu hin qayabannee godheera. Isaan akka waldaan hiiktee barsiis- tutti barsiisa isaa akka fudhataniif barsiifaman; Sababa kanaaf, wanta bifa ifaa ta'een Macaafa Qulqulluu keessatti mul'ifamee jiru, garuu immoo faallaa seera yookaan bu'uura barsiisa waldaa isaanii isa hundeefamee kan hin fudhanne namoota kumaata- matti lakka'amantu jiru.

Waa'ee barsiisota sobduu ilaalchisee Macaafni Qulqulluun akeek- kachisa guutuu qabatee kan jiru yoo ta'e illee, wabii lubbuu isaanii lubootatti kennuudhaaf qophaa'an kan ta'an hedduu dha. Har'a waa'ee bu'uura amantii isaanii ilaalchisee isa geggeessitoonni amantii isaanii barsiisan irraa kan hafe waa'ee wanta itti amanan sana sababa kan biraa tokko illee kennuu kan hin dandeenye amantoota kan ofiin jedhan kumatti kan lakkaa'amantu jira. Utuu quba hin qabaatin bar- siisa Fayisaan kenne bira darbanii sagalee tajaajiltootaa irra amanan- naa gaaffii hin qabne kaa'atu. Haa ta'u iyyuu malee luboonni kan hin dogoggorre dhaa? Baattuu ibsaa ta'uu isaanii sagalee Waaqayyoo keessa utuu hin mirkaneeffatin akkamitti amannee lubbuu keenya geg- geessaa isaaniitti dabarsinee kennina? Karaa biyya lafaa isa manca'aa irraa deebi'uudhaaf jabina sammuu dhabuun, akka namoonni baay'ee daandii namoota baratanii faana bu'an godhe. Dhuunfaa isaaniitiin dhugaa qayyabachuuf

fedha dhabuun isaanii irraan kan ka'e bifa abdi kutachiisaa ta'een fuuncaa dogoggoraa keessatti hidhamu. Dhugaan yeroo kanaa Macaafa Qulqulluu keessatti mul'ifamuu isaa ni argu, dhugichis geggeessa humna Hafuura Qulqulluutiin hordofamee lalla- bamaa kan jiru ta'uun isaa isaanitti dhagaa'ama. Haa ta'u iyyuu malee, mormiin lubootaa ifa dhugaa irraa akka isaan achi gargalaniif akka inni godhu eeyyamu. Yaadni sammuu isaanii dhugichi sirrii ta'uu isaa yoo amane illee, lubbuwwan gowwomfaman kun akkaataa lubootni isaanii yaadanin ala karaa adda ta'ee yaaduuf ija hin jaabatan. Sababa kanaaf, murtiin dhuunfaa isaanii, fedhiin isaanii inni barabaraa, amanti dhabina, of tuulummaa fi jibba nama biraatiin aarsaa ta'e.

Baay'oonni karaa ittiin Seexanni booji'amtoota isaa ofitti hidhu ta'anii hojjetu. Warroota diina fannoo Kiristosiin ta'anii wajjin hidhaa jaalala lafaa isa lallaafaatiin walitti isaan hidhee baay'ota harka isaa keessa galfata. Walitti hidhachuun kun kan barbaade illee yoo ta'e - karaa maatii, karaa dhaalaa, karaa fuudhaa fi heerumaa, yookiis karaa hawasummaa, bu'aan isaa tokkuma; Mormiitootni dhugaa sam- muu namootaa to'achuuf humna isaanii dirirsu, lubbuun dhiibbaa isaanii jalatti qabamanii jiran hundinuus wanta itti amanan hojii irra oolchuudhaaf jabinaa fi birmadummaa ga'aa ta'e hin qaban.

Dhugaa fi ulfinni Waaqayyoo kan gargar hin baanedha. Macaafni Qulqulluun utuu harka keenya keessa jiruu yaada dogoggoraatiin. Waaqayyoof ulfina kennuu hin dandeenyu. Namoonni baay'een "Yoo jireenyi namaa sirrii ta'e, wanti namni sun itti amane rak- kina tokko hin qabu" jedhu. Garuu jireenyi kan inni ittiin boca sirrii qabatu amantiidhaan. Ifnii fi dhugaan utuu nutti dhihoo jiruu car- raa isa dhaga'uu fi arguudhaaf qabnu yoo foyyessuudhaaf dhimma dhabne, isa tuffachuu wajjin wal-qixa waan ta'eef ifa caalaa dukkana fo'achaa jirra.

"Karaan qajeelaa namatti fakkaatu jira, dhumni isaa garuu karaa du'aati." Fakk.16:25. Fedha Waaqayyoo beekuuf carraan utuu jiruu, dogoggora nuti hojjennuuf Wallaalummaan sababa hin ta'u. Namtichi tokko adeemsa irra osoo jiruu bakka daandiin hedduun itti wal-qaxx- aamuru fi taappellaan (Mallattoon) kallattii daandiin tokkoon tokkoo isaa itti adeemu agarsiisu ka'amee jiru bira ga'e. Namtichi kun mal- lattoo kallattii agarsiisuuf ka'amee jiru sana tuffatee karaa sirrii isatti fakkate qabatee yoo adeeme, hammam illee daandii inni irra bu'ee adeeme sun sirrii yoo isatti fakkate illee, daandii dogoggoraa irratti ofii isaa arguuf carraa inni qabu bal'aadha.

Barsiisa Isaa wajjin akka nuti wal-barruu fi wanta Inni nurra bar- baadu ofii keenyaa akka beeknuuf Waaqayyo sagalee Isaa nuuf ken- neera. Abbaan seeraa sun yeroo gara Yesuusiin dhufee, "Jireenya barabaraatti galuudhaaf maal godhu" jedhee gaafate, fayisaan immoo "Seera keessatti maaltu caafamee? Akkamittis isa dubbiftaa?" jedhee gara Macaafa Qulqulluutti kallattii agarsiise. Wallaalummaan warra umurii dargaggummaa keessa jiraniifis ta'e warra umurii dullumaa keessa jiraniif sababa hin ta'u, yookiis adaba sababii seera Waaqayyoo irra daddarbuutiif dhufu jalaas nama hin oolchu. Sababiin isaa seerri, qajeelfamni

seeraa fi wanti inni nama irra barbaadu hundinuu bifa ifaa ta'een dhi'aatee harka isaanii keessa jira waan ta'ef. Yaada gaarii qabaachuun ga'aa miti, wanta namoonni sirrii ta'uu isaa itti amanan yookiis wanta luboonni sirriidha jedhanii itti himan gochuun ga'aa miti. Namni hundinuu ofii isaatii Macaafa Qulqulluu qayyabachuu qaba. Yoo akkana ta'uudhaa baate fayyinni nama akkasii balaa gud- daa keessa jira jechuudha. Amantii inni qabu hammam illee jabaa yoo ta'e, hammam illee tajaajilaan waan dhugaa ta'e akka beeku amantii yoo qabaate illee, kun bu'uuraisaaf ta'uu hin danda'u. Imala gara samiitti godhamu keessatti caatoo (Kaartaa) milikkita daandii argisiisu of harkaa waan qabuuf, waan tokko illee tilmaaman gochuu hin qabu.

Dhugaan maal akka ta'e Macaafa Qulqulluu keessaa bara- chuun, sanaan booda immoo ifa keessa adeemuu fi warri kaanis fakkenya isaa akka hordofaniif jajjabeessuun uumama waa xinxalee walii madaaluu danda'u hundumaaf hojii isa jalqabaa fi hunda irraa caaludh. Yaada hundumaa madaalaa, Macaafa Qulqulluu wal-bira qabnee waliin madaalchisuudhaan guyyaadhaa gara guyyaatti dhim- mamnee dammaqinaan Macaafa Qulqulluu qayabachuu qabna. Waaqa fuul-duratti waa'ee mataa keenyaaf deebii kennuuf waan jirruuf, gargaarsa Waaqayyootiin yaada mataa keenyaa ofiidhuma keenyaa tolfachuu qabna.

Dhugaan Macaafa Qulqulluu keessatti bifa baay'isee ifaa ta'ee mul'ifame, namoota hayyoota, warra ogumma qabna jed- hanii of-waamaa, "Macaafni Qulqulluun iccita dhokataa fi hiikkaa hafuuraa afaan nuti yeroo ammaa kana ittiin fayyadamaa jirrun mul'ifamuu hin dandeenye of keessaa qaba" jedhanii barsiisaniin mamii fi dukkanaan akka uffatu taasifame. Namoonni kun barsiisota sobduudha. Garee warra akkasiitiini inni Yesuus "akkas dubbachuu keessaniin irraa kaattaniittuu; kunis caaffata Qulqullaa'aa yookiis humna Waaqayyo isa isin hin beekne kanaaf, mitii ree?" jedhee dub- bate (Maar 12:24). Yoo milikkitaan yookiin fakkeenyaan hin barreef- famne ta'e, afaanni Macaafa Qulqulluu akkaataa hiikkaa isaa isa ifaa ta'een (isa beekamaa) ibsamuu qaba. Kiristoos akkana jedhee abdii kenneera: "Namni fedha Waaqayyoo raawwachuu barbaade, bar- siisfni kun Waaqayyo biraa ta'uu isaa in hubata." (Yoh 7:17). Utuu namoonni Macaafa Qulqulluu akka inni dubbifamutti qofa fudha- tanii, utuu barsiisonni sobaa warri sammuu isaanii burjaajessanii fi dogoggorsan hin jiran ta'ee, silaa hojiin ergamoota samii gamma- chisuu fi lubbuu dogoggora keessa jooraa jiran kumaatama irratti kumaatama gara karra Kiristoositti deebisu ni hojjetama ture.

Humna sammuu hunda isaa Macaafa Qulqulluu qorachuuf hojii irra oolchuu qabna. Akkasumas, waa'ee dhoksaa Waaqayyoo isa gad-fagoos hanga namni foonii hubachuu danda'u hubachuudhaaf dhama'uu qabna. Haa ta'u iyyuu malee, garaa mucoolii xixinnoo isa abbomamuu fi of-kennuun dhi'achuun hafuura barataa dhugaa ta'uu isaa dagachuu hin qabnu. Tooftaalee rakkoo falaasamaa ittiin hiikuuf faayida irra oolchinutti fayyadamnee heertulee Macaafa Qulqulluu ulfaatoo ta'an hubachuu hin dandeenyu. Macaafa Qulqulluu yeroo qayyabannu karaa kadhannaa Waaqayyotti hirkachuudhaan,

akkasumas, onnee fedha Waaqayyoo baruuf dhimmameen dhi'aa- chuu qabna malee, akka baay'ota warra hubanna saayinsii arga- chuuf adeemanii ofitti hirkattummaadhaan dhi'aachuu hin qabnu. Isa jiraataa irraa beekumsa argachuuf hafuura gad-of-deebisee fi bar-siifamuuf qophaa'een dhi'aachuu qabna. Yoo kana ta'uudhaa baate, akka nuti dhugaadhaan hin tuqamnetti ergamoonni hamoonni sam- muu keenya jaamsanii onnee keenya jabeessu.

Kutaaleen Macaafa Qulqulluu baay'een kan beektotni dhok- saadha jedhanii dubbatan yookaan hin barbaachisu jedhanii bira darban, nama mana barumsaa Kiristoositti barateef immoo jajjabina fi qajeelfamaan guutuudha. Qorattootni Macaafa Qulqulluu baay'een kan isaan hubannaa Macaafa Qulqulluu isa sirri hin qabaannef, sababa dhugaa isa ofi isaaniitii shaakaluuf fedha hin qabnetti ija isaanii jaamsaniif. Dhugaa Macaafa Qulqulluu hubachuun dhim- mamanii garaa ofii guutuu qajeelummaa barbaaduudhaaf kaayyefa- tanii dhi'aachuu irratti hundaa'a malee, humna dandeettii sammuu irratti miti.

Macaafni Qulqulluu kadhannaa malee tasa qayyabatamuu hin qabu. Barbaachisummaa wantoota salphaatti hubatamuu dan- da'anii illee kan nutti dhageessisu, yookaan dhugaalee hubachuun isaanii ulfaatoo ta'an dogoggora hubachuu irraa kan nu eegu Hafuura Qulqullu qofa. Sagalee Waaqayyoo hubannee miidhagina isaatiin akka booji'amnuuf, akeekkachisaa isaatiin akka gorfamnuuf, waadaa isaatiin akka jajjabeeffamnuu fi jireenya akka qabaanuuf onnee keenya qopheessuun hojii ergamoota samiidha. Kadhannaa Daawit abbaan Faarsaa "Wanta dinqisiisaa seera kee keessaa akkan argutti, ati ija koo anaaf bani!" jedhee kadhate kan keenya godha- chuu qabna. (Faar 119:18). Qorumsi si'a baay'ee kan ittiin hin mor-mamne fakkaatee dhi'aata, kunis immoo sababii namni qoramu sun kadhannaa fi qayabannaa Macaafa Qulqulluu dhiisuu isaa irraan kan ka'e waadaa Macaafa Qulqulluu yaadachuu dadhabuu fi Macaafa Qulqulluu akka meeshaa lolaatti qabatee seexanaan mormuuf dhi'aachuu dadhabuufi. Ergamoonni Waaqayyoo garuu naannoo warra waa'ee Waaqayyoo baruu barbaadanii marsanii jiru. Dhugaa barbaachisaa ta'e yeroo baay'ee barbaachisaa ta'et-tis gara yaadannoo sammuu isaaniitti ni fidu. Haala Kanaan "Warri isa jibban akka bishaan dafee fiiguutti yommuu dhufan, hafuurri Waaqayyoo isaanitti dhufee isaan in oofa." (Isa 59:19).

Yesuus bartoota Isaaf akkana jedhee waadaa seeneera: "Inni isiniif dubbatu Hafuurri Qulqulluun, Inni abbaan maqaa kootiin ergu garuu, waan hundumaa isin in barsiisa, waanan isinitti hime hundu- maas isin in yaadachiisa." (Yoh 14:26). Hafuurri Waaqayyoo guyyaa rakkinaatti wanta Yesuus nu barsiise nu yaadachisuu isaan fuul-dura, barsiisni Yesuus duraan dursee sammuu keenya keessatti kuufamuu qaba. "Akkan si hin yakkineef waan ati jette garaa koo keessa ka'ad- heera" jedhe Daawit. (Faar 119:11).

Namoonni jireenya isaanii isa barabaratiif gatii kennan hundinuu shakkiidhaan akka hin weraramneef jabeessanii eeggachuu qabu. Utuboota dhugaa irraa haleellaan ni ga'a. Bakka qoosaa fi falmiin sobaa, barsiisni gaarii fakkaatee nama miidhuu fi kan akka dhukkuba daddarbaa salphaatti tatamsa'ee miidhaa gessisuu danda'u, akkasu- mas bakka gantummaan

ammayyaa hin qaqqabne irraa fageessinee kaa'uu hin dandeenyu. Seexanni namoota gita hundumaa keessa jiraniif qormaata mijataa qopheessa. Warra wallaalota qoosaadhaan, warra beektota immoo dandeetti sababeessu falaasamaa fi mormii saayinsiitiin isaan haleela. Garuu kaayyoon lachan isaayyuu akka namoonni Macaafa Qulqulluu jibban yookaan amanannaa isa irratti dhaban gochuudha. Dargaggoonni muuxannoo muraasa qaban illee waa'ee qajeelfama bu'ura Kiristiyaanummaa ilaalchisee bifa agi- bootiin shakkii mul'isuuf sochoofamu. Yoo gad-fageenya hin qabu ta'e illee, amanti dhabiisi bara dargaggummaa kun dhiibbaa mataa isaa dandee'e qaba. Baay'oonni amantii abboota isaaniitti ga'isuutti, hafuura ayyaanaas tuffachuutti oofamu. (Ibr 10:29).

Lubbuun ulfina Waaqayyoo fi eebba addunyaa ta''uuf waadaa seenanii turan baay'een isaanii hafuura amantii dhabiinaa isa xuraa'aatiin badaniiru. Dandeetti sababeessuu namaa isa koormaadhaan guutame irratti hundaa'ee murtii kennamutti warri amanan, akkasumas, ogummaa Waaqayyootiin utuu hin deggeramin dhoksaa Waaqayyoo ibsuu fi dhugaa bira ga'uu ni dandeenya jedhanii warri yaadan hundinuu kiyyoo seexanaa keessatti xaxamaniiru.

Seenaa biyya lafaa keessatti yeroon nuti amma keessa jiraachaa jirru yeroo baay'ee murteessaadha. Yeroo hireen saba bal'aa lafa kana irra jiruu murtii itti argatu ga'eera. Nageenyi keenya gara fuul-du- raas ta'e fayyinni lubbuu kan biroo adeemsa ammaa adeemaa jirru irratti hundaa'a. Hafuura dhugaatiin geggeeffamuu nu barbaachisa. Namni duuka buutuu Kiristoos ta'e hundinuu "Yaa Gooftaa, maal akkan hojjedhu barbaaddaa" jedhee garaa guutuu gaafachuu qaba. Soomaa fi kadhannaadhaan, akkasumas sagalee irratti, keessumaa immoo waa'ee taateewwan yeroo firdi irratti yeroo keenya harka caalaa fudhannee qayyabachuudhaan fuula Waaqayyoo duratti gad-of deebisuu qaban. Waa'ee dhimma Waaqayyoo irratti muux- annoo jiraataa fi gadi fagoo ta'e kan nuti barbaaduu qabnu amma. Yeroo balleessinu tokko illee hin qabnu. Taatewwan fayidaa olaa- naa qaban naannoo keenyatti ta'aa jiru. Nuti dachee seexanni boo- ji'e irra jirra. Loltoota Waaqayyo, hin rafinaa; hamajaajiin dhi'aachaa jira, laaftanii yookiis mugdanii yoo isin argate qama boojuu isaa isin godhachuuf yeroo kamitti iyyuu dammaqaa dha.

Namoonni baay'een waa'ee haala isaanii isa sirriin, isa Waaqa fuul-duratti qabanii ilaalchisee gowwomfamaniiru. Gochaalee dogo- ggoora isa ofii isaaniitii hin hojjenne irratti of- gammachiisu, garuu, gochaa gaarii fi ulfina qabeessa isa Waaqayyo akka isaan hojjetaniif isaan irra barbaaduu fi hojjechuu dadhaban lakkaa'uu dagatu. Muka iddoo dhaabaa Waaqayyoo keessa jiru ta'uun isaanii qofti ga'aa miti. Ija naqatanii agarsiisuudhaan wanta Inni isaan irraa eeguuf deebii kennuu qabu. Ayyana Isaa isa jabina isaaniif kennun hojj- echuu utuu dandaa'anii, garuu hojii garii hin hojjetin hafan hundu- maaf Waaqayyo itti gaafatamtoota isaan taasisa. Isaan galmee samii irratti akka warra lafa balleessaniitti galmaa'aniiru.

Haa ta'u iyyuu malee dhimmi namoota akkanaa abdii kan hin qabne miti. Garaan Waaqayyoo inni jaalalaa fi obsan guutamee jiru amma illee namoota araara Isaa salphisanii fi

ayyaana isaa rakasiisan hunda "Wanti bak- keetti baafamuu hundinuu ifaa dha. Kanaaf "Ati yaa isa raftuu, dam- maqi! warra du'aan keessaa ka'i. Egaa attamitti akka deddeebitan haleelaa ilaalladhaa! Akka warra ogeessotaatti malee, akka warra ogeessota hin ta'iiitti hin jiraatinaa! Guyyoonni kun guyyoota gad- hee waan ta'aniif, yeroo isiniif kenname utuu hin dabarsin itti hojjed- haa!" jedhee kadhataa jira. (Efe 5:14-16).

Yeroon qormaataa yeroo dhufu, namoonni warri sagalee Waaqayyoo qajeelfama jireenya isaanii godhatan ni mul'atu. Yeroo ganni dhufu muka warra gaafa hundumaa magariisa ta'anii fi warra kaan gidduu garaagarummaan adda ba'ee mul'atu hin jiru; garuu yeroo qilleensi bonaa dhufu warri gaafa hundumaa magariisa ta'an utuu hin jijjiramin hafu, warra kaan irraa garuu baala isaanii har- caasa. Akkuma kana amma warri onnee sobaa baatanii Kistiyaana ta'uu isaanii odeessaa deddebi'an Kiristiyaana warra dhugaa irraa adda baafamuu dhiisuu danda'u.

Haa ta'u iyyuu malee yeroo garaagarummaan kun itti beekamu nurra ga'eera. Mee mormiin haa ka'u, mee mankaraarsummaa (Rincicummaa) fi obsa waliif dhabuun ammas irra deebi'ee haa babal'atu, mee ibiddi ari'atamuu haa qab- siifamu, sanaan booda warri kooranii fi garaa walakkaadhaan ded- deebi'an hundi raafamanii amantii dhiisu. Kiristiyaani dhugaa garuu bara milkaainaa caalaa amanitin isaa jabaatee, abdiin isaas ifee akka dhagaa jabaatee dhaabbata. Daawit abbaan faarsaa akkana jedha: "Ajaja kee keessaa huban- naa nan argadha; kanaafis karaa sobaa hundumaa nan jibba." Faar 119: 99, 104.

"Namni ogummaa argatu, namni hubataanis haa gammadu!" "Namni akkasii akka muka yaa'aa bishaanii qarqara dhaabamee, hidda isaa gara bishaaniitti yaafatuu ti; mukichi ho'i yommuu dhufu hin sodaatu, yeroo hundaa in lalisa, caamsaan isa hin yaaddessu, yeroo yeroottis ija in godhata. Fakk 3:13; Erm. 17: 8.

Boqonnaa 38 – Akeekkachiisa Xumuraa

"Kana booddees ergamaan biraa tokko aboo guddaa fudhatee, waaqa keessaa utuu gad bu'uu nan arge; ulfina isaa irraa kan ka'es biyyi lafaa in ife. Inni sagalee cimaadhaan iyyee, 'Kufteetti, Baabilon guddittiin kufteetti, iddoo buufata hafuurota hamootaa taa- teetti; lafa hafuurri xuraa'aan itti deddeebi'u, lafa allaattiin xuraa'onii fi jibbamoon itti deddeebi'an taateetti!'... Ergasiis sagalee biraa tokko waaqa keessaa nan dhaga'e; innis, 'Yaa saba ko! Cubbuu ishee kees- saa akka hin qabaannetti, dha'icha ishee irraas akka hin hirmaannet- ti, kottaa, ishee keessaa ba'aa!" Mul 18:1, 2, 4.

Heertuun kun, guyyaa gara fuul-duraa, yeroo itti waa'een kufaatii Baabiloon akkuma Mul'ata 14:8 keessatti karaa ergamaa isa lam- maaffaa labsamee ture irra deebi'amee labsamu kan ilaallatu yeroo ta'u, ergichi waa'ee xuraa'ummaa isa guyyaa gaafa ergaan kun bara 1844, baatii ji'a bonaa keessa yeroo jalqabaatiif lallabamee kaasee dhaabota garaa garaa kutaa qaama Baabilon ta'an keessa seenaa jiruu dabalataan dubbata. Haalli dhaabbatoonni amantii addunyaa kana irra jiranii inni hamaan heertuu kana keessatti ibsamee jira. Gochaan dhugaadhaan mormuudhaan godhamu hundinuu sammuu namootaa dukkaneessee garaa isaaniis isa duraa caalaa jabeesuud- haan akka isaan amanti dhabina gara jabinaan guute keessatti kufan isaan godha.

Akeekkachiisa Waaqayyoon kenname irratti finciluud- haan abboommota Waaqayyo keessaa isa tokko irra ejjechuu itti fufuu isaanii qofa osoo hin taane, hanga namoota warra abboomicha qulqullinatti eegan ari'ataniittis seexanni isaan geggeessa. Yesuus tuffii namootaa fi sagalee Isaa irra ga'u keessatti ni tuffatama. Yeroo barsiifni waa'ee warra du'anii wajjin haasa'uu (Ispiriichu'alizimii) wal- doota biratti fudhatama argatu, daangaan (Ittisni) onnee foonii irra kaa'amee jiru ni fuudhama, bifa amantii qabaachuunis kaabbaa ittiin cubbuu dhoksan (aguugan) ta'a. Mul'achuu hafuurota warra du'anii amananii fudhachuun barsiisa seexanaa fi hafuurota nama gowwom- saaniif balbala banuudhaan, akka dhiibbaan ergamoota hammeen- yaa waldaa keessa guutan taasisa.

Baabiloon raajii kana keessatti yeroo mul'ifamte akkana jed- hamtee ibsamte: "Cubbuun ishee hamma bantii waaqaatti ol tuu- lameera, Waaqayyos jal'ina ishee hundumaa yaadateera." Mul'ata 18:5. Isheen safara jal'ina ishee guuttatteetti, badiisis isheetti dhu- fuuf jedha. Garuu Waaqayyoo amma illee Baabiloon keessaa namoota qaba. Utuu firdiin Waaqayyoo isheetti hin dhufin fuul- dura, namoonni amanamoon kun cubbuu ishee keessaa akka hin qabaannetti, "dha'icha (dheekkamsa) ishee irraas akka hin hirmaan- neetti" Baabiloon keessaa waamamuu qabu. Kanaaf sochiin ergamaa isa samii keessaa gad-bu'ee, lafti kun ifa ulfina isaa irraan kan ka'e iftee fi sagalee guddaadhaan iyyaa waa'ee cubbuu Baabilooniin lab- seetti fakkeeffame. Ergaa kanaa wajjin wal-qabatee waamicha "Yaa saba koo! Kottaa, ishee keessaa ba'aa" jedhutu dhagaa'ame. Labsiin kun ergaa ergamaa sadaffaa wajjin tokko ta'anii akka akeekkachiisa xumuraatti namoota biyya lafaa kana irra jiraataniif dhi'atuu dha.

Wanti biyya lafaatti dhufaa jiru sodaachisaadha. Humnoonni biyya lafaa abboommii Waaqayyoo irratti lola kaasuudhaaf gam- taa uumaanii, akka "Xinnaan, guddaan, sooressi, hiyyeessi, birma- duun, garbis" (Mul'ata 13:16) sanbata sobaa kabajuudhaan aadaa waldaa wajjin walii galtee akka uumaniif labsii dabarsu. Warri lab- sii kanaaf abbomamuu didan hundinuu seeraan adabamu. Xumura irratti duuti kan isaaniif malu ta'uu isaatu labsiidhaan murta'a. Karaa kan biraa immoo, abboommiin Waaqayyoo guyyaa boqonnaa isa kan uumaatiif abboomamuu kan gaafatu yeroo ta'u, warra seericha cabsan irratti immoo abaarsi kan dhufu ta'uu isaa akeekkachiisa.

Waa'een dhimma kanaa ifaa ta'ee fuula isaa dura kaa'amee utuu jiruu namni abboommii namaa kabajuuf jedhee seera Waaqayyoo irra ejjetu kam iyyuu mallattoo bineensichaa fudhata. Qooda Waaqayyoof abboomamuu milikkita humna isa abboomamuufii filate sanaa fudhata. Akeekkachiisni samii akkana jedha: "Ergamaan biraa, inni sadaffaanis isaan duukaa bu'ee sagalee guddaadhaan, 'Namni bineensichaa fi bifa fakkeenya isaafis yoo sagade, gubaa sanas adda isaatti yookiis harka isaatti yoo fudhate, innis ofii isaatii daadhii waynii dheekkamsa Waaqayyoo, isa utuu makaa hin qabaa- tin xoofoo dheekkamsa isaatti buufame dhuguuf jira; fuula erga- moota ququllootaatti, fuula hoolichaa durattis ibiddaa fi dhagaa boba'uun dhiphifamuuf jira." Mul'ata 14:9, 10.

Garuu hanga dhugaan yaadaa fi sammuu isaatti geeffame mor- mamutti (fudhatamuu didutti) eenyu illee dha'icha Waaqayyootiin akka dhiphatu hin taasifamu. Dhugaa addaa yeroo kanaaf ken- name dhaga'udhaaf carraa kan hin argatin namoota hedduutu jiru. Dirqamni abboommii afuraffaa ifa isa dhugaatiin isaan dura hin kaa'amne. Waaqayyo Inni onnee namootaa dubbisuu fi kaka'umsa yaada garaa namootaa qoree ilaalu, nama beekumsa dhugaa bar- baadu kamiin illee dhimma wallansoo kanaa ilaalchisee akka inni gowwomfamuuf callisee hin dhiisu. Labsichi callisee jaamummaad- haan namootatti gad hin darbu. Namni hundinuu beekumsa ga'aa argatee filannaa xumuraa akka taasisutti ifa ga'aa ni fudhata.

Sanbatni madaallii (qormaata) amanamummaa isa guddaa ta'a, sababni isaa inni dhugaa addumaan mormameedha waan ta'eef. Yeroo qormaatni xumuraa namootatti dhufu, warra Waaqayyoof hojjetanii fi warra Isaaf hin hojjenne gidduutti sarara gargar ba'um- saatu sararama. Seera mootummaa kabajuuf jecha sanbata sobaa eeguun faallaa abboommii afuraffaa qofa osoo hin taane, humna isa Waaqayyoon mormaa jiruuf bitamuu namootaa kan agarsiisu ragaa yeroo ta'u, seera Waaqayyootiif abboomamanii Sanbata isa dhugaa eeguun immoo Waaqayyoof amanamuu namootaa kan mul'isu ragaa dha. Yeroo gareen tokko milikkita aangoo biyya lafaatiif tole jedhee bitamuu isaa ittiin mul'isu fudhachuudhaan mallattoo bineensichaa fudhatu, garee kan biraan immoo, milikkita aangoo Waaqayyootiif amanamummaa qabaachuu mul'isu fo'achuudhaan mallattoo Waaqayyoo fudhatu.

Hanga har'atti namoonni dhugaa ergaa ergamaa sadaffaa dhi'ees- san yeroo baay'ee akka warra akkasumaan namoota naasisani- itti (rifaasisaniitti) fudhatamaa turaniiru. Waliif

obsuu dadhabuun amantii dachee Ameerikaa kan to'atu ta'uun isaa fi warra abboom- mii Waaqayyoo eegan irratti ari'annaa geggeessuuf jecha waldaa

fi mootummaan gamtaa uumuuf kan jiran ta'uu isaanii inni isaan dursanii dubbachaa turan akka wanta hundee hin qabnee fi sababa maleessa ta'eetti qeeqamaa ture. Biyyi kun haala kanaan dura irra turte - mirga amantiif ittisa gochuu irraa kaattee- tasa wanta kan biraa hin taatu jedhamee ija jabinaan dubbatameera. Garuu yeroo kabaja guyyaa jalqaba torbanii (Dilbataa) dirqamaan hojii irra ool- chuuf gaaffiin bal'inaan ka'u, taateen kanaan dura yeroo dheer- aadhaaf amantaa dhabee fi shakkii dhaan ilaalame dhi'aachaa kan dhufe ta'uu isaatu mul'ata. Akkasumas, ergaan ergamaa sadaffaa firii kanaan dura hin argamsiisin argamsiisa.

Dhaloota hundumaa keessatti, cubbuu waldaa keessas ta'e kan biyya lafaa keessa jiru akka ifataniif Waaqayyo garboota Isaa ergeera. Garuu namoonni wanti lallaafaa ta'e qofaan akka isaan- itti dubbatamu fedhu waan ta'eef dhugaan qulqullaa'aa ta'ee fi irra dibaa hin qabne fudhatama hin qabaatu. Haaressitootni hedduun cubbuu waldaa fi sabaa balaaleffachuudhaan hojii haraa'umsaa geg- geessuutti yeroo seenan of-eeggannoo guddaa taasisuuf kutannoo cimaa fudhachaa turan. Abdiin isaanii, jireenya Kiristiyaanummaa qullaa'aa ta'e fakkeenyaan agarsiisaa namoota gara barsiisa Macaafa Qulqulluu isa sirriitti deebisanii geggeessuu ture. Garuu hafuurri Waaqayyoo akkuma gaafa Eliyaas irratti dhufee akka inni cubbuu mootii xuraa'aa sanaa fi saba gantuu sanaa ifatuuf isa sochoosetti yeroo isaan irratti dhufe, dubbii Waaqayyoo isa ifaa ta'e, – barsiisa isa hanga ammaatti lallabuu dhiisaa turan sana lallabuudhaaf of-it- tisuu (Of-dhowwuu) hin dandeenye. Hinaaffaadhaan dhugaa lalla- buuf, akkasumas balaa lubbuudhaaf sodaachisaa ta'e labsuudhaaf jajjabina argatan. Balaa isaanitti dhufuu danda'u tokkollee utuu hin sodaatin dubbii Waaqayyoo isaaniif kenne ni dubbatan, namoonnis akeekkachiisa isaan kennan dhaga'uudhaaf ni dirqaman.

Ergaan ergamaa sadaffaa haala akkanaatiin lallabama. Ergichi humna guddaatiin akka inni lallabamuuf yeroo guyyaan isaa ga'u, Gooftaan meeshaalee gad-of deebisoo ta'anii fi namoota sammuu isaanii hojii Isaaf qulleessanii kennaniin hojii Isaa hojjeta. Hojjetootni hojiichaaf madaallii guutanii akka isaan ijaajjan kan godhu leenjii dhaabbata barnootaa keessaa argamu osoo hin taane dibata Hafuura Qulqulluu dha. Namoonni amantii fi kadhannaa dubbii Waaqayyo isaaniif kenne hinaaffaa qulqullaa'aadhaan dubbachuuf ija jabi- naan gara fuul-duraattii adeemu. Cubbuun Baabiloon bakkeetti

baafama. Bu'aa sodaachisaan aangoo mootummaatti fayyadamanii seerota waldaa dirqamaan hojii irra oolchuu, cabsee seenuun barsi- isa Ispiriichu'aalizimii (warra du'anii wajjiin haasa'uun in danda'ama amantii jedhu), humni Phaaphaasii inni bifa dhokataa ta'ee fi saff- isa olaanaatiin babal'achaa jiru – isaan kun hundinuu bakkeetti baafamu. Karaa akeekkachiisa barbaachisaa kanaa namoonni ni dadammaqu. Namoonni kumaatamatti lakkaa'amanii fi dubbii akka- naa takkaa dhagaa'anii hin beekne akeekkachiisa kennaman kana ni dhaga'u. Baabiloon waldaa sababii dogoggoraa fi cubbuu isheetiif, akkasumas ergaa

dhugaa samii irraa isheedhaaf ergame tuffachuu ishee irraan kan ka'e waldaa kufte ta'uu ishee ilaalchisee dhuga- ba'umsa kennamu dinqisiifannaa guddaadhaan dhaggeeffatu. Yeroo namoonni onnee isaanii guutuu dhugaa beekuudhaaf dhimmamanii gara barsiisota isaanii warra duraa dhaquudhaan "Wantootni kun dhugaa dhaa?" jedhanii gaafatan, lallabdoonni sun sodaa namootaa tasgabbeessuu fi sammuu namootaa isa dammaqe cal-jechisiisuuf jecha oduu durii isaanitti himu, raajii jireenya fooniitiif mijataa ta'es isaanitti dubbatu. Garuu sababii namoonni hedduun aboo namoot- aatti quufuu didanii deebii salphaa "Waaqayyo Gooftaan akkana jedha" jedhu gaaftaniif jecha, tajaajiltootni bebbeekamoon kun, yeroo aboon isaanii gaaffii jala galu, akkuma Fariisota durii aari- idhaan guutamanii akka waanta ergichi seexana biraa dhufeetti ergi- cha balaaleffatu. Kana qofas osoo hin taane, namoota ergaa kana labsan akka isaan ari'atanii fi arrabsan (Ceepha'an) gochuuf tuuta cubbuu hojjechuu jaallatan ni kakaasu.

Yeroo wallaansoon kun gara dirreewwan haaraatti bal'atuu fi sammuun namootaa gara seera Waaqayyoo isa gatameetti dee- bi'u, seexanni aariidhaan ka'a. Humni ergichaa wajjin jiru warra ergichaan morman qofa aarsee maraacha. Luboonni hoolota isaanii irratti ifni akka hin ifne gochuudhaaf dhama'iinsa humna uumamaan olii irra hin xinnaanne taasisu. Karaa isaaniif dandaa'ame mara, ajaja isaaniitti maayii ba'anii maree gaaffii barbaachisaa kana irratti adeem- sifamu mara ukkamsuudhaaf dhama'iinsa jabaa godhu. Waldaan hirree mootummaa isa jabaa deggersa kadhatti, Phaaphaasonnii fi Pirootestaantootni hojii kana irratti gamtaa uumu.

Yeroo sochiin guyyaan jalqaba torbanii (Dilbata) dirqamaan eegsisuu ija jabi- naa fi murtii jabaadhaan geggeeffamaa adeemu, warra abboom- mii Waaqayyoo eegan irratti seerri ni tumama. Hidhaa fi adaba maallaqaatiin doorsifamu. Amantii isaanii akka dhiisan gochuufis; kaan isaaniif taayitaa olaanaa, kaan isaaniif badhaasa, kaan isaaniif immoo bu'aa garaa garaatu akka sossobbaatti dhi'aataaf. Garuu dee- biin isaanii inni iddoodhaa hin sochoone: "Dogoggora keenya sagalee Waaqayyoo keessaa nutti agarsiisaa" kan jedhu dha – kunis immoo gaaffii wal-fakkaataa haala wal-fakkaataa keessatti Luuter gaafatee ture dha. Warri mana murtiitti himatamanii dhi'atan dhugaadhaaf ragaa amansiisaa kennu. Namoonni dhuga ba'umsa isaanii dhaga'an tokko tokkos abboommii Waaqayyoo hunduma isaa eeguudhaaf ejj- eennoo fudhatu. Haala kanaanitu namoota karaa kan biraa waa'ee dhugaa kanaa tasa beekuu hin dandeenyeef ifni kennama.

Amanamumaadhaan sagalee Waaqayyootiif abboomamuun akka fincilaatti ilaalama. Seexanaan jaamsamuu isaanii irraan kan ka'e, maatiin ijoollota isaanii warra amanan irratti gochaa gara jabi- naan guutamee fi suukkanneessaa ta'e raawwatu, gooftolii fi giiftii kan ta'an immoo hojjetoota isaanii warra abboommii eegan hac- uucu. Jaalalli ni qabbanaa'a; ijoollonni dhaala seeraan argachuu qaban sarbamanii manaa ari'amu. Jechi Phaawuloos 2 Ximootiwos 3:12 keessatti, "Akkasuma karaa Kristos Yesus nama Waaqayyoo ta'ee jiraachuu kan hawwu hundinuu ari'atamuuf jira" jedhee dub- bate fuulaa fuulatti raawwatama. Yeroo falmitootni dhugaa sanbata isa guyyaa Dilbataa (Jalqaba torbanii) kabajuu didan, kaan isaanii gara mana

hidhaatti oofamu, kaan isaanii baqattoota taa'anii biyyaa baafamu, kaan isaanii immoo akka garbootaatti lakkaa'amu. Har'a ogummaa namaatiin yeroo ilaalamu wanti kun hundinuu kan hin raawwatamne fakkataa. Garuu Hafuurri Waaqayyoo inni ittisa god- hee jiru yeroo inni biyya lafaa kana irraa fudhatamu, namoonni to'annaa seexanaa, isa seera Waaqayyoo jibbu jala galfamu. Wanti takkaa ta'ee hin beekne ni raawwatama. Yeroo sodaanii fi jaa- lalli Waaqayyoo namoota irraa fudhatamu onneen namootaa gara jabeessa ta'a.

Yeroo bubbeen kun dhi'aachaa adeemu, gartuun guddaan ergaa ergamaa sadaffaatti amantii qabaachuu isaanii dubbachaa turan, garuu dhugaadhaaf abboomamuun warri hin qullaa'in hundinuu iddoo isaanii gad-dhiisanii garee warra dhugichaan mormaniitti makamu. Biyya lafaatti makamanii hafuura isaa irraa hirmaachuu isaanii irraan kan ka'e, dhimma hundumaa ifa wal-fakkaataa warri biyya lafaa ittiin ilaalaniin ilaalutti geggeeffamu. Yeroo qorumsi dhufu, gara isa salphaa, garee baay'ota warra beekamaa ta'anii goruu filatu. Namoonni kennaa fi maqaa gaarii qaban, warri kanaan dura dhugaatti gammachuu qabaachaa turan, lubbuu gowwomsuu fi karaa irraa kaachisuuf humna isaanii hojii irra oolchu. Obbooloota isaanii warra kanaan duraafis diinoota warra adda duree ta'u. Yeroo warri Sanbata eegaan amantii isaaniitiif deebii kennuudhaaf mana murtiitti dhi'aatan, isaan hammeessuu fi eenyummaa isaanii jal'isaanii dhi'eessuuf, akkasumas, gabaasa sobaa dhi'eessanii moo- tota isaan irratti kakaasuudhaaf, warri gantootni kun bakka bu'oota seexanaa warra ga'oo ta'u.

Yeroo ari'atamuu kana keessa amantiin hojjetoota Waaqayyoo ni qorama. Gara Waaqayyoo fi gara sagalee Isaa qofa ilaaluudhaan akeekkachiisa kennamuu qabu kennaniiru. Hafuurri Waaqayyoo onnee isaanii dadammaqsee akka isaan dubbataniif isaan dirqam- siiseera. Hinaaffaa qullaa'aadhaan kakaafamuu qofa osoo hin taane fedhiin Waaqayyoo isaan irratti humna jabaa waan godhateef, namoo- tatti dubbachuu isaanii irraan kan ka'e rakkoo isaanitti dhufuu dan- da'uu shallaggii keessa utuu hin galchin dubbii Waaqayyo isaaniif kenne dubbachuudhaaf hojii isaaniitti seenan. Bu'aa foon isaanii isa yeroodhaaf argatanii wajjin maree hin goone, yookiis, jireenyaa fi ulfina maqaa isaanii eeggachuuf hin dhamaane. Garuu yeroo bub- been mormii fi ceephoo isaan irratti ka'u, kaan isaanii yaaddoodhaan mo'amanii "Utuu rakkoo dubbiin keenya nutti fidu dursinee huban- neerra ta'ee, silaa afaan keenya qabannee nagaadhaan teenya turre" jedhanii sadarkaa dubbachuu irra ni ga'u. Isaan rakkinaan marfamanii qabamaniiru. Seexanni qorumsa jabaadhaan isaan haleela.

Hojii isa duraan hojjetan sana xumuruun dandeettii isaanii gararraa ta'ee isaan- itti mul'ata. Du'aan dhabamsiifamuuf ni sodaachifamu. Fedhiin onnee isaanii inni olaanaan humna isaanitti godhe ni dhabama. Haa ta'u iyyuu malee gara booddeetti deebi'uu hin dandaa'an. Sanaan booda, tasa gargaarsa kan hin qabne ta'uun isaanii isaanitti dhagaa'amee jabi- naaf gara Isa humna qabeessaatti fiigu. Dubbiin isaan dubbatan dub- bii Waaqaa Isa akka isaan akeekkachiisa kennaniif isaan abboomee malee dubbii mataa (dhuunfaa) isaanii akka hin taane ni yaadatu. Sababa Waaqayyo ofii isaatii dhugicha onnee isaanii keessa kaa'eef jecha dhugicha labsuu irraa gara booddeetti deebi'uu hin danda'an.

Qorumsa wal-fakkaataan namoonni Waaqayyoo baroota dar- ban keessa turan biratti shaakalamee ture. Waayikiliif, Haas, Luuter, Tiindel, Baakistar fi Wisiliin, hundi isaanii iyyuu arsiisi amantii hun- dinuu ifa Macaafa Qulqulluutiin madaalamee (qoramee) ilaalamuu akka qabuu fi wanta Macaafni Qulqulluun balaaleffate hundumaa akka dhiisan dubbatanii turan. Namoota kana irratti ari'annaa wal-ir- raa hin citnetu boba'e. Haa ta'u iyyuu malee isaan dhugaa labsuu irraa gara booddeetti hin deebine. Seenaa waldaa Kiristiyaanaa yeroo adda addaa keessatti tokkoon tokkoon isaanii dhugaa muraasa adda ta'ee guddachaa adeemu, saba Waaqayyoo warra yeroo sana keessa turaniif bu'a qabeessa ta'e qabatanii as-ba'uudhaan kan beekaman turan. Dhugaa haaraan hundinuu daandii jibbaa fi mormii keessa darban; warra ifa dhugaa sanaan eebbifaman hun- dumaa irra qormaata cimaatu ga'e. Waaqayyo haala jarjarsaa kees- satti dhugaa adda ta'e namootaaf kenna. Eenyutu isa maxxansuu dhiisuudhaaf ija jaabata? Waaqayyo afeerraa araara Isaa isa xumu- raa biyya lafaatiif akka dhi'eessaniif garboota Isaa ni ajaja. Hanga gaafa du'aan lafa kana irraa darbaniitti cal-jechuu hin dandaa'an. Ambaasaddaroonni Kiristoos waa'ee rakkoo isa dugda duubaan dhufuu dhimma hin qaban. Ga'ee isaaniif kenname hojjetanii firii isaa immoo Waaqayyootti kennanii dhiisu.

Yeroo mormiin sadarkaa hammaataa irra ga'aa adeemu, jeequmsi kun hundinuu akka wanta sababii isaaniitiif biyya lafaatti dhu- feetti waan isaanitti dhagaa'amuuf hojjetootni Waaqayyoo irra dee- bi'anii burjaaja'u. Haa ta'u iyyuu malee sammuun isaanii fi sagaleen Waaqayyoo akka daandiin isaanii sirrii ta'e isaaniif mirkaneessa. Yoo qoramsichi itti fufellee, baachuu akka dandaa'aniif ni jabeeffamu. Falmichi bifa itti siqeenya qabuu fi hammaataa ta'een ni guddata. Garuu amantii fi jabinni isaanii safaruma rakkina isaan mudateen dabala. Dhuga ba'umsi isaanii: "Biyya lafaa biratti fudhatama arga- chuu feenee, seera Waaqayyoo isa qulqullaa'aa gargar qooduudhaaf, akkasumas, gar-tokkeen seerichaa akka wanta barbaachisaa ta'eetii, gar-tokkeen isaa immoo akka wanta hin barbaachifneetti dubbannee seera Waaqayyoo jijjiruudhaaf ija hin jabaannu. Waaqni Inni nuti hojjenuuf nu oolchuu ni dandaa'a. Kiristoos humna biyya lafaa injif- ateera. Egaa biyya lafaa ishee injifatamte sodaannuuree?"

Ari'annaan bifa garaagaraatiin guddatee mul'achuun isaa imaam- mata hanga seexanni jiraatuu fi Kiristiyaanummaan humna godhatee itti fufutti jiraatudha. Eenyu illee humneetii dukkanaa irraa mormiin utuu isa hin mudatin Waaqayyoof hojjechuu hin danda'u. Ergamoonni hamoonni dhiibbaan garbicha Waaqayyoo lubbuu kiyyoo isaanii keessa jirtu nu harkaa baasa jedhanii waan sodaataniif ni dhiphisu. Fakkeenyi inni agarsiise sammuu isaanii irratti ceephoo uumuu isaa irraan kan ka'e, namoonni hamoonni ergamoota hamootaa wajjin gamtoomanii Waaqayyo irraa gargar isa baasuudhaaf qorumsa haw- wataa isaaf dhi'eessu. Yeroo dhama'iinsi kun hudinuu milkaa'uu didu, humnoota sammuu namootaa dirqisiisan fayyadamu.

Garuu hanga Yesuus Kiristoos araarsaa ilmaan namootaa ta'ee mana qulqullummaa samii keessa turutti, ittisni dhiibbaa Hafuura Qulqulluutiin taasifamu moototaa fi namootatti ni dhagaa'ama. Ammallee seera biyyaas hanga ta'e tokko ni to'ata. Utuu akka seerota kanaaf

ta'uudhaa baatee, silaa haalli addunyaa kanaa isa ammaa irra baay'ee hammataa ta'a ture. Geggeessitootni keenya baay'een isaanii bakka buutota seexanaa si'aawoo yoo ta'an illee, Waaqayyos geggesi- toota biyyaa keessaa bakka buutota qaba. Tarkanfilee haala olaanaa ta'een hojii Waaqayyoo danquuf mijataa ta'an akka isaan dhi'eessaniif diinni garboota isaa ni kakaasa. Garuu geggeesitootni biyyaa warri Waaqayyoon sodaatan ergamoota Qulqullootaan geggeeffamanii falmii tokko illee utuu hin dhageessisin callisuudhaan yaada isaan dhi'eesaniin mormu. Kana irraan kan ka'e namoonni muraasni humna seexanaa isa jabaan hin mo'aman. Ergaan ergamaa sadaffaa hojii isaa akka hin hojj- enneef mormiin diina dhugaa danqaa ta'a. Akeekkachiisni xumuraa yeroo kennamu, yaada geggeessitoota warra amma Waaqayyo ittiin hojjechaa jiruu ni to'ata. Kaan isaanii dhugaa kana fudhatanii guyyoota dhiphinaa keessa saba Waaqayyoo wajjin dhaabbatu.

Ergamaan inni lallabamuu ergaa ergamaa sadaffaa keessatti qooda fudhatu ulfina isaatiin guutummaaa addunyaa ibsa. (Mul.18). Heertuu kana keessatti waa'ee hojii bal'aan guutummaa addunyaa irratti hojjetamuuf jiruu fi waa'ee humna takkaa argamee hin beek- neetu raajamee jira. Sochiin dhufaatii isa lammaffaa, inni bara 1840- 1844tti geggeeffame humna Waaqayyoo isa ulfina qabeessaa kan mul'ise ture. Ergaan ergamaa tokkoffaa bakka buufata ergamaa wan- geelaa (Miishinariin) jiran mara ga'ee ture. Biyya tokko tokko kees- satti, fedha amantii olaanaa, kan yeroo haara'umsa isa jarraa 16ffaa booddee biyya kam keessattillee argamee hin beeknetu mul'ataa ture. Haa ta'u iyyuu malee sochiin humna qabeessi yeroo akeekka- chiisi xumuraa ergaa ergamaa sadaffaa jalatti kennamu mul'atu kan kanaan dura turan hundumaa irra ni caala.

Hojichi isa gaafa guyyaa Pheenxeqosxee hojjetamee wajjin wal-fakkaata. Akkuma banamuu lallaba wangeelaa irratti sany- ichi akka inni biqilu gochuuf jecha karaa bu'uu Hafuura Qulqulluu "Bokkaan jalqabaa" kenname, "Bokkaan booddee" immoo makara bilcheesuuf cufamuu lallaba wangeelaa irratti kennama. "Egaa kottaa Waaqayyoon in barraa, isa beekuudhaafis in dhamaanaa! As ba'uun isaa akka ifa barii lafaa dhaabataa dha; inni akka bokkaa, akka bok- kaa arfaasaa isa roobee lafa jiisuutti nuuf in dhufa" in jedhu." Hos. 6: 3. "Isin yaa ijoollee Xiyoon! Waaqayyo qajeelummaa isaa irraa kan ka'e bokkaa isa duraa isiniif kenneera; bokkaa isa duraa, isa booddees akkuma kanaan duraatti waan isiniif kennuuf, Waaqayyo gooftaa keessanitti gammadaa, ililchaas!" Yoe. 2: 23. "Guyyaa gara dhumaatti akkana in ta'a jedha Waaqayyo, foon-qabeessa hundu- maaf hafuura koo nan kenna, ilmaan keessanii fi intaloonni keessan raajii in dubbatu; dargaggoonni keessan mul'ata in argu, maangud- doonni keessanis abjuu in abju'atu. Maqaa gooftaa kan waammatu hundumtinuu immoo in oola' jedhe." H/Erg 2:17, 21.

Hojiin wangeelaa inni guddichi humna isa yeroo banamuu isaa mul'atee ture irra gad- xiqqateen hin xumuramu. Raajii inni yeroo banamuu lallabbii wangeelaa karaa bu'uu bokkaa duraa raawwat- ame, ammas yeroo lallabbiin wangeelaa cufamu karaa bokkaa bood- dee irra deebi'ama. "Yeroon haara'umsaa" inni ergamaan Pheexiroos abdii rawwatamuu isaa fuul- duratti ilaalee: "Egaa yaada garaa kees- sanii geddaradhaa, inni cubbuu keessan akka isiniif

haxaa'utti gara Waaqayyootti deebi'aa. Waaqayyo yeroo itti hafuurri keessan haar- effamu akka isiniif fiduuf, Yesus Masiihicha, isa duraan dursee isiniif qopheessee tures, akka isiniif erguuf deebi'aa!" jedhee dubbatee isa kana dha. H/Erg 3: 19, 20.

Hojjetootni Waaqayyoo, of-kennuu qulqullaa'aadhaan fuulli isaanii ifee calaqqisaa, ergaa samiidhaa dhufe labsuudhaaf iddoo tokkoo gara iddoo biraatti ni sosocho'u. Akeekkachiisi sagalee kumaatamaan lakka'amaniin guutummaa addunyaa irratti ni ken- nama. Dinqiiwwan garaa garaa ni hojjetamu, dhukkubsattootni ni fayyu. Milikitootnii fi maalaleen adda addaa warra amanan duu- kaa ni bu'u. Seexannis ija namootaa fuul-duratti ibidda waaqa irraa hanga gad-buusutti dinqiiwwan sobaa agarsiisaa hojii isaa ni hojjeta. Mul 13:13. Haala kanaanitu namoonni lafa kana irra jiraatan gara ejjennaa isaanii fudhachuutti dhufu…

Ergichi irra caalaa kan inni adeemsifamu gad-fagenyaan aman- siisuu hafuua Waaqayyootiin malee falmiidhaan miti. Falmiiwwaan garaa garaa dhi'aataniiru. Sanyiinis facaafameera, amma biqilee ija godhata. Kitaabonnii fi barruuleen maxxanfamanii karaa hojjetoota wangeelaa (Miishinarootaa) raabsaman hundinuu dhiibbaa geessi- saniiru. Haa ta'u iyyuu malee namoonni sammuun isaanii dhugaa kanaan tuqame baay'een isaanii dhugicha guutummaa guutuutti hubachuudhaaf, akkasumas, dhugichaaf abboomamuudhaaf itti- famaniiru. Amma carallaan ifaa bakka hundumaa cabsee seeneera, dhugaanis qulqullummaa isaatiin ni mul'ata, ijoolleen Waaqayyoo warri amanamoon hidhaa isaanii irraa addaan ni ba'u. Amma walitti dhufeenyi maatiis ta'e hariiroon waldaa qabee isaan tursuudhaaf humna hin qabu. Dhugaan wanta hundumaa caalaa gati – jabeessa. Gareen dhugaadhaan mormuuf gurmaa'an utuma jiranii namoonni lakkoofsi isaanii hedduu ta'e garee Waaqayyoo ta'anii dhaabbachuuf murtoo fudhatu.

Boqonnaa 39 – Yeroo Dhiphinaa

"Yeroo sanatti Mikaa'el ergamaa inni guddichi ijoollee saba keef dhaabatu in ka'a; yeroon rakkinaas in ta'a; sanyiin rakkinichaas erga sabni jiraachuutti ka'ee jalqabee, hamma bara sanaatti argamee kan hin beekne in ta'a; sabni kee warri maqaan isaanii macaaficha keessatti caafame garuu adduma addaan isa jalaa in ba'u." Dan. 12: 1. Yeroo ergaan ergamaa sadaffaa lallabamee xumuramu, cubba- moota biyya lafaa kana irra jiraatan irratti araarri Waaqayyoo ni cufama. Sabni Waaqayyoo hojii isaanitti kenname raawwataniiru. Isaan "Bokkaa booddee" fi "Haara'umsa Waaqayyo biraa" fudha- tanii yeroo qorumsaa isa fuula isaanii dura jiruuf qophaa'aniiru. Ergamoonni saffisa olaanaadhaan samii keessa asii fi achi ni fiigu. Ergamaan lafa kana irraa gara samiitti ol deebi'e tokkos hojiin isaa sirnaan xumuruu isaa; qormaanni xumuraa addunyaa irratti diriir- famuu isaa fi warri seera Waaqayyoof amanamoo ta'uu isaanii mirkaneessan hundinuu "Mallattoo Waaqa jiraata fudhachuu" isaanii ni gabaase. Sanaan booda Yesuus Kiristoos mana qulqul- lummaa samii keessaa hojii araarsuu Isaa ni dhaaba.

Harka Isaas ol qabee sagalee guddaadhaan "Raawwatameera" jedhee ni dub- bata. Yeroo "Inni waan jal'aa hojjetu, jal'aadhuma isaa haa hojj- etu; inni xuraa'aan, ittumaa of haa xureessu; inni waan qajeelaa hojjetu, qajeelaadhuma isaa haa hojjetu; inni Waaqayyoof qul- qullaa'e, isumaaf haa qulqullaa'u!" jedhee labsii ulfaataa labsu, tuutni ergamoota samii martinuu gonfoo isaanii of irraa baasanii kaa'u. Mul. 22: 11. Dhimmi nama hundumaa jireenya yookaan du'a ta'uun isaa murtaa'eera. Kiristoos saba Isaatiif araara buusee cubbuu isaaniis haqee dhabamsiiseera. Lakkoofsi warra mootum- maa Isaa jalatti bitamanii adda ba'ee beekameera. "Mootummaan, mo'uun, guddinni mootummoota guutummaa bantii waaqaa jala jiranii" saba warra dhaaltuu fayyinaa ta'uuf jiraniif kennamuuf jedha, Yesuus Kiristoosis mootii mootota fi Gooftaa Gooftotaa ta'ee ni moosifama.

Yeroo Inni mana Qulqullummaa samii gad-dhiisu dukkana gud- daatu jiraattota lafaa uwwisa. Yeroo sodaachisaa sana keessa warri qajeelonni araarsaa malee fuula Waaqa isa qulqulluu dura jiraatu. Ittisni yookaan golgaan inni warra cubbamootaa irra ture waan isaan irraa fuudhameef seexanni warra qalbii isaanii jijjirrachuu didan mara guutuummaa guutuutti to'ata. Obsi Waaqayyoo inni dheeraan xumur- ameera. Biyyi lafaa araara Isaa fi jaalalaa Isaa tuffattee, seera Isaa irra ejjetteetti. Cubbamoonni daangaa araaraaf isaaniif kenname irra dar- buu isaanii irraan kan ka'e, Hafuurri Waaqayyoo inni walitti fufiinsaan mormamaa ture amma guutummaa guutuutti isaan irraa fudhata- meera. Isaan ayyaana Waaqayyootiin hin golgamne waan ta'eef isa hamaa sana irraa waan isaan eegu hin qaban. Sanaan booda, seexanni jiraattota dachee mara rakkina guddaa fi isa xumuraa keessa isaan galcha. Yeroo ergamoonni Waaqayyoo qilleessota miira jibbaa isa onnee namoota keessa jiru ittisuu dhiisanii gad- lakkisan, humneetiin lolaa fi jeequmsaa gad-dhiifamu. Biyyi lafaa kun badiisa isa bara durii Yerusalemitti dhufee ture irra caalee keessatti kufti.

Biyya Gibxii keessatti ilmaan angafaa hunda kan ajjeesee fi biyyichi gaddaa fi boo'ichaan akka inni guutamu kan godhe erga- maa tokko qofa ture. Yeroo Daawwit saba isaa lakkofsisuudhaan Waaqayyoon yakke sana, adaba suukanneessaa waa'ee cubbuu isaatiif isatti dhufe sana kan raawate ergamaa tokko qofa ture. Akkuma ergamoonni Waaqayyoo yeroo Waaqayyo isaan abboomu humna guddaatiin badiisa olaanaa raawwatan, ergamoonni seexa- naas yeroo Waaqayyo heyyama kennu badiisa wal-fakkaataa raaw-wachuu danda'u. Har'a humnoonni iddoo hundumaatti badiisa guddaa qaqqabsiisuuf qophaa'anii heyyama Waaqayyoo qofa eeg- gachaa jiran jiru.

Warri seera Waaqayyoo kabajan akka wanta biyya lafaatti fir- dii (abaarsa) fidaniitti himatamu, akkasumas, akka wanta balaawwan uumamaa sodaachisoon, lollii fi dhangala'uun dhiigaa inni ilmaan namootaa gidduutti uumamee biyya lafaa bo'ichaan guutee jiru sababa isaaniitiif raawwatamaa jiruutti ni hammeeffamu. Humni akeekkachiisa isa xumuraa wajjin ture baay'ee isaan aarseera waan ta'eef, aariin isaanii namoota ergaa kana fudhatan hundumaa irratti ni boba'e. Seexannis hafuura jibbaa fi ari'annaa baay'ee olaanaa ta'een hojii isaa itti fufa.

Yeroo argamuun Waaqayyoo si'a xumuraaf saba Yihudotaa irraa fagaate, luboonnii fi namoonni hin hubanne turan. Guutummaa guu- tuutti to'annaa seexanaa jalatti kufanii fedha hamaa fi sukanneessaa ta'een asii fi achi oofamaa kan turan yoo ta'an illee, isaan ammallee akka saba Waaqayyoof fo'amaniitti of ilaalaa turan. Tajaajilli mana qulqulluummaa itti fufee geggeeffamaa ture; aarsaanis iddoo aar- saa isa xuraa'e irratti aarfamaa ture. Guyyaadhaa gara guyyaatti namoota dhiiga Ilma Waaqayyoo dhangalaasuu isaanii irraan kan ka'e itti gaafatamummaa jala jiranii fi warra tajaajiltootaa fi ergamoota Gooftaa ajjeesuu barbaadan irratti Eebbi Waaqayyoo dhangalaa'aa ture. Kanaaf iyyuu, yeroo murtiin haqamuu hin dandeenye mana Qulqullummaa samii keessatti labsamuu fi yeroo xumurri nama hun- dumaa ala tokkoo fi ala dhumaaf baraa hamma bara baraatti mur- taa'u, jiraattotni dachee homaa tokko illee hin beekan. Namoonni Hafuurri qulqulluun guutummaa guutuutti isaan irraa fudhatame, bifa amantii qofa qabatanii jiraachuu itti fufu. Kaayyoo isaa akka isaan fiixaan baasaniif jecha gooftichi hammeenyaa hafuura seex- anummaa isaaniif ni kenna. Isaanis hafuura kana akka hinaaffaa Waaqayyootti lakkaa'anii fudhatu.

Yeroo waa'een Sanbataa Kiristiyaanota guutummaa addunyaa keessa jiran gidduutti tuqaa wallansoo isa guddaa ta'u fi yeroo abbootiin taayitaa biyya lafaa fi mana amantii kabaja guyyaa Dilbataa humnaan hojii irra olchuuf jecha tokkummaa uuman, namoonni lakkoofsi isaanii baay'ee xiqqoo ta'an seera kana walitti fufiinsaan moormuu isaanii irraan kan ka'e guutummaa addunyaa keessatti jibbamoo ta'u. Namoonni muraasi faallaa dhaabbata wal- daa fi seera mootummaa dhaabbatanii mormii geggeessan hundu- maaf akka hin obsamneef dhiibbaan ni godhama; kunis immoo "Guutummaan biyyaa burjaaja'ee (joonja'ee) seera maleyyum- maa keessatti kufuu irra, isaan [warri Sanbata eegan] dhiphachuu wayya" jedhamee dubbatama. Waggoota kuma tokkoo fi dhibba saddeet fuul-dura, falmii wal-fakkaataatu "geggeesitoota sabaatiin" Kiristos irratti dhi'aate ture. Qayyaafaan haxxummaa

garaa isaatiin guutame: "Sabni guutummaatti dhumuu mannaa, namni tokko sabaaf du'uun akka isiniif wayyus hin hubattan" jedhe dubbate. Yoh. 11: 50. Falmiin kun yaada xumuraa ta'ee ni dhi'aata; ergasii booda namoota guyyaa Sanbataa isa abboommii afuraffaa keessatti caafamee jiru qulqullinatti eegan hundumaa irratti labsiin xumu- raa ni ba'a. Adabni baay'ee cimaa ta'e kan isaaniif malu ta'uun isaa fi yeroo murtaa'e booda immoo adaba du'aa fudhachuuf jecha harka sabaatti dabarfamanii kan kennaman ta'uun isaanii labsicha keessatti ni caqafama. Sirni Roomaa inni kan addunyaa durii fi sirni Pirooteestaantii ishee gantuu inni kan addunyaa haaraa warra guutummaa seera Waaqayyoo eegan irratti tarkan- fii wal-fakkaataa fudhatu.

Sanaan booda sabni Waaqayyo yeroo dhiphinaa fi gidiraa, isa karaa raajicha Ermiyaasin "Yeroo dhiphina Yaaqob" jedhamee ibsame keessa seenu. "Waaqayyo, "Isin, 'Sodaanii fi naasuun akka jiru dhageenyeerra, nagaanis hin jiru' jettaniittu. mee iyyaafadhaatii ilaa- laa! Dhugumaan dhiirri da'uu in danda'aa ree? Maaliif dhiirri hundi- nuu akka dubartii ciniinsfattuu harka isaatiin dugda isaa qabata ree? Maaliifis hundumti isaanii fuula badu ree? Wayyoo! Guyyaan sun guyyaa guddaa sodaachisaa dha; kan akka isaatii ta'ee hin beeku; inni sanyii Yaaqoobiif guyyaa rakkinaa in ta'a; isaan garuu kanuma keessaa in baraaramu." Erm 30:5-7.

Halkanni dhiphina Yaaqob, yeroo Yaaqob harka obbolleessa isaa Eesawuu jalaa baraaramuuf jecha halkan guutuu karaa kadhannaa wallansoo gochaa dabarse sun (S/Uum 32:24-30), shaakala sabni Waaqayyoo guyyoota dhiphinaa keessa darbuuf jiran bakka bu'a. Yaaqob eebba abbaa isaa isa silaa Eesawuuf yaadamee ture arga- chuuf jedhee gowwomsaa hojjechuu isaa irraan kan ka'e, doorsisa du'aa obbolleessa isaa irraa isatti xiyyeeffate ture jalaa lubbuu isaa oolfachuuf jecha baqatee ture. Yaaqob baroota hedduu baqataa ta'ee erga jiraatee booda, ajaja Waaqayyootiin geggeeffame, hadha manoota isaa fi ijoollota isaa, akkasuma, bushaayeewwaanii fi karra horii isaa hundumaa fudhatee gara biyya dhaloota isaatti deebi'uuf karaa irra bu'e. Daangaa biyyichaa bira yeroo ga'etti, Eesawuun gurmuu loltootaa of -duukaa buusee gara isaaniitti dhi'aachuu isaa oduun isa qaqqabe.

Yaaqobis shakkii tokko malee akka Eesawuun haaloo isa irratti ba'uuf dhufe hubatee naasuu guddaadhaan mar- fame. Namoonni Yaaqobii wajjin turan, hidhannoo kan hin qabnee fi ofii isaanii irraa diina ittisuu kan hin dandeenye waan turaniif, gar- gaarsa tokko malee ajjechaa fi gochaa gara jabinaatti kan saaxila- man fakkaatu. Jireenyi isaa naasuu fi sodaa ba'aa ulfaataadhaan gadi qabamee kan ture yoo ta'e illee, cubbuu isaatu rakkoo kana hundu-maa isatti fide waan ta'ef, ceephoon sammuu isaatii ba'aa ulfaataa dabalataa isatti ta'e. Abdiin isaa tokkichi araara Waaqayyoo, humni ittisa isaatii tokkichis kadhannaa qofa ta'uutu irra ture. Haa ta'u iyyuu malee yakka obboleessa isaa irratti dalage sanaaf araara arga- chuu fi balaa sodaachisaa qarqara isaa ga'e sana hambisuuf jecha, gama isaatiin wanta hin godhin tokko illee hin qabu. Duuka buutotni Kiristoosis yeroo guyyoota dhiphinaatti dhi'aachaa adeeman akkuma kana gochuu qabu; ifa dhugaa fi sirrii ta'e qabatanii namoota fuul-du- ratti

mul'achuudhaaf, himata sobaa fashaleessuu fi wantota birmad- dummaa sammuu balaa irra buusan hundumaa dhaabsisuuf (ittisuuf) dhama'insa isaaniif dandaa'ame mara gochuu qabu.

Dhiphinaa fi gadda jireenya isaa qabatee ture sana akka isaan hin argine waan barbaadeef, Yaaqob maatii isaa gara iddoo kan biraatti erga ergee booda ofii isaatii immoo Waaqayyoon kadha- chuu dhaaf qofaatti hafe. Inni cubbuu isaa ni himate, itti daba- lees, kakuun Waaqayyo abboota isaaf gale, waadaan karaa mul'ata halkanii iddoo Beetel jedhamuu fi biyya itti baqatee ture sana keessatti isaaf galame akka isaaf raawwatamuuf gad of deebisee ni kadhate. Waaqayyos akka Inni araara isaaf kennu ni amanate. Amma rakkinni guddaan jireenya isaatti dhufee wanti hundinuus balaa sodaachisaa keessa bu'eera waan ta'eef, Yaaqob halkan duk- kanaa'aa fi yeroo qofummaa isaa sana keessa Waaqayyoon kadha- chuu fi fuula Waaqayyoo duratti gad-of deebisuu itti fufe. Gidduu kanaan harki tokko gatiittii (saggoo) isaa irra buufate. Yaaqobis wanta diinni lubbuu isaa balleessuuf isatti dhufe waan isatti fak- kateef, humna qabu hundumaan wallansoo gochuu eegale. Lafti bari'uuf jedhee booruun ba'uu yemmuu eegale, keessummaan sun humna isaa isa humna namummaan oliitti fayyadamee isa qabe. Kana irratti namtichi jabaan kun akka nama laasha'aa, dadhabaa fi gargaarsa hin qabnee ta'uudhaan imimman isaa lolaasaa morma keessummaa isaa irratti kufe.

Sanaan booda keessummaan wallan- soo isa qabaa ture ergamaa kakuu ta'uu isaa ni hubate. Hammam illee dadhabee kan butute fi dhukkubbii guddaan isatti dhaga'amaa kan ture yoo ta'ellee, Yaaqob kaayyoo isaa gad- hin dhiifne. Yeroo dheeraadhaaf burjaaji, ceephoo sammuu fi rakkina sababii cubbuu isaatiif isa irra ga'e baachaa ture waan ta'eef, ragaa dhiifamuu cub- buu isaatii gonfachuu barbaada ture. Akka keessummaan samii sun achitti isa dhiisee adeemuuf yeroo jedhetti, Yaaqob garuu jabeesse itti cichuudhaan eebba kadhachaa ture. Ergamichi Yaaqobin: "Halkanichi bari'uuf jedha waan ta'eef gad-na dhiisi, anis nan adee- maa!" ittiin jedhe. Abbaan amantii kun immoo [Yaaqob] "Yoo ati na eebbiste malee gad-sin dhiisu" jedhee deebiseef. Iddoo kana irraatti amantii, jabinaa fi obsa guddaa akkamiitu calaqqise!

Kadhannaan Yaaqob utuu kadhannaa of-tuulummaa fi koormaa ta'eera ta'eetii, silaa battalumatti balleeffama ture; Yaaqob garuu dadhabaa fi kan waa'ee hin baafne ta'uu isaa beekee araara Waaqayyoo isa kakuu Isaa naamaaf eeguutti amanachuudhaan kadhannaa isaa dhiheesse. "Ergamaa Waaqayyoo ofitti qabee gad dhiisuu dide, in danda'es." Hos. 12: 4. Namtichi cubbamaanii fi foon du'u uffatee jiruu kun, gad-of-deebisuudhaan, qalbii jijjirrannaa fi mataa isaa dabarsee ken- nuudhaan ergamaa samii surraa guddaa qabu injifate. Harka isaa isa raafamaa ture sanaan abdii samii jabeessee qabate. Waaqni Inni jaa- lalli onnee isaatii dhuma hin qabne kadhata nama cubbamaa kana irraa achi hin garagalle. Ragaa mo'icha isaa akka ta'uu fi namoonni kan biroon fakkenyummaa isaa akka fudhataniif jecha, maqaan isaa inni yaadachiiftuu cubbuu isaatii ture gara yaadachiiftuu mo'icha isaatti jijjirame. Waaqayyoon wallansoo qabee injifachuun isaa namootas mo'chuu kan danda'u ta'uu isaa isaaf raggaasise. Guyyaa sanaa kaasee Waaqayyo golgaa isaa waan tureef jecha dheekkamsa obboleessa isaatti adeemuu hin sodaanne.

Seexanni, Yaaqob cubbuu hojjechuudhaan mootummaa koo jalatti kufeera waan ta'eef, ani mirga isa balleessuu qaba jedhee erga- maa Waaqayyootti isa himatee ture; akka Eesawuun isa irratti ka'uuf garaa Eesawuu kakaasee ture, akkasumas, halkan dheeraa wallan-soodhaan dabarse sana abdii isaa kutatee akka inni Waaqayyoon gadi dhiisu gochuuf jecha miira yakkaa olaanaa ta'een sammuu isaa waraanaa ture. Yaaqob guutummaa guutuutti gara abdii kutannaatti oofamee ture; haa ta'u iyyuu malee yoo gargaarsi samiidhaa isaaf dhufe malee akka badu beeka ture. Inni cubbuu isaa isa guddaa sanaaf garaa isaa guutuu qalbii isaa jijjiirratee araara Waaqayyoo ni kadhate. Yaaqob kaayyoo isaa irraa gara booddeetti hin deebine. Isa duraa caalaa jabeessee ergamaa Waaqayyoo wallansoo qabe, hanga gaafa injifatuuttis kadhannaa isaa onnee guutuu fi bo'icha gaddaan guutamee dhi'eesse.

Seexanni akkuma Yaaqob irratti Eesawuu kakaase, yeroo dhiphi- naa keessa immoo warra jal'oota saba Waaqayyoo irratti kakaasa. Itti dabalees, akkuma Yaaqobiin hammeesse, saba Waaqayyoo irrattis himannaa ni dhiheessa. Biyyi lafaa akka wanta isheen daangaa bit-taa isaa taateetti ni lakkaa'ata, haa ta'u iyyuu malee gartuun muraasi abboommii Waaqayyoo eegan olaantummaa inni falmatu kanaan ni mormu. Utuu biyya lafaa irraa isaan balleessuu danda'ee, silaa mo'ichi isaa guutuummaa guutuutti akka inni fiixaan isaaf ba'u ni beeka. Yeroo ergamoonni Waaqayyoo isaan eegan ni arga, cubbuun isaaniis akka isaaniif dhiifame ni hubata; haa ta'u iyyuu malee dhimmi isaanii mana qulqullummaa samii keessatti kan murtaa'e ta'uu isaa hin beeku. Cubbuu ittiin isaan qoree fi yakka karaa gowwomsaa isaa isaan hojjechiise mara sirritti waan beekuuf, yakka isaanii baay'ee guddisee Waaqayyotti agarsiisuudhaan, akkuma isaa akka isaan ayyana Waaqayyoo argachuu hin qabne ni falma. Waaqayyo isaan kanaaf cubbuu isaanii isaaniif dhiisee, isaa fi ergamoota isaatti farad- uun Isaa haqa qabeessa akka hin taane dubbata. Isaan qaama moo- tummaa isaatii ta'uu isaanii falmachuu qofa osoo hin taane, akka isaan balleessuu danda'utti harka isaatti dabarfamanii akka isaan kennaman barbaadan.

Yeroo seexanni waa'ee cubbuu isaaniif jecha saba Waaqayyoo hammeessu, Waaqayyo immoo hanga isaaf dandaa'ame akka inni isaan qoruuf ni eyyama. Amananna isaan Waaqayyo irratti qaban, amanitii fi jabinni isaanii baay'ee qorama. Dugda duuba deebi'anii gara jireenya isaanii isa darbee yeroo ilaalan, abdii kutannaad- haan liqimfamu; sababiin isaa guutummaa jireenya isaanii kees- satti gaarummaa muraasa qofa argu waan ta'ef. Dadhabootaa fi kan waa'ee hin baafne ta'uu isaanii sammuun isaanii sirriitti ni hubata. Dhimmi isaanii akka wanta abdii tokko illee hin qabneetti, akkasu- mas, mudaanii fi xuraa'ummaan isaanii akka wanta tasa dhiqamuu hin dandeeyeetti akka isaan yaadan godhee isaan sodaachisuuf dha- ma'a. Qoramsaan mo'amanii amanamummaa Waaqayyoof qaban irraa akka isaan kufan gochuuf jecha amantii isaanii balleessuuf ni tattaafata.

Sabni Waaqayyoo, diinota isaan balleessudhaaf hidhatanii ka'aniin kan marfaman yoo ta'an illee, wanti isaan yaaddessuu fi isaan dhiphisu ari'atamuu sababii dhugaadhaaf isaanitti dhufu osoo hin taane; tarii cubbuu isaanii hundumaaf qalbii hin jijjiirratin hafaniiru yoo ta'ee fi dogoggora mataa isaanii irraa kan ka'e abdii Fayyisaan "Yeroo qoramsi guutummaa biyya

lafaa irratti namoota lafa irra jiraatan hundumaa qoruudhaaf dhufutti isa jalaa akka baat- uuf sin eega" jedhee dubbate bira utuu hin ga'in hafnaa laata kan jedhu dha. Mul. 3: 10. Shakkii tokko malee cubbuun isaanii guu- tummaa guutuutti akka isaaniif dhiifame utuu beekaniiru ta'ee, silaa dhiphinaa fi du'a hin sodaatan ture. Garuu sababii hir'ina amala isaanii irraan kan ka'e namoota waa'ee hin baafne ta'uu isaanii rag- gaasisanii utuu jiranii jireenya isaanii aarsaa godhanii yoo kennan maqaa Waaqayyoo isa qulqulluutu arrabsama.

Iddoo hundumaatti mareen gantummaa utuu mari'atamuu ni dhaga'u, akkasumas, gochaan fincilaa haala si'a'aa ta'een yeroo inni geggeeffamu ni argu. Gantummaa guddaan kun dafee akka dhaabbatuu fi jal'inni warra cubbamootaa dafee gara dhumaatti akka dhufu onneen isaanii ni hawwa. Gama tokkoon Waaqayyo akka Inni hojii fincilaa kana dhabamsiisuuf kan kadhatan yoo ta'an illee, gama biraatiin immoo dambalii jal'inaa humna jabaa qabu kana ittiisuu fi booddeetti deebisuudhaaf humna dhabuu isaaniitiif of-ceepha'u. Utuu dandeetti qaban mara tajaajila Kiristoosiif hojii irra oolchanii jabinaa gara jabinaatti guddachaa gara fuul-du- raatti socho'aniiru ta'eeti, silaa humni seexanaa isaan irratti mo'icha argachuudhaaf jabina ga'aa kan hin qabne ta'uu isaatu isaanitti dhagaa'ama.

Cubbuu isaanii isa baay'eetiif dursanii qalbii jijjirachuu isaanii caqasaa, waadaa Fayyisaan: "Yookiis immoo anatti kooluu haa galan, anaa wajjinis nagaa haa buusan!" jedhee abdachiise sun akka inni isaaniif raawwatamuuf Waaqayyo duratti onnee isaa dhiphisanii ni kadhatu. Isa. 27: 5. Kadhannan isaanii dafee deebi'uu yoo dide illee amantiin isaanii hin kufu. Dhiphinni, sodaanii fi gidiraa jabaan ham- mamii yoo isaan irra ga'e illee kadhata isaanii fuula Waaqayyoo duratti dhi'eeffachuudhaaf boodatti hin deebine. Akkuma Yaaqob jabeessee ergamaa qabate, isaanis itti cichanii jabina Waaqayyoo qabatu; jechi keessa onnee isaaniitii dhagaa'amu: "Hamma Ati na eebbistutti gad-sin dhiisu" kan jedhu dha.

Yaaqob karaa gowwomsaa angafummaa obbolleessa isaa fudha- chuu isaatiin cubbuu dalage sanaaf utuu dursee qalbii isaa hin jijji- irranne ta'ee, silaa Waaqayyo kadhannaa isaa dhaga'ee araaraan jireenya isaa hin oolchu ture. Akkuma kana, sabni Waaqayyoo yeroo dhiphina isa guddaa sana keessa, yeroo sodaa fi dhiphinaan gidirfaman, cubbuu hin himatamne yoo qabaatan salphaatti diina isaaniitiin mo'amu; abdi kutannaan jireenya amantii isaanii Waaqayyo irraa gargar kuta, Waaqayyos akka Inni isaan oolchuuf kadhachuud- haaf ija jabina hin qabaatan turan. Namoota waa'ee hin baafne ta'uu isaanii sirriitti ni beeku, garuu dogoggorra dhokataa bakkeetti baa- fame tokko illee hin qaban. Cubbuun isaanii dursee gara firdiitti dhi'aatee balleeffameera waan ta'eef, deebi'ee hin yaadatamu.

Dhimmoota jireenyaa sasalphaa ta'an irratti amanamoo ta'uu dadhabuun isaanii Waaqayyoon kan hin gaddisiifne ta'uu isaa akka amananiif seexanni namoota baay'ee geggeessa. Waaqayyo Gooftaan garuu karaa kamiin illee cubbuudhaaf heyyama kan hin kennine yookaan cubbuu wajjin kan walii hin galle ta'uu isaa dhimma Yaaqob irratti agarsiiseera. Warri cubbuu isaaniif sababa addaa addaa ken- nanii fi cubbuu isaanii dhoksan, akkasumas, warri yakka isaaniitiif qalbii jijjiirratanii dhiifama argachuu didanii akka cubbuun

isaanii gal- mee samii irraa utuu hin haqamin iddoo isaa qabatee hafuuf heyya- man hundinuu seexanaan injifatamu. Hammuma nuyi amantiidha jedhanii ol kaasanii dubbatanii fi hammuma sadarkaan hojii isaan qabatanii jiran kabajamaa ta'e, hammasuma immoo hojiin isaanii Waaqayyo duratti cimaa in ta'a, akkasumas mo'ichi diina isaanii inni jabaan caalmaatti kan mirkanaa'e ta'a. Warri guyyaa Waaqayyootiif qophaa'uu dhiisanii guyyaafatan hundinuu yeroo dhiphinaattis ta'e yeroo dhiphinaa sana booddee yeroo qophaa'ummaa hin argatan.

Dhimmi namoota akkanaa karaa hundumaan iyyuu abdii hin qabu. Warri Kiristiyaanota ofiin jechaa utuu hin qophaa'in hanga wal- lansoo isa xumuraa fi sodaachisaa sanaatti dhufan hundinuu, abdii kutannaa keessa taa'anii aariidhaan cubbuu isaanii himatu. Warri cubbamoonni immoo muddama isaanii arganii isatti bohaaru. Qalbii jijjiirrannaan akkanaa gosa qalbii jijjiirrannaa Esawuu fi Yihudaa wajjin amala wal fakkaataa qaba. Namoonni qalbii jijjiirrannaa akkana taasisa, waa'ee cubbuu isaaniif osoo hin taane waa'ee adaba sababii cubbuu isaaniitiif isaanitti dhufuuf wawwaatu. Isaan waa'ee cubbuu isaaniif gadda dhugaa onnee irraa madde hin gaddan, cubbuus hin balaaleffatan. Cubbuu isaanii kan isaan amananii fud- hatan adaba sodaataniiti; garuu akkuma Fara'on dur godhe, yeroo adabni isaan irraa ka'u, gara fincilaatti achi deebi'u.

Kana qofa osoo hin taane, seenaan Yaaqob namoota kanaan dura gowwomsaadhaan, qoramsaan, akkasumas, fedha isaaniitiin cubbuutti dabarsanii of kennanii turan, garuu immoo qalbii jijji- irrannaa dhugaadhaan gara Isaatti deebi'an mara Waaqayyo kan hin ganne ta'uu isaaf ragaadha. Seexanni jarreen akkasii kana bal- leessuuf baay'isee kan dhama'u yoo ta'e illee, Waaqayyo Gooftaan immoo guyyaa rakkinaatti isaan jajjabeessuu fi isaan eeguudhaaf ergamoota Isaa isaaniif erga. Haleellaan seexanaa jabaa qofa osoo hin taane gara kuteenyaan kan darbatamuu dha, gowwomsaan isaas hammataadha; haa ta'u iyyuu malee iji Gooftaa saba irra jira, gurri isaa boo'icha isaanii ni dhaga'a. Gidiraan isaanii guddaadha, ho'i ibiddichaa boba'aa jiruus waan gubee isaan balleessuf jedhu fak- kaata; garuu Waaqni Inni qulleessu akka warqee ibidda keessatti qoramee ilaalamuudhaan qullaa'ee darbeetti keessaa isaan baasa. Jaalalli Waaqayyoo yeroo dhiphina hammaataa sana keessa ijoollee Isaatiif qabaatu akkuma isa yeroo badhaadhummaa isaanii jaa- lala jabaa fi gara-laafinaan guutame dha; garuu biyya lafummaan jireenya isaanii keessaa akka badutti, fakkaattiin (amalli) Yesuusis guutummaa guutuutti akka isaan keessaan calaqqisutti ibidda boba'aa keessa darbuun isaan in barbaachisa.

Tibbi dhiphinaa fi gaddaa fuula keenya dura jiran, amantii dad- habbii, barfannaa fi beela damdamatee darbuu danda'u – amantii hammam illee qoramee yoo ilaalame hin kufne qabaachuu nu gaa- fata. Namni hundinuu guyyaa sanaaf akka qophaa'uuf jecha yeroon araaraa kennameera. Yaaqob nama gara kuteessaa fi obsaan jabaa- tee dhabbatu ture waan ta'eef ni injifate. Mo'ichi isaa jireenya kad- hannaa humna guddaa of-keessaa qabuuf raga dha. Namoonni warri akkuma isaa kakuu Waaqayyoo jabeessanii qabatanii fi akkuma inni qorumsa keessatti jabaatee dhaabbate, jabaatanii dhaabbatan hundi- nuu, akkuma inni injifate isaanis ni injifatu. Warri eebba Waaqayyoo argachuuf jecha mataa isaanii ganuu, Waaqa fuul-

duratti waa'ee cub- buu isaaniif gadduu, akkasumas, yeroo dheeraa fudhatanii onnee isaanii guutuu kadhachuudhaaf fedha hin qabne eebba hin argatan. Waaqayyoo wajjin wallansoo wal-qabuun maal akka ta'e namoota muraasa qofatu beeka! Fedha gad-fagoo ta'een humna qaban hundumaatti fayyadamanii karaa kadhannaa Waaqayyoo wajjin kan adeeman namoota muraasa qofa! Yeroo dambaliin abdii kutannaa jecha afaan namaatiin ibsamuu hin dandeenye jireenya isaaniitti bu'u, abdii Waaqayyo kenne irraa osoo hin mixxiqin amantiidhaan jabaatanii kan dhaabatan namoota muraasa qofa.

Warri amma amantii xiqqoo qofa shaakalan humna gowwom- saa seexanaa fi labsii yaada sammuu namaa dirqisiisuuf ba'u kees- satti kufuudhaaf balaa olaanaa keessa jiru. Yooma qormaaticha dandamatan illee, kanaan dura Waaqayyotti amanachuu sirriitti hin amaleeffanne waan ta'aniif, yeroo dhiphina guddaa sana yaaddoo fi cinqii baay'ee gad-fagoo ta'e keessatti kufu. Barumsa amantii isa kanaan dura dagatanii dhiisan amma dhiibbaa abdii kutannaa isa ulfaataa keessa ta'anii barachuuf dirqamu.

Nuti har'a abdii Inni nuuf kenne dhimmamnee barbaaduudhaan ofii keenya Waaqayyoo wajjin wal-barsiisuu qabna. Ergamoonni Waaqayyoo kadhannaa onnee guutuu kadhatamu mara ni gal- meessu. Qooda walitti dhufeenya Waaqayyoo wajjin qabnu dhi- isnu, gochaalee mataa keenya gammachiisuuf goonu mara dhiisuu wayya. Waaqayyoon ala badhaadhummaa, ulfina, jireenya mijataa fi michummaa gaarii namootaa wajjin qabaachuu irra heyyama Waaqayyootiin hiyyummaa hammaataa fi of-ganuu guddaa qabaa- chuutu caala. Waaqayyoon kadhachuuf yeroo fudhachuu qabna. Sammuun keenya wantoota fedhii biyya lafaatiin akka inni liqim- famuuf yoo heyyamne, Waaqayyo warqee, manneetii fi lafa keenya isa xaa'omaa waaqa tolfamaa nutti ta'ee jiru nurraa fuudhuudhaan yeroo nuuf kenna ta'a.

Karaa ittiin eebba Waaqayyoo kadhatan irraan kan hafe karaa kan biraa keessa seenuu dhiisuudhaaf utuu murteessanii, silaa dargag- goonni gowwomfamii qoramsatti hin kufan turan. Utuu tajaajiltootni warri akeekkachiisa isa xumuraa biyya lafaatti himan diilalla'um- maa fi dhibaa'ummaadhaan osoo hin taane amantii fi dammaqi- naan akka Yaaqobitti kadhatanii, silaa iddoo itti "Ani Waaqayyoon fuulleetti nan arge, garuu lubbuun koo ooleera" jedhanii dubbatan baay'ee ni argatu turan. Uuma. 32: 30. Fuula samii duratti, ilmaan mootii warra Waaqayyoo fi nama wallansoo qabanii mo'achuudhaaf humna qaban jedhamanii ni lakka'amu.

"Yeroon rakkinaa, kan sanyiin isaa takkaa argamee hin beekne" yeroo dhiyootti nurratti banamuuf jedha; kanaaf iyyuu muuxannoo (shaakala) yeroo ammaa kana hin qabnee fi namoonni baay'ee qabaa- chuudhaaf dhibaa'oo ta'anii jiran nu barbaachisa. Yeroo baay'ee rak- kinni ni ta'a jedhamee yeroo eegamu, rakkinni eegame sun immoo qabatamaadhaan yeroo raawwatamu hanga sodaadhaan eegamaa ture hin ga'u; garuu waa'ee rakkina isa fuula keenya dura jiru ilaal- chisee dhugaan jiru akka kana miti. Ibsi baay'ee ifaadha jedhame kam illee hammamtaa yookaan safara rakkinichaa ibsuu hin danda'u. Yeroo dhiphinaa sana keessa, tokkoon tokkoon namaa mataa isaatiif fuula Waaqayyoo duratti dhi'aachuu qaba. "Ani

jiraataa dha! Nohii fi Daani'el Iyoobis biyyicha keessa yoo jiraatan iyyuu isaan qajeel- ummaa isaaniitiin ofuma isaanii duwwaadhaa oolu malee, ilmaan isaanii yookiis intaloota isaanii oolchuu hin danda'an turan" jedha Waaqayyo gooftaan." His. 14: 20.

Har'a, utuu angafni lubaa keenya Inni guddichi nuuf araarsaa jiru Kiristoos keessatti guutuu (mudaa kan hin qabne) ta'uudhaaf dha- ma'uu qabna. Fayisaan keenya yaada isaatiin illee humna qorum- saatti harka hin kennine. Seexanni onnee namaa keessaa tuqaa tokkittii bakka Miilla isaa irra dhaabbatu barbaada; amalli cubbuu mararsiifatamee ururfamu hundinuu humni qorumsa seexanaa akka inni nama irratti jabaatuuf haala mijeessa. Yesuus Kiristoos garuu waa'ee ofii isaatii yeroo dubbate akkana jedhe: "…. Inni biyya lafaa kana seerratu dhufuutti jira; haa ta'u iyyuu malee, inni ana irratti aboo hin qabu." Yoh. 14: 30. Seexanni Ilma Waaqayyoo irratti mo'icha addaa isaaf argamsiisu kan danda'u mudaa tokko illee hin arganne. Inni abboommii Abbaa Isaa mara eegeera sababa ta'eef, seexanni bu'aa mataa isaaf jecha daandii godhatee kan itti fayyada- muu danda'u cubbuu tokko illee Isa irratti argachuu hin dandeenye. Yeroo rakkinaa isa dhufaa jiru keessa dhabbatanii kan darban hund- inuu haala akkanaa keessatti argamuu qabu.

Cubbuu of irraa adda baasuu kan nuti qabnu jireenya isa har'a jiraannu kana keessatti. Kana gochuu kan nuti dandeenyu immoo dhiiga Kiristoos isa araara nuuf buusutti amanachuudhaani. Fayisaan keenya Inni gati-jabeessi, akka nuti jireenya keenya jireenya Isaatti daballu, dadhabina keenya jabina Isaatti, wallaalummaa keenya ogummaa Isaatti, akkasumas, waa'ee kan hin baafne ta'uu keenya ayyaana Isaa wajjin walitti tokkummeessinu nu afeera. Kennaan Waaqayyoo mana barumsaa nuti gaarummaa fi gad-of-deebisuu Yesuusiin keessatti barannu dha. Gooftaan guyyaadhaa gara guyyaatti kaayyoo jireenyaa isa dhugaa nu dura ka'a malee, karaa gaarii fi gam- machiisaa nutti fakkaate irra filannoo mataa keenyaan akka adeem- nuuf nun afeeru. Bakka buutota samii warra akka fakkeenya amala Waaqayyootti amala keenya tottolchuudhaaf (sirreessuudhaaf) hojj- etanii wajjin walii gallee hojjechuun dirqama keenyadha. Nama jireenya isaa balaa guddaa keessaatti callisee dhiisuudhaaf murteese irraan kan hafe, namni hojii kanatti dugda gatu hin jiru.

Ergamaan Yohaannis mul'ata isaa keessatti sagalee guddaa akkana jedhu samii keessaa dhaga'e: "Yaa lafaa yaa galaanaa, Seexanni gara keessanitti waan gad bu'eef isiniif garuu wayyoo! Inni yeroo gab- aabduu duwwaa akka qabu waan beekuuf, guddaa aareera!" jedhe. Mul. 12: 12. Dhugaadhumatti, ta'umsi inni sagaleen guddaa akka- naa samii keessaa akka inni dhagaa'amu kan taasise taatee sodaa- chisaa dha. Yeroo yeroon isaa gabaabbachaa adeemu dheekkamsi yookaan aariin seexanaa guddachaa adeema. Itti dabalees, yeroo rakkinaa keessa hojiin badiisaa fi gowwomsaa isaatii dangaa isa dhu- maa irra ga'a

Yeroo dhiyootti wantootni sodaachisoon humna uumamaan ol- ta'an samii keessatti mul'achuu eegalu. Isaanis humnoota hafuura hammeenyaa warra dinqiiwwan garaa garaa hojjetan kan agar- siisanii dha. Wallaansoo xumuraa, isa mootummaa Waaqayyoo irratti adeemsisaa jiru keessatti gowwomfamanii akka isaan isaa wajjin gamtaa uumuudhaan

hirmaatan gochuuf jecha, hafuuronni hamoonni gara moototaa ni dhaqu, addunyaa irrattis ni bobba'u. Geggeessitootnii fi sabni hundinuu bakka buutota seexanaa kanaan ni gowwomfamu. "Nuti Kiristoosi dha" kan ofiin jedhan, akkasumas, maqaa fi waaqeffannaa Fayisaa addunyaa qofaaf male fudhachuud- haaf kan carraaqan namoonni ni ka'u. Isaan dinqii ajaa'ibsiisaa hojj- etanii namoota ni fayyisu, akkasumas, mul'ata Macaafa Qulqulluu wajjin wal-faallessu kan qaban ta'uu isaaniis ni odeessu.

Diraamaa seexanni gowwomsaa isa guddicha keessatti hojj- etu keessaa gochaa inni hundumaa irra caalu, seexanni Kiristoosiin fakkaatee qaamaan mul'achuu isaa ti. Waldaan dhufaatii Kiristoos isa lammaffaa abdii ishee isa guddaa fi xumuraa gootee eeggachaa turteetti. Amma gowwomsituu inni guddichi akka wanta Kiristoos dhufe fakkeessee dhi'eessa. Kutaa biyya lafaa iddoo garaa garaa keessatti, seexanni akkaata Yohaannis macaafa mul'ataa keessatti bifa Kiristoosiin ibsetti, ifa calaqqisaa uffatee namoota gidduutti mul'ata. Mul 1:13-15.

Ulfinni isa marsee jiru wanta iji nama foonii hanga ammaatti argee ajaa'ibsiifate hundumaa irra ni caala. Sagaleen mo'ichaa "Kiristoos dhufeera! Kiristoos dhufeera!" jedhu ni dhagaa'ame. Namoonnis isaaf sagaduudhaaf fuula isaa duratti kukk- ufan. Inni immoo, akkuma Yesuus yeroo lafa kana irra ture bartoota Isaa eebbise, harka isaa ol-fuudhee isaan eebbise. Sagaleen isaa qab- banaa'aa fi laafaa, akkasumas, yeedaloo (qooqa) gaarii of keessaa qaba. Sagalee gaarii fi o'a qabeessa ta'een dhugaalee samii ayyaa- naan guutuu ta'anii fi warra Fayisaan yeroo biyya lafaa kana irra ture barsiise irra deebi'ee dubbata. Dhukkuba namootaa ni fayyisa. Amala Kiristoosiin uffatee guyyaa Sanbataa gara guyyaa Dilbataatti (jalqaba torbaniitti) jijjiiruu isaa ni dubbata, guyyaa ofii isaatii eeb- bise kanas qulqullinatti akka eeganiif isaan abbooma. Namoonni guyyaa torbaffaa qulqulleessanii eeguutti jabaatan hundinuu, erga- moota isaa warra dhugaa fi ifa baatanii gara isaaniitti ergaman dhaga'uu diduudhaan maqaa isaa akka arrabsan dubbata. Kun gow- womsaa baay'ee jabaa fi hundumaayyuu mo'achuuf humna guddaa qabu dha. Akkuma namoonni Samaariyaa Simoon Maagoosiin gow- womfamanii turan, sabni hundinuu, isa xiqqaadhaa kaasee hanga isa guddaatti, hojii tolchaa kanaaf gurra kennuudhaan: "Humna Waaqayyoo isa guddaadha" jedhanii dubbatu. H/Erg. 8:10.

Haa ta'u iyyuu malee sabni Waaqayyoo hin gowwomfaman. Barsiisni Kiristoos isa sobaa kanaan barsiisfamu Macaafa Qulqulluu wajjin wal-hin fudhatu waan ta'eef. Eebbi isaa warra bineen- sichaa fi bifa fakkeenya isaaf sagadanii fi warra "Dheekkamsa Waaqayyoo isa makaa hin qabaanne" fudhatu jedhamee waa'ee isaanii Macaafa Qulqulluu keessatti caqafame irratti dhangala'a…

Itti dabalees, seexanni akkaataa yookaan haala Yesuus Kiristoos ittiin deebi'ee dhufu fakkeessee (akkeessee) dhiheessuudhaaf eyyamni hin kennamneef. Sabni Isaa tuqaa kana irratti akka isaan hin gowwomfamneef jecha, fayisaan keenya waa'ee akkaataa dhu- faatii Isaa isa lammaffaa ilaalchisee duraan dursee dubbateera. "Masiihonni sobaatii fi raajonni

sobaa ka'anii yoo danda'ame warra Waaqayyoof fo'aman iyyuu akka wallaalchisaniif milikkita gurgud- daa fi dinqii baay'ee in argisiisu…Kanaafis, 'Kunoo, lafa onaa keessa jira' yoo isiniin jedhan gad hin ba'inaa; 'Kunoo, mana keessa gola jira' yoo isiniin jedhanis hin amaninaa! Akka bakakkaan ba'a-biiftu- utii bu'u hamma lixa-biiftuutti ibsu, dhufni ilma namaas akkasuma in ta'a." Maat. 24:24-27, 31; 25:31; Mul 1:7; 1Tas. 4:16, 17. Dhufaatii akkanaa irratti gowwomsaan kam illee hojjetamuu hin danda'u. Inni biyya lafaa guutummaatti beekama-guutummaan biyya lafaas ijaan argitee dhugaa baati.

Gowwomsaa humna guddaa of keessaa qabuu fi guutummaa biyya lafaa boojuu isaa jala galfachuuf jiru kana jalaa golgamanii kan oolan, qorattoota Macaafa Qulqulluu warra dammaqoo fi warra dhugaa jaalalan onnee isaanii keessatti fudhatan qofa. Namoonni akkasii kun dhuga ba'umsa Macaafa Qulqulluutiin gowwomsaa seexanaa saaxilu. Yeroon qorumsaa nama hundumaatti ni dhufa. Kiristiyaanotni warri dhugaan humna qorumsaa isa namoota gin-gilchu kanaan adda baafamanii beekamu. Ragaa miirri isaanii isaan- itti dhageessisu jalatti akka hin kufnetti sabni Waaqayyoo har'a sagalee Waaqayyoo irratti bu'uura isaanii jabeeffataniiruu? Seexanni utuu isaaf dandaa'amee, akka isaan guyyaa sana keessa jabaatanii hin dhaabbanne gochuuf jecha qophee irraa isaan daangeessa. Dhimmoota gufuu ta'uu dandaa'an garaa garaa bifa gaarii ta'een mijeessee karaa isaanii dura ka'uudhaan, badhaadhummaa biyya lafaatiin akka isaan hudhaman taasisuudhaan, onneen isaanii yaad-doo jireenyaatiin akka inni bututu gochuuf jecha ba'aa ulfaataa fi dadhabsiisaa akka isaan baatan godhee, guyyaan dhiphinaa akka hattuutti akka isaan irra ba'u taasisa.

Yeroo geggeessitootni Kiristiyaanota addunyaa garaa garaa warra abboommii Waaqayyoo eegan irratti labsii baasuudhaan eegumsi mootummaa isaan irraa waan fuudhamuuf harka warra isaan bal- leessuu barbaadaniitti dabarfamii kennamudhaan sabni Waaqayyo magaalotaa fi gandeen (araddaa) gadi dhiisanii ba'uudhaan iddoo baay'ee fagoo fi duwwaa ta'e keessa walitti gurmaa'anii jiraatu. Baayyonni tulloota gurguddoo irratti iddoo baqannaa argatu. Isaan akkuma Kiristiyaanota dachaa Peeyidimont, mana qulqullummaa isaanii gaarreen ol-ka'oo irra godhatanii "Kattaawwan yookaan dha- goota jajjaboo iddoo kooluu isaaniif ta'an sanaaf" Waaqayyoon gala- teeffatu. Isa 33:16.

Garuu sabaa fi gita hundumaa keessaa, guddaa fi xiqqaan, sooressii fi hiyyeessi, gurraachii fi adiin baay'een isaanii hidhaa gara jabinaan guutamee fi haqa-maleessa ta'e keessatti gat- amu. Sabni Waaqayyoo warri jaallatamoon guyyoota dadhabsi- isoo keessa darbu, fuuncaadhaan ni hidhamu, cufaa sibiilaan mana hidhaa keessatti ni hidhamu, gorra'amanii (qalamanii) akka du'aniif itti faradama, kaan isaanii beelaan dudu'anii akka dhumaniif jecha mana hidhaa boollaa fi dukkanaa'aa keessatti ni gatamu. Gurri dhala namaa boo'icha isaanii dhaga'uuf banamu tokko illee hin jiru; harki isaan gargaaruudhaaf diriiru tokkos hin argamu.

Yeroo qormaata hammaataa akkanaa keessatti Waaqayyo ijoollee Isaa ni irraanfataa? Yeroo murtiin saba bishaan badiisaa fuul-dura turan qaqqabe Waaqayyo Nohiin

irraanfateeraa? Yeroo ibiddi magaalaa Sodoomii fi Gomooraa balleessuuf dhufe Waaqayyo Looxiin dagateeraa? Yooseef isa biyya Misiritti namoota waaqa tol- famoo waaqessaniin marfamee ture irraanfateeraa? Wanta raajota Baa'al irra ge'eef jecha yeroo Izaabel maaqa waaqayyoolii ish- eetiin kakattee isa doorsifte Waaqayyo Eliyaasiin dagateeraa? Mana hidhaa boollaa fi dukkana'aa keessatti Ermiyaasiin irraanfateeraa? Daani'eliinis ta'e boolla leencaa keessatti, dargaggoota sana sadan immoo arraba ibiddaa keessatti isaan irraanfateeraa?

"Xiyoon garuu, "Waaqayyo na gateera, gooftaan koo na irraan- fateera" in jette. Waaqayyo immoo, "Haati mucaa ishee isa harma hodhu irraanfachuu in dandeessii? Mucaa ishee isa ofii deesseef hin ootuu ree? Utuma isheen isa irraanfattee iyyuu, ani matumaa si hin irraanfadhu! Kunoo, ani barruu harka koo irratti si caaffadheera, kel- laan kee inni dhagaadhaan ijaarame yeroo hundaa fuula koo dura jira." Isa 49:14-16. Waaqayyo Gooftaan maccaa akkana jedhee dub- bateera: "Namni isin tuqu agartuu ija kootii tuqa." Zak. 2: 8.

Dinnonni isaanii mana hidhaa keessatti yoo isaan darbatan iyyuu, keenyanni mana hidhaa walitti dhufeenya onnee isaanii fi Kiristoos gidduu jiru gargar hin kutu. Inni tokkichi dadhabbii isaanii mara argu, Inni rakkina hundumaas dhandhamatee argee beeku, humna dachee kana irra jiran hundumaan gararraadha; ergamoonni Waaqayyoo mana hidhaa iddoo qofummaa sana keessatti nagaa fi ifa samii isaaniif fidu. Namoota amantiitti dureessota (sooreessoota) ta'antu achi keessa jira waan ta'ef, manni hidhaa akka masaraa moo- tummaa isaaniif ta'a. Akkuma gaafa mana hidhaa warra Filiphisiiyus keessatti yeroo Phaawuloosii fi Siilaas kadhatanii faarfachaa turan ta'e, keenyanni mana hidhaa inni dukkanaa'an ifa samiitiin ifa.

Firdiin Waaqayyoo warra saba Waaqayyoo gad-qabuu fi ballees- suu barbaadan hundumaatti ni dhufa. Cubbamootaaf yeroo dheeraa obsuun Isaa akka namoonni seera malee jiraachuudhaaf ija jabaatan taasise. Haa ta'u iyyuu malee, adabni isaanii kan hin oollee fi guddaa hammaataadha. Sababiin isaa obsa yeroo dheeraa booddee dhufa waan ta'eef. "Waaqayyo tulluu Pheraaziim irratti, dachaa Giibe'on keessattis akkuma hojjete, ammas hojii isaa isa takkaa hin beeka- min hojjechuudhaaf, gochaa isaa isa kanaan dura hin ta'in raawwa- chuudhaaf in ka'a." Isa. 28: 21. Waaqa keenya Isa araara qabeessaaf hojiin adabuu hojii keessuummaadha. "Ani jiraataa dha! 'Namni jal'aan karaa isaattii akka deebi'uu fi akka jiraatu malee, ani du'a nama jal'aatti hin gammadu." His. 33: 11.

Waaqayyo Gooftaan: "Isa oo'a-qabeessaa fi araara-qabeessa; aariitti suuta-jedhaa dha; gaarum- maan koo fi amanamummaan koo guddaa dha…yakka, irra-daddar- baa, cubbuus namaaf nan dhiisa." Haa ta'u iyyuu malee, "isa yakkaa utuun hin adabin hin dhiisu." "Waaqayyo aangoo guddaa qaba, dheekkamuuf hin ariifatu, isa yakke immoo adabuu hin dhiisu." S/ Ba'uu 34:6, 7; Naho. 1: 3. Aboo seera Isaa isa irra eejjetame agarsi- isuuf jecha Waaqayyo qajeelummaadhaan hojii suukanneessaa hojj- eta. Obsa Waaqayyo cubbamootaaf obsaa jiru ilaaluudhaan, adabni warra cubbamootaa eeggachaa jiru hammam jabaa akka ta'e huba- chuun ni dandaa'ama. Sabni Waaqayyoo yeroo dheeraadhaaf isaaniif obsee fi hanga

xoofoo jallina isaanii guuttatanittis warri Waaqayyo hin rukunne, xumura irratti xoofoo dheekkamsa Waaqayyoo isa araarri keessa hin jirre dhugu.

Yeroo Kiristoos mana Qulqullummaa samii keessaa hojii araar- suu Isaa dhaabu, namoota bineensichaa fi bifa fakkeenya isaaf sagadanii fi warra mallattoo isaa fudhatan irratti dha'icha makaa hin qabnetu rooba. Mul 14:9, 10). Utuu sabni Waaqayyoo si'a xumu- raatiif hurrii hin ba'in fuul-dura, dha'ichonni baay'ee ulfaatoo ta'anii fi bal'ina olaanaa qaban biyya lafaatti dhufuuf jiru. Dha'ichoonni kun dha'ichoota warra yeroo Waaqayyoo Israa'eloota biyya Misirii baasuuf jedhe Gibxi irratti fidee wajjin amala wal-fakkaataa qabu. Yohaannis abbaan mul'ataa waa'ee dha'ichoota ulfaatoo kanaa yeroo ibse akkana jedhe: "Madaan sodaachisaanii fi dhukkubsaan, namoota gubaa bineensichaa of irraa qabanitti, warra bifa fakkeenya isaatiif sagadanittis in nam'e." Galaanni "akka dhiiga nama du'u keessaa dhangala'ee ta'e; wanti lubbuu qaban galaana keessa jiraatan hun- dinuus in du'an." Lagoonni "immoo dhiiga in ta'an." dha'ichoonni kun ulfaatoo yoo ta'an illee, Waaqayyo waaqa haqa qabeessa ta'uun isaa isaan keessaan ni mul'ata. Ergamaan Waaqayyoo akkana jedhee labse:

"Ati, yaa isa qulqulluu, inni jirtu, inni turtes, firdii kana kennuun kee qajeelaa dha! Namoonni dhiiga warra siif qulqullaa'anii, kan raa- jotaas dhangalaasaniiru; ati immoo dhiiga akka dhuganiif isaaniif laatteetta; kun wanta isaaniif ta'uu dha!" jedhe." Mul 16:2-6. Saba Waaqayyootti murtii du'aa murteessuu isaanii irraan kan ka'e, akka wanta harka isaaniitiin ajjeesaniitti itti gaafatamummaa dhiiga isaanii of-irratti fudhatan. Haaluma wal-fakkatuun, dhiiga namoota qulqul- laa'oo bara Abeelii kaasee dhanga'alaa ture hundumaaf kan itti gaa- fataman Yihuudota bara Isaa [Yesuus] akka ta'an Yesuus Kirirstoos isaanitti [Yihuudota bara Yesuus keessa turan] dubbateera; sababiin isaa, isaan hafuura wal-fakkaataa qabu waan ta'eef namoota raajoota ajjeessan kanaa wajjin hojii wal-fakkaataa hojjechuu dharra'aa turan. Dha'icha isa itti aanu keessatti, aduudhaaf humni ni kenname: "inni immoo ibidda isaatiin namoota waxaluun in kennameef." Lakk 8, 9.

Yeroo sodaachisaa kana keessa haalli biyya lafaa maal akka isheen fakkaattu yeroo ibsan raajonni Waaqayyoo akkana jedhan: "Midhaan waan badeef lafti in gadde; mukkeetiin maasii keessaa hundinuu in gogu; gammachuun ilmaan namootaas in bada." "Sanyiin kaboota jalatti tortoree… gombisaan in one…Saawwan waan dheedan waan dhabaniif, in mar'atu! Bushaayeen in joonja'u; hoolonni karri baay'ee- nis in dhiphatu… burqaan bishaanii waan gogeef, ibiddis iddoo dhee- dumsa horii waan fixe." "Guyyaa sanatti warri mana mootummaa keessaa weeddisan in boo'u, reeffi warra du'anii in baay'ata; cal- luma jedhaniis iddoo hundumaatti in gatu" naan jedhe; Waaqayyo gooftaan akkas jedhee dubbateera." Yoel 1:10-12, 17-20; Amos 8: 3.

Dha'ichi kun nama hundumaa kan rukutu miti. Utuu akkana hin taane ta'ee silaa namoonni lafa kana irra jiran hundinuu ni dhumu turan. Haa ta'u iyyuu malee, dha'ichoota baay'ee jibbisiisoo sanyiin namaa tasa arganii hin beekne dha. Cufamuu balbala araaraa fuul-dura dha'ichoonni ilmaan namootaatti dhufaa turan hundi- nuu araaraan kan makamanii

dha. Cubbamaan adaba cubbuu isaa wajjin wal-gitu akka hin fudhannetti dhiigni Kiristoos inni araarsu isaan golgee ture. Garuu yeroo xumuraatti dha'icha araaraan hin makamnetu rooba.

Guyyaa sana, namoonni baay'een araara Waaqayyoo isa kanaan dura yeroo dheeraadhaaf itti qoosaa turan keessatti eegumsa arga- chuu barbaadu. "Waaqayyo gooftaan, "Kunoo, barri ani itti biyya kana irratti beela ergu dhufuuf jira; beelichis isa namoonni dubbii Waaqayyoo dhaga'uu dhabanii beela'an malee, beela buddeenaa fi dheebuu bishaanii miti. Isaan dubbii Waaqayyoo barbaaddachuud- haaf galaana isa gara tokkootii hamma galaana isa gara kaaniitti, gara bitaatii hamma ba'a-biiftuutti in tiratu; garuu argachuu hin danda'an." Amos 8:11, 12.

Sabni Waaqayyoo gidiraa irraa bilisa hin ta'an; haa ta'u iyyuu malee, ari'atamuunii fi dhiphinni yeroo isaan irra ga'u, rakkina keessa obsaan yeroo darbanii fi waan nyaatan dhabanii yeroo dararaman, isaan akka badaniif qofaatti hin dhiifaman. Waaqni Inni Eliyaasiif eeg- gannaa godhe ijoollee Isaa keessaa kan aarsaa godhee of dhiyeesse kamiin iyyuu cal jedhee bira hin darbu. Inni lakkoofsa rifeensa mataa isaanii beeku kunuunsa isaaniif godha, isaanis yeroo beela isaanii ni quufu. Yeroo warri cubbamoonni beelaa fi dha'ichaan dhuman, erga- moonni Waaqayyoo warra tolootaaf gaachana ni ta'u, fedha isaaniis isaaniif guutu. Nama qajeelummaadhaan adeemuuf waadaan kun kennameera: "Nyaatni isaaf ni kennama, bishaan argachuun isaas amansiisaadha." "Yommuu warri rakkatoo fi gadadamoonni bishaan barbaadanii dhaban, yommuu arrabni isaanii dheebuudhaan gogu, ani Waaqayyo kadhata isaanii nan dhaga'aaf; ani Waaqayyo inni kan Israa'el isaan hin gatu." Isa. 33: 15, 16; 41: 17.

"Mukti harbuu yoo daraaruu dhabaate iyyuu, mukti waynii, mukti ejersaas yoo ija godhachuu dhaabaatan iyyuu, maasiin midhaan yoo baasuu dhaabaate iyyuu, hoolonni goorantoo keessa, saawwanis dal- laa keessa yoo jiraachuu dhaabaatan iyyuu, ani Waaqayyotti nan ilil- cha, Waaqayyo isa na fayyisutti nan gammada." Anb 3:17, 18.

"Waaqayyo si eega, Waaqayyo gaaddisa kee ti, inni gara mirga kee jira. Guyyaa aduun si hin rukutu, halkanis ji'i si hin miidhu. Waaqayyo hamaa hundumaattii si eega, inni jireenya kee in eega." "Waaqayyo, kiyyoo namni siif kaa'e, dha'icha nama balleessu irraas si oolcha; harka isaatiin si golbooba, bobaa isaa jalatti kooluu in galta, amanamummaan isaa gaachanaa fi marsaa siif in ta'a. Wanti halkan nama sodaachisu, xiyyi guyyaa namatti gad dhiifamus si hin sodaachisin! Dha'icha duk- kanaan namatti dhufu, dhukkuba adeemaa saafaa nama balleessus hin sodaatin! Kumni tokko si bukkeetti kumni kudhanis gara mirga keetti yoo kufan iyyuu, wanti namatti dhufu kun sitti hin dhi'aatu; ati garuu ija keetiin ilaaltee, gatii warra jal'ootaaf baafamu in argita. Ati, "Yaa Waaqayyo, ati isa ani kooluu itti galuu dha" jetteetta; isa hundumaa gararraa jirus iddoo kooluu itti galtu godhatteetta. Wanti hamaan sitti hin bu'u, dha'ichis mana keetti hin dhi'aatu." Faar 121:5-7; 91:3-10.

Haa ta'u iyyuu malee, sabni Waaqayyoo akkuma gootota aman- tii warra darbanii dhuga ba'umsa isaanii yeroo dhihoo keessatti dhiiga isaaniitiin waan mallatteessan fakkaatee

namootatti mul'achuu ni dan- da'a. Isaanumti mataan isaaniillee akka wanta Waaqayyoo harka diina isaaniitti akka kufaniif isaan dhiiseetti sodaachuu eegalu. Yerichi yeroo gadadoo sodaachisaadha. Waaqayyo akka Inni isaan oolchuuf jecha halkanii fi guyyaa Isatti ni boo'u. Cubbamoonni gammachuu irraan kan ka'e "Amantiin keessan meerreree? Yoo isin dhuguma saba Isaa taatan maaliif Inni harka keenya keessaa hin fururee?" jedhanii wacu. Haa ta'u iyyuu malee namoonni warri qoramsa keessatti obsaan eegg- gatan hundinuu du'a Yesuus Kiristoos fannoo Qaraaniyoo irratti du'ee fi ceephoo lubootnii fi geggeesitootni: "Inni namoota biraa oolcheera, ofii isaa immoo oolchuu hin danda'u. Inni mootii Israa'el erga ta'ee, mee amma fannoo irraa gad haa bu'u nus isatti in amanna" jedhanii isa ceepha'ani ni yaadatu." Maat. 27: 42. Hundumti isaanii iyyuu akkuma Yaaqobiin Waaqayyoon wallaansoo qabu. Fuulli isaanii wallaansoo keessa onnee isaanii ibsa. Fuulli hunda isaanii daalachaa'ee addaata; ta'us garuu kadhannaa onnee irraa madde kadhachuu hin dhiisan.

Namoonni utuu mil'ata samiitiin arguu dandaa'anii, silaa naannoo warra sagalee obsa Kiristoosiin eeganii kan ilaalaa jiran gurmuun erga- moota samii humna guddaa qaban naannaa'anii buufatanii jiraachuu isaanii ni argu turan. Isaan gara-laafina guddaadhaan, dhiphina isaan keessa darban arganiiru, kadhannaa isaaniis dhaga'aniiru. Gidiraa isaanii keessaa butanii isaan baasudhaaf ajaja ajajaa isaanii qofa eeg- gachaa jiru. Haa ta'u iyyuu malee ammas yeroo xiqqoof eeguu qabu. Sabni Waaqayyoo xoofocha keessaa dhuguu qabu, cuuphichas cuupha- muu qabu. Turuun yerichaa hammam dhukkubsachiisaa yoo ta'e illee, kadhannaa isaaniif deebii gaariin kana dha. Waaqayyo hojii Isaa akka Inni hojjetu amananii obsaan Isa eeguudhaaf yeroo dhama'an, aman- tii, abdii fi obsa isa bara jireenya Kiristiyaanummaa isaanii isa darbe keessatti akka gaariitti hin shaakalin hafan shaakaluutti geggeeffamu. Haa ta'u iyyuu malee, warra fo'amaniif jecha guyyichi ni gabaabbata. "Waaqayyo immoo warra isaaf fo'amanii, guyyaa fi halkan gara isaatti iyyaniif dhugaa isaanii hin baasuufii ree? …. Ani isinittan hima, dafee dhugaa in baasaaf." Luq 18:7, 8. Xumurri hanga namoonni yaadaniin olitti saffisaan raawwatama. Qamadiin gombisaa Waaqayyootti gal- famuuf jecha walitti sassaabamee bissii bissiidhaan walitti hidhama; inkirdaadi immoo ibiddaan gubamuuf walitti qabama.

Eegdonni samii warri itti gaafatamummaa isaanitti kennametti amanamoo ta'an ammas hojii eegumsa isaanii itti fufu. Yeroo adabni du'aa warra abboommii Waaqayyoo eegan irratti hojii irra oolu labsii walii galaatiin murtaa'ee kan jiru yoo ta'ellee, diinonni isaanii garuu utuu yerichi hin ga'in labsicha hojii irra oolchuu fi ijoollee Waaqayyoo balleessuuf dhama'iinsa godhu. Haa ta'u iyyuu malee eegdota jaboo naannoo lubbuu amanamtuu tokkoo tokkoo ishee buufatanii jiran bira darbuu hin dandaa'an. Kaan isaanii yeroo magaalaa fi manda- roota keessaa baqatanii ba'anitti ni gidirfamu. Garuu billaan isaan irratti luqqifamu ni caccaba, akka cidiis humna dhabee kukkufa. Kaan isaaniif immoo ergamoota Waaqayyootu loltuu fakkaatee ittisa isaaniif godha.

Baroota hundumaa keessatti, Waaqayyo saba Isaa oolchuu fi gargaaruuf qulqulloota ergamoota Isaa meeshaa godhatee ittiin hojjeteera. Jiraattotni samii dhimma ilmaan namootaa

keessatti si'a'inaan hirmaataniiru. Isaan uffannaa akka balaqqeessaa ifu uffa- tanii mul'ataniiru; akka nama karaa dheeraa adeemuuttis yeroo isaan itti mul'atan tureera. Ergamoonni nama fakkaatanii namoota Waaqayyootti mul'ataniiru. Yeroo saafaa, akka waan dadhabaniitti yeroo isaan gaaddisa mukaa jala boqotan tureera. Afeerraa namoonni isaaniif godhan fudhatanii mana namootaatti keessumsiifamaniiru. Kara adeemaa aduun itti dhihetti daandii agarsiisuudhaan geggees- saa ta'aniiru. Harka isaaniitiin iddoo aarsaa irratti ibidda qabsiisani- iru. Balbala mana hidhaa harka isaaniitiin bananii garboota Gooftaa hiikanii gadi dhiisaniiru. Uffata raayyaa samii uffatanii awwaalcha Fayisaa irraa dhagaa garagalchuu dhufaniiru.

Ergamoonni si'a baay'ee nama fakkatanii wal-ga'ii qajeelotaa kees- satti ni argamu; hojii isaanii galmeessuu fi safara obsa Waaqayyoo irra darbuu fi dhiisuu isaanii adda baasuuf jecha akkuma biyya Sodoomiin dhaqan, har'as wal-ga'ii jal'ootaa keessatti ni argamu. Waaqayyo araaratti gammada waan ta'eef, sababa namoota muraasa warra dhugaadhaan isa tajaajilaniif jedhee badiisa ittisuudhaan nageenya sabaa dheeressa. Cubbamoonni warri Waaqayyoon mor- man, qusatamanii jiraachuun isaanii sababa namoota amanamoo muraasa warra isaanumti itti ga'isuu fi hacuucutti gammadaniif ta'uu isaa waa muraasa qofa hubatu.

Geggeessitootni addunyaa kana hin beekan yoo ta'e illee, erga- moonni Waaqayyoo si'a baay'ee wal-ga'ii isaanii irratti argamanii

haasaa godhaniiru. Iji namaa isaan ilaaleera; gurri namaa kadhaa isaanii dhaga'eera; arrabni (hidhiin) namaa yaada isaaniitiin mor- mee gorsa isaaniitti ga'iiseera; harki namaas miidhaa isaan irraan ga'uudhaaf yaalii geggeesseera. Ergamoonni samii kun mana maree fi mana murtii keessatti waa'ee seenaa dhala namaa sirriitti kan beekan ta'uu isaanii agarsiisaniiru; dhimma warra hacuucamaniif faccisuudhaaf (falmuudhaaf) abukaattoo ta'anii dhaabbachuudhaan, moorkattoota isaanii warra dandeettii dubbachuu guddaa qaban irra kan caalan ta'uu isaanii agarsiisaniiru. Kaayyolee hedduu hojii Waaqayyoo dadhabsiisanii fi saba Waaqayyoo irratti gidiraa gud- daa fiduu dandaa'an fashaleessaniiru. Yeroo dhiphinaa fi gidiraatti "Ergamaan Waaqayyoo naannoo warra Waaqayyoon sodaatanii in buufata, inni isaan in oolchas." Faar. 34: 7.

Sabni Waaqayyoo hawwii onnee isaanii keessaa maddeen dhu- faatii mootii isaanii ni eeggatu. Eegduun "Halkan kun bari'uuf ham- mamtu hafe?" jedhamee yeroo gaafatame, shakkii tokko malee "Ganamni, galgallis in dhufa, wanta gaafattu yoo qabaatte garuu deebi'ii kottuutii gaafadhu!" jedhee deebise. Isa. 21:11, 12. Roggee gaarotaa gubbaa fi duumessa buufatee jiru irratti ifni ni ifa. Ulfinni Gooftichaa utuu hin turin ni mul'ata. Yeroo aduun qajeelummaa itti ba'u ga'eera. Ganamnii fi galgalli, lachanuun isaanii iyyuu as dhi- haataniiru – qajeelotaaf ifa guyyaa dhuma hin qabnetu banama, jal'oota irratti immoo aduun barabaraan dukkanoofti."

Yeroo sabni Waaqayyoo warri wallansoo irra jiran jabeessanii kadhannaa isaanii fuula Waaqayyoo duratti dhiheessan, golgaan addunyaa hafuura ijaan hin mul'anne irraa gargar

isaan baasee ture wanta fuudhame fakkaata. Samiin ifa guyyaa bara baraan deebi'ee hin dhaamneen ife, jechi "Amanamummaa keessanitti jabaadhaa! Garagaarsi dhufaa jiraa!" jedhus akka sagalee faaruu ergamoota- atti gurra isaanii keessatti dhaga'ame. Kiristoos, Inni hundaa dan- da'aa fi mo'aa ta'e, loltoota Isaa warra bututanii jiraniif gonfoo ulfina qabeessa barabaraan hin badne ni kennaaf; sagaleen Isaas karaa balbala banamaa sanaa akkana jedhee utuu dubbatuu ni dhagaa'ama: "Kunoo, Ani isinii wajjin jira. Hin sodaatinaa. Ani gadda keessan hundumaa beeka; boo'icha keessanis baadheera. Diinonni isin wajjin wal-lolaa jirtan diinota Ani kanaan dura hin beekne miti. Ani bakka keessan bu'ee lolicha loleera, isin maqaa kootiin warra mo'e ni caaltu."

Fayisaan keenya Inni gati jabeessi yeroo barbaachisaa ta'e hun- dumaatti gargaarsa nuuf erga. Dandiin gara samiitti geessu faana miilla Isaatiin qulleeffameera. Qoraattiin miilla keenya waraananii madeessan hundinuu miilla Isaa waraananii madeessaniiru. Inni fannoo nuti baachuudhaaf itti waamamne mara dursee baateera. Gooftaan lubbuu keenya nagaadhaaf qopheessuuf jecha wal-dhab- dee eyyama. Yeroon dhiphinaa saba Waaqayyootiif yeroo sodaa- chisaa dha; haa ta'uu iyyuu malee yerichi yeroo amantootni dhugaa gara olii ilaaluu qabanii fi yeroo isaan sabbata kakuu isaan marsee jiru amantiidhaan ilaalaniidha.

"Warri Waaqayyo isaan fure deebi'anii, faarfannaadhaan gara Xiyoonitti ol in ba'u; gammadanii in ililchu, gammachuu bara baraatiin in gonfamu, gaddii fi dhiphinni isaan irraa in fagaata. Waaqayyo isaaniin, "Anuma, anuma inni isin jajjabeessu! Isin garuu nama bor du'u, ilmaan namootaa warra akka margaa darbuuf jiran maaliif sodaattu? Ana Waaqayyoon isa isin uume… irraanfattanii warra isin balleessuudhaaf qophaa'anii taa'anii, sodaachaa jiraattu? Egaa dheek- kamsi warra isin cunqursuu meerree ree? Inni hidhaa keessa jiru, mana hidhaa keessatti akka hin duunetti, buddeena nyaatus akka hin dhabnetti, dafee in hiikama. Ani Waaqayyo gooftaan keessan, galaana nan sochoosa, dha'aan isaas akka huursu nan godha; ani inni kana godhu, maqaan koo Waaqayyo gooftaa maccaa ti. Ani bantiiwwan waaqaa diriirsee, hundee lafaas jabeessee nan dhaabe; Xiyooniin, 'Ati kan koo ti, dubbii koo afaan kee keessa nan kaa'a, gaaddisa harka kootiinis sin golbooba' nan jedha jedhe." Isa 51:11-16.

"Ati isheen daadhii wayniitiin utuu hin ta'in dhiphinaan machoofte, kanatti fufee kan jiru dhaga'i! Gooftaan kee inni Waaqayyo siif ta'e, si saba isaa gargaaree, "Kunoo, ani xoo-foo dhugaatii isa mataa nama naannessu harka kee keessaa nan fuudha, deebitees akka ati isa hin dhugne nan godha; isas harka warra si dhiphisanii fi warra si cunqursanii keessa nan kaa'a, warra 'Gad jedhi, nuyi si irra adeemnaa' jennaan, ati immoo akka lafaatti akka karaa namni irra yaa'uuttis dugda kee irra akka adeeman goote sanatti nan kenna in jedha." Lakk 21-23.

Iji Waaqayyoo, inni baroota hundumaa jalqabaa kaasee asii gad ilaalaa ture, yeroo humneetiin biyya lafaa saba Isaa irratti ka'an rak- kinni akkamii akka saba isaatti dhufu xiyyeeffatee ilaalaa ture. Akka booji'amtoota imala baqannaa irra jiraniitti, beelaa fi miidhaa garaa garaatiin ni duunaa laata jedhanii sodaa jala ni jiraatu. Garuu Inni Qulqulluun Saba

Israa'el fuul-duraa galaana Diimaa hire, humna Isaa isa guddaa mul'isee boojuu isaanii ni galagalcha. "Waaqayyo gooftaan maccaa, "Guyyaa ani murtoo godhe sanatti isaan qabeenya dhuunfaa koo in ta'u; akkuma abbaan ilma isaaf hojjetuuf oo'u akka- suma anis isaaniif nan oo'a." Mil. 3: 17.

Yoo yeroo kana keessa dhi- igni dhuga baatota Kiristoos dhangala'e, akka dhiiga gootota amantii warra kanaan dura aarsaa ta'anii darbanii, akka sanyii guyyaa makara Waaqayyootiif ija akka godhatuuf facaafameetti hin ilaal- amu. Amantiitti jabaatanii dhaabbachuun isaanii dhuga ba'umsa ittiin warra kaan dhugaa fudhachiisan hin ta'u; sababiin isaa, onnee rincicaan hanga tuqaa qalbii jijjiirrachuu hin dandeenye irra ga'utti dambalii araaraa rukutee of-irraa deebiseera waan ta'eef. Utuu qul- qulloonni harka diinota isaaniitti akka kufaniif dabarfamanii ken- namaniiru ta'ee, silaa goofticha dukkanaa sanaaf mo'icha guddaa ta'a ture.

Daawit abbaan faarsaa akkana jedhe: "Inni guyyaa wanti hamaan ana irra ga'utti mana isaa keessa na kaa'ata, suuqa godoo isaa keessa na dhoksa, nagaattis kattaatti ol na baasa." Faar. 27: 5. Yesuus akkana jedhee dubbateera: "Yaa saba koo as kottu! Kutaa mana keetti ol gali, balbala kees cufadhu; dheekkamsichi hamma dar- butti, iddoo baqaa tolfadhu! Kanaafis kunoo, Waaqayyo iddoo isaatii as ba'ee sababii yakka isaaniitiif warra lafa irra jiraatan in adaba; laf- tis dhiiga ishee irratti dhangala'e in mul'ifti, si'achis warra ajjeefaman dhoksuu hin dandeessu" kan jedhuu dha." Isa 26: 20, 21. Furamuun warra guyyaa dhufa Isaa obsaan eeganii fi warra maqaan isaanii gal- mee jireenyaa irratti caafamee baay'ee ulfina qabeessa ta'a.

Boqonnaa 40 – Oolfamuu Saba Waaqayyoo

Yeroo seerri mirga dhala namaa kabachiisu namoota seera Waaqayyoof ulfina kennan hundumaa irraa fudhatamu, bat- taluma sana biyyoota garaa garaa keessatti sochii lubbuu isaanii balleessutu godhamuu eegala. Labsiin seeraan muramee ka'ame as dhi'aachaa yeroo adeemu, namoonni garee warra jibbamanii buqq- isanii balleessuudhaaf gamtaa uumu. Halkan tokko keessatti sagalee mormii fi ifataa cal-jechisiisuuf tarkaanfii barbaachisaa ta'e hunda fudhachuuf murteessu.

Sabni Waaqayyoo – kaan isaanii mana hidhaa keessa ta'anii, kaan isaanii immoo gara bosonaa fi gaarotaatti baqatanii eegumsi Waaqayyoo akka isaaniif ergamuuf itti fufanii kadhachaa yeroo isaan jiran keessa, gareen meeshaa waraanaa hidhatanii kallattii arfan irra jiran immoo ergamoota seexanaatiin geggeffamanii hojii ajjeechaa raawwachuudhaaf bobba'u. Yeroo baay'ee hammaataa ta'e kanatti, Waaqni Israa'el saba Isaa oolchuuf gidduu seena. "Isin garuu yeroo sanatti faarfannaa isa guyyaa ayyaana qulqulluu galgala faarfatan sana in faarfattu; akka isa yeroo sabni ululleedhaan faarfachaa gara tulluu Waaqayyootti isa kattaa Israa'el jedhamee beekameetti ol ba'u sanaatti garaa guutuudhaan in gammaddu. Waaqayyo sagaleen isaa inni surra-qabeessi akka dhaga'amu, irreen isaa inni rukutuudhaaf jedhus akka argamu in godha; inni aarii cimaadhaa fi ibidda nama fix- uun, bokkaa yandoodhaa fi qilleensa jabaadhaan cabbiidhaanis isaan in rukuta." Isa 30:29, 30.

Yeroo tuuti namoota jal'ootaa sagalee mo'ichaa, kan sookkoo (abarsaa) fi ceephoo dhageessisaa namoota kiyyoo isaanii jalatti kufan irratti lafa dha'uuf jarjaran, kunoo dukkanni jabaan gur- raachinni isaa dukkana halkanii irra caalu biyya lafaa irra buufata. Sanaan booda, sabbatni ulfinaa teessoo Waaqayyoo irraa argamu tokkoo tokkoo naannoo namoota kadhannaatti jiranii marsee waan jiru fakkatee mul'ata. Tuutni aaree banbanaa jiru si'a takkaadhaan cal-jedha. Iyyi cooquu (ga'isuu) isaaniis ni du'a. Kaayyoon ajjeechaa isaanii inni aariidhaan guutame ni dagatama. Balaa ta'uuf jiru sodaa- chuu irraa kan ka'e milikkita kakuu Waaqayyoo ilaalaa, ifa isaa isa humna qabeessa duraa golgamuuf hawwu.

Saba Waaqayyootti sagalee qulqulluu fi yeedaloo "Gara olii ilaa- laa" jedhutu dhagaa'ame, isaaniis ija isaanii ol fudhatanii yeroo gara samii ilaalan sabbata kakuu argan. Duumessi aarii fi dukkanaa inni samii uwwisee ture ni dhabame, isaanis akkuma Isxifaanosiin utuu ija isaanii irraa hin buqqisin gara samii yeroo ilaalan, ulfina Waaqayyoo fi Ilma namaa Isa teessoo irra taa'ee jiru argan. Bifa Waaqummaa Isaa keessatti mallattoo Gad-of-deebiisuu Isaa argan. Hidhii Isaa irraas gaaffii fuula Abbaa Isaa fi qulqulloota ergamoota duratti dhi'aate ni dhaga'an: "Yaa abbaa, isaan ati anaaf kennite kun iddoon ofii jiraadhu haa jiraataniif, ulfina isa ati biyyi lafaa utuu hin uumamin waan na jaallatteef anaaf laattes, haa arganiif nan fedha." Yoh. 17: 24. Ammas sagaleen muuziqaa fi mo'ichaa akkana jedhu ni dhagaa'ame: "Warri qulqulloonni, warri miidhaa hin geessisnee fi warri hin xuraa'in dhufaniiru! dhufaniiru! Isaan sagalee obsa kootii eeganiiru; isaan ergamoota gidduus ni adeemu." Hidhiin warra amantii

isaanii jabeessanii qabatanii inni daalacha'ee roqomaa jiru guddisee sagalee mo'ichaa dhageessisa.

Waaqayyo saba Isaa oolchuudhaaf humna Isaa kan inni mul'isu halkan walakkaadha. Aduun humna jabaatiin baatee ni ifti. Milikkinnii fi dinqiwwaan garaa garaa walitti fufanii hatattamaan mul'atu. Warri cubbamoonni naasuu fi raajeffannoo guddaadhaan guutamanii taa- tee sana hunda ilaalu. Warri qulqulloonni garuu gammachuudhaan milikkita furamuu isaanii ilaalu. Wanti uumama keessa jiru hundi- nuu waan toora isaa gad-dhiise fakkaata. Lagoonni yaa'uu ni dhaabu. Duumessi gurraachii fi ulfaataan ol-ka'anii walii walii isaaniitti ruku- taman. Samii aariidhaan guutame kana walakkaa iddoo ifaa ulfinni (surraan) isaa ibsamuu hin dandeenye tokkotu jira. Iddoo sana irraa sagalee Waaqayyoo isa huursaa bishaanota baay'ee fakkaatutu "Raawwateera" jedhee utuu dubbatuu dhagaa'ame. Mul. 16:17.

Sagaleen sun samii fi lafa sochoose. Sochii lafaa humna gud- daa qabutu ta'e, "laftis guddisee in socho'e; guddinni socho'a lafaa sunis erga namni lafa irratti uumamee, sanyiin isaa takkaa kan hin ta'inii dha." Lakk. 17, 18. Bantiiwwan waaqaa waan bana- mee cufamu fakkata. Ulfinni teessoo Waaqayyoo irraa dhufu achi keessaan waan ifu fakkaata. Tulloonni akka shomboqqoo (jajjaba) bubbee keessaa raafaman, kattaawwan babbaqaqoonis kallat- tii hundumaatti gargar tatamsa'an. Akka waan bubbee jabaan dhufaa jiruutti sagaleen huursaa ni dhagaa'ame. Galaanni aarii guddaadhaan asii fi achi walitti rurrukutaman. Sagaleen obom- boleettii akka waca hafuurota hamootaa ergama badiisaa bak- kaan ga'uuf bobaa'aa jiraniitti dhagaa'ame. Lafti akka dha'aa galaanaa ni bokoke, akkasumas, olii fi gadi, asii fi achi daddar- batame.

Dirri lafaa ni caccabe. Hundeen lafaa waan raafamee iddoo gad-dhiise fakkaata. Gaaronni wal-qabatanii jiran (fuuncaan gaarotaa) gadi liqmfamaa jiru. Odolli bakka jireenyaa namootaa turan ni badan. Buufanni galaanaa warri xuraa'ummaa isaaniitiin akka Sodoomiin ta'an galaanota aaranii banbananiin liqimfaman. "Waaqayyo immoo Baabilon guddittiin xoofoo dheekkamsa Isaa isa sodaachisaa keessaa akka dhugduuf isheedhaaf kennuu in yaa- date." "Cabbiin dhagaa gurguddaa, tokkon tokkon isaa akka kiilo giraamii jaatamaa ulfaatu" hojii balleessuu isaanii hojjechaa jiru. Lakk 19, 21. Magaalonni of-tuuloon biyya lafaa kanaa ni hur- raa'an. Galmi moototaa, inni namoonni bebbeekamoon addunyaa ulfina mataa isaaniif jecha qabeenya isaanii irratti dhangalaasanii hojjetan hundinuu ija isaanii duratti caccabee hurraa'a. Keenyan mana hidhaa ni caccaban, sabni Waaqayyoo warri sababii amantii isaaniitiif hidhamanii turanis bilisa ba'an.

Awwaalonni ni banaman, "Warra obbaafatanii garaa lafaa keessa rafan keessaas baay'een dammaqanii, kaan jireenya bara baraaf, kaanis yeelloo jibbisiisaa bara baraaf in ka'u." Dan. 12: 2. Ergaa ergamaa sadaffaatti amananii kan du'an hundinuu warra seera Waaqayyoo eegan hundumaa wajjiin kakuu Waaqayyoo isa nagaa dhaga'uudhaaf qaama ulfina qabeessa uffatanii awwalchaa keessaa ni ka'u. "Warri Isa waraananis" (Mul. 1:7), du'a

Kiristoos isa dhiphi- naan guutametti warri ga'isanii fi qoosan, akkasumas, mormitoonni dhugaa fi saba Waaqayyoo warri baay'ee gara jabeeyyii ta'an hund- inuu, ulfina Isaatiin Isa arguudhaaf, akkasumas, warra amanamoo fi abboommii Waaqayyoo eegan irra ulfina ka'ame arguudhaaf ni ka'u. Duumessi gobbuun samii uwwisee kan jiru yoo ta'e illee, aduun ilaalcha ijaa baafannaa Waaqayyoo fakkaattee duumessa sana cab- sitee baati. Balaqqeessi samii keessaa utaalanii beleshee (ansoolaa) ibiddaatiin biyya lafa uwwisan.

Sagalee guungummii qaqawwees- saa isa naasisaa gararraadhaan sagalee iccitaa fi sodaachisaa badiisa jal'ootaa labsutu dhagaa'ame. Jechoonni dubbataman namoota hun- dumaatiin hin hubatamne; haa ta'u iyyuu malee barsiisonni sobd- uun sirriitti hubataniiru. Namoonni warri yeroo muraasa fuul-duraa dhilbee (of-eeggannoo kan hin goone), koortuu fi mormitoota ta'an, akkasumas, saba Waaqayyoo warra abboommii Isaa eegan cunqur- suuf gara- jabina agarsiisaa turanitti warri gammadaa turan hundi- nuu, amma naasuudhaa fi sodaadhaan liqimfamanii hollatu. Boo'ichi isaanii sagalee naannoo sana ture hundumaa gararaatti ol-ka'ee dhagaa'ame. Seexanoonni Waaqummaa Kiristoosiin beekanii humna Isaa fuul-duratti yeroo isaan roqoman, namoonni immoo yaaddoo abdii kutannaadhaan guutameen gad-jedhanii araara kadhatu.

Raajonni durii waa'ee guyyaa Waaqayyoo ilaalchisee mul'ata qulqullaa'aa yeroo argan akkana jedhan: "Guyyaan Waaqayyoo dhi- yaateera, innis isa hundumaa danda'u biraa badiisa waan fiduuf wawwaadhaa!" Isa. 13: 6. "Naasisuu Waaqayyoo duraa kattaa keessa lixi, surraa isaa duraas lafa keessa dhokadhu! Iji nama mataa irra- keessa qabatuu lafa in ilaala, warri of gurguddisanis gad in qabamu; guyyaa sanatti Waaqayyo duwwaatu ol ol jedha. Guyyaan Waaqayyo gooftaa maccaa warra of bokoksanii, mataa irra-keessa qabatanii fi warra ol ol qabaman hundumaa irratti in dhufa; gadis isaan in qaba; yeroo sanatti namoonni hundinuu waaqayyolii meetiidhaa fi warqee irraa itti sagaduudhaaf hojjechiifatan hundumaa tuqaadhaa fi simbi- ra-halkanii dura in buusu; kana booddees Waaqayyo lafa rom'isii- suudhaaf surraa ulfina isaatiin yommuu ka'u, namoonni na'anii gara holqa kattaa fi holqa dhagaatti in baqatu." Isa 2:10-12, 20, 21.

Qaawwa duumessichaa walakkaa, ifa urjii dukkanichaa wajjin yeroo wal-bira qabamee ilaalamu dukkanicha irra dachaa afur caalee ifutu jira. Ifichi warra amanamoo ta'anitti sagalee abdii fi gammachuu kan dubbatu yeroo ta'u, warra seera Waaqayyoo irra dadarbanitti immoo sagalee dheekkamsaa fi dha'ichaa dubbata.

Warri Kiristoosiif jedhanii waan hundumaa aarsaa godhan hundi- nuu, iddoo dhokataa ta'e, dunkaana Gooftaa jala dhokfamanii waan jiraniif nageenyi isaanii amansiisaadha. Isaan biyya lafaa fi warra dhugaa tuffatan fuul-duratti qoramanii ilaalamanii Isa isaaniif du'eef amanamoo ta'uu isaanii agarsiisaniiru. Namoota warra du'a fuul-du- ratti illee amanamummaa isaanii jabeessanii qabatan hundumaa irratti jijjiirama guddaatu dhufe. Isaan dukkanaa fi hacuuccaa hamaa namoota gara seexanummaatti jijjiiraman irraa isaanitti xiyyeeffate jalaa battalatti baraaramaniiru. Fuulli isaanii, inni daalacha'aa, yaad- doodhaan

kan guutamee fi gudunfamaa ture amma dinqisiifannaa, amantii fi jaalalaan ife. Sagaleen isaanii faarfannaa mo'ichaa dhag- eessise: "Waaqayyotti nuyi kooluu in galla, inni humna keenya, inni rakkina keessatti gargaaraa ta'uun isaa beekameera. Kanaafis lafti yoo diddiiramte iyyuu, tulloonnis hurgufamanii galaana wal- akkaa yoo buufaman iyyuu, nuyi hin sodaannu. Bishaanonni isaa huursanii yoo hoomachaa'an iyyuu, tulloonnis raafamuu isaatiin yoo roqoman iyyuu, [Waaqayyo gooftaan maccaa nuu wajjin jira, Waaqayyo inni kan Yaaqoob da'oo keenya!" Faar 46:1-3.

Yeroo jechoonni amantii qulqullaa'oo ta'an kun gara Waaqayyootti ol-ba'anii dhagaa'aman, duumessoonni booddeetti deebi'an, samiin urjootaan guutames, samii gurraachaa fi aariidhaan guutamee garanaa fi garasiin mul'atuu wajjin wal bira qabamee yeroo ilaal- amu ulfinni dubbatamuu hin dandeenye ni argame. Ulfinni magaa- laa qulqulluu sanaa kellaa isa banamaa keessaan gadi ifa. Ergasii booda harki gabatee dhagaa walitti dachaa'aa lama baatee jiru tokko bantii waaqaa keessatti ni mul'ate. Raajichi akkana jedhee dubba- teera: "Waaqayyo ofii isaa abbaa firdii waan ta'eef, bantiiwwan waaqaa qajeelummaa isaa in labsu." Far. 50: 6.

Seerichi inni qulqul- laa'aan, inni qajeelummaa Waaqayyoo ta'e, inni qajeelfama jireenya ilmaan namootaa akka ta'uuf tulluu Siinaa irratti qaqawweessaa fi ibidda keessaan kenname, amma danbii murtiin (firdiin) ittiin ken- namu ta'ee namootatti mul'ate. Harkichi gabateewwan dhagaa sana yeroo inni banu seeronni abboommii kurnanii akka waan qalama ibiddaatiin barreeffamaniitti ni argaman. Jechoonni seerichaa akka namoonni hundinuu dubbisuu danda'anitti ifaa ta'ee barreeffamee jira. Birminyiin (Qalbiin yaadannoon sammuu) ni dammaqe, dukka- naa'ummaan tolchatti amanuu fi amantii ganuu sammuu namootaa keessaa haxaa'amee bade, abboommonni Waaqayyoo kurnan, gabaabinaan, guutuu fi aboo guutuu kan qaban namoota biyya lafaa irra jiraatan hundumaatti mul'ifaman.

Naasuu fi abdii kutannaa warra seera Waaqayyoo isa qulqulluu irra ejjetanii ibsuun hin dandaa'amu. Gooftaan seera Isaa isaaniif kenne; qalbii jijjiirrannaa fi haara'umsaaf utuu carraan jiruu amala isaanii seerichaa wajjin waliin madaalanii ilaaluu fi hir'ina isaanii baruu ni danda'u turan; garuu biyya lafaa irraa oolmaa gaarii arga- chuuf jecha abboommota seericha keessatti kennaman dhiisanii namoota warra kaaniinis seera irra dadarbuu barsiisan. Humnaan dirqisiisanii akka sabni Waaqayyo Sanbata Waaqayyoo rakasiisan (tufftan) gochuudhaaf dhamaa'aniiru. Amma garuu seerichuma isa isaan tuffataniin isaanitti faradama. Sababii quubsaa kennuu dandaa'an tokko illee kan hin qabne ta'uu isaanii arganii naa- suudhaan guutamu. Eenyuun akka tajaajilanii fi eenyuun akka waaqessan fo'annaa isaaniitiin agarsiisaniiru. "Yommus isin garaa garummaa warra qajeelotaa fi warra jal'oota gidduu jiru, warra ana Waaqayyoof hojjetuu fi warra anaaf hin hojjenne gidduu jirus dabaltanii in argitu jedha." Mil. 3: 18.

Diinonni seera Waaqayyoo, tajaajiltootaa kaasee hanga nama isa hunda irra baay'ee xinnootti, waa'ee dhugaa fi dirqama raaw- wachuun isaan irra turee ilaalchisee yaada haaraa

argatu. Sanbanni abboommii afuraffaa, mallattoo Waaqa isa jiraataa ta'uu isaa erga baay'ee guyya'ee (yeroon darbee) booda argan. Hundeen isaan irratti ijaaraa turan cirracha ta'uu isaa fi waa'ee maalummaa sanbata isaanii isa sobaa iaalchisee haqni jiru maal akka ta'e erga yeroon bar- fatee booda hubatan. Waaqayyoo wajjin wal-lolaa kan turan ta'uu isaanii ni hubatan. Barsiisonni amantii namoota gara jannataatti geg- geessaa kan jiran ta'uu isaanii utuu dubbatanii, lubbuu danuu gara badiisaatti oofan. Itti gaafatamummaan namoota hojii qulqullaa'aa irra ka'amanii hammam guddaa akka ta'ee fi bu'aan amanamummaa dhabuu isaanii hammam sodaachisaa akka ta'e hanga guyyaa firdii isa dhumaatti hin beekamu. Badiisni lubbuu tokko hamman jibbisi- isaa akka inni ta'e kan nuti sirriitti hubannu jireenya bara baraa kees- satti qofa. Namni Waaqayyo "Ana irraa fagaadhu, garbicha hamaa nana," ittiin jedhu badiisni isaa sodaachisaa dha.

Guyyaa fi sa'atii dhufaatii Yesuusiin kan labsuu fi kakuu bara baraa saba Isaa kan dhageessisu sagaleen Waaqayyoo samii kees- saa ni dhagaa'ame. Sagaleen Isaa akka sagalee bakakkaa guddaa waan ta'eef guutummaa biyya lafaatti ni dhagaa'ame. Israa'elonni, warri kan Waaqayyoo ta'an ija isaanii gara samiitti ol-fudhatanii ni dhaggeeffatan. Akkuma fuulli Musee yeroo inni tulluu Siinaa irraa gad-bu'e ifaa ture, fuulli isaanii ulfina Waaqayyoo irraan kan ka'e ni ifa. Warri hamoonni gara isaanii ilaaluu hin dandaa'an. Yeroo warri Sanbata Isaa qulqullinatti eeguudhaan Waaqayyoof ulfina kennan eebbifaman, sagalee mo'ichaatu dhagaa'ama.

Utuu hin turin duumessi gurraachi xinnoo, hamma walakkaa bar- ruu harka namaa geessu karaa baha biiftuu ni mul'ata. Duumessi fageenya irratti yeroo ilaalamu wanta dukkanaan aguugamee jiru fak- kaatu kun duumessa isa Fayisaa marsee jirudha. Wanti kun milikkita ilma namaa ta'uu isaa sabni Waaqayyoo ni beeku. Duumessichi gara lafaatti dhihaachaa yeroo dhufu, hanga inni duumessa adiitti jijjiira- muttis yeroo inni gara ifa guddaa fi ulfina qabeessatti geeddaramaa adeemu, akkasumas, yeroo ulfinni isaa ibidda taph godhu fakkachaa adeemuu fi yeroo sabbatni Waaqayyoo inni milikkita kakuu ta'e garar- raa isaa irratti mul'atu, sabni Waaqayyoo callisuu guddaadhaan dhaab- batanii ilaalu. Yesuus akka goota injifataa humna guddaa qabuutti gara fuul-duraatti ba'a. Amma akka kanaan duraa "Nama dhiphinaa" ta'ee xoofoo qaanii fi wawwaannaa isa hadhaa'a dhuguuf hin dhufu. Inni mo'aa waaqaa fi lafaa ta'ee warra jireenyatti jiranii fi du'anii jiranitti faraduuf dhufa. "Amanamaa, dhugaas" "firdiitti, lolattis qajeelummaad- haaf in hojjeta." akkasumas "Loltoonni waaqa keessaa isa duukaa in bu'an." Mul. 19:11, 14.

Ergamoonni qulqulloonni lakkoofsi isaanii lak- kaa'amuu hin dandeenyee fi baay'inni isaanii danuu ta'an faarfannaa samii miidhagaa ta'e faarfachaa Isa duukaa ni bu'u. Bantiin waaqaa bifa calaqqisaadhaan waan guutame fakkaata – "Kumaatama, kuma kumaatamas." Mul 5:11. Taatee mul'atu kana qalamni harka namatiin hojjetame barreessee ibsuu hin danda'u, ulfina isaas sammuun nama foonii hubachuu hin danda'u. "… surraan isaa bantiiwwan waaqaa, galanni isaas biyya lafaa irra in guuta; ifni ulfina isaatiis akka ifa aduu ti, harka isaa isa humni isaa keessa dhokatee jiru keessaa balaqqeessi as in ba'a." Anb. 3:3, 4.

Ammallee duumessi jiraataan sun yeroo dhi'aachaa adeemu, iji hundinuu Gooftaa jireenyaa ni arga. Mataa Isaa isa qulqul- laa'aa irra ka'amee kan jiru gonfoo qoraattii osoo hin taane, gonfoo ulfinaatu adda Isaa qulqullaa'aa irra ka'ama. Ifni fuula Isaa aduu saa- faa caalaa ifa. "Uffata isaa irratti, gudeeda isaa irrattis maqaan, "Mootii mootota, gooftaa gooftotaas" jedhu caafamee jira." Mul. 19: 16.

Fuula Isaa duratti "fuulli namoota hundumaa ni gurraacha'e (daaraatti jijjiirame);" warra araara Waaqayyoo tuffatan hundu- maa irratti abdii kutannaa bara baraatu kufe. "…sodaattee lapheen dha'ateera; jilbis raafameera,…fuulli hundinuus in geddarama." Erm 30:6; Naho. 2: 10. Warri qajeelonni hollachaa: "Eenyutu dhab- bachuu dandaa'aa?" jedhanii iyyu. Faarfannaan egamootaa waan dhaabbateef, callisuu guddaatu ta'e. Sanaan booda sagaleen Yesuus: "Ayyaanni koo isiniif ga'aadha" jedhee utuu dubbatuu dhagaa'ame. Fuulli warra qajeelotaa ni ife, gammachuunis onnee isaanii keessa guute. Ammas ergamoonni Waaqayyoo noottaa muuziqaa isaanii guddisanii rukutanii faarfachaa gara lafaatti dhi'aachaa adeeman.

Mootiin mootota ibidda bobaa'un marfamee duumeessa irra taa'ee gadi ni bu'a. Bantiiwwan waaqaa akka waraqaa maramaatti walitti mara- man, lafti fuula Isaa duratti ni roqomte, tulloonnii fi odolli socho'anii iddoo isaanii gadi dhiisan. "Waaqayyo keenya in dhufa, callumas hin jedhu; ibiddi xaph godhu fuula isaa dura, bubbeen humna-qabees- sis naannoo isaa jira. Inni saba isaatiif firdii kennuudhaaf, bantiiwwan waaqaa warra gara olii jiran, lafas itti in waama." Faar 50:3, 4.

"Kana booddee, mootonni lafa kana irraa, namoonni gurguddoonni abboonni duulaa, sooreyyiin, jajjaboonni, garbichi, birmaduunis hun- dinuu holqa keessa, kattaa tullootaa gidduus in dhokatan. Tullootaa fi kattaawwanis waammatanii, 'Nu irratti jigaa, fuula isa teessoo irra taa'uu duraa, dheekkamsa hoolichaa duraas nu dhoksaa! Guyyaan guddaan inni itti isaan kun dheekkaman dhufeera; egaa eenyutu dura dhaabachuu danda'a ree?' jedhan." Mul 6:15-17.

Qoosanii ga'isuun in dhaabbate. Hidhiin sobdootaa callisii- fameera. Walitti rurrukutamuu meeshaa waraanaa fi waci lolaa, "kopheen warri loltuu yeroo lolaatti ittiin lafa dhidhiitan hundinuu, qoloon dhiiga keessa gangalfame hundinuu" amma dhabateera. Isa. 9: 5. Amma sagalee kadhannaa, kan boo'ichaa fi wawwaan- naa malee sagaleen dhagaa'amu kan biraan hin jiru. Hidhii kanaan dura ga'isaa turan irraa boo'icha "Guyyaan guddaan inni itti isaan kun dheekkaman dhufeera; egaa eenyutu dura dhaabachuu danda'a ree?" jedhutu dhagaa'ame. Mul. 6: 17. Warri cubbamoonni qooda mooticha Isa tuffatanii fi bitamuufii didan simachuu, kattaawwanii fi tulloota jalatti awwaalamuu kadhatu.

Isaan sagalee isa gurra warra du'anii keessa uree seenu sanaa ni beeku. Sagalichi si'a meeqa qooqa gaddaa fi gara-laafinaatiin gara qalbii jijjiirrannaatti isaan waame. Si'a meeqas akka michuu gaarii, akka obbolleessaa fi fayisaa gaarii ta'ee kadhaa onnee namaa tuquun isaan kadhate. Warra ayyaana Waaqayyoo tuffatanitti, sagalicha isa yeroo dheeraadhaaf "deebi'aa! Isin yaa mana Israa'el maaliif duutu? Karaa keessan isa hamaattii deebi'aa!" (His.

33: 11) jedhee isaan waamaa ture irra caalaa firdii fi ceephoo guddaa kan isaanitti ta'u hin jiru. Oh! Utuu isaaniif sagalee keessummaa ta'ee. Yesuus akkana jedhee dubbate: "Ani isin waamnaan erga diddanii, harka koo bal'if- naanis gara koo kan dhufu erga dhibee, isin gorsa koo hundumaa tuffattanii, ifata koos erga hin barbaannee." Fakk 1:24, 25. Sagaleen sun yaadannoo isaan of keessaa haqan, akeekkachiisa tuffataman, afeerraa (waamicha) fudhatama dhabanii, carraa salphaatti ilaala- man isaan keessaa dadammaqsa.

Salphifamuu Isaa keessatti Yesuusitti kan ga'isan jiru. Yeroo ajaja angafa lubaatiin gidirfamaa ture, jechi fayisaan keenya Inni mud- dama keessa ture "ilmi namaa ammaa jalqabee mirga isa aango-qa- beessaa taa'ee duumessota waaqaa irraa utuu dhufuu arguuf akka jirtan ani isinittan hima" (Maat. 26: 64) jedhee jabeessee dubbate sun ajaa'ibsiifannaa humna qabeessa ta'ee sammuu isaaniitti yaa- datama. Amma ulfina Isaatiin Isa argan, yeroo Inni gara mirga Isa aango qabeessa taa'uus immoo arguuf jiru.

Ilma Waaqayyoo ta'uu Isaa yeroo Inni dubbate warri Isatti ga'isan hundinuu amma waan dubbatan hin qaban. Heerodis inni of-tuu- laan, inni waa'ee aankii mootummaa Isaatiif Isatti qoosee fi gon- foo mootummaa akka Isatti ka'aniif loltoota Isatti ga'isaa turan inni abboome achi jira. Namoonni harka isaanii isa xuraa'atiin kafana dhiilgee Isatti uwwisan, adda Isaa isa qulqulluu irra gonfoo qoraattii warri kaa'an, harka Isaa keessa ulee salphinaa warri ka'anii fi warri fuula isaa dura jilbeenfatanii Waaqummaa Isaatti ga'isudhaan kan Isa arrabsan hundinuu achi jiru. Namoonni Gooftaa jireenyaa ruku- tanii Isatti tufan hundinuu ija Isaa isa waraanee (uree) seenu irraa achi garagalanii ulfina Isaa isa humna qabeessa iddoo sana jiru jalaa baqachuu fedhu. Namoonni harkaa fi miilla Isaa mismaaraan uranii fi loltoonni warri cinaacha Isaa uran naasuu fi gaabbiidhaan godaan- nisoota kana ilaalu.

Geggeessitootnii fi luboonni bifa ifaa ta'een taatee Qaraaniyoo yaadatu. Gammachuu hafuura seexanummaa keessaa argamuun guutamanii mataa isaanii raasaa "Inni namoota biraa oolcheera, ofii isaa immoo oolchuu hin danda'u. Inni mootii Israa'el erga ta'ee, mee amma fannoo irraa gad haa bu'u nus isatti in amanna. Inni Waaqayyoon amanateera, Waaqayyo immoo yoo isatti gammade isa haa oolchu; innumtuu 'Ani ilma Waaqayyooti' jedheera" jedhanii isa yeroo sana dubbatan naasuu fi rom'aan yaadatu. Maat 27:42, 43.

Waa'ee warra iddoon dhaabaa wayinii akka kunuunsaniif isaan- itti kennamee jennaan ija isaa Gooftaa isaanii dhowwatanii, waa'ee warra hojjetoota Isaa miidhanii fi ilma Isaa ajjeesanii ilaalchise fak- keenya isa Yesuus dubbate mul'inatti yaadatan. Itti dabalees, jecha isa Gooftaan wayinicha "Warra hamoo sana ni balleessa" jedhee dub- batee ture sana ni yaadatan. Luboonnii fi jaarsoliin waldaa cubbuu fi adaba namoota amanamoo hin ta'in qaqqabe keessatti amala isaanii fi badiisa isaanii isa haqa qabeessa argan. Amma dhiphina du'aa irraan kan ka'e boo'ichi ni dhagaa'ama. Iyya isa daandii Yerusaalem guutummaa irratti "Fannisi! Fannisi," jedhamee dhagaa'amee ture irra caalutu, wawwaannaa dhiphinaa fi abdii kutannaa "Inni ilma Waaqayyooti! Masihii isa dhugaadha!" jedhutu dhagaa'ama. Fuula

mootii moototaa duraa baqachuu ni fedhu. Akkasumaan holqa lafaa gad-fagoo keessa gargar tatamsa'anii Isa jalaa dhokachuuf yaalii godhu.

Jireenya warra dhugaa tuffatan hundumaa keessatti yeroo sam- muun isaanii itti dammaqu, yeroo birminyiin (yaadannoon) isaanii jireenya isaanii isa itti fakkeessaadhaan darbe mara isaan yaada- chiisuu fi yeroo lubbuun isaanii gaabbii bu'aa hin qabneen cun- qurfamtu ni dhufa. Garuu isaan kun hundinuu waraansa sammuu (gaabbii) isa yeroo "Naasuun akka bubbeetti dhufuu" fi "badiisi akka qilleensa jabaatti dhufuu "wajjin yeroo wal bira qabamee ilaa- lamu homaa miti. Fak. 1: 27. Warri Kiristoosii fi saba Isaa warra amanamoo balleessuu hawwanii turan amma ulfina isaan irra buu- fatee jiru dhugaa ba'u. Utuma naasuu keessa jiranii, qulqulloonni sagalee gammachuutiin: "Ilaa Inni Waaqayyo keenya! Inni nuyi, 'Nu fayyisa' jennee eeggachaa turre Isa; Inni nuyi amanannes Isa;" jedhanii yeroo isaan faarfatan ni dhaga'u. Isa. 25: 9

Raafamuu lafaa, bakakkaan balaqqisuu fi qaqawweessi mandi'uu (guungumuu) keessatti sagaleen Ilma Waaqayyoo qulqulloota rafanii jiran ni waama. Inni gara awwaalcha qajeelotaa ilaalee harka Isaa gara samiitti ol-fudhachuudhaan "Dammaqaa, dammaqaa, dammaqaa, isin warri biyyoo lafaa keessa raftan ka'aa!" jedhee ni dubbata. Bal'inaa fi dheerina lafaa guutummaa ishee keessa du'anii kan jiran hundinuu sagalee isaan waamu kana ni dhaga'u, warri isa dhagaa'an hundin- uus ni jiraatu. Guutummaan biyya lafaa sagalee faana (kottee) loltoota danuu sanyii, qomoo, afaanii fi saba hundumaa keessaa walitti sas- saabamaniin ni guutamti. Isaan mana hidhaa du'aa keessaa ulfina hin duune uffatanii "Mo'ichi kee meerree, yaa awwaalaa? Arfiin kees meerree yaa du'aa?" jedhanii iyyaa ni ba'u. 1Qor. 15: 55. Qulqulloonni warri jireenyatti jiranii fi warri du'aa ka'an hundinuu sagalee isaanii walitti dabalanii iyya mo'ichaa dheeraa ta'e dhageessisu.

Warri du'aa ka'an hundinuu bifuma isa yeroo gara awwaalchaa dhaqan fudhatanii ka'u. Addaam inni tuuta warra du'aa ka'an gid- duu dhaabbatu (ijaajju), dhaabbanaan qaama isaatii hojjaadhaan dheeraadha, guddina qaamaatiinis dinqisiisaadha, garuu xiqqoo ishee kan ilma Waaqayyoon gadi dha. Dhaloota booddeedhaan dhufanii wajjin wal-bira qabamanii yeroo ilaalaman garaagarumaan jiru sirriitti mul'ata. Sanyiin namaa dhaabbanna qaamaatti ham- mam akka inni gad-bu'e fakkeenya tokkicha kanaan hubachuun ni dandaa'ama. Garuu hundinuu qaama haara'ee fi jabina dargaggu- mmaa bara baraatiin ka'u. Namni jalqaba yeroo uumame amala isaa qofaan osoo hin taane qaama (bocaa) fi bifaanis Waaqayyoon fakkaatee uumame.

Cubbuun fakkaattii Waaqayyoo sana ni bal- leesse, ni jijjiires; Kiristoos garuu isa bade sana iddootti deebisuuf dhufe. Inni qaama keenya isa jibbisiisaa jijjiiree gara qaama Isaa isa ulfina qabeessaatti deebisa. Qaamni keenya Inni du'u, inni tor- toru, inni sababa boca gad- dhiiseef ofitti nama hin harkifnee fi inni cubbuudhaan manca'e amma guutuu, miidhagaa fi kan hin duune ta'a. Mudaa fi hir'inni hundinuu awwaalcha keessatti hafa. Warri fayyan gara muka jireenyaa isa Jannata Eeden keessatti dhabanii turaniitti deebi'anii, gara dhabbannaa

qaamaa isa ulfina qabeessa duraan sanyii namootaaf kennamee tureetti "ni guddatu." (Milk 4:2). Godaannis cubbuu isheen xumuraa illee utuu hin hafin duguugamtee baddi. Warri amanamoon kan Kiristoos ta'an hundin- uus sammuu, hafuuraa fi qaamaan "miidhagina Waaqayyo Gooftaa keenyaa" uffatanii fakkaattii Waaqayyoo isa mudaa hin qabne (guu- tuu) calaqqisiisaa dhi'aatu. Oh, fayyina dinqisiisaa akkamiiti! Kan yeroo dheeraadhaaf waa'een isaa odeeffame, kan yeroo dheeraad- haaf abdatame, fiixaan ba'umsi isaa fedhii guddaadhaan kan eega- mee garuu guutummaatti nuuf hin hubatamin ture.

Qulqulloonni warri jireenyatti jiran "battala libsuu ijaatti" jijjiira- man. Isaan yeroo sagalee Waaqayyoo dhaga'an gara ulfinaatti jijjii- ramanii qaama hin duune uffachuudhaan qulqulloota warra du'aa ka'anii wajjin Gooftaa simuudhaaf duumessa keessatti ol-butaman. Ergamoonni "warra Waaqayyoof fo'aman qixa arfanii, andaara bantii waaqaa gar tokkoo hamma gara isa kaaniittis walitti in qabu". Maat. 24: 31; Maar 13:27. Ijoollonni xixinnoon qulqulloota ergamoota Waaqayyootiin baatamanii gara kaasuu haadha isaaniitti geeffamu. Hiriyoonni bara dheeraadhaaf du'aan gargar ba'anii turan lammaf- faa deebi'anii akka gargar hin baanetti walitti makamanii faarfannaa gammachuu faarfachaa gara magaalaa Waaqayyootti ol-ba'u.

Konkolaataa duumessaa sana cina- garanaa fi garasiin koo- chootu jira, jala isaan immoo golollee (gommaa) jireenya qabantu jiru; yeroo konkolaataan sun gara samiitti konkolaatan, gom- maan (gololleewwan) sun "Qulqulluu" jedhanii ni iyyu, koochoow- wan sunis "Qulqulluu" jedhanii ni iyyu, ergamoonni isaanii wajjin adeemanis "Qulqulluu, Qulqulluu, Qulqulluu, Waaqayyo Gooftaan Humna qabeessa" jedhanii ni iyyu. Yeroo konkolaataan sun gara Yerusaalem ishee haaraatti adeemsa itti fufu warri fayyan hundinuu "Haalleeluyyaa" jedhanii iyyan.

Gara Magaalaa Waaqayyootti utuu hin seenin dura, Fayisaan duuka buutota Isaaf asxaa (faajii) mo'ichaa kenna, akkasums, mal- lattoo dhaaltota mootummaa ta'uu isaanii agarsiisu isaaniif kenna. Aankiin isaanii inni calaqqisaan akka boca rog-arfee dhooqaatti gara mootii isaanii Isa surraan Isaa surraa qulqullootaa fi ergamootaa irra guddaa caaluu fi Isa ifni fuula Isaa irraa jaalala garraamumaatiin gara isaaniitti ifuutti ol kaafama. Tuuta warra fayyanii lakka'amuu hin dan- deenyee sana gidduudhaa mil'annaan ija nama hundumaa Isa irratti xiyyaafate, iji hundinuus gara ulfina Isaa, isa waa'ee isaatiif: "Danaan garbicha kootii waan badeef, bifni isaas kan ilmaan namootaa fakkaa- chuu waan dideef," jedhamee caafamee ni ilaala. Isa. 52: 14. Yesuus harka Isaa mirgaatiin mataa warra mo'anii irra goonfoo ulfinaa ni ka'a.

Tokkoo tokkoo isaanii irra goonfoo "maqaan haaraa" isa kan isaatii (Mul 2:17) fi caaffata "qulqullummaan kan Waaqayyooti" jedhutu jira. Harka nama hundumaa keessa meexxii mo'ichaa fi Kiraara calaqq- isaatu ka'amee jira. Sanaan booda, yeroo ergamoonni warri ajaja kennan sagalee noottaa isa duraa rukutanii dhageessisan, harki hun- dinuu ogummaadhaan kiraara qabatee jiru rukutuu jalqaba, Sagaleen muuziqaa minya'a ta'ee fi gurratti tolu ni

dhagaa'ama. Garaan hun- dinuu gammachuu ibsamuu hin dandeenyeen ni guutama. Tokkoo tokkoon namootaa sagalee jajannaa akkas jedhu dhageessisu: "Inni nu jaallatee, dhiiga Isaa isa nuuf dhangala'een cubbuu keenya irraa nu fure. Isa mootummaadhaa fi Waaqayyo abbaa isaatiif luboota akka taanu nu godhate sanaaf, ulfinnii fi aangoon baraa hamma bara baraatti haa ta'u! Ameen."Mul 1:5, 6.

Tuuta namoota fayyanii fuul-dura Magaalaa Qulqullooftuutu jira. Yesuus keellota callee gati jabeessa bal'isee in bane, sabni dhugaa eegan hundinuu ol ni seenan. Achitti Jannata Waaqayyoo ishee kufaatii fuul-dura mana Addaamiin turte ni argu. Ergasii booda, sagaleen takkaa gurra nama fooniitiin dhagaa'amee hin beekne "Wallaansoon keessan dhumeera" jedhee dubbata. "Isin yaa warra abbaa kootiin eebbifamtanii, kottaa! Mootummaa Isaa isa uumama biyya lafaatii jalqabee isiniif qophaa'etti galaa!" Maat. 25: 34.

Amma kadhannaa fayisaan bartoota Isaatiif "Isaan ati anaaf ken- nite kun iddoon ofii jiraadhu haa jiraataniif nan fedha" jedhee kad- hate fiixaan ba'e. Yoh. 17: 24. Kiristoos "Kunoo, anii fi ijoolleen koo warri ati anaaf kennite" jechuudhaan warra dhiiga Isaatiin bitaman mara "Mudaa malee gammachuudhaan ulfina isaa dura" (Yih 24) isaan dhaabachiisuudhaaf abbaatti isaan dhi'eesse. "Warra ati anaaf kennite isaan nan eege; waan hamaattii isaan eegeera." Isa. 8: 18; Yoh. 17: 12. O, jaalala fayyinaa dinqisiisaa akkamiitii! Yeroo Abbaan bara baraa warra fayyanii fakkaatti Isaa calaqqisiisan argu, yeroo walii galtee dhabuun inni maddi isaa cubbuu ta'e badee godaannisi isaa dhabamsiifamuu fi yeroo ilmaan namootaa deebi'anii Waaqaa wajjin tokko ta'an gammachuu guddaatu ta'a!

Yesuus jaalala dubbatamuu hin dandeenyeen warra amanamoota kan Isaatii gara gammachuu Gooftaa isaaniitti simata. Gammachuun fayisaa mootummaa ulfinaa keessatti lubbuu gaddaa fi dhiphina Isaatiin fayyan arguudha. Warri fayyan hundinuu, yeroo warra eeb- bifaman keessatti, namoota karaa kadhannaa, dhama'iinsaa fi karaa aarsaa jaalalaa isaanii gara Kiristoositti deebi'an argan, gammachuu Gooftaa isaanii keessaa hirmaatu. Naannoo teessoo adii guddaa sanaa biratti yeroo walitti sassaabaman, gammachuu dubbatamuu hin dandeenyetu onnee isaanii guuta. Yeroo lubbuu gara Kiristoositti deebisan argan, inni tokko immoo warra kaan akka buufate, akka- sumas warri kun immoo amma illee namoota kan biroo buufachuu isaanii yeroo argan, hundumti isaanii iyyuu gonfoowwan isaanii miilla Yesuus jalatti gatanii bara dhuma hin qabneef, baraa hamma bara baraatti Isa jajachuudhaaf, gara buufata boqonnaatti (boqonnaa samiitti) fidaman.

Yeroo warri furaman gara Magaalaa Waaqayyootti simata- man, iyyi galataa guddaan isaa qilleensa keessatti dhagaa'ame. Addaamoonni Lamaan wal-arguuf jedhu. Ilmi Waaqayyoo – abbaa qomoo keenyaa, nama isa jalqaba uume, isa uumaa isaa yakke, isa sababii cubbuu isaatiif jecha godaannisi fannifamuu Fayisaa irratti mul'ate, simachuudhaaf harka Isaa diriirsee dhaabbata. Addaam godaannisa Mismaaraa jibbisiisaa ta'e sana yeroo ilaalu, laphee Gooftaa isaa irratti osoo hin taane, gad-of-deebisuudhaan miilla Isaa jalatti kufee: "Hoolicha Isa qalameef ufinni ni mala! Ulfinni ni mala!" jedhee iyya. Fayisaan gara laafinaan

ol isa kaasee akka inni mana jannataa, isa yeroo dheeraa dura keessaa ari'ame ilaaluuf isa afeera. Jannata keessaa erga ari'amee booda, Addaam lafa kana irratti jireenya gaddaan guutame dabarse. Tokkoon tokkoo baala mukeetii kufanii harca'anii, tokkoon tokkoo horii sirna aarsaatiif qalamanii, tokkoon tokkoo godaannisa cubbuu fuula uumamaa irraa, tokkoon tokkoo xuraa'ummaa (mudaa) namoota qullaa'oo irratti argamuu hundinuu yeroo hundumaa cubbuu inni hojjete Addaamiin yaada- chiisu turan. Cubbuun babal'atee baayyachuu isaa gaafa arge, gad- dii fi gaabbiin sammuu isaatti dhagaa'ame hammaataa ture. Ka'umsi cubbuu isa ta'uu isaatiif yeroo namoonni isa ceepha'an (qeeqan) ofii isaa ceepha'a ture. Naannoo waggoota kuma tokkootiif, adaba seera irra daddarbuu obsaan gad-of-deebisee baatee jiraate. Fayisaa isa abdachiifameetti amanee, cubbuu isaaf amanamummaadhaan qal- bii jijjiirrate. Akkasumas abdii du'aa ka'uu harka isaa keessa galfa- tee du'e. Ilmi Waaqayyoo kufaatii fi dadhabbii namaa fayyise; amma karaa hojii araarsuu kanaa Addaam gara aangoo mootummaa isaa isa duriitti deebi'uu danda'e.

Addaam gammachuudhaan guutamee mukeetii warra al-tokko gammachuu isaa turan – mukeetii warra yeroo gammachuu fi qul- qullummaa isaa ofiidhuma isaatii ija isaanii cirachaa ture ni ilaale. Mukeetii wayinii warra harki isaa guddisaa ture, warra al- tokko jaalalaan kunuunsa gochaafii ture ni arge. Sammuun isaa dhu- gummaa waantoota ilaalaa jiruu ni hubate; kun jannata ishee inni duraan keessaa baafame caalaa jaallatamtuu (miidhagduu) ta'uu ishee hubate. Fayisaan erga gara muka jireenyaatti Addaamiin geessee booda, ija isaa isa gaarii akka inni nyaatuuf kutee isaaf kenne. Addaam naannoo isaa ilaalee tuuta miseensota maatii isaa furamanii Jannata keessa dhaabatan ni arge. Ergasii booda gon- foo isaa isa calaqqisaa miilla Yesuus jalatti gatee qoma Isaa irratti kufuudhaan Fayisaa hammate.

Yeroo Addaam Kiraara warqee sana tuqu, samiin "Hoolicha isa qalamee tureef, deebi'ees isa jiraatuuf ulfinni ni mala! Ulfinni ni mala! Ulfinni ni mala!" jechaa faarfannaa moo'ichaa dhageessisu. Maatiin Addaam hundinuu gonfoowwan isaanii miilla Fayisaa jalatti gatanii gad-gombifamuun Isaaf sagadan. Irra deebi'anii walitti makamuun kun ergamoota warra yeroo Addaam cubbuutti kufe bo'anii turanii fi warra Yesuus erga du'aa ka'ee booda, namoota maqaa Isaatti amanatan hundumaaf balbala awwaalchaa banee gara samiitti ol-ba'uu Isaatti gammadan hundu- maan ni do'atame. Amma hojiin fayyinaa xumuramuu isaa arganii faarfannaa galataatiin warra kaanitti makamu.

"Warri bineensicha, bifa fakkeenya bineensichaa, mallattoo bineensichaa fi lakkoobsa maqaa isaatiif dhaabatu irrattis mo'icha argatan" Mul 15:2 hundinuu galaana cabbii qullaa'aa, isa wanta akka galaana dhoqqee of-ilaalee ibiddaan makaa irraa hojjetame fakkatuu fi isa ulfina Waaqayyootiin calaqqisee jiru irra dhaabbatanii turan. Warri kuma dhibba tokkoo fi afurtamii arfanii, warri saba hundumaa keessaa furaman "kiraara Waaqayyoo harkatti qabatanii" Hoolichaa wajjin tulluu Tsiyoon irra ni dhaabbatu; Achiiti sagaleen akka hur- saa bishaanota baay'ee, sagaleen akka guungummii qaqawweessa gudda, "Sagaleen akka sagalee kiraara gurguddaa warri kiraara rukutan dhageessisan" Mul 14:2 fakkaatu ni dhagaa'ame.

Isaan "Faarfannaa haaraa" warra kuma dhibba tokkoo fi afurtamii arfan furaman irraan kan hafe namni kan biraan tokko illee hin beekne teessoo sana fuul-duratti ni faarfatan. Faarfannichi faarfannaa Musee fi hoolichaa dha – faarfannaa hurrii ba'uutis. Warra kuma dhibba tokkoo fi afurtamii arfan furaman irraan kan hafe namni kan biraan tokko illee faarfannicha baruu hin danda'u. Sababiin isaa, inni faar- fannaa muuxannoo isaaniiti – muuxannoo ulfaataa gareen kam illee takkaa hin qabaatin. "Isaan warra lafa hoolichi dhaqu hun- dumaatti isa duukaa bu'an" dha. Isaan kun namoota lafa kana irra jiraachaa turan hundumaa keessaa fo'amanii gara samiitti ol- buta- manii kan furaman waan ta'aniif "Waaqayyoo fi hoolichaaf, ija jalqabaatti" lakkaa'amu Mul. 15: 2,3; 14: 1-5. "Isaan kun warra rak- kina guddaa keessaa ba'anii dhufanii dha" Mul 7:14.

Isaan namoota yeroo rakkinaa isa sanyiin isaa erga sabni jiraachuutti ka'ee jalqa- bee ta'ee hin beekne keessa darbaniidha. Daan 12:1. Isaan warra yeroo gidiraa Yaaqob dandamatanii darbani dha; Isaan yeroo firdiin Waaqayyoo inni xumuraa gad-roobe araarsaa malee dhaabataniiru; Garuu sababa "Uffata isaanii dhiiga Hoolichaatiin miiccatanii addeef- fataniif" baraaramaniiru. "Sobni tokko illee afaan isaanii keessatti hin argamne; isaan" Waaqayyo fuul-duratti "Warra mudaa hin qab- nee dha." Mul. 14: 5. "Kanaaf isaan teessoo Waaqayyoo duratti argamanii, halkanii fi guyyaa mana qulqullummaa isaa keessatti isaaf in hojjetu; inni teessoo irra taa'us godoo isaa diriirsee isaan irra in jiraata." Mul. 7: 15.

Biyyi lafaa beelaa fi dhukkubaan duw- waa yeroo isheen taatu, Aduun ho'a guddaatiin yeroo isheen nama gubdu arganiiru. Ofiidhuma isaaniitii iyyuu dhiphina, beelaa fi dhee- buu obsaan baataniiru. Haa ta'u iyyuu malee "Egaa deebi'anii hin beela'an, hin dheebotanis; aduun, wanti gubus isaanitti hin bu'u. Hoolichi teessicha dura gara gidduu jiruus isaan in tiksa, gara burqaa bishaan jireenya kennuuttis isaan in geessa; Waaqayyoos imimmaan hundumaa ija isaaniittii in haqa" Mul 7: 16, 17.

Bara hundumaa keessatti warri Fayisaadhaaf fo'amoon mana bar- umsaa qorumsaa (rakkinaa) keessatti barsiifamanii sirreeffamaniiru. Isaan karaa dhiphaa irra adeemanii ibidda gidiraa keessatti qulleeffamaniiru. Yesuusiif jedhanii mormii, jibbaa fi maqaan isaa baduu obsaan dandaa'aniiru. Lola madaan isaa ulfaataa ta'e kees- satti Isa duukaa bu'anii, mataa isaanii ganuu obsaan dandaa'uud- haan abdii kutannaa hadhaa'aa dhandhamaniiru. Shaakala jireenya isaanii isa dhukkubsachiisaa keessatti hammenya cubbuu, humna isaa, leyyoo isaa, fi wawwaannaa inni qaqqabsiisu baranii balaalef- fannaadhaan ilaalaniiru. Aarsaan guddichi fayyina cubbuuf qoricha ta'ee baafame akka isaan keessa onnee isaaniitti gad-of- deebisan gochuu bira darbee, galataa fi jajjannaa warri hin kufin qabaachuu hin dandeenyeen akka garaan isaan guutamu taasisa. Sababa wanti baay'een isaaniif dhiifameef jecha baayyisanii Isa jaallatu. Isaan dhiphina Kiristoos keessatti hirmaattuu waan turaniif, warra Isaa wajjin ulfina Isaa keessaa qooda fudhatan ta'u.

Dhaaltootni mootummaa Waaqayyoo kutaa dhiphoo fi dukka- naa'oo gamoo jalaa jiran keessaa, godoo xixinnoo duufoo keessaa, manneetii hidhaa keessaa, muka namoonni irratti

fannifaman irraa, gaarota irraa, lafa onaa keessaa, holqa lafaa keessaa fi holqa dukka- naa'oo galaana keessa jiran keessaa dhufan. Isaan lafa kana irratti "waan isaan barbaachisu kan hin qabne, kan rakkifamanii fi miidha- man" turan." Ibr 11:37.

Namoonni Miliyoonatti lakkaa'aman, sababa jabaatanii barsiisa seexanaa isa sobaatiin mormanii harka kennuu didaniif salphina baatanii gara awwaalchaatti gad-bu'an. Manneetii murtii biyya lafaa keessatti akka yakkamtoota baay'ee hammaa- tootti isaanitti murtaa'eera. Amma garuu "Waaqayyotu ofii Isaatii abbaa Firdii dha." Faar 50.6. Amma firdiin biyya lafaa faallaa ta'e. "Guutummaa biyya lafaa irratti arrabsamuu saba isaa irra ture irraa in fageessa." Isa. 25: 8. Isaan "Saba qulqullaa'aa, isa Waaqayyo fure jedhanii isaan waamu." "Warri… gadduu irra jiran, qooda daaraa mataatti firfirfatan, uffata miidhaginaa mataa irra akka buufatan, qooda gaddan, dibatanii akka gammadan, qooda hafuura gadd- aas, gammachuudhaan akka faarfatan gochuudhaaf" murteesseera. Isa. 62: 12; Isa. 61: 3.

Isaan lammaffaa deebi'anii dadhaboo, kan gidirfaman, kan gargar faffacaa'an fi kan hacuucaman hin ta'an. Barabaraan wajjin jiraatu. Uffata gati jabeessa namoonni kabaja- moon biyya lafaa takkaa uffatanii hin beekne uffatanii fuula teessi- chaa dura ni dhaabbatu. Gonfoo gati jabeessa adda mootota biyya lafaa irra takkaa ka'amee hin beeknes ni gonfamu. Guyyoonni waraansaa fi boo'ichaa baraa hamma bara baraatti xumurameera. Mootiin ulfinaa fuula nama hundumaa irraa imimmaan haxaa'eera; maddi gaddaas duguugamee badeera. Utuu damoonni meexxii asii fi achi raafamaa jiranii gidduutti faarfannaa galataa, ifaa, minya'aa fi wal-simataa ta'e faarfatan; sagaleen isaanii guutummaa bantii waaqaa hanga wal-ga'utti ol-fuudhanii "Fayyinni Waaqayyo keenya isa teessicha irra taa'u biraa; hoolicha biraas in argama! jedhan." Warri waaqa irra jiraatan hundinuus: "Ameen! Waaqayyo keenyaaf hooqubaan, guddinni, ogummaan, galanni, ulfinni, humni, aangoo- nis baraa hamma bara baraatti haa ta'u! Ameen!" jedhanii faarfan- naa qulqullaa'atiin deebii kennu Mul. 7: 10, 12.

Jireenya keenya isa biyya lafaa kana keessatti waa'ee ergaa fayy- inaa isa dinqisiisaa hubachuu qofaan eegalla. Hubannaa keenya isa daangeffamaa ta'e kanaan, waa'ee qaanii fi ulfinaa, waa'ee jireen- yaa fi du'aa, waa'ee haqaa fi araaraa, warra fannoo irratti wal-arganii hubachuudhaaf dhamaatii onnee irraa madde gochuu ni dandeenya ta'a; Haa ta'u iyyuu malee, humni sammuu keenyaa hammam yoo diriire illee hiikkaa isaa gad-fageenyaan hubachuu hin dandeenyu. Waa'een jaalala isa fayyisu kanaa, dheerinnii fi bal'inni isaa, gad-fa- geenyii fi ol-fageenyi isaa bifa dimimmisaa'aa ta'een nuuf hubat- ama. Yeroo warri furaman akka ofii ilaalamanitti ilaalanii fi akka ofii beekamanitti beekan illee, karoorri fayyinaa guutummaa guutu- utti hubatamuu hin danda'u. Garuu sammuu dinqisiifatanii fi gam- machuudhaan guutamaniif hamma bara baraatti dhugaa haaraan isaaniif ifa. Gaddii fi waraansi, akkasumas, qoramsi biyya lafaa kan raawwatamee fi maddi isaa duguugamee kan bade yoo ta'e illee, sabni Waaqayyoo waa'ee gatii isa fayyina isaaniif baafamee ilaalchi- see beekumsa ifaa fi cimaa ta'e bara baraan qabaatu.

Fannoon Kiristoos bara baraan saayinsii fi faarfannaa warra fura- manii ni ta'a. Kiristoos isa ulfina uffate keessatti Kiristoos isa fannifame ilaalu. Inni humni isaa addunyaa lakkoofsa hin qabne uumee fi inni utubaa malee deggeree isaan qabee jiru, Inni Waaqayyoon jaallatame, Inni mootii samii ta'e, Inni Kiruubeelonnii fi Suraafeelonni calaqq- isoon Isaaf sagaduutti gammadan – hamma boo'ichi biyya lafaa badde kanaa onnee isaa cabsee akka Inni jireenya Isaa fannoo Qaraaniyoo irratti dabarsee kennu Isa godhutti, waraansaa fi qaanii cubbuu, akka- sumas, fuula Abbaa isaa isa jalaa dhokatee hamma baatutti, sanyii namaa isa kufe ol-qabuuf gad-of-deebisuun Isaa tasa hin irraanfatamu. Guutummaan Yuunivarsii, Yesuus Isa uumaa guutummaa biyya lafaa ta'e, xumura waan hundumaas Isa murteessuu fi namoota jaallachuu Isaa irraan kan ka'e gad-of-deebisee dabarsee ofii Isaa isa kenne bara baraan jajatu, bara baraan waaqessus. Yeroo sabni fayyan hundinuu gara Fayisaa isaanii ilaalanii fuula Isaa isa ifu irratti ulfina Abbaa isa calaqqisaa fi isa bara baraan jiraatu argan, teessoo Isaa isa bara baraa hamma bara baraatti jabaatee dhaabbatu yeroo arganii fi mootum- maan Isaa dhuma kan hin qabne ta'uu isaa yeroo hubatan "Hoolicha Isa qalameef, Isa dhiiga Isaa isa gati- jabeessaan Waaqayyotti nu araar- seef, ni ta'a! ni ta'a!" jedhanii faaruu gammachuu dhageessisu.

Iccitiin fannoo iccita (dhoksaa) warra kan biroo hundumaa ibsa. Amalli Waaqayyo inni kanaan dura akka jireenyi keenya naasuu fi sodaadhaan guutamu godhee ture, Ifa fannoo Qaraaniyoo irraa ifu keessatti yeroo ilaalamu miidhagaa fi kan nama ofitti hawwatu ta'ee mul'ata. Araarri, garraamummaanii fi jaalalli abbummaa isaa qulqul- lummaa, haqummaa fi humna isaa wajjin walitti hidhamee mul'ata.

Surraan teessoo Isaatii ol-kaafamee yeroo ilaallu, amallii Isaa gaarum- maadhaan guutamee argina. Ulfina maqaa Isaa isa guddaa "Abbaa keenya" jedhus isa kanaan duraa caalaatti hubanna.

Waaqayyo Inni ogummaan Isaa daanga'aa hin ta'in fayyina keenyaaf Ilma isaa aarsaa godhee kennuu irraan kan hafe karo- ora kan biraa baasuu kan hin dandeenye ta'uun Isaa ni beekama. Beenyaan aarsaa kanaa, biyyi lafaa kun namoota furaman, qulqul- laa'oo, gammadoo fi kan hin duuneen guutamtee arganii gammad- uudha. Wallaansoo Fayisaan humna dukkanaa wajjin godhe bu'aan isaa gammachuu warra fayyaniiti, baraa hamma baraattis ulfina Waaqayyootiif ta'a. Aarsaa Abbaan baase lubbuun tokkittiin gatii guddaa akka qabdu agarsiisa, Abbaanis aarsaa kanatti ni gammada. Kiristoosis bu'aa aarsaa Isaa isa guddaa ilaalee ni gammada.

Boqonnaa 41 – Onuu Biyya Lafaa

"Cubbuun ishee hamma bantii waaqaatti ol tuulameera, Waaqayyoos jal'ina ishee hundumaa yaadateera; waan isheen nama irratti fidde, ishee irratti deebisaa, wanta isheen goo- teefis, dachaa lama godhaa dugda baasaaf! Xoofoo isheen itti namaaf bulbultetti harka lama kan hammaatu bulbulaaf! Akkuma isheen ulfina ofiif laattee, qannoo keessa-ba'aattis jiraatte, safaru- ma isaatiin dhiphinaa fi gadda kennaaf! Isheen garaa isheetti, 'Ani mootuun addana nan taa'a, ani haadha hiyyeessaa miti, gaddas matumaa hin argu' ofiin jetteetti. Waaqayyo gooftaan inni isheetti faradu aango-qabeessa waan ta'eef, dha'ichi garaa garaa, dhuk- kubni adeemaan, gaddi, beelli, guyyaa tokkichatti isheetti dhu- fuuf jiru; ibiddaanis gubamuuf jirti!" jedhe. Mootonni biyya lafaa warri ishee wajjin ejjanii, qannoo keessa-ba'aatti jiraatan, aara gu- bachuu ishee yommuu argan, isheedhaaf boo'anii wawwaachuuf jiru. Dhiphina ishee sodaataniis irraa fagaatanii dhaabatanii, "Yaa Baabilon ati mandara guddittii! Wayyoo kaa, yaa mandara hum- na-qabeettii, firdiin kee sa'aatii tokko keessatti dhufe'o, wayyoo kaa!" in jedhu. Mul 18:5-10.

"Naggaadonni biyya lafaa…warri ishee irraa sooruma argatanii turanis, dhiphina ishee sodaachuu irraa kan ka'e irraa fagaatanii dhaabatanii in boo'u in gadduuf…Mandara guddittii, ishee uffata quncee talbaa qullaa'aa, uffata dhiilgee fi bildiimaa uffachaa turteef, ishee warqeedhaa fi dhagaa gati-jabeessa, callees naqachaa turteef wayyoo! Wayyoo! Sa'aatii tokko keessatti badhaadhummaan kun hundinuu waan bade ta'eera!" Mul 18:11, 3, 15-17.

Guyyaa Baabiloon dheekkamsa Waaqayyootiin yaadatamtu murtiin (firdiin) isheetti dhufu kana fakkaata. Safara jal'ina isheetii guuttatteetti; yeroon ishee dhufeera; badiisaafis bilchaatteetti.

Yeroo sagaleen Waaqayyoo saba Isaatiif boojuu deebisu, warra wallaansoo jireenyaa isa guddaa keessatti waan hundumaa dhaban irratti dammaqina guddaatu ta'a. Yeroon araaraa wayita itti fufee tureetti, gowwomsaa seexanaatiin jaamsamanii waan turaniif hojii cubbuu isa hojjechaa turan akka waan qajeelaatti fudhatanii turan. Warri sooressoonni namoota isaaniin gadii irratti olaantummaa qabaachuu isaanii irraan kan ka'e koormaadhaan oftuulanii turan. Haa ta'u iyyuu malee badhaadhummaa isaanii seera Waaqayyoo irra daddarbuudhaan argatan. Isaan warra beela'an nyaachisuu, warra qullaa ta'an daara baasuu, qajeelummaa hojjechuu fi araara jaallachuu ni dagatan. Isaan mataa isaanii ol ol qabuu fi uumama akka isaanii irraa ulfina argachuu barbaadan.

Amma garuu wanti nama guddaa isaan godhe hundinuu isaan irraa mulqamee harka duwwaa fi da'oo kan hin qabne ta'aanii hafan. Yeroo waaqa- yyooliin tolfamoo isaanii, warri isaan kanaan dura uumaa isaanii caalchisanii filatanii turan barbadaa'an naasuudhaan ilaalan. Isaan gammachuu fi badhaadhummaa lafaa barbaachaaf lubbuu isaanii gurguran malee Waaqayyoon biratti sooreyyii ta'uu hin barbaanne. Bu'aan isaa, kufaatii jireenya isaaniitti fide, gammachuun isaanii qaaniitti jijjiirame, qabeenyi isaanii immoo ni manca'e. Qabeenyi

isaan umurii isaanii guutuu walitti qabatan battala tokkotti bade. Warri sooressoonni badiisa manneetii isaanii warra gurguddootiif, akkasumas, bittinnaa'uu warqee fi meetii isaaniif ni boo'an. Haa ta'u iyyuu malee waaqayyoolii tolfamoo isaanii wajjin balleef- famuuf sodaan isaan qaban boo'icha isaanii callisiise.

Cubbamoonni Waaqayyoo fi obbolloota isaanii dagachuudhaan sababa cubbuu hojjetaniif osoo hin taane, sababa Waaqayyo injifa- teef gaabbiidhaan guutaman. Isaan bu'aan (firiin) hojii isaanii waan akkana ta'eef ni wawaatu, garuu hammeenya isaaniitiif qalbii hin jijji- irranne. Utuu isaaniif dandaa'amee mo'achuuf waanti isaan hin yaa- lin hafan hin jiru.

Gareen warra isheen kanaan dura itti ga'isaa fi itti qoosaa akka- sumas balleessuudhaaf hawwaa turte rakkina, dhukkubaa fi sochii lafaa keessa miidhama tokko malee darbuu isaanii biyyi lafaa ni argiti. Waaqni Inni warra seera Isaa irra daddarbanitti ibidda badi- isaa ta'e, saba isaatiif immoo dunkaana nageenyaa amansiisaadha.

Tajaajilaa inni namoota biratti fudhatama argachuuf jecha dhugaa aarsaa gochaa ture, amma amallii fi dhiibbaan barsiisa isaa maal akka ta'e ni hubata. Yeroo inni waltajjii lallabaa irra dhaabbatu, yeroo inni daandii irra adeemuu fi taateewwaan jireenyaa adda addaa kees- satti yeroo inni namootaa wajjin walitti makamu, iji Waaqa Isa waan hundumaa beekuu akka isa hordofaa ture beekamaa dha. Miirri lub- buu tokkoon tokkoo ishee, toorri barreeffame tokkoon tokkoo isaa, jechi dubbatame tokkoon tokkoo isaa fi gochaan da'oo sobaa keessa boqochuutti namoota geggeessan hundinuu sanyii facaasaa turan; Amma garuu, lubbuu badanii fi gadadamoo naannoo isaa dhaab- batan keessatti firii hojii isaatii ilaala.

Waaqayyo Gooftaan akkana jedha: "Cabni saba kootii akka waan salphaatti fayyuu, 'Nagaa dha!', 'Nagaa dha!' in jedhu, nagaan garuu hin jiru!" "Ani garaa nama qajeelaa hin gaddisiifne; isin garuu garaa nama qajeelaa sobaan in gaddisiiftan, inni jal'aan jireenya isaa fayyifachuudhaaf karaa isaa isa jal'aa irraa akka hin deebineefis isa in toosiftan" Erm. 8: 11; His. 13: 22.

"Waaqayyo, "Tiksoota, hoolonni karra koo keessa jiran akka isaan karaa irraa kaataniif akka isaan tamsa'an godhaniif, wayyoo!" jedha… Kunoo, sababii wanta hamaa akkasii hojjettaniif ani isin nan adaba; kana ana Waaqayyotu dubbate." "Isin yaa tiksootaa, isin warri saba koo geggeessitan yeroo isin itti tatamsaataniif itti goggora'amtan, yeroo isin akka qodaa suphee miidhagaa lafa dha'ee caccabee itti taatan waan dhiyaateef, boo'aa wawwaadhaa, awwaara keessas gan- galadhaa! Tiksoonni iddoo itti baqatan hin qaban, warri saba geg- geessanis akka itti jalaa ba'an hin qaban." Erm. 23:1, 2; 25:34, 35.

Tajaajiltootnii fi namoonni Waaqayyoo wajjin hariiroo qajeelaa qabaachaa akka hin turre ni argu. Madda seera qajeelaa fi qulqul- laa'aa hundumaa Isa ta'e Waaqa irratti kan fincilan ta'uu isaanii ni argu. Seera Waaqayyoo dhiisuun, hanga biyyi lafaa dirree lolaa isa bal'aa taatee xuraa'ummaadhaan liqimfamtutti, akka hammeenyi, walii galtee dhabuun, jibbii fi yakki kumaatamaan burqu taas- ise. Amma warra dhugaadhaan mormanii dogoggora fo'atan

hun- dumaatti kan mul'atu isa kana dha. Warri seera irra daddarbanii fi amanamoo ta'uu didan, jireenya bara baraa isa bara baraan dhaban sanaaf hawwii isaan qabaatan jechoonni ibsuu hin dan- daa'an. Namoonni addunyaan sababa makiliitii fi dandeettii dubban- naa isaaniitiif isaanitti sagadaa turte amma waantota kana ifa isaanii isa dhugaa keessatti ilaalu. Sababa irra daddarba isaanii maal-akka dhaban ni hubatu, miilla namoota warra kanaan dura waa'ee aman- tii isaaniitiif itti ga'isaa, akkasumas tuffachaa turanii jalatti kufanii Waaqayyo kan isaan jaallatu ta'uu isaa dhugaa ba'u.

Namoonni gowwomfamuu isaanii ni argu. Gara badiisaatti wal geggeessuu isaaniitiif walii walii isaanii irratti himata dhageessisu; garuu hundi isaanii iyyuu walii galanii mataa tajaaajiltoota isaanii irratti balaaleffannaa (ceephoo) hadha'aa walitti qabu. Luboonni warri amanamoo hin ta'in wantoota lallaafaa raajaa kan turan qofa osoo hin taane, akka dhaggeeffattootni isaanii seera Waaqayyoo dha- bamsiisanii fi seericha qulqullinatti warra eegan mara akka ari'ataniif isaan geggeessaa turan. Amma garuu, barsiisonni kun abdii kutan- naa isaanii keessa ta'anii, waa'ee hojii gowwomsaa isa hojjechaa turan sanaa addunyaa fuul- duratti dhugaa ba'u. Sabni hedduun sun aariidhaan guutamanii:

"Nuti badneerra! Baduu keenyaaf immoo sababni isini dha!" jedhanii iyyaa tiksoota sobduutti galagalu. Warri kanaan dura baay'isanii ol-ol isaan qabaa turan hundinuu abaarsa sodaachisaa isaan irratti roobsu. Harki kanaan dura gonfoo galataa (kabajaa) isaanitti kaa'e, amma immoo deebisee isaan balleessuuf isaan irratti ol-ka'a. Billaa inni saba Waaqayyoo gorra'uuf ture amma garuu diina isaanii balleessuuf hojii irra oolfame. Iddoon hundinuu walitti bu'iinsaa fi dhiiga walii dhangalaasuudhaan guutaame. "sagaleen dheekkamsa isaa guutummaa lafaa irratti in dhaga'ama; Waaqayyo balleessaa saba lafa irraa yaa'iitti in baasa, namoota hun- dumaattis in farada; warra hamootas billaatti dabarsee in kenna' jedhi!" jedhe." Erm. 25: 31.

Lolichi inni guddaan waggoota kuma ja'aaf adeemsifamaa ture; Ilmi Waaqayyoo fi ergamoonni Isaa warri samii irraa, ilmaan namootaa akeekkachiisuuf, barsiisuu fi fayyisuud- haaf humna isa hamaa sanaa wajjin lola irra turan. Amma namoonni hundinuu murtoo isaanii murteeffataniiru; lola seexanni Waaqayyo irratti banee jiru keessatti gara seexanaa goranii qooda fudhachuuf jecha cubbamoonni guutummaa guutuutti seexanaa wajjin tok- kummaa uumaniiru. Yeroon Waaqayyo olaantummaa abboommii Isaatii isa irra ejjetamee tureef dhugaa baasu ga'eera. Amma wal- laansichi seexanaa wajjin qofa osoo hin taane namootas dabalateera. "Gooftaan Sabaa wajjin lola qaba," "Inni warra cubbamoota billaaf dabarsee ni kenna."

Milikkinni badiisa jalaa ittiin oolfaman "Namoota warra saba- bii wanta ciiggaasisaa hojjetameef gaddanii bo'aanitti" godhameera. Amma ergamaan du'aa, inni mul'ata Hisqeel keessatti namoota mi'a waraanaa harkatti qabatanii jiranitti fakkeeffame, ajaja: "Iddoo koo isa qulqullaa'aatti jalqabaatii, jaarsa, dubartii, dargaggeessa, durba, ijoollee xixinnoo, ajjeesaa! Haa ta'u iyyuu malee, warra milikkita of irraa qaban keessaa nama tokkotti illee hin

dhi'aatinaa!" jedhu fud- hatee gara fuul-duraatti ba'e. Raajichi akkana jedha: "isaanis jaarsolii mana qulqullummaa dura turanitti in jalqaban." His. 9: 1- 6. Hojiin badiisaa kun namoota: "Nuti eegduu jireenya hafuuraa namoot- aati" ofiin jedhan irraa jalqaba. Hundumaa dura kan kufan eeg- dota sobaadha. Namni oo'a argatuus ta'e kan hilamuuf (harki irra qabamu) hin jiru. Dhiironni, dubartoonni, garboonni (hojjetoonni), fi ijoollonni xixiinnoon hundi isaanii iyyuu walii wajjin in dhumu.

"Kanaafis kunoo, Waaqayyo iddoo isaatii as ba'ee sababii yakka isaaniitiif warra lafa irra jiraatan in adaba; laftis dhiiga ishee irratti dhangala'e in mul'ifti, si'achis warra ajjeefaman dhoksuu hin dan- deessu" kan jedhuu dha." Isa. 26: 21. "Dha'ichi inni Waaqayyo saba warra Yerusaalemin lolan ittiin rukutu kanatti fufee jira; utuma miilla isaaniitiin dhaabatanii dhagni isaanii in tortora, iji isaanii boolluma isaa keessatti in tortora, arrabni isaaniis afaan isaanii keessatti in tor- tora. Guyyaa sanatti wanti guddaa isaan naasisu Waaqayyo biraa isaanitti in dhufa; inni tokko isa kaan harkaan in qabata, walis in reebu." Zak 14: 12, 13.

Lola hamaa isaan gidduutti uumamuu fi dheekkamsa Waaqayyoo isa makaa utuu hin qabaatin bifa sodaa- chisaa ta'een roobu irraa kan ka'e, cubbamoonni lafa kana irra jiran hundinuu – luboonni, geggeesitoonnii fi namoonni hiyyeessonnii fi sooressoonni ni kufu. "Gaafas reeffi warra Waaqayyo isaan ajjeesee daarii lafaa gar tokkoo hamma gara kaaniitti bakkeetti in argama; reeffi isaanii lafaaf kosii ta'a malee, namni isaaniif boo'u, namni walitti qabee isaan awwaalus hin jiru." Erm. 25: 33.

Yeroo Yesuus deebi'ee dhufu cubbamoonni hundinuu hafuura afaan Kiristoos keessaa ba'uu fi ifa ulfina Isaatiin haxaa'amanii fuula lafaa kana irraa badu. Kiristoos saba Isaa gara Magaalaa Qulqulluutti geessa. Laftis jiraattota ishee irra turan hundumaa irraa walaboomtee duwwaa (onaa) taati. "Waaqayyo, kunoo, biyya lafaa onaa fi duwwaa in godha; Inni irra lafaa in geeddara, warra isa irra jiraatanis in tam- saasa." "Waaqayyo dubbii kana waan dubbateef, lafti guutummaatti duwwaa in ta'a, raawwatees saamamee in ona." "Warri lafa irra jiraatan abboommii fi seerrata Waaqayyoo irra daddarbanii, kakuu bara baraas cabsuu isaaniitiin lafa in xureessan. Kanaaf abaarsi lafa in balleessa, namoonni isa irra jiraatan yakka oofii isaanii in baatu; kana irraa kan ka'es namoonni lafa irra jiraatan in gubatu, isaan keessaa immoo muraasi in hafa." - Isa 24:1, 3, 5, 6.

Guutummaan biyya lafaa akka lafa onaa olii fi gadee taati. Sochii lafaa irraa kan ka'e hafteen caccabaa magaalotaa fi mandarootaa, mukeetiin hundee isaaniitti bubuqqa'an, qarri dhagoota galaanaa fi lafa keessaas caccabanii darbatamuudhaan dirra lafaa irra tatam- sa'aniin argamu. Bakki tullonni irraa galagalanii ka'an immoo holqa guddaa ta'anii mul'atu.

Taateen amma ta'aa jiru kun, karaa tajaajila murteessaa isa xumuraa guyyaa araaraatti ta'uun gaaddidduun isaa ibsameera. Yeroo tajaajilli iddoo qulqulluu qulqullootaatti geggeeffamu raaw- watamuu, fi yeroo cubbuun Israa'elotaa karaa dhiiga aarsaa cubbuu mana qulqullummaa keessaa balleeffamu, korbeessi Reettii inni utuu hin qalamin gad-dhiifamu

Waaqa fuul-duratti erga dhiyaatee booda, angafni lubaa bakka namoonni walitti qabamanii jiranitti: "Harka isaa lamaan mataa korbeessa isa fayyaatti jiru sana irra kaa'ee, yakka, irra-daddarbaa fi cubbuu namoota Israa'el hundumaa beek- sisee, mataa korbeessichaa irra erga kaa'ee booddee, korbeessicha nama hojii kanaaf qophaa'ee jirutti kennee lafa onaa keessatti gad akka dhiisu in godha." Lew. 16: 21. Haaluma wal-fakkaatuun, yeroo hojiin araaraa inni amma mana qulqullummaa samii keessatti geg- geeffamaa jiru xumuramu, fuula Waaqayyoo, fuula ergamoota samii fi tuuta fayyanii duratti cubbuun saba Waaqayyoo mataa seexanaa irra ka'ama; inni cubbuu isaan hojjechiise hundumaaf yakkamaa (itti gaafatamaa) ta'uu isaatu labsama. Akkuma korbeessi Reettii inni gad-dhiifamu sun gara lafa onaa, bakka homtinuu hin jirretti geeffa- mee gad-dhiifamu, seexannis biyya lafaa ishee barbadooftee onaa fi jibbisiisaa namni tokko illee irra hin jirreetti ni gatama.

Yohannis abbaan mul'ataa waa'ee gatamuu seexanaa, akkasu- mas, haala burjaaja'aa fi onaa (duwwaa) ta'uu biyya lafaa yeroo dursee raaje, haalli kun waggaa kuma tokkoof kan turu ta'uu isaa dubbateera. Taatee dhufaatii Gooftaa isa lammaaffaa fi badiisa cubbamootaa erga dhi'eessee booda, raajichi itti fufee akkana jedhe: "Kana booddees ergamaan banaa iddoo isa lafa jalaa sanaa, fuuncaa guddaas of harkaa qabu tokko, waaqa keessaa gad bu'uu isaa nan arge. Inni bineensa akka jawwee, bofa bara durii, Diiyaabilos, Seexana sana qabee, waggaa kuma tokkoof in hidhe. Waggaan kumni sun hamma raawwatamutti, akka inni deebi'ee saba biyya lafaa hin wallaalchifnetti, iddoo isa lafa jalaa sanatti darbatee, balbala itti cufee mallattoo itti godhe; isa booddee garuu yeroo muraasaaf gad dhiifamuun in ta'aaf." Mul 20:1-3.

Jechi inni "Iddoo lafa jalaa isa gadi fagoo" jedhamee ibsame, dachee haala waliin dha'amaa fi dukkanaa'aa keessa jiru kan bakka bu'u ta'uun isaa heertulee Macaafa Qulqulluu kan birootiin mir- kanaa'eera. Biyyi lafaa "Jalqabatti" haala akkamii keessa akka ish- een turte ilaalchisee Macaafni Qulqulluun: "bifa hin qabu, onaas ture; callabboo gad fagoo irra dukkanatu ture" Uma. 1: 2 jedha. [Jechi afaan Ibrootaa inni iddoo kana irratti 'Gadi fagoo" jedha- mee hiikame, macaafa kakuu moofaa afaan Ibrootaa isa gara afaan Giriikiitti hiikame (Septuagint) keessatti isa Mul'ata 20:1-3 keessatti "Iddoo lafa jalaa isa gadi fagoo" jedhutti hiikamee wajjin hiikkaa wal-fakkaataa qabu.] Yoo xiqqaate walakkaan isaa (biyya lafaa) gara haala kanaatti akka deebi'u raajiin in barsiisa. Raajichi Ermiyaas, guyyaa Waaqayyoo isa guddaa fuul-duratti ilaalee akkana jedhe:

"Ani gara lafaa nan ilaale, kunoo, inni bifa hin qabu, onaa tures; gara bantiiwwan waaqaas yommuun ilaale, ifni tokko iyyuu hin turre. Gara tullootaas nan ilaale, kunoo, isaan in socho'u; gaaronni hundinuus in raafamu turan. Ammas yommuun ilaale, namni tokko illee hin jiru; simbirroonni qilleensa keessa balali'an hundinuus in baqatan. Ergasiis yommuun ilaale, kunoo, lafti midhaan baasu lafa onaa ta'uu isaa nan arge; mandaroonni hundinuus fuula Waaqayyoo duraa, dheekkamsa isaa isa boba'aa duraas in jijjigu." Erm 4:23-26. Manni jireenya seexanaa fi ergamoota isaa warra xuraa'oo wag- gaa kuma tokkoof iddoo kana ta'a. Inni biyya lafaa kana irratti daangeffamee waan jiraatuuf, addunyaa kan biroo warra hin kufin

jiranitti darbee isaan qoruu fi dallansiisuudhaaf karaa hin argatu. Seexanni haala akkanaatiin hidhama: Aangoo isaa kan inni irratti hojii irra oolchu uumamni tokko illee isaaf hin hafan. Seexanni hojii gowwomsaa fi badiisaa, isa jaarraa hedduuf gammachuu tokkicha ta'eetti guutummaa guutuutti gargar cita.

Raajichi Isaayyaas, waa'ee mo'amuu seexanaa fuul-duratti yeroo arge akkana jedhe: "Ati yaa ilma ganamaa, isa akka bakkalcha barii ibsuu! Attamitti bantiiwwan waaqaa irraa gad darbatamte! Ati inni saba gad qabaa turte, amma immoo attamitti lafatti dabalamte! Ati garaa kee keessatti, 'Ani gara bantiiwwan waaqaatti ol nan ba'a, urjoota Waaqayyoo gararraas teessoo koo nan dhaabbadha, tulluu iddoo walga'ii isa dhuma gara bitaa jiru irras nan taa'a; duumes- soota ol fagoo irratti ol nan ba'a, isa hundumaa gararraa jiruttis of nan fakkeessa' in jette. Ati garuu iddoo lafa jalaatti in darbatamte, qilee keessas in buute. Warri achitti si argan dinqisiifatanii, 'Kun isa lafa rom'isiisaa ture, isa mootummoota raasaa ture, isa biyya lafaa onse, isa mandaroota diigee balleesse, isa warra hidhaman gad hin dhiifnee dha mitii?' in jedhu." Isa 14:12-17.

Hojiin fincila seexanaa inni waggoota kuma ja'aaf geggeeffame "biyya lafaa sochooseera (raaseera)." Inni "biyya lafaa onse, manda- rootas diigee balleesse." Inni "warra hidhaman gad-hin dhiifne." Isa 14:17. Manni hidhaa isaa waggoota kuma ja'aaf saba Waaqayyoo ofitti fudhachaa tureera, bara baraan boojuu isaa isaan godhatee hambifa- chuunis hawwii isaa ture. Garuu Yesuus Kiristoos fuuncaa garbummaa sana cabsee warra hidhamanii jiran bilisa baase.

Amma garuu warrumti cubbamoonni illee to'annaa humna seex- anaa ala ta'anii waan jiraniif, seexanni ergamoota isaa warra hamoo wajjin qofaa isaa hafee bu'aa (firii) abaarsi cubbuu qaqqabsiise mara ilaala. "Reeffi mootota saba lafa irraa hundinuu adduma addaan ulfi- naan awwaala ofii isaanii keessa in kaa'ama; kan kee garuu akka damee muramee tuffatamee awwaala kee keessaa baafamee, dii- datti gatama malee, hin kaa'amu…Ati biyya kee waan balleessiteef, saba kees gorraatee waan fixxeef, isaan gidduutti hin awwaalamtu; sanyiin warra hamaa godhanii bara baraan deebi'anii maqaa hin dha'aman." Isa 14: 18-20.

Seexanni waggoota kuma tokkof biyya lafaa ishee onte keessa asii fi achi jooree firii (bu'aa) seera Waaqayyoo irratti finciluu isaatiin uumame mara ilaala. Yeroo kana keessa dhiphinni isa irra ga'u hammataadha. Guyyaa kufaatii isaatii eegalee dhama'insi inni walitti fufinsaan taasisaa ture bu'aa gaarii isaaf hin argamsiifne; amma garuu humni isaa hundinuu irraa mulqamee (fudhatamee), erga yeroo jalqabaa mootummaa Waaqayyoo irratti fincilee jalqa- bee waan gochaa ture hundumaa akka xiinxaluuf qofaatti dhiifama.

Hammeenya ofii isaatii hojjetee fi cubbuu namoota kan biroo hojj- echisiise hundumaaf adaba sodaachisaa isatti dhufuuf jiru fuul-du- ratti ilaalee yaaddoo fi rom'a guddaadhaan guyyaa firdii isaa eeggata. Booji'amuun seexanaa saba Waaqayyoof gammachuu guddaa fida. Raajichi akkana jedha: "Ati yaa Israa'el, yommuu Waaqayyo gadda kee, dhiphina kee fi garbummaa ati keessa turte keessaa si baasee boqonnaa siif kennu, mootii Baabilon [iddoo

kana irratti seex- ana bakka bu'a] irratti weedduu mo'ichaa, "Inni nama cunqursaa ture attamitti dhuma argate! Dheekkamsi isaas attamitti dhaabate! Waaqayyo ulee nama jal'aa in hunkuteesse, ulee mootummaa warra nama mo'aniis in hurreesse; inni dheekkamsa isaa irraa kan ka'e, utuu gargar hin kutin, saba lafa irraa in rukute; aariidhaan isaan in mo'e, oo'a malees isaan in ari'e." Isa 14:3-6.

Du'aa ka'uu isa jalqabaa fi du'aa ka'uu isa lammaaffaa gidduu waggoota kuma jiran keessatti murtii cubbamootaatu geggeeffama. Ergamaan Phaawulos waa'ee murtii kanaa yeroo dubbatu, akka wanta taateen kun dhufaatii Yesuus isa lammaffaa hordofee ta'uutti dubbata: "Kanaafis yeroon utuu hin ga'in, gooftaan utuu hin dhufin isin hin faradinaa! Innoo waan dukkana keessa dhokatee jiru ifatti, yaada garaa namaas bakkeetti in baasa; gaafas adduma addaan Waaqayyo biraa galata argachuuf jiru." 1Qor. 4: 5. Akka Daani'el ibsutti immoo, Inni bara baay'ee dheeraa jiraate sun yeroo dhufetti: "Warra isa hundumaa gararraa jiruuf qulqullaa'aniif firdiin in ken- name." Daan 7:22. Yeroo sana warri qajeelonni akka mootota fi lubootaatti Waaqayyoof moosifamu. Yohannis Macaafa mul'ataa keessatti akkana jedhe: "Kana booddees teessotaa fi warra firdii ken- nuun isaaniif kenname teessota sana irra taa'an nan arge."

"Isaanoo luboota Waaqayyoo, luboota Kristosis ta'anii, isaa wajjin waggaa kuma tokkoof mo'uuf jiru." Mul 20:4, 6. Akkuma karaa Phaawuloosiin dursee dubbatame, yeroo "Warri Waaqayyoof qulqullaa'an biyya lafaatti faradan" yeroo kana. 1 Qor 6:2. Isaan Kiristoosii wajjin tokko ta'anii gochaa namoonni utuu qaamaan jiranii godhan hundumaa Macaafa Seeraa fi Macaafa Qulqulluu waliin madaalchisanii dhimma hundumaatti murtii (firdii) kennu. Sanaan booda qoodni (ga'een) dhiphina warra hamootaa akka hojii isaanii isa galmee du'aa kees- satti maqaan isaanii cinatti galmeeffamee turetti murtii argata.

Kiristoosii fi sabni Isaa seexanaa fi ergamoota isaa warra hamootattis ni faradu. Phaawulos akkana jedha: "Nuyi ergamoota … Waaqayyootti faraduuf akka jirru hin beektanii? Hammam caa- laa dhimma jireenya biyya lafaatti hin farannu ree!" 1Qor. 6: 3. Yihudaanis akkana jedhee labsa: "Isa Waaqayyo ergamoota warra aboo isaanitti kenname irra darbanii, lafa taa'umsa isaanii gad dhi- isan, funyoo hidhaa bara baraatiin dukkana jalatti hidhee, firdii isa guyyaa guddaa sanaaf isaan eegu yaadadhaa!" Yih. 6.

Xumura waggoota kuma tokkootti du'aa ka'uu isa lammaf- faatu raawwatama. Sanaan booda warri cubbamoonni du'aa ka'anii "Murtii isa caafamee jiru" fudhachuudhaaf fuula Waaqayyoo duratti dhi'aatu. Sababa kana ta'eef, Yohaannis abbaan mul'ataa waa'ee du'aa ka'uu tolootaa erga dubbatee booda akkana jedhe: "Kun du'aa ka'uu isa duraa ti; warra du'an keessaa isaan kana malee, warri hafan, waggaan kumni sun hamma raawwatamutti deebi'anii hin jiraanne." Mul. 20: 5. Isaayyaas immoo waa'ee cubbamootaa ilaal- chisee akkana jedhee labse: "Isaan akka namoota booji'amanii walitti qabamanii, boolla keessa in buufamu; mana hidhaatti in galfamu, bara baay'ee booddees isaanitti in faradama." Isa. 24: 22.

Boqonnaa 42 – Wallaansoon Ni Xumurame

Xumura waggoota kumaa sanatti, Kiristoos deebi'ee gara biyya lafaa dhufa. Innis tuuta fayyanii fi ergamoota samii wajjin dh- ufa. Surraa Isaa isa sodaachisaatiin yeroo gad-bu'u, cubbamoonni du'anii jiran du'aa ka'anii gatii isaanii fudhatu. Isaanis macca sonaan baay'ee, lakkoofsi isaanii akka cirracha galaanaa baay'atu ta'anii as ba'u. Isaanii fi warra du'aa ka'uu isa jalqabaa keessatti du'aa ka'an gidduutti garaa garaummaa guddaatu argama! Toloonni qaama hin duunee fi miidhagina dargaggummaa uffatanii jiru. Cubbamoota ir- ratti garuu mallattoo du'aa fi dhukkubaatu argama.

Iji tuuta bal'aa sanaa hundinuu ulfina Ilma Waaqayyoo ilaaluuf achi garagale. Cubbamoonni hundinuu sagalee tokkoon wal-ga'anii "Inni maqaa Gooftaatiin dhufu galateeffamaadha!" jedhanii labsan. Humna dhugaatu hidhii (arraba) dubbachuudhaaf fedha hin qabne dirqisiise malee, akka isaan kana dubbatan kan isaan taasise jaa- lala isaan Kiristoosiif qaban miti. Warri cubbamoonni, akkuma gara awwaalcha isaanii dhaqan sanaatti diinummaa Kiristoosii fi hafuura fincilaa fudhatanii du'aa ka'u. Mudaa jireenya isaanii isa darbe sir- reessuuf (fayyisuuf) yeroo araaraa kan biraa hin qabaatan. Kanaanis bu'aan argamu tokko illee hin jiru. Irra daddarbaan (Cubbuun) isaan umurii isaanii guutuu hojjetan onnee isaanii hin laaffifne. Utuu yeroon araaraa si'a lammaffaa isaaniif kennamee, akkuma yeroo jalqabaa sana seera Waaqayyoo cabsuu fi Waaqayyo irratti fincila adeemsisuutti carraa isaanii gubu.

Kiristoos Gaaraa Ejersaa, iddoo irraa gara samiitti ol-ba'ee fi bakka ergamoonni abdii deebi'ee dhufuu Isaa irra deebi'anii dub- batan irratti gad-bu'a. Raajichi akkana jedha: "yommus Waaqayyo gooftaan koo in dhufa, qulqulloonni isaa hundinuus isinii wajjin in dhufu." "Guyyaa sanatti miilli isaa tulluu ejersaa isa Yerusaalem irraa gara ba'a-biiftuu jiru irra in dhaabata; tulluun ejersaas gara ba'a-biiftu- utii gara lixa-biiftuutti, iddoo lamatti gargar in dho'a; walakkaan tul- lichaa gara bitaatti, walakkaan isaa immoo gara mirgaatti in hiiqa, gidduu isaattis dachaan guddaan in uumama." "Yommus Waaqayyo guutummaa biyya lafaa irratti mootii in ta'a; gaafas Waaqayyo isuma tokkicha, maqaan isaas tokkichuma." Zakk 14: 5, 4, 9. Yeroo Yerusaalem isheen haaraa miidhagina ishee isa ulfina qabeessaa fi calaqqisaa uffattee samii keessaa gadi dhuftu, iddoo qulleeffamee fi ishee simachuudhaaf qophee ta'e irra qubatti (boqotti). Kiristoos, saba Isaa fi ergamoota Isaa wajjin magaalattii qulqullooftuutti seena.

Seexanni amma olaantummaa argachuuf jecha wal'ansoo jabaa fi isa xumuraa geggeessuuf qophaa'a. Mootichi hamminaa, yeroo humni isaa irraa mulqamee hojii gowwomsaa isaa akka hin geggeess- ineef ittifamee turtetti, rakkataa fi gaddaan kan guutame ture; garuu yeroo cubbamoonni warri du'anii turan du'aa ka'anii namoota danuu ofii isaa biratti argudhaan abdiin isaa ni haara'a, wallaansoo isa gud- daa keessatti harka kennuu dhiisuudhaaf garaa isaa kutata. Kaayyoo isaa galmaan ga'achuuf jecha raayyaa badan mara alaabaa isaa jala hiriirsa. Cubbamoonni booji'amtoota seexanaa dha. Isaan Kiristoosiin

fudhachuu diduu isaanii irraan kan ka'e bulchiinsa (sirna bittaa) geggeessaa fincilaa sanaa fudhataniiru. Isaan yaada (kaayyoo) inni dhi'eessu fudhachuuf, akkasumas, wanta inni isaan abboome hojii irra oolchuuf qophaa'oodha. Ammallee, akkuma haxxummaa isaa isa bara durii sana seexana ta'uu isaa of irratti hin beeksisu. Mootiin biyya lafaa kana irratti mirga abbaa qabeenyummaa sirrii qabu isa ta'uu isaa fi dhaalli isaa seeraa ala kan isa irraa fudhatame ta'uu isaa ni falmata.

Humna isaatiin awwalcha isaanii keessaa kan isaan baasee fi si'achitti immoo humna cunqursaa (abbaa hirree) isa hundumaa irra caalu jalaa kan isaan bilisomsuuf jiru ta'uu isaa isaaniif dhugomsuu bira darbee, warra gowwamsaa isaa jalatti kufanii jiran hundumaatti ofii isaa fayisaa fakkeessee dhi'eessa. Kiristoos iddoo sanatti arga- mee waan hin jirreef falmii isaa deggeruuf jecha dinqiiwwan garaa garaa hojjeta. Warri dadhaboon akka jabaatan godha, namoota warra kaanis hafuuraa fi humna isaatiin dadammaqsa. Gara buufata qul- qullootaatti isaan geggeessuu akka danda'uu fi Magaalaa Waaqayyoo to'annaa isaanii jala galfachuu kan danda'an ta'uu isaanii ilaalchisee yaada dhi'eessa. Gara namoota du'aa ka'anii, warra lakkoofsi isaanii miliyoona hedduudhaan illee lakkaa'amuu hin dandeenyeetti quba qabuudhaan, magaalattii garagalchee teessoo isaa fi mootummaa isaa deebifachuu akka danda'u gara jabinaa fi koormaadhaan dubbata.

Tuuta sonaan baay'ee sana keessa qomoo namoota bara bishaan badiisaa dura yeroo dheeraadhaaf jiraachaa turanii hedduutu jiru. Isaaniis namoota qaama gurguddaa fi dandeettii sammuu olaanaa qaban, namoota to'annaa ergamoota kufaniitti harka kennuudhaan beekumsaa fi dandeettii isaanii hunda mataa isaanii ol qabuu irra ool- chan; namoota hojiin aartii (hojiin harkaa) isaanii inni dinqisiisaan biyya lafaatiin waaqeffamuutti isaan geggeessee, garuu immoo gara jabinnii fi argannoon isaanii inni hamaan, biyya lafaa xureessee, bifa (fakkaat- tii) Waaqayyoo sababa balleesseef jecha, Waaqayyo fuula uumama Isaa duraa namoota Inni balleessetu achitti argamu. Namoota sana keessatti, moototaa fi hooggantoota waraanaa (Jeneraalota) biyyoota hedduu irratti injifannoo galmeessisan, gootota dirree waraanaa kees- satti tasa injifatamanii hin beekne, koormaadhaan kan guutaman, namoota fedhii lolaa jabaa qabanii fi kan dhi'annaan isaanii mootota roqomsiisaa turantu achitti argama. Muuxannoon isaanii kun du'aan hin jijjiiramne. Yeroo awwalcha keessaa ka'an, yaada isaanii bakka gaafa du'an irratti dhaabanii kaasanii itti fufu. Hawwii mo'ichaa yeroo du'an isaan bitaa ture fudhatanii du'aa ka'u.

Seexanni ergamoota isaa wajjin, akkasumas, mootota, loltootaa fi namoota jajjaboo kanaa wajjin ni mari'ata. Baay'ina lakkoofsaa fi jabina gama isaanii jiru ilaalanii, waraanni magaalattii keessa jiru isa kan isaanii wajjin yeroo wal bira qabamu lakkoofsaan xinnoo akka ta'anii fi salphaattis injifatamuu akka isheen dandeessu labsu. Isaan ulfinaa fi badhaadhummaa Yeruusalemiin dhuunfachuuf karo- ora ni diriirsu. Hundi isaanii iyyuu battaluma sana tokkummaad- haan waraanaaf qophii gochuu eegalu. Warri tooftaa lolaa beekan tooftaa lolaa baasanii meeshaalee waraanaa sirreessanii iddoo qab- siisu. Geggeessitootni waraanaa, warri kanaan dura waraana kees- satti fiixan ba'umsa isaaniitiin

beekamoo ta'an, namoota lolaaf malan mara kuma kumaan, akkasumas, dhibba dhibbaan gargar hiranii qopheessu.

Xumura irratti, gara fuul-duraatti akka socho'aniif ajaji ni ken- name, macci lakkoobsa hin qabnes fuula duratti socho'an - loltoonni akkasii gootota biyya lafaa irra turaniin takkaa walitti qabamee hin beekne, erga lolli biyya lafaa irratti jalqabamees humni lolaaf walitti dabalame kam illee kan isatti hin qixxaanne gara fuul-duratti socho'an. Seexanni inni loltoota hundumaa irra jabaa ta'e hoogga- naa walii galaa ta'ee geggeessa, ergamoonni isaa immoo wallaan- soo isa xumuraaf humna isaanii walitti kurfeessu (tokkummeessu). Moototnii fi loltootni konkoolaataa isaa keessa jiru, loltootni lak- koofsi isaanii danuu, warri garee gareetti gargar qoqqoodamanii jiran hundinuu ajajaa waraanaa isaaniif ramadame jalatti isa [seex- ana] duukaa bu'an. Loltootni hiriira tolanii ijaajjan kun, of-eeggan- noo qajeelaa sirna lolaa keessatti barbaachisu eeganii lafa ishee caccabde irra adeemaa gara Magaalaa Waaqayyootti socho'an. Ajaja Yesuusin Karri (Balbaloonni) magaalaa Yerusaalem ishee haaraa ni cufaman, loltootni seexanaas haleellaa geggeessuuf jecha qophaa'anii magaalattiitti marsan.

Yeroo kana Yesuus Kiristoos ammas irra deebi'ee diinota Isaatti mul'ata. Magaalattii gararraadhaan achi fagaatee, teessoo ol-dheeraa hundeen isaa warqeedhaan calaqqisutu jira. Teessoo kana irra Ilma Waaqayyootu taa'ee jira, warri mootummaa Isaa jalatti bulan immoo naannoo Isaa marsanii jiru. Surraa fi humna Kiristoosiin jechi ibsuu danda'u hin jiru, qalamni kam illee barreesssee ibsuu hin danda'u. Ulfinni Abbaa bara baraan Ilma Isaa marsee jira. Ifni argamuu Isaatiin inni calaqqisaan Magaalaa Waaqayyoo guutee calaqqeen isaa balbaloota magaalattii irras darbee calaqqisa isaatiin guutum- maa biyya lafaa uwwisa.

Teessicha bira, namoota kanaan dura dhimma hojii seexanaa irratti hinaaffaa qabaataa turanii, garuu akka mukukkula ibidda keessaa fuudhameetti dammaqinaa fi onnee guutuudhaan fayisaa isaanii duukaa warra bu'aa turantu jira. Isaanitti aanee immoo, sobaa fi gantummaa gidduutti amala Kiristiyaanummaa guutuu ta'e warra shaakalan, yeroo Kiristiyaanotni addunyaa seerri Waaqayyoo diig- ameera jedhanii labsan keessa warra seera Waaqayyoo eeganii fi warra jaarraa hundumaa keessatti amantiidhaaf jedhanii aarfaman namoota miliyoonatti lakkaa'amantu jiru. Teessoo sana irra darbee gara gamaatti "tuuta sonaan baay'ee, saba hundumaa keessaa, gosa hundumaa keessaa, nama hundumaa keessaa afaan dubbatamu hundumaa keessaa dhufan, warra homtinuu lakkaa'uu hin dan- deenye nan arge; isaan uffata adii uffatanii, damee muka meexxii harka isaaniitti qabatanii teessicha dura hoolicha duras in dhaabatu turan." Mul. 7: 9.

Lolli isaanii raawwatameera, injifannoos gonfa- taniiru. Fiigicha isaanii xumuranii badhaasa bira ga'aniiru. Dameen meexxii inni harka isaanii keessaa mallattoo mo'icha isaaniidha. Uffanni adii isaan uffatan immoo faajjii qajeelummaa Kiristoos isa mudaa tokko illee hin qabne yeroo ta'u, Inni amma kan isaanii ta'eera. Warri furaman hundinuu sagalee isaanii ol-fuudhanii "Fayyinni Waaqayyo keenya isa teessicha irra taa'u biraa; hoolicha biraas in argama!" jechaa faarfannaa galataa irra deddeebi'anii faarfatan. Lakk. 10. Ergamoonnii

fi Suraafeelonnis jajannaa guddaa dhageessi- saa sagalee isaanii warra fayyanii wajjin wal-simsiisan. Warri fayyan humnaa fi hammina seexanaa yeroo ilaalan, isa kanaan duraa caalaa, humna Kiristoos irraan kan hafe humni kan biraan tokko illee injif- annoo biraan isaan ga'uu akka hin dandenye hubatan. Saba sonaan baay'ee ifan (calaqqisan) sana keessaa namni fayyina ofii kootinan argadhe jedhu, akkasumas, akka wanta humnaa fi gaarummaa mataa isaatiin mo'icha argateetti kan dhaadatu hin jiru. Waa'ee hojii gaarii isaan hojjetaniis ta'e waa'ee dhiphina isaan dhiphatanii waanti dub- batamu tokko hin turre; faarfannaan tokkoo tokkoo isaanii fi qooqni noottaa muuziqaa tokkoo tokkoo isaa "Fayyinni Waaqa keenyaa fi Hoolichaaf" kan jedhu dha.

Bakka jiraattotni samii fi biyya lafaa wal-ga'anii argamanitti Ilmi Waaqayyoo yeroo xumuraaf ni moosifama. Amma mootiin moototaa Inni surraa fi humna guddaatiin guutame, warra mootummaa Isaa irratti fincilan, akkasumas warra seera Isaa cabsaa turanii fi saba isaa miidhaa turan irratti murtii (firdii) haqa qabeessa ni dabarsa. Raajichi akkana jedha: "Kana booddees teessoo adii guddaa tokkoo fi isa tees- sicha irra taa'e nan arge; laftii fi waaqni fuula isaa duraa in baqa- tan, iddoonis isaaniif hin argamne. Warra du'anis xinnaa fi guddaa teessicha dura utuu dhaabatanii nan arge. Macaafonni in banaman; macaafni biraa, inni warri jireenya argachuuf jiran itti caafaman tok- kos in baname; warri du'an immoo akka hojii dur hojjetaniitti, akka isa macaafota keessatti caafameettis firdii argatan." Mul 20:11, 12.

Yeroo macaafonni galmee seenaa namootaa banamanii fi iji Ilma Waaqayyoo gara cubbamootaa ilaalu, cubbamoonni cubbuu bara isaanii guutuu hojjetan yaadatu. Bakka miilli isaanii daandii qulqullummaa fi qajeelummaa irraa itti maqe, akkasumas, koor- maa fi fincilli hammam seera Waaqayyoo irra daddarbuutti akka isaan geggeesse ni argu. Cubbuutti gad-of-dhiisuu isaanii irraan kan ka'e qorumsi isaan ofii isaanii irratti jajjabeessan, eebbi kallat- tiin isaa maqfame, ergamoonni (hojjetootni) Waaqayyoo tuffataman, akeekkachiisni fudhatama dhaban, waamichi araaraa boqu jabinaan rukutamanii booddeetti deebifamanii fi onneen isaanii inni qalbii jijjiirrachuu dide – wantootni kun hundinuu akka caaffata ibiddaan barreeffameetti isaanitti mul'ata.

Teessicha gararraadhaan fannoo Isaatu mul'ata. Qorumsii fi kufaatiin Addaam, akkasumas, adeemsi karoora fayyinaa galmaan ga'uuf adeemame tokkoon tokkoon isaa bifa ifaa ta'een mul'ata. Fayisaan gad-of-deebisee iddoo gad-deebi'aatti dhalachuun Isaa; jireenya salphaa fi abboomamuu Inni umurii mucummaa Isaatti jiraate; Yordaanos keessatti cuuphamuun Isaa; lafa onaa keessatti soomuun Isaa fi qoramuun Isaa; eebba samii gati jabeessa ta'an namootatti mul'isuuf jecha tajaajilli Inni uummata keessatti raaw- wate; guyyoonni Inni hojii araaraa fi jaalalaa raawwachuuf mud- damaan dabarse, halkanoonni karaa kadhannaa dammaqinaan guutamee gaara cal-jedhaa gubbaatti dabarfaman; mareen hinaaf- faa fi jibbaa Isa irratti koratamee fi qooda gaarummaa hamminni Isaaf deebifame; sababa ba'aa cubbuu biyya lafaa isa ulfaataaf jecha Geetasamaanee keessatti gadda jibbisiisaa fi dhokataa ta'e gadduun Isaa; harka namoota nama ajjeesaniitti dabarfamee kennamuun Isaa; taatewwaan sodaachisoo halkan naasisaa sanatti godhaman – mormii malee hidhamuun isaa,

bartoota Isaa warra Jaallatamootiin qofaatti dhiifamuun Isaa, daandii Yerusaalem irra asii fi achi dadar- batamaa oofamuun Isaa; Ilmi Waaqayyoo Inni ulfina qabeessi fuula Haannaa duratti, galma angafa lubaa fi mana murtii Philaaxos kees- satti, fuula mooticha Heerodis isa gowwaa fi gara jabeessa sanaatti himatamee dhi'aachuun Isaa, ceephaa'amuun Isaa, arrabsamuun Isaa, dhiphachuun Isaa fi murtii du'aa fudhachuun Isaa – hundinuu ifaa ta'ee mul'ata.

Amma taateewwan xumuraa warri gaafa fayisaan addunyaa kanaa lubbuu Isaa dabarsee kenne raawwataman – adeemsi fay- isaan keenya Inni-obsa qabeessi daandii Qaraaniyoo irra dhiph- ina olaanaatiin adeeme, fannoo irratti fannifamuun mootii samii, yeroo gidiraa Isaa isa guddaa keessa luboonni warri of-tuultonnii fi wal-ga'iin saboota warra wacanii Isatti ga'isaa turanii, dukkanni seera uumamaa gararraa ta'e lafa uwwisuun isaa, sochiin lafaa fi dada- yya'uun dhagootaa, awaalonni danuun banamuun isaanii – fuula saba sodaadhaan roqomaa jiraniitti ni mul'atu.

Taateen sodaachisaa sun akkuma duraan raawwatamee ture san- atti irra deebi'ee mul'ate. Seexanni, ergamoonni isaa fi hordoftootni isaa hundinuu hojii hojjechaa turan sana ilaaluu irraa fuula isaanii achi naannessuuf humna hin qaban. Gochaa sana kan raawwatan hundinuu ga'ee hojii isaanii isa yeroo sana raawwatan ni yaadatu. Heroodis inni mootii Israa'eliin balleessuuf jecha mucoolii qulqul- laa'oo biyya Beetliheemiin ajjeesise; Heroodiyaas isheen dhiiga Yohaannis cuuphaatiif itti gaafatamtuu taate; Philaaxos inni dad- habaanii fi dhaabbanna mataa isaatii hin qabne; loltootni warri Yesuusitti ga'isaa turan; luboonnii fi geggeessitootni, akkasumas, tuutni sabaa warri akka nama maraateetti wal- ga'anii "Dhiigni Isaa nu irra, ijoollee keenya irras haa barbaadamu!" jedhanii iyyaa turan hundinuu guddina cubbuu isaanii ni argu. Yeroo warri fayyan gon- foo isaanii miilla Yesuus jalatti gatanii "Inni anaaf du'e" jedhanii dub- batan, isaan kun garuu akkasumaan surraa fuula Waaqayyoo isa ija biiftuu caalaa ifu jalaa dhokachuuf yaalu.

Warri isaan ittiin ari'atamaa, hidhamaa fi ajjeefamaa turan wanta xuraa'aa fi ciiggaasisaa hundumaa wajjin dallichaan alatti kan dhii- faman yeroo ta'an, ergamoonni Kiristoos, gootichi Phaawulos, Pheexiroos inni hinaaffaa qabu, Yohaannis inni jaallatamaanii fi onnee jaalalaa qabu, obboloonni warri onnee dhugaa qabanii fi namootni warri sababii amantiif jedhanii wareegaman danuun isaanii saba danuu furaman sana keessatti argamu. Neeroon inni gara jabeessii fi gochaa hawaasa keessatti fudhatama hin qabne hojj- echuuf hin safeeffanne, inni ijoollee Waaqayyoo irratti hammina daa- rii darbe hojjechuudhaan gammachuu seexanummaatiin guutamee ture, amma dallaa Yerusaalemiin ala dhaabbatee ulfinaa fi gamma- chuu warra kanaan dura dhiphisaa turee ilaala. Firiin (bu'aan) hojii isheetii maal akka inni ta'e dhugaa ba'uuf jecha, akkamitti amala ishee isa gadhee mucaa ishee akka dhaalchifte ilaaluuf jecha, fedhii hamaa fakkenyummaa fi dhiibbaa ishee isa jal'aatiin jireenya mucaa ishee keessatti kan jajjabeeffamee fi kan guddate irraa ka'ee yakka biyya lafaa kana raase oomishuu keessatti shoora olaanaa akka inni taphate ilaaluuf haati isaa achitti ni argamti.

Luboonni, Phaaphaasonnii fi aangawoonni mana sagadaa warri Ambaasaaddaroota Yesuus ta'uu isaanii dhaadachaa turan, garuu immoo sammuu saba Waaqayyoo to'annaa jala galchuuf jecha iddoo sabni Waaqayyoo itti dhiphifaman, mana adabaa fi bakka sabni Waaqayyoo itti wareegaman qopheessaa kan turan hundinuu dallichaa alatti argamu. Phaaphaasonni warri garaan isaanii koor- maadhaan guutamee Waaqa gararraatti ofii isaanii lakka'aa turanii fi warri seera Waaqa Isa hundumaa gararraa jiruu jijjiiruuf yaa- laa turan hundinuu dallichaan alatti argamu. Fakkeessaadhumaaf abbootii waldaa kan turan hundinuu deebii dhiifama hin qabne fuula Kiristoos duratti ni deebisu. Waaqni Inni waan hundumaa beeku seera Isaatiif kan hinaafuu fi cubbamoota utuu hin adabin kan hin dhiifne ta'uu Isaa erga yeroon baay'ee barfatee (guyya'ee) booda hubatu.

Dhimmi saba dhiphuutti turee Kiristoosiin kan garaa nyaatuu fi dhimmi isaanii dhimma Kiristoosii wajjin kan wal-qabatu ta'uu isaa gaafas ni hubatu; akkasumas, humni sagalee Isaatii, inni Yesuus "Ani dhuguman isinitti hima, obboloota koo warra hundu- maa irra gad deebi'an kana keessaa isa tokkoof hammi isin gootan, anaaf gootan" (Maat. 25: 40) jedhee dubbate gaafa sana isaaniif gala. Cubbamoonni guutummaa biyya lafaa irra jiran hundinuu gan- tummaa guddaa mootummaa Waaqayyoo irratti hojjetan sanaaf murtii fudhachuuf jecha fuula Waaqayyoo dura ni dhaabatu. Waa'ee dhimma isaanii ilaalchisee waan ittiin falmatan tokko illee hin qaban; isaan dhiifama hin qaban; firdii du'a bara baraatu isaan irratti labsama.

Gatiin cubbuu bilisummaa fi jireenya bara baraa osoo hin taane, garbummaa, badiisaa fi du'a ta'uun isaa amma nama hundumaaf ni hubatama. Cubbamoonni bu'aa (firii) fincila isaanii ni argu. Gara ulfina bara baraa isa baay'ee guddaa ta'eetti yeroo afeeraman tole jedhanii hin fudhanne; amma garuu baay'ee barbaachisaa ta'ee isaanitti mul'ata. Warri badan hundinuu: "Kana hundumaa qabaa- chuu nan dandaa'an ture; garuu kana hundumaa of irraa fageessuun filadhe. Oh, jaamummaa akkamiitii! Ani nagaa, gammachuu fi ulfina, gara abaarsa, salphinaa fi abdii kutannaatti jijjiireera" jedhanii boo'u. Isaan adeemsa jireenya isaaniitiin "Namtichi [Yesuus] kun jireenya keenya irratti akka Inni mo'u hin barbaadnu" jedhanii dubbachaa turan waan ta'eef, samiitti akka hin galleef dhorkamuun isaanii haqa qabeessa ta'uu isaa hundumti isaanii iyyuu ni hubatu.

Cubbamoonni hundinuu akka nama ol-seenee jiruutti yeroo Ilmi Waaqayyoo moosifamu ifatti ilaalu. Harka Isaa keessatti gab- atee dhagaa isa seerri Waaqayyoo, abboommonni warri isaan kanaan duraa tuffachaa, akkasumas, cabasaa turan irratti caafamee jiru ni argu. Isaan ajaa'ibsiifannaa, gammachuu fi jajannaa warra fayyan biraa ba'u yeroo argan, danbaliin sagalee wara fayyaniis warra Magaalichaan ala jiranitti yeroo dhagaa'amu, hundi isaanii- yyuu sagalee tokkoon wal-ga'anii: "Yaa Waaqayyo gooftaa hundu- maa dandeessuu, hojiin kee guddaa dha, dinqisiisaa dhas! Ati yaa mootii saba hundumaa, karaan kee hundinuu qajeelaa dha dhugaa dhas!" (Mul. 15: 3) jedhanii erga labsanii booda adda isaaniitiin gad- gombifamanii Mootii Jireenyaa waaqessu.

Seexanni ulfinaa fi simboo (aangoo mootummaa) Kiristoosin yeroo arge waan laamsha'e fakkaatee dhaabbata. Inni si'a tokko Ergamaa Kiruub isa teessoo Waaqayyoo golgu ture, amma iddoo irraa kufe sana ni yaadata. Suurafel inni calaqqisu, "Ilmi ganamaa," hammam jijjiirameera! Hammamis manca'ee gad-deebi'eera! Mana maree samii iddoo duraan keessatti kabajamee ture keessaa amma bara baraan ari'ameera. Amma qaamni ulfina Abbaa golguuf bakka isaa buufame kan biraan tokko Abbaa bira dhaabbatee utuu inni jiruu ni arga. Karaa ergamaa ulfinni isaa fi simboon isaa baay'ee gud- daa ta'ee tokkoo yeroo gonfoon adda Kiristoos irra ka'amuu ni arge. Aangoon olaanaa ergamaa kanaa kan isaa akka ture ni hubata.

Hanga gaafa Waaqayyo irratti gungumuu fi Kiristoos irratti hinaa- fuu kaaseetti mana isa yeroo qulqulluu fi amanamuudhaan, nagum- maanis keessa jiraachaa ture yaadate. Ergamoota biraa oo'aa fi deggersa argachuuf jecha himati, fincillii, fi gowwomsaa inni adeem- sise; yeroo Waaqayyo dhiifama isaaf kennuu danda'utti iddootti of deebisuudhaaf dhama'insa gochuu didee mata jabinaan itti fufee adeemuun isaa – isaan kun hundinuu mul'inatti isatti argaman. Hojii ilmaan namootaa gidduutti hojjechaa turee fi firii isaa – diinummaa namni nama akka isaatii irratti qabaachaa ture, badiisa lubbuu haala suukanneessaatiin raawwatamaa ture, ka'uu fi kufuu mootummootaa, hundeetti garagaluu teessoo mootota, waca (iyya), lolaa fi warraaqsa sabaa utuu wal-irraa hin citin geggeeffamaa ture hundumaa – keessa deebi'ee ilaale. Hojii Kiristoosiin mormuudhaaf, akkasumas, ilmaan namootaa kufaatii isa caalu keessatti akka isaan gad-liqimfamaniif dhama'iinsa dhaabbataa adeemsisaa ture mara ni yaadate.

Shirri seexanummaa isaa warra amanannaa isaanii Kiristoos irra ka'atan bal- leessuudhaaf humna kan hin qabne ta'uu isaa ni arge. Seexanni firii dadhabbii isaatii gara mootummaa isaa yeroo ilaale, kufaatii fi badiisa qofa ta'uu isaa arge. Magaalaa Waaqayyoo booji'uun salphaa ta'uu isaa saba danuu amansiiseera; haa ta'u iyyuu malee kun soba ta'uu isaa ni beeka. Battala wallaansoo inni guddichi suuta suuta hammaachaa adeemaa ture hundumaatti, ammaa ammaa irra deddeebi'ee injifata- maa tureera, akkasumas, harka akka kennuuf dirqisiifamaa tureera. Seexanni humnaa fi simboo Waaqa Isa bara baraa sirriitti ni beeka.

Kaayyoon fincila isa guddaa kanaa gaafa hundumaa ofii isaa qul- qulluu godhee agarsiisuu fi itti gaafatamummaa fincila uumamee kan fudhatu mootummaa Waaqayyoo ta'uu isaa raggaasisuudha. Gara xumuraa kanatti dandeettii isaa isa cimaa haqaaqee guutummaa guu- tuutti itti fayyadame. Wallaansoo guddicha bara dheeraaf adeemsi- famaa ture keessatti sabni danuun gara isaa akka goran gochuuf jecha tooftaa fi of-eeggannoodhaan, akkasumas, milkaa'ina ajaa'ib- siisaa ta'een beekaa itti yaadee hojjechaa ture. Inni hoogganaan fin- cilaa kun waggoota kumaatamaaf soba bakka dhugaa buuseera. Amma garuu yeroon fincilli isa xumuraaf injifatamee amallii fi see- naan seexanaa bakkeetti baafamee saaxilamu dhufeera. Kiristoosiin aangoo irraa buusuuf, saba Isaa balleessuu fi Magaalaa Waaqayyoo humnaan fudhachuuf dhama'iinsa xumuraa taasisu keessatti amalli (eenyummaan) gowwomsituu guddicha kanaa inni dhugaa bak- keetti baafame. Warri seexanaa wajjin tokkummaa uuman

hundi- nuu kaayyoon isaa guutummaa guutuutti kan kufe ta'uu isaa ni argu. Duuka buutotni Kiristoosii fi ergamoonni warri amanamoon shira seexanni dhoksaadhaan mootummaa Waaqayyoo irratti geggeessaa ture hammam bal'aa akka ta'e guutummaatti argu. Seexannis guu- tummaa Yuunivarsii keessatti kan jibbame ta'a.

Seexanni, fincila fedha isaatiin geggesse irraan kan ka'e samiitti galuudhaaf ga'aa ta'uu akka dadhabe ni arga. Inni Waaqayyo irratti lola adeemsisuudhaaf humna qabu mara leenjiseera; Qulqullummaan, nagaanii fi waliigalteen samii keessa jiru isaaf dhiphina guddaadha. Himati inni araaraa fi haqa qabeessummaa Waaqayyoo irratti dhi'eessaa ture amma cal-jechisiifameera. Komee inni Waaqayyo irra ka'uuf yaalaa ture amma guutummaa guutuutti isa irra kaa'ame. Seexanni amma gad gugguufee firdiin Waaqayyoo haqa qabeessa ta'uu isaa dhugaa ba'a.

"Yaa gooftaa! Namni si hin sodaanne, maqaa kees kan hin gud- difne eenyu? Si duwwaatu qulqulluu dha; sabni hundinuu in dhufu, siifis in sagadu; gochaan kee inni qajeelaan mul'ifameera!" Lakk. 4. Wallaansoo guddicha bara dheeraadhaaf geggeeffamaa ture keessatti waa'ee dhugaa fi sobaa ilaalchisee gaaffiin gaafatamaa ture hundi- nuu amma ifaa ta'eera. Bu'aan fincilaa, firiin seera Waaqayyoo dha- bamsiisuu uumama dandeettii qaban duratti banamee mul'ifameera. Akkaataan qajeelfamni seexanaa ittiin hojii irra oolu faallaa bulchi- insa mootummaa Waaqayyoo akka ta'e wal-bira qabamee guutum- maa Yuunivarsiitti ni agarsiifame. Seexanatti hojiima harka isaatu deebi'ee yakka isatti mure. Ogummaan Waaqayyoo, haqa qabees- summaanii fi gaarummaan Isaa guutummaa guutuutti shakkii irraa walaba ta'ee dhaabbata.

Wallansoo guddicha kana keessatti haalli (akkaataan) Waaqayyo hojii Isaa itti hojjechaa ture, bu'aa saba isaa fi bu'aa guutummaa Yuunivarsii giddu galeessa kan godhate ta'uun isaa yeroo sana ni mul'ata. "Hojiin harka kee hundinuu galata siif in gal- chu, yaa Waaqayyo, warri siif of kennan hundinuus ulfinaan si jaju!" Far. 145: 10. Gammachuun uumama inni uume hundinuu jiraachuu seera Waaqayyoo irratti kan hundaa'e ta'uu isaaf dhuga baatuu akka ta'uuf jecha seenaan cubbuu bara baraan jiraata. Macci guutummaa Yuunivarsii keessa jiru hundinuu, warri amanamoonnis ta'e warri fin- ciltootni, dhugaalee wallaansoo guddichaa mara erga ilaalanii booda, "Karaan kee tolaa fi dhugaadha yaa mootii Qulqullootaa!" jedhanii sagalee tokkoon labsu.

Aarsaan guddaan Abbaa fi Ilmi fayyina ilmaan namootaaf baasan guutummaa Yuunivarsii duratti ni mul'ifame. Yeroon Kiristoos iddoo Isaa isa sirri qabatuu fi warra aboo fi gooftummaa qaban, akkasumas, maqaa moggaafamanii jiran hundumaa irratti ulfina argatu amma dhufeera. Gammachuu fuula Isaa dura ka'amee jiru ilaalee, ilmaan danuu gara ulfinaatti fiduuf jecha dhiphina fannoo obsaan danda'ee qaanii Isa irra ga'e hundumaas baate. Qaanii fi gaddi Isaa guddaa akkuma ture, ulfinnii fi gammachuun Isaas akkasuma guddaadha. Warri furaman akkaataa fakkaattii Isaatti haara'anii, onneen hunda isaanii mudaa irraa walaba ta'uu Waaqayyootiin booji'amee, akka- sumas, fuulli hunda isaanii bifa mootii isaaniitiin

calaqqisanii yeroo isaan ifan Kiristoos ni arga. Isaan keessattis bu'aa dhiphina lubbuu Isaatii argee ni gammada. Sana booda, Yesuus, sagalee tuuta qajee- lotaa fi jal'oota walitti qabamanii jiran hundumaatti dhagaa'amuun:

"Ilaa warra dhiiga kootiin bitaman! Akka isaan iddoo Ani jiraadhu bara baraan jiraataniif jedheen isaaniif dhiphadhe, isaaniifis du'e" jedhee labsa. Faarfannaan galataas warra uffata adii uffatanii jiran biraa gara teessoo Isaatti ol ni ba'e: "Hoolichi inni qalame aangoo, badhaadhummaa, ogummaa, humna, ulfina, guddina, hooqubaa fud- hachuuf kan malee dha" jedhan. Mul. 5: 12.

Waaqayyo Waaqa haqa qabeessa ta'uu Isaa amanee akka fud- hatuu fi ol-aantummaa Kiristoosiif akka gugguufuuf dirqisiifamaa kan ture yoo ta'e illee, amalli seexanaa tasa hin jijjiiramne. Ammas hafuurri fincilaa akka lolaa bishaanii humna jabaa qabuutti isa kees- saa ba'a. Aariidhaanis guutamee, wallansoo guddicha keessatti harka kennuu dhiisuudhaaf ni murteessa. Amma Mootii Samii wajjin wal- laansoo isa xumuraa fi baay'ee murteessaa ta'e geggeessuuf yeroon dhufeera. Duuka buutotni isaa miira aariidhaan akka guutamanii fi battaluma sanatti lola akka isaan jalqaban gochuuf jecha, seexanni fiigichaan gidduu isaanii seenee isaan kakaasuuf dhama'insa godhe. Haa ta'u iyyuu malee, namoota miliyoonota lakkaa'amuu hin dan- deenye warra inni gowwomsee fincilatti hirmaachise sana keessa, amma namni olaantummaa isaa tole jedhee fudhate hin jiru. Humni isaa gara xumuraatti dhufeera. Haa ta'u malee cubbamoonni jibba wal-fakkaataa seexanni Waaqayyo irratti qabuun guutamaniiru; haa ta'u malee Waaqayyoon injifachuu akka hin dandeenyee fi dhimmi isaanii abdii akka hin qabne ni argu. Aariin isaanii seexanaa fi namoota bakka buutota isaa ta'anii hojii gowwomsaa hojjechaa turan irratti ni boba'e. Aarii seexanummaatiinis guutamanii isaanitti garagalan.

Waaqayyo Gooftaan akkana jedha: "Kanaafis Waaqayyo gooftaan, "Ati Waaqayyo isa ogeessa waan of seetuuf, ani immoo kunoo, orma, saba isa baay'ee gara-jabeessa billaa isaa miidhagum- maa kee fi ogummaa kee irratti luqqifatee, ulfina kee isa calaqq- isaa xureessu si irratti nan fida; isaan boolla keessa si buusu, ati garaa galaanaa keessatti du'a gadhee in duuta." "kanaaf ani tulluu Waaqayyoo irraa akka wanta xuraa'aatti gad si darbadhee si bal- leesse. Yaa isa akka Kiruub eegdichaa! Dhagaa ibiddaa sana giddu- udhaas sin baase…kanaaf ani lafatti gad si darbadhee, mootonni akka si ilaalan godhe…. kanaafan ibiddi si keessaa ba'ee, akka si fixu godhe, warra si ilaalan durattis, akka ati daaraa taatee lafatti dabala- mtu nan godhe…. ati dhuma nama sodaachisu bira geesseetta, dee- bitees hamma bara baraatti hin argamtu." His. 28:6-8, 16-19.

"Kopheen warri loltuu yeroo lolaatti ittiin lafa dhidhiitan hund- inuu, qoloon dhiiga keessa gangalfame hundinuus ibiddaaf in ta'a; ibiddis isaan in fixa." "Tokkon tokkon isaanii akka iddoo qilleensa jabaa jalaa itti baqatanii, akka da'oo bubbee jalaa itti baqatanii, akka bishaan lafa gogaa keessa yaa'uu, akka gaaddisa kattaa guddaa isa lafa dheebotaa keessa jiruus in ta'u." "Inni barbadaa ibiddaa, dhagaa boba'us jal'oota irratti in roobsa, qoodi isaaniis

qilleensa gubaa finiinaa dha." Isa. 9: 5; Isa. 34: 2; Far. 11: 6. Ibiddi Waaqayyo biraa samii keessaa gad ni bu'a. Lafti ni caccabde. Meeshaaleen waraanaa lafa keessa dhokfamanii turanis bakkeetti ba'an. Ibiddi taph godhee fixuus iddoowwan lafa jalaa hundumaa keessaa ni ba'an. Ibiddi dhagoota hundumaa ni qabate. Guyyaan akka ibidda boolla suphee gubu dhufeera. Ijoon uumama lub- buu hin qabne hundinuu ho'a ibiddaatiin wal in gad dhiisa; lafti, wanti isa irratti hojjetame hundinuus gubatanii in badu. Milk 4:1, 2; 2Phe. 3: 10. Dirri lafaa baqee akka galaana ibiddaa oomacha of-keessa daddarbatuu ta'e. Yerichi yeroo firdiidha, yeroo warri Waaqa hin qabne itti badaniidhas. "Waaqayyo guyyaa itti ijaa baa- fatu, bara itti Xiyooniif gatii ishee baasus qaba." Isa. 34: 8.

Warri cubbamoonni gatii isaanii lafa irratti fudhatu. Fak. 11: 31. "Waaqayyo gooftaan maccaa," isaan "akka cidii in ta'u; guyyaan dhufu sun isaan in guba" jedhee dubbateera. Mil. 4: 1. Kaan isaanii battalummatti badu, kaan isaanii garuu guyyoota baay'ee dhipha- tanii du'u. Hundi isaaniiyyuu "akkaataa hojii isaaniitti" adaba isaaniif malu fudhatu. Cubbuun warra qajeelotaa seexanatti waan dabarfa- meef, seexanni fincila ofii isaatii geggeesse qofaaf osoo hin taane, cubbuu isa warra qajeelotaa hojjechisee hundumaafis ni adabama. Adabni isaa kan warra inni gowwomsee irra caalaa guddaa dha. Warri goowmsaa isaatiin kufan hundinuu erga du'anii booda, seex- anni fayyaatti hafee ibiddaan dhiphachuu itti fufa. Xumura irratti hiddii fi dameen - seexanni inni hidda, duuka buutotni isaa immoo damee warri ta'an cubbamoonni hundinuu ibidda qulleessu kanaan in badu. Amma adabni seeraa guutumaatti baafameera; gaaffiin haqni gaafatus deebii argateera; waaqnii fi lafti kana ilaalanii qajeel- ummaa Waaqayyoo ni labsu.

Hojiin seexanaa inni badiisaa, bara baraan xumurame. Inni wag- goota kuma ja'a guutuuf biyya lafaa boo'ichaan guutuudhaan, akka- sumas, guutummaa yuunivarsii keessatti gadda uumuudhaan wanta fedha isaa raawwachaa tureera. Uumamni hundinuu waraansa inni fide irraan kan ka'e hanga ammaatti walii wajjin miixuudhaan aadaa dabarsaniiru. Amma garuu uumamni Waaqayyoo hundinuu argamaa fi qorumsa isaa irraa bara baraan furamaniiru. "Amma biyyi lafaa guutummaatti boqonnaa fi gabii in argatte, gammachuudhaanis in ili- lchite." Isa. 14: 7. Yuunivarsii amanamoo turan hundumaa keessaa sagaleen galataa fi mo'ichaa gara waaqaatti ol-ni ba'e. "Sagalee tuuta baay'ee, kan akka huursaa bishaan baay'ee fi guungummii qaqawwee humna-qabeessaa tokko nan dhaga'e; innis, "Haaleluyaa! Gooftaan keenya Waaqayyo, inni hundumaa danda'u in mo'a." Mul. 19: 6.

Yeroo biyyi lafaa ibidda balleessuun marfamtee jirtu, warri qajee- lonni immoo nagaadhaan Magaalatti Qulqullooftuu keessa turu. Warra du'aa ka'uu isa duraa keessaa qooda qaban irratti duuni lam- maffaan humna hin qabu. Waaqayyo warra cubbamootaaf ibidda taph godhee gubee balleesuudha, saba Isaaf garuu aduu fi gaachana. Mul. 20: 6; Faar 84:11.

"Kana booddees, ani bantii waaqaa haaraadhaa fi lafa haaraa nan arge; bantiin waaqaa inni duraa, lafti inni duraas darbaniiru, galaan- nis deebi'ee hin argamu." Mul. 21: 1. Ibddi inni warra cubbamoota gubee balleessu lafa ni qulqulleessa. Godaannis abaarsaa hundinuu

haxaa'amee ni bada. Qajeelonni bu'aa cubbuu isa sodaachisaa yaad- achaa akka isaan jiraatan godha sababii ta'eef, ibiddi gaannam bara baraan gubaa hin hafu.

Yaadannoo tokko qofatu hafee jiraata: Fayisaan keenya mallat- too (godaannisa) fannifamuu Isaatii bara baraan baatee jiraata. Mataa Isaa isa madaa'e irratti, cinaacha Isaa irratti, harkaa fi miilla Isaa irratti, mallattoo (godaannisa) hojiin cubbuu gara jabinaan Isa irratti hojjete qofatu yaadannoof hafa. Raajichi, Kiristoosiin ulfina Isaa uffatee utuu Inni jiruu yeroo arge, akkana jedhe: "Ifni ulfina isaatiis akka ifa aduu ti, harka isaa isa humni isaa keessa dhokatee jiru keessaa balaqqeessi as in ba'a." Anb. 3: 4. Dhiigni inni cinaacha Isaa isa waraaname kees- saa dhangala'e ilmaan namootaa Waaqayyoo wajjin walitti araarseera. Achi keessa ulfina fayisaatu jira, achi keessa "humna Isaatu dhokfa- mee" jira. Karaa aarsaa isa fayinaaf baafamee namoota "fayyisuuf humna waan qabuuf," warra araara Waaqayyoo fudhachuu didan irratti murtii haqaa raawwachuu ni dandaa'a. Mallattoon gad-deebii Isaatii ulfina Isaa isa guddaadha. Madaan qaraaniyoo baraa hamma bara baraatti galata Isaa agarsiisa, humna Isaas labsa.

"Ati immoo yaa riqaa eegduun hoolotaa irra ijaajjuu, yaa tulluu mandara Xiyoon! Akka duriitti mo'uun harka keetti in deebi'a, moo- tummaan mandara Yerusaalem in dhufa." Mik. 4: 8. Addaamii fi Hewaan billaa akka ibiddaa boba'uun Eeden keessaa Erga gaafa baafamanii kaasee guyyaan namoonni qulqulloonni yeroo itti "warri kan Waaqayyo ta'an furaman" (Efe 1:14) hawwiidhaan eeggachaa turan dhufeera. Lafti jalqabuma irratti iyyuu mootummaa ilmaan namaaf kennamte, namummaan harka seexanaa keessatti kan kufte, baroota hedduudhaaf diina jabaatiin qabamtee kan turtee fi amma immoo kara karoora fayyina isa guddaa kan deebite dha. Wanti karaa cubbuu badee ture hundinuu iddootti ni deebi'e. "Waaqayyo inni bantiiwwan waaqaa uume, inni Waaqayyoo dha; inni lafa bifa itti godhee, tolchee jabeessee yommuu dhaabe akka irra jiraataniif malee, bifa hin qabnee fi onaa akka ta'uuf hin uumne; inni, "Ani Waaqayyoo dha, ana malee kan biraa hin jiru." Isa. 45: 18. Yeroo biyyi lafaa baraa hamma bara baraatti bakka jireenya warra fayyanii taatu, kaayyoo Waaqayyo jalqaba yeroo uumamaatti kaayyeeffamee ture fiixaan ba'a. "Warri qajeelonni biyya in qabaatu, yeroo hundu- maafis keessa in taa'u." Far. 37: 29.

Dhaala fuula duraa waantota lafaa (waan ijaan argamuu fi harkaan qabamu) fakkeessanii ilaaluudhaan sodaan jiru dhugaa isa akka mana keenyaatti ilaallu nu godhan irraa gara waan hafuuraatti deebisaanii akka ilaalaniif baay'oonni ija isaanii akka deebisan god- heera. Mana Abbaa Isaa keessaa iddoo jireenyaa isaaniif qopheessuuf jecha gara samiitti akka ol-ba'e Yesuus bartoota Isaaf mirkanees- seera. Warri barsiisa Waaqayyoo fudhatan hundinuu waa'ee mana jireenyaa isa samii keessaa ilaalchisee wallaalota (hubannaa kan hin qabne) miti. "Caaffata qulqullaa'oo keessatti, "Waan Waaqayyo warra isa jaallataniif qopheesse, iji namaa hin argine, gurri namaa hin dhageenye, yaadni namaas bira hin geenye" in jedha." 1Qor. 2: 9. Jechi afaan namootaa badhaasa qajeelotni argatan ibsuu hin dan- da'u. Warra argan qofatu waa'ee isaa dubbachuu dandaa'a. Sammuu daanga'aa ta'een ulfina Jannata Waaqaa hubachuu hin dandeenyu.

Macaafa Qulqulluu keessatti dhaalli warra fayyanii "Biyya" jedha- mee waamama. Ibr 11:14-16. Achitti Tiksee samiitu hoolota Isaa gara burqaa bishaan jireenyaatti geggeessa. Mukti jireenyaa ji'a ji'aan ija godhata, baalli isaa immoo tajaajila sabaaf oola. Lagni akka cabbii qul- qulluu ta'e bara baraan achi keessa ya'a, mukeetiin lageen sana cina asii fi achi raafaman immoo daandii warra Waaqayyoof fayyaniif qophaa'e irratti ni gaaddiseessu. Achitti dirreewwan bal'atee diriire miidhagina gaarotaa babbareedoo wajjin wal simatee, gaaronni Waaqayyoos fiixee isaanii warra dhedheeroo irraan mul'atu. Sabni Waaqayyoo warri yeroo dheeraadhaaf kara-adeemtuu turanii fi warri olii fi gad-jooraa turan, lageen bishaan jireenyaa sana biratti, dirrewwan diriiroo nageen- yaan guutamanii jiran sana irratti mana jireenyaa ni argatu.

"Yommus sabni koo manneen nagaa keessa in jiraata, iddoo sodaanii fi bir'aan hin jirres iddoo boqonnaa isaa in godhata." "Si'achi sagaleen humnaan nama irratti ka'uu biyya kee keessatti hin dhaga'amu; miidhaan yookiis balleessaan daarii biyya kee keessatti hin argamu; kelloota mandara kee 'Fayyina', balbaloota kees 'Galata' jettee in moggaafta." "Isaan mana ijaarratanii keessa in jiraatu, muka wayniis dhaabbatanii ija isaa in nyaatu. Si'achi mana isaan ijaar- ratanitti namni kan biraa hin galu, muka waynii isaan dhaabbatanis ija isaa namni kan biraa hin nyaatu; sabni koo akka muka gaattiraa bara dheeraa in jiraatu, warri ani fo'adhes isa harka isaaniitiin itti dadhabanii hojjetan in nyaatu." Isa. 32: 18; 60: 18; 65:21, 22.

Achitti, "Lafti duwwaanii fi lafti gogaan in gammadu, lafti onaanis ililchee akka arfaasee in daraara." "Qooda muka qoraattii birbirsi in biqila, qooda kosorruus hadheessi in biqila; kun hundinuu maqaan koo akka ittiin beekamuuf, milikkita bara baraan hin badneefis in ta'a" jedhe." "Yommus yeeyyiin ilmoolee hoolaa gidduu in jiraata, qeerransis ilmoolee reettii gidduu in ciisa, jabbiinii fi leenci saafelli walii wajjin in bobba'u, mucaan xinnoonis isaan in tiksa." "Tulluu koo isa qulqullaa'aa irrattis nama kan miidhu, yookiis waa kan bal- leessu hin jiru; akkuma galaanni bishaaniin guutu, lafti beekumsa Waaqayyootiin in guuta." Isa 35:1; 55:13; 11:6, 9.

Samii keessa waraansi (dhukkubbiin) hin jiru. Imimmaanni tasa deebi'ee hin jiraatu, konkolaataan yeroo sirna awwaalchaa reeffa ittiin baatanii fi milikkinni gaddaa deebi'anii hin jiraatan. "Inni imim- maan hundumaa ija isaaniittii in haqa; wanti duraa waan darbeef, egaa duuni deebi'ee hin argamu, gadduun, iyyuun, waraansis si'achi hin jiru!" jedhe." "Warra Xiyoon keessa jiraataniif yakki isaanii waan dhiifameef, isaan keessaa namni tokko illee, "Na dhukkuba" kan jedhu hin jiru." Mul 21:4; Isa. 33: 24.

Lafa haaraa ishee ulfina qabeettii sanaaf magaalaa guddoo kan taate Yerusaalem isheen haaraa, "akka gonfoo miidhaginaa fi akka marata mootiin mataatti maratuutti harka Waaqayyo Gooftaa… keessatti eegamtu" achi keessa jirti. "Isheen ulfina Waaqayyoo qabdi, calaqqisi ishees akka dhagaa baay'ee gati-jabeessaa, akka Yaasphis, qullaa'aa akka cabbii tis. "Sabni ifa isheetiin in ded- deebi'u, mootonni biyya lafaas wanta ulfina qabu isaan bira jiru gara isheetti in fidu." Waaqayyo Gooftaan maccaa akkana jedha: "Yommus ani mandara

Yerusaalemitti saba koottis nan gammada." "Yommus ani sagalee guddaa tokko nan dhaga'e; innis teessoo sana biraa, "Kunoo, iddoon Waaqayyo buufatu namoota gidduu dha, inni isaan bira buufachuuf jira, isaanis saba isaa ta'uuf jiru; Waaqayyo ofii isaa isaanii wajjin jiraachuuf jira, Waaqayyo isaaniis ta'uuf jira." Isa. 62:3; Mul. 21:11, 24; Isa. 65:19; Mul. 21: 3.

Magaalaa Waaqayyoo keessa "Halkanni hin jiraatu." Namni boqochuu barbaadu yookaan hawwu hin jiru. Fedha Waaqayyoo hojjechuu fi maqaa Isaaf galata dhi'eessuu keessa dadhabbiin hin jiru. Baraa hamma bara baraatti ganama ganama haara'uutu nutti dhagaa'ama, kunis immoo bara baraan nuttii hin fagaatu. "Halkanis deebi'ee hin argamu; Waaqayyo gooftaan ifa isaanii ta'uuf waan jiruuf, ifni ibsaa, ifni aduus isaaniif hin barbaachisu, isaan baraa hamma bara baraatti mo'uuf jiru." Mul. 22: 5. Ifni aduu carallaa ifaa takkaa hin dimimmisoofneen, isa ifa guyyaa saafaa harka tilmaama hin qabneen caaluun kan yeroon itti darbe taati. Ulfinni Waaqayyoo fi Hoolichaa ifa hin dimismisoofneen Magaalaa Qulqullittii keessatti lola'a. Warri fayyan ulfina aduu hin qabne keessa guyyoota dhuma hin qabneef deddeebi'u.

"Manni qulqullummaa ishee Waaqayyo gooftaa isa hundu- maa danda'uu fi hoolicha waan ta'eef, ani mana qulqullummaa tokko illee mandarattii keessatti hin argine." Mul. 21: 22. Sabni Waaqayyoo Abbaa fi Ilmaa wajjin fuulaa fi fuulatti haasa'uudhaaf carraa ni argatu. "Nuyi amma akka nama of-ilaalee keessatti waa argee abaluu isaa hin hubatin hafeetti in argina." 1Qor. 13: 12. Nuti har'a fakkaattii Waaqayyoo akka nama of-ilaallee keessatti ilaallutti, hojii uumamaa fi walitti dhufeenya Inni ilmaan namootaa wajjin qabu keessatti argina; gaafa sana garuu, golgaan dukkaneessu tokko illee osoo hin jiraatin fuulaa fi fuulatti Isa argina. Bakka argama Isaa ijaajjinee ulfina fuula Isaa isa ifu ilaalla.

Achitti warri fayyan akkuma ofii isaaniitii beekaman, isaanis Isa ni beeku. Jaalallii fi gara laafinni onnee isaanii keessatti Waaqayyoon dhaabame (bu'uureffame) achitti shaakala dhugaa fi minyaa'aa argata. Walitti dhufeenyi isaan uumama qulqullaa'aa wajjin qabaatan, jireenya hawaasummaa keessatti tokkummaa isaan erga- motaa fi warra jaarraa hundumaa keessatti uffannaa isaanii dhiiga hoolichaatiin miiccatanii addeeffatanii wajjin qabaatan, hidhaan qul- qullaa'aa "Sanyiin waaqa keessa jiraatuu fi sanyiin lafa irra jiraatu" (Efe. 3: 15) walitti hidhu - isaan kun hundinuu gammachuu warri fayyan argatan keessatti hammatamu.

Achitti, sammuun hin duune gammachuu wal-irraa hin cinneen waa'ee humna uumuu Waaqayyoo isa dinqisiisaa fi waa'ee iccita jaa- lala Isaa isa fayyina namaaf kennu qayyabatu. Achi keessa, akka namoonni Waaqayyoon irraanfataniif kan isaan qoru diinichi inni gara jabeessii fi gowwomsituun sun hin jiru. Kutaan sammuu tokkoon tokkoon isaa ni guddata, dandeettiin hundinuu ni dabala. Beekumsa argachuun (horachuun) sammuu hin dadhabsiisu, humna namaas hin mudhuksu. Achitti hojii nuti hojjennu hundinuu galma ni ga'u, akeeki keenya warri gurguddaan ni raawwatamu, hawwiin keenya warri olaanoonis ni guutamu. Kana hundumaa gochuun kan dan- daa'amu yoo ta'e illee, gaafa hundumaa argannoo haaraa

arganna, dinqiwwan haaraa dinqisiifanna, dhugaalee haaraa baranna, wan- tootni haaraan humna sammuu, kan qaamaa fi kan onnee keenyaa nuuf gabbisu.

Sabni Waaqayyoo warri fayyan akka qayyabannaa qabeenyi guutummaa Yunivarsii keessa jiru hundinuu banaa taasifamu. Isaan du'a irraa walaba ba'anii, gara addunyaa achi fagootti – addunyaa warra wawwaannaa ilmaan namootaa miira gaddaatiin ilaalaa turanii, fi warra waa'ee lubbuu fayyanii ilaalchisee oduu gaarii dhagaa'anii gammaduudhaan faarsaa galataa faarfataniitti dadhabbii tokko malee koochoodhaan ni balali'u. Ijoolleen Waaqayyoo warri lafa kana irraa furaman hundinuu gammachuu dubbatamee ibsa- muu hin dandeenyeen gammachuu fi ogummaa uumama warra tak- kaa hin kufiniitti seenu. Waa'ee hojii harka Waaqayyoo ilaalchisee beekumsaa fi hubannaa jaarrawwan dabarsan hundumaa keessatti qalbifatan isaaniif hiru. Mul'ata hin dimismisoofneen ulfina (surraa) uumamaa ilaalu – Aduun, urjoonnii fi pilaanetootni hundinuu sirna yookaan toora isaaniif kenname eeggatanii teessoo Waaqayyoo mar- sanii yeroo isaan naanna'an ni argu. Isa xiqqaadhaa kaasee hanga isa guddaatti, wantoota jiran hundumaa irratti maqaa Uumaatu katabamee jira. Hunduma isaa keessattis humna Isaa isa badhaad- hummaa guddaa of keessaa qabutu ibsamee jira.

Waggoonni bara baraa yeroo naanna'ee dhufu, waa'ee Waaqayyoo fi Kiristoosiin ilaalchisee mul'ata badhaadhummaad- haan guutamee fi ulfina qabeessa ta'e qabatanii as ba'u. Akkuma beekumsi guyyaadhaa gara guyyaatti dabalaa adeemu, jaalalli, kaba- jii fi gammachuunis oolee bulee dabalaa adeema. Namoonni yeroo waa'ee Waaqayyoo baay'isanii baran, waa'ee amala Isaa ilaalchisee jajannaa isaan qabaatan baay'ee guddaa ta'a. Yeroo Yesuus Kiristoos waa'ee badhaadhummaa fayyinaa fi injifannoo dinqisiisaa wallan- soo isa guddaa keessatti gonfatamee isaaniif ibsu, onneen warra fur- amanii dabarsanii of kennuu fi gammachuu guddaa ta'een Kiraara isaanii isa warqee irraa tofame sana taphatu; Kumni kudhan si'a kuma kudhanii fi kumaatamni si'a kumaatamaa faarfannaa galataa dhageessisuuf jecha sagalee isaanii wajjin wal-simsiisan.

"Wanti waaqa irratti, lafa irratti, lafa jalatti, galaana keessatti uuma- mee, isaan keessa jirus hundinuu, "Hooqubaan, ulfinni, guddinni, aan- goon, isa teessoo irra taa'ee jiru sanaaf, hoolichaafis baraa hamma bara baraatti haa ta'u!" jechuu isaanii, nan dhaga'e." Mul. 5: 13

Wallaansoo inni guddichi ni goolabame. Cubbuu fi cubbamoonni tasa deebi'anii hin jiraatan. Guutummaan Yunivarsii amma qulqul- laa'eera. Dha'annaan onnee uumama bal'aa gammachuu fi tokkum- maadha. Jireenyi, ifnii fi gammachuun Waaqa Isa hundumaa uume biraa guutummaa Yuunivarsii daangaa hin qabne keessatti ni dhan- galaa'a. Atoomii ishee baay'ee xiqqoo irraa jalqabee hanga biyya lafaa isa guddaatti, uumamni lubbuu qabus ta'e kan lubbuu hin qabne hundinuu, gammachuu isaanii isa guutuu fi miidhagina isaanii isa hin golgamne uffatanii Waaqayyo jaalala ta'uu Isaa labsu.

Addunyaan kun hammaataa moo wayya'aa jirti jettee yaadda? Akkuma beekamu, namoota hedduutu akka addunyaan kun hammaachaa deemaa jirtu amana. Addunyaa kana ija kanaan ilaaluun kan madde aadaa oduu gadhee tamsa'u irraa, ykn immoo dhugaa addunyaa

kana raasu isa wiirtuu kitaaba kanaa ta'ee barreeffame qabatamaatti beekuudhaan ta'uu danda'a: Dacheen keenya rakkoo hamaa keessa seentee jiraattus nuti rakkoo ishee hiikuudhaaf kan humna hin qabnedha.

Wal'aasoo Isa Guddaan bu'uura kabaja namaa gadi buuse saaxiluu qofa utuu hin taane, boo'icha wal'aansoo jabaa dhukkuba hamaa, qorumsa jabaa, malaammaltummaa, ajjeechaa tuutaa, wal ajjeesuu fi fincila hamaa jalaa bo'amu bakkeetti baasa. Hojii ajaa'ibsiisaa kana keessatti akka jal'inni hangaa ol ta'e, akka gaariin mo'uu fi akka cubbuun xumura qabu hubatta. Yoo dhuma addunyaa kanaa fi addunyaa isa ulfina qabeessa dhufuuf jiruuf of qopheessuu barbaadde kitaaba kana dubbisuu qabda.

Awaiting the End.